

Reg. 65/12

BIBLIOTECA SEMINARIO V. PORDENONE
B.....
D.....
BAS m 3

The end of the world

65

0.78

0.2.2

65 PW
F.
OPERA

D. BASILII MAGNI CAE
SARIAE CAPPADOCIAE EPISCOPI

OMNIA, SIVE RECENS. VERSA, SIVE AD GRAECOS

archetypos ita collata per vvolfgangum

MVSCVLVM Dusanū, ut aliam

omnino faciē sumpt

seuideantur.

Quorum Catalogus insequitur praefationem

BASILEAE EX OFFICINA HERVAGIANA.
ANNO M. D. XL.

Cum gratia & priuilegio Caesareo.

Loci Capuccinorum facili Portus Vaonij

1900

1900

1900

1900

1900

CATALOGVS OMNIUM OPERVM

D. BASILII MAGNI CESARIAE CAPPADO

ciae Episcopi.

Prioris tomi.

Monodia Gregorij Nazianzeni in BA SILIVM Magnum pagina. r.	In Psalmum L XI, Nonne Deo subiecta. 339
Hexaëmeron D. Basilij Magni, siue de mundo sex diebus condito, Homiliae XI. 29.	In Psalmū c xiiii Dilexi quoniam. 343
Aduersus Eunomij apologeticon libri v. De equalitate patris & filij in diuinis, quod filius in diuinis nō est factura nec patre duratione aliqua posterior, De spiritu sancto, De diuinitate filij, Quod spiritus sanctus non sit creatura. 118.	In Psalmū c xv, Credidi, propter. 347
Liber de spiritu sancto ad S. Amphi lochium. 199	In diuites auaros super illud Lucae, Ho minis cuiusdam diuitis ager, Sermo. 351
Homilia de uirtute & laudibus Psalmo rum. 149	In diuites auaros super illud Matth. ca. 9. Magister bone, quid boni faciam. 356
In Psalmum primum, Beatus uir, ser mo. 154	In diuites super uerba illa scripturae, In fame & squalore. 384
In Psalmum vii, quem cecinit Domi no super sermonibus Chusi, sermo. 254	De ieiunio sermo. 392
In Psalmum xiiii, Domine quis habi tabit, sermones duo. 260. & 265.	De ieiunio alius sermo. 398
In Psalmum xxviii, Afferte Domi no filij Dei. 270	In ebrietatem & luxum sermo. 403
In eundem de eo quod dicit, Adorate Dominum. 278	De inuidia, sermo. 409
In Psalmum xxi x, Exaltabo te Do mine. 281	De ira, sermo. 414
In Psalmum xxxii, Exultate. 286	In uerba Mosi, Attende tibi ipse. sermo. 420
In Psalmum xxxiii, Benedicam Do minum, 294	Quod Deus non sit autor malorum sermo. 427
In Psalmum xxxvii, Domine ne in furore. 306	De gratijs Deo agendis sermo. 415
In Psalmum xliiii, Eructauit cor me um. 313	In martyrem Iulittam, sermo. 441
In Psalmum xlv, Deus noster refugi um. 322	De fide siue trinitate, sermo. 448
In Psalmū xlviii, Audite hae omnes gentes. 327	In uerba illa, In principio erat uerbum, sermo. 451
In Psalmum li x, Deus repulisti. 335	In principiū prouerbiorum, sermo. 454
	De humana Christi generatione, sermo. 466
	In aliquot scripturae locos, de multorum uitiorum natura & proprietate sermo. 472
	In quadraginta martyres sermo. 478
	In Gordium martyrem militem Cæsa riensem. 483
	Quomodo gentilium scriptorū studia adulescētibus prosint, sermo. 484
	De spiritu sancto. 500
	Contra Sabellianos, Arium & Anomi os sermo. 501
	De martyre Manante, sermo. 508
	De Barlaam

CATALOGVS OPERVM BASILII

De Barlaam martyre sermo.	511	De fide sermo.	217
De poenitentia, sermo.	513	Ethica siue moralia, continent definitio-	
De humilitate, sermo.	519	nes orthodoxas LXXX. uarijs scriptu-	
Non esse adhærendum rebus seculari-		ræ locis explicatas.	223
bus sermo.	524	De homine quòd sit imago Dei, quæ	
Ad Baptismum exhortatio.	533	peccato deformetur, sermo Asceti-	
Baptizandi, quibus rebus debeant insti-		cus.	275
tui.	540	Vitæ religiosæ scopū esse animæ salutē,	
Baptisma in Euangelio Domini nostri		alter sermo Asceticus.	279
Iesu Christi quomodo fiat.	549	De dilectione Dei & proximi, & pleris-	
Sermo secundus tredecim capitum, de		que alijs cōmunibus scripturæ locis, ut	
baptismo, de praua consciētia, de eucha-		de consuetudine habita cum impijs, de	
ristia, de fide uerborum Domini, de in-		renuntiatione omnium bonorū, & qui-	
credulitate, de inobediētia, de seruo pec-		bus ea relinquenda, atq; multis alijs, a-	
cati, de operibus legis, de præuaricatori-		scetica proposita primum per quæstio-	
bus, de scandalo, de obseruatione man-		nem, deinde per scripturā explicata.	281
datorū Dei, Dona Dei quibus imperti-		Definitiones siue regulæ contractiores,	
enda, De tentatione.	56	de operibus ambiguis, de ratione uitæ	
POSTERIORIS TOMI CATA-		in cœtu timentium, Deum, de emendan-	
logus.		do peccatore, &c.	332
Epistolæ D. Basilij Magni & Gregorij		Constitutiones quibus utendum cœno-	
Theologi CLXXX.	3	bitis, aut solitariam alioqui uitam degen-	
De paradiso sermo.	140	tibus.	399
De uirginitate uera liber unus.	451	De uitæ perfectione Epistola ad Chi-	
De renuntiatione huius uitæ & spirita-		lonem.	433
lis perfectione, Asceticus sermo.	147	Ad Monachum præuaricatorem E-	
Quemadmodum Monachus amari de-		pistola.	437
beat.	204	Admonitio ad Iuniores	438
De fide & uita Christiana, Epistola a-			
scetica ad quandam canonicā.	206		
De dispositiōe religionis exercēdæ.	208		
De iudicio Dei proœmium.	209		

FINIS

INDEX OMNIUM QVAE IN HIIS

D V O B V S T O M I S H A B E N T V R A C C V

ratè congeſtus, cum locis ſcripturæ, ſimilitudinibus, &
prouerbijſ ad finem quoq; adiectis.

A

B A R I S ſagitta pa
gina 8.c. to.1
abel paſtor fuit 509.
b. to.1
abimelech interit9
510.d. to.1

abimelech generale nomen regū
29.a. to.1

abnegatio noſtri quid 291.a. to.2

abnegatio in multis conſiſtit 295.
b. to.2

Abrahā anxius in iudicio ne con
demnetur 114.c. to.1

abraham aliquando hæſitauit
515.b. to.1

Abraham amicus dei quare 190.
c. to.1

abraham uere magnus 537.a. to.1

abſcondere peccatum eſt ægro/
tanti cōoperari ad mortē 325.
a. to.2

abſentiū cura habēda 262.d. to.2

abſolom ſuperbus 520.c. to.1

abſolonis prima aſtutia 462.d.
to.1

abſtinentia quid 301.b. to.2

abſtinentia cibi per ſe non bona
152.d. to.2

abſtinentia Baſilij 22.c. to.1

abſtinentia uentris optima 407.
b. to.2

abſtinentiæ doctrina neceſſaria
301.a. to.2

abſtinentiæ modus 303.b. to.2

abyſſus quid 40.d. to.1

abyſſi iudiciū diuinū 290.d. to.1

Academiæ locum Plato peſtilen/
tem delegit 496.d. to.1

accuſationis flagella Baſilius ſu/
ſtinuit 65.b. to.2

accuſatores fidelium ſine omni
examinatione fidem inueni/
re 65.b. to.2

achab pœnitentia 514.d. to.1

achar ſacrilegium 387.b. to.1

achar terribilis exitus 212.c. to.2

acheloi filia 129.b. to.2

achilles unde dictus 4.d. to.1

achitofel conſilium 254.c. to.1

achitophel conſilium à domino
diſſipatum 292.c. to.1

Adam cur deus quaſiuit 545.b.
to.1

adam quare è paradifo expul/
ſus 432.c. to.1

adam per eſcam uetitā uita ſpo/
liatus 201.b. to.2

adam poſt præuaricationem co/
gnouiſſe Euam 182.d. to.1

adſiſtentionibus quare nos deus
dedat 427.b. to.1

admonitio modica ſufficit timē/
tibus deum 55.b. to.2

adoſcentes quomodo inſtitu/
endi in artiſicijs 107.b. to.2

adoniæ uenustas 520.c. to.1

adoptionis ſpiritus 163.b. to.1

aduonarum ſuſcipiendorum ſco
pus 306.c. to.2

adulatoris & amici diſcrimē 92.
c. to.2

adulationis ſermonem Apoſto/
lus uitauit 309.a. to.2

Ææcus Iouis filius 2.d. to.1

ædificationē ſubditi episcopus
curet 261.a. to.2

ægōn fluuius 494.b. to.1

ægrotari ſe nſcientes 423.a. to.1

æqualiter eſſe deo quid 177.b. to.1

aër pro cœlo 51.a. to.1

aërius hæreticus 201.a. to.1

aſchyli dictum de iuſto 22.c. to.1

aeternum eſſe quid 148.d. to.1

aetherem eſſe igneum 50.d. to.1

aeuum quid 148.d. to.1

aeui futuri æternitas 498.c. to.1

Affectiōes animæ nō omnibus
eſſe notas 337.a. to.2

affectiōum flamma 280.c. to.1

afflictionē ferendæ ob gloriam
futuram 63.a. to.2

affectiōibus ſeruire, eſt dignita/
tē naturæ proſicere 103.b. to.1

in afflictionibus philoſophandū
108.d. to.2

afflictōrū recreatio præmio non
caret 42.c. to.2

africanus hiſtoricus 242.d. to.1

Agape cōmunionis 80.d. to.2

agnominatiōis ſubſtantiæ uni/
uerſitatem, non arguere diuer/
ſitatem 140.c. to.1

ageſilai Macedonum regis de eo
qui alios laudabat in præfat.
46.d. to.1

Alcedinis auis induſtria 89.b. to.1

alemaon Athenienſis uir inſignis
2. to.1

alcionides dies 89.b. to.1

alexander muſica ad arma conci

tatus 494.d. to.1

alexandri pudicitia & humani/
tas erga Darij filias 494.c. to.1

alexādrinus Dionyſius 242.c. to.1

aliena indagare facilius quā pro
pria 424.b. to.1

allegoriæ nouæ legis multos ſe/
ducunt 95.b. to.1

alpei fluuij natura 8.c. to.1

Alta ſapiens quis 342.d. to.2

altaria Baſilidis Paphlagonis,
ſubuertuntur 64.c. to.2

altaria cultu ſpirituali priuantur
60.d. to.2

Amabile quid 343.b. to.1

amarulentia quid 342.d. to.2

ambitionis malum 58.c. to.2

ambroſius episcopus Mediola/
nenſis 41.b. to.2

amentem ut lunā mutari 76.c. to.1

amianti natura 304.d. to.1

amicitia Chriſtiana in primis co/
lenda 245.b. to.2

amicitiæ noxiæ 435.a. to.1

in amicitia concordia nihil tur/
pe uenire poteſt 315.a. to.1

amicitiam fratrum nemo facile
deſerat 82.d. to.2

amici dei pauci 514.d. to.1

amici & adulatoris diſcrimē 92.
c. to.2

amicum cur deus Adā non de/
derit 435.b. to.1

ammon fratrem perpetuo dede/
core notauit propter ſororis
uiolationem 175.b. to.2

amor ſummus in brutis 96.d. to.1

amos de grēge caprarum ſum/
ptus in prophetam 41.b. to.2

amphilochius Iconienſis Præſul
1.b. to.1

amygdalæ amara quomodo
dulces ſiant 64.d. to.1

Ananiæ peccatum 215.a. to.2

ananiaſ in quale iudiciū incide/
rit 276.c. to.2

anchus Getheorū rex 295.a. to.1

anxia quantū mali det 210.d. to.2

anathema quid 95.b. to.2

anaxarchi Conſtantia in tormē/
tis 109.b. to.2

angelus iacobum allocutus 149.
a. to.1

angelus cuiq; eſt ſuus 335.b. to.1

angelus angelo maior 121.a. to.2

angelum filium deum à ſcriptu/
ra nominari

I N D E X.

ra nominari	149.a.to.1	animæ & corporis incrementum	99.b.to.2
angelum & genti & priuato cui/ quæ suum esse à deo designa/ tum	161.b.to.1	110.d.to.1	anyfius Euippij alūnus 10.c.to.2
angeli descendētes & ascendētes quid designent	25.a.to.1	animæ formam quæ indicent	27.a.to.2
angeli hominibus dati ceu pæda gogi	216.d.to.1	170.d.to.2	2.c.to.1
angeli animæ custodes	399.a.to.1	animæ morbus periculosior q̃ corporis	268.d.to.1
angeli immobiles ad malitiam	290.c.to.1	110.d.to.2	apum industria 87.b.to.1 (to.1
angeli quare gloriam dei iugiter uideant	305.b.to.1	animæ decor	483.b.
angeli nullam mutationem pa/ tiuntur	315.b.to.1	animā hominis cōuictū cōtinen/ tis ad resipiscentiā induci	69.a.tom.2
angelorū perfectio	221.a.to.1	3-3.a.to.2	apotelesmata 141.b.to.1
angelorum ad naturam quæ ac/ cedant	548.d.to.1	animam quid pascat	4.c.to.2
angelorum opus deum laudare	276.d.to.1	animam corporeis oculis cōpre hendi non posse	426.c.to.1
angelis dies iudicij metum incu/ tiet	114.c.to.1	animam uitæ studijs & exercitijs assimilari	523.b.to.1
angelos in prima subsistētiā suā constitutione habuisse sancti/ tatem	290.c.to.1	animam non esse pluribus præ/ ditam oculis	314.d.to.2
anguillæ ex qua materia consti/ tuantur	94.c.to.1	animam non illuminatam nihil intelligere	147.b.to.1
anguis quo remedio lippitudi/ nem oculorū curet	95.a.to.1	animarum pestilentia	253.b.to.1
anguium mores	81.a.to.1 (to.2	animas illuminare igne spiritali	581.b.to.1
anima afflicta, deo uicina	105.b.	pro animabus aliquid impēden dum	118.c.to.2
anima quomodo certa reddēda q̃d à peccatis sit purgata	394.c	animi affectus corporis statum mutare	284.d.to.1
anima & mens	405.a.to.2 (to.2	animi prōptitudo in omnibus accipienda	240.c.to.2
anima hominis & animalis, in quo differant	85.b.to.1	animi perspicuitatem quid im/ pediat	297.b.to.1
anima humana uineæ compara tur	65.b.to.1 (to.1	animi uirtutes iisdem appellati/ onibus exprimuntur, quibus membra externa	299.b.to.1
anima quomodo fodiatur	65.b.	animi synceritatem nos iustifica/ re	235.a.to.2
anima omnium sensuū dux	359.b.to.1	animi constantis specimen	44.d.to.2
anima carnis operimento obdu cta	420.d.to.1	animi passio facundum reddit	110.d.to.2
anima per baptismum peccatis abluitur	277.a.to.1	animorum imagines per sermo/ nem exprimi	26.c.to.2
animæ pestifera mala	4.c.to.2	animis ne circa uaria oberre/ mus	288.d.to.2
animæ morbus curiosè de deo quarere	190.c.to.1	animantia terrestria affectiones cōplures naturali uoce signi/ ficant	85.a.to.1
animæ opus	167.b.to.2	animatibus uariam industriā na tura indidit	95.a.to.1
animæ plaga peccatū	478.b.to.1	animal quodq̃ propriā uim & arma habere	421.b.to.1
animæ purgatio ac expiatio	495.b.to.1	animalia quæ fecūdiora sint cæ/ teris	97.a.to.1
animæ cura habenda	495.a.to.1	animalia uenenata ad quid crea ta	98.d.to.1
animæ cura habenda	545.b.to.1	annonæ pretium augēs publicæ execrationi obnoxius	355.a.to.1
animæ mors ignoratio dei	533.b.to.1 (to.2	annulus Gigis	7.b.to.1
animæ purgandæ principiū	4.c.	anomiana pestis	26.d.to.2
animæ proprium	55.a.to.2	anseris uigiles	91.a.to.1
animæ lumen deus uerbum	147.b.to.1	anthyncus Tyanensis	21.a.to.1
animæ duplex potentia	405.b.tom.2	anthimus Tyanæ ciuitatis epi/ scopus	23.b.to.2
		antitechni	99.b.to.2
		anyfius Euippij alūnus	10.c.to.2
		ἀναπαύσις quid	27.a.to.2
		Apia	2.c.to.1
		apum industria	268.d.to.1
		apum studium	87.b.to.1 (to.1
		apibus naturæ lex innata	483.b.
		apollinarius de resurrectione & lege uana scripsit	69.a.tom.2
		apotelesmata	141.b.to.1
		appetitio cibi naturalis unde	304.c.to.2
		Aqua è petra promanans cuius figura	217.a.to.1
		aqua salubris à corpore iulitæ	442.c.to.1
		aquæ lauacrum quid significet	242.d.to.1
		aquæ abundantia cur maximè fuerit necessaria	48.d.tom.1
		aqua quid in scriptura	465.a.to.1
		aquam, quæ suaptæ natura decli ue petit, cur opificis impio ita ferri phibeat scriptura	54.d.to.1
		aquā & cætera inanima quæ ra/ tione deū laudare dicantur	52.c.to.1
		aquā uiuentē bibere iussū	324.
		aquarum cōgregatio qualis	56.
		aquatilium genera	79.a.to.1
		aquatiles animantes non mite/ scere	85.a.to.1
		aquila erga pullos suos iniquissi ma	89.b.to.1 (276.c.to.1
		aquila uir sanctus comparatur Araxes fluuius	49.b.tom.1
		arbitrium liberum ad resistendū diabolo	579.a.to.1
		arbores multæ quare sine fru/ ctu	63.a.to.1
		archilochi uulpeculæ	497.a.to.1
		arcus dei	259.b.to.1
		areæ solis	70.c.to.2
		argenteum uas	430.d.to.1
		arietis sub signo nati quas pro/ prietates habeant	71.b.to.1
		arietum filij	270.d.to.1
		aristoteles taxatur in definitio/ ne felicitatis	199.a.to.2
		aristotelica quo in pretio haben da	127.a.to.1
		arrius unde dictus	11.b.to.1
		arrianorum sæuitia in catholi/ cos	11.b.to.1
		arrogans quis	342.d.to.2
		arrogantiam omnes hominum morbos superare	130.c.to.1
		articulari morbo Nazianzenus laborauit	1.b.to.1
		Ascetæ	11.a.to.1
		asinus piger	92.d.to.1
		asini	

- alini industria 85.a.to.1
 asperum quid 473.a.to.1
 asphaltites lacus 56.d.to.1
 astrologia rejicitur 470.d.to.1
 astrologia apud Chaldaeos in pretio 458.c.to.1
 astutia quid 462.d.to.1
 Athanasius Ancyrae episcopus 39.b.to.2
 athenae doctrinarum omnium procreatrix 5.b.to.1
 athenienses notantur 326.d.to.1
 atheniensium uetus consuetudo 107.b.to.2
 athenogenis hymnus 243.a.to.1
 athletarum miseriae 494.d.to.1
 attentio duplex 422.c.to.1
 Auaritia quousque iudicanda 341.a.to.2
 auaritia malorum omnium radix 74.c.to.2
 auaritia genus pessimum 355.a.to.1
 auaritia genus omne expurgandum 243.b.to.2
 auarus quis 355.b.to.1
 auarus a peculatore nihil differt 355.b.to.1
 auarus in urbe malus cohabitator 360.d.to.1
 auarus lupo confertur 108.d.to.1
 auarus igne uoracior 470.d.to.1
 auarus peruerso medico comparatur 266.c.to.1
 auari taxantur 80.c.to.1
 auari miseria 475.a.to.1
 auaris cur opes crescunt 351.b.to.1
 auditionis finis 299.a.to.1
 auditores uerbi tadiofi taxantur 45.a.to.1
 auditus in sacris literis 463.b.to.1
 auditus diuinus uoce non indiget ad sensum 344.c.to.1
 auertere deum faciem suam 285.a.to.1
 aues ad uncis unguibus imitari 90.c.to.1
 animum natua musica 141.b.to.2
 aures duae 159.b.to.2
 aula sancta 272.c.to.1
 auxilia omnis generis in Christo 210.c.to.1

B
 Baetrus fluuius 49.b.to.1
 balaam praeter uoluntatem dei non ausus loqui 53.b.to.2
 balaam deum consuluisse 85.b.to.2
 balaam de Christo 470.c.to.1
 balena 104.d.to.1
 baptizari in nomine patris & filij & spiritus sancti quid 556.c.to.1
 baptizari hominem ter unde 238.c.to.1
 baptizatus mox ad ferendas tentationes instituatur 252.c.to.2
 baptizati quidam in proprio sanguine 220.d.to.1
 baptizati quid respondere debent haereticis 205.a.to.2
 baptismus per Moysen traditus 547.b.to.1
 baptismus tessera Christiani militis 536.c.to.1
 baptismus figurate depositionem operum carnis significat 219.b.to.1
 baptismus sigillum fidei 164.d.to.1
 baptismus peccata abluit 277.a.to.1
 baptismus fundamento fidei nititur 215.b.to.1
 baptismi aquam olim consecraverunt 238.c.to.1
 baptismi tempus omni hora, siue sit nox, siue dies 533.b.to.1
 baptismi meritionis ternae figura 535.a.to.1
 baptismi pacta 555.a.&b.to.1
 baptismi eulogia 536.d.to.1
 baptismi cognatum tempus dies paschalis 533.b.to.1
 ad baptismum alta uoce uocabantur catechumeni 533.b.to.1
 inter baptismum Moysi & Ioannis differentia 547.a.to.1
 in baptismo gratia 152.c.to.1
 in baptismo quibus renuntiamus 214.d.to.1
 baptismi habet remissionem peccatorum 338.c.to.1
 baptismatis figura 534.d.to.1
 baptismatis ratio & uirtus 234.d.
 est baptismatis fonte senes tempore Basilij leuati sunt 113.b.to.2
 basilius sacerdos initiatus 10.d.to.1
 basilius quare appellatus Magnus 247.b.to.1
 basilius corpore infirmus nihilo minus concionabatur 85.a.to.1
 basilius uocem debilem habuit 253.b.to.1
 basilius quibus studiis adolescens cum esset sese dedit, & quomodo pietati adherere coeperit 79.b.to.2
 basilius libenter suas expositiones emendari uult 123.a.to.2
 basilius se peccatorem uocat 61.a.to.2
 basilius patribus utriusque testamenti comparandus 24.d.to.1
 basilius a populo e manibus Eusebij liberatur 20.d.to.1
 basilius Pontum in coenobium pacis gratia secessit 11.b.to.1
 basilius qua in re sit accusatus 83.b.to.2
 basilij parentis fuga 3.a.to.1
 basilij pater ac fratres 3.b.to.1
 basilij laus 196.d.to.1
 basilij lapsus 221.b.to.1
 basilij consiliu in discendo & legendo autores 490.c.to.1
 basilij recta in fide institutio a terneris 80.d.to.2
 basilij aduentus salubris filio imperatoris 19.b.to.1
 basilij constantia 18.c.&d.to.1
 basilij laus 20.c.to.2
 basilij & uicinarum episcoporum dissidium 21.a.to.1
 basilij profectio 117.b.to.1
 basilij reditus e coenobio ad ecclesiam 12.c.to.1
 basilij scriptis haeretici abutebantur 67.a.to.2
 basilio fores domus effringuntur 137.b.to.2
 basilio genus unde 2.c.to.1
 basilio occidentales literas remiserunt quas illis scripserat 9.a.to.2
 barlaam martyr 511.b.to.1
 barnabas Paulo ad manifestandum euangelij ueritatem adfuit 12.d.to.1
 Beatus uere 249.b.to.1
 beatorum coetus 540.d.to.1
 beatitudinum exempla in Christo 298.d.to.1
 Bibliorum uaria exemplaria tempore Basilij 57.a.to.1
 benedicere ore, & maledicere corde 340.d.to.1
 benedicendum in aduersis 295.b.to.1
 benedictio ecclesiae 111.a.to.1
 benedictionis promissionem quae habeant 256.d.to.2
 beseleel sermonum artifex 18.c.to.2
 beneficium poenae sequi 283.b.to.1
 beneficia dei non esse obtrudenda 248.c.to.2
 benignitas quid 373.b.to.2
 bestiarum turba in homine 108.d.to.1
 Biantis dictum 497.b.to.1
 bibliothecas principes instituere debent 198.c.to.1
 Blasphemia in spiritum sanctum 160.c.to.1
 blasphemiam in spiritum committere AAA 2

I N D E X.

- mittere 239.b.to.2
blasphemus in spiritum sanctū
qui 398.b.to.2
Bombyx 92.c.to.1
bonitas quid 373.b.to.2
bonus deus 163.a.to.1
bonum quid deo 52.d.to.1
bonum qui non attingant 303.
a.tom.1
bonum esse difficile est 495.b.to.1
bonum perfectum ipse deus 300.
d.tom.1
bonum humanum nullum syn/
cerum 140.d.to.2
boni à natura nobis insitam esse
electionem 96.c.to.1
bona Christianorum diripiuntur
62.d.tom.2
bona nostra quibus relinquenda
296.c.tom.2
bona multa multis nō apparent
72.c.tom.2
bona habitudo periculosa 496.
d.tom.1
bonorum initium uitiorum fu/
ga 250.d.to.1
ad bonorum receptionem prin/
cipium quod 250.d.to.1
bonorū operum quisq; pro sua
mensura typum gerat 239.b.to.2
bonorum operum simus studi/
osi 231.a.to.2
bos constans est 94.d.to.1
bouis lacrymæ 444.c.to.1
boues ueris tempore læti ē sta/
bulis egrediuntur 95.a.to.1
boues marini 104.d.to.1
- C
Acœthes genus Carcinoma/
tis 18.d.to.2
cades quid 275.b.to.1
cæsaria Cappadociæ Metropo/
lis 8.a.to.1
cain primus diaboli discipulus
410.c.to.1
calamitas omnis proprijs pecca/
tis ascribenda 388.c.to.1
calamitates uim coërcendi pec/
cata habent 431.a.to.1
calamus contritus 393.a.tom.2
calcaneum mens contraminata
320.a.to.1
calciamentum diuinitatis 338.d.
tomo primo
calciamenta non sint curiosa
307.b.tom.2
calix salutaris 349.a.to.1
calices æquales 407.b.to.1
caloris creatio necessaria 49.b.t.1
calumniā uirum humiliat 79.a.
tomo secundo
ad calūnias nō tacendū 48.d.t.2
- calumniatores scorpio comparā
tur 108.d.to.1
calumniatorum uerba pro nu/
gis habenda 22.d.to.2
cameli collum prolixū 97.b.to.1
canceri astutia 80.c.to.1
cancros quidā in decipiendis fra/
tribus imitantur 80.d.to.1
canis gratiofus 94.a.to.1
canis memoria 97.a.to.1
canis industria in persequendis
feris 96.d.to.1
canticum 281.a.to.1
canticum nouū canere 288.c.to.1
cantica Canticorum liber quid
tractet 454.d.to.1
captiuo opus pretio ad libertatē
recuperandum 329.b.to.1
carbones desolatorij 318.c.to.1
caro omnis ut fœnum 60.c.to.1
caro qualis in resurrectione 55.
b.tom.2
caro ficta, anima facta 110.c.to.1
caro Christi diuinæ naturæ uni/
ta 205.b.to.1
caro carceris est loco 99.b.to.2
carnis inquinatio quid 341.b.to.1
mo secundo
carnis prouidentiam non esse fa/
ciendam 153.a.to.2
carnis concupiscibile per conti/
nentiæ exercitia frangendum
153.a.to.2
carnis proprium 55.b.to.2
casia quid 319.b.to.1
castitas Basilij 22.c.to.1
castitatis uirtus angelis æquipa/
ratur 22.c.to.1
castantes seiplos taxātur 188.d.
καταλαλῶ quid 336.d.to.2 (to.2
cathedra pestilentiae 252.d.to.1
Cecrops cur biceps 2.d.to.1
cedri Lybani & dei 274.c.&d.t.1
centauri effigies 149.b.to.2
cephalensium dux nudus ē nau/
fragio euasit 492.d.to.1
cærimoniarū usus parum utilis
ad pietatem 350.c.to.1
certamina pietatis gratia 44.d.
ceruus timidus 94.d.to.1 (to.2
cerui natura 275.b.to.1
cerui cibus Christianorum in spe
lunca ob persecutionem laten/
tium 3.a.to.1
cete magna 83.b.to.1
ceti quomodo capiātur 104.c.t.1
Chaldæorum excogitationes re/
probantur 71.a.to.1
cameli memoria 85.a.to.1
chananæa imitanda 537.b.to.1
chananæa idololatria infecta
320.d.tom.1
- characteres collo suspendere 323.
a.tomo primo
charismata dari à deo unicuiq;
ad mensuram fidei 250.c.to.2
charismatum differentia 251.a.
tomo secundo
charitas perfecta quomodo cū
gratiarum actione in malis eti/
am proximi constare possit
446.d.to.1
charitas nulla affectionis labe sit
inquinata 171.b.to.2
charitas non est affectio simulata
175.a.tom.2
charitatem dissoluere quale pec/
catum 332.c.to.2
Chimera quale monstrū 8.d.to.1
chius sophista 492.d.to.1
christus in Paulo loquutus 181.
b.tom.1
christus quare dictus uerbum
458.a.to.1
christus quomodo imago dei
148.c.tom.1
christus ubi cōceptus statim per/
fectus homo fuit 469.a.to.1
christus ecclesiæ caput 320.d.to.1
christus quare horam & diem in/
dicij ignoret 121.b.to.2
christus in monte sedens percur/
rit Moysi legem 183.b.to.2
christus quare coniugium renu/
erit 182.d.to.2
christus signatè lapis dictus 217.
a.tom.1
christus quare non permiserit se
prædicari ante passionē suam
120.d.tom.2
christus multiuocus 125.a.to.1
christus quantū in ipso est omni/
bus peccata remisit 333.b.to.2
christi lacrymæ 458.c.to.1
christum nunquam risisse 302.
c.tom.2
christū ad impletionem uenisse
241.b.tom.2
christum laborasse 411.a.a.to.2
christum axiomata sua alijs lar/
giri 516.d.to.1
In Christum magnum confiden/
tiæ firmamentum 323.b.to.1
christianus non ad ostentationē
scribat, sed ad publicam utili/
tatem 135.a.to.2
christianus ab odio sit repurga/
tus 225.b.to.2
christiani unde 214.c.to.1
christiani qualia exempla imita/
ri debeant 493.b.to.1
christiani hominis ornamenta
509.b.to.1 (87.b.to.1
christiani mores apīs imitentur
christiani

IN BASILIVM.

christiani simus non Rhetores 98.d.to.2	Cogitando facile peccamus 421. a.tom.1	itur 265.a & b.to.2
christiani proprium 274.c.&d to.2.&275.a.eodem.to.	cogitationes moderandæ 405.a. tomo secundo	cōclauē orantium 389.b.to.2
christianum an fugere liceat tem pore persecutiōnis 5.a.to.1	cogitationes malæ reuelabūtur 167.a.to.2	concordiæ nomen quidam igno rant 246.d.to.1
christianæ a ^u spici optandæ in præfat.	cogitationes malæ quot modis in anima consistant 417.b.to.2	cōcupiscētiæ insania quomodo cōcupiscenda 115.a.to.1
christianismus quid 107.b.tom.1	cogitatiōes bonæ unde sit quod animum destituant 348.c.to.2	concupiscētiæ prauæ morbus quomodo excidēdus 337.b.t.2
choaspes fluuius 49.b.to.1	cogitationes uariæ unde 336.c.to. mo secundo	cōdemnare neminem facile debe mus 247.b.to.2
chores in nuptijs tempore Basili ij habitæ 102.d.to.2	cogitatio dei 510.d.to.1	cōdensum quid 280.d.to.1
chores nocturnæ 320.c.to.1	cognitio ē doctrina paratur 200.c.to.1	cōdimenta fugienda uaria 151. a.tom.2
choragus qui 137.a.to.2	cogitatio perfecta in futuro secu lo 218.d.to.1	cōfabulationes secretæ 280.d.t.2
choros in locis sacris cōstitūere 405.b.tom.1	cogitatio rerum æquo iudici fa tis ad declarationem ueritatis 65.b.tom.2	cōfessio cordis 300.c.to.1
chrysolachanū herba 103.a.to.2	cognoscere seipsum difficillimū omnium 99.a.to.1	confiteri peccata oportet 392.d. tomo secundo
Cibus ad uictum necessarius so lerti ratiōe inquirēdus 191.a.t.2	collationes quales fieri debeant 121.b.to.2	cōfessio qualis olim 355.b.to.2
cibum corpus grauare & mor bos gignere 393.a & b.tom.2	collegia sacerdotum 485.b.to.1	cōfessio pro gratiarum actione 283.a.to.1
cibum per uerbum dei & prædi cationē sanctificari 305.a.to.2	colorum uarietates 66.c.to.1	ad confessionem non opus mul tis uerbis 310.d.to.1
In cibo sumēdo quis modus ser uandus 304.d.to.2	colūba libidine gaudet 87.a.to.1	confessione & resipiscētia deus placatur 113.b.to.1
cicadæ sonore 91.a.tom.1	colūbas aucupandi ars 138.c.to.2	confidentia animi est diaboli imi tatio 204.c.to.2
cicadas humus in hymnibus e dit 94.c.tom.1	columnæ aureæ apud Pindarū 7.b.tom.1	confirmandi & uisitandi fideles 262.d.to.2
Cinopus quid 381.a.to.2	commentaria in diuinā scriptu ram non facile admittenda 89.a.tom.2	coniectores somniorum consu lere 523.a.to.1
ciconiarum pietas in parentes 88.d.tom.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	coniugatorum Christiana uita 269.a.to.2
ciconiarum mores prudentia & ratione non carent 88.d.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	coniugium quibus in peccatum reputetur 172.d.to.2
cicuta sturni uescuntur 61.b.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōiugij molestiæ 161.a & b.to.2
cicutæ usus 62.c.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōiugij societas seruāda 82.d.to.1
cinguli usus 308.c.to.2	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōiugio liberū esse propriū ange licæ naturæ 276.d.to.2
ciuem orbis esse quid 27.a.to.2	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōnubium legitimum 172.c.to.2
ciuitas dei 324.d.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	conscientia cuiusq; propria in iu dicio accusatrix 329.a.to.1
ciuitatis descriptio 338.d.tom.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	consecrata domino custodienda 237.b.tom.2
ciuitatis definitio 324.d.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	consilia gentium quomodo do minus dissipat 292.c.to.1
ciuitatū interitus unde 429.a.t.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	consilia cōtra fidem Christi insur gentia dissipanda 196.c.to.2
clamor iustorum 304.c.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōsilijs proprijs quidam pereūt 520.d.to.1
cleantis mercenaria opera in exhaustis fontibus 136.c.t.2	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōsolandi modus 447.b.to.1
clemens Romanus 242.c.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōstantia mira martyris Gordij 488.c.&d.to.1
cleomenes Sophistā ridet de for titudine differentē in præfat.	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōsuetudo non præiudicat diui næ scripturæ 84.c.to.2
clinias iurare etiam uerum no luit 494.c.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	consuetudo sape in naturā uerti tur in plerisq; 252.d.to.1
Cœlum unum in ratione rerum 45.d.tom.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	contatio in bonis operibus peri culosa 231.a.to.2
cœlum aërem uocari 434.d.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	contemplatio circa externū ho minem 125.a.to.2
cœli substantia unde consistat 36.c.tom.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	cōtendendi studium quid possit 26.d.to.2
cœli uiuo uerbo facti 185.b.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	
cœlorum influentias nosse non inutile 70.c.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	
cœlestis uirtus 290.c.tom.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	
cœnobita Basilius primus ordi nauit 22.d.to.1	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	
cœnobiorum institutio quibus ex causis in præfat.	commercium nullum reprobis cum deo 71.a.to.2	

I N D E X.

contentiones quomodo ex animis malorum eximenda 35.b.t.2
 contentionibus suis priuatis quidam fidei causam postponunt 110.c.to.2
 continentia quid 302.d.to.2
 continentia pietatis studiosis necessaria 303.a.to.2
 continentia flagella 152.d.to.2
 continentia lex in palastris data 527.2.b.to.1
 contradicere deo quale peccatum 230.c.to.2
 contradictio imperiale quiddam respicit 300.b.to.2
 contristari ad utilitatem 226.d.to.2
 contristare spiritum dei quid 236.c.tom.2
 contumelijs pij tentantur 416.d.tom.1
 conuenticula extranea non facienda 278.c.to.1
 conuentus annui quare fiant 475.b.to.1
 conuersatio Christi 410.c.to.1
 conuersatio qualis sit instituent da 308.d.to.2
 couitium quid 336.d.to.2
 conuictus Græcorum 391.a.to.1
 conuictus bonorum multa com moda habere 292.d.to.2
 cooperarij gratia domini non contemnendi 251.b.to.2
 corpus ad imaginem dei creatum 293.a.to.1
 corpus pro mentis ac rationis principatu 258.d.to.1
 corpus regis in manu domini 293.b.tom.1
 cordis preparatio 3.b.to.2
 corallium lapis in mari herba 83.a.to.1
 corinthus Satanæ traditur 215.a.tom.2
 cornicis amor erga prolem suam 90.c.tom.1
 cornices Ciconijs adiungi 88.d.tom.1
 cornu p sacro eloquio 275.a.to.1
 corpus mathematicum 47.b.t.1
 corpus quomodo curandum 496.c.tom.1
 corpus otio non tradendum 285.b.to.1
 corpus Christi edere digne 564.d.tom.1
 corpus Christi edere & sanguinem bibere 561.a & b.to.1
 corpus domini quomodo manducandum 235.a.to.2
 corpus animæ uehiculum 527.b.tom.1

corpus domini indigne suscipiētes damnari 235.a.to.2
 corpus non nimis esse atterendum 151.b.to.2
 corpus saginatum est compendium ad lasciuiam 142.c.to.2
 corpus feræ instar cuiusdam cohibendum 496.d.to.1
 corpus Christi & sanguinem quod timore accipienda 364.d.to.2
 corpus hominis non malum 405.a.to.2
 corporis & ecclesiæ comparatio 61.a.tom.2
 corporis cura necessario habenda 152.d.to.2
 corporis uitium minus quam animæ 178.c.to.2
 corporis & animæ discrimen in gens 203.a.to.2
 corporis harmonia 151.a.to.2
 corporis cura negligenda 495.b.t.
 corporis officium 167.b.to.2 (1
 corporis humani sympathia 108.c.to.1
 coruus pauit Heliam 389.a.to.1
 coturnicum cibus 62.c.to.1
 Crapula mortem accelerat 6.c.t.2
 cratis Thebanidictum 21.b.to.1
 creare cor mundum quid 176.c.tom.1
 creati deum non manu corporaliu motu 184.c.to.1
 Inter creare & facere differentia 291.b.to.1
 creatio in scripturis in potiore parte accipitur 291.b.to.1
 creationis omnium principium qui tollant 186.c.to.1
 creationis tria genera in scripturis 124.d.to.2
 creatura noua 176.d.to.1
 creatura in duas partes diuiditur 178.d.to.1
 creatura filius non est 171.b.to.1
 creatura omnis sui creatoris ministris 124.c.to.2
 creatura in multis & per multa diuersitatem habent 175.a.to.1
 à creaturaru contemplatione ad creatoris cōsurgendum 426.d.t.1
 credentis proprium 274.d.to.2
 credere deo in modicis 227.b.t.2
 cremere fluuius 49.b.to.1
 crescere ad perfectionem coram deo 111.a.to.1
 crucis signo signare quis docuerit 238.c.to.1
 crudelitas in Christianos 485.a. & b.tom.1
 crysalli lapidis natura 48.c.to.1
 Cultus rationalis 377.a.to.2

curriculum omnes unum currus 251.b.to.1
 mus 8.d.to.1
 currus Lydij
 cura omnium rerum deo committenda 244.c.to.2
 cura temporaria 349.b.to.2
 custos martyrum si martyr 482.c.to.2
 D
 Dæmon magnus peccatum 537.b.tom.1
 dæmon deus dicitur 120.c.to.2
 dæmones lucem ueritatis respicere non posse 159.a.to.1
 Dandum pauperibus ex labore manuum 244.d.to.2
 damnationis titulus in impijs & tyrannis sufficit 36.c.to.2
 dauid domum uarie dominus affixit 308.d.to.1
 daniel ab Abacuc alitur 384.a.to.1
 mo primo
 daniel incarnationis dei uates 202.c.to.2
 daniel Chaldaicam sapientiam didicit 491.a.to.1
 daniel leones ieiunare docuit 395.a.to.1
 daniel inter seniores 463.b.to.1
 dathan & Abiron quare à terra deuorati 430.d.to.1
 dauid ex decem præceptis tria in causa una transgressus est 515.a.to.1 (to.2
 dauid adhuc hodie pdest 168.d.
 dauid generose fortis 4.d.to.2
 dauidis musica 496.c.to.1
 dauidi quare domus confusio acciderit 430.d.to.1
 Decachordum 288.c.to.1
 decalogi 269.b.to.1
 decretum impium 485.a.tom.1
 dedicatio ecclesiæ 281.b.to.1
 defectionis initium 61.b.to.2
 defunctorum memoriam commendari, maxima pietas 1.a.to.1
 de honestate deum quid 225.b.tom.2
 deitatis unionem non diuidi 188.d.to.1
 delatorum admonitio 106.a.to.2
 delicati taxantur 496.d.to.1
 delicta quantum ob sint 303.a.to.1
 mo secundo
 delicta quæ sanctis congruant 142.c.to.2
 delicias salutem prodere 394.c.tom.2
 delicias non prodesse stulto 301.a.tom.2
 delictum idem apud diuersos non semper mereri eandem poenam 257.a.to.1
 ob delictum

IN BASILIVM.

Ob delicta leuia nemo conde/
mnandus 523.b.to.1
delphini 79.b.to.1
demens uerè 331.b.to.1
democritus Forensis ab Aristo/
phani ad concionandum confi/
ctus 108.c.to.2
denarius numerus Arithmetico/
rum 112.d.to.1
dentes uocis organa 427.a.to.1
desideria carnis & cogitationum
387.a.to.2
desperare nemo debet 64.d.to.1
desperationis remediū 333.b.to.2
deus in carne 467.b.to.1
deus Isaac & Iacob 1.b.to.1
deus quare deum Abraham scilicet
psū appellauerit 130.c.to.1
deus quod sit, primum credere
oportet 131.a.to.1
deus in scriptura cur unus & so/
lus dicatur 120.c.to.2
deus solus secundum essentiam
deus 120.c.to.2
deus quare nobis facilia propo/
nat 250.d.to.1
deus à nullo est 131.b.to.1
deus quorum sit 282.d.to.1
deus figurari nullo pacto potest
102.c.to.1
deus quantus sit sciscitari pericu/
losum 511.a.to.1
deus à quibus diligatur 225.b.to.
mo secundo
deus quomodo cognoscatur
510.d.to.1
deus quæ nobis tribuerit 446.
c.tom.1
deus est sanctorū quisq; 501.a.t.1
deus & sancti quomodo imitan/
di 237.a.to.2
deus hominē particulariter exa/
minat 522.d.to.1
deus quantum nobis deprehen/
di possit 449.a.to.1
deus in scripturis ingenuis nul/
quam dicitur 168.c.to.1
deus cur homo factus sit 468.c.t.1
deus an nostro more loquatur
45.b.tom.1
deus quousq; diligendus 373.a.t.2
deus quibus non est refugium
325.a.to.1
deus in terra 467.a.to.1
dei inhabitatio 5.a.to.2
in dei agnominatōibus non te/
merè quicquam innouādum
142.c.to.1
dei uocabulū quidā ad naturā si/
gnificationē trahūt 86.d.to.2
dei patris nomen non est passio/
nis, sed cōiunctionis 155.a.to.1

dei substantia incomprehensibilis
348.c.to.1 (b.to.1
deū quomodo Moses uiderit 29.
deum ex omni mortaliū genere
aliquos eligere 41.b.to.2 (to.1
deum fieri 493.a.to.1
deum ore cōfiteri debem⁹ 488.d.
deū multo melius res nostras di/
spēsare, quam nos optare po/
terimus 134.c.to.2
deum corporalibus cogitationi/
bus cōplecti nō posse 102.d.t.1
deum nō numero, sed natura u/
na confitendum 119.b.to.2
deum esse dæmones negare non
possunt 149.b.to.1
deum eligere abiecta & firma 41.
a.tom.2
deū à potētia aestimari 102.d.to.1
extra deum existens uitam bea/
tam amisit 275.b.to.2
deo quomodo familiares redda/
mur 468.c.to.1
deo humano more attributa
quomodo accipienda 191.b.t.1
deo qui similis sit 107.b.to.1
ex deo omnia 507.b.to.1
in deo quādā nat⁹ ^{ἐκ τῆς οὐσίας} 125.b.t.1
à deo separari pœnis gehennæ
grauius 286.d.to.2
de deo loqui periculosum 219.a.
tomo secundo
deos uarios quidam sibi consti/
tuunt 278.c.to.1
dextra dei 507.b.to.1
dextrū quid significet 206.d.to.1
Diabolus unde dicatur 434.d.t.1
diabolus non statim creatus est
diabolus 476.d.to.1
diabolus malus unde 432.d.to.1
diabolus à se ipso incitatur 519.
b.tom.1
diabolus prima dei factura 125.
a.tom.1
diabolus est delator 75.b.to.2
diabolus unde sit dictus 70.d.t.2
diaboli methodus erga diuites
357.b.to.1
diaboli astutiæ 524.d.to.1
diaboli astutia irrita facta 510.
c.tom.1
diaboli insidiæ multiformes
472.d.to.1
de diaboli natura 454.c.to.1
diaboli uis quomodo pellatur
323.a.to.1
diabolo quomodo occasio de/
tur 271.b.to.1
diaconus euangelicus 267.b.to.2
diaconorum septem functio 28.
c.tom.2
dianis fidei confessio 94.c.to.2

Adhuc 361.b.to.2
dicenda antea exploratum ha/
beamus 8.b.to.2
dies & anni 74.c.to.1
dies octaua, seculum illud iudicij
113.b.to.1
dies boni & mali qui 502.c.to.1
dies unus cur dictum 44.c.to.1
diei descriptio 74.d.to.1
diem quamlibet animæ obtene/
brationem adferre 3.b.to.2
digitus dei 180.c.to.1
dignitas magna hominis 335.
a.tom.1
dilectio erga deū quo pacto ob/
tineatur 239.a.to.2
dilectio erga proximū quomo/
do acquiri debeat 56.d.to.2
dilectio caput doctrinæ Christia/
næ 18.d.to.2
dilectio erga proximū est cōsum/
matio legis 58.c.to.2
dilectio Christianorū character
22.a.to.2
dilectionis erga deum indicia
373.b.to.2
dilectionis bonū ab Apostolo
cōmendatur 70.c.to.2
dilectionis erga deum propriū
274.d.to.2
dilectionem dei doceri nō posse
285.a.to.2
dilexi, non esse cuiusuis dicere
343.b.to.1
diligentis dominum proprium
263.a.to.2
diluuium baptisma 277.b.to.1
diogenes pastorale poculum ab/
iecit 136.d.to.2
diogenis laus 497.a.to.1
diogenis Cynici dolium 22.c.to.1
diogenis dictum cum febris labo/
raret 108.d.to.2
diomedis dictum 10.d.to.2
discendum sine pudore 5.a.to.2
disciplina duplex 458.c.to.1
disciplina præferenda multa pe/
cuniæ 458.c.to.1
discipuli domini qui 225.a.tom.2
secundo
discipulorum mos Athenis erga
nouitios 5.b.to.1
discipulorum Christi demonstra/
tio 226.a.to.2
dispensatores iniqui 331.b.to.1
dispensationis origo 211.a.to.2
diuina mysteria silentio colenda
466.d.to.1
diuina natura in seipsa est 86.d.
tomo 2
de diuinis semper differendum
119.a.tom.2
AAA 4 de diuinis

INDEX.

- de diuinis theologicè non ex ar/
tificio loquendum 46.c.to.2
diuinis parua & uilia nō accom/
modanda 147.b.to.1
diuinitas una est 84.d.to.2
diuinitatis delapsus non fieri
467.b.to.1
diuinitatē prorsus negare athe/
orum est 84.d.to.2
diues pauperem non despiciat
328.d.to.1
diues superb9 taxatur 424.d.t.1
diuites maximè consolatione in/
digent 334.d.to.1
diuitum sepultura 334.d.tom.1
diuitum querimonie 352.c.to.1
diuitiæ ueræ 476.d.to.1
diuitiæ multis luxuriæ causa
382.d.to.1
diuitiæ Christi 517.a.to.1
diuitiarum infida possessio 334.
d.tom.1
diuitias animæ coaceruare 529.
a.tom.1
diuitias non esse sectandas 243.
b.tom.2
draconum fabula 496.d.to.1
Doctrina ueritatis quales Chri/
stianos exigit 272.c.to.2
doctrinæ sacræ à prophana dif/
ferentia 490.d.to.1
doctrinæ prauæ pñciosis phar/
macis assimilādæ 53.b.t.2 (t.2
doctrinæ Christianæ caput 18.d.
doctrinam alienam non esse tra/
dendam 260.c.to.2
doctrinam tonitū nominari 273.
a.tom.1
doctōrum præsentia 60.d.to.2
dogmata uetusta ueneranda
241.b.tom.1
dolendum cur ex officio quan/
doque 437.a.to.1
dolus quid 262.d.to.1
dominus non substantiæ nomen,
sed potestatis 140.c.to.1
dominum suos non deferere 9.
b.tom.2
dominorum erga seruos offici/
um 270.d.to.2
domus dei ecclesia 423.a.to.1
domus instar sepulchrorum 131.
a.tom.2
donec indefinitæ definitionis
470.c.tom.1
donum cuiusuis deo non acce/
ptum 270.d.to.1
donum dei pecunijs nō acquiri
249.b.to.2
dona dei magna & multa 41.a.
tomo secundo 163.b.to.1
donorum dispensator spiritus
donorū significatio 471.a.t.1(t.1
dorcus cognomē Capræ 422.c.
dormientiū corpora quare sub
pallida 102.d.to.1
dormitatio intempestiua unde
338.c.to.2
doxologia seminanda 277.a.to.1
E
Ebrietas animæ 397.b.to.1
Ebrietas fortitudinis perni/
cies 407.a.to.1
ebrietas dæmon uoluntarius
403.b.to.1
ebrietatis mala 403.b.to.1
ebrietatem spiritum sanctum ex
pellere 398.c.to.1
ebri9 quomodo ad sobrietatē re/
ducti 496.c.to.1
ebri9 gentium idola 407.a.to.1
ebriorum ualetudo 403.b.to.1
Ecclesia nauigio comparatur 45.
b.tom.2
ecclesia non diu episcopis careat
7.a.tom.2
ecclesia non adoranda 320.d.to.1
ecclesia quos uitare debeat 68.
c.tom.2
ecclesia Christianorum per chari/
tatem adoptatur 187.a.to.1
ecclesiæ memoria 322.c.to.1
ecclesia filia dei 320.c.to.1
ecclesiæ filij 321.b.to.1
ecclesiæ caput 320.d.to.1
ecclesiæ facies turbulentissima
60.d.to.2
ecclesiæ caput Christus 204.d.to.
mo.primo
ecclesiæ status deploratur 58.c.d
& 59.a.to.2
ecclesiæ benedictio 111.a.to.1
ecclesiæ dei cōsuetudo 315.a.to.2
ecclesiæ congregatio non dese/
renda 278.a.to.1
ecclesiam suam episcopus nō de/
relinquat 62.c.to.2
In ecclesia nemo sine ordine pro/
moueat 10.d.to.1
pro ecclesiæ suæ iuribus pugnat
Basilius 21.a.to.1
ecclesiarum gubernacula ambi/
tiosis dantur 58.c.to.2
ecclesiarum communis sit cura
75.b.tom.2
ecclesiarū dissidia unde 210.c.to.2
ecclesiastica diuidi non oportere
21.b.tom.1
ecclesiastes Salomonis quid tra/
ctet 454.d.to.1
eccidius Parnassenus 10.d.to.2
Edon locus deliciarū 142.c.to.2
edere carnem Christi quid sit 121.
a.tom.2
egetas paterna nemini probro/
sa 269.a.to.1
electionem in naturam non ca/
dere 86.d.to.2
elemosyna an mūdet 387.b.to.2
elemosyna pro mortuis 118.c.t.2
elleborus coturnicū cibis 62.c.
ellebori usus 62.c.to.1 (to.1
elephantī proboscis 97.b.to.1
elephantorū longæuitas 98.c.t.2
eloquenti Basilij 23.b.to.1
eloquia dei nō omnibus scripta
314.c.to.1
elpidius Basilij diaconus 8.d.to.2
Encomij uirtus 1.b.to.1
encomiorum lex 484.d.to.1
Eparmata 108.d.to.2
enim quid 124.c.to.1
episcopatus dignitas à pijs con/
tempta 10.c.to.2
episcop9 ecclesiæ lychnus 19.a.t.2
episcopus qualis eligendus 7.a.t.2
episcopus euāgelicus 467.b.to.2
episcopus in omnibus formā ui/
tæ præ se ferat 261.a.to.2
episcopus cunctarum ecclesia/
rum curam in se recipiat 15.a.
tomo primo
episcopus ciuitates & uicos cir/
cumeat 261.b.to.2
episcopi munus 47.b.to.2
episcopi filius operam militiæ de/
dit 104.d.to.2
episcopū designare domini est,
nostrum petere 47.b.to.2
episcopi ueri officium 13.a.to.1
episcopi pij octoginta miserè pe/
reunt 17.a.to.1
episcopi quales eligendi 10.d.t.1
episcoporum Arrianorum exer/
citus 12.c.to.1
epitecti animus in tortura 109.
b.tom.2
epoptica dogmata 292.c.to.1
equus libidinosus 94.d.to.1
Equus sanctis non fuit in usu
293.b.to.1 (to.1
equi quomodo domādi 447.b.
Escam deo nos non commēdare
153.a.to.2
escarum qualitas discernenda
150.d.to.2
esau cibis inquinauit 394.c.to.1
Eretrienſes ex improuiso euerſi
16.d.to.1
eridanus fluuius 49.b.to.1
errare à uia iustitiæ qui non pos/
sunt 427.b.to.1
eruditionem ueram, nō pulchri/
tudinē dictionū, sed rerum in/
telligentiam sequi 4.c.to.1
erumnæ

I N B A S I L I V M.

erumnae quomodo nos inuadāt
323.b.to.1
Euagrine Campiani Antiocheni
filius 9.a.to.2
euangelium liberè prædicandum
261.b.to.2
euangelium audientes & non re
spondentes grauius puniri 223.
a.tom.2
euangelica uitæ capita 120.d.to.1
euangelistarum in scribendo or
do 146.d.to.1
euangelium quomodo prædican
dum sit 265.a.to.2
euangelium occultos animæ af
fectus prohibere 241.b.to.2
euangelij filij 321.b.to.1
ad euangelij normā quidā in Pa
læstina uitæ suæ cōuersationē
perfectam reddūt 49.a.to.2
euangelio uerè obediēs qui 224.
d.tom.2
euangelij cōtenti sumus 54.c.t.2
euclidis Megarensis patientia
493.b.to.1
eumelia mater Basilij 4.c.to.1
eunomius Galatio 118.d.to.1
eunomius taxatur 431.b.to.1
eunuchi qui 17.b.to.1
eunuchi mystici 190.d.to.2
eunuchorum trina species 185.
b.tom.2
euripidis lectio dæmonum æmu
latio 98.d.to.2
eusebius Palæstinus 242.d.to.1
eusebius Ponti præfectus 20.c.t.1
eusebius episcopus Cæsariensis
11.a.tom.1
eustachius Arij discip. 68.d.to.2
ἐὺσταχιος 73.b.to.1
Exacerbatio quid 342.d.to.2
exaltatio dei qui in cœlis est 281.
b.tom.1
excandescencia quid 342.d.to.2
excandescencie proprium 345.
b.tom.2
exercitationis utilitas 494.d.to.1
excessus prophetarum 348.c.
tomo primo
exquirere quam uim habeat
297.b.to.1
exultationis uox scripturis con
suetæ 286.d.to.1
Ezechiae medicina 529.a.to.2
F
Fabula gentium 193.b.to.2
facietis uiris pij non arident
23.b.to.1
faciamus hominem, quomodo
intelligitur 101.b.to.1
facta aliorum nobis nō prodesse
231.b.to.2

facta uirorum quomodo legen
da 493.b.to.1
familiaritas cum deo, quomodo
acquirenda 235.b.to.2
fames quibus ex causis a deo im
mittatur 385.a.to.1
famis incommoda 390.c.to.1
famis tempore Basilij erga pau
peres pietas 13.b.to.1
fœmina quare passiuæ & uir acti
uus 146.d.to.2
Femur signum humanæ genea
logiæ 317.a.to.1
fenestræ animæ 156.c.to.2
feræ fidei sunt demonstrationes
98.d.to.1
festi dies sanctorum quare cele
brandi 485.a.to.1
Ficorum imbecillitati quomodo
medendum 65.a.to.1
fides quid 218.c.to.2
fides est deitatis cōfessio 164.d.t.1
fides & baptisma duo sunt modi
parandæ salutis 215.b.to.1
fides in Christum sola iustificat
521.a.to.1
fides in deum patrem & filiū do
gma necessarium 151.b.to.1
fidei Christianæ confessio 220.
c.tom.2
fidei in confessione liberè agen
dum 226.d.to.2
fidei fundamento qui careant
348.c.to.1
fidei mensuram deus unicuique
partitus est 577.b.to.1
fidei principia unde mōstrabilia
347.a.to.1
fidei uerbis quidam more medi
corum utuntur 66.d.to.2
fidei uirtus 347.a.to.1
fidem quidam deserunt 466.c.
tomo 1
fide infirmioribus quomodo
parcendum 241.b.to.2
fide non mutabilis sit Christia
nus 240.d.to.2
fidelibus omnia subiecta 98.d.
tomo primo
fidutia in beneplacitis dei osten
denda 239.a.to.2
figura quid 217.a.to.1
filius ante secula cum sit, nunq̃
esse incipit 144.d.to.1
filius Christus substantiæ imago
est 167.b.to.1
filius imago patris 133.a.to.1
filius quomodo patri similis
336.c.to.1
filius quomodo in seipso patrē
ostendat 133.a.to.1
filij prodigi historia 516.c.to.1

filij processionis simile 147.b.to.1
filium deum a scriptura angelū
appellari 149.a.to.1
filium a non esse ad esse produ
ctum 144.d.to.1
filium genituram dicere, temera
rium esse 141.b.to.1
filium non esse facturam 139.a.t.1
filij quare quarendi 476.c.to.1
filij diffidentia & iræ 386.d.to.2
De filio dei mysterium 48.d.to.1
filiorum Eli peccatum 340.d.to.2
filij quid thesaurizandum 475.
b.tom.1
finis Christiani hominis 327.a.
tomo primo (to.1
finis beata dei cognitio 210.c.
firmamentum quid 47.b.to.1
firmamenti quæ natura 47.b.t.2
de firmamēto aliquorum uaria
sententia 52.c.to.1
firmiliani libri 243.b.to.1
Flagella quid profint 44.d.to.1
flamma affectionum 280.c.to.1
fluctus animi 466.c.to.1
Fœneratoris uersutia 265.b.to.1
fœnus quasi fœtus 268.c.to.1
a fœnore dando dehortatio 266.
d.tom.1
fœneratorum mos 13.b.to.1
Fontes crebrò exantlātes melio
res fieri 87.a.to.2
fontium aquæ 55.c.to.1
forma in deo nulla imaginanda
102.c.to.1
forma patris & filij quomodo in
telligenda 100.c.to.1
In forma esse dei, & setui 133.a.to.
tomo primo
formica laboriosa 94.d.to.1
formicæ solertia 95.a.to.1
formicæ industria 268.d.to.1
formicæ descriptio 156.c.to.2
fortuitum nihil 288.d.t.1 (33.b.t.2
Fratres in necessitate usui esse
fratrū unus sit animus 45.b.to.2
fratrum cohabitatio iucunda
293.b.to.2
fratribus quo animo sit seruien
dum 362.c.to.2
frigore martyres multi enecati
481.a.to.1
fructus resipiscentia digni 392.
c.tom.2
fructus præcipui spiritus 286.
d.tom.1
frugalitas in suscipiendis hospi
tibus seruanda 240.d.to.2
fugere Chriani possunt 3.a.to.
tomo primo
Fulmina quare fiant 284.c.to.1
tomo secundo
funiculi

INDEX.

funiculi sortium ac partium 25.
b.tom.1

G

G Abaonitarū astutia 462.d.t.1
gabriel angelus quare nō ce-
ciderit 432.d.to.1
galeotæ pisces 404.d.to.1
gallus concubitor 90.d.to.1
gangrenorū altaria in agro sub-
uertuntur 66.c.to.2
garrulitas otiosa 336.d.to.2
gaudium unde 437.b.to.1
Generatio Christi ueneranda
466.d.to.1
generatio diuina quomodo in-
telligitur 141.a.to.1
generationis nostræ peccati
uera est theologia 102.c.to.1
generationes sensus per similitu-
dinem 549.a.to.1
genitalia membra 148.d.to.2
genitura uocabulum 142.d.to.1
genitus est 467.a.to.1
gentilium librorum lectio da-
mnosa 98.d.to.2
gentiliū libri acerbi & importa-
biles 98.d.to.2
gentes unde euauerint 153.b.
tom.1
gentium fabulæ 193.a.to.2
gentium impietas per fidem ab-
luta 522.d.to.1
gentes pessimi omnium qui or-
bem habitarunt 328.c.to.1
genua flectere & erigere 239.a.t.1
geri aliquid non recte 569.b.t.1
Gigantum arrogantia 520.c.to.1
gigis annulus 7.b.to.1
Gloria carnalis 256.c.to.1
gloria quorundam miserabilis
341.b.to.1
gloriā iusti magna 232.d.to.1
gloria hominum quomodo am-
plectenda 524.c.to.1
gloriæ inanis studiosus quis 341.
b.to.2
gloriam honorem sibi thesauri-
zare 270.d.to.1
gloriam affectare nō licere Chri-
stiano 250.d.to.2
gloria deus nō indiget 277.a.to.1
glorificare deum quid 225.b.to.2
Goliath fatui superbia 520.c.to.1
gordius martyr 485.b.to.1
gordij martyris historia initium
485.a.to.1
Graculos locustas insequi 91.a.
tom.1
græcorum doctrina ad quid uti-
lis 4.d.to.1
græcorum conuictus 391.a.to.1
grammaticæ fructus 9.a.to.1

gloriosum apud homines habe-
ri 624.c.to.1
gratia dei ad proprias libidines
uti, peccatum 250.c.to.2
gratia in baptismo 152.c.to.1
ad gratiam diuinam quinam ha-
biles sint 341.b.to.1
extra gratiam positi an ad deum
clamare debeant 538.c.
tom.1
gratiæ deo agendæ de ijs quæ ad
necessitatem corporis spectant
248.d.to.2
gratias in omnibus agendum
443.b.to.1
gregorius mandauit ipso mor-
tuo, omnia sua pauperib9 dari
92.d.to.2
gregorius nudo capite orauit
50.c.to.2
gregorius Magnus 49.b.to.2
gregorius Nylenus episcopus 1.
b.to.1
gregorius Nazianzenus à Basi-
lio ordinatur episc. 21.b.to.1
gregorij Magni factum memora-
bile 245.a.to.1
gruum excubiæ nocturnæ 88.
d.tom.1
Gubernandi modus optimus
112.c.to.2
gulæ morbus 201.b.to.2
gustus in scriptura 464.c.to.1
gustus qualis sensus 151. 152. &
53.a.to.2 (319.b.to.1)
gutta mirrhæ species tenuissima

H

H Areditas bona 476.d.to.1
hæretici scripto ostendant su-
am resipiscientiam 64.d.to.2
hæretici fidē simplicibus uerbis
cōscribunt quō pios decipiant
121.a.to.1
hæretici quibus noceat 47.a.t.2
hæretici lenitate piorū peiores
fiunt 116.d.to.2
hæretici cōstanter cauendi 63.a.
tom.2 (to.2)
hæreticorū labor & studiū 62.c.
hæreticorum oratio insidiosa
121.b.to.1
hæreticorum cōsuetudo omnia
laudare 119.b.to.1
hæreticorum reuocatio quorū-
dam 90.c.to.2
hæreticos Christianum nomen
prætexere 62.d.to.2
hæreticos esse arguēdos & uitā-
dos 93.a. & b.to.2
hæreticis quibus rebus popu-
lus assuescat 62.c.to.2
Habitudo bona periculosa 496.
d.tom.1

harmonia diuina 281.b.to.1
doria harmonia moderata 496.
c.tom.1
Hebræorum astutia erga Aegy-
ptios 462.d.to.1
Hebraica in diuinis consulenda
151.a.to.1
hebraicas quosdam uoces qua-
re interpretes non ausi inter-
pretari 142.c.to.1
hecatostologi 269.b.to.1
helenopontus 2.c.to.1
heli filij interficiuntur 213.b.to.
mo 2
helias quare in speluncam seces-
ferit 485.b.to.1
helias igneos currus non expa-
uit 535.a.to.1
helias à ceruo pastus 389.a.to.1
helias magnæ uisionis spectator
394.d.to.1
helisæi ieiunium 394.d.to.1
helisæi epulæ 93.b.to.1
heraclidæ 2.d.to.1
herbæ germinatio 61.a.to.1
hercules cum duabus muliercu-
lis 492.d.to.1
herinacei industria 95.a.to.1
herinacei marini astutia 82.d.
tom.1
hermogenes Cæsariæ episcopus
68.d.to.2
hesiodi laus 492.c.to.1
hesiodi egregium dictum 497.
b.to.1
Hieremiæ uerbū dñi factū ignis
interioribus 403.b.to.1
hiericus in ora maris sita 478.
c.tom.1
hierosolyma quare excisa 429.
b.tom.1
hierosolymitana obsidio qualis
59.b.tom.2
hippī animus leuis 135.a.to.2
hirudinum industria 89.a.to.1
Homeri poësis commendatio
492.c.to.1
homo duplex 463.a.to.1
homo planta celestis 94.d.to.
homo sui non obliuiscatur 114.
d.tom.1
homo qua in re à brutis differat
404.c.tom.1
homo minor mundus 115.b.to.1
homo solus maximè omniū mu-
tabilis 313.b.to.1
homo sociale animal 287.b.to.
mo 2
hominis ornatum peccatū mox
occupauit 67.b.to.1
hominis magna dignitas 335.a.
tomo primo

hominis

I N B A S I L I V M.

hominis propriū ratio	328.c.to.1	a.tom.1	intelligitur	147.b.to.1
hominis augmentū	105.b.to.1	idola appellatione dei denomi-	imago dei & angelorum nō unā	100.c.to.1
hominis elegās creatio	101.a.to.1	nari	85.b.to.2	imaginem dei per affectionū aliē
hominis potestati omnia subie-	105.a.to.1	idololatria summa in Chananāa	320.d.to.1	nationē recipere
cta	105.a.to.1	tecur concupiscentiā instrumen-	144.c.to.2	275.b.to.2
hominis definitio	105.a.to.1	tum	ieiunare corpore aīo p̄sit 92.d.t.1	imagines rerum uisibiliū apprez-
hominis creatio singularis	476.d.tom.1	ieiunandum quomodo	357.a.t.2	hendere nequimus
hominem propriē secundū ani-	103.a.to.1	ieiunium unum fuisse baptistā	596.c.to.1	507.a.to.1
mam aestimari	103.a.to.1	uitam	394.c.to.1	imbecillitas hominis in carne
homines duo, externus & inter-	103.a.to.1	ieiuniū prophetas gignere	399.a.to.1	108.c.to.1
nus	103.a.to.1	ieiunium omni tempore utile	402.c.to.1	imitatores Christi qui
homines humanis perturbatio-	348.d.to.1	ieiunium uerum	399.b.to.1	219.a.to.1
nibus affecti	91.a.tom.2	ieiunium expeditus comes iter	401.b.to.1	immaculatus ambulās
homines nubeculis similes	490.c.to.1	facientibus	399.b.to.1	262.c.to.1
hominū tres ordines	66.d.to.2	ieiunium poenitentiae initium	402.c.to.1	immortale quomodo in deo acci-
homouisiastā	225.b.to.2	ieiunium quinq; dierū	402.c.to.1	piendum
honorare deum quid	338.d.tom.2	ieiunium angelorum imago	401.b.to.1	127.a.to.1
honor an sit affectandus	89.d.tom.1	ieiunium orationem in coelum	395.a.to.1	immundicia quid
hospitium pauperibus denegan-	524.d.to.1	desert	395.a.to.1	345.b.to.2
tes taxantur	524.d.to.1	ieiuniū lege antiquius	392.d.to.1	Incolatus quid
hostis ueritatis uariē quotidie	304.d.to.1	ieiunium latitiae quadam occa-	395.b.to.1	260.d.to.1
nos impugnat	523.a.to.1	sio	397.b.to.1	infirmorū uisitatio maximū dñi
Humilis animi argumentum	370.d.to.2	de ieiunij laude epilogus	401.b.tom.1	mandatum
b.to.2	304.d.to.1	ieiunij Græcorum seueritas	399.a.tom.1	68.c.to.2
humiliatio in scriptura quid	204.c.to.2	ieiunij ratione non sumenda pri-	400.c.to.1	impertibile quid
humilitas Christi	523.a.to.1	us crapula	392.d.tom.1	128.d.to.1
humilitas animi quid	417.b.to.2	ieiunij laus à uetustate	392.d.tom.1	impietas
humilitas iustorum & peccato-	5.b.to.2	ieiunij possessio unde ad nos	393.b.to.1	251.a.to.1
rum	523.a.to.1	iesus quid	469.a.to.1	251.a.to.1
humilitas est Christi imitatio	524.c.to.1	ignauia quantum malum	317.a.tom.2	impij quomodo uitandi
humilitatis uirtus	60.d.to.2	ignis naturam necessariam mun-	49.a.to.1	36.c.t.2
humilitatē thesaurificationem	417.b.to.2	do esse	275.a.to.1	impiorum multiuga praestigia
uirtutum esse	5.b.to.2	ignis ad ultionem diabolo & an-	581.b.to.1	513.a.to.1
humili animo quid adhæreat	227.a.to.2	gelis eius	69.a.to.1	In prapositio
ex humilitate sempiternam na-	451.a.to.1	ignis in rubo	204.c.to.2	235.a.&b.to.1
sci gloriam	451.a.to.1	ignominia unde nascitur	122.c.to.1	in particula
humilitas quomodo perfequen-	227.a.to.2	ignorantiae summæ signum	122.c.to.1	205.a.to.1
da	227.a.to.2	igni natura, non uoluntate cale-	158.c.to.1	incantatores in malis requirere
humanarum rerum instabilitas	227.a.to.2	facere inest	275.b.to.1	323.a.to.1
108.c.to.2	227.a.to.2	in igne duo potissima	176.d.to.1	incarnatio domini immaculata
Hymnodiae nocturnae	227.a.to.2	illuminati ad meliora opera pra-	2.c.to.1	471.b.to.1
hymnorum & odarum cantus	227.a.to.2	parantur	102.d.to.1	incessus animā indicet
olim in usu	227.a.to.2	ilus illi conditor	504.d.to.1	5.b.to.2
hypocritarum laudem de deo	227.a.to.2	imago dei quæ	504.d.to.1	de incredulis discedendū quan-
reijci	227.a.to.2	imago dei Christus	504.d.to.1	do
hypophetæ quæ	227.a.to.2	imago inuisibilis dei quomodo	504.d.to.1	267.a.to.2
I	227.a.to.2			incredulis nullam ueniam relin-
Iacob innocens	227.a.to.2			qui
Iacob dominus Esau ex benedi-	227.a.to.2			216.c.to.2
ctione patris	227.a.to.2			iucratio animæ medicina
Iacobi luctus qd figuret	227.a.to.2			327.b.to.2
Iconium ciuitas Pisidiæ	227.a.to.2			incredatio pio suscipienda
Idiotas satis ad uirtutē habere,	227.a.to.2			268.d.to.2
si non improbi sint	227.a.to.2			iucrationis modus
Idithum sacrorum sacerdos	227.a.to.2			348.c.to.2
339	227.a.to.2			incredationes quales esse debe-
	227.a.to.2			ant
	227.a.to.2			523.b.to.1
	227.a.to.2			incōtinentiæ malum
	227.a.to.2			359.a.to.2
	227.a.to.2			incorporeum in deo quomodo
	227.a.to.2			accipiendum
	227.a.to.2			127.a.to.1
	227.a.to.2			incorruptibile quomodo in deo
	227.a.to.2			accipiendum
	227.a.to.2			127.a.to.1
	227.a.to.2			incorruptibilis deus quare dica-
	227.a.to.2			tur
	227.a.to.2			125.b.to.1
	227.a.to.2			incruenta & sacrificia manus
	227.a.to.2			117.a.to.2
	227.a.to.2			incusare alios quando cōueniat
	227.a.to.2			245.b.to.2
	227.a.to.2			(to.2)
	227.a.to.2			indigentia sanitatis mater
	227.a.to.2			330.c.
	227.a.to.2			indignatio quid
	227.a.to.2			419.b.to.1
	227.a.to.2			indignatio neruus animæ
	227.a.to.2			418.d.to.1
	227.a.to.2			indignationis iustæ proprium
	227.a.to.2			345.b.to.2
	227.a.to.2			induere Christū quid
	227.a.to.2			107.b.to.1
	227.a.to.2			indumentū Christi an cōueniens
	227.a.to.2			306.d.&307.a.&b.to.2
	227.a.to.2			indus

I N D E X.

indus fluuius	49.b.to.1	inuidia propriū diaboli malum	ira momentanea quādam infar-
infantes olim ad conciones du-		477.b.to.1	nia
cti	59.a.to.1	inuidi propriū diaboli uitium	415.a.tom.1
infidelitates nulla occasio	288.d.	476.d.to.1	ira quomodo compescenda
tom.1		inuidia magnos interdum euer-	c.to.1
infideles quomodo ad fidē per-		tit uiros	ira quomodo cohibēda
suadendi	53.a.to.2	inuidia iudaeorum	337.b.t.2
infirmities saepe peccatorū esse		411.a.tom.1	ira saepe bonarum actionum mi-
flagella	329.a.tom.2	inuidia cui dominari non possit	nistrā
infirmis omnibus quomo-		415.b.to.1	419.b.to.1
do remedia inueniēda	4.d.t.2	inuidia amicitiae pestis	ira nō exigua bestia
infirmorū tria genera	498.c.to.1	411.b.to.1	108.d.to.1
inflatus quis	342.d.tom.2	inuidia cor hominis consumere	ira mala
inflatos in diabolicum crimē in-		474.d.to.1	414.d.to.1
cidere	121.a.tom.1	cōtra inuidiā remediū	ira nihil stultius
ad inferos Christum descendisse		412.d.to.1	417.b.to.1
319.b.to.1		inuidū beneficentia irritare	ira antidotum
ad inferos ascensus non horribi-		410.	ira incommoda quomodo fugi-
lis	217.b.tom.1	d.tom.1	enda
ingenij simulachrum	196.d.to.1	inuidiae malum	ira officiosae utilitas
ingenitus filius	171.a.&b.tom.1	410.c.to.1	418.d.to.1
ingenitus deus quare dicatur		inuidorum mos	ira ac furoris fructus
125.b.to.1		25.b.to.1	414.d.to.1
ingenitū esse quid	148.d.t.1	cum inuido non cōgrediendum	ira locum dare quid
ingenitū uariē accipi	189.a.to.1	411.b.to.1	379.b.to.2
inhabitatio dei uera	5.a.tom.2	inuidorum oculi fascinātes	iracundia ex animi elatione
inimici inuisibiles quando gau-		412.	c.to.2
deant	282.c.tom.1	c.tom.1	ad iracundiam tenendam cha-
inimici quomodo diligendi	366.	inuidos officijs agresiores eua-	melus propensus
c.to.2		dere	85.a.tom.1
iniquitatis operatores quales		410.d.tom.1	irati sui immemores
253.a.to.1		inuiti nihil laudabile subeunt	414.d.to.1
inuisitiae extremus terminus		344.d.to.1	iracundo nō assidendū
443.a.to.1		inuisibile in deo quomodo acci-	474.c.t.1
iniquē agentibus an cōmunican-		piendum	irenaeus uicinus Apostolorū tē-
dum	573.b.to.1	127.a.tom.1	poribus
innascibilitas an in substantia dei		inuocare dominū quid	81.b.to.2
sit	124.c.tom.1	283.c.t.2	Iris fluuius
innocens qui	462.c.to.1	inuocationis uerba quum panis	iridis descriptio
innocētia quomodo intelligēda		eucharistiae ostēditur	31.a.to.2
258.c.to.1		238.c.to.1	Isaac progressus
inobedientia cuiusque uerbi an		Iob constantia	111.a.to.1
morde sit digna	566.d.tom.1	531.a.to.1	israēlem non omnē seruari
inobedientes taxantur	338.d.to.2	Iob uariē afflictus	292.
innocentia duplex	461.b.tom.1	306.c.&d.to.1	d.to.1
innocentiam sequi animi cando-		Iob quare afflictus	israēlitarū ruina q qualis
rem	429.a.tom.1	430.d.tom.1	522.d.t.1
inquinatio spiritus qd	341.b.to.2	Iob calamitates suas cum silētio	49.b.to.1
insidiatores quomodo uitandē		diu pertulit	Iudaei Eunomio magis pij
253.a.to.2		79.a.to.2	177.b.
insipiens uere	331.b.tom.1	Iob nobis exemplum	Iudaeorum pueri ab episcopo Ba-
insipiens secundum scripturam		329.b.to.2	filio nutriuntur
332.c.tom.1		Iob quale nobis exēplū	13.b.to.1
instrumentum humanū	177.b.t.2	439.a.t.1	Iudaeis quādam tantum tradita
intelligentiā naturalē reprimere		Iob fortitudinem animi docet.	16.d.to.1
tumorem animi	27.b.tom.2	4.d.tom.2	Iudaei gens inimica ueritatis
interitus est rerum omnium	349.	Iob propriū contra seipsum prae-	99.
b.tom.1		dicat casum	b.to.1
intuitus pudicitiae index	153.b.t.2	523.b.to.1	Iudaica calumnia
inuidia sequitur diabolum		Iob inuictus athleta	469.a.to.1
409.a.to.1		351.a.to.1	Iudex iustus Christus
inuidia quid	409.a.tom.1	Ioseph mirē pbatus	210.d.to.1
		258.d.to.1	Iudicare uariē accipitur
		Ioseph historia quem fructum	256.d.t.1
		habeat	Iudicare alium de ijs quae à scri-
		4.d.to.2	ptura concessa, peruersi esse
		Ioseph iustus	hominis
		468.d.to.1	247.a.to.2
		Ioseph quid seruū fecerit	Iudicandi pulcher mos
		410.	82.c.to.2
		d.tom.1	Iudicandum non esse de obscu-
		Iosephi pudicitia	ris
		173.b.to.2	247.b.to.2
		Iosephi industria in praeuidenda	Iudiciū uerum unde
		annona	460.d.to.1
		14.c.to.1	Iudicium irae dei erudire alios de
		Iosephum auari imitari debent	ber
		352.c.to.1	229.b.to.2
		Iosaphat rex quomodo à deo re-	Iudicium futurum
		prehensus	495.a.to.1
		522.d.to.1	Iudicij terror
		Iphigenia per ceruam à morte li-	298.c.to.1
		berata	329.a.to.1
		3.b.tom.1	Iudicio contendere non licere
		Ira quid	245.a.to.2
		419.b.to.1	de iudicio multi in scripturis lo-
		ira	ci
		283.b.to.1	756.d.to.1
		ira quid	Iudicia dei non esse contemnen-
		342.d.to.2	da
		ira & furor dei quomodo intelli-	229.b.to.2
		genda	290.d.to.1
		307.a.to.	Iudicia diuina abyssus
			Iudicia

I N D E X

iudicia dei quomodo timenda 373.a.to.2	tra nos esse 435.b.to.1	Lucas per corporalia initia ad di uinitatis doctrinam accedit 146. d.tom.1
iudicia dei imperscrutabilia 129. b.to.1.	lamech peccatum 341.a.to.2	Lucifer peiorem naturam susce/ pit 163.a.tom.1
iudiciorum dei timorem docuit Christus 568.c.tom.1	lasciua quid 345.b.to.2	lucrum ex timore 301.a.tom.1
iugum Christi leue 242.c.to.2	laudare deum est angelorum & omnium creaturarum 276. d.tom.1	luctus laudabilis 285.b.to.1
iulitta martyr 441.a.to.1	laus dei semper in anima 296. c.tom.1	luctus bonus 370.c.to.2
iulittæ mira constantia 442.c. to.1	lazari patientia 329.b.to.2	ludentibus malignus assistit 92. d.tom.1
iuramentum quare dominus o/ mnino tollat 264.c.to.1	lazari suscitatio mirabilis 438. c.tom.1	ludus talorum, & tesserarum ta/ xatur 92.d.to.1
iuramenti figuram quidam ser/ mones habent 264.c.to.1	lazari afflictio 331.a.to.1	ludos (spectaculis abundantes la/ sciis, publicam esse officinã sce/ lerum 53.b.tom.1
iurare Clinias noluit 494.c.to.1	Leo hominis ratione includitur 104.d.to.1	lugentium habitus 385.a.to.1
iusiurandum quare deo compe/ tat 514.d.to.1	leonis superbia & crudelitas 94. d.to.1.	lumē uerum quare Christus 210. c.tom.1
iustitia dei non secundum perso narum dignitates 96.c.to.2	leonis partus 97.b.to.1	lumen animæ 147.b.tom.1
iustitia homini quædam insita 459.b.to.1	leoni & urso quare perbreue col lum 97.b.to.1	luminaria deum fecisse seorsum 141.b.tom.2.
iustitia diuina 460.c.tom.1	leones pios pascunt 389.a.to.1	luminaria mundi 245.b.tom.1
iustitiæ gloriationē superbiæ ui/ tio perdi 522.c.to.1	leprosi Dauidem Hierosolymis excluserunt 25.a.to.2	luna cogitatione metienda 77. a.tom.1
iustitiæ ratio non eadē quæ pec/ cati 515.b.to.1	letoius Melitensis episcopus 145. a.tom.2	lunæ decrementū & accessio 690. b.tom.1
iustitia quare filius dei dicitur 515.b.to.1	leuia quæ 473.a.to.1	lunaris annus 74.c.to.1
iustitiam faciens 262.c.tom.1	lex diuina non actum solum, sed uoluntatis sententiam damnat 188.d.to.2	lunari mutationi corpora subie cta 76.d.tom.1
de iustitia uaria 257.b.to.1	Libani sophistæ laus 124.a.to.2	lupus mitescere nequit 94.d.to.1
iustus in principio sermonis sei/ psum accusat 523.b.to.1	liberationem quando homo ac/ cipiat 543.a.to.1	lupi & agni fabula 83.b.to.2
iustus arbori plantatæ compara tur 142.d.to.2	liberorum procreatio benedicti/ one digna domini 183.a.to.2	lusciniæ cantus 90.d.to.1
iusti unde nos sumus 515.b.to.1	liberorum erga parentes officiū 271.a.to.2	lux mundi Apostoli 516.d.to.1
iustum quid apud iustum deum 515.a.to.1	libidinis incentiua unde 149.b. tom.2	lux bona 45.b.to.1
iuuenes apud Iohalem promissi ones habere 463.b.to.1	librorum multitudinem culpæ Basilius 69.a.to.2	lux deus est 167.b.tom.1
L Abores ueluti strophæ athle/ ticæ 295.b.to.1	lignum uentū cur deus in para diso posuerit 433.b.to.1	lux pro splendore & illuminatio ne 68.d.to.1
labia Christi 316.d.to.1	lingua est ueluti lena 302.d.to.1	lux Christus quare dicatur 125. a.tom.1
lacryma fœnus æterni gaudiij 438.c.to.1	lingua quare una 159.b.to.2	lucis creatio 42.d.tom.1
lacryma unde 437.b.to.1	linguæ custodia sit in uirgine 159. a.tom.2	lucem qui fugiant 298.c.to.1
lacrymæ in magnis calamitati/ bus non sunt cohibendæ 438. d.to.1	linguæ ueloces ad calumniã stru endam 26.c.to.2	Lybanus idololatriæ locus 294. c.tom.1
lacrymæ unde, & quàm utiles ad leuandam animi tristitiã 438. d.to.1	linguam cohibere primum man datum 302.d.to.1	lymones tauros ac coronas ob/ tulisse M 329.b.to.2
lacrymæ sanctorum quare dicā/ tur 437.b.to.1	liuum fumigans 393.a.to.2	M Acrina illustris fœmina 72. d.tom.2
lacrymarum tempus 333.b.to.2	lis quid 345.b.to.2	macula & uitium in nouo testar/ mento quid 564.c.tom.1
lacrymis quatenus indulgendū 439.a.to.1	litanie 49.b.to.2	magi qui 470.c.to.1
lacus in scripturis 282.d.to.1	litera nudæ an sit insistendum 150.d.to.1	magi cur primi Christum adora runt. 470.d.tom.1
lacus in malam partē 260.c.to.1	litera humanæ non omnino cõ/ temnendæ 4.d.to.1	magistratus quomodo mollien/ di 100.d.tom.2
Læta post tristitia 283.b.to.1	locustarū prælia & exercitus 91. a.tom.1	magnifici qui 273.b.to.1
latitia comes uirtutis 405.b.to.2	Loth naturæ fines contumelia affecit 202.c.to.2	maiores ad maiora adstringi 241.d.to.2
latitiam quæ parere solent ex		maiorum uirtutes quibus nihil profinat 2.d.to.1

INDEX.

- malitiam silentio tectum morbum
esse occultum in anima 325.a.to.2
malitiosi uitandi 246.d.to.2
malum quid 95.b.to.1
malum publicum multos conta-
minat 15.b.to.1
malum nihil eorum quæ pati-
mur 428.c.to.1
malum propriè peccatū 430.d.to.1
malum in animæ læsionibus gi-
gni 431.b.to.1
malum duplex 428.d.to.1
mali uitatio uirtus 537.b.to.1
malum propriè nobis ipsis du-
cit originem 41.a.to.1
mala non esse uelanda 308.a.to.1
malorum excogitatores qui
347.b.to.2
manans martyr 508.c.to.1
manasses quadriformia eidola
in templū collocauit 515.b.to.1
mandatum de proximo non læ-
dendo quàm difficile 263.a.t.1
mandatū dei rectè facientes, quo
modo tractandi 234.c.to.2
mandatum magnū et primum
225.a.to.2
mandati dei finis uita æterna
229.a.tom.2
manichæi uanæ mentis homi-
nes 84.d.to.1
manichæorum secta pestis eccle-
siæ 40.d.to.1
mandatum dei sit familiare 443.
b.tom.1
mandata dei quomodo facien-
da 232.c.to.2
mandata dei ordinem habere
285.a.tom.2
mandata domini fidelia 218.c.t.2
mandata dei facere, non pietatis
gratia, quale peccatū 572.d.t.1
ad mādāta dei segnes quomodo
seduli reddi queant 338.d.to.2
cum mandatorum dei contem-
ptoribus periculosum est ha-
bitare 291.a.to.2
mandragoræ usus 62.c.to.1
manna typus 217.a.tom.1
mansuetus qui 26.c.to.1
mansuetus quis 369.b.to.2
mansuetudo Dauidis 4.d.to.2
mansuetudinis laus 296.d.to.1
manus superbiæ 214.d.to.2
manus martyris flamma incen-
sa 515.a.to.1
manus dei Iob tetigit quomodo
intellig. 307.b.to.1
manus incruenta & sacrificia 117.
a.tom.2
manus impositionem Eustachij
dolose obtinuit 68.d.to.2
post impositionē manū quidā
pecuniā acceperunt 74.c.to.2
manum nemini cito imponen-
dam 259.b.to.2
marcellaniorum error 37.b.to.2
marcion duo principia inducit
& duos deos 504.c.to.1
marcion cum suis adhuc hodie
nocet 168.d.to.2
marcion Euangelij deprauator
143.a.tom.1
Marcus Alexandria euangelij
zauit 195.b.tom.1
mare baptismi typū gerere 217.
b.tom.1
mare aquilonium, quare ceteris
sit dulcius 81.b.tom.1
mare harēā tenui frenari 55.b.t.1
maris aqua humoris omnis qui
tellurem irrigat fons & origo
58.c.tom.1
marium multa & uaria nomina
56.d.to.1
margarites qualiter uixerit 495.
a.tom.1
maria cur despōsata fuerat 468.
c.tom.1
maria post partū uirgo 469.b.t.1
martyr quidam in agone Chri-
sto abrenuntiat 482.c.to.1
martyris in tormentis mira con-
stantia 512.d.to.1
martyrum encomium 508.d.to.1
martyrum gratiarum actiones
481.b.tom.1 (to.2
martyrū sanctorū preces 115.a.
martyrum memoriæ quales o-
lim 320.c.to.2
martyrum uera laus 479.a.to.1
martyrum constantia & dicendi
libertas 480.c.&d.to.1
mater & frater Christi 152.d.to.1
matris uirile facinus 483.a.to.1
matris Basilij mors 8.c.to.2
Matthæus generatiōis Christi se-
cundū carnē interpret 146.d.to.1
matutinum in anima 325.a.to.1
Maximianus fauissimus tyran-
nus 5.a.tom.1
medicæ artis cōsideratio 101.a.t.1
medicos aliquam uim sentiendi
auferre 7.b.to.2
medicorum operas non negligē-
das esse 327.b.to.2
mēdicis ulcerosis non omnibus
credendum 264.d.to.1
meditatio scripturarum diuina/
rum ad quid ualeat 4.d.to.2
meditatio diuinæ legis quibus
competat 250.d.to.1
mel diuina doctrina 464.c.to.1
meletius admirandæ fidei 243.
b.tom.1
membrorū metaphora 305.b.t.1
memoria quid 168.c.to.2
memoriæ lapsus in Basilio 85.b.
tom.1
mendacium sine timore effutiri
65.b.tom.2
mendacium extrema malitiæ li-
nea 200.d.tom.1
mendacium diaboli esse factum
81.a.to.2
mendacium ex diabolo progna-
tum 50.c.to.2
mendacium pessima armatura
83.a.to.2
mendacia quidam confingunt
mercede conducti 50.d.to.2
mendaces filij hominum in state-
ris 341.b.to.1
mentiendum ne sit utilitatis ali-
qua gratia 347.b.to.2
mentiendum non esse 236.c.to.2
mensarij sermones quales apud
Christianos 84.c.to.1
mens carni alligata fidei opus ha-
bet 125.b.to.2
mens quando ad seipsum redeat
4.c.tom.2
mētis fluctuatio quomodo cor-
rigenda 397.a.to.2
mercatores spirituales 465.b.t.1
mercenarius pastor diabolus
510.c.tom.1
mercenarij qui 510.d.to.1
merita nulla post hāc uitam 224.
c.tom.2
meum & tuum doctrina uerita-
tis uetat 312.c.tom.2
Micropolitanus 25.a.to.2
milites Christi 195.b.to.2
militum institutio 271.b.to.2
milo athleta 494.d.to.1
minæ impiorum pijs sunt semi-
na diuina 487.b.to.1
ministerij opus magnū 203.b.t.2
minister uerbi sit misericors 265.
b.tom.1
ministri fidei proprium 217.b.to.2
ministri uerbi labia Christi 316.
d.tom.2
ministri uerbi ne abutantur sua
potestate 264.d.to.2
ministri Euangelij oratione con-
stituendos esse 258.d.to.2
ministri uerbi quare assumendi
240.c.tom.2
miracula orbis septem 25.a.to.1
mischus 55.a.to.1
misericordia quid 345.a.to.1
misericordia in pōdere 289.b.t.1
misericordia iuncta cum iudicio
289.a.tom.1
misericordiæ efficacia 527.b.to.1
misericordiæ cur scriptura ferē
ubiq

IN BASILIUM.

ubiq; iustitiā adiungat 345.a.to.1	dunt 191.a.to.1	mydæ regis auaritia 7.b.to.1
in misericordiam domini spera/ re quid 294.c.to.1	moses nō omnino iustus 515.b.t.1	myricarum natura 66.d.to.1
miseri cordes sunt liberales ad contribuendum 243.b.to.2	moses Aegyptiorum disciplinas didicit 491.a.to.1	myrrha sepultura signū 329.b.t.1
miserendi tempus 289.b.to.1	moses satisfacere pro homini/ bus non potuit 330.c.to.1	N
mites qui 297.a.to.1	moses quare nō ingressus in ter/ ram promissionis 213.a.to.2	Abal Carmelius 313.b.to.1
modestia studium ad quid utile 523.b.to.1	mosis mansuetudo 4.d.to.2	natiuitas Christi diuina inex/ plicabilis 467.a.to.1
modestia mater 303.b.to.2	mosis mansuetudo 297.a.to.1	natum & creatum idem significa re 123.a.to.1
modestus praefectus Valentis 17. b.tom.1	mosi praconium 29.b.to.1	natura diuina ab omni compo/ sitione pura 211.b.to.1
mœror per gemitus releuatur 61.a.tom.2	mosi irati exemplum 419.a.to.1	natura dei impassibilis non inci det in passionem 192.c.to.1
monachus à uino abstineat 205. a.tom.2	Mulier in omnibus cōsanguinea uiro 442.c.to.1	natura nostra propriū 283.c.t.2
monachi ueri officiū 240.d.to.2	mulier nudo capite non oret 249.b.to.2	natura ad ductum quæ fiunt, sæ pe bene succedunt 107.b.to.2
monoceros quale animal 274.d. tom.1	mulier eadē uirgo & mater 469. b.tom.1	naturam refugere difficillimum 199.a.to.1
montani dogma 160.d.to.1	mulier tenerū animal 477.a.to.1	nauceros pij imitari debent 466. d.tom.1
montes tropice 324.c.to.1 (to.2	mulier pulchritudinis gratia se non ornet 269.b.to.2	nautilus piscis 110.c.to.2
montis sublimis descriptio 13.b.	mulieris cuiusdā impietas in Ba/ silium 20.c.tom.1	nazaræi 11.a.to.1
monimenta sumptuosa prohibi ta 384.c.to.1	mulieris facies fugienda sicut ser pentis 525.a.to.1	nazianzenus morbo articulari laborauit 1.b.to.1
morbis sæpe utilis 322.d.to.1	mulierū insaniētes amore equis comparandi 108.d.to.1	necessaria perquirenda in diui/ nis rebus 228.d.to.2
morbi non ingenerati 431.b.to.1	mulierum ac uiroꝝ cœtus qua/ les optandi 49.a.to.2	necessitas fratrum curanda 244. d.to.2
morbi aliquando unde 359.a.t.2	in mulierum cultū pompaticum inuectio 359.a.to.1	negligentia periculosa 404.c.t.1
morbis affectos Basilius oscula/ tus est 23.a.to.1	mulieribus non temere esse col/ loquendum 406.d.to.2	neoterica in diuinis facile non admittenda 89.a.to.2
mores uarij hominū 207.b.to.2	mundatio peccatorū qua in re sita 333.b.to.2	nescire dei 122.c.to.2
morositas quid 347.b.to.2	mundicies in corporis statu non improbanda 111.a.to.2	niceni symboli necessaria con/ fessio 77.a.&b.to.2
morimur ante animæ exitum 346.c.to.1	mundo corde qui 390.d.to.2	niceteria 26.d.to.2
mors iustorum 306.c.to.1	mundus principio non caret 30. d.tom.1	Nilus fluuius 49.b.to.1
mors iustis somnus 512.c.to.1	mundus quale spectaculum 67. b.tom.1	niniuitarum poenitētia 386.d.t.1
mors sanctorū pretiosa 349.b.t.1	mundus morientium locus 346. c.tom.1	niniuitarū poenitentia 514.d.to.1
mors uitæ priuatio 432.c.to.1	mundus totus quasi cōscriptū uolumen 110.d.to.1	niuis ortus 51.b.to.1
mors peccatoris malū 428.c.to.1	mundum cognitionem dei non suscipere 289.a.to.2	noctē suis imaginationibus men tem decipere 3.b.to.2
mors domini quomodo annun tianda 378.c.to.2	ante mundum hunc uisibilem a/ liquid fuisse 32.c.to.1	noctū oculis quidam homines per similes 90.d.to.1
mors per diuinitatem Christi ab sorpita 55.b.to.2	munus primum eorum qui lau/ dantur 99.b.to.2	Noë sobrietatis gerere exem/ plum 393.b.tom.1
mortis Christi mysteriū 319.a.to.1	murmur quorundam 345.b.to.2	nomen dei quomodo sanctum 294.d.tom.1
mortis uasa 259.b.to.1	musica Dauidis 496.c.to.1	nomen dei ineffabile peculiari/ bus notis figuratum 226.c.to.1
mortem nemo sibi ipsi inferat 3. a.tom.1	musica quod genus probandū 465.b.to.1	nomina in terra manentia 332.d. tom.1
ob mortem aliorum non loquē/ dum 443.b.to.1	musicus insignis 494.d.to.1	nomina quare quibusdam den/ tur 254.c.to.1
morituri ex hereditatibus suis elemosinas cōstituerūt 118.c.t.2	mutare quid sententiam suam posse 343.a.to.2	nomina uaria de deo quomodo accipienda 127.b.to.1
mortificationem Iesu quidā cor pori circumferunt 49.a.to.2	mutatio optima 314.c.to.1	nominum impositio 469.a.to.1
mortui non flendi 439.b.to.1	mutuum quomodo dandum 269.b.to.1	nosocomia 108.c.to.1
mortuorum cura 105.b.to.2		nosse sese 495.b.to.1
ob mortuos contristandum 255. a.tom.2		non nihil in mundo 440.c.to.1
Moses & Helias barbarica uoce suā doctrinā tradiderūt 128.c.t.2		nubere in domino 172.d.to.2
Moses humano more introdu/ xit deum loquentem 191.a.to.1		nubeculis homo comparatur 91.a.tom.2
Moses & Propheta sæpe plu/ res personas in diuinis subosten		

INDEX.

- nuptiæ steriles iurgia habent 300.d.tom.1
nuptiæ honorabiles 172.c.to.2
nutricum terriculamenta 391.b.tom.1
nutrimentum pijs 5.b.to.2
nysses fluuius 49.b.to.1
- O**
Obedientia ad mortem usque extendenda 361.a.to.2
obedientiæ deo debitæ nihil præferendum 298.c.to.2
obedientiæ merces præclara 454.d.tom.1
obliqui homines qui 259.a.to.1
oblatio & thymiama olim in usu 485.b.tom.1
oblocutorum pœna 337.a.to.2
obloquentes fratri deuitandi 207.a.tom.2
obtorti homines qui 259.a.to.1
obtrectatio quid 336.d.to.2
obtrectationes aliorum non cupidè audiendæ 205.a.to.2
obtrectatorum pœna 337.a.to.1
oëmos dicitur uia 455.a.to.1
oculus dei est peruigil 82.d.to.1
oculi septem in Zacharia 187.b.tom.1
oculi carnis & animæ 305.b.to.1
oculi quare duo homini 116.d.tom.1
oculi inuidorum 412.c.to.1
oculi quale contagium hauriant 154.d.tom.2
oculum animæ quid conturbet 297.a.to.1
oculorum uis 165.a.to.1
spiritus sancti attributa 165.a.to.1
odium esse diabolus 280.d.to.2
odij finis 409.b.to.1
odij primordia 280.d.to.2
odio cur iustus habeatur 306.c.tom.1
odiorum multæ differentia 66.c.tom.1
offendiculum quid 344.c. & d.tom.2
offendiculum quid 575.b.to.1
offendiculum non esse dandum 238.c.tom.2
offendiculum quomodo cauendum 345.a.to.2
offendicula uitanda 241.a.to.2
olea quædam titillationes excitant 150.d.to.2
oleum exultationis 319.a.to.1
oleum unctionis olim consecratur 238.c.to.1
Oloris collum 91.b.to.1
onerosa omnia ab Euangelij doctrina dissoluta 242.c.to.2
- operandum esse dum ualeamus 244.d.to.2
operari manibus monachorum esse 4.c.to.2
operarios audiendo uerbum dei nihil temporis amittere 45.a.tom.1
operationes uariæ spiritus 228.d.tom.1
operationes deo complacentes 251.a.tom.1
opes undis comparantur 300.c.tom.1
opes cur auaris crescunt 351.b.tom.1
opes animarum laqueus 382.c.tom.1
opes aut uirtutis, aut iniustitiæ ministræ 413.b.to.1
opes ad pompam expetuntur 357.b.tom.1
opibus crescentes, caritate minui 357.a.tom.1
opus obliquum uitandum 287.a.tom.1
opera bona sine beneficentia in pauperes non prodesse 358.d.tom.1
opera malitiæ unde 230.c.to.2
opera omnia in fide 288.d.to.1
per opera quid intelligendum 293.a.tom.1
operum nostrorum præsentia maxima apud deum uox 344.d.tom.1
operibus proprijs quisque fidem sibi faciat 237.a.to.2
orare erectos in prima sabbati 258.d.tom.1
orare sine intermissione 442.d.tom.1
orare orientem uersus 238.c.to.1
orandi tempora 318.c. & d.to.2
orandi tempus tota uita 277.b.tom.2
orandum quibus temporum articulis 310.d.to.2
orandum esse pro subditis 262.c.tom.2
orandum pro uerbi ministris 249.a.tom.2
orandum quomodo sit 249.a.to.2
orandum quid in ipso mortis articulo 254.d.to.2
oratio sanctorum martyrum 115.a.tom.2
oratio multorum efficax 57.a.to.2
oratio quid 442.d.tom.1
ad orationis finem durare 203.a.tom.2
orationis usus 420.d.to.1
orationis uis 398.d.to.1
- orationem fidelium Basilii per tit 9.b.to.2
in oratione multiloquium uitandum 248.d.to.2
orationes uariæ à quibusdam fiunt 276.d.to.1
oratoria quatenus laudanda 491.b.tom.1
os orationibus muniendum 159.b.tom.2
os arcanum mentis 296.b.to.1
oscula formosorum commoda 175.b.tom.2
otiosi qui 381.a.to.2
osores omnis dæmones boni 412.c.tom.2
ossa interiora 305.b.to.1
ossifraga auis 89.b.to.1
ostentatio quid 341.a.tom.2
ostentatio in prædicatione uerbi dei fugienda 264.c.tom.2
ostium cur Christus appelletur 209.a.tom.1
otiosi mentem quum deum præsentem esse non credit 336.c.to.2
otiosus sermo uitandus 236.c.to.2
otiosum uerbum 356.d.to.2
otium maleficij principium 82.d.tom.1
otium dei metu carens 92.d.to.1
oua subuentanea 90.c.to.1
ouis ad depascendum facta 116.c.tom.1
oues quando audiores pabulo uescantur 95.a.to.1
- P**
Pacificus quis 375.b.to.2
palæstini quare deleti 430.d.tom.1
palpebræ usus 116.d.to.1
panis iustorum 402.d.to.1
panis quare Christus 125.b.to.1
panem uiuentem comedere 534.d.tom.1
pantheræ natura 94.d.tom.1
papaueris succus ad quid utilis 62.c.tom.1
paræmia quid 455.a.to.1
paracletus spiritus 228.c.to.1
paradisus quibus lignis constituta 140.c.to.2
pardalibus hominem illudere 104.d.to.1
pardalis in hominē ira 478.c.to.1
parentes, qui liberos suos infantes exponunt, taxantur 89.b.to.1
parentum officium erga liberos 271.b.tom.2
paruuli quomodo in utero materno custodiuntur 345.b.to.1
paruulos regnum dei accipere 374.c.tom.2
- pascere

pascere esurientem inter opera pietatis primum	390.c.to.1	dam ducit	322.d.to.1	peccati finis mors	219.a.to.2
paschatis dies cœlestium bonorum mystagogia	15.a.to.2	paupertatis incōmoda quomodo uitanda	89.a.to.1	peccato nemo caret	515.b.to.1
ob passionem quorundam pro nomine domini gaudendum	254.c.to.2	pauperum curam morientes nō negligent	118.c.to.2	peccata remittere proprium est dei	180.d.to.1
pastor quantæ dignitatis	510.c.tom.1	pauperes spiritu qui	371.b.to.2	peccata inuoluntaria	460.c.to.1
pastorum malitia quid in ecclesia noceat	58.c.tom.2	pauperes charitate, humanitate &c.	355.a.to.1	peccata puniri septies	115.b.to.1
pastorum diligentia	517.b.to.1	erga pauperes quorundam im/miserecordia	529.b.to.1	peccatorum prima condemnatio	223.b.to.1
pastorum charitas qualis esse debet	73.b.to.2	pauperum uentres apothecæ	355.a.tom.1	peccatorum pondus anni naturam mutare	335.b.to.1
pater & filius natura non sunt diuisi	503.b.to.1	pauperum consolatio	425.b.to.1	peccatorum multitudinem deo displicere	230.c.tom.2
pater omnium principium	449.b.to.1	pax inquirenda	303.a.to.1	peccatorum remissio est post baptisma	514.c.to.1
pater creat per filium	212.c.to.1	pax ultima benedictionum	277.	peccatorum odium quomodo acquirendum	333.b.to.2
pater filio soli & spiritui sancto notus	130.d.to.1	pacis diuinæ qui non sint participes	277.b.tom.1	à peccatis conuersionis modus	395.b.tom.2
pater quomodo filio prior	134.c.tom.1	paci omnia anteponenda	37.b.tom.2	peculator quis	355.b.to.1
pater & filius quomodo sunt unum	169.a.to.1	peccare grauius qui sapius peccant	219.b.to.2	pecunia sæpe ministra luxuriæ	322.d.tom.1
pater noster deus quare	152.d.tom.1	peccare in Christum	175.a.to.2	pecunia quare abijcienda	529.b.tom.1
pater deus solus, à nullo est	123.a.tom.1	ad peccandum quosdam inuitos trahi	235.b.to.2	pecuniam mutuò sumi multa in se mala habet	266.d.tom.1
patris dei origo nulla	144.d.tom.1	peccandi facultatem cur deus homini non eripuit	432.d.to.1	pecunia quare data	382.c.&d.tom.1
patrem ab æterno fuisse patrem	144.d.tom.1	peccans per ignorantiam non erit impunitus	550.c.tom.1	pecuniam quidam in ordinandis episcopis acceperunt	73.b.tom.2
patrem maiorem filio esse quomodo intellig.	136.d.tom.1	peccantes per ignorantiam iudicio non carere	343.a.to.2	pecuniarum quæstus	519.b.to.1
patre uno omnes nati	473.b.tom.1	peccantes arguendi	308.d.to.2	pecuniarum inutilitas	496.d.t.1
patrum instituta non temere deferenda	350.d.to.1	peccatores non negligendos	246.c.tom.2	pelopidæ	2.c.to.1
patrum decreta non contemnenda	45.b.to.2	peccatores arguendi	340.d.to.2	pelops Tantali filius	2.c.to.1
patria una hominum paradysus	18.c.tom.1	peccatores quomodo emendandi	332.c.tom.2	peloponnesus	2.c.to.1
patriarcharum uita exempli ac canonis uice proposita	54.d.tom.2	peccatores quomodo tractandi	71.b.tom.2	perdix callida uolucris	87.b.to.1
patientiæ quadam exempla	495.b.tom.1	cum peccatoribus quare commercium habendum	246.c.to.2	perdicis astutia	538.d.to.1
paulini error	69.b.to.2	peccatum ignis instar Israël deuastrauit	280.c.tom.1	perditionis filius iudas	254.d.tom.1
pauli erumma	300.d.to.1	peccatum non nosse, beatum	255.a.tom.1	perfecta omnia apud deum	196.c.tom.1
Paulus ea quæ ad uitam necessaria mandat	184.c.to.2	peccatum omne per stultitiam	309.b.tom.1	perfectorum proprium se non extollere	71.b.to.2
paupertas Basilij	21.b.to.1	peccatum unius multis exitio esse	340.d.to.2	perfectus citra dei sapientiam	329.b.tom.1
pauo polituræ studiosus	87.a.tom.1	peccatum quomodo in animum irrepserit	431.b.tom.1	periculis patientia	493.b.to.1
paupertas uelox cursor	267.a.tom.1	peccatum animam sequi, sicut umbra corpus	381.b.to.1	periurium quomodo uitandum	264.c.tom.1
paupertas cum uirtute eligenda	80.d.tom.1	peccatum unius sæpe totam gentem euerit	387.b.tom.1	persecutio in pios	530.c.&d.to.1
paupertas euangelica sola laudabilis	298.d.to.1	peccati operationem à domino alienari	235.b.to.2	persecutio grauis	11.b.to.1
paupertas ad sobrietatem quosdam ducit	322.d.to.1	peccati radix in nobis	428.d.tom.1	persecutio uehemens ob religionem	60.c.&d.tom.2
		peccati oblectatio promptam habet uoluptatem	252.d.to.1	persequutiones æquo animo ferenda	63.a.tom.2
		peccati instrumentum sæpe sapientia	322.d.to.1	persecutionum sæuissimum tempus	3.a.tom.1
				personæ non acceptanda	473.b.tom.1
				personarum differentias numerare non satis	55.a.to.2
				ex personarum respectu nō esse iudicandum	247.b.to.2
					BBB 3 perturbat

INDEX.

- perturbaciones euacuande 341.
     b.tom.1
 pestis natura 253.a.tom.1
 petenti omni dādum 264.d.to.1
 petenti omni dandum 352.d.to.2
 petra cur Christus dicitur 209.a.
     tom.1
 petrus quare petra 516.d.to.1
 petrus fide præstabat 140.d.to.1
 petri pœnitentia quid nos do/
     ceat 517.a.tom.1
 petrum acrem cōmonationem
     accipere 215.b.to.2
 perturbaciones unde 176.d.to.2
 peruersi nulla mansuetudine fle/
     ctuntur 116.d.to.2
 Pharaon generale nomen regum
 Aegyptiorum 295.a.to.1
 pharaon quare subuersus 430.
     d.tom.1
 pharaonis interitus 520.d.to.1
 phantasiæ nocturnæ unde 336.c.
     tom.2
 phantasiæ nocturnæ unde 309.
     c.tom.2
 phasis fluuius 49.b.to.1
 Phidias opus 497.a.to.1
 philosophandi tempus 198.d.
     tom.2
 philagrus est amator ruris 96.
     d.tom.2
 philautia quid 342.c.to.2
 philautiæ finis perditio 342.c.
     tom.2
 philistinorum pastores obser/
     uandi 119.a.tom.2
 philosophia seminarium errorū
     193.d.to.1
 philosophia duo nouit 98.c.to.2
 philosophi inanes circa dogma/
     tum inuentiones 292.c.to.1
 philosophi seipsos subuertunt
     30.c.tom.1
 philosophorum Athenis habi/
     tus 6.d.to.1
 philosophorum uarij errores
     90.c.tom.1
 philosophorum deliramenta de
     anima 85.b.to.1
 philosophorum sententia qua/
     re terra immobilis non subsi/
     stat 36.b.to.1
 phinees scelus 419.a.tom.1
 phinees factum 408.d.to.1
 Photini error 175.b.to.1
 phrygia harmonia bellica 494.
     d.tom.1
 phrygij modi 494.d.tom.1
 Pietas pecuniæ thesaurus 475.
     b.tom.1
 pietas nō in sono aëris sed in uir/
     tute significatarū rerū 155.b.t.1
 pietas uera non in carimoniali/
     bus sita 350.c.to.1
 pietatis exercitatio 250.d.to.1
 pietatis studium in Basilio agna/
     tum, in præfat
 pro pietate certantes non dese/
     rendi 254.d.to.2
 pigritia malitiæ coniuncta 317.
     b.tom.2
 pinguis uenter sensum tenuem
     non gignit 151.b.to.2
 pinus detruncatas in querceta
     uerti 64.d.to.1
 pisces ab aquis seclusi quare pe/
     reant 79.a.to.1
 pisces qui mutari debeāt 81.b.t.1
 pisces non ruminare 79.b.to.1
 pisces indomabiles 79.a.to.1
 pisces intra fines suos se contine/
     re 81.a.to.1
 pisciū innumera discrimina 79.
     b.tom.1
 piscium homini datus est princi/
     patum primum 104.c.to.1
 piscium locus amœnus in ponte
     Euxitio 82.c.to.1
 piscibus dominari hominem
     104.c.tom.1
 pittaci sententia 495.a.to.1
 placendi hominibus affectus
     quomodo exciendus 338.c.to.2
 plagæ ante spoliatiōē spiritu/
     alium 478.d.to.1
 plagam timorem generare 429.
     b.tom.1
 platanus aurea Xerxis 17.a.to.2
 platonis de iusto dictum 22.c.t.1
 platonis eloquentia 135.a.to.2
 plectri percussio 249.a.to.1
 pluuiæ ortus 51.b.to.1
 pneumatomahi 45.a.to.2
 pneumatomachi 69.a.to.2
 pœnam quare deus peccatibus
     non statim infligat 259.b.to.1
 pœnitendum de uno quoq; pec/
     cato 332.d.to.2
 pœnitentia Niniuitarū 386.d.to.1
 pœnitentia citra ieiunium uaria
     393.a.tom.1
 pœnitentia relaxari peccata 187.
     a.tom.2
 pœnitentiæ locus post baptisma
     514.d.tom.1
 pœnitentiæ initium ieiunium
     402.c.to.1
 pœnitentiæ multa exempla 516.
     c.& d.tom.1
 pœnitentiæ tempus 333.c.to.2
 Podalgi qui 102.d.to.2
 poëtæ quomodo legēdi 491.a.t.1
 poëtæ uarij in dicendo 491.a.t.1
 poëtarum qui uitandi 491.a.to.1
 polycleti opus 497.a.to.1
 polydamas auriga 494.d.to.1
 polypos piscis 7.b.to.1
 polypos qui imitantur 80.d.to.1
 polypi dolus 80.d.to.1
 polypodis astutia 497.b.to.1
 pontus euxinus piscibus gratus
     locus 82.c.to.1
 popularis auræ captatores ta/
     xantur 341.a.to.1
 potatores bibendo alios non de/
     fraudent 407.b.to.1
 precatio quæ bona 5.a.to.2
 precationem ubiq; præmitten/
     dam esse 400.c.to.2
 in precationibus esse persisten/
     dum 248.c.to.2
 preces cuiuslibet deo manifestæ
     276.d.tom.1
 preces post cibum 6.c.to.2
 preces sub dio a mulieribus, pue/
     ris & senibus peractæ 59.a.t.2
 pretium hominis sanguis Chri/
     sti 340.d.tom.1
 præcepta domini ubiq; ad humi/
     litem affuefaciunt 306.c.to.2
 in præceptis dei an aliquis sit or/
     do 284.d.to.2
 præceptoris mercedē Cleanthes
     mirabiliter sibi comparauit 136.
     c.tomo secundo
 prædicare uerbum dei neminem
     debere nisi mittatur 259.b.to.2
 præmium iustorum spiritus 223.
 præmij spes multos inuitat 249.
     b.tom.1
 præstigia in animalibus 95.a.to.1
 præscientiam dei non habere
     principium 169.a.to.1
 præuicariatores qui 214.d.to.1
 priones pisces 104.d.to.1
 primogenita cuius typum gerāt
     217.a.tom.1
 primogenitus 470.c.to.1
 principis officium 132.d.to.2
 princeps exercitus qui 162.c.to.1
 principis munus 112.c.to.2
 principium officium 271.b.to.2
 principium uariè accipi 32.d.to.1
 principium uariè accipi 451.b.t.1
 principio nihil antiquius 146.d.
     tom.
 Probandi sunt homines 297.a.&
     b.tom.2
 probro non sunt danda, quæ no/
     stræ potestatis non sunt 263.a.t.1
 prodicus Chius de Hercule 492.
     d.tom.1
 prodigia propter incredulos 13.
     b.tom.1
 prodigijs Valens admonetur à
     persecutione Basilij 19.b.to.1
     prodicionis

IN BASILIVM.

proditionis notam habet, non
promptum de deo respōsum
dare deū diligentibus 6.d.to.2
profunditatem dei inuestigator
spiritus 164.c.to.1
propinquare mœstus quare
deo dicatur 304.c.to.1
propositi initium deum requi-
rere 538.c.to.1
proposito in recto cōsistendum
233.b.to.2
proprietas diuersitas diuersi-
tatem substantiæ non arguit
157.b.to.1
proprietas deo attributarū
officium 157.a.to.1
propriū Christiani qd 274.d.t.2
prosperitatis humanæ finis 115.
b.to.2
prosperè semper agere solius es-
se dei 532.c.to.1
protagoræ arrogantia 135.a.to.2
proteus Aegypti9 sophista 497.
b.to.1
prouerbia Salomonis ediscenda
pueris 500.c.to.2
prouerbia imagines aliorū esse
176.d.to.1
prouerbiorum nomē 455.a.to.1
prouerbiorum liber quid tra-
ctet 454.d.to.1
prouerbiorum liber quam utili-
tatem habeat 459.a.to.1
proximus quis 262.d.to.1
proximum qui non diligit
226.c.to.2
proximū nō diligit, qui seipsum
non diligit 151.b.to.2
pximi dilectio qualis 287.b.to.2
proximo quid boni faciendum
95.b.to.1
prudentia sophistica & fucata
459.a.to.1
prudētia una ex uirtutibus præ-
claris 458.d.to.1
de prudentia duplici 458.d.to.1
Psallere 287.b.to.1
psallentes qui uerē 285.a.to.1
psalmodiæ 49.b.to.2
psalmus 281.a.to.1
psalmus confessionis 49.b.to.2
psalmorum cantus 386.c.to.1
psalmorum fructus 248.d.to.1
ob psalmorum conciones & me-
lodies certamen 48.d.to.2
psalmorum utilitates ad quē fi-
nem referendæ 327.b.to.1
psalmorum cantus ad quid uti-
lis 248.d.to.1
psalmorum liber promptuariū
omnium rerum 248.c.to.1
psalmos & hymnos populus

Christianus edocebatur olim
408.c.to.1
psalterium 249.a.to.1
psalterium 281.b.to.1
psalterium rationale 328.d. & spi-
ritale 329.a.to.1
psalterij descriptio 328.d.to.1
pseudo prophetas non esse tole-
randos 241.a.to.2
Pudicitia Alexandri Magni 494.
tom.1
pudicitia index intuitus 153.b.to.
mo secundo
puellam pro uirgine usurpari
469.b.to.1
pueri cum senioribus orent 299.
b.to.2
in pueris dei gratia 293.b.to.1
pulchritudine dei nihil præclari-
us 286.c.to.2
punice acidæ uitium quomodo
deponendum 64.d.to.1
puteus in bonam partē 260.d.t.1
Pyros triticum dicunt 23.a.to.1
pythagoræ dictum in delicatum
496.d.to.1
pythagoræ factum cum ebrijs
496.c.tom.1
pythij Mysij talenta 497.a.to.1
pytonissa mulier deos se uidere
dixit 85.b.to.2

Q

Q Vadragenarij celebritas 482.
c.tom.1
quæstiones propositæ quomo-
do soluendæ 326.c.to.2
quæstiones curiosas deuitandas
228.d.to.2
quæstiones inutiles non esse mo-
uendas 236.c.to.2 (d.to.1
quæstiones inutiles uitādæ 290.
quies purgandæ animæ initium
4.c.to.2
Quanta corporis iactura ad cœ-
lum constituendū à quibuscū
reperta 36.d.to.1
quotidianus panis quis 381.b.t.2

R

R Aab meretricis astutia 462.d.
Rachel astutia 462.d.t.1 (to.1
ratio affectionum dñæ 103.b.to.1
ratio propriū hominis 328.c.t.1
ratio prorsus honoranda 151.b.
tomo secundo
rationem certam omnia habēt
65.a.tom.1
rebecca astutia 462.d.to.1
rebellio quantū malum 210.d.t.2
reconciliandi sunt ij quos cōtri-
stauimus 226.d.to.2
rectus corde qui 259.a.to.1
recti corde qui sint 258.c.to.1

reddendum unicuique quod su-
um est 238.c.to.2
redemptionis dignum pretium
solus Christus 330.c.to.1
redimi genus humanum à puro
homine nō potuit 329.b.to.1
refugium unicuiq; fideli deus
322.d.to.1
regeneratio alterius uitæ initiū
219.a.to.1
regnū cœlorum quid 125.a.to.2
regni cœlorum qui particeps
545.b.to.1
regnum cœlorū qui non acqui-
rant 242.c.to.2
regnum Christi & regnū patris
122.d.to.2
regnum cœlorum esse uiolento-
rum 203.b.to.2
religionis propositum non esse
otij prætextum 317.a.to.2
remedia uitiorum 472.d.to.1
reminiscendi dei apud pios nul-
la fatieras 448.d.to.1
remittendum ex corde delicta a-
liorum 246.d.to.2
remoræ piscis mirabilis natura
83.b.tom.1
renes quid in scripturis signifi-
cent 258.d.to.1
renouatio pro resurrectione
renuntiatio perfecta 294.c.to.2
replere terram, quomodo intelli-
gitur 106.c.to.1
reprehensionis utilitas 291.b.t.2
reprobi coram deo 232.c.to.2
requies futura 346.c.to.1
res humanæ quibus rebus com-
parantur 251.b.to.1
res omnes taxillorum more mu-
tari 527.a.to.1
rei sanguinis quidam conciona-
tores 260.d.to.2
resipiscere quosdam uerbo solū
332.d.to.2
resipiscens uere quomodo tra-
ctandus 333.a.to.2
resipiscencia opus habemus 223.
a.tom.2
resipiscencia delicta diluenda 115.
n.tom.1
resipiscentiæ propria 223.b.to.2
resipiscentiæ fructus digni osten-
dendi 354.c.to.2
resipiscenciam fructus annexam
habere 224.c.to.2
respondendum id quod fide di-
gnum est 229.a.to.2
respondendū omnibus ex scri-
pturis 238.d.to.2
resituere collapsa difficile 21.b.
tomo primo

refurrectio quare Christus uoca- tur 210.d.to.1	salutare Christum dei appellat scriptura 340.c.to.1	fathana superbiam quomodo sape dominus deiciat 329.b. tomo secundo
refurrectionis assidua metio in/ tra pascha & pentecoste 239. a.tom.1	salus fratrum potior sit quam copia pecuniarum 296.d.to.2	fathana resisti sine diuina gratia non posse 579.a.to.1
refurrectionis Christi mysteriū 319.b.tom.1	salutis nostre caput 184.c.to.1	fatieta multis attulit mortem 527.a.to.1
In refurrectione ultima mutatio per aëreas formas animantiū mutatas probatur 92.c.to.1	samsonem ieiunium indomitum reddidit 394.c.to.1	faul quare contra David insurre- xit 410.c.to.1
retributionis nomē 255.a.&b.to.1	samuelis ira 419.a.&b.to.1	Scala Iacob 250.d.to.1
rex qui uerē dicatur 293.b.to.1	sanguis pecudum, figura sangui- nis Christi 218.a.to.1	scarum piscem ruminare 79.b. tomo primo
rex quare Christus uocetur 209. a.tom.1	sanguinem Christi bibere quid 121.a.tom.2	sceleris occasio saepe opes 381.a. tomo primo
regis cor in manu domini 293.b. tomo primo	sanitas saepe peccati instrumen- tum 322.d.to.1	schismatis morbus 510.d.tomo primo
regum autoritas 455.b.to.1	sanitatis definitio 96.c.to.1	scientia uana 453.c.to.1
Racha quid 341.b.to.2	sanitatem in manus medicorum ponere absurdum 328.d.to.2	scire dei 122.c.to.2
rhetores quomodo legendi 491. b.tom.1	sanctificamur per spiritum 505. b.tom.1	scorpio calumniatores compa- rantur 108.d.to.1
Ridere an sit licitum 337.b.to.2	sanctificatio nulla absq̃ spiritu 221.b.tom.1	scribendi recte modus 139.a.to. mo secundo
ridere non esse prudētis 302.c.t.2	sanctificationis fons spiritus san- ctus 163.a.to.1	scripta quare quædam non sint 238.c.tom.1
risum pro hilaritate 302.c.&d.to. mo secundo	sanctitas spiritus cōsummatua est natura 228.c.to.1	scripta multa non sunt quorum ecclesia usum habet 238.c.to. mo primo
Romæ episcopo scriptū 37.a.to.2	sanctus uir quibus similis 276.c. tomo primo	scriptura officina medendarum animarum 298.c.to.2
roma mittit episcopos ad Cæsa- rē ad sedandos motus 11.b.to.1	sanctus domicilium dicitur 236. d.tomo 1	scriptura sancta sobriē intelligē- da 306.d.to.1
rosa olim sine spinis 63.a.to.1	sancti corpus sūt Christi 303.b.to.1	scriptura tristibus lata subiun- git 283.b.to.1
rosa quid mortales contestatur 140.d.tom.2	sancti unde decorentur 63.a.to.2	scriptura diuina qua diligētia legenda 565.b.to.1
rosa inter spinas 129.a.to.2	sanctorū quisq̃ deus est 501.a.t.1	scriptura sancta ab inanibus & uanis rebus nos uocat 93.b. tomo primo
Abbatum in operis cessatione 185.b.tom.2	sanctorum conuersatio quibus non profit 231.b.to.2	scriptura sancta quomodo in- telligantur 55.b.to.1
sabellij error 51.b.to.2	sanctorum memoriam non illo- rum, sed nostri causa celebrā- dam 484.d.to.2	scriptura sensus simpliciter quæ- rendus 41.b.to.1
faccus humilitatis signum 286. c.tom.1	sanctorum atria qualia 37.b.to.1	scriptura sentētia quomodo ac- cipienda 93.a.to.1
sacerdotij inuasores puniuntur 571.b.tom.1	sanctorū uita quare nobis pro- ponatur 4.d.to.2	scriptura sacra nominibus uten- dum 300.c.to.2
sacerdos qualis consulendus 199.a.to.2	sanctorum exitus non ploran- dus 349.b.to.1	scriptura lectiones ad quid uti- les 418.d.to.1
Inter sacerdotes coriphæus qua- lis esse debeat 47.b.to.2	sanctos hæretici cum scriptura carent, obtendunt ad confor- mandos errores 139.b.to.1	scripturam omnibus uoluntatē dei denuntiare 340.c.to.2
sacra non esse contumela affici- enda 237.b.to.1	sapere ad sobrietatem 577.b.to.1	Citra scripturam quare quædā tradita 238.d.to.1
sacrarum literarum quale exer- citiū Basilio, in præfat.	sapientia quid 455.b.to.1	scripturam nihil otioso loqui 107.a.tom.1
sacrificiū deo acceptum animus pius & iustus 94.d.to.2	sapientia filij 254.d.to.1	ex scriptura pietatem discamus 351.a.tom.2
sacrificium laudis offerendum 350.c.tom.1	sapientes alij stulti, alij dementes 331.b.tom.1	scripturarum mos 541.a.&b.to. mo primo
sacrificia corporea deus non re- quirat 350.d.to.1	sapientum nomen æquiuocum 464.d.to.1	scripturarum multitudo cōten- tiosis raro utilis 149.a.to.1
sacrificia deo grata 569.a.to.1	saræ risus 302.c.to.2	scripturas qui possint interpre- tari 72.c.tom.2
sacrificia Cain qualia 537.a.to.1	sasima oppidum 21.b.to.1	In scripturis
satensis urbs 2.d.to.1	sasima oppidum 24.c.to.2	
salamandra frigiditas 8.c.to.1	fathan nō cuiusq̃ peccati autor 347.a.tom.2	
salis acrimoniam pruriginem ex- citare 150.d.to.2	fathanas quare diabolus dica- tur 434.c.to.1	
salomon ab ipsa infantia sacras litteras didicit 455.b.to.1	fathanas an propositum sancti impedire possit 388.d.tomo secundo	
saltationes taxantur 408.c.to.1		

in scripturis sanctis quæ nō dicū tur, pñ reticent 166.c.to.1	serpentes quare prudentes di cantur 331.b.tom.1	solonis dictum de diuitijs 492. d.tomo primo
in scripturis sacris quædam scri pto explicata, quædam non 331.a.&b.tom.2	serpentium uenena quid desi gnent 275.b.tom.1	somnatores taxantur 53.b.to.2
in scripturis nulla uox de deo in discussa relinquenda 199.b.to.1	seruari & liberari differunt 254. d.tomo primo	somniorum coniectores 323.a. tomo primo
scripturis diuinis omnia nostra corroboranda 236.d.to.2	seruire deo quid 224.d.to.2	sophistica nugæ 348.d.to.1
scytale laconica 137.a.tom.2	seruire deo qui non queant 542. c.tomo primo	sophista proprium 128.d.to.2
segnitiei indicium 202.d.to.2	seruorum officium 270.d.to.2	sophista opus loqui 92.c.to.2
sermo unum uitæ indicium 138. d.tom.2	sosistris Aegyptius 55.b.tom.1	forices unde edantur 94.c.to.1
sermonem habere naturam uo lucrem 138.d.to.2	Sicima oppidum 338.c.tom.1	foricibus arua circa Aegyptias Thebas plena 84.c.to.1
serpens obliquus 287.a.to.1	fidoniorum impietas 485.b. tomo primo	fororibus quomodo colloquen dum 312.d.to.2
serpens pro ligno positus 217. a.tomo primo	signa propter quos 13.b.tom.1	spadonum differentia 185.b.to.2
secessus quid commodi adferat 106.c.tom.2	silendum de superfluis 472.c.	speciosum à pulchritudine dif ferre 317.a.to.1
sedes à dextris dei quid 137.a. tomo primo	silendum non semper 65.b.to.1 tomo secundo	spes post peccatum 519.a.to.1
seipsum qui agnoscat 517.a.to.1	silentes deum audire 538.c.to.1	spem sequi iubilaciones 44.d. tom.2
seleucis aus infatiabilis 360.d. tomo primo	silentium habere an bonum 372. d.tomo secundo	spina quare rosis addita 63.a. tomo primo
semei iniquitatem David tulit 418.c.tom.1	silentij speciem scriptura habet 238.d.tom.1	spina corporea uoluptates 326. c.tomo primo
senectus pretiosa & grauis quæ 8.d.tom.1	silentio res tristes ferendæ 79.a. tomo secundo	spiritus uaria nomina 212.c.to.1
senectutis uaticum 497.b.to.1	similem deo esse 107.b.to.1	spiritus oris dei, deus 290.c.to.1
senes qui attendendi 201.a.to.2	similes deo reddi 170.c.to.1	spiritus est sanctitatis dei chara cter 183.a.to.1
senior secundum animam 463.b. tomo primo	simile & dissimile secundum qua litate rationum 119.b.to.2	spiritus adoptionis quare 506. c.tom.1
sensus animæ fenestræ 156.c.to.2	similitudinem dei repudiare 107 b.tomo primo	spiritus fons æternæ uitæ 196. a.tom.1
sensuum in capite officia 426. d.tomo primo	similitudines corporeæ omitten dæ, cum de deo loquendum 147.b.tom.1	spiritus proprietas in deo figu rata 188.d.to.1
septenaria Petri remissio 113.b. tomo primo	cū simulachris templo dei nihil conuenire 542.c.to.1	spiritus omnia in se habet 501. b.tom.1
septenarius numerus apud Iu daeos in pretio est 112.d.to.1	simulatio inuidiæ fructus 414. c.tomo primo	spiritus glorificatione uetus te stamentum refertum 499.a.to.1
sepulchrum bonum pietas 384. c.tomo primo	simultas priuata plus quàm pu bicum bellum 246.c.tom.1	spiritus locus sanctorum 236.d. tomo primo
sepulchrum inhabitans 332.c.to.1	sinapis latens uis 200.d.tom.1	spiritus uiuificans 164.c.to.1
sepultura diuitum 334.d.to.1	sobrietatis exemplum gerit Noë 393.b.tom.1	spiritus habitatio, Christi habita tio 182.d.tom.1
sepultura modus per baptisma 210.a.to.1	socratis dictum de diuite 497. a.tomo primo	spiritus deus 181.b.to.1
serbonites lacus 56.d.to.1	socratis potentia 493.b.to.1	spiritus dispensator donorum 163.b.tom.1
sermo Christi canon pietatis 400.c.tom.2	socratis constantia cum uenenū ebiberet 109.b.to.2	spiritus natura sanctitas est 162. d.tomo primo
sermonis facultatē non quibus uis dari 312.d.to.2	sodoma quare euerfa 429.b.to.1	spiritus administratorios crea turas esse 78.d.tom.2
sermonē cur Moses deo tribuit 46.c.tom.1	sodomiticum barathrum 201.a. tomo secundo	spiritus præcepta seruare possu mus 422.c.tom.1
sermones sacri discendi 490.d. tomo primo	sol uehiculū lucis primogenitæ 68.d.tom.1	spiritus iustorum premium 223. b.tomo primo
sermonis usus qualis esse debeat 5.a.tom.2	solis annus 74.d.to.1	spiritus ex deo modo ineffabili 507.b.tom.1
sermonibus prauis ne assuesca mus pueros 491.a.to.1	solis magnitudo 75.b.to.1	spiritus non est creatura 179.a. tomo primo
serpens in paradiso erectus in pedes ingrediebatur 141.b. tomo secundo	solem quidam negant igneæ esse naturæ 50.d.to.2	spiritus peculiaris appellatio 212.c.tom.1
	solitaria uita 291.b.to.2	spiritus paracletus 163.b.to.1
	solitariorum uita qualis olim 80.c.tom.2	citra spiritus præscientiam nihil sanctum 290.c.tom.1
	solitudinem animi affectiones conspire 4.c.to.2	spiritum

I N D E X.

- spiritum dei ferri super aquas
quid 42.c.to.1
- spiritum uniuersa pertransire
163.b.tom.1
- spiritu feruens qui 382.d.to.2
- ex spiritu nasci 556.d.to.1
- spiritus sanctus per Apostolos
dimittit peccata 180.d.to.1
- spiritus sanctus nec possessio,
nec creatura dei 182.d.to.1
- spiritus sanctus adoptionis spi-
ritus 163.b.tom.1
- spiritus sanctus creatura dictus
est ab Eunomio primum 160.
c.tomo primo
- spiritus sancti uacua officia 450.
c.tom.1
- spiritus & sancti nomen patri &
filio quoque reperiri commune
163.a.tom.1
- spiritus sancti participationem
quomodo quis promereatur
371.b.tomo secundo
- spiritus sancti hostes taxantur
124.c.tom.2
- spiritum sanctum non esse alie-
na naturae à patre & filio, nec
creaturam 162.c.to.1
- spiritui sancto quidam adoran-
dam diuinitatem adimunt 26.
d.tomo secundo
- spiritum sanctum ab utroque pro-
cedere 160.d.to.1
- sponsa Christi qualis 179.b.to.2
- sponsus Christus nullum habet
carnalem ministrum 171.b.
tomo secundo
- stateram insitam esse cuique no-
strum 342.c.to.1
- status praesens bello nauali simi-
lis 244.d.tom.1
- stella quae magis apparuerat
470.d.tom.
- stellam domini non fuisse come-
tam 471.a.to.1
- à stellarum influxu an actus ho-
minis pendeant 72.d.to.1
- Stephanus primitiae martyrum
229.a.tom.1
- stirpium ortus 59.b.to.1
- stoici laudantur 109.a.to.2
- studiosum quid faciat 262.c.
tomo primo
- stultus secundum scripturam
332.c.tom.1
- stultus in hoc seculo quis 388.c.
tomo secundo
- stulti sapientia indigent 456.d.
tomo primo
- sturni cicutam sine nocumento
comedunt 61.b.to.1
- subditorum erga principes offi-
cium 271.b.to.2
- subiectio inter fratres connume-
randa 123.b.to.2
- substantia dei ingenta 128.d.to.1
- substantia una diuersorum no-
minum 170.d.to.1
- de substantia dei multa tropolo-
gicè cōscripta apud theologos
130.d.tom.1
- succini succus 65.b.tom.1
- superbia quid circa animam fa-
ciat 519.b.tom.1
- superbia tristitiam commouet
420.c.tom.1
- superbiam multum damni adfer-
re 522.c.tom.1
- superbiae manus 214.d.to.2
- superbus quibus indicijs cogno-
scatur 338.d.to.2
- superbus quis 342.d.to.2
- supplicium quare apostolus
peccatis aliquando adiiciat,
aliquando non 567.a.to.1
- syllabarum obseruatio obiectū
consilium aduersus pietatem
habet 201.a.to.1
- symmachus & Aquila 308.d.
tomo primo
- sinceritas quid 385.a.to.2
- synodus reproborum contem-
pta 63.b.to.2
- synodi quare saepe fugiendae 101.
b.tomo secundo
- syrenum cantus 491.a.to.1
- Syrus Aëtius filium alterius sub-
stantiae esse dixit quam patrem
118.d.tom.1
- T
- TAbernaculum dei corpus ho-
minis 261.a.tom.1
- tabernaculum dei 324.d.tom.1
- tabernaculi exitus 270.c.&.d.
tomo primo
- tabulae duae Moysi 25.b.to.1
- tactus quid possit in homine
176.c.tom.2
- tactus in sacris literis 464.c.to.1
- tactus uelociter totum corpus
penetrat 155.b.to.2
- tactus omnium sensuum pernicio-
sissimus 148.c.to.2
- talentum quid 381.b.to.2
- Tanais fluuius 49.b.to.to.1
- tartesos fluuius 49.b.to.1
- tauri sanguis homini nocet 61.
b.tom.1
- temere nemo credat 237.a.to.2
- temere à deo nihil fieri 259.a.
tomo primo
- temperantiae officia quomodo
perdiscenda 4.d.to.2
- temperantiam eruditioni ante-
poni 130.c.tom.2
- templa ordinata ad docendum
populum 475.b.to.1
- templum Casariae quadraginta
martyribus constituitur 482.
d.tomo primo
- templum dei quomodo redda-
mur 5.a.tom.2
- in templo quae erant, non omni-
bus peruia 238.c.to.1
- in templo non fabulandum ina-
niter 276.d.tom.1
- tempus quid 135.a.to.1
- tempus miserendi 289.b.tom.1
- tempus omne deo accommoda-
dum 231.a.to.2
- tempus proprium in omnibus
cognoscendum 231.b.to.2
- tempus praesens esse resipiscen-
tiae 225.a.to.2
- tempus praesens ex iudicijs per
scripturam ostensus cognosce-
dum 232.c.to.2
- temporis primordium 32.d.to.1
- tempora 73.b.tom.1
- tenebrae quid 40.c.to.1
- tenebras quidam malum dicunt
40.c.tom.1
- tenebrarum ratio & quomodo
oborta esse uidentur 41.b.to.1
- tentandi forma quae daemoni-
472.d.tom.1
- tentatio quauis an sit ferenda
578.d.tom.1
- tentationes scripturis superan-
dae 253.b.to.2
- tentationum genus duplex 353.
a.tom.1
- in tentationes nemo seipsum cō-
ijcere debet 252.d.tom.2
- in tentationibus Christianus nō
sit meticulosus 253.b.tom.2
- terra an fulcimento aliquo su-
stentatur 35.a.to.1
- terra cur inextructa 37.b.to.1
- terra inuisibilis duas ob causas
38.c.tom.1
- terra mater omnium 473.b.to.1
- terram per seipsam consistere 35-
b.tomo primo
- terra quare arida uocata sit 57-
a.tom.1
- terrae essentiam nemo scrutetur
34.d.tom.1
- terrae fines in manibus dei 35.b-
tom.1
- in terra aquam, aërem, & ignem
inuenimus 34.c.tom.1
- de terra uariae opiniones 95.a-
& b.tom.1
- terrigenae qui 328.c.tom.1
testimonias

IN BASILIUM.

testimonia hostium fide magis digna	470.d.to.1	tribulationis bona	338.d.to.1	dum	228.c.tom.3
testudinis medicina	95.a.to.1	tribulatione iustos non carere in hoc mundo	305.a.to.1	uerbum dei quomodo audien-	45.a.to.1
tetrachordum corporis nostri	151.a.tom.2	tribulationes sequitur spes	44.d.tom.2	dum	228.c.to.2
theognis dictum	492.d.to.1	tribulationes dominus pro men-	62.d.to.2	uerbum otiosum in scriptura	106.d.to.1
theologiae principium fides	347.b.tom.1	tribulationes multae iustorum	297.b.tom.1	uerbum dei sine dubitatione cre-	227.a.to.2
theomachiae sunt cum deo bellu-	123.b.to.2	tribunal dei David semper ante	312.d.tom.1	uerbi dei mysteria eruere, non	23.b.to.1
gerentes	471.b.to.1	oculos habuit	45.a.to.2	est omnium	230.d.to.2
theriacae inuentum	4.d.to.1	de trinitate exacta comparatio	30.d.tom.2	uerborum domini diligens cu-	267.a.to.2
thesaurizandum quomodo sit	245.a.to.2	tristes coactis delictis potiores	16.d.to.2	stodia habenda	548.c.
thesaurus bonus quicquid egen-	133.b.to.2	haberi	35.b.to.2	uerborum in scripturis uirtus	200.c.
thesaurus bonus & malus	379.a.to.2	tristitia per patientiam uincenda	438.d.	per fidem intelligenda	tom.1
thrasimachi audacia in scriben-	135.a.to.2	tristitia nimia opprimit	369.b.	ueritas difficilis inuentu	82.c.to.2
do	285.b.to.	tristitia secundum deum	342.d.to.2	ueritas a deo quomodo quaren-	509.b.to.1
hymos	85.b.	tom.2	20.d.	ueritas est nuda	21.b.
thyrsos in Aegypto diuersum	tom.1	tumidus quis	tom.1	ueritas in uerborum sono, sed	262.d.
succigenus illacrymare	14.d.tom.2	tumultum Basilius sedat	89.b.to.1	in mente & sententia sita	tom.1
Tiberinum barathrum orbis	286.c.tom.1	turturis castitas	455.b.tom.1	ueritatis duo significata	345.b.tom.2
tibia quale instrumentum	301.b.tom.1	tyrannus quid a rege differt	92.c.tom.1	ueritatem in iniustitia detineri	111.b.to.1
timendi iudicii commonitio	343.a.to.1	tyrus metropolis Chanaam	90.d.	uesperilio quadrupes	53.a.to.1
timor dei utilis	288.d.to.2	d tom.1	tom.1	uespertinae conciones olim ha-	507.b.to.2
timor domini ad pietatem pæda-	301.a.to.1	V	579.a.to.2	uestitus iuxta dignitatem cuius-	5.b.tom.2
gogus	291.a.to.1	Acatio immundis spiritibus	210.c.	que	5.
timor domini unde	288.d.to.2	amica	430.d.to.1	uia arcta	579.a.to.2
timor multiplex	301.a.to.1	uæ cui	214.d.to.1	uia quare Christus	210.c.
timor infidelitatis filius	301.a.	Valens imperator	11.b.to.1	uia ad recti inuentionem	4.d.
tom.1	399.c.tom.1	ualens uertigine capitis & oculo	19.a.to.1	tom.2	525.b.
timoris laus	457.a.tom.1	rum corripitur	17.a.to.1	uia pro humana uita	tom.1
timoris domini utilitas	494.d.	ualentis impietas	54.d.&55.a.tom.2	tom.1	105.a.tom.2
tom.1	47.b.to.1	ualetudo bona fallax	496.d.	uictoria latitiae popularis mare-	336.d.tom.1
Tolerantiae discendae alijs præ-	284.c.to.2	tom.1	471.a.to.1	uictus uarietatem peccati causa	112.c.tom.1
ceptores simus	247.b.to.2	uas testaceum	430.d.to.1	induxit	6.c.to.2
tolerantiam afflictionum a deo	238.c.tom.1	uasa quid per methaphoram	259.b.to.1	uictus intemperantia res pericu-	301.a.tom.2
esse	341.b.tom.1	430.d.tom.1	471.a.to.1	losa	270.c.tom.2
tonitrus quomodo fiat	27.a.	uasa mortis	407.b.to.2	uiduarum uera institutio	89.b.to.1
tom.1	284.c.to.2	uaticinium Balaam	61.b.tom.1	uigiliae	49.b.tom.2
tonitrua	238.c.tom.1	uendentes in templo quare do-	407.b.to.2	uinci	
tonitrua quare fiant	341.b.tom.1	minus eiecerit	320.c.to.2		
traditiones tacitae & secretae	238.c.tom.1	uendere proprias facultates cur	350.d.to.2		
traditionibus non scriptis ad	341.b.tom.1	dominus iubeat	409.a.tom.1		
hære apostolicum est	341.b.tom.1	uenenum ferrum consumere	402.c.tom.1		
traditionibus humanis quantu	230.d.to.2	uenter socius infidelissimus	402.c.tom.1		
obediendum	243.b.tom.2	uentris pædagogia	407.b.to.2		
tribuendum superfluum	323.a.tom.1	uentris gratia non omnia creata	84.d.to.1		
tribulatio iustum inuenit	304.c.tom.1	uerbum diuinum natura eorū	49.b.tom.2		
tribulatio cordis	304.c.tom.1	quæ oriuntur	49.b.tom.2		
		uerbum dei diligenter discen-			

INDEX.

- uinci literis amant docti 127.b.
tom.2
- uindicta prohibita 245.b.to.2
- uinea dicitur anima humana
63.b.tom.1
- de uinolentis 460.d.to.1
- uinum dei donum 405.b.to.1
- uinum & mulieres apostatas fa-
cere 205.a.to.2
- uinum rationem deprimere
407.b.to.1
- uinum compunctionis 337.b.t.1
- uini effectus 404.d.to.1
- uiolentum nullum durare 249.
a.tom.1
- uipera cum murena marina nu-
ptias expetit 82.d.to.1
- uipera ob nuptiarum ueneratio-
nem euomit 83.a.to.1
- uipera uentrem matris perro-
dunt 269.c.to.1
- uiperæ quomodo in lucem edan-
tur 97.b.to.1
- uiperæ uindictam clanculum
molientes comparant 108.d.
tom.1
- uirga multiplex 318.d.to.1
- uirgo & uita & instituto à nupta
diuisa 160.d.to.2
- uirgo sui sponsi testamentum
cogitet 187.a.to.2
- uirgo quæ dicatur pudica 174.
d.tom.2
- uirgo maiori cura obseruet ani-
mam quam corpus 153.b.to.2
- uirgo seipsam reueretur 166.c.t.2
- uirgo erga fratrem sit cauta 175
b.tom.2
- uirgo olim ex ædibus paternis
non egressa nisi coniuncta ui-
ro 172.d.to.2
- uirgo castitatis imago 160.d.to.2
- uirgo non sit gregalis 158.d.to.2
- uirginē placere deo quid 162.to.2
- uirginem nullo modo mœchati
conuenit 164.d.to.2
- uirgines olim non è domo exi-
bant 488.c.to.1
- uirgines quid olim passiæ 181.a.
tom.2
- uirgines fatuæ 539.b.to.1
- uirgines corpore non anima 153.
b.tom.2
- uirginum institutio 271.b.to.2
- uirginum dona 321.a.&b.to.1
- uirginitas hominem deo similli-
mum facit 145.b.to.2
- uirginitas uera 276.d.to.2
- uirginitas Mariæ an diabolum
latuerit 468.d.to.1
- uirginitatis nullæ leges statuta
183.a.to.2
- uirginitatis commoditas 162.c.
tom.2
- uirginitatis comoda 276.c.
tom.2
- uirginitatis pulchritudo per o-
mnino opus seruanda 160.d.to.2
- uirginitatis professio quando
firma 299.a.to.2
- uirginitatem quædam perpetuā
seruant 49.a.to.2
- uirginitatem cursum totius uir-
tutis habere 151.a.to.2
- uirginitatem non seruantes, ma-
trimonio copulentur 158.d.
tom.2
- uirginitatem uouere 321.a.to.1
- uirginitatem quæ animo amisit,
nec corpore uirgo est 154.d.
tom.2
- uirginitatem seruantes esse ange-
los 180.c.to.2
- de uirginitate Mariæ 90.c.to.1
- uir num beatus & non femina
250.c.to.1
- uir recto capite non oret 249.
a.tom.2
- uir angelicæ quodammodo di-
gnitatis 169.b.to.2
- uiros quæ concernant 192.d.
tom.2
- uirilia execta castum non facere
189.b.to.2
- uirtus uaticum senectutis 497.
b.tom.1
- uirtus omnis in uoluntate con-
sistit 298.d.to.1
- uirtus intra nos 414.c.to.1
- uirtus ex uoluntate non ex ne-
cessitate 432.d.to.1
- uirtutis laus 492.d.to.1
- uirtutis iugum paucos subire
203.b.tom.2
- uirtutis uia 492.c.to.1
- uirtutis infinita pulchritudo
142.d.tom.2
- uirtutis præmiū deus 108.d.to.2
- uirtutis instrumenta 413.a.to.1
- uirtutes maiorum quibus non
profint 2.d.to.1
- uirtutum sagena 203.b.to.2
- uirtutibus in proprijs non esse
superbiendum 249.b.to.2
- uisio non absq̃ spiritu 222.c.to.1
- uisus in scriptura 463.b.to.1
- uita sermoni sit consona 493.a.
tom.1
- uita optima deligenda 498.c.
tom.1
- uita ignominiam coniunctum
habens, fugienda 350.c.to.1
- uita quibus inconstans 134.d.
tom.2
- uita omnis mors 306.c.to.1
- uita hominis fluuius quidam
532.d.tom.1
- uita humana an à sideribus pen-
deat 70.d.tom.1
- uita solitaria periculosa 293.a.
tom.2
- uita Christianorum uniformis
305.b.to.2
- uita humana qualis 251.b.to.1
- uita angelica in futuro seculo
255.a.to.2
- uita hominis calumnijs uarijs
obnoxia 40.d.to.2
- uita humana fallax 486.c.to.1
- uita uera deus 275.b.to.2
- uita uerbum 296.c.to.1
- uita speciem turpem proponere
quid 114.d.to.2
- uita immutationem à lectione
Euangelica Basilii exorsus
79.b.to.2
- uita ingressus plorandus 349.
b.tom.1
- uita duæ in se contrariæ 252.c.
- uita humanæ miseria 490.a.
tom.1
- uitam hominis nullum certum
terminum habere 537.b.tom.1
- uitam Euangelicam quæ com-
tentur. 206.d.to.2
- uitam solitariam legi dilectionis
repugnare 291.b.to.2
- uitam ex seipso Christum habere
121.a.to.2
- uitam humanam dominus diui-
sit 198.c.to.2
- uitam religiosam unicuique scopū
habere 279.a.to.2
- in uita hac nihil nostrum uere
526.d.to.1
- uita uirtutibus sunt proxima
170.d.tom.2
- uitiorum omnium remedia 472.
- uitis quid designet 63.b.to.1
- uitis quare Christus dictus 125.
a.tom.1
- uitulus pro sacerdotio immola-
tus 193.b.to.2
- uitulus sybani 274.d.to.1
- uitulus per aërem comminutus
280.c.to.1
- uoluentium beata regio 346.d.
- uiuere Christo 551.a.&b.to.1
- uiuere ad opinionem uulgi pu-
dendum 497.b.to.1
- uiuere in æternum 331.a.to.1
- uiuificare dei est 164.c.to.1
- ultio prohibita Christiano 245.
a.tom.2
- umbram tria habere 42.c.to.1
- unctio Christi 319.a.to.1
- unicornium

IN BASILIUM.

unicornium filius	274.d.to.1	X		efa.45.ego pręparo lumen, & fa/
unigenitus qui	150.d.to.1	X	Enodochium à Basilio adifi/	cio tenebras 429.a.to.1
unitatis dictio quomodo accipi			catur 22.d.	hiere.33. cœlum & terram ego ad
enda	120.c.to.2		xerxis arrogantia 16.d.t.1.	impleo 187.b.to.1
uocabula patris & filij non eodē		Z		ecclesiast. 2. sapientis oculi in car
modo de deo dici & homine 152.				pite ipsius 305.b.to.1
c.tom.1				ioh.16. spiritus domini qui fecit
uocatorum ordo 328.c.to.1				me 163.b.to.1
uocatorum tria genera 328.c.to.1				pro.5. bibis miser ex tuis uasis a/
uocatio miranda 327.b.to.1				quam 266.d.to.1
uociferatio 288.d.to.1				pro.7. dominus creauit me 123.a.
uolatilium discrimina 86.d.to.1				tom.2
uolucrum recensio 86.c.to.1				pro.8. dominus creauit me 176.c.
uoluntatem domini in omnibus				tom.1
ptæferendam 290.d.to.2				psal.32. uerbo domini cœli firma
uoluptas diaboli hamus 537.a.				ti sunt 221.b.to.1
tom.1				psal.23. super maria fundauit
uoluptatibus inferuire quid				eam 35.b.to.1
uoluptuarios homines animæ				psal.30. in manibus tuis sortes
magnitudinem amittere 350.c.t.1				meæ 25.b.to.1
uoracitatis malum 149.b.to.2				psal.31. non dabo somnum ocu/
uox quid 278.d.to.1				lis meis &c. 16.c.to.1
uox theologia impar ad expri/				psal.35. in lumine tuo uidebimus
mentam mentem dicentis 6.				lumen 227.a.to.1
d tom.2				psal.109. ex utero ante luciferum
uox domini 272.c.to.1				genui te 180.c.to.1
uox in deo quomodo intelligen				psal.118. beati immaculati qui am
da 43.a.tom.1				bulant in lege domini 250.d.to.1
uox domini quid 278.c.&d.to.1				Matth.3. baptizabit in spiritu
uox dei naturæ effectrix 54.d.				sancto & igni 186.d.to.1
tom.1				matth.5. beati pauperes spiritu
uox tonitrus in rota 273.b.to.1				298.d.to.1
ursæ medicina 95.a.to.1				matth.5. ipsi ridebunt 437.b.to.1
ursæ uatura pigerrima 95.a.to.1				matth.5. ne iuretis omnino 263.
de ursæ & uosæ differentia 28.				b.tom.1
c.&d.tom.2				matth.6. ne sitis solliciti de crasti/
usum sæpe imbecilles reddere				no 387.b.to.2
bellatores 23.b.to.2				matth.9. neq; mittunt uinum nō
usurariorum mos 266.c.&d.to.1				uum in utres &c. 291.a.tom.1
usura malum 265.a.to.1				matth. 11. discite à me quia mitis
uterum deum ad generandum				sum 176.c.to.1
habere 180.c.to.1				matth.18. quoties peccabit in me
utris natura 290.d.to.1				frater meus 334.c.to.2
utres noui & ueteres 291.a.to.1				matth.18. quoties peccabit in me
uulpes insidiosa 94.d.to.1				frater meus 113.a.to.1
uulpis medicina 95.a.to.1				matth.19. magister boni quid bō
uulpeculæ similis uir dolosus				ni faciam 356.d.to.1
313.b.tom.				matth. 22. nemo bonus nisi so/
uultures ex cadaueribus uiuunt				lus deus 120.c.to.2
iii.b.tom.1				matth.24. horam autem & diem
uultures præstigi. 91.a.tom.1				nemo scit &c. 173.b.to.1
uultures sine coitu parere 90.				matth.25. efuriui enim & dedistis
tom.1.				mibi 390.d.to.1
uxor iob satanæ organon 53.b.				matth.26. pater mi si possibile est
tom.1.				transeat à me &c. 174.d.to.1
uxor latitiæ ministra 444.d.to.1				matth.28. baptizantes eos in nō/
uxor mores difficiles mariti fe/				men patris 52.c.to.2
rat 83.a.tom.1				matth. 28. ecce uobiscum sum o/
uxorem dimissam qui ducit mœ				mnibus diebus 470.c.to.1
chatur 274.c.tom.				marc.1. angeli uero descendentes
uxores leuitarum seorsum 175.				administabant 193.b.to.1
b.tom.2.				marc.10. nullus bonus 175.b.to.1

INDEX.

Luc. 5. mutuum date 269. a. to. 1
 Luc. 11. quando exijt immundus
 spiritus ab homine 326. d. to. 1
 Luc. 12. hominis cuiusdam diuitis
 ager 351. a. & b. to. 1
 Luc. 16. filij huius seculi prudentio
 res 351. b. to. 1
 Io. 1. in principio erat uerbum
 Io. 1. gloriā quasi unigeniti 449.
 b. to. 1
 Io. 5. neq; filius à seipso aliquid fa
 cit 174. d. to. 1
 Io. 6. ego uiuo propter patrem
 174. d. to. 1
 Io. 10. qui me uidet patrem uidet
 502. d. to. 1
 Io. 10. aliās oues habeo 272. c.
 to. 2. & 273. c. to. eodem
 Io. 10. oues enim meā uocem meā
 audiunt 209. a. to. 2
 Ioan. 10. pater maior me est 121.
 a. to. 2
 Ioan. 10. ego & pater unum su
 mus 157. a. to. 1
 Io. 6. caro prodest quicquam 235.
 b. to. 1
 Io. 14. in domo patris mei multæ
 mansiones sunt 25. b. to. 1
 Io. 14. ego sum uia 210. c. to. 1
 Io. 14. qui uidet me, uidet & pa
 trem 211. b. to. 1
 Io. 14. cū uenerit paracletus, ille
 nos commonefaciet &c. 229.
 a. to. 1
 Io. 14. & mundus me non uide
 bit 231. b. to. 1
 Io. 14. pater meus maior me est
 173. b. to. 1
 Io. 15. ego sum uitis 175. a. to. 1
 Io. 17. ut cognoscant te solum ue
 rum deum 177. a. to. 1
 Io. 17. pater glorifica me 175. b. to. 1
 Io. 17. omnia mea tua sunt 211. a.
 to. 1
 Io. 17. pater iuste, mundus te non
 cognouit 231. b. to. 1
 act. 1. uestrum non est scire tem
 pora temporumq; &c. 125. a.
 to. 2
 act. 5. quid est quod conuenit in
 ter uos, tentare spiritum san
 ctum 220. d. to. 1
 rom. 1. per quem accepimus gra
 tiam & cōsolationē 208. d. to. 1
 rom. 11. quoniam ex ipso & per
 ipsum, & in ipsum omnia 205.
 b. to. 1
 1. cor. 7. noli quærere uxorem
 184. d. to. 2
 1. cor. 8. siquidem sunt dii multi
 ac domini multi 120. d. to. 2
 1. cor. 10. & omnes in Mosem ba

ptizati sunt 216. d. & 217. a.
 tom. 1
 1. cor. 11. quemadmodum mu
 lier ex uiro, ita uir per mulie
 rem 205. b. to. 1
 1. cor. 12. hæc autem omnia ope
 ratur unus & idē spiritus 221.
 a. to. 1
 1. cor. 13. si linguis loquar &c. 70.
 c. to. 2
 1. cor. 15. cum autem subiecta fue
 rint illi omnia &c. 173. a. to. 1
 1. cor. 15. Christum regnum dare
 deo ac patri 122. d. to. 2
 2. cor. 4. egestate liberamus 387.
 a. to. 2
 gal. 4. factus ex muliere 205. b. to. 1
 gal. 4. quicumq; in Christo bap
 tizati estis 215. a. to. 1
 eph. 4. unus deus & pater ex
 quo omnia 205. a. to. 1
 col. 1. primogenitus omnis crea
 turæ 175. b. to. 1
 phil. 2. propterea largitus est illi
 deus nomen &c. 173. a. to. 1
 1. Thess. 5. semper gaudete, indefi
 nenter orate 435. a. to. 1
 hebræ. 1. quoniam splendor est
 gloriæ ipsius 32. c. to. 2

SIMILITVDINES

DE abundantia ciuitatis, & ani
 mæ 284. c. to. 1
 de affecto stomacho, & uerbo ue
 ritatis 299. b. to. 1
 de animæ cogitationibus & spi
 ritu. 164. c. to. 1
 de aqua & morbo guttæ 201. b.
 to. 2
 de apibus & rhetorum libris
 491. b. to. 1
 de armis bellicis & uero episco
 po 16. c. to. 2
 de armis externis & fidei 218. d.
 to. 2
 de ijs qui arma ad pugnam po
 liunt & sermone dei 259. b. to. 1
 de arte & spiritu 235. b. to. 1
 de artificijs & operibus 289. b.
 to. 2
 de ascendentibus gradus & aua
 ris 360. d. to. 1
 de auriga, & cibo 150. c. to. 2
 de auro & uirtutibus 201. b. to. 2
 de ijs qui ad balnea eunt & religi
 osis 279. a. to. 2
 de Beseleel & episcopo 16. d. to. 1
 de bestijs frigore pressis & con
 cupiscentijs 4. c. to. 2
 de calamo & iusti lingua 315. b.
 to. 1

de cedris & superbis 274. c. to. 1
 de cera & homine 548. d. to. 1
 de cera & anima 4. c. to. 2
 de illis qui in ceram aliquid scri
 bunt, & corde humano 292.
 d. to. 1
 de cereis imaginibus, & inuidia
 178. c. & d. to. 2
 de certaminibus & studioso pie
 tatis 437. a. to. 1
 de clauo confixa habens corpo
 ris membra, & diuino timore
 300. c. to. 1
 de cibo nimio & inedia 150. c.
 to. 2
 de cibatione corporis & orati
 one 203. a. to. 2
 de cornuto boue & masculo 190.
 d. to. 2
 de corporis uita & anima 535. b.
 to. 1
 de corporibus & anima rationali
 179. a. to. 2
 de corporibus mollibus & ijs
 qui palam insaniunt 224. d.
 to. 1
 de curatione corporis & animæ
 536. d. to. 1
 de cura corporis & animæ 328.
 d. to. 2
 de ijs qui in custodias conficiun
 tur, & de anima 444. d. to. 1
 de deo & dilectione 280. d. to. 2
 de eo qui amore accensus & a
 more erga deum 163. b. to. 2
 de ebrijs & auarjs 360. c. to. 1
 de ebrijs & nauigijs 405. a. to. 1
 de eo qui clauos corpori infixos
 habet & de dei timore 457.
 a. to. 1
 de equo & anima 406. c. 2
 de eo qui magistrum in sole allo
 quitur et uirgine 157. b. to. 2
 de erugine et inuidia 411. b. to. 1
 de eo qui minimè sentientem
 uerberat, et de contumeliosis
 416. d. to. 1
 de exceptoria arte, et de anima
 167. a. to. 2
 de fabro ferrario & Christiano
 239. b. to. 2
 de febre & anima 308. a. to. 1
 de ferro & humana domini car
 ne 467. b. to. 1
 de ferro ignito & baptismo 550.
 d. to. 1
 de ferro ignito & de deo uerbo
 467. b. to. 1
 de ferro ignito & lapide 113. a.
 to. 2
 de ferro in medio ignis & sanctis
 uirtutibus 162. d. to. 1
 de flamma

IN BASILIVM.

de flāma, & filio ex fratre 32. d. t. 2	de milite & peccato 155. b. to. 2	de pōderibus & anima 440. d. t. 1
de fluminibus & auaris 381. a. to. 1	de melle & ecclesiis uerbi bonita/	de primitijs frugum & recenti/
& fluuio & diuitijs 354. c. to. 1	te 299. b. to. 1	bus hareditatibus 117. b. to. 1
de fluuio ex alto ruēte & opum	de mercatorib. & auaris 357. b. t. 1	de sagitra & inuidia 411. b. to. 2
felicitate 342. b. tom. 1	de morbis & anima 96. c. to. 1	de sagittario et recto iudice 460.
de frumento & pane pauperi da	de muro ciuitatis & angelis 299.	d. tom. 1
to 352. d. tom. 1	b. tom. 1	de satyris et uirgine 160. d. to. 2
de fullonibus & gloria huius ui/	de ijs qui in nauigio dormiūt, &	de scorpj filijs et auari 476. c. t. 1
ta 490. d. to. 1	de uita nostra tēpore 251. b. to. 1	de semine, et fidei augmento 80.
de fumo & angelo 299. a. to. 1	de nauigio debili & uxorum affe	d. tom. 2
de gradibus & exercitatione di/	ctu 359. b. to. 1	de serpente et homine 287. b. to. 1
uina cōuersationis 250. d. to. 1	de naufragis & ijs qui in littore	de sole et mente 951. b. to. 1
de histrionibus 493. a. to. 1	constituti sunt 437. b. tom. 1	de sole et spiritu sancto 450. d. t. 1
de homicida & eo cui uirilia rese	de noctua & hominibus 90. d. t. 1	de sole et anima 406. c. tom. 2
cta sunt 189. a. to. 2	de notis et peccato 167. b. to. 2	de sole et lucē ueritatis 298. c. to. 1
de homine astuto & diabolo	de nummo et de doctrina 247.	de speculo et filio dei 33. a. to. 2
524. d. tom. 1	b. tom. 1	de speculo et anima 53. b. to. 2
de hydropicis & fœnore 268. d.	de obliqua linea & corde 259. a.	de spectatoribus in equestri cer
tom. 1	tom. 1	tamine et discipulorum more
de igne, & unguento & de sanctis	de obtorto pede & corde obtor/	athenis 5. b. to. 1
484. d. tom. 1	to 287. a. to. 1	de statua renouata & homine
de igne & spiritu sancto 459. c.	de oculo puro corporis & eccle/	548. d. tom. 1
tom. 1	sia p̄fecto 19. a. to. 2	de statu p̄senti et futuro 35.
de igne & amore 155. a. tom. 2	de oculo & mente hominis 3. b.	c. tom. 1
de igne & sagittis dei 250. b. to. 1	tom. 2	de tessera et baptismo 536. c. to. 1
de igne & peccato 253. b. to. 1	de oculo & cōtemplatione men/	de theatrum ingredienti et di/
de incolis & carnis cura 291. a.	tis 325. b. to. 1	uite auaro 355. b. to. 1
tom. 1	de oculo & anima 533. b. to. 3	de tonsore et p̄posito aliorū
de infirmis oculis & animo 44.	de oculo turbido & corde turba	311. b. tom. 2
d. tom. 1	to 297. b. to. 1	de tortente et iratis 415. a. to. 1
de infania captis & animo auari	de oculo & intellectu 147. a. to. 1	de triumphatore & iusto 297.
353. b. to. 1	de oculo sano & operatione spi/	de suis & quibusdam iuueni/
de intemperantia gulæ & absti/	ritus 235. b. to. 1	bus 255. a. to. 1
nentia 152. d. to. 2	de oculis & anima ingrata 445.	de sylua ardenti & inuido 411. b.
de lapide & lasciuo intuitu 155. b.	a. tom. 1	tom. 1
tom. 2	de oculis & mente 101. a. to. 1	de uermibus, & anxietate animi
de ijs qui leones mansuefaciunt	de oculis ad splēdida directis, &	439. a. tom. 1
& Basilio 13. a. to. 1	mente 7. b. to. 2	de uermibus in uisceribus pue/
de lepore & uulpe & de oratio/	de oleo & luce 43. a. to. 1	rorum & de peccato 392. c. to. 1
nis inuolucro 459. b. to. 1	de oleo permisto aqua & de ani/	de uenenatorū laqueo & ijs qui
de libra & de corpore & anima	ma. 176. d. to. 2	multa interrogare solent 200.
422. d. tom. 1	de panno & uerbis facta comi/	c. tom. 1
de lucerna sublata in nocte & gu	tantibus 321. a. to. 1 (to. 1	de uino, argento & ueritate 162.
bernatione intelligibili 222. c. to. 1	de pardalis ira & diabolo 478. c.	d. tom. 1
de ijs qui maculā in corpore ha/	de paruis pueris & p̄dagogo,	de uinolentis & uallibus 406. c.
bent, & de uelamine carnis ex/	& de ijs qui diuina audiunt 457.	tom. 1
uto 167. a. to. 1	b. tom. 1	de uiatoribus & uita humana
de magistri p̄sēntia & ieiunio	de paruo indumēto & rebus ne/	525. b. tom. 1
400. d. tom. 1	cessarijs 279. b. tom. 2	de ueneno & inuidia 409. a. to. 1
de magnete lapide & fœmineo	de pede & uita solitaria 291. b. t. 1	de uerbo prolato & deo 179. b.
corpore 147. a. to. 2	de pestilenti cōtagione & cōten/	tom. 1
de matre & Basilio 335. b. tom. 1	tiosis hominibus 246. d. to. 1	de uerbo in animo & spiritu 235.
de medicamentis, & tenebris in	de pestilenti aēre & praua cōsue/	b. tom. 1
domo, & de morte 468. c. to. 1	tudine 433. b. to. 1	de uiribus corporis & infirmita/
de medico & deo 421. a. to. 1	de p̄ctoribus, & moribus multo	te 15. b. tom. 2
de medico & mendicis 264. d. to. 1	rum 279. b. to. 2	de usura & lepore 268. c. to. 1
de medico & p̄salmorum cantu	de p̄ctore, & mente post uita e/	de uulturibus & inuidis 415.
248. d. to. 1	xitum 166. d. to. 2	d. tom. 1
de medico et deo 289. a. to. 1	de p̄ctoribus, & fideli 5. a. to. 2	
de medico et deo 428. d. to. 1	de p̄ctoribus 493. a. to. 1	
de medicorū p̄ceptis et admo	de pila & natura rerum 93. b. to. 1	
nitionibus 414. c. to. 1	de plantis & anima 491. a. to. 1	

SIMILITVDINVM

FINIS.

prouerbia

INDEX.

PROVERBIA

A Rganthonij senecta 497.b.to.1
 Aquam cribro ferre 495.b.to.1
 Quoniam tu baculo ipsum per-
 cuties, & animā eius ex morte li-
 berabis 430.c.to.1
 Bis ad eundem lapidem offende-
 re 103.b.to.2
 Corruptunt bonos mores col-
 loquia praua 433.b.to.1
 Crabrōnes non esse iritandos
 Cursum fluuij nō esse de torquē-
 dum 108.c.to.2
 date uinum ijs qui sunt in tristi-
 tia 448.c.to.1
 difficile est bonum permanere
 495.a.to.1
 Dolta fracta implere 495.b.to.1

Graculum assidere graculo 112.
 c.tom.2
 Qui seipsum humiliauerit exal-
 tabitur 522.d.to.1
 Iaculari extra signum 4.c.
 Ultra Gades transire non posse
 9.b.to.1
 Verum ignē diuidere 495.b.to.1
 Lapidem ad funiculum applica-
 re 491.b.tom.1
 lapidem omnem mouere 498.
 Mathusalem senecta 497.b.to.1
 Medice cura teipsum 109.a.146.
 c.tom.1
 Ne sustineas inter graculos pri-
 mas habere, cum aquila esse
 queas 108.c.to.2
 non esse cum ariete aduersa frō-

te arietandum 107.b.to.2
 non syluarum in morem uiti lu-
 xuriandum 64.c.to.2.
 paruum supra paruum appone
 re 497.b.to.1
 permitendum ut sint instar gra-
 culorum de aquilarum uola-
 tu iudicantium 101.a.to.2
 principium bonæ uitæ 452.c.to.1
 superbis resistit deus, humilibus
 dat gratiam 522.d.to.1
 Tithoni senecta 497.b.to.1
 ad uictoriam 7.a.to.1

PROVERBIORVM FINIS.

SERIES CHARTARVM

Prioris Tomi.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z.
 Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz &c.

Posterioris Tomi

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
 aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo

Indicis.

A A A B B B.

Omnes sunt terniones præter nn duernum & BBB. quaternum.

BASILEAE EX OFFICINA HERVAGIANA.

ANNO M. D. XL.

A MONODIA GREGO-
RII NAZIANZENI IN MAGNUM

BASILIVM PER RAPHAELEM VOLA/
terranum conuersa.

VM MAGNI BASILII uiri sanctissimi, præconijs mea penè omnia scripta sint referta: ipsumq; dum uiueret, & admirari, & in honore summo habere nunquã destiterim: hoc sanè tempore quando excessit, huberiores à me laudes expostulari proculdubio uidentur: cum defunctorum memoria præsertim excellentissima uirtute prædicatorum, non solum ab amicis, sed etiam alienis commendari, maxi-

ma sit pietas. Ardua quidem res, & meis non solum impar uiribus, qui ab hac dicendi exercitatione iamdudum abstinui, sed & ijs qui nihil aliud agunt, totumq; huic arti tempus ac studium tribuunt, & inde laudem sibi uindicare contendunt, sanè difficilis. Qui si profectò ad summum sese in dicendo experiri uoluerint, ex omnibus omnino materijs unam hanc ut cæteris potiore, quemadmodum nobiles pictores ex omnibus exemplaribus unum cæteris præstantius ad effigendum sibi potissimū deligent. Ego uero si hac uti facultate ullo unquam tempore debeo, nesciã profectò ubi melius, aut religiosius, siue opportunius, quàm in huius laudibus uires meas omnes intendam. Quod officium tribus omnino de causis mihi assumendum duxi. Primū,

B impendam. Deinde, ut omnibus bonis, & illius uirtutem colentibus atq; admirantibus, rem gratissimam faciam. Postremò, quòd exitum qualem cuncq; sortiatur oratio, feliciter eueniet. Nam si propè ad eius meritorum narrationis metam peruenerit, id potissimum quod optamus assequemur, nostra dictio magnopere commendabitur. Si uero longè infra spem remaneat, huius maximè sancti commendationi accedet, quod eius laus ac uita omni sit commendatione superior. Virtus nanq; encomij illa demū est, quemadmodum ea quæ laudantur, omni sint oratione superiora ostendere. Ego autem si postremus omnium ad hoc officium ueni, cum & Gregorius Nyssenus & Amphilo-chius Iconiensis præfules, ac nonnulli alij de eo luculentissimè dixerint, ueniam iure precabor ab eo primum de quo agimus. Nam & ipse dum uiueret, me sæpe, mea q; scripta si quid errassem emendare solebat: neq; id me pudet, quando eius uirtutem pro lege ferè omnes habuerunt. Non enim per negligentiam aut contemptum tantæ necessitudinis officio defui: neu quod alijs potius quàm mihi hoc munus conuenire existimarem: sed ut uerum fatear, quemadmodum quidam antequam ore ac animo purgati sint, ad sacra accedere uerentur: sic ego nisi longa meditatione & animo præparato, quicquam de ipso dicere sum ueritus: præsertim cum me corpore debilitatum & articulorum morbo confectum uideam: eum attingere qui præter naturam omne corporis pondus, ac iniurias præ celsitudine animi minimè sentiebat, non sum ausus. Sed iam ad rem ipsam uenio: ac primum quemadmodum Isaac & Iacob deum ob ingentem uirorū uirtutem dicimus: sic item Basilij deum imploro: ne si ultimus ordine, saltem facundia postremus ad eum laudandum ueniam. Quod si æquè omnes laudabimus, eius attamen meritis inferiores cuncti apparebi-

Fortè amicissi-
mo ac aman-
tissimo.

a mus, ueluti

Vnde Basilio
genus.

Cecrops cur
biceps.

mus, ueluti qui solem aspiciunt, quanquam alius alio plus minusue, omnes tamen ui-
dendo deficiunt. Ego igitur si à maioribus ipsius ordiar, & existimem in hac parte qua
terreni homines humana tantum sentientes maximè commendantur, extolli debere: ni-
hil profecto apud Homerum heroum illorum catalogum admirabimur. Nouum hunc
tantum Basilij progenitorum suspiciemus. Nam & priscis illis clariora hæc gesta, &
(quod potissimum) ueriores conspicias: cum illa ferè sint omnia fabulosa. Igitur pater-
num genus ex Helenoponto Ponti oppido claro uenit: de qua regione mira multa à
poëtis simul & historicis, ut Apollonio, Xenophonte, Polybio, conscripta reperun-
tur. Maternum uero è Cappadocia, patria item mea, quæ & iuuentutem pulchrè edu-
catam, & gentem equorum generosam admodum profert. Quorundam enim genea-
logiæ ac prosapiæ priscorum Græcorum, plus tumoris ac uanitatis quam ueræ gloriæ
aut ueritatis habent: quarum nonnullas bona cum uenia audientium narrare breuiter ua-
cabit, ut planè uideamus nihil in his forte, sublime, magnū, sed eo nomine omnino in-
digna, ac uirtute inferiora inueniri. Hi sunt Pelopidæ, Cecropidæ, Alcmeones, Aeaci-
dæ, Heraclidæ, & alij complures. Pelops Tantali fuit filius Phrygiæ regis, qui bellum cum
Ilo, Ilij conditore gerens, cum belli exitum formidaret, filio mandauit in continentem se
cum facultatibus reciperet, hac conditione, si uiueret rursus in Phrygiam remearet: si
succumberet, remaneret in Europa. Pelops itaque substantiam ferens omnem, in Græci-
am uenit, in partem quæ tunc Apia uocabatur, ubi Oenomaus regnabat, filiam habens
Hippodamiam: quem cum equestri certamine ac cursu Pelops superaret, filiam prome-
ruit. Ex quo locum habitans, postea suo nomine Peloponnesum uocauit. Ex eo deinde
descendentes, Pelopidæ sunt dicti, ut Atreus, Thyestes, Agamemnon, Menelaus, po-
stremus omnium Orestes: & hoc quidem de Pelopidis. Cecrops rex fuit Athenarum bi-
ceps descriptus, quod duas teneret linguas, Græcā & Aegyptiacā. Nam fama est Athe-
nenses Aegyptiorum colonos esse è Saiensi ciuitate, quorum dux is fuit, Cecrops, unde
& Cecropidæ dicti. Alcmaeon Atheniensium, unus, uir insignis, cum Pisistrati tyranni-
dem odio persequeretur, patriamque libertati restituere cuperet, uenit Delphos oraculum
sciscitaturus: unde accepit, Lacedæmonios Athenas liberaturos: quo facto illi ad de-
lendam ex Athenis tyrannidem sunt postea impulsī, unde Alcmaeon magnam est hac
sapientia laudem assequutus. Aeacus Iouis filius per siccitatem Græciæ rogatus, ut ex pa-
tre imbrem supra terram impetraret, magno deinde fuit apud populos in honore: Pele-
um suscepit & Telamonem. Is Aiace, ille Achillem genuit. Hercules mite Ioue natus
ex Alcmena Amphitryonis uxore, ex quo Hyllus pluresque alij fuerunt liberi, Lace-
dæmoniorum reges omnes Heraclidæ appellati. Et demum Græci nihil ex proprio gene-
re præclarum gloriari habentes, ad fabulas se conuerterunt, dicentes eos esse sibi progeni-
tores quos deos facerent. Quis enim Iouem sanus mente dixerit deum omni libidinis ge-
nere contaminatum? Si autem dicis hominem, nec propterea corruptioni obnoxium ac
mortalem magum esse quendam, & maleficis hoc assequi artibus est necesse. Quam
obrem ad id quod institui dicere reuertar. Si ex progenitoribus Magnū Basilium lau-
dare uellem, multa ex eius nobilitate generis dicere haberem: uerum ipse non ex maiori-
bus, sed ex sese ac propria uirtute nobilitatem potissimum sumendam duxit. Cum sit lon-
gè turpissimum, colores & formas & equos aliunde quam ex seipsis probari, nos uero or-
natum ac pulchritudinem extrinsecus ab alijs querere ac murtari. Quid enim quæso ad
nos maiorum uirtutes ac bona, si nos ignaui fuerimus ac socordes? Vnum igitur & alte-
rum fa-

A rum factum in eius profapia, cuius religio, pietas, iustitia, constantia, domum facile
 totam illustravit, recensere sat erit. Vigente siquidem illi Maximiani sæuissimi ty- *Basilij maior*
 ranni in orbe toto insectatione, cædes ubiq; ac strages, ubiq; terror ac fuga Christia- *res.*
 norum conspiciebatur: Basilij auus simulq; reliqui tunc sanguine cõiuncti parati pro
 Christo pati, legem martyrij minimè præterierunt. Lex autem præceptumq; serua-
 toris, neminem sese morti sponte offerre, aut iugulum petenti præbere cogit: ne aut
 placendi deo cupiditate in effundendo sanguine, proximum contra id facere præce-
 ptum cogamus: Ne occidas: aut nobis ipsis mortem inferre uideamur. Tempore uero
 nos uocante ad certamen, alacriter fateri ac legitimè pugnare oportebit: sese nanq; ini-
 micis ut interficiantur tradere, audacis nimium est: deprehensum uero, minimè Chri-
 stum fateri aut refugere, timidi atq; ignaui. Igitur Basilij progenitores hoc rectè intel-
 ligentes, in quandam montis speluncam in Ponto cum paucis ministris tyranni sæui-
 tiam fugiunt: in quo sanè secessu quis nō longi temporis eorū patientiam mirabitur:
 cum hic annos supra septem cōmorati, sub dioq; agitantes tantū pane uictitarint, reli-
 quis usui necessarijs deficientibus, nec ullam propterea (ut olim Hebræi in deserto) la-
 mentationis uocē emiserint. Sed tantū hæc secum: Duremus & nosmet rebus serue-
 mus secundis, nō deerit prouidentia. Quod si deus in eremo Iudæos manna & cotur-
 nice paut, & alia prodigia edidit: nobis item hodie cibum præparabit pro pietate la-
 borantibus. In hac itaq; cogitatione existentibus mira dei benignitate ecce obsonia im-
 præparata atq; improuisa aderant, cerui pingues ad illos nemine persequente ueniē-
 tes: e quibus quot erat opus pro tēpore interficiebant, reliquos dimittebant, ac quodā
 modo uolūtarios in promptuario usui futuro cōseruabant. Hæc eorū uenatio longè
 B felicior quā Orionis & Actæonis, quibus Dianam iratā ferunt: alteri quod eā tenta-
 set, scorpiū immisisse: alterū Actæonem dico, quod nudam eam latentē uidisset, in cer-
 uum cōuersum, à canibus ipsius discerpi iussisse. Felicius item hic ceruina carne diuini-
 tus sustentari, quā Iphigenia illa apud Aulidem à morte per ceruā liberata: quæ cū (si
 uera est fabula) pietatē ex Diana inuenisset, nō reddidit tamē: ad aram Scythicam in
 Tauris trāsata est, ubi hospitū sanguine placatur. Illi uero dei beneficio longè alacrio-
 res facti, pro eius nomine demū supplicium cōstantissimè tulere. Parentes eius ut per-
 petua concordia deuincti, in mediocri ac bene parta substantia persanctè ac piè uixe-
 rūt, pauperes nutriendo, hospites excipiendo, partē ipsius deo cōsecrando, cæteris o-
 mnibus eiusdem status exēplo fuere. Magistratus uero & honores, quos uulgus ad-
 mirari potissimū solet, in patria sunt omnes ferè assecuti. Ego uero optimū ex eorum
 uirtute iudiciū facio, quod prolem optimā ediderūt: adeò, ut ad obtinendum celebre
 nomē, satis per se, etiamsi tales nō edidissent filios, sufficerēt. Rursus uero taliū extite-
 re filiorū parentes, ut si ipsi per se minimè clari extitissent, filiorū attamē præstantia,
 cæteros meritis antecellere potuissent. Quod si inter natos omneis unus aut duo tantū
 præstarēt, hoc planè naturæ potius quā parētibus ascribi potuisset: uerum quādo o-
 mnes fermè summa uirtute præditi fuere, palàm profectò uideri potest, hoc parentū
 sapientiæ ac educationi diligenti referri oportere. Sunt em̄ hi, Macrina, Basilus, Gre- *Basilij fratres*
 gorius, Petrus, Naucratijs. Ex his tres cœlibes ac ijdē præsules fuere, Basilus Cæsa- *ac pater.*
 re, Petrus Sebastē, Gregorius Nyse. Hic em̄ Basilij pater. Basilus item appellatus,
 & si matrimonio se uinxit, ita tamē in eo uixit, ut nihil propterea ad perfectā uirtutem
 ac philosophiā cōsequendam impediretur: & in statu coniugali uitā ac ritum seruauit

Eumelia mater,

De ipso Basilio,

Ἐξωτὸς σκοποῦ ἐλάμειν.

Humanas literas non omnino contemnendas.

sacerdotalem. Ex quo tria hæc, castitas, matrimonium, sacerdotium, quæ diuersa for-
 lent uitæ genera constituere, nequaquā in hoc pugnantia fuere, aut uirtuti ullo modo
 offerunt. Eamque penè solus est felicitatē assecutus, quā patres optare solent. Et cum
 ipse ceteris uirtute præstaret, à filio facillè uictus est. Mater Eumelia appellata, re no-
 men hoc promeruit. Eumeles enim, hoc est, prudens, sagax, atque solers, in rebus agē-
 dis una fuit omnium aptissima, nec minori inter mulieres quā uir eius in suo sexu uir-
 tute fuisse apparuit. Quāobrem iure id quidem ac naturaliter contigit, ut ex bonis bo-
 nus admodū ederetur fructus. Venio nūc ad ipsum, ac in primis de ipsius oris digni-
 tate, uiribus ingenuis, staturæ proceritate, corporis totius pulchritudine nihil dicam:
 nō quod in ipsa iuuenta, ubi adhuc carnē abstinencia nō corruerat, aliquid non lau-
 datū habuerit: sed ne mihi ut palæstrā exercentibus eueniat, qui robur ac uires frustra
 cū alijs experiūdo ac præludendo absumētes atque atterentes, cū ad ueram postea ue-
 niunt pugnā, ac corona palmaque expectatur inferiores inueniuntur. Hæc tantū lauda-
 bo, quæ dicendo nō superflua narrare, neu extra signū iaculari uidebor. Prouerbum
 nanque est cū ea quæ ab initio intendimus minimè cōsequimur. Existimo enim apud
 omnes qui sapiunt iam esse in cōfesso, quēadmodum eruditio seu disciplina primum
 est omnium bonorum, nō solum christiana, quæ non dictionū pulchritudinē, sed rerū
 sensum & intelligentiā sequitur: uerum & ea quæ extra fidem est quā uel Christiani
 nōnulli uelut à deo separatā odio habuere, malè quidē iudicantes. Si em̄ quoniā qui-
 dam ex philosophia aliena noxā cōtraxerunt, ac in errores uarios inciderūt, ea de cau-
 sa illā despiciunt: eodē modo & hi cœlum terrāque, & omnia quæ in eis cōtinētur odio
 poterunt habere: quādo plures inueniuntur qui hæc deos cōstituunt, aut his alioqui
 abutuntur. Similiter autē & ignis & elemēta cætera, & cibus ipse, quæ interitū ac perni-
 ciē male utentibus ferunt, ab omnibus mala uitabuntur. Verum contrā cōspicimus,
 quod nō solum ea quæ de genere sunt meliorū, sed omnino pestifera & uitanda, inter
 dum ea probè accōmodantes, iuuare inueniuntur: Iamque ex uiperæ carne singulare
 morbis remedium inuentum, quod theriacam appellant. Sic igitur ex Græcis doctri-
 nis quæcunque ad naturæ cognitionem, morumque institutionem faciunt, ediscamus:
 quæ uero ad errorem & superstitionem uitemus. Non enim ex eorum dogmatis ad
 dei cultum parum proficimus. Quomodo inquis? Si nostra cum illis conferamus, ac
 comparatione ut sancta, pura, integra, uera illis probrosis, impuris, ineptis, longè præ-
 stare noscamus. Non itaque ulla despicienda disciplinæ cognitio, cum de genere bono
 rū scientia sit omnis: quin potius ipsam spernentes, & rusticos & planè ignauos existi-
 mare debemus, qui libenter omnes pariter ignaros esse uellent, ut ipsorum ignorātia in
 cōmuni latens minimè deprehendi aut ab alijs taxari ualeat. Istorum itaque opinione cō-
 futata, quid indolis aut disciplinarum in Basilio fulserit, uideamus. Prima ætatis rudi-
 mēta à patre optima quidē in Ponto accepit baptismi: magis autē morū regeneratio-
 nem, quam diuturnā Dauid uocat, dicens: Dies renouabuntur. Est enim uitæ renor-
 matio luci similis, nocti contraria, uelut sordidæ ac tenebrosæ pura splendidaque. Sub
 patre, inquā, educatus, non ut sub Chirone Achilles uenari, equitare, citarizare, didi-
 cit. Quāobrem Achilles, id est, sine cibo dictus: Chilos enim cibus ac succus est. Nam
 crudis tantum ferarū artibus pasci assuetus erat. Sed grammaticā in primis edoctus
 quæ cyclica dicitur scientia, quod circa eadē uoluitur ac uertitur: nec solū hanc, sed mo-
 rū ac pietatis studia: quæ si quis nō utraq; acceperit, similem monoculo dixerim, cui
 altero ca-

A altero carere lumine magni incōmodi loco est. Qui aut in utroq; legitimè instructus fuerit, ut unà cū moribus scientiā dicendiq; facultatē habeat, is iam in hac uita beatus uiuere incipit: & quod futurū pollicetur seculum, secundum naturā iam possidet. Hæc itaq; Basilius retinuit ex patrio & domestico exemplo accepta, probè: in quod respiciens ueluti equinus pullus statim natus circa matrem alacer generositatis indicium ludendo & hinniendo prodit: uelut etiam imago ab egregio pictore antequā sit absoluta, liniamentis ac umbris quibusdam ducta, satis quantum sit egregia futura ostenditur: sic ipse ante legitimos ætatis annos immaturā adhuc uirtutis indolem in futurū tēpus præ se tulit. Postquā uero ad ætatē uirilem peruenit, melioris occasione frugis, & laboribus alios addere labores cupiens, & dicendi studio incensus, ut in eo magis proficeret, Cæsaream Cappadociæ metropolim uenit, quæ tunc literarū gloria & studiorum frequentia in Asia tota florebat. In hac breui tempore adeo contendit, ut in omni ferè disciplina æquales omnes superaret, unde magnū apud eos populos est nomen assecutus. Nam & doctrinā supra ætatem, & morū grauitatē supra doctrinā ostēdebat. Omnia iam assecutus, quæ & philosopho & oratori & sacerdoti opus erāt, cū in his honoris ac professionis de more insignia posset accipere, facile despexit, ac superuacua putauit: ut qui non phaleras, sed uerā ex his doctrinis utilitatē captaret: quibus tantū operā dedit, ut eas theologiæ dogmaticq; nostro ueluti ministras adiutrices haberet. Si quis enim quæ probè recteq; intelligit, oratione prodere nequeat, simile hūc dixerim siderato: qui quāuis conetur, sese tamen mouere non potest. Opus itaq; futuro seruo dei philosophari, & ab hoc mundo secedere, & cū deo uersari, & his deum adminiculis uitam mortalibus dispensare cœlestem. Post hæc Constantinopolim petijt, studijs itē literarū admodū celebrē, ut magis ac magis in his proficeret. Postremò Athenas cōtendit doctrinarū omniū ac disciplinarū procreatrices: quas ego aureas appellare soleo, quod multa mihi tribuerint bona. Hic namq; Magnū Basiliū quod longè melius ac felicius quid, q̃ eruditio erat, quā sectabar primū noui, simile quiddā Sauli regi assecutus. Is enim patris asinos quæsitū missus, cū de his Samuēle prophetā percontaretur, rex ab eo declaratur ac ungitur. Ex quo (parergū hoc est, nō ab initio quæsitū aut excogitatū) pluris se, longè q̃ quod antea quærebat, factum esse uidit. Asinos enim uestigans, regnū inuenit. Sic itē ego doctrinā ac dicendi facultatem sequens, Magnū Basilium repperi. Ego enim cū eius laudes celebrare instituerim, quandam mea causa digressionē hic facere cogor, ut planè referā, quæ initia nostræ beneuolentiæ in hoc loco fuerint. Quod si longiusculus fuero, meo erga illum amoriar desiderio danda est uenia. Nam nec oculus à spectaculis, nec itē lingua à narrationibus poterit dulcibus retineri. Affectus quidem honestus, quē minimè pati poenam ac damnū is qui sapit existimabit. Igitur nos Athenæ habuere ueluti fluminis fluxum ex uno uenientis fonte. Quēadmodum, inquā, aqua ex eodem scaturiēs fonte, ac in duo diducta rursus in unum coit: sic & nos ex eadem patria euntes, ac postea diducti, ego quidē Alexandriā, Basilius uero Byzantiū profecti sumus: rursus Athenis cōuenimus: quo prius ego, post me statim ille accessit magna quidē expectatione, ut cuius iam fama celebris esset. Quamobrē quisq; doctorum curabat ac satagebat quemadmodum eum sibi discipulum adscisceret. Hic ego rem nouā ueluti ientaculum curiosis interponendo, parūper digrediar. Athenis iuuenes erga suos sophistas insaniūt. Nā quēadmodum hi qui cursus equorū spectatū in circū uenere, in diuersas

Cæsarea studijs insignis.

Constantinopolis.
Athenæ.

Mos discipulorum Athenis erga nouitios.

a ; diuisi par

diuisi partes à coloribus cognominatas sedent : ac quasi equos ipsi flagello uerberet, ita aëra palmis cædunt, digitos mouet ac indicant, equos iungunt, ac dexterum ad sinistram, medium uero ad summum transponunt : & cum nullius sint domini nec equi, nec aurigæ, alteri tamen dicunt parti, commutemus, uos, uestros simul & aurigas & magistros nobis date : nos autem nostros uobis concedemus, ac ocyus uidebitis quantum uos cursu superabimus. Et hæc dicunt homines qui nec in crastinum habent quod edant. Sic & Athenis iuuentus certatim studet, ut plures ipsi condiscipuli sint, & suos doctores ex hoc ferè locupletiores reddat. Res quidē absurda simul & inepta. Nam pars nulla est Athenis, neu in tota Græcia quā nō ipsi præoccupet, & ubi exploratores nō habeat : ut eos qui ad discendum ueniunt, ad proprios deducant magistros. Quando itaque aliqui sunt nacti, siue uoluntariū siue inuitū, hunc retinet. Ridiculū sanè, quē in modū illum exagitēt, aut deludāt. Mox atque aduenit ab aliquo deducentiū hospitio recipitur, qui maximè in sophistica præcellere uideatur, ut magistris lucrū afferant : quamobrē ab ipsis magnopere diliguntur : quod huiusmodi discipuli quaestuarij ac illis nouos adducētes iuuenes loco magnæ mercedis habentur. Hūc itaque hospitio semel exceptū, ut eius fastū & arrogantiam (si quā fortasse habet) extinguat & humanū ac facile reddat, uerbis prouocare ac planè interrogare per cōtentionē quidā audacter & incōposite : nō nulli uero cū ratione ac dialectica solent. Quod sanè factū ijs qui rē hanc & cōsuetudinē nesciunt metū incutit : ijs uero qui norunt, iucundū & ludī instar est. Ostentatio qui dē sola timorē habere uidet : res uero minimè. Post hæc in balneū per forū eū ducunt. Appropinquātes more furentū saltant ac clamāt. Vox hæc est : Balneū prohibetis, nec nos recipitis : simulque portas calcibus cōfringunt : ut uox ac sonitus hospitē eò deductū perterreat, & ex hoc sanè appareat, an is intrepidus & firmus, an mollis & incōstans existat. Deinde in balneū introducūt, & ab omni liberant metu, & in reliquū tēpus ut unū ex eis habēt. His demū nugis illa iuuetus oblectatur. Ut igitur ad Basilium reuertar : Tūc ego illū non solum noui, sed & apud eos qui minimè, nisi forte ex fama nouerāt, mea cōmendatione effeci, ut in honore perpetuo haberetur, Ex quo insanā illius ludī consuetudinē unus effugit, ut nō nouus iā aut nuper aduena, sed ex ueterarijs uideretur. Hic itaque cū eo mihi amicitiae initiū, quā ut alij quoque seruarēt operā detimīs cōparandi uideri possint, qui aqua operti atque ignoti maximū nauigantibus periculum afferunt. Quando igitur Basilius Athenas uenit, Armenij huiusmodi, qui eius focij ac cōdiscipuli in schola patris fuerāt, eū cōuenerunt, amicitia pristina ac beneuolentia simulantes, re autē uera ei quod honore ab Atheniēsis magnopere præferretur inuidentes : eūque nō ordine aut ratione interrogauēre, sed cōtentione atque audacia freti quæstiones proposuēre : hoc fermè modo illū sibi subiicere, ac humilem reddere existimātes. Non enim secū bene agi existimabāt, si ipsi qui iā Athenis philosophi nominis & habitū sūpserant (Nam philosophorū habitus tritus & colore tetro ac mœsto erat) præterea scientiæ sermonisque fastū præ se ferret, hoc nuper aduena longè inferior haberetur. Ego uero me tūc deceptū esse, nec inuidiā malignitatēque eorū deprehēdisse fateor. Quamobrē eorū disputationi astipulator suffragatorque fui, cū iam cessuros eos ac planè succumbere uiderē : ne ex hoc Atheniensium studiū ac gloria, quā cum primis amore prosequer, pessundaretur, (Nam in huiusmodi disputationibus quædā uel parua accessio breueque auxiliū magno est ad uictoriam momēto.) Itaque, ut ait Poëta, pa-

Habitus philo-
sophorū Athe-
nis.

A Poëta, pares ceruices pugnae præbui, hoc est, pares eos cum Basilio differendo reddidi. Vbi uero illorum noui iniquitatē: (Neque enim quod intus erat, diu celari potuit) tunc de me uero sanctissimo astiti: rursusque ad uictoriā *ἑπικαλῶν*, hoc est, nunc in illam nunc in istā partē inclinantē, operā meā contuli, puppimque moui. Prouerbiū est hoc, in eos qui iter retrahant iam cœptū, ex nauigantiū similitudine: qui cum se ad iter aliud conuertunt, puppim remis agitant. Basilius uero cum me suas partes tueri uideret, magnopere gauisus animū resumpsit: ex quo illos & syllogismis & arte dialectica confundens atque absterrens, ab se humiles dimisit. Quæ quidē res ita me illi beneuolū rursus reddidit, ut amoris igne immortalī cōtinuo mihi afficeret. Igitur hoc modo Armenij illi magna cum uerecūdia uicti abscefferūt suū dānantes cōsiliū, quod tā temerē uirū talē essent aggressi: præterea mihi irati ac maledicētes, quod non solū eorū sed Athenarū honorē meo in illū suffragio prodiderim. Magnus uero Basilius dolore quidē, attamē humano tāgebatur. Nā si forte magna quēdā speramus, deinde longē infra spē cōceptā ea esse cōperimus, affligimur. Sic ille Athenas ueniens plurimā putabat se sapiētiam ac morū disciplinā inuēturū: ubi uero Armeniorū in quos primū incidit insolētiā degustauit, magnopere admiratus est: quapropter & frustra beatas esse Athenas appellatas dixit. Ego uero eū consolari conatus, adducebā occultos esse mores hominum: nec cito sed tēpore deprehēdi, neque subito, quid ex disciplina profecerint dinosci: his itaque uerbis eū ad spē atque alacritatē reduxi. Procedēte autē tēpore nos & philosophia & bonorū studiorū concertatio magis ac magis conciliauit. Ego quidē dum omnia quæ simul gessimus cupio narrare, orationis modū me uideo præterire. Verū me cōtinere nequaquā ualeo, ne hæc persequar: dum si quid prætereo, melius mihi quàm

B quæ dicta sunt, cōtinuo uideat. Quod si quis prohiberet, & à serie eorū quæ dicere cupio abscindere conaretur, mihi idē quod polypodi eueniret. Hoc enim genus piscis si quis è cubilibus trahere per uim uelit, quod acetabula saxi herentia teneat, aut è petris aliquid auellet, aut certe è carne ipsius petris infixū aliquid relinquet. Si quis enim mihi circa omneis laudes latē uagari concesserit, habeo quod uolo ac quæro. Si minus, anxius quidem & cum molestia attamē siue nolit siue uelit, narrabo quæ uolo. Sic itaque inter nos habuimus, ut rerū pulchrarū fundamēta proculdubio, quæ Pindarus aureas columnas appellat, iecerimus. Nam si quis domū munitā ædificare uoluerit, si bona ac ualida ponat fundamēta, proculdubio pulchrā clarāque reddet: sic & nos ad nostram ædificationē simul pulchrū hoc amicitiae studiorumque communiū exordiū cœpimus, per quod iter postea ad ulteriora fecimus, profecimusque. Pari namque spe ac indole disciplinas cōtinuantes citra inuidiā, zelo tantū mutuae cōcertationis incensi cōtēdimus. Duæ nobis erāt notæ uiae, una quidē præcipua, quæ ad dei tēplum ac in eo præceptores deduceret: altera uero inferior dignitate, quæ secularis sciētiæ ac prophetarū doctrinarū magistros ostēderet. Alias uero uias aliaque instituta, alijs prorsus reliquimus. Cumque diuersas quisque appellationes & nominū adoptiones honoris gratia, seu ex maioribus, seu ex proprijs gestis studiisque sumptas sibi ascisceret, nos tantū in nomine domini Iesu Christi gloriabamur. Christianosque appellari & ceteri loco summe dignitatis & honoris esse putabamus: multo nos magis quam Giges ille in annulo uel Mydas in auro feliciores propterea existimantes. Fama est, Gigē annulū inuenisse, quē si quādo uideri nollet, intra digitū uerteret: & cum hoc aliquādo faceret, clā in Lydorum regiā ingressū regē cepisse, secū regē cōstituisse. Mydā uero Phrygiæ dicūt regē ita

auri cupidū, ut quācūq; attingeret in id conuerti optaret: & hoc pacto cū & cibus ipse in aurū uerteretur, fame periisset. Dicitur & Abaris, homo genere Hyperboreus, apud Scythas talem ab Apolline sagittā accepisse: quam iaculans simul ipse cū ea feriretur, sicq; uelocissimē populos circūiens responsa per eam dedisse. Ferunt item Pergasum equū alatū à Minerua Bellophoronti dono datū, in quo insidens ille per aëra sit latus. Nō igitur hæc tam cito mouebantur, quā nos dum alterū alter, ad deū per uirtutē incitat, tollebamur. Quodq; etiā mirū, nos Atheniensium superstitio (ad quā præclara ingenia sese quādoq; cōuertebant) quod difficile sit ab ijs abstinere, quā apud eos quibuscū uiuimus magnopere laudātur nūq; cōtaminauit. Ego uero quādo cœpi si quid mirū in orbe terrarū reperitur, ad nostræ amicitiae cōparationē adducā. Ut est Alpheus fluuius, qui ex Arcadia Peloponnesi ad amatū Arethusæ fontem in Siciliā per aquas marinas ingreditur: nec propterea ex eius dulcedine quicq; mari se cōmiscendo amittit. Item Salamandrā lacertæ magnitudine animal tanta dicūt frigiditate naturæ, ut in ignis medio qui omnia domat, nō solum latetur & uiuat: sed eū omnino extinguat: sic & nos in omni Athenis societate ac cōuersatione, fidei dulcedinem inuolutā atq; incontaminatā in media hominū superstitiōe atq; infidelitate seruauimus. Nec solū in igne perfidiæ deū uerū colendo incolumes uersati sumus, sed eū potius nostra professione atq; cōstantia suppressimus. Quin & societas quēdā ac collegiū hominū nō ignobiliū circa nos erat, qui sibi Basilīū studiōrū suorū ducē ac magistrū constituerēt. Erat em̄ non solū Athenis, sed etiā apud externas nationes præclara de nobis fama: adeo ut qui nos despicere uellent, cū stomacho loquerētur ea, ex quibus Athenæ laudātur, apud tales & nostra iuuetus cōmendatur. Et demū in id amicitiae nomē uenimus, ut Pyladē & Orestē superare uideremur. Sed ego dum Basilium extollere cōtendo, in meas imprudēs incidi laudes, qui nec ab alio laudari facile passus essem. Veruntamē nō mirū, si ut ex illius amicitia uiuentis admodū profeci, & ad uirtutē institutus fui: sic & dum mortui memoro laudes, dum inclyta facta recenseo, iuuari proculdubio spero. Ego em̄ ab eius alioqui ingenij celsitudine ac uelocitate tantū distare me fateor, quantū pedites à Lydio curru. Sunt enim currus Lydij uelocissimi. Pelops nanq; Lydus cū socero Oenomao contendens, curru eum ac cursu superauit. Sed oratio nostra iam ad institutū reuertatur. Quis em̄ tanta prudentia sapientiæq; ante ætatē præditus unq; ut Basilius fuit: quoniā Salomō senectutē canosq; sapientiā appellat ac definit, nō capillorū caniciē intelligēs: senectus nanq; pretiosa & grauis non annorū numero, sed moribus ac disciplina censetur. Quis em̄ cōuorū æqualiū uē, uel etiā seniorū adeo uenerabilis fuit? Quis utrūq; adeo retinuit, ut orationis facundia & morū disciplina omnino probaretur? Sic omnes probē doctrinas edidit, ut uni tātū uacauisse crederes: sic summus in cūctis apparuit, ut si fortē illū tantq; oratorē interrogares, tantū nouisse rhetoricā uideretur: sic itē reliquas. Nec mirū, cū naturæ ingenioq; excellētī diligentia ac curā uehementē adhibuerit, quibus sanē duobus proficere magnopere solēt in sciētijis homines. Nā eo fuit studio ac labore, ut sat ei citra naturā ad cōsequendas omnes artes diligētia fuerit. Rursus uero ita celeri uelociq; præditus natura, ut studio uehementi ac cura non multū indiguerit. Quis em̄ rhetoricē ignis feruorē spirantē (ut Homerus de Chimæra dicit) tā probē nouit? Chimæra nāq; mōstrū ē tribus cōpositū: anteriora leo est, posteriora draco, media capra: sic item rhetorice in tria diuisa genera: deliberatiuū, iudiciale, demonstratiuū. Quis inq; ea melius

A ea melius est usus: Nō ut mos plerūq; oratorū, est ad accusationē, maledicentiā, assen-
tationē est usus. Nō in proximos mordax, nō in rebus petulās aut scurrilis, nō in cōsu-
lendo uaser aut callidus, deniq; ab his omnibus uitijis quibus alijs facultatē hāc habē-
tes abundāt, prorsus alienus. Quis enim similis in grāmatica, quę historiā est apta de
scribere, rem humano generi admodum utilē ac necessariā, planeq; ad sapientiā uiā
per uaria pręteritarū rerum exempla monstrantē: Est item ars grāmatica eorū quę
apud poētas & historicos scribūtur iudex ac directrix: poēmata taxat: linguas ac cata-
lectos interpretatur: etymologias uestigat: analogias tradit. Philosophiā latebras o-
mneis penetrauit, quę ad mores naturamq; ac contentionē pertinerent. Ex alijs ma-
thematicis Astrologiam primū, quantū sobrio ac planē Christiano fas erat, ut planē
tarum cursus ac rationē teneret: reliqua, hoc est, apotelesmata & astrorum effectus ac
figuras, per quas eis credentes ac persuasi prouidentia tollūt, penitus spreuit. In Geo-
metria cum figuras omnes planas ac solidas earumq; rationem nōisset, in nullam hac
de causa superstitionē uenit: nec errauit ut quidam, qui circulari ccelū forma, nec circuli
principiū aliquod aspicientes, in opinionē facile uenerūt, mundū hunc sine principio
esse. Numeros ac proportionē probē tenuit, rebusq; recte accōmodauit: ut quemad-
modum se octo ad quatuor, ita quatuor ad duo. At numeris diuinā inesse naturā,
ut Pythagoras putauit, & deum per ipsos multa agere, & omnia ferē eorum ratione
euenire, deliramentis similia putabat. Ex quo magnopere laudandus Basilus, qui ex
artibus cunctis quę potiora essent delegit: quę uero minimē tenenda, minimē cura-
uit. Quę autē ad corpus pertinerēt, ab ipsius uitę exordio usq; ad extremū, tenui fuit
ualetudine, & ex hepatis morbo cōtinuo laborauit. Quamobrē necessariā ei cōtinua
B ualetudo medicinę scientiā fecerat, cuius theoricā ac rationē facile per philosophiam
quam tenebat inuenit: practicā uero & empiricā per laboris dolorisq; tolerantia ade-
ptus est. Nā & ad philosophię cognitionē simul & obseruantia corporis debilitas &
ualetudinarium esse, ut ait Plato, nō parum faciunt. In primis igitur sese ac proprium
malum curando, in huius artis habitum uenit: non tam ea quę sunt artis, manifestē
curam & experientiam exquirens, quā rei huius & morborum causam ad philoso-
phi uestigationem pertinentem perscrutans, ut cuiuslibet rationem accidentis redde-
re ualeret. Vir itaq; sanctus postquā omneis adeptus erat disciplinas, ut ultra Gades
transire non posset, (Prouerbiū hoc Pindari in his quę ad summum peruenerunt,
quod ultra Gades non sit tellus penetrabilis,) de reditu in patriā cogitauit, ad rerum
meliorū occasiones captandas, sicuti ambo cōuenimus. Aderat dies qua ex Athenis
nobis digrediendum erat: ac statim amicorum ac sociorum, tum etiam pręceptorum
turba nos circumsistunt: orantq; nullo modo discederemus: non precum, non instan-
tię locum ullum, solitum ab ijs fieri qui à charissimis diuelluntur dimittebant. Hic e-
nim me ipsum potius quā Basilium, cum audax sit facinus eum taxare, accusabo.
Is cum causas eius necessarię peregrinationis adduceret, meq; propterea relinquere
oportēret, Athenis ego miser ab eo proditus & lassus & debilis & æger remansi: me
nanq; dimittendum esse sibi nequaquā ipsum dimittere uolentē, credidit. Hoc enim
factum circa nos fuit, ueluti si corpus unū in duas scinderetur partes, & ambę simul
interirēt. Vel quēadmodum si duo uituli simul educati, & sub eodem iugo assueti dis-
iungerētur, ac mugitu lamētabili omnia cōplerēt. Sed nō diu hęc separatio fuit. Neq;
omnibus interea gentibus nostrę diuisionis rationē seu excusationem reddere susti-
nui. Itaq;

Basilii sacer-
dotio initiatus.

nui. Itaq; me ingens desiderium, uincula omnia eorum, quæ me retinebant abrumperet. iussit, & ad meum Basilium properare, equum illum Homericum imitando: qui præsepe dedignas, uinculaq; abrumperet, fremit, in campumq; ruit: ac sublata ceruice iubas quatenus ad proprium ac relictum gregem facile reuertitur. Postquam igitur ambo in patriam reuersi sumus, mundo quidem ueluti theatro cuidam aliquantulum satisfecimus. Nam ut in theatro & scena quadam existentes palam, familiæ, amicis, propinquis eousq; uerba facimus, ut eorum desiderio & charitati erga nos satisfaceremus: qui nos interrogare ac aspicere quantum in literis ac doctrinis profecissemus magnopere cupiebant. Nos uero cum minimam ostentationi dediti essemus, minimumq; dilatare phylacterias cuperemus; breuiter in statum pristinum nostrum reuertimus. Cumq; in uirilem uenissemus ætatem; generosiorē longē Christi causa prouinciam aggressi sumus, non tamē simul. Nam & malus demon per inuidiam nos diduxit. Et Magnū Basilium Cæsarea ut rectorem & institutorem, simul præsulis adiutorem habuit: qui ubi me reliquit, peregrinationes multas ac proposito quod instituerat necessarias suscepit. Nam statim Seleuciam ad beatæ Teclæ templum, siue successus & quietis, seu potius uoti & supplicandi gratia profectus est. Me autē ab illo meorum pietas parentum, quod cupere senectutē eorum nutrire, deinde domestica calamitas, separauit. Nam ea fortē tēpestate mea soror Gorgonia defuncta est: & ante hanc bonus Cæsarius excessit: cuius diuitias ac substantiam multi rapere uolebant. Ego autē & patri assistere & rapaces prohibere cupiens, in multa incidi mala: existimoq; quod à uiro sancto discefferim, nec me in uia dei ut planē animo institueram, relictis omnibus exercuerim: hæc omnia incōmoda mihi euenisse: sed mea facta quocumq; deus omnipotens iusserit ferantur. Illū uero dei dispensatio per sacerdotij gradus illustrē ac notum omnibus fecit, ac inter presbyteros constituit: non tamen statim nec præter ordinem, sed per gradus uicesq; paulatim deductus ac promotus. Nec enim hos laudo qui sine ordine statim in ecclesia promouentur. Quin potius nautarum morē laudauerim. Nam illi gubernatorem non ab initio, nec subito faciunt: sed postquam illum per omnia nautica exercuerunt & experti sunt officia, remigē prius uidere uolunt. Deinde in prora constitutum uentos nosse atq; ediscere, petras insuper ac scopulos probē uitare assuetum. Postremo in omnibus exercitatum muneribus in puppi collocant, clauumq; in manū tradunt, & gubernatorem constituunt. Similiter & in bellica disciplina. Primum miles efficitur, deinde ordines regit, postremo dux efficitur. Eadē & medici & pictoris ratio, ut hic ante professionē canones multos ediscat, multosq; uideat & tractet morbos. Ille colores cōmiscere ac temperare prius, deinde deliniare, ad extremum absolutas coloribus figuras reddere sciat. Episcopum autē (res ridicula) tumultuariē confusēq; nec ordine nec ritē fieri uidemus: non item ex uirtute, sed uitio & astutia: non qui dignus, sed qui potentior fuerit. Nam nec prius exercitatus, sed rerum ecclesiæ ignarus, rudisq; adeo & à seculari uita recens promouetur. Ut gigantes apud Thebas, Cadmus enim apud Thebas Bœotias cum draconis dentibus seuisset, nati sunt subito armati pubē tenus gigantes, & sic inter se bella gerentes eadem die interierunt. Sic item nos eodem die præsules facimus: & cum nihil didicerint credimus esse sapiētes: qui nullo prius muniti sunt gradu, non uirtute, non eloquentia: nullum pro iustitia laborē, nihil demum pro ecclesia sunt passi. Ille namq; qui diuina tantum meditatur, & corpus spiritui subiugat, ut quandoq; loco cœlesti sit dignus, locum inter homines libenter retinet humilem atq; inferiorē. Ignauus uero & absq; disciplina elatus

A na elatus ac supinus supra meliores extollitur: nec boni aut humilitatis exemplo mo-
 uetur: sed omni, studio tamen honores quærens, ex potestate sibi ingeniū ac pruden-
 tiam pollicetur. Ex quo uerum illud Demosthenis: Rem præter dignitatē feliciter as-
 sequi, stultis male sentiendi, aut cogitandi est occasio. At noster Basilius quemadmo-
 dum & reliquæ uirtutis, sic sacerdotij & ordinationis ecclesiasticæ norma, & exem-
 plum cæteris efficitur. A primis enim incunabulis munerū sacerdotaliū paulatim cre-
 uit, ut nō dedignaretur lector sacrorū uoluminū prorsus, deinde interpret & enarra-
 tor fieri, sicut ait David: Ex cathedra seniorū laudēt dominū: sic demū episcopus ef-
 fici meruit. Quem locū neq; ipse unquā quæsiuit aut optauit unquā, sed diuinitus ob-
 latū ac uenientē cepit. In quo quidem statu ineundo quæ illi contingere, uideamus. Fuit
 enim aduersus eum cōtentio quædam Eusebij Cæsariensis ante ipsum episcopi, uiri a-
 lioqui certē admirabilis, tum pro pietate ac nominis Christi cōfessione cōstantissimi,
 ut in Valētis principis insectatione satis ostendit. Veruntamē inuidiæ, quæ dæmonis
 impulsu magnos interdum solet euertere uiros resistere non potuit: quin & humanū
 aliquid ipse pateretur. Nā magno Basilio uerbis factisq; palam aduersabatur, eūq;
 omnino ab ecclesia repellere conabatur. Aduersos tamē habuit Nazareos, id est, qui
 dei cultui dicati erant. Itē Ascetas, id est, qui uita sanctiore sese in uirtute perfecta exer-
 cebant, quorū caput Basilius erat: quanquā & Nazareus etiam ipse. Quoniā itaq; hi
 Basilij in præsulatus electione repulsam, eūq; Eusebio laico posthaberi nullo modo
 patiebātur, ecclesiā in partes scindere decreuerūt. Quod tribus admodū de causis faci-
 le fuit. Primū, quod Magnus Basilius, cuius spreti gratia uehemēter exacerbati sunt,
 summa & autoritate & ueneratione apud omneis erat, quod illis magnā ad id facien-
 dū tribuebat audaciā. Deinde quod de Eusebio multi nō rectē sentiebāt: cū nec cano-
 nicē, nec ritē: sed per uim quodammodo ac tumultū ad hoc officiū tractus esset. Ter-
 tiō, quod ex urbe Roma Lucifer & Eusebius episcopi Cæsareā ad rem sedandā missi
 fuere. Quid igitur Christi discipulus in tanta turbatione faceret? Nam nec paci aut
 quieti sese opponere ullo modo statuit: nec sanctitatis ipsius erat decertare: nec in ec-
 clesia tūc ab Arrianis oppugnata, schisma omnino aliquod introducere. Quamobrē
 nec Eusebij partibus aduersari: neq; Nazareorū quos propitios habebat fauore uti
 cōstituit. Igitur me autore atq; adhortante, mecū in Ponto in cœnobiū secessit: tutius
 in solitudine ab his periculis posse liberari, ac cōscientiæ paci cōsulere cogitans, quā
 cū Eusebio de ambitione cōtendere. Qui quidē secessus cū omnibus admirationi fue-
 rit, ut sic repente ē Cæsarea ommissis omnibus abscederet, mirabilior tamē eius reditus
 inueniretur. Res enim sic habet. Quo tēpore nos in Ponto requieuiimus, fuit Valens
 imperator Cæsareæ. Is enim nō apostata quidē ut Iulianus extitit, nec à Christi cultu
 omnino abscessit: ueruntamē nō minori impietate incōmodoq; ueris Christianis fu-
 it, qui unā atq; æqualē in tribus personis naturā fatentur, nec Sabelli errorem unicā
 trium esse personam, nec Arrij treis diuersas in trinitate naturas, ponentis, sequuntur
 insaniam. Ex quo cum Arrius à Marte nomen trahat, discordia pestilenti ecclesiam
 omnem referat. Valens itaq; ab hac bellua persuasus, catholicos præfules omneis
 partim in exilium misit, partim supplicijs affecit. Cæsaream quoq; expeditionem
 barbaricam, non tam terrena fragiliaq; ædificia quæ rursus instaurari possunt uasta-
 turus, sed ecclesiam dei & miserorū animas æternæ damnationi ac morti traditurus:
 Arrianorum item episcoporum alius in eo tractu erat exercitus, in quos ecclesiæ di-
 uisæ erāt,

Eusebius epis-
 copus Cæsa-
 riensis.

Nazarei,
 Asceta.

Basilii Pon-
 tum in cœnobē
 um pacis gra-
 tia secessit.

Valens im-
 perator.

*Episcoporum
arrianorū ex
ercitus.*

*Basilij reditus
ē cœnobio ad
Ecclesiam.*

*Epistola ad
Gregorium.*

uisæ erant, quemadmodum Iudæorum regnum in quatuor Herodis filios. Hi uero c
 aliam quidem ecclesiam iam tenebant, aliam iam adibant, aliam deniq; habere spe/
 rabant, imperatoris iniqui fauore & auxilio freti. Illius nanq; potestas alios quidem
 subuertit, alijs uero minabatur. Itaq; Arriani, Basilij & Eusebij contentionis occasio/
 nem nacti, & ipsum Eusebium nondum sacris initiatum uidentes, audentiores facti,
 ad oppugnandum tempus commodum esse cogitantes in ciuitatem irruerunt. Ade/
 rant quidem nostri, prompto magis animo quam potenti ad resistendum, pugnaq;
 propterea debilis, quod magnum bellatorem & athletam uerbo & spiritu munitissi/
 mum Basilium non haberent. Missus itaq; sum ad eum rogatum, ut si ecclesiam sal/
 uam esse uellet, uenire maturaret. Ille roganti statim obtēperauit, ac pulchrè cogitās
 priuatam Eusebij cum eo discordiam magno esse hæreticis usui: fauore, & uniuersalis
 boni & communis ecclesiæ periculi uitandi gratia, omni studio, Eusebium sibi cōcilia/
 re contendit. Deinde se totum contra communes hostes conuertit: arma spiritualia
 sumpsit: meq; adiutorē pulcherrimæ huic pugnae habuit. Itaq; populum in fide du/
 bium ad officiū reduxit: illos qui bene sentiebant in officio continuit, ad spem exhor/
 tans ne ab aduersarijs persuaderi paterentur: ac demum amicis se muniendum præ/
 buit: hostibus uero ensē, securim, ignem intentans: eos qui in fide errabant quatiēs:
 fomenta quoq; ac omnem aridam materiam malignantium aptam ad hoc, ut ignem
 incenderet in Ecclesia Dei omnino remouens. Dicta insuper à prophetis Dauid &
 Hieremia in medium adducens, quorū alter ait: Nōne sicut ignis ecce sermones mei
 dicit dominus, & ut securis incidens petras: Dauid uero: Circumdederunt me sicut a/
 pes fauū, & exarserunt sicut ignis in spinis. Quemadmodum enim Paulo Barnabas
 olim ad manifestandam euangelij ueritatem & commune fidei certamen affuit: sic e/
 go Basilio tunc meo in Arrianam pugnam socius accessi. Audi epistolam per quam
 me uocauit. Accinge te, cura me in præsentī pugna liberare, ac nobiscū ijs qui nos o/
 mnino euertere cupiunt, occurrere: quorum audaciam ore tuo tantum frenabis, cau/
 saq; fueris ne res pugnae nostræ ab illis pessundentur: scientq; propterea omnes, quē/
 modum unus ipse dei gratia nostram congregationem regas, & omne os impium ac/
 contra deum loquentium insolentiam facile contundas. Aduersarij tandem & episco/
 pi omnes à Valente missi, magnam passi uerecundiam: sic rebus infectis abierunt, ac
 didicerunt, nō ita facile Cappadocas, ut reliquas gentes cōtemnendos esse, quos plu/
 res circumiacentes populi obseruant, ueluti cētrum circulus circumscriptus, nō solum
 ob rectam fidem, sed etiā ob datam eis à domino concordia gratiam. Ex hoc enim
 quod de trinitate bene sentiunt, ac eam uerbis req; contra impugnantes tuentur, ipsi
 ab eo magnopere defenduntur, & magis ac magis apud deum gratia conualescunt.
 Vnde maius sanè adiumentum ex ea recipiunt, quam ipsi præstent. Ut igitur ad in/
 stitutum supra redeam sermonem. Basilius Cæsaream reuersus, nihil potius habuit,
 quā expugnandæ causa hæreseos Eusebiū placare: illi tantū seruire, atq; in omnibus
 quæ ex deo essent præsto esse: ut cunctis palām ostenderet, omnia quæ passus ex illo
 fuerat, instigatione diabolica prouenisse, ut cōmunibus fidei hostibus maior grassan/
 di commoditas esset: ipse autem cū obedientia uitæq; spiritualis leges probe nōscit,
 illi cunctis in rebus aderat, audiendo, consulendo, agendo spiritalem sedulamq; ope/
 ram episcopo nauabat: & ut uno dicam uerbo, tantum ad illius accessit beneuolentiā,
 quantum prius ab ea procul uidebatur. Quamobrem Eusebius quidem primas in
 ecclesia

A ecclesia ut episcopus tenebat, penes Basilium uero ecclesiæ potestas & autoritas erat. Ille tantum præsidebat: hic omnia obibat. Erat enim singularis admirabilisque concordia alterutrum se iuuantibus: & uires inter se accipientibus: episcopus quidem ex Basilij consilio atque ingenio conualecendo: Basilius uero ex episcopo autoritatem sumendo. Et demum episcopus populum habebat: hic uero episcopum. Et quemadmodum is qui leonem curat, cum eo sit uiribus inferior, arte quadam lenit ac mansuefacit, quo ferme modo feræ impetum atque ferocitatem sopit & emollit: sic & Magnus Basilius circa Eusebium se gessit. Ille namque cum nuper laicus & rerum ecclesiasticarum imperitus ad hanc dignitatem assumptus esset, uigente præsertim flamma tunc hæreseos Arrianæ, huic ponderi non satis idoneus uidebatur: ex quo ductore & adiutore Basilio indigebat, cuius maxime uirtute res feliciter ac probe succedere spes erat. Itaque non ut quidam existimant, Basilius sub Iuliano principe: sed post Valentis mortem episcopus fuit. Vbi autem regimen & administrationem ecclesiæ Cæsariensis sub Eusebio præfule accepit, discordias omnes sedauit, similitates abstulit, mores constituit: non solum uerbis ac præclaris sermonibus ab eo editis, sed etiam uitæ exemplo: spiritu namque & corpore iuuare populum conatus est: opera exercitationeque corpora curando, quoquo uersus ambulando, benigne faciendo, in opibus opitulando. Spiritum uero, docendo, monendo, omnibus uitæ modum institutaque dando. Monachis item quomodo se exercebant scribendo. Omnia denique excogitauit ac fecit, quæ ad dei plebem edificandam facerent. Inter hæc unum ipsius ac potissimum factum non silebo. Ciuitas Cæsariensis & omnis ei subiecta regio fame quandoque laborabat, nec mali ullum erat remedium. Nam loca maritima & quæ in ora sunt posita, huiusmodi calamitatem atque penuriam facile tolerant ob mercatorum ad nauigantium, & quæ sunt usus necessaria uendentium, comoditatem. Nos autem in mediterranea regione & procul a mari collocati nec uedere quicquam si forte abundamus: nec si egeamus ob mercatorum ad nos minime peruenientium penuriam, comparare quicquam ualemus. Quodque longe peius, famis tempore illi qui possident, sine pietate sunt, ac plene insatiabiles questu. Huiusmodi namque difficultates obseruant: alimenta non statim proferunt, aut hominum usui subueniunt: sed quoad possunt tempore prorogantes malum hoc augent, & demum esurientium calamitatem, questum, agriculturamque sibi fructuosam faciunt: dum huberiores redditus ex scenore, & iniustis mercaturis ac negotiis, excogitant: Salomonem minime audientes, dicentem: deo scenerat, qui pauperis miseretur. Hæc itaque illi qui in frumeto negotiatur, agunt: lucroque huiusmodi sordido dant operam. At Magnus Basilius quid? Quando tempus miraculorum non erat (Nam signa & prodigia ob eos qui non credunt, ut ait ad Corinthios Paulus) non pluit manna ut per Moysen in deserto factum, nec uasa ut per Helicæ uerbum apud mulierem sareptanam impleuit. Neque quinque panibus tot millia per dominum, epulo excepit. Sed suas ipsius possessiones ac facultates in medium ponens ac pecuniam ad comparandum frumentum præbens, toto famis tempore, ac populo laboranti suffecit: undecunque confluentes, etiam Iudæorum pueros nutriendo. Sed & oratione quoque & adhortatione ad populum, diuites ad horrea comunicanda & aperienda facile induxit. Ex quo illud Esaiæ fecit: Frange esurienti panem tuum. Item illud Danielis: Pauperes saturauit panibus & nutriit eos in fame. Denique quod in cantico dei genitricis scribitur Esurientes impleuit bonis. Sed quo modo Basilius hoc egerit, uideamus. Coegit enim omnis ætatis sexusque miserorum uulgus fame sauciaturum. Nam Hieremias.

Basilij famis
tempore erga
pauperes pietas.

b quemadmo-

quēadmodum fames nō minus quā ensis uulnerat, ostendit. Coēgit itē omnis generis cibaria, & ollas & lebetes frequētes cū obsonijs posuit. Hęc erāt legumina salsa, ut faba, cicer & his similia cum sale. Deinde discumbentibus ipsemet ministrabat. Atq; hoc modo non solum corpora paut, sed etiam animas pauperum honorauit: ut utroque exemplo beneuolos eos, hoc est, saniores redderet. Hūc igitur ego secundum Ioseph uere dixerim, ac longē plus illo prestitisse. Ioseph enim ueniēti fami per frugum prouidentia occurrit. Cū enim annonae caritatē prauideret ex Pharaonis insomnijs, qui septem pingues boues totidemq; macie cōfectos uiderat. Ex quibus copia, deinde subsequētē penuriā significari dixit: ex toto tractu frumēta in multos annos coēgit, quo fermē modo Aegyptū omnē in seruitutē cū hominibus redegit. Eū nāq; Aegyptij adeūtes dixerunt, hei nobis nō amplius quā propriū corpus & terra hęc relinquitur. Ne igitur moriamur & nostra tellus desolata remaneat, oramus nos possessio nesq; nostras pro frumēto habe. Ex quo Ioseph quantq; misericordia motus illis subueniret: ita tamē subuenit, ut Aegyptū unā cū colonis ueluti seruos Pharaoni subigeret. Magnus autē Basilius non mercatura usus aliqua, sed gratis populum paut, ut ex benignitate hac sua dei benignitatē in se pararet: & ut per cibū corporeū alijs prēbitū cibo ipse spiritali nutriretur. Ait enim propheta: Panem angelorū manducauit homo: quanquam ille manna hunc intelligeret, theologus dei uerbum hoc existimat, quo animae humanae cibo nunquam desituro nutriuntur, ut apud Ioannem dominus ait. Quo quanto ditior erat noster Basilius, frumenti prēbitor, omnium hominum alioqui pauperrimus, tanto minoris pecuniam aestimauit. Post hęc autem Eusebio in eius manibus decedente, ecclesiae successit: patriae tamen principibus ob inuidiam magnopere resistantibus, cum quibus pessimi apud Caesaream uiri conspirabant: ueruntamen sanctus spiritus uicit ac ciuitatis praefectum mouit, ut praefules nonnullos creari iuberet: inter quos ipsum Basilium Caesareae, & magnum Eusebium Samosatae, meum insuper patrem, qui quod iam senio confectus & inualidus uiribus esset, lectica ferebatur: spiritus tamen qui ex semimortuis uiuos & ex ignauis strenuos ac solertes reddere solet, promptus admodum erat: adeoq; ad capitis tactum tantum electus. Basilius igitur sic ad praesulatum promotus, opinioni omnium non solum respondit, sed eam longē superauit, nihil rerum quae ad sanctum pertinerent pastore, philosophiae theologiaeque studia, in quibus nutritus erat, nunquā deseruit: cumque Existimabat enim, homines quidem communes & idiotas satis ad uirtutem habere, si nō improbi essent uel mediocriter boni: At si quis in dignitate & administratione, seu imperio fuerit, in praesulis officio praesertim, uitium omnino putauit si nō omnes alios uirtute antecelleret, & tantū ea quantū dignitate praestaret. Nec enim populos aliter uel ad mediocrē uirtutē, nisi ipse in ea absolutus longē inter ceteros emineat, trahi posse. De huius itaq; uitae in hoc statu sanctitate id dici poterit, quod de seruato re Lucas testatur: quēadmodū sapientia apud deū & homines proficiebat. Nō ut augmentū aliquod acciperet, cū ab initio dominus gratia sapientiaeque absolutus esset: sed, quod hęc hominibus ignaris paulatim apparerent. Sicutē Basilij uirtus in hoc officio minime quidē creuit, cū summus etiā uir antea fuisset: sed ex opera & exercitatione populo manifestior apparuit. Me uero ubi primū est eius audita promotio, putabant omnes

Quid egerit
Basilius ad-
epto episcopatu

A omnes statim discessurum, ac ad eum iturū paremque cum illo potestatem habiturū: tantam inter nos amicitia ac beneuolentiā nouerant. At ego cum inuidiam fugere ne uiderer eorū loca qui propē aderāt occupare, simulque ne Basilium falsò iudicare posset, me priuata amicitia susceptū alijs pretulisse, quoad potui me continui ac super se di, cum plus rationi quā appetitui cupere in hac parte tribuere. Ille uero me uocare, modo queri de mora nō cessabat. Rursus meam causam & excusationē in bonam accepit partem. Demum aliquot post diebus ad eum ueni, cumque me supra ceteros in gradu collocare ac protopresbyterum creare uellet, abnui statim honorique ex eadem quam supra narraui causa protinus cessi: hoc est ne plus beneuolentiæ quā iudicio tribuere uideretur: ille uero non solum non quæstus est, sed ut ingeniosus & sagax meā deprehendens mentē magnopere laudauit. Cum primū uero hanc administrationē iniit, nihil prius habuit, quā eos qui aduersus se insurgebant omni studio placare. Itaque illis citra assentationē usus, in omnibus quæ secundū deū essent obsequebatur: contumaces simili modo ad officiū reduxit. Cumque, ut ait Demosthenes, multi in mansuetudine ignauia, & in grauitate atque cōstantia saueritatē & audaciā accusent: ita utrūque coniunxit, ut humanitati iudicium & iustitia, ne languidus aut mollis: austeritati uero placabilitas, ne peruicax & crudelis uideretur, nō deesset. Qui, ut Isocrates, nō acerbitate aut pœnæ metu, sed clementia ac uirtutis amore ad obtēperandum induxit, unicam ostendendo in obedientia salutem, unicumque rursus in cōtumacia & cōtentione periculum: nec ab eo tales, sed à deo potissimum alienari. Quibus artibus effecit, ut omnes quos suspectos habebat, ad eius procumberent pedes, ueniam præteritorū petentes, ac sese omnino excusantes. Postquā res domi ordine ac in statu felici cōposuit, uitiumque omne abstulit, ad alias dirigendas ecclesias animum cōuertit. Nam alij quidē episcopi proxima tantū respiciunt, ac satis habent sua sibique credita curare, & sic securē agere: (si sua tantum respicere nec aliena quicquā æstimare securitas sit) at magno Basilio non hoc satis: sed continuo cunctarum ecclesiarum curam æque ac propriæ in se recepit. Itaque uniuersi orbis multitudinē, quæ euangelium iam receperat, uidit diuersis sectis ac hæresibus contaminatam: pro qua dominus noster Iesus Christus sanguinem suum fudit, quamque ad imperium ac regale sacerdotium elegerat, quemadmodum in Exodo ad Iudæos dicitur: Eritis mihi regale sacerdotium, & gens sancta. Vidit etiam, quemadmodum Assyrius, uelut aper, Iudæos illos ex Aegypto in Palestinam migrantes, ut uineam quandam, euertit, sicut ait Psalmus: Vineam de Aegypto transtulisti. Et quæ sequuntur: Sic Christianorum multitudinem, ex tenebrosa infidelitate tanquā ex Aegypto egressam, ac in fidem, uelut in terrā promissionis, transpositā: & in hac adeò auctā & dilatatā, ut montes ac ualles operiret, à diabo lo tanquā singulari apro uastari. Atque hoc eos qui prius altissimo proposito ac uirtute spiritualemente odorē præ se ferre uidebantur abscondebant atque tegebat. Hanc itaque per figurā uineam appellatam, Magnus Basilius sic laceffitam conspiciens, corrigere quoad potuit, cogitauit. Itaque non cōueniendum, aut ullo modo dormiendum: sed precibus, lachrymis, orationibus monitionibus, iurgationibus, omni studio instandū cēsuit: idque hoc amplius quod malum cōmune immineret. Nā uno homine bene uel male agente, nihil admodum ad reliquos attinet: nec propterea ceteri cōtaminantur. Publicū uero ad omnes spectat & eo demū priuatim quisque morbo quo societas ferè omnis laborat. Hæc itaque die nocteque cogitās minime quiescebat, illudque Ionæ patie-

Basilij uerba.

batur, qui siccato ex sole capitis uertice debilisq; factus uitam spreuit, dicens: Bonum mihi magis mori quam uiuere. Passus item & illud Dauid dicētis: Non dabo somnū oculis meis, nec palpebris meis dormitationē, & requiē tēporibus meis, donec inueniam locū in tabernaculo deo Iacob: hoc est, donec inueniā locum in quo dei templū ædificetur. Sic itē diuus Basilii curis absumebatur: ut si quid carniū seu corporis ipsius ex abstinence continua reliquū esset, id totum à curis absumeretur: quousq; calamitatis huius solutionem reperiret. Vt autē intelligas quanta uir sanctus animi anxietate occupatus fuerit, ex ipsius uerbis de se scribentem audi. In uitam heri uenimus, quæ & corpus meum conterit & animam conturbat, quòd impares huic ponderi uirtute reperiāmur. Corpore nanq; toto iam ferè nullus sum, ad eam deduxit me cura debilitatē. Attamen autore deo durabimus, ac donec hos spiritus regat artus, hanc Christo diligentiam debemus, ut de his quæ ad dei ecclesiæ ædificationem facere cognoscimus, nihil relinquamus. Igitur omni studio & opera ad resistendum hæreticis paratus, nihil potius habuit quam sacrorū uoluminū arcana fibrasq; omneis uestigare, ac in medium adducere, & hostibus ut bonus Christi miles bellum interneciniū mouere. Et quēadmodum in bello arma sunt quæ cominus hostem excipiunt, ut ensis & gladius: alia uero quæ eminus feriunt, ut hasta & sagittæ: sic & Basilii accedentes propius & secum congregientes hæreticos, lingua sermonisq; eruditi acuminis uelut ense feriebat: eos uero qui procul erāt, literis & epistolis sicuti sagittis ac iaculis uulnerabat. Quæ epistolæ nō usq; quæq; illis tabulis quas accepit Moses, ignobiliores erant. Neq; de cibus aut sacrificijs seu purgationibus quæ ad corpus attinēt, ut Iudæis tātum præcepta traduntur, sed uniuersi orbis hominibus de rebus fidei maximis ac altissimis scriptæ sunt. Deinde quæ scripsit aut docuit: exemplo, uita, moribus, ostēdebat: quandoquidē neutrum sine alterutro prodesse cognoscebat. Nam quæ sua feris nisi facias ipse, parum alios mouebunt: nec mouere satis poterūt nisi quæ sentis, aut agis, docere cōmodis uerbis, & oppugnantibus etiam, si opus sit, resistere ualeas. Quāobrem alios ipse quidem hortatū ac monitū ibat: per alios uero nōnullos quosdam etiam ad se ultro uocatos cogebat. Populos aliter in publico: priuatim uero alios aliter admonebat, ut errantes in fide ac moribus quosuis pro medicina & natura cuiuslibet ad sanitatem & officium reduceret. Et demum quemadmodum ille Belesæ & opere & uerbis diuersi fuerāt excitauit. Interea Valēs imperator Cæsareā uenit cū apparatu plurimo, quòd nō amplius res esset ei cū Eusebio uti prius, sed cū Magno Basilio longē fortiore. Quāobrem maioribus se uiribus accinxit, ut priorē pugnam instauraret: magnū sibi dedecus futurū existmās, si cū tot dominaretur gentibus, & omnes circū quaq; catholicos ob impiū dogma euerterit, ab uno tantū Basilio & una urbe Cæsarea uinceretur: atq; ita nō solū apud hæreticos præfules qui eū impellebāt, sed omneis homines ridiculus esset. Rex quidam Persarū Xerxes, ut scribit Herodotus, cū multis millibus cōtra Atheniēses mouisset, nō ob hoc solū est in arrogantia superbiāq; effusus, quòd magna sibi ac uasta polliceretur, quodq; tanto cōfideret exercitui: sed longē magis, quod Atheniēses maximi nominis uiros perterrefaceret. Quāobrem Hellespontū nauibus iunxit, ita ut ponto transiri posset, Athos montis cacumē diuidens uelificauit, Eretrienſes ex improviso euerit. Nam miles quilibet dextrā sinistram alterius cōplicans ac iungens morē sagenæ, Eretrienſes omneis inclusos abduxere. Item

Xerxes.

A re. Item quoniam pontē prius in Hellesponto constitutum maris impetus euulserat, firmiore rursus cōstituto, iussit pelagus hastis more serui uerberari. Quam omnino infantiā timidi quidē horruerunt, audaces autē ac firmi riserūt. Valens uero his longē peiora fecit: maior eius stultitia, maior arrogātia aduersus etiā maiore & inuictissimū, & cum uirū, qui penitus nihil curabat: nihila liud quā uanarū uirū ostentatio apparuit. Nam ut ait Dauid, In iustitiā in altitudinē locutus est: posuit in cōelo os suum, & lingua eius pertransiuit in terra. Hoc est cōelestis unigeniti diuinitatis altitudinem nō horruit impius in terram deprimere, & cum creaturis coniungere: cuius diuinam naturam nec capere quidem mundus potest, quamuis nostra causa descenderit, ac nobiscum familiariter sit uersatus: ut hos qui in tenebris & in umbra mortis iacebant, ad se traheret: descendit, inquam, ut ascenderemus. Sed & ipsius Valentis furorem ab initio referre parumper uacabit. Is enim quoquō uersus catholicos praefules insectando, alios precibus ac persuasione de sententia dimouit: nonnullos ui ac metu: propterea quod resistentes partim cāde multabat: bonaq; proscribat, ac certi ab eo missi essent ut canes uenatici qui in sectam Arrianam, uti se subscriberent omnes, adhortabantur. Octoginta orthodoxos ad eū presbyteros de impietate deprecanda missos cepit, atq; alligatos nauibus uentis ferri dimisit, ac demum cremauit. Duces cum exercitu non aduersus barbaros, sed aduersus uniuersam ecclesiam mittebantur. Postquā igitur Valens (ut surpā narraui) Cēsaream attigit, nihil habuit prius quā Basilium, qui tanquam scintilla rutilans ex toto illo incendio supererat, uerbis, minis, disputationibus per alios exagitare: quā omnia uelut ab arcu sagittae fuerant in pectus durum atq; impenetrabile ueluti ferrum emissae: unde in autorem ipsum & mittentem reperculsae faciliē retorquebantur: seq; ille suis telis miser feriebat. Basilium uero scopulo maritimo cōparabimus, in quem undarum impetus minimum ualentes, refracti retrorsum redundabant. Nam nūc quosdam de iudicum ordine ad ei persuadendum, nunc milites ad eum tenendum, interdum eunuchos suos ad leniendum misit. Hi cubicularij ipsius erant, genus admodum molle, tantū impietate aduersus deum fortes, dum sectam & ipsi Arrianam tuentur. Viri nanq; sunt inter mulieres ad eas custodiendas oblectādasq;: mulieres uero inter uiros ad omnia obscena patiēda. Quāobrem quando genitalibus stuprū admittere nequeunt, lingua fornicaria & adultera utuntur: quod illis omnibus euenit qui cōtra deū loquuntur aut sentiūt, ut ait in euāgelio dominus: Generatio praua & adultera. Item Propheta: Meechatus es cū amatoribus multis. Valens igitur quēadmodum olim Nabuchodonosor suū archimagirum Nabuzadā misit Hierusalem, ut omnia incēderet: sic & ipse ad Basilium suū archimagirum Demosthenē uirum furibundum & audacē misit: quē Basilius adspiciens ait: En Demosthenes illiteratus. Is enim uiro sācto mortē culināe gladijs intētabat. At iusto dei interiit iudicio, ac igni aeterno ac proprio est missus. Nā sicut ararij fabri, sic & cocti igne ad suā utuntur artē. Sed hęc relinquam, & ad maius eius certamē ueniā. Quis non nouit Modestum praefectū, quanta ille tum contra nos audacia & ira sit usus? Is imperatori ualde dilectus erat, quod omnia eius mandata diligenter obiret. Ad hūc magnus Basilius tanquā ad leonem rugientē adductus, hilari letoq; uultu erat, quasi nō ad iudiciū, sed conuiuiū aliquod iret. Vbi uero in conspectu fuit, eum nomine suo praefectus cōpellat, episcopū tacet. Dic, inquit, quid nā sibi uult tanta in potestātē imperatoriā audacia? Quid tandem cogitas? solusne tu poteris resistere? At Basilius,

Valentis impietas.

Basilius Modesto praefecto sistitur.

b 3 cur me,

cur me, inquit, audacem uoces aut temerariū nescio. Ego uero nihil mihi cōsciū sum. Tunc præfectus: Hoc, ait, Basili queror & accuso, quod cū cæteri quidem imperatori assint, tu solus illum spernis. Cui sanctus, iure inquit hanc Valentis opinionē respuo. Non enim imperator meus deus hæc iubet: nec ullo modo patietur, ut dei filiū creatū dicas. Ego quoq; creatura sum, & aptus ad hoc quoq; ut Deus fiam per adoptionem & mandatorum obseruantiam, ut ait Dauid: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes. Cui rursus præfectus: Ego enim hæc uolo quæ iubeo. Quid tibi uideor esse? an certe nihil? Nonne tibi satis erit honoris ac dignitatis si mecum unā in fide sentias: & me socium professionis habeas? Cui ille: Fateor inquit te & præfectum, & uirum planè charū esse: non tamen propterea deo chariorem: & te in fide sociū habere magnum profectò mihi fuerit: attamē nolo te mihi sociari, ut præfectum aut Arrianum sed ut unum ex alijs mihi subiectis Christianis: quando Christianus non ex persona aut nobilitate, sed ex certa fide ac conscientia censetur. Tunc præfectus ira concitatus, cum preces nihil possent, minis uirum Dei aggrediebatur: ac exilium, tormenta, deniq; mortē proponebat. At Basilius nihil horum (inquit) quæ dixisti curo. Melior nanq; sum ijs qui publicant ac proscribunt, ipse me ob spem regni cælestis proscribens. Nihil uero possidens ab exilijs metu liber sum, unam hominū cognoscens esse patriam paradisum. Omnem autem terram cōmune aspiciamus naturæ exilium. Propria uero carens terra nullo loco circumscribor. Domini enim terra & plenitudo eius. Incola ego sum in terra secundum ipsum, sicut omnes patres mei. Tormenta item despicio. Quid enim hæc in me poterunt, cum corpus propè nullum, & ossa sine carnis bus ferè sint inuentura. Tantum unam breuemq; admodum plagam inferre poteris, ut me his erumnis liberes. Quomodo mortem formidabo quæ me meo creatori sit redditura? His igitur uerbis præfectus perterritus. Mecū, ait, nemo hactenus hac audacia & licentia congregi aut loqui, ut tu nunc, est ausus. Cui sanctus: Quod forte, inquit in episcopum non incidisti. Quod si incidisses, sic item ille pro pietate certans tecum disseruisset. Nos enim cætera humiliores omnibus sumus hominibus: ubi uero de fide deq; Christi pietate agitur, minimè humiles aut timidi apparemus: quod ipsum, execrari deum uideremur, si quicquam ex eius dignitate detrahi pateremur. In summa, tu etiam si quicquid tibi libet facias, & tuo modo potestate cōtra me utares, nunquā persuadebis aut certe coges me tuæ sectæ & impietati adsentiri. Postquā uero hæc audiit præfectus, & illius propositū atq; constantiā accepit, eum ab se dimisit, non quidē minabundus, sed reuerentia quadam se subtrahendo. Ipse autē ad imperatorem reuersus pugnam habitam retulit. Alium tentare oportere ait, Basiliū uero uel palām de medio tollendum, uel non expectandum ut minis flectatur. His gestis imperator suum mutauit consiliū, uictusq; laudibus ac fama Magni Basili iussit uim ei minimè inferri. Veruntamen quemadmodum ferrum in igne quidem molliuitur, remanet tamen ferrum: sic & Valens ad breue tempus lenitus, minas quidem in sancti admirationem conuertit, idem tamen nihilominus remansit, ac in eadem perfidia obdurauit: nec Basili fidem absumere ullo modo uoluit, turpe sibi fore putans si à cœpta opinione discederet: ideoq; honestā causam occasionē uē quærebat, quoniam modo uiro sancto nocere, aut incommodum inferre posset. Repperit tandem Nam in die luminarium quando populus omnis in ecclesiam conuenit, ingressus & ipse: ubi ordinē psalmodiæ, cærimonias rite celebratas, aras omni decore ac reuerentia cultas,

A tia cultas, populum denique diuino cultui assistentem uidit, admiratus est. Omnes enim ut angeli cum reuerentia quadam ac honore circa Basilium stabant: ipse uero medius inter ipsos circa cathedram integer, immobilis, graui supercilio, firmis oculis conspiciebatur, tanquam si imperator minimè superuenisset, nec nouum aliquod aut formidandum negotium contigisset. Vbi autem hoc spectaculum Valens animaduertens, attonitus cunctabatur: subito capitis ac oculorum uertigine quadam correptus est: quæ multitudini quidem minimè tunc apparuit. Postquam autem uasa quæ Christo dono daturus attulerat, in manus cepit ac ad aram accessit, tunc causam palàm ostendit uestigio corporeque toto tremebundus, ita ut nisi diaconorum quidam eum manibus prehendisset, proculdubio cecidisset. Dona uero quæ offerebat, suscepit aut attigit ex astantibus nemo: quòd sane ignorabant an Basilus ob hæresim ea accipere aut grata habere uellet. Post hæc Imperator quasi nobiscum consentire uisus, intro sacrum parapotasina siue diaconium ingressus, Basilium iamdiu uidendi cupidus aspexit, ac cum eo collocutus est. Quid autem ei sanctus dixerit, quidue cum eo disseruerit, non habeo dicere: nisi tantum dei uoces quæ ab alijs multis & mihi quoque tunc præsentia auditæ sunt. Quæ nempe collocutio ac disputatio prudentissima diuinæque, principi erga nos beneuolentiæ & humanitatis causa cum etiam magno nos discrimine liberandi principium fuit. Et ut Demosthenes in oratione pro Ctesiphonte, ait, hoc primum res Thebanas constituendi initium primaque constitutio fuit. Sic factum hoc ciuitati maximum & instans periculum uti nebulam dispulit. Et profectò iam ferè imperator persuasus erat, nisi improbi uiri in suas eum partes ac sententias extorsissent. Quamobrem in exilium mittere Basilium cum decreuisset, prodigijs quibusdam superuenientibus perterritus sententiam reuocauit. Nam sella qua uehendus erat statim confracta & dissoluta est. Cumque de more literam quæ exilium notaret scripturus esset, nunquam eam calamo non reddente exprimere ualuit. Nocte deinde in qua spatium ad deliberandum Basilio datum erat, Imperatoris filium ægrotare grauissimè contigit, Imperator uero cum præ tristitia male quoque haberet, & humi prostratus uolueretur, more Dauid, cum à deo ob adulterium admonitus in cinere & sacco iaceret, medicos undecunque accersit. Ad preces demum ac supplicationes confugit: & quoniam Basilium per se uocare uerebatur, quòd eum contumelia pauloante adfecerat, per legatum unum ex ijs qui ei familiares erant, rogauit: ille statim uenit: cuius præsentia filius reualefcere cœpit: ex quo pater exhilaratus in spem uenit meliorem. Quod nisi aquæ dulci salsam miscuisset: hoc est Basilijs tantum aduentu contentus, alios hæreticos non uocasset, proculdubio etiam ex eorum, quæ principi aderant sententia, qui unà & ipsi mœsti erant, filius perfectæ sanitati restitutus fuisset. Idem ferè casus paulopost Modesto præfecto (de quo supra mentionem fecimus) euenit, ut in morbum & ipse incideret periculosum, qui huius uiri manibus diuinitus est seruatus. Ex quo ille gratias ei agens præteritorum ueniam petijt: locoque excusationis ac ueræ poenitentiae, inquit, lacrymas accipe, precesque meas ac demum erroris præteriti ueram confessionem. Da igitur uir sanctissime mihi quam ignorabam salutis uiam. Itaque hanc proculdubio affectus, alijs postea qui nesciebant palàm fecit. Et hæc quidem quæ Basilius cū Valente & Modesto gessit exitum sortita bonum, sic se habent. Cum alijs uero quomo-

Eusebius
Ponti præ-
fectus.

Basilium à po-
pulo è mani-
bus Eusebij
liberatur.

do certauerit uideamus. Eusebius Ponti præfectus Dominicæ Augustæ Valentis uxor is auunculus, aduersus Basilium uelut impietate & dogmatis eius commotus, specie & occasione querelæ super muliere quadam uidua, quam pauloantè quidam ex eius assessoribus in matrimonium sibi per uim trahere cupiebat, acerbitalis suæ uirus ostendit. Hæc uero nō tam audax quàm prudens consiliū ceperat, ad aram ut confu- geret. Vt autem Basilium meum, tanquam in iudicio constitutum defendam, inuoco te sanctam trinitatē: Dic, oro, quid tunc non solum Magnum Basilium, sed sacerdo- tem simplicem facere oportuit? Nōne eius erat officium mulieri adesse, opemq; fer- re, cum facta sacrilega deus prohibeat, ac sacras ædes honorari, & ad has confugien- tes minimè attingi aut auelli omnino iubeat? Sed nouus legislator & iudex & præfe- ctus, omnes, ait, nostræ potentia ac auctoritati cedere oportet. Itaque mulierem omnino quærebat. At hic omnino iuuabat, ille uero furebat: Et ad postremum aliquos ad hoc subornatos misit, qui in Basilij cubiculo illam se inuenisse dicerent, ut hac eum infamia notarent. Igitur de re habita est quæstio: ad dicendam causam accer- situr. Præfectus cum arrogantia simul & audacia pro tribunali sedet: Basilius cōpa- ret, ac illud David ait: Nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit, arcū suum teten- dit & parauit illum. Hoc enim totum tunc contigit. Nam & dei gladius acuebatur, & arcum tendebat deus: sagitta uero nō adhuc mittebatur. Ita enim dei lex est, tolerare, longanimitate uti, pœnitentiæ tempus expectare: deniq; spatium modumq; dare quo se à peccatis homines liberent, ut ait in sapientia Salomon. Sed respice quæso athletæ dei, & iniqui præfecti certamen. Sacerdotalem ille uestem excuti ac distrahi iussit, at hic & tunicam exuere paratus erat. Quin & uerbera & ungues intentauit, & hepar è medijs uisceribus euellere minabatur. Quæ omnia sanctus aspiciens, ac con- temnens ut ineptias, uanum eius furorem risit, aitq;: Gratias tibi ex hac tum in me uo- luntate agam, si hepar hoc meum pulsaueris. Nam hoc sanè, ut ex habitu uides, cæte- ra uiscera cruciat & affligit. Itaq; interioribus sanè medebaris. Si autem ut minaris id omnino extraxeris & euulseris, corpus totum semel à molestia liberabis. Sanctus igitur & præfectus sic inter se certabant. Ciuitas uero hoc sentiens, ueluti cum fumus apes commouet, sic tota cōmota est: maximè uero hi qui Cæsareæ arma factitabant, erant, ut audaciam ex principe sumentes. Et demum correpto quicquid armorū uel casu, uel ex arte, cuiq; in manus uenerat: mulieres etiam quædam textrices, radijs, hoc est texendi instrumentis, hastæ loco usurpatis, in Basilij defensionem cucurrerunt. In summa, nullus fuit qui non ad se suamq; salutem hoc pietatis opus ut uirum sanctissi- mum tueretur, pertinere putaret. Et qui maximè se audacē ostendisset, is magnopere collaudabatur: qui uero minimè restitisset, ut impius aut ignauus taxabatur. Et pro- fectò ea die præfectū trucidassent, nisi Basilius statim apparens auctoritate sua tumultum sedasset. Hæc itaq; omnia dei prouidentia bona de causa facit, ut ait Salo. dum su- perbis resistit, humilibus aut dat gratiam. Quāobrem enim Magnū Basilium non li- berasset ille, qui mare rubrum, ut Israël trāsiret deduxit: qui Iordanis aquas diuisit, ut arcā sacerdotes sine inundatione per mediū deferrent: qui solem ut Iesu Naue uicto- riā præberet stare iussit: qui Amalech supplicatē Mose in fugā cōuertit: & alia q; plu- rima prodigia edidit, ut populum suū seruaret. Hic igitur labores Basilij quos à pro- phanis ac laicis uiris illatos sustinuit, felicē admodū finē habuere. Subijciā reliquum nunc bel-

A nunc bellum uicinorū episcoporum, incommodū profecto ac damnum maximū subie-
 ctis afferens populis. Quid nī: cū ī qui exemplo pacis ac quietis cæteris esse debent,
 inter se pugnantes ac tumultuantes aspiciantur? Causæ diffidij contra uirum optimū
 plures. Primū quidem, quod in una fide minimè concordabant, nisi fortè à populis
 catholicis coacti. Deinde quod ægrè ferebant ipsum episcopū declaratū, quem splen-
 dori ac gloriæ suæ obfuturū putabant. Quamobrem inuidia cruciabantur, cum uirtu-
 te longè superari uiderentur: nec tamen id fateri præ uerecundiā uolebāt: quod mor-
 bus hic eo profundius penetret ac lacestat, quo magis in arcano cōditur pectore nec
 palām fit. & præterea alia accedebat occasio, patriæ schisma, ac in plures præfecturas
 diductio, uidelicet in primam ac secundam Cappadociā. Et in duas Metropoles Cæ-
 saream & Tyanam, & quod multa ex prima præfectura secundæ essent addita. Hinc
 itaq; seditio episcopis mota est. Anthymus enim nouus ciuitatis Tyanensis Metro-
 politanus, utriq; Cappadociæ singulos creabat episcopos, & si utraq; usq; ad id tem-
 poris unum episcopū habuerit Metropolitanū, cōuenit quoq; dicebat, ut & nostræ,
 id est, ecclesiasticæ parochiæ seu iurisdictiones simul cum secularibus præfecturis &
 diocæsi- bus diuiderentur. Quamobrem parochias trāsposuit in īs quæ addita nouæ
 præfecturæ, id est, primæ Cappadociæ fuere, in qua Metropolis tunc Tyana fuit. Ba-
 silius uero ueteri cōsuetudini, & ei diuisioni quæ olim à patribus est facta fauebat: di-
 cebatq; secularia quidē diuidi posse, ecclesiastica uero nequaq; oportere, sed in pristi-
 no statu relinquēda esse. Quid enim cōmune gladio cū spiritu? Hinc itaq; multa ma-
 la alia iam cōtigerant, alia uero instabāt. Tyanensis enim episcopus ad se Cæsariēses
 præfules trahebat, eorūq; redditus subripere conabatur, & præbyteris quibusdam
 B persuaserat ut se, nō Cæsariensem sequeretur, quosdā uero non persuasos de ordine
 mouebat & alios cōstituebat. Ex his igitur, horūq; exēplo res quoq; seculares diuisæ
 & in seditionē uersæ male habebāt. Plures nāq; his tumultibus gaudebāt, præsertim
 seculares, cum sacerdotes talia designare conspicerent: unde & ipsi peccandi licentiam
 sumebant, nec ne redarguerentur ullo modo metuebant. Facilius nanq; est ea quæ
 consistunt dissoluere, quā iam collapsa restituere atq; aptare. Basilius post hæc per
 loca subiecta nonnullos creauit episcopos: me uero inter cæteros apud Sasima par-
 uum admodum oppidum præfulem constituit. Ego uero cum in reliquis omnibus,
 Basilius mihi magnopere sit laudandus, in hoc ualde laudare nequeo, quod me non
 admodum fidum putarit, nec multo in honore meam habuerit amicitiam, loco tam
 ignobili me præficiendo: quanquā Metropolitanī cum dignitatis tum nominis parti-
 cipem fecisset. Verum cū sancti spiritus instinctu omnia egerit, dei tantum honorē ac
 uoluntatem omni amicitia præponens, in bonam id sumimus partem. Mihi sanè ex
 hac cura totius uitæ spiritualis & philosophiæ impedimentum subortū est. Nunc reli-
 quas eius uirtutes breuiter percurrā, quibus summis omnium temporū uiris non so-
 lum æquiparari, sed eos longè superare palām est. Nonnulli una aliqua uirtute tan-
 tum clari. Alij uero quædam recte faciunt, omnia uero, pauci admodū perfectē. Hic
 uero in omnibus pariter summus, magnitudine quadā naturæ apparuit. Si pauper-
 tatē quæris, peculiū aut rei cura nunquā ei fuit: si quid forte possedit, pauperibus affa-
 tim cōmunicauit, ut in ea quā suprā memorauī fame ostendit. Nō ut Crates ille The-
 banus qui substantiā dimittens omnē, super aram ascendit, aitq;: Crates cratē libera-
 uit, hoc est sese à pecuniæ seruitute liberum fecit: sed hoc ille fecit inani gloria ductus:
 noster

Basilij & uic-
 cinorum epi-
 scoporum
 diffidij

Basilij pro
 iuribus eccle-
 siæ suæ pu-
 gnat.

Gregorius
 Nazianzenus
 à Basilio ordi-
 natur epi-
 scopus.

Paupertas.

Crates The-
banus.

noster uero Basilius illud Aeschylī seruauit: Vt non uideri, sed esse iustus uellet: sum-
 mē sciens illud Platonis iniustitiā esse iustum uideri uelle nō existentē. Neq; item ut
Cynicus Dio
genes. Cynicus Diogenes, qui in urbe media, doleo se incluserat, & paupertatē quēstuosam
 habebat, ut occasio foret unde omnes ei cōferrent. Hic autē procul ab omni ambitione
Abstinentia. seu arte aut quāstu ab alienatū animū à rerum omniū possessione abduxit: & ut nau-
 tae uitandi periculi, & leuādæ nauis gratia onera subtrahūt: sic & ipse sponte abiectis
 omnibus, securus hoc uitę pelagus pertransijt. In uictu autē & cultu corporis, q̃ absti-
 nens & paruo contentus fuerit scimus: unica tantū tunica se amiciebat, humi cubita-
 bat, noctibus totis uigilabat, quod illud domini teneret dicētis: Aspicite lilia agri quo-
 modo crescūt: dico uobis quod nec Salomon in omni gloria sua ita uestitus erat sicut
 unū ex illis. Quotidie ieiunabat pane solo cōtentus, & loco delitiarū sal habebat. A-
 quam cōtinuo potabat. Ob quā uitæ duritatē simul & asperitatē morbū facile cōtra-
 xit, in curisq; ac medicinis diu fuit: cū quo & ego, quanquā cætera infirmior uirtute, at
Castitas. tamē similiter affectus ægrotavi. De ipsius uero castitate habeo tantū dicere, q̃ eam
 usq; ad extremū diligentissimē seruauerit. Integer em̃ corpore & omnis expers libidi-
 nis perpetuò permāsit: cū nulla magis uirtus angelis cœlestib. æquiparari possit: quā
 etsi quidā matrimonio inferiorē putarūt, quod humanū genus ex ea deficere uideretur,
 magnopere tamē errarūt. Nec deus ipse, nisi discipulis suis & se planē sequētib. trader-
 re uoluisset exemplū, uirgo ex uirgine natus permāsisset. Basilius igitur hanc adeò di-
 lexit, ut de uera uirginitate sermonē etiam conscripserit: per quē corporis pulchritudi-
 nem in animæ decorē transfert. omnis enim gloria filia regis ab intus. Nam exterior
 quidē pulchritudo facile corrūpitur, materiāq; libidini & incontinentiæ præbet: In-
 terior autē Christo tantū sese uero sponso manifestat. Cui prudentes illæ uirgines ob-
Basilius pri-
mus cœnobio
ordinauit. uia eunt. Vt autē non solū sibi, sed & alijs quoq; proficeret, primus cœnobio excogita-
 uit, ritūq; illum monachorū antiquū atq; agrestem ad ordinē quendā formulāq;
 religioni propiorē reduxit. Cū em̃ animaduertisset, eos qui in cōmuni uita, hoc est,
 inter alios mixtim agunt, monasticā licet abstinentiā seruēt, alijs quidē utiles, sibi ue-
 ro nequaq; existere, cū in multis eos necesse sit uersari malis, quæ uitæ quietē ac planē
 perfectæ cōtraria uidentur: eos uero qui in solitudine procul ab alijs agunt, firmiores
 sanē proposito, magisq; deo coniunctos q̃ suprà dictos, uidit attamen sibi tantū uti-
 les: cū rerū experiētiā nequaq; teneāt, nec cū alijs cōmercium ullū habeant: utrunq;
 uitæ genus cōiungere conatus est. Quāobrem monachorū cœnobio haud procul ab
 ijs qui in hominū societate uiuunt, ædificari iussit, nec omnino separauit: ut & propin-
 quitate cū opus charitatis exposceret adesse ualerēt dissiti alioqui proprijs terminis:
 ne quies eorū aut pax interrumpi per multitudinē posset: nec ipsi monachi actionis
 merito quod ex impendenda alijs pietate esset priuarētur: neq; rursus eorū actio per
 tumultus inutilis efficeretur. Vt alter alterū hoc modo iuuare posset: & monachorū
 uita per conuersationē eorū qui in cōmuni agūt pia fieret: & ipsi ex monachis quietē,
 constantiā, sapientiā, contemplationē ediscerent, quē admodum tellus ac pontus inui-
Xenodochiū
à Basilio ædi-
ficatum. cem se iuuant, ac suscipiunt. Animaduerso itē nihil dei magis gratiā promereri, quā
 benignitatem in pauperes, hanc ita coluit, ut xenodochium celeberrimum ædificauit,
 in quo ægri ac pauperes curarentur atq; educarentur: ea fama ac celebritate ut di-
 uites, iam in hoc etiam proficiant, hoc est, superflua huic largientes, alia uitent mala:
 aut certe ne reliqua eorum in futurum pereant bona. Hic inquam ægri mala & in-
 commoda

A cōmoda æquo ferunt animo, & ob inuentā misericordiam deo gratias cōtinuò agūt. Ego aut̄ hunc locum tanta magnitudine & nobilitate conspicuū contemplatus septē *Septem orbis miracula.* orbis miraculis non inferiorem dixerim. Quorū primum Aegyptiæ sunt Thebæ centum portas habentes. Secundum muri Babylonis à Semiramide coctis lateribus & bitumine cōstructi, circuitu stadiorū trecentorū, latitudine cubitorū octuaginta. Tertium in Caria Mausoli sepulchrum ab Athemesia uxore ædificatum. Quartum Pyramides in Aegypto ut quidam uolunt ab Ioseph hebræo ad frumenti conseruationem excitatę, unde nomen accepit. Pyros enim triticum dicunt. Alij sepulchra esse ferunt in ignis quem colunt honorem constructa, ad eiusq; similitudinē in acutū quadrata specie tendere. Quintū in Rhodo colossus idolum Apollini sacrum: quidā æream esse columnam dicūt, altam, ut ait Aristoteles, cubitis sexcentis. Sextū Capitoliū Romanorū. Septimū Hadriani templum in Cyzico. Ex quibus sanē omnibus nulla autoribus utilitas, nisi breuis admodū & fragilis gloria emerſit. Magnus uero Basilisus hoc Xenodochiū pietatis gratia tantū excitauit: quod minimē sit passus inopes ac debiles oberrare: & misero spectaculo corā alijs abiici & expelli. Quo exemplo nos admonere uoluit unum esse omniū caput Christū, ut ait Apostolus: Nos aut̄ membra in Christo: & qui membrū spernit, caput etiam spernere. Et cum Salomone docuit: deo scenerare qui pauperis miseretur. Aegris uero ac tetrīs affectos morbis exoculari solebat: non inani gloriæ aut ostentationi seruiens: sed ut exemplum planē cæteris præberet, ne pauperes aut ægros fastidirent, hulneraq; potius curarēt. Quidam uero malignē erga illum affecti ex hoc & nonnullis alijs gestis tanquā iactabundum taxabāt. Inuidi nāq; semper quādo per se apertē rem laudabilē detestari nequeunt, in uitium illi uicinum detorquere conantur. Fortem, audacē uocant: Iustum, seuerum & crudelem. Prudentem, astutum & malignum. Magnanimū, gloriosum. Liberalem & misericordem, prodigū. In dicendo pro iustitia liberum, impudentē & licentiosum. Basilij constantiam atq; grauitatē, contemptū ac superbiā dicebant. Nam ille ut bonus, omnibus arridere solebat quasi hoc signo eorū collaudans ac probans uirtutē. Sic improbos seueriore aspiciebat uultu: quibus & taciturnitas sola, loco increpationis ac correctionis fuerat: dum illi eius colloquio ac sermone priuatī intra se quid mali admississent, cogitabant: atq; hoc modo ad officium reducebantur. Viros facetos *Viris facetis minime arri- debat.* & quos urbanos propriē uocant, scurras, minimē diligebat: minimeq; his arri- debat. Non enim uulgo placere, aut omnibus se obsequentem præbere curabat. Quem morem si quis uituperet, leonem etiam accuset quòd acriter actoruē non humiliter & blandē, quēadmodum simia, id est, mimus aliquis, aspiciat: ac scenicos & histriones, qui spectatoribus risum per alapas & uerbera inter se mutuo cædentes præbent, potius recipiat ac probet. Quanquam si quis in conuersando huius mansuetudinem exquirat, uidebitur & huic parti magnopere satisfecisse: in castigando lenis, ita tamen ut disciplinę ratio semper haberetur, sine tristitia grauitatem, sine assentione hilaritatem, sine ostentatione animi magnitudinem præ se ferebat. De ipsius *De scriptis eloquentia ipsius.* nunc oratione & eloquentia quid dicam, aut cui comparabo? Quantum itaq; turba tibiam, aut uxor domini cæteras famulas: sic eius scripta sermonesq; reliquos antecellunt. Nam & sacri eloquiij mysteria exprimere non omnibus datum, ut ait Dauid: Peccatori autem dixit deus: quare tu enarras iustitias meas? Nec uultus dominum Iesum, nisi in spiritu sancti uirtute (ut ait Apostolus) dicere poterit.

terit. Magnus autem Basilius præter omnes qui diuina narraret dignus erat, & ut dignus in agro dominico operarius, in sacro eloquio gratiam ac lumen ex deo ac spiritu ipsius inuenit. Igitur sacra uolumina nemo, nec eloquentius nec uerius aut huberius enarrauit: nec ullo alio unquam uerbo aut sententia errauit. Sed id quod ait Salo. id ei probe euenit: Det mihi deus ex animi sententia loqui, & quæ dico, dignè cogitare. Nam scitè quæ nouit expressit: quæ uero exprimebat rectè sensit: & par sibi ipsi apparatus, nullum doctrinæ Theologicæ locū siue ad mores seu ad dei contemplanda mysteria facientem, reliquit. Eius monumenta ita clara celebrataq; sunt hodie, ut nemo sit qui sapere cupiat aut de rebus diuinis aliquid intelligere, quin ea in manibus habeat. Vetera iam cessant, his nouis tantū uacant. Hinc affatim sibi quisq; materiam, ad ea quæ cupit assumit: & siue ad exercitationē encomium faciat, seu ad consulendum & deliberandum aut hæreticis respondendum ueniat, uelut in promptuario apud eum cūcta reperit. Scripsit hexameron, quem ego quoties lego, ubi de rerum principio diuinitus differit, ita me in conditoris charitate atq; cognitione confirmo, ut nulla re magis mouear aut oblecter. Quæ uero contra Eunomiū & hæreticos scripsit, ignè mihi uidere uideor inconsumptum: ita ipsorum repressit audaciam. In libro ad Amphilochiū de spiritu sancto, eo quòd in illius fide illum errasse inuidi nonnulli dictitabant, ita spiritū sanctū ante oculos ponit, ut nil manifestius aut uerius deū illū esse ostendat. Epistolas nonnullas, sermones item super uarios scripturæ locos & homilias ad populum habuit, quibus omnis magnopere edificatur ecclesia. Has igitur ob res Basilius ego omnis ætatis ac memoriæ principem facile iudico: cuius si laudes absoluerem omnino uellem, cum ad montis uerticem iam peruenisse uidear, infra eius radices adhuc uersabor. Sed age, eum cum utriusq; testamēti uiris parumper comparemus. Adam primum domini mādātum præterijt. Hic semel susceptum perpetuo seruauit. Et ob scientiæ lignū nō errauit, rite & ordine ac ad suam aliorumq; salutem illa usus. Et nunc in paradiso cuius ardentem rompheam euasit, triumphat: quam deus uertederet. Enos primus cœpit inuocare nomen domini. Hic autem deum palām alijs fecit: quod longè maius est. Enoch deo placuit, & ob breuem iustitiam translatus est. Nam fides tunc obscura & in umbra erat. Hic tūc in omni uita ob perfectam uirtutem translatus in adoptionem filiorum dei ac supra hominē exaltatus est. nec clām aut in fidei obscuritate, sed manifesta professione: & non in parte uitæ, sed in tota. quod ea demum sit felicitas, ut ait Aristoteles, quæ non in uno actu, sed in uita omni est & perfecta. Noë per breuis ligni opus humanum seruauit genus, per octo tantū animas in arca seruatas. Sanctus uero hic hæreticorū diluuium effugiens, arcam salutis patriam suam fecit: quæ cūctis præualuit zizania seminantibus: unde & cæteris salus redundauit. Abraham noui generis nouiq; sacrificij autor, promissa ex deo accipere meruit, proq; filio arietem condignā inuenit hostiam. At hic cū sese totum deo traderet ad omnē laborem, & ad martyriū usq; paratus, non alium substituit. Necq; enim brutum animal æqua est homini compensatio. Isaac ex Mesopotamia Rebeccam duxit: & postquam consenuit, oculiq; eius caligauerunt, uolens filium natu maiorem Esau benedicere, deceptus est à Rebecca subdito Jacob. Hic aut pro uxore ecclesiam ex propinquo sibi iunxit: & filijs spiritualibus pro dignitate benedictionem impertijt. Jacob scalam in cœlum ascendentem in somnis uidit, & per eam, angelos ascendentes: &

Scripta Basilij

Basilius patribus utriusq; testamenti comparandus.

A dentes & descēdentes: quæ quidem Christi diuinitatis in carnē descensum prænota-
bat. Itē lapidē statuit oleoq; obleuit. Angularis hic lapis Christus est pro nobis obli-
tus atq; unctus. Idem cum deo in hominis forma luctatus est. Palæstra hæc, cōtentio
uerbi circa corpus assumptū: siue naturæ humanæ ad diuinā altitudinē cōparatiō est.
Dolor uero fœmoris icti, humanæ generationis pugnā ostendebat. Si enim cū diui-
na natura nostra conferatur, ut fragilis & doloribus obnoxia superatur. Iacob item
multos greges possedit, ac cū Laban conuenit, ut quæ uario uellere nascerentur, ipse
sibi haberet: uirgis igitur in aqua ubi bibebant appositis, ad earum imaginationē gra-
uidæ factæ, similes illis postea fœtus ediderunt: unde diues est factus. Ad postremū
duodecim filijs moriturus benedictionem dedit. Basilius uero uidit, & ascendit altissi-
mam in rebus spiritualibus ad deum tendentē scalam: & sua scripta inuectiua, contra
hæreticos columnā maximāq; lapidem orthodoxæ fidei constituit. Nec cum deo
contra fidei communes hostes luctatus est. Plures quoq; diuersis ac uarijs uirtutibus
insignitas oues rationis participes habuit. Demum non tantum duodecim, sed innu-
merabiles filios spirituales genuit, quibus & benedixit. Ioseph frumenti copiam in Ae-
gypto quæstuosam habuit. Basilius gratuitæ præbitor frugis, uti suprā memorau-
mus, non solum terrestris sed etiam spiritalis fuit. Et ut ille dominā repulit impudicā,
ob quam & calumniam est passus: sic is tentatorē cum uictoria eiecit, & tum quæ de
spiritu sancto senserat cōtra fas accusantes, libro super hoc edito luculentissimo com-
pescuit. Moses quidem Aegyptum decem plagis percussit, his, uidelicet, sanguine, ra-
na, cyniphe, omni genere muscarū quadrupedum interitu, turgēte tubere, grandine,
locusta, tenebris, postremò primogenitorum interitu. Legem quoq; in duabus tabu-
B lis utrinq; id est, etiam à tergo scriptis accepit, ut planè ostenderetur uulgo, & ijs qui
hum iacebant, exteriora esse scripta. Et uero quæ intra erant, paucis admodum, ut
ad superiora tendentibus, ostendi. Aaron uero sacerdos erat pro populo sacrificans
atq; orans: consecrabat insuper accurabat ea quæ circa tabernaculum fœderis erant,
quod ut ait Paulus, dominus non homo constituit. Ambos itaq; imitatus est Basili-
us: Aegyptios quidē, hoc est hæreticos spiritualibus flagellis, ore, scriptoq; castigans,
aceos in regnū cœleste ut in terram promissionis ducens, longè magis zelatores bo-
norum operum, ut ait Paulus, & in cordis tabulis leges scriptas non partim umbrati-
les & figuratas, partim spirituales, sed omnino spirituales habentes. Nec semel in anno
ut Aaron summus sacerdos, sed sæpenumero in sancta sanctorum ingressus est: hoc
est, in sacrorum uoluminum penetralia, arcanaq; mysteria: ut multitudinī ac uulgo
inaccessos sacræ theologiæ sensus ac inscrutabiles aperiret. Expiās insuper populum,
non uituli cinere, uel rebus alijs fragilibus, sed sacro baptismi fonte, & alijs spiritali-
bus expurgationibus fructiferum reddidit. Successit Iesus Naue, qui terram attigit
promissionis. At Basilius ijs quos subiectos habuit, diuersas distribuit mansiones.
De quibus seruator ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt: hoc est, diuer-
sa pro dignitate cuiusq; meritorum præmia donaq;. In domini nanque manu & po-
testate, mercedis est distributio: ut est apud Dauid: In manibus tuis sortes meæ, hoc
est, penes te potestātēq; tuā. Item funiculi ceciderūt mihi in præclaris, id est, datæ sunt
mihi dei partes ac sortes, ut succedā illis in præclaris & opimis, hoc est, in triumpho ac
de dæmone uictoria. Funiculi enim, sortium ac partium distributiones uocat: quod
funiculis terram diuidamus ac metiamur. Samuel ex materno susceptus est uoto, Ba-
c filius item

filius itē ex patrio. Ille duos reges unxit. Hic frequentē populū sancti spiritus oleo fo-
 uit. David māsueto prædicatur. Mansuetus ille quidē dicitur, qui alienas æquo a-
 nimo sustinet iniurias. Hic autem Valentis insaniam ac furorem non solum constan-
 ter tulit, sed etiam uerbis sanctis & eloquēti modulatione diuini temperauit, quem
 admodum ille cithara Saulem insanientem curauit. Salomon sapientiam quidem à
 deo petijt, uerum ex ea paulopost per idololatriam & concubinarum libidinem exci-
 dit. Hic rectam fidem in deum semel acceptam perpetuò seruauit, & ob eam Valen-
 ti principi continuò restitit. Qua de causa & Helia inferior non fuit, qui restitisse regi-
 bus dicitur. Quin & ille igneo ad cælum curru est sublatus: hic in tribulationis pari-
 ter & charitatis igne, ut rubus ille Moseos, non solum inconsumptus incolumisq; ser-
 uatus, sed altissima contemplatione sublatus ad dei penetralia fuit: unde gratia illi,
 uelut Heliseo ex inclita chlamide, prouenit plurima. Quin & corpore iam per absti-
 nentiam consumpto, cum ossibus ac pelle tantum superstes esset, sine mortis sensu
 proculdubiò migravit. Vt autem ad nouę legis ueniam uiros, quamuis audax plane
 sit res, eum Ioanni Baptistæ comparare: attamen & hic quoq; tenuissimo uictu fu-
 it, ut qui pane & aqua tantum nec ad satietatem aleretur: noctibus totis tunicam ex
 animalium setis, quam cilicium uocant, amictus, sacris lectionibus aut scriptionibus
 uacabat. Ille in medio duorum fuit testamentorum: hic uetus nouo ita prudenter ex-
 narrando accommodauit atq; coniunxit, ut omnes de fide ambiguitates faciliè solue-
 ret. Reliquis postremò apostolis ac discipulis Iesu Christi non inferior dici poterit,
 uerus post eos Apostolus ad orbem moribus ac fide collapsum restituendum mis-
 sus: tanto difficiliorem prouinciam administrans, quanto reficere quàm de nouo con-
 dere difficilius sæpenumero putatur. Sed quid plura dicam? Illius uitia non tam ani-
 mi quàm corporis ac naturæ, aliorum uirtutes dici poterant. Si quis igitur illum imi-
 tari se putat, tanto inferior ut umbra à statua, aut echo à uera uoce inuenitur. Satis ex
 nim eius studiosi habere uidebuntur, si ad ipsius prope accedant uirtutes, aut aliqua
 ex dictis eius mutuentur: quemadmodum & ego sæpe facere soleo, ut ipsius utar sen-
 tentijs: quoniam quæ ille uel sine cura & ex tempore dixit, ijs quæ ab alijs appositè
 dicuntur, sunt longè præstantiora. Vbi uero tempus resolutionis ac certaminis legi-
 mi præmium accipiendi appropinquauit, non ascendit in montem ex præcepto do-
 mini ut Moses, ac deinde mortuus est: sed antè mortuus est, & deinde in montem cœ-
 lestemq; locum ascendit. Iam iamq; moriturus dei uerba clara uoce nunquam desce-
 ruit: quin & successorē sibi ex ijs qui ei ministrabant & auditores in rebus diuinis fue-
 rant, declarauit. Post hæc quæ sequuntur, alij referant. Ego deinceps quid aliud age-
 re potero, quàm ut fleam, cum ecclesiam tanto pastore uiduatam, nosq; tali præfule
 ac doctore priuatos uideam? Vbi iam in extremis iacebat uir sanctus, angelorū cho-
 ris celeriter inferi expectans: ad eum omnis populus confluxit: cuius mortem iram in
 se dei fore putabant, & amentes præ dolore facti circumstant, si qua uia effluentem
 ac properantem animam retinere possent. Ipse autem cum postremò Prophetæ uer-
 ba protulisset, ac dixisset: In manus tuas domine commendo spiritum meum, expira-
 uit. Elatus à sacerdotibus ac per urbem feretro tanta comitantium multitudine ue-
 ctus est, ut uici frequentia psalmos hymnosq; in eius laudem canentium compleren-
 tur. Mirumq; cum philosophiæ partes sint dolorem temperare, lacrymis modum
 imponere, huius occasu nemo tam sapiens fuit, qui non dolore, lacrymis, questibus
 certatim

Ioannes Bas-
 ptiſta.

Basilij obitus.

A certatim alios uincere studeret. Corpus cum omnes magna contentione & tangere & arripere certarent, sepulchro maiorum illatum est: ubi & pater sacerdos, & auus martyr, sub Maximiano, conditi erant. Mihi uero tanti uiri cōsuetudine orbatō quid reliquum nisi mori, aut miserā in futurum ducere uitam? Quò me uertam iam ampli us? Vnde consilium quæram? Quid agam? quando eum amisi qui erumnas meas ac labores solabatur. Venite omnes, uenite, ac me choro circumsistite: laudes eius mecū canite, alius aliā partē suscipientes, quando nō omnia possumus omnes. Narrate illi/ us decora uirtutesq; omnis ætas, sexus, ordo. Pueri patrem desiderantes, senes coæ/ uum uestrum: qui in magistratu & administratione estis, uestrum principem, Popu/ lus præfulem & pastorem, Egentes & pauperes nutritorem: Deniq; quilibet suis la/ boribus & officio adiutorem ac aduocatum ploret ut uestre salutis patronum habea/ tis. Hoc tibi ò Magne Basili extremum munus post annos octo quibus ecclesiæ præ/ fuisti obtuli. Quod si propè ad meritas tuas laudes dicendo accessi, tu mihi in te spe/ ranti hanc gratiam redde. Si uero ualde infra uotum contigit, ueniam & seni & uale/ tudinario, & ob tuam mortem attonito dabis. Tu obiter è cœlo nos respice, & datam mihi renum debilitatem ac articulorum dolorem, uel iube discedere, uel

*Pater & auus
Basili.*

adiuuā: & hortare ita me æquo ferre animo, ut hinc demum
discedentem me in æterna tabernacula recipias,
& beatam trinitatem eo, quo est, mo
do, tecum pariter contem
plari ualeam.

C 2

BASILII MAGNI CAPPADOCIAE
EPISCOPI OPVS HEXAEMERON, SIVE DE
mundo sex diebus condito, Ioanne Argyro/
pylo Byzantino interprete.

OPERIS HEXAEMERIS

SIVE DE MVN-

DO SEX DIEBUS

condito,

HOMILIA I.

IN PRINCIPIO FECIT DEVS COE-

lum & terram.

DESCENDIT accomodatūq; principiū, ei qui mundi constitutionem enarraturus est, ut quomodo initio res uisibiles dispositæ sint, narrationi suæ præmittat. Nam extructio coeli, terræq; tradenda est: quæ non euentu fortuito casuq; orta est, perinde ut quidam sunt opinati: sed originem ab ipso deo atq; causam sumpsit. Qualisnam auditus dignus est eorum quæ dicuntur magnitudine tanta?

Qua præparatione præditam animam talium auscultationi sermonum obuiam ire conuenit: Nempe carnis affectionibus expurgatam, curis uitæ non obfuscata: sed alacrem, indagatricem, omni ex parte circumspicientē, ac explorantem, si quo ex loco dignum deo conceptum, atq; sententiam accipere possit. Sed antea quàm insitam uerbis absolutam diligentiam inquiramus, quantæq; sint perbreuium harum uocum sententiæ perscrutemur, quisnam is sit, qui ista nobis exponit, cogitemus. Nam etiam si profundam autoris sapientiam propter mentis nostræ imbecillitatem non attingamus, auctoritati tamen loquentis attendentes, sponte ad assentiendum ijs quæ dicuntur adducemur. Moses igitur is est, qui commentationem hanc scripsit. Moses ille, qui testimonium habet, quod elegans

Mosi præconium.

fuerit apud deum, cum adhuc infans esset, ac alimentum sugeret primum. Quem Pharaonis filia adoptauit, regioq; modo sapientibus Aegyptiorum adhibitis præceptoribus, educauit ac erudiuit. Qui tyrannidis aspernatus fastum, humilitatemq; gentis nationisq; suæ complexus, erumnas cum populo dei calamitatesq; subire maluit, quàm breui tempore peccando uoluptate potiri. Qui summo amore, suapte natura iustitiam prosequutus: ubi & antea quàm principatus ipsi populi, magistratusq; traditus esset, ad necem usq; (nimirum ob improbitatis odium insitum ipsius naturæ) malos puniuisse uidetur. Eorum uero gratia profugus, in quos ipse beneficia contulerat, Aegypti quidem libenti animo tumultus reliquit: ad Aethiopiam autem usq; profectus, ibiq; relictis omnibus otium nactus, totos quadraginta annos contemplationi rerum indulgit. Qui natus iam annos octoginta, deum uidit quoad homo uidere potest: immò uero ut cæterorum contigit nemini, secundum testimonium dei dicentis, si quis fuerit inter uos propheta domini, in uisione illi innotescam, uel per somnium eum alloquar, non ita ut seruus meus Moses qui in tota mea domo fidelissimus est, ore ad os ipsum alloquar, in uisione, & non per ænigmata. Is igitur qui deū æquè atq; angeli ipsa facie uidit, hæc ex ijs nobis refert, quæ ab ipso

c 3 deo per

deo percepit, ac audiuit. Audiamus igitur ueritatis uerba, non ab humana sapientia, sed à spiritu sancti uera doctrina prolata, quæ non ab auditoribus laudem atque plausum expetunt, sed eorum qui docentur salutem affectant:

In principio fecit deus cœlum & terram:] Comprimat sistitque linguam orationemque meam admiratio mentis. Quid primum dicam? unde exordiar? exterrorū ne sapientum uanitatem redarguam, an ueritatem nostram laudibus efferram? Complura de rerum natura sapientes Græcorum disseruerunt, & nulla prorsus apud illos ratio, nulla sententia fixa, stabilis, immobilisque permansit, posteriore semper antecedentem efficiēte: ita ut absque ullo negotio opiniones illorum euertere possimus, cum ipsi mutua inter se dissensione ad subuertendum seipsos sufficiant. Qui nanque deum ignorauerunt, ij mentis compotem causam ortui rerum præesse non concesserunt. Sed ea quæ deinceps emergere uidentur, ad suam accommodata primam ignorationem in medium attulerunt ac concluderunt. Quamobrem quidam ad[†] materiales suppositiones confugerunt, uniuersique causam ad elementa mundi redegerunt atque accommodarunt. Quidam in diuidua & in secabilia corpora, & moles, atque meatus, omnium quæ conspiciuntur, continere naturam asseruerunt: & ortus occasusque rerum concursionibus, nunc ac coagmentationibus, nunc disceptationibus corpusculorum illorum insecabilium fieri: ualidiorēque connexionem eorundem diuturniorum corporum durationis causam esse. Stamen aranei qui hæc scribunt profecto texunt, qui pertenues adeo causas, exiguaque principia cœli terræque supponunt, quæque in ratione rerum esse non possunt. Non enim dicere sciuerunt illud. In principio fecit deus cœlum & terram. Quapropter sine gubernatione ulla prorsus administrationēque hoc uniuersum esse, ac casu fortunæque ferri putarunt, impietate propria decepti, qua deum esse negabant. In quod absurdum ne nos incidamus, is qui opificium mundi conscripsit, in primis statim uerbis per introductum nomen dei nostram illustrauit mentem, hoc exorsus modo: In principio fecit deus cœlum & terram. Pulcher orationis profecto est ordo. Principium in primis posuit, ne mundum aliqui principio carere arbitrarentur. Deinde addidit, fecit: ut quod factum est minimam esse de opificis potentia particulam ostendatur. Nam ut cum ab eadem arte figulus uascula mille finxit, neque artem neque uires assumpsit: sic & huius opifex uniuersi, non ad unum tantum mundum procreandum accommodatam potentiam habens, sed in infinitum exuperantem, rerum earum omnium quæ spectantur magnitudines solo sanè uoluntatis momento creauit. Igitur si principio mundus non caret, factusque est, quærere uelis, inuestigareque quis sit qui principium ipsi præstitit, & quis nam sit ipsius effector? Quin potius, ne, si humanis cogitationibus causam hanc inuestigare uolueris, à uia recta ueritateque exorbes: hanc nostros animos doctrina Moses ipse præoccupauit, dei pretiosissimo nomine, perinde atque ob signatione & cautione quadam, impresso, in principio, dicendo, fecit deus cœlum & terram. Natura ipsa beata, abundans, infinitaque bonitas, quæ cunctis ijs est charissima, quæ prædita sunt ratione, pulchritudo summe desiderabilis, principium eorum quæ sunt omnium, fons origoque uitæ

Philosophorum error.

ὅτι τὰς ὑλίας καὶ ὑποθετικὰς ἀδ materialia principia & elementa:

Auitæ, spiritualis illa lux, immensa sapientia, in principio cœlum terramque fecit. *Mundum non fuisse ab æterno.*
 Noli igitur homo res eas quæ cernuntur, principio carere putare: neque propterea quod quæ sub cœlo mouentur, te undique circumdant, orbisque principium nostro facile sensu capi non potest, corporum eorum quæ circumferuntur, naturam, carere principio arbitrari. Neque enim hic orbis, plana, inquam, ea figura, quæ linea una circumdatur, si nostrum defugit sensum, & neque id unde incipit, neque id in quod desinit inuenire possumus, iam & principio illum carere, putare debemus. Sed & si sensum fugit, re uera tamen is ab aliquo cœpit, qui centro ac interuallo quodam ipsum circumscripsit. Sic & tibi non si in seipsa uersantur ea corpora, quæ in orbem motu cidentur, motionis ipsorum æquabilitas, nulloque interstitio interrupta continuatio, errorem illum imprimat atque relinquat, mundum principio finemque carere. Transit enim mundi istius figura, & cœlum præteribit & terra. Hæc enim de consummatione mundi illiusque immutatione dogmata nostra prædicunt: quæ hic breuiter secundum elementariam diuinæ doctrinæ institutionem traduntur, ubi dicitur: In principio deus fecit cœlum & terram. Quæ tempore cœperunt esse, tempore quoque desinant ac definiantur omnino necesse est: & si temporis initium habent, noli dubitare de fine. Geometriæ & Arithmetices methodi ac tractationes de solidis, ipsa denique peruulgata illa stellarum scientia, negotiosissima uanitas, ad quem, quæso, pergunt proficiscunturque finem? Si quidem qui in his ipsis studio indulserunt, hunc quoque mundum qui cernitur, æternum esse perinde atque deum ipsum opificem omnium rerum creatoremque putârunt, ad eandem gloriam definitum materiali corpore præditum mundum ducentes, quæ naturæ soli tribuenda ei, quæ comprehendere conspicique minimè potest: neque tantum intelligentiæ habuerunt ut animaduertent quod ipsum totum, cuius partes corruptioni mutationique subiiciuntur, easdem affectiones, quibus & ipsæ partes afficiuntur, subire tandem necessarium sit. Sed adeò suis cogitationibus, uani sunt facti, adeò tenebris cor eorum imprudens obscuratum est: adeò denique sese sapientes esse dicentes, stulti sunt facti, ut cœlum alij ab æterno unâ cum deo esse: alij deum esse, principio finemque carentem, singularumque partium administrationem causari asserant. Locuples ista profectò sapientia mundi, pœnas ipsis asperas olim accumulabit: propterea quod cum adeò uanis in rebus acutè perspicerent, in apprehendenda ueritate suapte sponte sunt obcæcati. Et qui stellarum interualla spatiisque permetiuntur, & eas stellas quæ semper conspiciuntur septentrionales, scilicet, assignant: atque eas quæ in australi polo situm obtinent, quibusdam notæ, nobis ignotæ: deinde & aquilonarem altitudinem zodiacumque circulum mille spatijs secant: & regressiones siderum, stationes, exclusiones, omniumque præcipuam motionem: quanto denique tempore suum quæque stellarum errantium cursum peragat diligenter, obseruarunt: unam ex omnibus rationem non inuenerunt, qua agnouissent deum opificem uniuersi iustumque iudicem esse, pro dignitate eorum, quæ acta sunt in uita, remunerationem tribuentem, atque ex iudicii ratione, intelligentiam consummationis, quæ rationem omnino sequitur iudicii, quod immutandus sit necessario

*Ante mundum
hunc uisibilem
aliquid fuisse.*

*Temporis pri-
mordium.*

*Principium
uariè acci-
pitur.*

cessariò mundus, si status animarum ad aliam uitæ sit formam mutandus, perce-
pissent. Nam uti uita præsens affinem huiusce mundi naturam obtinuit: ita futurus
etiam animarum nostrarum uiuendi modus accommodatum exitum suo statui sor-
tietur. Illi uero adeò ab his abhorrere uidentur, & mentem his uti ueris adhibere
non patiuntur, ut cum de consummatione huiusce mundi regenerationeque seculi
differimus, latum quoque risum in nos effundere soleant. Atqui cum principium,
ea quæ prodeunt ab ipso natura præcedere uideatur, de his differens ipse Moses
quæ essentiam suam ex tempore habent, hanc necessariò uocem præ cæteris protu-
lit: in principio fecit. Erat enim aliquid (ut uidetur) & ante hunc mundum, quod men-
te quidem perspicere potest: omisum est autem, neque de ipso quicquam est dictum,
propterea quod qui initiatur adhuc ut paruuli, ad cognoscendū alia inepti sunt. Erat
quidam uetustior ortu mundi status, ad potentias eas accommodatus, quæ præsta-
biliore sunt mundo, tempus nimirum exuperans, æternus, perpetuus. Opificia au-
tem in ipso rerum omnium opifex absolutè procreauit, lucem intelligibilem, ad eo-
rum qui deum amant beatitudinem accommodatam, ratione præditas inuisibilesque
naturas, & omnem intelligibilium rerum dispositionem, quotquot nostræ mentis
exuperant uires, quorum neque nomina possumus inuenire: hæc inuisibilis mun-
di substantiam complent: quemadmodum nos diuus Paulus docet: In ipso, dicens,
omnia condita sunt, siue uisibilia, siue inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes,
siue Principatus, siue Potestates, siue Potentiæ, siue Angelorum exercitus, siue Ar-
changelorum etiam præfecturæ. Tunc oportebat & hunc mundum ijs quæ iam ex-
stant subiungi, præsertim ut is esset docendis ac instruendis mortalium animabus de-
stinatus locus. Postquam sanè ille aptum animo est omnium eorum quæ genera-
tioni & corruptioni obnoxia sunt, domicilium: agnatus est utique mundo, & quæ
in illo sunt animantibus ac plantis. temporis quoque decursus, accedens semper atque
decedens, & nunquam cessans à talis cursus conditione. An talis, quaeso, natura tem-
poris non est, cuius transactum quidem euanuit, futurum autem nondum adest,
& præsens antea quàm noscatur sensum fugit, atque dilabitur? Talem sanè quen-
dam & eorum quæ sunt orta constat esse naturam: quippe quæ aut incrementa, aut
decrementa suscipiunt: fixationem autem stabilitatemque manifestam nullam obtinent.
Par igitur erat animalium corpora stirpiumque, quasi cuidam profluenti necessariò
alligata, agitationisque motionis obnoxia, qua nimirum ad ortum occasumque pergitur,
à temporis ipsius contineri natura: conditio cuius ijs est propinqua, quæ com-
mutationi subiiciuntur. Hinc haud incongruè Moses, qui sapienter ortum mundi
nos docet, hoc pacto de ipso sermonem aggressus est: In principio fecit, id est, in
eo principio, quod est temporis tribuendum. Non enim in principio mundum fa-
ctum fuisse propterea dicit, quod omnia quæ facta sunt antiquitate præcedat: sed
post eas res, quæ non aspectu, sed mente percipiuntur, rerum istarum quas cerni-
mus sensuque omnino percipimus, ortus principium narrat. Dicitur aliquando princi-
piū ipsa motio prima: quo pacto uitæ probæ principium esse dicitur agere iusta. Nam
à iustis actionibus primū ad beatam mouemur, atque proficiscimur uitā. Dicitur item
principium & id unde fit quippiā, quod uti causa quædā inest in ipso, ut est in ædibus
fundamentū, & in nauigio carina. Quo pacto dictum est: Principium sapientiæ timor
domini.

domini. Est enim ipse metus ueluti basis quædam ac fundamentum ad perfectior
 nem ipsam sumendam. Est præterea principium & artificiosorum operum ars, ut
 Beseleëlis sapientiam ornatus tabernaculi principium esse constat. Principium insu-
 per actuum sæpenumero dicitur commodus finis eorum quæ fiunt atque aguntur:
 Vt beneficentiæ, misericordiæq; principium est, spes recipiendi à deo, omnisq; actio-
 nis eius omnino quæ prouenit à uirtute, principium est finis ille qui in promissione
 reconditus est. Cum hæc ita sint, totq; modis principiū dici soleat, cōsideres uelim, an
 nō omnibus accommodari uox præsens possit. Nam discere sanè potes quonam tem-
 pore cœpit ortus huiusce mundi, si ex tempore præsentis retrogressus, generationis
 mundi primum diem offendere contenderis: Inuenies enim hoc pacto, unde prima
 tempore motio sit exorta. Deinde cœlum & terram ante totius extructionem uni-
 uersi quasi bases ac fundamenta iacta fuisse. Præterea quandam artificiosam esse ra-
 tionem, à qua prodiit omnis earum rerum quæ conspiciuntur, dispositio. Deniq; uox
 ipsa principij ostendit non temerè, nec frustra, sed ad aliquem finem utilem, utilita-
 temq; rerum non mediocrem, mundum excogitatum fuisse, ut simul ijs, quæ iam e-
 rant, coniungeretur. Reuera nanq; ratione præditis animis, eruditionis est diuerso-
 rium, facultatisq; domicilium eius, qua deus noscitur, menti modum, uiamq; præ-
 stans per ea quæ conspiciuntur sensuiq; sese offerunt, ad eas res contemplandas,
 quæ uisu cerni minimè possunt. Vt & ipse diuus Apostolus asserit: inuisibilia, di-
 cens, ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Aut
 forsan propter creationis momentaneam ac subitam exequutionem, dictum est,
 in principio fecit: eo quòd partibus ipsum principium careat, dimensionumq; sit
 B expers. Nam uti uia principium nondum est uia: & domus principium pari modo
 domus non est: sic temporis quoq; principium nondum est tempus, quin neque mi-
 nima pars ipsius esse uidetur. Quod si quispiam contendendo, temporis principium
 tempus dixerit esse: non ignoret oportet, diuidendum sibi esse principium in tempo-
 ris partes, in principium, inquam, medium atq; finem: Atqui principij concipere
 principium mente, perridiculum est: & qui bipertitò principium secat, is duo nimi-
 rum principia pro uno faciet: immò uero complura ac infinita: quippe cum id quod
 est diuisum, in alias semper partes sit diuidendum. Vt igitur simul doceremur mun-
 dum absq; mora quàm celerrimè ex uoluntate dei substituisse, dictum est: in principio
 fecit. Cuius interpretes, alij dilucidius sententiam explicantes summatim deus fecit
 dixerunt, id est, subito ac modico momento. Sed de principio quidem, ut perpau-
 ca de multis hætenus sit dictum. Cum autem artem partim effectrices, partim a-
 ctrices partim contemplatrices dicantur: harum quidem finis est operatio mentis,
 & secundarum ipsa corporis agitatio: quæ cum cessauerit, nihil ortum inde conspi-
 citur: nihil persistens: (saltationis enim modulationisq; nullus est certus finis: sed
 ipsamet in seipsa definit operatio) in artibus autem effectricibus ita habet, ut cessan-
 te etiam operatione, opus aliquod productum appareat, ut est ædificandi, fabrican-
 di, texendi cæterarumq; similium artium facultas: quæ etiam si non assit artifex, satis
 in seipsis rationes artificiosas ostendunt, ut possis ex ipso opere admirari ædificato-
 rem, fabrum ærarium, & textorem. Vt itaque artificiosum opus esse mundus ante
 oculos omnium positum demonstratur, quo per ipsum eius sapientia, qui fecit ip-
 sum percipiatur, nulla prorsus alia, quàm hac uoce de ipso sapientissimus Mo-
 ses usus

ses usus est: In principio fecit deus, non egit, non constituit, sed fecit. Et quia com-
 plures eorum qui mundum ab æterno simul esse cum deo sunt opinati, non ab ipso
 factum esse: sed quasi adumbratio quædam potentiæ ipsius esset, sponte emeruisse
 ipsum asseruerunt: atque causam quidem ipsius deum esse fatentur, causam tamen
 uoluntate non concurrente: perinde atque corpus umbræ, lucidumq; splendoris est
 causa: ideo talem errorem emendare Propheta percipiens, hæc exactissima uer-
 ba protulit: In principio fecit deus. Non ut sit, ipsi mundo causam præstitit: sed fe-
 cit, ut bonus, quod utile est: ut sapiens, quod pulcherrimum est: ut potentia prædi-
 tus, quod maximum est. Nam tantum non artificem tibi deum in ipsam rerum sub-
 stantiam omnium ingressum, ac partes singulas inter sese coniungentem atque ac-
 commodantem, consentaneumq; sibi consonumq; totum uniuersum efficientem
 ostendit: In principio fecit deus cælum & terram. Ex duobus principiis uniuersi sa-
 nè totius innuit essentiam, cælo quidem primam in generatione dignitatem: terræ
 autem in rerum essentiam, secundam, adscribens. Quicquid autem istorum medi-
 um est, id unà cum ipsis omnino finibus exortum est. Itaque si nihil etiam de cæte-
 ris dixerit elementis, igne, inquam, aëre, atque aqua, tute tamen ipsa tua solertia men-
 te capere uelis. Primum quidem quoniam in omnibus omnia sunt mixta: in terra
 tam aquam, quàm aërem, quàm etiam ignem inuenies: siquidem tam è filice quàm
 è ferro, quæ suam originem è terra trahunt, ignis exilit ac frictionibus copiosus emer-
 gens elucet. Vbi dignum id est etiam admiratione, quo nam pacto cum in ipsis cor-
 poribus innoxius latitet ignis, cū egressus fuerit, ipsa quoq; absumat, à quibus hæc
 nus seruatus est. Aquæ uero naturam ipsi insitam esse terræ ij demonstrant, qui pu-
 teos confossa terra conficiunt, & aëris item naturam illi inesse ipsi uapores, quos ab
 humectata terra sole tepefacta resultare, sursumq; ferri conspiciamus. Deinde quo-
 niam cælum natura locum superū occupat, humus uero infimum: unde & quæ leuia
 sunt cælum suapte natura petunt: ponderosa uero ad terram suoapte nutu feruntur,
 aduersanturq; sibi mutuo maximè, superus inferusq; locus: qui mentionē eorum fe-
 cit, quæ plurimum inter sese suapte natura distant, is & ea simul complexum notauit,
 quæ mediam inter illa regionem occupant atque implent. Quare singulorum enar-
 rationem quærere noli, sed ea quæ silentio præterita sunt, per ea quæ dicta declara-
 taq; sunt, intelligere uelis. In principio fecit deus cælum & terram. Quod si separatim
 inuestiganda esset cuiusuis earum rerum quæ sunt essentia: aut earum quas contem-
 plamur, aut earum quæ sensibus nostris obijciuntur, longum profectò atque à re
 proposita seiunctum admodum interpretationi sermonem pareret, ut in exquiren-
 dis illis uerba longè plura reliquis essent consumenda, quæ de singulis eorum quæ
 quærimus dici possunt. Adde etiam, neque quicquam ad extructionem ecclesiæ tale
 studium negotiumq; conferre. Sed de substantia cæli satisfaciunt ea nobis quæ ab
 Esaia propheta sunt dicta, qui uulgaribus uerbis naturam cæli satis aperuit, cum
 dixit: Qui cælum perinde atque fumum constituit: id est, qui tenuem naturam,
 non solidam atque crassam, ad constituendam cæli substantiam fecit. De figura
 quoque satis sunt ea quæ idem ille dixit, dei gloriam enarrando: Qui constituit, in-
 quit, ut fornicem cælum. Hæc eadem & de terra nobis ipsis consulimus, ne quæ
 sit ipsius essentia, curiose scrutemur: neque nos ipsos conteramus, maceremusq; co-
 gitationibus in ipso perquirendo subiecto: neque naturam aliquam, qualitatibus co-
 destitutam

A destitutâ, quæ qualitate pro sua ratione careat queramus, sed probè teneamus quòd omnia quæ contemplamur in ipsa, ad essentiæ rationem accommodantur: quippe quæ essentiam ipsius adimpleant. In nihilum enim omnino desieris, si singulas eas quas obtinet qualitates, intenta cogitatione coneris auferre. Nam si nigredinem, si frigiditatem, si gravitatem, si densitatem, si denicq; qualitates eas, quas sibi gustus uendicat, aut si quas alias inesse terræ uidemus, amoueris, nullum relinquetur subiectum. His igitur posthabitis, nec illud quæramus moneo, super quonam, subiecto terra fundetur atque quiescat. Hoc enim pacto mens perturbabitur, atq; deficiet, ad nullum certū exitum sanè, finemq; cogitatione proficiscente. Nam si latitudini terræ substratum dixeris aërem esse, dubitabis quonam pacto permollis illa multumq; inanis natura sub tãto pressa pondere perduret, nec subsidentem molem fugiens undiq; dilabatur, perpetuoq; ad superna tendens super opprimētis se telluris superficiem effundatur. Rursus, si aquam putaueris terræ subiectam esse, hoc quoq; pacto profectò quæres, cur pergrauē densumq; corpus non penetret atque ingrediatur aquam: sed à debiliore natura corpus illud terræ adeò pondere exuperans detineatur. Insuper ipsius etiam aquæ sedem inquires, iterumq; dubitabis cuinam corpori solido renitentiq; ultimus ipsius infideat fundus? Quod si aliud quoddam corpus quod tellure sit solidius, tellurem, ne ad ima subsidat, prohibere putaueris: & illud quoque cogitabis, alio quodam opus habere à quo feratur ac prohibeatur ne & ipsum ad ima decidat: & si quippiam illi fictum cogitatione supponere possimus, & isti iterum aliud mens nostra fundamentum quæret: atq; hoc pacto proficiscentes in infinitum abibimus, sedibus ac fundamentis inuentis alia rursus excogitantes. Denique quanto longius ratione progressi fuerimus, tanto maiorem afferre subducereq; uim renitendi cogemur, ad totam illam molem impositam sustinendam. Quamobrem modum finesq; ponere menti uelis, ne tuam nimiam inuestigationem, qua perscrutaris ea quæ comprehendi minimè possunt, Iobis sententia carpat: interrogabisq; ab ipso & tu, super quo telluris orbes firmati sint. Sed & si in psalmis audieris unquam: Ego firmaui columnas ipsius: uim eam qua continetur atque stabilis est, dictum esse columnas puta. Nam illud: super maria fundauit eam: quid aliud, quàm undiq; terræ aquæ naturam circumfusam esse significat? At cum fluida sit aqua, & ad decliuiâ suapte natura ruere soleat, quomodo sublimis manet, nullaq; ex parte defluit? At terram etiam in seipsa suspensam esse atque pendentem non animaduertis, eandem, immò uero maiorem dubitationem afferre: quippe cum ex natura undis sit longè grauior? Verum siue per se ipsam consistere concesserimus terram, siue super aquis stabilitam esse dixerimus non discedamus unquam à pia & religiosa sententia, sed simul omnia per eius qui condidit, contineri potentiam fateamur. Hæc igitur & nobisipsis dicamus, & ijs qui nos percontantur, cui nam corpori ueluti subiecto fundamento tam immensum hoc, intolerabileq; terræ pondus innitatur, quod in manibus dei sint terræ fines: id nimirum & nobis ad notitiam tutissimum est, & audientibus conducibile. Iam uero quidam interpretes naturæ, terram immobilem persistere tales etiā ob causas, ut ipsis uidetur scite arguantur. Nam ipsam necessariò manere dicunt, in eodemq; semper persistere loco: propterea quòd regionē uniuersā mediā occupat: nec habet ob interuallum undiq; pariter ipsam atq; extremū, quo potius declinet, ut impossibile sit prorsus illā propter circū-

Terra an fulcumento alio quo sustentatur.

Philosophorū sententia quare terra immobilis non subdit.

quaq;

Caeli substantia unde constat.

quaq; ad mensuratam æqualitatē in aliquod latus deuergere. Medium autem locum non temere nec forte fortuna, terram occupare dicunt: sed naturalem hanc esse necessariamq; terræ positionem. Nam cum locum uersus supera cœleste corpus extremū obtineat: quē nos (inquiūt) inde pondera cadere putamus ē supernis, ea suo pte nutu mediū undiq; petent, ad ipsumq; ferentur. At ad quod cuiuspiā partes suapte natura feruntur, ad id & totum ipsum itidem feretur, ac impelletur. Quod si glebæ, si lapides, si ligna, si terrestria omnia, ad inferū suo pte momento locū mouentur, ibiq; quiescunt, hæc eadem etiam & toti sanē propria fuerit accommodataq; positio terrę. & si quid eorum quē leuia sunt, relicto medio feratur, palām est, quod ad suprema motu suo tendat. Quare cōstat eum ponderibus propriū esse motū, ut infera loca petāt. At uniuersi medium, inferū esse locum nostra iam oratio demonstrauit. Noli itaq; mirari si terra stabilis est, neq; excidit: quippe quæ medium ipsum occupet uniuersi, locum accommodatissimū sibi ex natura. Omnino enim aut manere ipsam eo in loco oportet; aut si motu præter naturam cieatur, à sua propria dimoueri sede. Si quid eorum quæ dicta sunt, probabile tibi uideatur, ad architecti dei sapientiam, quæ res omnes ita instituit atq; disposuit, admirationem transferre uelis. Non enim admiratio quæ maximis in rebus oritur, cum modus, ob quem sit aliquid admirabile, fuerit inuentus, imminui solet: Sin minus, at simplicitas fidei rationalibus tibi sit demonstrationibus firmior. Hæc eadem de cœli quoq; natura dixerimus. Complures enim loquacissimos tractatus de natura cœli sapientes mundi huius sparserunt. Quidam enim quatuor ex elementis ipsum constare dixerunt: quippe cum tangi possit, atq; conspiciatur: & terræ quidem soliditatis ratione, ignis autem ob aspectum, & cæterorum, mistionis causa, particeps sit. Quidam hac opinione, ueluti non probabili posthabita repulsaq;, quintam quandam naturam corporis ad cœlum constituendum ex sese atq; à seipsis falsò repertam, in rationem rerum introduxerūt. Estq; apud eos ethereū quoddā corpus, quod nec ignis sit (ut inquiūt) nec aër, nec terra, nec aqua, nec omnino aliquod simplicium corporum: propterea quòd simplicibus quidem prius sit motus ac directus, leuibus ad superna, grauib; ad ima tendentibus: & neq; motus ille ad superiora ferens, nec is qui ad inferiora deducit, eiusdem sit rationis cum circulari cœli periodo, & omnino motus rectus ad circularem illam reuolutionē plurimam habeat apostasim. Quorum uero secundum naturam diuersæ sunt motiones: eorum diuersas (ut aiunt) & essentias esse necesse est. At neque putare possumus, ex primis corporibus, quæ & elementa uocamus, cœlum constare: propterea quòd ea corpora, quæ composita sunt ex diuersis, æquabili motione, uicq; uiolentia carente, moueri non possunt: cum singulis simplicibus quæ in ipsis insunt compositionis, aliud aliq; momentum competat suapte natura. Quocirca res compositæ cum continuo motu cientur, obnoxia sunt labori: propterea quod unus motus omnibus contrarijs accommodatus, atq; amicus esse nequeat: sed qui leui rei conuenit, grauisimæ aduersetur. Nam cum ad supera mouemur, terrea natura tum grauamur: cum infera petimus, uim tum inferimus igneæ, deorsum illam contra naturam trahentes. Elementorum autem ad contraria loca distractio, causa profectò sit dissolutionis. Quod enim cogitur, præter naturam uix ac cum uiolentia subsistit, id omne cito ad modum in ea dissolui, ex quibus constitit, solet: dum quicquid aliunde uenerat in locum proprium redit. Ob has itaque rationum (ut aiunt) necessitates maiorum rationibus sen-

A nibus sententijsq; posthabitis, peculiari hoc suo argumento opus habuerunt, qui quintam quandam corporis essentiam ad cœlum gignendum sideraq; constituenda supposuerunt. Ecce autem rursus alius quidam eorum, qui arte persuadendi ualent istis resistens, illa quidem omnia diluit, atq; dissoluit: propriam autem & ipse à se factam in medium attulit opinionem: de quibus si nunc dicere aggrediamur, in nugas sanè perinde atque illi, incidemus. Nos autem relictis illis ut mutuo inter se dissidio prosternantur, deq; terræ ac cœli essentia sermonem omittentes, ac Moyse credentes deum cœlum & terram fecisse dicenti, optimū illum summumq; architectum, qui sapienter exactissimaq; cum arte, res omnes extruxit atq; creauit, admiratione gloriaq; perinde uti decet, afficiamus: deniq; cum à rerum earum pulchritudine, quæ conspiciuntur, illum pulcherrimum esse opificem, animaduertamus: tum à sensibilibus horum definitumq; corporū magnitudinum, immensum illum ac infinitū, esse omnemq; intellectū copiosa sua potētia exuperantē estimemus. Nam & si naturā eorum quæ facta sunt ignoramus: id tamen omne quod sensibus nostris uniuersaliter obijcitur, adeò mirū est, adeoq; magnas excitat admirationes, ut & acutissima quæque mens impar ad hoc appareat ut minutissimum aliquid eorum quæ in mundo sunt pro dignitate expendat ac tractet, uel debitam creatori laudem absoluat, cui omnis sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

HOMILIA II.

TERRA AVTEM INVISIBILIS

erat & incondita.

MORA perpaucis in uerbis à primo diluculo tracta, tantam in illis oculi tam inuenimus intellectus profunditatē, ut de ijs, quæ deinceps sequuntur penitus desperemus. Nam si sanctorum atria talia sunt, & templi uel stibula adeò gloriosa sunt, adeò fastu superba, ut abundantia suæ pulchritudinis ueluti fulgetris oculos nostræ mentis adobruant: qualia, quæso, sunt ipsa sancta sanctorum? & quis adeò sese sufficiētem existimat, ut ipsa adyta audeat ingredi: aut quisnam secreta illa atq; arcana conspexerit? Nam & conspectus illorum impossibilis esse uidetur: & rationis eorum interpretatio quæ intellecta sunt, non nisi cum summa difficultate fieri potest. Verum cum apud ipsum iudicem iustum pro solo uoluntatis ad res bonas decentesq; desiderio, definitæ sint haud despiciendæ mercedes: non desistamus ab incepta propositarum rerum inuestigatione. Nam tametsi rerum attingere dignitatem minime possumus: si tamen à scripturæ uoluntate sententiæq; spiritus sancti subsidio non aberrauerimus: & ipsi profectò non abiecti penitus iudicabimur, & ecclesia dei non nihil ædificationis per nos diuina concurrente gratia consequetur. Terra autem inuisibilis erat & incondita. Cur utrisque tam cœlo quam terra æquè sine discrimine factis, cœlum quidem perfectum est: terra autem imperfecta, atq; inculta? Quid præterea est quod dicitur incondita fuisse terra? & quam ob causam ipsa tellus inuisibilis erat? Est igitur compositio telluris exacta atq; perfecta: fertilitas ea quæ ab ipsa exoritur, stirpium omnis generis germinationes, arborum altissimarum, tam fructuosarum, quàm haud fructuosarum productio,

d florū

Cur terra in-
extructa.

Cur inuisibilis.

In philosophos
per terram ma-
teriam infor-
mam intelli-
gentes.

florū diuersi uarijque colores, atque odores suauēs, ceteraque omnia quæ paulopost ex-
orta præcepto dei suam sunt cōdecoratura parentem: quorū cum nondum quicquā
existeret, inconditam oratio terram haud immerito nuncupauit. Eadem autem de
cœlo quoque dixerimus. Et ipsum enim nondum expolitum erat, neque dum suum
propriū obtinebat ornamentū: quippe quod nondum à luna soleque illustraretur,
aut ceteris stellis tanquam sertis esset redimitum. Nondum enim ista facta erant. Ita-
que non aberraueris sanè, si cœlum etiam dixeris conditum. Atqui duas terram
ob causas inuisibilem dixit: aut quia nondum erat spectator ipsius homo: aut quod
cerni nō poterat, cū superficiē tenuis obruta fluitantibus aquis esset. Nondū enim erāt
aggregatæ suis in locis aquæ: quas postea deus cum aggregasset, maria nuncupauit.
Inuisibile igitur quid est? Tum id quod oculis corporis uideri non potest, qualis est
mens humana: tum id quod natura quidem eisdem conspici potest, obiectu tamen
corporis occultatur, ut ferrum, quod in alto gurgite iacet: hoc modo secūdo nunc in-
uisibilem terram dictam esse putamus, undis uelatam. Adde tamen & lucem non-
dum exortam fuisse: absentia cuius haud mirum uidetur, sitam in media mundi parte
tellurem, inuisibilem ob id ipsum etiam à scriptura fuisse dictam, quod aer undique cir-
ca ipsam diffusus, luce careret. Sed ueritatis deprauatores non suam scripturæ men-
tem accommodantes, sed ad suam uoluntatem mentem scripturarum trahentes ac-
peruertentes, materiā hisce uerbis innui dicunt. Hæc est enim & inuisibilis, inquiunt,
& incondita suapte natura: quippe cum omni prorsus qualitate pro sua careat ratio-
ne, atque ab omni penitus forma figuraque sit separata, quam opifex uniuersi sumptam
per suam sapientiam informauit, in ordinemque redegit: atque ita per ipsam rerum ear-
um omnium quæ cōspiciuntur, essentias fecit. Si igitur hæc ingenita est, nec ulla pror-
sus ipsius extat origo, primū quidem honores ei tanquam deo æquali tribuendi sunt
ijdem, qui deo tribui solent. Quo quid absurdius? quid magis impium fieri potest:
terram, inquam, ipsam, qualitatis omnis expertem, forma penitus carentem, informi-
tatem extremam, informem turpitudinem, (uerbis enim eisdem utor, quibus illi natu-
ram ipsius explicare conantur) eodem statu supremo, quem sapiens & potens, & for-
mosissimus opifex, creatorque rerum omnium, sibi suo iure optimo uendicauit, dignā
esse existimare? Deinde quod si tantę sit quantitatis, ut totam suscipiat scientiam dei,
hoc quoque pacto substantiam ipsius æqualem aliquo inuestigabili dei potentia, fa-
cultati que opponunt: siquidem dei ex sese prudentiam totam, ipsamque facultatem
metiri possit. Sin minor sit materia operatione diuina, hoc etiam sanè pacto in absur-
dus longē maledictū in deum, hæc ipsorum sententia uertetur ac incidet, eo quod sic
otiosum deum, ab actione suorum operū creatione uē propter materię defectionē ua-
cantē constituēt. At humana paupertas inopsque natura illos decepiſſe uidetur: & quo-
niam humanis in rebus singulæ artes in aliqua materia definitē uersantur, ut fabro-
rum ferratorum quidem facultas in ferro, fabrilis autē in lignis: atque in his aliud qui-
dem est ipsum subiectum, aliud forma, aliud item id quod ex forma conficitur, & ma-
teria aliunde assumitur, forma accommodatur ab arte: effectus autem est id quod ex
utrisque cōponitur, ex materia inquā & forma: sit & in operatione diuina usu iam eue-
nisse putarunt: mundi quidem figuram, à creatoris omnium allatam sapientia: mate-
riam autem aliunde opifici subiectā fuisse: mundum ipsum ex hisce compositū emer-
sisse: subiectum, & essentiam aliunde, figurā uero ac formam à deo habentem. Et hæc
illis opi-

A illis opinio ex eo est, quod magnum deum autorem esse cōstitutionis mundi, ortuq; rerum prae fuisse negant: quasi uero cuiuspiam symboli & ipse partem conferret, in ortum rerum paruā contulisse quandam portionē, ipsum asseruere. Nec ob ingenij cogitationumq; humilitatem apicem ueritatis attigisse suspexisseq; potuerunt, quod in hoc seculo quidem propter usus necessitatem post ipsas materias in uitam hanc introductae sint artes. Erat enim antea lana, texendi pōst facultas sequuta est: ut quod naturae opus erat hac in re adimpleret: & lignum itidem erat, ars aut fabrilis acceptam materiam, pro usu rerum, quas quotidiana necessitas desiderabat formas utilitatem nobis usumq; lignorum ostendit, nautis remum, agricolis aratrum, militibus hastam praestando. Deum uero, nū ad hunc modum, sed antequam quicquam eorum quae conspiciuntur exortum esset, ea quae nondum erant mente concepissee, conceptaq; facere uoluisse, atq; qualem esse mundum oporteret, intellexisse: & una cū forma protinus ipsius materiam accommodatam creasse, atq; coelo quidem eam prestitisse naturam, quae coelum ipsum decebat: figurae aut terrae debitam cōuenientemq; substantiam subiecisse. Ignem deniq; aërem, atq; aquam, in eam quae sibi libuit redegissee figuram, inq; essentiā deduxisse, perinde atq; uniuscuiusq; ratio flagitabat. Mundū praeterea totū dissimilibus constantē ex partibus, & inter se dissidentibus, firmissimo quodam concordiae uinculo colligasse ac coniunxissee: adeoq; in unam societatem concentumq; cōflasse, ut & ea quae longissimo inter sese interuallo suapte natura distant, unita miro consensu cōiunctaq; uideantur. Proinde desinant à fabulosis hisce figmentis: nec eam potentiam quae mentibus comprehendi minimē potest, quaeq; uoce humana penitus ineffabilis est, suarum imbecillitate cogitationū rationumq; metiri uelint.

B Fecit deus coelum & terram, haud dimidia ex parte, sed totum coelum, totamq; tellurem. Ipsam, inquā, essentiā, materiam simul cum forma. Non enim figurarū inuentor est deus, sed ipsius naturae rerū creator. Alioqui respondeant nobis, quāso, quonam pacto congressē sint inter sese hinc operatrix dei potentia, illinc passibilis materiei natura: hāc sine forma subiectum praestans: illa figurarū scientiam habens, facultatēq; sine materia, ut quod alteri defuerit, collatū sit, ab altero: opifici quidem ut haberet, ubi suam artem ostentaret: materiei uero, ut informitatē deponeret priuationemq; formae. Sed de his haecenus: ad ea redeamus unde digressi sumus. Vbi dixit. Terra aut inuisibilis erat, ac incondita, multa sanē obtulit, ut ignem, aërem, aquā, ex his ipsis emergentes effectiones: quae cuncta quidem mundum simul cum alijs absoluētia, manifestē cum uniuerso subsistunt: omīssa tamē de industria sunt, ut ad solertiam sese noster exerceat animus, atq; ex paucis ueluti principijs, ea quae restant, expendat. Itaq; cum dictum quidem non sit, aquam deum fecisse, dictum aut sit inuisibilem esse terram, cogitare tute ipse considerareq; uelis, quo uelamine tellus operta conspicua non fuerit. Nec igitur ignis operire poterat terrā. Illuminare enim ignis potius ea corpora quibus est praesens, quā tenebris obscurare solet. Neq; terrae tum aër erat uelamen. Est enim aëris perrara perspicuaq; natura, rerumq; omnium uisibilium acceptas formas ad intuentiam oculos aspectusq; transmittit. Restat ergo ut intelligamus undas super telluris superficiem inundasse, antequam proprijs in locis humoris substantia segregaretur, atq; ex eo, terram tum non solum inuisibilem, sed inconditam etiam fuisse: quippe cum humoris exuperatio etiā nunc in gignendis ferendisq; fructibus impedimento terrae soleat esse. Eadem itaq; causa erat, propter quam

In eos qui per
tenebras malū
intelligunt.

Abyssus quid.

De malo con-
tra Mani-
chaos.

terra & inuisibilis erat & incondita. Siquidem telluris compositio est proprius orna-
tus, ipsiꝑ; iuxta naturam accommodatus, utpote, segetes planis in regionibus ubertim
prouenientes: prata peruirentia, copiaꝑ; florum ac uarietate depicta: frondosæ ualles:
montium deniq; cacumina, syluis umbrosa. Quorum nondum quicquam ipsa tellus
habebat, sed parturiebat quidem omnium ortum, earum planè uirium ratione, quæ
cum crearetur ab opifice sibi fuerant impressæ: opperiebatur autē idonea definitaꝑ;
tempora, quo diuino præcepto conceptus suos in lucem ac fœtus æderet. Sed & tene-
bræ, dicit, erant super faciem abyssi. Aliæ rursus hinc fabularum occasiones, aliæꝑ; fi-
gmentorum magis ac magis impiorum principia, eorum hominū emergunt qui ad
suas opiniones, scripturæ uerba peruertunt. Tenebras enim non ut assolet interpre-
tantur, aërem aliquem esse lucis expertem, aut locum obiectu corporis umbratū, aut
quacūꝑ; causa carentem lumine locum, sed uim malam, quin potius ipsum malum,
ex seipso principium atꝑ; originem trahens, oppositū, contrariumꝑ; bonitati diuinæ
tenebras ipsas interpretantur. Nam si deus est lux, eam uim & potentiā, quæ contra
ipsum militat, eiꝑ; aduersatur absꝑ; dubio tenebras esse, præ intellectus sui ratione,
contendunt. Tenebras haud ab alio genitas, sed genitū ac ortū à seipso malum. Tene-
bras hostes animarū, mortis effectrices, uirtuti aduersarias: quas & in ratione rerū
esse, & nō à deo prodīisse, uerbis his ipsis propheta significari dicūt, haud mediocri-
ter aberrantes. Ex hoc itaq; figmento, quānā opinio perditā, pernicioſa, deoꝑ; repu-
gnans, non exorta, non ficta est: Qui lupi pergrauēs, dissipantes distrahentesꝑ; gre-
gem animas humanas ab hac tam praua uoce principio sumpto, nō inuaserūt: Non
Valentiniani, non Marciones hinc sunt exorti: non abominabilis Manichæorum sce-
lestāꝑ; secta: quam si quispiam pestem ecclesiæ, putredinemꝑ; dixerit, à ueritate non
aberrauerit. Cur ita longè à ueritate discedis, atꝑ; exorbitas homo? Cur exitij tibi ip-
si causas excogitas? Simplex est hæc oratio, atꝑ; ab omnibus comprehendī facile po-
test: Erat inuisibilis, inquit, terra: quā ob causam, quæso? quia circumfusa undiq; erat
abyſso. Quid abyssus significat? copiosam aquam, ad cuius fundum haud facile pe-
netrari poterit. At cōplura per tenuem aquā corpora sæpenumero perspicua uideri
nouimus. Quamobrē igitur pars nulla telluris sese tunc offerebat. Quia lumine car-
ebatis aër, obtenebratusꝑ; adhuc erat, qui totam obibat aquæ naturā. Radius enim
solis cum aquas penetrat, calculos in fundo collocatos persæpe demonstrat: profun-
da uero in nocte nullo modo quisquam ea quæ sunt sub aqua, cōspicere potest. Eius
itaꝑ; quod tellus inuisibilis fuit, probatio est quod subiūgitur, tenebrosam abyssum
terræ superficiem occupasse. Neꝑ; igitur abyssus aduersariarum potestatum est mul-
titudine, ut quidam imaginati sunt: neꝑ; tenebræ principalis quædam sunt ac mala po-
tentia, summo contraria bono. Nam si qua duo paribus essent inter se contraria uiri-
bus, exitio sibi mutuo nimirum essent, molestiasꝑ; cōtinuò alterum alteri mutuo bel-
lo afferrent. Quod si uiribus alterum exuperaret, uictum omnino conficeret alte-
rum atque consumeret: quare si mali uires summiꝑ; boni pares esse dicunt, incessabi-
le profectò bellum, ac continuum, interitum dum utraq; pars & uinceret & uincere
tur, introducunt. Si exuperat summi boni potentia, quid causæ est, ut mali natura non
funditus sit sublata? Si contrā, quod nefas est dicere, miror quonam pacto seipſos
ipsi non abhorreant, ad tam nefanda maledicta labentes. At neque à deo malum
ipsum profluxisse, pium est dicere: propterea quod nihil contrariorum à contrario
suo gigni

A suo gignitur. Neque enim uita mortem parere solet, neque tenebrae luci principium adferunt, neque sanitatem morbus efficit unquam: sed in affectuū quidem mutationibus ē contrarijs ad contraria fit migratio: in generatione uero non à contrarijs, sed ab ijs quæ eiusdem sunt generis, singula fiunt, ac proficiscuntur. At si nec ingenitum est, iniquies, ipsum malum, nec à deo profluxit, unde naturam sortitur. Nam eorum qui uitæ humanæ participes sunt, in eaque uersantur, mala esse inficias ierit nemo. Quid igitur est dicendum? Malum non essentiam uiuentē animaque præditā esse, sed affectio-
nem animæ uirtuti contrariā, desidiosā ac inertibus, propterea quod à bono deciderunt, inditam. Noli itaque malum foris explorare atque inquirere: neque quandam naturam principem malignitatis imagināre, sed malitiæ quisque suæ seipsum autorem agnoscat. Nam ea quæ nobis eueniunt, partim à natura proficiscuntur, ut senectus, ut morbus: partim sua sponte proueniunt, quales sunt casus inopini alienis principijs accidentes, aduersarum sæpenumero rerum, aut etiam secundarum: ut si quis, dum puteum fodit, thesauri inueniat: aut si ad forū eunti canis rabidus occurrat: partim uero in nobis ipsis sunt collocata, ut cupiditates superare aut uoluptatibus modum non ponere, continere iram, aut manum inijcere in eum qui iniuria laceffiuit, uera dicere aut falsa, moderatum ac mansuetum moribus esse, aut fastu superbum, arrogantiaque elatum: quorum tute ipse dominus es, eorum principia non aliunde quærere uelis: sed quod propriè malum est, id à uoluntate sumpsisse principium scito. Non enim, si nobis inuitis eueniret situmque in nobis non esset, tantus quidem à legibus metus ijs, qui iniuste agunt, immineret: iam uero iudiciorum supplicia poenæque indeprecabiles sunt, quæ maleficis pro meritis flagitiorum æqua talione rependunt. Atque hæc à nobis de eo quod propriè malum est sint dicta: Morbus enim, ignobilitas, paupertas, mors, cæteraque id genus quæ hominibus sunt tristitia haud sanè mala putanda sunt: propterea quod neque ea quæ istis aduersantur, inter maxima bona connumeramus: quæ quidem partim à natura prodeunt: partim uero multis etiam utiliter accidisse uidentur. Quæ cum ita sint, omni prorsus hoc loco tropica & allegorica interpretatione posthabita, simpliciter, non curiose tenebrarū sensum, scripturæ sequentes uoluntatem, accipiamus. Quod si ratio quærit, sint ne tenebræ cum mundo simul exortæ, antecedunt ne lucem antiquitate? Denique cur id quod est deterius, sit uetustius? Dicimus hæc tenebras non secundū substantiā extitisse, sed pathos esse quod aëri ex priuatione luminis accidat. At cuiusnam, is locus, quaeso, quem mundus am-
bit, subito luminis expers inuentus est, ut essent tenebræ super aquas. Arbitramur sanè si quid erat ante mundi sensibilis atque corrupti constitutionem, id in lumine nimirum fuisse. Neque enim angelorum dignitates, neque cœlestis exercitus uniuersus, neque omnino si quæ naturæ sunt participes rationis, aut nomen sortitæ, aut nomine carentes, spiritusque subministrantes, in tenebris egerunt: sed in hac commodatissima sibi luce, lætitiisque spiritali suum statum habuerunt. Atque his obstiterit nemo, saltem qui, supercœlestem lucem inter bonorum promissiones expectat: De qua Salomon ait: Lux iustis semper est præsens. Et apostolus Paulus: Gratias agentes patri, qui idoneos nos reddidit ad participationem sortis sanctorum in luce. Etenim si qui condemnantur, in tenebras exteriores mittuntur: qui dignè egerunt uoluntate diuina, eos in lumine supercœlesti, suam habere requiem constat. Postquam igitur factum esset ex imperio diuino cœlum, ac circumactū ambitu suo undique, ea quæ intra ipsum

Propriè malum ē nobis ipsius ducit originem.

Ratio tenebrarum & quomodo obortæ esse uidentur.

Quid est spiri-
tum dei ferri
super a-
quas.

Lucis creatio.

sunt complexum esset, corpus cotinuum obtinens, ab externisq; interna se iungere ua-
lens, comprehensum intra se locum necessario carentem lumine reddidit, tenebrisq;
externo interciso splendore obscurauit. Nam ut sit umbra, tria concurrant oportet:
lux, corpus obiectum luci, locus luminis expers. Tenebrae itaq; iam dictae, propter
coelestis corporis umbram obortae sunt. Atq; id quod dicimus apertissimo plane ex-
emplo perceperis, si tibi in ipso meridie densa ex materia opacaue tabernaculum cir-
composueris, ac tenebris hoc modo factis te ipsum incluseris: tales & tenebras illas
puta fuisse, non principaliter ex sese subsistentes, sed res alias sequutas. Has autem &
super abyssum fuisse scriptura dicit: propterea quod aeris fines cum corporum omni-
um finibus superficieq; copulari, atq; accommodari suapte natura solent. Aqua ue-
ro tunc fluitabat, omniaq; tegebat. Idcirco tenebras necessario dictum est super a-
byssum faciem fuisse. Et spiritus dei ferebatur, inquit, super aquas. Siue hunc dicat spi-
ritum, diffusionem fuisse aeris naturae spirabilis, accipe tibi Moysen mundi singulas
partes enumerantem: Fecit deus coelum & terram, aquam, aerem, & hunc, fluentem
iam inq; partes omneis sese diffundentem. Siue, quod & uerius est, & a maioribus no-
stris probatum, spiritus dei sanctus ille dictus est: propterea quod obseruatum est, ta-
lem de illo peculiari modo scripturam praecipueq; facere mentionem, & nihil aliud dei
spiritum appellare, quam ipsum spiritum sanctum, qui diuinae beataeq; trinitatis nu-
merum complet. Hanc quoq; sententiam si acceperis, maiorem ex hac utilitatem con-
sequeris. At quonam pacto dixeris super aquas hic ferebatur? Equidem non meam
tibi, sed uiri cuiusdam Syri sententiam recensebo, qui tantum a sapientia mundi dista-
bat, quanto uerarum scientiae rerum propinquior erat. Aiebat igitur ille Syrorum lin-
guam significantiorem atq; euidentiore esse, & ob affinitatem, quam habet cum he-
braica lingua, sententias aliquo modo scripturarum magis attingere. Itaq; talem hu-
iusce dicti sententiam esse dicebat: Verbum hoc, ferebatur, pro fouebat, uitalemq;
foecunditatem aquarum naturae praebat: sumunt atque interpretantur ad similitu-
dinem auiculae incubantis, uimq; uitalem quandam imprimendis in ea quae ab ipsa
fouentur. Talem hanc uocem aiebat sententiam indicare: super aquas, inquam, spiri-
tum dei ferri, id est, ad foecunditatem uitalem, aquae naturam praeparare. Quare sa-
ctum abesse. Et dixit deus: fiat lux, & facta est lux. Prima uox dei lucis naturam crea-
uit, tenebras deleuit, mundum exhilarauit, uniuersis continuo gratum attulit incun-
dumq; conspectum. Namq; coelum quidem illustratum est, tenebris antea oclusum
atq; uelatum, pulchritudinemq; tantam ultro obtulit, quam etiam nunc aspectus
oculique testantur. Aer autem omni ex parte illustrabatur. Immo uero totam immix-
tam sibi per omnia lucem habebat, celeriterq; splendorem per fines undique suos di-
stribuebat. Etenim partes superas uersus, aetherem ipsum coelumq; pertingebat: in
latitudine uero omnes mundi partes tam aquilonares ac australes, momento pun-
ctumque temporis, quam ipsum ortum atq; occasum illuminabat. Talis est enim ipsius
natura tam pertenuis atq; perspicua, ut lumen per ipsum transiens spatio nullo pro-
prius temporis egeat. Nam ut absq; ulla mora subito nostros aspectus ad ea quae con-
spiciuntur deducit: sic & luminis accessus ad fines usq; suos puncto temporis suscipit,
quo sane minus temporis momentum ullum uel mente nemo capere potest. Aether
deniq; iucundior post ortam lucem euasit, & aqua magis perspicua non solum lumen
suscipiendo

A suscipiendo, uerum etiam emittendo, refractione nimirum ipsius, splendoribus ab ipsis aquis undique resilientibus. Omnia tunc omnino diuina uox ad iucundissimam præstabilissimamque conditionem mutauit. Nam ut ij qui oleum in profundum effundunt, luciditatem ac claritatem illum in locum inducunt: sic omnium creator rerum uerbo suo, lucis repente gratiam in ipsum mundum intulit. Dixit deus: fiat lux, & facta est lux: iussit, & imperium protinus in opus exijt, naturaque facta est qua ne rationibus humanis excogitari quidem delectabilius quicquam poterit. Cum autem uocem in deo uerbum, imperium, præceptumque dicimus: non eum intelligimus sonum, qui per instrumenta uocis elicitur, nec aërem lingua formatum orationem diuinam esse asserimus: sed pro uoluntatis momento uocem atque præceptum ob auditorum facilem perceptionem sumi dicique censemus. Et *Lux bona.* uidit deus lucem esse bonam. Quas laudes nos dixerimus ipsa luce dignas, quæ testem suæ bonitatis ipsum iam suum habet creatorem? Nam & apud nos ratio iudiciumque rerum cedit oculis: quippe cum tantum dicere nequeat, quantum sensus antecedens testatur. At si bonum pulchritudoque corporis, partium inter sese moderatione coloreque probò resultat, quonam, quaeso, pacto ratio pulchri in ipsa luce simplici natura, partibusque similibus prædita consistit, ac conseruatur? an quod luci commensuratio non in proprijs ipsius partibus, sed in ea sita est quam oculis iucunditatem & placiditatem obijcit. Sic enim & aurum pulchrum esse constat, non partium inter sese moderatione, sed quod solo eleganti colore uisum inuitat ac allucit, aspectuique iucundum est. Sic & hesperus pulcherrimus est stellarum: non propterea quòd eas partes ex quibus constat, proportionatas & concinnas inter se habeat: sed quòd splendorem suum oculis iucundum ac placidum immittat. At dei iudicium in præsentia de bonitate lucis, non ad oblectamentum omnino uisus respicientis, est allatum: sed ad commodum etiam prospicientis ab ipsa luce, postea prouenturum. Nondum enim erant oculi, qui de lucis pulchritudine dignoscere iudicareque possent. Et diuisit deus inter lucem & inter tenebras. Id est, naturam istarum talem effecit, ut misceri non possint, sed oppositæ sint ac contrariæ. Appellauitque deus lucem diem, tenebras autem uocauit noctem. Nunc quidem post solem factum, dies is aër est, quem sol illuminat, cum est in hemisphærio: at nox umbra est terræ, quæ fit occultante se sole: Tunc autem dies fiebat, uicissimque nox accedebat, non ex motione solis: sed illa primogenita luce sese diffundente, rursumque contrahente, ea sanè mensura, quæ à deo fuerat definita. Et facta est uespera & factum est mane dies unus. Vespera quidem terminus diei noctisque communis est: mane autem uicinitas illa est noctis ad diem. Ut igitur præcipuum creationis honorem diei adscriberet, finem prius diei memorat, deinde noctis: quippe quæ sequitur ipsum diem. Ante namque lucem exortam haud nox erat in mundo, sed tenebræ. Quod tamen à diē ut oppositum est distinctum, id nox est nuncupatum: quod & nouam post diem sortitum est appellationem. Facta est igitur, inquit, uespera, factum est mane, diluculum intelligit. Nondum diem & noctem hæc nuncupauit, sed præstabiliori totam tribuit appellationem. Hanc utique consuetudinem inuenies in tota quoque scriptura in metiendo tempore dies, & non unā cum diebus noctes enumerari. Psalmes, Dies annorum nostrorum, dicit. Et Iacob: Dies uitæ meæ parui sunt atque mali. Et rursum. Omnes dies uitæ meæ. Quo patet ea quæ nunc per historiæ formam tradita

Cur dictum di
es unus, non
primus.

sunt, institutiones ac leges esse ad ea quæ deinceps sequuntur. Et facta est uespera, & factum est mane dies unus. Quam ob causam non dixit primum diem sed unum, ubi magis conueniebat allaturum ordine secundum diem, & tertium, atq; quartum, eum qui omnes anteibat primum appellasse diem, non unum. Sed unum dixit. An ut diei noctisq; spatium definiret ac diluculi tempus coniungeret, ita ut ex uiginti quatuor horis unius diei spatium compleretur, atq; ita & nox sub uocabulo diei comprehenderetur & subintelligeretur: ut & si in solstitijs exuperat altera, definito tamē tempore totum utriusq; simul spatium sit descriptum: quasi diceret, quatuor uiginti q; horæ, spatiū est unius diei. An quia cœli ab eodem signo ad idem reuolutio uno die completur: ita ut quoties iuxta solis circuitum uespera & mane mundum occupant, periodus illa prolixiore quàm unius diei spatio compleatur. An ea ratio potior est, quæ in arcanis secretisq; traditur: Deus itaq; qui temporis naturam creauit, mensuras ipsi ac signa, scilicet, spatia dierū adiunxit: septimanaq; ipsum metiens, in orbē septimanam in sese semper uersari iussit, curricula temporis ac motiones enumerantē: & unum item diem, septimanam conficere, ipsum in sese septies redeuntem. Id autem orbis subit effigiem, à sese incipiens & in seipsum desinens: quod iam & seculi proprium esse constat, in seipsum conuerti, & nequaquam terminari. Quamobrem caput ipsius temporis non diem primum, sed unum appellauit, ut ex appellatione etiam affinitatem ad ipsum seculum haberet. Is enim qui unici principij ac incommunicabilis ad aliud præ sese fert formam accommodatē sanē atq; appositē unus est nuncupatus. Quod si secula plura scriptura nobis afferre solet, seculi seculum, seculorumq; secula pluribus in locis dicendo, tamen & illic nec primū, neq; secundum seculum nobis enumeratur, ut statuum potius uariarumq; differentiarum rerum: sed non descriptiones ac fines successionesue seculorum ex eo demonstrantur. Dies enim, inquit, domini, magnus est & præclarus. Et rursum: Cur uos quæritis diem domini? Atq; hic non est lux, sed tenebræ: Tenebræ uidelicet ihs, qui digni tenebris sunt. Nam & uesperis & successione ac fine diem illum carere doctrina sacra nouit: quem & octauum psalmorum autor appellauit: propterea quod extra tempus illud hebdomadale situs est. Quare siue diem dixeris, siue seculum, eandem sanē sententiam dixeris. Siue igitur dies status ille dicatur, unus est & non plures: siue seculum appelletur, unicum utiq; fuerit, & non multiplex. Quæ cum ita sint, ut ad futuram illam uitam, statumq; futurum illum nostram Moses mentem erigat atque deducat, unum eum appellauit diem qui seculi ipsius imago, qui dierum origo, qui luci cœtaneus est: Ipsum, inquam, dominicum diem, quem resurrectio domini cohonestauit. Facta est igitur uespera, inquit, & factum est mane dies unus. Sed hi nostri de illa uespera sermones ab hac uespera iam occupati, hic orationi nostræ finem imponunt. Pater autem uerissimæ lucis, qui diem cœlesti lumine decorauit, qui noctem ignis splendoribus illustrauit, qui futuro in seculo recreationem in spiritali illa indefinētiq; luce parauit, uestra omnium corda notitia ueritatis illuminet, uestramq; uitam conseruet: ambulandi facultatem uobis præstando, perinde atq; in die semper decorare, ut in sanctorum demum splendoribus ueluti sol eluceatis, pro mea gloria, in diem Christi, quem gloria decet in secula seculorum.

HOMILIA. III.

ET DIXIT DEVS, FIAT FIRMAMENTVM

in medio aquarum, & diuidat a/
quas ab aquis.

PERA dici primi, immò uero unius (non enim eam ab ipso dignitatem auferamus oportet, quam obtinet in natura ab opifice rerum seorsim editus, non in ordine cæterorum dierum enumeratus) oratio nostra hesternò die in medium attulit, interpretationisq; bipertitò diuisa, partem alteram matutinum alimentum, alterum uespertinam lætitiā, animarum, auditoribus obtulit atq; apposuit. Hodierno autem die ad res mirandas diei secundi transit. Neq; uero hæc dico, ad interpretis id uires, sed ad eorum gratiā quæ scripta sunt referendo, quæ facile suapte natura probatur ac acceptatur: cordibusq; eorū accommodatur, qui res ueras probabilibus anteponunt. Quæ sententia nimirū & psalmorū auctor significantissimè, quæ à ueritate percepta prodeunt indicās oblectamenta, quā dulcia (dicit) faucibus meis eloquia tua sunt, superq; mel ori meo. Hesternò itaque die, quoad facultates nostræ suppeditabant, animis nostris in eloquij diuini studio exhilaratis, hodie rursus accessimus, hoc secundo die mirandas secundi diei res atq; opera spectaturi. At me non præterit, complures operarios artifices ex opera quotidiana sibi uictum comparantes, nos cingere atque stipare, qui nostram orationem perbreuem esse percipiunt, ne suis ab officijs longo tempore distrahantur. His quid dicam? eam scilicet temporis partem, quæ deo mutuo datur, non amitti: sed ab eo magna cum accessione, largiq; scænore reddi solere. Nam si quæ negotiosæ difficultates in uita accidunt, eas dominus submouebit: & corpori robur, & promptitudinem animo, & commutandarum rerum facilitatem, & uniuersa in uita prosperitatem, ijs qui spiritalia cæteris anteponunt præstando: & si præsentī in uita fortasse nō, ut speramus, studia nostra procefferint: ad futurum tamen seculum, bonus certè nobis thesaurus ipsa doctrina spiritus erit. Tolle igitur omnem à corde uitæ curam, totumq; teipsum hoc mihi collige loco. Nihil enim profectò corporis præsentia prodest, si cor tuum circa terrenum thesaurum acquirendum laborat. Et dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Iam & heri dei uerba præceptumq; percepimus dicentis, fiat lux. Et hodie etiam audimus: fiat firmamentū: plus tamen aliquid præsentia uerba uidentur habere: propterea quòd oratio non modò constitit in præcepto: sed & causam cur ipsa requiritur exstructio firmamenti, sine cunctatione protinus addidit: Ut diuidat, inquit, aquas ab aquis. Primum igitur quonā pacto deus loquatur inuestigemus. Num nostro modo? prius quidem ab ipsis rebus typus quidam cogitationi hominis inditur: deinde post imaginationem eorum quæ mens concepit, selectis cuiusq; rei proprijs & accommodis significationibus pronuntiat: postea ijs quæ intellecta sunt, instrumentorū uocalium officio subministrationisq; traditis, hoc pacto per aëris affirmationē, motionē uocis articulata, secretā cordis cogitationē, edit atq; explanat. Et quomodo nō fabulosum fuerit, deū talis indigere processione asserere, ad ea tandem exprimenda, quæ ab ipso sunt intellecta. An non accommodatius magisq; pium esse uidetur, quod diuina uox

Deus num lo/
quatur uti nos

Non sine mysterio
Moses deo creatori
sermonem tribuit.

uina uoluntas primumque spiritualis motionis consilium sit uerbum dei: format autem illud scriptura fufius, ut non modò fieri creaturam uoluiffe deum, sed etiam per cooperarium quendam illam in generationem produxiffe ostendat. Nam potuiffet, ut à principio dixit, de omnibus pari modo tractare, omniaque transigere: In principio fecit deus cœlum & terram: deinde fecit firmamentum. Nunc uero deum iubentem inducens ac differentem, eum sanè taciturnitate cui iubet, & qui cum differit insinuat, ac subostendit: haud inuidens nobis, ne illius notitiam consequamur, sed ad illius desiderium nos incendens: gratia cuius uestigia quædã indiciaque secretæ rei submittit. Quod enim labore quispiam est consequutus, id & libens suscipit, & non sine cura conferuat: at quæ facile acquiri possunt, eorum comparatio perfacile spernitur. Idcirco uia quadam ac ordine, nos ad unigeniti dei intelligentiam deducit. Quanquam uel hoc pacto incorporali naturæ nō opus erat ea oratione, quæ in uoce consistit, ubi mentis ipsimet conceptus communicari cum cooperario poterat. Itaque quid opus est ijs oratione, qui possunt ex ipsis mentis conceptibus inter sese mutuo, deliberata definitaque cōmunicare? Etenim uox ob auditū est, & auditus uocis est gratia. Vbi uero nec aë, nec lingua, nec auris est, nec flexuosus meatus, ad sedem usque sensus in capite deferens sonos, ibi nullis omnino uerbis est opus: sed medullitus, ut ita dicā, ex ipsis cordis conceptibus, communicatio fit uoluntatis. Vt igitur ad eam inquirendam personam, ad quam uerba diriguntur, noster animus excitetur (quod quidem paulo antè diximus) hæc sumpta est sapienter artificioseque locutionis figura. Secundo loco exquirendum esse uidetur, an diuersum quid sit à cœlo iam facto firmamentum id, quod & ipsum nuncupatum est cœlum: & an omnino duo sint cœli, quod qui de cœlo philosophati sunt noluerūt, malentes linguas suas præferre quàm quod uerum est recipere. Vnū enim cœlum in ratione rerum esse, nec insuper oriri secundum aut tertium, aut quorumuis posse putant: corporis tota cœlestis essentia, in unius cœli cōstitutione, ut arbitrantur, cōsumpta. Etenim unum, inquiunt, corpus esse, quod in orbe fertur, idque finitum esse: quod si cū primo cœlo completū sit, nihil prorsus ad secundi tertijque generationem ortumque reliquū esse. Hæc igitur imaginatur ijs, qui materiā ingentem offerunt operifici rerū ex illa iam prima fabula ficta, in hanc falsam inde sequentē sententiā dilapsi. Nos autem à sapientibus Græcorum hoc petimus ut nos haud irrideant, nisi prius quas inter sese controuersias habent, dissensionesque composuerint. Sunt enim inter ipsos qui infinitos cœlos, & mundos esse prodiderunt. Quorum sententiam cum redarguerint ueluti non probabilem, ijs qui grauioribus demonstrationibus robustioribusque utuntur, atque necessitatibus geometricis cōfirmauerint, ferre patique naturam minimè posse, ut præter hoc unum cœlum aliud oriretur: tunc ipsorum mathematica & artificiosa deliramenta magis ridebimus. Siquidem cum uideant similes ob causas, & unam & plures fieri bullas ambigunt, an creatoris facultas cœlos plures efficere possit, quorum uires ac magnitudinem nihil ab eo humore concauo differre censemus, qui in torrentibus inflatur, si ad excellentiam diuinæ potentiae respexerimus. Quare deridendæ sunt eæ rationes, quibus illi duos in ratione rerum cœlos esse non posse probant. Nos autem tam absumus ut de secundo cœlo ambigamus, ut & tertium insuper querendum esse arbitremur, aspectu cuius olim diuus Paulus est potitus. Psalmus etiā, Cœlos cœlorū nominās pluriū cœlorū nobis indidit intelligentiā. Nec uero magis hæc mira uidentur, quàm septē illi circuli, in quibus septem inhaerentia sidera cursum agere

A sum agere suum ferè ab omnibus uno ore dicuntur: quos & ita ferunt, ut alijs ab alio perinde contineatur, ut ea uasa, quorum alterum inter sese positum alterum ambit atq; coërcet. Istos uero contrario motu erga uniuersum ductos per circunscindentem & perrumpentem athera dulcem quendam & concinnum sonitum, omnem melodiarum iucunditatem superantem credere. Sed cum ab illis sonitus huiusce per sensum petitur fides, quid aiunt? Nos inquit, ob assuetudinē ab ipso primo iam ortu completis hoc auribus sonitu obsurdescere, sensuq; illius audiendi carere, perinde atque ij, quorum aures sonitu cōtinuè malleorum excusorij in officinis pulsantur. Horum cauillatoria hanc sententiam debilissimamq; redarguere, adeò palam auditu primo talem sese omnibus offerentem, non hominis est profectò, aut tempori parcere scientis, aut sagacitatem auditorum ac ingenium coniectantis. Sed externa ista exteris relinquentes, ad ecclesiasticum sermonem nos redeamus. Dictum est à nonnullis nostris maioribus, non esse secundi cœli hunc ortum, sed explanationem quandam prioris: propterea quod illic scriptura cœli ac terræ creationem in summa quidem tradiderūt: hic uero modos, quibus singula facta sunt, exactius explicet. Nos autem dicimus, cum nomen diuersum officiumq; peculiare cœli secundi traditum sit, aliud hoc præter id esse, quod in principio est effectum, solidioris sanè naturæ, præcipuum quoq; officium uniuerso subministrans, Et dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & fecit deus firmamentum, diuisitq; aquas quæ erant sub firmamento ab ijs, quæ erant super firmamentum. Sed antea quàm scripturæ sententiam afferamus, id quod ab alijs obiicitur dissoluere enitamur. Percontantur enim nos si firmamenti corpus globosum est, ut aspectus ipse declarat deflu-

B it autem aqua suapte natura, eq; sublimi delabatur, quomodo potuerit in curua firmamenti circumferentia collocata persistere. Ad quod dicendum est, non si quippiam orbis interna parte speciem obtinere cernitur, id & externa superficie globatam in formam reductum esse, totumq; exactè summamq; cum leuigatione, quasi torno adhibito, circumductum esse necessariò oportere: cum lapidea balneorum tegmina, extructionesq; cauernosas ita habere uideamus, ut interna quidem sui parte semicirculi figuram obtineant: supernis autem in partibus atq; tegmine, plana nonnunquam æqualiue superficie terminentur. Quapropter hac de re neq; sibi molestias ipsi sumere, neque nobis præstare uelint, quasi superis aquam in locis detinere, coërcereq; non ualeamus. Post hæc dicendum esse uidetur, quæ nam sit ipsius firmamenti natura, & quam ob causam inter aquas separandas interpositum sit. Scriptura sacra hoc nomine firmamento, in ijs rebus quæ robore uiribusq; exuperant, uti consueuit. Quemadmodum cum dicit: Dominus firmamentum meum, & refugium meum: Et ego firmaui columnas eius: Et, laudate ipsum infirmamento uirtutis eius. Nam externi homines id firmum corpus dicunt, quod quasi solidum est ac plenum, ad differentiam ita mathematici corporis dictum. Est autem mathematicum corpus, quod in dimensionibus solis consistit, longitudine, inquam, latitudine atque profunditate. Firmum autem solidumq;, quod cum dimensionibus & reniti resistereq; potest. Scriptura autem sacra, quod perrobustum est, neq; cedit, id omne firmamentum dicere consueuit, atque adeò, ut & in aëre denso hac ipsa uoce uti uideatur, ueluti cum dicit: qui tonitruum firmat. Soliditatem enim & resistentiam eius spiritus, qui in nubium sinibus includitur, atque ob uiolentam eruptionem inde sonos ac strepitus

Quid firmamentum.

Tonitruum.

ac strepitus eos efficit quos tonitrua dicimus, firmitudinem tonitruū nūcupauit. Igitur & hic etiam pro quadam firma solidāq; natura, ad detinendas aquas ac coercendas idonea, quæ suapte natura dilabuntur ac perfacile dissoluuntur, hanc à scriptura uocem allatam esse arbitramur. Nec tamen ipsum firmamentum cum (uti uulgo putatur) ex aqua uideatur ortum habuisse suum, aut aquæ coactæ, aut naturæ cuiquam tali, quæ sui principium ortus ex humore colato sumit, simile censendum est esse, qualem crystalli lapidis naturam esse constat: quem ob exuperantem aquæ congelationem in eam essentiam quam obtinet, autumat uerti: aut speculi naturam inter metallica compactam. Est autē & ipse lapis pellucens, & peculiari quadam purissimāq; præditus perspicuitate, qui si suo in genere fuerit exactus inuētus, neq; putredine ulla consumptus, neq; perruptus ulla ex parte, cum aëre sanè contendit, eiq; ferè perspicuitate similis esse uidetur. Ex his igitur nulli simile firmamentum esse censemus. Est enim puerilis simplicisq; profectò mentis, tales de corporibus cœlestibus opiniones habere. Neq; tamē si cuncta in cunctis insunt, ignis in aëre, aër in aqua, cæterorumq; similiter aliud inest in alio, & nullum omnino sensibile elementum syncerum est mixtio: neq; caret, ut nō sit aut mediū, aut oppositi sibi particeps: firmamentum ob id ipsum, aut ex uno simplicium corporum, aut ex omnibus immixtum esse asserere nobis placet, qui iam ab ipsa diuina scriptura ita instituti sumus, ut nihil ultra ea quæ nobis sunt concessa menti nostræ, imaginari cogitareq; concedamus. At uero nec illud haud animaduersum nos prætereat, quod posteaquā præceperat deus dicēs. Fiat firmamentum, non dictum est simplici modo, & factum est firmamentum, sed fecit deus firmamentum. Et rursum: Diuisit deus aquas quæ erant sub firmamēto, ab ijs quæ erant super firmamentū. Audite qui surdi estis: respicite qui cæci estis. Et quis, quæso, surdus est, nisi qui non audit adeò magna uoce spiritum sanctum, clamantem: Quis deniq; cæcus est, nisi qui non cernit ac inspicit adeò apertas, adeò claras de unigenito dei filio demonstrationes? Fiat firmamentū: hæc uox profectò primordialis est causæ. Fecit deus firmamentū, hæc effectricis est sanè creatricisq; potentiæ testis. Sed ad interpretationem continuandam, orationem flectamus. Et diuidat, inquit, aquas ab aquis. Infinita quidem, ut uidetur, aquarum erat diffusio, unde quaq; inundantiū terræ, superficiemq; illius ita occupantium ut reliquis elementis collatæ, proportionem illorum superare uideantur. Quapropter & antea dictum est abyssum undiq; circumdare terram. Causa autem humorum copiarum tantæ, in ijs quæ deinceps dicentur nos assignare oportet. Nemo uero, prorsus uel eorum, quorum animus non mediocriter in perspicientia rerum sese exercuit, quiq; in hac caduca fluenteq; natura per quam acutè conspiciunt, nostram increpabit opinionem, quasi quædam impossibilia supponentem atq; figmenta: neq; à nobis petet quam in sede constiterit aquarum naturam. Qua nanq; ratione tellurem, quam aqua longè grauiorem esse nemo est qui ignoret, ab extremis finibus separatā in uniuersi medio collocant, indeq; suspendunt, eadem & copiosam aquam: cum propter naturalem ad ima defluendi procliuitatem: tum ob æquale omni ex parte momentum, circa tellurem stare, quiescereq; profectò concedent. Igitur humoris immensa natura circa terram undiq; diffundebatur, non temperatè sese habens ad illam, sed longo exuperans interuallo: ita iam in uniuersi primordijs à magno rerum artifice futura re prospecta, & primis rebus ad commo-

ditatem sequentem dispositis. Quanam igitur necessitas fuit, ut adeò exuperet aquæ natura:

*Mysterium
de filio.*

*Aquæ abundantiæ
cur maxime fuerit
necessaria.*

A natura? An cum essentia quidem ignis necessaria sit uniuerso, non solum ad terrestrium rerum administrationem, sed ad ipsius etiā uniuersi totius integritatem (mutilum enim esset, si unum hoc ipsi maximum elementorum omnium, opportunissimumq; deesset) aduersentur autem sibi mutuo, alterumq; alterum corrumpat: ignis quidem aquam cum excedit uincit uiribus: ignem autem aqua cum exuperat copia, nec aut seditionem inter hæc esse, aut alterius defectione causam emeruisse oportet, ut uniuersum dissoluatur ac pereat: tantam humoris naturam qui omnia disponit deus parauit atq; recondidit, ut ad definitos usq; , certosq; fines ipsius mundi, cū paulatim ab ignis uiribus absumatur, ipsi resistere ualeat. Enimuero qui pondere cuncta mensuraq; disposuit (in numerato nanq; ipsi, secundum Iob, & pluuiæ guttæ sunt) is & quantū temporis definiendum fuerit, ut ipse mundus permaneat, certò sciuit: & quantū etiam igni sumptus pabuliq; recondere oporteret, non ignorauit. Hæc est aquarum abundantia ratio in ipsis rebus creatis. Atqui necessariam mundo naturā ignis ipsius esse, nemo adeò expers est uitæ, ut ignoret doceriq; uerbo Dei opus habeat: non solum quia facultates omnes ac artes quibus uita nostra subministratur, ac continetur ad operationes exercendas suas ignis egeant naturæ, texendi, inquam, suendi, ædificandi, mulcendiq; ferri facultas, atq; agricultura: uerum etiam neq; stirpium pululationes, neq; fructuum concoctiones, neq; animalium aut terrestrium aut aquatiliū ortus, neq; alimenta etiā istorum ulla aut initio fuissent, aut tempore aliquo permansissent, si calor in ratione rerum nō esset. Ergo pernecessaria quidem caloris creatio fuit, ut ea quæ gignuntur, oriantur atq; persistant: pernecessaria autem & humoris abundantia propter ignis incessabilem ac ineuitabilem consumendi uim. Circumspice quæso, iustaq; creaturas omnes, ac caloris uires omnibus in rebus, quæ generationi corruptioniq; obnoxia sunt, insidentes ac dominantes contemplare. Idcirco copiosæ sunt aquæ, partim super terram diffusæ, partim ultra ea quæ conspiciuntur ductæ, partim in sinibus telluris inspersæ: unde fontium emergunt copiosissimi ortus, & puteorum scaturigines, amniumq; tam torrentium quàm perennium flumina: quo multis porrò uarijsq; locis ac cellulis humoris substantia conseruetur. Atq; in orientali quidem plaga ab hyemalibus solstitijs, fluuius Indus erumpit, omnium maximus amnium, ut memoriæ tradiderunt ij, qui de orbis situ partibusq; conscripserunt, qui uastis fluminibus euoluitur in Indicum mare: & insuper Bactrus & Choaspes, atq; Araxes à quo & Tanais auulsus in Meotim paludem dilabitur, & Phasis à Caucasii montibus erumpens, & alij innumeri ab aquilonaribus partibus, ad Euxinū usq; pontum labuntur. Ab occasibus autem æstiujs, ex Pyrenæo monte Tartesos & Ister egrediuntur: quorum ille ad id mare pergit, quod Herculis ultra columnas diffunditur. Ister uero Europam percurrens, in Pontū emanat. Quid refert & alios innumeros adnumerare, qui ex intimis Scythiæ montibus egrediuntur quorum est & Eridanus cum compluribus alijs nauigabilibus & ipsis amnibus qui per occiduos Galathas, Celtasq; atq; propinquas eis barbaras gentes, nationesq; labentes, in occiduum mare omnes sese euomunt. Iam quidem & ex meridie superis à plagis per Aethiopiā innumeri ueniunt amnes, partim ad nostrum hoc mare, partim ad id quod est ultra nauigabile permeantes: ex quibus sunt Aegon, & Nysses, & qui Cremeres uocatur, & insuper ipse Nilus: qui sanè neq; similis natura fluuijs esse uidetur, cum exundans æquæ atq; mare uniuersam Aegyptum operiat. Adeò locus hic orbis habitabilis no-

stri, copiosis occupatur aquis, maribus uastis percinctus, & innumeris amnis affluens, ob inenarrabilem opificis sapientiam: opera cuius effectum est, ut ignis aduersantem sibi aque naturam haud facile consumere possit. Erit tamen quando & uniuersa cremabuntur igne, ut Esaias in ijs asserit, quibus de omnium rerum differit opifice deo: Qui dicit abyssus, deserta eris, & omnes tuos fluuios desiccabo. Quæ cum ita sint infatuata illa sapientia, deiecta atque posthabita, suscipe nobiscum ueritatis doctrinam, uulgarem quidem sermone, stabilem autem firmamque cognitione. Idcirco fiat firmamentum in medio aquarum, & sit discriminans inter aquam & aquam. Diximus quid apud scripturam significet firmamentum. Quod non resistantem solidamque naturam, ac ponderis participem, firmamentum dicat: sic enim terræ magis propriè ista competeret appellatio: sed ob sublimium rerum naturam, quæ pertenuis est atque rara, & à nullo sensu percipi potest, hoc firmamentum appellatum, tenuissimorum corporum comparatione, quæ sensu percipi nequeunt. Cogita uero mihi regionem quandam locumue discernendi humoris uim habentem, tenuem quidem atque distillatum humorem ad supera loca traicientem, crassum autem atque terreum ad infera demittentem, ut ab initio finem usque, eadem in uniuerso temperies conseruetur, calore paulatim humoris essentiam absumente. Tu uero copiam quidem aquarum tantam esse non credis: ad caloris autem tantam copiam non respicis: qui tametsi paruus est magnitudinem, multum tamen humoris ob uires suas consumere potest. Etenim attrahit quidem ad se propinquum humorem sibi, ut ipsæ cucurbitulæ medicorum docent: attractum autem consumit: perinde atque in igne lucernæ fieri solet, qui per lychnum ad se tractum adiacens alimentum cito admodum mutatum comburit. Iam uero ætherem ipsum quis ambigit igneum esse, ac perflagrantem? Quem, nisi finibus necessarijs ab opifice suo detineretur atque coerceretur, quid, quaeso, prohibuisset omnia sibi propinqua cremantem atque urentem, uniuersum omnium rerum humorem iam absumpsisse? Quapropter & ærius humor, nubesque supero in loco constant, atque coguntur e uaporum ad ipsum delatione, quos amnes, fontes, lacus, paludes, ac maria cuncta emittunt, nec rerum omnium naturam æther occupet comburendo. Solem etiam hunc æstatis tempore regionem perhumidam sæpenumero limosamque, breuissimo temporis momento penitus humore carentem, aridamque relinquere cernimus. Ostendant igitur ijs nobis qui omnium scientiam pollicentur, ubinam sit humor ille? Nonne cuius constat in uaporem uersum calore solis absumptum fuisse? quanquam neque candidum illi solem asserunt esse. Tanta illis est quiduis dicendi temeritas Atque attendite, quaeso, cui nitentes argumento, aperte rerum experientia aduersentur? Cum sol, inquit, colore candidus sit, & nec subrubens ei color, nec flauus insit, nec ignea profecto præditus est ob id ipsum natura, sed calorem istum non insitum inesse soli ex natura, sed ex motionis emergere celeritate dicunt. Quid inde sibi uolentes? Ut nihil prorsus humoris sol absumere uideatur. Ego uero quanquam hæc illorum sententia uera non sit, non tamen eam depello tanquam meæ rationis suffragatricem. Nam ob humoris à caloris actione consumptionem, necessariam esse copiam aquarum asserimus. At nihil interesse uidetur, naturamne sol an externum aliquod accidens calore præditus sit, ad effectus eosdem in materijs eisdem gignendos. Namque siue mutua frictione ligna flammam ignemque pariant, siue flamma accensa cremetur, æqualis nimirum ac similis ex utrisque finis emergit. Summam tamen uniuersum administrantis opificis dei sapientiam

A pientiam in eo uidemus quod ex alijs ad alia solem loca deducit: ne semper ipse trahens eisdem in partibus moram, ui sanè calor rerum ordinem dissoluat. Sed nunc ipsum ad austrum sub brumali solstitio, nunc ad æquinoctialem orbem pellit, atq; illic ad aquilonias plagas sub æstiuo solstitio reducit: ut hac illius sensim migratione, subiectis temperies tractibus, ac regionibus cōseruetur. Animaduertant autem ipsi uelim, an sibi ipsis nō aduersentur. Qui mare quidem inquirunt nō exundare fluuijs propter consumptionem eam quæ fit ex sole, & insuper salum amarumq; relinqui, ui calor humore tenui potulentoq; consumpto: quod ex solis potissimum discriminatione fieri constat, leue quidem absumentis, crassum autem ac terreum ueluti limū quendam sedimentumq; relinquentis: ex quo deinde mare tam amarum quàm salum & ad imprimendam siccitatem idoneum euadit. Postea uero mutata sententia, nec ijs animaduersis quæ de mari disseruere, nullam prorsus asserunt humoris ex sole fieri imminutionem. Et uocauit deus firmamentum cœlum. Hæc appellatio alijs *Firmamentū cœlum.* quidem propriè accommodatur: huic autē nunc ob similitudinem inditur: plerisque etiam in locis aërem obseruabimus cœlum dici, sub aspectum apertè cadentem, & cōtinētem & plenum, atq; continuum perinde ut cœlum. Dicit enim uolatilia cœli, & rursum: Ea quæ uolant in firmamēto cœli. Tale quid est & illud: Ascendunt usq; ad cœlos: Moyses quoq; benedicens tribui Iosephi à cœli temporibus, rore q; & à solstitijs mensium q; coitibus, atq; à uerticibus montium, collium q; perenniū benedictiones præstat: quippe cum horum ordo temperies q;, fertiles terræ regiones afficere soleat. Quin & in execrationibus Israëlī dicit: Erit æneum tibi super uerticē cœlum: siccitatē, ariditatem q; atq; cœlestium innuens defectionem aquarum, quibus ad gignēdos fructus efficitur terra fœcunda: cum itaq; deferri de cœlo rorem, aut pluuiam dicit, aquas tum eas nos intelligimus, quas superas occupare regiones est institutum. Quando namq; exhalationes illæ in sublimi coeunt, atq; aër ex constipationibus flatum densatur, & humores hæctenus quidem uaporationis instar & minutatim ubi inspersæ, iam inter se mutuo cohærent, generantur guttæ ex concretorum humorum pondere ad ima decedentes, atq; id ortum esse pluuiæ constat. At cum humor redactus in spumam fuerit ui uentorum, agitatione q; dissectus, summe q; deinde refrigeratus coactus fuerit uniuersus, nix tum cum frangitur nubes, defertur. Atque omnino ratione eadem uniuersam in aëre constare naturam humoris qui super nostro uertice collocatur, tibi cernere licet. Neque uero simplicem quisquam spiritalium explicationem sententiarum comprobatione carentem, cum eorum hominum curiosa qui de cœlo locuti sunt, inquisitione comparare conferre q; uelit. Etenim quanto modestarum pulchritudo, meretricia præstabiliior est, magis q; anteponenda: tantum & inter nostras externas q; sententias discrimen esse uidetur. Illi namq; contortam & coactam suis sententijs asserunt probabilitatem: hic ipsa sola ueritas nuda carens omnibus artibus, ante omnium oculos ponitur. Sed quid opus est ut laboremus in illorum falsis opinionibus redarguendis: quibus in promptu est illorum libris allatis, summo cum otio spectatores ipsorum contentionis pugnae q; sedere. Nā neque pauciores numero sanè, neque dignitate inferiores: sed loquacitate uel longo interuallo superiores sese illis contraria sentientes obiectant, qui mundum uniuersum inflammari ac comburi, reuiuiscere q; rursum è seminalibus ijs rationibus, quæ remanent in ipsis rebus combustis dicunt. Vnde & infinitos occasus mundi, &

*Aliquorum
lia de firma-
mento sententia.*

*Aqua & cete-
ra inanima
qua ratione
laudare deum
dicta.*

ortus itidem introducunt. Verum illi quidem à ueritate in duas partes diuisi, hinc & inde sibi diuertacula quædam exorbitationesq; quibus ad errorem profiscantur, inueniunt. Nobis autem, quiddam & aduersus eos qui nostræ sunt Ecclesiæ, de sege-
gatis aquis dicendum est, qui per anagogen sublimioresq; cogitationes ad allegori-
as confugiunt dicentes, essentias quasdam spirituales expertesq; corporis tropicè si-
gnificari per aquas: & suprà quidem in firmamento præstabiliores mansisse, infra
uero in ipsis, inquam, terrenis locis materialibusue, deteriores atque malignas sem-
per trahere moram. Idcirco dicunt, & eas aquas, quæ super cælum sunt collocatæ, de-
um laudare, id est, probas illas essentias, quæ dignæ sunt ob mentis puritatem, decen-
tem accomodatamq; reddere laudem creatori. Aquas autem eas quæ sub cœlis sunt
collocatæ, spirituales ipsas essentias improbitatis esse: ab ea nimirum altitudine, quâ
secundum naturam habebant in ipsum imum prauitatis fundum delapsas. Quas ut
turbulentas, ut seditiosas, ut effectuum perturbationumq; procellis, ac turbine flu-
ctuantibus exæstuantibusq; maria non iniuria nuncupatas fuisse, propter mutationis fa-
cilitatem, & uoluntatis motuum instabilitatem. His igitur & eius generis sententijs
uti somniorum interpretationibus anicularumque fabellis eiectionis, atque posthabitis,
aquam nos ut aquam intelligamus, & segregationem à firmamento factam humo-
rum, ea causa quam assignauimus accipiamus. Atque si unquam aquarum illarum, quæ
super cœlos sunt collocatæ, communem omnium dominum laudare dicuntur, non
naturas ratione præditas, ob id illas esse putamus. Nam neque cœli participes sunt
anima: propterea quod gloriam enarrant dei: neque firmamentum animans sensu
præditum esse censemus, quod effectorem manuum ipsius itidem enuntiat. Et si
quispiam cœlos quidem contemplatrices uirtutes esse dixerit, firmamentum autem
actrices officiorum, ac effectrices, ut eleganter quidem extructam, hanc sententiam
probabimus, ueram esse tamen non admodum concedemus. Hoc enim pacto ros,
pruina, gelu ac æstus, cum omnium rerum opificem apud Daniele laudare sint ius-
sa, mentes quædam fuerint inuisibilesque naturæ. Sed ea quæ his inest à mente præ-
ditis perspecta ratio apta ad hoc est ut conditoris glorificationem compleat. Non so-
lum enim is qui super cœlos est humor, quasi sit antecellens honore, propter suæ
probitatis excellentiam, laudat deum: sed etiam infirmæ res omnes atque terrenæ:
laudate enim ipsum dracones (scriptura iubet) & omnes abyssi, Quare nec abyssum
etiam ipsam quam in deteriorem intruserunt in partem, qui allegorias introducunt,
Psalmes abiectam esse censuit: cum & ipsa in communem sit creaturarum chorum as-
sumpta, sed pro suis ipsam quoque rationibus opificis dei laudes, perinde ut res o-
mnes ceteras concordie concentu subministrare putauit. Et uidit deus esse bonum.
Non oculos dei delectant ea quæ ab ipso creantur: nec apud ipsum est talis, qualis
apud nos bonarum rerum probatio: sed bonum id est atque pulchrum, quod effe-
ctum est ut artis ratio flagitat, & ad ipsius usum finis cōducit. Igitur qui mox in princi-
pio finem rerum quæ fiunt, sibi proposuit: is singula quæ fiunt, ut ad finem sibi pro-
positum pertinentia, suæ rationibus artis animaduersa probauit ac laudauit. Enim-
uero si manus, si oculus, si cætera denique statuarum membra singula per se seorsum se-
paratæque fuerint, non cuius profectò bona pulchræque fuerint uisa: sin suo quæque
posita fuerint ordine, rata tum illorum ratio tandem & homini rudi perspicua fieri
posset. Artifex tamen, & ante compositionem omnium uniuscuiusque bonum, ac
rationem ex-

A rationem ad ipsorum referens finem. Talis itaque quidam arte præditus, etiam nunc singulorum operum laudator opifex deus nobis describitur: afferet tamē & uniuerso simul accommodatam laudem, mundo perfectè iam extructo toto, ac constituto. Sed finis iam sit, oratioq; nostra de secundo die creationis hic desinat: ut diligentibus & industrijs auditoribus, temporis satis præstetur ad ea perquirenda, quæ nunc à nobis audierunt: quo si quid in ipsis utile sit, id memoria teneant, & per exercitium studij meditationemque quasi per quandam cōcoctionem utilium, fructum ac lucrum expectent: ijs autem quorum uitæ curis animus atque negotijs occupatur, otium concedatur: ut tempore medio rebus agendis dispositis, ad orationum epulas uespertinas anima uacua curis accedant. Deus autem ipse, qui res, magnas creauit: & ut hæc parua sint dicta, nunc opem tulisse uidetur, uobis omnibus omni prorsus in re facultatem ac lumen ad suam intelligendam ueritatē præstet: ut partim ex ijs quæ conspiciuntur, eum qui oculis cerni non potest, mente percipiatis: partim è creatarum rerum, tam mole quam pulchritudine, conceptum congruum opinionemq; decentem de creatore nostro sumatis. Inuisibilia enim ipsius (ut diuus Paulus ait) à creatione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, & diuinitas eius atque potentia sempiterna. Etenim & in terra, & in aqua, & in aëre, & in cœlo, nec non & in die nocteue, atque omnibus omnino quæ conspiciuntur, aperta capere opificis dei nostri uestigia monumentaq; possumus. Neque enim tempus ullum profectò nobis concedemus peccandi, neque cordis ullum omnino locum nostræ salutis unquam inimico uacuum relinquemus, continua tali memoria deum ipsum habitantem in nobis habentes: quem gloria decet in secula seculorum.

H O M I L I A   I I I I .

D I X I T   A U T E M   D E U S :   C O N G R E G E N T U R   A Q U A E   Q U A E

sub cœlo sunt unū in locū, & appareat arida: & factum est ita:

& uocauit deus aridam, terram: & congregationes
aquarum appellauit maria.

VNT ciuitates nonnullæ, quæ multis uarijsq; præstigiatorum spectaculis, inde à primo diluculo ad ipsum usque cœlum aduersperascens suos pascunt aspectus, fractosq; quosdam omnino, & corruptos cantus, nimiam in animis ingenerantes libidinem, frequentissimè audientes non fatiantur: atque tales populos complures perbeatos esse dicunt: propterea quòd foro, mercatura, artibus, cæterisque negotijs omnino comparandi uictus causa subeundis neglectis atque posthabitis, summo cum otio uoluptatēque uitæ tempus institutum sibi perducunt, nescij sanè ludos spectaculis abundantes lasciuis, communem ac publicam officinam scelerum esse: & modulationes atque concentus meretriciosq; cantus, auditorū animis insidentes, nil aliud efficere, quam ut turpitudinem omnibus persuadeant, citharcedorum tibicinūque sonitus imitantes. Iam uero complures eorum qui equorum studio incumbunt atque insaniant, in somnijs etiam de ipsis equis contendunt, currus aurigæque mutant: nec in ipsis quidem somni phantasijs à diurna dementia dimouentur. Nos igitur, quos ipse dominus maxi-

mus mirabilium rerum effector, ac artifex ad suorum ostentationem operum infinita-
 uit, spectando defatigabimur, inertesque ac fessi in audiendis uerbis diuini spiritus eri-
 mus. Nec ista magna uariaque diuinæ creationis officina, cogitatione mentesque circūda-
 ta, totum ornatū uniuersi spectabimus: cœlum quidem circumactū, prophetæ sentē-
 tia, ueluti fornicem: tellurem autē immensam tam mole quā pondere in seipsa fir-
 matam: aërem uero fūsum, mollem humidumque natura accommodatum quidem
 perpetuumque respirantibus alimentum, cedentem autem ijs præ mollitia quæ motu
 cientur, ut nullum prorsus per ipsum meantibus impedimentum sit semper ad terga
 secantium se facile incumbentem atque circumfluentem: aquæ denique naturam, tū
 ad alimentum, tum ad cæteros nostros usus paratam, cuius ordinatissimum ad desi-
 nita loca concursum ex ijs quæ modò lecta nobis sunt speculari. Et dixit deus: con-
 gregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in congregationem unam, & appareat arida, &
 factū est ita: & congregata est aqua quæ sub cœlo erat, in collectiones suas, & appa-
 ruit arida, & uocauit deus aridam terram: & congregationes aquarum appellauit ma-
 ria. Quot mihi negotia, quod molestias afferebas in ijs quæ antea dicebantur, cau-
 sam expostulando, quomodo tellus inuisibilis fuerit: cum omne corpus colore sua-
 pte natura sit præditum, omnisque color aptus sit percipi sentiri que uisu. Et forsitan ea
 quæ differuimus ibi satisfacere tibi non uidebantur: cum diceremus inuisibile non re-
 spectu naturæ, sed nostri, dictum à scriptura fuisse, propter obiectionem aquæ, tunc
 uniuersam tellurem operientis. Ecce nunc audi seipsam explanantem scripturam:
 Congregentur aquæ, & appareat arida ipsa. Contrahuntur ea quæ uelabant, ut a-
 spectui sese obijciat ea, quæ tunc non conspiciiebatur. Sed fortasse quispiam insu-
 per & illa quæsierit. Primum: Cur quod secundum naturam competit aquæ, ferri
 inquam, per decliua loca, ima que petere, id ad opificis imperium scriptura deducit?
 Quousque enim in æquo planoque solo sita est aqua, stabilis est tantisper, atque quie-
 scit, quippe cum haud habeat quorsum fluendo proficiscatur. Sed cum prona lo-
 ca fuerit atque decliua nacta, protinus cum antecedens processerit, ea quæ post i-
 psam continua est, sedem ipsius occupat: ea quæ sequitur illius itidem sedem: & ita de-
 labitur quidem quæ antecedit, sequitur autem quæ accedit: atque tanto delatio fit cer-
 tior, quanto & pondus maius est descendens, & loca ad quæ fit confluxio mai-
 oris concava sunt. Quod si ista est aquæ natura, superuacaneum est id imperium pro-
 fectò, quo iubentur in unum confluere congregarique locum: ob suæ nanque natu-
 ræ momentum, quo ad infera loca uergunt, ad præcipientes regiones concava que lo-
 ca sua defluxissent omnino sponte, nec antea stetissent, quā ipsarum superficies in
 æqualitatem reductæ fuissent. Nullus est enim locus ita planus atque æqualis, ut i-
 psius superficies aquæ. Secundum, quomodo dicat aquas unum in locum præ-
 cepto dei confluisse, cum multa uideantur esse maria non unum, & plurimum in-
 ter sese positione seiuncta. Ad primum igitur dicimus: Post præceptum quidem
 Domini cognouisti quales sint aquæ motiones, quomodo sit illa fluida, instabilis, &
 eius naturæ, ut ad decliua & concava loca feratur: antea uero quomodo sese habue-
 rit uiribus atque natura, quā ipsi nutum hunc cūsumque dei præceptum ingenuisset: nec
 tute ipse sanè uidisti, nec ab alio ullo qui uiderit, audiisti. Intellige nanque dei uocem
 effectricem esse naturæ, idque imperium quod factum est tunc creaturæ, ijs quæ fiunt,
 facultatem uiresque tales successione præstitisse. Nox semel diesque creatæ sunt, & inde
 etiam nunc

Cur aquam,
 quæ suapte na-
 tura decliue
 petit, opificis
 imperio ita
 ferri perhibet
 scriptura.

A etiam nunc sibi mutuo succedentes, æquo discrimine diuidere tempus non desinunt. Congregentur aquæ. Iussit deus currere naturam aquarum, & nunquã defatigatur, illo perpetuo compellente ipsam præcepto. Atq; id dico ad ipsam fluentem respiciens partem aquarum: nam aquæ partim sponte sua fluunt, quales eas esse constat, quæ à fontibus ipsis scaturiunt, & fluuiatiles aquas: partim aggregatæ stabilesq; sunt, neq; effluunt. Sed mihi nunc sermo de illis primis est aquis, quæ suo impetu fluunt. Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, unū in locum. Si unquam tibi propter fontem perennem stanti, copiosam aqua edentem, uenit in mentē, quisnam is sit qui depromat hanc aquā è uisceribus terræ? quisnam is sit qui cogat eam, ac urgeat ad ultiores pergere parteis? quæ cellæ eam cōtineant? unde emanat? quis sit is locus ad quē properat? quonā deniq; pacto & hæc loca non deficient, & illa nō repleantur? Hæc omnia à prima illa diuina uoce dependent, illinc ut currāt cōcessum est aquis. Quicquid de undis cōmemoretur, illius primæ uocis, illius primi præcepti momēto: Congregentur aquæ. Oportet aquas omnino currere, quo suū consequantur atq; occupent locū: de inde occupatis definitis sibi locis, in ipsis persistere, neq; ulterius progredi. Quapropter secundum Ecclesiasticam sententiā omnia flumina mare ingrediuntur, & mare nunquã redundat. Quoniam & quod aquæ fluunt, diuinum imperium est causa: & quod mare intra fines suos est circumscriptum, à prima illa legum positione est institutum: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt unum in locum. Ne defluentes aquæ è locis quæ ipsas susceperunt, exundarent, migrantesq; semper ex alijs alia loca complerent, ac totam hoc pacto tellurem tandem obruerent, iussum est aquis in unum se colligere locum. Idcirco furens uentis sæpenumero mare fluctusq; uastos uoluens, atque ad immensam altitudinem sese tollens, ubi solum attingit littora, in spumam dissoluto impetu redit. An me non timebitis, dicit dominus, qui fines harenam impono mari? Mare ipsum quod uī tēpestatibusq; intolerabile cōstat esse, rerū omniū inuvalidissima debilissimaq; harena frenatur ac coërcetur. Nā quid mare rubrū, quæso, prohibuisset, in Aegyptū (quippe cū ipso sit humilior atq; inferior) defluxisse, seseq; cū Aegyptio mari iā cōiunxisse, nisi creatoris ligatū præcepto tanquā cōpedibus esset? Etenim mari rubro humiliorē Aegyptū esse, nō re nobis ipsa persuasere, quibus maria placuit inter sese, Aegyptiū, inquam, ac Indicū, in quo est & ipsum mare rubrū cōiungere. Quamobrem a suis inceptis destitit tã Aegyptius ille Sesostris qui prius id est aggressus, quā Darius ille Medus, qui post illum id prosequi conatus fuerat. Hæc à nobis sunt dicta, ut diuini præcepti potentiā uiresq; percipiamus. Congregentur aquæ quæ sunt sub cœlo unū in locum. Id est, nulla post hac alia congregatio fiat, sed in prima permaneant aquæ collectæ. Deinde cū unum in locū aggregentur aquæ, dixisset, complures aquas plerisque in locis fuisse diuisas ostendit. Concaua nancq; montiū interualla, innumeri conuallium uasti tractus, spatiosarū altitudines speluncarū, immensi campi, atq; supini magnis maribus æquati, cōcauitates deniq; omnes multis uarijsq; præditæ formis aquarū copias continebant: omnia tūc aquis referta, euacuata præcepto diuino sunt, uniuersis aquis ūdicq; cōpulsis unū in locū. At fortasse quispiā dixerit. si totā aquæ tellurē operiebāt (ut prius est dictū) ac occupabāt omnes terræ concauitates, quæ nūc maria susceperunt, refertas aquis omnino fuisse: quorsum igitur aquæ properabāt? quē in locū sese colligebāt, omnibus cōcauis locis præoccupatis? Ad quod nos dicimus receptacula quoq; tunc ad suscipiendas aquas

Cur aquam,
quæ suapte na-
tura declinæ
petit, opificis
imperio ita
ferri perhibet
scriptura.

ab opifice rerum confecta fuisse, cum unum in locum aquas segregatas sese collige-
re oporteret. Non enim erat id mare quod ultra Gades est collocatum. Nec uastum
illud, & innauigabile pelagus quod Britannicam insulam, occiduósque Hiberos
amplectitur: sed amplo tunc capaceq; conceptaculo præcepto dei creato, ad illud a-
quarum copiarum confluxere. Sed de his hætenus. Ad secundum autem illud quod
nostra sententia de opificio mundi ipsi aduersetur experientiarum, propterea quod non
unum in locum aqua tota confluisse uideatur: multa quidem dicere possumus, &
ex se notissima omnibus: sed ridiculum forsitan est, & cum huiusmodi nos homini-
bus certare atque cõtendere. Non enim & palustres aquas, & eas quæ ex hymbribus
aggregantur nobis exprobrare, perq; eas nostram sententiam redarguere putare de-
bent. Non enim quamuis confluxionem aquarum, sed maximam, & abundantissi-
mam, unam appellauit aggregationem, unum concursum. Nam putei collectiones
aquarum sunt, arte manuque factæ, humore terræ insperso in eam humi confluen-
te partem, quæ in concauitatem reducta est. Non ergo quosuis concursus a-
quarum congregationis indicat appellatio: sed excellentem, & maximum, in quo to-
tum elementum uniuersum ostenditur. Nam ut ignis & in parteis paruas diuisus
est pro uitæ hominum usu, & uniuersus in æthereo loco diffunditur: & aer item in
parteis quidem exiguas & ipse seiungitur, uniuersus autem tellurem circumquaque
totam amplectitur: sic & in aqua tametsi paruarum quædam compluresque collectio-
nes aquarum sunt separatæ, una tamen est congregatio, unus locus, qui totum ele-
mentum à cæteris segregauit. Lacus enim qui partim in septentrionis plagis, partim
in Græciæ regionibus sunt, partim Macedonia, Bithyniæ, Palæstinæq; tractus occu-
pant, omnes aquarum quidem cōgregationes esse cōstat: at nō de his in presenti, sed de
maxima omnium, equaliue magnitudine terræ, scripturæ diuinæ solum oratio est. Iam
lacus, etsi copiosas aquas habere nemo inficias ibit, non tamē maria quisquā merito
nūcupauerit, ne si quā maximè falsi sunt saporis, crassæq; nonnulli naturæ, perinde ut
mare: qualis est & Asphaltites lacus in Iudæa, & Serbonites ille qui inter Aegyptū &
Palæstinā per Arabiam desertā protenditur: lacus enim sunt atq; stagna: mare autē
unū est, ut ij memoriæ prodiderunt, qui terrarum orbem lustrarunt: quanquā & Hyr-
canū Caspiūq; mare, sunt qui seorsum circūscripta suis esse finibus arbitrētur. Sed
si ijs qui in describendis terris operā nauarunt, mentē adhibere oporteat, hæc inter
se per meatus suos cōmiscuntur, & omnia permeant ad mare maximum atq; cōflu-
unt: quemadmodum & mare rubrū, ad Gaditanum oceanū tendere, eiq; cōiunctum
esse ferunt. At quonam modo dicit aquarum aggregationes deū maria nūcupasse?
Quia confluxere quidem unum in locum aquarum. Congregationes autē aquarum, id
est sinus, qui secundum propriam figuram à terra circundante cincti sunt compre-
henfiq; maria deus appellauit, aquiloniū mare, austrinū mare, oriētale mare, rursus
aliud occidentale mare. Multa quoq; nomina propria uariaq; mariū extāt: Euxinus
pontus, Bosphorus, Propontis, Hellespontus, Aegeū, Ionium, Sardonicū, Siculum,
Thyrrenū aliud, & mille alia nomina mariū sunt, quæ longū sanè fuerit & planè inso-
lens exactè recensere ac numerare. Idcirco deus cōgregationes aquarum maria nūcu-
pauit. Sed ad hæc nos deduxit ipsa series disputationis. Nūc redeamus unde digressi
sumus: Et dixit deus, congregentur aquæ quæ sunt sub cœlo unū in locum, & appa-
reat arida. Non dixit, & appareat terra: ne rursus ipsam inconditā, ac incompolitā
ostendat, lu-

A ostendat, luto refertam, atq; aquis immixtam, nondum propria forma facultatēque recepta. Et simul ne telluris exiccata causa Soli tribuamus, terrae siccitatem ortu solis uetustiore opifex fecit. Animaduertas autem uelim, his indicantem uerbis scripturam non solum exundantes aquas de terrae superficie defluxisse, sed quicquid etiam aquarum inerat immixtum ipsi cessisse, necessarijs opificis iussis obtemperando. Et factum est ita. Ista continuationis series satis creatoris uocem ostendit in opus ac exitum prodixisse: in compluribus tamen exemplaribus haec sequuntur: Et congregatae sunt aquae, quae sub coelo erant, in suas congregationes, & apparuit arida. Quae neque ulli ceterorum interpretum tradiderunt, neque Hebraeorum usus habere uidetur. Nempe superuacanea est eorundem tractatio & narratio post hoc testimoniū, & factū est ita. Quapropter in exactis exemplaribus obelo sunt notata: qui reprobationis symbolum habet. Et uocauit deus aridam, terram: & congregationes aquarum, appellauit maria. Cur & antea dictum est: Congregentur aquae unum in locum, & appareat arida: sed non scriptum est, & appareat terra: Et hoc loco rursum: & uocauit deus aridam, terram. Quia siccitas quidem atque ariditas proprium quid est, quod naturam exprimit, ipsius subiecti: terra autem nuda quaedam est appellatio rei. Nam uti ratione quidem praeditum esse, proprium ipsius hominis est: uox autem homo id significat animal, cui proprium illud competit: sic & ariditas, atque siccitas proprium est, atque praecipuum terrae. Cui igitur, uti proprium, siccitas ac commodatur, atque ariditas, id appellatum est terra: perinde atque cui ueluti proprium peculiarēque quid, ipsum ininhibile competit, id nuncupatum est equus. Non solum autem in terra ita habet, sed ceterorum etiam elementorum propria cuique peculiarisque qualitas inest, qua sanē tam à ceteris segregatur, quam etiam ipsum qualisnam sit naturae dignoscitur. Nam aqua frigiditatem, aer humiditatem, ignis caliditatem, ut peculiarem sibi uendicat qualitatem. Verum haec quidem uti prima compositorum corporum elementa, dicto modo cogitatione mentis considerantur. Ea tamen quae iam in corporibus insunt, sensuiq; subiiciuntur, copulatas obtinent coniunctasque qualitates: neque quicquam eorum omnino, quae conspiciuntur ac sentiuntur, absolute unicum est, aut simplex, aut syncerum, Sed terra est sicca & frigida, aqua frigida & humida, aer humidus & calidus, ignis calidus atque siccus, Hoc enim pacto per qualitatem consortem, facultas in ipsis mutuae mixtionis emergit. Nam per commune ipsis singula qualitatem cum uicinis sibi copulantur & societatis ratione, quam cum sibi propinquis obtinent, cum oppositis coniunguntur. Nam terra quae siccitate frigiditateq; praedita est, cum aqua quidem frigiditatis affinitate coniungitur: per aquam autem cum aere copulatur, quippe cum aqua medium inter utrumq; obtinens suapte natura, quasi manibus extensis, utraq; qualitate, corpus utrumq; proximum sibi, frigiditate terram, humiditate aerem tangat, Rursum per humorem aquae, per calorem igni sese coniungens aer, atque connectens, sua nimirum intercessione discordium naturarum ignis & aquae conciliator euadit. Ignis denique pari modo duabus & ipse qualitatibus praeditus, calore, inquam, ac siccitate, illo cum aere copulatur, hac humum petit sibiq; coniungit. Atq; ita fit orbis quidam, choreaq; concors ex omnibus inter se consociatis & consonis elementis. Unde & proprie illis elementorum appellatio adaptata est. Haec à me dicta sunt *soixetion.* causam afferente cur deus ipsam aridam terram appellaret, & non ipsam terram aridam e contrario nuncuparet. Nempe quod non ex his sit aridum quae post accesserunt terrae, sed ex his

sed ex ijs quæ essentiam eius à primordijs ipsis constituunt. At ea quæ causam uti sit
 quippiam, præstant, ijs esse priora ac pretiosiora quæ postea accedunt, nemo est qui
 ignoret. Itaq; non immerito per ea quæ priora sunt ac uetustiora scriptura sancta ter-
 ram esse censuit cognoscendam. Et uidit deus esse bonum. Non hoc agit hæc oratio
 ut delectabilem quendam marium aspectum oblatum esse deo demonstret. Non
 enim rerum creator oculis creaturæ pulchritudinem cernit, sed ineffabili sapientia
 perspicit & contemplatur ea quæ fiunt. Est quidem spectaculum periucundum ab-
 bescens æquor, cum ipsum summa tranquillitas occupat. Est etiam iucundum, cum
 mitiunculis auris summis parumper exasperatum undis, purpureum colorem aut
 cæruleum cernentibus obijcit: quando neque uiolenter uicinam uerberat continen-
 tem, sed quasi pacificis quibusdam amplexibus salutare ac osculari uidetur. Non
 tamen putandum est, quod ad hunc modum etiam Deo mare uisum esse bonum ac
 iucundum scriptura dicat: sed bonum illic opificij creationis ratione dijudicatur. Est
 enim aqua maris, humoris omnis qui tellurem irrigat fons & origo: quippe quæ per
 occultos passim meatus transit atq; diffunditur, ut spongiosæ terræ speluncisq; re-
 fertæ declarant, sub quibus fluidum per fistulas cuniculosq; permeans mare, cum
 tortuosis accliuibusq; fuerit transitionibus comprehensum, ab agitante compulsum
 spiritu, disrupta uiolenter superficie telluris, erumpit, forasq; emicat, atq; fertur, ama-
 roreq; per distillationem deposito, potulentum euadit. Iam uero calidiore quoque
 cum discurrit ex metallis qualitate accepta, eadem sanè causa concitante feruescit sæ-
 penumero atque flagrat: quod tam in plerisq; insulis, quam plerisq; in locis mariti-
 mis cernere licet. Quin & in media cōtinente loca quædam fluuijs propinqua (si par-
 ua magnis comparanda) similibus modis afficiuntur. Quod à nobis dictum, ut uni-
 uersam terram cauernis & cuniculis esse refertam, per occultos meatus è maris princi-
 pijs aqua redundante & discurrente, percipiamus, Bonum igitur apud deum est ma-
 re, propter humoris in profundo terræ discursionem. Bonum est etiam, & quia flu-
 uiorum est receptaculum, atque in sese cuncta omni ex parte flumina suscipit, nec su-
 os fines egreditur. Bonum est item, quod fons quidem est origo aëreis aquis: quip-
 pè quod radijs quidem solis tepescit: per uapores autem pertenuem aquæ portio-
 nem emittit, quæ sublimem in locum attracta, deinde refrigerata, propterea quod ra-
 diorum quæ à telluris est pauimento refractione superior euasit, insuper etiam ipsam
 intendente nubis umbra refrigerationem, pluuia fit, humumq; pingue lætamq; facit.
 Atque qui non assentiatur hisce prorsus est nemo, igne subiecto feruentibus animad-
 uersis uenis, quæ cum antea essent humoris plena, uacua sæpenumero facta sunt, in
 uaporè eo toto quod coquitur dissoluto. Quinetiam & ipsam maris aquam à nauig-
 antibus coqui cernere licet: qui spongijs suscipientes uapores, necessitatis tempore
 non mediocriter subueniunt uitæ. Bonum est etiam & alio modo, partim quod insu-
 las præcingit: ornamentum ipsis inde simul tutelamque præstando: partim quia
 continentes plurimum inter sese distantes, ac insulas per seipsam coniungit, atque li-
 beras nauigantibus congressiones concedit: quibus sanè tum notitias rerum igno-
 rarum parit: tum opulentiae mercatoribus consequendæ causa fit, uitæque omnino
 necessitatibus perfacile succurrit: ijs qui copia rerum abundant, in exportandis ijs
 quæ supersunt, facultatem subministrando: ijs qui egent, id quod ipsis deest sup-
 plendo. At unde mihi quæso tâta facultas, ut totam maris pulchritudinē exactissimè
 contemplet

Acontempler, quanta sui creatoris oculo fuit conspecta? Quod si mare bonum est apud deum, si pulchrum, si laudabile: quoniam pacto non longe pulchrius est hoc talis ecclesiae concilium, in qua permixtus sonitus quasi cuiusdam ad littus accedentis undae, uirorum, mulierum ac infantium, ex orationibus ad deum nostrum resultat: quam tranquillitas profunda, stabilem, immobilemque conseruat, malignis fugatis spiritibus qui haereticis illam doctrinis conturbare minime potuerunt. Sed agite obsecro uos omnes hoc ordine perpulchro, ad decentissimum usque statum seruato, dignos uos ipsos efficite probatione diuina, in Christo Iesu: quae gloria decet in secula seculorum, Amen.

HOMILIA V.

ET DIXIT DEVS GERMINET TERRA VIREN-

tem herbam & facientem semine iuxta genus suum,

& lignum pomiferum faciens fructum

iuxta genus suum, cuius semine

in semetipso sit.

VM tellus iam respirasset aquae deposito pondere, sequutum est deinceps recto ordine diuinum imperium, quo iussu est terrae primum herbam germinare, deinde lignum, quod etiam nunc fieri cernimus. Vox enim illa tunc facta primumque illud praecipuum, ueluti lex naturae quaedam ac institutum impressum in sculptumque telluri, facultatem ipsi generandi, fructusque ferendi praestat. Germinet terra. In stirpium ortu primum est germinatio: deinde ubi parumper germen emerit, fit herba: post incrementis susceptis uirescens, foenum euadit, stirpibus sensim sese explicantibus, atque ad edendum usque concoquendumque semen properantibus. Herbescunt enim omnes aequo discrimine, uirescuntque stirpes. Germinet terra uirentem herbam, ex seipsa terra nulla prorsus aliena egens ope, abunde diffundat herbescentem uiriditatem. Atque quoniam sunt qui solem omnium eorum, quae a terra pullulant, esse causam arbitrantur, e profundo telluris uim germinandi per caloris attractionem elicientem, ideo non iniuria solem omnis telluris antecessit dispositio, ut & adorare solem tanquam uiuendi causam, homines in desinant, qui in errore uersantur. Si persuasum fuerit ipsis terram ante solis effectum omnem habuisse suam dispositionem, & tam immoderatam illius admirationem, tandem remittant animaduerso, foeno ac herba posteriore solis esse generationem. Num igitur pecoribus quidem preparatum est pabulum, nostrum autem neglectum est alimentum, nec ulla prouidentia prorsus fuit curaque dignum? Quin potius qui bobus pastum equisque parauit, is tibi diuitias pariter & delicias parat. Qui namque tua pecora pascit, is profecto tibi uitae substantiam ac facultatem auget. Deinde seminum ortus quid aliud est quam apparatus tuae uitae degendae, praeter alias complures herbas & olera, quibus humanum uescitur genus. Germinet terra herbam uirentem, seminantem semine iuxta genus suum. Itaque etiam si quod herbae genus alijs est animantibus commodo quorum utilitas ad nos redit, fit ut & seminum horum usus nobis sit deputatus, ut sensus eorum quae dicuntur talis sit. Germinet terra herbam uirentem, & seminantem semen iuxta genus suum. Nam ita & uerborum ordo ac series restitui, cum alioqui constructionem habere uidentur non bene congruam, & necessitas eorum quae a natura disponuntur, conseruari poterit. Primum enim in ordine est germinatio, deinde herba, postea foenum, postremo loco producto semine iusta crescentium absolutio. At fortasse quispiam dixerit:

Cur omnia

uel nasturtium

Cur omnia quę nascuntur ex terra semen efficere scriptura dicit, ubi non arundinem, c
 non gramen, non mentham, non crocum, ¶ non allium, non deniq; complura alia ge
 nera plantarum semen efficere constat? Ad quem dicemus complura nascentium
 è terra uim seminũ in ipsa propagine atq; radicibus obtinere: quemadmodum arun
 do post annum incrementum ex radicibus quãdam appendicem elicit seminis ra
 tionem ad ortum futurũ obtinentem. Idem & alia innumera faciunt, quę per humũ
 uagantia in ipsis radicibus suam sobolem habent. Quare uerissimum esse constat sin
 gulis in stirpibus, aut semen esse, aut quãdam uim propagandi, perinde atq; semen
 inesse. Atq; id est sanè quod dicitur: Iuxta genus suum. Non est enim productio arũ
 dinis effectrix oliuę, sed ex arundine quidem arundo prodit: ex seminibus autem ea
 quę genus idem subeunt, quod & ipsa semina iacta gignere pullulareq; solent. Atq;
 id ita quod è terra primo prodijt ortu, hucusq; successionis processione genere persi
 stente, cõseruari uidetur. Germinet terra. Animaduertas uelim hac uoce parua, præ
 ceptoq; adeò breui, terram ipsam perfrigescentem ac infœcundam, parturientẽ pro
 tinus atq; ad edendos fructus pergentem ac properantem: & perinde atq; amictu
 mœsto lugubriq; deiecto, splendidiore ueste sese induentem, ornamentisq; proprijs
 exultantem ac infinita stirpium genera procreantem. Volo percipioq; tibi ue
 hementius admirationem imprimi creaturę, ut quocunq; fueris loco, & cuicunq; stir
 pium astiteris generi, manifestam claramq; creatoris capias admonitionem. Itaq; cũ
 herbam fœni conspexeris atq; florem, in mentem tibi ueniat humanę naturę, ac sa
 pientis Esaia similitudinem in memoria habeto: Omnis caro, dicentis, ut fœnum est,
 omnisq; gloria hominis ueluti fœni flos est. Breuitas enim uitę, oblectamentumq;
 prosperitatis humanę, atq; hilaritas exiguo tempore persistens, accommodatissimã
 est apud prophetã similitudinem sortita. Hodie uirens corpore, propter delicias obe
 sus, & florente colore præditus, ob etatis uiriditatem lasciuiens, uehemens, impetu in
 tolerabilis: cras idem ipsemet miserabilis fueris, aut morbo forsan dissolutus, aut tem
 pore senioq; confectus. Est quispiam ob amplitudinem patrimonij illustris, & adula
 torum hominum copia, & satellitium circa ipsum uersatur, septusq; est fictis amicis,
 qui gratiam ipsius uenantur: magna quoq; caterua sanguine propinquorum, & ipsa
 simulata, stipatus: innumera deniq; sequitur illum eorum hominum multitudo, qui
 propter alios usus ei adsunt: quos abiens domo seseq; recipiens domũ secum trahẽs
 inuidiosus est occurrentibus. Adde diuitijs, si uolueris magistratus, & ciuilem aliquã
 potestatem, uel etiam honores ex regibus, curam & administrationem gentium, im
 peratorium munus, præconem ante ipsum clamantem, lictores hinc & inde terrorẽ
 ijs ingerentem, qui sub imperio sunt, percussiones, uerbera, confiscationes, deductio
 nes, carceres: è quibus intolerabilis subditorũ metus emergit atq; accumulatur. Quid
 post hæc quæso? Si nox una, febricula una, dolor lateris aut pulmonis uitium abre
 ptum ex hominibus abduxerit hominem, abiit illa uniuersa scena subito denudata
 ac dissoluta, gloriaq; illa ueluti somnium statim euauuit. Quare glorię humanę simi
 litudo, ad debilissimum exiguumq; florem appositè uidetur à Propheta accommo
 data. Germinet terra uirentem herbam: facientem semen iuxta genus suum. Is ordo,
 quo nunc etiam omnia nascuntur, testis est primi stirpium ortus atq; creationis. Ger
 minatio enim omnem antecedit herbescentẽ uiriditatem. Siue enim à radicibus quid
 è sobole nascitur, ut crocum, ut gramẽ, germinet pulluletq; primum, forasq; egredia
 tur oportet

A tur oportet: siue à semine gignitur, hoc quoque pacto primum germen emergit, herba dehinc explicatur, postea uirescens scenum euadit, demum fructus fit, super arido iam & solido culmo maturus. Germinet terra uirentem herbam. Cum semē sparsum in terrae gremium incidit, humore teporeque prædita moderato, ubi fuerit emollitum meatibusque refertum, humum sibi ui sua propinquam amplexum, ea nimirum inde quæ sunt accommodata suæ naturæ, ad seipsum attrahit. Quorum tenuissimæ partes in ipsos incidentes illabentesque meatus, molem ipsius ampliorem efficiunt: ut ad infera quidem fibras, radicesque agat: ad supera autem emergens, in culmos sese pares numero radicibus erigat. Humor deinceps qui calore per radices germinis semper tepētis trahitur, id humi secum quod alit quantum sufficit affert: atque hoc in culmum, in corticē, in thecas, in triticum, in aristasque partitur: & ita paulatim sensimque augescens, ad suum quodque nascens peruenit statum, siue sit generis frumenti, siue leguminis, siue oleis, siue etiam fruticis. Vnum scenum, unaque herba mentem tuam ad eius artis rationes perspicendas, ex qua prodijt, occupare totam profectò potest. Quomodo genibus præcingantur culmi frumenti, ut illis ueluti quibusdam uinculis corroborati, spicarum facile pondus ferant atque sustineant: cum plenæ iam fructuum grauidæque, ad humum suo pondere inclinant. Quapropter auena quidem inanis atque uacua tota est: quod nullo prorsus culminis pondere premitur. Frumentum autem natura geniculato culmo confirmasse uidetur. In theca uero granum recondidit, ne sit exposita frugilegis prædæ insuper & aristarum uallo ueluti telis obiectis, contra animalculorum morsum muniuit. Quid dicam? quid silentio præteribo? in amplissimis diuitijs creationis, perdifficilis quidem est rei præstabilioris electio: intolerabilis autem omisæ præteritæque iactura. Germinet terra uirentem herbam. Et exortæ sunt unà cū ijs quæ alunt, & ipsæ etiam exitiales herbæ, uenenosæque. Cum frumento cicuta, cum esculentis ceteris elleborus, aconitum, mædragora, atque papaueris succus. Quid igitur relicta gratiarum actione opifici, pro ijs quæ nobis usui sunt reddenda, pro ijs ipsum accusabimus, quæ nostræ uitæ aduersantur officiuntque? Illud autem non animaduertemus, quod haud omnia uentris nostri gratia creata sunt: sed alimenta quidem definita nobis in promptu sunt, ut ab omnibus dignosci facileque discerni possint: res autem singulæ, quæ fiunt, propriam quandam peculiaremque rationem ad creaturam conferunt atque suppleunt. Non enim quia tibi tauri sanguis exitio est, ideo taurum aut in lucē non edi, aut sanguine non esse præditum oportet, uiribus cuius ad tot humana uita res tantasque subministrandas egere uidetur. Sed tibi quidē insita ratio satis facit ad eas res euitandas, quæ letales, quæ uenenosæ, quæ pestiferæ sunt. Nunquid enim oues quidem atque capellæ uitare sciunt ea quæ uitæ suæ nocent, solo sanè sensu noxia discernentes: tibi uero cui mens insuper inest & ratio, cui medendi facultas utensilium rerum notitiam subministrat, quæ anteactarum experientia rerum, quæ fugienda sunt, uti noxia docet, difficile est dic, quæso, à uenenosis rebus exitialibusque cauere? Illarum autem rerum nullam prorsus existimare oportet, aut temere, aut frustra creatæ esse. Aut enim nonnullis animalibus expertibus rationis sunt pabulum, aut & nobis ipsis ex his in nonnullis morbis ab arte medendi remedia cōperta præstantur. Nam cicuta quidem sturni uestuntur, & tamen propter corporis constitutionem à ueneno non occupantur. Cum enim pertenuēs habeant ad corda penetrantes meatus: fit, ut antea deuoratam cicutam concoquant, quam inde letale gelu ad præcordia perueni-

nerit: elleborus aut coturnicibus est cibus, nec ab eo peculiari quadam tēperatione detrimenti quicquā percipiunt. Sunt hęc ipsa tēpore opportuno nōnunquā etiam utilia nobis. Per Mandragorā nanq; medici somnū aduocāt atq; inuitāt: succo uero pauperis uehemētes dolores corporis sedant. Quidam rabiē etiā appetitū per cicutā mitigāunt, & elleboro diuturna corporis uitia radicis extirpārūt. Quibus efficitur, ut quod ueluti crimen in opificem asserre putabas, id in cumulum tibi gratiarum habendarum redundet. Germinet terra uirentem herbam. Quantū uictus hisce uerbis, tum in radicibus, tum in ipsis herbis, tum etiam in fructibus sua sponte nobis oblatum esse dicit: Quantum insuper eius, qui prouenire solet cura diligentiaq; agriculturæ: Non semē frugesq; protinus educere terram, sed germinare uirescereq;, & tum semen edere iussit, ut primum illud diuinum præceptū sequentis ordinis ipsi naturæ documentum fiat. At quomodo terra, fortasse quispiam dixerit, semina nascentiū ratione generis edit, ubi sæpenumero tritico sparso frumentum hoc atrum colligimus? At id ipsum non ad genus diuersum mutationē habet: sed quasi morbus quidam uictumq; seminis est. Non enim frumenti naturā amisit: sed in atrum, ob adustionē, colorem, est uersum, ut ex appellatione quoq; credere licet. Nam nimio frigore exustum in alium colorem, in aliumq; saporem mutatum est. Itaq; si in humum bene cultam idoneamq; fuerit iactum, cælumq; clemens benignumq; fuerit nactum, in suam pristinam illam formam qualitatemq; redire ferunt. Quare nihil prorsus in stirpibus aliter inuenies fieri, quā imperiū diuinum illud instituit. Nam id quod lolium appellatur, cæteraq; adulterina semina, quæ sese cum esculentis miscere solent, quæq; scriptura sacra nuncupare zizania cōsueuit, nō tritico mutato, sed ex origine sua principioq; nascuntur, propriumq; suum obtinent genus. Hæc eorum hominū præ se ferunt imaginem, qui nostri domini legis, atq; doctrinā adulterare deprauareq; nituntur: quiq; non germanē uerbo dei imbuti, sed spiritus maligni doctrina corrupti, cum ecclesiæ sese corpore sano permiscant, ut suos clanculum errores in integrioris homines imprimant, detrimentoq; illos afficiant. Iam uero dominus, & eorum profectū, qui crediderunt in ipsum, sementi comparauit: Quemadmodum inquit, si homo iaciat semen in terram, & dormiat & exurgat nocte dieq;, & semen germinet, & illo nesciente suscipiat incrementa. Vltro nanq; terra fert fructum, primum herbam emittendo; deinde spicam, deinde plenum in spica frumentū edendo. Germinet terra uirentē herbam, temporis puncto nimirum à pullulatione initio sumpto, tellus, ut creatoris sui legibus imperijsq; obtemperaret, per omnem accretionis formam discurrit: germinaq; protinus ad summum eorum statum deduxit, atq; prata quidem alta continuo copia sceni fuere. Campi uero fertiles densi ex segetibus perinde atq; mare, spirarum agitatione fluctuabant: omnis insuper herba, omne oleris, omne fruticis, omne deniq; leguminis genus, copiosissimum tum supra tellurem eminebat. Nullum enim detrimentum in ijs, quæ primum tunc emersere, prorsus erat, aut agricolarum imperitia, aut aëris intēperie, aut alia ulla causa quæ nocere nascentibus solet. At neq; etiam illa contra genus hominū allata sententia tum impedimento telluris erat fertilitati. Hæc enim illum hominis errorem, illud delictum antecesserūt, gratia cuius nos condemnati sumus, ut nostris laboribus, nostriq; uultus sudoribus pane uesteamur. Germinet, inquit, & lignum pomiferum faciens fructum: semen cuius in semetipso sit iuxta genus & secundum similitudinem suam super terram. Post hoc præceptum opificis

A opificis sine ulla mora protinus omnes sylvæ densabantur, omnes arbores erumpēbant: & quæ petere cælum altitudine solent abietes, larices, pini, piceæ, cedri, cupressi: & quæ nō alta petunt, omnes etiā frutices frondosæ densæq; & quæ coronaria uocantur. Rosæ, lauri, myrthi uniuersæ, temporis uno memento cum antea non essent, extiterē: cum sua quæq; peculiari proprietate, seiunctæ quidem atq; distinctæ manifestis differentijs à reliquorum generum plantis: singulæ autem proprijs insignitæ formis. Verum rosa tunc spinis carebat: postea uero pulchritudini floris adiunctæ sunt spinæ, quo uoluptatis oblectamento nos inde capiendæ propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti: causa cuius factum est, ut spinas, ut tribulos tellus nobis offerret. At quispiam dixerit, iussu esse terræ lignum pomiferum edere faciens fructum, cuius semen in semetipso sit iuxta suum genus: complures tamen arbores neq; fructum nos edere cernere neq; semen. Quid igitur dicemus: primum quidem earum arborum scripturā sacram præcipuè mentionē fecisse, quæ natura sunt præstabiliores: deinde cunctas aut semen edere, aut ea quæ uim seminis, atq; potentiam obtinent. Etenim si diligentius inspexerimus rem ita habere comperiemus. Nam alni, salices, ulmi, populi, cæteræq; id genus, fructū quidem aperte ferre nullum uidentur: habent autē singulæ semen si quis exactè scrutetur. Id enim granulum, quod ipsis frondibus subter inhærescit, quodq; nonnullis eorum, qui nominibus rebus imponendis operā nauârunt, mischum placuit appellare: uim sanè seminis obtinere uidetur. Iam quæ ab ipsis ramis oriri solent, inde magna ex parte radices eliciunt. Seminis etiam fortasse rationem obtinent, & uirgulta atq; appendices, quas euellentes ferendi studio incumbunt, & incrementū generi præstant. Prius tamen uti diximus, earū scriptura mentio

B nem arborū fecit: quæ magis humanæ uitæ congruūt: quæq; suis fructibus hominis locupletiorē uitam efficiunt. Vitis quidem gignendo effundendoq; uinū, quo cor hominis exhilaratur. Olea uero fructū eum præstando, qui faciem hilarem oliuo facere potest: cæteræq; similis generis, quot prouendo cōcurrebant, quot properabant in idem: ea scilicet omnia procreante natura. Radices ipsius uitis, palmites circumquaq; frondentes producti, superq; terrā diffusi. Germen, culmen, clauiculi, uua primū per acerba gestatur: deinde concocta maturaq; ac suauis. Abundè te ipso uitis aspectu naturæ poterit admonere. Nam similitudinis te domini non immemorē esse certò scio, qua sese uitem, & patrē agricolam esse, uinitoremq; dixit, nosq; singulos ecclesiæ per fidem insertos palmites appellauit, atq; ad copiose ferēdos fructus inuitat, atq; allectat, ne ut inutiles diiudicati, igni tradamur. Nec cessat ubiq; uitibus nostras animas cōparare. Vineam nanq; facta est dilecto, dicit, in cornu pingui in loco. Et uineam seui, septumq; circumposui. Animas humanas planè uineā dicit, circumdedit septo tum ea securitate tutelæue, quæ ex præceptis resultat, tum ipsa custodia angelorū. Versatur enim angelus domini in circuitu metuentiū eum. Deinde, quasi ualla nobis defixit, positus in ecclesia primū apostolis, secundò prophetis, tertio doctoribus. Exemplis præterea ueterū hominū, beatorūq; sensus nostros in sublime erexit: neq; permisit in humum nos esse deiectos, ac dignos esse qui conculcemur. Vult etiam nos, quasi clauiculis amplexibus charitatis proximis inniti ac adhærere, & in ipsis etiam requiescere, ut supera semper petentes, sublimes perinde atq; uitis scandens arborū æquat cacumina, rerum altissimarū uertices attingamus. Exposcit etiam à nobis, ut & fossiones suscipiamus. Foditur autē anima in deponendis mundi curis, quas cordibus nostris esse

pondera constat. Itaque qui carnis cupiditatem, qui pecuniarum amorem auaritiaque deposuit, aut qui miseræ præsentis seculi gloriæ affectationem respuendam esse despiciendamque duxit, is sanè graui mole pondereque terrenæ curæ reiecto atque deposito, quasi confossus cultusque fuit, ac respirauit. Non autem sylvarum in morem isti uitæ luxuriandum est, iuxta prouerbij sermonem, id est, non est in uitæ officijs agendis ostentatione utendum, neque ab externis laus uenanda: sed fructuosum esse, bonorumque operum ostentationem agricolæ uinitoriisque uero recondere te oportet. Tu uero instar etiam oliuæ eris fructiferæ in domo dei, nec unquam spe denudaberis, sed semper in te frondescentem salutem per fidem habebis. Hoc enim pacto perpetuam huiusce frondescentiæ imitabere plantæ, necnon & omni tempore misericordiæ munus exercens, ubere fecunditatis æmulus euades. Sed ad artificiosas institutiones perquirendas, redeamus unde digressi sumus oportet. Quod genera tunc plantarum partim frugifera, partim ad afficiendas ædes, partim ad extruendas naueis, partim ad subministrandum ignem idonea, simul atque præceptum editum est, emersere. In his etiam ipsis uariis quidam est atque diuersa partium uniuscuiusque arboris dispositio. Summa autem cum difficultate cuiusque tam proprietatis inuentio, quam ad singulas diuersorum generum exploratio differētis, notitiaque fieri potest. Quomodo pars radices in profundum, pars non in profundum agant. Et aliæ rectè supra petant, sitque in eis ab radice caudex unus. Aliæ humiles sint, statim ab ipsis suis radicibus plures in caudices exeant ac diuidantur: Quomodo quarum rami prolixiores sunt, porrecti latè per aërem, earum & radices profundiores sint, & circumquaque latè etiā diffundantur: perinde quasi natura fundamenta quædam respondentia superiorum ponderibus subiecisset. Quot præterea corticum discrimina sint: stirpium enim alijs leuis, alijs scaber est cortex. Et aliæ simplici, aliæ multiplici præditæ sanè sunt cortice. Et quod mirum esse uidetur, iuuentutis humanæ conditiones ac senectutis, persimiles inueneris & in plantis. Nouellis enim atque uigentibus circum ipse cortex intenditur: senescentibus uero quasi rugosior asperiorque euadit. Succisæ præterea aliæ rursus germinant, aliæ non repullulant: sed ipsa præcisio interitus quidam earum est. Iam uero detruncatas nonnulli pinus, aut incensas uistasque flammis, in querceta obseruauerunt uerti. Sunt & quarum suæ naturæ uitium agricolæ cura diligentiaque deponere ac extrudere nouimus, ut punicas acidas, amygdalasque amaras. Cum enim ima in parte radici propinqua stipite perforata, cuneum ex pino pinguem per mediam adactum medullam susceperint, saporis tum fastidio gratum in usum mutato, dulcescunt. Nemo igitur in uitio constitutus homo de seipso desperare uelit: haud nescius agriculturam stirpium qualitates mutare: curam autem ac studium in consequendis uirtutibus, animi omnes uincere morbos superareque posse: frugiferarum uero stirpium tanta est in edendis fructibus differentia, ut eam oratione posset consequi nemo. Non solum enim differentia fructuum in diuersis genere stirpibus, sed in eadem etiam arboris specie non mediocriter discrimen esse uidetur: ubi forma fructus, à peritis in stirpium cultu distincta est etiam sexu, ut alia masculinæ sit, alia femininæ, qui palmas etiam in marem femininamque diffundunt: & uideris eam interdum, quæ ab ipsis femina dicitur, in marem pronam blandioribus ramis nutare, quasi gestientem, atque amplexum maris percipientem: stirpium uero cultores, inter ramos tunc quasi semina quædam, maris florem lanuginemque immittere, atque ita illam quasi uoluptatem inde percipere, seseque demum rursus erigere, ad formamque propriam suas restituere comas. Hæc eadem de ficis etiam asserunt.

Artificium me-
morabile:

Afferunt. Quamobrem alij iuxta ficeta caprificos ferunt: alij caprifici grossos, inter
 sese colligatos iniiciunt ficis. Atq; hoc pacto ficorum imbecillitati medentur, deflu-
 entem iam labentemq; fructum ipsarum grossis istis fulcientes. Quid istud sibi natu-
 ræ uult ænigma? Quod nos & ab alienis a fide uirium aliquid interdum, atq; uigo-
 rem ad bonorum operum intensiorem accipere debeamus. Nam si ritu uiuentē gen-
 tium, aut ob erroneā sectam aliquam ab ecclesia seiunctum quempiā uitæ modestæ
 studio conspexeris, moribusq; probis incumbere, tuum tum in probitate studiū ipse
 magis ac magis intendere uelis, ut æmulus fici per similesq; euadas, è syluestrium præ-
 sentia uires cumulantis, & defluxionem fructuum inhibentis, & accuratius eos ipsos
 enutrientis. Tales igitur in ortus stirpium modis differentiæ uidentur emergere, ut
 ex plurimis pauca admodum afferamus. Ipsorum autem fructuum uarietatem, quis
 enumerare, quis explicare poterit: figuras, colores, saporū proprietates, uniuscuiusq;
 utilitatem: ut partim nudi concoquantur à sole, partim tecti crustis ad suum statum
 perueniunt. Vt quarum stirpium molliusculi sunt fructus, earum folia ueluti tutiora
 quædam opercula crassiuscula sunt: quarum duriusculi sunt, eæ tenuiores leuiioresq;
 obtinent frondes: illud in ficis, hoc in nucibus intueri licet. Nam illis quidem ob imbe-
 cillitatem maiore subsidio opus esse constat: his autem crassius tegmen umbræ pro-
 uenientis inde causa nocuisset. Vt uitis folium, pampinus, inquam, pluribus in par-
 tibus finditur, quo racemus partim incommoda cœli uitet: partim radios solis per di-
 uisuras uberem teporem suscipiat. Nihil fit prorsus præter certam rationē. Nihil te-
 mere agitur, omnia in sese sanè latentem admirabilemq; sapientiā habent. Quanam
 oratio tot tantasq; res attingere poterit? Quo pacto mens humana res omneis ha-
 B sce tam exactè pertractare transigereq; poterit: ut & proprietates perspiciat, & singu-
 lorum discrimina clarè differentiasq; discernat: & delitescentes insuper plenè perfe-
 ctèq; causas afferat, atq; assignet? Vna aqua per radices attracta, alio modo radi-
 ces, alio caudicis corticem, alio lignum, alio medullam alit: eadem & folium fit, & in ra-
 mos surculosq; diuiditur, & incrementa frugibus præstat: lacrymæ deniq; succiq; stir-
 pis eadem ex causa manant: quorum quantum sit inter sese discrimen, ac differentia,
 quis oratione consequi poterit? Aliud est enim lentisci lacryma: aliud balsami succus.
 Et thyrsi quidam tam in Aegypto quàm in Africa, diuersum succi genus illacrymāt.
 Fertur & succinum succum stirpium esse, in lapidis naturam concretum. Atq; id ita
 esse, testes sunt flocci, qui in ipso uisuntur, & tenuissimæ minimeq; bestiolæ: quæ cum
 succus molliusculus esset, in ipso tanquam in uisco nimirum inhædere, retentæq; ac ir-
 retitæ fuere. Omnino qui non experimento succorū discrimina didicit, is illa ita ut in
 re sunt aperta, nullam unquā orationem inuenerit explicantē. Ab eodem rursum hu-
 more in uite quidem uinū, in olea oleū emergit. Atq; non solum id mirabile esse uide-
 tur, quo pacto penitus idem humor, hic quidem dulcis euasit: ibi autē pinguis est fa-
 ctus: uerum etiam illud in ipsis dulcibus, inquam, fructibus, qualitatis uarietate eiu-
 dem inenarrabile esse. Aliud est enim dulce quod est in uite, aliud quod est in malo,
 fico, ac palma. Velim te, in artis huiusce diligentius opificio perquirendo trahere mo-
 ram atq; animo uertere, ut eadem aqua nunc lenis est sensui, cum ad has accesserit
 plantas, dulcisq; euaserit: nunc pungit gustandi sensum cum ad alias diducta stirpes
 acida fuerit: nunc in summum amarorē uersa sensum exasperat, cum in absynthium
 aut scamoneā peruenerit: atq; in glandibus quidem aut cornis, in acrem acerbamq;

Succinum.

Colorum uarietates.
Odorum.

πρὸ καὶ ἄλλων.

Myricæ.

Hier. 17.

et 18.

uertitur qualitatē: in terebynthiis autem atq; iuglandibus nucibus ad molliusculam, quandam oliuiq; æmulam naturam mutatur. Sed quid opus est remotiora adferre, cum eadem in ficu contrarias migret in qualitates? Est enim in succo quidem summe amara: in fructu autem summe dulcis. Et in eadem itidem uite in cacuminibus quidem est peracerba: in racemis autem suauissima. Quot præterea differentiae sunt colorum? Eandem in pratis aquam conspexeris hoc in flore rubescentem, in alio purpuream, & in hoc cœruleam, in alio albidam. Quin & longè plures odorum tibi differentias offerentem inueneris, quàm sint ipsa uarietates differentiarq; colorum. Sed orationem nostram propter inexplebile ista considerandi desiderium ultra modum sese extendere sentio, quam nisi necessitate uinctam à creatione detraxero, deficiet mihi profectò dies, magnam ex paruis exiguisq; rebus dei nobis sapientiam demonstranti. Germinet, inquit, rerum opifex, terra lignum pomiferum, fructum faciens super terram. Et montium continuò uertices, perinde atq; comis, arboribus operiebantur, orti suis cum oblectamenti omnibus. Amnium ripæ generibus stirpium innumeris sine ulla mora uestiebantur, ac ornabantur. Quæ partim ad exornandam hominis mensam, partim ad præstandam pecoribus, tum ex frondibus, tum ex frugibus alimoniam: partim ad ea subministranda quibus medica solertia causa ualitudinis uteretur, succos, lacrymasq; floccos, cortices, fructus præcepto diuino locupletissimè tellus edebat. Et in summa quæ nobis experientia tandem diutina compendendam uitam tuendamq; conducit, quod frugi est, ea prouida sapientia, solersq; dei conditoris mundi facultas inde ab initio prospecta creauit. Tu uero cum urbana stirpes cōspexeris, ex hisce rebus exiguis deo maximo cognito admirationē semper accumulato, ac tuum erga rerum illum opificem, amorem, charitatemq; augeto: perscrutariq; uelis, quomodo stirpium alias sempiterna coma uirentis, alias haud semper uirentis fecerit, & illarum alias quæ folia amittant, alias quæ perpetuò seruent. Decidunt enim tam oleæ quàm larici frondes: licet sensim occulteq; adeò folia mutant, ut haud unquā exturbari denudariq; coma propria uideantur, Sed palma semper à prima germinatione uidelicet, eisdem ad finem usq; folijs frondet. Deinde & illud animaduerte Myricas, inquam, quasi uitam ancipitē degere, ut & inter aquatiles tesq; talibus diuus ille Hieremias haud iniuria stirpibus similes esse dicit. Germinet terra. Hoc perbreue præceptum natura tum illico non mediocris artificiosaq; proprietates. Hoc etiam nunc insitum telluri præceptum, ipsam quotannis suas quas habet uires ad herbas, semina, frutices, arboresq; generandas elicere cogit, atque inuertiginesq;, cum ipso centro fixo in seipsis uersantur: sic & naturæ sanè series inde à primo illo imperio principio sumpto, per omne tempus eodem ordine proficiscitur: quousq; tandem ad ipsam communem uniuersi peruenerit consummationem. Ad quam & nos omnes referti fructibus, pleni q; bonorum operum propere mus, ut plantati in domo domini in atrijs dei nostri perfloreamus: quem decet hos nos & gloria in secula seculorum.

Homini

A

HOMILIA VI.

DIXIT AVTEM DEVS, FIANTE LUMINA
 ria in firmamento cœli, ut luceant, & illumi-
 nent, & diuidant diem &
 noctem.

SPECTATOREM certantium participem, & ipsum alicuius esse uehementi-
 tiae uigoriscq; oportet. Idq; ex panegyricis ritibus quispiam conspexerit,
 qui sedentes in cauea nudo sedere capite iubent, quo non solum (ut mihi
 uidetur) certantiũ sit spectator, sed etiã ipse pro parte sit certator. Eodem
 itaque modo magnorum etiam admirabiliumq; spectaculorum inquisitorem, eo-
 rumq; auditorem, quæ à summa, uera ineffabiliq; sapientia profluxerũt, adminicula
 quædam ex sese nimirum habentem accessisse oporteret ad ea quæ præponuntur
 spectanda, participemq; mecum certaminis, quoad facultas suppetit esse, non ma-
 gis iudicem, quàm socium mihi certaminis assistentem: ne fortasse nos prætereat
 inuentio ueritatis, errorq; meus communis auditorum iactura fiat. Cur igitur ita
 sum exorsus? & quorsum hæc tendunt? Quia cum mundi constitutionis inquisitio
 nobis uniuersiq; contemplatio proponatur, principia cuius non ex mundi sapientia,
 sed ex ijs quæ seruum suum deus Moſen docuit, ac erudiuit, in uisione loquutus illi,
 & non per ænigmata sumenda sunt, eos omnino qui rerum non mediocrium spe-
 ctandarum auidi sunt, non inexercitatem mentem ad proponendarum nobis re-
 rum perceptionem habere necesse est. Si unquam itaque serena nocte admirabi-
 lem stellarum ornatum ac speciem suspexisti, uenitq; subinde tibi in mentem artifi-
 cis uniuersi, quisnam is sit qui sideribus hisce ueluti floribus cœlum miris modis di-
 stinxit ac perornauit, egitq; ut necessitas ipsorum delectationem ex tantæ pulchri-
 tudinis aspectu capiendam exuperet: si tempore rursus diurno cogitatione menteq;
 sobria mira diei spectacula didicisti, atque per ea quæ cernuntur, eum qui non cer-
 nitur animaduertisti, paratus auditor profectò, cœtuq; dignus huiusce gloriosi per-
 beatiq; theatri iam accessisti: Agè igitur, & ipse, perinde atque ij facitare solent,
 qui eos quibus nulla est consuetudo urbium, prehensa circunducunt manu, ad hu-
 iusce magnæ urbis occulta miracula uisenda circunducam. Hac in urbe sanè (in qua
 uetus est illa patria nostra, à qua expulit nos homicida dæmon ille, inescationib;us
 que suis hominem in suum abduxit mancipium) primum hominis conspicias or-
 tum, mortemq; eam quæ nos protinus occupauit, quamq; peccatum peperit pri-
 mogenita proles dæmonis principis uitiorum. Atque teipsum nosces terreum qui-
 dem natura, manuum autem diuinarum opus, & uiribus quidem animantibus ex-
 pertibus rationis longè inferiorem: omnium autem, tam irrationalium quàm ina-
 nimatorum, diuina uoluntate sententiaq; principem constitutum: inferiorem qui-
 dem apparatu naturæ: rationis autem copia uel ad cœlum usque sese efferendi præ-
 ditum facultate. Sed hæc ubi didicerimus, nosmetipsos utique cognoscemus, de-
 um percipiemus, creatorem adorabimus, domino seruiemus, gloria parentem
 afficiemus, altorem nostrum amore charitateq; prosequemur, eum qui nobis bene-
 ficia contulit uenerabimur: principem denique nostræ uitæ datoremq; cum præ-
 sentis, tum etiam futuræ adorare non cessabimus: qui porrò per eas diuitias,
 quas à se profluxas paratasque nobis iam præstitit, & ea bona quæ nobis pol-

f

4

licetur

licetur fore, omnino certiores nos facit, & praesentium experientia rerum qualia sunt, ea quae expectantur, ostendit. Nam si ea quae non nisi perexiguo tempore persistunt, talia sunt, quales esse res illas perpetuas existimare oportet. Et si ea quae conspiciuntur adeo bella sunt, adeo pulchra, qualia putanda sunt ea quae non cernuntur. Si magnitudo coeli mentis humanae metiendi facultate exuperat, quanam mens, quae ratio, quae sol rerum inuestigare sempiternarum naturam posset? Si sol iste corruptioni subiectus, adeo pulcher est, adeo magnus, uelocissimus quidem motu, suas autem peragens ordine miro periodos, moderata quidem ad uniuersum praeditus magnitudine, ut haud quaquam proportionem toti reliquae machinae admensuratam transgrediatur: pulchritudine uero naturae quasi quidam oculus splendidus creaturam ipsam decorans, cuius si aspectus insatiabilis est, qualem nam ipsum esse iustitiae solem arbitrari nos debemus? Si solem hunc haud conspiciere, detrimentum est homini caeco: quod damnum, quod detrimentum est peccatori uerissima illa perpetuaque luce carere? Et dixit deus: fiant luminaria in firmamento coeli, ut luceant super terram ut diuidant diem ac noctem. Coelum ac terra praecesserunt in creatione: lux post coelum & terram creata est: nox & dies discretae sunt: tum firmamentum est ortum, arida dein emerfit, atque aquae confluxerunt unum in locum ac definitum. Terra demum suis est germinibus referta, cum innumeris herbarum generibus editis, tum formis uarijs fruticum arborumque exortis. Sed nondum erat sol neque luna, ne lucis originem patremque solem appellarent: nec eorum quae nascuntur est terra, creatorem censerent esse qui deum ignorant. Idcirco quartus iam dies accessit, & tunc deus dixit: Fiant luminaria in firmamento coeli. Cum perceperis eum qui dixit, illico cogitatione cum ipso copules eum uelim qui audiuit. Deus dixit: fiant luminaria, & fecit deus duo luminaria. Quis dixit, & quis fecit? nonne animaduertis in hisce, duas personas? Vbique dogma illud theologiae, hac in enarratione mystice inspersum esse uidetur. Et additur istis quae dicta sunt, officium ususque luminarium ortus: Ut diuidant diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, & luceant in firmamento coeli, & luceant super terram. Si lucis ortus solem anticipauit: cur nunc sol ut luceat super terram exortus dicitur esse? Principio quidem, ne uulgaris illa dictio risum tibi moueat. Siquidem non sectamur uerborum elegantiam, quae apud uos suspicatur, neque concinna uerborum structurae studemus. Apud nos enim non sunt, qui uerba tornando effingant: neque curae nobis est sonora uocum modulatio: sed ubique praefertur clara & expressa uocum significatio. Vide ergo, an non dare satis quod uolebat per lucis dictionem expresse. Lucem nanque pro splendore & illuminatione posuit. Non aduersantur haec illis sane quae de luce sunt dicta. Tunc enim ipsa natura lucis est orta: nunc autem hoc solis corpus extructum est, ut illi primogenitae luci uehiculum esset. Nam ut alia diuersaque sunt, & non eadem ignis atque lychnus: & ignis quidem illuminandi uim obtinet: lychnus autem idcirco factus est, ut ignem eorum causa gerat, quibus illo est opus: sic & illi purissimae, syncerae, immaterialisque lucis uehicularum nunc ipsa luminaria sunt extructa: perinde nanque ut diuus Apostolus luminaria quaedam, in mundo fuisse dicit: at magnum nimirum inter illos ueramque lucem interesse uidetur: cuius sancti participes, eas animas quas erudiebant, ab ignorantiae tenebris euocantes, luminaria non iniuria sunt nuncupati, ita & hunc solem clarissimae illi luci omnium conditor adiectum ad mundi circuitum accendit.

Arqui

Nota myste-
rium.

ἀντὶ γὰρ τοῦ
φωτισμοῦ τῶν
φωτισιμῶν,
ἐκ τῆς
sol uehiculum
lucis primoge-
nitae.

A Atqui nemini uideatur id quod diximus, non eadem esse, lucem & quod luci subijci-
tur corpus, credendum non esse. Primum enim res omnes compositæ, sic à nobis diui-
di solent, in ipsam essentiam susceptricem, & in eam quæ ipsi accidit qualitatem. Vt igitur
diuersa sunt hæc natura, albedo, inquam, & corpus dealbatum: sic & ea quæ mo-
dò diximus, differunt quidem, unita tamen sunt potentia creatoris. Itaque dicere noli,
fieri non posse, ut lux à corpore solis separetur. Neque enim ego lucis à solis corpore
separationem mihi ac tibi possibilem esse dico: sed asserendum esse censeo, quæ men-
tis agitatione, cogitationeque nostra libera separantur, ea re seiungi facultate creatoris
utriusque naturæ posse. Nam & ignis urendi uires ab eius splendore tu quidem ipse se-
parare minimè uales: deus autem mirabili seruū suum aspectu conuertere cupiens, in
rubum ignem splendore solum agentem, otiosam autem flagrandi urendique facultatem
habentem immisit, ut & Psaltes testatur: Vox domini, dicēdo, præcidentis flammam
ignis. Vnde & arcana quedam doctrina nos docet, cum pro ihs, quæ in uita gessimus,
merita nobis retribuentur, ignis dispersam fore naturam, & lucis oblectamentum iustis,
flagrationis dolorem puniendis distribuendum esse. Deinde tamē & in ihs quæ lunæ acci-
dunt, eorum quæ diximus inuenire possumus fidem. Senescens enim luna decremen-
taque suscipiens, non corpore toto conficitur, sed lumen quod accesserat ipsa deponēs,
iterumque assumens, decretionis accretionisque nobis uisionem præstat. Enim uero lunæ
corpus haud absumi cum ipsa decrescit, argumento dilucido sunt ea quæ cernimus. Li-
cēt enim tibi liquido in aëre atque omni nebula liberato, cum potissimum in cornua luna
curuatur, partem ipsius obscuram, lumineque carentem, orbe tanto circumscribi cōspicere,
quantus totum splendorem cum sinuatur in orbem obit, ut aspectu sinum obscurum aëris
B æmulum ad eam referente partem quæ lucet, integer totusque orbis perspicue uideatur.
Et noli mihi proferre lucē aduentitiā esse lunæ: propterea quod imminuitur quidem
cum solem uersus motu cietur: accrescit autem cum ab eodem discedit. Non enim hoc in
præsentī nobis inuestigandum proponitur: sed illud, aliud esse lunæ corpus, aliud lu-
cem ipsius qua lucet. Eadem igitur intelligenda sunt & de sole. Verum ille quidem se-
mel susceptam secumque immixtam lucem nunquam deponit: luna uero continuè quasi
seipsam expolians atque uestiens luce, & ea quæ de sole sunt dicta, uicissitudinibus suis
hisce confirmat. At uero non solum illuminare terram hisce luminaribus, sed etiam
diuidere diem & noctem statutum est. Etenim superius quidem à tenebris lucem
diuidit, ipsorumque naturam tum ad contrarium statum dimouit, adeoque seiunxit, ut inter
ipsa nulla sit prorsus immixtio, lucisque cum tenebris nihil sit omnino commercij. Quod
enim umbram diurno tempore nouimus esse, id noctu tenebrarum naturam esse pu-
tare oportet. Nam si omnis umbra splendore aliquo lucente, aduersa luci semper ab
obiectis corporibus excidit, & mane quidem ad occasum protenditur, uespere autem
orientem uersus declinat, & in meridie rursus ad septentrionis iacitur plagas: nox quoque
pari modo contrarias ad partes radijs sanè cedit: nec aliud quicquam esse secundum
naturam, quam umbra terræ uidetur. Vt enim interdiu semper à corpore luce sese
opponente decidit ipsa umbra: sic & in aëre sanè terræ circumfuso nox ipsa cum um-
bris obiectu telluris efficitur: atque id dictum illud significat: Et diuisit deus à tene-
bris lucem. Quippe cum tenebræ lucis incursiones minimè patiātur, sed fugiant: hoc
inter ipsas primo iam in ortu discrimine, hac naturali discordia constituta nunc au-
tem metiendo quidem diei solem præfecit, lunam autem cum luminis plenum, totum
suum

*Cœlorū influ-
entias nosse,
non inutile.*

tum suū obtinet orbem, principē noctis cōstituit. Tunc enim hæc lumina è regione di-
spōsita sunt, sibiq; ferè per diametrū opponūtur. In plenilunijs enim exoriēte sole, lu-
na descēdit, ac delitescit: occidente, oritur sæpenumero ex aduersoq; exurgit. Quod si
cæteris in formis, atq; figuris nocti lunare lumen non æquatur, nihil ad institutū ser-
monē refert. Nam cū est in orbē sinuata, lumineq; tota referta, tum noctis quidē ob-
tinet principatū, suo lumine stellas illuminās, & uniuersam collustrās tellurē, æquē ue-
ro atq; sol spatia tēporis secat. Et sint in signa, & tēpora & dies & annos. Necessariæ
profectò sunt luminariū in hominū uita significatiōes. Nanq; si nō ultra modū signa
quispiā, quæ ab ipsis proficiscūtur exploret, utiles ipsorū obseruatiōes eas inuenerit,
quas experiētia longa probauit. Cōplura cuiq; sanè de hymbribus, cōplura de sicc-
tatibus, cōplura de flatuū agitationibus, aut in parte, aut in uniuerso, uehemētioribus
ac leuioribus discere licet. Nam & unū quid eorū, quæ à sole ostenduntur, dominus
nobis tradidit hisce uerbis: Hodie tempestas erit: rutilat enim triste cœlum. Cū enim
per caliginē ascensus fuerit solis, radij tum obfuscantur: ipse rutilus ueluti pruna, colo-
req; propè sanguinis æmulus cernitur, æris crassitudine uisionē hanc in aspectibus
nostris efficiente. Quod si nō diffusus à radijs tum aër ille densus atq; cōstans, disper-
susq; fuerit, apertū est ob uaporū illorū effluentia è terra tunc ascendentium, uinci supe-
rariq; nō potuisse: sed humoris copia tandē eas in regiones in quibus se colligit, hye-
mem esse tēpestatemq; allaturū. Similiter & luna cū caliginoso humore circumdatur,
idem portendit. Et cū orbes ij solem cingūt, quos areas appellare solent, aut cœlestis
aquæ copia significāt, aut flatuū uehementiū concitationē. Quinetiā ij quos aduersos
soles appellāt, cū solis consequuntur cursum accidentiū quorundā æris præfagia fiunt.
Quemadmodum & uirgulæ, colore iridis præditæ, rectæ in nubibus apparentes, im-
bres sæuos, aut tēpestates atrocissimas, aut æris omnino non mediocrē mutationem
portēdunt. Cōplures quoq; significationes & circa lunā obseruārūt, accrescentē decre-
scentemq; qui huic studio operā impenderunt: tanquā aëre necessariò cum lunæ for-
mis una mutationes suscipiēte. Tertio nanq; die si tenuis sit, puroq; nitore fulgeat sere-
nitatem constantē prænuntiat, atq; spondet: sint crassa cornibus rubicundaq; cernat-
ur, aut impetuofam è nubibus aquā, aut horridā austri concitationē minatur. Quan-
to aut emolumēto sint uitæ humanæ, quantāq; utilitatē eidem præstent tales ex hiscē
luminibus obseruationes, quis ignorat? Licet nauitæ suam intus in portu cōtinere na-
uem, pericula uentorū quæ proueniunt præuidenti: licet uiatori incōmoda cœli uitare,
ex ipsa cœli tristitia mutationem æris expectāti: licet & agricolis qui in ferendis semi-
nibus, cultuq; stirpium elaborant, omnium hinc officiorum, operumq; suorum exer-
cendorum opportunitatē tempusq; semper idoneū inuenire. Iam uero dissolutionis
etiam uniuersi signa, dominus solem daturū, & lunam, & stellas prædixit: Sol uerter-
tur in sanguinem: & luna non dabit lucem suam. Hæc uniuersæ consummationis sunt
signa. Sed homines ij, qui septa transiliunt patrociniū defensionemq; sideralis scienti-
tiæ, qua ex hominis natiuitate pleraq; diuinant, hanc trahere sententiā scripturæ con-
nantur. Atq; aiunt uitam nostram humanam à cœlestium corporum motione pen-
dere, & hanc ob causam ex sideribus à Chaldæis eorum notationes effectuum, qui no-
bis accidunt, fieri: sermonemq; simplicē hunc scripturæ: Sint, inquā, in signa, non eorū
quæ accidunt aëri, neq; mutationis temporū, sed sortis hominū uitæ, ita prorsus (ut or-
pinātur, eisq; placet) intelligunt. Quid enim aiunt? Stellarū meantiū cum ijs sideribus
nexum

Anexum quæ signifero in orbe sunt collocata, si talis figuræ concursus eorum fuerit, tales ortus hominum agere: si talis, contrariā ortus uitæq; sortem efficere. De quibus si parumper differuerimus, haud ab re forsan fuerit, parum altius diluciditatis causa principio sumpto. Dicam autem nihil ex me ipso sanè, sed illorum ipsorum ad illos redarguendos sententijs utar. Hinc enim iam occupatis hoc morbo remediū, ceteris, ne similes in errores incidant, securitas afferetur. Autores dictæ facultatis ac inuentores, cum in temporis amplo spatio complures figuras suam ipsorum conscientiam fugere percepissent, in angustum admodum temporis cōtrahere mensuras, ut minutissimo quoq; & subitaneo articulo, quale est quod Apostolus dicit, In puncto temporis, in momento oculi, plurimum differentię sit inter natiuitatē & natiuitatē. Vt is quidem qui hoc in momento genitus est, tyrannus sit, ciuitatū populorumq; princeps, locupletissimus, prepotens. Is aut qui natus est temporis sequenti momento, pauper quidem, inops, peregrinus, ex ostijs ostia petens quotidiani cōsequendi causa uictus. Quamobrē eo orbe, qui signifer appellatur, duodecim in parteis diuiso, cū in triginta dierum spatio partē sol eius globi transeat duodecimā, quem inerrantē appellant, triginta in portiones singulas illas duodecim parteis secuerunt. Tum singulis portionibus illis in sexaginta minuta diuisis, minuta hæc singula rursum in alia sexaginta modo simili diuisere. Posito igitur enixu, uideamus, obsecro, si hæc exactissimā temporis diuisionē autores hi sibi ualeāt conseruare. Nam simul atq; nata est editaq; in lucem proles, mas an fœmella sit obstetrix illam explorat: tum uagitū expectat infantis, nimirum indiciū uitæ: quot hoc tēpore uix sexagesima præterisse minuta. Dicit obstetrix deinde Chaldeo partū qui editus est: quot minutissima momēta uis interea dum

B obstetrix loquitur prætercurrisse: præsertim si forte fortuna fuerit nō in cōclauī Chaldaus ille præsens, sed in ædiū atrio aut uestibulo, tempus horarūq; reponēs. Et cum qui definiturus est diligēter tēpus ac horā, exploratoria nimirū horarū percipere, siue diurna sint, siue nocturna, oporteat: quot minorū hoc quoq; tēpore, quæso, per uolat præteritq; examen? Compertā enim eam esse stellam, qua tēpus horaq; sit exploranda, nō solum quāta in parta sit duodecima, sed etiā quā in duodecimæ portione partis, in quotoq; minuto eorum, inquam, in quæ diuidi diximus portione: aut ut exactissimè comperiatur, quoto in sexagesimo eorū in quæ sibi diuisa sunt singula sexagesima illa prima, necesse est. Atq; hanc tamen adeò tenuē subtilemq; tēporis inuentionē, quanquā attingere nequeunt, singulis in stellis errantibus faciendā esse necessariò dicunt, ut qualem ad adherentes cœlo stellas ipse dispositionē haberēt, qualisq; ipsarum esset inter sese figura, cum in lucem ederetur fœtus compertum sit tandem ac exploratum. Quæ cum ita sint, si fieri non potest, ut tempus illud exactissimè quisquam attingat, uariationeq; temporis sit, ut tota uia penitus aberretur, deridendi profectò non mediocriter esse uidentur, tam ij qui studio huius indulsunt artis, quam in ratione rerum nō esse constat: quā ij qui hiantes ab illorum ore pendent intenti: perinde quasi omnia illi scire possint, quæ ipsis sunt euentura. At qualia, quæso, sunt & effecta, quæ inde asserunt prouenire? Crispum, inquiunt, quempiam fore capillo, gratumq; aspectu: Est enim editus in lucem arietis tempore. Tale autem ipsum animal aspectu quodammodo esse uidetur. At erit & animo grandi, atq; elato: quippe cum & aries dux sit gregis: faciet etiam omnia animo prompto: deniq; ad lucrādum appositus erit. Nam hoc animal & citra molestiā uellus deponit, & a natu

ra facile

ra facile rursus eodem sanè uestitur. Sed in tauro natū laboriosum esse dicunt, atq; e
 seruilem: quoniam & taurus iugo subiicitur. Est & qui ortus est in scorpio, propensus
 ad ferendum atq; inferendos ictus paratus, ob similitudinem eius bestiae. Et iustitia
 præditus itidem is, quem enixa est sua parens tempore libræ, nō nisi ob trutinæ, lan-
 ciumq; nostri, inquam, instrumenti, quo pondera libramus, æqualitatem. Quid istis
 ineptius: quid insulsius: Quid ridiculosius fuerit: Aries is, à quo natiuitatem hominis
 ipse sumis, coeli pars est duodecima: in qua cum fuerit sol, puncta uerna signa; tan-
 git: & libra similiter, atq; taurus partem orbis signiferi duodecimā occupant. Cur igitur
 illinc uniuscuiusq; uitæ hominis præcipuas proficisci causas asserens, ex istis pecu-
 dibus natorū hominum mores exprimis atq; effingis: Est aut is ad erogādum pro-
 cliuis, qui natus est in ariete, non quia pars illa coeli tales efficit mores, sed quod hoc
 pecus naturā talem sortitur. Cur igitur à siderū quidem dignitate credere tibi opor-
 tere nos censes: eniteris aut hæc eadem per balantes pecudes nobis persuadere. Nam
 si cælum tales morum habeat proprietates, ab animalibus istis sumptas, ipsum eti-
 am cælum alienis principiis est subiectum: quippe cum à pecoribus causas penden-
 tes habeat tales: sin id asserere ridiculum sit: longè magis ridiculum esse cōstat, ex iis,
 quorum nulla prorsus affinitas esse uidetur, sententiā illam eniti uerisimilem esse, atq;
 probabilem demonstrare. Sed hominū istorum elegantes istæ sententiæ sapientesq;
 rationes, persimiles sunt aranearum telis, in quas si culex, si musca, si quippiam aliud
 inciderit inualidis hisce bestiolis simile, irretitum retinetur, euadereq; non potest. Sin
 ualidiusculum irruerit animal, ipsum facile admodum elabatur atq; penetrat, & exi-
 guas illas discindit telas, ac demolitur. Atqui non in his solum hæc asserunt, sed etiam
 eorum causas corporibus cælestibus tribuere pergunt, quorū uoluntatē electioneq;
 cuiusq; nostram dominā esse constat, operationum, inquam, probitatis atq; impro-
 bitatis. Quam sententiam confutare atq; diluere, alioqui ridiculum ineptum uē sanè
 uidetur. Sed quia plerosq; homines hoc errore præoccupatos esse non ignoramus,
 eam haud silentio præterire necesse est, Primum igitur illud ipsos interrogabimus, sit
 ne ut singulis diebus siderum figuræ mille modis mutantur, ac uariantur: Nam cum
 uagæ stellæ perpetuò continuoq; moueantur, & partim celeriore, partim tardiore
 motu suos efficiant orbis: sit ut eadem in hora sæpenumero tum mutuo sese con-
 spiciant ipsæ, tum occultentur. Et cum maximam uim habeat in hominum actū,
 ab effectrice bonorum, an malorum conspici stella, ut ipsi censent, sit ne ut sæpe cum
 haud id attigerint ipsi tempus, quo bonorum effectrix stella dominabatur, ob uni-
 us ignorātiā minuti, eam tum † ut in mala sitam fortuna designēt: Cogor enim eis-
 dem nuncuti uerbis, quibus & illi ipsi uti consueuere. In uerbis igitur huiusmodi ma-
 gna quidem amentia, multo uero maior impietas continetur: causa nancq; malignita-
 tis ad opificem ipsarum redundat. Nam si natura stellis competit malum, ipse sanè
 creator effector erit malignitatis: sin improbæ uoluntate sua, maleq; euadunt, primū
 animantes rationis participes erūt, & absolutis appetitionibus imperiosisq; utentur:
 quod quidem inanimis falsò tribuere, summæ dementiæ constat esse. Deinde quan-
 tum à ratione dissonat, malum ac bonum non pro dignitate cuiq; distribuere stellæ:
 sed cum hoc in loco fuerit, bonā: cum ab hoc conspecta sidere fuerit, malam eandem
 dicere: cū parumper deniq; declinauerit à figura, suę protinus obliuisci malignitatis:
 Sed hæc quidem eousq; sint dicta. Si uero singulis in momentis temporis atq; pun-
 ctis, in

In eos qui o-
 mnes nostros
 actus à stella-
 rum influxu
 depēdere exi-
 stimant.

ὡς γὰρ τοῦ καὶ
 τοῦ δαιμονίου
 καὶ.

Actis, in aliā atq; aliam sidera figurā mutantur: in innumeris aut huiusmodi mutationibus quæ una die contingunt: regię complures natiuitates efficiuntur figuræ, cur singulis, quæso, diebus nō reges nascuntur? Aut cur apud ipsos reges omnino regna per successiones traduntur? Non enim quemq; regem ortum filij sui, ad regiam siderum figuram obseruantem accommodare dicere audent. Quis enim mortaliū rei talis dominus esse potest? Cur ergo Ioathanū Ozias, Achasum Ioathanus, Ezechiā Achasus genuit, & horū seruilē ortus horā offendit nemo? Deinde si non in nobis probarum ac improbarū operationū principia collocantur, sed ex ortu necessitudines in nobis emergunt: frustra sunt profectō legumlatōres, agendas res & non agendas, sed fugiendas definientes: frustra sunt iudices etiam, uirtutem honore, uitiū pœnis afficientes. Non enim hoc pacto iniuria cōmissa, furis est aut latronis: quippe cui neq; uolenti quidem, ob ineuitabilem ipsum impellentē ad agendum necessitudinē, manū continuisse licuerit. Vani deniq; homines sunt, & qui dant artibus operā, in ipsisq; elaborant. Sed cōpos quidem erit agricola sui uoti, neq; seminibus illis iactis, neq; ad messem falce parata. Diues aut admodum ipse mercator, nolit uelit euadet, ipsi pecunias aggregāte sedulo, accumulanteq; fato. Spes deniq; magnæ illæ Christianorū euanescent omnino nobis, atq; peribunt: quippe cum neq; iustitia honoribus ullis afficiatur, neq; peccata delictaq; puniantur: propterea quod nihil prorsus ab hominibus libero animi proposito agatur. Nam ubi necessitas urget fatumq; dominatur, nullum id ibi locū, quod pro dignitate penditur, obtinet: id, inquā, quod iusti iudiciū munus præcipuū esse cōstat. Sed cōtra illos eousq; sit disputatū: neq; enim uos pluribus uerbis egetis: quippe à uobismetipsis estis præditi fidei sanitate, & tēpus non patiatul

Btra modum contra illos differere. Ad ea nos quæ consequuntur redeamus oportet. Sint, inquit, in signa, & tēpora, & dies, & annos. Dictū iam est à nobis de signis. Tempora aut existimamus scripturā dicere quatuor uicissitudines temporum, hyemis, inquam, ueris, æstatis, ac autūni: quorū periodus ordine miro ab ordinatissima proficiscitur luminariū motione. Tunc enim fit hyems, cū sol in austrinis regionibus morā trahit: umbrāq; eam in qua nox ipsa consistit, circa hanc nostrā plagam copiosam adeo facit, ut refrigescat aēr inde telluri propinquus: & omnes exhalationes humidæ circa nos coactæ, hymbriū, glaciei, niuisq; copiosissimæ causam atq; materiā præstent. At cum rursum remeamus austrinis à finibus ad ipsum mediū tendit, ut æquē patiatul diei noctisq; tempus: quanto super terram plus morę trahit, tantū temperiei proportionē reducit, atq; uer oritur: cunctis quidem stirpibus, germinandi, quā plurimis uero arboribus reuiuiscendi causam: animalibus autē tam terrestribus, quā aquatilibus omnibus successione prolis generis administrans conseruationem. Iam uero sol illinc ursam uersus ad solstitia pergēs æstiuā, dies nobis maximos reddit. Et quia plurimo tempore tum hoc in aère moratur, ideo tum & aërem nostrū perurit, & uniuer/sam tellurem exiccat: seminibus inde maturationē subministrando, & ad concoctionem fructus arborū compellendo, cum & flagrantior seipso existit, & breuiore umbras meridie facit: propterea quod ab excelso nostras has illuminat regiones. Maximi nanq; dies ij sunt, in quibus umbræ breuissimę sunt. Breuissimi quoq; dies ij sunt qui longissimas umbras habēt: Idq; apud nos accidit, qui ἐρεπόσκιος uocatur, quiq; tractus aquilonios habitamus. Nam sunt, quidā iam qui duobus diebus in toto anno penitus umbra carent: supra quorum uertices solem tum esse, ac æquē ambire suo

Tempora.

ἐρεπόσκιος
qui umbram
ex altera parte
habēt, ut qui
meridionalem
plagam inhabitāt,
sunt ἐρεπόσκιος
Aquilonijs, & isti
uicissim illis.

g lumine

lumine certum est: per oraq; angusta profundorum aquas puteorum, etiam sua luce c
lustrare. Hos ea de causa sunt, qui ἀσκήεις (id est, sine umbra existentes) uocant. Eorū
præterea qui ultra Arabiam odoriferam illam, incolunt: utranq; uersus partem um/
bræ uicissim excidere solent. His enim solis mortalium orbem hunc habitantium no/
strum, id ut peculiare quid contingit, ut & australes uersus regiones eorum umbræ
aquilonis. meridie caderent. Vnde & à quibusdam † utrinq; umbriferi nuncupantur. Hæc au/
tem omnia porro tum uenire uidentur, cum ad aquilonias sol iam permeauerit pla/
gas. Ex his coniectura sumere licet, quantus is æstus sit, quem sol in aërem suis radijs
Dies & anni. imprimit, qualesq; effectus agere possit. Hinc autumnus tempus deinceps succedens,
excellentiā quidem æstus infringit: calorem autem paulatim temperamenti medio/
critate remittens, innocuē nos ad hyemis tempus frigoraq; perducit: ad austrinas so/
le uidelicet regiones tum ab aquilonijs remeante. Hæ temporum uicissitudines, hæ
uarietates solis motiones confectantes, uitam nobis & quæ ad uitam sunt necessaria
disponunt, ac administrant. Sint, inquit, & in dies. Non ut dies efficiant: sed ut ipsis
diebus præsent. Dies enim & nox luminarium ortum antecesserunt. Id ita esse decla/
rat & ipse psalmorū autor: Posuit inquit, in potestātē diei solem: & lunam in pote/
statē noctis. At quonā non potestatem diei sol obtinet? Quia lucem in sese continens
secumq; ferens, cū sese nostris finibus extulerit, dissolutis fugatisq; tenebris, diem præ/
stat. Itaq; non aberrauerit quisquam, si diem definiens aërem esse dixerit illumina/
tum à sole: aut quantitatem temporis tantam quo sol in globo nostro dimidio mor/
ram trahit. Et ad annos agendos sol atq; luna principes sunt constituti. Nam luna cū
duodecies suum peregit cursum, effectrix est anni, excepto mense intercalari, cuius e/
gere persæpe uidetur ad exactissimum temporum agendum cōcursum, quemadmo- d
dum Hebræi uetustissimo tempore antiquissimiq; Græcorum olim uertentem an/
num metiebantur. Solus autem annus est, cum ad idem sol punctū unde profectus
est, suapte motione redierit. Et fecit deus duo luminaria magna. Cum magnum a/
liud significationem habeat absolutam, ut magnum est cœlum, & terra magna ma/
re: aliud magna ex parte referri ad aliud suapte natura soleat, ut magnus equus,
magnus bos. Non enim incorporea moris excellentia, sed in cōparatione ad ea quæ
genus idem sortiuntur, significatio magnitudinis istorum consistit: utronam modo
magni significationem nunc capiemus? Vtrum uti formicam aut aliud quippiā co/
rum quæ natura sunt parua, magnum dicere consueuimus, ipsius excessum ad ea quæ
eiusdem sunt generis referentes: an eo modo quo luminarium magnitudo in sua pro/
pria extructione naturaq; monstratur. Et quidem hoc modo magnum nunc esse cen/
seo capiendum. Non enim sol atq; luna, quia maiorem quàm stellæ minores obtinēt
molem, ideo luminaria magna dicuntur: sed quia tanti sunt ambitus, ut is qui ab ipsis
diffunditur splendor, cœlum collustret ac aërem, atq; ad uniuersam terram simul ma/
re q; sese extendat, cunctaq; compleat. Enimvero quacuncq; in parte cœli fuerint hæ
magnæ stellæ, & exorientes, & occidentes, & medium occupantes, à quocuncq; loco
semper ab uniuersis hominibus equalis magnitudinis conspiciuntur. Quod sanè ma/
gnitudinis excellentis, immensæq; molis argumentū dilucidū esse cōstat: propterea
quòd amplitudo latitudoq; telluris momenti nihil prorsus afferre uidetur ad ipsarū
moles, aut maiores, aut minores conspiciendas. Nam ea quæ longè distant, maiora
quàm sint quodammodo cernimus: ad quæ uero propius accedimus, eorum magni/
tudinem

A tudinem exactius conspiciamus. At soli propinquior est nemo, remotior nemo, sed æquali semper interuallo cunctis hominibus ipse quocumq; tractus telluris habitent obuius ingruit. Testes huius tam Indi sunt quàm Britanni, æqualem ipsum semper cōspicientes. Neq; enim ijs qui orientis habitant regiones, sol occidens magnitudinē suam imminuit: neq; sanē ab ijs qui regiones occiduas incolunt, minor exoriens unquam conspicitur. At neq; cum cœlum medium occupat, uarium, inquam, atq; diuersum ab utroq; aspectu sese offerre uidetur. Ne tibi aspectus iste solis imponat. Neq; quia cubitalis magnitudinis cernentibus esse uidetur, ob id eius esse magnitudinis putes. Contrahi nanq; maximis in interuallis eorum quæ cernuntur magnitudines, solent: quippe cū ipsa conspiciendi facultas medium illud spatiū transire non ualeat: sed quasi in illo medio absumatur, paruaq; sui parte res eas quæ cōspiciūtur attingat. Factus igitur aspectus noster exiguus, exiguas esse res eas quæ cernuntur existimat: & quod sibi accidit detrimenti, hoc adscribit rebus illis quas uidet. Aspectus itaq; fallitur ut iudicio ipsius non sit credendū. Recordare uero ipse quæ tibi accidant: atq; abs te ipso fidem eorum quæ nunc dicuntur, habebis. Si unquam ab excelsi montis cacumine immensum supinumq; campum, atq; arua conspexeris, quāta ipsa iuga tibi bouum, quantū arantes ipsi sunt uisi: si non formicarū tibi quendam præbuerint aspectū? Si unquā etiam à specula è regione uasti pelagi posita tuos aspectus iniecisti æquori, quantæ tibi maximæ insulæ uisæ sunt, quantaq; tibi conspecta est oneraria nauis, candidis expassis uelis super cœruleum mare discurrens, si non quauis columba minorē tibi præstiterit uisionem: propterea quod in aëre medio cōsumptus, ut diximus, inualidusq; factus, res exactē cōspiciendas cernere nequit. Iam uero mōtes immensæ magnitudinis abruptos conuallibus, quasi nihil in illis incisum angulis esset, nihil anfractibus, nihil eminēs, nihil laciniosum, rotūdos esse perleuesq; ipse aspectus dicit, eminentijs ingruens solis: interiectas uero concauitates ob imbecillitatē ingredi minimē ualens, adeo neq; formas figurasq; corporū, quales nam sint, percipere potest. Sed quadras angulosasq; omnino turres, teretes æmulasq; columnarū putat. Quare omni ex parte constat in maximis interuallis aspectum, nō explanatam sed confusam corporum accipere coniecturam. Est igitur sol magnus, uti scriptura testatur, in infinitumq; grandior eo qui nobis uidetur. Adde etiam illud magnitudinis eius apertissimum argumentum. Nam cum stellæ multitudine sint infinitæ: lumen quod ab uniuersis ipsis congeritur, ad noctis dissoluendam caliginem minimē satisfacit. Hic autem solis in cœli lumine uisus, immò uero cum adhuc expectatur antea quàm & totū à tellure se attollat, tenebras compendio dissoluit, siderum lumina superat, coactum aërem constipatūq; liquefacit, atq; diffundit: unde & flatus in aurora spirare, roresq; sereno cœlo terram circumfluere solent. Tellurem etiam, quæ tantæ est molis qui uniuersam temporis uno momēto punctūue luce sol sua lustrare posset, si non ab ambitu amplissimo lumen suum emitteret. Hoc loco sapientiam opificis animaduertas ipse percipiasq; uelim: quomodo moderatissimum ad hoc interuallum accommodatissimumq; præstiterit soli calorem. Est enim in eo tanta caloris imprimendi facultas, ut neq; ob exuperationem urat inflammetq; tellurem: neq; defectionis ratione refrigeratam eam gelidam infecundamq; relinquat. His similia porrò de luna etiam intelligamus, oportet. Est enim & corpus ipsius magnum, & splendidissimum sanē post solem. Non tamē semper eius conspicitur magnitudo, sed nunc tota sinuata in

orbem, nunc accrescens aut decrescens conspicitur, altera sui parte, quo deest, offerens c
semper. Nam alia nimirum obumbratur parte cū incrementa suscipit: alia pars eius
occultatur cū imminuitur. Est quaedam figurarū mutationis huiusce uariæ sapientis
ratio creatoris: aut enim hoc uult, ut exemplum nobis illinc apertum nostræ naturæ
præstetur, Nullam rem, inquam, humanam, fixam, nullam stabilem nullā perpetuā
esse: sed alias cum antea non essent, exortas, ad suum statum pergere capeßendum:
alias cum suum proprium statum attigerint, incrementisq; susceptis ad suæ mensu-
ræ summum accesserint, rursus sublationibus sensim imminui, perire, ac decrescere
absumi. Itaq; aspectu lunæ nostrarum conditiones rerum nos perdiscamus, atq; eru-
diamur: in mentemq; celerrima rerum humanarum nobis mutatio ueniat, ac nō plu-
rimum nobis ipsis ob uitæ prosperitatē nos tribuamus, non potentatibus gloriemur,
non ob incertum fortunæ flatum ac opulentiam efferamur: despiciamus carnē in qua
potissimum uersatur mutatio, curam animo diligentiamq; adhibeamus, bona cuius
duntaxat immobilia esse constat. Quod si dolore te luna paulatim sublationibus lu-
cem absorbens afficiat: dolore te maiore afficiat anima, si probitatem assequuta, dein-
de bonum uirtutis ob negligentiam mittat, & nunquam in eadem affectione per-
sistat, sed frequenter ob mentis instabilitatem uertatur ac mutetur. Vere enim (ut dici-
tur) amens perinde ut luna mutari solet. Atqui corporibus etiam animalium, cetera-
rumq; rerū, quæ à terra nascuntur, non mediocriter lunæ mutationes conducere reor.
Nam alio modo corpora cū ipsa decrescit, alio, cum accrescit, afficiuntur: etenim nunc
rara sunt inaniaq; cum imminuitur, nunc rursus refarciuntur cum accrescit, atq; ad
luminis plenum properat orbem: propterea quòd humorem quendam, calori immi-
xtum, in profundum usq; tum imprimit occultè, atq; immittit. Declarant id ita esse
tum ij, qui sub diu lunāq; dormiunt, capita quorum ultra modum humore replen-
tur: tum animantia nuperrimè iugulata: quæ mox cum augmento lunæ uertuntur:
tum etiam animalium cerebra, & animantium in mari degentium ea quæ humore co-
piose prædita sunt: arborumq; medullæ, quæ sua sanè mutatione cōuertere luna cum
cta non posset, nisi quid immensum (ut scriptura testatur) exuperansq; uiribus esset.
At uero cunctas etiam circa aërem accidentes affectiones, ab hisce lunæ mutationi-
bus euenire, luce clarius extat, ut turbines procellæq; testantur: quæ cum in noua
cornua luna curuatur, è tranquillitate sæpenumero, silentioq; uentorum repen-
te exoriuntur, quando & nubes flatibus exagitantur, sibiq; occurrant, & æstus, citi-
am maris accedentes recedentesq; partim in Euripis, partim in oceano, quos ordi-
ne lunæ sequi reditus ab incolis est compertum. Nam Euripi, certis quidem lunæ
temporibus uicissim ad partes utraq; fluunt. In coitu uero, ne puncto quidem tem-
poris quiescunt, sed in sese perenni fluctuant agitatione, nutantq; atque librantur,
quousque rursus emersa luna, reciprocae fluxionis illis consuetam præstiterit dispo-
sitionem. Occiduum autem æquor affluxus refluxusq; subit, nunc abiens, nunc ac-
cedens atq; redundans: perinde quasi lunæ respirationibus quidem partes ad poste-
ras subtrahatur, expirationibus autem ad priores suumq; proprium statum, resti-
tuatur. Hæc à nobis sunt dicta, ut ex hisce luminarium immensa tam solis quam
lunæ magnitudo demonstretur, & nullum omnino scripturæ uerbum à deo spirare,
otiosum esse uanumq; ostendatur: quanquam nihil eorum ferè quæ opportuniore
sunt, oratio nostra tetigisse uidetur. Complura nanque de magnitudine, deq; inter-
uallis solis

A uallis solis & lunæ, suis is cogitationibus inuenire posset, qui de industria tam operationes ipsorum, quam facultates uiresque considerandas sibi proponeret. Oportet itaque candidè nostram ipsorum incusare infirmitatem, ne nostræ orationi maxima illa opificia commensurentur. Sed ex his per paucis quæ differuimus, animaduertatis excogitetisque, quotnam & quanta sint ea quæ sunt omissa. Nec ergo lunam oculis, sed cogitatione, sed ratione metiri uelitis, quam ad inueniendam attingendamque ueritatem exactiorem longè, quam ipsos oculos esse, nemo est qui ignoret. Fabulæ quædam ridiculæ deliræque iam à temulentis aniculis ubique traditæ peruulgatæque sunt, ueneficijs, inquam carminibusque quibusdam lunam à sua propria sede dimotam, cæloque deductam ad humum ferri. Quonam igitur, quæso, pacto uenefici carmina dimouere poterunt eam, quam altissimus ipse deus fundauit? Quis etiam & locus ipsam inde diuulsam, deductamque de cælo, suscepit? Vis ab exiguis quibusdam indicijs magnitudinis ipsius lunæ demonstrationem accipere? Vrbes habitabili in orbe longo interuallo inter sese semotæ, uis suis omnibus orientem uersus porrectis, æquè lumen ipsius omnes suscipiunt. Quod si non uniuersis è regione sese obijceret, fieri nullo modo profectò posset: sed his quidem angustis quæ recta sita essent ad ipsam, lumen omnino præstaret: his autem quæ latitudinem ipsius essent egressa, radijs ad latera nimirum inclinatis ingrueret: quod & in familiaribus domi luminibus intueri licet. Nam cum plures homines lucernæ sese obijciunt, eius umbra qui è fonte sese offert, recta porrigitur: cæterorum ad utranque partem inclinatæ obliquæ cadunt. Itaque si lunæ corpus haud immensæ molis exuperantisque magnitudinis esset, non omnibus istis similiter sese obijceret terris. Aequè enim ipsa potiuntur cum ab æquinoctialibus

B oris exoritur, & qui prope gelidam rigentemque plagam habitant, sub ursæque conuersionibus degunt: & qui meridiem uersus, exustæ crematæque flammis perpetuis uicini sunt regioni: quibus omnibus simul æquo discrimine latè sese obijciens luna, apertissimum amplissimæ suæ magnitudinis indicium præstat. Quis igitur inficias ierit, corpus ipsius amplissimæ magnitudinis esse, quod tot tantisque interuallis æquatur? Sed de solis quidem lunæque magnitudine eousque sit dictum. Deus autem ipse qui mentem nobis rationemque tribuit, ut ex minimis creaturæ rebus, sapientiam artificis haud mediocrem percipiamus: facultatem etiam, maiores ex magnis conceptus de eodem opifice sumendi præstet: tametsi sol atque luna culicis ad opificem atque formicæ rationem obtinere uidentur. Fieri enim non potest, ut ex istis unquam maiestate diuina dignum conceptum atque notitiam assequamur. Sed per hæc ipsa paruus quibusdam inde emeris notitijs, perinde atque per singula parua admodum tam in animalium, quam stirpium genere ad res tandem diuinas perspiciendas promouemur. Contenti igitur his simus quæ differuimus, gratiasque agamus, Ego quidem ei qui paruam hanc administrationem mihi largitus est: uos autem ei qui spiritualibus uos alimentis alere consuevit: & nunc quasi quodam hordeaceo pane, meæ uilitate uocis nutriuit, ô utinam & alat perpetuò secundum fidei analogiam spiritus sancti notitiam tribuendo: quem honos & gloria decet, in secula seculorum.

DIXIT ETIAM DEVS, EDVCANT AQUAE
reptilia uiuentium animarum per
genera sua.

OST luminarium creationem, aquae iam animalibus deinceps opplen-
tur, ut & haec etiam uniuersi portio disponatur. Recepit enim terra su-
um ornamentum e germinibus suis. Recepit & coelum siderum flores,
& perinde atque geminorum aspectibus oculorum, societate maio-
rum luminum est duorum condecoratum. Restabat ut & aquis suum ornamentum
redderetur. Venit imperium, & protinus amnes in opere, cuncti protinus lacus
omnes fecundi fuere, sui que quisque generis secundum naturam foetus moliebantur,
& aquora genera uaria nantium diuisa que parturiebant. Nec etiam aquarum pars ea
quae limosa tum erat atque palustris, otio indulgebat, aut expers muneris officii que
creationis remansit: sed inde rane statim, inde culices emergebant. Nam ea quae nunc
etiam fieri conspiciuntur praeteritorum sane sunt argumenta. Adeo tum ad submi-
nistrandum obsequendum que praeepto creatoris, omnes aquae summopere propere
bant. Atque quorum nec enumerare quisquam genera posset, ea uita praedita cum-
cta statim immensa uis ineffabilis que dei facultas in lucem edidit, agentia nimirum,
& interno sese protinus suapte que mouentia motu: cum imperio simul habilitate
procreandorum animantium in ipsas aquas impressa. Educant aquae reptilia ui-
uentium animarum. Nunc primum animans sensu praeditum, creatur. Arbores er-
nim & frutices atque herbae, quanquam uiuere dicuntur, propterea quod alendi sese
augendi que facultatis participes sunt, non tamen animalia aut animantia hac de causa
sunt. Educant aquae reptilia. Omne animans nandi facultatem habens, & si in sum-
ma fluitat aqua, & si innatat aquam secando, reptilium tamen naturam obtinet:
quippe cum super aquae corpus trahatur, & si qua aquatilia pedibus praedita sunt at-
que ingrediuntur, potissimum quidem complura talia uitam ancipitem degunt, Ut
uituli marini, ut crocodili, ut fluuiatiles equi, ut ranae, totum que genus cancrorum: pra-
cipue tamen his nandi facultas accommodatur. Idcirco dictum est: Educant aquae re-
ptilia. In hisce perbreuibis uerbis quod genus omissum est: Quod non comprehen-
sum est in creatoris praeepto: Non ea quae uiuum generant, ut uituli marini, delphi-
ni, torpedines caetera que id genus, quae cartilaginea nuncupantur. Non ea quae oua pa-
riunt, quae sunt omnia fere piscium genera. Non squamosa, non corticosa, non pennis
praedita, non eisdem carentia. Vox quidem imperii breuis admodum est, quin po-
tius neque uox est: sed momentum duntaxat, & subitus motus diuinae unluntatis:
insita uero mentis imperio tantam copiam esse constat, quot sunt, & quibus differ-
runt inter sese, quibus que conueniunt animantium piscium genera, atque naturae: de
quibus diligenter accurate que differere perinde est, atque si quispiam aut aquoreas
undae enumerare, aut metiri oculis aquas maris aggrederetur. Educant aquae re-
ptilia uiuentium animarum. In his ipsis sunt ea quae in pelago uersantur, quae littoribus
gaudent quae submersa uiuunt, quae que ad saxa haerent, gregalia, solitaria & cetera &
beluae molis immensae, & minutissimi pisces. Eadem enim ui sane, pari que praee-
pto, tam magna, quam parua: animantia in lucem edita sunt. Educant aquae re-
ptilia. Ostendit tibi nantium animalium naturalem ad aquas affinitatem. Quae
propter

A propter uel parum ab humoris natura pisces seclusi dispereunt. Non enim spirant ut hunc aërem attrahant: sed quod in terrestribus animantibus aër obtinet rationis, id est in genere nantium aqua. Et causa est in promptu. In nobis enim inest pulmo, uiscus porro rarum meatibusq; refertū, ac fistulis inanibus cauum, quod per ipsum pectus attractum, recipiens aërem, internum uentilat nostrum refrigeratq; calorem. In illis autem dilatatio constrictioq; branchiarum attrahentium humorem reddentiumq; spirandi munus efficiunt. Propria piscium est sors, propria sanè natura, separata peculiarisq;, pro moribus uictuq; uita. Ideo neq; mitescit animalium nantium quicquam: neq; sese tractandum unquā manibus ullis mulcendumq; præbet. Educant aquæ reptilia uiuentium animarum, secundum genera sua. Vniuscuiusq; generis nunc primitias quasi naturæ semina quædam oriri iubet: multitudo uero successioni postea asseruatur, cum genera singula iubebit in multitudinem crescere. Atq; aliud genus eorum est, quæ ostracoderma uocantur. Qualia sunt conchæ, pectines, lima, ces marini, strombi, & ostrearū discrimina numerosa. Aliud eorū, quæ malacostraca uocantur. Vt locustæ, cancri, cæteraq; id genus. Aliud præter hæc, genus eorū est, quæ mollia nuncupantur, quorum caro mollis est, atq; tenera. Vt polypi, loligenes, sepiæ, cæteraq; similis generis. In quibus rursum innumeras esse differentias constat. Præterea dracones, murenas atq; anguillas: quæ limosis in fluminibus stagnisq; nascuntur, & uenenatis potius reptilibus, quàm piscibus sunt propinqua. Aliud itē genus subeunt ea quæ ouum, aliud ea quæ animal pariunt. Procreant aut animal ea quæ mustelini generis sunt, & caniculi: & ea omnino quæ cartilaginea nuncupant, generisq; ceteri plurima: ut balenæ, uituli marini, delphini: quos & tenellos suos catulos aliqua perterritos causa, in uentrem rursum suscipere gestareq; ferunt. Educant aquæ reptilia uiuentium animarum per genus. Aliud genus est cetarium, aliud piscium tenuium genus. In piscibus itē innumera discrimina sunt, per genera sanè distincta. Quorum & nomina propria sunt, & pabulum uarium & figura, & magnitudo, & carniū qualitates haud eadem, sed diuersæ. Maximis singula differētijs inter sese discrepāt, sub uarijsq; formis, atq; diuersis specie collocantur. Quinam, quæso, thynorum exploratores, generū nobis enumerare differentias possent: quanquā ut ferūt, magnis piscium gregibus, aspectu numerum illorum exactè percipiunt, atq; dicunt? Quis item eorum qui in littoribus orisq; studio piscandi consenuere, nobis horum historiam omnium exactè notam efficere posset? Alia porro genera piscium, in Indico mari, alia in Aegypto sinu piscantur, alia insularum incolæ, alia Mauritanii nouerunt: omnia tamen tam parua, quàm grandia, primum illud imperium inenarrabilisq; potentia procreauit. Multi uarijsq; sunt ipsorum modi uiuendi: multæ deniq; in uniuscuiusq; successionē generis differentiæ, non ouis plurimi piscium, perinde ut aues incubant, non nidulos extruunt, non in enutrienda sua prolē laborant: sed humor susceptum editum ouum, animal nullo prorsus exhibito negotio fecit. Est etiam ut uniuscuiusque successio generis inuariabilis semper sit: neque cum alia natura ulla miscetur. Non in humore perinde atq; in terra naturas esse promiscuas nouimus, quales esse mulorum constat, & auium nonnullarum deprauantium generum adulterantiumq; naturam. Nihil in piscium genere dimidia parte dentibus est armatum, ut bos apud nos, ut ouis: neq; enim quisquam piscis ruminat, nisi scarus solus, ut quidam memoriæ prodiderunt: sed omnes frequentium acuta dentium serie præ-

Pisces indo-
mabiles.Aquatilium
genera.μαλακόςφα-
κα Quæ molli
testa sunt te-
sta.

Delphini.

Scarus.

diti sunt, ne si mora in molendo traheretur, diffunderet alimentum. Etenim nisi celer-
 rimè sectum uentri immitteretur, dum in minuta secaretur, per humorem sanè di-
 laberetur. *Pabulum pi-* Pabulum autem alijs aliud piscibus per genera definitum est. Quidam
scium. enim limo, quidam alga, quidam musco uescuntur. Alios aliæ in humore nascent-
 tes herbæ delectant: maior pars piscium liguriunt alter alterum atq; deuorant: & mi-
 nor apud illos esca maioris est, & si unquam euenerit, ut is qui minorem superauerat
 alterius præda fiat, ambo tum simul deglutiuntur, & unum ultimi piscis immersi
 uentrem ingrediuntur. Quid igitur, quæso, nos homines aliud agimus, cum uim asse-
 rimus inferioribus, rapimusq; eorum fortunas? Quid interest inter eum ac ultimum
 piscem, qui sua improba cupiditate diuitias consequendi, in inexplebiles auaritiæ si-
 nus imbecilles ingerit homines, atq; abdit. Ille pauperis patrimoniū raptum habuit:
 tu illum oppressum partem tuarum facultatum fecisti: iniustis iniustiore profectò,
 atq; auaris auariore te ostendisti. Cauè sis ne finis idem tibi qui piscibus euenire cre-
 bro solet, occurrat, hamus forsitan, aut nassa, aut etiam rete. Et nos enim omnino cum
 multa peregerimus mala atque iniqua, iudicium illud extremum, poenam illam ulti-
 mam, non euitabimus. Iam quidem & infirmi cuiusdam animantis haud modicam
 astutiā ipse dolosum ingeniū insidiosum q; didici, atq; maleficos homines inde mor-
 titum fugere, nec imitari te uolo. *Cancer as-* Cancer efflictim ostrei carnes cupit, sed perdiffi-
stutia. cilis eius est ipsi uenatio, testæ ratione, qua clauditur: perualido nanque septo car-
ὀστρεὸς καὶ δολῆς
μω. nis ostrei mollitudinem natura prouida solersq; munivit. Quapropter & testaceæ
 cutis aquatile nuncupatur. Cumq; duæ concauitates exactè inter sese coniunctæ o-
 streum concludant, atque operiant, nihil prorsus canceri, denticulati forcipes illi pos-
 sunt. Quid igitur agit? quid tandem molitur? Cum uiderit illud tranquillis in locis
 tepore sese oblectare, suasq; illas ualuulas ad solis radios aperuisse ac explicasse,
 tunc clanculum iniecto calculo conclusionem prohibet, atque quod uiribus suis dee-
 rat, id astu tali sibi supplet. Hæc est eorum malitia, quæ neque ratione neque uoce
 prædita sunt. Ego uero, te percipio facultatem ingeniumq; canceri uersatile non imi-
 tantem, à propinquorum noxis incommodisq; abstinere. Talium est profectò mo-
 rum, qui suum dolo fratrem adire solet, quiq; proximorum incommodas fortunas
 aggreditur, alienisq; calamitatibus gaudet. Effugito despiciendorum hominum
 imitationes. Tuis proprijs facultatibus esto contentus: paupertas cum ueritate, o-
 mnipotenti uoluptati profectò est compoti mentis anteposenda. Non silentio
Polypi dolus. præteribo dolos polypi fraudulentosq; mores. Is cuicunque saxo adhæserit colo-
 rem illius subit, atq; adeò, ut piscium complures ad ipsum de improviso nantes, tan-
 quam ad saxum appellant, paratamq; sese offerant illi uersuto malitiosoq; prædam.
 Talibus eos moribus præditos esse constat, qui perpetuos potentatus subeunt: &
 ad usus necessitudinesq; singulas occurrentes sese accommodant: nec in eadem sem-
 per uoluntate persistunt, sed alijs diuersisq; facile fiunt. Modestiam cum temperanti-
 bus laudant: intemperantes sunt cum intemperantibus: atq; ad id quod cuiq; placet
 suam omnino sententiā uertunt. Quos euitare facile nemo potest, nec ab ipsorū insi-
 dijs nocumentisq; cauere: propterea quod amicitiae prætextu simulationeq; beneuo-
 lentiae prauitas eorum profundè abdita celatur, ac latet. Huiusmodi sanè mores ra-
 paces dominus lupos appellat, in indumentis sese ouium offerentes. Fugito uarios hosce
Angues. multiplicesq; mores: persequitor ueritatē, sinceritatē, simplicitatē. Anguis uarios ob-
 tinet mor-

Atinet mores: idcirco condemnatus serpit. Iustus fictione caret, qualis & Iacob etiam fuit: quapropter collocat dominus eos qui sibi ipsis haud dissimiles perdurant in domo. Hoc mare, magnum & latum est: illic reptilia sunt, quorum numerus esse non potest, animalia parua cum magnis. Attamē est in illis optima dispositio, & sapiēs quidam rectusq; modus uiuendi. Non enim carpere solum reprehendereq; possumus *Pisces.* pisces, sed sunt in illis, & quæ prosequenda sunt imitatione. Singula namq; genera piscium accommodata sibi loca naturæ distribuūt, in illisq; uitam degunt, nec aliena loca unquam expetunt, neq; aggrediuntur: sed intra suos se læta cōtinent fines. Non illis geometra quisquam distribuit habitationes, non mœnibus ullis sunt ulla genera piscium circumscripta, nō finibus ullis diuisa: sed quod cuiq; prodest, quodq; necessarium est, id est, sponte naturæ munere definitum. Hic sinus hæc piscium genera, ille alia pascit: & quæ hic abundant, in alijs ea defunt. Nullus hic mons acutis porrectus uerticibus ea seiungit. Nullus amnis transitionem dirupit: sed quædam naturæ lex æquē iusteq; pro uniuscuiusq; nimirum usu loca uictus sorte quadam distribuit. At num nos tales consueuimus esse? Minimē gentium, qui fines æternos tollimus quos nostri posuere parentes. Terram secamus, ædes adiungimus ædibus, agroq; agrum ut à proximo auferamus. Sciunt cete provinciam eam quam definiuit ipsis natura. Id occupāt mare, quod ultra plagas habitabiles collocatur, quod insulis fermē caret: cui continens ultra succedere nulla unquam conspicitur. Quamobrem innauigabile est, & nec explorandi ratio, nec ulla necessitudo prorsus ut æquor unquam aggredi nauigantibus persuadet. Hoc mare, cetarium genus maximorum montium instar, ut ferunt qui conspexerunt, occupatum tenet in suis finibus manens, nec ullum prorsus detrimentum, aut insulis, aut urbibus maritimis afferens. Ita singula genera piscium in definitis sibi maris tractibus, perinde atq; in urbibus, aut pagis quibusdam, aut antiquis patrijs immorantur. Iam uero sunt, & qui sedem immutare soliti, quasi communi deliberatione præmissa, longinqua peregrē petentes maria, sub una tessera gregatim abeunt omnes. Nam cum conceptus statim partusq; tempus accesserit, alijs statim ab alijs finibus descendentes, communi lege concitati naturæ, ad aquilonium properantes mare cōtendunt. Atq; uideris utiq; cum ascenditur unitos pisces, perinde uti flumen, & per Propontidem & Euxinum Pontum tranantes. Quis est qui mouet? Quod regis edictum? Quæ tabellæ in foro positæ præstitutum decedendi tempus definiunt? Qui denique sunt hospitem aduenarumq; ductores? Conspicis ne diuinam institutionem ordinemq; cuncta complentem, perq; omnia penetrantem? Piscis diuinæ legi non aduersatur: & homines salutaria sibi præcepta non ferunt, non patiuntur? Noli flocci pendere pisces, quod uoce careant, quod animalia sint penitus expertia rationis: sed uereri, sed permetuere uelis ne creatoris obstando præceptis, rationis illis expertior uideare. Audi pisces propē uocem per ea quæ faciunt emittentes. Nos quo genus nostrum persistat atque permaneat, peregrē proficiscimur. Propria quidem ratione pisces haud præditi sunt: naturæ uero sibi legem insitam insculptamq; habent, id semper quod agendum est demonstrantem. Eamus, inquit, ad aquilonium mare. Est enim cæteris æquoribus dulcius: propterea quod modicam in eo moram sol trahens, non uniuersum suis exhaurit, absumitq; radijs, quod potulentum est. Enimuero non mediocriter & animantes æquoreæ dulcibus humoribus gaudent. Vnde fit ut & fluuios

& fluuios sæpenumero petât, longeçq; ab ipso mari discedât. Hac de causa Pontû Euxinum ipsi sinibus æquoreis cæteris anteponunt, ut ad effundendos excludendosçq; fœtus, & enutriendam sibi sobolem, magis idoneum, magisçq; aptum. At cum satis actum negotij id fuerit cui studebant, rursus ipsi omnes quasi agmine facti, sese recipiunt domum. Et quanam sit ratio redeundi recipiendiçq; se domum, ab ipsismet animantibus mutis audiamus. Aquilonium, inquiunt, mare uadosum est: resupinumçq; uentorum flatibus exponitur uiolentis: perpauca etiam oras, tractusçq; profundos habet: quamobrem & ex ipsis sedibus imis perfacile flatus ipsum exagitant, procellæçq; reuoluunt, ut & unâ cum fluctibus undisçq; misceatur harena. Huc accedit & frigus hybernum. Hyemis enim tempore pergelidum est: quippe quod cõplures, tum peralgidos pergrâdesçq; suscipiat amnes. Idcirco temperie moderationeçq; ipsius æstiuo tempore potiti, rursus hyemis tempore æquoris profundi gurgites altos loca soli propinquiora repetimus, flatusçq; septentrionis horridos fugientes, ad eos æquoreos sinus tanquam ad stationes properamus, atq; cõfugimus, qui minus ui uentorum concutiantur. Vidi egometipse hæc ita fieri: uidi & opificis dei cuncta penetrantem administrantemçq; sapientiam suam admiratus. Si animantia muta, si rationis expertia excogitare conseruareçq; salutem suam soleant, atq; piscis id sciat quod expetendum est sibi, quod fugiendum, quid nos ipsi dixerimus, qui ratione præditi, legibus erudit, pollicitationibus inuitati, spiritu sapientiâ assequeuti, res eas deinde quæ ad nos pertinent longè rudius quàm ipsi pisces disponimus: si illi quidem de futuro prospiciant, atq; prouideant: nos autè de spe futurarum rerum uacui uitam nostram, uoluptati uitæ pecudum accõmodatæ deditâ cõficiamus, ac consumamus. Piscis tot maria trahat, ut utilitatis aliquid cõsequatur. Quid ipse dixeris quæso? qui uitam in otio degis, quod maleficij principium esse nemo est qui ignoret. Nemo causetur ignorantia. Ratio profectò naturalis nobis inspersa, prosequenda honesta, fugienda noxia turpiaçq; demonstrat. Non ab æquoreis exemplis discedo: quoniâ hæc nobis inquirenda nunc proponuntur. Audiui equidem quendam eorum qui maritimis in regionibus uersantur, æquoreum herinaceum cõmemorantem, exiguam illam paruipendendamçq; bestiolam trāquillitatis indicem sæpenumero tempestatisçq; nauigantibus fieri. Qui cū uentorum perturbatione sæuitiamçq; maris præsenferit, calculum correptū haud exiguū subit, sub ipso tanquā anchora seipsum stabiliens. Detinetur enim illius pondere, ne facile fluctibus trahatur ac agitetur. Id ubi nautici conspiciunt, futuram hoc indicio uentorum agitationem tempestatemçq; præagiunt. Nemo homo stellarum scientiam præditus, nemo Chaldaeus procellas ex ortu siderum coniectans, hæc herinaceum docuit: sed mariū dominator atq; uentorum, huic etiam animanti paruo, immensæ suæ sapientiæ uestigium apertum impressit. Nihil est prorsus, quod sub prouidentiam dei non cadat. Nihil est omnino, quod à deo neglectum sit: omnia lustrat, omnia explorat, omnia conspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatèçq; salutis cuiçq; præstat. Si herinaceum deus à sua prouidentia non excludit, ea quæ ad te pertinent non explorat, non conspicit, non gubernat. Vos ô uiri, coniuges uestras diligite, & si locis longinquis semoti in coniugij societatem conuenistis, naturæ iugum legibus ac benedictione obstrictū unio distantium esto. Vipera genus serpentum omnium exitiosissimum murenæ marinæ nuptias expetit: itaq; sibilo illam ad nuptiales complexus uocat, è gurgite uasto obtemperat illa protinus uiperæ, coitçq; cum uenerato. Quid

*Herinaceus
marinus.*

Anato. Quid hæc mea oratio uult? quid portendit? Si asper est cuiuspiam coniunx, si fe-
 rus moribus, perferat illum uxor necesse est: nec ullam prorsus ob causam societatem
 uinculumq; dissoluere patiatur. Ferit ne, uerberat, estq; percussor? At uir tamē est tu-
 us. Temulentus ne? At tibi est natura coniunctus. Durusne ac difficilis? At membrū
 iam tuum est & membrorū præstabilissimū. Audiat & ipse uir accommodatā ad sei-
 psum sententiā admonitionemq; decētem. Vipera uirus ob nuptiarū uenerationem
 euomit. Tu duritiam animi, tu feritatē, tu crudelitātē ob unionis reuerentiā non depo-
 nis? An exemplum uiperæ nobis & alio modo fortasse prodest? Adulterium naturæ
 quoddam uiperæ murenæq; coitus est. Discāt igitur ij, qui alienis insidiantur nuptijs,
 cuiā feræ, cui reptili sint similes. Id unum est mihi cordi, id unum propositū ut ecclesi-
 am undequaq; nostram hanc ædificē. Actiones intemperantiū, incōtinentiumq; ho-
 minum perturbationes, tam à mari quàm à terra, sumptis exemplis, castigatæ seden-
 tur. At enim infirmitas me corporis, atq; angustia temporis (iam enim aduersperascit)
 hoc loco finē orationi ponere cogunt. Alioqui plura possem adhuc auidis audiendi
 de ijs quæ mari nascuntur referre miranda. Quonam pacto maris in salem cogatur
 aqua. Quomodo pretiosus lapis coralliū in mari quidem sit herba: sed cū in aërem
 effertur, in lapidis soliditatem transferatur. Vnde uilissimis animantibus ostreis, ipsa
 natura pretiosissimos uniones impresserit. Nempe quæ regū delitiæ reconditæ per-
 cupiunt, ea passim in oras, littora, saxaq; aspersa iacta sunt, in ostrearum operculis in-
 sita. Vnde uellus aureum pinnæ nutriant, quod nondum exactē quisquam eorum
 qui coloribus inficiūt uellera, potuit imitari. Vnde cochleæ purpureæ, uestes regibus
 purpureas offerunt: quas quidem & pratorum flores uiuacitate coloris longo inter-
Buallo superare non est obscurum. Educant, inquit, aquæ. Et quænam res necessariae
 continuò non sunt exortæ? Quæ lautarū rerum non dono datæ sunt uitæ: partim sa-
 nè subministrationis hominū: partim admirationis ex creaturis sumendæ causa: par-
 tim etiam formidinis terrorisq; ratione, quo noster animus somniculosus, desidio-
 sus, ac iners expergiscatur ac excitetur. Fecit deus cete rē gna, nō quia squilla, & alece *Cete.*
 maiora sunt, cete ideo magna sunt dictæ: sed quia maximis mole corporis montibus
 æquantur. Nam cum ad summa maris efferuntur, instar insularum sæpenumero ap-
 parent. Hæc tamen tantæ molis animantia, non in oris, nec in littoribus degere uer-
 sariq; solent, sed id inhabitant mare quod Atlanticum nuncupatur. Talia sunt ani-
 mantium ea, quæ ad terrorem stuporemq; nostrum creata sunt. At si audieris maxi-
 mas naues extentis uelis secundo per æquora flatu labentes, pisciculum minutum re- *Remora.*
 moram dictū si carinis adhæserit, adeò facile sistere, ut immobiles haud paruo tem- *u' exenit.*
 pore detineat, moreturq; quasi in ipsis medijs fluctibus fixas, nōne ab exiguo
 quoq; pisce demonstrationem eandem acceperis ipsarum uirium creatoris? Non e-
 nim solum gladij, ferræ, canes, balenæ, orcæ, cæteraq; id genus formidolosa metuen-
 daq; sunt, sed etiam radius super caudam eminens pastinacæ etiā mortuæ pestilens,
 lepusq; marinus, animal sanè noxium nō mediocriter terrent: quippe quæ celerem
 afferant & necessariam necem. Ita per omnia rerum opifex uigilare te uult, ut ea spe-
 quam in ipso tute habere debes, detrimenta noxasue, quæ ab illis proueniunt, euita-
 re possis. At ex altis emerſi gurgitibus, uastoq; mari iam ad cōtinentem tandem con-
 fugiamus. Nam cum aliæ mirandæ res æquoreæ post alias nos occupassent, suis
 nimirum orationem nostram perinde ut undæ fluctusq; crebris incursionibus ob-
 rutam didu-

rutam diduxerunt. Atque mirarer utique non mediocriter ipse, si mens nostra fugam ueluti Ionas ille diuus ad mare rursus arriperet, cum in continente admirabilia inueniat. Videtur autem oratio nostra cum in res mirabiles innumeras incidisset, mediocritatis oblita fuisse, eique id obtigisse quod & immensum aequor nauigantibus evenire solet. Illi cum nullum sibi fixum ad motionem metiendam signum constituere queat, ignorant persape spatij quantum fuerit ab illis decursum. Hæc per amplissimum creationis opificium locupletissimumque discurrens, cuius nec exitum ullum inuenire, nec principium statuere posset, quantum sese extenderit, quotque recensuerit sentire minime potuit. Verum & si perauidum est audiendi præclarum hoc elegansque spectaculum, & non iniucunda seruorum auribus miraculorum herilium enarratio: hic tamen ad portum oratione deducta accedente expectemus diem, ad ea quæ restant reddenda. Surgamus igitur omnes, atque partim gratias agamus pro ijs quæ sunt dicta, partim eorum quæ restant expostulemus redditionem. Utinam & inter edendum hæc omnia uobis mensarii sermones sint, quæ uobis hodierno die, partim ex oriente, partim occidente sole oratio transegit, ac obtulit. Utinam etiam in eorum sententijs somno uos occupati, dormientes quoque diurna perfruamini uoluptate, quo uobis iure liceat dicere: Ego dormio & cor meum uigilat, nocte dieque legem domini meditando: quem gloria decet in secula seculorum.

HOMILIA

VIII.

ET DIXIT DEVS EDUCAT TERRA ANIMAM uiuentem in genere suo, &c.

Contra Manichæos.

ACCESSIT opificis edictum, ordine procedens, & terra quoque suum proprium ornamentum accepit. Illic: Educant aquæ reptilia animarum uiuentium, dictum est. Hic: Educatur terra uiuentem animam, dicitur. Est ne ergo anima prædita tellus? Vanæque mentis homines Manichæi locum iam habent recteque sentiunt animam præditam tellurem esse, dicentes: Non quia dixit, educat, id ideo quod in seipsa situm erat eduxit terra: sed qui iussit, is ut educeret ipsi præstitit facultatem. Nec enim cum audiuit: Germinet herbam terra uiuentem fructiferumque lignum, in seipsa latentem herbam eduxit. Nec sanè palmam, aut quercum aut cupressum suis in uisceribus continens in superficiem edidit: sed uerbum ipsum diuinum: eorum est profectò natura quæ oriuntur. Germinet, inquit, non id quod habet emittat, sed id quo non est prædita consequatur, actionis operationisque deo facultatem atque potentiam largiente: pari nunc etiam modo, animam educit terra, non eam quæ inest in ipsa: sed eam quæ data est ipsi, creatoris dei præcepto. Deinde ratio Manichæorum in contrarium euertetur. Nam si eduxit animam, iam anima seipsam terra destituit. Sed illorum quidem abhorrendam esse sententiam, luce clarius extat. Cur autem aqua quidem reptilia uiuentium animarum, tellus autem uiuentem animam educere iussa est? Arbitramur nantium quidem naturam imperfectioris quodammodo participem esse uitæ: quippe cum in humoris crassitudine degant. Nam & auditum obtinent grauem, & aspectum hebetem, cum per mediam aquam uideant. Adde memoriam ferè nullam in illis esse, neque imaginationem, neque consuetudinis ullam cognitionem. Quapropter oratio quasi demonstrare uidetur, in aquatilibus quidem carnalem uitam animalium motionum principem esse. In terrestribus autem animantibus, quippe cum perfectiore natura prædita sint, principatum uniuersum

Audite uos, audite, qui grauem amarumque geritis animum, qui que mali memoriam uobis illati, tanquam uirtutem probitatemque quandam exercere soletis. Cuiusnam animali perfimiles sitis, cum dolorem contra proximum, perinde atque scintillam occultam in fomite eousque reconditis, quousque materiam occasionemque nacti, tanquam flammam quandam iram, furorem, atque excandescentiam accendatis? Educat terra animam uiuentem. Cur animam tellus educit? Vt quid sit inter animam iumentum, atque animam hominis discas. At animam quidem hominis paulopost quomodo habeat scies. Nunc audi de animantium anima ratione non praedictorum. Cum animalis omnis anima sanguis sit ipsius, ut scribitur: sanguis autem coactus in carnem suapte natura uertatur, caroque corrupta in terram resolui soleat: terrea merito natura quaedam est anima iumentorum. Igitur animam terra uiuentem educat. Aspice quaeso rationem animae ad sanguinem, sanguinis ad carnem, carnis ad terram: atque si resoluendo per eadem regredi uelis, à terra in carnem, à carne in sanguinem, à sanguine in animam ipsam, & iumentorum animam inuentis terram esse. Noli putare corporis ipsorum constitutione uetustiore animam esse, neque post carnis dissolutionem persistere. Elatorum arrogantiumque philosophorum fuge deliramenta, quos haud pudet, animas suas, & equinas atque caninas eandem in speciem collocare: qui seipsos etià & mulieres olim & frutices asserunt, & aequoreos pisces fuisse. Ego uero pisces quidem illos olim fuisse, non ausim dicere: eo tamen tempore quo ista scriptioni mandabant, expertes magis rationis quam pisces fuisse, & uehementer assererem atque contenderem. Educat animam terra uiuentem. Mirantur fortasse plerique uestrum, cur oratione prospero currente cursu, tempore non paruo, conticuerim. Sed auditorum ij sanè qui industriores sunt, cau-

Lapsus memor
riae in Basilio.

sam mei silentij non ignorant. Qui nanque ignorent, qui mutuo sese respicientes, ac coniuuantes, me ad se conuerterunt, in eorumque cogitationem quæ prætermissa sunt reducere? Nam integrum quoddam creaturæ genus, neque id quidem minimum, nos præterijt, & penè abiit sine inquisitione contemplationeque relictum.

Volucrum recensio. Educant enim, inquit, aquæ reptilia uiuentium animarum per genera, & uolatilia uolantia super terram sub firmamento cœli. Heri itaque de nantibus tantum disseruimus, quantum uesperâscantis angustia cœli nobis concessit. Hodierno uero die ad animantium terrestrium inuestigationem inde migrauimus, atque ita nos uolucrum genus in medio collocatum dilapsum effugit, ac euolauit. Ut igitur obliuiosi facere uiatores consueuere, qui si quam rem sibi pernecessariam reliquissent, & si longis itinerationibus magna uia spatia transierunt: rursus tamen eadem redeunt uia, dignâ desidia sua pœnam luentes, eum, inquam, laborem, quem in remeando suscipiunt: Sic & nos ut uidetur, agamus necesse est, eadem uia redeamus oportet. Enim uero neque facile paruipendendum est, id quod prætermisimus genus: sed tertia pars animalium creationis esse uidetur, si tria genera sunt animalium, aquatile, uolatile, terrestre. Educant, inquit, aquæ reptilia animarum uiuentium per eorum genera, & uolatilia super terram uolantia sub firmamento cœli. Cur ortum ex aquis & uolucris ut aquatilibus præstitit: Quoniam uolantibus ad ea quæ natant, quasi consanguinitas quædam atque affinitas est. Nam uti pisces humorem secant agitatione quidam pennarum, ad loca priora quæ petunt proficiscentes: caudæ uero mutatione flexiones sibi rectosque impetus gubernantes: sic & in uolatilibus fieri conspici licet, aërem pennis alisque findentibus simili natantibus modo. Quare cum una peculiaris cōmunis sit utrisque conditio, ipsum, inquam, natare, una quædam ipsis affinitas, ex aquarum sanè generatione tributa est. Verum uolatile nullum pedibus caret: propterea quod uniuerfis uictus à terra præstatur, & omnibus pedum officio subministrationeque necessariò opus est. Rapacibus enim ungues aduncos atque acutos uenationis gratia: ceteris ob assequendum pabulum, atque ad reliquam degendam uitam, pedum natura subministrationem necessariò præstitit. Per pauca sanè uolucres præditæ sunt pedibus incommodis, nec ad ambulandum, nec ad uenandum aptis. Ut hirundines, & eæ quæ falcule nuncupantur, quibus ex ijs quæ feruntur in aëre pabulum comparatur. Quin hirundinibus propinquis humo uolatus pro munere pedum est. Sunt tamen & in uolucrum natura generum innumera differentia. Quas si quispiam eodem transegerit modo, quo piscium etiam aliqua ex parte discrimina nos tetigimus, unum idem commune uolucrum nomen, infinitas autem inueniet differentias, & inenarrabilem inter ipsas, magnitudine, formis, coloribus, uitæ, moribus, actionibusque uarietatem. Iam uero quidam conati sunt in ipsis & nominis noua fingere, ut in solitis alienisque nominibus, tanquam quibusdam iustis nominibus, propria cuiusque generis percipi natura peculiarisque conditio possit. Atque alias fissipennes appellârunt, ut aquilas: Alias cutipennes, ut uespertiones: Alias membranipennes, ut uespas: Alias uaginipennes, ut scarabeos, quæque omnino pennas crusta intactas habent, indeque ipsis explicatis liberè uolant. Sed nobis ad generum uolucrum distinctionem assignandam, peculiaremque naturam, sufficit ipse cōmunis usus, & diffinitiones eæ, quæ de puris atque impuris à scriptura trahuntur.

Aliud itaque genus earum est, quæ carnibus uescuntur, aliaque compositio, atque forma, mo-

Volatiliū discrimina.

*σχίζοπτερά
δερμόπτερά
πτερότα
κολλόπτερά.*

A forma, modo uictus ipsarum accommodata. Ungues his insunt adunci, acuti, & rostrum simili modo, celeritasque uolatus atque pernitas, ut facile præda capiatur, distractaque atque dilaniata prædatori pabulum fiat. Alia forma rursus earum, quæ frugibus uesci solent: alia earum quæ omnia deuorant. In his ipsis plurimæ sanè sunt aliæ differentiæ. Nam partim solitariae sunt, ut rapacium totum genus. His enim nihil prorsus commune est, præter cōiugalem societatem: partim gregales, ut columbæ, grues, monedulae, sturni, innumeraque aliæ uolucres, quibus gregalis placet uitæ natura. In his etiam aliæ nulli sunt imperio subditæ, sed quasi suo iure liberè uiuunt: aliæ sub duce degere patiuntur, ut grues, ut apes. Iam uero non mediocrem in his, & aliam differentiam esse nouimus. Nam aliæ nunquam sedem mutant, sed eisdem in locis uersantur. Aliæ mutare, definitisque temporibus æstate accedente brumaque, remotissima loca petere solent. Complures aues præterea si educantur mansuescunt, mitesque fiunt, præter eas quæ inualidæ sunt, quæ propter exuperantem metum atque pauorem, assiduam attrectationem non ferunt. Quinetiam sunt & quæ cum hominibus degunt, & similiter habitare solent. Aliæ uero montes incolunt, & solitudine gaudent. Maximum autem discrimen est insuper inter ipsas, & differentia circa uocem. Aliæ nanque garrulae, atque multiloquæ sunt. Aliæ taciturnæ, & aliæ oscines, ac multas uariasque uoces eliciunt. Aliæ inoscines penitus sunt, cantusque expertes. Alijs præterea data uis est imitandi, aut ex sese, suapte natura: aut exercitio adhibito. Aliæ uocem unci modi, ac immutabilem edunt. Elatus est gallus gallinaceus atque superbus, ornatus pavo, polituraque studiosus. Columbæ copia libidinis gaudent: & gallinaceum genus salax est, omni tempore Veneri indulget. Callida uolucris astuta, ac inuida perdix est, malitioseque cum uenatoribus in præda agit. Innumera profecto uolucrum, uti diximus, & actionum, & uitæ degendæ discrimina sunt. Sunt nonnullæ uolucres & ciuiles (siquidem ciuilis officium societatis, proprium est, ad unum communem finem singularum actionum operamque concurrere) ut in ipsis apibus intueri licet. His enim communis est habitatio, communis uolatus, communis denique unaque omnium actio, & quod porro maximū esse constat, sub rege præside duceque munus omne suum officiumque aggrediuntur ac agunt. Non prius ad prata proficisci sustinentes, quam regem foras prodire uideant anteireque uolatu. Atque rex apud ipsas non suffragijs est constitutus: nam imperitia populi sæpenumero pessimum omnium in magistratum assumit. Non sorte potestatem est assequutus. Sortiū enim concursus ad omnium pessimum deterrimumque sæpè deferunt principatū. Non paternæ iure successionis gestat sceptrum. Nam & ij rudes expertesque probitatis omnis ob luxum assentationesque plerunque fieri solent: sed à natura principatum omnium obtinet magnitudine, forma, mansuetudine, cæteris omnibus antecellens. Est enim & ipse rex aculeo præditus, spiculoque armatus: at nunquā iritatur ad ultionem, nunquam utitur illo. Leges quædam ista profecto naturæ sunt institutaque, literis non mandata. Tardos, inquam, eos ad uindictam pœnamque sumendam esse oportere, qui maximas obtinent potestates. Quin & apes quæ non sequuntur, ac imitantur regis exemplum, cito admodum temeritatis pœnitet suæ: propterea quod mox post ictū intereunt. Audiant ista Christiani, quibus lege sancitum est, nemini unquam homini pro malo reddere malum, sed malum uincere superareque bono. Imitare mores apibus peculiares, quæ nemini prorsus officiens, nec alienos ullos fructus demoliens, fa-

Pauo.
Columba.
Gallina.
Perdix.

Apes.

uos extruit suos atque componit. Etenim ceram quidem à floribus apertè pedibus colligit. Mel autem, roreum, inquam, humorem inspersum floribus, ore libatum atque attractum in fauorum sinus immittit, atque recondit. Vnde & humidum primum est: deinde tempore concoctum, ad suam propriam crassitudinem suauitatemque redit. Pulchra decoratque laude à prouerbiorum autore prædicata est apis, sapiens operatrixque nuncupata, adeò pabulum diligenter elaborateque congerens. Cuius labores (inquit) tam reges, quam priuati homines ob ualeitudinem edunt. Adeò sapienter, adeò exacta miraque arte apothecas mellis extruens atque fingens. In tenuem enim extensa cera membranam, frequentes cellulas, densas, sibique continuas alias super alias extruit, ut ipsarum adeò minutarum inter sese uinculi densitas uniuerso sit operi munimentum, ac firmitudo. Quæque enim adhæret alteri cellula pertenui seiuncta simul copulataque septo. Deinde alia super alias accumulatur hæ fistulæ, in altumque editur opus, perinde ut ædes præcellæ, secunda, tertiaque prædictæ coniunctione. Nanque cauetur ipsi continuum unum efficere sinum, ne foras humor suo præ pondere dilabatur. Animaduerte quæso, ut ea quæ à dimetiendi facultate comparata sunt, obiter & quasi negligenter à sapientissima ape fiunt. Fauorum enim fistulæ omnes cera compactæ, senis angulis æqualibus uel lateribus prædictæ sunt. Neque recta super alias alia iacent, ne fundi uacuis interuallis accommodati defatigentur: sed inferiorum anguli sedes superiorum fundamentaque sunt, ut in sublimi tuto sustineant pondera, & seorsum humor in unumquemque sinum suscipiatur. Quoniam pacto mores actionesque peculiare exactè uolucrum uobis exponam? Grues excubias nocturnis temporibus uicissim habere solent: & cæteræ quidem dormiunt, una uero uigilat, omnesque lustrat, & erecto prospicit collo, securitatem dum dormiunt uniuersis præstando. Exacto deinde tempore definito, illa quidem emissio clangore sese ad somnum carpendum uertit: alia uero succedit, & quam accepit reddit in parte securitatem. Hunc eundem ordinem in ipsarum uolatu profectò conspicere licet. Interdum enim alia ducendi cæteras officium subit, statoque tempore munere hoc functa, ad totius agminis sese terga recipiens, idem ei ducendi munus quæ post ipsam prima uolabat, tradit. Mores uero ciconiarum haud longè dixeris à prudentia rationeque distare. Ita uno tempore omnes in nostras prouincias ueniunt: ita rursus abitura certo congregantur in loco, indeque uniuersæ ceu lege, prædicta die recedunt. Cornices autem nostrates ueluti lictores ipsas satellitesque comitantur, atque deducunt. Quin ut mihi uidetur, & socias sese offerunt, aduersus aues ipsis aduersarias atque hostes. Cuius rei argumento sunt illa: Primum quòd nostris in prouincijs illo tempore nulla prorsus cornix conspicitur. Deinde cum uulneribus redeunt, aperta suppetiarum indicia nobis afferunt, & societatis pugnandi. Quis apud ipsas hospitalitatis, quæso, iura præscripsit? Quis ipsis deserti exercitus pœnam minatus est, ut nulla prorsus deducendis sese subtrahat copijs, atque turmis. Audiunt hæc homines ij, qui hospitio non indulgent, ianuasque suas occludunt, & neque hyeme, neque noctu, solo tegmine peregrinos aduenasque suscipiunt. Iam uero pietas, & obsequium ciconiarum, erga suos senio confectos parentes, satis profectò liberos nostros beneuolos parentibus, atque obseruantissimos efficere potest, modò mentè adhibere uelint: cū nemo prorsus adeò demens, expersque prudentiæ sit, ut aut non mediocri pudore dignū existimet, alitibus adeò rationibus expertibus sese inferiori rem esse

A rē esse uirtute . Illæ genitorē pennis iam ob senectutē expoliatū, suis proprijs pennis
 circumdatum fouent , & abunde uictum lauteq; subministrantes , subsidium etiam ei
 quoad fieri potest, in ipso uolatu præstant, sensim utrinq; suis eum subleuantes alis.
 Idq; adeò diuulgatum est, adeoq; notum, ut quidam † harum ipsarum alitum nomi † ἀντιπτε
 ne gratiæ redditionem appellent. Nemo paupertatem deploret, nec is de sua uita de/ λαγωσι.
 speret, actumq; iam esse de ipsa putet, cui nihil est de patrimonio suo relictum, ad hi/
 rundinis respiciens ingenium, quo faciliè admodum hirundo sibi subuenire submini/
 strareq; uidetur. Nam illa nidulum extruens , stramenta quidem ore legit, ad eumq; *Hirundines.*
 locum ubi est ædificandus deportat. Lutum autem cū deferre pedibus nequeat, extre/
 mitates pennarū aqua primum madefacit : deinde tenuissimo puluere sese inuoluens,
 hoc sibi pacto luti cōparat usum. Tum paulatim compactis inter sese floccis, colliga/
 tisq; stramentis, interposito perinde atq; glutine luto, in ipso nidulo iam extructo, su/
 os tandem exclusos editis ouis pullos nutrit : quorum si quispiam pupugerit oculos,
 habet quandam à natura sibi concessam facultatem medendi, qua quidem ad ualetu/
 dinem pristinā suæ lumina prolis reducit. Hæc te doceant, hæc te admoneant, nō ob/
 paupertatis incommoda ad flagitia ulla fraudesq; cōpelli : nec in grauissimis calami/
 tatibus constitutū, eiecta spe penitus inertē, animo labefactato, fractoq; sine actione,
 sineq; operatione ulla iacere: sed ad deum ipsum cōfugere, qui si tantis muneribus hi/
 rundinē affecit, quanto maiora in eos homines beneficia conferet , qui toto corde
 ipsum inuocant ad ipsumq; confugiant? Alcedo quædam est auis, mari maximo/
 pere gaudens. Hæc fecundificare secundum littora solet, ouis in ipsa arena positis circiter *Alcedo.*
 mediam brumam, cum crebris sæuientibus flatibus, uehementibusq; procellis exagi/
 B tatum uoluitur ad littora uastum mare . Attamen fiescunt tum omnes uenti , quie/
 scunt undæ, tumida æquora placantur, septem totis diebus cum incubat ouis alcedo.
 Tot enim duntaxat diebus ipsam suos excludere pullos ferunt . Sed cum & uictu sit
 ipsis opus, alios insuper pro incremento suæ prolis beneficentissimus ipse deus huic
 tam exiguo præstitit animali, serenos itidem septem tranquillosq; dies . Id omnes
 etiam nautici sciunt , & alcyonides dies illos appellant . Hæc illis rationis experti/
 bus commoda diuina prouidentia præstat, ut inde quasi lege sit tibi statutum, ut sem/
 per à deo quæ ad salutem tuam pertinent, postules. Quid à deo, quæso, tui causa
 non fuerit exorabile, quem ad imaginem ipse similitudinemq; suam creauit: quando/
 quidem alitis tam exiguæ gratia, mare tam uastum, tam terribile, sæuumq; tranquil/
 lum esse media bruma, iussum detinetur , atque quiescit? Turturem autem *Turtur.*
 iunctam à coniuge nunquam societatem inire cum alio , sed sine coniuge uitam cœli/
 bem degere , recordatione amissi consortis coniugium alterius abnuentem. Audi/
 ant ipsæ mulieres , ut etiam apud animalia ratione non prædita uiduitatis honestas
 indecoro iterati connubij anteponatur . Iniquissima uolucris aquila in educanda *Aquila.*
 sua prole dicitur esse . Pullorum enim exclusorum alis percussum abigit, ex/
 trudit, præcipitat: alterum solum uti suum assumptum educat. Tædio porrò nutrien/
 di quem genuit ipsa fugat, sed hunc eiectum, ut aiunt, cognati generis ossifraga haud *Ossifraga.*
 negligit, neque perire sinit, sed excipit, & unā cum suis educat pullis. Tales paren/
 tes ij sunt, qui paupertatis prætextu, liberos suos infantes exponunt , quiq; in distri/
 buendo patrimonio filijs suis iniquissimi sunt . Est enim par profectò cōsentaneū/
 que rationi naturæ, ut æque cuique tribuere uitam , sic etiam æquè uiuendi facultates
 h 3 præstare.

Aues aduncis unguibus. præstare. Imitari noli crudelitatem earū auium, quibus ungues adunci sunt. Hi cū suos fenserint foetus uolandi iam potestatem cōsequutos esse, alis eos uerberantes ac impingentes, nidis pellunt, nullamq; prorsus erga illos extrusos curam deinceps ac diligentiā adhibent. Laudandus est sanè cornicis erga suam prolem amor: laudanda est diligentia. Hæc suos pullos iam uolantes, & comitatur, & aliquandiu nutrit. Compluribus auium generibus in edendis ouis non opus est copula marium, sed sine coitu pariunt oua, quæ subuentanea nuncupantur. Verum in cæteris quidem irrita uanaq; sunt, neq; quicquam ex illis foris excluditur. Vultures autē, magna ex parte parere sine coitu subuentanea, fœcunda ferunt, & esse longissimæ uitæ: quippe quibus ad centenos usq; annos plerumq; uita protenditur. Id ex alitum ipse historijs notatū habetas animaduersumq; uelim, ut cum nostrum arcanū nonnullos homines irridere conspexeris, quasi fines naturæ cancellosq; transgrediatur, fieriq; nō possit, ut uirgo pariat uirginitate ipsius integra intemerataq; persistente, ueniat in mentē tibi, deum cui libuit per stultitiam prædicationis saluare credentes: complura ex ipsa natura rerū ad fidem talibus mirabilibus adhibendam, exempla iam inde ab initio seminaq; præmississe. Educant aquæ reptilia animarum uiuentium, & uolatilia uolantia super terram sub firmamento cœli. Iussum est uolucres super terram uolare: propterea quod à terra pabulum omnes sumunt. Atque sub firmamento cœli, id est, in aëre ut antea differuimus, qui ueluti cœlum conspicitur, & densior est atque crassior, quàm æthereum corpus, ob exhalationes quæ hinc ad illum, uaporesq; sublimes feruntur. Habes cœlum iam perornatum, tellurem comptam ac decoratam, mare foetibus suis abundans, aërem deniq; peruolitantibus alitibus refertū, orta omnia, edita omnia diuino imperio, ubi nunquam eorū antea quicquā erat. Quæ omnia tute ipse contemplator, impiger auditor: & nō insuper animaduersis, quæ nostra nunc omisit oratio, nimiam in ipsis trahendam morā euitare percipiens, ne modum egredi uideatur, sapientiaq; creatoris inde summa percepta, non desinere uelis unquam mirari & ex omnibus rebus creatis deum opificem exaltare, gloriaq; afficere. Habes in tenebris ea uolucrum genera, quæ nō nisi noctu uagantur, sibiq; uictum acquirunt in luce ea quæ interdū uolitant. Vespertilioes enim, noctuæ, ululæ, cæteraq; id genus, nocturno tempore nō die pabulum quæritant, ut tibi si unquā te non occupet somnus, morula etiam in ipsis, & quæ peculiariter ipsis insunt considerandis, ad gloriā dicendam creatori, sufficiat. Consideres uelim, ut cum incubat lusciniæ, uigilet, totaq; non cesset canere nocte. Vt uespertilio quadrupes eadem sit alesq; simul, & auium sola dentibus utatur, & pariat quidem ut quadrupedes: innatet autem in aëre nō pennis uolitans, sed membrana quadam amula cutis. Vt & id genus mutuam inter sese quandam beneuolentiam habeant natura, atq; ueluti catena quadam contexta, mutuo sibi uespertilioes hæreant, aliaq; ab alia pendeat, quod haud facile sanè apud nos homines fieri potest. Seiuncta namq; priuataq; uita communi coniunctaq; longè à plerisq; hominibus antepositur. Vt oculis noctuæ persimiles homines nō sint, qui sapientiæ studio uanè incubuere. Nam ut illius aspectus noctu quidem ualet, sole autē illucescente nō mediocriter offuscatur: sic & istorum hominum mens, acutissima quidem ad uanas res perspiciendas esse uidetur: hebetissima uero caligineq; referta ad ipsam lucem ueram percipiendam euasit. In die quoq; perfacile tibi fuerit unde quaq; creatoris admi rationem elicere. Vt ad opera conficienda te familiaris excitet excubitor ales, acuta in clamitans

*Lusciniæ.
Vesperulio.*

*Gallus excubi
tor.*

A inclamitans uoce, cantuq; suo solem adhuc è longinquo aduenientē prædicens cū/
que uiatoribus mane euigilans: educat ad suos labores atque messem agricolas. *Vt Anseres uigi-*
peruigili cura genus anserū occupetur &, acutissimum sit ad ea sentienda quæ latent, *les.*
qui iam olim & ipsam urbem, sedem ac domicilium imperij conseruauerunt, hosti/
bus quibusdam per occultos cuniculos iamiam occupaturos arcem ac Capitolium
Romæ, clangoribus suis uociferationibusq; declaratis ac patefactis. Cui nam ali/
tum generi non proprium & peculiare quid admirandum deus naturaq; impressit?
Quis, quæso, cædem uulturibus ac mortem hominum, cum contra sese militiam du/
cunt prædicat? Videris enim uulturum innumeros greges, exercitus castraq; sequen/
tes, armorum apparatu ferroq; proculcubio talem exitum coniectantes, quod qui *Vultures præ-*
dem haud longè dixeris à cogitationibus humanis coniecturisq; distate. Quoniam *sagi.*
pacto tibi militias exercitusq; locustæ terribiles enarrauero, quæ uelut agmine fa/
cto, sub una tessera sublimis uniuersa simul elata, castris toto late positis agro, non *Locustarum*
antea sanè fructus depascitur, quàm ipsi sit id à Deo concessum atque mandatum: *prælia exerci-*
ut † graculus eam insequatur, remedium cladis, edendi sine fine uorandiq; faculta/
tem obtinens, insatiabilem à creatore naturam sortitus, quo tanta diuino beneficio *tusq;.*
perniciēs è medio perbreui tempore tolli possit. Quis sit canendi modus cicadæ,
Vt meridie magis incumbant cicadæ cantui, spiritus tractione quæ sit cum pectus *Cicadæ.*
expanditur, sonum elicientes. Equidem oratione plus à uolucrum admiratione relin/
qui uideor, quàm si pedibus celeritatem uolatus earum coner attingere. Cum uo/
latilium ea conspexeris, quæ insecta uocantur, ut apes, ut uespas: sic enim ea nuncupâ/
runt: propterea quòd undiq; scissuras quasdam ostendant: ueniat tibi in mentem ea
B prædita respiratione non esse, pulmoneq; carere, sed totis omnia suis corporibus au/
ra uesci. Quapropter si oliuo fuerint madefacta, oclusis meatibus pereunt, sin ace/
to protinus asperferis ea, reclusis foraminibus reuiuiscunt. Nihil ultra necessitudinis
fines opifex uniuersi Deus, nihil omnino citra creauit. Si uolucres eas quæ gau/
dent aquis conspexeris, diuersam ab alijs in illis compositionem inueneris. Nanque
pedes non fissos uti cornicis, nō uncōs uelut earum auium quæ carnibus uesci solent,
sed latos atque membraneos obtinent: ideo sanè, ut commodius fluitare super aquas
natarèque possint, pedum membranis perinde atque remis dispellentes humorem.
Sin item animaduuerteris, ut olor in profundam aquam immisso collo, ex imo sibi ci/
bum exhauriat, apertè tum creatoris inspexeris sapientiam, compereris que porre/
ctius collum quàm sint pedes, ideo opificē adiunxisse, ut illud perinde atque lineam pi/
scariam ipse deducens in altum, occultum inde pabulum consequatur. Absolutè
si sacræ scripturæ uerba legantur, syllabæ perexiguæ quædam esse uidentur:
Educant aque uolatilia uolantia super terram sub firmamento cœli, Sed cum uer/
borum sententiæ peruestigantur, tunc quanta nam sit sapientia creatoris perspici/
tur: quot uolucrum opifex ipse discrimina, quot differentias expromendas concepe/
rit: per quot ipsas inter sese genera speciēsque seiunxerit, aut ut singulas proprijs qui/
busdam insignibus peculiaribusque distinxerit. Destituet me dies ea uobis quæ
sunt in aëre miranda narrantē. Continens ipsa iamdudum ad ostentandas feras, ser/
pentes & pecudes nos inuitat: parata certò scio non inferiora stirpibus natantiumq;
genere nobis ac uolatilibus cunctis uicissim ostendere. Educatur terra uiuentem ani/
mā iumentorū & ferarū, & reptilium in genere suo. Quid ait is uos, quæso, qui diuo

Paulo non creditis de ea mutatione, quam in resurrectione cōmuniq; iudicio fore dic-
cit, cōplures animantes aëreas mutare formas conspicientes, qualia de uerme quoq;
Ser. illo Indico cornua protendenti gemina narrari solent. Hic in erucam uertitur primū:
Bombyx. fit deinde procedens id quod bombix appellatur: at neq; hac in forma persistit, sed
lentis latisq; pennis ueluti folijs binis obortis, in uolucris effigiem immutatur. Cum
uos o mulieres uermium illorum resoluitis retorquetisq; opera, fila, inquam, ea quæ
Seres ad uos mittere solent, propter molles uestes parandas, ueniat uobis in mentē
huiusce uarietas animalis in formas, atq; mutatio, indeq; resurrectionis dilucidam
certamq; sententiā sumite, crediteq; ei mutationi, quā hominibus omnibus commu-
nē ipse diuus Paulus pollicetur. At enim orationē nostram cācellos transgredi sentio
mediocritatis. Enim uero cum ad eorū multitudinem, quæ sunt dicta respicio, me tum
ultra modum efferri uideo. Sed cū ad sapientiæ creatricis ipsis insitæ rebus uarietate
me uerto, nec initium enarrationis me tū sumpsisse existimo. Et insuper si longiusculo
tempore uos hoc loco detineo, non inutile profectō non futile esse uidetur. Quid em̃
& ad occidentem usq; solem quispiam ageret. Vos epulum lautum non sollicitat, nos
conuiuia non expectant. Quapropter ad animæ lætitiā hoc corporali ieiunio si ui-
deatur, utamur. Carni sæpenumero uoluptates subministrāsti, hodie morulam in
animæ subministratione trahere patiare, Fruere delitijs domini, & cordis ipse tui de-
sideria tibi præstabit. Si diuitiarum auidus es, habes diuitias spirituales: iudicia domi-
ni uera iusta q; , plus sanè desiderabilia sunt, quā aurū quā innumeri lapides pre-
tiosi. Si delitijs deditus es, si uoluptatis cupidus homo, habes eloquia dei, quæ longè
dulciora, longè suauiora melle fauoq; sunt: cuius spirituali sensu sano, ualidoq; præ-
dito. Si uos dimisero, & concilium hoc dissoluero, sunt qui protinus ad talarium lu-
dum, tesseras, aleasq; sese conferent. Iuramenta sunt illic, contentionesq; pergraues,
ac auaritię partus. Spiritus malignus assistit, furorem punctis offibus illis ludentium
accendens. Easdem ille pecunias nunc ad hunc, nunc ad alterum transfert. Atq; mo-
dò hunc uictoria effert, illum uictum mœstitia premit: modò contra illum elatum,
hunc demissum ostendit. Quid prodest, quæso, corpore ieiunare: animam uero mille
uitijs, mille malis esse refertam? At uero qui talario quidem ludo non uacant, in otio
uero nequicquam degunt, quid uani non loquuntur? quid absurdi non auscultant?
Otium enim dei metu si careat, præceptor uitiorum intempestiuus est hominibus. Igi-
tur fortasse quidem & utile quid in his quæ dicuntur hic à nobis cōperietis: si minus:
at delinquere uobis saltem ex hoc negotio haud licebit ita, ut quo uos quispiam plus
hoc loco detineat, eò uos plus à committendis delictis abmoueat. Satisfaciunt & ea
sanè, quæ differuimus æquo bonoq; iudici, si quispiam nō ad affluentiam copiamq;
rerū quæ sunt à deo creatæ, sed ad nostrę facultatis imbecillitatem, atq; ad satisfactio-
nem uoluptatis eorū qui huc conuenerunt, respiciat. Tellus uos suis germinibus, ma-
re piscibus, aër uolucris inuitauit. Parata est adhuc cōtinens, haud his inferiora ui-
cissim offerre uobis atq; ostendere. Verum hic finis sit huiusce nostri conuiuij matu-
tini, ne satietas exuperans uos ad uespertinas sumendas epulas uoluptatesq; capien-
das hebetiores efficiat. Qui uero cuncta sua creatione compleuit, atq; in nobis omni-
bus suorum manifesta miraculorum claraq; monumenta reliquit, is utinam omni læ-
titia uestra corda uoluptateq; compleat spirituali in Christo Iesu Domino nostro:
quem gloria perpetuo decet.

HOMILIA IX.

DIXIT ETIAM DEVS: EDVCAT TERRA VIVENTEM ANI/
mam iumentorū, & ferarū, & reptilium per genera speciesq̃.

VALE'S NAM cæ uobis epulæ uisæ sunt, quas in aurora mea oratio uobis apposuit. Equidem id quod à me agitur pauperi cuiuspiam conuiuatori simili esse censeo: qui cum sese uideri percipiat ex ijs hominibus locupletissimis esse, qui conuiuia lautissimè atq̃ opiparè parant, dapum defectione lautissimarum conuiuas offendit, mensam nō nisi uilibus epulis huberius onerando. Quibus efficitur, ut id quod gloriatur, seseq̃ liberalem uideri percipit, ipsi in opprobrium decusq̃ ruditatis uertatur. Tale quid est & id profectò quod à nobis nunc agitur, nisi quid aliud à nobis dicatur. Verum quæcunque sunt ea quæ afferimus, haud nihili pendere uos oportet. Neq̃ enim Heliseus in præbendis epulis uilis habebatur, quāquam oleribus syluestribus amicos excipiebat. Noui leges allegoriarum, & si non à me inuentas, ab alijs tamen elaboratas habens. Nam qui non acceptant sententias scripturæ communes, ij non aquam ut aquam accipiunt, sed aliam quandam naturā inquiunt esse: & plantam, & piscem, ad id quod ipsis uidetur immutant. Reptilium etiam ortum atq̃ ferarum ad suas sententias uertentes, interpretantur perinde ut somniorū interpretes, qui ad id respicientes quod sibi proposuerunt, eorū quæ secundum quietē uisæ sunt interpretationes afferre solent. Ego uero cū scēnū audio, scēnū intelligo: & stirpē, & piscem, & iumentū, omnia uti dicta sunt, ita accipio. Nō enim me pudet Euangelij. Neq̃ quoniā qui cōscripsere de mundo, cōplura de terræ figuris disseruere: siue globosa sit, siue columnæ emula, siue rotæ persimilis tereti, siue cōcaua sit in alueūq̃ redacta (ad has enim omnes opiniones ij qui de mundo disseruerūt deducti sunt, suā quisq̃ cōprobans, cæterorū diluens demoliensq̃ sententiā) ob id ipsum cōpulsus fuero, nostram hanc extructionis mundi conscriptionē inferiōrē existimare ac dicere, quia nihil de figuris seruus dei Moses ille disseruit. Neq̃, quia terræ circuitū uniuersum decem & octo myriades stadiorum esse non dixit: & umbram terræ, cum sol mouetur sub terra quantum ad aëris protenditur spatium, nō est mensus: quoq̃ modo defectiones hæc efficiat cum in ipsam incidit luna, non assignauit: quippe cum ea quæ nihil ad nos attinent, ut inutilia nobis silentio prætermisit: ideo inferiora sapientia mundi, quæ stulta iam euasit, sancti uerba spiritus esse censebo? Quin potius ei gratias agam, qui nostram ab inanibus uanisq̃ rebus mentem semouit: egitq̃ ut ea duntaxat nobis scriptione tradantur, quæ ad animarum extructionem nostrarum atque cōmodum spectant. Quod cū non percepissent, ut mihi uidetur, nonnulli deductionibus quibusdam modisq̃ conati sunt elegantiam quandam grauitatēq̃ suis proprijs sententijs scriptis his adiungere. Verum hoc hominis est profectò, spiritus sancti uerbis sese sapientiorē efficientis, interpretationisq̃ prætextu suas sententias afferentis. Ita igitur hæc uti scripta sunt, intelligantur oportet. Educat terra uiuentē animā iumentorū, bestiarū, reptiliūq̃. Intelligas uelim opificis dei uerbū per orbē terrarū discurrens: quod quidē & tūc operari cœpit, & hucusq̃ operatur & operabitur etiā sepe quousq̃ mūdus fuerit cōsummatus. Nā uti pila cōpulsā manu, si declinē nacta fuerit locū, partim ob suam formā partim ob aptitudinē loci præceps ad ima sua celebritate fertur: neq̃ prius moueri desinit quā planā suscipiant ipsam loca: sic sanē natura rerum, hoc unīco concitata præcepto, per res generandas æquali quodam cursu

corrumpen

corrumpendasque transit, generumque successionem similitudine seruat. Succedit equus
 equo natura, leo leoni, aquila aquilæ, singulaque animalia suis ordine successionibus con-
 seruantur usque ad exitum consummationemque mundi. Nullum unquam tempus pro-
 prias peculiareque naturas animalium delet, sed omnium ipsorum natura recens sem-
 per nouaque perinde atque nunc incepisset, tempus huius seculi comitatur. Educat
 terra uiuentem animam iumentorum, reptiliumque atque ferarum. Hoc imperium telluri
 impressum, infixum in ipsa permanet, nec desinit unquam tellus opificis uoluntati sub-
 ministrare. Nam animalia partim ex antecedentibus oriuntur successionem, partim nunc
 etiam ex ipsamet emergere terra, generarique cernuntur. Non solum enim cicadas hu-
 mus in hymbribus edit, & innumeras alias bestiolas in aere peruolantes, quarum pluri-
 ma nominibus præ sua pertenui mole carent: sed & forices atque ranas ex seipsa pro-
 mit: ubi circa etiam Aegyptias Thebas, post uehementes in aestibus pluuias, uniuersa
 arua foricibus impleri protinus nouimus. Anguillas quoque, nec alio ullo modo nisi
 ex feculenta constitui materia, limoque conspicimus: quarum nec ouum, nec aliud ullum mo-
 dum successionem efficere constat, sed ex humo semper emergunt. Educat terra uiuentem
 animam iumentorum, reptilium atque ferarum. Iumenta terrea sunt, & ad ipsam nutantia ter-
 ram: At planta cælestis homo, quantum figura formaque corporis cæteris animantibus
 antecellit, tantum & dignitate animæ præstat. Qualis nam est animantium quadrupedum
 forma? Caput illis ad humum est pronum, ad uentrem spectat, uoluptatem omnibus mo-
 dis persequitur. Caput tuum ad ipsum cælum exurgit, oculi tui res supernas conspiciunt.
 Quod si unquam & tu carnis affectionibus te ipsum subieceris, uentrique, & his quæ sunt
 sub uentre seruieris: comparatus es sane tum cum iumentis mente carentibus, & illis per-
 milis es effectus. Alia te cura decet, supernas res, inquam, explorare, ac querere ubi
 Christus deus noster est collocatus: pergere mente ad res sublimes atque cælestes, ter-
 renis despectis, atque posthabitis. Vti forma decora natura præditus es: sic & te ipsum
 & tuam uitam disponere uelis. In repub. cælesti uersare: uera tibi patria est, superna illa
 libera Hierusalem: conciuēs atque contribules ipsi primogeniti, qui sunt conscripti in cæ-
 lis. Educat terra animam uiuentem. Non insita telluri rationis expertum animantium
 anima, diuino imperio tum emerfit: sed una cum imperio tum primum in ratione rerum
 exorta est: atque genere quidem una est animalium anima, ratione non præditorum: quip-
 cum unum sit: & id simili ratione, quod ad essentiam ipsius accommodatur, naturamque
 exprimit, ipsa, inquam, uacuitas rationis: discriminibus autem numerosis differentiisque
 non una est. Animalia namque singula diuersis proprietatibus inter sese uariisque non me-
 diocriter distinguuntur. Est enim bos quidem constans: asinus autem piger: equus libi-
 dine incenditur, petitque impetuose foemellam: lupus mitescere nequit: uulpes insidiosa
 est, astuta, callida: ceruus timidus, laboriosa formica, canis graciosus est, & ad beneuo-
 lentiam amicitiamque propensus. Simul enim animalia singula cum sua peculiari na-
 tura creata sunt. Una cum leone animositas, & ira est orta, uita solitaria, expertum
 societatis ad ea quæ genus subeunt idem. Velut enim tyrannus quidam animan-
 tium rationis expertum pares honores congressionesque cum cæteris non acceptat,
 sed aspernatur. Qui neque pabulum hesternum accedit, nec ad reliquias suæ uenatio-
 nis unquam redit. Cui tanta quoque uocis eliciendæ natura præstitit instrumenta, ut ani-
 mantium complura longè ipso celeriora, solo rugitu sæpenumero capiantur. Vehemens
 est panthera, & ad impetus faciendos propensa, pernixque, Atque idoneum ipsi cor-
 pus est hu-

Animalium pro-
prietas.

Leonis super-
bia.

Pantheræ na-
tura.

Apus est humiditate, ac leuitate, ad animæ motiones agitationesq; subministrandas.

Pigerrima est ursæ natura, solitaria, ingenij occulti ac profundi. Simile sanè corpus & ipsam ambit, graue, compactum, indistinctum, accommodatum sese occultanti pergelidæ feræ. Si trāsīgamus oratione, quanta rationis expertibus istis insit sine doctrina naturalis suæ uitæ diligentia, atque cura: aut ad nostri custodiam corporis, animarumque nostrarum prouidendam salutem impellemur, ac concitabimur: aut magis magisque carpemur, ac condemnabimur, si ita fuerimus affecti, ut neque animalia imitari rationis expertia ualeamus. Vrsæ sæpenumero uulneribus saucia graui-

Vrsæ.

Variam industriam naturæ animantibus indidit.

Vrsæ.

Vulpes.

Testudo

Anguis.

bus ipsi medetur omni conatu: uerbasco siccam habenti naturam hucera ipsa resarciens. Videris & uulpem laticis arboris lacryma seipsum curantem. Testudo quoque uiperæ depasta uisceribus, per aduersam origani naturam, nocumentum è uenenata fera sibi prouenturum euitat. Quin & anguis sceniculi pastu lippitudinem oculorum curare uidetur. Præfagiones autè circa mutationes uarietatesq; cœli, quā mētis rationisque sagacitatem non superârunt? Nam oues quidem accedente bruma pabulo copiosius auidiusque uescuntur: proinde quasi sibi prouidentes pro indigentia cibi futura. Boues autè occlusi longo tempore incommodis hyemis, iam tandem ineunte

Oues.

Boues.

uere tēporis sensu naturali mutatione percepta, omnes uno impetu, latis aspectibus è stabulis suis egrediuntur. Iam uero quidam haud inertiu hominum emolitū fuisse

Herinaceus.

cōstruxisseq; gemina sibi spiramina cubiculi terrestrem herinaceum obseruauit: atq; austro flaturo, australe: aquilone spiraturo, aquilonium spiramen obstruere. Quid, quæso, per hæc ipsa nobis hominibus indicatur? Non solum diligentiam opificis nostri curæ amue per omnia penetrare, sed in animantibus quoque ratione non præditis, futuri sensationem quandam inesse: ut & nos etiam ipsi, non huic uitæ, præsentibusq; rebus adhæreamus: sed totum nostrum studium ad futuram illam uitam dirigamus? Non tute tibi eandem ô homo diligentiam adhibebis: non tute tibi ipsi demum elaborabis? non hoc tempore præsentis fruges tibi recondes? requiemque

ad futurum formicæ exemplo parabis? Formica temporis hyberni pabulum æstate sibi sedulo condit, & non quòd hyemis incommoda nondum assunt, otiosa tempus traducit: sed incessabili quodam intentoq; studio legendi semina tantisper incubat, dum sufficiens alimentum in cellulis sibi recondat. Neque id incuria facit, sed sapienti quadam prouidentia, ut quamplurimo tempore pabulum sibi persistere conseruariq; possit. Secat em̄ morso fructus, arrososq; cōdit: ne rursus in fruges exeāt è terra, atq; inutiles inde sibi ad usum alimonix fiant. Cum senserit eos madefactos hyembre, profert atq; exiccat. Nec omni tempore id agit, sed cū inpluium præsenferit, serenūq; cœlum. Quamobrem nunquā ex nubibus hyimbrē defluxisse conspexeris, cū à formicis expositum est frumentū. Quænam oratio quæso, quis dicendi modus hæc attingere poterit. Quod tēpus tot tantarūq; rerū admirabili satisfaciet enarrationi? Quis auditus deniq; tantam copiam operū opificis, uarietatēq; capere possit? Dicamus & nos cū Propheta: Vt magnificata sunt opera tua domine. omnia in sapientia fecisti. Non igitur ad excusandos nos ipsos illud satisfacere potest, haud literis (inquā) ea quæ prosint doctrinaq; nos percepisse: quandoquidē cognitionē eius quod cōducit, naturæ lege doctrina uacante suscepimus. Scis certò quid boni proximo facias: est em̄ id quod ab alijs tute tibi ipsi fieri uelis. Nō ignoras profectò, quid nā sit ipsum malū: est em̄ id quod ab alio tute tibi fieri non exoptaueris unquā. Nulla

Formicæ solertia.

radicaria

Electiōem boni à natura nobis insitā esse.

Agnus natura matrem cognoscit.

radicaria medendi ars, nulla prorsus herbarum experientia, nullum periculum, animantes rationis expertes, eas quæ profunt ipsis aut radices aut herbas edocuit: sed natura quæque prædita est facultate, suæ tam conseruandæ, quàm recuperandæ sanitatis atque salutis: necnon & inenarrabilem ad id quod ad suam naturam commodatur, habet affinitatem. Sunt apud nos ipsæ uirtutes secundum naturam, ad quas habendas affinitas animæ, non ex humana doctrina, sed ex ipsa natura nobis inesse uidetur. Etenim ut nulla nos oratio, nulla formula doctrinæ ullius, nullum omnino præceptum edocet morbum odisse: sed ex nobismetipsis nos ea quæ dolorem efficiunt, reprehendimus, fugimus, atque horremus: sic & in anima quædam inest naturalis euitatio mali. At omne malum, animæ infirmitatem, uirtutem omnem, probitatemque, uarietudinis rationem sanitatisque subire constat. Bene namque sanitatem quidam definiere, qui habitum statumque bonum ipsam esse dixerunt, à quo naturales operationes sine ullo prorsus impedimento proficiunt. Quod si dixeris de bona etiam animæ habitudine, non aberraueris sanè, sed decorum ipsum attigeris. Quibus efficitur, ut anima sine ulla doctrina, natura propensa sit ad id expetendum quod suum proprium bonum est, quodque accommodatur sibi natura. Quapropter omnium hominum cõmuni sententia, temperantia, fortitudo, iustitia laudabilis & admirabilis est: & prudentia præclarum quid, & summo studio consequendum esse putatur. Filij amate & colite parentes. Vos parentes nolite ad iracundiam filios prouocare. Nunquid & natura ea non dicit: Nihil noui diuus Paulus sanè monet, sed naturæ uincula uincit, insuperque præstringit, Si leæna diligit eam quæ ex ipsa profluxit prolem: si lupo pro suis catulis pugnat: quidnam ipse dixerit homo, si neque mandatis obtemperat, & naturam ipsam adulterat, cum aut filius senectutem patris nihili facit, aut pater ob secundarum nuptiarum societatem, priorum obliuiscitur filiorum? Summa profecto dilectio, summus amor brutis est inter parentes ac foetus suos quapropter & exactior, ob rationis defectionem, opifex uniuersi uim ipsis præstitit sentiendi. Nam unde fit, ut in ouium quidem tam copioso numerosoque grege, è stabulis exiliens agnus, matris suæ continuo percipiat uocem, ad eamque properet, atque lactis fontes suos proprios rectè petat, papillisque maternis contentus sit, etiam si perparum habeant succi, præteritis haud paucis uberibus lacte distentis: mater autem in tam innumeris agnis, suam illam propriam quam peperit prolem, sine ullo errore prorsus agnoscat? Una uox omnium est, unus idemque sæpenumero color, unus etiam penitus odor, ut odorandi sensui nostro uidetur: attamen inest in ipsis quædam sentiendi facultas, nostra longe nimium exactior: qua suum cuique proprium facile dinoscere licet. Catulus nondum obortis dentibus iam ore quiddam minatur ei, qui dolore ipsum affecit. Nondum cornua uitulo sunt exorta: scit tamen qua sua arma parte nascantur, eaque petit aduersariū parte. Hæc indicant & demonstrant, nullam animantium naturam partem esse doctrinæ: & nihil in his quæ sunt, dispositione definitioneque, sed omnia in seipsis sapientiae dei creatoris uestigia continere. Itaque orta esse, ut sint ad conseruandam suam salutem suapte natura parata. Atque canis expers quidem est rationis, sensationem tamen obtinet parem propè dixerim rationi. Quæ namque seculi sapientes toto otio suæ uitæ summa dedita opera uix inuenerunt, argumentationum (inquam) rationumque nexus: in ijs sese offert canis eruditum ab ipsa natura. Nam si cum eius feræ uestigia, quam persequitur inuestigat, inuenerit, ea pluribus sese findentia modis, inuestigatis suis discussionibus

A cussionibus quascunq; in partes ferentibus semitis, uocem propè syllogisticam per ea quæ agit, elicit hoc pacto: fera quam persequor, inquit, aut hac, aut illa, aut ista abiit uia: at neq; hac, neq; hac est profecta: restat ergo hac illam abiisse uia: atq; ita falsa tollendo, uerum inuenire solet. Quid plus ij faciunt, qui pro linearum descriptionibus designandis cum grauitate sedent, lineasq; diducunt in puluere, cum tribus allatis propositionibus duas tollunt ueluti falsas, & in ea quæ restat uerum comperiunt.

Memoria uero beneficiorum animantis huiusce, gratiaq; reddendæ quem ingratum beneficiorumq; immemorem hominem, non turpissimū esse ostendit: *Memoria canis.*

Iam quidem & interfectis à latronibus in solitudine dominis, cōplures à cadaueribus canes non recessisse, sed ibidem expirasse memoriæ traditur. Nonnullos etiam cæde adhuc recente duces illis fuisse qui latrones inquiserunt: necnon & latratu laniatuq; maleficos indicasse, scelusq; coëgisse fateri ferunt. Quid homines ij, quæso, dixerint, qui nullo suum opificem altoremq; deum prosequuntur amore: sed ut amicis etiam, & necessarijs ijs utuntur, qui loquuntur aduersus deum iniquitatem, eiusdem participes mensæ sunt: & dum alimenta sumunt, maledicta in altorem ipsum suum audiunt atq; ferūt. Sed ad perspicendam creaturam redeamus oportet. Animalium ea quidem quæ facile capi possunt, fecundiora longè cæteris esse constat. Quocirca tam lepores, quàm damæ, quàm etiam oues fœtæ, sapius & geminos pluresq; pariunt fœtus, ne genus deficiat ad prædam expositum feris ijs, quæ sanguine gaudent, carneq; uescuntur: at ea quibus pro cibatu cætera sunt, certum est longè minus fecunda esse.

Quapropter leonis uix læna mater euadit. Edi nanq; partum, unguiu acie lacerato in enixu utero, uulgo ferunt. Viperas etiam utero materno corroso fama est in lucem **B** exire, decentes scilicet mercedes, præmiaq; parenti reddentes. Adeò nihil est in ijs, quæ sunt, cui non sit bene prouisum, cui non data sit opera curæ suæ naturæ accommodata. Quod si perscrutari percipereq; parteis animantium uelis, nihil prorsus opificem adiunxisse quod addendum non esset, nihil non attulisse quod necessarium sit inueneris. Carniuoris animalibus acutos præstitit dentes. Est enim talibus opus ad alimenti talis formam atq; naturam. Quæ uero non utrinq; dentibus armata sunt, ijs numerosa conceptacula, compluresq; merito, uariasq; pabuli cellulas extruxisse uideatur. Nam quia primum immixtus ori cibus, officio munereq; dentium haud satis conficitur: idcirco data est ipsis exhauriendi deuoratum facultas, quo ruminatio satis confectum concoqui possit: uenter, reticulum, omasum, non otiose, porro non incassum in istis animantibus insunt: sed suum quisq; sinus officium ad concoctionem cibi necessarium agit. Collum prolixū camelus obtinet: quò par sit pedibus, & eam qua uescitur herbam attingere ualeat. Contrà perbreue est humeroq; ingestum tam ursæ, quàm leoni, quæ etiam tigridi, cæterisq; generis huius animantibus collum: propterea quòd haud ex herbis ipsis offertur pabulum, nec humum attingāt ore, necesse est: quippe cum carniuora sint, & animalium uenatione prædaq; uescantur. Quid *Elephantus.*

Soliman.

i tem mu

tem munusq; colli, qua planè tam pabulū sumere, q̃ potū etiā exhaurire solet. At e-
nim & inferiora membra cōpactione indistincta, uelut indiscretæ colūnae molis pon-
dus uniuersæ suffulciūt. Nanq; si lenta, mollia, distinctaq; mole tantę subiecta essent,
crebræ sanè modo confidente, modo sese erigēte fera, fierēt articulorū dimotiones: cū
præ nimio pondere satis corporis ferre molē leuareq; nō possent. Nunc uero paruus
talus pedi subiicitur elephāto, nec in anima, nec in genu distincto. Non enim articulo
rum lapsus tantā toleraret animalis carnē, adeò copiose ambiētē ipsum, atq; ponde-
re suo undiq; trementē. Quæ cum ita sint, opus elephanto fuit illa tam longa nare, ni-
mirū ad pedes usq; humūq; demittenda. Nōne cōspicis, ut militēt, in prælijs perin-
de atq; turres quędam, aut carnei quidā colles turmas atq; cohortes antecedant, im-
petuq; intolerabili facto strictas horrētesq; ferro acies hostiū dissecāt, dispellunt atq;
prosterunt. Quod si infera sibi membra rationē ratam ad supera nō subirent: neq;
ullo prorsus elephātus tēpore persistere posset. Nunc uero sunt qui memoriæ prodū-
derunt, & trecentis annis, & ultra uiuere elephantū. Idcirco cōpactis, & non distinctis
inferis membris ipse præditus est. Iam uero proboscidem ex imo diximus in altū sese
erigēte pabulum ad os admouere: cuius & naturā ob id ipsum humidiorē, & effigiē
serpentis æmulam esse constat. Adeò uera est illa sententia, nihil in rebus creatis uaca-
re, nihil omnino deesse. Hanc tamē tam uastam mole, tam exuperantē uiribus bellu-
am, subiectā opifex rerum omniū nobis subditāq; creauit, atq; cōstituit: ut & compre-
hendat, percipiatq; cū à nobis docetur, & ferat cū uapulat: aperte nos admonēs, pro-
pterea sese nobis omnia subiecisse, quod imagine similes ipsi sumus effecti. Non solū
autem in tam magnis animantibus insignis roboris, uerum etiā & in paruis, exilibus,
minimisq; , immensam inspicere dei sapientiā nobis, admirariq; licet. Nam ut haud
magis cacumina montium admirari semper soleo (quæ quidem quia propinqua
sunt nubibus, continuis circumquaq; flatibus hybernā perpetuò refrigerationem
sibi conseruant ac detinent) quā concauitates conuallium, non solum in commodos
cœli flatus locorum eminentium euitantes, sed & tepidum semper aërem cōtinentes:
sic & in animantium etiam compagine non elephantum admirari potius consueui,
propter tantum magnitudinis fastum: quā soricem, qui formidolosus est elephan-
to: aut scorpij tenuissimā partem, aculeum, inquam, quem cauum perinde, atq; fistu-
lam artifex uniuersi, quo uirus per ipsum ictis infundatur atq; imprimatur, extru-
xit. Atq; nemo creatorē eam ob rē incusare uelit, quod animalia uenenata, exitia uite
neciq; parata nostræ, in rationē rerum induxit: uel adeò quispiam, & institutorē edu-
catorem puerorumq; accuset, in ordinē redigentem iuuentutis ingenium, ad impro-
bitatem, ad libidinem luxumq; propensum plagis uerberibusq; castigando, ac coër-
cendo. Fidei sanè demonstrationes sunt ipsæ feræ: cōfidis in domino: super aspidem
& basiliscum ambulabis, & cōculcabis leonem & draconē: atq; habes potestatem ex
fide ambulandi super serpentes ac scorpiones. Non cernis uiperā illapsam manui di-
ui Pauli frutices colligentis, nihil illi penitus detrimēti attulisse, propterea quod fidei
plenū inuenit. Quod si fide cares, haud ferā potius exitialem, quā eam qua prædi-
tus es fidei uacuitatē, tute tibi metuere uelis: qua te iam cuius interitui exposuisti. At
enim sentio iamdudum ea quæ ad hominis ortū generationēq; pertinet, auditores à
me maximopere postulare, mihiq; uideor propē dixerim, eorū in me cordiū clamo-
res exaudire, quibus queruntur ac inquirunt, se feræ quidem qualesnā sint natura do-
ceri, se ipsos

*Fide nihil no-
bis non sub-
iicitur.*

A ceri, seipſos uero non mediocriter ignorare . Obtemperemus igitur iſſis ac obſequamur , omni prorsus formidine nos occupante depulſa poſitaq; , neceſſe eſt : difficillimum enim omnium eſſe uerè uidetur, ſeipſum cognoscere. Non ſolus enim oculus ea quæ ſunt foris conſpiciens , in ſeipſum cernendum haud utitur facultate uidendi: ſed ipſa mens etiã noſtra peracutè perſpiciens alienos errores, tarda eſt ac hebes ad proprios ſuos cognoscendos defectus. Idcirco nunc etiam oratio noſtra, cum aliena iam ſtrenuè tranſegerit, lenta nimirum eſt ad ea perquirenda quæ ad nos attinent, & inertia metuq; reſerta : quanquam haud fit ut magis ex cœlo terraq; deum quiſpiam, quàm ex noſtra propria natura , compagine , conſtitutioneq; percipiat: ſi modò ſeipſum ſagaciter, & uti decet inueſtigauerit: quemadmodum diuus propheta dixit, Mirabilis conſpecta eſt ex me, tua cognitio deus, id eſt ubi me ipſum noui, immenſam exuperantemq; tuam ſapientiam ipſe didici. Et dixit deus, faciamus hominem. Vbi nunc eſt Iudæus qui quaſi per fenéſtras in iſs quæ ante dicebãtur ingrediēte luce theologiæ, perſonamq; ſecundam innuēte, nondum autem perſpicuè demonſtrante, ueritati repugnabat: ipſumq; deum ſecum diſſerere, ſeq; alioqui, non aliū ullum dicebat. Ipſe enim dixit(aiebat)& ipſe fecit. Fiat, inquã, lux, & facta eſt lux : Erat igitur & tunc in iſs quæ dicere Iudæus ſolet, abſurditas non mediocris, minimeq; obſcura. Quis enim aut faber, aut ſutor aut excuſor, inſtrumentis artis ſibi præſentibus, ſolus ipſe nullo ſocio comitante , aut faciamus , ait, cultellum, aut conficiamus calceamentum, aut cõponamus aratrum : ſed non ſilentio ſuam cum libuerit accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim inſignes proſectò nugæ, principem quempiam ſiue præfectum urbis, heròum more uehementer ſeipſum hortantem concitantemq;

B ſedere . Verum qui ſummo ſtudio calumnijs perſequuti ſunt dominum ipſum, nec unquam eos puduit huius, quid nõ dixerint, quæſo? quid non finxerint, exercitatum paratamq; linguã ſemper, ac mentē ad omne quoduis falſum dicēdum, atq; fingendum habentes: hæc tamen uox præſens penitus ipſorum os occludere manifeſtè uidetur : Et dixit deus: Faciamus hominem . Nunquid & nunc etiam(dic mihi Iudæe) ſola, perinde ut tibi placet, atq; unica eſt ipſa perſona? Non enim ſcriptum eſt, fiat homo , ſed hominem faciamus . Hactenus nondum apparuit, qui doceretur, atq; ideo in profundo, theologiæ præconium hoc celabatur ac tegebatur: quia uero iam ipſius ortus hominis expectati patet , detegitur parumper ipſa fides , & apertius indicatur ſententia ueritatis: Faciamus hominem , Audi tu, quæſo, qui bellum indixiſti perpetuum Chriſto, deum ipſum ſuum in creandis rebus ſocium alloqui, per quem & ſecula fecit, qui portat omnia uerbo potentiæ ſuæ. At non patienter religionis rectæ ſententiam perfidus Iudæus acceptat: ſed ut ferarum eæ , quæ ſummo perſequuntur hominem odio, cum in caueis occluduntur , fremunt , ſtrident , atque ſæuitiam quidem naturæ feritatemq; ſuam oſtendunt, explere ueram rabiem nequeunt : ſic & inimica gens ueritatis Iudæi in anguſtum intruſi , multæ ſunt (inquiunt) perſonæ non una, ad quas oratio dei dirigitur : angelis enim adſtantibus , faciamus hominem dicit. Iudaicum hoc eſt proſectò figmentum : & leuitatis illorum hæc incompoſita eſt fabella : atque ut unam orationis ui compulſi perſonam filij non admittant , innumeras introducunt perſonas : & filium negantes ac extrudentes , ſeruis ipſam conſultationis tribuunt dignitatem, conſeruoſq; noſtros autores noſtrę creationis efficiūt. Cum ſuum homo ſtatum exactum eſt conſecutus, ad angelorum rectā reducit dignita-

tem:at

tem: at quænam unquam creatura, quæso, suo creatori par esse potest. Considera autem & ea quæ deinceps sequuntur: ad imaginem & similitudinem nostram. Quid ad hæc dicere paras? Num una dei & angelorum imago est? Patris enim & filij formam eandem esse necesse est. Atque formam intelligamus oportet (ut deo decet tribuere formam) non corporis conditione, sed deitatis proprietate. Audire uelis & tu nouæ setæ, nouæ opinionis homo, qui Iudæorū amplecteris atque colis opiniones, religionis Christi simulatione atque prætextu. Cuinam dicit, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram? cuinam alij quàm splendori gloriæ & formæ substantiæ suæ, qui est inuisibilis dei imago? Suæ igitur imagini propriæ, quæ uiuit, quæ dixit: Ego & pater unum sumus: & qui me uidit, patrem uidit: huic dicit, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi una est imago, una similitudo, quæ ibi locum obtinet dissimilitudo? Et fecit deus hominem, non dixit, fecerunt. Euitauit hoc loco multitudinem sapienter: per illa namque Iudæum erudiebat: per hæc uero gentilium excludens errorem, secure admodum ad unitatem recurrit: ut & filium simul cum patre intelligas, & multitudinem deorum effugas, euitescque periculum. Et fecit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Ad imaginem dei creauit ipsum. Iterum socij creationis personam adduxit. In his enim ultimis uerbis, non ad imaginem suam dixit, sed ad imaginem dei creauit ipsum. At quam in re dei sui creatoris imagine præditus sit homo, quoque pacto similitudinis particeps sit, deinceps in sequentibus, deo præstante nobis facultatem, dicemus atque explicabimus. Nunc id tantum dicamus, si una est imago, si una similitudo, unde tibi in mentem uenit intolerabilis hæc impetas, dissimilem asserere filium patri. O ingratitudinem quam à filio dei datam accepisti similitudinē, eam non tribuis uicissim ei, qui tantum in te beneficium contulit: & tibi quidem ea quæ gratia tibi concessa sunt, firma stabiliaque manere censes, filio uero similitudinē quā ad genitorē obtinet suum natura, non permittis ut habeat. Sed silentium ecce nobis aduersperascens imperat tempus, sole iam dudum ad ipsum occasum misso. Hic igitur & nos orationem hanc nostram ad totum quietem uē deducendam esse censemus. Atque nunc quidem ut excitemus duntaxat nostrum animum, sententias hæc tetigimus. Exactiorem autem accursationemque propositarum rerum inuestigationem, in ijs quæ deinceps dicentur, opem ferente spiritu diuino redemus. Abite igitur mihi gaudentes uos omnes, concio summo amore prosequens Christum, sententiarum memoria iam dictarum uestras elegantes grauesque mentes præ omnibus lautissimis epulis, uarijsque dapibus condecoraturi. Turpitudine afficiatur is omnis, qui patri dissimilem filium asserit esse. Subuertatur Iudæus: sententijs ueritatis omnis pius exultet, perpetua denique gloria dominus deus noster afficiatur: quem semper ipsa decet in secula seculorum, Amen.

κατ' οὐν
σώμην.

ὁ ἀνόμοιος.

HOMILIA

X.

DE OPIFICIO HOMINIS VVOLFGAN

go Musculo interprete.

ET V S debitum ad plenum soluturus uenio, cuius redditionem non per animi improbitatem, sed per corporis imbecillitatem coactus distuli. est autem debitum summe necessarium, & quod ad uestram auscultationem merito pertineat. Iniquum enim fuerit, si de bestiis, de natatilibus, de iumentis, de uolatilibus, deque cælo & quæ cæli sunt, de terra & quæ in terra nascuntur, edocti, non etiam in ijs quæ nostram generationē concernunt, ex diuinitus data scriptura illa

Aptura illuminati fuerimus. Quemadmodum enim oculi nostri quæ foris sunt uidentes seipsum non uident, nisi solidum quid contingant, & ex eo uisus refractus, ueluti ex quodam refluxu, retroactos seipsum uidere faciat: ita & mens nostra alia contemplans seipsam non contemplatur nisi scripturas inspiciat. Nam hic mentis nostræ refractum lumen causam reddit ut quisque seipsum uideat & agnoscat. Alioqui inconsiderantes sumus ac negligentes in expendendo nostri ipsorum opificio, quid & cur sumus ignorantes. Negligentissime siquidem erga nos ipsos afficimur, ita ut & eorum quæ in nobis cognitu facilia & minutissima sunt, scientiam non habeamus. Multæ sunt artes quæ circa corpus nostrum humanum omne studium ac diligentiam impenderunt. Et si medicam expendas, inuenies quanta nobis de usu ac necessitate eorum quæ in nobis sunt exponat: quot de interno nostri opificio in anatomicis traditionibus occultas uias quæ in obscuro nobis insint deprehenderit, utpote unam ex corpore cōspirationem, riuos spiritus, deductiones sanguinis, respirationis tractum, domicilium foci ad calefaciendum circa cor, sufficientem ac perdurantē præcordialis spiritus motum. Innumera ab illis philosophicè animaduersa tractataque sunt: quorum experientiam nemo nostrum propterea quod nullum studium isti parti ad exquirendum impendimus: neque quisquam est, qui seipsum, quisnam sit, cognoscere curet. Promptiores enim sumus ad cognoscendum cœlum quàm nos ipsos. Itaque noli quod in te admirabile est ac præclarum contemnere. Humilis enim es, ut putas, ac modici momenti: uerum magnum, si examinata fuerit, creationis ratio deprehendet. Quapropter sapiens Dauid, qui seipsum diligenter inquirere & æstimare sciebat: admirabilis facta est, inquit, cognitio tui ex me. Considerato autem quod in me est

B. artificio quanta uidelicet sapientia corpus meum fabricatū sit, ex modico isto opificio magnum agnoui opificem. Faciamus, inquit, hominē ad imaginem ac similitudinem nostram. Declaratū est iam paulo ante in transcurso, idque sufficienter, quis sit qui hoc dixerit, & ad quē dixerit. Et habet ecclesia certas hisce de rebus demonstrationes. Imo magis fidem habet, quauis demonstratione certiorē. Faciamus hominē. Hinc exorsus cognoscere seipsum. Nondum hætenus de alio quopiam opificio dei uox ista cōscripta legitur: facta est lux. At simplex erat mandatū. Dixit deus, fiat lux. Factū est cœlum. At ipsum sine præuia consultatione factū est. Luminaria facta sunt, & de ipsis nihil antea cōsiliū captū erat. Mare ac pelagus infinitū ex præcepto esse cœpit. Omnis generis pisces ex iussu facti sunt. Bestiæ, iumenta, & uolatilia, ubi dixisset deus, facta sunt. Hic nondum erat homo, & cōsiliū capitur de homine. Hic nō dixit quemadmodum de reliquis creatis, fiat homo. Disce tuam ipsius æstimationē. Generationē tuā isti præcepto nō annexuit: Sed cōsiliū capitur in deo, quomodo pretiosum hoc animas ad uitam producat: faciamus. Sapiens consultat, artifex cogitationē intendit. An destituit illum artificiū? Ex cōmemoratione curæ uult absolutam facere perfectamque & exactam artis præstantiā, uel ut tibi declaret quàm sis perfectus coram deo. Didicisti duas esse personas, unam quæ loquatur, alteram ad quam fiat sermo. Quamobrem non dixit, fac, sed faciamus hominē? Ut intelligas dominatū communem: ne patre agnito filium ignores, ut uideas quod pater per filiū ista fecerit, & filius ex paterna uoluntate condiderit, glorificesque patrē in filio, & filium in spiritu sancto. Hoc pacto cōmune feceris opus, ut & cōmunis utrorumque adorator sis nō diuidens adorationē, sed uniens diuinitatē. Vide historiā quidem in figura: theologiam uero

in potentia. Et fecit deus hominem. Faciamus dixit, nec tamen adiecit, & fecerunt, ne occasionem de multis dijs cogitandi accipias. Si enim pluralis persona inducta esset, temerarij facti fuissent homines: propterea quod plurimā sibi deorum multitudinē coaceruāssent. Iam uero dixit faciamus, ut agnoscas patrem & filium & spiritum sanctum: deinde, fecit deus hominem, ut unias diuinitatem. Vnias autem non quod ad substantias, sed quod attinet ad potentiam, ut unam habeas sententiam, non diuisus in adoratione, nec diuisus in multorum deorum opinionem. Non dixit, fecerunt dij hominem, sed, fecit deus. Separata est patris substantia, separata est filij, separata est spiritus sancti. Quare ergo nō tres substantiæ? Quoniā una est diuinitas. Quā enim in patre uideo diuinitatem, eandem & in filio: & quam in spiritu sancto, eandem & in filio uideo. Ideo forma in utroq; una, & ipsa à patre principiū est in filio. Et hac ratione apud nos quoq; adoratio & glorificatio una est. Procemium generationis nostrę uera est theologia. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ad imaginē dei facti sumus. Quomodo ad imaginem dei? Expurgemus cor uulga re, rudem pręsumptionem, ineptas de deo opiniones. Si ad imaginē dei facti sumus, inquires, ergo cōformis nobis est deus? Oculos habet deus, aures, caput, manus & na res quibus sedeat? (Dicitur enim in scriptura, sedet deus.) pedes quibus ambulet? Igitur talis est deus? Summoue absurda ista cordis phantasmata. Eijce ex te mentē hanc magnificentię dei non cōuenientem. Nullo pacto figurari potest deus, simplex, sine magnitudine, sine quantitate. Noli aliquā in illo formā imaginari. Noli iudaico more diminuere magnū, nec cōplecti deum corporalibus cogitationibus. Ne circūscribas ipsum mente tua. Incōprehensibilis est magnitudine, cogita magnū esse, & magnitudi ni illius adijce plusquā cogitāsti, & adhuc etiā isti excellentię excellentius aliquid, & tamen de ratiocinatione tua certus esto, quod infinita consequi nequeat. Figuram ne cogites. A potentia æstimatur deus. Cogites naturę simplicitatē ac magnitudinē immēsam. Vbiq; est, & omnia excellit, cōprehendi nequit: nam infinitus est, id quod intellectum tuum fugit, neq; magnitudine aliqua finitur, nec figura deprehenditur, nec potentia dimensuratur, nec temporibus coarctatur, neq; finibus terminatur. Nil tale in deo est, qualia in nobis sunt. Quomodo ergo scriptura nos ad imaginem dei factos esse dixit? Quę dei sunt doceamur, quę nostra cogitemus, quod illud, ad imaginem dei factos esse, in forma corporis non habemus. Corrupto enim corpore figura perit. Incorruptibile non figuratur in corruptibili: corruptibile non est imago eius quod est incorruptibile. Corpus augetur, minuitur, senescit, immutatur. Aliud est in iuuentute; aliud cum sanum est, aliud cum passionibus premitur, aliud in metu, aliud in rebus latis, aliud in egestate, aliud in abundantia constitutum, aliud in pace, aliud in bello. Alius est color uigilantis, alius dormientis. Huius quidem rubicundior floret, ad exteriora sese recipiente calore: illius uero refrigeratus & ad profundiora contractus est calor. Propterea & sup pallida sunt dormientiū corpora. Quo ergo pacto poterit quod alteratur ei quod alterari nequit simile fieri? ei quod semper eodem statu est, illud quod nusquam consistit? quod nos effugit instar fluctuum? Antequā spectemur subter labimur. Aliud ex alio apparet humanum corpus. Ad imaginem nostram. Quomodo seruari poterit immobilis naturę fluxa imago, eius quę forma caret ea quę formata est? Quo pacto igitur illud secundum imaginem, inquiremus? In illis quę dominus ipse loquutus est. Si de meo quicquam di

A quam dixerō, nolite accipere: si dominicum quid attulero, accipite. Faciamus homi-
nem ad imaginem & similitudinem nostram, & dominantur piscibus. Corpore an
ratione? In animā ne est principatus an in carne? Caro nostra multis animantibus
imbecillior est. Quomodo conferri poterit caro hominis camelinae? caro hominis bo-
uinæ? caro hominis carni cuiuslibet bestiae? Captu facilis est humana caro si carni
bestiae inciderit. In quo iam constitutus est principatus? In facultate rationis. Quantū
enim corporis uirtute destituitur homo, tantum abundat copia rationis. Vnde est
quod ingentes moles transfert homo? An ex industria uel neruis corporalibus? Fa-
ciamus hominem ad imaginē nostram. Internum hominem dicit, faciamus hominē.
At dices, quare de ratione nō loquitur? Hominē dicit, ad imaginem dei. Ratiō ne ho-
mo est? Audi Apostolū dicentē. Etiam si, inquit, exterior noster homo corrūpitur: at
interior renouatur per singulos dies. Quomodo duos agnosca homines? Vnum qui
apparet, alterū qui sub apparēte absconditus est, inuisibilis, internus homo. Internū igi-
tur hominē habemus, & duplices quodammodo sumus, & hoc uere dicimur quod
internē sumus. Ego enim id sum quod secundum internum hominem sum. Externa
non sum ego, sed illa mea sunt. Non enim manus sum ego, sed animæ ratio sum ego.
Manus uero pars est hominis: itaq; corpus organum est hominis, organum est ani-
mæ: homo uero propriē secundum animam æstimatur. Faciamus hominem ad ima-
ginem nostram. Hoc est, dabo illi facultatem rationis. Et dominantur. Non dixit, fa-
ciamus hominem ad imaginem nostram, & irascantur, & concupiscant, & contristen-
tur. Affectiones enim istæ ad imaginem dei non sunt assumptæ, sed ratio affectio-
num domina. Et dominantur piscibus. Mox atq; creatus es, princeps creatus es. Et
B dominantur. Vnius anni potestatem accipit homo à Rege, ab homine, mortalis
à mortali accipit ab eo qui non habet. Quam enim potestatem animæ accipiet ho-
mo ab homine? At tu accepisti à deo non ligno, nec tabellis corruptilibus quæ à ti-
neis consumuntur inscriptam, sed ipsa natura impressam habet diuinam sententi-
am, qua dictum est, dominantur. Ista summam habent humani principatus. Domi-
nentur piscibus, bestiis terræ, uolucris cœli, iumentis, reptilibus quæ repunt in ter-
ra. Non dixit, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & uescan-
tur omni ligno frugifero quod fructum habet in seipso. Posteriora sunt, quæ carni
competunt: primaria sunt quæ animæ prærogatiuam ac principatum concernunt.
Primum in potentiā principatus in augurati sumus. Animal es homo, principatu de-
coratum. Vt quid seruis affectionibus? Quamobrem tuam ipsius dignitatem abij-
cis, teq; peccati seruum constituis? Quare teipsum facis captiuum diaboli? Princeps
creaturarū cōstitutus es, & dignitatem naturæ tuæ proijcis? Seruus uocatus es? Quid
te contristat seruitus corporis. Quin magno es animo cum acceperis dominatum à
deo tibi traditum? Habes enim rationem affectionum dominam. Quando uides he-
rum tuum uoluptatis esse seruum, te uero temperatū ac sobriū: agnosce te quidem ser-
uum esse, sed nomine tantum: illum uero nomine quidem habere dominium, re ipsa
uero fixam seruire seruitutem. Vides ipsum à scorto pendere: te uero scortum cōtem-
nere? Quomodo tu non esses affectionis huius dominus: ille uero seruus earū quæ
abs te calcantur uoluptatum? Itaq; illud, Faciamus hominē, & Dominetur, declarat
ibi esse imaginē dei, ubi potentia est dominandi. Dominentur piscibus. Primum no-
bis principatus in ea data est, quæ nobiscū nō habitant. Non dixit, dominantur ani-

Quomodo ceti
ti capiantur.

mantibus, quæ eiusdem sunt alimonie & conuictus, sed, piscibus. Illi uitam agunt in undis. Igitur piscium nobis primum datus est principatus. Et quomodo dominamur piscibus? Sicubi obseruasti, quomodo ad stagnū aliquod constitutus, umbra corporis tui pisces perterrefeceris. Quis usq; adeo domus suæ dominus est, ut si quando illi disturbata subito immineat, mox ita tranquillam reddat, & omnia decore præsentia sua, utpote dominantis, restituat: quomodo uniuersa aquatilis creatura ad unius hominis conspectum schema suum immutat? Discursum suum amplius non habet liberū, nec audet sese superficiem maris aut stagni natando committere. Delphin, si quando uicinum sibi conspiciatus fuerit hominem, etiam si inter natatilia delphin sit magnificientissimus, metu tamen corripitur. Ita scilicet in natatilia datus est homini principatus. Cum uero uideas rationem tuam omnia penetrare ac nihil non superare, quomodo non esses cæterorum dominus? Vidi ego industria humana, quo pacto hamos adornent, illisq; esculenta quædam illecebrosa magnitudini cetorum, qui ea uoraturi sint, competentia adaptent: deinde extremitatibus funium, quibus hami annexi sunt, in altero illorū termino, utres inflatos finibus funiū alligatos in undarū superficie nataturos mari immittāt. Allecti ad hunc modum per esculentorū illecebram immanes Ceti, uoratis hamis, utres quidem ad fundum maris secum detrahunt. Quoniam uero utrium natura est ut superna petāt, sit ut illi per utres iterū ad superficiem retrahantur, ubi cibo isto quasi inebriati sursum ac deorsum insanorū more iactantur, atq; ita alterato discursu ac strepitu profunda repetunt. Itaq; hoc pacto captus cetus, pelago ubiq; remenso, multoq; conatu frustra cōsumpto, tandem per hamum illum capturæ exponitur, & magna laboris fatigatione domitus, fameq; confectus, cum utribus enectus trahitur, uenatio factus uenatori, paruo magnus, imbecilli uastus & immensus. Qua nam ratione? Quoniā per rationis uidelicet facultatē immanes hæc belluas homo accepta dominandi potentia ueluti malos quosdam ac fugitiuos seruos, immorigeros ad iustam obedientiā cogit. Hos, quia māsuētudine nō ducuntur, necessitate ad seruitutem adigit. At istum ubiq; modum inditam sibi à creatore dominandi potentiā habet homo. Hinc est quod Galeotæ, zigenæ, Balanæ, Priones, & Boues marini, atq; omnia reliqua terribilia Cetorū nomina, homini tanquā

Leo. mancipia subiiciuntur. Dominentur, inquit, piscibus maris ac bestiis terræ. Leonē nō uides, durū illum ac rugientē, cuius etiam nomen graue est ac formidabile, & fremitus terrā tremefacit? Cui nam tantum est animi cōstantis, ut impetū illius sustineat? Nul- lum animal tantā de uirtutis suæ facultate confidentiā habet, ut insultus Leonis excipiat. Et tamen istū quoq; uides modico claustro inclusum detineri. Quis illū incluse? Qui exiguū scilicet carcerē magnæ bestiæ industria sua excogitauit. Quis est, qui raritate cancellorū illorū ligneorū respirationē bestiæ procurauit, ne proprio anhelitu suffocetur: qui & liberam illi respirationē dedit, & cautionem custodiæ disposuit? Quis est, nōne homo? qui periculosissimos illos ac difficillimos ferarū ludos instituit? Non il- ludit pardalibus, quādo figuratū hominē charta obducit, atq; bestia chartā quidem discerpit: homo uero subter positus stultitiam feræ ridiculam facit? An non facultate sua omnia superat homo? Quomodo tibi de uolucris dicā? Ad aëra quidem non ascendit homo (alas enim nō habet) cū alitibus tamē mētis uirtute uolitat. Rationē ni- hil est quod cohibeat. Quæ in maris fundo scrutatur, quæ super terrā sunt uena- tur, quæ in aëre uolitant antequam obseruent intercipit. Vidisti aliquando supremo arboris

A arboris ramusculo insidentē uolucrē, despicientē ac cōtemnentē homīnes, ut quā alarum facili remigio tutā se putaret. Et tamen uidere licet puerū, quasi per ludum calamos calamis inferentē, supremoq; calamo uiscū adaptantē, deinde occultē per ramos arboris ac folia uiscū uolucris admouentē, & desuper ē sublimi spectantē altis oculum obseruando, modico attactu capere aēriū agā, & quē per æthera ferebatur uisco alligatam deijcere. Inferne sedet homo, & manus eius quoq; infra est: mētis uero industria sublimia scandit, & artis beneficio omnia redduntur homini possibilia. Retia tenduntur alitibus: sagittarij uolatilia iaculis petūt: inescatione cibaria capiūtur ea animantia quā ad ingluuiē proniora sunt. Non uidisti aliquando aquilā præcipiti impetu, subornatā ad captionē bestiolā, appetere: & postea subitō per suppositos laqueos intricatā detineri? Ita scilicet quod sublime est humanis inescationibus detractum humile redditur. Omnia potestati hominis subiecit, possessionēq; illius perfectā reddidit, hominēq; domini expertē nō fecit. Ne dicas, q̄ me quē in aēre ferūtur superāt præstantioraq; sunt: Per rationis em̄ industriā etiā illa tibi subijciūtur. Et reptilibus quē repūt in terra. Vides ubi habeas, quod ad imaginem dei factus es? Et fecit deus hominem. „
 Quid est homo? Ex ijs quā cognouimus & audiuius definiemus hominē. Non enim opus nobis est, ut alienas finitiones mutuemur: & ad declarandā ueritatē quā uanā sunt sciētiae adducamus. Homo factura dei est, rationalis, ad imaginē creatoris sui facta. Qui plurimū studiū corruptæ & inani sapientiæ impenderūt, num isti definitioni aliquid desit expendant. Ad imaginē dei factus est homo. Et, benedixit deus hominē, ac dixit, Crescite & multiplicemini, & replete terrā. Benedictio pisciū ista erat. „
 Et dixit deus. Producat aq̄ reptilia animarū uiuentiū. Et factū est ita. Deinde, & dixit deus, Crescite & multiplicemini, ac replete aquas. Quid ergo præstantius præ illis habemus? Hæc eadē tibi & cōmunia, necessariō largitus est, quā uero propria sunt, te expectāt. Crescis enim more reliquorū animantiū, & ex modico initio tacitis paulatim incrementis ad perfectionē uenis. Ita & equi & canes, ita & aquilæ & cygni, & quęcunq; proferre potueris ex modico partu sensim crescētes perfectionis augmentū acquirūt, & post iterū per diminutionē ad defectionē deducuntur. Quā itaq; cōmunia sunt nature illis et nos donauit. Crescite, inquit, hoc est, augmētamini, qui exigui facti estis in magnos euadite, sitq; certus augmēti terminus. Nō enim quoniā in primo septēnio augemur, & statura ætatis nostrę ad alterū septenniū prouehēda trāsferitur, iā nobis eodē modo per omnes uitæ nostrę partes uno quoq; septēnio in maiore statu rā crescendū est. Primū septenniū puerilē ætatē habet. Termini illius manifesti sunt, per dentiū mutationē, qua cadentibus primis alij subnascūtur. Secundū progressum a septēnio usq; ad fines anni quartidecimi habet auxesis altera, quā puerorū est, (primū em̄ puellus, deinde puer, postea ephebus, post ephebū uir.) Ab anno quartodecimo sequūtur termini augmēti tertij. Crescite igitur. Si centū annos uiixeris, augmēti capax ab anno primo usq; ad centesimū nō eris: sed uerbū hoc, crescite, sapiēter dictū, cū prouidētia dispensat. Crescite. Quousq;? An nō sunt certi modi augēdi? Mox atq; primū in utero coagmētatio cōcepti seminis quasi iacto fūdāmēto cœpit, simul inditi sunt etiā ad mensurati augēdi modi. Non enim postea demū ueluti recētius aliquod ætatis ac stature donū accedit: sed uterini conceptus uim et aptitudinē augēdi simul inditā habet. Vbi dentes exciderūt, agnoscimus quantū accreuerit mēsurā. Puer est trimus. Pater staturā mēsus est. Nouit q̄ duplex eius stature magnitudo puero ad perfectionē adhuc deest. Quātus em̄ est in triēnio, bis tantus aut denuo tātus erit, ubi cōsummato augmento

Quid sit homo.

Vel infans.

augmento potitus fuerit. Ista est humanæ naturæ ad finem & terminum usque crescenti mensura, à primo septennio usque ad secundum. In illo maior est caliditas, corporis figura melior, fluida illa humiditas definit, membra corroborantur, atque tum solidior maturitatem ingrediuntur homines, nondum quidem perfectionem adepti. Recens enim ac tenera adhuc est illorum caro, & ad constantes & assiduos labores inepta. Ceterum facilitatem quidem & agilitatem in ista ætate accepit. In tertio uero septennio consummationem augmenti acquirit. Attamen etiam post tertium septennium adhuc ad proceritatem nonnihil assurgit corpus. Deinde postquam à superiore crescendi defatigatione ac labore natura respirauit, incipit deinceps ad latitudinem sese extendere & ueluti iactis fundamentis quæ in sublime erecta sunt circumquaque munire, crassitiemque illis addere, & membra corporis ad ferendos labores tolerantiora reddere. Ista quidem ipsa creatura incrementi sui ordine perficit: coeperunt autem primum fieri ex præcepto dominico, & quod tunc dictum est à deo, per uniuersam creaturam ad finem usque protenditur. Crescite, inquit, & multiplicemini. Crescite, ne eadem perpetuo staturæ mensura circumscripta creatura cohibeatur. Multiplicemini, ne in unum tantum, sed in multos extendatur. Et replete terram. Replete autem, non habitatione (nam isto pacto in arctum reducti fuissetis, si iuxta habitationis nostræ mensuram, mensura quoque terræ constituta fuisset) sed replete iuris ac dominij potestate. Dominiū enim terræ nobis dedit. Replete terram. Nunquid terram exacte replent homines? At potestatem nobis replendi dedit, replemusque illam rationis facultate. Quando uidemus quanta sit amplitudo plagæ torridæ & inhabitabilis: rursus quantum sit China aquilonare, quod propter excelsum frigus incultum & inutile est, num repleuimus terram? An non eo ipso quod quantum telluris ad usum facere poterat elegimus, quaecumque ad conuictum hominum inhabitabile est repudiauimus? Itaque nos, per hoc quod dixit. Replete terram, dominos terræ constituit. Non enim ideo totius terræ dominiū non habemus, quod non uniuersa quaque uersum utimur. Neque enim tu propterea non es totius agri frumentarij, si quæ emisti, dominus, quod in illo partim quæ esculenta, partim protectamenta sunt habes, aut quod lapillos ut inutiles eijs, & si quid aliud immixtum est, quod ad alimoniam non facit & quod decussis paleis, zizaniisque secretis, quicquid parum est ad uitæ sustentationem seligis. Ita uidelicet & terra, ista quidem, utpote potior, ad habitandum accommodata illa uero ad colendum necessaria, data, alia ad quadrupedum edificationem relicta est. Dic, quæso, licet ne quod uolo statuere: quando quidem iuxta munificentiam creatoris mei dominus effectus sum? Replete, inquit, terram. Et dominantur piscibus maris, & uolatilibus cœli, ac bestiis terræ. Ista igitur est benedictio, ista nomothesia, hæc dignitas, quæ à deo nobis data est. Et fecit deus hominem. Ad imaginem dei fecit illum. An non in dicaui imperfectam esse apodixim? faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Consultatio duo habebat. Ad imaginem unum & ad similitudinem alterum. Opificium uero unum habet. An aliud consultum, & in aliud postea mutatum est consilium? An poenitentia quedam in ipsa postea creatura subsequuta est: defectus ne in creatore fuit, alia primum proponente, & post alia faciente? Aut inest aliqua nugacitas in uerbis? Hoc enim certe dicit: faciamus hominem ad imaginem & ad similitudinem. Cum enim dixit ad imaginem, non dixit ad similitudinem: utrum elegerimus, accusabimus id quod scriptum est. Siue namque hoc dicit, & superfluum est eadem bis dicere. Otiosum autem uerbum in scriptura ponere, grandis est blasphemia. At illa nihil otiose loquitur. Necessesse

A Neceſſe eſt igitur ut fiat homo & ad imaginem & ad ſimilitudinem dei. Qua ergo ratione non præſtitit quod conſultauit? Quare non eſt dictum hic, Et fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem dei? Defecit ne in faciendo? Impium eſt hoc dicere. Pœnituit eum deſtinati. Iſtud cogitare magis fuerit impium. Sed dixit, & mutauit conſilium? Non. Neq; ſcriptura hoc dicit, neq; opifex ad opificium ſuum imbecillior, neq; conſilium præceptum inane factum eſt. Quæ eſt ergo ratio, quod hic non idem dicitur? faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinem noſtram. Hoc quidem ex creatione habemus: illud uero ex animi propoſito acquirendum eſt. Cum primum condebamur inditum hoc nobis eſt, quod ad imaginem dei facti ſumus: ex propoſito uero nobis acquiritur ut ſimiles deo reddamur. Illud uero ſecundum propoſitum, potentialiter nobis ineſt, effectualiter uero noſipſos impellimus. Niſi præueniẽs dixiſſet qui fecit nos dominus, faciamus, & ad ſimilitudinẽ noſtram: niſi ad hoc, ut ad ſimilitudinem dei fieremus potentiam nobis largitus eſſet, ex noſtra utiq; poteſtate ſimilitudinem dei non eſſemus adepti. Nunc autem conceſſa facultate ſimiles nos deo fecit: facultatem uero cum dedit ad hoc, ut deo ſimiles euadamus permiſit nos ſimilitudinis huius ad deũ operarios eſſe, ut ſit qua prouocemur operis merces, nec ſimus inſtar imaginum quas pictores ſingunt & inanes ſtatuunt, neq; laudem eam quæ noſtræ eſt ſimilitudinis alijs auferant. Si quando enim imaginem aliquam ad prototypum diligenter effictam uides, non imaginem laudas, ſed pictorem extollis. Vt itaq; meum ſit hoc præconiũ, non alienum, hoc mihi reliquit, ut ſimilis deo euadam. Ad imaginẽ dei factũ eſſe ex eo habeo quod ratione præditus ſum: ſimilem uero deo fieri, ex eo, quod Chriſtianus ſum. Sitis perfecti, inquit, ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. (Vides in quo ſit quod dominus ad imaginẽ dei formari dedit?) quoniam ſolem ſuum producit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si fueris oſor mali, non memor acceptæ iniurię, neq; heſternæ inimiciæ. Si fueris amator fratrum, condolens alienæ miſeriæ, ſimilis eris deo. Si remiſeris inimico ex corde, ſimilis eris deo. Si erga fratrem qui aduerſum te deliquit, affectu miſericordiæ in proximum talis fueris qualis erga te peccatorem deus eſt, ſimilis eris deo. Itaq; illud, ad imaginem dei, ex eo quod ratione donatus es habes: ad ſimilitudinem uero dei formaberis, ſi bonitatis affectum indueris. Assume uiſcera miſerationis, bonitatẽ ac comitatẽ, ut Chriſtum induas. Quibus enim modis ſympathiam aſſumpſeris, iſdem & Chriſtũ indues, & per Chriſti cognationẽ deo quoq; coniunctus eris. Ad hunc modum hiſtoria creationis noſtræ humanæ uitæ inſtitutio eſt. Faciamus hominem ad imaginem. Habeo igitur in creatione, illud ad imaginem: fio autem ex animi propoſito illud, ad ſimilitudinem gratia illa, propter quam tibi corona ceſſit, partim tua eſt. Si enim totum ipſe dediſſet opifex, quonam pacto tibi cœlorum fuiſſet apertum regnum? Nunc autem hoc quidem datum, illud uero imperfeetum relictum eſt, ut poſtquam teipſum conſummatum reddidiſti, dignus habeãre qui mercedis retributionem à deo accipias. Quomodo ergo ſimiles deo reddimur? Per euangelia. Quid eſt chriſtianiſmus? Similitudo dei, quoad eius capax eſt humana natura. Si chriſtianiſmũ amplexus es, ſtude ſimilis fieri deo, indue Chriſtũ. Quomodo illum indues? Qui baptiſma non accepit, quiq; ueſtem incorruptionis non induit, ſimilitudinẽ dei repudiauit. Si dixiſſem tibi, huc adſis, ut regi ſimilis ſias, non me bene de te meritũ iudicãſſes? Cum te cupio deo ſimilem reddere, modũ ac rationẽ, unde fingendus

fingendus eras, fugis auresque obturas ne uel audias salubrem doctrinam. Et fecit deus hominem ad imaginem. Hominem, inquit mulier, fecit. Quid ad me, quod uir factus est? Non enim dixit: mulierem fecit, sed hominis appellatione masculinum sexum significauit. Verum ne stulte quisquam hominis appellationem ad uirum tantum trahat, adiecit, masculinum ac feminam fecit eos. Et mulier quoque equum ac uir hoc habet, quod ad imaginem dei facta est. Eiusdem honoris est utriusque natura, pares uirtutes, paria præmia, similis utrinque condemnatio. Non dicat mulier, imbecillis sum. Imbecillitas in carne est, in anima uero potentia. Quoniam igitur eiusdem conditionis cum deo est imago dei, eiusdem sit & uirtus, & bonorum operum demonstratio. Nullam excusationem habet, si quis corporis imbecillitatem causari uoluerit. Neque simpliciter infirmum est corpus. Tenerum quidem est propter sympathiam: sufficiens uero in tolerantia, robustum in uigilijs. Quando cum natura mulieris, quæ uitam suam continenter ducit contendere potest natura uiri? Quando tolerantiam mulierum in ieiunijs, sedulitatem orandi, ubertatem lacrymandi, promptitudinemque benefaciendi imitari poterit uir quisquam? Uidi ego mulierem quæ clanculum citra uiri conscientiam bona furta furabatur, & pro uiro & pro augmento domus, & pro liberorum diuturna prosperitate, beneficijs ac largitionibus operam dabat, uiri quoque conscientiam fallebat. Pro uiro erogabat, & uirum celabat. Quod enim faciebat, ei faciebat qui uidet in abscondito, beneficentiam suam non publicans. Mulier bona, illud, ad imaginem dei habet. Ne attendas externum hominem. Obductio quædam est. Anima intus residet sub uelamine & tenero corpore. Anima quidem & anima in utroque sexu eiusdem utraque conditionis est. In uelaminibus est differentia. Deo itaque similis fias per bonitatem, per condonationem iniuriarum, per communcationem, per mutuum & fraternum amorem, per odium mali, per suppressionem affectuum peccati, ut principatu potiri queas. Et dominantur piscibus. Datum est tibi, ut dominaris piscibus ratione carentibus, quo & irrationalibus affectionibus domineris. Et dominentur bestiis. Cuius bestiæ dominaris. Quid ergo, inquires, bestias ne in meipso habeo? Et innumeras, & multam turbam bestiarum in te habes. Et ne iniuriam esse putas quod dico, an exigua bestia est ira, quando in corde latrat? Non quouis cane ferocior est? An non quouis urso, in lustris agente sauior est dolus in animo latitans uafro ac subdolo? Non est bestia hypocrisis? Qui pronus est ad calumniandum non est scorpius? Qui clanculum uindictam molitur, an non peior est uipera? An non lupus rapax est, qui auarus est? Quam bestiam in nobis non habemus? Qui amore mulierum insanit, non est equus insanies? Equi enim facti sunt, inquit, mulierum amatores. Quisque post uxorem proximi sui hinnit. Transtulit se ipsum quisque ad naturam brutorum animalium, per affectionem cui affinis effectus est. Multæ itaque feræ in nobis sunt. Sis ergo princeps ferarum. Si eorum quæ extra te sunt dominium habes quæ intus sunt nullo dominio coerceris? Talis eris, si rationis prerogatiua aduersus leonem quidem gloriaris, rugitusque illius contemnis: dentibus uero stridens, inconditam & infractam uocem emurmuras: irato intus animo prorsus ad uindictam irruere contendente. Quid hac iræ feritate immanius, quæ non permittit ut animus interne tranquillitas resideat, si quando ista affectione homo superatus fuerit, & expulsa ratione animi dominatum corripuerit ira? Princeps itaque creatus es, princeps malorum affectuum, princeps bestiarum, princeps serpentum, princeps uolatilium. Nec cogitationes habeas uolucrum more in sublimibus uagantes: nec leuis esto & inconstans animo. Volatilium princeps constitutus es.

A tutus es. Absurdus fueris, si uolucres externè deiiciens, ipse leuiculus & instar uolucris in aëre suspenso animo hæseris. Ne superbias, ne extollare, ne maiora præ te feras quàm habeat in se humana natura, ne nimium infleris si fueris laudatus, ne te ipsum iactites, neq; magnum quid esse putes. Nam alioqui eris uolucris inconstans imbecilli natura huc atque illuc oberrans. Dominare cogitationibus tuis, ut sis omnium eorum quæ sunt princeps. Hoc pacto datus super bestias principatus dirigit nos eò, ut & nobis ipsis dominemur. Absurdum enim est eum foris dominari nationibus, qui domi alieno dominio subiacet, publicè præfectum esse ciuitati qui domi scorti imperio subditus est, & pecuniam domesticam non bene collocat. Eum decet alijs esse præfectum, qui interiora sua decenter adornat. Alioqui si qui alijs præfectus est, domum habuerit confusam & inconditam, obijcietur à subditis pro uerbum illud, Medice cura te ipsum. Curemus nos ipsos primum. Nemo ideo condemnatus est unquam quòd nullum uenatus est Leonem, qui uero iracundiam non perdomuit, nemini non ridendus exponitur. Itaq; qui proprii affectus uictor non est, ad condemnationem rapitur: qui uero feras bestias superare non potuit, nondum quod reprehensione dignum sit commisisse uidetur. Qui omnia ita dispensauit, ut merito uocetur Dominus, quiq; modicam nostram & imbecillem linguam tam diu uos alloqui dedit, qui per infirmam nostram intelligentiam magnos uobis thesauros modicis ueritatis adumbrationibus referuauit, det uobis per exigua quæ magna sunt, per modica semina scientiæ perfectionem, & nobis propositi finalem mercedem, uobisq; iterum ex usu diuinorum eloquiorum consummatum fructum, cui sit gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

HOMILIA XI.

DE OPIFICIO HOMINIS VVOLFANGO

Musculo interprete.

SAPIENS quidem Salomon, non in probabilibus sapientiæ uerbis, sed certis spiritus sancti doctrinis sapienter institutus, in ijs quæ paulo antè nobis sunt lecta, clamauit, dicens, Magnum quid est homo & præclarum, uir misericors: ego uero uanè iuxta meam ipsius tenuitatem, tã quæ de homine apud me ipsum sentiebam, quàm quæ ex scripturis edoctus eram, metiebar ac cõsiderabam. Cogitabam enim, quomodo magnum quid est homo, animal tam fragile, innumeris passionibus subiectum, ex ipsis cunis ad decrepitam usq; senectam innumerorum malorum quasi sentinam quandam exhauriens, de quo dictum est, Domine quid est homo, quod innotueris ei? Et Psaltes quidem hominem tanquam uile animal cõtemnit: parcemia uero Salomonis ut magnū quid cohonestat. Sed eiusmodi mihi hæsitacionem lecta humanæ creationis historia soluit. Iam enim audiuius quòd Deus puluerem acceperit ex terra, atq; ex eo hominem finxerit. Ex hoc uerbo deprehendi utriusq; sententiæ ueritatem, quod & nihil sit homo, & quòd magnum quid sit homo. Si ad naturam illius tãtum respexeris, nihil, nulliusq; momenti est: si uero ad honorem quo diuinitus est cohonestatus, magnū quid est homo. Quis est ille honor? Dixerat Deus, fiat lux, & facta est lux. Confer creationem hominis & creationem lucis. Illic dixit, fiat firmamentum. Cœlum hoc magnum supra nos extensum uerbo Dei factum est, astra, Sol, Luna, & quæcuncq; oculis speculamur, & quæcuncq; sursum magnifica deprehendimus, ex

k uerbo

uerbo habent quod sunt. Mare ac terra, & qui in illis est ornatus, uaria animantium
 genera, discreta plantarū uarietas. Omnia hæc uerbo facta sunt. Homo uero, quo-
 modo? Non est dictum, fiat homo, quemadmodum dictum est, fiat firmamentū,
 sed amplius quiddam uides in homine, magis quàm in luce, quàm in cælo, quàm
 in luminaribus. Hominis creatio superat hæc omnia. Accepit Dominus Deus. Di-
 gnatus est propria manu fingere corpus nostrum. Non mandauit id operis angelo
 cuiquam, nec terra nos sponte sua uelut cicadas produxit. Non iussit administato-
 rijs potentijs ut nos uel ad istum uel ad illum modum facerent, sed propria manu
 opus hoc exequitur. Terram accepit. Si ad materiam quam accepit respexeris, quid
 est homo? Si ad plastem ipsum, magnum quid est homo. Itaque & nihil est secun-
 dum materiam, & magnus propter acceptum honorem. Et accepit Deus. Sed
 quomodo cum in superioribus dictum sit, Et fecit Deus hominem, hic nobis histo-
 ria, quasi antea nihil de homine didicerimus creationem hominis ab initio recen-
 set? Et accepit Deus puluerem è terra. Et finxit Deus hominem. Iam aliqui dixe-
 runt illud, Et finxit, de corpore. Quòd uere dixit, Et fecit, de anima dictum esse. Et
 forsan hæc sententia non abludit à ueritate. Nam ubi dictum est, Et fecit Deus ho-
 minem ad imaginem Dei fecit illum, illud fecit positum est: ubi uero de corporea
 substantia differitur, ibi dicit, & finxit Deus. Differentiam autem facturæ & figmē-
 ti etiam Psaltes tradidit dicens, Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me, fecit
 internum hominem, finxit externū. Competit enim figmentum luto, factura ima-
 gini. Itaque formata quidem est ac ficta caro, facta uero anima. Suprà dixi de ani-
 mæ subsistentia, iam de corporis figmento dicendum nobis est. Accipe & istum ser-
 monē. Quid uero hic aliud adfertur? Superiora summam dicta sunt: istis uero tra-
 ditur quo pacto sit factus homo. Itaq; suprà audiuius, quòd fecerit Deus homi-
 nem: hic, quomodo fecerit ipsum. Si enim simpliciter dixisset, quòd fecerit, putasses
 eo modo illum fecisse, quo pecudes, quo bestias, quo plantas, quo herbam. Igitur
 ut irrationalium brutorum cōmunionem fugias, separatam ac peculiare circa te fin-
 gendi industriam scriptura tradidit. Accepit Deus puluerem è terra. Suprà dixit
 quòd fecerit, hic quomodo fecerit. Puluerem accepit è terra, ac proprijs manibus
 finxit. Contemplare quomodo formatus sis. Officinam naturæ expende. Quæ
 te ad fingendum sumpsit, manus est Dei. Quod à Deo formatum est, per maliti-
 am ne polluas, per peccatum ne immutes, ne excidas è manu Dei. Instrumentum
 es fabre formatum, à Deo factum, glorifica factorem. Neque enim alia ratione fa-
 ctus es, quàm ut organum sis ad gloriam Dei accōmodum. Nam & totus hic mun-
 dus quasi conscriptum quoddam uolumen est, prædicans gloriam Dei, & abscon-
 ditam alioqui & inuisibilem illius magnificentiam per seipsum tibi, mente prædico,
 ad ueritatis contemplationem annuntians. Omnino igitur quæ dicta sunt memo-
 ri mente retineas. Et benedixit illos Deus ac dixit. Crescite, & multiplicemini, ac re-
 plete terram. Auxesis duplex est, corporis una, animæ alia. Auxesis animæ est ad
 perfectionem per disciplinas accessio: corporis uero, ex modica ad competentem
 mensuram consummatio. Crescite igitur. Brutis quidem illud animantibus de cor-
 poris perfectione ac naturæ cōplemento dictū est: nobis uero de interno homine,
 de incremento ac progressu ad Deum tendente: qualis erat Paulus, qui ad ea quæ
 à fronte erant enitebatur, eorum quæ à tergo oblitus. Ista auxesis est diuinarum cō-
 templar

A temptationum, pietatis apprehensio, ad ampliora progressus, ita ut perpetuò ad ulteriora ab ijs quæ adepti sumus extendamur, & eo quod iam perfectum est post tergum relicto, quod adhuc in pietate deest pro uiribus persequamur. Talis erat & Isaac, de quo testimonium illud in scripturis est, quod proficiendo, in altum creuerit magnusq; euaserit. Non enim restitit, nec ubi parumper creuit ea magnitudine contentus perstitit, sed continuis & magnis progressibus profecit. Progressus est ad opera uirtutis, pertigit grandi profectu ad animi sobrietatem, accessit ad iustitiam, hinc ad animi fortitudinem ascendit. Istis gradibus progrediendo ad summum boni fastigium exaltatus est hic iustus. Crescite igitur eo augmento quod coràm Deo ad perfectionem ducat, quod sit hominis interni. Multiplicemini. Hæc est Ecclesiæ benedictio. Non in uno circumscribatur & arctetur Theologia, sed in uniuersa terra prædicetur Euangelium salutis. Multiplicemini. Qui? Qui ex Euangelio nati sunt. Replete terram. Carnem ad ministerium uobis datam, replete bonis operibus. Oculis plenus sit consideratione eorum quæ necessaria sunt. Manus referta sit bonis operibus. Pedes ad infirmorum curam stabiles sint ac dediti, & ad ea quæ agrediunda sunt, proni. Vniuersa membrorum constituto, plena sit operationum quas præcepta Dei requirunt. Hoc scilicet est, quod dicit replete terram. Communes quidem sunt hæc uoces etiã brutis animantibus, propriæ uero nobis fiunt quando illis ad imaginem Dei & ad id in quo honorati sumus, utimur. Nam illa corporaliter crescunt, nos spiritaliter: illa terram multitudine replent, nos coniunctam nobis terram, hoc est corporalem administrationem bonis operationibus replemus. Ecce dedi uobis lignum, quod fructum habet in seipso. Sit uobis in cibum. Nihil horum negligat Ecclesia. Omnia sunt legitima. Nô dixit, Dedi uobis pisces ad cibum, dedi uobis iumenta reptilia, quadrupedia. Non enim illorum gratia naturam condidit, sed prima legislatio fructuum esum permisit. Tum enim adhuc paradiso digni habebamur. Latet autem hic mysterium. Nam nobis simul cum feris, cum uolucris cœli, cum omnibus terræ bestiis fructus dati sunt & herbæ ad cibum. At qui multas bestias uidemus fructibus non uesci. Quo namq; fructu sustinebit alipardalis? Quis fructus leonem nutrire poterit? Veruntamen hæc bestię cum legi naturæ subiectæ essent, fructibus alebantur. Postquam uero præscriptam uiuendi metam reiecit transgressusq; est homo, post cataclysmum, cum temeritatem hominum sciret Dominus, quibusuis uesci permisit. Omnia hæc, inquit, ueluti holera uirrentia comedite. Hæc permissione potestatem acceperunt & reliqua animantia, ut carnibus uescantur. Ex eo tempore cruda uorat leo, ex illo & uultures cadaueribus inhiant. Nondum enim uultures simul atq; animantia creabantur terram gyramdo circumspiciebant. Nam nihil dum eorū quæ à Deo assignata factaq; sunt mortuum erat, unde uultures pascerebantur. Neq; natura permittebat. Erat enim robusta, neq; uenatores conficiebant, cum nondum hoc instituti ac studiū esset inter homines: neq; bestię lacerabant, non enim crudis pascebantur. Vulturi uero consuetudo est ex cadaueribus uiuere. Itaq; non existentibus cadaueribus, nondum erat foetor: nondum talis cibus qui uulturibus congrueret, sed omnes cygnorum more uiuebant, prataq; depascebant. Et tale est, quod canes sæpenumero gramen detondere uidemus, non quòd consuetus illis sit iste cibus, sed quòd naturali quodam ductu ad id quod utile est animantia bruta feruntur. Talia cogita & crudis uescientia

tum fuisse animantia ut herbam putauerint sibi cibum esse, nec alterum alteri quicquam insidiatum sit. Et qualis futura est olim restauratio, talia erant ab initio rerum primordia. Reuertetur homo ad pristinum suum quem olim habebat statum, postquam malus esse desierit, ac uitæ isti curis refertæ exemptus, animam à seruitute rerum temporalium liberam adeptus fuerit. Postquam hæc omnia abiecerit, ad uitam reuertetur quæ in paradiso est, carnalibus affectibus non subditam, liberam, Deo coniungentem, & angelis contubernalem. Hæc nobis non ideo dicta sunt, quod datum à Deo ciborum usum excludere uelimus, sed ut primi illius temporis, quod præcessit, beatitudinem celebremus, qualis nam tunc fuerit uita, quam nullius indiga, quam paucis ad uitæ sustentationem opus habuerint homines, quomodo uarietatem uitæ peccati nobis causa induxerit. Quoniã enim ueris paradisi delictis excidimus, adulterinas nobis excogitauimus. Et quia lignum uitæ non uidemus amplius, neque pulchritudine illa delectamur, dati sunt nobis, quibus utamur, cocci, pistorum, uarietasque illa bellariorum ac suffimentorum, & si quæ alia sunt quæ casum nostrum, quod illinc excidimus solantur: perinde atque ægroti quando infirmitatis uehementia proiectione consueto cibo frui nequeunt, odoramentis, & alijs quibusdam eius generis, quæ à medicis traduntur, condita assument. Quoniam enim robustiorum usum amiserunt, quæ infirmis cõmensurata sunt, excogitant illi, qui sensibus ipsorum obsequenter ac blande inferuiunt. Veruntamen & iam cum nos ipsos quantum ad imitationem attinet, ad uitam quæ in paradiso est, multiuariam, istum ciborum usum fugientes, adducere uolumus, ad ipsam quoad possibile est, ducimus, fructibus, seminibus, & arborum baccis, ad sustentationem uitæ utentes: quæ uero ista excedunt, uelut non necessaria, remouentes: Nam abominanda quidem non sunt propter creatorem, attamen neque appetenda sunt propter bonam carnis dispositionem. Et requeuit Deus die septimo, ab omnibus operibus suis. Dicant nunc Arithmetici, & qui talibus scientijs operam nauarunt, atque huiusmodi sapietiam magni aestimant & ostentant, quomodo creationi mundi numerus quidem cõueniat senarius. Quoniã fecundus est, multa quæ ex seipso generat, schemata cõnumerans, partibus suis perfectus, & quæcunque alia arithmetici de senario in scolasticis suis disceptationibus differunt. Si cui uacat, apud seipsum ista expendat. Dicant uero etiam de septenario. Quod sterilitas quædam insit septenario. Nam neque ex se ipso quicquam generat, neque ab alio ipse generatur numerus septenarius. Et ne in multis sermonem deducam materias, si institutam ad uos sermocinationem deseruero, ad ea concedam quæ gratiora sunt & potiora. Si uero quisquam & harum rerum aliquam habet experientiam, sciat apud nos quoque illarum reconditum esse thesaurum. Itaque si magni quid habet Arithmetica, condita sunt hic Arithmetice semina. Nos uero istis non afficimur, quod ex mundi sint sapientia, uel propter ipsam mundi sapientiam. Qui enim ista complectuntur & excolunt, pauca ex hoc loco suffurati tractatibus ueluti præclaris sese uenditant & iactant. Ut itaque ostendam illis, quæ ipsis magno pere affectantur nobis esse contemptibilia, silentio quæ huius sunt materie prætereo. Et alioqui harum rerum speculatio non est omni populo captu facilis. Adest autem Ecclesia, non quæ paradoxa quædam audire cupiat, sed quæ eorum theorematum quæ ædificationi inseruiunt explicationem requirat. Cohonestatus igitur est dies septimus, dies sabbathi. Septenarius numerus apud Iudæos in pretio est, in quo sunt Scel

A sunt Scenopegia, tubæ, dies propitiationis. Septimus annus apud illos in honore est, remissionis annus dictus. Licebat enim ipsis sex annos operari terram: septimo uero anno ipsi oportebat esse contentos, quæ sponte nascebantur. Cum essent in terra promissionis sex annos seruiebat Ebraeus, septimo anno seruitute liberatus dimittebatur. Anno septuagesimo, soluta est ipsorum captiuitas. Iam uideamus & nostra. Septies, inquit, cadet iustus & resurget. Ita septenarium numerum nobis appropriemus. Septimus in ordine generationis humane Enoch, mortem non uidit. Mysterium hoc est Ecclesiæ. Septimus ab Abraham Moyses legem accepit. Mutatio uitæ, suppressio iniquitatis, iustitiæ ingressus aduentus Dei, disciplina mundo introducta, legislatio ac norma agendorum. Septuagesima septima generatione ab Adam Christus apparuit. Septenarii mysterium nouit & Petrus. Quoties, inquit, peccabit in me frater meus, & remittam illi? usque septies. Dominus uero, non dico tibi, inquit, usque septies, sed usque septuagies septies. Paululum intellexit de mysterio. Non dum illud edoctus erat, discipulus adhuc existens: usque septies. Præceptor à numero septenario non recedit. Loquitur pro suo captu discipulus. Præceptor illum abundantia superat. Quoties, inquit, peccat frater, toties remitte. Quare non dicebat Petrus, usque sexties? Quamobrem Dominus non dixit, usque sexagies sexties, sed numerum septenarium multiplicauit? Neque Petrus de alio numero rogauit, neque Dominus septenarii canonem transgressus est. Obseruauit Petrus, uetustæ traditionis canonem esse, septenarium numerum emphasim quandam habere, utpote remissionis peccatorum perfectæque quietis, cuius signum est sabbatum septimus à primordiis generationis dies. Petrus dixit, septies, Dominus septuagies septies. Peccata puniuntur septies. An non ita quisquis occiderit Cain, septenam ultionem luat? Neque illic octo, sed septem. Expecta paululum, & intelliges mysterium. Primum peccatum septies punitur. Secunda cædes Lamech. Quoniam de Cain septies ultio sumpta est, de Lamech uero septuagies septies. Vide septenaria Petri remissio, ultioni Cain respondet, & quod Dominus septuagies septies remittit, ei opponitur quod de Lamech septuagies septena ultio decreta est. Quantum delictum tantum & donum. Vbi modicum est peccatum, ibi modica est & remissio. Cui enim modicum remissum est, is modicum quoque diligit. Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit & gratia. Quod est ergo mysterium? Octaua dicitur dies, seculum illud iudicii, in quo peccator septies, & qui supra modum, septuagies septies punietur: iustus uicissim septies, & qui supra modum iustus fuerit septuagies septies honorabitur. Bonitas Dei iam quidem quasi per ænigmata quæ futura sunt ostendit: tunc uero cum præsentia fuerint conspicua & clara erit ueritas. Declarabit enim quid quisque meritis sit. Septuplam itaque retributionem peccatoribus debitam remittet Dominus, in hac uita per confessionem ac resipiscentiam à nobis placatus. Cum igitur sciamus terribilem illum diem, repositam ipsi qui peccauerunt retributionem, competentem meritis delictorum remensurationem, præuenientes per resipiscentiam quæ delicta sunt diluamus, ut multiplicem illis molestamque ac dolorosam ultionis retributionem effugiamus. De septimo itaque die, octauæ illius, quæ seculi consummationem habet, dicamus. Et requieuit Deus ab operibus. Non erunt amplius mundi huius opera in eo die, non erunt nuptiæ, non erunt commerciorum emporia, agricultura non erit, sed uniuersa terra stupefiet, uniuersa creatura in angore erit, sudabitque

quasi consilio destituta, & iusti quoque anxij erunt, expectantes quam nam ablaturi
 sint sententiam. Et ipse tunc Abraham anxius erit non ne ad gehennam condemne-
 tur, sed quo iustorum loco collocandus sit, an primo, uel secundo, uel tertio. Veniet è
 cœlis Dominus, cœli rumpentur, potētia Christi reuelabitur, uniuersa terra tremet,
 quis non timebit? Ne angeli quidem. Adstabant & ipsi, non tanquam Deo ratio-
 nem reddituri, & tamen illustris illa & gloriosa Domini apparitio metum incutiet
 omnibus. Non audis Iesaiam dicentem. Si aperueris cœlum, ex aduentu tuo mon-
 tes apprehendet tremor. In illa apparitione mare congelabitur, creatura otia bitur,
 natura emortua erit. Tunc rapiuntur iusti, tunc nubibus ueluti uehiculo iusti uehen-
 tur: tunc iustos concomitantur angeli, tunc iusti instar astrorum in cœlum assumē-
 tur, peccatores uero uincti, proprioque peccatorum pondere prægrauati, ac male si-
 bi ipsi conscii ad inferna decident. Illa itaque septima dies per istam figuratur. Et re-
 quieuit Deus ab omnibus operibus. In illo die non erunt amplius quæ huius sunt
 uitæ. Consopitæ erunt stultæ & irrationales concupiscentiæ. Non erit amplius pro-
 positum nubendi. Desiderium gignendorum liberorum non erit. Nulla erit auri cu-
 ra. Obluiscetur crumenæ avarus: obliuiscetur telluris suæ, qui iam multa possidet.
 obliuiscetur gloriæ qui nunc inanis gloriæ studio insanit. Hæc omnia animis nostris
 excident. Anima uero metu occupata erit, & expectatione impendentium malorum.
 Metus enim ille omnem eum, qui nunc in mentibus nostris regnat, affectionibus
 obnoxium animum excutiet. Vbi timor Dei est, ibi omnes ex animis nostris aufu-
 gient prauorum affectuum maculæ. Septima ista dies futuræ illius typus est. Ace-
 pit igitur Deus hominem. Non est perfecta mundi factura, non interrupta ordi-
 nis series, ut nostra subinduceretur expositio, sed dictum est, quod fecerit Deus ho-
 minem & requieuerit ab omnibus operibus, & postquam otium ac quietem indu-
 xit, docet quomodo nos fecerit. Accepit Deus puluerem è terra. Cum puluerem au-
 dis, discere animo esse intrepido, ne personam hominū suspicias. Quid apud te ipsum
 elato es animo? Si quando animum tuum cogitationes subeunt inflationem ac tur-
 morem cordis generantes, subeat simul recordatio creationis, quomodo sis condi-
 tus. Accepit Deus puluerem è terra: Et, fecit Deus hominē. Quando poteris obli-
 uisci tui ipsius? Tunc obliuiscere tui ipsius quando recesseris ex hac terra. Si uero
 nunquam deferis hanc terram, sed illi ueluti concorporatus es & omnino adapta-
 tus, in terra deambulas, in terra conquiescis in terra tuo iure uiuis, quicquid siue ma-
 gni siue parui momenti facis, in terra facis, è uicino habes unde humilitatis tuæ i-
 plius admonearis. Conuiciaris & excandescis? Vnde tibi hæc animi excandescen-
 tia? Ex intentata ignominia? Ignobilitatis opprobrationem non tulisti? Con-
 festim ebulliuit animi indignatio? Contendis maiora regerere conuicia, quam
 acceperis? Oculos demitte, & cessabit animi comotio. Terram aspice, & cogita, igno-
 bilitatem mihi obiecit, qui è terra sum factus. Minoris me fecisset si eam cuius ego
 sum, obiecisset. Non enim obiecit, quod è terra sum, sed ex homine. Quanto uero
 pretiosior est animatus homo tellure, quæ pedibus calcatur? Ego uero antiquam re-
 spicio matrem, uidelicet terram. Itaque nihil habet ignominia quod seruo patre na-
 tus, sed honoris est, quod animatus factus sum. Ille uero me putat magno à se pro-
 bro affectum esse, non animaduertens, quod in eo me magis honorauit, quod uitæ
 perij

A perij gratia obiecit. Ego nanq; non ignarus naturæ meæ, noui quis sim, & unde sim. Ad hūc modum, si ex terra nos factos esse recordabimur, nunquam permittet ista recordatio ut obtineat in nobis animi commotio. Opem ferat rationi tellus, perpetuò præsens & admonens. Si quando ad concupiscentiam aliquam inhiaueris, cogita quomodo hinc sis decessurus. Si cogitaueris quod dissoluendus es in terram, cessabit insana concupiscentia. Terra es, & in terram abibis. Recordare, quòd breui salientia illa & inflammata membra, aut ipsa quæ nunc est carnis concupiscentia, non erit, membris dissolutis & in terram redactis. Memor esto qua sis natura, & iritabitur omnis ad malum impetus. Ista recordatio nobis aduersus quoduis peccatum cautio sit & custodia. Finxit Deus hominem puluerem è terra. Bona est humilitas, cognata & ingenita est ista recordatio. Si dixisset, finxit Deus hominem, sumpta è cælo materia, quando illum contemplati fuisset, ut admoneremur naturæ nostræ. Adest nobis in promptu, uilitatis nostræ admonitio, ex ijs uidelicet quæ pedibus calcamus. Ad terram despice, & cogita quòd ex eo formatus es qui terræ cognatus est & uili conditione. Quid nobis contemptibilius? Quid dignius fieri poterit, quàm ut nos ipsos nihili faciamus? Vides superbum aliquem? splendidè uestitum? anulata manu illustrem? anuli palam magni sumptus ac pretij gestantem, illeq; nomine sese iactantem? Sericis indutum? seruos habentem, comasq; laxatas & flauas atque ex artificio fluidas? torques aureas ostentantem? cathedra argentea sedentem? sublime ingredientem? sublime loquentem? propter seruorum & assentatorum, quos ad se trahit multitudinem inflatum? inflatum propter magnos opiparæ mensæ sumptus? propter salutationes quas illi in foro certatim omnes, de subsellijs assurgentes, reuerenter cum honore primi occurrentes, cum honore præmittentes, & lictores quoque offerunt? Si quando principes illos uideris magna præconis uoce procedentes, si quando uideris eos alium minitendo terrefacere, alium atterere, huius publicare bona, illum morti tradere, ne te uisa perterrefaciant ne propter ea quæ fiunt timeas illum, qui fieri mandat, ne attonitum reddat, aut insolens uideatur ista phantasia. Cogita, quòd hominem finxerit Deus puluerem è terra. Si aliud quid est homo, time. Si uero puluis è terra est, contemne. Et finxit Deus hominem. Non statim nobis fingendi uerbum artificiosam aliquam Dei circa hominem operationem significat. Finxit Deus. Num ad eum modum finxit quo lutea uasa figuli? quo area conflatores? Statuæ & gypsi figura superficie tenus imitationem habet. Statuam uides cū habitu quodam morū expresso stantē aut animi confidentiā, si sit militis, aut muliebre affectū si sit ad formam fœminæ ficta, significantē, siue quicquid poterit aliud ars, per imitationē ex moribus humanis sumptum figuræ affingere. Deus uero non ita, sed hominē finxit, creatrix ipsius energia ad profunda penetrās intrinsecus omnia perfecit. Si tantū mihi suppeteret otij, ut hominis tibi structuram exponerem, ex te ipso qua te sapientia finxerit Deus cognosceres. Quoniam reuera minor mundus est homo, & bene fecerunt qui illum hoc nomine cohonestarunt. Quantum studiij & operum in hanc rem insumptum est? Tot sunt medicorum de natura disputationes, gymnasiorum obseruationes, aut de proportionē, uel de membrorum inter se commensuratione, uel de re-

pleta corpulentia. Et hæc omnia ad hominis figmentum pertinent. Et unde mihi tantum sermonis, ut exactè quæ in uno isto fingendi uerbo comprehenduntur, explicare queam? Quæ obuia sunt, etiam si ego illa nō dixero, ipse nōsti. Finxit Deus hominem rectum. Peculiarem hanc tibi figuram præ cæteris animantibus dedit. Quam ob rem? Quia peculiarem tibi energiam quoque daturus erat. Nam reliqua animantia pecora sunt, & ad quæ natura comparata sunt, ad illa sunt & ipsa corporum dispositione adaptata. Ouis ad depascendum facta est, atque ideo caput habet ad tellurem depressum, ut uentri & quæ uentris sunt prospiciat. Quandoquidem prosperitatis ipsorum finis est repletio & oblectamentum uentris. Homo uero non ita ad uentrem despicit, sed ad superna caput illi datum est erectum & sublimem, ut cœlestem suam cognationem suspiciat. Oculi ad terram non nutant. Ne uelis ergo te contra naturam inuertere. Noli terrena spectare, sed cœlestia, ubi Christus est. Si unā cum Christo surrexistis, inquit, superna querite, ubi Christus est. Ita formatus es. Ipsa figura corporis docet ad quem finem sis factus: factus es ut ad Deum suspicias, non ut in terra uoluetur uita tua, non ut pecuino te more in terrenis oblectes, sed ut cœlestem patriam obeas. Quapropter sapientis oculi, inquit sapienter Ecclesiastes, in capite ipsius sunt. Sed cuius nam oculi non sunt in capite? In capite dicit, ut sublimia spectent. Qui uero sublimia non spectat sed terrena, oculos ille habet ad terram uergentes. Oculi igitur circulares sedem suam habent in capite humeris imposito. Et caput ipsum quoque non est suppressum, ne sit humile sed collo tanquam commodo ac fido sustentaculo incumbit. Supremas habet caput. Et oculi gemina sunt acie. Non erat satis, dic quæso, unus oculus? Duo sunt oculi tuo se iuuantes, ita ut si unus extinguatur ex altero sit amissi solamen. Et præterea ex uno tantum progressus uisus infirmior est: ex duobus uero ueluti fontibus coadunatus tractus robustior redditur. Promanans enim uisus nasi quidem ueluti interiecto parieti appingit, simul tamen promergens utrinque in unum coit. Instar namque sulci cuiusdam aquarii huic è dextro illinc è sinistro oculo uisus acumen prodit. Emissus tamen commixtione coadunatur, coadunatum uero robustius redditur. Quod est autem coadunationis huius experimentum? Non uides, quomodo senes quæ uicina sunt uisu non assequantur? Quoniam enim diuisa oculorum acies imbecillis est, ob eam causam quæ propiora sunt haud uidet. Vbi uero utrinque oculorum acies ueluti confluenti quadam ante faciem inundatione coeunt, firmior fit sensibilibus apprehensio. Quot uero custodijs munitus est oculus? Amictum habet intus. Nec ille tamen satis esse uisus est. Neque enim fieri potuit, ut unus crassior esset quo sufficeret. Nam si crassius esset uisum magis obuelaret quam muniret. Oportebat igitur perspicuum fieri ac leuem. Est itaque pellucidus unus, & gracilis alter, ille Crystallinus, iste corneus. Qui prior est prætextus fortior est, interior uero gracilior ne transitum prohibeat, tertius Crystallinus, ut in illo utrique emphasis sit & perspicuitas. Palpebra loco tutelæ data protectio est & operimentum, & quasi domicilium quoddam & conseruaculum. Poterat manus oculum obtegere. Verum antequam ea admoueretur iam hebetudo aciem illius præoccuparet. Nunc uero è uicino addita est custodia. Palpebra superne imminet simulque & nocumentum præsentiscit, & operculum obficit. Quapropter & pupilla sub cortina constituta non semper inuasu facilis est. Vnum hoc membrorum nostrorum id habet, ut palpari non sustineat, oculus

A oculus uidelicet palpebra tanquam cortina quadam obtectus. Ad hæc circumstant pilorum acies. Quamobrem? ut perfectior ac firmior sit palpebrarum superioris cum inferiore consertio. Sunt enim pili illi palpebrarum inter se conserti quasi retinacula quædam. Deinde & minuta illa animalcula longius abarcent, & puluerem ac sordes ad pupillam, quæ undiq; hebetari potest ac lædi, pertingere non sinunt. Agnata quædam custodia nobis per palpebrarum pilos data, quæ simul & decorum lineamento & utilitatem munitione largitur. Supercilium supernè prominens, agnatum quoddam est propugnaculum, ad hoc, ut rectà dirigatur uisus acumen. Vnde probatur? Si quando longius prospicere lubet, concaua manu supercilia uelut obumbras. Cur hoc facis? Ne qua uisus portio ad superiora resoluta frustra dispergatur, directâ per manus obiectionem acies & ad ea quæ spectanda sunt adacta, plenior ac firmiorem reddit uisus intentione, & ipse transitus acuminis per prominentiam quæ sub manu est dirigatur. Ob hanc rem data sunt supercilia, quæ simul & oculorû acumen dirigant, & qui ex labore oboritur sudorè affluere, uisuiq; impedimento fieri non sinant. Atq; hac ratione oculos supercilia quasi mœnibus quibusdam muniunt. Quis uinitor ita commodè uitæ suam collocare munireq; & supercilio aliquo cingere potest, ut lædi, & ab incurso torrentium qui ex agris irruunt impeti nequeat, quemadmodum Dominus oculos munivit. Superciliorum ambitum & coronam ad nasi uerticem in utraq; partem una utrinq; commissione diuisam iucundo lineamento circumduxit, ut sudor hac & illac defluens nihil faceat agricolæ negotij. Neq; absterfo sudorè manum abstulit à uite. Sed pariter & riuis suis defluit sudor, iam olim ad minus utiles faciei partes ab opifice deriuatus, & oculi energia sua perfungitur. Si de ijs tantum quæ in nobis operatus est Deus disserere uoluerimus, deficiet nos integer hic dies. Sed ex uno uos reliqua omnia intelligite. Properâtes uero nos ad necessariâ quandâ profectione precationibus uestris prosequamini, ut citò uobis incolumes restituti, etiâ eorû quæ supersunt debitu reddamus, gratia Domini qui omnia nostra iam disposuit, suaq; nos gratia condidit, cui sit gloria in secula. Amen.

BASILII

BASILII MAGNI CAE

SARIENSIS ARCHIEPISCOPI ADVERSUS APO-

logeticon Eunomij Liber primus, qui est de
æqualitate patris & filij in diui-
nis, interprete Georgio
Trapezuntio.

IOMNES super quos Dei ac saluatoris nostri Iesu Christi nomen inuocatum est, nihil præter ueritatem euangelicam conari uellent, sed apostolorum traditione ac fidei simplicitate satis haberent, nulla profectò impræsentiarum esset opus oratione, sed quam ab adolescentia semper amauimus taciturnitatem, etiam nunc præferremus. Verum quoniam inimicus ueritatis diabolus, qui additionibus semper mala multiplicat, cū instrumenta nunc quæ inueniat, uniuersam eius artem suscipientia, ad ea quæ ab initio in ecclesia Dei seminauit zizania, per Christianismi simulationem deitatis unigeniti negationem adducit: quod in doctrina sancti spiritus syncerum est atq; simplex, extera & inani hac sapientia conturbans, ac uerisimili ratione simpliciores seducens: necessario & nos tam propter uestrum qui imperastis amorem, quàm propter nostram ipsorum tutelam (etsi nulla omnino exercitatione in hoc genere orationis ualeamus) tamen hac in re imbecillitatis nostræ obliui, secundum cognitionis mensuram quæ nobis à domino præbita est, & ueritati adesse, & falsitatem refutare recepimus. Putauimus enim è tribus bonis unum omnino consecuturos: aut enim præoccupatis hominibus, quasi remedium morbi, refutationem hanc dabimus: aut sanioribus, quo se cōseruare possint afferemus: aut omnino ipsi quod optimè fratribus cōsuluimus, præmia consequemur. Primus igitur qui unigenitum filium alterius esse substantiæ quæ sit Deus & pater, aperte dicere ausus est (ut hos quidem accepimus) Syrus ille fuit Aëtius, de quo non dicam quibus ab initio educatus artibus, in ecclesiam Dei adductus irruerit, ne uidear omissa confutatione ad contumeliandum accedere: qui uero ad impietatem successit, eam perfecit. Eunomius iste Galata, qui è rebus sibi propriis pietati præmijs eum honorem prætulisset, qui ipsum consequeretur, si quæ nullus unquam attigit conscripisset: blasphemiam quam pressis adhuc labijs aliqui subloquebantur, splendidis his suis scriptis ausus est prædicare. Princeps enim atque defensor totius hæresis appellari concupiuit. Quamobrem & nobis in præsentiarum arguendus uidetur. Cum uero eadem sit in utrisque improbitas, perspicuum est doctorem etiam qui semina impietati præbuit, unà cum docto discipulo refutari: dummodo nobis diuinitus uestris precibus tanta orationis uis concedatur, ut secundum zelatorem illum Phinees, qui per impietatem inter se coniunguntur, eos ambos pariter uno redargutionis ictu configamus. Cum ergo multis et in oratione sua detineri uitijs possem ostendere, mendacio, ignorantia, contumelia, simulatione, blasphemia, cætera quidem transeunter commemorabo: blasphemiam autem quam in celsitudinem meiestatis unigeniti locutus est, si ar-

tis inuo-

A tis inuolucris denudauero, manifestam omnibus faciam. Sed iam ad redarguendū
 accedam, ab ipsa inscriptione faciens initiū. Prima enim ipsi uersutissimè simulatio
 hæc scribendi excogitata est, ut in responsionis specie doctrinam suam cōponat, ne
 sponte impia dogmata exponere, sed coactus ad huiusmodi orationem peruenisse
 uideatur. Nam omni pacto prauam hanc & sine aliqua religione prædicationē ede
 re, ac in medium asferre, quam olim concepit & peperit iniquitatē, cupiebat. Verū
 si palām doctoris statū acciperet, nō solum audientibus id arduum intolerabileq;
 futurum, sed multis etiam minus probatum, atq; seipsum suspicioni obnoxium ui/
 debat, quasi glorię cupiditate ad innouandum deueniret. Quod si per fictionem re/
 sponsionis uerba faceret, & innouationis se suspicionē euasurum putabat, & longē
 attentiores auditores futuros. Natura enim omnes homines solent laceffitatis patro/
 cinari. Idcirco aduersarios calumniantes accusat, & illis orationis suę causam anne/
 ctit. Quare ut omnibus artificium eius fiat perspicuum, melius est ipsum exordien/
 tē audire. **E V N O M.** Cum calumniari (inquit) ac detrahere immoderata lingua &
 animo ingrato, improborum hominū atq; odio dignorū opus sciamus: eos uero
 qui calumnia minus probi uisi sunt, si totis uiribus falsitatem redarguendo auertere
 conātur, modestos esse uiros, & tū sibi bene cōsuluisse, tū aliorū tutelam multi fecis/
 se non ignoremus. **B A S I L.** Genus igitur orationis tale quoddā est, quale is adhi/
 beret qui nihil simpliciter, nihil sine dolo faceret. Nā & innouandī quicquā suspicio/
 nem, respondendi adumbrat inuolucro, & quasi necessitate propter calumniātes ad
 hos sermones uenerit, auditorū uenatur beneuolentiā: quæ fictio inde facile depre/
 henditur, quod cū huius causæ quā dicere simulat, accusatorē nominare habeat ne
 minē, accusatoris persona relicta, ad respōdendum aggreditur. Nec ex clemētia no/
 minatim eos qui sibi molesti erant, dicere abstinuit, cū omnes qui aliter quā ipse
 sentiant, acerbis maledictis lacessat: uerū apertē mentiri, & certas accusatorum per/
 sonas in mediū adducere, dedecus sibi putauit. Nam si nuncupare aliquos posset,
 dixisset profectō & exclamāset, ut & si iram suam nō penitus explēset, attamē ut
 pluribus caueret, quibus summopere prospicere pollicetur. Latens enim improbi/
 tas, quā prædicata perniciosior. Quare cū detractores cognoscimus, facilius im/
 pudentes eorū linguas, & ingratos animos effugere solemus. Ipsi enim utar uerbis,
 quibus ille doctissimus, sed esto, nesciamus, qua de causa quando scribebat, reticue/
 rit. Nunc interrogetur, nunc respondeat, qui sunt qui eum incusarunt? qui sunt qui
 prius detrahendo necessitatē sibi respondendi effecerunt? qua ex parte orbis terra/
 rum uenerunt? qui fuerunt iudices apud quos certamen hoc subiit? quod in iudiciū
 hæc accusatio delata fuit? ubi terrarū aut marium congregatū? Seleuciæ ne dicet? an
 cum sapius uocati ab his, qui illuc conuenerunt, ut ea quæ inferebantur repellerent,
 cū obuiā exire nō auderēt, taciturnitate sua uicti, atq; damnati sunt. Habeatur em̃
 mihi pariter ad uniuersum illum cœtum oratio qui cōmuni impietate tanquā mor/
 bosum membrū à sano ecclesiæ corpore decisis est. Sed Constantinopoli? at illic
 nulla ipsis erat opus oratione. Nā cū ex aula regia omnes & reliquos qui plurimū
 posse putarentur, ad se cōsciuisent, longē superiores impetu se in res omnes intule/
 runt, ipsi accusatores, ipsi iudices, ipsi ministri publici, ipsi deniq; cūcta poterāt, quā
 tū cōcupierant alios eiicientes, alios in illorū locū substituētes, alios in periculū uite
 deducētes, ipsi magna cū potestate inter se ciuitates sortiebantur; tunc è Syria etiā
 quidam

quidam expulsus, Constantinopolim quasi ad tyrannidem peruenit. Hic autem iste inexpugnabilis & grauis orator, in peruersę religionis premium Cyricum obtinuit. Theosebio uero post maximarum blasphemiarum redargutionem, Sardien-
sis ecclesia deuorata est. Taceo Bithyniam, Paphlagoniam, Ciliciam, prætermitto
cæteros, quos est depasta circumlata improbitas. Quam ergo respondendi necessi-
tatem tunc habuit: sed ut arbitror etiam si uoluerit mendacio uti, non poterit. Qua-
re nihil uerius, quàm modum hunc dicendi ad decipiendum ab ipso excogitatū fuisse. Sed hæc hæctenus: Quę uero post ea quę superius retuli statim subiungat, dilige-
tius considerate. Forte enim nō erit inutile, antequā impietatem eius redarguamus,
pauca de tumore eius prædicere. **E V N O.** Peto autē ante omnia, inquit, à uobis, qui
aut his temporibus estis audituri, aut lecturi postea, ne uelitis maiori parti plus attri-
buere, ac multitudine uerum à falso discernere: neq; dignitati quorundam cōmoti,
mentem obfuscare, uel plus his qui præoccupârunt deferendo, posterioribus aures
obserare. **B A S I.** Quid tu narras: non dabimus plus antiquitati: non reuerebimur
Christianorum multitudinem, tam eorū qui sunt, quàm eorum qui fuerunt ex quo
Euangelium prædicatū est: Nullam rationem dignitatis eorum faciemus, qui omni
spiritali gratia claruerunt, quibus tu omnibus inimicā hanc impietatis uiam & ho-
stilem nuper excogitasti: sed claudentes simul oculos animi, exterminata cuiuslibet
sancti uiri memoria, otiosam atq; omnino uacua deceptionibus atq; cauillationi-
bus tuis mentem nostram supponemus: Magna profectò est tua potentia, si quæ
multiplici artificio diabolus affecutus non est, ea tibi solo imperio aderunt. Siquidē
omnes tibi persuasi traditionē fidei, quæ præterito tempore omni, sub sanctissimis
uiris euicit, cogitationibus uestris impijs postponemus. Huic uero non sufficit eorū
qui nunc audient, mentem eludere: sed etiam postulat, ut quicunq; multo post sua
perlegant, eandem sententiam habeant. O contumaciam hominis, qui usq; ad pos-
teros peruenturam putauit orationem, & immortalem in futurū tempus memo-
riam sui permanfuram, Et is quidem nunc intumescit, qui paulo post ad auditores
simulans, quasi omnem tumorem negligens, ita eis dicit, quos ut fictos iudices col-
locauit. **E V N O.** Ad hæc, inquit, nobis molesti non sitis, si tumorem pariter, atq; ti-
morem neglexerimus, & præsentī securitati ac gratiæ licenter de futuris loqui prætu-
limus. Cum enim omni afflictione terrena ac tēporali hac morte terribiliora impi-
orum supplicia iudicaremus, nulla re inuolutam, sed nudam exponendam esse ueri-
tatem putauimus. **B A S I.** Quæ tanta est superbia, quam ista non excedit orationis
elatio: Cui derisioni contumelia etiam inest, in iudicantes: si quoniam bona grauiter
ferant, uix ab offendendo eo reuocantur, qui tumorem unā cū timore negligit, qui
præsentem securitatem contemnit, ut de futuris loquatur licentius: qui postrema il-
la supplicia tēporali hac morte terribiliora iudicauit. Id uero quid est, nisi, nolite in-
fensi mihi esse Iudices, qui ad summum uirtutis ipsius perueni, qui terrena contem-
psi, qui omnem uiuendi potestatem in cœlos transposui: Nouus hic est arrogantię
modus: nam quibus rebus dissimulat se gloriam negligere, his ipsis ad summum se
tollere conatur. Nam si quibus ostendit uenia esse digna quę gerit (ea euangelicæ ui-
tæ sunt capita) conijcere inde dat, qualem nam ipsum in omni uirtute ducere debeat
mus. Verum hæc quibus tota ferē ipsius uoluntas exprimitur, multis silentio tradi-
tis, hæctenus dicta sint, ut per ea quæ mentitus est, mendaci patrem in eo locutum
cognoscat

A cognoscamus, & ex arrogantia qua condemnatus est prædiscamus, cum apertè dicat Apostolus, inflatos omnes in diabolicum crimen incidere. Nunc reliquum est, ut ad redarguendam impietatem accedamus. Principio fidem conscribit, & simplicibus ac indeterminatis uerbis compositam, qua multi patrum non ad propositas quæstiones contendentes, sed simpliciter secum in synceritate cordis colloquentes usi sunt, quam ut ferunt, & Arrius Alexandro, cauillationibus eum captans, proposuit, quam & hic quasi suæ sententiæ consentaneam, duabus de causis adhibuit. Primum, ut innouandi dogmatis suspicionem effugiat, cum ipsorum patrū fidem tantam rectam suscipiat: deinde ut omnes integritate uerborum freti, nihil sibi prospicientes, in cauillationum laqueos incidunt. Simul autem etiam illud conspexit, quod & sententiam suam probabilius inducere posset, cum dicta patrum interpretaretur, & facile impietatem se esse occultaturum. Quod si suspectus foret, sine ulla culpa esse uideatur, quod nō ē suo, neq; à se dicit, sed alienæ mētis sit interpret. Quam in re dignum quid risu commisit, & non sensit. Nam cum eandem patrum fidem summis laudibus extulisset, post pauca illā ipsam turpissimis probris afficit. Quod ut apertius pateat, distinctius orationis eius particulas examinabo: sed primū quā proponit fidem ipsis uocibus suis hic scriptis uideamus. **E V N O M.** Eam uero quæ iamdiu apud patres obtinuit, inquit, pia traditio, tanquam amussim quandam aut regulam exponendo præmittamus, ut quæcunq; dicentur, tutius per eā possimus iudicare. **B A S I L.** Deinde adducit patrū fidem his uerbis. **E V N O M.** Credimus in unum deum patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia, & in unum unigenitū dei filium, † deum uerū, dominum nostrum Iesum Christum, per quē sunt omnia: & in unū spiritum sanctū paracletū. **B A S I L.** Quibus statim annectit. **E V N O M.** Sed simplicior quidem fides, & omnium communis, qui aut esse aut uideri Christiani cupiunt ut breuiter & summatim dicamus, hæc est. **B A S I L.** Horum uerborum turpem repugnantiam paulò post ostendemus, si prius illud in mentem reduxerimus, hunc illum esse qui incipiens magna cū arrogantia, nudam omni deiecto uelamine ueritatem se nobis expositurum pollicebatur. In hac ergo fide, ubi scriptū est: † Credimus esse innascibilitatem Dei omniū essentiam, aut credimus essentia dissimilem esse unigenitum patri. Nam hæc scripsisset profectò si quemadmodum pollicitus est, nullo fraudis uelamine suam opinionem obumbraret. Verum ut arbitror cum insidiosa ubiq; utatur oratione, idcirco sua parumper reticet, ne sermo in liberas aures incidens, incredibilis & reiiciendus uideatur. Patrum autem fidem proponit, cuius uerba cum indifferentia sint, neq; confirmationi sermonis sui repugnantiam poterant afferre, & ex illis facile sequi sua putabat, si inde ad ea quæ uolebat orationem traduceret. Quod autem hæc uera sint liquido ex ipsis patet. Nam fide patrum breuius scripta, & alia quadam allata causa, ac præcipuè quod non esset ea fides omnino sufficiens à criminantibus ipsum liberare: illico exponere ipsam aggredditur. Cur ergo ipsam proposuisti? cur non statim ad eam orationem descendisti, quæ cum certior erat tum à criminibus te absolueri poterat? Nunc uero proponit quidem eam, ut per eam tutius iudicet, & rursus emendat, quasi nihil in ea sit integrum. Quare palam omnibus est, quod opinioni suæ tanquam hamo ad mortē trahenti, dolum escæ, integritatē fidei coaptat, ut imperitiores ad id quod apparet undiq; accurrentes, minus cauti peruersitate impietatis insigantur, ac ne uideatur

θεὸν λόγον
 id est Deum
 uerbum.

πιστεύομεν
 τὴν ἀγέννητον
 οὐσίαν
 εἶναι τὸ θεὸν
 τῶν ὁλῶν.

absq; caussa emendationem eius fidei afferre, quam ipsemet summis laudibus extulit, uidete quonam modo uerborum suorum oblitus ipsi detrahat. **E V N.** Sed simplicior quidem fides, & omnium communis qui aut esse aut uideri Christiani cupiant, ut breuiter ac summatim dicamus, hæc est. **B A S.** Quid ais? pia illa patrum traditio, & amussis (ut ipse appellabas) & regula, & id quo tutius iudicatur, instrumentum rursus fraudis ac simulati artificij ceteraq; huiusmodi nuncupabitur. Si enim ijs qui uerè Christiani sunt, non accommodatur, sed ijs qui uideri quam esse se malunt, quidnam aliud quam quod dictum est, de ipsa putare conuenit? Quis igitur, nisi demens omnino sit, ijs qui peruerso animo sunt, rectam accommodari regulam diceret, & amussim ueritatis, hostibus ueritatis? Nam qui appellari Christiani quam esse uerè maluerunt, cum ut multos seducant hanc simulationem subeant, longè profectò ab omni quod rectum est, atq; ab omni ueritate absunt. Quare uti obliquum nunquam dirigitur, ut apud Ecclesiastem legitur, sic ea quibus ueritas indicatur, ijs qui mendosam uitam elegerunt nunquam conuenient, quamuis huic uideatur, qui ea, ut dixi, de re sic aperte sibi ipsi repugnat, ut quo fidè laudat, eo conuenire cum pijs patribus uideatur: quo autè rursus ipsam carpit, eo aditum sibi ad oppositionem eius subaperiat. Quapropter eandem & regulam appellat, & certioris indigere additionis confirmat, quod summæ ignorantie signum dicerem, si cui gratum fore putarem, etiam hoc subostendere. Regula enim & amussis, o doctissime tu, in quantum nihil eis deest, ut sint huiusmodi, nullam accessionem suscipiunt. Nam cui aliquid deest, illi additio congruit: quæ uero imperfecta sunt, nunquam rectè amussis ac regulæ appellabuntur nominibus. Sed de his satis. Nā quæ de Deo sibi excogitatae sunt rationes, considerandæ iam sunt. **E V N O M.** Unū ergo, inquit, esse Deum & naturali quodam sensu, & penes patrum doctrinā, nec à se, nec ab alio factum profiteamur. Nam utrumq; horum æque fieri non potest. Necessè est enim reuera quod facit, antè id esse, quod fit: & ipsum quod fit, secundum esse ab eo quod facit: nihil enim seipso prius, aut posterius esse potest. Neq; quicquam aliud ante deum: sortiretur enim potius illud, quam, quod ab illo secundum est, deitatis maiestatem. **B A S I L.** Cuius gratia uniuersam hanc eius apposui dictionē, ut perspicua fiat istius uiri uanitas in dicendo, qua ubiq; per totam orationem utitur. Cum enim dixisset, naturali quodam sensu, & cōmuni omnium conceptione natū deum non esse, demonstrationibus tamen id nititur stabilire, simile ijs faciens, si qui claro in meridie acuti uisus homines ratione quadā docere uelint, solem siderum omnium esse lucidissimum. Quod si qui sensu cognitum ratione ostendit, deridetur: qui cōmuni conceptione intellecta docet, is quomodo eiusdem amentie non condemnabitur? Nam longè profectò hæc quam quæ uisu uidentur, sanè mentis hominibus sunt certiora. Verum si quis in hanc ueritatem imprudenter inueheretur, & quod ingenuū est, uel à se, uel ab alio factum esse contenderet, tanta sermonis uanitas ueniā forsitan consequeretur: cū uero nullus ad hūc diem, nec eorū qui de foris, nec eorū qui ex ipsa ecclesia contra ueritatem insurrexerunt, in eam deuenit stoliditatem, ut de innascibilitate eius qui ingenuus est, dubitaret, quid ex hac oratione feratur non uideo. Num Aristotelis aut Chrysippi syllogismis opus est, ut eū perdiscamus qui est ingenuus, neque à seipso, neq; ab alio natum, nec priorem esse, nec posteriorem seipso? Quorsum igitur hæc illi tendunt? Primū mihi uidetur honori sibi apud

A apud auditores putasse, si densis atque minutis excogitationibus suis redundaret, si
 acutus in prospiciendis incongruis, & acutior in dissoluendo quod suspexit uidere/
 tur, & harum rerum gratia uolubili orationis cursu insuperbire, & demonstrationē
 subtiliter deducere, quod nec à se ipso, nec ab alio qui ingenitus est, sit factus. Dein/
 de nec in hoc etiā loco artis suae oblitus est, sed cū in manifestis moram faciat, quasi
 elementa quaedā ad ea quae sequuntur occultius ingerit. Nam illud otiosum ipsi nō
 est quod dicit. Necessē est enim reuera quod facit, ante id esse quod fit. Sed ut in ser/
 monibus qui de filio ipsi sunt concessum iam habeat, posteriorē esse filium patre:
 quoniā quod fecit, eo quod fit antiquius est. Ex quo tanquā consequens id sumet,
 quod filius ex nihilo factus sit. Verum hanc confutationē ipsius impietatis contra
 filium ad locos suos differamus. Ego autem etiam ingeniū siue innascibilis appella/
 tionem quamuis summopere cogitationibus nostris congruat: tamen quoniā nul/
 lo loco in scriptura ipsam inuenio, & quoniā primum est elementum blasphemiae i/
 storum, silentio tradendam meritō duxerim. Praesertim cum patris uox & id possit
 quod ingeniū, & ad id etiā propter relationē coniunctam sibi filij cogitationē ad/
 ducat. Qui enim uere pater & solus pater est, à nullo est: qui autē à nullo est, ingeni/
 tus est. Nō ergo magis ingenitus quā pater nobis appellandus est, ne uideamur
 prudentiores esse uelle saluatoris doctrina, qui ait: Ite, & baptizate in nomine pa/
 tris: patris dixit, & nō ingeniū. Sed de his haecenus. Quae uero his annexa sunt, per/
 spiciamus. Vbi ergo paululum processit, quasi repetens quae dixerat, sic scribit.
 E V N O M. Si igitur nec ipse ante seipsum, nec quicquā aliud ante ipsum processit/
 se demonstratum est, ipse autē omnia praecedit, innascibilitas eū consequitur. Immo
 B uero substantia ipse est ingeniū. B A S I L. In his uerbis facile attendenti cuilibet
 est malignitatem eius quam deprehendimus conspiciere: nō autē ita facile in lucem
 eam edere: tentandum tamen, cū in illo spem habeamus qui dat uerbum euangeli/
 zantibus uirtute multa. Dixit prius, quod si nec ipse à se est, neque aliud quicquā eum
 praecessit, innascibilitas eum consequitur: deinde quoniā conspexit ex ijs quae posita
 sunt non id quod uoluit, sed eius oppositum sequi. Nam si consequens est in Deo
 innascibilitas, de foris omnino eū assequitur. Quod autē de foris est, substantia eius
 nō est, ex quo defluit & corruiat uniuersa haec fraudulenta constructio. Ne igitur hoc
 sibi accidat, uidete quid faciat. Patū curauit ne derisui esset quē erat subiturus, si sibi
 ipsi non cōsentiret, itaque correctione ad ea quae uoluit orationē reduxit, dicendo: Im/
 mo uero substantia ipse est ingeniū: hoc autē ijs quae praecesserunt nullo pacto cō/
 sentit. Quomodo enim & ut cōsequens Deus habet innascibilitatē. & rursus, non ut
 quid cōsequens, sed in substantiae ratione contentū. Veruntamen nō omnino dimit/
 tit cauillationē sibi corruere. Si enim eū dixisset, tanquā consequens ingeniū Deo
 inesse, statim hic orationē absoluiisset: nihil sibi reliquū esset, quo uel innascibilitatē i/
 ipsam substantiā Dei dicere posset, uel alterius esse substantiae unigenitū filium de/
 monstraret. Nihil enim eorū quae patrē ac filium foris cōsequuntur, ipsam substan/
 tiam possint dissepārare. Nunc autē quoniā intulit, immo uero ipse est substantia in/
 genita, ostendit quod ipsum quod Deus est, innascibilitas est. Quod quantas ipsi
 anfas ad impietate preparauerit, paulō post clarius ostendam. Quare quod pri/
 mū dixit, ē rerū ipsarū ueritate prout ex positis cōsequebatur, emerit: quod autē po/
 stremū apposuit, ex haeretica opinione adiectū est, cū turpissimē omniū hic orator

εννοιαυ intel
 ligentiam.

ad correctionem orationis transiluerit. Nam quo pacto id ipsum, & consequens est c
Deo, & rursus idem quod ipse, cū omnibus perspicuū sit consequens aliud esse, quā
sit is quem illud cōsequitur: Hic uero excogitata iam uia ex eo quod ui rapuit, ad as-
firmandum procedit, quod innascibilitas dei substantia sit: ut hoc demonstrato cō-
sentaneū habeat, alterius esse substantiæ unigenitū, quā pater sit. Sed quæ ipse di-
cit, audiat. EVN. Ingenitum autē dicentes non solum nomine iuxta humanā
opinionē decorandum deū putamus: uerum etiā ei reddendum arbitramur quod
κατ' ἐπίνοιαν
αυ.
maximē ei debemus, ut id ipsum scilicet quod est cōfiteamur. Nam quæ iuxta opi-
nionem dicuntur, cū in nominum prolatione solum sint, cum uocibus simul dissol-
uuntur. BAS. Destruit iuxta opinionē in deo innascibilitatem perspicere. Putat
enim facilem hinc sibi aditum fore, ut ostendat innascibilitatē substantiam esse, ex
quo nullo repugnante, alterius esse substantiæ unigenitū filium quā pater sit, con-
cludet. Idcirco in uerbo opinionis inhæret quasi nihil omnino significet, sed in sola
prolatione uocis substantiā habeat, & simul non esse dignū contendit opinionibus
deum laudare. Ego uero opinionē ne tantū innascibilitas concipiatur an non, non
dum assero, antequā ipsa rationis indagatione ad hoc deducamur. Sed quidnam
sit κατ' ἐπίνοιαν ista ipsum libenter interrogarem: num nihil omnino hoc nomen signi-
ficat, sed sonus quidē est, qui in uanum ex ore excidit? At quod huiusmodi est, nō
magis mentis conceptio, quā amentia atq; nugatio appellabitur. Quod si conce-
dit, nō nihil significare κατ' ἐπίνοιαν hanc, sed falsum quiddam penitus & nō consistens
ut in fabulis centauri atq; chimæræ, quo pacto id quod falso significatur, unā cum
sono oris dissoluitur: cū & si uox in aërem profundatur, in mente tamen quæ excog-
itata fuerunt pemaneant. Nec enim aliquando falsis omnino, aut uanis cogitati-
onibus, uel in sono, uel in alijs motionibus animi mens expleta, si quæ memoria re-
tineat, postea uoce emisit, unā cū edita uoce & iam ea quæ cōcepta fuerant dissol-
uuntur. Nam si falsitatis natura simul cū uerbis corrumperetur, operæ prætiū esset
falsa prædicare. Non est hæc istius rei natura, non est. Reliquū igitur est ostendere,
quomodo, & quibus in rebus cōmunis consuetudo τῆς ἐπίνοιας dictione utatur, &
quo pacto diuini sermones usum ipsius susceperint. Cōsideremus ergo, quod in cō-
muni quidem usu quæcūq; repentina cōprehensione simplicia uidentur ac unica,
uaria uero ac multiplicia, si subtilius exquiruntur, hæc cū mente diuidantur τῇ ἐπι-
νοίᾳ id est opinione, sola diuisa dicuntur: ut corpus prima comprehensione simplex
putamus, at cū ipsum cribrauerit ratio, & in colorē, figuram, duritiem, magnitudi-
nem, cæteraq; huiusmodi ex quibus cōpositum est, dissoluerit, uarium ostendit &
multiplex. Rursum quæcūq; non subsistunt quidem, sed pīctura quadam mentis
& phantastica uirtute configurata sunt, ut quæ poëtæ ac pictores ad stuporem eorū
qui ea sensu percipiunt, prodigiose depingunt, hæc quoq; κατ' ἐπίνοιαν id est
iuxta opinionem & imaginationem speculata cōmuniter dicuntur. His non distin-
ctis, uel ex ignorantia, uel ex malitia, de sola opinione eorū quæ non subsistunt, no-
bis Eunomius philosophatus est, nec de hac qualitercūq; se habeat natura, nar-
rauit. Non enim signare quicquā quamuis falsum, sed penitus nihil significans no-
men eius, atq; in sola pronuntiatione subsistere putauit. Atqui tantū abest, ne de ua-
nis solū & phantasticis rebus nomē hoc prædicetur, ut post primā in nobis à sensu
factā impressionē, subtiliorem cōprehensā rei ac certiorē cogitationē, κατ' ἐπίνοιαν ple-
rūq;

A runcq; nominemus. Vnde & cōsuetudo excogitationē, licet improprie, illam uocat. Ut tritici simplex intellectus omnibus inest, quod id cū occurrerit statim cognoscimus: cū uero diligentius inquirimus, tunc multarū rerum speculatio accedit, & diuersa nomina res ipsas significantia. Idem enim triticū, nunc fructū, nunc semen, nunc cibum appellamus. Et fructū quidem, quasi prateriti agricolarū operis finē: semen uero, ceu futuri initiū: rursus cibū, ut restaurationē corpori comedentis congruam. Quorū unumquodq; & κατ' ἐπίνοιαρ inspicitur, & oris sono nequaquā euanesceat, sed considerantis animo excogitatū inhæret. Et ut in uniuersum dicam, omnia quæ sensu cognoscuntur, cū subiecto simplicia uidentur: multiplicē uero rationē speculata suscipiunt, ἐπίνοια percipi dicuntur. Huiusmodi ferē usum in hoc nomine, diuina quoq; nos ratio docet: uerū reliqua propter multitudinē prateribo, unius uero solum nō importunam faciam mentionē. Dominus noster Iesus Christus, cū de seipso uerba faceret, & deitatis in homines affectū ac incarnationis gratiā subaperiret quibusdam proprietatibus, quas in ipso speculari possimus eam, significauit. Portā enim seipsum, uia, panē, uitē, pastore, lucē nominauit, nō quod † multiuocus quidam sit: nec enim cuncta hæc nomina ad idē inter se cōferuntur. Siquidē aliud lux, πολυώνυμος aliud uitis, aliud uia, aliud pastor significat: sed cū unus subiecto sit, una substantia simplex & non cōposita, aliter atq; aliter seipsum nominat, τῇ ἐπίνοια diuersas inter se appellationes sibi accommodans. Actionū nanq; diuersitate, beneficijs, & habitudine, diuersa quoq; sibi nomina imposuit. Nam si cū se mundi lucē dicit, partim inaccessibilem diuinæ gloriæ maiestātē hoc nomine significat, partim quod splendor agnitionis eos, qui animi oculos purgauerunt, illuminat. Vitē uero, quod omnes qui in eo per fidē radices egerunt, felici bonorū operationū fructu enutriet. Panem autem, quod rationali animæ sit cibus idoneus, retineatq; constitutionē ipsius, semper à seipso quod defluxū est restituens, neq; ad irrationalem dimittens infirmitatem subduci. Ita si quis singula nominū pertractabit, multiplices atq; uarias rationes inueniet, quāuis unū secundum substantiā is omnibus subiiciatur. Quis nā ergo sic paratā ad blasphemandum habet linguā, ut dicere audeat simul cū uocibus his, etiā τὰς ἐπίνοιας dissolui? Cur itaq; esset absurdum, in Deo quoq; omniū quædam κατ' ἐπίνοιαρ hoc pacto accipere, & cū primis hoc ipsum de quo uniuersa nobis instituta est disputatio? Nusquā enim illud, ingenitū alio modo dictū inueniemus. Incorruptibilem nanq; ac ingenitū Deum dicimus diuerso mētis obiectu his nominibus appellantes. Nam cū in transacta iā secula respicimus, ac omne superare initiū uitam dei inuenimus, tunc ingenitū ipsum affirmamus. Cū uero per secula futura mentē extendimus, tunc infinitā eius in nullum terminū exeuntē, incorruptibilem appellamus. Quemadmodū igitur quoniā absq; termino est, uita ipsius incorruptibilis est: sic quia sine initio est, ingenita nominata est. Sed hæc utraq; mēte speculari solemus. Quānā igitur ratio repugnabit utrunq; horū nomen & ἐπίνοια, & eius rei esse confessionē, quæ uerē Deo inest? Ille uero ueluti si hæc repugnarent, ac simul esse nō possent, alterū ab altero penitus disseparat, κατ' ἐπίνοιαρ scilicet quicquā dici de Deo, & adimplere * ipsi eius quod est, confessionē. Verū id quoq; nō pratermittendū, quā mirabilis isti religionis simulatio in auditorū euerfione excogitata sit, cū dicit. **E V N.** Nolle † cogitationē humanā decorare Deum cū ingenitum appellat: reddere autē ipsi quod maximē ei debemus, cū id ipsum

quod est confiteatur. **B A S.** Quibusnam uerbis tantam uolubilitatem artis dignè quispiam consequetur? simpliciores omnes terrere nititur, quasi non reddentes deo quod debent, nisi innascibilitatē substantiam esse cōfiteantur, & debiti redditonem propriā impietatem appellat, ut nihil à se dicere uideatur, sed quod ex necessitate deo debeatur explere. Itaq; omnibus ostendit, quod si innascibilitatē in substantia ipsa posuerint, sine culpa dimittentur: si aliter, secundū religionis rationē opinarentur, tanquā negligentes id debitū quod omniū antiquissimum est maximeq; necessarium, sine deprecatione diuinā in se iram excitaturos. Quas ob res ego libenter ab ipso peterem, sit ne in omnibus quæ de deo dicuntur pariter gratus, an in hoc uerbo solum? Nam si nihil penitus mente inspicit, ne humanis deū appellationibus decorare uideatur, cūcta similiter substantiā cōfitebitur, quæ de deo dicuntur. Quoniam igitur pacto non deridendus, si creandī uirtutē substantiam esse dicat: si prouidentiam rursus substantiā, eodē modo præscientiā & omnem itidem operationem substantiam putet: quæ cuncta si ad unū tendunt significatū, necesse est, ut inter se idem ualeant, sicut fit in multiuocis: sicuti cū Simonem Petrū Cephā eundem dicimus. Quare si quis audit inalterabilem esse deum, ad innascibilitatē subducetur: & qui audit impertibilem, ad creandī uirtutē deferetur: qua confusione quid unquā absurdius fiet, quā si cū propriam cuiuscunq; nominis potestatē abstuleris, contra communē consuetudinem & doctrinā spiritus leges ponas? Nonne cū de deo audiamus, quod in sapientia omnia fecit, creatiuam tunc eius artem docemur? Cum autem, quod aperit manū eius & implet omne animal benedictione, bonæ uoluntatis prouidentia suā, quæ per omnia transit? Cū uero, quod posuit tenebras latibulum suum, inuisibilis naturæ eius admonemur? Cum rursus ē persona ipsius dei dicitur: **Ego sum, & alteratus non sum**, identitatē æternam, incommutabilitatemq; diuinæ substantiæ discimus? Quomodo igitur non furere te perspicimus, si propriam cuiq; nominū potestatem inesse nō putes: sed contra ueritatē, idem omnia posse nomina determines? Deinde etiam si hoc dabimus, neq; sic magni aliquid ad intentionem eorum accedet. Si enim hæc omnia cū de deo ac patre dicuntur, substantiam significant, incommutabile dico & inuisibile & incorruptibile, palām est quod similiter etiam de unigenito dei filio dicta, substantiam significabunt: inuisibilem enim, incommutabilem, incorruptibilem, ac impertibilem, cæteraq; huiusmodi filium dei nominamus. Ita subtilis eorum argutia in oppositū ipsis reuoluetur. Non enim magis propter unius appellationis diuersitatem, dissimilem in substantia filium poterunt demonstrare, quā propter plurium cōuenientiam similem necessariò, ex ijs quæ dederunt, cōfiteri cogentur. Quod si dixerit, in sola ingeni uoce tali uti reuerētia, in cæteris uero id non obseruare: rursus ipsum interrogabimus, quænam hæc est dissimulatio, ut cum tam multa sint quæ de deo dicuntur, in hoc uno tantam curā ostendat, atq; in hoc uno ipsi adimpleat eius quod est confessionem: in cæteris uero, quæ plurima sunt, humanis eum cogitationibus decorare non renuat? Nam qui multa debet, nō magis gratus, si unum aliquid reddet, iudicabitur, quā excedens ingratitudine si plura nō reddet. Sic igitur suis artibus capitur, quemadmodum uersuta bestia, ea ratione magis refutatus, qua se magis tutum arbitratus est. Sed quæ deinceps sequuntur attendite. Demonstratione adducta, ut putat, quod impossibile sit cogitatione innascibilitatē concipere, infert. **E V N.** Nec uero secundum puationem:

ἀποκρίσις.

onem: priuatio enim omnis eius quod natura inest, priuatio est, & posterior habitu. **BAS.** Quod autē ista ē mundi huius sapientia loquatur qua diductus hanc sermonis nouitatem ingressus est, non est arduum demonstrare. Aristotelis enim sunt: ut qui legerunt utiq; dicerent, hæc de habitu ac priuatione rationes sunt, quibus in libro qui de categoriis inscribitur, posteriores habitibus priuationes affirmat. Quare uobis ostendere sufficebat, non ex doctrina spiritus, sed ex sapientis principum huius seculi hæc eum dicere, ac illud Psalmistæ ad ipsum exclamare: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed nō ut lex tua, ut cū disceremus, nō ē doctrina domini nostri Iesu Christi esse quæ dicuntur, uocē ipsius domini recordemur qua dicitur: Quoniam cū loquitur mendacium, ē seipso loquitur. Atq; hoc pacto uerborū multitudinem nobis abscinderemus, cum hinc uniuersis palam faceremus, nihil ipsis nobiscum esse commune. Etenim, quænam cōuentio Christo ad Belial, aut quæ pars fideli cum infidelis? Verū ne uideamur inopia redargutionis ad taciturnitatē confurgere, age de ijs etiam pauca differamus. Multa eorum quæ de Deo dicuntur: ō Eumini simili proferri figura uidemus, ut puta incorruptibilis, immortalis, inuisibilis, cuiusmodi esse & illud ingenitum ducimus: quæ si quis priuatiua nominat, nihil ad nos. Nec enim scimus uerborū artificium, nec eos qui sciunt beatos ducimus: id tamen scimus, qualescunq; reliquas uoces quas enumerauimus putes, tale dicendum ingeniti quoq; esse uocabulum. Quare quemadmodum incorruptibile non inesse deo corruptionem significat, & inuisibile omnē oculorum comprehensionem eum excedere, & incorporeum non inesse ei trinæ dimensionis obnoxiam essentiā, & immortale nunquā dissolutionem ipsi futuram, sic & ingenitū generationem ipsi non inesse significat. Si igitur reliquorum nullum priuationem ostendit, neq; hoc: si uero illa concedis priuatione proferri, in appellatione uero ingeniti hoc non admittis, agē dic quo habitu præcedente priuationē incorruptibilitas monstrat: aut cur non eodem modo ingenitū etiam capiamus? Verum circa hoc solum modo uerbū magna utitur arte: quoniā hinc impietatis rationes ipsi dependent. Ut autē liquidò eius pateat artificium, ita facite, quas in appellatione ingeniti rationes uersat: quod nec humana cogitatione, nec priuatiue par est ut de deo dicatur, eas ipsas traducentes in aliud quiddā eorū, quæ de deo dicuntur, considerate. Omnibus enim ad unguē accommodantur. Et si uultis, de incorruptibili eadē dicamus, ipsam ipsius dictionem huc transferētes. Incorruptibilem uero dicentes, nō excogitatione humana decorare deū oportere putamus, uerum etiā reddendū ei arbitramur quod maximē ipsi debemus. Id autē est, ipsū quod est, cōfiteri, nec per priuationē: priuatio em̄ eius quod natura inest priuatio est, & posterior habitu. Cur magis de ingenito decet hæc philosophari quā de incorruptibili, & omnino de qualibet uoce, quæ eodē modo proferatur? Sed nihil aliorū ei ad impietatē opitulatur. Idcirco de reliquis nulla ipsi est mentio, quāuis infinita sint, quæ pariter de deo dicuntur, quæ res ita se habet, unum quidē nomē inueniri nō potest, quod totā naturam dei cōplexum sufficiat satis edere: plura uero & uaria in sua qualibet significatione, & si tenuem omnino atq; pusillam, ad totius nobis tamē sufficientē significationē cōgerunt. Eorum igitur quæ de deo dicuntur nomina, hæc quidem quæ insunt, illa uero quæ non insunt Deo significant: nam ex his duobus, negatione uidelicet eorū quæ absunt, & eorū quæ insunt, cōfessione quasi quiddā character Dei nobis imprimitur: ut puta cū incorruptibilem nuncupamus, nobis ipsis uel audientibus dicere uidemur, corruptioni deum subiace

Incorruptibile, inuisibile, incorporeum, immortale, in Deo quomodo accipienda.

ἀπὸ τοῦ
ἐν ὧν.

re nō posse: & cū inuisibilem, quod non suspiceris, oculorum ipsum sensu cōprehendi: quando uero immortalem, quod nō putes mortē unquam posse Deo accidere. Simili ergo modo cū etiam ingenitū, quod à nulla causa, à nullaq; origine esse dei dependere arbitreris. Sic ex quolibet ipso docemur, ne in turpes sententias incidamus, cū de deo aliquid cogitamus. Itaq; ut præcipuam proprietatem dei cognoscamus, alter alterum cum de deo habetur oratio, detinemus, ne cogitatione ad ea quæ non oportet deferamur, neq; putemus corruptibile aliquid, aut uisibile, aut ex genitis deum existere. Itaq; omnibus his nominibus † ablatiuis ueluti quædā negatio inest eius, quod à deo alienum est: eruditur enim sic mens nostra, alienasq; facile respuit opiniones. Rursus bonū, iustum, creatorem, iudicem, aliaq; huiusmodi deū esse dicimus: uerum ut ablationē quandam rerum alienarum & abnegationem illarum uoces significabant: eodem ista pacto aliquid ponunt eorum quæ deo conueniunt, & circa eum inspiciuntur. Ex utroq; igitur appellationis modo docemur, uel de iis quæ absunt, quod absint: innascibilitas autem id significat, quod nō inest. Ostendit enim deo generationem non esse, quod siue ablatiuum, siue priuatiuum, siue negatiuum, siue quid huiusmodi quispiā uelit appellare, nihil differre putabimus. Quod ergo non eorum quæ deo insunt innascibilitas quicquā significat, his dictis palam (ut arbitror) patet. At substantia non est eorū quæ non insunt, sed id ipsum esse Dei quod in eorū quæ non reperiuntur numero coaceruare, summæ amēciæ est. Si enim substantia in numero eorum quæ nō sunt, continetur, quonam modo alia quæ de Deo dicuntur, deo inerunt? Demonstratum est autem his, quæ absunt, innascibilitatem cōnumerari, mentitur ergo qui ipsius substantiæ hanc uocem esse significatiuam putat. At uero Eunomius, tanquam incongruum sit priuatiuē quicquam de Deo dici, idq; grauiter ferens, ad aliud magis impiē dictum refugit, & in ipsa substantia innascibilitatem imposuit, ac orationem tanquam ad caput colligens sic conscribit. **E V N O M.** Ergo si ingenitum esse, in Deo est, neque secundum cogitationem humanam, neq; secundum priuationē, neq; ex parte (impartibilis enim) neque in ipso ut aliud (simplex enim) neq; præter ipsum aliud (unus enim & solus ingenitus) necesse est ipsam innascibilitatem ingenti esse substantiam. **B A S.** Perduxit tandem orationē quo uoluit: & cum undiq; innascibilitatem extruserit, in ipsam, ut arbitratus est, substantiam compulit, dicens de Deo quod ipse sit ingentia substantia. Ego autem substantiam Dei ingentiam esse ipse quoque confiteor: non tamen innascibilitatem esse substantiam. Deinde illud etiam attendere oportet, quod impertibile atque simplex cum idem sit (impertibile enim est, quod è partibus non componitur: simplex pariter, quod non à pluribus constituitur) hic quasi diuersa subiecto alterum ab altero separat. Itaque docet non oportere in partes Deum decidere, neque aliud eius ingenitum, aliud genitum suspicari: nec rursus, tanquam aliud aliq; adiacere ipsi, innascibilitatem arbitrari: quorum uerborum uanitatem redarguere uereor. Videtur enim quodammodo similis esse ei qui uana dicit, is qui contradicit. Quapropter, ut ego arbitror, sapiens admonet Salomon, non esse amenti respondendum prout amentia eius flagitat. Quæ enim neq; dicta sunt neq; unquā dicuntur de Deo, ea hic diuisioni suæ subiecit ut multis enumeratis, unico tantū pacto innascibilitatem cōmodè dici uideatur inuenire. Nobis autē forte longiori opus esset oratione, ut mendacē cōprobaremus, & innascibilitatem

A litatem non esse substantiam Dei demonstraremus: si quæ ipsi per diuisionē enu-
 merata sunt, non essent liquidò refutata. Nam etiam si ratio illa uim haberet, quod
 nec cogitatione, nec priuatione innascibilitas dicitur: tamen nō omnino quod intulit
 consequeretur. Quid enim necesse est sub uno enumeratorū innascibilitatem cōtine-
 ri? Verum quoniam ipse quasi necessariò adhærens ijs quæ præcedunt, illud infert:
 Ergo si nec imaginatione inest, nec priuatione, nec alio modo ex his qui enumerati
 sunt, ipsum profectò quod est Deus innascibilitas est. Sic nos cōuertentes dicemus,
 immo quoniā cogitatione inspicitur, & priuatiuū nomen est, non est substantia Dei
 innascibilitas. Quousq; enim quæ nobis dicta sunt non refutat, nec suis propositio-
 nibus uires affert, nullum unquam quod ipsi colligitur locum habebit. Quod uero
 putat ipsius Dei se omnium solum ipsam adinuenisse substantiam, intolerabilis est
 superbiæ ac tumoris. Ferè enim & ipsum qui dixit: Ponam super astra sedem meā,
 iactantia superat. Quippe qui non stellas aut cælum aggreditur, sed ipsam Dei sub-
 stantiam apprehendere se iactat. Nos uero ab eo exquiremus, qua ratione ipsam
 comprehendisse prædicet: ex communi ne cōceptione? sed hæc Deum esse, nō quid
 Deus sit, nobis suggerit, an ex doctrina spiritus? quānam illa est, aut ubi inuenitur?
 Nonne magnus ille Dauid, cui incerta occultaq; sapientiæ suæ Deus manifestauit,
 incomprehensibilem esse cognitionem Dei apertè confitetur dicens: Mirabilis fa-
 cta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam. Et Esaías, qui ad spe-
 culationem diuinæ maiestatis ascendit, quid nobis de substantia Dei explanauit?
 Quippe cum de Christo prædiceret testatus est dicens: Generationem eius quis
 enarrabit? Quid uero electionis uas Paulus ille, qui Christum in se loquentem ha-
 buit, qui ad tertium usq; raptus est cælum, qui uerba audiuit ineffabilia, quæ non li-
 cet homini loqui: quam de substantia Dei doctrinam nobis reliquit? Quippe cum
 ad particulares œconomiae diuinæ deuenisset rationes, quasi deficiens propter eius
 speculationis inuiam uitam, exclamans uocem illam emisit: O altitudo diuitiarum
 sapientiæ & scientiæ Dei, quā incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabi-
 les uiae eius. Quòd si hæc etiam ij, qui ad mensuram cognitionis Pauli euaserunt, cō-
 sequi non possunt: quantum eos timere arbitramur, qui ipsius Dei substantiam
 scire profitentur? Ex quibus equidem læto perquiram animo, quidnam de terra in
 qua manent, & in qua nati sunt sentiant, quam nobis substantiam eius exponat: ut
 si de his terrenis, quæ sub pedibus sunt aliquid nobis perspicuè differant, tunc de-
 mum ipsis etiam de his contenditibus, quæ omnem intellectum excedunt, creda-
 mus. Quæ igitur terræ substantia est, quis comprehensionis modus? Responde-
 ant nobis utrum ratio ad hanc comprehensionem deuenit, an sensus? Si sensum di-
 cent, quo sensuum comprehensa est: uisū ne? sed colores hic percipit: an tactu? &
 hic duritiem & mollitiem calidum & frigidum, & huiusmodi cætera discernit:
 quæ nullus nisi qui in summam dementiam subuectus est, substantiam dicet: de
 gustu uero & olfactu, quidnam oportet dicere? quorum sensuum alteri humores
 alteri uapores obijciuntur. At auditus sonorum & uocum sensus est, quæ nul-
 lam ad terram habet affinitatem. Quas ob res reliquum est, ratione ipsos affir-
 mare terræ substantiam inuenisse. qua tandem? quo loco scripturæ edita? à quo
 sanctorum tradita? Quippe qui de rerum creatione disseruit, tantum nos do-
 cuit, quod in principio fecit Deus cælum & terrā: terra autem erat inanis & uacua
 Suffice-

Sufficere enim putant ipsum qui eā fecit & exornauit prædicare: quæ uero substantia eius esset, quasi rem uanā & audientibus inutilem, inquirere neglexit. Quapropter si nec sensus testimonio, nec rationis doctrina, cognitio substantiæ illius confirmari potest, unde se dicent comprehensionē ipsius habuisse? Nam quod in ea sensibile est, uel color est, uel magnitudo, uel grauitas, uel leuitas, uel densitas, uel raritas, uel durities, uel mollities, uel frigiditas, uel caliditas, uel humorū qualitates, uel figuræ diuersitas: quarū rerum omnium nihil hi substantiā dicent, quamuis omnia facile affirmare soleant. Rursus ratione nulla sapientium & beatorum ulli uirorum perspecta est: quis igitur comprehensionis modus relinquatur? Respondeant nobis qui cuncta quæ sub pedibus sunt, despiciunt: ipsum uero etiā cælum, & omnes intelligibiles potestates pertranseunt: ac ipsi summæ substantiæ per intellectū cōiunguntur. Sed uidetur arrogātia omnes hominū morbos superare, ac uerē diaboli eos quibus inest, crimine implicare. Qua ex re isti etiā terrę naturā quā calcant quæ nā sit nesciētes ipsam se ingressos substantiā Dei iactant. Sanctis quidē suis Deus, Abraham, Isaac & Iacob: quorum propter consummatā uirtutem, deus nominari quasi quid præcipuū ac decēs maiestati suam uoluit, deū Abraham seipsum appellans, & deū Isaac & deū Iacob. Hoc enim mihi nomē est perpetuū inquit. His igitur sanctis nec nomen suū manifestauit deus, nedum substantiā suam reuelauit. Ego enim, inquit dominus, uisus sum Abraham, Isaac, Iacob, cū sim deus ipsorum: & nomen meū nō manifestauis eis, tanquā uidelicet maius quā possit humanus auditus accipere. At Eunomio (ut uidetur) nō modò nomen, uerum etiā ipsam substantiā suam deus ostendit: & rem tam abditā quæ nullis etiā sanctorū patuit, ipse in libris cōscribens edit, & publicā temerariē omnibus facit. Et ea quidem quæ promissionibus nobis præparata sunt, omnē cognitionē excedunt humanā: & pax dei omnē mentē superat, ipsam autem substantiā dei non patitur supra omnē intelligentiā & cognitionē hominū esse. Ego uero nō solum homines, sed & omnē rationalem naturā uinci à comprehensionē ipsius existimo. Rationalem autē nunc naturā creatā appellauī. Nam filio soli notus est pater & spiritui sancto. Nullus enim cognouit patrē nisi filius: & spiritus cuncta inquit & profunditates dei. Nullus enim, inquit, sciuit quæ hominis sunt, nisi spiritus qui est in ipso: & quæ dei sunt, nullus cognouit nisi spiritus qui est ex deo. Quid ergo præcipuū cognitioni unigeniti aut sancti spiritus relinquent, si ipsi diuinitatē substantiā penitus cōprehendunt? Nec enim potentiæ bonitatis, sapientiæ dei speculationē unigenito attribuētes, proportionatā sibi ipsis accommodabunt substantiā intelligentiā, cū eius oppositū potius uerisimile sit. Ipsam quidē substantiam omnibus præter quā unigenito & spiritui sancto inuisibilem esse, ab operationibus autem Dei nos subleuatos, & per ea quæ facta sunt, factorem intelligentes, de bonitate ipsius ac sapientiā admoneri: hoc enim est cognoscibile Dei, quod cunctis hominibus deus manifestauit: nā quæcūq; apud theologos de substantia dei cōscripta uidentur, tropologia quadā uel allegoria ad alias sententias pergunt. Quare si quis subtiliori examine secundum promptiorem sensum nudis insistere literis contentat, ad iudaicas & aniles fabulas deuolutus, inops perpetuò dignæ de deo intelligentiæ consenesceat. Præterquā enim quod materialem quandam substantiā dei intelliget, & impijs hac re gentibus coaceruabitur: uariam etiā & compositam suspicabitur. Cū enim Propheta ex electro supra lumbos deū esse pernarret: ex igni autem inferiora

A inferiora esse cōflata: qui nō ad altiore intellectū ascendit per ea quæ scripta sunt, sed corporeis inhærens descriptionibus, talem esse substantiam dei & ab Ezechiele persuasus, rursum ignem esse à Mose audiet, & à dicto Daniele ad alias imaginationes deducetur, & sic nō falsos solum, uerumetiam inter se repugnantes de litera colligere sensus inuenietur. Quas ob res & hanc substantiæ indagacionem tanquā impossibilem nobis omittamus: & simplici ac integro Apostoli cōsilio credamus, qui dicit: Credere enim primum oportet quod sit Deus, & quod sit ipsum quærētibz remunerator. Non enim si inquirimus quid sit, sed si illum esse confitemur, salutem nobis pręparat. Verum quoniam neq; intelligibilis neq; effabilis naturæ hominis omnino substantia dei demonstrata est: reliquum est de innascibilitate ipsa quid sit, & quo pacto in deo inspicatur, breuī percurrere. Inuenimus igitur hæc cogitantes quod non ex inuestigatione qua quid sit inquirimus, ingeniti nobis substantia occurrat, sed potius (ut quasi coactus hoc dicam uerbum) ex ea qua inquirimus, quomodo sit. Cum enim intellectus noster quæreretur, num Deus omnium superiorem aliam causam habeat, nec ullam posset adinuenire, quod sine principio sit uita eius ingenitū appellauit. Quemadmodum enim cū de hominibus ratiocinamur, & hunc ab hoc natum esse dicimus: non quid sit, sed unde natus sit enarramus: sic & in Deo uox ingeniti non quid sit, sed non esse ab alio ipsum, significat. Verum quod dico, hoc modo fiet magis perspicuum. Euangelista Lucas secundum carnem genealogiā Dei & saluatoris nostri Iesu Christi exponens, & ab ultimis ad primos rediens: incipit quidem à Ioseph, & eum Heli, Heli autem Mathat fuisse dicit, atq; hoc pacto per resolutionem ad Adam tandem narrationem deducit. Et cum de suis premis dixisset Seth esse ab Adam, Adā uero à deo, ascensus cursum hic terminauit: nec substantias eorū significat, quos generationem uniuscuiusq; narrando enumerauit: sed origines proximas, unde quilibet natus sit exposuit. Quemadmodum igitur ille dixit, quod Adam ex Deo sit, si hic, nos è nobis ipsis quæreremus, Deus uero ex quo est? nonne prę manibus erit cuilibet respondere, quod à nullo sit? Quod uero à nullo est, sine principio est: & quod sine principio est, id ingenitū est. Quare sicut in hominibus non erat substantia ex alio esse: sic neq; in Deo id ipsum quod est ingenitū, substantiam dicere possumus quod idem est, atq; ex nullo esse. Qui uero id ipsum quod est sine principio esse substantiā dicit, simile illi facit, ut si quis interrogatus quanam Adam substantia & quæ natura eius fuerit, respondeat hanc eius fuisse substantiam, quod non uiri ac mulieris conuentu, sed diuina manu formatus sit. Atqui non quo pacto productus sit interrogaris (quispiam obiiciet) sed ipsum eius materiale subiectum, à cuius cogitatione propter huiusmodi responsionem longius absūm. Quod & nobis accidit, cum ex hac ingeniti uoce, quomodo Deus sit, magis quam quid sit natura eius doceamur. Omnino autem si quis uelit uera esse quæ à nobis dicuntur, penitus perdiscere, seipsum examinet, cum eorum aliquid quæ in Deo sunt uoluerit intelligere, quonam pacto in ingeniti significationem ingrediatur. Ego enim uideo quemadmodum cum in futura secula mentē producimus, interminabilem eū appellamus, qui nullo termino uitā habet terminatam: Sic & cum ad superiora secula cogitatione conscendimus, tanquam in effusum pelagus in infinitam Dei uitam deducti, cum nullam originem unde sit capere possimus, sed ultra omne quod intelleximus excedere, Dei uitam inspicimus, eo quod

eo quòd est sine principio uita eius, ingentum ipsum nuncupamus. Hic enim sensus ingenti uocis est, non habere aliunde substantiæ suæ principium. At Eunomius quoniam in deo omnium solo ingentum inspicitur, facinorosissimè illud ad unigeniti blasphemiam rapuit. Quid enim progrediens ait? *E V N O M*. Ingentus autem cum sit, ut demonstratione iam præcedenti patuit, nunquam ita generationem suscipiet, ut cum nato naturam suam communicet, sed omnem utique participationem ac comparisonem ad gentum fugiat. *B A S I L*. O impudentem blasphemiam atque nequissimam? O abditam fraudem? O multiplicem malitiam? quam exactè ex ipsi diaboli artificio loquitur? cum enim dissimilem deo ac patri unigenitum filium & deum uelit ostendere, patris ac filij nomen silentio tradit, atque de ingento ac gento solū differit: ita salutaris occultat fidei nomina, & nuda tradit dogmata blasphemiarum: ut impietate in rebus uersata, cum ad personas progressio fiat, nihil ipse improbe dixisse uideatur, sed orationis uel iam præparatam habeat blasphemiam. Ingentus autem cum sit (ait) effugit utique omnem participationem ac comparisonem ad gentum. Non dixit pater ad filium, sed ingentus ad gentum. Vnum igitur tale est astutè ipsi excogitatum: alterum autem quale sit cōsiderate. Ingentus uero cum sit, inquit, nunquam generationem suscipiet, cui addit, ut cum gento naturam suam cōmunicet. Quod dicit, nunquam suscipiet generationem, duplicem habet sensum, alterum quod eius naturæ nunquam accommodabitur passiuæ generatio, cum impossibile sit ingentam naturam generari: alterum quod generare nunquam patietur, secundum quem sensum hac uoce usus est, quamuis multos confundit, quasi priori sensu dictum. Quod uero quod diximus præparet, liquido quod infertur ostendit. Nam cum dixisset, nunquam generationem suscipiet, statim subiunxit, ut suam naturam cum gento communicet, quod ad secundum sensum consequitur, ut scilicet pati nō possit Pater fieri, ne propriam naturam cum gento communicet: quæ impietate quænam fieri potest perniciosior? Quis unquam tantam iniquitatem in excelsis locutus est? Ego certè uereor, ne nos quoque cum alienas blasphemias iterum atque iterum repetimus nostram mentem polluamus, atque ita condemnatione quoque participemus. Sed me consolatur quod in Euangelio est, quoniam & spiritus sanctus Iudæorum in dominum blasphemiam scriptam posterioribus tradere nō recusauit, illorum quasi in statuis scriptam, cunctis notam faciens blasphemiam, nō immaculatæ maiestati unigeniti aliquam afferens blasphemiam. Quod si nunquam generationem suscipit, ut propriam cum gento naturam deus communicet, pater non est. Non est autem, sed melius nobis est ut imperfectam relinquamus hanc blasphemiam. Hic enim non suscepit generationem, ille uero non communicauit in genitoris natura. Deinde ipse secum certat, uanam blasphemiarum consolationem excogitans, nō quod quicquam dicat quod ad pœnitentiam pertineat, sed quod ijs quæ sequuntur certat superare quæ dixerit: quid enim proferre sustinuit? *E V N O M*. Effugiat utique communicationem omnem & comparisonem ad gentum. *B A S I L*. At nisi comparatio sit filio ad patrem, nisi cōmunicatio cum genitore, falsi sunt apostoli, falsa Euangelia, ipsa etiam ueritas dominus noster Iesus Christus: sed rursum horresco blasphemiam, quam cuique facile est conspiciere. Nam si nullam habet cōparationem ad patrem, quomodo dicebat Philippo: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui uidet me, uidet & eum qui me misit. Si enim nullam

nullam communicationem, nullam comparisonem pater habet ad filium, quomodo in seipso patrem ostendit filius? Nec enim perdifficile ac alienum comprehendere potest quod ignoratur, sed ex propinquo propinquum cognoscitur: sicut in impressa figura imprimens character inspicitur, & per imaginem exemplaris habetur cognitio: cum hinc nos conferamus eam quæ est in utroque similitudinem. Quare hac una blasphemiam omnes despexit uoces, quæ à spiritu sancto nobis ad glorificationem unigeniti traditæ sunt: cum & Euangelium doceat, quod hunc pater signavit Deus. Et Apostolus: Qui est imago Dei inuisibilis. Imago non inanimata nec manu fabricata, nec artis & cogitationis opus, sed imago uiuēs, immo uero ipsa uita non in figuræ similitudine, sed in ipsa substantia identitatem retinens. Ego uero id quod dicitur in forma Dei esse, æquū ei quod est in substantia Dei esse, assero. Nam sicut formam serui suscepisse, hominis substantiam dominum suscepisse significat: sic cum in forma Dei esse dicat, diuinæ substantiæ ipsi profectò attestatur proprietatem. Qui me uidit, inquit, uidit & patrem. At hic alienum ab unigenito patrem faciens, & penitus rescindens à communitate ipsius, assensum cognitionis qui per ipsum fit quantum in ipso est, abscindit. Quæcunque habet pater, mea sunt, dominus ait: at Eunomius nullam, inquit, communicationem esse patri cum eo qui ex ipso est. Et sicut pater in seipso uitam habet: sic dedit & filio in seipso uitam habere, hoc ab ipso docti sumus Domino: at uero ab Eunomio quid? Nullam esse cōparationem genito ad genitorem. Et omnino hac una uoce, imaginis destruit rationem & splendorem, ac characterem subsistentis respuit. Nam nec imaginem eius, cui nihil potest comparari, possibile est intelligere: nec splendorem esse ipsius quæ communicari natura non potest. Eodem igitur iterum atque iterum in artificij genere immoratur, cum ingenito dicat non esse comparisonem ad genitum. Non, inquit, patri ad eum qui ex ipso est, ut quam his uocibus inhærentē oppositionem ostenderit, hanc in ipsam substantiam patris & filij transferat. Verum ne, si omnes ipsius persequamur blasphemias, & singula eorum quæ dixit, damnare conemur, longa nimis oratio nobis cōtexatur, quæcunque manifestam habent impietatem & à seipsis legentibus patent, præteribimus: quæ uero ratione aliqua opus est redarguere, hæc apponemus. Multis enim modis incommunicabilem filio patris substantiam cum affirmat, atque undique, ut putat, absurdum esse ostenderit, hæc adduxit. EUNOM. Nec enim dicere possumus communem quidem utrisque substantiam esse, ordine uero & temporis eminentia hunc priorē, illum posteriorem: quoniam certe oportet in omnibus quæ excedunt, aliquam esse excessus causam. Substantiæ autē Dei, non tempus, non æuum, non ordo coniunctus est. Nam ordo ordinantē posterior est: & nihil eorum quæ Dei sunt, ab alio est ordinatum. Tempus uero stellarū qualis quidam est motus. At stellæ non solum post ingenitam substantiam, cunctasque intelligentias, sed post prima etiam corpora factæ sunt. De æuo autem quid oportet dicere: cum aperte scriptura prædicet, ante æuum Deum esse? BAS. Supponit primo quod uoluit, deinde idonea suæ causæ capiens, & in absurdos sensus seipsum extrudens, necessariam se putat suorum dogmatum tradidisse doctrinam. Ait enim, quod communis sit utriusque substantia, ordine uero & temporis eminentia hic sit primus, ille autem posterior, dicere non possumus. Si igitur communem substantiam sic intellexit, quasi ex præcedenti materia distributionem ac diuisionem in

Filius imago
 patris.
 in forma esse
 Dei & serui.

Et τοῖς ἐν
 ῥόγῳ πρὸς
 τοὺς.

*Pater quomodo
filio prior.*

nemin ea quæ ab ipsa sunt intelligat, talem etiam ipsi sententiam nequaquam suscipimus. Absit, & si qui id dicunt, eos non minus impios ipsi, qui patrem filio dissimilem dicunt, censemus. Si uero hoc quis modo communicationem substantiæ accipiat, ut essentiæ rationem unā & eandem in utrisque inspiciat, ut si substantia patris lux subiecto intelligatur, lucem & unigeniti substantiam profiteatur, & quantumcunque aliquis patri attribuat rationem, hanc ipsam & filio accommodet: si quis, inquam, sic communicationem substantiæ capiat, suscipimus: & hoc nostrum esse dogma dicemus. Sic enim & deitas una, ex substantiæ uidelicet ratione, intellecta unitate, ut distinctio per numerum sit, & proprietatibus quibus utrumque designatur: ratione uero deitatis unitas inspicatur. Verum cum determinatum sit quo pacto oporteat communicationem substantiæ intelligere, quæ deinceps sequuntur, quam coniunctionem ad præcedentia possideant inuestigemus. Ordine uero, inquit, & temporis eminentia, ille primus, hic secundus. Cur necesse est, si quibus est substantia communis, ordini ea subijci, & esse tempore posteriora? Nonne potest unā cum sua imagine sine tempore coruscata, Deus omnium ab æterno esse: nec ultra tempora solum, sed æuo etiam omni ipsi coniungi? Nam idcirco splendor dicitur ut coniunctionem intelligamus: & character substantiæ, ut consubstantialitatem perdiscamus. Verum est ordo hic quidem naturalis, ille uero artificiosus. Naturalis quidem, ut creaturarum qui creatiuis rationibus dispositus est, & numeri dispositio, & causarum ad causata habitudo: cum illud semper profiteamur, ipsius quoque naturæ factorem esse Deum, & creatorem. Artificiosus autem & excogitatus, sicut in ipsis quæ constructuntur, in disciplinis etiam ac dignitatibus aliisque huiusmodi. Horum primum cum occultasset Eunomius, secundi ordinis mentionem fecit. Ait enim non oportere dicere ordinem esse in Deo, quoniam ordo ordinante posterior est. Illud uero aut non conspexit, aut uolens prudensque occultuit, quoddam uidelicet ordinis esse genus, non nostra constitutum positione, sed ipsius naturæ uicosequens, ut igni ad lucem quæ ab ipso est. Nam in ipsis priorem esse causam dicimus, posterius uero quod ab ipsa est: non interuallo hæc ab inuicem dissepantes, sed cogitatione: prius quam causatum, causam intelligentes. Quoniam igitur pacto rationem habet, ordinem in ipsis negare, in quibus est prius & posterius non positione nostra, sed naturali quadam rerum consecutione? Cur igitur in Deo ordinem respuit? Arbitratur, si ostenderit nequaquam aliter prius in Deo intelligi, reliquum se habiturum, in ipsa scilicet substantia excessum demonstrari. Nos autem secundum habitudinem causarum ad ea quæ ex ipsis sunt, patrem filio præponi dicimus: naturæ uero diuersitate nequaquam, necque temporis excessu. Alioquin nec patrem ipsum esse re confitebimur, cum alienatio substantiæ naturalem respuat coniunctionem. Sed quoniam ad definiendum temporis naturam in omnibus hic sapiens delatus est, hinc etiam quam firmam quam circumspiciens sit mens eius, consideremus. Tempus ergo dicit, qualem quendam stellarum motum, solis scilicet ac lunæ, reliquarumque, quibus uis inest qua per seipsas moueantur. Quod igitur à creatione cœli ac terræ, ad stellarum usque productionem fuerat interuallum? quidnam fuisse in meteororum hic scientia peritus enuntiat? Qui enim mundi cōstructionem uirtute spiritus conscripsit, quarto die illa magna luminaria & reliquas stellas asserit productas. Quare tempus in illis diebus non erat, siquidem stellæ nondum mouebantur. Quo enim pacto moueri poterant, quæ factæ

A factæ nondum erant: Rursus quando cū Gaboanitis Iesus Naue bellum gerebat, quando sol mandato ligatus stabat immobilis, & in suo loco luna morabatur, tempus tunc nō erat: Quid igitur interuallum illius diei nominabimus: quā appellatio- nem excogitabis? Nam si natura temporis deficit, æuū uidelicet pro eo dices inter- celsisse: sed æuum paruam diei partem appellare, omnē excessum amentia superat, Verum ut uidetur & magna ingenij ui diem ac noctē, quasi stellarū motu putat fie- ri, & has esse partes temporis: quare & tempus, stellarū qualem motū censuit, nec id ipsum sentiens quod dicit. Non enim qualem, sed si stellarum motus est, quantū potius erat dicendum. Quis uero sic omnino puer est mēte, ut ignoret dies, menses, horas, annos, mensuras temporis esse nō partes: tempus autē, quod mundo coextē ditur spatium, quo motus omnis, siue stellarū siue animalium cæterarumq; rerum mobiliū mensuratur, & quo uelocius atq; tardius aliud alio dicimus? uelocius qui- dem, quod plus spatij minore in tempore pertransit: at tardius, quod maiore tem- pore per minus spacij mouetur. Eunomius uero quoniā in tempore stellæ mouen- tur, tempus ab eis creati iudicauit. Quod si ita est, secundum hanc sapientissimi hu- ius uiri rationem, quoniā & papiliones in tempore mouentur, diffiniemus tempus quendam esse papilionū motum. Nō enim ab hac ratione, quæ ab eo dicta est dif- fert, nisi forte dignitate uerborum. Sed hæcenus huiusmodi: uos quæ sequuntur considerate. EVN. Atqui, dicit, nec ut qualitas aut moles aut quantitas in sub- stantia Dei poterit inhærere. Liberum enim ab omni compositione deum esse ne- cesse est. Quod si horū aut talium nihil unquā piē complicatū intelligere cum sub- stantia Dei possumus, quænam amplius ratio dabit, ad ingenitam substantiam eā

B quæ genita est conferre? cum ea quæ secundum substantiam est similitudo, aut cō- paratio, aut cōmunicatio, nullum excessum uel differentiam relinquat: æqualitatem uero palām faciat, & cū æqualitate simul ipsum quoq; ingenitū ostendat, qui assimi- latur uel cōparatur. Nullus aut sic stolidus est, sic ad impietate audax, ut cū ipse do- minus palām edixerit: Pater qui me misit maior me est: æqualem patri filiū audeat prædicare: Et rursus post pauca. Verū qui deus omniū, ingenitus est & incompara- bilis. BAS. Pluribus omissis dicta, ut arbitror, sufficiunt. Cum ad perniciosos sermones tendit, nonnulla quæ ab hominibus cōcedi possunt solet præmittere, ut eorum perspicuitate & gratia, de reliquis quoq; sibi facilius credatur. Nihil, inquit, substantiæ dei, neq; ut forma, neq; ut magnitudo, neq; ut quātitas inhærere potest quoniā ab omni cōpositione liberū esse deum necesse est. Ad hūc usq; locū æquus est. In his uero quæ deinceps sequūtur ad seipsum redit. Tanquā enim ex præmis- sis necessariō sequentē blasphemiam coniungit dicens. EVN. Quod si horū ni- hil unquā piē cōplicatum intelligere cū substantia Dei possumus, quænā amplius dabit ratio, ad ingenitā substantiam eam quæ genita est cōferre? BAS. Quam hæc inter se rerū consecutionē habent, si deus incompressus est, nō posse filiū ei simi- lem esse: dic tu mihi, nonne filiū quoq; pariter dices, nec magnitudinē, nec qualitatē in seipso cōtinere, & ab omni penitus cōpositione liberū esse? Ego enim ne si insani- res quidem ausurū te arbitror, aliud quid affirmare filiū esse, quā incorporeū & absq; qualitate ac figura, & omnibus ijs, quæ de patre diceres. Cur igitur nō pium censes ei qui absq; qualitate est, cum qui qualitatē non habet cōparare? & eum qui absq; quātitate est, ei qui quantitatē nō habet, & omnino incompressū incompressi-

*Filius quomodo
similis patri.*

to: Sic uero simile quidem ad qualitatem, æquale autē accommodat ad magnitudinem, sed quantitatē si aliquid putat præter magnitudinē esse, ipse clarius explanabit. **EVN.** Idcirco, inquit, nec æqualis nec similis, quoniam nec quantus est, & absq; qualitate est. **BAS.** Ego uero in hoc ipso pono similitudinē, quod sicut pater ab omni cōpositione liber est, ita & filius simplex omnino & incompressus. Et similitudinē non formarū qualitatis identitate, sed ipsa substantia perspicui arbitror. Nam quibuscunq; forma uel figura adiacet, ijs identitate qualitatis inest formarū similitudo: quæ uero sine forma & sine figura natura est, reliquum est ut similitudinē in substantia ipsa, & æqualitatem non in mensura magnitudinis, sed identitate uirtutis possideat. Christus, inquit, dei uirtus & sapientia, tota enim uirtus paterna ipsi uidelicet inest. Quare & quæcunq; uidet patrē facientem, ea & filius similiter facit. **EVN.** Sed similitudo, inquit, quæ secundum substantiā est, nullum cōparatiuonis excessum uel distinctionē derelinquens, æqualitatē penitus efficit. **BASIL.** Quomodo nullam dicis distinctionē derelinquit, nec saltem eam quæ inest causis, ad ea quæ ex ipsis sunt: ad hæc adducit. **EVN.** Quis autē ita stolidus est uel ad impietate audax, ut æqualem patri filiū prædicet? **BAS.** Dicamus igitur ipsi ad hæc illa prophetica, quod frons mulieris meretricis facta est tibi, impudens facta es erga omnes. Illæ nanq; sua probra pudicē uiuentibus ingerunt: & hic eos qui maiestate unigeniti magnificare cupiūt, amētes & ad impietate audaces uocat, eisdem rebus offensus, quibus olim & Iudei exacerbabantur, dicentes quod æquale seipsum facit deo. Et certē (nulli autē mirum quod dicam uideatur) magis nescio quo pacto illi uidebantur cōsequentiam rerū prospicere. Grauius enim ferebant, quod deum patrem suū appellabat, ex quo à seipsis ratiocinabantur, quod æqualem se deo faceret: quasi necessariò cōsequatur, si patrē habeat deū, deo quoq; æqualem esse: hic autem primū in speciē concedens, secundum abnuī, & domini uocē nobis obijcit dicentis: Pater meus qui me misit, maior me est. Nec Apostolum dicentē audit: quod non rapinam arbitratus, est se esse æqualem deo. Atqui si secundum rationē tuam innascibilitas substantia est: si uolebat secundū substantiā excessum ostendere, profectò dixisset, quod ingenuus maior me est: hæc uero uestra ratio est, quod appellatio patris, operationē non substantiā significat. Cum igitur maiore filio patrem dicitis, operationē opere maiorem dicitis: omnis autē operatio eis per mensuram congruit, quæ ex ipsa facta sunt, & magna quidem magnorū operū, exigua uero minorum est. Maiorem ergo & patrē hac ratione profiteri, nihil aliud est, quam incommensurabilem operi operationē opinari: & frustra asserere, ad magnitudinē operationis deum motum fuisse, cū non potuerit operationi suæ æquale opus producere. Itaq; nobis ē duobus alterū necessariò decidet: aut enim nomen patris non operationem sed substantiā significabit, quo pacto cauillatoria ipsis similitudine ratio facile delebitur, cū patri filium, id est, operationi similem arbitrentur. Qualem enim uoluit, inquit, pater, talem & fecit. Qua etiā ratione uoluntatis imaginem nunciant. Aut ab hoc sibi cauentes, non dicent maiore filio esse patrem, quoniam omnis operatio si nihil de foris repugnat, proprio operi cōmensurabilis est. Verum hæc ad confutationē eius inconstantia quā in dogmatibus habent, dicta sufficiant. Illud autem cui nō est perspicuū, quod maius aut ratione causæ, aut uirtutis præstantia, aut excellentia dignitatis, aut magnitudinis excessu dicitur: Magnitudine igitur nō intelligi mai-

A ligi maius iste ipse iā in prāmissis asseruit, & res ita se habet. Quoniā in magnitudi-
 ne maius tantū est, quantū minus & amplius: quæ uero incōprehensibilia magnitu-
 dine, immo sine magnitudine & ab omni quātitate longè remota sunt, ea quis alte-
 rū ad alterū mēsurabit? Quorumcunq; uero impossibilis est cōparatio, quo pacto
 in ipsis id quod excedit cognoscetur? Virtute autē deficere Christū dei uirtutē dice-
 re, ualde puerile, & hominū est qui non audiunt domini uocē, dicentis: Ego & pater *Ego & pater
unum sumus.*
 unū sumus: & unū pro æqualitate uirtutis capiētis, ut ab ipsis Euangelij uerbis de-
 monstrabimus. Cū enim dixisset, quod nullus aliquē eorū qui in me crediderunt,
 ē manu mea rapiet: & quod pater qui mihi dedit, omnibus maior est, ē cuius manu
 nemo quicquā rapiet, adiunxit: Ego & pater unū sumus. Vnde palām est nō aliter
 pro æqualitate ac identitate uirtutis unū accepisse. Præterea si dei sedes (ut nos qui *Sedes à dexte-
tris Dei.*
 dem credimus) dignitatis nomē est, à dextris determinata filio patris sedes, quidnā
 aliud quā dignitatis æqualitatē significat? Ad hæc etiā in gloria patris uenturus ex-
 pectatur. Quas ob res reliquū est, ut causæ ratione maius hic capiatur. Nā quoniā
 à patre origo est filij, hoc maior est pater quod causa est atq; origo. Quapropter
 dominus sic dixit: Pater meus maior me est: ut eo quod pater est, maior esse intelli- *Pater quomo-
do filio maior.*
 gatur. Patris autē nomē quid aliud ostendit: nonne causam eius qui ex se natus est
 atq; originē? Atqui etiā secundū sapientiā uestrā substantia maior aut minor substā-
 tia nō dicitur. Itaq; tū secundū istos, tū secundū ueritatē ipsam, nullo pacto excessū
 in substantia proposita hæc uerba significāt. Magnitudine uero patrē filio esse maio-
 rē, hic ipse pernegat, cū nullā oportere in deo quantitātē intelligere asserat. Quare
 nullus alius relinquitur nisi qui à nobis dictus est maioris modus, qui est secundū
 B causam atq; originē. Verū quā secundū maius excogitauit blasphemiam, talis quæ-
 dā est. Illud autē admiratione dignū, quod in paucis ad cōtrarios sermones uerbis
 deuolutus, utpote qui oculis animi cæcitate percussus, repugnantiam eorū conspiciere
 nequiuit. Quare à deo alienus, à pace dei esse uidetur, quam dominus noster ihs qui
 uerē ac syncerē in ipsum crediderunt, dimisit, dicens: Pacē relinquo uobis, pacē meā
 do uobis, ut non alijs solum, sed etiā sibi ipsi repugnet. Nam cū maiorem dixerit de-
 um ac patrē unigenito filio: & eos qui æquales asserunt, quasi ipse hac de re necessa-
 rias haberet demonstrationes, insanos appellārit, uidete quæ post pauca cōscribit.
 EVN. Verū quod deus omnium ingēitus est ac incomparabilis, pluribus omissis
 dicta sufficiunt ad demonstrationē. BAS. Quare ab eo quærat: si incompa-
 rabilis deus est, unde excessus eius cōprehensus est, cū maius ex cōparatione inspi-
 ciatur eorū quæ exceduntur? Quonā igitur pacto, & maior est & incomparabilis.
 Verū ut alienā à substantia dei unigeniti substantiam posset cōfirmare, cōparatio-
 nem maioris ad substantiæ diuersitatē suscepit. Rursum ut ad creaturās filiū deduce-
 ret, incomparabilem esse patrē asseruit. Nouam profectō ac incōparabilem uiam ad
 blasphemandum is cogitauit: qui simulando deū ac patrē extollere, unigeniti dei de-
 iicit maiestatem: præsertim cū Dominus attestetur ac dicat: Qui non honorat filiū, nō
 honorat patrē: & qui me cōtemnit, non me cōtemnit, sed eum qui misit me. Sed ini-
 micus ueritatis, qui hæc eis dicere ac scribere subministravit, illud inspexit: quod si
 ad intelligentiā eos maiestatis unigeniti cecos efficiat, ipsam quoq; dei ac patris co-
 gnitionem simul ab ipsis auferat: ut & si uideantur præstantiam quandam deo ac
 patri attribuere, nullum tamē inde commodum consequantur, cum ea uia quæ ad i-
 m 3 psūm duc

psum ducit priuati sint. Nam & Iudæi gloriā deo afferre putant, & gentes audire c
 licet magni quid uelle de deo dicere: deū tamē ipsos magnificare absq; fide in Chri
 stū, per quē ad cognitionē deductio fit, nemo rectē sapiens unquā putabit. Incōpa
 rabilem igitur deum dicit, ut eo creaturis æqualem filium esse ostendat, quod pari
 ter abest à maiestate patris. Quæcunq; enim æquali exceduntur mensura, ea inter
 se æqualia esse necesse est. Tantum autē secundum rationē ipsorum, deus ac pater
 unigenitū filium excedit, quantū & aliorum singula. Tale nanq; incomparabile est,
 ut ab omnibus pariter distet, & nulli sit accessibile. Quare si æqualiter alijs à patre fi
 lius deest, æqualis illis est, quibuscum deest, qua blasphemia quid peius unquā Iu
 dæi dicerēt: quid uero à Gentibus audire possumus? Deinde nō erubescunt qui dei
 uerbum colere se fingunt, Iudæis ac gentibus iucunda grataq; documenta propo
 nentes. Nam si patri non cōparatur filius, ut neq; angeli, neq; cœlum, neq; sol, neq;
 terra, neq; animalū quæ in illa sunt, quicquā, aut plantarū, quo pacto ad proprias
 creaturas diuersitatē habebit? aut unde ipsi ad genitorē coniunctio? Ego, inquit, &
 pater unum sumus. Iterū enim eius dicti memoriā faciemus. At tu dic mihi, nō hoc
 conferentis seipsum uerbum est? Quid dixi conferentis, immo unientis, ut ita dicam
 & naturæ identitatē hinc comprobantis? hic uero incomparabilem esse deū censet:
 & bonitas quidē & dei saluatoris nostri Iesu Christi, omnes homines prout capere
 possumus meditatione & exercitatione bonorū operum, ad simulationē dei omniū
 perducit his uerbis: Sitis perfecti sicut & pater uester qui in cœlis est. Hic uero uni
 genitū naturali cū patre cōiunctione (quantū in ipso est) priuat: quāuis & hæc ratio
 aduersus istum ipsum detorquebitur. Si enim incōparabilis est pater, qua ex re dis
 similitudinis demonstrationes accipiet? Nam si alterā substantiam alteri conferen
 do dissimilitudinem inuenisse inquit, quomodo qui confertur incomparabilis est?
 Quod si nec initium quidem comparisonis habet, unde potuit hanc diuersitatē per
 cipere? Ita uidetur, quod malum est, non solum bono esse contrariū, uerumetiam si
 bñpsi: à quo liberet nos gratia domini nostri Iesu Christi, quo cum patri gloria cū
 sancto spiritu nunc & in secula seculorum. Amen.

BASILII MAGNI CAE

SARIENSIS EPISCOPI ADVERSUS EVNOMIVM

Liber. II. quod filius in diuinis non est factura,
 nec patre duratione aliqua
 posterior.

CVM igitur in ea oratione quam de Deo omniū habuit, blasphemias in filium Dei subaffirmauerit, ut potuit, ipsi deinde unigeni
 to filio linguam immisit. EVN. Quid enim, inquit, & unicus
 filius, unigenitus enim: de quo si, ut poteramus, sanctorū uoces,
 apposuissemus, quibus filium geniturā & facturam prædicant,
 per diuersitatem nominum substantiæ quoq; diuersitatem ob
 tendentes, ab omni cura atque negotio liberi essemus. Sed propter eos qui corpo
 ream

A ream generationem putantes uniuocationibus cespitant, necesse est forte de his etiam pauca dicere. **BAS.** Hæc ille. Ego uero si ut de re ficta, sic de hac uniuersa oratione oportet excogitare, quo pacto in uanis auditorijs ad meditationem eius quod in re falsa uerisimile est, adulescentibus ut declament proponitur: quoniam & pariter illis cuncta adumbrata pugnae similia sunt: ad accusatores non constitutos ad pugnam, ad accusationem non prædictam, responsio ad iudices, qui nulli esse uidentur, oratio: si sic, inquam, & hæc audire oportet, & ipse hæc inquisitionem omitto, & ceteros admoneo nulla cura dicta eius uersare: sed si maiora sunt quæ promittit, & multis suspicari accidit, nonnullam esse apud eum curam ueritatis, profectò necesse est prout possumus, singula redarguere. Sed quis inquisitionis modus iustior fiat, quam ut his documentis quæ à spiritu nobis tradita sunt, orationem conferamus? Si quid illi congruū inueniamus, id suscipiamus: quod uero aduersus illa proficiscitur, id ut nobis inimicum effugiamus. Quare primum illud ostendat, quinam *Filium non esse facturum* è sanctis genituram & facturam Christum dixerunt? quas scripturæ uoces in demonstratione habet? Nam si beati Petri uoce in actibus apostolorum perscripta innititur, ubi dicitur: Sciat omnis domus Israël, quod dominū ipsum & Christū deus fecit, quem uos crucifixistis. Primum nihil ad id quod quæritur, habet hoc testimonium. Nam cum promisit ostendere à sanctis dici facturam esse filium, testimonium præbuit de deo & patre, quod fecerit. Nec enim illud dicet licere sibi cum de tantis rebus uerba faciat, deductiones quasdam & deriuationes nominum excogitare. Nam si otiosi etiam uerbi supplicia in die iudicij patiemur: multo minus, si de tantis rebus quicquam innouamus, sine poena dimitemur. Et forte illud quidem **B** tanquam congruum Deo & patri dici diuina ratione docemur: hoc uero non posse accommodari unigenito, spiritus sanctus per ea quæ tacuit demonstrauit. Quoniam igitur pacto tutum est, hac uoce, fecit, traducta, facturam factorem omnium appellare? Nam si huiusmodi appellatio idonea ei erat, non fuisset silentio à spiritu tradita. Sed in creaturis quidem inuenimus à uerbo, fecit, facturæ appellationem esse traductam: in filio autem Dei nequaquam. In principio, inquit, fecit Deus cælum & terram. Et rursus: In factis manuum tuarum meditabar. Et inuisibilia eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Itaque in quibus oportet hoc nomen scriptura suscipiens, in domino nostro & saluatore Iesu Christo, quasi non decens magnitudini maiestatis, obticuit. Et securim quidem, & lapidem angularem, & lapidem offensionis, & petram scandali, ceteraque huiusmodi, in quibus non multum laudis esse uidetur ijs, qui ad significationem nominum non perueniunt, dominū gloriæ appellare non erubescit: facturam uero nusquam omnino nominauit. At iste se ab ipsis recepisse sanctis hoc nomē ait, ut non solum suo tempore præsentis calumnijs persequatur, sed eos etiam sanctos qui olim fuerunt. Verum præterquā quod indecens atque periculosum est audacter huiusmodi res inuadere, ac à seipso domini nomina transformare: Apostoli etiā sensus non tradit eam filij substantiā, quæ ante secula fuit, de qua nobis in præsentia sermo est: non enim de substantia ipsa dei uerbi quod in principio erat apud deū, sed de eo qui seipsū exinaniuit in serui forma, & factus cōformis huic corpori humilitatis nostræ, & crucifixus est ex infirmitate, perspicuè differit. Et hoc unicuique notū est qui parumper apostolicę dictionis intentionē animo uoluit, quod non theologiæ nobis

In Dei agnos-
minationibus
non temere
quicquam in-
nouandum.

tiam eius posset aperire. Et rursus: Petrus ille qui propter ueritatis cognitionē beatificatione illa potitus est, non dixit tu es genitura, sed tu es Christus filius Dei uiui. Et Paulus, cū uniuersam scripturam suam filij appellatione explēset, nullo tamen in loco inuenietur genituræ fecisse mentionem: quod iste magna confidentia, tantumquam si ex diuino id accepisset auditorio, profert. Nec enim hoc etiam in loco ipsi concedendum est, hanc uocem genuit, quæ de patre dicitur, transfiguranti & traduci centi genituram filium dei nuncupari. Quoniam non quodcunq; consecutione uerborum subostenditur, in id facile insilire eum oportet, qui diuino timore castigatus est. Sed cum ijs quæ in scriptura sunt nominibus sit contentus, per ea ut decet glorificationem, Deo adimplere debet. Nam si qui ab initio ex Hebræorum lingua in græcam traduxerunt, quædam nomina interpretari ausi nō sunt, sed ipsam hebraicam uocem transposuerunt, ut sabaoth, adonai, eloim, & huiuscemodi: nec in diuinis nominibus solum, uerum etiam in compluribus alijs hanc reuerentiā adhibuerunt: quā magnū nos decet circa domini nomina timorē habere? Quando igitur illi à seipsis quædam nomina confingere passi fuissent, qui nec interpretari quædam cōfisi sunt, ne incongruis uerbis perspicuitatem sententiæ dissoluerent? Sed se genuit, inquit, Deus: quomodo non conuenit genituram eum qui natus est, appellare? Quia arduum nobis est nostris ipsum nominibus inuocare, cui largitus est deus nomen supra omne nomen. Filius meus es tu, inquit, ego hodie genui te. Atqui consentaneum erat magis secundum istorum rationē propterea, quod genitus est, genituram appellari, non filium: sed dictū non est. Quare oportet, si quis ante oculos habeat Christi iudicium, cū sciat quā periculosum sit subtrahere quicquā aut addere ijs, quæ à spiritu tradita sunt, nō cōmitti per seipsum quicquā innouare, sed in ijs quæ à sanctis prædicta sunt acquiescere. Quod igitur nec cōmunis consuetudo, nec scripturarū usus suscepit, id audere quomodo non summæ superbiæ est? Quis enim pater aut mater benigno ac placido cū sit erga eū quem genuit affectu, uolet illum magis uocare genituram quā filiū aut natum? Nate enim, inquit, uade in uineam. Et alibi: Deus providebit sibi uictimā holocausti nate mi. Et rursus Isaac inquit, quis tu es nate? Et, Fili noli despicere doctrinam domini. Et, Filius sapiens letificat patrē. Et similia. Nullo autē in loco quisquā genituram eum qui ex se est, dixisse demonstratur. Cuius causa liquidō patet. Filius enim & natus animatorū sunt nomina: genitura uero nō semper. Potest enim etiā quod antequā figuratū sit, ab ortu eiectum, genitura nominari: quod nati appellatione dignū nō est. Præterea fructus terræ, genituras & genimina, nō natos appellamus. Nō enim bibam, inquit, de genimine uitis huius. Raro uero inueniemus hāc in animatis appellationē assumptā: & sicubi dicta est, de his animalibus dicitur, quæ improbata in imaginē prauitatis assumuntur. Serpentes enim, inquit, genimina uiperarum. Qua ex re, ut opinor, & cōmunis consuetudo huiuscemodi appellationem spreuit, & diuina scriptura præcipuē in unigenito dei recusare uidetur. Nati etiam appellationem, quoniam ualde humanitus dici uidetur, non suscepit. Ostendit autem id Apostolus, qui dominum sursum atque deorsum & ubiq; filium appellans, & alijs ipsum nominibus glorificans, primogenitū, imaginē, splendorem, geniminis ac genituræ appellationē euitauit. Quod si iste contendit, uel eorū aliquis qui huius orationem defendunt, ostendat, & hæc omnia ipsi debere cōcedemus. Verū nisi impiū Marcionē imitatus alia ē
diuinis

A diuinis sermonibus tollat, alia inscribat, nequaquam inueniet. At geniminis siue ge-
niturae uox, hoc pacto & à communi consuetudine, & à scripturarum usu aliena de-
monstrata est. Nunc uero uideamus si de ipsa substantia filij hoc nomē prædicari
possibile sit. Nam ipse dicit. . EVN. Impossibile est aliud quid esse substantiā
intelligere, & aliud præter eam quod significatur. Verum ipsam ait esse substantiā
quam nomen significat, cū appellatio uerè ipsam ostendit substantiam. BAS.
Digna profectò iudicibus, quos fictos induxisti, hæc tua sunt dogmata. Nam sic
ut in somniorum foro, uel ebriorum concione ubi nullus audiat aut intelligat quæ
dicuntur: ita cum sufficere putes, pro omni probatione quod ipse dixeris, magna cū
licentia lege quasi sancis quodcunq; uolueris. Quis enim nescit quæcunq; nomina
absolutè ac per se proferuntur, hæc esse significatiua rerum subiectarum: quæcunq;
uero ad alia dicuntur, hæc ad ea quæ dicuntur, habitudinē solum ostendere? Nā ho-
mo quidem, exempli causa, & equus & bos, ipsum quod nominatur, quodlibet ho-
rum ostendit: filius autem, aut seruus, aut amicus, solam coniunctionem ad conne-
xum nomen significat. Quare qui genimen aut genituram audit, non ad substantiā
quandam mentem confert: sed cū alio id esse iunctum intelligit: nam genimen, cu-
iusdam genimen dicitur. Quod igitur nullius substantiæ sensum efficit, sed solam
habitudinem ad aliud affert, id si quis substantiam esse confirmat, quo pacto sum-
mae is amentiae non condemnabitur? Atqui paulò superius à nobis declaratum est
absoluta etiā nomina, etsi maximè uideantur subiectum quicquā significare, non ta-
men substantiam ipsam ostendere, sed circa substantiā proprietates quasdam de-
scribere. Verum hic sapientissimus, qui uanis in artibus totam uitam consumpsit,
B non erubescit dicere ipsam unigeniti substantiā geniminis nomē significare. Quod
quàm absurdum sit, quæso animaduertite. Si enim substantia genitura est, & e con-
uerso, quod genitura id substantia, omnia genita consubstantialia inter se erunt. Ex
qua ratione id eueniet, ut omniū creator eandem cū omnibus generatis habere sub-
stantiam ostendatur. Nec enim in filio solum substantiam dicet geniturā signifi-
care, in reliquis uero quæ generatione cōmunicant, nō eundē amplius sensum posside-
re: aut dicat clarā quandā causam cui cōtradici nequeat: quod eadem appellatio nō
pariter habeat in omnibus eandem potestatem. Sed nō poterit: quamcunq; enim
geniturae rationē excogitabit, hæc omnibus similiter genitis accommodabitur. Quod
ita esse, cuiuslibet auditoris intellectus maximū signum est. Vnusquisq; enim cum
hunc ab illo natum esse audit, seipsum interroget, quem animo sensum concipiat.
An quod genitus, eius qui genuit substantia sit: an hoc dicere ridiculum, illud ueris-
simum quod ab eo generatione ad esse productus sit? Pariter igitur id & in unigeni-
to, & in quouis generatorum dicere conueniet. Et nullus (quoniam habitudo com-
munis est) dignitatem unigeniti deprimi putet. Non enim in eo quod est ad aliquid
quodammodo se habere, differt ab alijs filius, sed in proprietate substantiæ excel-
lentia Dei ad mortalia perspicitur. Sed attendite ad quod inconueniens ratio isto-
rum adducat. Si genitura alterius dicitur genitura, ueluti & communis consuetudo
confirmat, & nullus unquam contradicet: hoc autem ipsum substantiam, secun-
dum rationem istorum significat: illius erit substantia cuius genitura dicitur: qua
ex consecutione rerum sequitur, non unigeniti substantiam geniturae appellationē
significare, quod iste uolenter dicit, sed ipsius Dei omnium. Si enim nō licet, aliud
esse

Patrem ab
eterno fuisse
patrem.

Filium à non
esse ad esse
productum.

ὁ ὡς ἐνός
καὶ τοῦ.

esse substantiam intelligere, & aliud genituram præter ipsam, idem est substantiam e
dicere & genituram. At filius dei genitura est, Dei ergo substantia erit, si genitura
substantiam significat. Et sic genitura, ex ratione istius, ingeni substantia ostende
tur. Quod si ridiculum est quod sequitur, qui antecedentia posuit, is dedecoris notã
subeat. Videtur enim oratio, nescio quomodo, cum semel extra ueritatem deducta
sit, ad multiplicia periculosaq; inconuenientia per quandam seductionis consecutio
nem efferri. Verum hæc præludia quædam sunt, & præparationes blasphemiar.
Caput autem mali in sequentibus affert, dicens. EVN. Substantiam filij natam
quidem esse, cum nō esset ante substantiam suam: esse uero natam ante omnia pa
tris uoluntate. BAS. Eadem adhuc adhibet artificia, de substantia nobis filij
differit, quasi de alio, nō de ipso filio differat, quo pacto auditum ad suscipiendam
blasphemiam permitigat, cum non aperte dicat, natum esse à nihilo filium, sed sub
stantiam eius natam esse, cum non esset. Dic, ante quas res ipsa non erat? Videtis
cauillationem, ipsam ipsi comparat, ut tolerabilia dicere omnibus uideatur. Non
ante secula dicit ipsam non fuisse, neq; simpliciter nō fuisse, sed antequam ipsa esset.
Agè uero dic, patris ne essentia antiquiorem asseris propria eiusdem substantia?
Nam si non subiicit temporibus substantiam filij, neq; prius hac ratione intelligit,
inanis & otiosa hæc ei est ratio, quare nec ulla responsione digna est. Attamen non
minus & de Deo omnium dici poterit, si quis ad patrem hanc uanitatem transfer
re uoluerit: eiusdem enim amentia est, si quis Deum ante suam substantiam non
esse dicat, & si ante seipsum fuisse asserat. Quod si tēporaliter & prius illud de sub
stantia filij accipit, & à nihilo essentiam eius, immo primū ipsum filium (nihil enim
refert quantum ad rem, hoc uel illo dicere modo) posteriorem quàm tempora po
net: uel si quis ita uelit, quàm secula, seculorum creatorem. Deinde suas blasphemias
persequens, patrem etiam asserit non fuisse patrem à principio, sed postea factū
esse. Atqui si bonum, si pulchrum est diuinæ beatitudini patrem esse, quomodo er
go à principio quod decebat, ipsi non aderat? At enim melioris ignoratione, aut im
potētia hunc fuisse defectum ratiocinabuntur. Ignoracione quidem, si postea quod
est melius adinuenit: Impotentia uero si sciens atq; intelligens, quod optimum est
assequi non poterat. Sed si (quod est nefas dicere) non est ei bonum patrem esse, cu
ius gratia commutatus peius elegit? Conuertatur in aduersarios hæc blasphemia.
Nam Deus omnium ex infinito pater est, nec incepit pater esse. Nam neq; defectu
uirtutis, ne expleret uoluntatem detinebatur: nec quasdam seculorum periodos ex
pectabat, ut sicut in hominibus & reliquis animalibus creatis perfectione, ad gignē
dum uirtute proueniente, quod uoluit assequeretur. Infani enim est hæc & excogi
tare, & dicere: sed æternitati suæ, coæternam, ut ita dicam, habet paternitatē. Quā
obrem & filius cum ante secula sit & semper sit, nunquam esse incepit: sed ex quo
pater est, & filius est. Et illico cū quis patris cogitationem capit, filij etiam incurrit.
Nam pater filij uidelicet pater. Patris igitur origo nulla, origo uero filij pater: inter
hos autem nihil. Quomodo igitur non erat à principio (nam hoc est, illud ante su
am substantiam quod per cauillationem ab istis dicitur) is ante quem nihil intelli
gitur, nisi pater, à quo & esse habet, non per interuallum superiore, sed pro causa
præordinato. Si ergo æterna coniunctio filij ad patrem & Deum ostenditur: cum
nostra cogitatio à filio thaud per ullum uacuum ad patrem tendat, sed absq; inter
uallo pa

A uallo patri filium coniungat, qui nullo medio disseparatur: quem aditum relinquit
 perniciosæ blasphemie eorum, qui dicunt à non esse ipsum ad esse productum: Ad
 hæc mirari esset dignum de tanta ipsorum dementia, quod non intelligunt se, cum
 ex non esse dicunt filium, non patre solum posteriorem ostendentes, sed ea quoque
 re qua unigenitum à patre disseparant. Nam necesse est, si quid est inter patrem &
 filium, id antiquius esse ipsa quoque productione filij. Quid igitur hoc esse poterit:
 quidnam aliud quàm æuum, uel tempus? Qui enim superiorem patris uitam, unige-
 niti uita intelligit, qua re alia quàm æui, uel quorundam temporum spatio mensu-
 rans, excessum inuenisse dicitur? Quod si uerū est, falsa scriptura est, quæ dicit per i-
 psum esse factum æuum & secula, & quæ docet omnia esse facta per ipsum: cum pa-
 teat, in omnibus æuum ac secula etiam comprehendi. Quod si non negare se dicent
 ante secula filium natum esse, non lateat eos quod oratione dant, id reuera ab ipsis
 tolli. Interrogabimus enim eos, qui à non esse producant unigeniti substantiā, quan-
 do nō erat, ut dicitis, quod illud erat interuallum? quam illi interuallo appellationē
 excogitatis? Nam cōmunis consuetudo, aut temporibus, aut æuo, uel seculis omne
 spatium subijcit. Nam quod in sensibilibus est tempus, id in supernaturalibus natu-
 ra æui dicitur. Isti uero dicant, si quid tertium ex sapientia sua excogitauerunt. Dum
 uero tacent, haud ignorent se substantiam unigeniti seculis postponere. Si enim fu-
 it, quod spatium antiquius filio, uitæ patris coextensum, horum alterum fuisse per-
 spicuum est. Sed nec est, nec erit antiquior sensus unigeniti substantia: omni enim
 re quæ antiquitatis ratione potest excogitari, superior substantia dei uerbi, quod in
 principio erat apud deum, inuenietur. Nam etiam si seipsam imaginationibus mēs
 infinitis & conformationibus rerū quæ nullam habent substantiam, se immittens
 quæ non sunt excogitet: nullam tamen uiam inueniet, qua unigeniti principio se po-
 terit antepone, & inferiorem proprio motu uitam eius relinquere, qui per se uita
 est, & excogitatione propria Dei uerbi initium superare, & secula suspicari absque i-
 pso deo seculorum fuisse. At uero cum debitam unigenito gloriam auferat, animad-
 uertite, quibus uerbis eum glorificet. EVN. Est autem substantia filij, inquit,
 ante omnia nata patris uoluntate. BAS. Id magnum attribuit filio, quod anti-
 quior sit creaturis, & ante ea quæ ipse fecerit. Opinatur enim sufficere ad gloriā cre-
 atori omnium, quod ante proprias creaturas collocetur. Nam cum, quantum in i-
 pso est, à dei ac patris coniunctione ipsum alienarit, in præponendo creaturis glori-
 am ei attestatur: deinde blasphemiam ad summam efferens turpitudinem, ineuita-
 bili nos syllogismorum necessitate, ut putat, circumsepsit. EVN. Aut enim iam
 existentem, inquit, pater genuit filium, aut non existentem: quod si non existentem,
 nemo me, inquit, temeritatis incuset: at si existentem, non absurditatem solum &
 blasphemiam, uerum etiam & stoliditatem omnem hic sermo excedit: qui enim est,
 generatione non indiget. BAS. Hæc est illa diuulgata cauillatio ab alijs olim
 adinuenta: nunc uero impudicis istorum, & turpissimis linguis consummata atque
 perfecta. Verum nos illud primū auditores admoneamus, hūc illum esse, qui quo-
 niam multi ex ignorantia humanitus generationē filij acciperent, necessitate in hos
 sermones compulsus sit, hunc illum esse qui è corporeo sensu ad spiritualementem specu-
 lationem indoctas animas reuocet. Qui quoniam animalia nō existentia prius, nā
 scuntur postea: & quod hodie natum est, heri non fuit: hunc ipsum sensum ad uni-
 geniti

*In principio
erat uerbum.*

geniti tradit substantiam. Et quoniam natus est, inquit, ante generationem non erat. Sic magnifice diuinam nobis unigeniti generationem enarrat, & his rationibus fratrum infirmitati medetur: dignissimus omnium in quem prouerbum illud dicitur, Medice cura te ipsum. Nos uero quam ei in hoc animi languore mitigationem afferemus nisi eam quæ à spiritu sancto per beatum Ioannem nobis prædicta est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: Nec enim principio possibile est antiquius quid excogitare: non esset enim principium, si quid ante se haberet superius: neque quod erat, cogitatione transgressos ad id quod non erat ascendere: contemnere enim est quod erat, si quod non erat excogites. Nam si eorum esset principium, quæ dicuntur ad aliud, ut principium sapientie in principium uiae bonæ, & in principio fecit Deus: forte possemus eius qui tali principio constitutus est, generationem cogitando excedere. Verum quoniam id principii significatum absolutum, ac sine relatione supremam naturam significat: quomodo non deridendus is est, qui ultra hoc principium cogitatione circumuagatur, & id suis imaginationibus excedere conatur. Pariter autem extenditur uerbum erat, cum in superabili hoc principio: non enim eam quæ in tempore est substantiam uerbum hoc, erat, significat: sicut homo erat in regione Hus, & homo erat de Ramatha-im, & terra erat inuisibilis: sed ipse nobis Euangelista in alio sermone huius uerbi erat, significatum ostendit, dicens. Quis est, & qui erat omnipotens? Quale enim illud est, tale est & hoc erat, sempiternum pariter & nullo tempore obnoxium. Qui uero non existentem eum dicit, qui in principio est, nec sensum principii custodit, nec ipsi in principio substantiam unigeniti coniungit. Nihil enim excogitari potest principio antiquius, & esse Dei uerbi, inseparabile est à principio. Quare quantum cunctis uolueris inuiti mentis inquisitione retrocurrere, pertransire tamen quod erat, & ultra illud ferri cogitationibus non poteris. Verum è contrario, iste à nobis quoque interrogetur, utrum à principio uerbum erat apud Deum, an postea accessit? Nam si erat, prohibe linguam tuam à malo, ab ea scilicet blasphemia quod non erat. Sed si, quod fas dicere non est, commodius me est tuis ad te uerbis uti, quod non blasphemiam solum, sed omnis stoliditatis excessum habet, homines scilicet sermonum spiritus rationem querere: & discipulum Euangelii se profiteri, in Euangelium autem ipsum insurgere. Aduerte igitur quam diligenter, quam aperte diuinæ uoces generationi filii, quæ fuit ante secula, attestantur. Nam quoniam Matthæus quidem generationis secundum carnem interpret factus est, ut ipse ait: Liber generationis Iesu Christi filii Dauid. Marcus autem Ioannis prædicationem, initium Euangelii fecit, dicens: Initium Euangelii Iesu Christi: sicut scriptum est in Esaia propheta: Vox clamantis in deserto: Lucas uero & ipse per corporalia initia ad diuinitatis doctrinam accessit: necessariò euangelista Ioannes cum ultimus ad scribendum uenisset, super omne sensibile ac tempus quod sensibilia sequitur, mentem extollens, immo uirtute spiritus eleuatus, ad ipsum accessit, qui ultra omnia est, quasi testimonium etiam ipse perhibens, quod & si secundum carnem Christum cognouimus, attamen nunc non adhuc cognoscimus. Id enim principium capiens, & corporeos omnes, atque temporales sensus inferiores theologia sua relinquens, per magnificentiam cognitionis præcedentem aliorum prædicationem superauit. Non ex Maria, inquit, principium, nec ab his temporibus, Sed quid

a quid? In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deū, & Deus erat uerbū. Sic substantiam æternam, impassibilem, generationem connaturalem ad patrem, magnificentiam naturæ, omnia hæc paucis uerbis concepit, & additione uerbi erat, re duxit in principium, ora eorum quasi claudens, qui quod non erat blasphemant, & longè antè, huiusmodi cauillationum aditum succidens: deinde per theologi- am, quasi perspicuam descriptionem naturæ unigeniti, conformata quasi iam co- gnoscantibus hac uoce ostendit, dicens: Hic erat in principio apud Deum. Rur- sus hic huius uerbi, erat, additione, æternitati paternæ unigeniti generationem con- iunxit. Et rursus: Vita erat, & uita erat lux hominum, & erat lux uera. Sed quam- uis ita undiq; oratio æternitatis additionibus tuta sit, omnia tamē hic depellens sp- ritus testimonia, nec audire uidetur Ioannem, ita crebro nobis uerbum erat incla- mantem: Non existens, inquit, prius, postea ergo natus est. Quod si non erat, ut dicit is, in principio, quam clariorem pugnam ostendet aliquis contra Euangelij uo- ces, quibus credidimus. Illud uero cui mentis compoti non uidebitur, quemad- modum oculus cum luminata loca exierit, ac in obscura inciderit, propter priuatio- nem luminis uidere desinit: sic intellectus, si extra id quod est, imaginationibus cō- pellatur, cum ueritas quasi lux eum derelinquat, confusus, & insipiens ab intelligen- do desinit. Nec igitur oculus, si lux non est, uisu uti poterit: nec intellectus ab unige- niti sensu diductus, officio intelligendi utetur. Nam casus à ueritate mentis, uisus priuatio & cæcitas est. Quare uana omnino est illa mens, & inflata nihil intelligit, quæ unigenito antiquiora se concepisse opinatur. Sicut si acumen uisus ei oculo ali- quis attestetur, qui ad tenebras inspicit. In lumine enim, inquit, tuo uidebimus lu- cem. Qui uero intellexisse dicit, quando nondum erat lumen, similis hīs est, qui in sensu phrenetico quæ nō adsunt uidere se imaginantur. Nam quæ filium excedunt, non intelliguntur. Quoniam quod est oculo sensibile lumen, hoc animæ Deus uerbum. Erat enim, inquit, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Non illuminata igitur anima nihil intelligere potest. Quomo- do igitur ultra generationem luminis quicquam comprehendetur? sed oportet, ut arbitror, eos qui aliquid curant de ueritate, corporeas similitudines omittere, ne co- gitationes de Deo imaginatione materiali contaminent: sed à spiritu sancto tradi- tam nobis theologiam imitentur, ac pro hīs interrogationibus quæ nil ab insolu- bilibus desunt, cum ad utramq; partem periculum ostendant, dignā de Deo gene- rationem intelligere, impassibilem, impertibilem, indiuisibilem, sine tempore, instar resplendentis à luce radij, ad diuinam generationem ductos. Intelligere autem ima- ginem inuisibilis Dei, nec secundum artificiosas has imagines ad exemplar postea laboratam, sed existentem & consubstantientem cum prototypo qui ipsi substanti- am dedit. Idemq; cum archetypo existentem, nec imitatione figuratam, sed tan- quam sigillo aliquo tota patris natura filio impressa: aut si uis, qualis artium sit cō- stitutio, tota ex docentibus in discipulos immissa, cum nihil desit docentibus, & per- fectio adsit hīs qui didicerunt. Vel id quidem non ita congruum ad similitudinem propter temporis spatium: Illud commodius, qualis est intellectus natura mo- tibus mentis sine tempore constituta. Et nullus orationem hanc mihi carpat, si quid exemplorum non penitus proposito conuenit. Nec enim possibile, parua & uilia diuinis atq; æternis ad unguem accommodari: nisi in quantum dissimulationem

*Processionis
filij simile,*

Imago splen-
dor, sapientia
Dei & quo-
modo de filio
accipienda.

eorum redarguunt, qui impassibilem generationem non possunt mente concipere. Imago uero dictus est filius, & est imago genita: & splendor maiestatis Dei, & sapientia, & uirtus, & iustitia Dei, non ut habitus, neque ut aptitudo, sed uita substantia & operans, ac splendor maiestatis Dei. Quapropter & totum in seipso patrem ostendit, ex tota eius maiestate resplendens. Quàm absurdum est ergo dicere, maiestatem Dei non habere splendorem uel sapientiam Dei, & non unà cum Deo semper fuisse. Sed si erat, inquit, non natus est. Respondebimus ergo, immò quoniam natus est, erat, nō innascibile habens quod est: ens uero semper & coexistens patri, à quo etiam habet substantiæ causam. Quando igitur ad esse à parte productus est: Ex quo pater fuit. Sed ab æterno, inquit, pater: ab æterno ergo & filius, per generationem innascibilitati patris coniunctus. Quod autem non nostra sit hæc ratio, ipsas sancti spiritus uoces ipsis in testimonium præbebimus, ac de Euangelio quidem sumemus: In principio erat uerbum. A' Psalmista uero ut à persona patris dictum: Ab utero ante luciferum genui te: & utraq; componentes dicemus, & erat & natus est. Sed uerbum illud genui, causam ex qua essendi principium habet: uerbum autem erat, intemporalem eius & æternam substantiam significat. Eunomius uero pro fraude sua certans ad inconueniens orationem se adducere putat. EVN. Si enim, inquit, ante suam generationem filius erat.

BAS. At id quod dicis ante generationem, o inanis tu, uel nullo modo subsistit, & cogitationis est figmentum nullo subiecto inhaerentis. Sed cur amentibus contradicendum est: uel si ad aliquid eorum quæ sunt tendit, ad æui quoq; sententiam inducetur. Verum quoniam secula omnia cum filij creatura sunt, infra generationem unigeniti intelliguntur. Inanis est qui antiquius quid substantia filij quærat: nihil enim alienius quærat, quàm si de patre quæreret, utrum ante suam substantiam fuerit, an non. Quemadmodum enim stultum esset, eo qui sine principio & ingenuus est, quicquam superius quærere: sic si quis cum de filio si ab æterno simul cum patre est, & nihil inter se habet & genitorem, temporales facit prioris interrogationes, æqualis amentia est. Nam simile est, si quis interroget quid futurum sit post obitum immortalis: & si quis quærat, quid erat ante generationem æterni. Hi uero quoniam proprietas patris, quæ est sine principio, etiam æterna appellatur, idem sine principio esse & æternum censent. Et quoniam filius non est ingenuus, non esse æternum profitentur. Hæc autem re ipsa plurimum distant. Nam ingenuus quidem, quod nec sui originem, nec essendi causam habeat. Æternum uero dicitur, quod omni tempore ac æuo secundum esse antiquius est. Vnde filius nec ingenuus est & æternus est. Verum & æuum iam æterni appellatione nonnulli dignantur: quoniam ex eo quod est semper, etiam nominationem hanc sortitum est. Nos autem id quod æternum est, creaturis attestari, & creatorem hac professione priuare, eiusdem amentia dicimus. At Eunomius ad turpissimum deducens orationem quid dicit? EVN. Nos autē cū his quæ à sanctis patribus olim, & nunc à nobis demonstrata sunt, permaneamus: si nec substantia Dei generationem suscipit, neq; alia quædam subiecta fuerit substantia ad generationē filij, non existentem filium natum fuisse dicimus. BAS. Quis in pietatis causa tantum contendit, quis in amando Christum tantum gloriatus est, quantum isti uituperationis & decoris uerbis & maiestatem unigeniti demolientibus gloriantur? Non cessabis nō existere

Ingenitum esse
se & æternum
esse distant.

Æuum.

A existentem appellare impiè eum qui uerè est, eum qui fons uitæ est, eum qui omni-
 bus quæ sunt, ipsum esse præbuit. Qui cum ad suum cultorem Moſen oracula ede-
 ret, conuenientem ſibi & ſuæ decoram æternitati appellationem inuenit, eum qui
 eſt, ſeipſum nominans. Ego enim, inquit, ſum qui ſum. Quibus uerbis nullus obijci-
 et, quod à perſona Domini dicta non ſunt, qui cum Moſe legis Iudaicum uelamen
 in corde inuolutum non habeat. Scriptum eſt enim, quòd uiſus eſt Moſi angelus
 Domini in rubo, in flamma ignis. Cum angelum ergo narrationi ſcriptura propo-
 ſuerit, Dei adduxit uocem. Dixit enim, inquit, Moſi: Ego ſum Deus patris tui A-
 braham: Et rursus poſt pauca: Ego ſum qui ſum. Quis igitur idem ipſe & angelus
 & Deus? Nonne ille de quo didicimus, quod uocatur nomen eius magni conſilij an-
 gelus? Ego quidem puto non pluribus nos indigere ad demonſtrationē, ſed ipſam
 admonitionem iſs qui Chriſtum diligunt ſufficere: his uero qui curari non poſſunt,
 nullam fore utilitatem ex multitudine eorum, quæ dicuntur opinor. Nam & ſi po-
 ſterius factus eſt magni conſilij angelus: ſed tamen & prius non repudiabat angeli
 appellationem. Nec hic ſolum inueniemus Dominum noſtrum & angelum & De-
 um à ſcriptura nominatum: uerum etiam & Iacob cum mulieribus uiſionem enarra-
 ret, dixit mihi angelus Dei, inquit. Et poſt pauca de eodem: Ego ſum Deus qui ui-
 ſus ſum tibi in loco ubi unxiſti lapidem. Atqui, illic in lapide ad Iacob dictum eſt:
 Ego Dominus Deus Abraham patris tui & Deus Isaac. Qui ergo hic angelus di-
 ctus eſt: hic ipſe ibi dicit Iacob ſe manifeſta tum fuiſſe. Quare patet cuiſlibet, ubicun-
 que angelus & Deus idem appellatur, unigenitum ſignificari, cum ſeipſum per ge-
 nerationes hominibus manifeſtet, & ſanctis ſuis uoluntatē patris annuntiet. Quas
 B ob res qui & Moſi eum qui eſt, ſeipſum nominauit, nullus proſectò alius præter de-
 um uerbum, qui à principio erat apud Deum, intelligetur. Sed qui loquuntur ini-
 quitatem in exelſum, non existentem dicere filium nō timuerunt: & inſipiens quidē
 in corde dicit, non eſſe Deum. Hi uero non ſolum corde cogitauerunt, ſed etiā in præ-
 uitate locuti ſunt: & poſterioribus per ſcripta temporibus tradere nō recuſauerunt, nō
 existentem auſi Deū nominare. Et quoniā nec dæmones ipſos uident negare quod
 Deus ſit, cū mente ad ſuperiora redierint tempora, ubi impiam ſuam expleuerunt
 cupiditatem, non fuiſſe aliquando filium blaſphemantes, quaſi cum ſua natura non
 fuiſſet, gratia ſit ad eſſe à Deo productus. Deinde cum eam uocem quam Paulus
 de Idolis emiſit: Seruiuiſtis, dicens, Dijs, qui natura Dei non ſunt. Et Hieremias: Iu-
 rabant per eos qui Dijs non ſunt. Et ſapientiſſima Heſter: Non tradas Domine ſce-
 ptrum tuum iſs, qui non ſunt. Ipſam iſti uocem de Deo uero dicentes, quoniam iure
 amplius Chriſtianorum ſibi appellationem attribuunt? Etenim etiā alibi iſte hic i-
 pſe Apoſtolus in ſpiritu Dei loquens, non existentes appellat gentes: quia cogniti-
 one Dei priuatæ ſunt, cum dicat: Quoniam quæ non ſunt, elegit Deus. Nam quoni-
 am Deus eſt, qui eſt & ueritas, & uita, qui Deo qui eſt, coniuncti per fidem nō ſunt:
 ſed non existi-
 menti mendacio copulati, propter deceptionē qua erga idola afficiuntur
 cum propter priuationē ueritatis, tū propter alienationem à uita iure, ut credo, nō
 existentes nominati ſunt. Cum ad Ephēſios etiā ſcriberet, ut uerè coniunctos ei, qui
 eſt, per cognitionem oſtenderet, existentes eos per excellentiam nominauit, dicens:
 Sanctis qui ſunt, & fidelibus in Chriſto Jeſu. Sic enim & qui ante nos fuerunt tra-
 diderunt, & nos in antiquis codicibus inuenimus. Hic autē nec ea, cuius ſerui Chri-

Deum filium
 à ſcriptura an-
 gelum appella-
 ri.

Nota mysteri-
 um.

sti participes sunt, appellatione Deum nostrum dignum putare sustinuit, sed cum qui à nullo ad esse creaturas produxit, non existentem appellauit. Verum inde magis aliquis quantus sit contemptus illius addiscet, unde se simulat Dominū decorare. **E V N.** Non facimus, inquit, cōmunem unigeniti substantiam cum ijs quæ ex nihilo facta sunt. Nam non est substantia quod non est: sed tamen ei excessum attribuimus, quantum excedere necesse est creatorem super proprias creaturas. **B A S.** Posteaquam argumentis suis huc orationē deduxit, iam uerbo in speciem humanior factus dicit se non facere cōmunem cum eis quæ ex nihilo sunt, substantiam unigeniti. Atqui si Deus omnium, quoniam ingenitus est, necessariò differt à genitis: genita uero cuncta cōmunem habent ex nihilo substantiam, quomodo non necessariò hæc secundum naturam coniunguntur? Nam quemadmodum illic inaccessibile dissepulat naturas, eodem pacto hic conditionis æqualitate, itidem inter se colliguntur. Cum autem ex nihilo dicant esse filium, & ea quæ ab ipso facta sunt, & unā secundum hoc eorum faciant naturam, nō tamen se dicunt filio similem eis quæ ex nihilo sunt substantiam attribuere. Nam quasi Dominus esset ipse, quantum uult præbet unigenito dignitatis: & sic uerba facit. Tantum enim, inquit, ipsi excessum attribuimus, quantum excedere necesse est creatorē super proprias creaturas. Non dixit, comprehendimus aut glorificamus, sicut de Deo dicere oportebat: sed attribuimus, quasi ipse esset mensuræ distributionis Dominus. Quantum uero ipsi excessum concedit? Quantum excedere, inquit, necesse est creatorem proprias creaturas. Nondum id diuersitate substantiæ attestatur: nam homines arte, opera sua excelsunt, & tamen eiusdem cum eis esse uidentur substantiæ, ut cū luto figulus, & cum lignis nauicularius. Corpora namque similiter utraq; & sensibilia, & terrena pariter. Postquam uero tantam filio ad creaturas diuersitatem concessit, iam & in ipsa de unigenito sententiā uersutē agit. **E V N.** Nam idcirco, inquit, unigenitus est, quoniam solus ingeniti uirtute natus & creatus, perfectissimus factus est minister.

B A S. Ignoro quid horū oporteat molestius ferre, utrū uersutiam quam circa nomen unigeniti astutē adinuenit, tam præter hominū consuetudinē, quam præter *Vnigenitus.* *p*iam scripturarū traditionē, eius nominis sensum accipiens (nam unigenitus non qui à solo natus, sed qui solus natus, in cōmuni consuetudine appellatur) an ex nomine creaturæ blasphemiam, quā data opera nomini natus cōiunxit: ut nulla maiore excellentia uerbum nasci Domino attribui ostendat, quā creaturis: sed sicut filios genui & exaltaui, & filius primogenitus Israël, sic & Dominū Iesum esse nominatum: non quod habeat nomen supra omne nomē, sed æqualiter atque alia hac appellatione dignū putatum. Deinde hi ad Salomonis dictionē confugiunt, inde tanquā loco insidiarū in fidem excurrunt. Nam quoniā ex persona sapientiæ dictū est: *Dominus creauit me:* *D* *uit me.* licere sibi arbitrati sunt de Domino dicere, quod sit creatura. Ego uero cū multa de uoce hac habeam dicere, primū, quod semel in omnibus scripturis dicta est: deinde quod in uolumine cuius sensus plurimū latet, & per proueria & similitudines, per obscuros sermones & ænigmata ut plurimū procedente: ut nihil non ambiguū, nihil clarū ab ipso capi possit, prætermitto: ne longioribus interpositionibus orationē faciam longiorē, præsertim cū etiā inquisitio de his quæ male intellexerunt, in propriū locum nobis dilata sit, in quo hæc quoque pars concedente deo examinabitur. Et puto (dictū autem sit cū deo) multo magis idoneū propositionis dictio-

a ta dictionis sensum, & qui nihil periculi afferat, inquisitione ipsa emerfurū. Interea
 uero illud nō omittamus nonnullos interpretū, qui melius hebraicā linguam tenue-
 runt: possedit me, pro creauit, edidisse: quod eis maximo erit impedimento ad blas-
 phemiā. Qui etenim dixit: Possedi hominē per deum: nō quod creauisset Cain, sed
 quod genuisset, hac usus uoce uidetur. Sed unde incepimus redeamus. **E V N.**
 Idcirco, inquit, unigenitus, quoniā à solo natus & creatus, perfectissimus factus est
 minister. **B A S.** Si ergo non quoniā solus natus est, sed quoniā à solo unigeni-
 tus dictus est: idem autē est secundum te genitū esse & creatū esse: cur nō & unicā i-
 psū creaturā appellas, tu inquam qui cuncta facile & cogitas & profers? Hominū
 autem, ut per uestram rationē uidetur, nemo est unigenitus. Nam ex coitione omni-
 bus est generatio. Nec Sara unigeniti filij mater erat: nō enim sola sed cū Abrahā
 simul eū genuit: & si uestra tenet opinio, necesse est totam uitā dediscere, cū non fra-
 trum priuationē, sed desolationē parentum id nomē significet. Iam uero & creatura
 præter causam dignitate dei uerbi inferior est, quod unigenita esse non potuit quo
 aliquid patri ad creationē filius contulit, quāuis nec ab ipsis concedatur. Ministrum
 enim perfectissimū eum nominauit. Quomodo ergo secundū uos, non à solo patre
 creatura etiā facta est, qui tanquā inanimatū instrumentū & patri deū uerbum ap-
 ponitis: nisi & nauiculariū negabit aliquis solum nauē fecisse, quoniā instrumentis ad
 construendum usus est? Quare unigenita est & creatura, & partes eius non tantū
 modo uirtutes inuisibiles, sed etiā corpora sensibilia, & horū humillima, cyniphes,
 locustæ, & ranæ. Ipse enim dixit, & nata sunt. Nā qua ministratio indigeat is qui
 solo nutu creat, & simul cū uoluntate creatura cōstituitur? Sed dices quomodo ergo
 b etiā secundum uos per filium sunt omnia? Quoniā diuina uoluntas tanquā à fonte
 primæ causæ profecta, per suā imaginē, id est, per deū uerbum ad actū prodit. Eu-
 nomius uero unigenitū filium ministrū appellauit. Hoc ipsi magnū imponēs, quod
 promptus in imperatæ rei ministeriū est. Si enim nō in eo quod deus perfectus est,
 maiestatem possidet, sed in eo quod certissimus minister, qua in re ab alijs differet spi-
 ritibus, qui libenter opus ministerij efficiūt? Propterea cū natus dixisset, creatus sta-
 tim adiunxit, ut etiā hinc nullā inter filiū & creaturā diuersitatē esse ostenderet. Ve-
 rum dignū fuerit, ut ipsam admonitionē eius audiamus. **E V N.** Nō oportet, in-
 quit, cū patris ac filij appellationē audimus, humanā ipsius intelligere generationē:
 nec hominū generatione adductos, participationis nominibus ac passionibus deū
 subiicere. **B A S.** Monet nō oportere similem filiū patri secundū substantiā in-
 telligere. Id enim sibi uult participationis negatio, quasi incommunicabilis sit patris
 substantia substantiæ filij. Idcirco pulchrè ille, quarum turbam nos prætermisi-
 mus, nominum distinctiones adhibita: quod non quorumcūq; eadem sunt uo-
 ces, significato quoque sunt eadem, ut patrem filij esse, eorum similitudine qui pa-
 tres in terris appellantur, Deo auferat. Atego, cum multa sint quæ christianis-
 mum à gentili errore & Iudaica ignorantia disseparent, nullum potius ac maius
 dogma, quàm in patrem & filium fidem, Euangelio nostræ salutis inesse arbi-
 tror. Nam etiam quocūq; errore scissi, factorem & creatorem esse Deum confi-
 tentur. Qui uero falsiuocum patrem, & nuda uoce filium denuntiat, nihilq; putat
 differre uel patrem uel creatorē profiteri, & aut filium aut facturam dicere, ad quē
 ordinem aut partes, Iudæorum an gentiū nobis enumerabitur? Nec enim Christia-
 nis scis

Non eodem
modo patris
& filij uocabu-
la, de Deo dici
& homine,

nis seipsum adaptabit, qui uirtutem pietatis, & quasi fidei nostræ characterem per-
negat. Non enim in opificem & opificium credidimus, sed in patrem & filium per
gratiam quæ in baptismo est, obsignati sumus. Quamobrem qui has negligere
uoces audet, uniuersam simul Euangelij delet uirtutem: cum nec patrem generas-
se, nec filium esse genitum prædicet. Sed hæc dico, inquit, passionis sensum, qui pa-
tris uoce nobis innascitur, fugiens. Verum oportebat, si piè agere uolebat, abso-
num horum uerborum sensum, si quis inerat recusare, non simul totam uocem ne-
gligere: nec dedecoris causa utilitatem quoque quam ab ipsa consequimur, simul
eiicere: & ab humilibus quidem ac corporeis cogitationibus in diuinis dogmatibus
mundum esse: generationem uero sanctitati ac impassibilitati diuinæ conuenien-
tem intelligere: modoq; quo Deus genuit, ut ineffabili incomprehensibiliq; omis-
so, ad similitudinem substantiæ per generandi appellationem deduci. Quamuis
diligenter consideranti etiam palam sit, non corporeæ passionis primò ac propriè
patris ac filij nomina, sensum facere solere: sed solam ex seipsis cum dicantur, quam
inter se habeant habitudinem ostendere. Pater enim est, qui essendi principium al-
teri secundum similem sibi naturam præbuit. Filius uero, qui ab altero essendi prin-
cipium per generationem habuit. Cum igitur hominem patrem esse audimus, tū
passionis quoque sensum accipimus: at cum Deum patrem ad impassibilem cau-
sam cogitatione accurrimus. Eunomius autem uocem hanc de passionibus subie-
cta natura capere assuetus: quod suæ mentis comprehensionem excedit, ut impos-
sibile pernegat. Cum non oporteat corruptibilia passiones attendentem, minus
impassibilitatem Dei credere: fluxibili naturæ ac infinitis subiectæ mutationibus,
incommutabilem atq; inalterabilem substantiam conferentem. Nec oportet, quo
niam mortalia hæc animalia non absque passione generant, sic & Deum opinari:
sed hinc magis ad ueritatē deduci, quòd postquā nō sine passione corruptibilia ge-
nerant, qui incorruptibilis est contrario modo generat. Nec uero illud utiq; dicit,
quod primò ac propriè de hominibus his nominibus dictis, nos de Deo dicentes
abutimur. Etenim Dominus noster Iesus Christus ad omnium rerum principiu &
ueram causam nos reducens: uos autē nolite, inquit, uocare patrē uestrum in terra,
unus enim est pater uester cœlestis. Quomodo igitur, tanquā si passiones corpore-
as principaliter hæc uoces significarēt, repudiandas putat: quas Dominus ut impas-
sibilitatem dei decentes, ab hominibus ad seipsum transponit. Si uero & creatura-
rum pater nominatus, id rationi nostræ nō repugnat. Qui enim genuit glebas roris
secundum uerba Iob, non eodem modo glebas & filium genuit. Aut si hoc dicere
audebunt, ut æquali ordine substantiā quoque roris filium nominent, ab omni nos
ad eos oratione liberabunt, cum ad manifestissimam impudentiam blasphemiam
produxerint. Non enim cum omnium nostrum pater Deus dicitur, eodem modo
noster ac unigeniti pater est. Quòd si quoniā primogenitus totius creaturæ, & pri-
mogenitus in multis fratribus Dominus appellatur, ad impietatē id ipsos doctos
redigit: doctiores ab Euāgelio fiāt, quod matres etiā & fratres suos, eos Dominus
appellat, qui uirtuosis operibus sibi cōiuncti sunt. Quenā est enim mater mea, in-
quit, & qui sunt fratres mei: qui faciunt uoluntatē patris mei qui in cœlis est. Quare
pater noster est Deus, non abusione aut translatione, sed propriè primò & uerè
dictus, cū per hos corporeos parentes à nihilo nos ad esse produxerit, & curet sibi
adiun-

A adiungere: quòd si nostrum, qui per gratiam adoptati sumus, uerè uocatum patrè dicimus, quæ ratio prohibebit, ne naturalis filij qui ex substantia eius prouenit merito pater appelletur? **E V N.** Non oportet, inquit, propter patris & filij uocabulum humanam Domini generationem intelligere. **B A S.** Id ego quoque assero, diuinam tamen eam & impassibilem quid prohibet credere hos impios? Sed opinor, non ut sine corruptione, sed ut nullo modo genuisse Deum ostendat, his uerbis utitur: Quomodo igitur in superiori oratione ò optime, tu genimen esse substantiam unigeniti censebas? Si enim natus non est, unde ipse secundum rationem tuam genimen esse poterat? Verum propter geniti ad ingenitum oppositionem, genimen cõtendebat. Nunc autè rursus † coniunctionē substantiæ hac uoce significari cum uideat, natum esse à genimine remouet. Atqui si hoc tanquam passionis significatiuum repudiat, quid prohibet eisdem de causis creatorem ipsum esse negare? Omnibus enim corporeis operationibus secundum proportionem uirtutis illius qui facit, & secundum magnitudinem ac diuersitatem eorum quæ fiunt, maior aut minor labor omnino coniungitur. Diuinam uero & beatam naturam, si quis dicit labore premi, non minus erit impius, quàm si turpissimis ipsam affectibus subiectam arbitretur. Si uero absque passione creat, credite impassibilem etiã esse generationem. Quòd igitur propriè ac meritò Deus dicitur pater, & quòd nō passionis, sed † coniunctionis nomen est: uel eius quæ est per gratiã, ut in hominibus: uel eius quæ secundum naturam est, ut in unigenito, satis dictum est. Sed cōcedamus tropicam esse: ac per translationem, sicut & alias infinitas, hanc quoque uocem dici. Si igitur, irasci, dormire, uolare, Deum audientes, & alia huiusmodi quæ non decoram ex propria intelligentia sententiam præbent, nec spiritus uoces delemus, nec corporeo pacto hæc dicta intelligimus. Quamobrem cum etiam hæc uox sic crebro à spiritu suscepta sit, conuenientem Deo sensum, non inuestigamus? An solam hanc ex scriptura delebimus, ex humano usu ipsam calumniantes? Sic autem consideremus, cum duo significata generationis uocabulum secundum usum habeat, generantis & passionem & † coniunctionē ad genitum: quando à patre ad unigenitum dicitur: Ex utero ante luciferum genui te: & filius meus es tu, ego hodie genui te: quod horum significatum hoc ostendi uerbo dicemus: generantis passionem, an naturæ coniunctionem? Hoc ultimum ego assero: neq; hos unquam puto nisi in perspicuam phrenesim deuehantur, contradicuros. Quare si conueniens Deo est hæc uox, cur sicut alienam spernis? sin autem ex hominibus translata est, quod est syncerum ex ea suscipiens, id ex significatis quod peius est, fugias. Licet enim profectò in dictione quæ multa significat, cum ad rectum sensum per rationem deductus sis, quod humile ac turpe significatum est, præterire. Nec mihi dicas quamnam est hæc generatio? qualis & quomodo facta? Non enim quia ineffabilis omnino modus & incomprehensibilis est, idcirco etiam firmiter in patrem & filium credere recusabimus. Nam si cuncta intelligentia nostra mensurare uoluerimus: & quod mente non capimus, id nihil omnino esse putauerimus, amittetur profectò fidei, amittetur etiam spei remuneratio. Quomodo autem erimus amplius beatitudine digni, quæ in rerum inuisibilium fide deposita est, si solis ijs assentimus, quæ intellectui dilucida putamus? Vnde euauerunt gentes & obscuratū est insipiens cor eorū? Nonne quoniã dum ea sequuntur, quæ cogitando uerifi-

τῆς οὐσίας
οὐκ ἐστίν.

οὐκ ἐστὶν
ὄνομα.

τῆς οὐκ ἐστὶν
σας.

uerisimilia putant, prædicationem spiritus incredibilem dicunt: Esaias autem quos
ut perditos deplorat: Væ sapientibus in seipsis, & coram seipsis scientibus: nonne
hos? Multa igitur præteriens eorum, quæ in medium coniecta sunt, quæq; perspi-
cuae afferebat de filio, quod natus non sit: & quæcunque ut creaturam esse unige-
nitum credatur, artificiosè excogitauit: ad letifera magis impietatis eius conuertat:
si id solum è prætermisissis collegero, quòd quam præoccupando re ipsa compro-
bavit blasphemiam, hanc ipsam cum uerbo subtegere, & turpitudinem sermonis
mitigare uoluisset, non immiscere se filium dixit creaturis, suorum ipsemet dogma-
tum oblitus, quæ in superioribus uoce clara, & nullo uelamine obuoluta expone-
bat. Ex quibus ad turpissimam rursus & perspicuam excidit contradictionem: sic
igitur scribit. E V N.

Nemo autem cum filium creaturam esse audiat, moleste
ferat, quasi nominum communicatione substantia quoque communis facta sit.

B A S. Quomodo igitur ô sapientissime tu, si ad diuersitatem nominum substan-
tiæ immutatio necessariò sequitur (Recordamur enim hæc te in superiori oratione
pertractasse) nunc ad communicationem nominum communicatio substantiæ nõ
consequetur? Nec enim semel, nec otiosè id dixisse uidetur. Nam & nunc quasi
eum dictorum illico poenituisse: quod communicatio nominum substantias com-
munes non faciat, rursus aduersarios carpens, post pauca hæc adducit. E V N.

Oportebat, inquit, si quidem ipsis cura ueritatis esset, cum nomina diuersa sint, sub-
stantias etiam diuersas confiteri. B A S. Quomodo aliquis facilius hoc homi-
ne mentietur? quippe qui ad contraria breui conuersus, modò inquit diuersitatem
nominum necessariò substantiarum diuersitatem ostendere, modò è contrario cõ-
municationem non communem facere substantiam. Sed perinde facimus atque
hi, qui homicidam cõtumeliæ, uel uulneris, uel huiusmodi peccati accusant. Ad
caput igitur malorum eius transeamus. Cum hic communem omnibus pariter
Christianis: qui uerè hac appellatione digni sunt, opinionem esse uidisset, quod fili-
us genita lux sit ex ingenita luce resplendens: & per se ipse uita: & per se ipse bo-
num, ex uiuificante fonte paternæ bonitatis proueniens: Deinde recordatus, nisi
has sententias nostras concussisset, omnia sua nihil nisi sophismata quædam futu-
ra. Nam qui lucem esse patrem profitetur, lucem autem & filium: cum lucis unus
& idem sit sensus: ad confessionem identitatis substantiæ per seipsum subito deduc-
tetur. Luci enim ad lucem secundum ipsam rationem lucis, nulla nec in prolatione
nec in sensu est diuersitas. Ut igitur hoc à nobis tollat, artificij retibus fidei ratio-
nem circumuallat, nullam hæc inter se comparisonem & communionem docens
habere: & quæ est geniti ad genitum oppositio, hanc dicens esse lucis etiam ad lu-
cem: uel si hæc fugimus, compositum esse Deum confiteri cogens. Sed ipsam
eius dictionem audiamus. E V N.

Vtrum aliud quid significat, inquit, lux
in ingenito præter genitum, uel idem utrunque? Nam si aliud atque aliud, per-
spicuum est compositum esse, quod ex alio atque alio constat: quod autem compo-
situm est, ingenitum non est. Si uero idem, quantum abest genitum ab ingenito, tantum
neceffe est & lucem à luce abesse, & uitam à uita, & uirtutem à uirtute. B A S.

Videte ac intelligite impietatem horribilem: quantum, inquit, ingenitum à genito
distat, tantum & lux à luce distabit, & uita à uita, & uirtus à uirtute: interrogemus er-
go ipsum, quanto interuallo ingenitum à genito disseparatum est: Num paruo aliquo,
& tan-

A & tanto, ut possint nonnunquam ad idem inter se conuenire? an hoc omnino impossibile, & magis quam eundem mortuum esse simul & uiuere, sanum & ægrotū uigilantem & dormientem. Talia namq; sunt quæcunq; summa oppositione inter se dissident: ut cum alterum adsit, necessario absit alterum, quæ ita comparata sunt, ut nunquam simul esse & conuenire possint. Secundum igitur hunc modum, cum ad genitum ingenitum opponatur, qui patrem lucem nominat, lucem uero & filiū tantum uero hanc lucem ab illa luce distare dicit, quantum genitum ab ingenito distat: nonne manifestè impius est, quamuis uerbo humaniorem se simulat, quasi etiam filium nominet, uirtute tamen eorum quæ dicuntur ad contrarium sensum adducens. Considerate enim quid opponitur ingenito, aliud ne ingenitum, an genitum. Palam, quoniam genitū. Quid porrò luci opponitur, lux ne alia, an tenebræ? Profectò tenebræ. Si ergo quantum distat genitum ab ingenito, tantum necesse est distare lucem à luce, cui amplius occulta impietas est, quod in appellatione lucis luci oppositum adducens, contrarium esse lucis naturæ unigeniti substantiam putat. Vel ostendat nobis lucem luci oppositam eam oppositionis mensuram habentem quæ genito ad ingenitum inest. Quod si hoc nec est, nec iste unquam excogitabit, non ignoretur ars, qua uersutè blasphemiam præparat. Nam quoniam putat, ingenito genitum modo contrario opponi, eandem luci ad lucem oppositionem adapparat: ut per omnia hæc patris substantiam inimicam & hostilem unigeniti ostendat substantiæ. Propterea noua hæc est in dogmatibus traditio qua dicit: quantum genitum ab ingenito abest, tantum necesse est lucem à luce abesse. At ingenitum ad genitum habet quandam positione uerborum non naturæ rerum oppositionem, sicut isti affirmant: lucis autem ad lucem, nec prolatione uocis nec sensu possibile est aliquam oppositionem excogitare. Sed uidetur deceptiuis cauillationibus seipsum seducere. Putat enim quæ ad contraria consequuntur, eam habere pugnam ad inuicem, quam & principalia contraria possident: & cum alteri contrariorum contrarium insit, & ad alterum omnino contrarium consequuturum. Vt si ad uisum lux sequatur, ad cæcitatem tenebræ: & si ad uiuere sentire, ad mortuum esse insensatum esse sequatur. Hæc autem quòd & imbecillis & euanida observatio sit, attendenti cuilibet perspicuum est. Nec enim quoniam ad uigilare uiuere sequitur, ad dormire mortuum esse necessario sequitur. Sed nec contrario modo se habet genitum ad ingenitum. Si enim contraria sunt, & alterum alterius erit corruptiuum (quod in caput blasphemantium uertitur) immo neque natura sunt inimica neq; quæ consequuntur eandem necessario habebunt distantiam, quam habere & principalia demonstrabantur. Aut ergo deleas alijs scriptis hæc uerba: aut noli impietate detineri & pernegare: tua enim est blasphemia, qui dixisti, quantum distat genitum ab ingenito, tantum esse necesse lucem à luce distare. Quare sicuti nunquam qui natus est innascibilitatis erit particeps, sic unquam ipsi de luce trades: & ita secundum te unigeniti substantiæ æqualiter ab ingenito & à luce distabit. At Ioannes magnus spiritus uoce reclamationis tibi dicens: Erat lux uera. Tibi uero nullæ sunt ad audiendum aures, nec cor ad percipiendum eam, sed ad inimicam naturam, quæ simul cum luce esse non potest, unigeniti substantiam cauillationibus tuis impellis. Nec enim illud quasi firmum dices, quod ab ingenito appellationem lucis non abstuleris. Non enim in sono aëris, sed in uirtute significatarum rerum est pietas.

Tu uero

Tu uero neq; in his impijs solum constitisti, sed etiam uitam & uirtutē eadem mensura distantiae inter se contrarias inducis, dicens: Quantum distat genitū ab ingenito, tantum necesse est lucem à luce distare, & uitam à uita, & uirtutem à uirtute. Ergo nec uita secundū te, nec uirtus unigenitus est, sed deles ipsius Domini uerba dicentis: Ego sum uita. Deles etiam Pauli dicentis: Christus, Dei uirtus. Nam quaecūque in superioribus demonstrata sunt, ea istis quoq; accommodabuntur. Nec enim uitam, nec uirtutem, uitae & uirtuti opponi quispiam dixerit: sed mortem ac imbecillitatem perfectissimam oppositionem explere. Quibus ipse per dolosam uersutiam malitiose suo uelamine orationem occultans, horribilem confirmat impietatem, & eloquentiae artibus in contrarium naturae paternae naturam unigeniti adducens, solam reliquit nominum uenustatem. Quid ergo nos quo pacto & patrem ingenitū, & filium genitum profiteamur, & in ipso esse contrarietatem negamus, quid dicentes: id scilicet quod boni quidem patris, bonus filius: ex luce uero ingenita, lux aeterna effulsi: & ex uera uita fons est productus uiuificans: & ex ipsa per se uirtute Dei uirtus emicuit. Tenebrae uero, mors & imbecillitas, principi huius mundi & tenebrarū principibus, ac prauitatis spiritibus, & omni uirtuti quae diuinæ naturae inimica est, adnumerantur, etiam ipsis non secundum substantiam contrarijs bono existentibus (sic enim reprehensio haec ad creatorem rediret) uerum electione propria per priuationem boni ad uitium prolapsis. Et tamen ad hūc ordinem Eunomij lingua Deum etiam ipsum oppugnans, unigeniti naturam deducere conata est. Nec enim illud dicere potest, quod cum substantiā patris lucem esse ponat, maiestate ac splendore unigeniti substantiam excedentem, lucem quidem etiam ipsam, sed obscuriorem & quodammodo offuscatam arbitretur. Nam & si pia mentis haec quoq; non essent: quoniam imaginis similitudinem detrahendo auferunt: sed tamen uoto dignum, haec ita ipsum differuisse: non enim magno ad emendationem eius certamine opus esset. Nunc uero ingenito ad genitum non secundum maius & minus inesse diuersitas dicitur, ut maioris luminis ad minus: sed quanta est eorum, quae nullo pacto simul esse possunt, distantia. Impossibile enim est, id cui alterum inest, per transmutationem quandoq; ad oppositum pertransire, ut uel ex ingenito genitum fiat, uel è conuerso à genito ad ingenitū transmutetur. Ei ergo qui semel censuit tantum à luce lucem abesse, quantum abest genitum ab ingenito, ne ista quidem ratio ad fugam relictā est. Lux enim suprema cum tenuiore quodammodo ac obscuriore luce, cum genere eadem sit, sola intentione ab ea differt: ingenitum uero non est geniti intentio, nec genitum ingeniti est remissio, sed quasi per diametrum horum distantia est. Eos igitur qui genitum & ingenitum substantiam dicunt, haec & his plura inconuenientia consequuntur. Nascetur enim illis contrarium è contrario: & pro naturali coniunctione necessaria etiam quaedam secundum ipsam substantiam seditio ipsis inerit. Id autem maiorem impietatis insipientiam ostendit, si quis substantiam dicit cuius rerum omnium esse contrariam: quod secus esse iam diu, & apud exteros & sapientes concessum est: quos cum non inueniant isti secum pro blasphemis certantes, quasi nulla re dignos despiciunt: Sed impossibile est substantiae contrarietatem inesse. Si uero quisquam quod uerum est, genitum atq; ingenitum ut specificas quasdam proprietates in substantia cōsideratas ad ueram & inconfusam patris ac filij sententiam perducentes esse putat, is & impietatis periculum effugiet, & quod

A quod est rationi consentaneum conseruabit. Proprietates enim ac notæ quasi characteres quidam & formæ in substantia inspectæ, distinguunt quidem quod commune est appropriatis characteribus: communicationem uero substantiæ non amputant: ut uerbi causa, deitas communis est, proprietates autem paternitas & filiationis: ex complexione uero utriusque, communis dico ac propriæ, comprehensio ueritatis nobis innascitur. Itaque ingenitam lucem audientes, patrem intelligimus: genitam uero lucem cum audimus, filij sententiam capimus. Ita secundum quod uterque lux est, nulla in ipsis est diuersitas, cum oppositio secundum genitum atque ingenitum inspiciatur. Hæc enim proprietatum natura est, ut in identitate substantiæ distinctio nem ostendant: & ipse quidem inter se cum ex opposito distinguantur, contrario modo opponuntur, unitatem tamen substantiæ minimè distrahunt: sicut uolatile, pedestre, aquaticum, terrestre, rationale, irrationale. Cum enim una essentia omnibus subiecta sit, proprietates hæc non faciunt ipsam diuersam, neque quasi ad mutua dissidia pertrahunt: declaratione autem notionum tanquam lucem animis nostris imponentes, ad comprehensibilem mentibus intelligentiam ducunt. Hic uero proprietatum oppositionem ad essentiam transferens, hinc impietatis attrahit opportunitatem, tanquam pueros nos cauillationibus ut laruis perterrens. Quod si alia inquit, est lux præter ingenitum, necessario compositus Deus nobis demonstrabitur. Ego autem quid dico? Nisi alia sit lux præter ingenitum, non est possibile ipsam sicut nec ipsum ingenitum de filio prædicari. Intelliget autem quispiam etiam inde significationes harum uocum differre, cum lucem habitare dicitur Deus, & lucem indui. Nusquam uero dicitur in innascibilitate sua habitare, neque illam de foris sibi circumuolutam habere (nam hæc risu digna) genitum autem & ingenitum specificè ac declaratiuè quædã sunt proprietates. Si enim nihil esset quod substantiam designaret, nullo utique modo ad intelligentiam nostram perueniret. Nam cum una deitas sit, impossibile est propriam notionem patris uel filij capere, nisi proprietatum accessione cogitatio nostra confirmata sit. At uero ad illud quo ait compositum demonstrari Deum, nisi pro eodem lux atque ingenitum capiantur, illud dicere possumus: quod si quasi partem substantiæ ingenitum caperemus, haberet locum ea ratio qua dicitur compositum esse quod ex diuersis constat. Si uero substantiam dei lucem, uel uitam, uel bonum, totum quod est, uitam, totum lucem, totum bonum opinatur: uitam uero innascibilitas sequitur: quomodo non in compositus est, qui secundum substantiam simplex est? Non enim demonstratiui proprietatum modi, simplicitatis eius rationem lædent. Nam si ita est, omnia quæ de Deo dicuntur, compositum esse Deum nobis monstrabunt. Et ut ex his uidetur, si simplicis & imperitibilis sententiam sumus conseruaturi, uel nihil dicemus de Deo præter ingenitum, & recusabimus inuisibilem ipsum nominare, incorruptibile, inalterabilem, creatorem, iudicem, & cætera quæ nunc ad glorificandum accipimus: Vel hæc nomina suscipientes quid faciemus? utrum omnia ad substantiam afferentes ponemus? Ergo non compositum solum, sed è dissimilibus etiam partibus compositum demonstrabimus, cum aliud atque aliud à quolibet istorum nominum significetur: An extra substantiam hæc capiemus? Quamcunque igitur in his rationem excogitabunt, hanc & ingeniti appellatione suscipiant. Cum autem inanibus nugis orationem implet, super omnes qui unquam consequi cognitionem Dei studuerunt elatus, quasi

Proprietatum
Deo attributarum
officium.

Impossibile.

Diuersitas
proprietatum
diuersitatem
substantiæ non
arguit.

o ipse

to eius qui genuit naturam cognoscere. Non enim ex domo possibile est aedificator
 ris substantiam comprehendere: sed ex genitura facile est naturā eius qui genuit in-
 telligere. Quare si unigenitus creatura est, non ostendit nobis patris substantiam:
 quod si notum per seipsum nobis patrē fecit, nō creatura sed filius & imago erat uer-
 ra, & substantiæ character. Sed hæc huiusmodi. Interpositio uero blasphemiarū
 quanta? Nam cū despexisset eas minas, quas Dominus in Euangelio in spiritū san-
 ctum blasphemantibus terribiles minatus est, creaturam esse ait spiritum sanctum:
 ita ut parū desit ut ne animal quidem ipsum esse det, cū in animatis ut plurimū hæc
 appellatio accommodetur. Non enim quoniā. † Dominū quoq; ad hanc blasphemiam
 coniunxit, minus molestè ferendum est: Nec etiā id impietatis mitigatio, sed con-
 demnationis accessio est: quoniā & Dominus blasphemiam in se ipsum bonitate sua
 remisit, in spiritum uero sanctū ineuitabilem esse audentibus edixit. Primus ergo il-
 lorum qui sunt in ueritatē inuecti, ex quo prædicatio pietatis denuntiata est, hæc de
 spiritu uocē emittere ausus est: nullum enim usq; ad hodiernū diem audiuius crea-
 turam sanctum spiritū dixisse, nisi quod in superstitionibus istorū sermonibus hanc
 appellationem inuenimus. Deinde dicit. E V N. Si è creaturis subuehatur aliquis
 ad substantiæ cōprehensionem, intelliget filium ingeniiti esse facturam, unigeniti ue-
 ro paracletum. B A S. Alius hic impietatis modus. Dupliciter blasphemat unico
 uerbo, & sancti spiritus contemptum quasi cōcessum capiens, hinc ad demonstnan-
 dam diminutionē unigeniti proficiscitur. Et cœli quidem enarrant gloriam dei, spiri-
 tus uero sanctus unigeniti gloriæ minutionē denuntiat. Et Dominus cū de paracle-
 to dicat: Ille me glorificabit: ista maledicēs lingua, impedimentū esse ipsum filio cen-
 set, ne ad patrē comparetur. Quoniam nanq; spiritus, inquit, factor est filius (Propi-
 tius autē tu Domine in his quæ loquimur nobis sis) Hoc uero huiusmodi est, ut
 nullum decus addat creatori: propterea nec patri cōparari dignus est: quoniā humi-
 litate eorum quæ fecit, dignitatis æqualitate priuatus est. An peiorem unquā audi-
 stis blasphemiam? Num aliquis ita perspicuē in crimen ineuitabile blasphemando
 in spiritum sanctū incidit? Montanus solus tantū in spiritū insaniuit, & nominibus
 uituperauit humilibus, ac naturam ipsius tantū extenuauit, ut dicat infamiam affer-
 re factori: immo uero & ille humiliter de spiritu dicere cauisset, si tumor animi quo
 erat permisisset: sed de hoc aliās. Illud uero cui non patet, quod nulla filij operatio à
 patre diuisa est: Nec est aliquid in rebus quod filio insit, & à patre alienū sit. Omnia
 inquit, mea tua sunt, & tua mea. Quomodo ergo spiritus causam & originem unige-
 nito soli attribuit, & ad eius accusandam naturam huius creationē accipit? Si igitur
 duo principia in oppositū inter se ducens, hæc ait, cū Manichæo & Marcione con-
 teretur. Quod si ab una dependere ac prodire omnia putat, quod à filio factū esse
 dicitur, ad primam refertur causam. Quare & si cuncta producta esse per deum uer-
 bum credimus, omnium tamen esse causam deum totius non negauimus. Quo pa-
 cto autem diuidere spiritum à deo non habet manifestum periculum? Partim Apo-
 stolo coniunctim nobis tradente, & modò Christi spiritum dicente, & modò Dei,
 ubi scribit: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursus: Vos autē
 non spiritum mundi accepistis, sed spiritum qui ex Deo est. Partim uero Domino,
 quoniam ipse ueritas est, spiritum ueritatis dicente à patre quoq; procedere. At hic
 in destructionem maiestatis Domini nostri Iesu Christi, à patre quidem spiritum
 remouet,

Suspicio legē
 dum spiritum
 sanctum.

Ab Eunomio
 primum spiri-
 tus sanctus cre-
 atura dictus
 est.

O execranda
 impietas.

Montanus.

Spiritum san-
 ctum ab utro-
 que procede-
 re.

A remouet, unigenito uero in maiestatis demolitionem attribuit, nō parua ut arbitrat, uituperatione afficiens. Nullam enim prauorum uerborum cogitationumq; in retributionis die ultionem expectat.

F I N I S,

BASILII MAGNI CON

TRA EVNOMIVM, LIBER TERTIVS

Qui est de spiritu sancto.

BASILIVS.

IX TANDEM blasphemijs in unigenitum saturatus, ad spiritum sanctū transijt, totiq; suæ cōsentanea uoluntati de ipso etiam differit, sic scribens. EVN. Cum uero hæc de unigenito sufficiant, reliquum est, ut de paraceto quoque dicamus: nec opiniones non exquisitas multorum sequemur, sed sanctorum in omnibus doctrinam conseruabimus. A'

quibus cum dignitate & ordine tertium ipsum didicerimus, tertium quoque natura esse credidimus. BAS. Quod igitur non putet oportere in simplici ac secura fide multorum permanere: sed artificiosis quibusdam ac cauillatorijs rationibus, ad id quod sibi uidetur ueritatem rursus commutet, satis uerbis suis ostendit. Cum enim contemnat opinionem multorum, qua spiritum sanctum glorificant, sanctorum se simulat conseruare doctrinam, & tacet eos qui ei ipsam tradiderunt: nunc etiam ea ipsa faciens, quæ cum de unigenito haberet orationem facere demonstratus est. Deinde ait à sanctis didicisse ordine ac dignitate tertium esse spiritum: à se autem ipso credidisse, natura quoque tertium esse. Qui uero illi sancti sint, & in quibus sermonibus eam doctrinam fecerint, non potest dicere. Fuit ne unquam homo sic audax, qui diuinorum dogmatum innouationes induceret? Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est spiritus, natura quoque ipsum tertium esse? Dignitate nanq; ipsum secundum esse à filio, pietatis ratio tradit: Natura uero tertia uti, nec à diuinis scripturis docti sumus, nec ex prædictis possibile est consequenter colligi. Nam quemadmodum filius ordine quidem à patre secundus est, quoniam ab illo est: & dignitate, quoniam origo atque causa essendi pater ipsi est, & quoniam per ipsum accessus & adductio ad Deum patrem: natura uero nullo modo secundus, quoniam in utroque una est deitas: Ita uidelicet & spiritus sanctus, etsi dignitate & ordine secundus à filio est, non tamen uerisimiliter alienæ ipsum esse naturæ inde consequetur. Quod inde patet. Angeli omnes ut appellationis unius, sic eiusdem etiam sunt naturæ inter se: attamen alij ipsorum gentibus præpositi sunt: alij uero fidelium singulos consequuntur: quanto autem gens uni uiro præponenda est, tanto maiorem necesse est angeli qui gentis principatum habeat esse dignitatem, dignitate eorum quibus singulorum tutela commissa est. Quod uero singulis fidelium adsit angelus ut pædagogus quidam & pastor ad uitam dirigendam, nemo contradicet qui uerborum Domini recor-

Et genti, & privato cuiq; suum esse à Deo designatum angelum.

spiritum sanctum non esse
alienae naturae
à patre & filio, nec creaturam.

Alias spiritum
dici sanctum,
alias creaturam.

datur dicentis: Ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim uobis, quoniam angeli eorum in coelis semper uident faciem patris mei qui in coelis est. Et Psalmista dicit. Castrametatur angelus Domini in circuitu timentium ipsum. Et angelus qui eruit me à iuuentute mea: & quaecumque talia. Quod uero rursus sint quidam angeli uniuersarum gentium praepositi, Moses nos per canticum docuit: Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum suorum. Et sapiens Daniel in uisione angeli audiuit ipsum dicentem: quoniam princeps regni Persarum restitit mihi. Et ecce Michaël unus de principibus primis uenit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Et post pauca idem dicit: Et princeps Graecorum ueniebat. Verum etiam princeps exercitus, imperator copiarum Domini dicitur: qui lesu Naue ad Iordanem manifestatus est. Et rursus, Legiones quaedam angelorum dicuntur, Domino discipulis dicente: An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum? Princeps igitur exercitus angelorum qui ex legionibus ordinati sunt, palam, quod aliorum princeps est. Quorsum haec oratio? quod non omnino si quid ordine ac dignitate secundum aut tertium est, id & naturam alteram habet. Nam quemadmodum angelorum alius princeps, alius subditus, & tamen omnes angeli natura sunt, & in dignitate quaedam diuersitas, in natura uero communitas est: (Etenim stella stellae praestat in gloria, & natura stellarum omnium una est: Et mansiones multae apud patrem, id est, dignitatum diuersitates: glorificatorum uero natura una) sic profecto & spiritus sanctus, dignitate quidem ordinis tertius est. Accepimus enim ipsum tertium à patre & filio numeratum, cum ipse Dominus in traditione salutis baptismi ordinem tradiderit his uerbis: Euntes baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti. In naturam autem tertiam à filio ac patre deiectum spiritum, nullibi audiuius. Cum enim duae res dicantur, deitas & creatura, dominatus ac seruitus, sanctificans potentia & quae sanctificatur, & quae natura uirtutem possidet, & quae per electionem operatur, qua in parte spiritum ordinabimus? In his quae sanctificantur? at ipsemet sanctificatio est. An in his quae magnis rebus gestis uirtutem adepta sunt? at bonus natura est. An in seruientibus? at alij sunt ad ministratorij spiritus, qui ad ministerium mittuntur. Non ergo principalem, naturam spiritum, fas est nobis conseruum dicere, nec creaturis connumerare eum qui in diuina & beata trinitate connumeratur. Principatus enim & potestates & omnis creatura talis, quae ad obtemperandum & diligenter quae commissa sunt curandum sanctificatae sunt, non iure naturae sanctae dicuntur. Appetentes enim bonum, secundum amoris quem ad Deum habent proportionem, sanctitatis mensura participant. Et sicuti ferrum quod in medio igni iacet, ferri naturam non amittit: uehementi tamen ignis actione ignitum, cum uniuersam ignis naturam in semetipsum acceperit, & colore, & calore, & actione ad ignem transit: sic sanctae uirtutes ex communicatione quam cum illo habent, qui natura sanctus est, per totam suam subsistentiam receptam, iam quasi innatam sanctificationem habent. Diuersitas uero ipsis à spiritu sancto haec est, quod spiritus natura sanctitas est: illis uero participatione inest sanctificatio. Quibus autem constructum & aliunde bonum praebetur, haec naturae sunt transmutabilis. Nec enim aliter Lucifer decidisset, qui

A set, qui mane oritur, nec in terra contritus esset, si rei peioris natura non esset suscep-
 ptibilis. Quomodo igitur pium, creaturis spiritum coordinare, qui tam magno in-
 teruallo à creaturis disseparatus est? Creatura enim ita comparata est, ut uirtutis
 & diuinæ dilectionis præmium sanctificationem habeat: quoniam natura utitur
 libera, ut ad utrumlibet possit inclinari, ad electionem scilicet boni & peioris: Spiritus
 autem sanctus fons est sanctificationis. Et ut natura sanctus est pater, & natu-
 ra sanctus est filius, sic natura sanctus spiritus quoque ueritatis. Quapropter præ-
 cipua quoque hac appropriata sancti appellatione dignus est. Quod si sanctitas
 ei natura est, sicuti patri etiam & filio, quo pacto tertiæ atque alienæ naturæ est?
 Hæc propter, ut arbitror, & apud Esaiam, Seraphim tertio sanctus exclamare con-
 scripta sunt: quoniam in tribus hypostasibus naturalis sanctitas perspicitur. Non
 est autem hoc nomen solum sanctitatis cum patre ac filio ipsi commune, sed ipsa
 etiam spiritus appellatio. Spiritus nanque Deus, & adorantes eum in spiritu & ue-
 ritate adorare oportet. Et Propheta inquit. Spiritus ante faciem nostram Chri-
 stus Dominus, cui diximus: In umbra alarum suarum uiuemus. Et Apostolus
 appellationem spiritus in Dominum refert, cum dicit: Dominus autem spiritus
 est. Ex his omnibus patet, non naturæ alienationem, sed coniunctionem ad pa-
 trem & filium per communicationem nominum ostendi. Bonus Deus & dicitur
 & est bonus, & spiritus sanctus, non astructam habens bonitatem, sed natura sibi
 innatam. Vel omnium absurdissimum esset, natura sanctum dicere, quod bonita-
 tem natura nō habeat: sed posterius natam, & deforis sibi allatam. In eo uero quod
 dixit Dominus, ego rogabo patrem & alium paracletum, dabit uobis, & ipse para-
 cletus noster esse ostenditur. Quare paracleti quoque appellatio non parum ad de-
 monstrationem maiestatis spiritus sancti confert: Ac nomina quidem talia maie-
 statem naturæ ostendentia: operationes uero spiritus sancti quales? Verbo, in-
 quit, Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Ut ergo
 Deus uerbum creator cœlorum est, sic spiritus sanctus firmam ac stabilem uirtu-
 tem cœlestibus præbet & potestatibus. Et rursus Iob: Spiritus Domini qui fecit
 me, non de creatione, ut arbitror, sed de humanæ uirtutis perfectione, dicens. Esai-
 as uero ex persona Domini uidelicet secundum humanitatem eius: Dominus in-
 quit misit me, & spiritus eius. Et Psalmista rursus, per uniuersa pertransire, spiritus
 uirtutem probans: Quò ibo, inquit, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Bene-
 ficientiæ uero ab ipso ad nos peruenientes, quales & quantæ sunt? Sicut ipse Do-
 minus dedit potestatem suscipientibus se filios Dei fieri: sic & spiritus sanctus, spi-
 ritus adoptionis est. Et sicut magister uerus est Dominus noster: secundum quod
 dicitur: Vos autem nolite uocare magistrum uobis in terra: unus enim magister
 uester est Christus. Sic & spiritus sanctus omnes docet, qui in nomine Domi-
 ni crediderint, ut ab ipso Domino testimonium perhibetur dicente: Paracletus
 autem spiritus sanctus quē mittet pater meus, ille uos docebit omnia. Et quemadmo-
 dū diuidere operationes in eos qui digni sunt susceptione operationū, pater dicitur:
 & diuidere ministraciones filius in dignitatibus ministerij: sic & spiritus sanctus di-
 uidere gratias in eos qui ad suscipiendū illas digni sunt, probatur. Diuisiones enim
 gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministracionū sunt, idem autem Do-
 minus. Et diuisiones operationum sunt, & idem Deus est, qui operatur omnia in

Spiritus &
 sancti nomen
 patri & filio
 quoque reperiri
 commune.

Spiritus para-
 cletus.

Donorum dis-
 pensator spiritus.

*Inuestigator
profunditatu
Dei.*

*Spiritus uiuifi
cans.*

omnibus. Vides quomodo hic quoque spiritus sancti operatio, operationi patris ac filij coniuncta est. Deinde ex eo etiam quod sequitur, magis diuinitas naturae sancti spiritus aperitur. Quid enim ait? Haec autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult: nihil aliud quam auctoris & Domini potestatem ipsi attestatur. Quapropter in nouo testamento Prophetae clamauerunt. Haec dicit spiritus sanctus. Inuestigatio autem profunditatum Dei, unde spiritui adest? Sicut enim, inquit, nemo scit hominum ea quae hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in eo: sic & ea quae sunt Dei, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nam quemadmodum nemo alienus ac peregrinus intrinsecas potest animae cogitationes inspicere: eodem scilicet modo, si quid cum Deo in secretis ipsius communicat, non alienum nec peregrinum ab eo, profunditates iudiciorum ipsius inuestigare potest. Praeterea & uita nobis à Deo per Christum in sancto spiritu praebetur. Viuificat enim deus. Vnde ait Paulus, Praecipio tibi coram Deo, qui uiuificat omnia. Vitam autem praestat & Christus: Oues enim, inquit, meae uocem meam audiunt, & ego uitam aeternam do illis. Viuificamur autem & per spiritum, ut inquit Paulus: Qui excitauit Christum à mortuis, uiuificabit etiam mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum sanctum in uobis. Verum hic qui audet omnia, qui periculum quod impendit audentibus uerbum aliquod blasphemum in spiritum sanctum emittere, non expauescit, sed expertem ipsum deitatis censet, sic de eo scribens. *E V N.* Tertius & natura & ordine patris imperio, operatione uero filij factus, tertio loco honoratus, ut primus & maior omnibus: & solus talis unigeniti factura, deitate ac creatiua potentia carens. *B A S.* Qui hoc dicit, nec deitatem in nobis esse credidisse uidetur, cum de Deo Ioannes dicat: Ex hoc scimus, quod in nobis est ex spiritu quem dedit nobis. Et Apostolus: Nescitis quod templum Dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Et rursus: In quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo & uos coaedificamini in habitaculum Dei, in spiritu sancto. Si ergo in nobis Deus habitare dicitur per spiritum, quomodo non est aperta impietas, expertem deitatis ipsum spiritum dicere? Et si Deos nominamus eos qui per uirtutem perfecti sunt, perfectio autem est per spiritum: quomodo qui & alios effecit Deos priuatus ipse deitate est? Non est igitur pium, ut in hominibus, sic & in spiritu per participationem & honorem, ac non natura esse deitatem putare. Qui enim gratia diuinus efficitur, mutabilis est naturae, nonnunquam per negligentiam ex bonitate excidentis: id autem baptismi salutaris traditioni aperte repugnat. Euntes, inquit, baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti. Baptismus enim est sigillum fidei, fides uero deitatis confessio (Nam credere prius oportet, ac postea baptismo designari) baptismus uero noster est secundum traditionem Domini: In nomine patris & filij & spiritus sancti, nec creatura existentis, nec serui ratione cum patre ac filio connumerati, ut Deitas in trinitate compleatur: quod autem extra hanc est, totum conseruatum est, etiam si maxime dignitatis excessibus alia alijs in honorem praependantur. Nec mihi rursus haec dicta incutias: Si creatura non est, ergo genitura uel ingenuus: Sed non ingenuus: unus enim absque principio Deus est ingenuus: nec genitura. Restat ergo creaturam ac facturam ipsum nominari. Verum ego si cuncta putarem nostra cognitione posse comprehendere, uererer forte ignorantiam confiteri: sed quoniam infinita,

A infinita non ex his solum quæ in futuro seculo præparata sunt, nec eorum quæ nunc
 in coelis sunt, abdita esse, uerum etiã eorum quæ corpori nostro insunt, nõ esse uerã
 ac absq; contradictione comprehensionem, haud sum nescius: ut puta de uisu, utrũ
 imagines rerum uisibilibus suscipientes, sic obiecta comprehendamus: & quomodo
 maximorum montium, ac inexpleti ac infiniti maris, & ad hæc cœli ipsius ima-
 go breui mensura pupillæ nostræ contineatur: an à nobis aliquid emittatur, quo uis-
 ibilibus appropinquato sic sensum de ipsis capiamus: & quid id sit & quantum,
 ut terræ ac mari sufficiat explicatũ, & spatium quod inter terram ac cœlum est, per-
 transeat: & ad ipsum cœlum perueniat, tanta celeritate motum, ut æquali tempore
 circumadiacens corpus & stellæ quæ in cœlo sunt cognoscantur. Et quid oportet re-
 liqua dicere? Ipsas mentis motiones, utrum creare uel generare nata sit anima, quis
 cum certitudine dicat? Cum igitur hæc ita se habeant, cur mirum si de spiritu quo-
 quæ sancto absque rubore ignorantiam confiteamur? Reddere tamen oportet ei
 glorificationem, quæ sine contradictione per testimonium ipsi debetur. Quod ei-
 nim super creaturam sit, satis nobis ea quæ per scripturam tradita sunt, demon-
 strant: Verum quia impossibile est ut sanctificans cum sanctificatis, docens cum
 doctis, reuelans & quæ reuelatione indigent eiusdem sint naturæ: ac nullus sic om-
 nino impudens est, ut audeat alium præter Deum omnium ingenitum appellare:
 nec tamen etiam filium, cum unus sit unigenitus: Quid igitur ipsum dicere oportet
 spiritum sanctum, spiritum Dei, spiritum ueritatis missum à Deo, per filiũ præ-
 bitum: non seruum sed sanctum, bonum, principalem, uiuificantem, spiritum ado-
 ptionis, spiritum omnia scientem quæ Dei sunt. Sic enim etiam in trinitate unitatis
 ratio conseruabitur: si unum patrem profiteamur, & unum filium, & unum spiri-
 tum sanctum. Afferunt uero demonstrationes, quod creatura dictus sit spiritus san-
 ctus: Vnam ex Propheta dicente: Qui firmans est tonitruum & creans spiritum:
 Alterum ex Euangelio, quod omnia per ipsum facta sunt. Nos autem propheticũ
 dictum, non in spiritum sanctum, sed in communem hunc flatum aëris scilicet spiri-
 tum credimus fieri. Quod inde patet: Non enim dixit: Qui creauit spiritum, sed
 creans spiritum. Nam sicut tonitruum non in subsistentia quadam corporali se-
 mel creatum est, sed semper per uoluntatem Dei, ad timorem hominum produ-
 ctum fieri & dissolui solet: sic & spiritus tunc quidem fit, cum aër tanquam fluui-
 us fluitat: rursus uero cessat, cum quod prius mouebatur quiescit secundum uo-
 luntatem eius, qui omnia ad conseruationem & constructionem totius dispen-
 sat: ut per omnem creaturam & tonitruis & uentis, ac reliquis operibus creator
 annuntietur. Quapropter postea quàm dixit: Qui firmans est tonitruum, & cre-
 ans spiritum, inquit, & annuntians hominibus Christum eius. Sicut enim cœli
 enarrant gloriam Dei, ijs qui possunt ex ipsis de creatoris arte cogitare: sic &
 soni tonitruum & spirituum motus creatorem prædicant suum. Et hæc forte Pro-
 phetia est humanitatem Domini concernens: Cum uox è cœlo fieret, tonitruum
 his qui audiebant, uisa est: quam Deus & pater idcirco emisit, ut per ipsam Christũ
 hominibus annuntiaret. Spiritus autem moti qui mare conturbârunt, deinde ces-
 sarunt iussu Domini, liquidò etiam ipsis hominibus Christum Dei annuntiã-
 runt. At uero quod omnia per ipsum facta sunt: nequaquam creatum esse spiritũ
 sanctũ nobis ostendit, quod omnibus spiritus cõnumeretur. Nam si unus est spiri-
 tus san

Spiritus sancti
 attributa.

tus sanctus & solus, quomodo qui singularis cuiusdam naturæ est una cum omnibus comprehendi potest: Et nemo putet contemptum esse subsistentiæ, si quis neget quòd spiritus creatura sit. Nam piæ mentis est, quæ à scripturis sanctis reticetur, ea timere de spiritu sancto dicere: credere autem, peritiam & ueram comprehensionem in futuris seculis nobis futuram, cum transferimus tempus hoc in quo per speculum & ænigma ueritas uidetur, uisum, & uisionem quæ ad faciem est, consequuti fuerimus, in Christo Iesu Domino nostro, cui sit cum patre gloria & spiritui sancto, nunc & in secula. Amen

FINIS.

PROLOGVS LIBRI IIII.

IN tribus superioribus libris magnus Basilius firmiores Eunomij locos ut confutaret, sibi proposuit: uerum quoniam etiam à scriptura multa ille afferebat, quibus malè explanatis quod intendebat approbabat, seorsum de ipsis in hoc quarto beatus Basilius tractat. Quod quidem in secundo ipse significauit. Nam cum de illo Salamonis, Dominus creauit me, ab alijs producto, rationem reddidisset: latius se de hoc ac de alijs scripturæ malè ab illis acceptis, in proprio loco dicturum pollicitus est: quod in hoc quarto facit. Verum ad hæc syllogismis etiam quibusdam utitur, qui eo difficiliore intellectu uidentur, quo propositiones rationesque Eunomianorum nobis ignotiores sunt. Capit enim plerumque eadem ipsa quibus illi firmiorem suam positionem putabant: & sic uel aduersus eos concludit, uel ad inueniens eos impellit. Hæc in hoc loco præfari breuiter placuit, ne quis miretur, cum uideat sine rerum ordine librum hunc esse conscriptum. Est enim ordo huius non rebus, sed dispositioni Eunomianæ orationis accommodatus. Intercisus præterea uidetur, & non continuus, quoniam, ut diximus, continua oratione firmissimos ipsius locos tribus superioribus confutauit: hoc quarto locos scripturæ malè ab ipsis intellectos rectè accipiendos docet, & propositionibus eorum quibus illi tanquam maximis utebantur, diligentissime se opponit. quamuis in nonnullis interpositæ inscriptiones se iungere coniuncta uideantur. Hæc præfatos esse sufficiat: nunc ipsum audiamus.

BASILII MAGNI CON.

TRA EVNOMIANOS LIBER QVARTVS

super ijs quæ ex nouo ac uetere testamento,
aduersus filij diuinitatem Eunomi-
ani calumniantur.

Si filius natura Deus est, Deus uero natura etiam pater: non aliter filius Deus est, aliter pater, sed similiter. Sin uero filius non natura Deus est, dicitur Deus & non est, ut qui Dñi falso dicti sunt. Si filius unus Dominus est natura, Dominus uero & pater natura, palam quòd nō alia natura. Et si pater unus deus dicitur, deus inde & filius, non alia sed eadem natura. Si unus Dominus natura, cum multi positione appellentur, & unus filius natura, cum multi filij nominentur. Quod positione est, ad imitationē eius quod natura est dicitur: nihil enim positione dicitur non antecedente eo quod natura est. Si ergo nos filij Dei sumus positione, necesse est natura filiū antecedere. Verè imposita nomina, eorum substantiæ quorum sunt nomina, notæ sunt: Dominus autē & deus uerè tā pater quā filius: eadē ergo est substantia sicut & eadē nomina sunt. Si unigenitū esse generationis nō est, sed quia incomparabilis, unigenitus etiā pater: incomparabilis enim & omnis creatura nō similis alijs unigenita: multi ergo unigeniti & non unus filius Dei. Quòd si filius non simpliciter unigenitus, sed filius unigenitus, & à patre unigenitus filius, & unigenitus

A unigenitus est, & non unigenita creatura. Si secundum participationem & concessi-
 onem patris creator est filius, & non natura, nihil eorum quæ ab eo creata sunt, se-
 cundum naturam est. Quorum enim secundum naturam creator non est, hæc quo-
 modo secundum naturam sunt? Si deus ita operatur, ut nullus alius, etiam cum ge-
 nerat, ut nullus alius generabit, Deus enim ad omnia & per omnia incomparabilis
 est. Quod fit, nō est ex substantia eius qui facit: quod autem generatur, ex ipsa sub-
 stantia est eius qui generat: non ergo idem est facere & generare. Si ex Deo est fili-
 us, non sicut ex patre, sed alio modo: causa uero etiam nostri ut simus Deus est: ab
 ipso enim sunt omnia: non aliter filij pater est, aliter nostri, sed similiter: quod absur-
 dū est. Si nihil simile & æquale Deo est præter filiū, nihil eorū quæ per similitudi-
 nem ipsi accommodantur, similiter omnino atque æqualiter dicetur: super omnia
 enim Deus. Quod in forma Dei est, in substantia Dei est, (non enim aliud forma,
 aliud substantia Dei, ne compositus sit) qui ergo in forma æqualis est, & in substan-
 tia æqualis est. Si genitus minor est eo qui genuit, non est culpa geniti, sed genitoris
 imbecillitas. Si pater ante filium erat, cuiusdam alterius necessariò pater erat: nam
 absq; filio pater non diceretur: Si quis filium secundum substantiam cognouit, con-
 gnouit etiam patrem. Si enim me cognosceretis, inquit, & patrem meum utiq; co-
 gnosceretis: consubstantialis ergo patri filius est. Nullum enim incorporeum per
 dissimilem substantiam cognosci potest. Si credere Christum filium Dei, uitam æ-
 ternam affert: necessariò non credere, mortem affert. Quorum eadem sunt opera-
 tiones, eorum est substantia una: operatio uero patris & filij una est: ut illud: Facia-
 mus hominem. Et rursum: Quæcunq; enim pater facit, hæc & filius similiter facit:
 una ergo est substantia patris & filij. Si cognitio patris & filij uita æterna est: neces-
 se est eiusdem patrem & filium esse substantiæ. Quæ enim diuersæ substantiæ sunt,
 una cognitione non comprehenduntur, nec similiter uiuificare possunt. Si patris
 imago uerè filius est: omnis autem imago uel substantiæ uel formæ uel figuræ uel
 speciei & coloris imago est: Deus autem nihil horum præter quàm substantia est:
 filius ergo cum substantiæ imago sit, consubstantialis patri est. Si pater in omnibus
 incomparabilis ad filium est, in omnibus autem & ad creaturam, non aliter ad fili-
 um aliter ad creaturam, sed similiter: non ergo dissimilis solum patri filius, uerum
 etiam creaturæ similis: quod quomodo non absurdum? Si enim creaturam asse-
 runt filium, & non ut unum è creaturis asserunt: cur cum nos genituram dicimus,
 ut unum ex genituris intelligunt? Si Deus non generat ne fluxum patiatur, nec
 creabit ne laboret: quod si creat absque passione, multo magis sine passione gene-
 rabit. Si omnis lucis splendor generatur quidem ex luce, non uero aliquando, sed
 sine tempore & coæternaliter illi (non est enim lux sine splendore) Filius etiam
 cum splendor sit, non aliquando erit, sed coæternaliter. Lux enim est Deus, ut Da-
 uid inquit: In lumine tuo uidebimus lumen. & Daniel: Lux cum ipso est. Si ge-
 nitura secundum eos substantia est, sicut & ingenitum: filius uero Dei genitura est:
 ergo & substantia Dei est. Si uoluntate & non natura Deus filium genuit, uel eum
 semel uoluit, inuitus in posterū est: uel & rursus uoluit & rursus etiā genuit. Quod si
 non una est uoluntas ipsius sed diuersæ, nec ipse simplex est nec unus creator, sed si-
 cut uult etiā facit. Si Deus nō generat, non generat profectò, uel quoniā nō potest,
 uel quoniā non uult: sed si nō potest, minor est quàm generans & perfecta natura,
 cum ad

cum ad hoc etiā imbecillitas ipsi insit. Quod si potest & noluit, quod natura habet e uoluntate retinuit. Quare & si nondum genuit, tamen cum aliquando uoluerit generabit. Si aliquando non erat filius, ipsum aliquando post genitorem erit, & ante genitum: non ergo solo excepto patre ante omnia filius est: uerum etiam post illud aliquando esse inuenietur. Cum nos asseramus patrem esse semper: necesse est etiam filium esse semper. Illi dicunt ergo quoniam & filius semper, creator & creatura erit semper, & sic patri & filio coeterna erit creatura. Atqui creatorem qui dicit, non simul creaturam quoque dicit: nec enim unā cum aedificatore aedificium est: nec simul cum nauiculario nauis: nam creatio in creatore est: quod uero creatum est, post creatorem: patrem autem dicere impossibile est, nisi sit filius: qui & patrem dixit, non solum patrem, sed alicuius patrem dixit. Deus Dominus, omnitenens, sabaoth, qui est, Adonai, Heloi, appellatur Deus in scripturis: ingenitus uero nusquam. Quod si quis id etiam dabit, ingenitus & cetera huiusmodi nomina apte à Iudæis ac reliquis omnibus dicentur. A Christianis uero solis pater Christi diceretur. Si ergo quod solum à ceteris nos separat, falsum est, & non uerum est, & nomen positum non res per naturam: falsa est fides nostra, spes uana. Nam cuius rei principium infirmum est, & finis infirmus est. Rursus interrogant, an cum sit, natus est filius, an cum non sit: ita cum obscura & maligna sit eorum interrogatio: uerentur enim quando & in quo tempore interrogare: cum sic dicere solent, interroga eos è contrario, An Deus cum sit pater, filium genuit, an cum non sit pater. Si enim pater cum sit, ens entem genuit: Si autem cum non sit, factus & non natura pater. Omnem autem contentionem ipsorum diuinæ scripturæ excludunt, cum Moses quidem clameret de filio: Qui est, me misit. Et Euangelista: In principio erat uerbum. Nec semel dicitur erat, sed quater. Et rursus alibi: Qui est ex Deo, qui est in sinu patris. Et in alijs, qui est in celo. Et in Apocalypsi: Qui est, qui erat, & qui uenturus est. Et Paulus: Qui cum sit splendor gloriæ, & in forma Dei. Et rursus. Qui super omnia Deus est benedictus. Si filius uerus est Deus, & lux, & incommutabilis, & bonus, & sanctus, & Dominus: hæc autem & pater cum sit, non similiter est, sed magis: non substantiæ excessu, sed qualitatibus præstantia. Substantia enim magis quam substantia non dicitur, sed qualitas qualitate: homo enim homine magis non dicitur: bonus autem bono, & iustus iusto. Omnium quæ genita sunt, eadem cum genitore natura est, quæ uis genitus alio modo habeat esse. Nec Abel, qui coitione natus est, aliud præter Adam est: cum Adam plasmatus, non natus sit. Si causa causato maior est, & secundum substantiam differens: omnis uero pater causa, & omnis filius causatus: maiores & secundum substantiam differentes, & filijs patres sunt, & non eiusdem substantiæ: quod uerum non est. Interrogant, si cum pater filium genuerit, à generando cessauit: & si habebunt quod cessauerit, afferunt, ergo & generare incepit. Omne enim quod finem habet, & principium habet: non erat ergo semper filius. Dicamus, si id quod cessat esse necessario, & principium habet: & quod principium habet, necessario cessat: Angeli & cuncta incorporea cum principium essendi habeant, necessario & finem essendi habebunt: quod absurdum est. Quare possibile est, & quod incepit, esse non cessare: & quod cessabit, non incepisse. Quod si ita non est, & ipse filius cum principium essendi habeat, finem etiam secundum ipsos necessario habebit: quoniam omne quod principium habet, & finem habere uolunt. Quod quomodo blasphemiam non

A mia non est: Præscientia quoque Dei cum non habeat principium, postea quam ea facta sunt quæ præsciuit, finem habet. Non itaque quod finem habet, id etiam necessario principium habet. Vnum in rebus incorporeis, uel operatione, uel uoluntate, uel substantia dicitur. Cum igitur Saluator dixerit: Ego & pater unum sumus: secundum aliquid istorum dixit. Si ergo operatione dicunt, necesse est & substantiam dicere: quorum enim una substantia non est, eorum non est una operatio. Quod si uoluntate unum, non solum quæcunque pater uelit, ea necesse est & filium uelle: sed quæcunque etiam filius uelit, ea necesse est & patrem uelle. Iubebit igitur & filius patri de quibus uult quoniam & ipsi iubetur, coactus & nolens ministrat: quod sic nec operatione, nec uoluntate, secundum ipsos relinquitur unum esse substantia, id est, conubstantialem esse filium patri.

*Pater & filius
us quomodo
sunt unum.*

Quod nomen ingenuus, modum essendi non substantiam significat.

Ingenitum esse substantia est, & genitum esse substantia. Ac ideo non consubstantialis est pater filio: necessario genitura omnis unitus substantia est: omnes ergo geniturae filio Dei consubstantiales sunt: quod quomodo blasphemiam non est? Si innascibilitas ad nascibilitatem filii ex opposito distincta, alia substantia est: & increatum esse ad creatum esse ex opposito distinctum, alia substantia est: erit ergo & innascibilitas substantia, & increatum esse substantia: quare Deus duæ non una substantia est. Et ad hæc omnis creatura erit substantia una, quod falsum est. Vna enim creatura est, diuersæ uero substantiæ. Sic autem & incommutabilitas ipsius, & absque principio esse, multaque huiusmodi, substantia erunt. Si enim ingenuus quis patrem, & genitum filium dicat, substantiam significat, cum modum substantiæ ipsorum uoluerit quis dicere, quoniam modo aliter quam sic dicere potuerit. Quare innascibilitas substantiæ modus, non substantiæ nomen est. Si quæ diuersimodè sunt, diuersam substantiam habent, homines inter se consubstantiales non sunt. Nam alio Adam de terra plasmatus, alio Eua ex costa facta, alio Abel: ex coitione enim: alio modo qui ex Maria sola uirgine natus est. Eodem modo in uolatilibus & quadrupedibus. Si ingenuus pater, quoniam natus non est: filius uero genitus, quoniam natus: posterior genito ingenuus est. Non enim habebat ad cuius distinctionem ingenuus diceretur. Nam non eorum quæ non sunt, sed eorum quæ sunt, distinctiones sunt. Si Deus erat aliquando cum non erat pater: factus pater, assumpsit ut esset pater: quare Deus quidem ingenuus: factus autem pater: ingenuus ergo & genitus, idem, cum sit simplex. Si impossibile contrarium est, & sapienti insipiens, & quodcumque ex opposito inter se diuiduntur: etiam innascibilitas nascibilitati contraria est. Quare si modus substantiæ innascibilitas non est, sed substantia: pater filio secundum substantiam contrarius erit. Si creatura & non genitura filius, & cuncta quæ sunt, creaturæ sunt: pater frustra ingenuus dicitur, cum nullo modo genitus sit, ad cuius distinctionem nominetur ingenuus. Commodius igitur increatus, quam ingenuus diceretur. Si innascibilitas nomen est, substantia non est: nomina enim, substantiarum significativa sunt, ipsa substantia non sunt. Quod si ipsa innascibilitas substantia est, dicant nomen eius: non enim ex substantiis, sed è nominibus & operationibus cognoscimus, & præsertim incorporalia. Si innascibilitas substantiæ Dei nomen est, uel cum substantiam propriam Deus cognoscat, nomen substantiæ ignorauit: uel cum etiam

p nomen

nomen sciret, audientes decepit. Dominus enim inquit, omnitenens nomē meum. Et à Mose quod sibi nomen interrogatus: Ego sum qui sum, inquit. Et rursum: Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob: hoc mihi nomē æternum. Et David: Dominus nomen tibi. Ingenitus autem nomen: nec ipse sibi, nec quispiam sanctorū dixit. Quòd si nec decepit, nec ignorauit, (impium enim est aliquid tale dicere) ingenitus ei nomen non est. Ingenitus uel substantia uel accidens est. Nam præter hæc nihil est. Sed substantia non est, quoniā nec quod ex opposito distinguitur: genitus enim filius nō secundum quod substantia est, sed secundum quod natus est. Quòd si accidens, uel innatum, uel contingens esse & non esse. Sed si innatum est, necesse est Deum & substātiā & accidens esse. Ex necessitate namq; talia accidunt, quibus accidunt. Quòd si contingenter, erit & ingenitus aliquando & genitus. Si ingenitū dicunt Deum quoniā natus non est, non quid est substantia eius dicunt, sed quid non est: nulla uero substantia ex quibus non est cognoscitur, sed ex quibus est. Nā & immortalis & incorruptibilis & incommutabilis non substantiam eius: sed quod nec moriatur, nec corrumpatur, nec commutetur, ut creaturæ significat: quare quid Deus sit doceant, non quid non sit. Si ingenitus non substantiæ nomen est, sed ipsam substantia: cū & filius substantia sit, & ipse ingenitus substantia est, & omnis substantia ingenta est. Si ingenitum substantia Dei est, & genitum substantia filij: creatura ergo uel factura non est substantia eius: una enim & non multæ substantiæ filius. Cum quis hominem uel lapidem uel lignum dicit, substantiam, quandam significat: cum uero genituram dicit, non simpliciter substantiam significat: esset enim omnis genitura una substantia. Quòd si genitura nō est substantiæ cuiusdam significatiuum, nec ingenitus. Si Deus ingenitus est, quoniā natus non est: sic & incorruptibilis, quoniā non corrumpitur. Sic enim incorruptibile nō habiturū finem significat, sic & ingenitum quod sit sine principio. Quòd si ingenitus quidē, non incorruptibilis autē, erit sine principio, sed non sine fine: quod absurdum est. Non est ergo ingenitū substantia, sed significatio quod natus non sit. Si pater natura ingenitus, filius quoq; natura genitus. Quòd si natura genitus est, creatura non est: cū ergo sit natura genitus, & eū qui genuit esse necesse est: genitura enim sine genitore non erit: dicant ergo quis genuit si pater nō genuit. Si Deus substantia est ingenta, & Christus substantia genita, & paracletus creatura substātia, pater & filius & spiritus sanctus nomina solum sunt sine substantijs: Baptizent ergo in ingenito & genito & creato. Res enim nominibus potiores: & ea quæ sunt ijs quæ dicuntur, ad operationē utiliora. Si pater, inquit, ingenitus, genitus uero filius, nō sunt eiusdē substantiæ. Nam ingenitus & genitus nō erūt unius substantiæ. At nos hæc nō dicimus substantiās, uerū nomina substantiam cuiuslibet eorū significantia: nihil autē prohibet diuersorum nominū unam esse substantiā: sicut nec contrariū diuersarum in creatura substantiarum nomē unū. Si consubstantialis, inquit, filius patri, pater uero ingenitus, filius autem genitus: eadem ergo substantia ingenta & genita. Sed non dicimus patris partem esse filium, ut diuisa substantia ingenta & genita sit. Verum totum ex toto genitum ex genito, perfecta duo, non partes duas ex aliquo uno. Si saluator in nomine patris uenit, ut ipse dicit: Ego ueni in nomine patris mei: omnia quæ de patre dicuntur, ea de filio quoque dicuntur. Quare dicetur etiam ingenitus si hoc quoque patris nomen est. Si nomen ingenitus patri honori est, similiter uero &

aro & filium honorare oportet, secundum uocem ipsius qua dicitur, ut omnes honorant filium sicut honorant patrem: necesse est & filium ingenitum dicere, ut unus patris & filij honor seruetur. Si filius patris nomen manifestauit, ut ipse dicit: Manifestaui nomen tuum hominibus, proprium autem substantiæ eius ingenitus est: monstrent ubi Saluator ipsum ingenitum nominauit? Si Deus omnibus maior est, utrum substantia maior est: an quoniam causa est omnium, cum ipse à nullo sit? Nam si in quantum substantia, omnis ergo substantia maior omnibus est: sui autem in quantum ingenitus: non ergo idem substantia & ingenitus. Si ingenitus aliquid est, & immortale, & sine fine, & inagrotabile, & insensescens aliquid: ergo eo quod ingenitus est excedet omnibus: secundum cetera uero idem cum angelis, spiritibus, & animis. Nam & hæc immortalia sunt, & sine fine. Quod si non ijs excedit quæ non est, sed ijs quæ est: nec enim homo quæ irrationale melior, eo quod non est inanimis & insensibilis: nam hæc etiam irrationale: sed eo quod est rationalis: sic igitur & Deus, non quoniam ingenitus, sed quoniam omnium est causa, maior est. Si ex opposito distinguitur ingenitus genito: ingenitus autem simplex substantia, secundum quod incommutabilis quoque, & immortalis, & infiguratus est, & cetera huiusmodi, distinguitur à genito. Nam si aliquo istorum distinguitur, & reliquis non distinguitur, compositus est & non simplex. Si qui cognouit Deum esse ingenitum, quidnam est deus penitus cognouit: maius autem nihil est quam Deum secundum naturam suam cognoscere: nam hæc est æterna uita, qui nos docuit ingenitum esse deum, maior ijs rebus inuenitur, quas Deus amantibus eum præparauit. Ex illis enim nihil possibile est hominem cognoscere: quoniam neque oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: ingenitus uero nomen etiam peccatores audiuerunt. Quod ergo maius est, id uel per se uel per alium Deus peccatores docuit: quod minus & nihil ad uitam confert, id iustis cõseruauit: quod quomodo non inconueniens. Ingenitum esse nec diffinitio, nec proprium Dei est: hæc enim cum illis cõuertuntur, quorum diffinitio uel proprium sunt. Si quid enim est animal rationale & mortale, mentis & disciplinæ capax, hoc est & homo: & si quid homo, hoc & illud. Proprium uero hominis risibile: & si quid risibile, id est homo. Ingenitum autem si quis concedet de solo Deo dici, non statim si quid Deus, id est ingenitum. Nam filius cum sit Deus, ingenitus non est. Nec diffinitio igitur nec proprium Dei est, ingenitum esse: non enim conuertitur.

Quod filius creatura non est.

Si filius creatura Dei est, omnis uero creatura creatoris serua, Christus Dei seruus est & non filius. Non ergo suscepit formam serui cum esset Dominus, sed erat seruus. Factura factori in eadem uirtute non communicat: nihil ergo commune patri cum filio: nec creatura ipsa, si factura & non genitura, filius est. Si genitura filius non ut cæterarum geniturarum aliqua: omnis autem genitura creatura: non igitur creatura filius, quoniam non est genitura ut cætera. Si alia Deus creare non poterat præter unicum filium, quoniam naturæ suæ non conuenit: nec filius multa creabit, sed unum quid. Si minora creantur à minore, maiora uero à maiore, per multos ergo sunt creaturæ: non enim omnes æquales. Si creatiuus est Deus natura: non unius erit, sed multorum. Nam uel imbecillitate multa non creat, uel inuidia, uel liuore. Si patris uirtus per filium creauit, pater creator est non filius: sicut & instrumentum non est artifex. Quare non

est inconueniens patri accreare quæ à filio creantur. Si creaturarū creationem per se facere Deus erubuit, nec glorificari ab illis sustinebit. Nam quæ facere erubescibat, ea cū facta sint, propria putare nolet. Si idem creare & generare in Deo, quoniam simplex est: idem etiam erit seruire & perdere, uiuificare & interficere: quod si idem est, salus ergo paritet & perditio & mors & uita idem. Si Christus Dei uirtus & sapientia est, hæc autem increata & coæterna Deo (non enim erat quando erat insipiens & absq; uirtute) increatus & coæternus Christus est Deo. Si uero in quantū operatio, uirtus ac sapiētia Dei dicitur, & nos uirtus ac sapiētia Domini sicut ipse Dei diceremur: quod inconueniens est. Si filius æternus Deus non est, erit necessarium recēs: & si uerus nō est, erit falsus: si nō natura, erit positione. Impiorū autē est recētes & falsos ac non natura deos colere. Non erit enim tibi, inquit, deus recēs: Et Paulus: Sed tūc quidē ignorātes deū, seruiuitis ijs qui dii nō sunt. Vel igitur impij qui Christū sic colunt: uel natura & uerus deus est filius: & qui sic sentiūt, pij. Si filij operatio est & non genitura, nec qui operatus est, nec opus ipse est (aliud enim operatio præter hæc) sed etiam nō subsistens: nulla enim operatio subsistit. Quod si opus, tertius est à patre & non immediatus: primus enim qui operatus est, deinde operatio, ac demum opus. Si filius ingenitus, quoniam solus à solo factus est, unicreatus (id est græcè *μονογενής*) magis propriè diceretur: cum secundum Eunomium uerè creatura sit, falso autem nomine genitura uocetur. Si filius creatura patris solus, cuncta uero cætera filij: cum dixerit: Mea omnia tua sunt: quod rectè dicere poterat filius, ad hoc autem intulerit & mea tua, Eunomij ratione non rectè id intulit. Nam ipse suūpseus esse non potest. Quare uidetur de similitudine ac identitate ipsorum in omnibus similiq; substantia, non de creaturis ea uerba dixisse. Si Deus similiter & creat & generat, Christus & creator noster & pater similiter est: Deus enim: & ita non opus esset adoptione quæ per spiritum sanctum est. Sicut nec opus est ut per aliam creaturæ ipsius facti simus: præsertim cum multa ex creaturis non nata sint adoptionis spiritum suscipere, sicut irrationabilia & inanimata. Si nos cum creaturæ simus, spiritus sancti adoptione filij efficimur, dicant si filius etiam creatura est, per quem in adoptionem patris peruenit: Si omnia quæ habet pater, filij sunt: nihil autem eorum quæ per filium facta sunt, pater seorsum habet, nisi secundum eos filium solum: & ipse ergo seipsum habere debet: quod impossibile est. Si omnino imago similis est per omnia: filius imago est: creatura uero in nullo creatori similis, sed per omnia dissimilis: cum igitur patris imago sit filius, nō erit creatura eius. Si quod incorporeum est cum generat, necesse est ut sicut corporeum generet: & cum cernit, ut corpus cernit: & cum audiat, ut corpus audiet, & omnē operationem ut corpus operabitur. Quod aliquis non habet, id alijs largiri non potest: si ergo creatura & seruus est filius, alios liberos facere non potest. Quod natura medium inter aliqua est, id utraq; contingit extremitates: Si igitur Dei ac nostri mediator natura Christus est, non per dispensationem, sed natura coniuncta sunt Deus & creatura. Si filius patri similis est, non autem secundum substantiam restat uel forma uel operatione: sed forma quidem impossibile. Nullum enim incorporeum habet formam. Sin autem operatione, nihil ipse operatus esset alterius à se naturæ, sed quale quid ipsemet est. Siquidem factura patris est, & non genitura. Præterea etiam prædictum est, quod operatione simile est, id etiam secundum

Adum substantiam necessario esse simile. Si dei opera fide non demonstratione, secundum David qui dixit: Et omnia opera eius in fide: quanto magis ex patre ante secula filij generatio fide & non demonstratione? Si ex nihilo pater filium fecit, & filius ex nihilo cuncta: eadem uirtus ac operatio est eorum, qui ex nihilo quicquid uolunt creare possunt, nullibi differentia creaturarum considerata: nam cum creaturae in multis & per multa diuersitatem habeant, non tamen diuersi sunt creatores, sed unus filius per quem omnia facta sunt. Si eorum quae ex nihilo facta sunt, prima dei factura Christus: & sic credentes eum colunt Arriani, & Iob primam dei facturam diabolum dicit, cum dicat: Hoc primum est origo plasmatis Domini: latent diabolum colentes & non filium dei. Quod si filij primam facturam dixisse Iob asserant, uel non amplius spiritus Domini secundum eos factura, uel post diabolum spiritus sanctus inuenietur. Si fides nostra in filium, opus est Dei: hoc enim, inquit, opus est Dei, ut credatis in eum quem ille misit: ipse Dei esse opus non potest. Non enim idem fides in ipsum, & ipse.

Super illo Apostolico, Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi.

Si secundum deitatem filius patri subiicitur, ex principio profecto subiectus esset, ex quo & deus erat. Sin uero non subiectus erat, sed postea, subiicitur secundum humanitatem pro nobis, & non pro se secundum deitatem.

De illo Apostolico, Propterea largitus est illi Deus nomen, quod super omne nomen est.

Si post incarnationem, propter obedientiam, nomen super omne nomen filio pater largitus est deo existenti: & omnis lingua confitebitur Dominum: ante incarnationem, nec nomen super omne nomen habebat, nec confessionem ab omnibus quod esset Dominus. Maior igitur factus est post incarnationem quam ante eam fuerit: quod est inconueniens. Tale quid & illud est: Data mihi est omnis potestas in caelo & in terra. In humanitate igitur & non in deitate intelligenda haec sunt.

De illo euangelico, Pater meus maior me est.

M A I V S uel magnitudine, uel tempore, uel dignitate, uel uirtute, uel ut causa dicitur. Verum magnitudine pater maior filio non dicitur, incorporeus enim. Nec tempore, nam filius temporum est creator. Nec dignitate, factus enim non est quod nunquam erat. Nec uirtute, quaecumque enim facit pater, haec & filius similiter facit: nec ut causa, quoniam similiter nobis & ipso maior esset, siquidem & eius & nostri causa. Honorem ergo magis filij ad patrem dictum, id non imminutionem eius qui dixit ostendit. Deinde quod maius est, non omnino diuersae est substantiae, homo enim maior homine dicitur, & equus equo. Quare si maior pater dicitur, non statim substantia quoque illius. Et uniuersaliter quae comparantur, de consubstantialibus non de ijs dicuntur, quae diuersarum sunt substantiarum. Nam homo non proprie maior irrationali dicitur, nec irrationale inanimato: sed homo homine, & irrationale irrationali. Pater ergo & si maior filio dicitur, ei tamen filius consubstantialis est.

Super illo euangelico, Horam autem & diem nemo scit &c.

Si creator omnium filius est, iudicij uero tempus ignorat, quod creauit ignorat. Non enim iudicium dixit ignorare, sed tempus: quod quomodo non inconueniens?

Super eodem.

s i cognitionem omnium quam pater habet, filius non habet, mentitus est cum dixit: Omnia quæ pater habet mea sunt. Et, sicut pater nouit me, ego noui patrem. Quod si aliud est patrem, aliud quæ patris sunt cognoscere: maius autem patrem cognoscere, quàm ea quæ patris sunt: quanto unusquisque quàm sua maior, cum id quod maius est filius cognoscat. Nullus enim, inquit, nouit patrem nisi filius: quod minus est ignorat: quod est impossibile. Quoniam ergo non conferebat hominibus iudicii tempus audire, idcirco reticuit. Nam expectatio perpetua feruentiores ad pietatem reddit. Cognitio uero quod multum tempus intererit, negligentiores; ad pietatem fecisset: cum speramus postea pœnitentia posse saluari. Nam qui usque ad horam illam omnia nouit (dixit enim ea) quo pacto horam illam ignorauerit? Frustra uero & Apostolus diceret: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ cognitionis absconditi.

Super eodem.

s i spiritus sanctus profunditates Dei inuestigat, nec quicquam eorum quæ dei sunt possit ignorare: filius uero ignorat: maior secundum ipsos spiritus sanctus filio, quem nec æqualem uolunt.

Super illo euangelico, Pater si possibile est, transeat à me calix iste.

s i uerè filius dicebat: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Non solum timiditatis ac imbecillitatis se accusat, uerumetiam patri esse aliquid impossibile opinabatur. Quod enim dicit, si possibile est, dubitantis erat, ac non certioris quod pater ipsum posset seruare. Ad hæc, quomodo qui mortuos uita donabat, non multo magis poterat uiuis uitam conseruare? Cur ergo qui Lazarum ac alios multos mortuos excitauit, non sibi ipsi uitam præbet, sed à patre uitam petebat, cum timens dixit, Pater si possibile est, transeat à me calix iste? Si inuitus etiam moriebatur, non se humiliauit factus obediens patri usque ad mortem, nec seipsum dedit, ut dixit Apostolus: Qui se dedit in redemptionem pro peccatis nostris. Quod si uolens, quid opus his uerbis: Pater si possibile est, transeat à me calix iste? Hoc ergo non de se ipso, sed de ijs qui in eo peccaturi erant ne peccent accipiendum, pro quibus etiam crucifixus dicebat: Pater dimitte ipsis quoniam ignorant quid faciunt. Non oportet igitur ea quæ secundum dispensationem dicta sunt, quasi simpliciter dicta accipere.

Super illo euangelico, Et ego uiuo propter patrem.

s i propter patrem filius uiuit, propter alium & non propter seipsum uiuit. Qui uero propter alium uiuit, ipse uita per se esse non potest. Nec enim qui gratia sanctus est, per se sanctus est: mentitus ergo est filius cum dixerit: Ego sum uita. Et rursum sic: Et filius quos uult uiuificat. De humanitate igitur non de deitate dictum intelligere oportet.

Super illo, Neque filius à seipso aliquid facit.

s i quod est sui arbitrii, melius est quàm quod est sub arbitrio alieno: homo autem sui arbitrii est, filius uero Dei sub arbitrio patris, melior est homo filio: quod est inconueniens. Quod si qui est sub alieno arbitrio, liberos facere non potest: quod enim ipse non habet ut eligat, alijs dare non potest. Saluator qui nos liberi arbitrii fecit, non erit sub libero arbitrio alicuius.

Super

Super eodem.

A **S I N I H I L** Saluator à se ipso facere poterat, sed imperante patre, nec bonus est nec malus. Nullius enim eorum quæ facta sunt, causa est: & quomodo absurdum non est, cum homines sint bonorum & malorum liberi factores, filium Dei nullius rei liberum esse factorem?

Super illo, Ego sum uitis.

S I S A L V A T O R, ut inquit, uitis est, nos uero palmites: agricola pater ad palmites uiti connaturales, uitis uero non connaturalis agricolæ: filius nobis connaturalis est, & pars nos ipsius: non autem connaturalis filius patri, sed per omnia alienus. Ad quos dicemus quod non deitatis suæ sed carnis nos dixit palmites, secundum quod dicit Apostolus: Nos enim sumus corpus Christi & membra ex parte. Et rursum: Nescitis quod corpora uestra membra Christi sunt? Et in alijs: Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes: igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Si uiri caput est Christus, Christi autem caput Deus: homo uero non consubstantialis Christo (non enim Deus) Christus uero consubstantialis Deo (Deus enim) non ergo ut uiri caput est Christus, sic & Deus Christi. Nam creaturæ natura & creatrix deitas in unum ac idem non conueniunt. Ergo ille ut pater, caput est Christi: hic uero ut factor, nostrum. Si uoluntas patris est, ut nos in filium suum credamus (hæc enim est uoluntas eius qui misit me, ut omnis qui uidet filium & credit in ipsum, habeat uitam æternam) non est ex uoluntate filius: alioqui credere nos in ipsum, uel cum ipso, uel ante ipsum inueniretur.

Super illo, Nullus bonus.

S I S A L V A T O R bonus non est: necessariò malus est: cum enim simplex sit, nihil eorum quæ sunt in medio suscipit, & quomodo non absurdum, bonorum factorem malum esse? Et si uita bonum est, ac uerba filij uita sunt, ut ipse dixit, Verba quæ locutus sum uobis, spiritus sunt & uita: quomodo cum phariseus bone magister dixisset: nullus, respondit, bonus nisi Deus? Non enim cum ab illo solummodo bonus audisset, nullus bonus dixit: sed magister bonus. Sicut ergo ad tantem respondit, ut Euangelium dicit, uel sicut ad ignorantem quod Deus bonus est, & non simpliciter magister bonus.

Super illo uerbo, Pater glorifica me.

S I C V M glorificari à patre filius petebat, secundum deitatem & non humanitatem petebat, quod non habebat petebat: falsus ergo est qui dixit Euangelista: Et uidimus gloriam eius. Et Apostolus: Non utique regem gloriæ crucifixissent. Et Dauid: Et introibit rex gloriæ: Non ergo accessionem gloriæ, sed manifestationem dispensationis fieri petit.

Super eodem.

S I Q V A M habebat gloriam antea quam mundus fieret, eam uerè à patre petebat quam amisit. Quod si hoc: non solum gloriam amisit, sed etiam deitatem. Nam inseparabilis est à deitate gloria. Nudus ergo secundum Photinum erat homo. Apparet igitur in quantum homo, non deitatis defectu talia dixisse.

Super illo, Primogenitus omnis creaturæ.

S I A N T E creaturam filius non genitura est, sed creatura: primò creatus utiq;

p 4 dicere

diceretur, non primogenitus. Si quoniam primogenitus creaturæ dictus est, primo creatus est: & cum primogenitus mortuorum dicatur, ante mortuus mortuorum erit. Quod si primogenitus mortuorum dictus est, quoniam causa sit resurrectionis è mortuis: sic & primogenitus creaturæ, quoniam causa sit ut à nihilo ad esse creatura producta sit. Si quoniam creaturæ primogenitus dictus est, primum ipsum esse creatum Apostolus ostendit: Cum ergo dixerit: Omnia per eum & in eo creata sunt, debuisset dicere: Et ipse factus est ante omnia. Cum autem dixerit: Et ipse est ante omnia: ostendit eum quidem semper esse, creaturam uero factum. Hoc enim uerbum est, illi in principio erat uerbum, consonat. Si primogenitus, inquit, filius, non amplius unigenitus, sed alius quoque esse debet: ad quem primogenitus dicitur? Atqui o sapiens tu, cum etiam ex Maria uirgine solus natus sit, primogenitus ipsius dictus est. Quousque enim peperit, inquit, filium suum primogenitum. Quare non necesse est ad fratrem primogenitum dici. Dici etiam possit qui primus natus est primogenitus, Ad hæc autem etiam ad eos qui per adoptionem spiritus sancti ex Deo nati sunt, ut Paulus dicit: Quos præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij eius, ut ipse sit primogenitus in multis fratribus.

Super illo, Dominus creauit me.

si qui in carne est, inquit, ego sum uia. Et idem: Nemo uenit ad patrem nisi per me. Ipse etiam est qui dicit: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Dicitur autem & de genitura creatura & factura: ut illud: Possedi hominem per Deum. Et rursum: Et fecit filios & filias. Et Dauid: Cor mundum crea in me Deus: non aliud petens, sed id uidelicet quod erat permundari. Dicitur autem & noua creatura, non qui alia creatura factus sit, sed quoniam illuminati ad meliora opera præparantur. Si pater ad opera filium creauit, non propter seipsum, sed propter opera eum creauit: quod uero propter aliud & non propter se factum est, uel pars illius propter quod factum est, uel eo minus est. Quare Saluator uel creaturæ pars est, uel minor quam creatura. Necesse est ergo de humanitate eius intelligere. Dicit etiam aliquis, de sapientia illa hæc Salomonem dixisse, cuius & Apostolus meminit dicens: Quoniam enim in sapientia Dei non cognouit mundus, per sapientiam Deum. Præterea nec Propheta est qui dixit: sed prouerbiorum scriptor. Prouerbia uero imagines aliorum sunt, non ipsa quæ dicuntur. Si Dei filius est qui dicebat: Dominus creauit me: potius dixisset, pater creauit me. Nullibi enim ipsum Dominum suum, semper uero patrem uocabat. Capiendum igitur uerbum genuit, de Deo filio: creauit uero, de Deo qui formam serui accepit. In omnibus autem istis non duo dicimus, Deum seorsum, & hominem seorsum: unus enim erat: sed cogitatione ac mente cuiuslibet naturam consideramus. Nec enim Petrus duos intellexit cum dicit: Cum igitur Christus passus sit pro uobis secundum carnem. Si genitura inquit filius est & non factura, quomodo scriptura dicit: Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia Dominum eum & Christum fecit deus. Quare hic quoque dicendum, de eo qui ex Maria est secundum carnem dictum esse: sicut & angelus qui euangelizabat pastoribus dicit, quod natus est uobis hodie Saluator qui est Christus Dominus. Nam quod dicit hodie, non utique de eo putabitur qui ante secula. Clarius autem quod sequitur demonstrat, cum dicat: Hunc Iesum quem uos crucifixistis. Si cum natus est filius, tunc sapientia: falsum illud: Christus Dei uirtus & Dei sapientia. Nam sapientia eius facta non

Acta non est, sed semper erat. Et sicut illud quasi de patre à Dauid dictum. Esto mihi in Deum protectorem. Et factus est mihi in salutem. Et Paulus: Fiat uero Deus uerus, omnis autem homo mendax. Sic & Dominus natus est nobis à Deo sapientia, sanctificatio & redemptio. Si ergo pater factus protector & uerus, non factura: & filius etiam factus sapientia & sanctificatio, non est factura. Si uerum quod unus Deus pater, uerum uidelicet quod unus Dominus Iesus Christus Saluator. Nec igitur Saluator Deus secundum ipsos, nec pater Dominus. Et uanum illud: Dixit Dominus Domino meo. Falsum autem & illud: Propterea unxit te Deus Deus tuus: &. Pluit Dominus à Domino: & fecit Deus secundum imaginem Dei, Et, Quis Deus præter Dominum? Et, Quis Deus præter Deum nostrum? Et Ioannes: quod Deus erat uerbum & uerbum erat apud Deum. Et Thomas de filio: Dominus meus & Deus meus. Ad creaturas ergo & falsò non propriè dictos deos non in patrem & filium ea intelligere oportet, quæ ex opposito distincta sunt.

Super illo. Vt cognoscant te solum uerum Deum.

QUI uerus est, ad eos qui ex opposito falsò distinguuntur, dicitur. Qui uero incòparabilis est, ad omnia & per omnia excedit. Cū ergo Hieremias de filio dixerit: Hic Deus noster non reputabitur alius præter ipsum: maiore quoque patre dixit. Quòd autem uerus & filius deus, idem Ioannes in epistola dicit: Vt cognoscamus solum uerum deum, & simus in uero filio eius Iesu Christo, hic est uerus deus & uita æterna. Nec igitur propter illud, non reputabitur alius præter ipsum, maiorem patre filium intelligendum, nec solum uerum deum esse patrem: uerum utraq; à falso dictos nec existentes, sicut etiam in Deuteronomio dicit: Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Si super omnia est Deus, necessariò excedit omnia. Apostolus igitur cum super omnia Deum Saluatorem dixerat, maiorem etiam patre dixit: sed hoc inconueniens. Similiter igitur & hoc intelligendum: magnus Deus non utique minor erit alio Deo. Apostolus ergo cum de filio dixit: Expectamus beatam spem & apparitionem gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi: maiorem patre intellexit? Filij enim apparitionem & præsentiam expectamus, non patris absque discretionem. Igitur de patre, ac filio hæc non cum obseruatione dicuntur.

Aequaliter esse Deo, non aliud est quàm Deo æqualem esse.

FILIVS igitur cum non in rapinam putauerit æqualiter esse Deo, quomodo dissimilis ac inæqualis Deo? Iudei autem Eunomio magis pij. Nam cum Saluator filium se Dei dixerit, quasi filio solum debeatur, si uerè filius est, æqualem ipsum esse patri: uolebant, inquit, ipsum lapidibus petere, non solum quia soluebat sabbatum, sed quia etiā patrem proprium Deū dicebat, æqualem seipsum faciens Deo. Aequalis igitur patri & secundum Apostolum & secundum Saluatoris uocem, quāuis Eunomius nolit. Si iudicij Dominus filius non est, ut hos quidem præmio, illos uero supplicij possit afficere, quomodo dicebat: Pater neminem iudicat, sed uniuersum iudicium dedit filio? Et alibi: Potestatem habet filius hominis in terra peccata dimittere. Et rursus: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Ad Petrum uero: Tibi dabo clauēs regni cœlorū. Ad discipulos autem: Amē dico uobis, uos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim sedes iudicantes duode-

duodecim tribus Israël. Ipsi uero scriptis solutum est cum Saluator dixerit: Et tunc reddam unicuique secundum opera eius. Et alibi: Et ibunt qui bona fecerunt in resurrectionem uitae: qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Apostolus uero: Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque corporis propria prout gessit, siue bonum siue malum. Eorum igitur qui accipiunt, est dignos se ad dexteram uel ad sinistram sedere facere, non eius qui dare potest, etiam si iniusta petitio sit.

Super illo, Quis Deus prater Dominum, & quis Deus prater Deum nostrum.

QVOD non ad filium hæc & horum similia, sed ad dictos Deos cum non sint, scripturæ dixerunt, ex illis sufficienter demonstratum est, ex quibus & Deum & Dominum sæpe filium demonstrauius in ueteri ac nouo testamento dictum esse: David autem idipsum clarius fecit dicens: Quis similis tibi: & adiunxit, in Dñs Domine. Et Moses: Dominus solus dux eius erat, & non erat cum eo Deus alius, cum tamen Saluator esset cum ipsis, ut dicit Apostolus, Bibebant autem è spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. At Hieremias, Dñs qui cœlos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de ijs quæ sub cœlo sunt. Nec enim in istis filius. Nam ipse creator omnium est. De idolis ergo quæ colebant gentes, & quod prædictum est, & illud. Ego Deus primus, & ego post hæc, & prater me non est Deus, & ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. Et, Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est, & omnia talia nonne de filio intelligenda sunt.

F I N I S.

BASILII MAGNI CAE^D

SARIENSIS EPISCOPI DE SPIRITU SANCTO

Liber contra Eunomianos, quod non sit creatura, quem prioribus adiunctum, ad Amphilochem scriptum opinari licet.

VM quæ communia sunt creaturis, spiritui sancto non communicentur: & quæ spiritus propria sunt, creaturæ non communicentur, colligitur hinc spiritum non esse creaturam: quoniam quæ communia sunt patri & filio, eadem communia sunt & spiritui. Nam quibus designatur in scriptura pater & filius esse Deus, eisdem signatur & spiritus sanctus Deus. Ex quibus colligitur eiusdem spiritum esse deitatis cum patre. Quoniam quæcunque patri ut deo, non ut patri insunt: & quæcunque filio ut Deo, non ut filio insunt, ea etiã spiritui insunt, non autem creaturis: sicut nomina & res creaturis incōmunicabiles, soli trinitati cōmunes: patet trinitatē esse consubstantialē. Omne quod factum est, transmutationis ac uersionis susceptibile est secundum Prophetam, qui de deo dicit: qui omnia facit & commutat ipsa: spiritus nec uersionis nec mutationis susceptibilis est: non ergo creatura. Cum creatura in duas partes diuisa sit, in corporeas scilicet res atque incorporeas, mutatio

A mutatio etiam quam recipit diuisa est. Nam corpora secundum substantiam mutationis susceptibilia sunt: cum mundus corruptibilis in corruptionem traducatur, secundum scripturam: Et mortalia corpora nostra, immortalia fiunt: incorporea uero ac rationalia, secundum operationem uel uoluntatem mutationis susceptibilia sunt: secundum illud: Angelis peccantibus non pepercit. Quod si omnium quæ facta sunt: hæc substantia, illa uoluntate mutationis susceptibilia sunt: Spiritus uero sanctus nec substantia, nec uoluntate mutationis est susceptibilis: nõ est ergo spiritus creatura. Omnis creatura sanctificata sancta est: spiritus uero sanctus non eorum quæ sanctificantur, sed sanctificantium est: non ergo creatura. Nihil creatum substantia sanctum: nam quod substantia sanctum est, exteriori sanctificatione non eget: eget autem exteriori sanctificatione quod factum est, cum dignum effectum sit ad se sanctificationem adducere: spiritus uero sanctificationis non eget, quod substantia sanctus sit: non igitur est creatura. Omnis creatura creatoris serua est, secundum Prophetam, qui sic Deum alloquitur: Quoniam omnia seruiunt tibi: qui autem seruus est, libertatem ac adoptionem quam ipse substantia consecutus non est, alijs præstare non potest: Spiritus uero libertatem ac adoptionem præstat: spiritus enim clamat in cordibus nostris: Abba pater: quare non est seruus, sicut nec filius, non ergo creatura. Nulla creatura rationali anima participabilis est, ut in ipsa essentialiter habitet: spiritus autem sanctus inhabitat in ipsa, secundum eum qui dicit: Templum Dei sumus, & spiritus sanctus habitat in nobis: non ergo creatura. Omnis rationalis creatura uirtutis ac uitij susceptibilis est, spiritus autem nullius horum susceptibilis est, non ergo creatura spiritus.

Quod spiritus creator est.

B COELI enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. Et in alio Psalmo: Et opera manuum tuarum sunt cæli. Et quænam erunt incorporei Dei manus incorporeæ, quæ firmamentum & cælos creant, ille ipse Prophetæ explanat cum dicit: Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Verum quemadmodum prolatus uerbum in Deo non est: sed uiuens & subsistens & factiuum omnium: sic in Deo non est spiritus perfusus, nõ dissolutus aër, sed uirtus sanctificans, consubstantialis, subsistens, manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Et id dictum eandem habet cum superiori sententiam. Spiritus enim diuinus, Iob inquit, qui fecit me. Et altera manuum exponens Salomon inquit: Deus patrum & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia in uerbo tuo, & sapientia tua cõstruxisti hominem. Christus autem Dei uirtus & Dei sapientia, quæ secundum tropologiæ rationem manus est creans. Ad hæc etiã spiritus operationi totam nostram imposuit naturam. Renouantem quoque ipsum creaturas in incorruptionem sermo diuinus dicit: Auferes spiritum eorum & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nec profecto ipse seipsum mittit. Missionem autem uocat exitum ad opus, nõ de loco in locum migrationem. Quoniã spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet uocis. Spiritus Domini superueniet in te. Quapropter & quod in ea natum est, inquit, de spiritu sancto est. Quod ex alio est, uel creatione ab ipso est, ut illud: Unus deus & pater ex quo sunt omnia. Vel per generationem, secundum illud: Ego à patre exiui. Et Ex utero ante luciferum genui te: nõ quoniã uterum deus habeat, uerum quoniã propria

Ex utero ante
luciferum ge-
nui te.

priæ suæ & nō nothæ genituræ ex utero parentum nascuntur, uterum se ipsum ad generandum habere Deus dixit, ad confusionem impiorum, ut saltem suam confiderantes naturam, propriū patris fructū sicut ex utero suo natum filium esse prædiscant. Quod ergo ex alio est, uel creatione, uel generatione, uel natura, ex ipso est, sicut operatio nostra ex nobis, uel sicut splendor solis ex ipso. Si ergo supernaturale Christi corpus è spiritu sancto est, nec genituram ipsius esse possibile: quoniam quod ex carne natum est, caro est: & quod ex spiritu natum est, spiritus est. Nec rursum ex ipso sicut operatio eius, quoniā in simplici natura & incorporea eandem substantiæ rationem operatio suscipit: Relinquitur ergo ex ipso esse, sicut eius creatura. Verum & digitus Dei qui transmūtavit in Ægypto puluerem in animalia, generationem animalium quæ à principio fuerat ostendens, paracletus erat, spiritus ueritatis. Cum enim tres euangelistæ dicant ad Iudæos Dominum dixisse. Si autem ego in spiritu Dei dæmones eiicio, igitur in uos peruenit regnum Dei. Lucas dixisse ipsum inquit: Si autem ego in digito Dei dæmonia eiicio, peruenit ergo ad uos regnum cœlorum: Quas ob res & quæ per Moysen in Ægypto facta sunt signa, quæ digito Dei facta sunt, & mirabilia Dei signa cum spiritu fiebant: digitus uero Dei & in his quæ à Mose, & in his quæ à Domino signa facta sunt, spiritus dictus est: non quoniam parua quædam uirtus coexistens Deo est, sicut corpori digitus: uerū quoniam unum quid ex donis spiritus, quæ secundum diuisionem sunt, gratia etiā sanitarum est, id quod est unum quid, & non uniuersa spiritus dona digitum uocat. Alij enim per spiritum datur spiritus sapientiæ, alij uero sermo scientiæ secundum eundem spiritū, alij gratia sanitarum in uno spiritu, alij prophetia, alij discretio, spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Diceret aliquis, quod hæc omnia & quæcunq; alia dona spiritus sunt, tanquam corpus quid ipse sunt, unum quodq; donum digitus: & hoc autem utile dictionis ne negligas. Cum enim dixisset, quia omnia hæc operatur spiritus, sicuti uult: de Domino etiam ipsemet inquit: Et diuisiones operationū sunt, idem uero Deus qui operatur omnia in omnibus. Quod si omnia operatur Deus sicuti uult, omnia uero hæc unus ac idem spiritus operatur, diuidens singulis prout uult: quomodo diuersitas substantiæ illic est, ubi operationi identitas esse cognoscitur: permutatis enim substantijs secundum impiissimum Eunomium, diuersas esse oportebat & operationes: Eandem autem autoritatē & potestatem spiritus saluator attestatur: Spiritus, inquit, ubi uult spirat.

De remissione peccatorum.

PROPRIVM Dei est peccata dimittere, cum ipse dicat: Ego sum qui deleo peccata tua. Et, Si fuerint peccata uestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi uermiculus, ut lana alba erunt. Præterea quoniam Deus Dei filius Iesus paralytico peccata dimisit, dicens: Fili dimittuntur tibi peccata tua: qua in re à Iudæis qui Deum ipsum esse nesciebant, blasphemare putabatur, dicentibus: Ipse blasphematur: nullius enim est dimittere peccata nisi solius Dei. Dominus autem sanctis Apostolis insufflans, inquit: Accipite spiritum sanctum, quorumcuq; dimittetis peccata, dimittentur eis: Si ergo nullius est peccata dimittere, sicuti certē nullius est, nisi solius Dei: dimittit autem spiritus sanctus per Apostolos: Deus ergo spiritus sanctus, & eiusdem operationis cū patre & filio: Docete, inquit, omnes Gentes bapti-

A baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Gentes iubet credentes & doctas baptizari in trinitatis nomine. At Petrus Iudæis qui concordēs fuerant in morte Christi pœnitentiā agentibus: Pœniteat singulos, inquit, à malitia uestra & à uia praua, & baptizetur unusquisq; uestrum in nomine Domini Iesu, & saluabitur: quasi possit eadem operari filius in regeneratione baptis̃mi, quæcunq; pater & spiritus operantur. Dominus uero Apostolis dixit: Expectate promissionem patris quam audistis, quòd Ioannes quidem baptizauit aqua ad pœnitentiam: uos uero baptizabimini in spiritu sancto. Si ergo in Apostolis eadem operari potest spiritus sanctus quæ patris ac filij nomen in ijs quæ ex Gentibus crediderunt, & Domini Iesu nomen in ijs Iudæis qui pœnitentiam egerunt: Nemo enim diceret minore Apostolos per lauacrū gratia participasse, quam qui è Gentibus crediderunt: quoniam per spiritum sanctum gratiā habuerunt: quomodo non est eiusdem cum patre ac filio substantiæ spiritus, cum eiusdem sit operationis?

Quod eadem sit potestas patris & filij & spiritus sancti.

V**A**DE in Damascum, & ibi dicitur tibi, quòd uas electionis mihi es. Dominus de cœlo uisus Paulo dixit, quod eum in prædicatorem Euangelij orbi cōstituerat. Intranti uero in Damascum, Ananias dixit: Salue frater, respice: Deus patrum præordinauit te: ac ne de Christo id intelligeretur, infert, ut cognosceres uoluntatem eius, & uideres iustum suum Iesum: qui uocationem & ordinationem scriptis commendans dixit: Paulus seruus Iesu Christi uocatus Apostolus. Deinde quid aliud etiam ad uocationem dicit: Segregatus in Euangelium Dei. Qui autem segregauit, ut Apostolorum actus docuerunt, spiritus fuit. Ieiunantibus enim Apostolis inquit, & orantibus, dixit spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabā in opus ad quod eos assumpsi. Quòd si Dominus deus patrum ipsum elegit quem præordinauit, ac eundem spiritus autoritate naturæ usus segregat, quomodo alteritas in trinitate substantiæ est, in qua operationis identitas inuenitur? Mea uerba, Salomon inquit, à Deo dicta sunt: at Paulus à Christo: An probationē enim queritis, inquit, Christi, qui in me loquitur. Nihil autem minus spiritus etiam in Apostolis loquitur: Loquebantur enim, inquit, Apostoli prout spiritus sanctus dabat ei loqui illis. Et non estis uos qui loquimini (Saluator ipsis dixit) sed spiritus patris qui in cœlis est, loquitur in uobis. Spiritus autem & in Prophetis loquitur: Quis enim dabit, Moses dixit, omnem populum istum prophetare: quando dabit Dominus spiritum suum in ipsum? Et testamenti noui Propheta nouus Agabus exclamauit dicens: Hæc dicit spiritus sanctus. Quòd Prophetae testamenti ueteris ex consuetudine clamabant: Hæc dicit Dominus deus. Et hæc Paulus quæ à patre & filio & spiritu dicta sunt colligens: Omnis, inquit, scriptura diuinitus inspirata. Quòd si spiritus in Prophetis & Apostolis loquitur, & omnis scriptura per deitatem inspirata est: dicatis impij, cum eius scriptura diuinitus inspirata sit, quomodo ipse spiritus Deus non est?

Quod neq; uisio neq; oraculum separati m sit à patre & filio & spiritu sancto.

E**S**AIA S Propheta, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & seraphim stabant super illud: sex alæ uni &c. & post hæc dixit: Vade & dices populo huic: Audietis & non intelligetis, & uidentes uidebitis & non uidebitis: incrassatum est enim cor populi huius. Quantum igitur ad textum ipsum

q & conse

& consecutionem scripturæ prophetiæ supernus pater est, qui uisus oraculum præbuit Prophetæ: at tonitruui filius cum alta locutus sit, & tonitruo terribiora dixerit, qui non quod non erat, sed quod erat uerbum dixit: filium, inquit, uisum oraculum præbuisse Prophetæ, quoniam dicit Esaias de ipsis: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum ut non uideant oculis & intelligant corde, & conuertantur, & saluem eos: Hæc dixit Esaias quando uidit gloriam eius. Paulus uero uisionem & oraculum id, spiritus esse censuit dicēs. Bene dixit spiritus sanctus per Prophetam Esaiam ad patres nostros, auditu audietis & non intelligetis, & uidentes uidebitis & non uidebitis: incrassatum enim est cor populi huius. Propheta igitur patris in quo Iudæi credebant, personam inducit, Euangelista filij, Paulus spiritus, unum Deum sabaoth eum qui uisus fuit communiter nominantes. Ita cum de uno Deo in ipsis in distincta maneat opinio, ratio ipsis de hypostasi distincta est.

*Quod participant creatore quæ ad imaginem eius facta sunt,
hoc autem per spiritum fit.*

QUOD si hæc intelligerent ac bene auscultarent, qui contra seipsos male cauillantur, profectò spiritum à deitate non alienarent, ne à deitate seipsos absinderent, ne mundum à Deo disternerent, ne Deum propria creatura dissiparent. Misera enim cuncta quæ à Deo creatore facta sunt, cum secundum naturam creatam à gloria destituta sint, nisi deitate participant. Non dignus autē sermo de Deo si nudam ac sui desertam creaturam despiciat. Verum nec creatura sic misera, nec deus sic impotens est, ut sanctam participationem ad creaturas non transmittat. Denique statim ad imaginem sui hominem facere uoluit. Omnium autem imago quæ creatur à primitiuo ad materiam transmutata, similitudinē capit & caractere participat per artificis mentē & manus confirmationē: sic pictor, sic lapidū sculptor, sic qui auream aut æneā statuam fingit, materiā cœpit, in exemplar respexit, recepit rei quā speculatus est figurā, hanc in materiā impressit. Quod si hominibus non possumus ad similitudinē informari materiæ, nisi Idea ipsorum participant: quomodo ad similitudinē Dei creatura ascendet, nisi diuino caractere participarit: diuinus uero character nō sicut humanus est, sed uiuens & uerè ens imago imaginis efficiēs, quæ omnia quæ participant imagines dei constituuntur. Imago quidē dei Christus est: qui est imago, inquit, inuisibilis dei, imago uero filij spiritus, quo qui participant filij cōformes fiunt, secundū illud scriptū: Quos præsciuit & prædestinauit cōformes, inquit, fieri imaginis filij eius, ut ipse sit primogenitus in multis fratribus.

Quod spiritus sanctus nec possessio, nec creatura Dei est.

SI spiritus à gloria filij alienus est, quomodo secundum Apostolum ipsum tu contestabitur quod filius Dei sis? Quomodo clamabit in te, abba pater, nisi donum uerè à filio sit non possessio eius, ab ipso missus, nō sicut humanus spiritus uel aëreus, ut solent dicere qui à deitate spiritum separant: Sed Dei ac filij spiritus æternus, in maiestate diuina existens & cognitus. Neque enim spiritus tuus Christus, nec spiritus aëris Dominus, nec immundus spiritus. Nā hoc quoque addicere quidā aui si sunt. Spiritus uero sanctus Christus ac deus uocatur, cū Apostolus ut modò cōmonuimus, dicat: Si quis autē spiritū Christi nō habet, nō est eius: si uero Christus in nobis, &c. Hæc igitur cū dicat, spiritus habitationē Christi habitationē esse affirmat. Et rursus dicens: Dominus uero spiritus est: ubi autē spiritus Domini, ibi libertas: quare Dominus spiritus Domini: nō ergo possessio nec creatura Domini.

Quod

Quod imago uera & naturalis Dei ac filij spiritus est.

ET imago uera nō ex imagine uera, sicut nos propterea assimilatur ad imaginem & efficit nō efficitur, & unctio est & non inungitur. Unctio uero spiritus in nobis (ut Ioannes dicit) & quid dixi in nobis, immō enim & in Christo Domino secundum carnem. Iesum, inquit, de Nazaret, unxit eum Deus de spiritu sancto & uirtute. Christus igitur per spiritum & unctionem quæ est in spiritu: quare non per alienam deitatem Domini unctio est, & nomen Christi: & qui ab ipso Christiani uocantur. Ploraret enim uerē aliquis si etiam salutis nostræ nomen à creatura incipiat: à creatura deductum sit, & per seruum adoptionem habeamus. Creatura non sanctificat creaturam, sed ab uno sancto, qui de se dicit: Ego sanctifico me, per ipsum omnia sanctificantur. Sanctificat uero per spiritum, sicut demonstratum est. Spiritus ergo non est creatura, sed sanctitatis Dei character, & omnis sanctificationis fons. In sanctificatione spiritus uocati sumus, ut Apostolus docet, hic nos renouat, & rursus imagines efficit dei per regenerationis lauacrū & innouationē spiritus sancti deo adoptamur. Noua iterū creatura participans spiritu quo priuata inueterauerat. Imago & iterū dei homo, qui à diuina similitudine decidit, & iumentis insipientibus similis factus, cōparatus est illis. Similis est factus iumentis secundū mortē. Sicut enim mors istius, inquit, sic mors istius: sed nūc qui suscitauit Christū, inquit, ē mortuis, uiuificabit etiā mortalia nostra corpora per spiritū eius qui in nobis inhabitat.

Quod spiritus cum opera Dei perficiat diuine nature est.

QUIS enim qui creaturas renouat, qui corruptionem in incorruptionem trāsmutat, qui nouam nos efficit creaturā in secula permanentem, à creatore deo ac filio separabit? Quomodo qui extra deitatem est, deitatis creaturam recuperat, nouam ipsam atq; incorruptibilem efficiens? Quo Deus alio indigebat ut defluxam creaturam suam reciperet? Silentio tradatur sermo impius, qui inueteratam & corruptam creaturam opus Dei esse asserit: eam uero quæ non antiquatur nec corrumpitur, à creatura innouari contendit. Non glorificetur creatura supra Deum: glorificatur autem supra Deum, si quæ morte ac corruptione soluta sunt, quæ Deus per filium operatus est, immortalia per creaturam atq; incorruptibilia efficiuntur. Sed spiritus diuinus omnia quæ à Deo per filium facta sunt, perficit, sicut in noua creatione, de qua dicitur: Si quis in Christo noua creatura. Propterea uerbo Domini, inquit, cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Viuens uerbum in quo facti sunt cœli, hic ipse deus uerbū, de quo Ioannes clamat. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vitam esse uiuificantem spiritus monstrat, secundum quod scriptum est: Vita spiritus qui cœlestes uirtutes efficit, hic ipse cum patre & filio glorificatur. Nec enim uerborum prolatione, quamuis humano more uerba dei prolata dictaq; dicantur, deus creat: nec aërij spiritus profusione cœli ornantur. Spiritus enim ad creandum uiuo uerbo coordinatus est, uiua uirtus, diuina natura, ineffabilis ex ineffabili ore existens ineffabili modo, & per sufflationem ad hominem missa, & secundum figuram corporaliter à Domino traditam, rursus ab eo per sufflationē restituta. Concurrere enim oportet cum primauitate præsentem innouationem atq; concursum. Informauit igitur cum sufflasset, cum non alius esset atq; is, qui à principio inflauit, sed ipse per quem Deus sufflationem dedit, tunc quidem cum anima, nunc uero ad animam: sic Deus creat nō

manuum motu corporalium, sed uiui uerbi operatione, & spiritus participatione uiuificantis. Igitur à principio cuncta facta sunt in spiritu, & in spiritu rursus innouantur. Vna & eadem planè operatio Dei per filium in spiritu uidetur, & trinitas disseminationem non suscipit, sed secundum ueram Pauli doctrinam: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones administrationum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et cum omnes diuinas operationes recensisset: Omnia uero hæc, inquit, operatur unus & idem spiritus, diuidens singulis prout uult.

Quod cum glorificetur cum Deo spiritus, non creatura sed diuinæ naturæ ostenditur.

NON igitur super Dei creaturam potestatem habet creatura, nec circa ipsas operatur: sed alia creatoris, alia creaturarum est operatio. Angeli (ut Saluator dicit) patris qui in cœlis est faciem uident, & id ipsis beatitudo & magna gloria est, opera uero sunt Dei, iuxta illud: Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignis flammam, sed & sanctificatos, & in ipsis operatur, sicut in sanctis hominibus, quinetiam quæ Dei sunt denuntiant sicut homines: quapropter neq; angelos unà cum deo glorificamus, sicut neq; homines, cum non propria eorū ea quæ per eos fiunt existimemus, sed dei qui per eos operatur. Spiritus uero cum deo ac filio glorificatur, sicut & diuina operatio per ipsum adimpletur. Gratia enim Domini nostri Iesu Christi, Paulus inquit, & communicatio sancti spiritus cum omnibus uobis. At salutis nostræ caput, perfectaq; de deitate ac sanctificatione baptizatoris traditio, nihil aliud est, quàm baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti. In eisdem autem deitatis operibus trinitatem glorificari, quoniam nec sine filio pater operetur, nec filius sine spiritu unius deitatis testimonium est.

Quod sicut filius ad patrem se habet, sic & spiritus ad filium.

PROPTEREA & dei quidem uerbum filius est, filij autem uerbum spiritus. Portans enim, inquit, omnia uerbo uirtutis suæ: & quoniam uerbum filij per Deum, gladium, inquit, spiritus, quod est uerbum Dei: uerbum autem Dei uiuens ac operans. Nec mihi ad humanas similitudines decidas, uerum ubique maius in Deo intelligas, exemplum uerbi ad unius demonstrationē operationis accipiens. Nam & intellectus tuus omnia per uerbum considerat.

Cur & spiritus, filius filij non dicitur.

NON quia non est ex Deo per filiū, sed ne trinitas filios ex filijs habere suspecta, ut est in hominibus, infinita putetur multitudo. Sed dices si dei est imago filius, filij uero spiritus, cur non filius filij spiritus dictus est: hac enim re ad impietatem firmissima usus es. Nam uel filium uel creaturam uis intelligere: & quoniam filius nominatus non est, idcirco creaturarum causam creaturam esse blasphemias, eū qui creaturas sanctificat ac deificat qui Domini dei nomine glorificatur, qui diuinas operationes adimplet. Quoniam ergo indignus tibi uidetur appellatione filij, tantumquam à patre & filio alienatus, considera quomodo sanctificatos filios efficit: quod si tu per spiritū dei es filius, quomodo spiritus à filiatione alienus: & si tu per spiritū deus, quomodo spiritus à deitate alienus? Verum rursus interrogabis, cur autem filij non suscipit nomen: lis enim quæ dicta sunt attendere non dignum putas: eius uero causam quæris quod dictum non est: sicut Sadducæus resurrectionem non credens, sed modum resurrectionis curiose inuestigans, & negligens quod dictum est, propter id quod dictum non est: & si tacebimus, nolentes quæ dei sunt uarijs curis uersare

A uersare, diuini spiritus gloriam uictam arbitrare: propterea filij appellatio de ipso posita non est: quasi non idem abs te quærere possimus. Nam si concedis infinitos positione filios per spiritum sanctos esse, cur spiritus saltem positione filius non appellatur, præsertim cum melior sit ihs qui per ipsum gratia adoptantur, ac ideo non debeat magis per appellationem diminui. Nos uero etiam de hoc ut possibile est nobis, iplis respondeamus. Nam quod ad te attinet, cum eadem quoque tibi imminerat interrogatio, tacere sufficiebat. Dicimus ergo, si quis filium ex filio diceret, in suspicionem multitudinis trinitatem deitatis hominibus adducebat: Facile nanque suspicari erat, quod si filius ex filio natus est, ex hoc alius utique natus esset, ac rursus alius, & deinceps ad multitudinem. Quamobrem ex deo quidem esse spiritum aperte prædicauit Apostolus dicens: quod spiritum qui ex deo est, accepimus: & per filium effuluisse clarum fecit, cum filij spiritum sicut dei ipsum nominauit, & mentem Christi dixerit: sicut & dei spiritum ut hominis, filium uero filij dicere cauit, ut unus sit pater deus, semper pater permanens, & sit in æternum quod est: unus uero filius æterna generatione natus, qui absque participio una cum patre est filius Dei uerus, qui semper est quod est, Deus uerbum & Dominus: unus autem & spiritus sanctus, uerè sanctus spiritus secundum quod scriptum est: Qui cum patre & filio conglorificatur, qui & spiritus oris à Propheta Dauid nominatur, quem & digitum Dei esse docemur, cum Dominus in Euangelio dicat: Si uero in digito Dei ego eicio demonia. Dicta hæc & bene dicta sunt, sicuti sunt ihs qui absque curiosa inuestigatione credunt in Deum, & uerbum & spiritum unam deitatem solam adorabilem, ut nusquam aditus multitudini fiat, sed quilibet in trinitate unum ens cognoscatur, unus pater, unus filius, unus spiritus sanctus.

Quod etiam si spiritus non uocetur filius, perspicuum tamen est quod ex Deo est, & quomodo humana similitudines accommodandæ Deo, & non prætermittendæ.

Nec enim ad cognoscendum ex deo esse spiritum, minus quid habituri eramus, cum oris spiritum audiremus. Sufficit enim nomen ipsius ad significandum existentiam eius ex deo. Nec enim filius, nec generatio deitatis proprium est, sed ex humana similitudine adductum, ex qua etiam spiritus dictio traducta est. Hac ergo in diuino spiritu diuina scriptura usa est, aliter ex deo esse ostendens, quoniam non oportebat eadem hunc quoque similitudine significare, uti dictum est. Tu uero similiter sicut infideles contra diuinam doctrinam hæc disponis, ad blasphemiam festinans: & quoniam processio ex deo, spiritus generatio uocata non est, idcirco nec ipsum spiritum oris dei esse credis, sed manuum dei opus, & humana exempla despiciens, euerbis quæ ex ipsis intelliguntur diuina dogmata, cum oporteret diuini dogmatis uerba cum timore audire, & quicquid dicitur cum pietate recipere, nec stultissime ea quæ sunt pietatis cauillari. Generat deus non ut homo: generat autem uerè: & quod ex eo natum est, est uerbum non humanum: edit autem uerbum uerè, & ex ipso emittit per os spiritum non qualis hominis est, quoniam nec os Dei corporale: ex ipso autem spiritus non aliunde operatur Deus, non corporeis manibus: operatur autem non ex se ipso creaturas produciens, sed per creationem subsistere faciens, sicut non ex se ipso opus producit homo, qui manibus operatur. Nec transmueas diuinorum uerborum terminos, filius est filius, & spiritus est spiritus, non creatura. Nec de filio quæras cur non spiritus uocatus est, nec de spiritu cur non filius, nec creaturam esse filium uel spiritum blasphemabis. Filius dei fructus, sanctus

ex sancto, æternus ex æterno, spiritus sancti dator ad subsistentiam & formationē creaturæ. Qui filiū tollit, is creationis omniū principium abstulit. Principiū enim est substantiæ omniū dei uerbum, per quod omnia facta sunt. Qui spiritū aufert, perfectionem eorū quæ sunt, abscindit. Nam quæ fiunt, emissionē & participationē spiritus fiunt. Nec in tēpore procedit quod ex deo procedit: quāuis in tēpore factiones reddat uerbū, semper est etiā antea quā à Mose subostēderetur. Quasi enim proferebatur humana locutione, ut per figurā humanam exponatur per ipsum facta esse creaturā. Spiritus semper est etiā antea quā sufflatū ipsum & elatū describeret Moses corporali figura, per ipsum esse uiuificationem describens.

Quod nisi spiritum ex Deo quis dicat, nec uerbum.

VERVM ea quæ copulationis atq; coniunctionis diuinæ signa sunt, uerbi scilicet ac spiritus nomina, abscindit Eunomius: quæ uero exteriorem ac diuersam naturam significant, manus scilicet operationē & factionē operū, hæc sola suscipit. Nam si ex ore dei nō credis spiritū prouenisse, nec uerbum credes: quoniā & David uerbum & spiritū simul glorificans, uerbo Domini dixit celos esse firmatos, & spiritu oris eius omnē uirtutem eorū. Et Moses quæ uerbo facta opera monstrauit, spiritu uiuificata ostendit in factione hominis secundū imaginē. Quomodo igitur dissepabuntur inseparabilia, uerbū scilicet dei, & spiritus ex deo per filiū? Quod si nō credis in spiritu, Paulum audi, qui formationē nostrā in spiritu cōsummari ait: Nos uero omnes reuelata facie gloriā Domini speculantes, in eandē imaginē conformamur, à claritate in claritatē, tanquā à Domini spiritu. Per uerbum ergo in spiritu factura secundum imaginē est. Sed dicis: deus facit spiritum, & facit per filiū. & illud: Omnia per ipsum facta sunt, spiritū quoq; tibi cōtinere uidetur: quæ igitur trinitas est, dualitas tibi demonstratur. Nam si cū cæteris omnibus spiritus, quomodo cum patre ac filio spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptizamus: qui uniuersum orbem sanctificat? Sed aquis cōnumerari eū dicis, utpote creaturam, sicut & aquæ sunt, quoniā Dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu. At id parū est. Tu uero quoniā Ioannes dicit: ipse nos baptizabit in spiritu sancto & igni: etiam cū igni gehennæ diuinū spiritū coordinas. Hæc quæ impietatis excessum nō superarent? Si aquarū dignitatē spiritui attribuis, quoniā spiritus aduentu aquæ sanctificantur: exaquari nanc; tibi uisum est, quod sanctificatur ei qui sanctificat: & deo ac filio connumeratū in eadē operatione ac gloria nō horrescis, hanc unā operationē ac gloriam decidens. Quod uero aquis utitur ad corporū mundationē, idcirco aquarū honore dignū spiritū arbitratus es. Ac medicinā quidem licet materia utatur, nō tamen tanti quanti materiā, sed materiæ dominā existimas. Diuinum autē spiritū ut peccati maculas abstergat aquis utentē, ad aquarum dedecus atq; humilitatē deiecisti. Aquarū, quæ impijs etiā ad communē usum cessæ sunt: aquarū, quibus pollutiones corporis omnes absterguntur. Quid etiā, si illud ignis recordatus fuisti, o quantā rem mente concipere ausus es: admiror contumaciā si uerē ignē non extimuiisti. Baptizat Christus in spiritu, sanctificatione dignos, indignos uerò ad ignē dimittit: alienos à bono, malo tradēs. Propterea igitur tibi bonū & malum cōiuncta, simul creata, & alterū alterius uidentur participantia: & cū nos easdem patris & filij & spiritus sancti operationes demonstramus, tu nō perspicis unionē, nec cū seorsum in dei gloria spiritus prædicatur intelligis, Apostolis ipsi deitatis gloriā tribuentibus, hæc dicit spiritus sanctus: sicut Propheta, hæc dicit

A dicit Dominus: & Domini tentationē, dicentibus tentationē spiritus, cū ad tentan-
 tes Petrus ait: Quid utiq; cōuenit uobis tentare spiritū Domini? Et ad eosdem. Nō
 es mētītus hominibus, sed deo. Quōd si Apostoli dicāt: Visum autē est spiritui san-
 cto & nobis, non coordinantes se ipsos cū potestate spiritus, sed subiiciētes, tanquā
 ab ipso tunc ducti, & quasi unā cognitionem ac prudentiā dicentes suam & spiritus,
 & unā potestātē, idcirco tu in creaturā spiritū deducere conaberis? Quemadmodū
 si Moſen quoq; deo exæquari affirmes, cū audias: Credidit autē populus Domi-
 no, & Moſi seruo eius. Sed differentia est uidelicet inter seruū & Dominū: quam eti-
 am monstrans scriptor, dixit: Et Moſi seruo eius. Nam deo sicuti Domino, & sicut
 ei qui Moſen misit crediderunt, Moſi uero sicuti seruo misso. Sic igitur spiritui qui
 dem uiſum est, à quo tanquā Domino ecclesiæ leges datæ sunt: Apostolis uero tan-
 quā ministris, per quos præcepta edita sunt. Spiritus autē seruus non est: Dominus
 enim, inquit, spiritus est: & ubi spiritus Domini, ibi libertas. Et Israël quidem ut ser-
 uus, præceptis spiritus ducitur cū formidine correptus: Christianorū uero ecclesia
 sanctificata, per charitatē adoptatur. Propterea dicit Paulus: Non enim accepistis
 spiritū seruitutis iterū ad timorē, sed accepistis spiritū adoptionis, in quo clamamus
 abba pater. Quippe qui seruū accepit, filius à seruo nō constituitur: nec propter ser-
 ui participationē, patrem deū appellare audebit: nec seruus omnia dei operatur si-
 cut uult, nec spiritus potentiam si esset seruus ac creatura per cuncta transire caneret
 Psalmista, faciē ipsum ac manū dei appellans, cū dicat: Quo ibo à spiritu tuo, & quo
 à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernū, ades.
 Si sumpsero pēnas igneas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illic ma-
 nus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Spiritus enim est qui adimpleuit cū-
 cta, secundū quod scriptū est: Spiritus enim Domini adimpleuit orbem. Salomon
 inquit: Quapropter cū septē orationibus spiritus cognoscatur, quas Esaías exposu-
 it: Idcirco Zachariās quoq; spiritū Domini septē oculos appellauit, sic dicens: Isti
 sunt oculi Domini respicientes terrā. Et id quod dicitur: Cœlum & terrā ego adim-
 pleo, dicit Dominus: Eam adimpletionem significat, quæ diuino spiritu efficitur, ut
 etiā per Zachariā Dominus dicit: Ego in uobis, & spiritus meus stetit in medio ue-
 stri. Prædicta sunt huiusmodi, etiā alia plura, ut certū sit, spiritū esse qui creaturā im-
 plet. Quare quis non sentiat maiestātē deitatis spiritus, cū audiat: Quo ibo à spiritu
 tuo? Et rursum: Cœlum & terrā ego adimpleo dicit Dominus. Ad unū ac idē con-
 currentē uideo dei ac spiritus dictā in omnibus uniuersalem præsentīā. Tu uero in
 talibus cū non queas increatū esse spiritū intelligere ac dicere, ipsum deū spiritū uo-
 cari cōtendis. At nec per seipsum inhabitat in creaturis deus, nec pro spiritu dei deū
 ipsum posset aliquis accipere, cū apertē audiat Apostolus de spiritu qui in nobis ha-
 bitat talia scribentem: Nobis uero reuelauit deus per spiritū eius. Spiritus enim o-
 mnia scrutatur, etiā dei profunda. Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi
 spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognoscit, nisi spiritus dei.
 Nos autem non spiritū huius mundi accepimus, sed spiritum qui est ex deo, ut scia-
 mus quæ à deo donata sunt nobis. Sic ergo in his nemo posset pro spiritu dei deū
 ipsum accipere, quāuis ita eū coniunctū cū gloria Domini uideat: ut homini spiritū
 hominis nolit uiolenter spiritum dei dicere ipsum esse Deum. Spiritus, inquit, me-
 us super te: non deū sed spiritū, quia ex Deo est significauit, spiritus Domini super
 me. Appellauit unū diuinum spiritū non plures uno. Aliquis dicat, & spiritus Do-

mini deus à Domino dicitur. Spiritus nomine patrem significauit, quoniam incorporeus est. Sicut enim spiritus deus est: secundum illud, Templum dei estis uos, & spiritus dei habitat in uobis: sic & deus spiritus est, trinitate secundum naturam nec incisa nec dissepata, ut nomina quoque non dissepantur. Quapropter cum unus sit deus, deus etiam filius natura paterna & nomine paterno: & cum filius unus Dominus sit, Dominus etiam pater imaginis nomine uocatus, sicut eius primitiuus atque genitor: sic & spiritus Dominus à Domino nomen habens, à quo etiam datur, Dominus etiam ab imagine sua spiritus: quoniam & deus spiritus ab ipso appellatus est: nec tres deos, nec tres Dominos, nec tres spiritus, propterea faciendum: sed trinitatis unionem in communitate nominum cognoscendum, quamuis tu ad tantum dementiæ deuenieris, disiungens ac dissepans à patre ac filio spiritum, ut quoniam dicit Dominus: hæc autem est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum & quem misisti Iesum Christum: in patre ac filio uitam æternam sine spiritu asseras denuntiata esse. Quare si spiritus propter hæc tibi tollendus uidetur, sine spiritu baptismo uitæ baptizeris: sin uero in spiritu uitam hæreditas, quomodo uitam æternam sine spiritu somnias? Si quis spiritum, inquit, Christi non habet, is non est eius. Quomodo igitur in æternum uiues, nisi sis Christi. Christi uero non eris, spiritum eius non habens. Sed cur non addidit inquit, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum & spiritum sanctum? Non disiungens spiritum, à dualitate duos nominat, sed contra uniens, & in patre ac filio spiritum significans, & ab eis inseparabilem. Nec enim Paulus cum dicit: Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: absque patre sanctificationem introduxit. Verum in filio patrem quoque significauit. Nec cum inquit: Vobis enim reuelauit deus per spiritum eius, inde abstulit filium qui dicit: Nec patrem aliquis agnoscit nisi filius, & cui filius reuelabit. Quod si patrem non nominans, cum patris nomine tamen filium etiam significat: sic ubi spiritus quoque non nominatur in præbente ipsum ac dante intelligitur. An & quando dicunt Apostoli: Hæc dicit spiritus sanctus, solum suspicabimur spiritum leges nobis ferre & futura prædicere, & non ex patre per filium legislationem legum & prophetiam descendere? Et quando dicitur: puer factus ex spiritu sancto factus, non absque uerbo ad pueri subsistentiam spiritum aduenisse intelligimus, præsertim cum dicat Ioannes, quod uerbum caro factum est, cumque incarnatio uerbo ascribatur. Verum per hæc omnia manifestum, quoniam in uerbo spiritus est, cum unio deitatis non diuidatur. Trium enim nominum acceptio trinitatem enumerat, & trinitatis unionem habet, cuiuslibet nominis significatio. Sicut illud: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia, in unum nomen colligit patris & filij & spiritus sancti proprietatem. Unus enim Deus est ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus per quem omnia, unus uero spiritus in quo omnia, secundum quod dicitur: Vos non estis in carne, sed in spiritu: si spiritus Dei habitat in uobis. Quamobrem & illud: In Deo uiuimus & mouemur & sumus, aperte spiritus est proprietas in Deo figurata. Non enim per creaturæ operationem Deus glorificatur cum ipse dicatur esse in quo uiuimus & mouemur & sumus. Nec per creaturam creatura continetur & uiuit, & est: cum & ipsa indigeat uirtute creatoris contineri. Verum quoniā spiritus Deus cuncta quæ à Deo per filium sunt in esse corroborans: idcirco & essendi durationem præbet participatus, & nos qui prius ab ipso

A ab ipso distracti corrumpebamur, rursus in ipso uiuimus. Cum autem multa dicere possimus, quibus deus in creatura, & creatura in deo significatur, quibus omnibus spiritus significatur, his quę dicta sunt tanquā signis aliorum satis habebimus, monstrantes errore implicitis, quod aduersus deum est eorū in spiritum impietas: si tamen spiritus gloriam, dei gloriam esse cognoscere studebunt.

Quod non ab æquiocatione identitas, sed à natura diuina unitas agnoscitur.

VERVM spiritus, inquit, etiam hominis dicitur, ut illud: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis. Et aëris, ut illud: Flabit spiritus eius & fluent aquę. Et alia profectò multa inuenies: sed rectius hæc accipiet, qui diuina piè intelligit, dicens in aduersariorum obiectionem. Quod si quis putabit identitatem ex æquiuocis introduci, quid faciet? quoniam multa dicuntur entia cum unius id sit Domini & ueri dei, dicentis: Ego sum qui sum. Dicuntur autem & patres multi, & dñi, & genitores, & sapientes, & potentes, & creatores, quę soli Deo uera insunt. Et ingenta eodem modo dicuntur, quę nunquam nata sunt, nascitura uero uel faciunda, sicut resurrectio mortuorum nondum facta, sed futura: uel sicut à ferro annulus cum faciendus sit, & nondum factus, in ferri natura inest: uel sicut cum ex aqua uel lapide, ignis uel alia quadam materia, modo simili talis fieret ignis. Rursus ingentū intelligimus, quod minimè ac nullibi est, non ens, qui dum dixerit substantiam destruxit & essentiam substantiæ. Nam non ens nec existens, eam quę nullo modo est naturam significat: entem autem atq; existentem essentiam, si quis dixerit, substantiam existentem significauit: qui uero dixit ingentum deum uel hunc ingentū cum articulo, siue deus nomen præponat, siue postponat, nec substantiam abstulit, nec esse dei, nec etiam creatam substantiam dei esse significauit: sed quòd nata non sit, demonstrauit. Nec quoniam esse Dei non abstulit, idcirco quid sit substantia Dei, significauit: uerum appellatio ingenti uocis non qualitatem, uel quantitatem, ut illi demonstrare uana pollicentur, uana dicentes: sed quonam modo esse habeat substantia Dei, ostendit. In his uero quomodo quid sit, & id ipsum quod est, quale est, uel quid est, quantum interest, inuestigabile est omni creaturæ. Nam si iudicia eius abyssus multa, (ut Propheta dicit) & uiæ eius inuestigabiles & inscrutabiles omnino secundum Paulum: quanto magis ipse cuius talia sunt iudicia, tales uiæ. Nec mirum si ipse Deus talis est, ubi sua talia sunt. Si enim quę præparauit Deus diligentibus se, nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ut scriptū est, quanto magis eius ipsius dei naturā qui talia præparauit, ineffabiliore quispiam dicat eorū, qui piè in ipsum atq; simpliciter credunt. Ad hæc uerba quoque multa dicuntur: At unū dei æternum, quod & Deus in Euangelio prædicatur, per quod omnia facta sunt. Et filij Dei in scriptura multi dicuntur, secundū illud: Filios genui & exaltaui, & rursus: Filius meus primogenitus Israël. Verū positione & caractere quodam à uero deo adoptati, positione filij non ueri sunt: à natura enim ac ueritate res proficiscuntur. Quòd si qui natura essentialiter ab ipso natus est, filius nō est secundū istorū contemptū qui dissimiles substantia patrē ac filiū dicunt, quā in cōditione qui positione filij sunt inueniētur. Sed ignorantissimi omnium quę secundū humanā naturā sunt, impiè deitati accommodant: & scripturas quę multifariā ac multis modis intelliguntur, simpliciter cōsiderantes, excidunt cū bene duci nō patiātur. Re-

tur. Rectè nanq; sunt uia; Domini, & iusti ambulabunt per eas, impij uero in uis, c
planis cespitant. Et quod mirum est, quæ iuuant eos quæ per fidem ualent, ea ijs of
ficiunt, qui circa quæstiones ac inutiles cõtentiones ægrotant: sicut Apostolus dixit,
morbum esse animæ, male & curiose de Deo quærere, ea maximè quæ cum fide cū
ctis perspicua sunt. Nam si sanctissimo ipsi Deo de seipso non credunt, quomodo
Prophetas & Apostolos in scripturis sacris de ipso loquētes auscul tabunt? Creden
re enim oportet accedentem ad Deum, quod est, Credere, inquit, non infideliter, ac
curiosè quærere: & quod est inquit, ne illud quæras quod non est. Quod enim est,
erat, & est, & erit semper, & omnibus esse donat, sicuti qui natura Deus est. Quid
igitur homo incredulus non credis, quod proprium habeat filium Deus, & quæris
quomodo genuit Deus? Si uero quomodo de Deo interrogas, & ubi quoq; ut in
loco, & quando ut in tempore interrogabis: quod si absurdū de Deo talia quærere,
turpius profectò erit non credere. Non erubescis forte, cum in infidelitate sis: quæ
ris enim nō ut fidem, sed ut infidelitatem inuenias: quod uerum est secundum quod
scriptum est: Nam in malignam animam non introibit sapientia. Credidit enim
Abraham Deo, & reputatum est ei in iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Ami
cus Dei beatus Abraham & dictus est, & est per fidem amicus, amicus per obediē
tiam Dei: ac tu inimicus propter infidelitatem ac inobedientiam Dei. Credidit uer
ro Abraham Deo, non discredidit ut uos: propterea ipse amicus, uos uero inimici.
Inimici Domini mentiti sunt ei, ut scriptum est: quoniam filium Dei natura, positi
one ac gratia dicunt adoptatum, & creatorem creaturam, & factorem facturam: &
eum qui semper in patre est, aliquando non fuisse: ex Deo qui est, genitum: filium à
nihilo factum asserentes. Non autem solum aduersus Deum ac filium mentiuntur
Deo repugnantes & Christo, sed aduersus etiam spiritum pugnant: Nam non pa
tiuntur spiritum Dei appellatione Domini uocare, dura ceruice & incircunciso cor
de, diuinis se opposcentes scripturis. Cur autem contrarius es bonæ huic fidei & sal
uanti confessioni? Deus uerbum, spiritus, pater, filius, & spiritus: non alienus filius,
non alienus spiritus Dei, & filij, non locis dispartiti, non æuo circumscripti, non in
teruallo dimensi. Non defuit unquam filius patri, nec filio spiritus: sed incommuta
bilis & inalterabilis eadem trinitas semper pater non filius, sed pater filij genitor: ut
mens uerbi pater, ut potentia potentis: ut sapiens qui sapientiam genuit, ut hypo
stasis proprium charactera: filius uero semper filius est, ut forma Dei semper exi
stens, ut imago Dei naturalis: uerum & spiritus imago filij dicta est, & digitus Dei,
& Dei spiritus, & uerbum ac spiritus oris, & spiritus bonus, & rectus, & principa
lis, & spiritus uirtutis, & Dominus & deus dictus est spiritus dei, sicut & uerbū. Nā
si unā cū deo & uerbo uirtutes cœlorum spiritus firmat, quomodo alienus: quē qui
accipiunt templum dei efficiūtur: qui & spiritus oris dei appellatur, & creationis cau
sa cū uerbo monstratur. Qui operatur omnia quemadmodum Deus sicuti uult, ut
Apostolus asserit, adoptionis spiritus libertatis causa. Qui ubi uult diuinitatē spi
rat, quē & spiritū ueritatis Dominus omniū apertè nominat. Qui ad ipsum de cœ
lo in specie columbæ descendit. Qui sanctificat carnem Dominicam cum uirtute.
Qui adimplet orbem. Qui ubiq; adest ut Deus, ac cum Deo semper est, nec ab eo
separatur. Qui omnia Dei nouit, ut & spiritus qui in nobis est, nouit nostra. Cum
spiritū dico, qui in nobis est, humanū spiritū dico, sic inquit: Et ea quæ dei sunt, nul
lus no

Alius nouit nisi spiritus Dei. Et rursus Saluator inquit: Nemo nouit quis est filius nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uult filius reuelare. Hæc illi simile, ac illud huic æquipollens. Nobis enim, inquit, Deus reuelauit per spiritum suum. Vide igitur quemadmodum nunc quidem pater filium, nunc uero filius patrem reuelat: nonnunquam autem spiritus filium, ac patrem similiter. Quare uniuersa deitas nunc in patris, nunc in filij, & spiritus sancti appellatione tibi manifestatur: & tibi propheticam quæstionem soluit aperte Apostolus, nec finit unam personam existimare deitatem, propter eas uoces quæ id signare putantur. Nam & ipse quamuis personam ubique filij creatricem prædicet, tamen in patris personam uniuersam creationem reduxit. An non ipse est qui dixit: Unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in eo: & unus Dominus Iesus, per quem omnia & nos per ipsum: cū similiter & hic unum & unum liquidò dixerit, & per quem omnia sunt attestatus sit. Vnum esse ad Romanos dixit, & per ipsum omnia fieri. Addidit, non solum ex ipso. Quare si dualitas in dualitate signatur, uel trinitas in trinitate similiter, in eodem Apostolo & Prophetis aperte sunt testimonia, quod non dualitatem, imò nec trinitatem tollunt, cum unitatem prædicent: sed unitatē deitatis scientes, in una persona tres prædicant: ac ab initio in creatione mundi aperitur, quòd ad filiū & spiritum Deus loquebatur. Sic enim humano more introduxit Moses colloquentem ipsum ac dicens: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cui enim dixit faciamus? An non uerbo & unigenito filio, per quem secundum euangelistam omnia facta sunt, & spiritum de quo scriptū est: Spiritus diuinus qui fecit me. Quod & si non dicit nominatim de quibus uel quibuscum colloquebatur, quod non de se solo dicit, inde perspicuum est: Ecce, inquit, Adam factus est ut unus ē nobis. Et rursum: Venite descendamus & confundamus linguas eorum, ut etiam connumerari eos intelligas. Nec enim angelos creatori ac Domino quispiam in eodem honore collocare audebit: nec unicam rursus personam Deum possibile est intelligere, cum dicatur, ut unus ex nobis: & uenite descendamus & confundamus. Clarum autem & quod de Sodomorum euerfione dicitur: Tunc pluit Dominus sulphur & ignem à Domino de cælo. Et quod in Prophetis similiter his ē persona Dei dictum: Euerti eos, inquit, sicut Deus euertit Sodomam & Gomorram. Et alibi clemēter loquens Deus, dicit: Saluabo eos in Domino deo suo. Quod nō est dissimile ab apostolica dictione, qua dicitur: Dabit ei Dominus inuenire à Domino misericordiam in illa die. At Zorobabel & sapientia eius, subobscurē ne tibi ac non apertissimē subsistentiam ac uitam ueritatis uidetur ostendere, cum dicat: Omnis terra ueritatem uocat, & cælum ipsi benedicit, & omnia opera concutiuntur & tremunt? Quænam uero est ueritas? an non uerbum ac filius, per quem omnia facta sunt? Ego, inquit, sum uia, ueritas, & uita. Veritas non est nisi ex uero naturaliter & æternaliter ab ipso nata. Propterea infert, dicens: Benedictus Deus ueritatis qui est pater ueritatis Christi. Christus ueritas, quem omnis spiritus colit & tremit. Quare quod uerbum quidem uiuens est, & persona perfecta, & spiritus similiter, sufficiunt quæ modò dicta sunt ad doctrinam. Figuræ autem humanæ apud Deum multæ quoque sunt aliæ: nec propterea Deum hominem esse existimamus, cum faciem audimus, oculos, aures, manus & pedes. Nec in cælo sedere ueluti in sede, ac terram scabellum pedum calcitam corporaliter: sed ut diuinæ potestati subiectam debet

Moses & Prophetæ sepe
 plures personas in diuinis
 subostendunt.

Deo humano
 more attributa
 quomodo sunt
 accipienda.

debet dici de Deo. Sic rursum si utrum de Deo audies, non conturberis, tanquam corporeum quid cogitans, sed spirituale quid intelligēs, melius aliquid eloquere generatuum Dei ex ipso aperte tibi reuelatum. Sic etiam cum manus audis, factum ipsius planē cognoscas: aurem uero audiendi potestatem, oculos perspectuum ipsius, alas protegendū uim: aliorum quoque omnium similiter unumquodque propriam seruat sententiam & rectissimam de Deo, ijs maximē qui rectissimē credunt. Quare nomina hominum sunt usus ad cognitionem ac discretionem substantiarū, uel etiam rerum ac eorum quæ circa substantias esse cogitatione percipiuntur. Non ergo mirum tibi uideatur, utrum dici de Deo, quoniam nec manus, nec alia prædicta: nec igitur generatio de Deo dici tibi uel cuius audienti mirum uideatur. Quod si quis timet ne in Deo generante passio sit, potest & creatis motum timere & laborem, & materiæ assumptionem, & usum instrumentorum. Hæc enim omnia hominibus adsunt cum quicquam constituent: quæ si Deo non assunt, nec in generando aderit passio. Impossibile namque est, naturam impassibilem, in passionem incidere. Cur igitur timet quispiam timore ubi timor non est? Deus natura generans, ex se num patitur? Absit. Et creans quicquam ex nihilo uel uniuersa quæ sunt, num laborat? Absit, ne dicatur: quod si unum fugis neque unum, si totum similiter & unum: si unum humano more & totum. Sin uero totum non humano more, nec unum. Nam si ex nihilo uoluntate totum absque labore fecit Deus, & id nobis non est incredibile, omnibus profectō credibilius erit, ut Deum decet, ex ipso sine passione natura diuina proprium filium genuisse, æqualis honoris, æqualis gloriæ, eiusdem sedis consiliatorem, cooperatorem, consubstantialem patri & Deo, non diuersæ substantiæ, nec alienum ab eius sola deitate. Nam si ita non est, nec adorabilis est. Scriptum est enim. Non adorabis Deum alienum: nec recentem aliquem suscipere Deum iubemur. Non ergo dicas cultus esse additionem: nec etiam quod priscis filius tacebatur, nobis uero reuelatus est. Nam si uerbum creatiuum Dominum confiteris (Verbum autem cognouerant patres, uerbum Dei adorabant, & cum uerbo spiritum.) nec eum dissepabis ab eo qui dicit: Ego Deus solus, nec est præter me: ne blasphemare cogaris in filium quod Deus non sit. Nec enim dissepabilis ab eo qui dicit: Ego extendi cælum solus: ne cogaris negare filium esse creatorem. Nam à gloria solius Dei is qui cælum extendit non separatur. Quas ob res in filio patrem cognosce, in patre filium glorifica, non partiari quæ impartibilia sunt, non scindas quæ non scinduntur. Nam & si scindere uolueris, non tamen scinditur: & si dirumpuntur hæretici, trinitas tamen non dirumpitur: & est colenda in una & æterna gloria, una & unam deitatem ubique circumferens, irrupta, inscissa, indiuisibilis, adimplens omnia, omnia continens, in omnibus existens, creans, gubernans, sanctificans, uiuificans. Hæc diuina & admirabilis catena non dirumpitur: ut scriptum est: Funiculus triplex non dirumpitur. Hoc sensu & beatus Paulus ad eos, qui recte crediderunt, scribens dicebat: Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei ac patris, & communio sancti spiritus cum omnibus nobis. Nam quando à Deo fiunt omnia per Iesum Christum in spiritu, inseparabilem patris & filij & spiritus sancti operationem esse uideo. Propterea templa Dei & filij & spiritus sancti omnes sancti sunt, in quibus una deitas, una dominatio, una sanctitas patris & filij & spiritus sancti per uiam nam habitat sanctificationem baptismi.

Aduersus

*Aduersus eos qui dicunt scriptum esse de patre ac filio,
de spiritu autem in baptismo solum.*

Cum uero pater dicat: In ultimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem: quid dicemus de filio? Nam de ipso scriptum non est, cum etiam dicat Propheta: Ibi obuiam fuerunt serui & uiderunt facies suas, inter se numero transierunt & unus eorum non est relictus, quoniam Dominus iussit, & spiritus eius congregauit eos: Ubi filius? Cum autem dicat: Spiritus exibat à me, & flatum omnem ego feci: ubi filius? Et David cum dicat: Spiritum rectum innoua in uisceribus meis ubi filius? Cum idem rursus: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: ubi filius? Et cum dicat: Spiritu principali confirma me: ubi filius? Cum uero Iob dicat: Spiritus diuinus qui fecit me: ubi filius? Ac rursus idem: Spiritus est in tonitruis, flatus autem omnitenentis qui me docet: ubi filius? Et cum David dicat: Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrae: ubi filius? Et cum dicat: Quo ibo à spiritu tuo: & quo à facie tua fugiam: ubi filius? Cum uero dicat: Vah filij rebelles, fecistis consilium non per me, & pactiones non per spiritum meum: ubi filius? Cum etiam dicat: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice ascendet & requiescet super ipsum spiritus sapientiae & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus cognitionis & pietatis, & replebit ipsum spiritu timoris dei: quomodo separabo spiritum? Cum autem dicat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me euangelizare pauperibus, misit me predicare captiuis remissionem, & caecis uisum: quomodo separabo spiritum? Et alia perquam multa, si quis cum industria quaerit, de spiritu & filio & patre, tam à ueteri quam à nouo inueniri testamento poterit. Aue gratia plena Dominus tecum. Ecce enim concipies in utero & paries filium. Et cum Maria diceret: Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? Inquit ipsi angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et rursus idem angelus dicit Ioseph: Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Et Euangelista Prophetam exponens dicit, ut adimpleatur quod dictum est: Ecce filius meus electus quem elegi. Dilectus meus in quo bene complacuit animae meae. Ponam spiritum meum super eum. Et in Euangelio scriptum est: Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde uenit aut quò uadit: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Item in Euangelio: Si uero ego in spiritu dei daemonia eiicio, ergo peruenit in uos regnum dei. Et rursus scriptum est: Omne peccatum & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non habet remissionem. Et in baptismo descendit spiritus sanctus & mansit super ipsum: angeli uero descendentes ministrabant ei: ut cognoscas quidem quòd angeli descendentes ministrabant, ut seruitutem ostenderent: spiritus uero mansit super ipsum: ut cum mansionem audias, naturae ipsius libertatem intelligas. Scriptum est autem: Et pater in me manens ipse facit opera. Et rursus scriptum est: Iesus uero plenus spiritu sancto regressus est à Ioanne, & agebatur à spiritu in desertum, & diebus quadraginta tentabatur à diabolo. Et rursus: Accipite spiritum sanctum: quorumcunque dimittetis peccata, dimittentur. Et rursus: Veritatem uobis dico, expedit uobis ut ego uadam. Si ego enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos, spiritus ueritatis qui à patre procedit. Quod si dicant: Non loquitur à se ipso spiritus, sed quaecunque audiet loquetur. Dicemus ipsis, quod nec filius à se ipso loquitur, sed qui misit pater, inquit, ille mihi dixit, quid dicam, & quid loquar. Quaecunque enim spiritus

ritus & filius loquuntur, dei uerba sunt: & propterea omnis scriptura diuinitus in-
 rata & utilis est, quam locutus est spiritus. Nam uerè id monstrat spiritum non esse
 creaturam: quoniā omnis rationalis creatura, est quando à seipsa loquitur, est quan-
 ea quæ dei sunt loquitur: ut cum dicit Paulus: De uirginibus autem præceptum nō
 habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus. Iis autem qui ma-
 trimonio iuncti sunt, præcipio, non ego sed Dominus. Et Propheta: O Domine iu-
 dicia loquar ad te: quid quoniam impij prosperantur? Et rursus: Heu me mater, ut
 quid me peperisti? Nonnunquā autem dicit: hæc dicit Dominus. Et nonnunquam
 Moses: Ego sum tenuis uocis & tardæ linguæ. Aliquando uero is ipse: Hæc dicit
 Dominus, emittas populum meum ut mihi sacrificet. Spiritus autem non sic. Non
 enim aliquando sua, aliquando quæ dei sunt loquitur: id nanq; creaturæ est: uerū o-
 mnia spiritus uerba, dei uerba sunt, similiter & filij. Propterea nec filius à seipso lo-
 quitur. Qui enim misit me pater, inquit, ipse mihi dixit: Quid dicā & quid loquar?
 nō dices, nam id imperfecti est & nescientis uerū: quoniā quacuncq; pater loquitur
 per filium in spiritu loquitur. Præterea scriptū est: Nullus scit quæ hominis sunt, nisi
 spiritus hominis qui in ipso est: sic & ea quæ dei sunt, nullus nouit nisi spiritus dei. Et
 rursus: Spiritus enim scrutatur etiam profunda dei. Quod si dicat, qui scrutatur ne-
 scit, & ideo scrutatur: dicemus quoniā & deus corda hominū scrutatur, & per Pro-
 phetas dicit: Scrutabor Hierusalem cū lucerna. Ad hæc scriptū est: Nescitis quod
 corpora uestra templum spiritus sancti sunt, qui est in uobis, quē habetis à deo: Et
 rursus: Nescitis quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis, & propte-
 rea uos nō estis in carne sed in spiritu? Siquidē spiritus dei habitat in uobis. Et rur-
 sus scriptū est: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati, sed iustificati in
 nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Et rursus: Non enim au-
 deo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus in obedientia gentium,
 in uirtute signorum & prodigiorum, in uirtute spiritus sancti. Et in principio epi-
 stolarum Paulus patris & filij & spiritus sancti meminit, sic scribens: Paulus ser-
 uus Iesu Christi uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antè
 promiserat, per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei
 ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in uirtute se-
 cundum sanctificationis spiritum. Et rursus: Gratia Domini nostri Iesu Christi &
 charitas Dei patris & communicatio sancti spiritus. Rursus: Diuisiones gratiarum
 sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministracionum sunt, idem uero Dominus:
 & diuisiones operationū sunt, idem autē deus qui operatur omnia in omnibus. Et
 Iob: Viuit Dominus qui me sic iudicauit, & omnitenens qui amaritudine impleuit
 animam meā. Spiritus uero diuinus qui mihi in naribus remanet. Et Dauid: Emit-
 te lucem tuam & ueritatē tuam: lucem spiritū dicens, ueritatem uero filiū. Et in alijs:
 Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

De spiritu sancto, & quomodo querendum de eo, & quæ sit eius uirtus.

GAUDEAT omnis anima quæ de diuinioribus quærit, si talem habeat ocu-
 lum, & talia quæ sensu inuisibilia sunt & quærere & uidere possit. Nam quæ sic
 quærit, apud eum quæ quærit, ut scriptū est, habitare potest. Scriptum est enim: Si
 quæris, quæras: & apud me habita. Tunc autē habitat, quando cū fide quærit. Nam
 & si non inuenire accadat, nō tamē remouetur ne in fide eius habitet quæ quærit, sed
 dicit

A dicit secundum beatum Dauid: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est
 & non potero ad eam. Et secundū patrem lunatici: Credo, adiua incredulitatē me-
 am. Cum igitur hanc habeamus intentionē, cum fide de natura sancti spiritus quæ-
 ramus, ab ipso quē quærimus cognitionem petentes. Ipse nancq; est qui quæritur,
 ipse qui præbet quæsitī cognitionem. Sicut uero per sacras scripturas ab ipso didici-
 mus: Ipse est qui sanctos, sanctos fecit, & diuinā ihs uitam præbet qui deum ab ipso
 quærunt. Necesse est autē honorabiliore esse ihs qui accipiunt, qui sancti fiunt cum
 ipse adueniat: & cū ipse derelinquat, corrumpuntur. Ipse uero semper est, cū sit fons
 æternæ uitæ. Quis uero præbitionis est modus, ut & in omnibus ipse sit & in singu-
 lis, mens consideret: quæ à deceptione & hæresi liberata, hac consideratione digna
 facta est. Accedat autē quieto statu: quiescat uero ipsius non solum circumadiacens
 corpus, & corporis æstus: sed totū continens cælum, terrā, maria, & quæ in ihs ratio-
 nalia sunt, & cuncta intelligat adimpleri, & undiq; super ipsa stantem spiritū, ut in-
 fluxū & infusum, ac undiq; ingredientē & resplendentem. Spiritus enim Domini
 adimpleuit orbem, & hoc quod omnia continet cognitionē habet dei. Resplendet
 aut hominibus qui digni sunt, sicut solis radij nubē illuminātes, & ipsam splendere
 facientes, auriformem ipsi faciē præbentes: sic & spiritus sanctus in corpus hominis
 adueniens dedit uitā, dedit immortalitatē, dedit sanctificationem, iacens suscitauit.
 Id autem motu sempiterno motū à spiritu sancto, sanctū animal factū est. Homo
 uero inhabitante spiritu, Prophetæ, Apostoli, angeli habet dignitatē, cū prius esset
 terra & cinis. Verū natura & uirtus spiritus manifestior & dilucidior fiet, quānā sit,
 si nobis in mentē ueniet quemadmodum sanctos ac omnē rationalem naturā sua
 B continet ac dūctitat uoluntate. Nam uniuersæ cœlestiū uirtutum multitudini & iu-
 storum itidem multitudini seipsum dedit: & omnis subsistentia iustorū, tā magno-
 rum quā paruorum, & angelorum & archangelorū sanctificata est: & cū iaceant
 corpora aliud hic, aliud illic, cumq; inter se medium quid habeant, nō sic spiritus nec
 aliqua sui parte cuilibet dispersitus diuinitus facit uiuere, sed tota eius uirtute uiuunt
 uniuersa: & ubiq; adest emittenti deo assimilatus & in esse & in ubiq; ac in omnibus
 similiter esse. Et Gabriel Mariam euangelizans, ac alius alibi quenquā sanctorum,
 & quilibet Prophetarum prædicens, Et Paulus Romæ euangelizans, & Iacobus in
 Hierusalem, & Marcus Alexandriæ, ac alius alia in ciuitate spiritu adimplebantur,
 nullo in eodem tempore prohibente interuallo eandem fieri gratiā. Per hunc etiam
 quilibet sanctorū deus est. Dictum est enim à deo ad ipsos: Ego dixi, dñs estis, & fi-
 lij excelsi omnes, & deus deorū sanctorum, scilicet Dominus loquutus est, & uide-
 bitur deus deorū (sanctorum uidelicet) in Sion. Necesse est autē qui dñs causa est ut
 dñs sint, diuinum spiritū esse, & à deo esse. Nam quemadmodum quod cremantibus
 causa est ut crement, ipsum cremans esse necesse est: & quod sanctis causa est, ut san-
 cti sint, ipsum sanctum esse. Sic & qui dñs causa est ut dñs sint: ipsum deū esse neces-
 se est: sic cū tale bonum ac diuina possessio spiritus sit, iam illi credens, Christū qui
 hunc præbet quærere non timeas. Quippe nemo dicere potest, deum Iesum, nisi in
 spiritu: & quam in subsistentiam alterius uitā spiritus edit, hæc ab ipso non separa-
 tur. Sed quemadmodū id quidem caliditas ignis innata, id uero quā præbet aquæ
 uel alij huiusmodi: sic & ipse & in se ipso uitā habet, & qui eo participant uiuunt, ut

Deos decet, uitam diuinam ac coelestem possidētes. Omnia nanq; in seipso immor-
 talia continet, intellectum omnem, angelum omnem, animam omnem: & cū bene
 se habeat, mutationem non quærit, nec migrationem, cum omnia in se ipso habeat.
 Sed nec augeri quærit, cū sit perfectissimus. Idcirco & apud deum omnia sunt per-
 fecta, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, sapientia, intelligentia, consili-
 um, tutela, pietas, cognitio, sanctificatio, redemptio, fides, uirtutum operationes, san-
 ctitatum gratiæ, & quæcunq; his similia. Nihil in se ipso aduentitiū, sed omnia pro-
 pria possidens, sicut dei spiritus, & ex eo existens, causam sui ipsius habens, sicut fon-
 tem sui unde manat: fons autem & ipse bonorum quæ prædiximus. Verum ipse à
 Deo manans subsistit: quæ uero ex ipso manant operationes, ipsius sunt. Hunc spi-
 ritum sanctum effudit super nos copiose Deus per Iesum Christum: effudit, non
 creauit: largitus est, non fecit: dedit, non construxit: eadem conferens dico, quoniam
 undiq; te firmum esse oportet. Qui ab hoc spiritu doctus est, qui dicet in scrutanti-
 um responsione, digitus Dei à Propheta nominatur. Ac rursus inquit: Docibiles
 dei erunt. Multi sunt in quorum rationabili anima hic diuinus est spiritus, nisi negli-
 gentia eorum discedat ab ea. Cum uero ipsi appropinquauerit, & quasi unum fa-
 cta fuerit, illud audit: Qui uero Domino adhæret, unus spiritus est.

Finis Monodiæ, librorumq; beati Basilij contra Eunomium.

REVERENDO IN CHRISTO P. AC

D. D. IOANNI DANTISCO EPISCOPO CVL-
 menſi, ſereniſſi. Poloniæ regis apud Cæſarē oratori,
 DES. ERASMVVS ROTEROD. S. D.

AE TV MIHI tui cupientissimo, te totū ἀφθόνως exhibuisti Præ-
 sul ornatissime. Nam mentis ingenijq; tui simulacrum, hoc est in-
 tegritatem, candorem, pietatē, eruditionemq; nō uulgarem in car-
 minibus epistolisq; tuis, haud secus atq; in speculo contemplari li-
 cet: oris autem habitum, & in hoc quoq; magna ex parte relucen-
 tem animum, mirè repræsentat imago gypso singulari artificio expressa: quo certè
 sum æquior aulicis negotijs, & isti fabulæ reuera motoria, quā tot iam annis agere
 cogeri, quæ hætenus obstitit, quo minus licuerit propius exoptatissima tua cōſue-
 tudine frui, coramq; uiuas audire & reddere uoces. Nondum quidem expletū est,
 sed tamē bona ex parte mitigatum est meū tui desiderium. Verum ne nulla pensa-
 tione uideantur παλίνδρομοι αἱ χεῖρες, quemadmodū tu mihi pectus aureū gy-
 pso expressum exhibuisti, ita tibi uicissim, scriptorē mitto, chartacea expressum ma-
 teria, uerè gemmeum, nisi si quid plastæ culpa factus uidebitur deterior. Misisti ἅπαν
 πάνυ βασιλέα, inter huius æui monarchas sine controuersia primū, ego remitto ἅπαν
 ἀληθῶς μέγα βασιλειον, omnium suffragijs inter Græcos scriptores principē, meo
 quidem penicillo nō in gypso, sed in charta deformatū, quā felicitè, tuum erit iu-
 diciū, qui literaturam utranq; pulchrè calles. Argumentū est De spiritu sancto.
 quē Arii uiperina posteritas, filio, nō deo quemadmodū ille docuit, sed creatæ sub-
 stantiæ ministrum adiungere conata est, ut in confesso personarum, tertium inuicem
 subſe-

subsellium cederet spiritui. Ea quæstio per illa tempora feruebat, ut quum maximè, & ut fit, ex una excetra multis subinde capitibus enascentibus, ac diuersis opinionū uentis facto turbine inter se decertantibus, ecclesiæ nauis non minus iactabatur fluctarum undis, quàm hodie summo cum animi dolore iactari uidemus: nimirum altum dormiente Christo in animis hominū, quum omnium, tū eorū precipuè in quibus maximè debebat uigilare. Hoc probatissimi doctoris opus, quoniā uidebam à Gregorio Nazianzeno magnoperè laudatum in monodia, nec haçtenus à quouquam, quod equidem sciam, Latine uersum, eo libentius hoc laboris mihi sumpsi, quod subodorarer hisce temporibus, furtim reuiuiscere conantem iam olim extinctæ uiperæ progeniem, quæ rursus duas personas, uerbum & spiritum, meditatur à uero dei cognomine depellere, ut iam hac in parte nihilo meliores futuri sint Christiani, quàm Iudæi aut Turcæ: qui quoties sese componunt ad pietatis professionē, facile patiuntur Christum appellari Prophetam, aut etiam deum, si urgeas: sed talem, qualis fuit Moses, cæteriç Prophetæ. Si quis indignetur Mosen æquari Christo, fatentur Christum longè potioribus donis à deo locupletatum. Qui modestiores sunt, fatentur spiritum sanctum excellentem esse creaturam, sed Christo famulantem: quibus minus est frontis, aiunt spiritum sanctum nullam esse substantiam, sed tantum bonæ mentis concitationem. Sed absit ut huiusmodi uiperarum sibilā quinquam afflent, in nomine patris, filij, & spiritus sancti renatum. Non hic sumā operam in prædicandis Basilij laudibus, ne audiam, ὅ, τίς αὐτοῦ λέγει; non silebo tamē quid mihi inter uertendum acciderit. Visus sum mihi in hoc opere deprehendisse factum, quod in celeberrimis quibusç laudatissimisç scriptoribus, uelut in Athanasio, Chrysostomo, & Hieronymo factū & uidemus & indignamur. Quid isthuc inquis? Posteaquàm dimidium operis absolueram citra tedium, uisa est mihi phrasis alium referre parentem, aliumç spirare genium. Interdum ad tragicum cōthurnum intumescibat oratio, rursus ad uulgare sermonem subsidebat. Interdum subinane quiddam habere uidebatur, uelut ostentantis se didicisse, quæ Aristoteles in libris De enuntiatione & prædicamentis, Porphyrius in libello De quinç uocibus prædicabilibus, tradiderunt. Ad hæc subinde digrediebatur ab instituto, nec satis concinnè redibat à digressionē. Postremò, multa uidebantur admisceri, quæ non admodum facerent ad id quod agitur: quædam etiam repetuntur obliuione, uerius quàm iudicio: quum Basilij ubiq sit sanus, simplex, & candidus, sibi constans, atque etiam instans, nunquam ab eo quod agitur excurrrens temerè, nusquam diuinis mysterijs admiscens philosophiam mundanam, nisi per aduersarios coactus, idç cōtemptim: sed ubique placidus ac uirgineo quodam pudore incedit, ab omni ostentatione alienissimus, ne in pugna quidem ab ingenij lenitate recedens. Ex his rebus subiit animum meum suspicio, studiosum quempiam, quo uolumen redderet auctius, multa intertexuisse, uel ex alijs autoribus decerpta emblemata (Nam hoc argumentum à compluribus Græcis accuratè tractatum est) uel ex sese reperia. Sunt enim in his quædam erudita, sed à charactere Basilij discrepantia: quædā rursus eiusmodi, ut indole referant parentē suū, uidelicet eū, qui doctissimis Athanasij libellis De Spiritu sancto, suas loquaces sed elumbes attexuit nānias, quiç in Epistolam ad Corinthios posteriorem, & in Apostolorum Acta Chrysostomus haberi studuit. Porro, sceleratissimū contaminandi genus est, egregiorū uiro-

rum clarissimis purpuris, suos pannos intertexere, aut ut melius dicam, generosa illorum uina, suis uapis corrumpere: quod in diui Hieronymi commentarijs, quibus enarrat Psalmos, intolerabili sacrilegio factum esse, clarius est, quam ut negari possit. Aduersus tantam ecclesiae contumeliam promptum erat remedium, si principes & episcopi librorum quos lectu dignos censuissent, archetypa in certis bibliothecis reponenda curassent. In his itaque uertendis fateor mihi nonnihil obrepisse tedijs, adeo ut identidem illud Maronis mecum submurmurarem,

Non alias uires, conuersaq; numina sentis?

Quum in ceteris nihil esset quod offenderet gustum meum. Sed hanc meam suspicionem nihil aliud haberi uolo quam somnium, si tu dissenties. Sub operis calcem ueluti celeuma canens, excurrit in naualis pugnae descriptionem, uerbis plane tragicis phaleratam, in qua mirè ponit ob oculos, ecclesiae tum miserabiliter fluctuantis imaginem, sed non ita multum abhorrentem ab horum temporū statu, in quibus tam caeca est opinionū digladiatio, ut interdum amicos pro hostibus feriamus, nec ulla sit charitas aut concordia, si qua est ulla, nisi quam conciliauit erroris conspiratio, hoc est, morbus communis: & in tanta dogmatum uarietate, in tanta morum corruptione, in tam cōfuso uociferantium tumultu, propemodum sublato rerū horumq; discrimine, merito dubitet aliquis, cui sese globo adiungat. Nulla synceritas, sed prodigiosa quaedam calumniandi scabies, ne dicam rabies, habet plerosq; uel alienorum lapsuum sauos expensores, uel rectè dictorum malignos interpretes. Sub omni lapide scorpius dormit. Ex unica syllaba quantus tumultus incomparabili uiro suscitatus est. Quoniā in solenni clausula precationis aut cōcionis, pro In spiritu, semel atq; iterum dixerat, Cum spiritu, Basilius, per omnes urbes, per omnes pagos, per omnia fora, per omnia conuenticula calumniantium uocibus lapidabatur: nec illum uel inculcata morum integritas, uel eruditio rara, cum pari facundia coniuncta, uel ipsa functionis dignitas, uel admirabilis quaedam erga omnes, tum comitas, tum benignitas, a uenenatis obrectatorum sibilis uindicare potuerunt: ut ego optimo iure nimis delicatus uideri possim, si nullo pacto cum tali uiro confendus homuncio linguacium quorundam obrectationes perpeti nō queam. Simul illud ex hoc argumento liquet quod scripsit beatus Hieronymus: Arianorum, Euenomianorum, Origenistarum, aliorumq; circa diuinas personas errores, ex humana philosophia duxisse seminariū: non quod philosophia per se sit impia, sed quod ad huius regulam cœlestis illa philosophia quæ uenit ex sinu patris per filium, nec uelit, nec debeat exigi. Qui namq; isti, qui nihil aliud erant quam homines, diuina mysteria possint perspicere, qui sic in plerisq; naturæ rebus cæcutierunt? Quanquā illi qui tum diuo Basilio faceiebant negotium, philosophastri uerius erant, quam philosophi. Apud imperitam multitudinem sese pro cōsummatis philosophis uenditabant, quod ex Aristotele Porphyrioq; degustarant uerius, quam didicerant, quid sit enūtiatio: quid genus, quid species, quid substantia, quid accidens, quid quantitas, quid qualitas, quid ad aliquid, quot modis dicantur opposita, quot modis aliquid uel sit in alio, uel de alio prædicetur. Quæ nunc sunt elementa puerorum ad philosophiæ limē accedentium, ut istorum impietas magis sit imputanda falsæ persuasioni, quam philosophiæ. Quas turbas concitassent in orbe, si illa quoq; degustassent

A stâssent quæ Aristoteles tradidit de formis syllogismorum, de demonstrationibus, de topicis & elenchis, de naturalibus, & ijs quæ sunt ultra naturalia. Sed euehor longius, ut in præfatione. Itaq; ut finiam, quicquid hic est nostræ opellæ, tibi dicatum esse uolui Præful amplissime, non tantum ob id, ut tui nominis lenocinio studiosis reddatur commendatius, uerum multo magis ut acri tuo iudicio, tuæq; lima fiat emendatius. Nam primam manum ad te mitto. Hic si quis mihi temeritatis dicam scribat, nihil aliud adferam ad eius criminis purgationem, quàm naturam, & hac ualentiorē diutinam consuetudinem. Naturam refingere difficillimum est, sed multo difficilius dediscere quod diutinus usus penitus infixit, utramq; alteri iunctam mutare prorsus ἀδύνατον arbitror homini. Θεοὶ δὲ πάντα δύνανται. At isthuc, inquires, est accusare teipsum, potius quàm excusare. Quid facias? Sæpenumero tamen apud clementem iudicem ueniam promeruit ingenua culpæ confessio. Cuius tamen partem aliquam, si libeat tergiuersatorem agere, in typographos reiicere liceat. Mihi ferè extorquent ouum antequam pepererim, & si quid conceptum sit, non potum maturefcere, sed inuita Lucina cogunt per abortum eijcere. Nam quid tibi quid te dignum esset Vir clarissime, sed imitatus Græculum illum ἐπὶ πρῶτῳ ἐπὶ τῷ ἀξίῳ σου ὡσεὶ βασι. εἰ δὲ πλέον εἶχον, πλέον ἐσθλόν. Precor ut ista motoria fabula, quam tot iam annos agis, fortiatur catastrophē, tum tibi priuatim, tum publicè regno Poloniae scælicem, teq; Sigismundus rex, ut si quis alius, omnibus ornamentis egregio principe dignis cummulatus, dulci patriæ, gregiq; charissimo, cuius sollicitudo pietatem tuam per omnes negotiorū undas comitatur, breui restituat. Datū apud Friburgum Brisgoæ, pridie calendas Maias, Anno Domini

M D XXXII.

D. BASILII MAGNI

CAESARIENSIS EPISCOPI DE SPIRITU

sancto Liber ad sanctum Amphilochem Iconij

episcopum, DES

EKODAMO

QVIDE collaudo in moribus tuis discendi studium atque industriā, supraq; modū delector ista instātia uigilātiāq; mētis tuæ, qui putas nullā uocē ex his quæ per uniuersam scripturā de Deo prædicātur, oportere indiscussam relinquere. O charū mihi caput, Amphilochi, quē ego præ ceteris facio plurimi. Rectē siquidē, posteaquā audisti dominū adhortantē. Qui petit, accipit: & qui querit, inuenit: postulandi instātia uidere mihi quamuis desidiosissimum ad imperti-

r 4 endum

endum excitare posse. Quin & illud insuper in te exosculor, quod nequaquam, si-
 cut hisce temporibus plerique faciunt, tentandi gratia proponis quaestiones, sed ut
 quid sit uerum inuestiges. Nam qui curiosis auribus mea uerba captent, quicquid qua-
 stiones nobis obijciant horum hoc tempore magna est copia. At difficillimum est
 nancisci animum discendi auidum, nec in aliud exquirētem quod uerum est, nisi ut
 ignorantiae medeatur: propterea quod quemadmodum uenatorum laqueus, ac bel-
 lantium insidiae fraudem habent occulta arte subditam, ita complurium interroga-
 tiones insidiosae sunt: qui percontationes obijciunt, non ut ex his capiant aliquid
 utilitatis, sed ut quum repperint responsionem minus facientem ad ipsorum affe-
 ctum, hanc iustam belli causam habere uideantur. Quod si stulto de sapientia per-
 contanti, pro sapientia imputabitur: sapientem auscultatorem, quem Propheta ad-
 mirando consultori comparat, quanti aestimabimus? Profecto dignus est, ut non il-
 lum tantum toto pectore complectamur, uerum etiam ut eos qui illi huius studij
 consortes, & omnium laborum socij sunt ad perfectionem festinanti, ad uberiores
 profectum prouocemus. Nam haud oscitanter audire sermonem de rebus diuinis
 differentem, sed conari, quid in quacunque dictione, quid in quacunque syllaba reconditi sen-
 sus lateat perscrutari, non est eorum qui segnes sunt ad pietatem, sed qui intelligunt
 scopum nostrae uocationis: quando nobis praescriptum est, ut similes efficiamur
 Deo, saltem quatenus humanae naturae fas est. Porro similitudo non est absque co-
 gnitione, cognitio uero est doctrina paratur. Doctrinae autem initium est oratio, ora-
 tionis partes syllabae ac dictiones. Proinde syllabas excutere, non est aberrare a sco-
 po. Nec uero quoniam alicui uidebuntur minutae, ob id uideri debent & negligendi:
 imò quoniam difficilis est inuentu ueritas, undique nobis est uestiganda. Etenim
 si quemadmodum ceterae artes, ita & pietatis acquisitio paulatim minutis accessio-
 nibus augeat, nihil est praetermittendum ijs qui ad cognitionem instituuntur. Ver-
 luti si quis prima elementa ut res minutas contemnat, quando ad perfectam perue-
 niat sapientiam? Nae, & Non, syllabae duae sunt. Attamen quae rerum omnium po-
 tentissima est ueritas, & quae extrema malitiae linea est, mendacium, frequenter his
 minutis uerbis comprehenduntur. Sed quid haec commemoro? quum iam si quis
 uel capite annuat testimonijs de Christo prolatis, totam pietatem expleuisse iudice-
 tur. Quod si haec ad hunc habent modum, quid esse possit in his uerbis quae de
 deo differuntur, adeò pusillum, ut siue recte dictum sit: siue secus, non magnum ha-
 beat momentum in utraque partem. Nam si ex lege, nec unum iota, nec apex unus
 praeteribit, quomodo nobis tutum fuerit uel minutissima transilisse? At quae tute-
 nobis exacte dijudicanda proposuisti, sic minima sunt, ut eadem sint magna: pro-
 lationis quidem compendio exigua, atque ob id fortasse contemptui obnoxia, sed re-
 rum significatarum uel magna: ad similitudinem sinapis, quod quum sit minutissi-
 mum inter arida legumina, si iusta cura adhibeatur, explicat uim in ipso latentem,
 & exurgit in altitudinem, suo se robore sustentans. Quod si quis ridet uostram cir-
 ca syllabas, ut Psalmi uerbis utar, nugacitatem, ipse quidem infrugiferus risus sui fru-
 ctum metat: nos uero haudquaquam cedentes hominum conuiitijs, nec illorum uituperatione
 deiectione, uestigandi studium deseramus. Tantum enim abest, ut me harum minutarum
 pudeat, ut si etiam dignitatis uel minimam partem assequar, tum mihi gratulaturus sim, ue-
 luti res maximas assequuto, tum fratri, qui nobis huius perscrutationis socius est arbi-
 trer

trere non mediocre lucrum obuenturum. Itaque quum in minimis uerbis conspiciam certamen maximum, spe præmij non detrectabo laborem, quem arbitror hac disputatione, tum mihi fore utilem, tum audientibus satis magnum fructum allaturum. Quapropter cum ipso iam, ut ita loquar, spiritu, ad explanationem accedam. Et si uis ut me in disputationis uiam inducam, ad huius quæstionis originem me paulisper conuertam. Nuper oranti mihi apud populum, & utroque modo glorificationem absoluenti Deo ac patri, interdum cum filio ipsius ac spiritu sancto, interdum per filium in spiritu sancto: quum alij quidam ex his qui tum aderant id obseruarent, dicentes nos non modò peregrinis ac nouis uos uocibus, uerum etiam inter se pugnantibus: tum tu præcipue, nimirum consulens illorum utilitati. Quod si prorsus ipsi essent insanabiles, tamen postulasti quampiam dilucidam doctrinam de uis harum syllabarum, euulgari. Iam igitur nobis quam fieri potest breuissimè dicendum est, sermonem ab exordio quodam indubitato confessoque sumentibus.

VNDE SIT ORTA HAERETICORVM DE
syllabis obseruatio.

VRIOS A istorum hominum circa syllabas ac dictiones obseruatio haud, CAP. II.
quaquam simplex alicui uideri possit, neque ad mediocre tendens malum, sed profundum habet atque obiectum aduersus pietatem consiliū. Con-
tendunt enim ostendere dissimilem esse prolationem patris, & filij, & spiritus sancti, tanquam hinc habituri facilem probationem, eos etiam natura dis-
cretos esse. Habent enim isti uetus quoddam commentum, ab Aërio huius hæreseos
principe inuentum, qui in epistolis suis alicubi scripsit affirmans, ea quæ secundum
naturam dissimilia sunt, dissimiliter proferri: ac retrorsum, quæ dissimiliter proferun-
tur, esse dissimilia, secundum naturam. Ad huius dicti confirmationem citauit Apo-
stolum dicentem, Vnus deus & pater, ex quo omnia, & unus Dominus Iesus Chri-
stus per quem omnia. Itaque quemadmodum, inquit, uoces se habent inter sese, eodem
modo habebunt & rerum significatarum naturæ. Sed inter se discrepant, Per quem
& Ex quo: dissimilis est igitur patri filius. Ex hoc morbo, nata est istis & de proposi-
tis syllabis curiositas: unde deo quidem & patri tanquam eximiam quandam porti-
onem attribuunt illud, Ex quo: filio uero, & deo assignarunt illud, Per quem: spiritui
autem sancto, illud, In quo: negantque hunc syllabarum usum usquam inuerti ut, quem
admodum dixi, ex discrepantia prolationis, simul appareat & naturæ discrepantia.
Atqui non obscurum est, eos dum de syllabis subtiliter nugantur, impio sermoni su-
am uim reseruare. Siquidem his syllabis, Ex quo, mundi conditorem uolunt signifi-
cati: rursus his, Per quem, operis ministrum, aut instrumentum: his denique, In quo, tem-
pus aut locum declarari: ut filius, qui condidit uniuersa, intelligatur nihilo honora-
biliores instrumento: porro spiritus sanctus, nihilo plus ad res condendas momenti
attulisse uideatur, nisi quod tempus aut locum præbuerit rebus conditis. Ad hunc
autem errorem perduxit illos, etiam externæ philosophiæ scriptorum obseruatio, qui
has syllabas, Ex quo, Et Per quem, rebus natura separatis attribuerunt. Siquidem
illi putant his syllabis, Ex quo, significari materiam primam: his uero, Per quem,
instrumentum accommodari, aut saltem obsequium. Sed quid uetat, toto illorum
sermone repetito, paucis arguere, quam isti homines non tantum dicant à uero dis-
sidentia, uerum etiam quam ipsi non consent sibi.

DE MVNDANA PHILOSOPHIA NATAM ESSE

de syllabis sophisticam disputationem.

CAP. III.

VI inani philosophiæ dederunt operam, dum multifariam exponunt causæ naturam, eamque in propria significata diuidunt, alias aiunt esse causas principales, alias cooperantes, aut concausales, alias sine quibus ratio non subsistat. Atque harum cuique peculiarem etiam attribuerunt appellationem, ut causæ uocabulo aliàs declararetur ipse conditor, aliàs instrumentum. Nam conditori congruere existimant illud, A quo. Aiunt enim propriè dici, à fabro factum fuisse fundamentum: cæterum instrumento conuenire illud. Per quæ, quando securi ac terebello, ut aiunt, reliquisque similibus utitur faber. Similiter hanc particulam, Ex quo, illi faciunt propriam materiæ: siquidem è materia fit opificiū. Porro particulam, Iuxta quod, putant significare, animi conceptum, siue exemplar artificii propositum. Aut enim prius in cogitatione sibi depingit id quod facere destinat, ac deinde quod animo concepit, ad opus perducit: aut ad exemplar iam aditum, respiciens ad illius similitudinem, operationem dirigit. Cæterum hanc particulam, *Ad id*, id est, propter quod, uolunt competere fini: scilicet ad usum hominum. Porro his uerbis, *in quo*, id est, in quo, tempus aut locum commendari. Etenim roganti quando factum est: respondetur, In tali tempore. Item percontanti ubi factum est: respondetur, In tali loco. Nam ista tametsi nihil conferunt ad id quod conditur, tamen absque his nihil potest fieri. Operantibus enim & loco & tempore opus est. Hæc quoniam didicerunt isti, & ut præclara mirantur quæ didicerunt, obseruationes ex frustranea philosophia, eque inani deceptione sumptas, ad simplicem & artificij ignaram doctrinam transferunt, ut & Dei filium diminuant, & spiritum sanctum reijciant: qui quidem uocem instrumentis inanitis, atque humili prorsus ministerio tributā, loquor de syllabis, *per quæ*, id est, per quæ, à rebus sensibilibus ad omnium rerum conditorē non ueriti sunt transferre: nec pudet homines Christianos ferræ malleique uocabulum, uniuersæ creaturæ conditori attribuere.

HARVM SYLLABARVM IN SCRIPTVRIS

nullum seruari discrimen.

CAP. IIII.

NO s porro frequenter his usum fuisse uocibus etiam ueritatis sermonē confitemur. Haud tamen dicimus spiritus libertatem ullo modo seruire, iuxta submissionem & indignitatem rerum sensibilibus, sed iuxta id quod semper adest, ad exprimendam rerum proprietatem uocabulis nonnihil abutimur. Neque enim *ex quo*, id est, ex quo, prorsus declarat materiam quemadmodum illi putant, sed usitatissimum est scripturæ hoc uocabulum ad suæ premam illam causam accommodare. Quod genus est illud, Vnus deus ex quo omnia. Ac rursum, Omnia autem ex deo. Nam ueridicus scripturæ sermo frequenter utitur hac dictione de materia quoque, ueluti quum ait: Facies arcam è lignis intrescibilibus. Et, Facies candelabrum ex auro puro. Et, primus homo è terra, terrenus. Et, E luto compositus es tu æquè atque ego. At isti ut, quemadmodum diximus, in personis constituent naturarum diuersitatem, definierunt hanc uocem soli patri congruere: & huius obseruationis seminarium hauserunt à rebus externis, à philosophis huius mundi, tametsi ne his quidem per omnia seruientes: sed filio quidem iuxta

1. Cor 8

Gen. 6

Exod. 37

1. Cor. 15

iuxta præscriptionem illorum, instrumenti uocabulum imposuerunt: spiritui uero sancto, loci. Aiunt enim, In spiritu: & aiunt, Per filium: at quum Deo tribuunt, Ex quo, non hic sequuntur philosophorum præscriptionem, sed ad apostolicam, ut aiunt, consuetudinem transeunt. Quomodo illud dictum est, Ex ipso autem & uos estis in Christo Iesu. Et, Omnia autem hæc ex Deo. Quid igitur est, quod ex hac argutia conficitur? Aliam esse naturam causæ, aliam instrumenti, aliam loci. Filius itaque natura diuersus est à patre, quemadmodum instrumentum diuersæ naturæ est ab opifice. Diuersus est & spiritus sanctus quandoquidem locus ac tempus diuersam habet naturam ab instrumentis, aut illis qui his utuntur.

ET DE PATRE DICI PER QVEM ET DE
filio Ex quo, & de spiritu sancto.

AD hunc quidem modum se habent, quæ ab istis adferuntur. Nos uero demonstrabimus, nec patrem quum sibi sumeret has uoces Ex quo, ad filium proiecisse has. Per quem: neque rursus filium non recipere spiritum in consortium harum uocum Ex quo, aut Per quem, sicut isti præscribunt: quod tamen istorum inanis distributio definit. **Vnus Deus & pater** CAP. V.
ex quo omnia, & unus Dominus Iesus Christus per quem omnia. Hæc uoces non sunt eius generis ut nobis legem præfigant, per quam aliter loqui sit nefas, sed quæ notent personarum discrimen. Neque enim in hoc adhibentur, ut naturæ diuersitatem inducant, sed ut impermixtam patris ac filij notionem approbaret, sic eas adhibuit Apostolus. Nam quod hæc uoces inter se contrariæ non sint, neque uelut in bello separatae aduersus hostilem aciem, expugnent naturas ad quas accesserint, inde liquet, quod beatus Paulus ambas de uno & eodem subiecto pronuntiauit, quum ait. Quonia ex ipso, & per ipsum, & in ipsum omnia. Quod autem hæc ad Dominum Eph. 4
referat, qui uis fatebitur, qui uel tenuiter inspicat mentem orationis. Quum enim prius Apostolus posuisset ex Esaia testimoniū. Quis cognouit sensum Domini, aut quis Rom. 11
consiliarius eius fuit: subiecit. Quonia ex ipso & per ipsum & in ipsum sunt omnia. Esa. 40
Quemadmodum de uerbo dei, a quo cõdita sunt uniuersa, Prophetam esse loquutum ex his quæ subiiciuntur, discas licebit. Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & totam terram pugno? Quis statuit montes libra, & rupes statera? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit? Nam hæc dictio Quis, hic non prorsus id quod absurdum est, significat, sed quod rarum: uelut in hoc, Quis insurget mihi aduersus peruersæ agētes. Et, Quis est homo qui uult uitam. Et, Quis ascendet in montem Domini? Similiter & hoc loco dictum est, Quis est qui cognouit sensum Domini, & Psal. 35
consilij illius particeps fuit? Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Hic est qui Psal. 23
continet terram, eamque pugno complexus est. Hic qui cuncta in ordinem decen- Ioan. 5
tem digessit, qui & montes æqualiter librauit, & mari terminos præscripsit, & omnibus quæ in mundo sunt, suum designauit ordinem. Qui totum cœlum minima suæ potestatis particula comprehendit, quem sermo propheticus figuratè palmum appellauit. Vnde congruenter adiecit Apostolus illa, Ex ipso, & per ipsum, & Rom. 11
in ipsum sunt omnia. Ex hoc siquidem ipsæ quæ sunt, causa ut sint manant, iuxta uoluntatem Dei & patris: per eundem omnibus, ut perseuerent, consistentque, qui cõdidit uniuersa, quique singulis quæ facta sunt ad sui conseruationem necessaria dimittitur. Quapropter sanè etiā uniuersa sese ad illum conuertunt, inuincibili atque infeda-

infedabili quodam desiderio, & arcano affectu, ad principem & gubernatorem uir-
 tute respiciētia, iuxta illud quod scriptum est, Oculi omnium in te sperant. Et rursus,
 psal. 144 Omnia à te expectant. Et, Aperis manum tuam, & imple omne animal bonitate.
 Quod si aduersus hanc nostram expositionem instabunt, quæ illos ratio liberabit,
 quo minus euidenter in eandem recidant difficultatem. Etenim si dabunt has tres
 uoces, Ex ipso, per ipsum, & in ipsum omnia, non esse dictas de Domino, omnino
 necessum est, ut propriè Deo patri attribuantur. Atque hinc palàm conciderit illorū
 obseruatio, Quandoquidem reperitur non solum, Ex quo, uerum etiam, Per quem
 accommodari ad patrem. Quæ uox posterior, si nihil declarat humile, quam tan-
 dem ob causam eam uelut inferioris dignitatis assignant filio? Quod si omnino de-
 clarat ministerium, respondeant nobis, Deus gloriæ & pater Christi, cuius princi-
 pis est minister? Igitur isti quidem ad hunc modum à seipsis undiq; subuertuntur,
 nobis autem utrinq; quod firmum est seruabitur. Etenim si de filio euicerimus di-
 ctum esse quod recitauimus, comperietur hæc particula Ex quo, in filium compe-
 tere. Quod si quis cōtendat prophetiæ uerba ad Deum patrem esse referenda, rur-
 sus concedet hanc uocem. Per quem, Deo patri congruere: & uterq; sermo parem
 uim obtinebit, eo quod pari ratione de Deo usurpatur: itaq; iuxta modum utrum-
 que perspicuum erit has particulas parem inter se declarare dignitatem, quod de
 una eademq; persona usurpatæ sint. Sed ad id quod erat propositum reuertamur.
 Eph. 4 Apostolus scribens Ephesijs ita loquitur, Veritatem autem loquentes in charitate,
 augeamus in ipsum omnia, siue crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Chri-
 stus, ex quo totum corpus dum compingitur & connectitur, per omnem iuncturā
 subministrationis, secundum operationem in mensura uniuscuiusq; membri, incre-
 Colof. 2 mentum corporis facit. Et rursus scribens Colossensibus, ad quos quod non habe-
 rent unigeniti notitiam dictum est. Qui tenet caput, hoc est Christum, ex quo to-
 tum corpus per iuncturas & connexiones subministratum, augefcit augmento dei.
 Quod Christus caput est ecclesiæ alio loco didicimus, Apostolo dicente, Et ipsum
 Eph. 1 dedit caput super omnia ecclesiæ. Et Ioannes, De cuius plenitudine accepimus o-
 Io. 1 mnes. Et ipse Dominus, De meo accipiet, & annuntiabit uobis. In summa, si quis
 Io. 16 studiosè loca recenseat, perspiciet hæc particulam Ex quo, diuersis usurpari modis.
 Luc. 8 Nam & Dominus, Noui, inquit, uirtutem ex me exisse. Similiter & de spiritu com-
 pluribus locis obseruauimus positum esse Ex quo. Qui enim, inquit, seminat in spi-
 ritu, è spiritu metet uitam æternam. Item Ioannes, Ex hoc cognoscimus, quod in no-
 Mat. 1 bis est, è spiritu quem nobis donauit. Et angelus, Quod enim in ea natum est, è spi-
 Io. 3 tu sancto est. Et Dominus, Quod natum est è spiritu, spiritus est. Atque id quidem
 ad hunc habet modum. Iam uero demonstrandum est hanc uocem Per quem, pa-
 triter & de patre, & de filio, & de spiritu sancto in scripturis usurpari. Ac de filio sanè
 superuacaneum fuerit adducere testimonia, uel quia per se notum est, uel quod hoc
 ipsum ab aduersarijs probatur. His uero demonstrabimus hanc particulam Per
 quem, etiam de patre positam esse in scripturis. Fidelis, inquit, Deus per quem uo-
 1. Cor. 1 cati estis in consortium filij ipsius. Et, Paulus Apostolus Iesu Christi per uolunta-
 2. Cor. 1 tem Dei. Et rursus. Itaque non es iam seruus, sed filius: quod si filius, & hæres per
 Rom. 6 Deum. Item illud, Quemadmodum surrexit Christus à mortuis per gloriam pa-
 Gal. 4 tris. Et Esaias, Væ, inquit, qui profundè facitis consiliū, & nō per Dominum. Quin
 & de

A & de spiritu sancto multis testimonijs doceri potest, hanc uocem predicari. Nobis ^{1. Cor. 1} autem, inquit, deus reuelauit per spiritum suum. Et alio loco, Egregium depositum ^{2. Tim. 2} serua, per spiritum sanctum. Ac rursus, Alij quidem per spiritum datus est sermo ^{1. Cor. 1} sapientiae. Eadem uero & de syllaba, In, dicere possumus, quod hanc de deo patre scriptura usurpauit, uelut in ueteri testamento. In deo, inquit, faciemus uirtutem. Et, In te laus mea semper. Et rursus, In nomine tuo exultabo. Et apud Paulum, In deo, ^{Psal. 83} inquit, qui condidit omnia. Et, Paulus ac Syllanus & Timotheus ecclesiae Thessalonicensium in deo patre. Et, Iam tandem prosperabor in uoluntate dei, ut ueniam ad uos. Et, Gloriar, inquit, in deo ^{Philip. 3} aliaque tam multa, ut difficile sit uel enumerare. At nobis non est propositum ostentare testimoniorum multitudinem, sed redargutione docere, istorum obseruationem non recte habere. Siquidem hanc particulam In, de domino ac spiritu sancto usurpatam esse, tanquam per se notum, demonstrare superfedebimus. Illud necessariò dicendum est, quod prudenti auditori ea quae prius digesta sunt, satis habent redargutionis ex ipsa pugnantia dictorum quae adferunt. Nam si prolationis diuersitas arguit naturam diuersam, quemadmodum isti dicunt, nunc uoces eadem de singulis personis praedicatae, uel pudore cogent eos fateri essentiam in nullo discrepantem. Neque enim solum quum de deo sit sermo, harum uocum usus uariat: uerum etiam ea quae ab his significantur saepenumero inuertuntur, quoties altera alterius recipit significationem: ueluti, Possedi hominem ^{Gen. 4} per deum: inquit Adam: idem dicens, quasi dixisset ex deo. Et alibi, Quae praecipit ^{Gen. 37} Moses Israeli per mandatum domini. Et rursus, Nonne per deum horum manifestatio est: Ita Ioseph loquens de insomnijs quae uiderat in carcere. Palam est, & hunc ^{Gal. 4} pro eo quod erat Ex deo, dixisse, Per deum. Et contra, haec particula Ex quo, usurpatur pro Per quem: uelut quum ait Paulus, Factus ex muliere, pro eo quod erat, ^{1. Cor. 11} Per mulierem. Nam id nobis alibi perspicue distinxit, quum ait, foeminae conuenire, è uiro natam esse, uiro autem per foeminam, in his quae sic scribit: Quemadmodum mulier ex uiro, ita uir per mulierem. Quanquam hic Apostolus simul ostendens uarium harum uocum usum, simul obiter corrigens quorundam errorem, existimantium domini corpus esse spirituale, ut ostenderet carnem in Christo diuinae naturae unitam, ex humano liquore concretam fuisse, maluit uti uerbo significantiore. Nam haec dictiones, Per mulierem, transitorium generationis intellectum erant significationis. At haec, Ex muliere, sufficienter declarant communionem naturae genitae cum ea quae genuit: non quod secum pugnet Apostolus, sed ostendit has uoces facile sibi uicissim cedere. Posteaquam igitur de quibuscumque definitum est proprie dici, Per quem, in hos ipsos transferri, Ex quo, quam habet probabilitatem, ad pietatis calumniam ab hac communione dictiones inter sese separare.

OBSISTIT IIS, QUI CONTENDUNT FILIUM

non esse cum patre, sed post patrem, ubi &
de gloriae aequalitate.

A T QUI nec ad ignorantiae excusationem confugere possunt, quum ^{CAP. VI} tanto artificio tantaque peruersitate nostra dicta excipiunt, qui nobis indignantur, quod gloriae plenitudine unigenitum aequamus cum patre, quodque spiritum sanctum à filio non separamus, unde nos nouitatis architectos & novos tractatores, ac uerborum adinuentores, & quibus non probro

probrosissimis nominibus appellant. Quorū conuitia tantum abest ut indigne feram, ut ni nos ipsorū calamitas dolore, perpetuoq; cruciatu afficeret, propemodū dicerem me illorū maledictis habere gratiā, ut qui mihi cōciliant beatitudinē. *Mat. 5* ti enim, inquit, estis, quū probris uos impetuerint homines, ac persequuti fuerint, & omne uerbū malū dixerint in uos mentientes, propter me. Porro de quibus nobis indignantur, huiusmodi sunt. Non est, inquit, cū patre filius, sed post patrem: unde consequitur, per filium, gloriam patri tribuendā esse, cum filio nequaquā: eo *Mat. 5* quod hæ uoces Cum filio, æqualitatē declarāt honoris: Per filium uero, ministeriū significant. Rursus nec spiritū, inquit, sanctū oportet cū patre & filio collocare, sed sub filio & patre, ut intelligatur non eiusdē ordinis cū illis, aut eiusdē numeri, sed subditus. Atq; huiusmodi de uerbis artificiosis argutationibus peruertunt fidei sinceritatē simplicitatemq;. Proinde quam ueniā assequētur imperitiæ prætextu, qui ne alijs quidē imperitos se uideri patiuntur ob istam curiositatē? Nos uero primum illud ab istis petemus, de filio quid dicant, num sentiant illum tempore recentiorē, an ordine, an dignitate? Sed nullus adeò demēs est, ut dicat cōditorem seculorum, quoquā esse tēpore posteriorē, quū nullū sit interuallū quod naturalē filij cū patre contiguitatē dirimat. At ne cogitatione quidē hominū possit quis filiū dicere patre recentiorē, non ob id modò quod simul intelligantur iuxta naturā eorū quæ dicuntur ad aliquid, uerū etiam quod ea dicuntur priora, quæ longius absunt à præsentī tempore: ueluti quæ Noë tēporibus acta sunt, priora sunt ijs quæ narrantur de subuersis Sodomis, quod illa longius dissita sint ab hoc tēpore: & hæc illis posteriora, q̄ appareant huic tēpori uiciniora. At eius uitæ quæ omne tempus, & omnia secula superat, essentiā metiri distantia quæ intercessit ab initio quo cœpit esse usq; ad præsens tempus, an nō præter impietatē, omnē etiam dementiā superat: si quemadmodum res generationi corruptioniq; obnoxia, alijs aliæ priores esse dicuntur, eundē ad modū deus pater, collatus cū filio deo qui est ante secula, superat. Siquidē ut pater filio sit anterior, nemo queat animo speculari, eo quod domini generationē nec ulla cogitatio neq; ulla notio antecedit. Ioannes pulchrē duabus uocibus cogitationē intra præscriptos terminos reclusit, cū ait, In principio erat uerbū. Hæc em̄ uox, *10.1* Erat, nullū cogitationi præbet exitū quemadmodū hæc, Principiū, nō dat transitū humanæ mentis imaginationi. Quantumuis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis, erat. Et quantumuis institeris uidere quæ sint ultra filium, non poteris tamen superare principium. Itaq; pium iuxta hanc rationem, patrem simul cum filio intelligere. Quod si imaginantur, quasi filius uelut in loco, patre sit humilior, ut in sublimi sedeatur pater, dein filio humilior locus concessus sit: fateantur istud, & nos tacebimus, quod ipsa ex sese oratio manifestam habet sui redargutionē. Si quidē nec in ratiocinando sibi cōstant, qui non cōcedunt patrem ad uniuersa pertinere, quum eorū qui fani sunt, cogitatio credat deū implēsse uniuersa, neq; recordantur Prophetæ dicentis, Si ascendero in cœlū, tu illic es: si descēdero ad inferos, ades: hæc, inquā, non meminerūt, qui has uoces supernē & infernē partiuuntur inter patrē & filiū. At ut nihil dicam ad redarguendā illorum imperitiā, qui rebus incorporeis locū attribuunt, quid erit quod excuset impietatē, qua tam impudenter repugnant aduersanturq; scripturis? Quod genus est illud, Sede à dextris meis. &, Cōsedit in *Psal. 109* dextra maiestatis dei. Neq; enim hæc uox Dextrū, significat locū inferiorem, quod *Hebr. 1* isti

Iſti prædicant, ſed ſtatû æqualitatis; eo quòd dextrû hic nõ accipiat corporaliter: ad iſtum enim modum fortassis & ſiniſtrum aliquid in deo poſſit eſſe: ſed honorificis uerbis ac præſidentiam declarantibus, filij maiestati ſermo nobis cõmendat, ut iam non poſſint iſti dicere, per hanc uocem inferiore dignitatis gradum ſignificari. Diſcant igitur, quòd Chriſtus eſt dei uirtus, dei ſapientia, dei imago inuiſibilis, & ſplendor gloriæ, quòdque hunc pater ſignauit deus, ſequè totum in eo expreſſit. Hæc igitur & hiſ ſimilia teſtimonia quæ per uniuerſam ſcripturam reperiuntur, utrum dicemus humilitatis habere ſignificationem, an ceu præconia quædam, unigeniti maiestatem, & æqualem cum patre gloriam ebuccinari? Audiant inſuper & ipſum dominum palam, ſuam gloriam cum patre æqualem aſſerentem, quum ait, Qui uidit me, uidit & patrem. Ac ruruſ, Quum uenerit filius in gloria patris. Et, Ut honorificent filium, quemadmodû honorificant patrem. Item illud, Vidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti à patre, plenus gratiæ & ueritatis. Ruruſ, Unigenitus filius, qui eſt in ſinu patris. Horû dum iſti nihil cõſiderant, locum hoſtibus deſtinatum, attribunt filio. Nam ſinus paternus, ſedes eſt digna filio. Scabelli uero locus, iſs conuenit, qui ſunt inferiore exiſtimationis. Nos igitur ad alia properâtes obiter & in tranſcurſu attingimus teſtimonia. Tibi uero per otium licet, collectis undiq; probationibus, gloriæ ſublinitatem, ac uirtutis eminentiam in filio perſpicere: quanquam ne hæc quidem contemnenda ſint grato dociliq; auditori, niſi quis carnaliter & abiectè intelligat has uoces, Dextrum, & Sinistrû, ut & loco circumſcribat deum, ſingatq; figuram ac formam ſitumq; corporalem: quæ ab intelligentia dei, qui ſimplex eſt, qui immenſus & incorporeus, longe ſemotus ſunt. Ut omittam, quòd iſtorum hæc humilis cogitatio, pariter in patrè cadit atq; in filium, ut iam non deiſciat filij dignitatem, ſed adiungat blaſphemiæ crimen aduerſus deum patrem quiſquis talia diſſerit. Quæcunq; enim auſus fuerit euomere in filium, neceſſe eſt ut eadem transferat & in patrem. Nam qui patri ſuperiorem locum ad præſidendum tribuit, dicens filium humiliore ſedere loco, is quæcunq; corporeis accidunt, ea omnia habiturus eſt ſuum ſigmentum conſequentia. Quod ſi iſtæ imaginationes ſunt uino delirantium, ac per phrenesiſ mente commotorû, qui poteſt eſſe pium, filium qui natura, gloria, dignitateq; patri coniunctus eſt, non ſimul cum patre adorari & glorificari ab hiſ qui edocti ſunt, eum qui non honorificat filium, non honorificare patrem. Quid porro dicemus? quid iuſtæ excuſationis afferemus in cõmuni totiusq; creaturæ formidabili iudicio, ſi poſteaq; dominus aperte denuntiauit ſe uenturû in gloria patris: & beatus Stephanus Ieſum uidit ſtante à dextris dei: & Paulus ſpiritu afflatus, teſtificatus eſt de Chriſto q; eſt in dextra dei & patris, qui dixit: Sede à dextris meis: deniq; quû ſpiritus ſanctus teſtimoniû perhibeat, q; conſederit ad dextrâ maiestatis dei, nos throni conſortè, & honoris eiſdè participè, ab equalitate ſtatus, ad inferiore deiſciamus locû? Siquidem arbitror, ſtationem & conſeſſum, naturam dei ſolidam & undiquaq; firmam ſignificare: iuxta quem tropum & Baruch indicare uolens deum immobilem & immutabilem ſemper eſſe, ait, Et tu ſedes in æternum, & nos perimus in æuum. Dextrum uero locum ſignificare dignitatis equalitatè. An nõ igitur audax facinus eſt, filiû paternæ gloriæ cõſortio priuare, ueluti qui mereatur in loco minus honorato collocari. Sed aiunt hûc ſermonè Cum ipſo, omnino peregrinum eſſe & inuſitatû: cõtrâ,

1. Cor. 1

Io. 14

Mar. 13

Io. 5

Io. 1

Act. 7

Hebr. 1

cap. 5

Per ipsum, tum sermone scripturæ familiarissimum esse, tum fratrum usu tritum esse.

ADVERSUS EOS QUI DICUNT NON CONGRUENTER de filio dici Cum quo, sed Per quem.

CAP. VII

vid igitur nos ad ista: nimirum beatas esse aures quæ non audierunt uos, & beata corda quæ conseruata sunt, ne à uestris sermonibus sauciarentur. Vobis porro qui Christum diligitis, dico, ecclesiam utrunque harum uocum usum agnoscere, neutrumque reiicere, quasi alter alterum destruat. Quum enim in unigenito nature maiestatem, ac dignitatis excellentiam cõtemplamur, tribuimus illi gloriam cum patre. Rursus quum cõsideramus, quæ bona in nos contulerit, aut quomodo nos ipsos ad patrem adduxerit, deoque nos asseruerit, cõfitemur hoc beneficium per ipsum & in ipso, peractum esse in nobis: ut altera particula Cum quo, propria sit glorificantium: altera, Per quem, sit propria gratias agentium. Quin & illud mentiuntur, hanc uocem Cum quo, ab usu piorum alienam esse. Quotquot enim morum constantia, antiquitatis maiestatem, nouis ornamentis prætulerunt, ac maiorum traditionem citra mutationem conseruauerunt, singulis tum regionibus, tum ciuitatibus hac uoce sunt usi. Cæterum qui consueta fastidiunt, ac uetera tanquam obsoleta submouent, non sunt qui nouas uocum fictiones recipiunt: quemadmodum qui in cultu studiosi sunt ornatus, semper nouam formam præferunt communi. Itaque uideas & hodie à rusticanis hanc uocem more ueterum pronuntiar. Cæterum istorum uerba sunt ex noua sapietia inusta, ab ipsis qui in artificio pugnisque uerborum detriti sunt. Proinde quod à maioribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem patri cum filio: quapropter & glorificationis hymnos patri simul cum filio offerimus. Quanquam hoc nobis non est satis, sic à patribus esse traditum: nam & illi scripturæ sequuti sunt autoritatem, ex testimonijs quæ paulo ante uobis, è scriptura citauimus, sumpta origine. Siquidem illud uerbum, splendor cum gloria intelligitur, & imago cum principali exemplari, & filius omnino cum patre, ut nec uerborum consequentia, nec rerum natura admittat separationem.

QUOT MODIS INTELLIGATUR HÆC PARTICULA

Per quem, & in quo sensu congruentius dicitur Cum quo: ubi simul exponitur, quomodo mandatum accipit filius, & quomodo mittitur.

CAP. VIII

Itaque quum Apostolus gratias agit deo per Iesum Christum, ac rursus quum ait sese per illum accepisse gratiam & apostolatum ad obedienciam fidei in omnibus gentibus, aut quum dicit nos accessum habere ad gratiam hanc in qua sumus & gloriamur, illius erga nos beneficentiam commendat: nunc quidem ut à patre bonorum gratiam in nos transfundentis, nunc rursus ut per seipsum conciliantis nos patri. Siquidem quum ait, Per quem accepimus gratiam & apostolatum: significat bonorum subministrationem ab illo proficisci. Rursus quum ait, Per quem accessum habemus, quod recepti sumus, ac familiaritatem cum deo consequuti: id per Christum esse procuratum declarat. Num igitur confessio gratiæ per Christum in nobis operantis, diminuit illius gloriam? An potius dictum uerius fuerit, enarrationem beneficiorum, decens esse argumentum glorificandi filium? Hanc ob causam comperimus scripturam non uno tantum uocabulo nobis significare dominum, nec his tantum quæ diuinitatem ac magnitudinem eius declarant, sed interdum uti uocis

Rom. 1

Rom. 5

uti uocibus naturam assumptam exprimentibus. Nouit enim nomen filij quod est super omne nomen, & filium uerum dicere, & unigenitum dei, & uirtutem dei, & sapientiam, & uerbum. Rursus, ob multiplicem in nos beneficentiam, quam ob diuitias bonitatis, iuxta uariam suam sapientiam egentibus præstat, alijs innumeris appellationibus eundem designat, dum aliquando uocat illum pastorem, aliàs regem, interim & medicum, denicq; sponsum, uiam, ostium, fontem, panem, securim, ac petram. At ista non declarant naturam, sed quemadmodum modò dicebam gratiæ uarietatem modis omnibus in nobis operantis, quā ex affectu quem gerit erga suum figmentum, ut cuiq; opus est impartit. Eos enim qui ad illius ditiorum confugerunt, quiq; per malorum tolerantiam cōmunicandi facilitatem præstiterunt, oues appellat: se q; talium pastorem esse profitetur, qui uocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis. Oues enim meæ, inquit, uocem meam audiunt. Rex autem uocatur eorum, qui iam transgressi sunt, legitimaq; castigatione opus habent. Ostium dicitur, eò quòd per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones, ac rursus tutò perducit in caulas, eos qui per fidē in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Vnde, Per me, inquit, si quis introierit, & ingredietur & egredietur, ac pascua inueniet. Petra dicitur, eò quòd ualidum sit & incōcussum, & quauis arce tutius propugnaculū ipsi fidentibus. In his, hæc uox Per ipsum, aptissimū ac significantē usum habet, quoties ita profertur quasi dominus sit ostiū, quasi pastor, quasi uia. Cæterū tanquā deus, ac dei filius, cum patre communem habet glorificationem. Quoniā in nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestiū, terrestriū, & infernū, & omnis lingua confitebitur, quòd dominus sit Iesus Christus in gloria dei patris. Quas ob res ambabus uocibus usi sumus, altera propriā illius dignitatem, altera eius erga nos munificentia prædicantes. Quū enim per illum sit omne præsidium animabus nostris, iuxta quancq; auxiliandi speciē, excogitata est peculiaris quædam appellatio. Veluti quum sibi animā incontaminatam non habentem maculam aut rugam, quasi puram uirginem adiungit, sponsus appellatur. Quum eam male fauciam uulneribus diaboli, grauiterq; laborantē è peccatis suscipere dignatur, medicus uocatur. Vtrū igitur quod hisce modis nostri curam gerit, cogitationes nostras eò deducet, ut humiliter de eo sentiamus, an potius è diuerso efficiet, ut seruatoris & potentia & humanitatē erga nos admitemur, quod & compati nostris infirmitatibus sustinuit, & ad nostrā infirmitatem sese demittere. Neq; enim cœlū ac terra, immensa q; maria nec animātia, uel in aquis, uel in terris degentia, nec plantæ, nec astra, nec aer, nec horæ, nec multiplex uniuersi ornatus, excellentiā potentia illius nobis perinde cōmendat, atq; quod deus incomprehensibilis, sic per carnem cum morte conflictatus est, ut ipsa diuinitas nihil pateretur, quo nobis sua morte largiretur immortalitatē. Item quum ait Apostolus, In his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos: nequaquam hac uoce humile quoddam ministerium indicat, sed auxilium potius, quod per imperiū suæ potentia operatur in nobis. Si quidem ipsum alligauit fortē, diripuitq; uasa illius, uidelicet nos, quibus ad omnia mala opera fuerat abusus, fecitq; uasa utilia domino, apparatus ad omne opus bonum, ob promptitudinē illius quod erat in nobis. Hoc pacto accessum habemus ad patrē, quem ille nobis parauit, translati de potestate tenebrarum in sortem sanctorum in lumine. Ne igitur ob filij dispensationem, seruilem humilitatem, aut

coactum obsequium imaginemur: sed intelligamus uoluntariam sollicitudinem, ex bonitate ac misericordia iuxta uoluntatem dei patris erga suum figmentum operantem. Sic enim pietatem seruabimus, & si perfectam illi potentiam testimonio nostro tribuamus, & nequaquam in omnibus quæ perfecta sunt, filium à uoluntate paterna separabimus. Quemadmodum igitur quoties dominus appellatur uia, ad subliorem intelligentiam potius quàm ad uulgarem, atq; è medio sumptam, animo ferimur. Audientes enim uiam, seriem & ordinem intelligimus per opera iustitiæ, perq; illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatum finem, quæ est dei cognitio, quâ dominus per sese in ipsum credentibus largietur. Reuera enim bona est uia, exorbitationis errorisq; nescia, dominus noster Iesus, ad patrem qui uerè bonus est perducens. Nemo, inquit, uenit ad patrem nisi per me. Talis est noster ad deum reditus per filium. Porro qualis sit patris erga nos per eundem bonorum suppeditatio, deinceps erit differendum. Omnis naturæ, tum in hac creatura uisibili, tum in intelligibili, ad hoc ut consistat, dei curentis, conditor est sermo, uidelicet unigenitus deus, quantum cuiq; opus est opem distribuens. Varia quidem & omnis generis auxilia, ob uarietatem eorum qui beneficio iuuantur, unicuiq; tamen congruè iuxta necessitatis modum, auxilia dimittitur. Eos qui in tenebris ignorantie detinentur, illuminat: propterea lumen uerum dicitur. Indicat iuxta operum dignitatem remetens præmiu, ob id iudex iustus dicitur. Pater enim neminem iudicat, sed omne iudiciu dedit filio. Erigit è ruina, qui è sublimitate uitæ ad peccatu delapsi sunt. Ob id uocatur resurrectio. Omnia autem facit, contactu uirtutis, ac uoluntate bonitatis operans: Pascit illuminat, alit, deducit, medet, erigit. Quæ non sunt, ea facit ut sint, condita conseruat. Hoc modo bona ex deo per filiu ad nos perueniunt, maiore celeritate in singulis operantem, quàm ullus sermo proferri ualeat. Neq; enim fulgura, neq; lucis per aërem tam uelox discursus est, non oculorum celeris ictus, non ipsius intellectus nostri motus: sed horum quodq; magis uincitur diuinæ operationis celeritate, quàm animantia quæ sunt apud nos maximè segnia, non dicam uolatilium, neq; uentorum, neq; cœlestium orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu superantur. Nam quo tandem temporis spatio egeat qui gubernet omnia uerbo ueritatis suæ, quiq; nec corporaliter operatur, neq; manuum opera ad faciendū opus habet, sed eorū quæ fiunt naturam habet inuiolabili potentiæ obsequentem. Sicuti Iudith, Cogitasti, inquit, & præsto sunt tibi omnia quæ cogitasti. Attamen ne fortè ex magnitudine eorū quæ fiunt, rapiamur in imaginationem, ut putemus dominum nullam habere originem, quid ait is, qui per se uita est? Ego uiuo propter patrem. Et, dei uirtus, Non potest, inquit, filius à se facere quicquid. Rursus, is qui ex se perfecta est sapientia, Mandatu, inquit, accepi, quid dicam, & quid loquar: per hæc omnia ducens nos ad patris cognitionem, & admirationem eorum quæ gerentia pater intelligitur propriam ac separatam à filio operationem ostendere: quæcumq; enim uiderit patrem facientem, hæc & filius similiter facit: sed ex gloria quâ unigenitus defert patri, miraculū operum colligitur, dum præter operum magnitudinem, de ipso etiam autore operum gloriatur, & exaltatur ab ijs qui agnoscunt eum patrem domini nostri Iesu Christi, per quem omnia, & propter quem omnia. Ideo dicit

A dicit dominus, Omnia mea tua sunt, tanquam ad ipsum origo rerum conditarum ^{10.17}
 referenda sit: & tua mea, quod ipsi à patre condendi autoritas prouenit: non quòd
 pater ad operandum filij auxilio sit usus, neq; quòd ipsi particularibus mandatis
 uniuscuiusq; operis ministerium commissum sit: nam istud quidem seruale est, & à
 diuina dignitate immenso semotum interuallo: sed quòd uerbum plenū paternis
 bonis à patre resplendens, omnia facit ad similitudinē eius qui ipsum genuit. Nam
 si iuxta essentiam nihil differt à patre, nec potentia à patre differt. Porro quorum
 æqualis est potentia, horum æqualis est & operatio. Christus siquidem dei uirtus ^{1. Cor. 3}
 est, & dei sapiētia. Et sic omnia per ipsum facta sunt, omniaq; per ipsum condita
 sunt, non quòd instrumentali quodam ac seruili ministerio fungatur: sed quòd tan
 quam conditor paternam implet uoluntatem. Itaq; quū ait, Ego ex me ipso loquor, ^{10.14}
 tus nō sum. Et rursum, Sicut præcepit mihi pater, ita loquor. Et, Sermo quem audi ^{10.12}
 tis non est meus, sed eius qui misit me. Et alibi, Et quemadmodum mandauit mihi ^{10.14}
 pater, sic facio, Non quòd caruerit libero proposito, ac uoluntatis impetu, neq;
 quòd ex signis ab imperante datis occasionē expectārit, ideo talibus utitur uerbis:
 sed ut declaret suam mentem per naturæ unitatem, & indiuisum consensum, cum
 patre coniunctam esse. Proinde quod dicitur, mandatum, ne sermonem imperio
 sum per uocalia organa prolatum intelligamus, filio uelut obedienti præscriben
 tem, quid facere debeat, sed iuxta sensum deo dignum intelligamus, uoluntatis tra
 ditionem instar formæ cuiuspiam in speculo relucētis, à patre in filium sine tem
 pore demanantem. Pater enim diligit filium, & omnia ostendit illi. Itaq; quæcunq; ^{10.3}
 habet pater, filij sunt, non quòd hæc illi paulatim accrescāt, sed adsint semel uniuersa.
 Non enim inter homines, qui artem perdidicē, ac diutina exercitatione firmum
 artis in animo fixumq; habitum gerens, ilico potest iuxta scientiæ rationes quas in
 mente tenet per sese operari. At dei sapientia, uidelicet architectus uniuersæ creatu
 ræ, semper perfectus, & citra doctore sapiēs, dei uirtus, in quo sunt omnes thesauri
 sapientiæ & scientiæ occulti, non eget particulari præscripto, quod ipsi modum ac
 mensurā operationis præfiniat. Scilicet tu quidem etiā pædagogeū aperies in ua
 nitate cogitationum tuarū, & hunc quidem facies præsentē loco doctoris, illum
 uero astantem cum discipuli imperitia: dein paulatim additis præceptionibus di
 scientem sapientiā, donec promoueatur usq; ad perfectionem. At ex hoc, si modò
 noueris consequentiā quæ est in dictis obseruare, inuenies filiū semper discere, nec
 unquā ad finē peruenire posse, eò quòd infinita sit patris sapientia, nec infinitæ rei
 finis possit apprehendi. Itaq; qui non cōcesserit, filiū ab initio habere omnia, nun
 quā concessurus est illū ad perfectionē peruenturū. Sed pudet istius humilis cogi
 tationis, in quā ē sermonis tenore paulatim deductus sum. Igitur ad sublimitatem
 uerbi reuertamur. Qui uidit me, uidit & patrē: non figurā: non formam, pura enim ^{10.14}
 est ab omni cōpositione diuina natura: sed uidet bonitatē uoluntatis, quæ simul cū
 essentia currit, similis illi atq; æqualis: quin, ut melius dicam, eadem in patre quæ in ^{Philip. 3}
 filio intelligitur. Quid igitur sibi uult illud, Factus obediens usq; ad mortem? Item ^{Eph. 5}
 illud, Pro nobis omnibus tradidit seipsum? Quoniam hoc à patre habuit, ut iuxta
 suam bonitatem operaretur pro hominibus. Tu uero & illa audito: Christus nos ^{Rom. 8}
 exemit de maledicto legis. Item, Quum peccatores essemus, Christus pro nobis ^{Gal. 3}
 mortuus est. Diligenter autem obserua uerba domini, quòd quum nos de patre
 3 4 erudiret,

Mar. 1 erudiret, nouit authenticis & herilibus uti uocibus, Volo, mundare. Et Tace, obmut-
 Mar. 4 tesce. Et, Ego autem dico uobis. Et illud, Mutum & surdum dæmonium ego tibi
 Luc. 4 præcipio: & si qua sunt huius generis alia. Vt ex his quidem dominum & condito-
 Mar. 9 rem nostrum cognosceremus, per illa uero patrem domini & conditoris nostri discere-
 mus. Ita sermo undiquaque uerax demonstrat patrem creare per filium, ut nec pa-
 tris imperfecta sit creatio, nec eneruis filij operatio, sed duorum unam eandemque
 uoluntatem declarat. Itaque hæc uox per quem, confessionem habet causæ princi-
 palis, non autem sumitur ad proloquium causæ efficientis.

DEFINITIVAE SENTENTIAE DE SPI-
 ritu, doctrinae scripturam congruentes, &
 quod spiritus est dominus.

CAP. IX

AM uero etiam de spiritu sancto communes nostrae sententiae cuiusmo-
 di sint expendamus, tum eas quae nobis de illo in scripturis collectae sunt,
 tum eas quas patrum traditione sine scripto accepimus. Primum igitur qui
 audiuit appellationes spiritus, erigitur animo, & ad supremam naturam
 cogitationem attollit. Nam spiritus dei dictus est, & spiritus ueritatis, qui ex patre
 procedit. Spiritus rectus, principalis. Spiritus sanctus, quae postrema propria est
 illius ac peculiaris appellatio. Quod sane nomen omnium maxime declarat id quod
 est incorporeum, & ab omni materia purum, atque incompositum declarat. Quapro-
 pter & dominus, ut animum qui putat deum in loco adorandum, doceat eum in-
 comprehensibilem & incorporeum esse: Spiritus, inquit, est deus. Proinde fieri non
 potest, ut qui audit spiritus, naturam loco circumscriptam, aut mutationibus & altera-
 tionibus obnoxiam, aut omnino creaturae simile imaginatione imprimat menti suae:
 sed ad id quod summum est cogitatione proficiens, intelligibilem substantiam co-
 gitet necesse est, uirtute infinitam, magnitudine incircumscriptam, nec temporum nec
 seculorum dimensionem recipientem, nemini bona quae habet ipsa, inuidentem: ad
 quam omnia conuertuntur quae egent sanctificatione, quam omnia appetunt iux-
 ta uirtutem uiuentia, cuius afflatu uelut irrigantur & adiuuantur, ut perueniant
 ad proprium suum naturalemque finem: sic perficientem caetera, ut ipse in nullo de-
 ficiat: non aliunde parta uita uiuentem, sed qui sit ipse uitae largitor: nec accessioni-
 bus augescens, sed plenum, rectum, in seipso collocatum, qui nusquam non adest:
 sanctificationis parentem: lucem intelligibilem, uniuersae potentiae rationali, ad uer-
 itatis inuestigationem, uelut illustrationem quandam ex sese praebentem: natura
 inaccessum, sed qui capi possit ob benignitatem: omnia quidem implentem uirtute,
 sed solis illius qui digni sunt communicabilem, quibus sese non eadem impertit men-
 sura, sed iuxta portionem fidei dispertitur uim suam. Simplicem iuxta essentiam, sed
 potentis uarium: qui singulis totus adest, & totus ubique est: qui sic diuiditur, ut nihil
 ipse patiatur: cuius sic omnes participes sunt, ut ipse maneat integer, radij solaris in-
 morem, cuius beneficium sic adest ei qui fruitur, quasi soli adsit, quum & terra illi
 stret & mare, & aeri misceatur: itidem & spiritus sanctus, unicuique capacium quum ad-
 sit quasi soli, omnibus sufficientem & integram gratiam infundit, quo fruuntur quae-
 cunque de illo participant, non quantum ipsa sua natura possunt capere, sed quantum
 potest ille. Porro consortium cum spiritu non constat loci propinquitate: nam qui
 fiat, ut ad incorporeum corporaliter accedas? sed a cupiditatibus recessu, quae post
 accesserunt

accesserunt animæ propter amicitiam erga carnem, & à dei consortio alienârunt. Itaq; purgata à probro quòd eam per maliciam cõtaminârat, & ad natiuam pulchritudinem reuerfa, ac uelut imagine regia ueterem formam puritate reddēs, hoc uno demum modo potest ad paracletum appropinquare: ille porrò, ueluti sol, purum nactus oculum ostendet tibi in seipso imaginem illius qui uideri non potest. In beata autem huius imaginis contemplatione, uidebis ineffabilem archetypi pulchritudinem, per hunc corda sustolluntur in altum, manu ducuntur infirmi, proficientes perficiuntur. Hic eis qui à tumultu cupiditatũ purgati sunt illucescens, per communionē quā cum ipso habent, spirituales reddit. Et quemadmodũ corpora illustra perlucidaq; contacta radio solis, fiunt & ipsa supra modum splendida, & alium fulgorē ex sese profundũ: sic & animæ spiritu afflatę, ac spiritu illustratę, fiunt & ipsę spirituales, & in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, arcanorũ intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cœlestis cõuersatio, cum angelis chorea: hinc gaudiũ nunquam finiendum, hinc in deo perseuerantia, hinc similitudo cum deo, & quo nihil sublimius expeti potest, hinc est ut deus fias. Cõmunes igitur nostrę sententię de sancto spiritu, quas de magnitudine dignitateq; illius, deq; operationibus, ab ipsis spiritus eloquijs sentire didicimus, ut ē multis paucas attulerimus, sic habent. Nunc ad contradicendi cupidos ueniendum est, conabimurq; illorum obiectiones refellere, quas ē falsi nominis scientia nobis proponunt.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT NON OPORTERE patri & filio adiungere spiritum sanctum

NON oportet, inquit, patri & filio adiungere spiritũ sanctum, partim CAP. X eo quòd sit alienę naturę, partim quod dignitate sit inferior. Quibus AA. 4 æquũ est, ut apostolorum uerbis respondeamus: Deo oportet obedire Mar. 16 magis quàm hominibus. Nam si dominus apertē in tradēdo salutifero baptismo præcepit discipulis, ut baptizarent omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti: haud dedignatus cum illo consortium: contrā isti dicunt, non oportere spiritũ patri filioq; coniungere: an non dei præcepto palàm aduersantur? Etenim si dicant huiusmodi coniunctionem non declarare ullam communionem, aut consortium, proferant, quid igitur hoc existimandum est, aut quam aliam adferunt magis peculiarem consortij rationem. Alioqui si dominus sibi & patri non adiunxit spiritum in baptismo, ne nobis uitio uertant quod eos cõiungimus. Nihil enim nos ab illo præscripto diuersum neq; sentimus neq; loquimur. Quòd si illic cõiunctus est patri & filio spiritus, nec quisquam est adeò impudens, ut quicquam aliud dicat, nec sic quidem nos in ius uocent, si scripturas sequimur. Sed apparatus belli aduersum nos instructus est, omnisq; cogitatio in acie constitit, & linguę maledicorũ hic multo uehementius iaculantur, quam Iudei, qui Christũ occiderāt, olim lapidibus impetierunt Stephanũ. Verum illud ne lateat istos, nos quidem esse belli occasionem, cæterũ negotiũ reuera ad excelsum spectare: Itaq; in nos quidē machinas & insidias instruūt, seq; mutuo exhortantur ad ferēdas suppetias, ut quisq; peritia aut robore ualeat: cæterum id quod oppugnatur, fides est, isq; scopus cõmunis est omnibus, ut soliditatē fidei in Christum labefactent, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter sicuti solent gr̃is alieni debitores qui sanē cordati

cordati sunt, probationes è scriptura clamore exigunt: patrum testimonia, quæ scripto prodita non sunt, ueluti nullius momenti reiiciunt. At non deferemus ueritatē, neq; per ignauiam ab illi ferendis auxilijs desistemus. Etenim si dominus nobis ut necessariū ac salutare dogma tradidit, spiritum cum patre coniungendum esse, his autem secus uidetur, sed diuidere ac distrahere uolunt spiritum, & ad seruilem naturam detrudere, an nō uerum est, apud illos blasphemiam ipsorū plus habere ponderis, quā domini præscriptum? Agedum igitur omni contentione deposita, ita denuo de his quæ sunt in manibus cōsideremus. Christiani unde nos? Vtiq; per fidem, dicet quilibet. Seruamur autem, quo modo? Nimirum regenerati per gratiam quæ cōfertur in baptismo. Nam unde alioqui? Et postea quum sciamus hanc salutē per patrem & filium & spiritum sanctum certō promitti, num doctrinæ formam quam accepimus abijciemus? Id profectō multis dignum suspirijs fuerit, si compertum nunc longius abesse à salute nostra, quā tum quum credidimus. Etenim si quod tunc recepimus, nunc abnegamus, nō minus damni fuerit, quā si quis ex pers baptismatis decedat: aut si in uno quopiam eorum quæ à Christo tradita sunt deficiens, baptismum accipiat: & professione quam in prima institutione deposuimus, quum liberati à simulacris accessimus ad deum uiuū, qui nos in omni tempore, perq; uitam omnem sua ui conseruat, tanquā tuta custodia cinctus, seipsum aliter nū reddat à promissis dei, suo ipsius chirographo repugnans, quod in professione fidei deposuit. Nā si uitæ initiū est baptismus, siq; dierum omnium primus est dies regenerationis, perspicuum est & uocē illam omnium pretiosissimam esse mihi, quæ in adoptionis gratia prolata est. Itā ne traditionem quæ me perduxit ad lucem ac dei cognitionē largita est, per quā factus sum filius dei, qui paulo antē propter peccatum eram hostis, deferam seductus istorum probabilibus sermonibus? Quin potius illud mihi precor, ut cum hac professione cōtingat hinc decedere ad dominum. Et ipsos hortor, ut inuiolatam seruent fidem usq; ad diem Christi, & indiuisum à patre & filio custodiant spiritum sanctum, quam doctrinam in baptismo receperunt, & in professione fidei atq; in persolutione plenæ gloriæ perseuerent.

CAP. XI

PRAEVARICATORES, QUI NEGANT SPIRITUM.

QUI uæ? Cui afflictio, cui angustia ac tenebræ, cui sempiterna condemnatio? Nonne prauaricatoribus? Nonne ijs qui fidem abnegarunt? Sed unde probantur abnegasse? Nonne hinc, quod suā ipsi professionem irritam fecerunt? Quid autē professi sunt, aut quando? Professi sunt se credere in patrem & filium & spiritum sanctum, quum renuntiantes diabolo & angelis eius salutiferam illam uocem ædiderunt. Quod igitur istis dignum uocabulum repertum est à filiis lucis? Nonne perfugæ ac prauaricatores appellantur, ut qui sua salutifera pacta uiolârunt. Quo igitur nomine uocem eum qui deum abnegauit, eum qui Christum abnegauit? Quonam alio, quā prauaricatoris ac desertoris? At ei qui negauit spiritum, quod me uis nomē imponere? Nonne hoc idem? quippe qui pactum cum deo initum uiolârunt? Ergo quum professio fidei in deum, pietatis beatitudinem nobis conciliet, contrā abnegatio, crimini abnegati dei faciat obnoxios, an non horrendum est hanc professionem nunc irritam facere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, nō tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusq; istorū qui spiritui rebelles sunt, impulsos?

Testificor

A Testificor omni homini, Christum profitenti, sed & eum neganti, quod Christus nihil illi proderit, nec ei qui deū quidē inuocat, sed Christū spernit, quod inanis est fides illius. Similiter ei qui spiritum reiicit, testificor quod fides eius qua profitetur patrem & filium, inani serit, quam nec habere potest, nisi simul adsit spiritus. Nō enim credit in filium, qui non credit spiritui sancto: nō credit in patrē, qui nō credit filio. Nec enim potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et, Deum nemo uidit unquam, sed unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse nobis enarrauit. Insu per talis expers est ueræ adorationis. Neq; enim fieri potest, ut quis filium adoret nisi in spiritu sancto, aut ut patrem inuocet, nisi in adoptionis spiritu.

Gal. 3

Ioan. 5

Cor. 12

Io. 1

AD VERSVS EOS QUI DICVNT SVFFICE

re baptisma tantum in nomine filij.

CAP. XII

eminem uero debet offendere illud Apostoli, quod nomen patris, & spiritus sancti mentionem, in baptismatis commemoratione frequenter omittit: neq; ideo putet harum uocum usum esse indifferentem.

Quicunq; inquit, in Christum baptizati estis, Christū induistis. Quicunq; in Christo baptizati estis, in mortē illius baptizati estis. Siquidē Christi appellatio, totius deitatis est professio: quippe quæ simul declarat & deum qui unxit, & filium qui unctus est, & spiritum sanctum qui est unctio: quemadmodū à Petro in Actis didicimus, Iesum Nazarenū, quē unxit deus spiritū sancto. Item in Esaia, Spiritus domini super me. Et psalmicus ille cantor, Propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis, ultra participes tuos. Videtur attamen interdum & spiritus tantum in baptismo fecisse mentionem Apostolus, Omnes, enim inquit, in uno corpore, & in uno spiritu baptizati sumus. His & illud consonat, Vos baptizabimini in spiritu sancto. Rursum, Et ipse uos baptizabit in spiritu sancto. At nō ideo quis dixerit perfectum esse baptisma, in quo solum spiritus nomen inuocatum est. Oportet enim inuiolabilem manere traditionem, quæ in uiuifica gratia data est: eo quod qui liberauit de corruptione uitam nostram, potestatem nobis renouationis dedit: quæ potestas, causam habet ineffabilem, & in mysterio reconditam, sed magnam animabus salutem conferentem, ut quicquam addere aut detrahere, planè sit ab æterna uita excidere. Proinde, si in baptismo separare spiritum à patre & filio, ut periculosum est baptizanti, ita baptismum accipienti inutile, quomodo nobis tutum fuerit, à patre & filio distrahere spiritū? Fides, ac baptisma, duo sunt modi parandæ salutis, inter se cognati & inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismū, baptismus uero fundamento fidei nititur, & utraq; res per has uoces impletur. Sicut enim credimus in patrem & filium & spiritum sanctum, sic & baptizamur in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ac præcedit quidem professio ad salutem perducens, sequitur autem baptisma, consignans pactum nostrum.

Gal. 3

Rom. 6

cap. 4

cap. 6

Psalm. 44

1. Cor. 12

Act. 1

QVARE APVD PAVLVM, ANGELI SI

mul cum patre & filio adiunguntur.

alia inquit, quæ simul patri & filio annumerantur, non ideo per omnia simul cum illis glorificantur. Veluti quum Apostolus obtestas Timotheum angelos simul adducit, dicens, Obtestor te in conspectu dei, & Christi Iesu, & electorum eius angelorum: quos tamen non separamus à reliquis creaturis, neq; sustinemus cos patri & filio annumerare. Ego uerò

CAP.

XIII

1. Tim. 5

uerò tamen hic sermo nulla dignus est confutatione, tam manifestam præferens absurditatem: tamen illud dico, quod cōseruum etiam testem aliquis adducere possit apud mansuetum ac placabilem iudicem, quicquid maximè per æquitatem erga reos iuste iudicandi irrefutabilem rectitudinem declararit. Cæterum ut aliquis fiat liber è seruo, atque uocetur filius dei, & à morte reuocetur ad uitam, à nullo alio potest dari, nisi ab eo qui cum deo naturalem habet societatem, & à seruili cōditione sit alienus. Quomodo autem sociabit nos deo, qui ipse est alienus? Quomodo liberos reddet nos, qui ipse est iugo seruitutis obnoxius? Itaque non ob eadem fit spiritus & angelorum mentio: sed spiritus commemoratur tanquam autor ac dominus uitæ: angeli uero tanquam cōseruorum adiutores, fidelesque ueritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, dei præcepta testibus adhibitis tradere. Sicut hic ipse Timotheo loquens in hunc modum, Quæ accepisti à me coram multis testibus, ea deponere apud fideles homines. Et nunc angelos attestatur, sciens quod angeli pariter adfuturi sunt iudici, quum uenerit in gloria patris, ut iudicet orbem terrarum in iustitia. Quisquis enim, inquit, cōfitebitur me coram hominibus, & filius hominis cōfitebitur eum coram angelis eius. Qui uero abnegauerit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorum dei. Et Paulus alibi dicit, In reuelatione domini Iesu de cœlis, cum angelis. Hanc ob causam cōtestatur angelos, firmas sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal. Neque hic modò, uerum etiam simpliciter omnes, quibus aliquod uerbi ministerium commissum est, nullo unquam tempore cessant testari: non angelos tantum, uerum etiam cœlum & terram inclamant, ut intra quorum ambitum omnia gerantur, quicquid in examinatione in hac uita gestorum sint simul cum iudicandis futuri. Aduocauit, inquit, cœlum sursum, & terram ad iudicandum populum suum. Vnde & Moses traditurus populo eloquia dei, Testor, inquit, hodie cœlum & terram. Et rursus in Cantico, Attende cœlum & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. Item Esaias, Audi cœlum, & auribus percipe terra. Hieremias autem etiam admirationem ac stuporem cœlo tribuit, ob audita impia populi facta: Obstupuit cœlum super hoc, & exhorruit amplius terra uehementius, dicit dominus: quoniam duo mala fecit populus meus. Apostolus itaque sciens angelos hominibus datos ceu pedagogos quospiam ac morum gubernatores, uocauit illos in testimonium. At Iesus Naue etiam lapidem testem sermonum statuit. Iam uero & collis alibi testis appellatur à Iacob, Erit, inquit, lapis hic hodie in testimonium uobis in extremis diebus, quum mentiti fueritis domino uestro: fortasse credens uirtute diuina & lapides uocem emissuros in redargutionem transgressorum. Sin minus, certe illud fore, ut omnium cōscientia stimulo recordationis percussa uulneretur. Ad hunc igitur modum, in quibus commissæ sunt animarum gubernatio, testes quicunque quandocunque fuerint præparant, ut in posterum citari possint. Sed spiritus non ad usum occasionis, sed per naturam cōmunionem deo cōiunctus est, haud ille quidem pertractus à nobis, sed à domino adiunctus.

OBIECTIO, QVOD IN MOSEN NONNULLI

baptizati sunt, & in illum crediderunt, & huius dilutio, in quibus & de typis.

CAP.

XIII

1. Cor. 10

erum, inquit, tamen baptizamur in spiritu, non inde par est ut spiritus deo copuletur, quando in Mosem nonnulli baptizati sunt & in nube & in mari. Similiter in confesso est & fidem tum temporis in homines peruenisse

peruenisse. Credidit enim populus Deo, & Mosi famulo eius. Quid igitur, inquit, Exod. 14
 unt, ex fide ac baptismo spiritum sanctum usque adeo attollis ac magnificas supra re-
 liquam creaturam? quum eadem iam & in hominibus fuisse scripturarum testimo-
 nijs demonstratum sit? Quid dicemus? Nimirum illud, quod in spiritum quidem
 sanctum, ut credimus, æque atque in patrem & filium, similiter & baptizamur. Fides
 autem quæ erat in Mosen, & in nube, uelut umbra fuit & figura. Neque uero quoniã
 diuina rebus humilibus & humanis præfigurata sunt, protinus & diuinorum hu-
 milis est natura, quam figurarum adumbratio frequenter innuit. Est enim figura re-
 rum expectandarum declaratio, per imitationem ob oculos ponens, ac recte præ-
 monstrans quod futurum est. Velut Adam figura erat futuri, & Christus figuratè
 dictus est lapis, & aqua promanans è petra, figura erat uiuificæ potentiæ uerbi. Si 10, 6
 quis, inquit, sitit, ueniat ad me, & bibat. Et manna typus erat uiui panis, qui de cœ-
 lo descendit. Et serpens pro signo positus, typus erat salutiferæ passionis per crucem
 consummatæ, eoque qui respexerunt ad illum seruati sunt. Similiter & quæ de edu-
 ctis Israhelitis scribuntur, ad significationem eorum qui baptismo salui fiunt, narra-
 ta sunt. Seruabantur enim Israhelitarum primogenita, quemadmodum & baptiza-
 torum corpora, quum gratia datur ijs qui sanguine signati fuerint. Sanguis enim
 pecudis, figura est sanguinis Christi. Primogenita uero typus est hominis, qui pri-
 mus conditus est: qui quoniam necessariò in nobis est, dum perpetuo tenore succes-
 sionis usque ad finem propagatur, ideo in Adam omnes morimur, & regnauit mors
 ab Adam usque ad legis consummationem, & Christi aduentum. Porro primoge-
 nita à deo præterita sunt, ne ea tangeret angelus extinctor, ut ostenderetur, nos iam
 non amplius mori in Adam, qui in Christo uiuificati sumus. Cæterum, mare & ne-
 bula ad præsens quidem tempus, inducit ad fidem admirationis, ad futurum autem
 tanquam typus uenturam gratiã præsignauit. Quis sapiens & intelliget hæc? Quo-
 modo mare baptismi typum gerens, separat à Pharaone, sic & lauacrum hoc à dia-
 bolica tyrannide. Illud quidem occidit hostem in sese, moritur & hic inimicitia quæ no-
 bis fuit cum deo. Ab illo populus exiit illæsus. Ascendimus & nos ab aquis tanquam
 ex mortuis uiui, seruati per gratiam eius qui uocauit nos. At umbra quam fecit nu-
 bes, figura est doni proficiscentis à spiritu sancto, quæ flammam cupiditatum mor-
 tificando, membra nos refrigerat. Quid igitur? num quia per figuram in Mose ba-
 ptizati sumus, ideo protinus exigua est gratia baptismatis? Ad istam rationem nec
 aliud quicquam in nostris sacramentis fuerit magnum, si quod in singulis magnifi-
 cum est, cum figuris cõferamus. Ac ne dei quidem erga homines charitas quicquã
 erit magni aut eximij, qui filium unigenitum dedit pro peccatis nostris: quando qui-
 dem & Abraham filio suo non pepercit. Nec Christi mors erit gloriosa, quod aries
 loco Isaac uictimæ figuram expleuit. Neque descensus ad inferos erit horribilis, quod
 Ionas tribus diebus ac totidem noctibus mortis figuram prius expleuit. Idem ergo
 facit & de baptismo, qui ueritatem umbræ comparans, cumque figuris conferens
 ea quæ figuris significantur, uniuersam pariter euangelicam dispensationem eleua-
 re aggreditur. Nam quæ peccatorum remissio, quæ uitæ renouatio in mari, quod
 donum spirituale datum est per Mosen? Quæ illic peccati mortificatio? Non illi
 Christo commortui sunt, eoque nec cum illo resuscitati sunt. Non portabant imagi-
 nem illius cœlestis, non mortificationem in corpore circumferebant, non exuerant
 t ueterem

ueterem hominem cum factis suis, non induerant nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem illius qui condidit. Quid igitur confers lauacra cum lauacris, quæ solam nominis appellationem habent communem, rerum uero tanta est differentia, quanta est inter somnia & ueritatem, inter umbras imaginesq; & inter ea quæ reuera sunt, Quanquã & ipsa fides in Mosen, nõ modò declarat fidẽ quorũque in spiritum paruã esse dignitatis, sed iuxta istorũ ratiocinationem, omnia potius quæ de deo profiteamur extenuat. Credidit, inquit, populus deo, & Mosi famulo eius. Deo itaq; copulatus est Moses, non spiritui: eratq; typus, nõ spiritus, sed Christi. Tum enim is qui medius intercedit inter deũ & homines, per Mosen præsignabatur in ministerio legis. Neq; enim spiritus figura fuit Moses, qui inter deũ & populum intercessit. Data est enim lex, disposita per angelos, in manu sequestri, uidelicet Mosi, iuxta prouocationem populi dicentis, Loquere tu nobis, & non loquatur nobis deus. Itaq; fides quæ erat in Mosen ad Dominũ refertur, qui sequester est inter deum & homines, qui dixit, Si crederetis Mosi, crederetis utiq; & mihi. An ideo parui momenti est, fides in Dominũ, quæ per Mosen præsignata est? Non opinor. Consimili ratione si quis in Mose baptizatus est, nequaquã ob id est exigua spiritus gratia in baptismo. Quanquã & alioqui possum dicere, consuetudinẽ esse scripturæ, Mosi nomine etiam significare legem, uelut illic, Habent Mosen & Prophetas. Itaq; de legali baptismo loquens, Baptizati sunt, inquit, in Mose. Quir igitur gloriam nostræ spei, ac diuitias dei, & seruatoris nostri, qui gratis per regenerationẽ renouat uelut aquilæ iuuentutem nostram, contemptibilem reddere conamini, ex umbris & figuris ueritatem calumniantes? Profectò stulti, ac omnino infantilis animi est, pueriq; cui reuera lacte est opus, ignorare magnum illud mysterium nostræ salutis: quod quemadmodũ doctores facere solent in instituendis discipulis, ita nos in exercitatione pietatis dum ad perfectionẽ inducimur, primum perceptu facilioribus, ac nostro modulo congruentibus ad incomprehensibilem scientiam paulatim introducti fuimus, deo qui nostra gubernat, oculos nostros uelut in tenebris enutritos, paulatim ad magnum illud lumen assuefaciendo subuehente. Dum enim parcit infirmitati nostræ in profunda opulentia sapientiæ suæ, inq; imperferutabilibus iudicijs, placidam hanc nobisq; accommodam adhibuit institutionem ut prius corporũ umbras intueremur, & in aquis solem cerneremus, consuefaciens, ne protinus spectaculo puræ lucis offensi, caligaremus. Ad consimilem rationẽ tũ lex umbram habens futurorũ, tũ per Prophetas facta delinatio, quæ est ueritatis ænigma, exercitamenta excogitata sunt, quibus oculi cordis nostri præparentur, ut ab his facilis nobis transitus esset ad reconditam in mysterio sapientiam. Itaq; de figuris quidẽ hactenus, Neq; enim licet huic loco diutius immorari. Alioqui quod obiter incidit, longè maius fieret argumento principali. Quorsum igitur attinet his aliquid addere, in quibus abundẽ multæ sunt obiectionum dissolutiones.

Alius Deus.

CONFUTATIO EORVM QVI OBIICIUNT QVOD
in aqua baptizati sumus, in quo & baptismi declaratio.

CAP. XV.

LTIAM in aqua baptizamur, at nequaquam ob id aquam uniuersæ creaturæ præferimus, aut ei patris filijq; honorem cõmunicamus. Atque illorum quidem uerba talia sunt, qualia essent hominum ira commotorum, qui ob rationẽ affectu obscuratam, temperat, à nullo quod ad ulcisc

A ad ulciscendum eum à quo offensi sunt, faciat. Nos tamen haud grauabimur etiam de his differere. Aut enim ignorantes docebimus, aut perperam obfistentibus non concedemus. Sed re paulò altius repetita dicemus: Dei ac seruatoris nostri circa hominem dispensatio, reuocatio est à prolapsu, reditusq; ad dei contubernium ab alienatione quam induxit inobedientia. Hanc ob causam fuit aduentus Christi in carne, euangelicæ conuersationis prodita forma, afflictiones, crux, sepultura, resurrectio, ut homo qui saluus fit per imitationem Christi, ueterem illam adoptionē qua in ius filiorum ascitus fuerat, recipiat. Itaque necessarium est ad uitæ perfectionem Christum imitari, non solum exemplis, quæ in uita demonstrauit, lenitatis, modestiæ, ac patientiæ, uerum etiam mortis illius, sicut Paulus ait, Christi imitator: conformor morti eius, si quo modo perueniam ad resurrectionem è mortuis. Quomodo igitur fit, ut simus in similitudine mortis eius? Consepulti cū illo per baptismum. *Rom. 6*
 Quis igitur est modus sepulturæ, aut quis ex imitatione fructus? Primum oportet uitæ prioris seriem interrompere. Id autem nemo potest facere, nisi natus desuper, iuxta Domini uocem. Siquidem regeneratio, quod ipsum etiam nomen declarat, alterius uitæ initium est. Vnde eum qui alteram uitam incepturus est, oportet superiori uitæ finem imponere. Quemadmodum enim in his qui posteaquàm ad statum finem peruenerunt, sese reflectunt, & priusquàm in contrariū moueantur, consistunt paulisper, ac requiem aliquam interponunt: sic & in mutatione uitæ uidebatur necessariū, ut mors inter priorem & posteriorem uitam intercederet, quæ & præcedentem finiat, & initiū det sequuturæ. Quomodo igitur assequimur descensum ad inferos? Christi sepulturam imitantes per baptismum. Eorum enim qui baptizantur corpora, quodammodo aquis insepeliuntur. Proinde depositionem operum carnis figuratè significat baptismus, iuxta Apostolum dicentem, Circumcisi estis circumcisione non facta manu, per expoliationem corporis carnis, in circumcisione Christi, sepulti cum illo in baptismo, qui quodam modo repurgat animam, à carnalis affectus immundicia ipsi adnata, iuxta id quod scriptum est, Lauabis me & super niuem dealbabor, Eoq; non Iudæorum more in quibuslibet inquinamentis abluimur, sed unū nouimus salutiferū baptismum: quandoquidē una est pro mundo mors, & una ex mortuis resurrectio, quarū figura est baptismus. Quapropter, qui nobis uitā dispensat Dominus, baptismatis pactū nobis statuit, mortis ac uitæ typum habens: mortis quidem imaginē implente aqua, spiritu uero uitæ arrā præbente. Hinc itaq; nobis perspicuū est factum quod quærebatur, quamobrem aqua coniuncta sit spiritui. Quum enim duo scopi propositi sint in baptismo, uidelicet ut aboleat corpus peccati, ne postea fructificet mortem, tū ut uiuat spiritu, & fructū habeat in sanctificatione: aqua mortis exhibet imaginem, corpus uelut in sepulchro recipiens, spiritus uero uim uiuificam immittit, à morte peccati renouans animas nostras in nouā uitam. Hoc igitur est desuper nasci ex aqua & spiritu, quasi mortificatio perficiatur in aqua, uitā uero nostram operetur spiritus. Tribus igitur dimensionibus, ac totidē inuocationibus, magnū baptismatis mysteriū peragitur, ut & mortis figura adumbretur, & per traditionem diuinæ cognitionis animus repurgetur eorum qui baptizantur. Itaq; si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquæ natura, sed ex spiritus præsentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed conscientiæ bonæ interrogatio apud deum. Itaque Dominus ad uitam ex resurrectione nos præ-

parans, totam euangelicam conuersationem proponit, ut non irascamur, ut malorum tolerantiores simus, & à uoluptatum amore puri, ut à studio pecuniarum mores sint liberi, præscribens: utque quæ illud seculum iuxta naturam possedit, hæc nos occupantes corrigamus. Proinde si quis definiens dicat Euangelium esse formam uitæ, quæ est ex resurrectione, mihi nequaquam uideretur à uero aberrare. Ad scopum igitur reuertamur: per spiritum sanctum datur in paradysum restitutio, in reuertitur toties. gnum cælorum reditus, in adoptionem filiorum reuersio: datur fiducia deum appellandi patrem suum, consortem fieri gratiæ Christi, filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem esse, & ut semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in præsentis hoc seculo, tum in futuro nobis repositorum bonorum, quibus interim per fidem fruimur, perinde quasi adsint, gratiam uelut in speculo contemplantes. Nam si talis est arrabo, quale est illud quod perfectum est: Et si tales sunt primitiæ, quæ erit uerbi consummatio? Insuper & illinc cognoscitur, quàm excellens sit gratia quæ à spiritu confertur in baptismo, quod Ioannes quidem baptizauit aqua, Dominus autem meus Iesus Christus in spiritu sancto. Ego, inquit, baptizo uos per aquam ad poenitentiam: qui autem post me uenit, potentior me est, cuius non sum dignus ut gestem calceamenta: ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ignis baptismum probationem quæ fiet in iudicio, sentiens: quemadmodum ait Apostolus, Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Et rursum, Dies enim declarabit, quod in igni patefit. Iam uero sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate, reuera non imitatione Christi mortem perpeffi, nihil huiusmodi sacramentis quæ sunt in aqua opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio baptizati sanguine. Neque hæc ita loquor, quod aquæ baptisma spernā, sed ut istorum rationes dericiam, qui aduersus spiritum ritum eriguntur, quiq; cōmiserunt mixturam non recipientia, & similia faciunt, quæ cōparationem respuunt. Ad id igitur quod institutum est redeamus.

QVOD IN OMNI SENSU, SPIRITVS SANCTVS IN-
separabilis est à patre & filio, siue in creatione intelligi-
bilium creaturarum, siue in humana dispensa-
tione, siue in iudicio quod expectatur.

CAP. XVI

I. Cor. 12

QVOD in omnibus spiritus sanctus inseparabilis, & prorsus indistractus sit à patre & filio, Paulus Corinthiis scribens declarat, eo in loco quo tractat de dono linguarum: Si omnes, inquit, prophetetis, ingrediatur autem infidelis, aut idiota, arguitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus, & occulta cordis eius manifesta fiunt, atque ita procidens in faciem, adoratur Deum, renuntians quod Deus sit uerè in uobis. Itaque si ex prophetia, quæ iuxta distributionem donorum spiritus operatur, agnoscitur deus in prophetis esse, consentisti, quem locum tribuant spiritui sancto. Vtrum æquius sit illum cum deo iungere, an ad creaturarum ordinem extrudere. Præterea ex his quæ Petrus dixit Saphiræ. Quid est quod conuenit inter uos, tentare spiritum sanctum, non mentiti estis hominibus, sed deo: declarat quæ peccantur in spiritum sanctum, eadem peccari in Deum. Hoc autem pacto discere poteris, spiritum sanctum in omni operatione coniunctum & inseparabilem esse à patre & filio. Siquidem quum deus efficiat uarias operationum distributiones, ac Dominus eas distributiones administret, simul adest spiritus sanctus, partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensans.

A spensans. Diuisiones, inquit, donorum sunt, unus autem spiritus. Et diuisiones ad/
 ministratum sunt, unus autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, unus
 autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autem, inquit, omnia operatur 1. Cor. 12
 unus & idem spiritus, diuidens seorsim cuique, prout uult. Attamen non quoniam
 Apostolus primo loco meminit spiritus, secundo filij, tertio dei & patris, protinus
 oportet suspicari totum omnino ordinem inuersum esse. A' nostra siquidem condi/
 tione sumpserat exordium, eo quod nobis qui dona accepimus, primum occurrit is
 qui distribuit: mox cogitamus eum qui misit, postremo cogitationem subducimus
 ad fontem autoremq; bonorum. Iam etiam ex rebus initio conditis discas licet, spi/
 ritus cū patre & filio cōmunionem. Nam meræ, & intelligibiles, & ultramundanæ
 uirtutes, sanctæ tū sunt, tū nominantur, ex gratia per spiritū infusa sanctimoniā na/
 ctæ. Eoq; prætermissa est mentio quomodo cœlestes uirtutes conditæ fuerint: sed
 de sensibilibus tantū creatorem nobis aperuit is, qui conditi orbis conscripsit histo/
 riam. Tu uero qui facultatē habes ex uisibilibus inuisibiliū rationem deprehendere,
 glorifica conditorē in quo condita sunt omnia, siue uisibilia, siue inuisibilia, siue prin/
 cipatus, siue potestates, siue uirtutes, siue throni, siue dominationes, siue aliæ quæpi/
 am naturæ rationales quæ nominari non possunt. In horū autem creatione cogita
 mihi principalem causam eorū quæ fiunt, patrem, dein conditricem, filiū, perfectri/
 cem, spiritū sanctū: ut uoluntate quidem patris sint aduistratori spiritus, filij ue/
 ro operatione perducantur ut sint, spiritus autem aduentu perficiantur. Porro ange/
 lorum perfectio est sanctificatio, & in hac perseuerantia. Ac nemo me credat, tres
 originales substantias ponere, aut filij operationem imperfectam esse. Principium
 enim eorū quæ sunt, unum est, per filium condens, per spiritum sanctum perficiēs.
 Ac nec pater qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habet operationē, ne/
 que filius inconsummatam creationem, nisi à spiritu perficiatur. Hoc pacto nec pa/
 ter opus habebit filio, sola uoluntate creans, attamen uult & solet creare per filium.
 Neq; filius egebit auxilio, iuxta patris similitudinē operans, sed & filius uult soletq;
 per spiritum perficere. Nam uerbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius or/
 minis uirtus eorum. Itaq; nec uerbum est significatiuus aëris ictus, per uocis instru/
 menta prolatus: nec spiritus oris halitus, è partibus respiratorijs efflatus: sed uerbū
 quod in principio fuit apud deum, deus est: & spiritus oris dei, spiritus est ueritatis,
 qui à patre procedit. Itaq; tria intelligis, mandantem Dominum, creans uerbum, &
 confirmantem spiritum sanctum. Quæ porro alia possit esse confirmatio, quàm in
 sanctimonia perfectio, confirmationis uerbo significante, cōstantiam, immutabili/
 tatem, ac soliditatem in bonis. Sanctificatio uero non est absq; spiritu. Neq; enim
 cœlorum uirtutes suapte natura sanctæ sunt: nam si id esset, nulla re differrēt à spiri/
 tu sancto: sed iuxta portionem qua se inuicem superant, à spiritu habent sanctifica/
 tionis mensuram. Quemadmodū enim cauteriū nō sine igni intelligitur, quū aliud
 sit subiecta materia, aliud ignis: itidem & in cœlestibus uirtutibus, substantia quidē
 earum, puta spiritus, est aërius, aut ignis immaterialis, iuxta id quod scriptum est,
 Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Ea propter & in
 loco sunt, & fiunt uisibiles, dum ijs qui digni sunt apparent in specie propriorum
 corporum. Attamen sanctificatio quæ est extra substantiam illorum, perfectionem
 illis adiungit per communionem spiritus. Conseruat autem dignitatem per perse/
Psal. 32
Calu.
Heb. 1
t 3 uerant

uerantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, nunquam ta-
 men ab eius qui uerè bonus est, consortio excidentes: ut si subtraxeris uerbo spiri-
 tum, perierint angelorum choreæ & sanctificatio, sublata sint archangelorum præ-
 fecturæ unâ cum sanctificationibus ac prophetiis, denique confusa fuerint omnia.
 Consequenter & nullis gubernata legibus, nullo digesta ordine, nullis finibus circû-
 scripta fuerit illarum uita. Quomodo ergo dicent angeli, Gloria in excelsis deo: nisi
 iterat. a spiritu accepta potestate? Nemo siquidē potest dicere Dominū Iesum, nisi in spi-
 ritu sancto, & nullus in spiritu dei loquens, dicit Iesum anathema: quod sanè dicerēt
 impij & aduersarij spiritus, quorum defectio comprobatur quod dicimus, uirtutes
 inuisibiles esse sui arbitrij, æquē ad uirtutem atque ad uitiū uertibiles, & ob id opus
 habētes auxilio spiritus. Ego uero ipsum Gabrielem haud alio modo arbitror præ-
 dicare futura, quā præscientia spiritus, eo quod unum de numero uariorum do-
 norum spiritus, sit prophetia. Porro qui mysteria uisionis uiro desideriorum iussus
 erat annuntiare, unde nactus est sapientiam, ut possit docere arcana, nisi per spiritū
 sanctum, quum patefactio mysteriorum peculiariter ad spiritum sanctum pertine-
 at, iuxta id quod scriptum est, Nobis reserauit deus per spiritum. Throni uero & do-
 minationes, principatus & potestates, quomodo beatam illam uiuissent uitam, nisi
 semper uiderent uultum patris, qui in cœlis est? At uisio non est absq; spiritu. Quē
 admodum enim si in nocte tollas lucernam ē domo, superest ut nihil uideant oculi,
 nihil operentur uirtutes, nec agnoscatur rerum dignitas, sed per ignorantiam aurū
 perinde cōculcetur ac si ferrum esset: ita in intelligibili gubernatione, impossibile est
 illam insititiam manere uitam absq; spiritu: nihilo profectō magis quā exercitus
 in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in cōsonantia, nisi adsit cho-
 ri præfectus, qui temperet harmoniā. Qui possent dicere Seraphim, Sanctus, san-
 ctus, sanctus Dominus, nisi docti per spiritum? quoties pium est hunc glorificatio-
 nis hymnum canere. Siue igitur laudant deum omnes angeli eius, siue laudant eum
 omnes uirtutes eius, per spiritus instinctum sit, siue astant milies mille angeli, siue
 centies centum milia angelorum illi ministrantium, per uirtutem spiritus, suum offi-
 cium citra reprehensionem perficiunt. Itaq; tota illa supercœlestis & ineffabilis har-
 monia, tum in culturis dei, tum in ultramundandarum uirtutum inter ipsas consonā-
 tia nequaquam seruari posset, nisi præsit spiritus. Ad eum quidem modum in creā-
 do adest spiritus sanctus, ijs quæ nō proficiendo perueniunt ad perfectionem, sed
 ab ipsa protinus creatione perfecta sunt, in hoc ut perficiatur consummeturq; illorū
 substantia, simul conferens gratiam suam. Cæterum dispositiones circa hominem,
 quæ factæ sunt à magno deo: & seruatore nostro Iesu Christo, iuxta bonitatem dei
 & patris, quis negabit per spiritus gratiam esse peractas? Siue uelis prisca specta-
 re, ueluti patriarcharū benedictiones, auxilium per legem datam, figuras, prophe-
 tias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos ædita: siue quæ circa Christi in car-
 ne aduentum dispensata sunt: per spiritum gesta sunt omnia. Primò enim adfuit i-
 psi carni Dominicæ, dum illi factus est unctio, & inseparabiliter cōiunctus, sicut scri-
 ptum est, Super quem uideris spiritum descendantem & manentem super eum, hic
 Mat. 3 est filius meus dilectus. Et, Iesum à Nazareth quem unxit deus spiritu sancto. De-
 Mar. 1
 Act. 4
 Mat. 4 inceps omnis actio præsentē spiritu sancto peragebatur. Hic aderat simul quum &
 à diabolo tentaretur. Sublatus est, inquit, Iesus a spiritu in desertum ut tentaretur.
 Tum

A Tum ædenti miracula simul aderat. Si enim, inquit, in spiritu eijcio dæmonia. Nec
 deferuit excitatum à mortuis. Dominus enim qui renouabat hominem, eiq; redde-
 bat gratiam quam ex afflatu dei acceptam amiserat, inspirauit in faciem discipulo-
 rum, quibus ait, Accipite spiritum sanctum, si quorum peccata remiseritis remittun-
 tur: & si quorum retinueritis, retenta sunt. Iam uero ecclesie ordo, & gubernatio, nō
 ne palam & irrefutabiliter per spiritum sanctum peragitur? Ipse, inquit, dedit eccle-
 siæ primum Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores. Ad hæc uirtutes, præ-
 terea dona sanationum, subuentiones, gubernationes, genera linguarum. Hic enim
 ordo iuxta distributionem donorum spiritus digestus est. Quin si quis accuratius
 perpendat, comperiet ne in tempore quidem apparitionis de cælo Dominicæ, quā
 expectamus, otiosum fore spiritum sanctū, id quod quidam arbitrantur: sed simul
 adfuturum in die quo sese manifestabit filius, quo iudicaturus est orbem terrarum
 in iustitia, ille beatus, & solus potens. Quis igitur usq; adeo rudis est, ut non audie-
 rit de bonis quæ deus præparauit dignis, ignoretq; iustorum coronam esse spiritus
 beneficium, quod tum largius perfectiusq; dabitur, spirituali gloria cuiq; pro rectè
 gestis distributa? In splendoribus enim sanctorum mansiones multe sunt apud pa-
 trem: hoc est, dignitatis discrimina. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita &
 resurrectio mortuorum. Itaq; qui consignati sunt spiritu sancto in diem redemptio-
 nis, quiq; sancti spiritus primitias puras & incorruptas seruauerint, ij sunt qui audie-
 rent, Euge serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.
 Similiter & qui contristauerint spiritum sanctum, malitia studiorum suorum, aut
 qui non fecerint lucrum è sorte data, spoliabuntur eo, quod acceperant, beneficio in
 alios translato, aut iuxta Euangelistam, omnino dissinduntur. Dissectio autem or-
 mino intelligenda est in hoc, quod prorsus & à spiritu sancto alienabuntur. Neq;
 enim corpus diuiditur, ut una pars tradatur supplicio, altera absoluitur. Nā id qui-
 dem fabulosum, nec eo dignum iudice, quum totus homo peccauerit, dimidium illi-
 us addici poenæ. Nec anima in duas partes secatur, quum tota per totum hominem
 peccandi affectū habeat, simulq; cū corpore malum operetur. Sed quemadmodū
 dixi, Dissectio est animæ, perpetua à spiritu sancto alienatio. Nūc enim tametsi nō
 admiscetur indignis, attamen aliquo pacto uidetur adesse semel consignatis, expe-
 ctans ut ad salutem conuertantur. Tum uero in totum ab anima quæ gratiam ipsi-
 us prophanauerit, rescabitur. Eoq; non est in inferno qui confiteatur, neq; in mor-
 te qui memor sit dei: quod iam non adsit sancti spiritus adiutorium. Quomodo igi-
 tur intelligi potest, absq; spiritu sancto fieri iudicium? quum uerbum declaret, spiri-
 tum esse iustorum præmium, quando pro arrabone exhibebitur quod perfectum
 est. Et hæc est prima peccatorum condemnatio, quum eo quod uidebantur habe-
 re, spoliantur. Porro maximum argumentum, spiritus cum patre & filio arctissime
 societatis, illud est, quod eodem modo dicitur habere se erga deum, quo er-
 ga unumquemq; nostrū se habet spiritus, qui est in nobis. Quis, inquit,
 hominum nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui est in ipso.
 Sic, quæ sunt dei, nemo nouit, nisi spiritus, qui ex deo est.

Mat. 12

Ioan. 20

1. Cor. 12

Ioan. 14

1. Cor. 15

Mat. 25

1. Cor. 2

ADVERSUS EOS, QUI DICUNT SPIRITUM SANCTUM
 non annumerari patri, sed subnumerari, ubi & de pia
 subnumeratione, summarius fidei decursus.

CAPVT
 XVII.

Predicabilia,

T hac quidem hactenus: cæterum subnumerationem quid dicant, aut in cuius rei significationem uocem hanc usurpent, ne cogitare quidem facile est. Nam & hanc nobis è mundi sapientia fuisse inuectam, in pro patulo est. At an aliquam habeat propriam rationem ad id quod nunc agitur, hoc consideremus. Aiunt igitur qui circa res inanes curiosi sunt, quædam nomina esse communia, quorum significatio multa complectitur: alia magis propria, & alia plus alijs habere uim peculiare quiddam denotandi. Exempli causa, commune nomen est essentia, quod pariter de omnibus prædicatur, siue inanimis siue animatis. Peculiariter autem animal, quod de paucioribus prædicatur quàm illud prius, de multis tamen quæ uidentur illi subiecta. Siquidem in eo, rationalium simul & irrationalium natura comprehenditur. Rursum magis speciale nomen est homo, quàm animal: rursum uir specialius est nomen, quàm homo, & uiro specialius est, hic, aut ille uir, puta Petrus, aut Paulus, aut Ioannes. An igitur quum subnumerationem dicunt, sentiunt communis uocabuli, in ea quæ subiecta sunt diuisionem? At non possum credere illos ad tantum stuporem deductos, ut dicant Deum omnium rerum uelut communionem quandam esse uerbo tantum intelligibilem, sed qui non habeat esse per substantiam, in subiecta diuidi, atque hinc subdiuisionem hanc & subnumerationem dici. Istud sanè ne insani quidem dixerint. Nam præter impietatem, etiam sermonem instituunt, cum eo quod proponunt pugnantem: propterea quòd quæ subdividuntur, eiusdem sunt essentia, cuius sunt illa à quo diuiduntur. Sed ob nimiam istorum absurditatem uidemur oratione destitui, nec habere quibus uerbis illorum stultitiam reprehendamus, adeò ut mihi uideantur etiam propter amentiam aliquid lucrifacere. Quemadmodum in corpora mollia cedentia quæ non possis egregiam plagam impingere, eo quòd obistere contra quæ niti non queant, ita eos qui palàm insaniunt non possis forti iuuenili quæ redargutione percellere. Superest igitur, ut abominandam illorū impietatem silentio prætereamus. At non patitur silere me nec fratrum charitas, nec aduersariorum improbitas. Quid igitur dicunt? Vide quanta sit in dictis illorū arrogantia. Nos, inquiunt, profitemur, ijs qui honore pares sunt conuenire connumerationem: ijs uero qui inferiores sunt conditionis, subnumerationem. Et istud quur tandè dicitis? Neque enim intelligo uestram peregrinam sapientiam. An quod aurum auro connumeratur, plumbum uero non item erit connumerari dignum: sed ob materiae uilitatem subnumerabitur auro? Tantum quæ uim tribuitis numero, ut is uel rerum uilium dignitatem attollere, uel pretiosarum rerum maiestatem deicere ualeat. Ergo rursus aurum pretiosis lapidibus subnumerabis, atque in his ipsis elegantioribus ac maioribus subnumerabis minus lucidos ac minoris. Sed quid non dicant, qui ad nihil aliud uacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum aliquid noui? Posthac cum Stoicis & Epicureis nominentur qui docent impietatem. Quæ nanque uel possit fieri rerum uiliorum ad pretiosiores subnumerationem? Aereus obolus, aureo stateri quomodo subnumerabitur? Quoniam non dicimus, inquiunt, duo possideri numismata, sed unum & unum. Vtrum igitur utri horum subnumeratur? Nam utrumque similiter profertur. Sed si quod per se

A per se numeres, facis æqualitatem pretij eodem numerandi modo. Rursus si ea coniungas, eandem facis dignitatem, utrunq; alteri connumerans. Quòd si quicquid in numerando posteriore loco posueris, id habebit subnumerationem, numeranti in manu est, ab æreo numismate numerationem incipere. Sed imperitiam redarguere supersedeamus, & ad ea quæ ad rem pertinent orationem uertamus. Etiam ne filium dicitis subnumerari patri, ac spiritum filio, an soli spiritui tribuitis subnumerationem? Etenim si filium subnumeratis, rursus in eiusdem impietatis sermonem reciditis, uidelicet in disparilitatem essentiae, in dignitatis deiectionem, in natiuitatem tempore posteriorem: breuiter in omnes simul blasphemias contra unigenitum uenico isto uerbo reuolui declarabimini: quibus contradicere prolixius est, quam ut huic cõueniat festinationi, præsertim quã aliàs alijs in locis istorum impietas à nobis pro uiribus refutata sit. Quòd si soli spiritui putant conuenire subnumerationem, discant spiritum simul eodem modo pronuntiari cū Domino, quo modo filius pronuntiat cū patre. Nomen enim patris filij & spiritus sancti, similiter æditum est. Itaque quemadmodum se habet filius ad patrem, ita ad filium sese habet spiritus, iuxta uerbi dei ordinem in baptismo traditum. Quòd si spiritus filio iunctus est, filius autem patri, liquet & spiritum adiungi patri. Quem igitur locum habet, ut dicant alterum connumerari, alterum subnumerari, quum in una eademq; serie nomina sint ordinata. In summa porro, quæ res ex omni rerum genere, à sua ipsius natura excidit dum numeratur, ac non potius quæ numerantur, talia perseverant, qualia condita sunt ab initio. Caterum numerus adhibetur à nobis, ut signum quo declaratur multitudo eorum de quibus agimus. Nam corpora quædam numeramus, quædam metimur, quædam libramus: & quorum continua est natura, ea mensura comprehendimus: quorum discreta, ea numero subiicimus, nisi quòd quæ subtilia sunt, ea rursus fiunt etiam mensurabilia. Porro quæ grauiora sunt, libræ momento discernimus. Non itaque quoniam istis signa ad significationem quantitatis excogitauimus, protinus etiã naturam eorum quæ significantur immutauimus. Quemadmodum igitur quæ libra expendimus, ea non sublibramus inter sese, etiã si unum sit aurum, alterum stannum, neq; submetimur, quæ mensura diiudicantur: ita nec ea quæ numerantur, ullo modo subnumeramus. Quod si in cæteris nihil est, quod subnumerationem recipiat, qua fronte dicent spiritui competere subnumerationem. Sed isti circa ethnica insanientes, existimant dignitates quæ gradibus distant, aut iuxta naturæ submissionem sunt inferiores, istis conuenire subnumerationem.

QVOMODO IN PROFESSIONE TRIVM PERSONARUM

narum pium monarchiæ dogma seruamus, ubi & eorum qui

dicunt spiritum subnumerari refutatio.

VVM patrem & filium & spiritum sanctum traderet Dominus, non simul cum numero tradidit, non enim dixit. In nomine primi, secundi, ac tertij: neque, in uno, duobus, aut tribus: sed per sancta nomina fide ad salutem perducens cognitionem largitus est. Itaque quòd nos saluos facit, fides est. Numerus uero signum declarans quantitatem eorum de quibus loquimur, ab hominibus excogitatus est. Sed qui undique sibi ipsis noxias contrahunt, etiam numerandi facultate aduersus fidem abusi sunt. Alij uero qui cæteris in rebus nihil immutant propter additum numerum in diuina natura

CAPVT
XVIII.

natura uenerantur numerum, nec ob id honoris modum paracleto debitum transgrediuntur. Sed o sapientissime, sint maxime supra numerum, quæ non possumus assequi, quemadmodum prisca Hebræorum pietas proprijs ac peculiaribus notis ineffabile nomen dei figurabat, atq; hinc in omnibus excellentiam commendabat. Quod si & numerus adhibendus est, nequaquam est in hoc deprauanda ueritas. Aut enim silentio honorantur ineffabilia, aut pie numerantur sancta. Vnus deus & pater, & unus unigenitus filius, & unus spiritus sanctus. Vnamquæq; personam singulariter efferimus: cæterum ubi numerandum est, haudquaquam indocte numerando, eas proferimus, quasi plures deos intelligamus. Neq; enim iuxta compositionem numeramus, ab uno ad plura facientes incrementum, ut dicamus, unum, duo, tria, neq; primum, secundum, ac tertium. Ego enim deus primus, & ego posterior. Secundum autem deum nunquam antehac, ac ne hodie quidem audimus, eo quod deum ex deo adorantes, etiam proprietatem profiteamur personarum, manemusq; in uno principatu, non dissipantes diuinæ naturæ rationem in multitudinem subdiuisam: eo quod unam in deo patre, & deo unigenito, formam, ut ita loquar, contemplanur, inseparabili deitatis essentia unitam. Filius enim in patre, & pater in filio: quandoquidem hic talis est, qualis ille, & ille qualis hic: atq; hac quidem in parte unum sunt. Itaq; iuxta personarum proprietatem, unus sunt & unus: at iuxta communem naturam, unum sunt ambo. Quomodo igitur si unus & unus sunt, non sunt duo dii? Quoniam rex dicitur regis imago, non autem duo reges. Neq; enim potestas scinditur, neq; gloria diuiditur. Quemadmodum autem principatus ac potestas nobis dominans una est: sic & glorificatio quam illi deferimus una est, non multæ. Itaq; imaginis honor ad exemplar primum refertur. Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc illic natura filius: & quemadmodum apud artifices imitatio fit ad formam, ita in diuina incomposita q; natura, in communionem deitatis est unio. Vnus autem est & spiritus sanctus qui & ipse per se profertur, ac per se ipsum complet super omnia glorificandam ac beatam trinitatem: cuius cum patre & filio consortium satis illud declarat, quod in turba creaturarum positus non est, sed solitariè profertur. Neq; enim unus est è uulgo, sed quemadmodum unus est pater, ut unus filius: ita & unus est spiritus sanctus, à creaturarum natura tantum semotus, quantum par est solitariū à rebus compositis ac multitudinem habentibus abesse. Patri uero in tantum unitus est, quantum consortij habet unitas cum unitate. Sed nec hinc solum probatur naturæ communio: uerum illinc quoque, quod ex patre esse dicitur, non sic à patre ueniens, quemadmodum ex deo sunt omnia, neq; per generationem quemadmodum filius, sed tanquam spiritus oris eius. omnino tamen nec os membrum est, nec flatus resolubilis spiritus: sed os dei maiestas dicitur, & spiritus essentia uiuens, sanctificationis autor: unde sic declaratur illius consortium, ut ineffabilis essentiae modus seruetur. Quin & Christi spiritus dicitur, tanquam illi natura coniunctus. Eoq; si quis Christi spiritum non habet, hic non est eius. Unde solus spiritus dignè glorificat dominum. Ille, inquit, me glorificabit: non ut natura generabilis, sed tanquam spiritus ueritatis, dilucidè in se ipso declarans ueritatem, & tantam quam spiritus sapientiae Christum, qui est dei uirtus ac dei sapientia, in sua magnitudine incomprehensibilem. Deniq; tanquam consolator in seipso exprimit, consolatoris à quo missus est bonitatem, & in sua propria dignitate eius à quo processit, maiestatem illustrat. Est igitur gloria, alia quidem naturalis, ueluti gloria solis est lumen

A lumen: alia gloria aliunde ueniens: alia ex proposito, quæ iudicio defertur pro meritis. At hæc rursum gemina est. Filius, inquit, glorificat patrem, & seruus Dominum suum. Ex his duabus, ea quæ seruilis est à creatura defertur: altera uero quæ, ut ita loquar, contubernalis est, à spiritu præstatur, quemadmodum de se ipso dixit, Ego te glorificaui super terram, opus perfeci quod dedisti mihi ut facerem. Sic & de patre dictum est, Ille me clarificabit, quoniam de meo accipiet, & annūtiabit uobis. Et quemadmodum filius glorificatur à patre, quum ait, Et glorificaui, & in æternū glorificabo: sic glorificatur spiritus per consortium quod habet cum patre & filio, & per unigeniti testimonium, dicentis: Omnis blasphemia remittetur uobis hominibus, sed in spiritū blasphemia nō remittetur. Quum autē per uim illuminatricē intendimus oculos in pulchritudinem imaginis dei inuisibilis, per q̄p hāc subuehimur ad pulcherrimum spectaculum archetypi, ibi uidelicet adest inseparabiliter, cognitionis spiritus, uim imaginis speculatiuam in sese præbens, ijs qui ueritatis cōtemplatione delectantur, non foris ostendens, sed per seipsum inducens ad agnitionem. Quemadmodum enim nemo nouit patrem nisi filius: sic nullus potest dicere Dominum Iesum: nisi in spiritu sancto. Non dixit, Per spiritum, sed In spiritu. Et, Spiritus est deus: & qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare: sicut scriptū est, In lumine tuo uidebimus lumen: hoc est, in illustratione spiritus uidebimus lumen uerū, quod illuminat omnē hominem ueniēte in mundum. Itaq; in seipso ostendit unigeniti gloriam, & ueris adoratoribus in se ipso dei cognitionem præbet. Proinde uia ad dei cognitionem est ab uno spiritu, per unum filium ad unum patrē. Ac rursus natiua bonitas, & naturalis sanctimonia, & regalis dignitas à patre per unigenitum ad spiritum sanctum permanat. Ad hunc modum & personas profiteamur, nec piū monarchiæ dogma labefactatur. Cæterū qui subnumerationē ponūt dicētes, primū, secundum, ac tertium, sciant sese deorū multitudinē, iuxta gentiū errorem, in illibatā Christianorū de deo professionē inducere. Ad nihil enim aliud tendit subnumerationis dolosa inuētio, quā ut profiteamur, deum primum, secundū ac tertium. Sed nobis sufficit à Domino præscriptus ordo, quem qui confundit non minus peccabit, quā peccat istorum impietas. Quod ergo naturalis cōmunio nequaquā dissoluitur modò subnumerationis, satis dictū est. Sed concedamus pertiniaci & inaniter sapienti, donemusq; per subnumerationē spiritus significari quiddā alio posterius. Videamus quid ex hoc sermone cōsequatur. Primus, inquit, homo de terra terrenus, secundus homo de cælo. Et alibi, Non primū, inquit, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale, Ergo si primò subnumeratur secundū, id quod subnumeratur uilius est eo cui subnumeratur. Ita iuxta uos, uilius est homo spiritualis animali, & cœlestis homo uilius est terreno.

ADVERSUS EOS QUI DICUNT NON ESSE

glorificandum spiritum.

DONEM VISTA, inquit, at ea gloria nullo pacto debetur spiritui, ut à nobis hymnis sit attollendus. Vnde igitur probaturi sunt spiritus dignitatem, omnem intellectum superantem, si patris & filij cōmunio uisa est istis parum grauis ad testificandum, attamen possumus, & ad ea quæ nominibus significantur respicientes, ad operationum magnitudinem,

Ioan. 14

Ioan. 17

Ioan. 16

Ioan. 7

Mat. 12

1. Cor. 12

Ioan. 4

Psal. 35

1. Cor. 15

Ibidem

CAPVT

XIX.

dinem, & ad operationem quam in nobis, imò quam erga creaturam omnem sup-
 peditat, naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem demonstra-
 re. Quatenus igitur mente tenetur, spiritus dictus est, quemadmodum spiritus dici-
 tur deus, & spiritus uultus nostri, Christus Dominus. Sanctus dicitur, quemadmo-
 dum sanctus pater, & sanctus filius. Creaturæ siquidem aliunde inducta est sancti-
 monia: at spiritui sanctitas est consummatio naturæ. Ideoq; non sanctificatur, sed
 sanctificat. Bonus item dicitur sicut pater, & bonus, is qui bonus ex bono natus est,
 cui bonitas est ipsa essentia. Rectus dicitur, ut rectus Dominus, & rectus Deus no-
 ster, eo quod per se sit ipsa uirtus & ipsa iustitia, quæ se nō potest nec in hanc partē,
 nec in illam flectere, propter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, conso-
 lator, dicitur spiritus, quemadmodum & unigenitus: sicut ipse dixit, Ego rogabo pa-
 trem meum, & dabit uobis alium paracletum. Hoc pacto communia sunt nomina
 patri, filio, & spiritui sancto, quæ appellationes competunt illis iuxta naturæ confor-
 tium. Nam unde alioqui? Rursum spiritus principalis, & spiritus ueritatis, & spiritus
 sapientiæ dictus est. Spiritus diuinus qui fecit me. Et Beselehel, inquit, impleuit de-
 us spiritu sapientiæ & intellectus & scientiæ. Huiusmodi igitur nomina, & præclara
 sunt & magnifica, nec ob id declarant inter personas esse ullam excellentiam, quod
 quidem attinet ad gloriam. Operationes uero partim ineffabiles sunt ob magnitu-
 dinem, partim innumerabiles ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea
 quæ fuerunt ante secula? Quales erant illius operationes ante creaturam intelligibi-
 lem? Tum quàm multa ab illo erga creaturam beneficia? Ad hæc quæ potestas ad-
 uentura secula? Erat enim, & præerat, & simul aderat cum patre & filio ante secula,
 ut etiā si quid cogitaris ante secula, hoc tamen reperiās spiritu esse posterius. Quod
 si creaturam reputes, consolidatæ sunt cœlorum uirtutes à spiritu, sicut consolidati-
 onem intelligas firmitatem, qua non possunt à bonis excidere. Etenim quod Deo
 coniunctæ sunt, quodq; ad maliciam uerti non queunt, quodq; in beatitudine nihil
 desiderant uirtutes, id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est, spiritus præcurrit.
 In carne fuit aduentus, & spiritus inseparabilis. Operationes uirtutum sunt, sunt do-
 na sanationum, sed per spiritum sanctum. Dæmones expulsi sunt, sed in spiritu dei.
 Diabolus spoliatus est imperio, sed intus præsentē spiritu. Peccatorum facta est re-
 missio, sed in gratia spiritus. Abluti estis, sanctificati estis in nomine Domini nostri
 Iesu Christi, & in spiritu sancto. Conglutinatio cū deo à spiritu est. Misit enim De-
 us spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. Resurrectio mortuorū
 à spiritu est. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Siue
 quis creaturam accipiat, de extinctorum reuiuiscētia, an non magna spiritus ope-
 ratio, quæ suppeditat nobis uitam ex resurrectione, & ad spiritualem illam uitam
 animas nostras transcribit. Siue creaturæ nomine intelligantur, qui hic à peccato re-
 cedentes, ad id quod optimum est transformati sunt: nam ita quoq; nonnunquam
 usurpatur, iuxta scripturæ consuetudinem, uelut quum Paulus dicit, Si qua in Chri-
 sto noua creatura. Et renouatio quæ hic fit, & à terrena mortaliq; uita ad cœlestem
 conuersationem transmutatio, quæ fit per spiritum, ad summam admirationē sub-
 ducit animos nostros. In his utrum metuere debemus, ne dignitatem immodicis
 honoribus transgrediamur: an contra, ne cogitationem de spiritu nostram ad humi-
 lia deprimamus, etiam si uideamur maxima de eo loqui, quæ quidam humana mē-
 te con-

A te concipi, humanaq; lingua proferri possunt. Hæc dicit spiritus sanctus, sicut, Hæc dicit Dominus: Descende, & ambula cum illis, nihil dijudicans; quoniam ego misi illos. Num hæc sunt humilis aut aspernandi uerba? Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersui illos. Num seruus ita loquitur? Et Esaias, Dominus misit me, & spiritus eius. Et, Descendit spiritus à Domino, & deduxit eos. At ne rursus mihi deductionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc opus etiam dei esse testatur uerbum. Deduxisti, inquit, sicut oues populum tuum. Et, Adducēs uelut ouem Ioseph. Deduxisti, inquit, eos in spe, & non timuerunt. Proinde quum audieris. Quū uenerit paracletus, ille nos cōmonefaciet omnis ueritatis: cogita deductionē, sicuti doctus es, ne calumniēris intellectū. Quin & interpellat, inquit, pro nobis. Itā ne quantū supplex est infra beneficii autorem, tantū spiritus iuxta dignitatē excidit à deo? At tu nondum audisti de unigenito, quod is est in dextra dei, & interpellat pro nobis. Nū ideo quod spiritus est in te, si tamē omnino in te est, aut quod nos excæcatos, ad eligendū id quod utile est, docet, deducitq; ideo pia ac diuina gloria illum mulctabis? Nam isthuc profectō extremæ sit ingratitudinis, benemerentis humanitatē uertere in occasionē ingratitudinis. Nolite igitur contristare spiritū sanctum, audite quid dicat primitiæ martyriū Stephanus, inobedientiā ac rebellione exprobrans populo. Vos, inquit, semper spiritui sancto resistitis. Et rursus Esaias, Prouocauerunt spiritū sanctum, & uersus est illis in inimicitiam. Et alibi, Dominus Iacob prouocauit spiritum Domini. An hæc non declarant potentiam cum auctoritate coniunctam, iudicio legentium permitto. Eos qui hæc audiunt, quas tandē opiniones oportet animo concipere? An tanquā de instrumento, deq; obediente, & parē honorem cū creatura sortito, deniq; nobis conseruo? an grauissimum est uel dicto tantū hanc blasphemiam subire piorū aures animosq;? Seruū appellas spiritū? Sed seruus, inquit, nō nouit quid faciat Dominus ipse. Spiritus autē non aliter nouit quæ sunt dei, quā spiritus hominis nouit quæ sunt hominis.

ADVERSUS EOS QUI DICUNT SPIRITVM NEC
in seruilī, nec in herili conditione esse, sed in libertate.

NEQVE seruus, inquit, neq; dominus, sed liber. O mirū stuporē ō miserandā audaciā ista loquentiū. Quid amplius deplorem, utrū inscitiam an blasphemiam istorū, qui de deo dogmata humanis exemplis corrumpunt, & quæ est in rebus hominum consuetudo, per quam dispar est dignitatum excellentia, eam ad diuinam & ineffabilem naturam accommodare nituntur, haud reputantes apud homines quidem nullum esse natura seruum. Aut enim qui uiribus pressi sunt, sub iugum seruitutis inducti sunt, uelut in bello capti: aut ob paupertatem in seruitutē adacti sunt, uelut Ægyptij Pharaoni: aut iuxta sapientiā quandam & arcanam dispensationē, qui inter filios deterrimi sunt, parentum uoce, sapientioribus ac melioribus in seruitutem addicti sunt, sed quā haudquaquam cōdemnationem, sed beneficium potius duxerit æquus rerum æstimator. Nam qui ob sensus inopiam, non habet in sese id quod natura imperat, huic expedit in alterius esse potestate: ut dum potentioris prudentiā gubernatur, similis sit currui qui aurigam recepit, aut naui quæ nauclerū habet clauo assidentem. Hanc ob causam Iacob Dominus Esau ex benedictione patris factus est, ut stultus à sapiente, uel inuius beneficio afficeretur, quippe non habens proprium curatorem, uidelicet mentē.

u Et Cha

Et Chanaam filius, seruus erat fratribus suis, quoniam indocilis erat ad uirtutem, quod imprudentem haberet patrem, uidelicet Cham. Ad hunc quidem modum hic fiunt serui. Liberi uero sunt, qui effugerunt paupertatem, aut bellum, aut qui aliorum cura non egent. Itaque quamuis hic herus, ille seruus appelletur, omnes tamen uel quia sumus eiusdem inter nos honoris, uel quia sumus creatura illius qui fecit nos, conserui sumus. Illic porro quid potes esse seruitute eximere? Simul ut nati sunt, additum est, ut seruitutem seruiant. Sibi quidem inuicem non imperant, eo quod celestia expertia sint usurpationis, deo tamen subiecta omnia, ac tanquam Domino debitum timorem, ac tanquam conditori debitam gloriam persoluunt. Filius enim honorat patrem, & seruus metuit Dominum suum. Et ex his duobus alterum omnino Deus a nobis requirit. Nam si pater, inquit, sum ego, ubi est honor meus? Si Dominus sum ego, ubi est timor meus? Alioqui uita hanc fuerit omnium maxime miserabilis, nisi subdita sit prouidentiae diuinae. Cuiusmodi sunt uirtutes desertrices, quae quod ceruicem erexerunt aduersus deum omnipotentem, excutiant seruitutem, non quod taliter conditae sint, sed quod subditae non sint ei, a quo conditae sunt. Quomodo igitur appellas liberum? Qui regis imperio non obtemperat? Qui nec in alterum principatum gerere nouit, nec principi parere sustinet? At nec est istiusmodi natura in rebus conditis, & talem imaginari euident est in spiritum impietas. Quod si spiritus creatura est, nimirum seruit cum ceteris omnibus. Omnia enim, inquit, seruiunt tibi. Si supra creaturam est, regni quoque consors est.

TESTIMONIA E SCRIPTURIS SPIRITVM
appellari Dominum

CAPVT
XXI.

ED quid opus est ex rebus humilibus pugnantes, uerbis turpiter parare uictoriam, quam liceat citandis grauioribus testimonijs irrefutabilem gloriae sublimitatem declarare? Quod si proferremus ea quae scriptura nos docuit, forsitan magno uehementique clamore uociferantes, & auribus obturatis lapides tollent, aut quicquid forte occurrerit, in arma uertentes isti qui repugnant spiritui, in nos irruerint. Sed non est nobis incolumitas anteponenda ueritati. Inuenimus igitur apud Apostolum, in epistola ad Thessalonicenses secunda, Dominus autem dirigat corda nostra, in dilectionem Dei, & in sustinentiam Christi. Quis est Dominus inducens in dilectionem dei, & in sustinentiam pro afflictionibus Christi. Respondeant nobis, qui spiritum in seruitutem adigunt. Siue enim de patre fiat sermo, omnino dici poterit, Dominus uos dirigat in dilectionem sui: siue de filio, addi poterit, in suam ipsius sustinentiam. Quarant igitur quamnam sit alia persona, quam Domini uocabulo deceat honorari. Huic affine est illud, quod alibi positum est: Dominus uos impleat, & abundare faciat charitate, in uos inuicem & in omnes, quemadmodum & nos in uos, ad confirmandum corda uestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram deo & patre nostro in aduentu Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis suis. Quem Dominum optat coram deo & patre nostro in aduentu Domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda confirmata in sanctitate constabilire? Respondeant nobis qui cum ministratorijs spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant spiritum sanctum. At non habent quod respondeant, quapropter audiant & aliud testimonium, euidenter spiritum sanctum appellans Dominum. Dominus, inquit, spiritus est. Et rursum. Tanquam a Domini

cap. 2

2. Thes. 3

2. Cor. 3

essent uitæ ob doctrinam ipsius, dat iisdem, ut ad speculationem contemplationemque
 Ioan. 15 spiritus sint idonei. Nunc, inquit, uos mundi estis, propter sermonem quem loquutus
 sum uobis. Vnde mundus non potest illum capere: eo quod non uidet illum.
 cap. 59 Vos autem nouistis eum, quoniam apud uos manet. Eadem dicit & Esaias, Qui stabili
 uit terram, & quæ in ea sunt, deditque spiritum populo qui est super illam, & spiritum cal
 cantibus eam. Nam qui conculant terrena, ipsique superiores euaserunt, digni prædica
 ti sunt dono sancti spiritus. Proinde de spiritu quæ mundus capere non potest, sed à
 solis sanctis per cordis puritatem uideri potest, quid aliud iudicandum quam omnis ge
 neris honores illi competere? Reliquæ uirtutes omnes in loco circumscriptæ esse cre
 duntur. Nam angelus qui astant Cornelio, non erat in eodem loco, quo quum astant
 Philippo. Neque qui loquutus est Zacharie ab altari, per idem tempus etiam in celo sua
 implebat stationem. At spiritus simul & in Abacuch operatus, & in Daniele in Baby
 lonia creditus, & in catarrhacta fuit cum Hieremia, & cum Ezechiele in Chobar. Spiritus
 Psal. 138 tus enim Domini repleuit orbem terrarum. Et, Quomodo ibo à spiritu tuo? & à facie tua quomodo
 Agg. 2 fugiam? Et Propheta. Quoniam ego, inquit, uobiscum sum, dicit Dominus. Et, Spiritus
 meus stat in medio uestri. Eum uero qui ubique est, qui Deo præsens est, cuius esse na
 turæ credere oportet? Vtrum omnia complectentis an particularibus arctatæ locis?
 Qualem esse naturam angelorum Dei filius demonstrauit. Verum hoc nequaquam dicturus
 es. Igitur qui natura Dominus est, qui magnitudine incognoscibilis, qui potes in or
 perationibus, qui bonus in beneficiis, hunc non efferemus, non glorificabimus?

SPIRITVS GLORIFICATIONEM ESSE ENVMERA
 tionem eorum quæ illi adsunt.

CAPVT
XXIII.

GO uero nihil aliud intelligo gloriam, quam commemorationem mira
 biliu quæ illi adsunt. Itaque aut isti interdicerent nobis, ne prorsus mentio
 nem faciamus bonorum quæ ab illo accepimus, aut omnino ea quæ illi ad
 sunt commemorasse, est summam glorificationem impluisse. Nam ne patrem
 quidem Domini nostri Iesu Christi, & unigenitum illius filium aliter glorificare pos
 sumus, quam pro uirili nostra illius prodigia recensendo.

REDARGVTIO ABSVRDITATIS EORVM QUI
 non glorificant spiritum, ex collatione eorum quæ
 in creaturis gloriosa sunt.

CAPVT
XXIII.

TA ne gloria & honore coronabitur plebeius homo. Et gloria, & ho
 nor, & pax homini facienti bonum in promissis reposita sunt. (Est autem
 peculiaris Israelitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio, & gloria,
 & cultura. Et suam ipsius gloriam quandam commemorat psalmorum can
 Psal. 56 tor. Exurge gloria mea. Et rursus, Gloria solis, lunæ, & stellarum. Iuxta Apostolum
 uero administratio iudicii fiet cum gloria.) Itaque quum tam multa sint quæ gloria poti
 2. Cor. 3 untur, uis spiritum unum ex omnibus in gloriam esse? Et tamen ministratio, inquit,
 spiritus est in gloria. Qua igitur fronte facitis illum indignum gloria? Et magna est
 Psal. 157 gloria iusti, iuxta psalmodiam, Magna est gloria eius in salutari tuo. Et rursus.
 Timentes autem Dominum glorificabit. At gloria spiritus iuxta tuam opinio
 nem nulla est. An non igitur euidenter periculum est, talibus dictis inuitabile cri
 men in se accersere? uerum homo qui saluus fit per iustitiam operum, plurimum
 absit ab eo, ut spiritum debita gloria fraudet. Sit, inquit, glorificandus, at non
 cum

A cum patre & filio. Et qui consentaneum est rationi, alium locum imaginatione designare spiritui, eo relicto quem statuit Dominus: & gloriæ consortio spoliare, eum qui ubique cōiunctus est diuinitati, in professione fidei, in baptismo redemptionis, in operatione uirtutū, in inhabitatione sanctorum, in donis ad obedientiam conferentibus. Neque enim est ullum donum absque sancto spiritu ad creaturā perueniēs, quando nec simplex uerbum in Christi laudibus quis possit dicere, nisi cooperante spiritu, quemadmodū in Euāgelijs à Domino & seruatore nostro didicimus. Esse qui hæc omnia neglexerint, & ignorata cōmunionē quæ est in omnibus patri & filio, distrahant spiritū, nescio an quisquā sancti spiritus particeps cōficturus sit. In quē igitur ordinem illum deportabimus? Creaturātū? At uniuersa creatura seruit. Spiritus autē liber est. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Atque quā multa sint quæ 2. Cor. 5 possim hic cōmemorare, quā non conueniat spiritū sanctum annumerare rebus creatis, de his dicere super sedeo. Nam si incipiam pro argumenti dignitate, & quæ pro nobis faciunt, probationes adducere, & quæ ab aduersarijs obijciuntur diluere, prolixo sermone fuerit opus, loquacitateque uoluminis deteruero lectores. Eoque illis alteri tractatui reseruatis, propositis adhæreamus. Consideremus igitur singula. Repetit omnia

tim. Natura bonus est spiritus, ut bonus pater, & bonus filius. Creatura uero per electionē eius qui bonus est, particeps est bonitatis. Nouit profunda dei: sed creatura, per spiritū accipit arcanorū reuerentiam. Viuificat unā cum deo qui uiuificat omnia, cumque filio qui dat uitā. Qui enim excitauit, inquit, Christū à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, per ipsius spiritū qui habitat in uobis. Atque iterū, Rom. 7 Ioan. 10

Oues meæ uocē meam audiunt, & ego uitā æternā do illis. Sed spiritus quoque uiuificat. Ac rursum, Spiritus autē, inquit, uita per iustitiā. Quin & Dominus testatur spiritum esse uiuificū. Caro nō prodest quicquā. Quomodo igitur eū à uiuificandi Ioan. 6

potentia submouentes naturæ cōiungemus, quæ ipsa uita egeat? Quis adeo cōtentiosus, quis adeo expers doni cœlestis, & absque gustu bonorum Dei uerborum? Quis adeo à spe cœlestium alienus, ut spiritum creaturæ copulet à diuina natura distractum? In nobis, inquit, spiritus est tanquam donum Dei. At donum nequaquam iisdem honoribus afficitur, quibus is qui dedit. Donum quidem Dei spiritus est, sed donum uitæ. Lex enim dicit, Spiritus uitæ liberauit te. Et donum potentiae. Accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientis in uos. An ob id contemnendus est? An non & filium pater dedit hominibus? Qui, inquit, proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non unā cum eo omnia nobis donabit? Et alibi. Vt sciamus quæ à deo nobis donata sunt: de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, an non Iudaicam ingratitude amentiamque superarunt, qui excellentiā diuinæ bonitatis uertunt in insultū blasphemie. Accusant enim spiritū, quod nobis dat fidutiā deū appellandi patrē nostrum. Emisit enim deus spiritum filij sui in corda nostra clamātem, abba pater, Rom. 8

ut spiritus uox propria fiat eorum qui acceperunt.

QVOD SCRIPTURA HAC SYLLABA IN, PRO

Cum, uita sit: ubi & In, idem pollere quod Cum.

VI fit igitur, inquit, ut scriptura nequaquam tradat spiritū glorificari cum patre & filio, sed studiose uitet ne dicat, cū spiritu. Sed maluit eū glorificari in deo: quasi hoc iudicārit congruentius. At ego nequaquam di-

CAPVT
XXV.

xerim hanc syllabam In, significare sensum minus honorificum, imò potius si sanè
 accipiatur, ad maximam spiritus celsitudinem erigere mentem, quandoquidē obser-
 uauimus hanc frequenter usurpari pro Cum. Quod genus est illud, Ingrediat do-
 mum tuam, in holocaustibus: pro eo quod erat, cū holocaustibus. Et, Edu-
 xit eos in argēto & auro. Item illud, Egredietur deus in uirtutibus nostris, aliāq; hu-
 ius generis innumerabilia. Omnino lubens ab ista noua sapientia didicero, qualem
 glorificationē Apostolus absoluerit per hanc dictionē In, iuxta formā quā isti nunc
 e scriptura proferunt. Nequaquā enim inuenimus dictū, Tibi patri honor & gloria
 per unigenitum tuū in spiritu sancto. Qui sermo modo istis usitator est ipsa, ut ita
 loquar, respiratione. Horū enim singula separatim inuenire licet, coniunctim posita
 in tali ordine nequaquā poterunt ostendere. Itaq; si exactē urgent ea quā in scriptu-
 ris habentur, ostendant unde ista dicant. Quod si cōcedunt consuetudini, ne nobis
 facestant negotiū. Nos enim ambas dictiones, e fidelīū usu mutuati, ambabus uti-
 mur: glorificationē quidem ex æquo per utramq; impleri persuasi: eis uero qui de-
 prauant ueritatē, magis obturari os credimus proposita dictione: quā quū uim ha-
 beat scripturis congruentē, non est amplius ad contraria accōmodabilis. Est autem
 hæc, cui nunc ab istis contradicitur, quā pro Et, coniunctione sumitur. Nihil enim
 refert utrū dicas, Paulus & Siluanus & Timotheus, an Paulus cū Timotheo & Sil-
 uano. Nominū enim cōnexio, utraq; pronuntiatione similiter seruat. Itaq; si quū
 Dominus dixerit, Patrē & filium & sanctū spiritū: ipse dicam, Patrē & filiū cū spiri-
 tu sancto: nihil diuersum dixero, quod ad sententiā uim attinet. Porro per præposi-
 tionē connecti nomina, multis argumentis probari potest. Gratia, inquit, Domini
 nostri Iesu Christi, & charitas dei, & cōmuniō spiritus sancti. Ac rursus, Obsecro
 uos fratres per Dominū nostrum Iesum Christū, & per charitatē spiritus. Itaque si
 pro cōiunctione Et, uoluerimus uti præpositione Cum, quid differētiæ fecerimus?
 Ego sanè non uideo, nisi quis iuxta frigidam grammaticen, coniunctionē tanquam
 copulatiuam, ac maioris unionis declaratiuā præferens, præpositionē reiiciat, quasi
 non obtineat parem uim. Sed si hæcenus de his esset nobis cōtrouersia, haudqua-
 quam multis uerbis opus esset nobis ad respondendum. Nunc uero neque de syl-
 labis, neque de hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus iuxta uim ac ueri-
 tatem maximo inter se discrimine dissidentibus. In quibus quum indifferens sit syl-
 labarum usus, isti has quidem, ut in scripturis repertas inducere, illas uero ab eccle-
 sia submouere moliuntur. Ego uero tametsi primo statim auditu euidentis sit utendi
 libertas, attamen etiā rationem reddam, iuxta quam patres nostri non otiose simul
 amplexi sint & huius præpositionis usum. Nam præterquā quod hæc syllaba
 Et, idem ualens refellit Sabellij malitiam, & similiter atque illa personarum propri-
 etatem declarat, uelut, Ego & pater ueniemus, Ego & pater unum sumus: eximium
 habet sempiternæ communionis, & cum Deo coniunctionis testimonium. Nam
 qui dixit, cum patre filium esse, simul & personarum proprietatem & inseparabile
 consortium expressit. Quod idem fit in rebus humanis, in quibus Et, coniunctio,
 declarat operationis consortium: at præpositio Cum, significat etiam communiō-
 nem. Quod genus est, Nauigârunt in Macedoniam Paulus & Timotheus, sed &
 Tychicus & Onesimus missi sunt Colossensibus. Ex his discimus illos rem eandem
 fecisse. Cæterū si audierimus, conuigârunt, & collegæ missi sunt, etiam illud addi-
 scimus,

A cinus, eos actionem pariter operatos esse. Ita Sabellij errorem destruens hæc uox ut nō alia æquē, addidit illis & diuerso impietatis genere insanientes. De his loquor, qui temporalibus interuallis filium à patre, & spiritum sanctum à filio distrahunt. Cui sensui maximè repugnat syllaba Cum, eo quòd Cum, coniunctionē inter sese communicantiū exprimit, uelut simul nauigantium & simul inhabitantiū, aut quiduis aliud cōmuniter perficientiū. At præpositio In, declarat relationem ad id in quo sunt operantes. Siquidem quū audimus In nauigant, aut In habitant, protinus cogitamus schapham, aut domū. Itaq; iuxta cōmunem usum harū syllabarū talis est inter ipsas differentia, aut si quid amplius inueniri possit à studiosis. Neq; enim mihi uacat de ratione syllabarū exquirere. Quoniā igitur demonstratū est præpositiōnem Cum, significantissimè reddere coniunctionis intelligentiā, sit uobis si uideatur fœderata, ac desistite atrox, & indenuntiātū bellum cū illa gerere. Attamē quāquam ea uox adeò boni ominis est, si cui cordi est per syllabam Et, glorificando cōnectere nomina, sicut in Euangelij de baptisate didicimus, patrē & filium & spiritum sanctū, ita fiat, nemo contradicaturus est. Hac conditione deponamus arma. Sed isti citius abiecerint linguas, quā hanc uocē recipiant. Hoc igitur est, quod nobis indenuntiātū & irreconciliabile bellum excitat. In spiritu, inquiunt, sancto, danda est gloria deo, non ipsi spiritui: ac mordicus hanc uocē In, uelut humilem addunt spiritui. De qua nō inutile fuerit prolixius dicere. Quæ quum audierint isti, demirabor si nō eam proditricē & ad spiritus gloriā ultrò transfugam pronuntiārint.

QVOT MODIS DICITVR IN, TOTIDEM
modis de spiritu accipi.

B IHI cōsideranti quā simplex ac breuis sit huius syllabæ pronuntiatio, tamē uaria uidentur quæ per eā significantur. Quot enim modis dicitur In, totidem modis inuenimus eā de spiritu conceptibus subseruire. Nam forma dicitur esse in materia, & potētia in eo quod est alicuius formæ capax, & habitus in eo qui secundū illum affectus est, aliāq; huius generis multa. Itaq; quatenus spiritus sanctus uim habet perficiendi creaturā rationalem, absoluens illius fastigiū formæ rationem obtinet. Nam qui iam non uiuit secundum carnē, sed spiritu dei agitur, & filius dei nominatur, & cōformis imaginī filij dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernendi uis est in oculo sano, sic & operatio spiritus in anima purgata. Eoq; Paulus optat Ephesijs, ut oculos habeant illuminatos in spiritu sapientiæ. Et quemadmodum ars est in eo qui nactus est illam, ita gratia spiritus in eo qui recepit, semper quidem præsens, at nō perpetuò operans. Nam & ars, potentia quidē est in artifice: actu uero tū, quum secundum illam operatur: itidem spiritus, semper quidē adest dignis, sed operatur in illis iuxta utilitatem, aut in prophetijs, aut in sanationibus, aut in alijs miraculorum operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facillē mobiles: sic & in anima frequēter est spiritus, ijs qui mēte sunt instabili, ac facillē quā acceperant gratiā expellunt: qualis erat Saul, & septuaginta seniores filiorū Israël, præter Eldad & Modad: apud hos enim solos apparet mansisse spiritum sanctū: & in genere, si quis est istis animi proposito cōsimilis. Itē quemadmodū uerbū est in animo, interdū ut in cordē cogitatū, interdum ut lingua prolatū, sic & spiritus sanctus uel quum testimoniū præbet spiritui nostro, uel quū clamat in cordibus nostris Abba pater,

CAPVT
XXVI.

Modi In,

Eph. i

10an. 16 uel quum loquitur pro nobis, iuxta id quod dictum est, Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Iam quemadmodum totum est in partibus, intelligitur & spiritus esse in aliquo, iuxta donorum distributionē. Omnes enim inuicem sumus membra, sed habentes dona secundum gratiam dei quæ data est nobis diuersa. Eapropter non potest dicere oculus manui, non opus habeo te, aut rursus caput pedibus, non est mihi uobis opus. Sed omnia simul implent corpus Christi in unitate spiritus, necessariā autē utilitatē sibi inuicē reddunt, ex donis. Deus posuit membra in corpore, unumquodq; ut uoluit. Membra eandē habent pro se mutuo sollicitudinē, iuxta spirituales cōmunionem sensus qui ipsis cōmuniter adest. Eoq; si affligitur unum membrum, similiter affliguntur omnia membra. Siue glorificatur unū membrum, simul gaudent omnia membra. Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in spiritu, eo quod omnes in uno corpore in unū spiritum baptizati sumus. Porro quod dictu mirum uidebitur, nihilo tamen minus uerum est, etiā ueluti locus eorum qui sanctificantur, sæpenumero dicitur spiritus. Ostendetur nec hic sermo diminuere spiritum, sed glorificare potius. Nomina corporalia etiā ad spirituales intellectus, euidentia gratia frequenter transfert sermo diuinus. Obseruauimus igitur & psalmodum de deo loquentē, *Es*
Psalm. 50 *hi in deum protectore, & in locū munitum, ut saluum me facias.* De spiritu uero, *Ecce locus, inquit, apud me est, sta super petra: quid aliud sentiens locū, quā uisionē in spiritu, in qua quū esset Moses, potuit uidere deum euidenter ipsi apparentē.* Hic est locus ueræ adorationis sempiternus. Attende, inquit, ne offeras holocaustoma tuum in quouis loco, sed in loco quemcunq; elegerit Dominus deus tuus. Quod igitur est holocaustoma spirituales? Sacrificiū laudis. Quo in loco hoc offeremus? In spiritu sancto. Vbi hoc didicimus? Ab ipso Domino, dicente, Veri adoratores adorabunt patre in spiritu & ueritate. Hunc locū quū uidisset Iacob, dixit, Dominus est in loco hoc. Itaq; spiritus uerè locus est sanctorum. Sanctus item & domiciliū dicitur, spiritui seipsum præbens ad inhabitandū, & templum eius appellatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, Coram deo, inquit, in Christo loquimur, ita Christus in Paulo, uelut ait ipse, An experimentū quæritis qui loquitur in me Christi. Sic & in spiritu loquitur mysteria. Ac spiritus rursus loquitur in eo. In rebus ergo conditis ad hunc modū, multifariā uarijsq; rationibus dicitur spiritus inesse. Cæterū magis piū est, dicere eū esse cū patre, quā inesse patri. Nā gratia ab eo manans habitante in ijs qui digni sunt, ac suas operationes in illis exerente, rectè dicitur inesse ijs qui sunt illius capaces. At illius substantia quæ fuit ante secula, nec unquā desitura permanētia cū filio & patre cōsiderata, sempiternæ potentia & cōiunctionis requirit appellationes. Propriè siquidē ac uerè coësse dicitur, de ijs quæ sibi inuicē inseparabiliter adsunt. Vt calorem ferro ignito inesse dicimus, & unā simul cum ipso igni inesse. Item corpori sanitatē inesse dicimus, uitam autem simul cū anima esse. Ergo ubi peculiaris & connaturalis atque inseparabilis communio est, significantior uox est, quæ inseparabilis consortij cogitationem suggerit intellectui. Contrā, ubi intelligitur accidere cuiuspiam ab illo gratia quæ & decedere possit, similiter & hic propriè uereq; inesse dicitur, etiam si in ijs, qui receperunt, sæpenumero propter affectus in bono perseverantiā gratia illius permaneat. Proinde quoties peculiarem spiritus dignitatem intelligimus, cum patre & filio ipsum esse contemplamur. Vbi uero gratiam

A. tiam in ijs qui spiritus participes sunt sentimus, in nobis esse spiritum dicimus. Et quæ à nobis defertur glorificatio spiritu, non habet professionē dignitatis illius, sed nostræ ipsorū imbecillitatis confessionē, dum ostendimus, quòd nec idonei sumus à nobis ipsis glorificare, sed sufficientia nostra est in spiritu sancto, in quo corroboreti, pro beneficijs acceptis deo nostro gratias absoluiamus, iuxta quod à malitia purgati sumus. Alius enim alio plus, aut minus, auxilio spiritus adiuuamur ad offerendum hostias laudis deo. Hoc pacto iuxta cōmunem modum piē gratiarū actionē spiritui persoluimus. At sanè illud nequaquam leuis est momenti, ut aliquis de seipso testificetur, dicatq; Spiritus dei est in me, & per gratiā illius sapiens factus, refero gloriam. Nam hæc uox Paulum decet, Videor & mihi spiritū dei habere. Et rursum, Egregiū depositum serua per spiritū sanctū qui habitat in nobis. Item de Daniele legimus, quòd spiritus dei sanctus fuerit in eo. Et si quis illis adsimilis sit uirtute. Alter autē intellectus est, nec ipse reiiciendus, quòd sicut in filio uidetur pater, sic filius uidetur in spiritu. Itaq; adoratio quæ fit in spiritu, animis nostris uelut in lucē adductis uim suā suggerit, ut discere licet ex his quæ Samaritanæ dicta sunt. Dominus enim adorationē quæ iuxta regionis illius consuetudinē erat usitata, sua doctrina abrogans. In spiritu, inquit, & ueritate oportet adorare: nimirum seipsum appellans ueritatē. Quemadmodum igitur in filio dicimus adorationē, uelut in imagine dei ac patris: sic & in spiritu dicitur, tanquā in seipso Domini diuinitatē exprimēte: unde & in adoratione inseparabilis est à patre & filio spiritus sanctus, eo quòd si sis extra illum, nullo pacto sis adoraturus: contrā, in illo si fueris, nullo loco sciungeris à deo, nihilo profectò magis quàm lumē separabis ab his quæ uisui patent. Impossibile siquidē est cernere imaginē dei inuisibilis, nisi in lumine spiritus. Etenim qui intuetur imaginē, hūc impossibile est lumē ab imagine separare. Quod enim ut uideas in causa est, id necesse est, ut simul cū his quæ cernūtur, uideatur. Itaq; propriē & cōgruenter per illuminationē spiritus uidetur splendor gloriæ dei. Per characterem autē ad eum cuius est character, & eiusdem figuræ signū subuehimur.

VNDE INITIVM HABEAT SYLLABA, CVM, ET QVAM

uim habeat, ubi & de ecclesiæ legibus nullo scripto proditis

QVAM ob causam, inquiunt, quū propriē cōueniat hæc syllaba In, spiritui: ac nobis ad exprimendū quemuis de spiritu intellectū sufficiat, uos nouā istam syllabā induxistis, qui dicitis, Cum spiritu, nō In spiritu sancto, alioqui nec necessarijs, nec ab ecclesia probatis uocibus utentes?

Quod igitur hæc syllaba In, spiritui sancto nō in sortem propriē cessit, sed patris filijq; communis est, in superioribus dictum est. Arbitror autē & illud satis demonstratū, quod In, nō solum nihil detrahit dignitati spiritus, uerū etiam ad summā celestitudinem erigit cogitationes eorū qui non prorsus mente corrupti sunt. Superest autē differere de syllaba Cum, unde coeperit, & quā uim habeat, & quatenus scripturæ cōcorder. Dogmata quæ in ecclesia prædicantur, quædā habemus è doctrina scripto prodita, quædā rursus ex Apostolorū traditione, in mysterio, id est, in occulto tradita recepimus. Quorū utraq; parē uim habēt ad pietatē, nec his quisq; cōtradicit, quisquis sanè uel tenuiter expertus est, quæ sint iura ecclesiastica. Nā si cōsuetudines quæ scripto proditæ nō sunt, tanq; haud multū habētes momēti conemur reiungere, imprudētes & ea dānabimus quæ in euāgelio necessaria ad salutē habētur, imò

potius

2. Tim. 1

CAPVT
XXVII.

potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Quod genus est, ut eius quod primum est & uulgatissimum primo loco commemorem: ut signo crucis eos qui spem collocarunt in Christum signemus, quis scripto docuit? Ut ad orientem uersi precemur, quæ nos docuit scriptura? Inuocationis uerba quæ ostenditur panis eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Euangelium, uerum alia quoque & antè & post dicimus, tanquam multum habetia momenti ad mysterium, quæ ex traditione citra scriptum accepimus. Consecramus autem aquam baptismatis, & oleum unctionis, præterea ipsum qui baptismum accipit, ex quibus scriptis? Nonne à tacita secretaque traditione? Ipsam porro olei inunctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Iam ter immergi hominem, unde est traditum? Reliqua ite quæ fiunt in baptismo, ueluti renuntiare satanæ & angelis eius, ex qua scriptura habemus? Nonne ex priuata & arcana hac traditione? Nonne ex doctrina, quam patres nostri in silentio, quod curiosos & otiosos submouet, seruauerunt? Pulchrè quidē illi nimirum docti arcanorum uenerationē silentio conseruari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conueniebat horum doctrinam publicitus circumferri scripto? Aut quid tandem sibi uoluit magnus ille Moses, qui non omnia quæ erant in templo passus sit omnibus esse peruia, sed prophanos extra sacros cancellos statuit. Sed priora atria purioribus permittens, Leuitas solos dignos censuit numinis ministerio: mactationes autem & holocaustum oblationes, reliquumque ministerium sacerdotibus assignauit: atque unum ex omnibus selectum in adyta recepit: ac ne id quidem semper, sed uno tantum die quotannis: rursus & huius diei certam horam qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter nouitatem & insuetudinem, cum stupore intuerentur sancta sanctorum: probe sciens pro sua sapientia, res usu tritas & undecumque parabiles, expositas esse contemptui: cæterum ei quod sepositum est, quodque rarum est, huic natura coniunctam esse summam admirationem ac studium. Ad eundem profectò modum, & qui in primordiis ecclesiæ certos ritus præscripserunt, Apostoli & patres, in occulto silentioque mysterijs suam seruauere dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac uulgares aures effertur. Hæc est ratio quare quædam citra scriptum tradita sunt, ne dogmatum cognitio propter assuetudinem uulgo ueniret in contemptum. Aliud autem est dogma, aliud edictum. Nam dogmata silentur, edicta uero publicantur. Est autem silentij species etiam obscuritas qua utitur scriptura, mentē ad contemplationem dogmatum inhabilem exercens, idque ad utilitatem in scripturis uersantium. Hanc ob causam omnes spectamus ad orientem quum precamur. Pauci tamen nouimus, quod id facientes antiquam requiramus patriam uidelicet paradysum, quæ concessit Deus in Eden ad orientem. At in prima sabbati erecti perficimus deprecationes, sed rationem non omnes nouimus. Non solum enim quod ueluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt querere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratiæ stando precantes nosmetipsos comonefacimus, sed quod is dies uideatur aliquo modo imago uenturi seculi. Eoque quum sit principium dierum, non primus à Mose, sed unus appellatus est. Facta est, inquit, uespere & mane dies unus: tanquam qui sæpe recurrat, ut unus sit idem & octauus, unum illum singularem ac uerum octauum, cuius Psalmista alicubi in Psalmis meminit, per se significans, diem inquam post horum temporum statum nunquam finiendum, ac uesperam nescium, nec suc-

A nec successori cedentem, hoc est æternitatem, quæ nec finem habet, nec senium no-
 uit. Necessarium igitur in hoc die ecclesia suos alumnos docet, stantes absoluerè pre-
 ces suas, ut aliudua cõmonitione uitæ illius nunquam desitura, non negligamus ad
 eam demigrationem parare uaticum. Quin & totum tempus usq; ad pentecosten,
 admonitio est resurrectionis quã in illo seculo expectamus. Nam unus ille, & pri-
 mus dies septies multiplicatus, septem sacre pentecostes hebdomadas absoluit. A
 primo enim incipiens, in principiũ desinit, per similes qui in medio intercedunt dies
 quinquagies euolutus. Vnde & æternitatem similitudine refert, dum uelut in mo-
 tu circulari, ab isdem orsus signis in eadẽ desinit. In quo corporis erecto habitu pre-
 cari potius nos ecclesiæ ritus docuerũt, nimirũ per euidentem cõmonitionem quasi
 transferentes mentẽ nostram à præsentibus ad futura. Insuper & quoties genua fle-
 ctimus, & rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatũ in terram dela-
 psumus, & per humanitatẽ eius qui creauit nos, in cœlũ reuocati sumus. Deficiet
 me dies, si ecclesiæ mysteria citra scriptũ tradita pergam recensere. Omitto cætera,
 ipsam fidei professionẽ, qua credimus in patrem & filiũ & spiritum sanctum, è qui-
 bus habemus scriptis: Etenim si quoniam ex baptismi traditione, iuxta pietatis cõ-
 gruentiã, ut baptizamur, ita credere debemus, similem baptismi professionẽ exhi-
 bemus: cõcedant nobis, ut iuxta eandem cõsequentia similiter glorificemus deũ, ut
 credimus. Quod si glorificandi modum, ueluti scripto nõ traditũ reiiciunt, proferat
 nobis & fidei professionis & cæterorũ quæ cõmemoramus probationẽ è scripturis.
 Et postea, quum tam multa sint quæ scripto prodita non sunt, & tantũ habent mo-
 menti ad pietatis mysteriũ, unicam dictiunculam quæ à maioribus ad nos deuenit,
 B non concedunt: quam nos ex inaffectata consuetudine, inter incommutabiles eccle-
 siarum ritus permanentem inuenimus, haud mediocrẽ rationem habentem, neq;
 mediocrem perfectionem ad mysterij uim adferentem. Dictum est igitur eandem
 esse uim utriusque proloquij. Dicitur autem & rursus ubi concordent inter sese,
 ubi differant: non quòd inter se pugnent per contrarietatem, sed quòd utraque
 peculiarem adferat intellectum ad pietatem. Siquidem præpositio, In, magis de-
 notat Dei societate nobiscũ: at præpositio, Cum, exprimit cõunionem spiritus cũ
 deo. Eoq; uocibus ambabus usi sumus, altera quidem dignitatẽ spiritus exprimen-
 tes, altera gratia quæ nobis ab illo est, declarantes. Ita in spiritu & gloria offerimus
 deo, etiã cũ spiritu, nihil ex nobis dicentes, sed uelut è regula Dominicæ doctrinæ,
 ad ea quæ iuncta sunt, sibiq; inuicẽ coherant, ac mysterijs necessariam unionẽ ha-
 bent, dictionẽ transferẽtes. Nam quod in baptismate connumeratũ est, necessariò
 iudicamus & in fide oportere copulari. Professionẽ autẽ fidei, uelut initiũ quoddã
 glorificationis fecimus. Sed quid faciendũ est? Nunc enim doceant nos, ne baptize-
 mus quemadmodũ accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credidimus.
 Demonstret aliquis, aut nõ esse necessariã & indiuulsam horũ inter se consequen-
 tia, aut in hisce nouitatẽ non esse totius destructionẽ. At nõ desinunt isti sursum de-
 orsum iactare, dei cum sancto spiritu glorificationem, carere testimonio, carere scri-
 ptura, & alia huiusmodi. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, siue dicas Glo-
 ria patri & filio cum spiritu sancto, siue dicas, Gloria patri & filio & spiritui sancto.
 Non igitur fas est cuiquam syllabam Et, ex ore Domini profectam reiicere, aut ali-
 ter scribere: nec quicquam uetat alteram quæ idem pollet, recipere: quæ quomodo
 cum il-

1. Cor. 5 cum illa uel conueniat uel discrepet, superius demonstraui. Confirmat autē rationem nobis Apostolus indifferēter utraq; uoce usus, interdum ita loquens: In nomine Domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri: & rursus. Congregatis uobis & meo spiritu cū uirtute Domini nostri Iesu: nihil interesse ratus ad nomen coniunctionem, siue utaris coniunctione, siue præpositione.

QVOD QVAE DE HOMINIBVS DICIT SCRIPTURA tanquam unā cum Christo regnantibus, eadem de spiritu dici non concedunt aduersarij.

CAPVT
XXVIII.
cap. 2

IDEAMVS si quam excusationem patribus nostris super huiusmodi usu possimus excogitare. Nam qui nobis ita loquendi fuerunt aures, magis quā nos hærent in crimine. Paulus igitur Colossensibus scribens: Et uos, inquit, quum essetis mortui delictis ac præputio, uiuificauit simul cum Christo. Num igitur toti populo & ecclesiæ donauit deus uitam, quæ est cum Christo, sancto autem spiritui non est uita cū Christo? Quod si istud uel animo concipere impium est, an non pium est professionem ut natura coniuncta est, ita coniunctim persolvere? Ad hæc, an non extremi stuporis est, fateri sanctos esse cum Christo: siquidem Paulus peregrinans à corpore, præsens est apud Dominum, ac resolutus iam est cum Christo: istos uero ne id quidem spiritui qui in eos uenit tribuere, ut sic cum Christo sit, quemadmodum sunt homines. At Paulus seipsum dei cooperarium appellat in administratione Euangelij. Sed spiritum sanctum, per quem in omni creatura quæ sub cælo est fructificat Euangelium, si cooperarium appellemus, impietatis nos reos peragent. Et, ut uidetur, uita sperantiū in Domino absconsa est cum Christo in deo: quumq; Christus apparuerit uita nostra, tunc & ipsi cum eo manifestabuntur in gloria: ipse autem spiritus uitæ qui liberauit nos à lege peccati, nequaquam est cum Christo, neq; in uita latente & abscondita cum illo, neq; in illustratione gloriæ, quam nos in sanctis patefaciendam expectamus. Hæredes dei, & cohæredes Christi nos sumus, spiritus uero exhæres est & alienus à communionem dei & Christi eius. Et ipse quidem spiritus testimoniū perhibet spiritui nostro, quod simus filij dei. Nos uero spiritui, ne eius quidem societatis quam illi cū deo esse à Domino didicimus, testimoniū præbemus? Porro quod est amentia caput, nos per fidem in Christum quæ est in spiritu, consurrexisse cum illo, & simul cum illo sessuros esse in supercælestibus speramus, quum transformauerit corpus humilitatis nostræ, ab animali ad spirituale: spiritui uero nō confessum, non gloriam, non aliud quicquam eorū quæ ab ipso habemus, impartimus: & quibus nos esse dignos, iuxta donū eius qui promisit haudquaquā uanum, credimus horum nihil spiritui, quasi superent illius dignitatem, concedimus. Et tibi quidem iuxta dignitatem licet semper esse cum Domino: & expectas, ut raptus in nubibus in aërem, semper sis cum Domino: spiritum autem nunc esse cum Christo negas, ut qui illum commemoret computetq; patri & filio, in exilium agas, ueluti qui impietatem nō ferendam admiserit. Pudet reliqua adiungere, quod tu quidem expectas fore, ut cum Christo glorificeris: nam simul affligimur, ut simul glorificemur: spiritum autem sanctificationis non glorifices simul cum Christo, ut pari saltem tecum honore digneris: & tu quidem speras te conregnaturum, spiritum uero gratiæ afficis contumelia, serui famuliq; locum illi assignans. Atq; hæc dico, non ut ostendam tandem

A tandem honoris deberi spiritui in glorificatione, sed ut illorum dementiam redarguam, eorum qui ne hoc quidem illi cōcedunt, sed uelut impietatem horrent, in gloria spiritus consortium cum patre & filio. Quis potest hæc absq; gemitu cōmemorare? An non adeò manifestum est, ut puer intelligat, hæc quæ nunc fiunt, esse propterea defecturæ fidei, id quod minatus est dominus. Quibus contradici fas non erat, ea facta sunt ambigua. Credimus in spiritum, & nostris ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur, & rursus pugnamus. Ut uitæ primarium ducem inuocamus, & ut conseruum despiciamus. Cum patre & filio spiritum accipimus, & eum ut creaturæ partem cōtemptui habemus. Quid autem orabunt isti, qui quum nesciant an aliquid magnificum uel loqui prouocentur à spiritu, tamen tanquam assequi possint dignitatis modum, quod in dictis nimium est, castigant, quos oportebat suam deplorare infirmitatem: quoniam pro his quæ facto accepimus, ne uerbis quidem gratias agere sumus idonei. Excellit enim omnem intellectū, omnemque rationis naturam refellit, quum ne minima quidē ex parte spiritus dignitatem adæquet: iuxta sermonem libri, qui inscribitur Sapientia, Exaltate, inquit, quātuncunque potestis, superat enim adhuc, & exaltantes eam multiplicat. Nolite laborare, non enim assequemini. Profectò metuendū est uobis, ne pro istiusmodi sermonibus horribiliter accusemini, qui à Deo mentiri nescio audistis, irremissibilem esse blasphemiam aduersus spiritum.

ENUMERATIO EORVM QVI CELEBRES IN ECCLESIA, in scriptis suis usi sunt hac uoce Cum.

B A NE contra id quod dicunt, præpositionem Cum, & carere testimonio, nec in scripturis extare, illud dicimus: si nihil aliud est receptū absque scripturis, ne hoc quidem recipiatur: sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cū alijs pluribus & hoc recipiamus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inherere. Laudo, inquit, uos, quòd omnia mea meministis, & quemadmodū tradidi uobis, traditiones obtinete quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam. Quarū maximè una est, & hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio perscripserūt, tradideruntq; posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, per longam consuetudinem ecclesijs irradicauerunt. Ergo si apud tribunal probationibus è scripto destituti, multos uobis testes produceremus, nonne sententiam absoluentem à uobis consequeremur? Ego quidem arbitror, In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne uerbum. Quòd si etiam temporis diuturnitatem pro nobis faciētem uobis euidenter ostenderimus, an nō uidebimur uobis probabilia dicere, non posse litem istam nobis intendi? Veneranda sunt enim uetusta dogmata, quòd ob antiquitatem ceu caniciem quandam, habeant quiddam reuerendum. Enumerabo itaque uobis huius sermonis autores. Simul autē æstimatur in eo quòd tacetur etiam tempus. Neque enim ex nobis primum ccepit impetus. Qui potuit? nos quidem reuera hesterni sumus, quemadmodum dicit Iob, sanè ad tam longum tempus huius consuetudinis æquale. Ipse quidem, si quid de me propriè loquendum est, uocem hanc tanquam hæreditatem paternam conseruo, acceptam à uiro multo temporis in seruitio Dei uersato, per quem & baptizatus sum, & ecclesiæ ministerio admotus. Cæterum quum apud me reputo si quis ueterum ac beatorum uirorum, his quibus

CAPVT

XXIX.

2. Thess. 2.

1. Cor. 15.

nunc reclamatur uocibus, usus sit, multos reperio quibus antiquitas fidem cōciliat, qui iuxta exactam eruditionem, non iuxta horum temporum homines, quorum alij præpositione, alij coniunctione in glorificatione sermonem copulant, statuerūt nihil referre, sanè quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam. Irenæus ille, & Clemens Romanus & Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognominem epistola, de accusatione ac defensione, hunc in modū finit sermonem. Transcribam autem uobis ipsa hominis uerba: His, inquit, congruenter & nos, etiam forma regulæque à senioribus qui ante nos uixerunt, accepta, concordibus uocibus cum illis gratias agere, ac nunc etiā uobis scribere desinemus: Deo autem patri & filio domino nostro Iesu Christo cum sancto spiritu gloria & imperium in secula seculorum, amen. At hæc nequaquam dicere posset aliquis à scriptoribus esse mutata. Neque enim ita sermonem produxisset, formam ac regulam se à maioribus accepisse, dicēs, Si in spiritu dixisset, huius enim usus creber est: at illud erat quod egebat excusatione. Qui quidem & in medio scripti, sic alicubi loquitur aduersus Sabellianos. Si eò quod tres sunt personæ, diuisas esse dicunt, tres sunt, etiam si nolint, aut diuinum ternionem prorsus è medio tollant. Ac rursum maximè diuina propter hoc, post unitatem est trinitas. Sed & Clemens antiquior, Viuit, inquit, Deus & dominus Iesus Christus & spiritus sanctus. Irenæus autem ille, qui uicinus fuit Apostolorum temporibus, quomodo mētionem spiritus faciat, disputans aduersus hæreses, audiamus: Eos uero, inquit, qui effrenes deferuntur ad suas concupiscentias, nullum habentes diuini spiritus desiderium, meritò Apostolus carnales uocat. Et alibi dicit idem, Ne expertes facti diuini spiritus, frustremur regno cœlorum. Inclamat Apostolus, quod caro non possit hæreditatem capere regni cœlorum. Quod si cui Eusebius Palæstinus propter eruditionem uariam idoneus uideatur cui habeatur fides, & ex illo uoces easdem ostendimus, in dubitationibus de præscorum multiplici coniugio: loquitur enim hunc in modum, exhortans se ipsum ad uerba prophetarum: Sanctum Deum lucis actorem per saluatorem nostrum Iesum cum sancto spiritu inuocantes. Iam uero & Origenem multis in locis expositonum quas in psalmos ædixit, deprehendimus, cum sancto spiritu gratias agentem Deo, uirum qui non omninò sanas habet in omnibus de spiritu opiniones: nihilominus & hic reueritus consuetudinis robur, pias uoces emisit de spiritu, qui quidem in sexto ni fallor libro Enarrationum in Euāgelium Ioannis, etiam adorandum spiritum euidenter pronuntiat, ita scribens ad uerbum: Quoniam aquæ lauacrum significat purgationem animæ ab omnibus malitiæ sordibus ablata, nihilo tamen minus & per seipsum, ei qui seipsum præbet diuinitati adorandæ trinitatis, per uirtutem inuocationum gratiarum principium ac fontem habet. Ac rursum in Commentarijs, quibus exponit epistolam ad Romanos, Sacra, inquit, uirtutes capaces sunt unigeniti & sancti spiritus deitatis. Ad hunc modum opinor, traditionis uis sepe cōpulit homines, etiam suis ipsorū dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicū, talis glorificandi forma præterijt. Siquidem palam est in quinta de temporibus epitoma, & ipsum ad hunc loqui modum: Nos uerò qui & illorū uerborum mensurā didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus ei, qui præbet nostris patribus omniū seruatorem ac dominū Iesum Christum, cui gloria, maiestas, cū sancto spiritu in secula. At de cæteris fortassis dubitari possit, aut credi possint

A possint per intolerabilem audaciā à scribis immutata, quum in unica syllaba sit di-
 scrimen. Verum quæ pluribus uerbis dicta citauimus, ea nec recipiunt insidiarum
 suspicionem, & ab ipsis libris paratum habent testimoniū. Porro quòd alioqui for-
 tass humiliter uidebitur, quàm ut in mediū adducatur, sed ei tamen qui de nouita-
 te accusatur, necessarium ad testificandum temporis antiquitatem, hoc quoq; nūc
 adiiciemus. Visum est patribus nostris, uerspertini luminis gratiam haudquaquā
 silentio arripere, sed mox ut apparuit agere gratias. Quis autem fuerit autor illorū
 uerborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus.
 Populus tamen antiquam profert uocem, neq; cuiquam unquā uisi sunt impietate
 committere, qui dicūt, Laudamus patrem & filium & spiritū sanctum dei. Quòd si
 quis etiam nouit Athenogenis hymnū, quem tanquam aggressoriū discipulis suis
 reliquit, festinans iam ad perfectionem quæ sit per ignem, is nouit & martyriū sen-
 tentiam de spiritu. Et hæc quidē hæctenus. Cæterum Gregorium Magnū, & illius
 uoces quo loco ponam? An non cum apostolis & prophetis, uirū qui eodem spiri-
 tu quo illi uersatus sit, quicq; sanctorū uestigijs per omnem uitam inhæserit, quicq;
 euangelicæ conuersationis uigorem quādiu uixit præstiterit. Equidē illud dixerim,
 profectò iniuria affecerimus ueritatem, si non animā illam annumeremus ijs qui
 deo iuncti sunt, qui uelut insignis magnaq; lucerna in ecclesia dei resplenduit, qui è
 spiritus ope terrorem habuit aduersus dæmonū potestatem. Nam tantam accepe-
 rat gratiam ad obedientiam fidei inter gentes, ut assumptis non plus septemdecim
 Christianis, uniuersum populum, & urbanum, & rusticanum, per agnitionem ad-
 iunxerit Deo. Ille & fluminum cursus in diuersum uertit, præciens illis in magno
 B nomine Christi, & paludē exsiccauit, belli causam præbens fratribus auaris. Cæte-
 rum prædictiones de futuris eiusmodi sunt, ut nihilo sit inferior cæteris prophetis.
 Sed omnino perlongum fuerit uiri per censere miracula, qui propter donorū excel-
 lentia quæ in ipso operabatur spiritus, in omni uirtute, signis, ac prodigijs, ab ipsis,
 etiam ueritatis hostibus alter Moses appellatus fuit. Intātum in illo in omnibus tū
 dictis tum factis, eorū quæ per gratiam peragebātur, ueluti lūmē refulsit, supercoe-
 lestis uirtutis indicium, quæ ex occulto affectabatur illum. Cuius & in hodiernum
 quoq; diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensq; ac semper
 uigens memoria sic infixata est ecclesijs, ut nullo tēpore obsolescat. Itaq; non factum
 aliquod, non dictū, non figurā ullam mysticā, ultra quā illis reliquit, ecclesiæ adie-
 cerunt. Imò hic multa in his quæ apud illos aguntur in ritibus uidetur imperfecta,
 propter institutionis antiquitatem. Neq; enim sustinebant qui in ecclesiæ admini-
 strationem successerāt additamenta quæ post illū adinuenta sint recipere. Idem igitur
 fuit glorificationis modus, quem instituit Gregorius, & is cui nunc cōtradicitur,
 ex illius institutione ecclesiæ obseruatus. Haud multū sit negotij, ei qui se paulū ex-
 citārit, super his certitudinē accipere. Hanc fidē & Firmiliano nostro fuisse, testātur
 illius libri quos reliquit. Insuper & Meletium illum admirandū, in eadem fuisse sen-
 tentia, narrant qui cū illo uixerūt. Sed quid opus est uetera cōmemorare? Imò nūc
 qui sunt Orientales, nonne hoc uno potissimū piè sentientes agnoscūt, hac uoce ue-
 luti signo, suos ab alienis dñudicantes? Ut autē ego è quodam Mesopotamio audi-
 ui, uiro & linguæ eruditę & mentis integre, ne licet quidē illis, etiā si uelint, aliter so-
 nare uocē eo loco receptā, sed necesse est illis, per uoces idē cum hac pollētes, iuxta
 x 2 quandam

quandam maiorem proprietatem glorificationem offerre. Quin & Cappadoces^c sic iuxta regionis morem loquimur, iam tum in linguarum diuisione, dictionum usum providente spiritu. Quid porro Occidens totus, propemodum ab Illyrico usque ad fines nostri orbis? Nonne per hanc uocem orat? Qui fit igitur, ut ego sim innouator, & recentiorum uerborum architectus? quum totas nationes, ciuitates, & consuetudinem omni hominum memoria uetustiore, insuper & uiros ecclesie columnas, & omni scientia ac uirtute spiritus uenerandos, duces & autores huius uocis exhibeam? Ob hec aduersus nos mouetur hostilis acies, omnesque ciuitates, uici, et omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium uocibus. Molesta quidem haec ac lugenda cordibus quarentium pacem: uerum quoniam est magna merces eorum, qui perseueranter pro fide sustinent afflictiones, praeter haec & gladius splendescat, & securis acuatur, & ignis ardeat Babylonico illo uehementius, & omnia suppliciorum instrumenta in nos moueantur. Quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas dominus in spiritum blasphemias iacentibus intentauit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei, sufficient haec quae dicta sunt, quod recipimus uocem adeo gratam & amicam sanctis, insuper & tam diutino usu comprobata, quae ex quo tempore est annuntiatum euangelium usque ad praesens, demonstratur in ecclesijs usitata fuisse, & quod est omnium maximum, quae pium ac religiosum habet sensum. Ceterum apud magnum illud tribunal, quam nobis excusationem apparauerimus? Nimirum quod induxit nos ad gloriam spiritus, primum honos ille habitus a domino, in baptismo spiritum adiungente sibi & patri: praeterea quod quisque nostrum per talem initiationem ad dei cognitionem institutus est. Super omnia uero terror minarum arcens omnem indignitatis & humilioris opinionis cogitationem. Aduersarii porro quid tandem dicaturi sunt? Quam blasphemiae excusationem adferent? qui neque honorem quem dominus tribuit spiritui, reueriti sint: nec minis illius deterri. Istis quidem liberum est de suo consultare negotio, aut etiam mutare consilium. Ipse uero optatum, primum ut deus bonus det suam pacem uincentem in cordibus omnium, ut isti qui fremunt in nos, atrociterque conglomerati insurgunt, in spiritum lenitatis & charitatis compescantur. Quod si prorsus sic efferati sunt, ut non possint mansuescere, certe det nobis illorum facta toleranter ferre. In summa, qui condemnationem mortis in sese habent, his molestum non est pro fide affligi: sed maxime intolerabile est in ea non certasse, quandoquidem athletic non perinde graue est in certamine plagas accipere, quam omnino non admitti in stadium. Aut fortassis hoc erat silendi tempus, iuxta sapientem Solomonem. Nam quid prodest reuera clamare aduersus uentum, quum tempestas adeo uiolenta uitam occupet, a qua mens quaelibet eorum, qui uerbo initiati sunt, uelut oculus puluerulentia quadam, ex errorum seductione, oppleta, confusa est: quaelibet aures grauissimis & insolitis sonis obtunduntur, turbine uero circumaguntur omnia, suntque in periculo ruinae.

EXPOSITIO PRAESENTIS ECCLESIAE
suarum status.

CAPVT
XXX.

CVI igitur comparabimus praesentem statum? Profecto similis bello nauali, quod ex multo odio, ex ueteribus offensis inter ipsos per longum tempus alito, nauum machi quipiam ac bellaces instituerunt. Nunc igitur in hac imagine mihi spectata terribile utrinque

4 utrinque concursum, mox ira iam eò erumpente ut sit immedicabilis, utramq; par-
 tem simul prostratam confici. Pone si uis uiolento turbine circumagi classem, caligi-
 nemq; densam è nubibus incumbere, adeoq; obscurare rerum uisibilium species, ut
 nulla sit amicorum & hostium discretio, propterea quòd ob confusionem symbo-
 la militaria sint ignota. Huic imagini propter euidentiā addamus etiam mare in-
 tumescere, atque ab imo subuerti, rapidumque Aquilonem è nubibus deorsum er-
 rumpere, horribilemq; procellam ingentibus fluctibus, quos tricymias uocant/
 exurgere: post hæc uentis undique concursantibus, totam classem inter se cum fra-
 gore collidi, atque in conflictu, alios quidem ueluti sui proditores ad ipsam despe-
 rationem ultrò transfugere, alios cogi, ut pariter & scaphas impellāt à uentis actas,
 & occurrant irrumpentibus, seseque mutuò præ seditione trucident: quam seditio-
 nem partim iam ad extremum prouecta inuidia, partim quæ singulis adest uincen-
 di cupiditas excitauit. Ad hæc cogita confusum quēdam & indiscretum clamorem,
 per uniuersum illud mare resonantem, partim è uentorum strepitu, partim è colli-
 sione nauium, partim ex undarum impetu feruentium, partim ex uociferatione
 præliantium uarias uoces pro singulorum affectibus emitti, ut neque nacleri, ne-
 que gubernatoris uocem exaudire liceat, sed prodigiosam quandam mixturam cō-
 fusionemq; incredibilium malorum, dum ob omnem uitæ spem ereptam, prorsus
 non timent peccare. Adjice ipsam & immedicabilem quendam morbum, ac insa-
 nabilem præ gloriæ cupiditate insaniam, ut quum nauis iam in fundum maris defe-
 ratur, tamen nautici duces primam assequendi laudem contentionem non remit-
 tant. Transi iam ab imagine, ad ipsum mali archetypum. An non iam olim uideba-
 8 tur Arianum schisma, in aduersariam ecclesiæ Dei partem separatam in hostium
 acie ipsum per se solum obstitisse? Verum postea quā è longa atrociq; contentio-
 ne, usq; ad manifestum certamē in nos instructi sunt, tum deniq; bellum in multas
 partes iuxta modos innumerabiles dissectū est, ut partim ob publicā similitudinem,
 partim ob peculiarem suspicionem omnibus odium irreconciliabile esset. Hæc ue-
 ro tempestas ecclesiarum, qua tandem marina procella non est atrocior? In qua ut
 tota patrum ditio commota fuit, ita omne fundamentum, & si quod dogmatum
 munimentum conuulsum est. Voluuntur insuper & quassantur omnia, putri basi
 innitentia, dumq; aliq; in alios uicissim impetum facimus, aliq; ab alijs subuertimur.
 Et si te prior non percussit hostis, is qui auxiliatur, uulnerat. Quòd si ille ceciderit
 ictus, comprotector insurgit. Tantum inier nos habemus societatis, quantum com-
 muni odio aduersarios prosequimur. Vbi porrò præterierint hostes eos, iam uide-
 mus hostes inter ipsos esse mutuos. Hoc rerum statu quis enumerare possit naufra-
 giorum multitudinem, uel eorum qui hostium impressione demerguntur, uel qui ex
 occultis sociorum insidijs occidunt, uel qui per imperitiam ducum pereunt, quum
 ecclesiæ unā cum ipsis hominibus hæreticorū dolis uelut sub aqua latentibus scopu-
 lis illisæ, perditæ sint. Alij uerò ex hostibus salutiferi spiritus, qui gubernacula occu-
 pāt, circa fidem naufragiū fecerint. Ceterū turbationes ab huius mundi principi-
 bus proficiscentes, an nō quauis procella, quouis turbine horribilius subuertūt po-
 pulos? Ecclesias uero, caligo quædā adeò tristis ac mœsta occupat, uidelicet lumina
 ribus mundi, quæ deus posuerat ad illuminandas populorum animas, domo pro-
 stigatis. Porro, immodica iam inter ipsos uincendi contentio, quum iam immineat

terror, minitans internitionem uniuersi, adimit mali sensum. Nam priuata similitudo plusest quàm commune publicumque bellum, dum aduersarios uincendi gloria, præfertur publicæ omnium utilitati, quibus præsens temporariaque gloriæ uoluptas, prior ac potior est, præmijs in posterum repositis. Eoque omnes pariter quocunque possunt modo parricidiales manus sibi inuicem adferunt. Acerbus autem quidam clamor eorum, qui per contentionem inter se disceptant, confusaque uociferatio, & indistinctus sonitus è nunquam silentibus tumultibus, totam propè iam ecclesiam impleuit, per excessus ac defectus rectum pietatis dogma subuertentibus. Nam alij quidem ad Iudaismum, ob personarum confusionem: alij contra, ad paganismum per naturarum contrarietatem deferuntur: adeò ut nec diuinitus inspirata scriptura inter illos sequestram agere possit, nec apostolica traditiones illos inter se conciliare ualeant. Sed unicus amicitiae finis, est ad gratiam loqui: ac sufficiens est inimicitiae causa, opinionibus dissentire. Porro, erroris similitudo, res est quauis coniuratione fidelior ad seditionis societatem. Theologus uero quilibet est, etiam si maculis innumerabilibus conscientiam habeat notatâ. Hinc rerum nouatoribus multa copia simul adiuuantium seditionem. Itaque qui seipsum suis eligere suffragijs, quicque affectant principatum, in ecclesiarum præfecturas sortiuntur, repulsa sancti spiritus administratione: iamque prorsus euangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad præfecturas irruptio eorum, quorum quisque se palam ingerit ad dignitates, ui depulsis cæteris. Itaque grauis quædam anarchia, ab hoc principatus amore populos inuasit: unde irritæ sunt & otiosæ præfectorum exhortationes, dum nemo magis alteri auscultare, quàm alijs imperare debere, ob fastum ex inscitia conceptum existimat. Has ob res, silere utilius iudicauimus, quàm loqui, tanquam hominis uox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si uera loquutus est Ecclesiasticus, Verba sapientum in quiete audiri: plurimum abest, ut in hoc statu rerum de his loqui cõueniat. Me uero etiam illud propheticum dictum reprimat, Intelligens in tempore illo tacebit: eo quod tempus malum est, in quo alij quidem supplantant, alij uero insultant lapso, alij uero dominantur: cæterum qui lapso manum ex misericordia porrigat, nullus est. Atqui iuxta legem ueterem, qui uel iumentum inimici sub onere collapsum præterierit, non caret damnatione. Sed non itidem fit hisce temporibus. Quinam fieret, quando refrigesceret omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio, concordia uero etiâ nomen ignoratur. Sublatæ sunt autem etiam amicæ admonitiones, nusquam uiscera humana, nunquam lacryma ex condolentia. Non est qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter contribules exarsit, ut quisque magis proximi ruina, quàm de proprijs rectè factis exultet. Quemadmodum in contagijs pestilentiarum, etiam in qui summa cura seruant uictus rationem, tamen ipsdem morbis quibus agroti laborant, dum ob consuetudinem eorum, qui corrupti sunt, opplentur & ipsi. Itidem nunc omnes similes inter nos facti sumus, à contentione, quæ nostros animos occupauit, ad malorum æmulationem redacti. Hinc implacabiles & amari sedent ex ratorum examinatores, iniqui uero & maleuoli rectè factorum iudices, ac tantum, ut uidetur, malum uobis infedit, ut etiam brutis facti simus brutiores. Siquidem inter illa quæ sunt eiusdem generis in eodem armento pascunt, at nobis atrocissimum bellum est aduersus domesticos. Itaque propter has omnes causas silendum erat, sed in

A sed in diuersam partem retraxit charitas, non quærens quod ipsius est, ac uincere cupiens omnem temporum ac rerum difficultatem. Quin & pueri qui fuerunt in Babylonia docuerunt nos, etiam si nemo sit, qui pietati suffragaretur, tamē per nos ipsos quod officij nostri est peragere, qui quidem ex incendio medio canebant hymnos deo, haud reputantes multitudinem aspernantium ueritatem, sed sibi inuicem sufficientes, quum essent tres. Quapropter ne nos quidem deterruit hostium densissima turba, sed fixa spe in praesidio spiritus, cum omni fiducia uirtutem annuntiabimus. Alioqui foret omnium miserrimum, eos qui conuicijs incessunt spiritum, tam facile ad impiè loquendum audaciam sumere: nos uero qui talem habemus protectorem ac patronum, non audere sermonem suppeditare, qui ex maiorum traditione perpetua memoriae serie ad nos usque seruatus fuit: magis tamen excitauit impetum nostrum igneus charitatis tuae non fictae feruor, morumque tuorum grauitas ac taciturnitas, quæ res spondebant fore, ut ea quæ dicturi essemus non prodirent in uulgus, non quod digna sint quæ celentur, sed ne margaritæ proijciantur porcis. Et hæc quidem hæcenus. Quod si tibi de his satis dictum uidetur, sit hic sermonis finis: sin minus, nulla inuidia est, studiose assidentem inquisitioni, per interrogationē à contentione alienam aliquid addere cognitioni. Dabit autem dominus per nos & per alios, eorum quæ desunt suppletionem, iuxta scientiam quæ dignis subministratur à spiritu.

F I N I S.

RAPHAEL VOLATERRANVS, MARIO MARCHIANO Volaterrano fratri, Salutem.

B Cum ante hos annos me grauior ætas receptui canere, & studij ac propositi propè alterius admoneret, rebus Romanis, theatroque illo non expectato fabulae sine salutem potius dicendam censui, quàm in his quæ non satis probaueram usque ad extremum oscitabundus deprehendi. Ex quo non in Seplasiā aut Baias, sed in nidulum horridum ac patrum tua & amicorum uenia me conieci, non tam ut eius amorem, sicut Ulysses, immortalitati, quàm ut rebus omnibus immortalitatem latitando & æquo tantum comitatus animo præferrem. Vbi nihil antiquius habui, quàm quem prius laudabam, lectitabamque ethicorum decimū, uitæ instituto ac animi exercitatione completi. Verum quoniam iam is demum indicis potius, quàm doctoris eorum quæ agenda meditandaque forent, partes haberet, ad sacra uolui mina confugi. Quæque meo prius rancidula stomacho sunt uisa, apto quidem pharmaco excussi, purgauique. Nec lectione satis contentus, ad scriptitandum quocunque modo quamuis opicus, animum adieci: partim ut ea quæ ipse sentirem, cum cæteris communicarem: partim ut ipse quoque quæ mente prius percepissem, hoc exercitationis genere degustarem, Res admodum mira, ut sicuti qui nummos possident, quanti commutentur, nisi erogando negotiandoque non satis intelligunt: ita nisi doceant aut scribant plerique quæ sanè sciunt, nescire proculdubio uideantur. Nec ea sunt omnes felicitate, ut secum ipsi tantum loquendo, quemadmodum de Africano Tullius scribit, nullis similibus ad animi pabulum egeant adminiculis. Quamobrem plura me in hoc genere cogitantem, ad conuertendos demum Magni Basilij sermones tanta cupiditas incendit, ut non toto uertente anno rem prorsus absoluerem, Res in his uariæ, ut ipse facile perpendens, & stylo patrio, id est, Asiatico exuberantique conscriptæ. Morum ipse pariter ac discipline Christianæ nouus tunc & inexorabilis censor. Ob eloquium singulare, saueriusque uitæ institutū, Magnus appellatus, ut ipsius uitam in fronte positam percurrendo deprendes. Vnum tantum de Gordio martyre sermonem à Gaspare Volaterrano, præsule Auximano, uiro doctissimo conuersum, ubi multa deleta & superaddita, nec plañe absoluta uidebantur, meo modo conscripsi interpolauique. Tu autem cum prima ætatis rudimenta studijs præsertim philosophiæ dicaueris, si hæc probas, & ad stomachum faciant tuum, Christi domini mihi pacem in principis apostolorum Basilica, cuius geris curam, pro talibus exposce.

Vale.

x 4

BA

BASILII MAGNI CAE

SARIENSIS EPISCOPI HOMILIAE SIVE SER

mones, Raphaële Volaterrano interprete.

De uirtute & laudibus
psalmorum.

VM OMNIS scriptura diuinitus inspirata & utilis, ob eam rationem à spiritu sancto sit conscripta, ut uelut è communi mendandarum animarum officina uniuersi mortales quisque pro morbi sui ratione medelam deligeremus (medicamentum enim inquit, magna sedat delicta) alia quidē prophetæ instruūt: similiter & leges & historici alia, alia quoque & genus illud prouerbialis adhortationis: unus est psalmorum liber, qui omnia facile comprehendit, omnibus usum sui fecerit, futura uaticinatur, historias narrat, leges ac mores uitæ instruit, ad res agendas ignaros erudit: & in summa præceptorum omnium quoddam ferè promptuarium inquirere uolentibus existit, unde antiqua animarū uulnera sanantur, errantes in uiam reducuntur, perdita restituntur: denique perturbationes ormineis & affectus animi prauis, quales uarijs modis hominū animis in hac uita dominentur, penitus tolluntur, atque id cum uoluptate quadam & animi deductione diligēti mentis sobrietatem ingenerante. Quoniam enim spiritus sanctus mortale genus ad uoluptatē procliue, & ad uirtutē persuasum difficile, nosque propterea quod ad uoluptatem procliuus sumus, rectam uiam contemnere uidit, quid fecit? Melodia iucunditatem dogmatis immiscuit: ut aurium oblectatione deliniti, sermonis utilitatem latenter suscipere more medici sapientis, qui pueris medicinas aliquantō austeriores daturus, ut uorantibus nausēā discutiatur, melle poculum circumlinat. Sic nobis tam ætate quàm moribus pueris, hæc apta modulamina psalmorum offeruntur, ut specie quidē oblectare uideantur: re autē uera nostra facilius instruat, ac purgatas reddat mentes. Nec enim ullus ex his qui tardiore præsertim sunt ingenio reperitur, qui apostolicum seu propheticum aliquod præceptū statim ediscat: psalmorum uero protinus reminiscuntur: hos & domi cantant, & foris obmurmurant, & in agro circumferunt. Nec ullus adeo mente efferatus fuerit, qui ubi psalmos cepit, non statim mitescat, feritatēque ex animo discutiatur. Psalmus igitur animi lætitiæ, tranquillitas animarum, pacis caduceus, cogitationum tumultuantium ac fluctuantium moderator. Animi commotionem mitigat, lasciuiam refrenat psalmus. Idem amoris conciliator, dissidentium compositor, inimicorum reconciliator est. Quis enim inimicum, cum quo unam ad Deum emittit uocem, putauerit. Itaque maximū bonorum charitatem psalmodia præstat, ac in unius consonantiam populum coaptat. Psalmus item dæmonum fugator, angelici auxilij præbitor, securitas in timoribus nocturnis, & requies diurnorum laborum, infantium tutela, iuuenum præsidium, senum consolatio, mulierum ornatus competentissimus, in solitudine dulcediuersorium præbet, fora moderatur, incipientibus institutio, proficientibus augmentum, absolutis firmamentum, ecclesiæ uox. Insuper celebritates illustrat, tristitiam quæ ex Deo est operatur, lacrymas è corde lapideo prouocat. Psalmus officiū est angelorum.

Angelorum, administratio cœlestis, spirituale thymîama. O diuinam sapientiam, quæ nos sponte, ac cum animi alacritate simul canere, & quæ utilia sunt cognoscere docuit, unde & quæ discuntur, animis nostris magis infiguntur. Nihil enim uiolentum durat: quod uerò cum uoluptate & gratia acquiritur, durabilius animis nostris insidet. Quid enim non inde disces? non fortitudinis magnificentiam? non iustitiæ seueritatem? non modestiæ decus atque ornamentum? non prudentiæ perfectionem? non poenitentiae modum? non patientiæ mensuram? nonne demum omnia quæ possis bona excogitare? Hic & perfecta reperitur theologia. Vaticinium in primis uenturi Christi, futuri iudicii terror, resurrectionis spes, supplicij metus, gloriæ promissio, mysteriorum reuelatio, omnia denique ut in magno communiq; promptuario, in psalmore libro condita reperiuntur. Quodq; obseruatione dignum est, cum multa sint musica instrumenta, ad hoc quod psalterium appellatum est, se Propheta noster accommodauit, supernam, ut mihi uideatur, gratiam in illo à spiritu resonantē ostendens: propterea quod hoc solū ex musicis instrumentis uocum causam ē supernis habet. Plectrū nanq; in cithara seu lyra, ex inferiore parte percutiēdo deducitur: Psalteriū uerò supernē pulsatum modulamina reddit: ut planē nos edoceat, ne soni dulcedine illecti ad inferiora sensus, sed mētis altiora tēdamus. Arbitror autē & hoc, quod propheticus sermo profundē nobis & sapienter per organi huius structurā declaratus sit, quoniā qui animis sunt cōcinnis & congruis, facilem habent ad superna profectiōē. Nunc uerò cantus initiū uideamus.

IN PRIMVM PSALMV M.

Beatus uir qui non abiit in consiliū impiorum. Architecti nanque periti ædificiorum fundamenta ad rationem eius quam intendūt sublimitatis deducendæ æquē accommodant. Similiter nauim onerariam facturi, inferiora prius cōtabulant robore ac magnitudine, numero nauarū ac ponderi quod latura sit, pariter respondentia. Et natura in animali constituendo cor ante omnia gignit, proportionē futuro animanti congruū. Quapropter cuiusq; proprijs uitijs corpore mensuratē circumposito, quæ secundum magnitudinem sunt animalium differentiæ absoluentur. Igitur quod fundamentum est in domo carina, in naui & in corpore animantis cor, eā mihi uim breue hoc procemiū ad uniuersam psalmore materiam conuenientem habere uidetur. Quoniam itaque multa & grauiā laborumq; plena, pietatis cultoribus in sermonis processu enuntiaturus erat, finem ante omnia beatum constituit, ut spe præmiij inuitati facilius illa ualeant tolerare: ueluti per loca iniqua & ardua iter facientibus maximum est leuamen speratum diuersorium, & mercatores commeatus amor ad magnum maris spatium nauigandum audaces reddit: & agricolę sudores spes annui fructus consolatur. Quapropter & communis uitæ magister spiritus ueritatis sapienter & industriē ab initio laborum mercedem ostendit, ut præsentēs erumnas spernētes, uiribus totis ad cœlestium bonorum gaudia properemus. Beatus itaque uir, qui non abiit in cōsiliū impiorū. Est enim aliquid propriē ac uerē beatissimū, quod est deus. Vnde Paulus de Christo admoniturus ait: Secundū manifestationē beati dei & seruatoris nostri Iesu Christi. Beatum enim uerē est quod per se bonū est, quod omnia respiciūt, quod oīa cupiunt, incōmutabilis natura, dominica dignitas, trāquilla uita, perpetua letitia, circa quā non est alienatio neque mutatio, fons scaturiens,

Verē beatus.

riens, charitas copiosa, in consumptus thesaurus. Stulti homines & mundi amatores ipsius boni naturam ignorantes, saepe quæ nullius sunt momenti admirantur, ut diuitias, sanitatem, uitæ splendorem, quorum nullum ipsa natura æstimandum bonum, non solum quòd facilem habeant ad res contrarias conuersationem, sed & quòd possessores suos nihilo meliores reddere ualeant. Quis enim ob pecuniam iustus? quis ob corporis prosperam uaeletudinem prudens? Contra, hæc aspicimus abutentibus malè cedere, exitioq; esse. Beatus igitur ille qui ea quæ sunt uerè pretiosa possidet, qui uerè bonorum permanentium est particeps. Sed hunc quomodo cognoscemus? Qui non abiit in consiliū impiorum. Ego uerò priusquam hæc uerba exponam, quæstionem uobis huius loci soluam. Cur propheta, inquis, uirum duntaxat beatū facit? num fœminas ab hac beatitudine excludit? Absit. Nam una uirtus uiri & fœminæ est, quādo par utrique creatio, honorq; similis. Audi Genesim: Fiat (inquit Deus) homo: ad imaginem Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos. Quorum itaque natura una, horum & actus idem. Quorum simile opus, horum & merces eadem. Cur ergo uiri facta mētionē, mulierem tacuit? Quoniam satis esse existimauit, quando est una utrique natura præcipuo sexu utrumque hominem significare. Beatus igitur uir qui non abiit in consiliū impiorum. Considera uerborum exactam diligentiam, quoniam modo quælibet dictio mysteriis referta sit. Non dixit, qui non abiit, sed non abiit in consiliū impiorum. Nondum enim ille qui in uita est, beatus est, ob exitum incertum: sed qui quæ accidunt, absoluerit, uitamq; sine certo clauserit, hic iam beatus rectè dici poterit. Cur igitur beati immaculati qui ambulant in lege domini? Non enim ibi dicitur, qui ambulauerunt, sed qui adhuc ambulant, beatos illa scriptura pronuntiat, quoniam qui benefaciunt in ipsa laudantur actione: qui uerò peccatum fugerunt, si semel atq; iterum à malo declinauerunt, non propterea laudandi sunt, sed qui omnino peccatum omni tempore uitare ualent. Ex qua sanè sermonis serie altera nobis oritur dubitatio: Cur eū qui ex uirtute uiuit non dicat beatum, sed qui nihil mali admiserit, qua ferè ratione, equus, bos, lapis, beati poterunt appellari. Quod enim inanimatum, est in uia peccatorum: aut quod rationis expers sedit supra cathedram pestilentiae: Paulò ultra si legeris, solutionem inuenies. Infert enim: Sed in lege domini uoluntas eius. Diuinæ autem legis meditatio ei tantum qui particeps rationis est, cōuenit. Nos uerò & illud dicimus, quòd principium ad bonorum receptionem, est à malis abscessio. Declina à malo (inquit) & fac bonum. Sapienter itaque & prudenti consilio nos ad uirtutem introducere cupiens, fugam uitiorum initium fecit bonorum. Si enim statim te ad ea quæ sunt perfecta uocaret, in ipso forte exordio desperasses. Nunc uerò ad faciliora te assuefacit, ut ad ea quæ sequuntur postea promptior ac planè exercitior existas. Ego quippe pietatis exercitationem, scalæ à Iacob uisæ rectè comparauerim: cuius pars terram, pars uerò cœlum attingebat. Ex quo eos admonere opus est qui ad uirtutem ducendi sunt, ut primis admoueant gradibus uestigium, & inde paulatim ascendendo progrediendoque, ad comprehensibilem humanæ naturæ altitudinem sensim ac paulatim promouentes perueniant. Quemadmodum igitur in gradibus prima est ascensio ab humo recessus, sic in exercitatione diuinæ conuersationis principium profectus est discessus à malo. Omnino autem facilius longè est otari ac quiescere, quàm quaecumq; opus facere.

Verbi

Virnū beatus
et nō fœmina.

Abijt.

Pietas.

A Verbi gratia: Non moechaberis: non occides: non furaberis. His omnibus otio tantum & immobilitate est opus. Ama uero proximum sicut teipsum, & uende omnia tua, & da pauperibus, & si quis te adegerit ad milliare unum, uade cum illo duo, operationes sunt athleticis competentes, forti animo ad praestandum opus habentes. Ex quo illius admirare sapientiam, qui nos ad perfecta per res faciliores & comprehensu aptiores deducit. Tria uero nobis digna obseruatione proponit: Non abeundum in consilium impiorum: Non consistendum in uia peccatorum: Non sedendum in cathedra pestilentiae. Rerum naturam secutus hunc dictis ordinem imposuit. Primum enim consulimus. Deinde consilium firmamus. Postremo in ijs quae consulimus, permanemus. Ante omnia in mente nostra beata est ipsa puritas: quoniam cogitatio mentisque consilium initium est earum quae in corpore fiunt actionum. Libido enim in corde hominis uoluptuarij primum accensa, corporis inde corruptionem operatur, unde & Dominus ait: Intus sunt quae coinquinant homines. Quoniam autem impietas proprie dicitur in Deum peccatum, absit ut de *Impij.* Deo quicquam per incredulitatem dubitemus. Hoc namque abire est in consilium impiorum. Si in corde tecum dixeris, est ne Deus omnia gubernans: est ne Deus singula dispensans: est ne iudicium: est ne retributio expectanda unicuique secundum quod gessit. Cur ergo iusti egent, peccatores in copia sunt rerum: hi tenui ualitudine, illi prospera: alij ignobiles, nonnulli illustres? Forsan mundus temere fertur, & uniuscuiusque uita euentuum casibus temere subiecta est. Quod si ista cogitaueris, iam in consilium impiorum abiisti. Beatus igitur qui nulla tenetur de Deo ambiguitate, qui circa praesentia non est animo pusillo, sed & futura expectat, qui nullam habuit incredulam suspicionem de eo qui nos condidit. Beatus & ille qui in uia peccatorum non stetit. Via enim uita dicitur, per quam quilibet natus properat ad finem. Quemadmodum qui in nauigijs dormiunt, sponte a uento in portum deducuntur, ex quo non sentientes impulsae nauis cursu itineris finem contingunt: sic & nos uitae nostrae tempore praetereunte, ueluti quodam motu continuo & irrequieto, ad proprium quilibet terminum occulto uitae nostrae cursu properamus. Verbi gratia: dormis, & tempus euolat: uigilas, & mente aliquid agis: uita tamen etiam si non sentiamus, absumitur. Omnes enim unum currimus curriculum, ad propriam quaeque metam tendentes. Quamobrem omnes in uia sumus: Atque ad hunc modum si de uia hac senseris, uiator eris in hac uita, transibunt omnia, post tergum relinquentur omnia. Si uideris in itinere hoc plantas, herbas, aquas, animalia, & quaecumque spectatione digna, breui tempore oblectatus relinques. Rursus si in loca saxosa, crepidines, ualles, scopulos, quandoque in feras, serpentes ac spinas, & alia duriora & aspera incideris, parumper aspectu turbatus paulo post deferes. Talis est uita humana, quae nec delectabilia, nec rursus acerba & tristia diu retinet. Sed nec uia haec tua est, neque praesentia tua sunt. In uiatoribus primus uestigium mouit, & post eum alius, item alius insequitur. Considera parumper res humanas, an non sint similes. Hodie terram coluisti, & cras alius colet, & post eum alius. Vides agros & domos sumptuosas, quot nomina breui tempore mutauerunt? Dicebantur alicuius esse, & postea in alterius denominationem transierunt, & post illum rursus ad alium, nunc quoque alterius esse dicuntur. Cur uita nostra non dicetur uia: quae modo hunc, modo alium sortitur continuo statum?

Beatus

Beatus ergo qui in uia peccatorum non stetit. Hoc autem, non stetit, quid sibi uult? In primis adhuc annis existētes homines, nec in malitia sumus, nec in uirtute, quod ætas ipsa habitus utriusque minimè sit capax: post quàm autem ratio ad perfectū uenit, tunc fit quod scriptum est: Adueniente mandato peccatum reuixit, ego uero interiij. Oriuntur enim prauæ ex carnis affectibus cogitationes animis nostris infir- xæ. Reuera nanque ubi mandatum uenit, hoc est, cognitio bonorum, si prauæ cogitationi non fueris dominatus, sed rationem permiseris ab affectionibus captiua- ri, reuixit quidem peccatum, mens uero ob delictum interiijt. Beatus igitur qui non stetit, hoc est, diu non est immoratus in uia peccatorum, sed superiore ratione ad- piam se recepit exercitationem. Duæ nanque sunt inter se contrariæ uia: una qui- dem lata & ampla, altera angusta & arcta. Totidem etiam duces, quorum uterque ad se uiatorem arripere conatur. Via nanque illa facilis & lata ducem habet deci- pientem dæmonem malum, qui per uoluptatem sequentes ad perditionem trahit. Asperæ uero & arduæ angelus præsidet bonus, qui per labores & uirtutem ad fi- nem beatum tendentes deducit. Donec enim quilibet nostrum puer est in hac uita uoluptatem persequens, nullā uitæ futuræ rationem aut curam habet. Vir autem factus, post intelligentiæ perfectionem, quasi diuisam sibi in uitium & uirtutem ui- tam uidet, & accuratè mentis oculos utrinque uoluendo, quæ ad amborum perti- nent proprietatem diiudicat. Nam & peccatorum uia omnia præsentis sæculi iuciu- da præ se fert. At iustorum sola futuræ uitæ bona ostendit, & saluandorum uia quā- tō pulchriora monstrat futura, tantō laboriosiora præsentia præbet. Voluptuaria uero et intemperans non futurā expectat, sed præsentem sequitur iucunditatem. Aestuat igitur omnis anima & cogitatione mentēque claudicat, quando uirtutem p- electura secularia cogitat, & ad præsentia respiciens uoluptatem uirtuti præfert. Hic carnis oblectationem aspicit, ibi disciplinam: hic saturitatem, ibi ieiunium: hic para- sitos & scurras, ibi lacrymas copiosas: hic saltationem, ibi preces ad Deum ac uotas: hic tibias & musicam, ibi luctus: hic libidines & amores, ibi uirginitatem. Quoniam autem uerè bonum ratione cogitationēque comprehendere per fidem potest (pro- cul enim est atque remotum est, & oculus non uidit, & auris non audiuit.) Pec- cati uerò oblectatio promptam habet & per omnes fluentem sensus uolupta- tem, beatus qui ab eius abstinens illecebris, ad exitium minimè tendit, sed per pa- tientiam salutis spem expectans, in ambarum uiarum electione non ea ingreditur quæ ad peiora contendit. Et in cathedra pestilentiae non sedit. An dicit cathedras, in quibus nostra requiescunt corpora? Quæ nam est ligno ad peccatum collatio, ut sit mihi à peccatore præoccupata cathedra tanquam noxia fugienda? An putare debemus cathedram dici stabilem ac firmam in iudicio prauo cōuersationem: quæ cauenda nobis est, quoniam in peccatis diuturnitas habitum quendam uix mobi- lem in animis constituit. Antiquus enim animi morbus, & mali exercitatio longi- tudine obdurata, uix remedium, uel potius nullum reperiet: cum in naturam, ut in plerisque uidemus sæpe consuetudo uertatur. Precibus igitur ad Deum opus, ne malū attingamus: deinde si fortè inciderimus, ut tanquā ueneno aliquo percussi statim remedium queramus, sicuti à Salomone scriptum est de scemina impudica, Ne oculos in eum sistas, sed cito auerte, minimè commorando. Vidi ego quosdam iuuenes in carnis affectus facillè ruentes, & usq; ad mortem in uitij consuetudine du- rantes

Cathedra pes-
stilentiae.

Arantes: Quemadmodum enim sues qui in coeno sese obuoluunt cōtinuò sibi lutum augent, sic hi foeditatem ex uoluptate singulis diebus sibi accumulunt. Beatum igitur est in primis, peccatum omnino non nosse. Si autem per inimici insidias impietatis consilium iniueris, in peccato nequaquam stabis. Si postremò & hoc acciderit ne saltem malo infideas, neu in cathedra pestilentiae sedeas. Sed quando intellexisti cathedram hic, diuturnam in peccatis significari moram, nūc uide quam dixerit pestilentiam. Dicunt rerum huiusmodi periti pestem ea esse natura, ut si unius hominis uel iumenti corpus attingat, ad proximos quosq; statim serpat: ut uno contaminato, mox ad alium uis morbi perueniat. Tales itaq; sunt iniquitatis operatores: alius alium inficit, inuicem ægrotant, simul etiam pereunt. An non uides libidinosos homines, quomodo in foro sedentes, ac eos qui sobriè casteq; degunt sugillantes, suę ipsius turpitudinis facta narrant, studia quæq; tenebrarū & ignominiae dedecora, ut res longè pulchras & facta fortia, cōmemorant? Hi demum pestilentia uocantur, qui proprium morbum in omnes transferendo, sibi similes illos esse exoptant: ut per malorum communionem multorumq; societatem, propriam diffugiant infamiam. Nam neq; ignis aridam nactus materiam cohiberi potest, quominus uniuersam corripiat, maximè si contigerit uis uenti flammam prouehentis, neq; possibile, peccatum quod in uno fuerit, ad uicinos omnes non transire, si spiritus ac uentus iniquitatis eum accenderit. Fornicationis enim spiritus nō in uno tantum cōsistit, sed latè in proximos grassatur. Coæui statim eodem comprehenduntur morbo: Ganeæ, ebrietates, scurrilia uerba, amica insuper unà potans huic arridet, illum iritat ac prouocat ad libidinem. Deniq; omnes ad idem incendit peccatum.

Num parua hæc pestilentia, aut modica est ista peccati infectio uel promotio? Quid autem, si quis avarum imitatur, aut ambitiosum, qui potentia quadam politica & honoris specie fucatus populis imperet, exercitus teneat, deinde turpissimis affectibus contaminatus inueniatur: nōne is pestem animo suo accepit, alterius malum quem imitatore habet proprium constituens? Res enim in uita magnæ atq; illustres, uitas clarorum hominum ad se reducunt atq; referūt: & milites plerumq; ducebibus assimilari solent: & in ciuitatibus populi eos imitantur qui potentia pollēt. Et demum postquā unius morbus imitatione dignus multitudini existimatus fuerit, uerè pestilentia quædam animarū dicitur in uita dominari. Vitæ namq; splendor ac claritas in malitia, multos ad æmulationem similem eorum qui proni ac lubrici sunt ad peccandum, trahit. Quoniam itaq; alius alium tabefacit, rectè animarum pestilentia in terris dicantur. Ne igitur in cathedra pestilentia sederis, neu particeps hominum contaminatorum consiliū fueris: uel saltem in malis non diu manseris cōsilijs. Sed ego me uideo fratres adhuc circa Psalmorum procemia uersari, etiam sermonem modum excedentem, ut impresentiarum nec plura uobis percipiendi, neq; item mihi, obinnatam uocis me destituentis debilitatem, enarrandi sit facultas. Si autem quæ cepi dicere de uitandis ante omnia malis, deq; perfectione per bona opera consequenda, hoc sermone nō absolui: attamen hæc pauca uestro auditorio, nunc loco gratiarum reddentes pollicemur deo fauente reliqua nos breui tempore præstatuuros, modò in futurum uox non destituat nos. Dominus autem det nobis obiter eorū quæ diximus mercedē: uobis uerò eorū quæ audistis fructū exoptatū, gratia dei et domini nostri Iesu Christi, cui gloria et imperiū in æterna secula, amen.

IN PSALMVM SEPTIMVM DAVID, QVEM

cecinit domino super sermonibus Chusi filij Hiemenei.

omine deus meus in te speravi. Ea quæ in huius Psalmi titulo inscribuntur, cum historia regum ubi de Dauide narratur, minimè conuenire videntur. Ibi enim Chusi princeps quidē sociorum David, filius uero Arachi memoratur. Hic autem filius Hiemenei. Est enim nec hic neq;

Achitofel con
siliū

aliquis alius filius Hiemenei ex his qui ibi apparent. Sed quoniam is Chusi transfugam se simulando in partes quidem Absalonis transiuit, Achitophelis uero ducis peritissimi & audacis consiliū de inuadendo David atq; irruptione faciendā irritauit, atq; ita strenuam ac fortem operam nauauit Dauidi: idcirco filius Hiemenei est hic appellatus, id est filius dextræ. Illum enim consulentem nullum tempus intermittendum, sed imparatum statim petendum, admitti non permisit: ut induceret, inquit historia, dominus in Absalonem omnia mala. Consiliū itaq; ut rem differret eo dedit animo, ut moras innecteret, Dauidicq; tempus colligendi exercitus tribueret. Ex quo receptus gratusq; apud Absalonem fuit dicentem: Bonum consiliū dedit Chusi filius Arachi, longe q; melius consilio Achitofel. Dauid amico interea per sacerdotes Sadoch & Abiathar quæ instituta essent ostendit, ac præcepit ne in Araboth deserti castrametaretur, sed ut transire maturaret. Quoniam itaq; ob bonum cōsiliū dexter ac commodus est factus Dauidi, ex officio & facto laudabili cognomentū accepit. Hac itaq; de caussa filius Hiemenei, hoc est, filius dextræ dicitur. Ipsa namq; scripturæ consuetudo, peiores à peccato magis censere, quàm à patribus solet: meliores uero filios ex aliqua eis conueniente uirtute. Quamobrem diabolus Apostolus perditionis filiū appellat. Nisi enim, inquit, reuelatus fuerit iniquus ille filius perditionis. Et Iudam dominus in Euangelio filiū perditionis uocauit: Nullus (inquit) perit nisi perditionis filius. Filios autē sapientiæ eos uocat, qui in dei cognitione sunt formati: iustificata est, inquit, sapiētia à filiis suis. Et si fuerit, inquit, ibi filius pacis. Non igitur mirum uideri debet, si nūc corporale eius tacendo patrē, dextræ filium potissimum socium Dauidis nominet, ex re gesta nomen sibi cōpetens usurpans. Domine deus meus in te speravi, saluum me fac. Putatur uulgare quid esse, & quod à quouis possit rectē dici illud, domine deus meus in te speravi, saluum me fac: At tale nō est. Qui namq; in homine sperat, uel alicui rei alij animi pendulus in uita confidit (Verbi gratia, Potentiæ, diuitijs, uel aliorum alicui, quæ apud multitudinē clara putantur): dicere non ualet: Domine deus meus in te speravi. Præceptum est enim non oportere in principibus sperare, aut in filiis hominum, in quibus non est salus. Et rursus: Maledictus homo qui confidit in homine. Quemadmodū nec quicquam aliud præter deum colere oportet, sic nec in alio sperare quàm in deo omnium domino fas est. Spes mea, inquit David, & cantatio mea dominus. Sed quomodo primū seruari à persequentibus deinde, liberari rogar? Puncti enim distinctio claram hic reddit orationē. Saluum me fac, inquit, ex omnibus persequentibus me. Deinde sequitur: Libera me nequando rapiat ut leo animam meam. Quæ igitur differentia inter seruari & liberari? Seruantur propriè debiles, liberantur uero ij qui capti in custodia retinentur. Propterea se qui per se debilis & in se fidem accipit, propria fide seruari dicitur. Fides tua, inquit dominus, te saluum

Seruari & liberari
differe
rentia

A te saluum fecit. Et rursus: Fiat tibi sicuti credidisti. Qui uero liberari cupit, præcium aliunde pro se dependi expectat: Qui itaq; morti obnoxius est cognoscens quem admodum unus est seruator, unus item liberator, ait: In te speraui, saluum me fac ex debilitate: libera me item ex captiuitate. Existimo autem quòd generosi dei athletæ per omnem uitam cum inimicis inuisibilibus continuò pugnantes, postquàm omnes eorum subterfugerint insectationes, prope uitæ finem constituti, à mundi principe examinantur: ut si ullo modò ex certaminibus, uulnera accepisse, uel si quos peccatorum recessus retinere deprehendantur, illos detineant: si uerò integri & sine uulneribus nihilq; admisisse reperiantur, ut sobrii & liberi apud dominum requiem inueniant. Orat itaq; de uita præsentis & futura. Serua me, inquit, hic à persequentibus me: libera uero me, tempore reddendæ rationis, nequando rapiat ut leo animam meam. Et hæc ex ipso domino discere potes dicente: Nunc princeps mundi huius eijciatur foras, & in me non habebit quicquam. Sed is quidem, qui nihil unquam admisit, rectè dicit, in me nò habebit quicquam. Homo autem satis habet, si dicere audet: Venit princeps mundi huius, & in me habet pauca & modica. Periculum itaq; hæc pati fuerit, nisi nobiscum liberantem pariter & seruante habeamus. Duobus autem propositis totidem sequentia respondent. Serua me ex multitudine persequentium me & libera me, nequando rapiat animam meam ueluti redemptore carentem. Domine deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam & comprehendat. Mos est scripturæ, retributionis nomen non solum in præmium aliquod boni & mali accipere, sed in actionum principio, ut, Retribue seruo tuo, pro tribue. Dare namq; initium benefaciendi est, Retributio. Reddere uero, mensuram ijs quæ sunt tributa æqualem circumscribere. Retributio autem, alterum ferè dandi principium ac bonorum seu malorum in quosdam circulus quidam ac periodus. Arbitror autem, quando pro petitione quasi repetitionem ponens oratio, retributionem requirit, quod talem habeat sensum: Prouidentia ac curæ debitum, quod ex natura parentes necessario debent liberis, hoc mihi exhibeas peto. Debetur namq; liberis à parente secundum naturalis amoris affectum sustentandæ uitæ cura. Parentum enim est, inquit, colligere liberis, ut præter hoc quod ad uitam illos genuerunt, etiam uiuendi subsidia subministrent. Ad hunc modum in scriptura, in primarijs operationibus redditionis seu uicariæ retributionis dictio usurpari solet. Hic uero uidetur cōfidenter dicere, quoniam non reddidi retribuentibus mihi mala, non reddidi paria. Itaq; si feci hoc, & si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Inanis aut ab inimicis ille decedit, qui ex gratia Christi plenitudine excidit. Persequatur itaq; inimicus animam meam. Comprehendat & conculcet in terram uitam meam. Anima iusti à corporis affectibus liberata, uitam habet cum Christo absconditam in deo, ut dicere cum Apostolo ualeat: uiuo autem iam nò ego, sed uiuit in me Christus. Item quod nunc uiuo in carne, in fide uiuo. Peccatoris autem & eius qui secundum carnem uiuit anima, & corporeis affectibus inquinatur, in prauis cupiditatibus ut in luto quodam continuo uolutatur: quam conculcans inimicus magnoperè conmaculare, & ueluti in puluerem redigere contendit, irruens in iacentem, ac pedibus illum proterens. Conculcet in terram, hoc est, in corpus terrenum uitam, uidelicet

prolapsi, & gloriam meam in puluerem deducat. Sanctorum enim, qui cum suis peris conuersantur, & sibi thesauri sempiterni bona thesaurizant, gloria in cælo est. Terrenorum uero & secundum iura carnis uiuentium gloria, in puluerem deduci dicitur. Qui enim ex opibus fluxis ac fragilibus gloriatur, & hominum honorem breui tempore duraturum amplectitur, & in abundantia rerum corporalium spem habet, is profecto in cælum non aspirabit, sed in puluere permanebit. Exurge domine in ira tua. Mysterium resurrectionis iam impleri Propheta orat, in peccatorum condemnatione, uel in cruce exaltatione, quæ futura erat, postquam ad supernum creuerit inimicorum malitia. Potest & talis inferri sensus: Quando eleuatum fuerit uitium ac in summo præcipitiq; steterit, poteris tu quemadmodum bonus medicus depascentis mali terminos præoccupans, sistere morbum late uagantem ac serpentem, & eius continentiam ac contagionem plagis tuæ disciplinæ incidere ac prohibere. Et exurge domine deus meus in præcepto quod mandasti. Potest item hic sermo ad resurrectionis mysterium referri. Nam Propheta iudicem exhortatur ut exurgat in peccati omnis ultionem, & ad mandata perficienda quæ nobis prius constituit. Potest etiã usurpari ad rerum Prophetæ, quæ tunc congebant, constitutionem: & ita deum rogat, ut ad uindictam præcepti neglecti quod mandauit, exurgat. Præceptum autem erat hoc: Honora patrem tuum: & matrem tuam, quod filius ipsius transgressus erat. Ideo rogat ut eum corrigat atq; castiget, & exemplum tam impium ne toleret, neu cunctetur: sed exurgat in ira, & exurgens proprium uindictæ mandatum. Non enim, inquit, tam me ulcisceris, quam præceptum tuum neglectum, quod ipse mandasti. Et synagoga populorum circundabit te. Certum enim est, quod castigato uno improbo, multi conuertentur. Itaq; malitiam istius puni, ut multa populorum synagoga te circundet, & propter hanc in altum regredere. Pro circūdante te ac uenerante synagoga, quam possedisti per gratiam descensionis in carnem, & legis nouæ ordinationem, regredere in altum gloriæ quam habuisti ante mundi constitutionem. Dominus iudicat populos. Multis in locis scripturæ sermo de iudicio diffunditur, ut necessarius & opportunissimus ad doctrinam pietatis apud eos qui in deum per Iesum Christum credunt. Quoniam tamen uarijs scribitur modis, confusam fortasse mentem eorum qui non recte ac diligenter ea quæ sunt significata percipiunt, reddere poterit. Qui enim credit in me non iudicatur: qui non credit, iam iudicatus est. Si uero qui credit similis est impio, quomodo in primo dicitur Psalmo: Non resurgunt impii in iudicio: Et si credentes filij dei ob fidem facti sunt, ac propterea digni facti sunt, qui & ipsi dii uocentur, quomodo deus stetit in synagoga deorum, In medio autem deos diiudicat: Sed uidetur aliquando iudicare pro, probare, in sacris uoluminibus accipi: quandoq; uero pro cōdemnare. Quando probare significat ait: Iudica me domine, quoniam in innocentia mea ingressus sum. Ibi enim subiungit, proba me domine & tenta me. Quando uero condemnare significat: Si nos, inquit, ipsos iudicarem, non utiq; iudicarem. Si enim nos ipsos perscrutarem, cōdemnationi subijceremur. Rursus dicit. Iudicio contendet dominus aduersus omnem carnem: hoc est, in exquirenda ratione eorum quæ acta sunt unicuiq; iudicio se ipsum subiiciet, & sua præcepta peccatorum factis opponet: euidenter ostendens, quod in salutem iudicandorum quæ se decebant, cuncta fecerit: Ut qui peccauerunt certi facti quod rei & ob-

A rei & obnoxij criminibus diuinum sustineant iudicium, meritam poenam sponte
 subeant. Est & alia significatio ex hac uoce iudicare, ut ait dominus: Regina austri
 exurget † & condemnabit generationem hanc. Eos enim qui à diuina & uera do- *na laqueum*
 ctrina se auertunt, ac disciplinam & sapientiæ dogmata minimè respiciunt, compa-
 rabit atq; opponet alienigenis ac sepositis ea recipientibus. Ex quo grauiores da-
 tuos poenas super admissis, illos dicit. Existimo enim quòd non similiter omnes à
 iusto iudice iudicabuntur, qui terrestre hoc corpus accipiunt, propterea quòd quæ *Idem delictum*
 cuiq; nostrum externè accidūt plerunq; inter se differunt, atq; ideo uariū reddunt *apud diuersos*
 cuiusq; iudiciū. Aut enim grauat peccata nostra, aut extenuat occasio eorū, quæ nō *nō semper me*
 ex nobis sunt, sed inuitos nos adobruūt. Fac ut aliquis ab initio in prauis moribus *rerum eandem*
 educatus, super libidine aliqua in quā inciderit sit iudicandus: qui à parentibus im- *poenam.*
 puris in omni intēperātia nutritus, in ebrietatibus, comestationibus, ac turpi collo-
 quio fuerit. Alius uero multa habuerit, ad bene beateq; uiuendū prouocātia, nutri-
 tionē, praeceptores, doctrinā, sermonem diuinorū, lectiones salutes, parentū ad-
 monitionē, instructiones ad grauitatem modestiamq; deducentes, præterea uiuen-
 di formulam accuratam: & tamen postea idem peccet: quod alter redditurus ad po-
 stremū factorum rationē, quonam modo non maiores longè, quā ille poenas me-
 rito dare oportere existimabitur? Hic enim ob id tum culpabilis erit, quòd inditis
 menti salutarib. occasionibus nō rectè usus est: alter uero prætèr hæc etiā cum ma-
 gnū ad salutem adiumentū habuerit, propter intemperantiā ac breuissimi tēporis
 negligentiam & incuriam sese prodidit. Similiter autem & is qui in pietate mox à
 cunis educatus, & inter diuina dogmata conuersatus, inq; lege dei enutritus, quæ
B omne peccatū traducit, & ad contraria prouocat: non eandem habebit idololatrię
 excusationem, quā ille qui ex profanis & infidelibus natus parētibus, ab initio ido-
 lis & imaginibus colendis est assuetus. Dominus iudicat populos: aliter Iudæū &
 aliter Scythā. Hic enim in lege requiescens, & in deo gloriabundus, & meliora pro-
 bās, edoctus legem, & prætèr communem intellectum, prophetarū ac legis instru-
 ctus literis, si contra ius fasq; fecerit, aut iustitia exciderit, longè detestabilior & gra-
 uioribus erit obnoxius peccatis. Scythæ autē Nomades agrestibus & inhumanis
 educati moribus, rapinis ac prædis inter se assueti, iræ nulla temperantia indulgen-
 tes, lites deniq; omnes ferro dirimere prompti, & contentiones per sanguinem sol-
 uere edocti, siquid forte inter se humanitatis aut bonitatis cōmunicauerint, nobis
 ob propriā uirtutis & legis institutionē, siquid forte defecerimus, longè grauiorem
 præparant mulctam. Iudica me domine secundum iustitiam meam, & secundum
 innocentiam meam super me. Videbitur hic sermo aliquid fortè iactabundum, &
 gloriosum, & simile aliquid orationi pharisęi sese extollētis habere. Diligenter attra-
 men intuenti Propheta noster ab hoc uitio procul omnino esse iudicabitur. Iudica
 me domine (inquit) secundum iustitiam meam. Multa, inquit, de iustitia dicuntur, &
 perfectæ iustitiæ fines comprehensū sunt difficiles. Est enim & angelorum iustitia *De iustitia*
 quæ humanam superat: si qua uirtus est supra angelos proportionabilem habet
 magnitudini ordinisq; præstantiam. Postremò ipsius dei iustitia omnem excedit
 mentem, omni genitæ naturæ incomprehensibilis atq; inenarrabilis. Me igitur iu-
 dica domine secundum iustitiam meam: hoc est, hominibus tantum comprehen-
 sibilem & possibilem his qui in carne uiuunt. Et secundum innocentiam meam su-
 per me.

*Innocētia quo
modo intelli-
gitur.*

*Recti cordē
qui sint.*

*Corda & re-
nes.*

per me. Sic enim maximè uidetur, multum à pharisæi arrogantia distare. Innocentiam enim suam nominat, simplicitatem inexperientiamq; ac ignorantiam eorum quæ necessaria sunt cognitu. Sicut in prouerbijis dicitur: innocens omni uerbo credit. Quoniam itaq; nos homines in plurimis ob inconsiderantiā & inexperientiam erramus, deum rogat super innocentia ueniam. Ex hoc autem palam est, quòd ea quæ dicta sunt, humilitatem Prophetæ magis quàm superbiam præ se ferre uidentur. Iudica me (inquit) secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam in me existentem, id est, secundum iustitiam humanæ fragilitatis, & secundum morum meorum simplicitatem. Scio me non uersatilem, neq; in mundi negotijs circumspectum: sic me peccantem, proportionem meam & fragilitatis & ignorantiae iudica. Consumatur nequitia peccatorum. His uerbis uerum se præcepti euangelici discipulum ostendit. Orat enim pro persequentibus se: & ita orat, ut sine quodam eorum circumscribatur iniquitas. Quemadmodū si quis oret pro ijs qui corpore laborant ac dicat: consumatur laborantium morbus. Etenim ne ultra, instar cancri uicina quæq; depascentis, serpat peccatum, precatur ut illi à deo ponatur terminus, ne ultra profundatur hoc modo inimicos diligens, ac benigne latere ijs qui se oderūt, cupiens. Et diriges iustum. Rectus, iustus nominatur, & rectū cor quod bene facit. Quid igitur uult orando Prophetæ? Orat enim ut qui iam rectus est dirigatur. Nihil, dicet aliquis, obliquū aut obtortū, seu transuersum, in recto erit. Sed profectò necessaria hæc pro iusto petitio, ut rectum eius mentis propositum per directionē dei regatur, ne præ fragilitate quandoq; ueluti à canone ueritatis declinet, neq; ab inimico ueritatis dogmatis obtortis lædatur: cum nequaquā in rectitudine animi diu perseverare, nisi à deo dirigat, possit. Scrutans corda & renes deus. Scriptura multis in locis, cor, pro mentis ac rationis principatu, renes uero pro ea parte animæ quæ desideria fouet accipere solet: & hic idipsum significat, quasi dicat, Iudica me deus cum in dogmatis quæ habeo de pietate, tum in affectibus ac perturbationibus animi. Tu namq; corda & renes perscrutaris. Scrutatio proprie est cū omnibus uestigationibus & argumētis inquisitio, quæstioq; de rebus occultis à iudicibus habetur: ut qui earum sunt conscij, multis coacti tormentis in apertum constituent. Apud iudicem enim eorū, qui minimè decipi aut falli potest, notistarum cogitationum omnium simul & actionum ad postremum quæstio habetur. Nemo itaq; eum iudicio præueniat, neq; ante tempus iudicet, donec ueniat ipse qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordiū. Dum deus corda & renes scrutatur, suam ostendit iustitiam. Tentatum est cor Abraham, an deum ex tota anima & ex toto corde diligeret, quando Isaac filium iussus est in holocaustum offerre: ut plenè ostenderet, quàm filium supra deum non amaret. Probatus est et Iacob fratris insidias passus, ut appareret in tantis Esau peccatis de fraterno amore nihil remisisse. Horum itaq; corda scrutatione quadam sunt examinata. Renes uero Iosephi probati sunt, quando insaniente erga se lasciuia domina, libidini turpissimæq; uoluptati uirtutem ille continentiae prætulit. Ad hoc autē probatus est, ut spectatores diuini iudicij animaduertent iure illi honorem maximum exhibitum, cum in maximis probationibus eius grauitas & modestia claruisset. Auxilium meum à deo. Proprie in bellis iij qui eruptionem inimicorum sustinent, auxilium quærunt. Hic uero inuisibiles Prophetæ sentiens inimicos, & instans

A stans sibi periculum ex inimicis undiq; irruentibus animaduertens, ait: Auxilium
 meum, non ex diuitijs, non ex rebus corporalibus, non ex fortitudine, aut potentia
 mea neq; ex cognatione humana, sed ex domino. Quale autem mittat auxiliū tū
 mentibus se deus, alibi à Psalmo didicimus dicente, Castrametabitur angelus do-
 mini in circuitu timentibus ipsum, & liberabit eos. Et rursus: Angelus domini eruit
 me, qui saluos facit rectos corde. Rectus corde is est, qui animum retinet utrinq; *De corde res*
 paratū, ut nec in rebus excedat, neq; rursus deficiat, sed in medio uirtutis consistat. *sto*
 Qui enim in fortitudine deficiet, in timiditatem ruet: si uero excefferit, in audaciam.
 Quamobrē huiusmodi homines scriptura obliquos & obrortos nominat, qui à
 uirtutis medio ad excessum seu defectum tendūt. Quemadmodum enim obliqua
 linea sit, si nunc in curuum, nūc in conuexum deducatur: sic item cor obliquum est,
 quod nunc per iactantiā arrogantiamq; effertur, nunc per calamitates & dolores
 deiicitur. Ideo ecclesiastes ait: Obliquū nō dirigitur. Deus iustus iudex fortis & pa-
 tiens, non irascetur per singulos dies. Hoc uidetur Propheta aduersum eos inferre,
 qui tum in rerū euentibus turbabantur, quasi suorum perturbationem cohibens,
 ne diffidant diuinę providentię, uidentes inultum patrem ex filij iniuria & infecta
 tione, ac Absalonis furorē quotidie conualescentem. Eorum itaq; in cogitationi-
 bus stupiditatem & inconsiderantiam corrigens, ad hunc modum illos obfirma-
 uit, dicens, Deus iustus iudex, fortis & patiens, nō irascetur per singulos dies. Nihil
 temere fit, eorum quę geruntur, sed cuilibet pro mensurę suę portione deus red-
 det, ad quam in hac uita actus suos pręmensurauit. Quoniam igitur peccatū ego
 admissi, ex eo meritam recipio mercedē. Nolite itaq; loqui aduersum deum iniusti-
 tiam. Deus enim iustus iudex. Neque tam humilia de deo cogitate, ut existimetis
 ipsum ad ultionē sumendam impotentē esse. Nam fortis & potens est. Quę ergo
 causa, quod non statim peccantibus pœnā infligit? Quoniā patiens est. Non ira-
 scitur per singulos dies. Nisi conuersi fueritis, gladiū suū uibrabit. Minatorius ser-
 mo ad cōuersionem inducens tardos & pœnitentiam. Non statim minatur uulne-
 ra, plagas, mortes, sed armorum uibrationem, ueluti preparationem quandam ad
 ultionem intentat. Quemadmodū enim qui arma abstergunt ac poliunt, pugnaę
 apparatus per hoc satis ostendunt: sic & sermo hic dei motum ad ultionem osten-
 dere uolens, gladium illum uibrare dixit. Arcum suū tetendit. Non aliquis ner-
 uus arcū dei tendit, sed potentia puniendi quandoq; intensa, interdū uerō remissa.
 Peccanti itaq; minas sermo, quod euadere pœnā nō liceat, si à peccato nō desistat.
 Parata sunt em̄ in arcu uasa mortis. Vasa uero mortis, potentię sunt exitiales inimi- *Arcus*
 cis dei. Sagittas suas ardentibus effecit, ueluti ignē dominus nō adamanti qui non *Vasa mortis*
 absumit, sed ardenti materię lignisq; creauit. Sic & sagittę dei in animas quę mul-
 tū aridę materię & ad cremandū aptę retinent, fabricata sunt. Illi itaq; qui ignitas
 diaboli sagittas prius in se recipiunt atq; habēt, hi sunt demū qui dei sagittas exci-
 piunt. Ideo dicit sagittas ipsius iam ardentibus effectas. Ardent em̄ in anima lasci-
 ui amores, opum cōcupiscentiæ, æstuantes irę, urentes curę animā tabefaciētes, &
 timores à deo alieni. Ille uero qui expers sagittarū huiusmodi est, & dei armaturā
 indutus, à letiferis telis profectō liber remanebit. Ecce parturit iniustitiā, concepit
 dolorē, & peperit iniquitatem. Aliquantulū ad rerū ordinē se cōfusse dictio habere
 uidet. Quoniā pręgnantes primū concipiūt, deinde parturiūt, postremō pariunt.

Lacū aperuit

Hic uero primū parturire, deinde concipere, postremò parere. Ad cordis uero conceptionem euidentissimè conueniunt quæ dicuntur. Irrationales enim hominum incontinentium appetitiones & insanæ ac ineptæ concupiscentiæ, dolores ob acerbicatem æstumq; quem in anima pariunt, dictæ sunt. His itaq; prauis cupiditatibus quicunq; non dominatur, in corde dolorem & laborem concepit. Per iniquas deinde actiones cordis malitiã excludens, parit iniquitatem. Videtur enim hæc dicere, quodammodo erubescens pater iniqui filij appellari: Non meus, inquit, filius Absalon, sed eius est patris, cui se per peccatum addixit. Ideo Ioannes in Euangelio: Quicunq; facit peccatum, inquit, seruus est peccati: Ergo parturit ipsum per iniusticiam diabolus, & concepit ipsum: hoc est in penitissimis uisceribus per proprium affectum tulit. Postremò peperit, palam ipsius iniquitatē ad effectum producens. Nam omnibus quidem Absalonis aduersus patrem insectatio manifesta fuit. Lacum aperuit & effodit eum. Lacus nomen apud scripturam non admodum in bonam partem plerūq; reperitur: sicut nec puteus in malam. Lacus enim est in quem Ioseph deiectus est a fratribus suis. Et cū interficerentur primogeniti Aegypti à primogenito Pharaonis usque ad primogenitum eius quæ erat in lacu. Et in Psalmis: Deputatus sum cum descendentibus in lacum. Et in Hieremia: Me fontē aquæ uiuæ reliquerunt, & effoderunt sibi lacus pertufos, qui non poterunt aquam continere. Et in Daniele lacus leonum scribitur, in quem coniectus est Daniel. Putreum aut effoderunt Abrahā & filij Isaac: & ad puteum exiens refocillatus est Moses. Et mandatum à Solomone accepimus ut aquam potemus ex uasis nostris, & ex fonte puteorum nostrorū. Deniq; seruator noster apud puteum cum Samaritana de diuinis mysterijs est locutus. Causam uero cur lacus ad peiora, puteus uero ad meliora usurpatur, hæc esse existimamus: quod aqua in lacu extranea quodammodo cadensq; è cælo est: in puteis uero aquarum uenæ priusquam loca effodiantur profusæ uidentur, reclusis terræ uisceribus occultis. Et in animabus quoq; fossa quædam est in quam cadunt quæ meliora sunt, ac deinde mutantur, & edulcorantur, quando quis honestarū rerū cogitationes incidentes ad peiora peruerit & ad ea quæ ueritati sunt contraria nihil omnino curans habere honestè. At contrā, si occultis amputatis uitij, obstructas salientis aquæ uias patefecerit, fons apparebit, atq; lux in sermone, & præceptis potabilibus. Idcirco cuilibet sibi puteū effodere necessariū est, ut mandatum supradictū conseruet. Bibe aquam ex tuis uasis, & è fonte puteorum tuorū. Sic itaq; nos filij cēsebimur effodientiū puteos Abrahæ & Isaac & Iacob. Lacus minimè faciendus, ne in fossam incidamus, quæadmodū hic dicitur neue audiamus ea quæ ab Hieremia scripta sunt in peccatorū probrū ac uicuperationē: deo de ipsis dicente quorum pauloantè meminimus: Me fontem aquæ uiuæ reliquerūt: & lacus pertufos sibi effoderūt, qui aquas cōtinere non poterunt.

IN PSALMVM XIII DOMINE QVIS

habitabit in tabernaculo tuo.

ermone hoc uolens Propheta eum, qui beatitudinem assequutus, perfectus sit, describere, ordine quodam & uita meditationū suarum utitur, & ab his quæ prima & magis attendenda uidentur, principium orditur, Domine quis inolet tabernaculum tuum. Incolatus enim diuersorium est & breue tempus non stabilem habens uitam, sed fluxam, spem ad alteram

a meliora migrandi ostendens. Sancti autem uiri est, hanc uitam more hospitis trans-
 ire, ac ad alteram properare. Ideo & Dauid de ipsa loquitur: Incola ego sum in ter-
 ra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Incola item fuit Abraham, qui ne terræ
 quidem uestigium propriè possedit: sed ubi opus ei sepulchro fuit, id argento mer-
 catus est. Ex quo sanè scriptura demonstrat: quemadmodum in carne uiuentem,
 incolam esse oporteat: migrantemq; ex hac uita in locis proprijs requiescere: quo-
 niam in hac uita incolit cum alienis: Terram uero corpus in sepulchro recipientem,
 domum sibi constituit. Beatus profectò, qui ijs quæ in terra sunt, non ut proprijs
 utitur, neq; hic moram ut in patria constituit: quin potius grauatus ex eo, quòd in-
 colatū hunc casum nouit esse à rebus potioribus, & diuersorium condemnationis
 terram hanc incolit, ut à iudicibus quibusdam ob crimen aliquod ex propria terra
 in alienā expulsus. Rarus est qui præsentibus, nō ut proprijs uacet: diuitiarū usum
 fluxū atq; fragilē sciat: corporis ualitudinē prosperā breui tempore duraturā, po-
 stremò humanæ gloriæ felicitatē minimè firmā ac stabilē esse cognoscat. Quis er-
 go incolet tabernaculū tuum? Tabernaculū dei hominis caro dicitur ad animæ ha-
 bitationem, à deo data. Quis carni huic ut alienę attenderit? Quemadmodū inco-
 lē terram mercenariam ad uoluntatem eius à quo illam receperunt, colunt: ita &
 nobis carnis cura ad præceptum traditur: ut cōgruē eam exercentes, fructum ex ea
 bonū præbenti reddamus. Si uero deo digna fuerit caro, reuera dei tabernaculum
 ipse in sanctis habitat. Talis enim est eius, qui tabernaculum dei incolit: propterea
 dicit, Domine quis tuum tabernaculum incolet? Deinde ad perfectos procedens,
 ait: Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Iudæus quidem ut qui terrestria sa-
 pit, quando montes audit, ad Sion statim recurrit. Quis requiescet in mōte sancto
 tuo? Ille qui carnem incoluit, in monte sancto tuo requiescet. Mons ille locum cœ-
 lestem illustrem atq; clarū significat: de quo Apostolus ait: Appropinquāstis ad
 montem Sion, ciuitatem dei uiuentis, Hierusalem cœlestem: in qua festum ac cele-
 britas angelorum ecclesiæ primogenitorum descriptorum in cœlis existit. Post
 quam pertransijt hanc carnem aliquis, quam non ex animo, sed ut alienam inco-
 luit, neq; ut propriæ adhesit: tandem quòd propria membra castigauerit, ac ra-
 tioni obtemperantia reddiderit, supraq; terram sanctitatem custodierit, dignus est
 in monte sancto requiescere: quem Psalmista exoptans alibi ait: Pertransibo in lo-
 cū tabernaculi admirabilis. Et rursus: Quam dilecta tabernacula tua domine uirtu-
 tū? Illic nos, cum ea quā ad proximos ratione quietis illius in hoc mōte, habemus,
 tum quā ex mammona iniquitatis cōparamus, amicitia requiescere faciet. Facite, in-
 quit, uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cū defeceritis recipiant uos in æter-
 na tabernacula. De hac cōmoratione dominus etiā per modū precandī ait: Pater
 sancte, da ut ubi ego sum, & illi sint. Rarus profectò, rarus, qui in corpore sit in-
 cola, & qui in monte requiescere mereat. Propterea ut dubitās ait: Quis incolet, &
 quis requiescet? Quemadmodū illud: Quis nouit sensum domini? Item illud: Quis
 annuntiabit uobis ignem illum ardentem? Quis annuntiabit uobis locū illum sem-
 pitemnū? Rursus illud: Quis nā fidelis & prudens dispensator? Et Interrogatorium
 forte est illud quis, responsum à domino exquirentis: cui dominus soluens dubiū,
 ait, Ambulans immaculatus, & faciens iustitiā. Si immaculatus est, & nullo bono-
 rū deficiēs, ab omniq; uitio in uita procul: quid quæso ab eo differt, qui facit iustitiā

An eundem

*Ambulās im-
maculatus
Faciens iusti-
tiam*

Dolus

Proximus

An eundem sensum duplicibus uerbis enuntiat cum dicit, *Ambulās immaculatus, & faciens iustitiam*, uel propriam quandam sententiam utrunq; dictum continet: ut sit immaculatus secundum interiorem hominem, in omni uirtutis genere perfecte pręparatus atq; instructus: faciens autem iustitiam, qui ea quę circa corporis agibilia uersantur, recte absoluerit: Oportet enim non solum ea quę sunt recta iustitiam facere: sed etiam iusto rectoq; animo facere, secundum illud: Rem iustam iuste prosequere, hoc est, cum ratione iustitię rem iustam absolue. Verbi gratia: Idiota aliquam pręparat medicinam aut curā, quę opem ferat ægrotanti, non tamen hoc facit ut medicus, cum arte careat, atq; ideo artis finem minimè consequitur. Ambulans itaq; immaculatus, mente perfectus erit. Faciens autem iustitiam is est, qui secundum Apostoli uocem, haud erubescendus est domini operarius. Attende dicti onis uim. Nō dixit, qui ambulauit, sed qui ambulat: neq; qui fecit iustitiam, sed qui facit. Non enim unus actus perficit studiosum, sed in omni uita, uirtutis opus pręstare oportet. Qui loquitur ueritatē in corde suo, & non egit dolum in lingua sua. Rursus & hęc similitudinē quandam & societate inter se habere uidentur. Loqui ueritatem in corde, & non agere dolum in lingua sua, quemadmodum illa, ambulare immaculatē & facere iustitiam. Quemadmodum enim ibi & interioris hominis perfectionem, & in rebus agendis dexteritatem significari ostendimus: sic & in hoc loco, quomodo id quod loquimur, ex cordis abundantia (ut dicitur) loquimur, uelut ex fonte affectus intrinseco fluentibus uerbis, prius dixit: In corde ueritatem, deinde in uerbo simplicitatem per linguam significauit. Duo autem ueritatis significata inuenimus: Vnum quidem, earum rerum comprehensionem, quę beatam omnino uitā spectant. Alterum, circa ea quę in hac uita uersantur agenda, prudentiam ac sanum iudicium. Illam igitur ueritatem salutis adiutricem in corde existentem hominis perfecti, oportet sine dolo in omnibus proximo exhibere. In huius autem uitę negotijs si forsan ueritatis studiosus orauerit, nihil illi ad ea quę hic dicuntur atq; promittuntur erit impedimento. Quod enim stadia sint terrę uel maris, quot uel in cœlo astra moueantur, & quantum alterum alteri celeritate præstet in his & similibus ueritatem ignorare, nihil profectò ad beatitudinem à deo promissam conferendam impediementi adfert. Forsam psalmus hic & tale aliquid uidetur adducere. Quod ea quę de ueritate sunt, hoc est mystica, loqui conuenit, nō cum quolibet, sed cum proximo, hoc est, non prodena illa esse uulgo, sed narranda ijs qui mysticis seu sacramentis communicauerint. Si uero ueritas est dominus noster, impressam & quodammodo signatam hanc quisq; in corde suo ueritatē retineamus: de qua loquētes in cordibus nobis ipsis, dolo sermonem Euangelij, dum illum proximo annuntiamus, ne inuertamus Qui dolum nō egit in lingua sua. Sæpe numero inimicus dei dolus apud scripturam taxatur. Exterminabit (inquit) dominus omnia labia dolosa. Item dolus in corde operantiū mala. Quandocunq; enim quod bonum est, peioris commixtione adulteratur, dolus dicitur. Ut uinum dolum sufficit, dum eo peius admiscetur, ut si aqua illi addatur. Item aurum falsatur, dum cum argento & ære coit. Sic & ueritas dolum patitur, quando suis uerbis falsa & deteriora cōnexa sentit. Nec fecit proximo suo malum. Quem psalmus hic proximum appellet, nemo dubitat eorum qui audierunt euangelium, interrogante quodam ac dicente: Quisnam est meus proximus? Cui dominus dixit parabolam illius, qui descendit

A descendit ab Hierusalem in Hierico: quem & interrogauit, quis horum tibi uide-
 tur fuisse proximus? & ille, qui fecit, inquit, misericordiam cum illo. Docuit enim
 per hæc omnem hominem putandum esse proximum. Hoc autem mandatum
 obseruatu difficile, multamque requirit diligentiam. Opus nanque nec minimo
 quidem, nec maiori proximo quicquam nocere: non uerbo lædere, non ab eo quæ
 illius sunt auferre, non malum aliquod optare, non denique rebus eius lætis omni-
 no inuidere. Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos. Dubia dictio,
 utrum ipse non fecerit aliqua quæ sint causa recipiendi opprobrium a proximo
 suo, & hac de causa non acceperit ab ipso opprobrium: an potius nullum proxi-
 morum ipse uituperauerit eorum, qui casibus humanis sunt exagitati, uel corpo-
 ralibus molestiis, uel alijs quibusdam carnis dispendijs, quæ sæpe in uita eueniunt,
 obnoxij sunt. Neque enim qui peccauit probis insectandum est, ut est scriptum: Ne
 uitupera hominem sese a peccato conuertentem. Nunquam enim ad delinquen-
 tium utilitatem opprobrium sumitur: quod satis ostendit Paulus ad Timotheum
 discipulum suum: Argue, increpa, obsecra inquit. Nequaquam tamen ad contu-
 melias & opprobria ueniendum præcepit. Castigatio enim & increpatio peccato-
 ris correctionem spectare uidentur, opprobrium uero ad contumeliam potius &
 confusionem. Paupertatem uero & ignobilitatem & ignorantiam & corporis im-
 becillitatem probro dari, omnino homini studioso ac uirtutem sectanti fugiendū.
 Quæ enim nobis inuitis eueniunt, hæc omnino inuoluntaria sunt: At mala mini-
 me uoluntaria, misericordia magis quam exprobratione aut conuictijs digna sunt.
 B Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem dominum
 glorificat. Magni profectò ingenij, magnique propositi, & in nullo rerum huma-
 narum usu errantis: denique illius qui ad summum habitum iustitiæ peruenit, est:
 ius scilicet unicuique pro dignitate distribuere, utpote iniquos ad nihilum deducere,
 nihilipendere, quamuis magna obtineant imperia, opibus affluant pluribus,
 generis polleant nobilitate, aut alio tumeant fastu: modò iniquitas in eis conspi-
 ciatur. Contra uero, timentens dominum, & si pauperes sunt & ignobiles & idi-
 otæ sermone, corpore debiles, gloria extollere, beatosque existimare, id quod à
 spiritu sancto acceptum est, dicente, Beati qui timent dominum. Eiusdem nanque
 bene institutæ mentis fuerit, & agentem iniqua, quamuis clarum ac potentem ni-
 hilipendere, & timentem deum, quamuis tenuem ac pauperem, nec quicquam ex
 ternorum possidentem glorificare. Qui iurat proximo suo & non decipit. Quid
 hoc est? Hic iuramentum homini perfecto inter eas uirtutes, quæ illum decet, con-
 cedi uidetur: in Euangelio uero prorsus prohibetur. Quis incolet tabernaculum
 tuum, & quis requiescet, in monte sancto tuo. Qui iurat proximo suo, & non de-
 cipit. Illic uero: Ego autem dico uobis, ne iuretis omnino. Quid igitur dicemus?
 Quod ubique dominus tam in ueteri, quàm in noua lege eandem habet præceptionis
 considerationem: Cupit enim peccatorum affectibus occurrere, ac diligentia præ-
 uenire, & a primis inijs iniquitatem extinguere, ut quidem uetus lex ait: Non
 mœchaberis. Dominus uero: Non concupisces. Illa item: Non occides. Dominus
 perfectiora instituens: Non irascaris. Sic itaque in hoc loco Propheta quidem iura-
 mento

*Mandatum de
 proximo non
 ledendo quàm
 difficile*

*Non sunt pro-
 bro dāda quæ
 nostræ potesta-
 tis non existunt.*

Sermones quidam figuram habentes iuramenti.

Gen. 42

Alcerosis mentis non omni ius credendum

mento uidetur assentiri. Dominus uero omnem periurij occasionem auferre, ac iurantiū periculis occurrere uolens, iuramentū omnino tollit. Qui enim iurat, aliquando etiam fallit: qui uero non iurat, is & periuriū uitauit. Vocat item iuramentū multis, in locis immutabilem firmamque rei ac propositi cuiuslibet confirmationem, ut est illud: Iurauit & statui custodire iudicia iustificationis tuæ. Item, Iurauit dominus & non poenitebit eum. Non quod deum ad testamentum dictorum fidemque dubietati faciendum adduxerit, sed quod is immutabili ac firmo decreto gratiam promissionis Dauidi confirmauerit. Sic & hic dictū esse potest, illud, Qui iurat, proximo & non decipit, hoc est, qui promissa confirmat proximo & non decipit, ut cum seruatoris dicto conueniat. Sit sermo uester est est, non non. De rebus existentibus affirmare poteris & annuere: de non existentibus uero, & si omnes homines adhortarentur, nunquam ullo pacto inducaris, ut contra ueritatis naturam affirmes. Non facta est res, negatio sequatur: facta est, consensu affirmetur citra alterius cuiusquam connexionē conare ipsam ueritatē, ut in se est, nudā sustinere, simplici asseueratione contentus. Qui uero sic affirmanti minimē crediderit, ipse uiderit: damnum sentiet incredulitatis. Turpe enim & omnino stultum, sese ut fide indignum accusare, & ad iuramenti securitatem confugere. Sunt autem quidam sermones, iuramentorum quidam figuram habentes, non tamē iuramenta omnino existentia, sed remedia potius persuadendi, ut Ioseph Ægyptium familiarem sibi reddere cupiens, per sanitatem iurauit Pharaonis. Et Apostolus charitatem suam erga Corinthios ostendere uolens, ait: Per gloriam uestri quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Non enim ab euangelica doctrina discessit is cui cōcreditum erat Euangelium, sed simplici sermone sub forma iuramenti usus, gloriationem quam in ipsis habebat, omniū sibi pretiosissimam esse hoc pacto ostendit. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Ad communionem & mutuam charitatem, quid est naturæ proprium, nos Prophetia inuitat. Homo enim animal politicum est & sociale. In communi uero conuictu & mutua conuersatione, liberalitate opus est, ad sustentandum egenos. Quod item dominus præcipere uidetur: Omni petenti te tribue. Vult te omnino erga petentes ob fraternam charitatem esse facilē, ratione uero rogantis necessitatem perpendere. Quomodo autem hæc recte perpendi queāt, in actibus Apostolorum dicimus (ut ab his instruamur qui apposite pietatis officium absoluunt) Qui enim, inquit, possessiones uel domos habebāt, uendentes, earum pretia ad pedes apostolorum ponebant, proque cuiusque necessitate distribuebantur. Quoniam enim sæpe numero præter necessarium usum res possessa occasionem mercaturæ, materiamque deliciarum luxuriosis ac prodigis tribuebat, necessario ab ijs quibus pauperū cura commendata erat, facta est æqua facultatū distributio, ut inde diligenter omnium uisibus subueniretur. Quemadmodum enim in morbo aliquo constitutis uini usus sæpe inutilis est, quantum uelut aut qualiter quo uel tempore sit eis bibendum, non facile est omnibus nosse: Idcirco medici hic opus erit officio. Sic & circa necessarium curam dispensatio non ab omnibus utiliter tractari poterit. Multi enim miserabilia membra sibi sponte componunt ad muliercularum deceptionem: unde & mutilata corporis membra ac hulcera ad mercaturæ cuiusdam materiam & occasionem ostentant, quibus ista liberalitas inutilis est prorsus. Nam illis ea in occasione maliciæ uertitur & quæstum. Quamobrem horū latratum repellere oportet, paucisque his

acq̃ his dare. Eis uero qui misericordiā, & fraternitatis charitatem erga illos maxime ostendūt, qui patienter & æquo animo tribulationem ferre didicerunt, sanè illa à domino uerba ad postremum dicentur: Esuriui, & dedistis mihi bibere, & reliqua quæ sequuntur. Scriptum est enim ab eo: Qui uult abs te mutuare pecuniam, ne auerferis. Quod præceptum inter potissima continetur. Nam & pauper cui subuenieris, uerum diuitem ostendet in cœlis, qui pro eo æs tibi soluet alienum. Dicitur enim: qui pauperis miseretur, deo fœnerat. Fœnoris uerò certa fideq̃ digna sponso regnum est cœlorum.

SERMO IN RELIQUA QUAE SUPER EODEM

Psalmo dicenda restant, contra fœneratores.

Mesterna die super Psalmo decimoquarto sermonem apud uos habuimus, quem sub horæ spatio absolueri nequimus: nunc autem ut certi debitores, reliqua quæ restabant libenter exoluturi uenimus. Est enim reliquum breue quidem auditu, adeò ut multis fortè uestrum nihil ex Psalmo præteritum aut relictum uideatur. Scientes itaque uim magnam ad uitæ negotia breue hoc quod restat habere, utilitatē illius, quam adferet, si excutatur, non esse prætereundam putauimus. Propheta enim perfectū planè hominem dignumq̃ uita beata descripturus, in eius gestis secundum uirtutem, illud quoque annumerauit, ut argentum sine fœnore daret. Quod sanè uitium in plurimis scripturæ locis uituperari uidetur. Nam Ezechiel in maximis ponit malis fœnus, & *usuræ malæ.* plus quàm sortem accipere: & lex illud luculenter prohibet, dicens: Non fœnerabis fratri tuo & proximo tuo. Et rursus ait: Fœnus supra fœnus, & dolus supra dolus, & de ciuitate in multitudine malorū deprehensa quid ait Psalmus: Et non defecit de plateis eius usura & dolus. Idem quoq̃ nunc tanquam characterem ac certam notā hominis perfecti propheta noster usurpauit, dicens: Qui argētum suum non dedit ad usuram. Enimuerò inhumanitas est maxima, si is qui astate premittitur, mutuum ad uitæ subsidium quærat, dans uerò minimè sorte contentus, ex miseri calamitate prouentus & opes sibi excogitet. Dominus enim palàm nobis præcepit: Ne uultum auertas ab eo, qui abs te mutuum petit. Auarus autem uidens in *Fœneratoris uersutiæ.* opem necessitate coactum ad genua sua supplicem procumbentem, ecquid non abiectum facientem? quid non loquentem? non miseretur illius utut præter decorum se supplicem exhibeat, communem non cogitat naturam, humilibus supplicationibus nihil cedit: sed immobilis implacabilisq̃ consistens, & nec precibus uincitur, nec lacrymis mollitur, sed negando perseverat. Iurat insuper atque protestatur sese omninò carere pecunia, & quærere si quem ipse fœneratorem inueniat, ac mendacio fidem per iuramentum faciens, iniquæ & inhumanæ mercaturæ impudens peritium addit. Postquàm uerò conspicit miserum illum meminisse fœnoris factumq̃ sortis ultrò offerentem, supercilium remittere ac subridere incipit: tunc demum amicitia paternæ recordatur, & familiarem & amicum appellat. Videamus, inquit, si quid nobis restat depositi argēti. Est enim amici hominis depositū quoddam apud nos, unde quæstum ille facit, graueq̃ fœnus nobis imposuit. Nos uerò ex hoc detrahemus, longeq̃ minore tibi dabimus. His itaq̃ figmentis, ac blandis demulcendo uerbis miserum circumuenit, & libellis obligans ac uinciens, eius etiā calamitosæ paupertati seruitutem addit. Ille demum sese fœnore semel inuoluens,

z ad quod

ad quod digerendum minimè idoneus exstittit, uoluntariam seruitutem per omne uitæ tempus orditur. Pecuniam dic mihi & quæstum quæris ex paupere? & si ille ditiozem te reddere potuisset, quid apud tuas ianuas quæsiuisset? ad auxilium con fugiens, hostem reperit: antidotū quærens, in uenenum incidit. Officium tuum fue rat, hominis depressi egestatem consolari. Tu uerò potius ad auges, fructū ex ho mine destituto qualemunque comparando: ueluti si quis medicus ad aliquem la borantem accedens, loco remedij ac reddendæ sanitatis, id quod ei uirium restabat, auferret: & tu inopum calamitatem uectigalem ac prouentuum materiam tibi con stituas: & ut coloni ad satorum augmentū hymbres exoptant: sic tu egestatem ho minum, ut pecunia tibi succrescat, exquiris. An ignoras quòd maior tibi pecca torum exurgat aceruus, quàm sit accessus opū quem ex usuris uenaris? Nam qui mutuum quarit, grauatus rerum angustia quando respicit ad paupertatem, despe rat de solutione: quando uerò præsentem considerat egestatem, usuræ se cōmittit. Deinde usurarius lucro intētus uincit, ille uerò abit creditorē libellis, chirographis, uadibus securū relinquens. Quàm primum pecuniā accepit, splendidus uictu ac su pellectile lautus ab initio quidē apparet, eris alieni cōmoditate fruēdo gaudet, atq; in cōuiuijs frequens mēsa longè sumptuosior, familia luculentior, aliam cōmutauit speciem. Adulatores cōuiuæ ueluti uespæ ac fucus undique ad domū concurrunt. Quando autem pecunia quidem decrescit, tempus uerò cum scēnore accurrit, nec noctes quietas habet, nec dies serenos, non solem iucundum, sed execratur uitam, odit luces quæ ad tempus constitutum tendunt, expauescit menses tanquā usura rum parētes: & si dormit, in somnis scēnorem uidet malum capiti intentantem: & si uigilat, de scēnore continuò cogitat. Creditore simul & debitore inter se cōgre dientibus, est operæpretium eorum gestus cōsiderare. Hic quidem ut canis præda inhiat: alter uerò ubi uenationi se uidet obnoxiiū, illius exhorret occursum, quum ob paupertatem audaciā libertatemq; omnem amiserit. Vtriq; in digitis summa debita calculus est. Huius in scēnoris foetura gaudentis, alterius aris alieni cōtinuò augescantis, calamitatem suspirantis. Bibe igitur miser ex tuis uasis aquā, ut ait So lomon, hoc est, ex tuis facultatibus uiue. Nō ad alienos fontes propere, sed ex pro pria scaturigine tibi uitæ solatia para. Habes uasa ærea, uestes, iumenta, diuersi ge neris supellectilem, hæc uende: omnia deniq; perdere ac projicere præstat, quam libertatē. Sed me pudet, inquit, hæc publicare. Quid ergo, ut paulò post alius abs te eadem auferat, & tua præconi subiiciat, & in oculis tuis uili pretio uendat? Ne ad alias fores accedas: puteus enim alienus sitienti angustus. Melius est longè pau latim cogitationibus egestatem consolari, quàm breui tempore gaudentem alienis facultatibus paulò post omnibus simul apud te existentibus priuari. Si habes unde reddas, cur præsentem necessitatem eorum quæ habes, subsidijs non releuas? Si uerò ad exoluendum eges, malum malo curas. Ne recipias euerentem te scēno ratorem, neu te ueluti prædam quandam exquiri ac uestigari patiare. Sumere mu tuo initium mendacijs, ingratitude occasio, perfidia & periurijs materia. Alia uer ba sunt quando sumis, & alia quando ut reddas exigeris. Utinam, inquis, hic pri mum te non accessissem: alioqui enim reperissem quibus subsidijs necessitati meæ consulissem. An non pecuniā mihi mutuò quoq; in ipsas manus obtrusisti? Au rum erat subgratum & numisma adulterinū. Siue igitur amicus est, à quo uis mu

A scēnore dan do dehortatur

Quot mala in sumenda mu tua pecunia.

A tuum accipere, caue ne amicitia ladas: siue inimicus, ne fias aduersario subditus & captiuus. Breui admodum tempore ex alienis honestatus & gaudens, paulo post patrimonio euerteris. Pauper es nunc, sed liber: si acceperis, primum quidem nihilo ex hoc auctior eris, deinde libertatem amittes. Autoratus enim sceneratori & quodammodo stipendiarius seruus eris, inuitabile ferens seruitum. Canes accipientes mansuescunt: danista uero accipiens iritatur, nec quiescit continuo latrans, pluraque expetens. Si iuraueris, non credit: quae in aedibus habes diligentius perscrutatur, tua commercia negotiaque diligentius uestigat. Si ante domunculam tuam fueris, ad se te trahit & conuellit: si autem latitaueris, instat ad ostium, foresque impudenter pulsant: ex quo apud uxorem uerecundiam feres, apud amicos derideberis in foro, uitam denique tibi sine uictu & dulcedine parabis. Multa, inquis, egestas cogit, & nullus alius pecuniae prouentus. Quanam quaso utilitas, hodiernam superare diem? Rursus ad te paupertas ut uelox cursor recurrit, & ipsa necessitas cum auctario aderit. Foenus enim non omnino liberationem, sed paruam difficultati moram praebet. Hodie patiamur ex egestate dura, & cras minime euertemur. Nam si nunc minime acceperis, simili modo fueris hodie cras uel, & reliquo deinceps tempore pauper. Si autem acceperis, longe plus affligeris, fenore paupertatem augente. Et nunc quidem nullus tibi probro dat paupertatem, quum malum sit minime uoluntarium: si autem fenori sis obnoxius, nemo erit qui te non stoliditatis condemnet. Non itaque malis nostris minime uoluntariis, mala rursus ex nostra negligetia stultitiaque addamus. Stultitia namque mentis est sese ex rebus praesentibus nolle cohibere, sed ad spes uanas conuertendo, ea quae sunt manifestum incommodum atque detrimentum praebitura tentare. Jam cogita, unde exolues, unde sumes: an res usui & exolutioni sufficiat, & si usuras reputaueris, unde ad tantam summam pecunia cogetur, ut partim curare necessitatem, partim explere sortem, postremo fenori suppeditare ualeat. Sed non ex his quae accipis totum reddes, reddes autem aliunde. Illas igitur expectemus spes, nec uti pisces ad escam properantes, qui cum cibo hamum uorant, sic & nos cum pecunia deuoremur a fenore. Nullam uerecundiam paupertas habet. Quid ergo nobis ipsis opprobria ex aere alieno comparamus? Nemo uulnere uulnus curat. Nemo malis malo medetur, nec paupertas fenore corrigitur. Diues es, noli mutuo sumere: pauper es, noli item sumere. Si enim prosperum habes, non opus tibi fenore: Si uero nihil habes, unde quaso aes alienum reddere poteris? Noli tuam uitam ferre poenitentiae tradere, ne quando beatos existimes dies, qui fenus praecesserunt. Hoc enim pauperes a diuitibus differimus, quod securi sumus, atque eos sollicitos & uigilantes continuo, nos dormientes nihilque cogitantes ridemus: praeterea in magna quiete agentes, eos magna rerum perturbatione uexatos aspiciamus. Qui autem debet, in paupertate continuo sollicitos dies atque noctes habet infomnes, secum omnino tempore cogitat, quoniam modo sese his liberet curis, nunc sua quanti sint estimando, nunc aliena respiciendo. Si quas uidet sumptuosas domos agros uel diuitum, seu uestes splendorum eorum quibus occurrit, uasa quoque discubentium pretiosa, angitur, dolet. Si mea, inquit, haec essent, aes omne alienum exoluerem, ab usura liberarer. Haec & his similia die ac nocte in animo mesto resident. Si quis ianuam pulsauerit, statim debitor sub lectica latitat. Si uelociter aliquis ad eum accurrit, huius cor palpitat. Canis latrat, hic sudore perfluit, & anxietate corripitur, cogitatque quo fugiat,

*Fœnus quasi
fœtus.*

ubi latitet. Vbi uerò tempus exoluendi uenit, aliquod cōmentatur mendaciū, quali
excusatione creditorem ab se repellat. Non solū autem te accipere cogita, sed & bre
ui quod acceperis exigendum. Quur teipsum cum uaria & nimium fœcūda bestia
iungis? Lepores aiunt eius esse naturæ, ut simul & pariāt & nutriant, & superfœtēt:
Sic & pecunia usurarijs uno tēpore datur, fœnus gignit, & superfœtat augetur.
Nondum enim in manus accepisti, & præsens mensis fructus expostularis. Hæc
rursus data alterū malum producit, illud rursus aliud, denicq; infinitū malum. Quā
obrem genus hoc auaritiæ hac appellatione τóκος (ut existimo) ob multiplex mali
germen nominatur. Vnde enim aliūde quā ob dolores quasi parietis, qui in eo
rum mentibus gignuntur, qui grauati sunt fœnorea? Sicut enim dolores parienti, sic
tempus statutū debitori existit fœnus supra fœnus. Malorum parentū malus ne
pos. Hæ itaq; fœnoris fœturæ rectē genimina uiperarum dicantur. Viperas enim
dicunt uentrē matris perrodendo nasci. Sic item fœnora debitorū domos absumē
do nascuntur. Semina omnia suo tempore nascuntur, animalia quoq; tempus ha
bent statutū. Fœnus tantū hodie nascitur, cras parere incipit. Animalia item quæ
cito pariunt, cito etiam à partu desistunt: pecunia uerò uelox habens augendi prin
cipium, infinitum recipit crescendo processum. Vnumquodq; crescentium, ubi ad
propriam magnitudinē peruenit, desinit augeri: argentū uerò auari omni tempore
augetur. Animalia pariendo desinūt, cum fœtus ipsorū parere incipiūt: argentum
uerò fœeneratoris tam antiquū q̄ nouū parit. Ne, quæso, in seruitutē animalis huius
mōstruosi uenias, liber uideas solē. Quid miser uitæ tibi libertatem inuides? nullus
pugil sic aduersarij plagas subterfugit, ut debitor creditoris occursum, ad colūnas
ac parietes caput occultādo. Quomodo, inquis, nutriar? Habes manus, habes artē,
fac aliquod unde mercedē capias ministeriū. Multæ sunt instituendæ uitæ rationes,
multæ occasiones. Si uerò corporis debilitate aut re aliqua prohiberis, roga ab ijs
qui facultatem possident. At turpe, inquis, rogare. Turpius uerò accepto fœnore
omnibus spoliari. Non omninò dādo leges, hoc ego dico: sed ostēdens omnia tibi
tolerabilia esse, quā fœnore inuolui. Formica potest neq; rogans neq; mutuū
accipiens nutrirī, & apes proprij nutrimenti reliquias regibus cōdonant, quibus nec
manus nec artes natura dedit: tu autē industriū animal homo, unam tantū ad uitæ
usum uia reperire nescis? Quanquam uidemus sæpe homines ad fœnus & mutuū
cōfugientes, non gratia usus necessarij, cum pauperes minimē fidē inueniāt: sed ut
sumptibus superuacaneis & rebus infructuosis se tradāt, ac delitijs seruiant mulie
ribus. Mihi, inquis, opus est ueste sumptuosa et aurata, filijs paruis ornatu decēti,
seruis itē floridis et uarieгатis uestibus, mēsc denicq; lauticie splendidiore. Qui talia
uxori administrat, ad tapezitā uenit: & hos quos accipit nūmos priusq̄ utatur alijs
reddit creditori, & semper cōtinuatione sese iugiter obligando probrū paupertatis
fugit. Et quemadmodū hydropici in corpulētiē suspicione sunt, ita & iste diuitē se i
maginatur semper accipiēs, ac semper reddēs & ex posterioribus priora soluēs, de
nicq; fidē sibi ex cōtinua uersura cōseruās. Deinde ueluti qui ob bilē stomacho gra
uati sunt, si cibū sumant, & aliū nondū facta purgatione iterēt, ad postremū omnia
cū dolore et anxietate uomūt: Sic hi fœnus ex fœnore sumētes, priusq̄ priora pur
gentur secundū addētes, breui tēpore ex alienis gaudentes, ad extremū rem dome
sticā amissam lugēt. O quātos aliena bona perdiderūt: Quāti ueluti in somno dita
ti, in

A ti, in erumnas maximas sese coniecerunt. Sed multi ex scœnore, inquis, diuites sunt facti. Plures ob hoc magis puto laqueos attigerunt. Tu diuites factos respicis: eos uerò qui desperauerunt animumq; desponderunt, non numeras: qui rogandi uerè recundiam ferre nò ualentes, laquei mortē uerècundiæ prætulērunt. Vidi ego miserabile spectaculum, pueros ingenuos ob paternū æs alienum trahi in forum. Non habes pecuniam quam relinquas filijs, ne saltem eis generositatem auferas: unam hanc ipsis cōserua libertatis possessionem, ueluti depositū, quod ipse à parentibus accepisti. Nemini aliquando paterna egestas probrosa fuit. Paternū uerò æs alienum in carcerem ducit. Ne relinquas debitorū tabulas, ut execrationem paternam in filios & nepotes descendantem. Audite diuites, qualia pauperibus ob uestrā inhumanitatem cōsulamus: uidelicet, ut malint constanter penuriam ferre, quàm calamitates quæ ex scœnore sunt, subire. Si autem crederetis domino, nò esset opus his uerbis. Quod autē domini consiliū est? Mutuò date ijs, à quibus accipere minimè speratis. Et quale, inquis, hoc mutuū, cui non reddendi spes coniuncta est? Intellige dicti uirtutem, & legislatoris humanitatem admiraberis. Quādo pauperi daturus es Christi causa, idem ipsum & donū & scœnus est. Donum ob receptionis spem nullam, mutuū uerò siue scœnus ob domini munificētiā pro illo reddentis: qui parua quidem per pauperem accipiens, maxima pro ipsis retribuet. Qui enim pauperem miseretur, deo scœnerat. An negligis omniū conditorem tibi ad exolutionē autoratum habere? Si quis in ciuitate diues tibi pro alijs spondeat, fideiussionem illius accipis: deum uerò pro pauperibus se uadem offerentem, non recipis? Da argentum domi frustra conditū, nulla ipsum grauando scœtura. Ex quo utriq; bene consultum fuerit, tibi in primis custodiæ securitas aderit: accipienti uerò ex usu lucrum. Si autem & lucrum quæris, ijs quæ à deo tibi tradentur, contentus esto. Ipse enim pro pauperibus auctariū reddet, ab eo qui uerè benignus est benignitatem expecta. Quod enim accipis ex paupere, omne superat crudelitatis exemplum. Ex calamitatibus pauperum quæstum facis, ex lacrymis argentum tibi paras, nudum strangulas, esurientem cedis, misericordia nulla, nihil mouet quòd propinquus est qui premitur, & huiusmodi lucra benignitatem uocas? Vah dicentibus amarū dulce, & inhumanitatem humanitatem appellatibus. Ne Samsonis quidem enigmata talia erant, quæ cōuiuiis proposuit. A comedente exijt cibus & à forti exijt dulce, & ab inhumano exiuit benignitas. Non colligunt è spinis uuas, nec à tribulis ficus, neq; item à scœnore benignitatem. Omnis enim arbor marcida malos reddet fructus. Sed rationes talium parumper considera. Hecatoologi & decatologi horribili auditu nomina, menstrui repetitores ueluti dæmones qui epilepticos faciunt, ac pauperes circa lunæ periodos inuadunt, iniqua profectò datio, danti pariter & accipienti. Huic quidem in substantiam, illi uerò in ipsam animam pœnam affert. Rusticus enim spicam accipiens, semen rursus sub radice non uestigat. Tu uerò fructus habes, nec desinis ueterem summam requirere. Sine terra plantas, sine semine metis, incertus cui congreges. Illum enim lacrymas super scœnore effundere palàm est: creditor uerò illud recepturus dubium si lætabitur. Incertum enim an non diuitias fruendas alijs sis relicturus. Nò deerit autem malum quod sibi ex iniquitate thesaurizas. Igitur à uolente accipere mutuò ne uultum auertas, nec pecuniam tuam dederis ad usuram, ut tam ex ueteri quàm noua lege instructus, bona

Mutuò dare à
 quibus, &c.

Qui ceterisimā
 atq; decimam
 summæ partē
 per usurā sin-
 gulis mēsis
 exigebant.

cum spe ad dominum migrare ualeas, ex ipso honorum factorum scenus recepturus: gratia dei & domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in aeterna secula, Amen.

IN PSALMVM VICESIMVM OCTAVVM, AFFERTUR
domino filij dei: In exitu seu consummatione
tabernaculi, Psalmus
Dauid.

Psalmus uicesimus octauus communem quidem inscriptionem habet. Psalmus enim inquit, Dauidi: habet autem & aliquid proprium. Additur enim exitus tabernaculi. Quid autem hoc est? Considerabimus quis sit ille exitus, & quod tabernaculum, ut psalmi sensum exprimere ualeamus. Quo ad historiam igitur, uidetur sacerdotibus & leuitis opus remittentibus hoc dari praeceptum, ut eorum reminiscantur, quae ad cultum dei praeparare oportet. Exeuntes enim e tabernaculo hic Psalmus admonet quaecumque deinceps habere conueniat: Videlicet filios arietum. Item gloriam & honorem, gloriam nominis domini. Item quod nusquam quam in aula domini & in loco sanctificationis adorare conueniat. Nostrae autem menti sublimiora cōtemplanti ob magnificum & diuinum scripturae sensum familiarem nobis legem reddentē, illa succurrunt: ut hic nec aries ouium maritus, neque item tabernaculū ex hac materia inanimata habitaculum, neque exitus tabernaculi discessus à templo, sed tabernaculū quidem corpus hoc nostrū intelligatur, ut nos docuit Apostolus, dicens: Existētes in hoc tabernaculo ingemiscimus. Et rursus Psalmus: Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Exitus uerò tabernaculi discessus ab hac uita est, ad quē hic nos sermo praeparari & talia domino ferre iubet. Quoniam uitae huius facta & exercitatio uaticinium quoddam sunt ad futurā. Quicumque hic gloriam et honorem domino per bona opera refert, is demū gloriam & honorem sibi ex iusti iudicis retributione thesaurizat. In multis autem exemplaribus sic additū esse reperimus: Afferte domino filij dei: Et quoniam non cuiusuis donum est Deo acceptum, sed eorum tantum qui corde sunt puro. Non enim castae sunt preces, nec accepta oblatio ex meretricis mercede. Et rursus Hieremias: Num uota, inquit, & sanctae carnes auferent peccata tua, aut ex his purus eris? Ideo Psalmus prius nos uult esse filios Dei, deinde dona afferre, non quaelibet, sed quae sint ab eo ordinata. Ante omnia dices pater, deinde per te ea quae sequuntur. Scrutare uerò teipsum ex qua uita ad Deum accedas, an dignus sis patrem uocare Deum. Per sanctitatem enim nobis est ad sanctum aditus & familiaritas. Si sancti filius cupis esse, sanctitas te in filium adoptet. Afferte itaque domino, non omnes, neque ex omnibus, sed filij Dei. Magna dona requiriturus est. Propterea magni eliguntur afferentes. Etenim ne mentem tuam ad humum deiicias, nec te arietem rationis expertem facias, hoc uidelicet brutum balansque animal inquirendo, uelut ex sacrificio placare sperans Deum. Afferte, inquit, domino filij Dei. Non enim opus est filio, ut filium offeras: sed si magnum quid est filius, & magnum quid & dignum filij charitate & paterna dignitate, illud quod offertur esse oportet. Filios itaque dicit arietum afferre, ut ipsi qui à nobis offeruntur, ubi filij sunt arietum, in filios Dei mutantur. Aries enim animal imperium retinens supra oues apud pascua laeta, & aquarū amoenitates: item apud stabulum

Exitus tabernaculi.

Filij arietum.

bulum & caulas. Tales enim quidam Christi existunt pastores, qui populis præfident, eosque ad pascua florida & odorata mittunt, atque aqua saliente ex promptuario sancti spiritus irrigantes, ad fructum reddendum nutriunt, & ab insidijs inimicorum liberatos, ad requiem securitatemque ducunt. Horum igitur filios à dei filijs adduci domino iubet hic Psalmista: Siue quòd arietes reliquum præcedentes gregem, filij quoque horum sunt, qui ob studia benefactorum ex præsulum doctrina ad uitam secundum uirtutem formati sunt. Afferte domino filij Dei, afferte domino filios arietum. Didicisti cui Propheta dicat, didicistis & de quibus, nunc docet quid. Afferte domino, inquit, gloriam & honorem. Quomodo autem nos qui terra & cinis existimus, magno domino gloriam feremus? quomodo & honorem? Gloriam quidem per bona opera, quæ luceant coram hominibus, ut uidentes glorificent patrem nostrum, qui in cælis est. A pietatis enim professoribus per temperantiam & sanctimoniam laudari Deus potest. Vt Paulus adhortatur dicens: Glorificate & portate Deum in corpore uestro. Hanc item gloriam Dominus requirit ab ijs qui in se credunt, & adoptionis gratia sunt dignati. Filius enim, inquit, glorificat patrem. Et: Si pater sum ego, ubi est gloria mea? Honorem fert deo is, qui secundum prouerbiū, ex iustis laboribus & primitijs suæ iustitiæ eum honorat. Denique quisquis ritè de diuinitate instructus à recta fide non extidit, & de sanctissima trinitate patre, filio, & spiritu sancto probè sentit, is gloriam & honorem domino uidetur afferre. Gloriam uerò hanc intèdit, qui rationes assignare potest, quibus omnia creata sunt, & quibus omnia gubernantur ab ipsius prouidentia, cuncta etiam minutissima penetrante, & quibus post huius uitæ dispensationem omnia ad iudicium sistuntur, quicquid & conspicuè potest & apertè non solum ipse singula contemplari, sed & quæ ipse contemplatus est, illa & alijs, ut pote de bonitate, deque iusto Dei iudicio exponere. Is demum est qui domino gloriam & honorem affert, & uita tali contemplationi congrua utitur. Talis enim uiri lux coram hominibus re uerboque lucet, & per pulchra fortiaque facta patrem qui est in cælis glorificat. Non autem fert domino gloriam & honorem, qui humanam hanc gloriam attonitus miratur: non item qui exoptat argentum, non qui corporis sequitur uoluptates, non qui alienas sectas superstitionesque colit. Velut enim per benefacta gloriam Deo ferimus, sic contra per maledicta auferimus. Peccantibus dicitur: Nomen meum per uos blasphematur ex gentibus. Et rursus Apostolus: Per prauaricationem legis Deum despicias. Legis enim auctori proculdubiò inferitur iniuria cum lex contemnitur. Si neglecta sit in domo disciplina: si furor, si clamor, contumelia, risus, delitiæ, luxus, impuritas, scurrilitas uigeant, in eum qui domui præsidet, ignominia turpitudoque factorum omnium uertitur. Reliquum igitur est, ut quemadmodum bonis factis Deo gloria redditur, sic & aduersario per iniqua. Quando enim sumens membra Christi, facio membra meretricis, tunc gloriam ab eo qui me seruat, ad eum transfero qui me perdit. Nam quicumque Christo non credit, gloriam incorruptibilis Dei in imaginē corruptibilis hominis, & uolucrū, & serpentum, & quadrupedum, quæ sunt in terra, cōmutat, ut ait Apostolus. Colens enim creaturā supra creatorem, nō deo fert gloriam, sed creaturis. Itaque qui creatū aliquid esse dicit, & tamen adorat, agnoscat sortē suam cum qua cōiunctus est. Caueamus igitur ne gloriandi occasionē diabolo per peccata adferentes, cum ipso æternæ

Qui affert
gloriam &
honorem.

δοξαζομεθα
δὲ τὸν θεόν
ἐν τοῖς μέλε
σιν ὑμῶν

z tradamur

*In aula sancta
eius.*

Vox domini.

Super aquas.

tradamur uerecundiæ. Quòd enim peccatū nostrum ad illius gloriā faciat, qui est nobis autor peccati, per similitudinē rem hanc intellige duorū in bello ducum inter se inimicorū. Horum alter earū fert partium gloriā, quæ in acie superauerint: alter uerò ignominiā atq; uerecūdiā. Sic & in tuis benefactis dominus laudabitur. In his autē quæ secus agis, eius aduersarius. Sed ne lōgè quis inimicos quærat, nec procul cōsideret duces, sese tantū respiciat, & omnē similitudinis ueritatē inueniet. Quādo enim ratio cū appetitu luctatur, si quidē per uirtutem & fortitudinē uicerit, fert contra appetitū et uictoriā, deū quodā modo per se coronat. Quādo uerò per molitiam à uoluptate superatur, seruus & captius peccati factus, gloriā iactationēq; ac superbix materiā aduersario parit. Adorate dominū in aula sancta eius. Post fructum eorū quæ requiruntur, necessaria adoratio: quæ quidē nō extra ecclesiam, sed in aula dei perficiēda. Ne mihi proprias aulas, neu synagogas excogiteris, una est aula sancta dei, in qua prius Iudæorum synagoga constitit, sed postq; scelus in Christū admiserunt, facta est eorū statio desolata. Idcirco Dominus, & alias oues, inquit, habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, de illis loquēs, qui ex gētib; destinati sunt in salutē, præter Iudæorū aulam propriū ouile propriamq; aulā ostendit. Nō itaq; extra sanctā hanc aulā, sed in ipsa adorare deū licet. Quòd si quis ab ijs qui ab ea alieni sunt, tractus atq; illectus fuerit, intra hanc aulā desinet esse. Plures enim species adorationis præferre uidentur, qui tamē in hac aula non sunt propter mentis uagationem & abstractionē quæ fit per inanes curas. Potes & aulā quoq; celestē intelligere stationē. Idcirco plantati hic in domo domini, quæ est ecclesia dei uiuentis, ibi in aulis domini dei nostri florebut, ait Psalmus. Qui autē uentrem seu argentum, uel aliud quod ex omnibus magis honorat, deū fecerit, nō adorat dominū, neque in aula est sancta, & si dignus uideatur qui ad sensibiles synaxes admittatur. Vox domini super aquas. Multis in locis nomen uocis positū inuenies. Itaq; ut intelligamus quæ sit uox domini, operæpretiū fuerit pro uiribus adducere ex sacra scriptura quæ de uoce dei sunt scripta, ut in responso ad Abraham, statim facta est uox, dicens: Non erit hic hæres tuus. Et in Mose: Omnis populus uidebat uocē & lampadas. Et apud Esaiā rursus, uox dicentis, clama. Vox quidē apud nos est, uel aër percussus, uel forma quæ circa aërē fit, quā uult ille repræsentare & exprimere, qui pronuntiat. Quid igitur est uox domini? An percussio circa aërem, uel aër ipse percussus ad aures eius penetrans, ad quē fit uox? aut neutrum istorum est: sed alterius generis quædā ratione hominū imaginata, quos uult deus suā uocē audire, ita ut analogiā quandā ad phantasiā in somnis factā multoties habeat. Quæadmodū em̄ nō percussio aëre, quandā uerborū & sonorū memoriā in phātasia per somnū accipimus, dū uocē nō per auditū, sed per ipsum cor nostrū formatā haurimus, talē quandā oportet ex deo uocē putare inesse Prophetis. Vox domini super aquas. Hic planē Psalmus ostēdit quemadmodū omnis creatura significatione quadā uel notis suum nuntiare uideatur autorē. Nubes enim postq; aqua sunt refertæ, sonitū inter se collisē faciunt. Vox domini, inquit, super aquas. Sicubi etiam sonitus aquarum diruptarū quibusdam obuersantibus et cōtra nitētibus fit, et mare uentis turbatū mouetur, uiolētumq; murmur emittit: inanimata illa elementa uocem habēt à domino, ostēdente scriptura, quòd uniuersa creatura tantum nō clamans creatorem suum deprædicet. Et cum tonitrus ex nubibus obstrepit, nihil est aliud putandū, quàm quòd Deus maiestatis intonuit, & quòd dominus est is qui per seipsum humidam

A humidam continet naturam. Dominus super aquas multas: Didicimus enim in mundi creatione aquā esse super cœlos. Aquam rursus abyssi, aquā maris congregationes. Quis igitur alius est qui dominatur istis, minimè permittēs ex impetu naturali ad inferiora ferri, quā deus qui ad omnia penetrat, in omnibus inest, ambulat super omnia, qui aquarū habet potestātē: Forſan & ſecretiore modo uox domini super aquas erat, quādo baptizato filio facta est ſupernè uox: Hic est filius meus dilectus. Tunc enim dominus super aquas erat multas, eas per baptiſmū ſanctificans. Deus autē gloriæ magnificentia testimoniū ſupernè intonuit. Et super baptizatos clara à deo uoce dicitur: Euntes in mundū uniuerſum baptizate in nomē patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Vox igitur domini super aquas. Fit autē tonitrus quādo ſpiritus ſiccus & uiolentus in nubis concauitate ac corpore relictus circumuoluitur, exitū & eruptionem quærendo. Nubes autem reſiſtentes ex uehementi cōſtrictione aſperum illum ſonitū ex incluſi ſpiritus uehementia emittunt. Quoniam uerò ueluti bullæ tumefactæ ac uento explicatæ atque reſeratæ amplius reſiſtere nequeūt, tunc uiolenter diſruptæ à uento ad exteriorē reſpirationē tendente edūt murmura & fulgura. Dominus itaq; super aquas exiſtens, et magnos ſtrepitus tonitru faciens, in molli aëris natura tantam uocis magnitudinem parit. Poſteſt etiam & ecclēſiaſtico ſermone tonitru doctrina nominari, quæ à domino traditur per euangelici testimoniū magnificentia perfectis hominibus poſt baptiſmū receptum. Quod autem tonitrus ſit euangelium, oſtendūt diſcipuli à domino per metaphorā, filij tonitru appellati. Quāobrem nō cuiſbet uox tonitru talis, ſed ſi quis dignus fuerit rota nominari conueniet. Dicitur enim uox tonitru in rota, ſi quis fuerit ad anteriora contendens ueluti rota, modica ſui parte terram attingens: & omninō talis, qualis erat is de quo dixit Ezechiel: Vidi, & ecce rota cum quatuor animalibus, & ſpecies eorum ac facies, & quæ ſequuntur. Deus ergo maiſtatis intonuit, dominus super aquas multas. Aquæ item ſancti ſunt, quoniā & ex eorum uentre flumina fluunt, hoc eſt, ſpiritualis doctrina animas irrigans audientiū. Et rursus: Accipiunt aquam ſalientem in uitam æternā: quæ in fontē abīt aquæ ſalientis in uitam æternā, iſ qui rectē capiunt illam. Super has ergo dominus aquas dicitur eſſe. Reminiſcere item Helix hitoriæ quando tribus annis & ſex menſibus clauſum eſt cœlū, & ſerēnitate exiſtente apud montem Carmelū, audiūt Helias uocem aquarum multarū, paulō poſt tonitrus ſimul & aquæ inſecutæ, ex nubibus fluentes. Dominus ergo super aquas multas, uox domini in uirtute. Sicut in rota uox ſit, ſic in uirtute uox domini conſiſtit. Qui enim cūcta facere, ac tolerare Chriſti uirtute poſteſt, is eſt qui domini audit facitq; mādata. Vox domini nō in debili diſſolutaq; ac molli anima, ſed in robusta ac fortiter quod bonū eſt operāte. Vox domini in magnificentia. Magnificētia uirtus eſt decēter agēdi res magnas. Qui enim res geſſerit magnas, atq; illuſtres cū decoro magnificus uocatur et illuſtris: Nā quando anima libera fuerit, nec carnis ſuperbiæ ſeruiſſet, magnitudinemq; ac dignitatē ſibi conuenientē ex deo acceperit, ea demū eſt in qua ſit domini uox. Qui igitur magnificas de deo cogitationes habent, ſublimes item de rerum creatione rationes ſpeculantur, ſeſe q; penitus dei prouidentia bono tradidere, præterea ſumptibus minimè parcētes, munificos ſe fratrum uſibus oſtenderūt: iſ demū ſunt magnifici, in quibus uox domini auditur. Verē nancq; magnificus, omnia quæ ad corpus pertinet omninō deſpicit, nihil illa præ com/

Quomodo fit
tonitrus.

Vox tonitrus
in rota.

Dominus ſur
per aquas.

In magnificē
tia.

Vox domini
confringentis
cedros.

Cedri Lybani

Cedri Dei.

Vitulus Liba-
ni.

Vnicornium fi-
lius.

præ cōparatione inuisibilium bonorū existimans. Insuper magnificum nulla calamitas affliget, neq; ulla prorsus adflictio tristem reddet. Non homunculorum improborum et despiciendorū peccata malaq; exempla cōmoueunt. Non carnis impuritas humilē faciet, cum humilibus affectibus qui locū apud eum ob mentis sublimitatem non habent, minimē sit obnoxius. Dicitur & quædam Dei magnificentia, quemadmodū illud: Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Qui magna de Deo cogitant ac meditantur, ij dei magnificentiam eleuant atq; extollunt. Vox domini confringentis cedros. Cedrus enim quandoq; ut reliquis quidem arboribus præstantior & incorrupta, & odorata, & umbram præbere apta, apud sacra uolumina laudatur. Quandoq; uerò ut infructuosa & sterilis, & impij similitudinem referens, uituperatur. Vidi impium (inquit Propheta) exaltatum & eleuatū sicut cedros Lybani: ueluti & nunc accipitur, Vox domini cōfringentis cedros. Sicut enim in magnifica anima fit uox domini, sic etiā inflatos superbia tumidosq; ob ea quæ in hac uita magna existimantur, ut sunt gloria, imperium, corporis forma, nobilitas, uires, confringere Deus dicitur. Et confringet dominus cedros Lybani. Qui enim se rebus ingerunt alienis, & ex eis gloriam fastumq; requirūt, hi sunt Lybani cedri. Sicut enim cedri per se altæ, addita montis sublimitate longè apparent altissimæ: sic & in mundi rebus fluxis atq; fragilibus qui erecti sunt, cedri ob fastum & arrogantiam ac mentis elationē uocari possunt: appellantur autem Lybani cedri, quod aliena abutentes altitudine, ex terra rebusq; terrestribus ad fastū superbiāq; ueluti ad Lybani uerticem extolluntur. Non autē omnes cedros confringit dominus, sed Lybani tantū: quoniā Lybanus est idololatriæ locus. Quæcunq; itaq; animæ aduersus dei scientiam extolluntur, ipsæ Lybani cedri sunt, & digne quæ conterantur. Sunt autem quædam cedri dei, quas arbuta translata ex Ægypto uitis operiunt, sicut in Psalmis didicimus: Operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros dei. Quoniā uerò unā cum alijs de Christo translationibus & uitis dominus noster dicitur: Ego sum (inquit) uitis, & uos palmites. Cedri dei sunt illi, qui haec tenus quidem steriles & apti ad comburendū fuerunt, ubi uerò sub umbrā Christi uenerunt, illumq; ueluti induti sunt, per ipsius gratiam propriæ uitæ fecunditatem inueniunt, atq; ita pristinae uitæ sterilitatē contegunt. Cedros ergo dei arbuta fructuosa circūplexa custodiūt. Cedros autē Lybani cōteret dominus, & cōminuet tanquā uitulū Lybani. Reminiscere uituli apud Exodū, quē idololatrarū more finxerūt, quem cōminuit Moyses. Vituli itaq; illius modo totum Lybanū & in ipso consuetudinē omnem idololatrię nascentē exterminabit. Dilectus ut filius unicorniū. Vnigenitus filius dans mundo uitā, quandoquidem sacrificiū & oblationē seipso pro nostris peccatis deo profert, & agnus Dei nominatur: & ouis: Ecce agnus dei. Et rursus: Vt ouis ad occisionem ducetur. Quādo uerò punire uitia & potentiā generi humano intumescens, efferatam illam ac rabidam euertere oportet, tunc filius unicornium nominatur, ut in Iob didicimus, Monoceros, hoc est, unicornis, est animal inseparabili uirtute, hominibus minimē subiectum aut obtemperans. Nō enim loro ipsum aut uinculo ligabis, neq; dormiet ad præsepe, & multa alia de ipsius animalis libertate & indocilitate ad parendum hominibus, in ea prophetiæ parte dicuntur. Obseruatū est autē quod ad utrūq; similitudine unicornis scriptura utitur: quādoq; enim laudatur, interdū uerò uituperatur: Libera, inquit, ex gladio animam

animam meam & à cornibus unicorniū humilitatem meam. Populum seditiosum
 detestans hoc dixit, qui crucis tempore domino rebellauit. Rursus: Exaltabitur (in/
 quit) sicut unicornis cornu meum. Videtur autem eius animalis uis & natura ad ul/
 tionem prompta, peioris similitudinem apud scripturam sepenumero referre. Ob/
 sublimitatem uerò cornu, quod in fronte gerit, & libertatem eius in bonam accipi/
 partem: & demum cornu multis in locis sacri eloquij, pro gloria usurpatum inueni/
 mus, ut est illud: Exaltabit cornu populi sui. Et cornu eius exaltabitur in gloria. Vel/
 pro uirtute & fortitudine, ut protector meus & cornu salutis meæ. Christus uerò/
 uirtus est: ideoq; tanquam unum habens cornu, uidelicet unā patris uirtutem, uni/
 cornis appellatur. Vox domini intercidentis flammā ignis. Intercidit enim ignis/
 flammam, secundū historiam trium puerorū apud Babylonem, quando caminus/
 supra cubitos xlix. effusus est, & cremauit adstātes omnes. Rursusq; flāma dei mā/
 dato dulcissimam in se recipiens auram, suauem pueris respirationem, ueluti sub/
 umbra quadam tranquillo in statu constitutis, præbuit. Facta est (inquit) flamma,
 ueluti spiritus roris sibilans. Longè est admirabilius ignis naturā intercidi, quā/
 mare rubrum in partes diuidi. Attamen domini uox ignis continuam naturam in/
 diuisibilem q; intercudit. Quanquam igitur indiuisibilis & insecabilis humanis sen/
 sibus uideatur ignis, ueruntamen ad præceptum domini interciditur ac diuiditur.
 Existimo autem quòd ignis ad ultionē diabolo & angelis eius paratus domini uo/
 ce confringatur. Quoniam duo sunt in igne potissima, uis urendi & uis illuminādi.
 In altero eorū ponitur poena, qui ob peccata igne perpetuo cremari sunt digni. Al/
 terum uerò splendoris eius & lucis nō planè fortiuntur, qui diuinæ obtemperant uo/
 luntati. Vox itaq; domini intercidentis flammā ignis ac diuidentis, ita ut obscurus
 quidem sit ignis supplicij, ui uerò comburendi careat lux illa refocillationis. Vox
 domini concutientis desertū. Beneficij loco ita dispensatur deserto concussio illa à
 deo, ut ubi erat desolata, minimeq; habitata terra, posito sterilitatis probro, laudē
 multos pariendi filios recipiat. Multi enim filij sunt desertæ magis, quā illius
 quæ uirum habet: & illa quæ aquarum spiritu referta est, quæ olim erat desolata,
 in stagna aquarum mutatur. Et cōmouebit dominus desertum Cades. Non igitur
 omne desertum commouebit, sed tantum Cades: hoc est, sanctificationis. Cades
 enim sanctificatio dicitur. Vox domini absoluentis ceruas. Pari ratione cum
 prioribus æstimanda sunt etiam ista de ceruorum absolutione dicta, quæ uox do/
 mini operatur. Quoniā tali hoc animal est natura, ut nullo ueneno serpentis lædi/
 queat: cui remedio est, si forte in id inciderit (quemadmodum aiunt qui talia obser/
 uauerunt) uipera deuorata. Omnia uerò uenena iniquis & aduersis uirtutibus in sa/
 cro eloquio cōparantur, dicente domino: Dedi uobis potestatem conculcandi serpen/
 tes & scorpiones, & supra omnem uirtutem inimici. Et psalmo promittente Pro/
 phetæ, quòd super aspidem & basiliscum sit ambulaturus. Necessarium est, ut si
 quando audimus nomen cerui in diuinis libris, optimorum illud similitudini sem/
 per aptemus. Nam & in montibus altis habitare ceruus, & ad fontes aquarum po/
 tare dicitur, & iustus omnis in altissimis uersatur mentis affectibus, signum metām/
 que supernæ uocationis persequens, & ad potabiles fontes recurrit, prima Theo/
 logiæ principia requirens. Trahit item ceruus oris respiratione è cauis animalia ue/
 nenata latentia, quæ ui spiritus sui ex ipsis quoque latebris & cubilibus extrahit.

Velut

Cades.

Cervus.

Quid per uenena serpentium signat.

Vir sanctus
quibus similis.

Et reuelabit
condensa.

In templo non
inaniter fabu-
landum.

Laudare deū.

Velut aquila dicitur uir sanctus, ob eius spiritus sublimitatē & ab humano distan-
tiam: ouis, ob mansuetudinem & communicabilitatem: aries, ob imperium & for-
titudinem: columba, ob innocentiam & simplicitatem. Sic etiam ceruus ob reme-
dium aduersus noxia: ideo Solomon ait: Ceruus amicitia, & pullus tuarum gratia
tecum uerfetur, docens planē nos, huiusmodi ceruos aptos ad theologicā do-
ctrinam esse. Vox domini absoluentis ceruos. Quando igitur aliquem dei hor-
minem perfectum & absolutum uidemus, utilitatem ex eius congressu & conuer-
satione sectemur. Nam ubi cerui praesentia est, omnium ibi serpentium malitia sus-
gatur. Odorem cerui nulla ferunt animalia uenenata, ubi praesertim cornu eius sus-
fitum sentiunt. Et reuelabit condensa. Primum uox domini absoluit ceruos, dein-
de reuelat condensa: hoc est, locos non confitos, & agresti & infrugifera sylua den-
sos, ad quos plerunque uenenata animantia cōfugere solent. Quoniam igitur per-
fecta iam & absoluta est cerua per eam perfectionem quae est a domino, iustus, qui
illi assimilatur, reuelat condensa, ut nuda & exposita exhibeantur quae uitam no-
stram corrumpunt. Et quoniam omne lignum non faciens fructum bonum incidi-
tur à securi, & in ignem mittitur, necesse est ut ueluti nemora, & condensa syluestris
animae, in quibus sicuti quaedam feræ uaria peccatorum genera nidificant, à uerbo
dei, quod est omni gladio penetrabilius, purgentur. Quoniam autē plures homines
curis humanis aggrauati, ueluti quandā terram spinis opertam, suas gerūt animas
oneratas, unde nec sanctitate proficere, nec planē uerbo Dei nutriri satis ualent: re-
uelat dominus condensa. hoc est, curarū existentium in uita deformitatem & squa-
lorem & incommodum aperit, ut loco boni ac mali aperto, non errent homines,
nec de rebus iudicia sumant obscura. Multi nanque bona ubi laboriosa uident, ma-
la existimant. Mala rursus ob insitam uoluptatem, ut bona persequuntur. Ex quo
in finitus occupat mortales error. Referunt enim naturam bonorum ligna fructife-
ra, & omnes cedri quae in laudes accipiuntur. Malorum uerò cōdensa, ne decipiantur
qui aliquem in eis fructum inuenire se putant, reuelat ac manifestat Dei uox. Et in
templo eius omnes dicent gloriam. Audiant haec psalmi uerba ij, qui longos alie-
nosq; in templo edunt sermones. Quid dicit psalmus? Qui in templo Dei est, non
uana, scurrilia, probrosa loquetur uerba, sed in templo eius quisque dicet gloriam.
Assistunt uerba describentes angeli, adest & dominus affectus intrantium consi-
derans. Preces cuiuslibet Deo manifestae sunt. Alius ex affectu tantum orat, alius
per scientiam coelestia quaerit: quidam per sancta summis labris uerba loquitur: cor
autem eius procul à Deo est, & si etiam orat, carnis tamen prosperitatem, corporis
bona, insuper diuitias & gloriam quaerit humanam. Oportet autem nihil horum
committere in templo, ut sermo dei docet, sed in templo eius quisque dicet gloriam.
Coeli enarrant gloriam Dei. Angelorum opus laudare Deum: omnibus denique
coelestibus exercitibus una haec cura, gloriam creatori dare. Reliquae item creaturae
omnes, siue coelestes, siue terrestres, seu rationales, siue rationis expertes, demumq;
inanimatae, seu uoce siue gestis aut aliqua significatione summum omnium condit-
torem Deum extollere ac praedicare uidentur. Homines uerò miserabiles relictis
aëdibus suis ad templum concurrunt, quasi emolumentum quicquam inde laturi, cum
tamen nec oracula Dei attentē audiant, nec naturae suae sensum accipiant, nec à pec-
cato praecipiti tristrentur, neque etiam tum, quando in memoriam peccatorum
suorum

a suorum deducuntur, iudicium Dei metuant: sed in templū ridentes ingrediantur,
 dextras inter se iungant, locum prolixī profanīq; sermonis domum dei faciāt, non
 audientes psalmum dicentem: In templo eius quisq; dicet gloriam. Tu autem non
 solum non dicis, sed alijs impedimento es: adorantes tua uaniloquentia saepe a/
 uertis: sacrae scripturae, spiritus sancti gratiae obrectas. Vide ne quando inde ab/
 scedas, loco recipiendae mercedis pro laudibus diuinis, unā cum ijs qui nomen dei
 execrantur, cōdemneris. Psalmos habes, Prophetas, Euangelica praecepta, Aposto/
 lorum praedicationes, quae corde oreq; uoluta. Lingua psallat, mens sensum eo/
 rum quae dicuntur scrutetur ut psallas spiritu, psallas & mente. Non enim gloria
 deus indiget, sed ut lauderis, te dignum reddere cupit. Quod enim seminat homo
 (ut ait Apostolus) hoc & metet. Semina doxologiae, ut coronas honoresq; ex deo
 in regno coelorum metas. Hac itaq; per digressionem a nobis non ab re neq; inu/
 tiliter sint dicta de eo quod hic dictum est. In templo eius quisq; dicat gloriam, ob
 eos qui in templo dei minimē gloriam dicunt, sed nugas continuō uoluunt, & fru/
 stra ingrediuntur. Sed utinam tantum frustra, & non cum suo malo Dominus
 diluuiū inhabitare faciat. Diluuiū aquae inundatio, omne subiectum delentis, *Diluuium ba-*
 omne item sordidum purgantis. Baptismi itaq; gratiam diluuiū nominat, ex *ptisma.*
 quo anima peccatis abluta atq; purgata apta in futurum est esse domicilium dei.
 Conuenire huic uidentur ea quoq; quae in Psalmo xxxxi. conscripta sunt. Postq;
 enim dixit: Quoniam iniquitatem meam ego cognoui, & peccatum meum non
 occultauī: & item hoc: Pro hac orabit ad te omnis sanctus: sequitur: Veruntamen
 in diluuiū aquarum multarum ad eum nō appropinquabunt. Non enim peccata
 appropinquant, gratiam baptismi & peccatorum ueniam per aquam & spiritum
 accipienti. Simile ferē & huic quiddam in Micheae uaticinio dicitur: Promptus ad
 ignoscendum est dominus, & conuertet, & miserebitur nostri. Delebit peccata no/
 stra, & proicientur in profundum maris, & sedebit dominus rex in aeternū. Splen/
 denti namq; animae statim post diluuiū dominus insidens, ueluti thronum eam
 sibi constituit. Dominus fortitudinem populo suo dabit, dominus benedicet po/
 pulo suo in pace. A peccatore populo dominus robustum auferet & potentem.
 Populo autem iustitiam sequenti dat opem, fert auxilium. Ideo dicitur: Omni ha/
 benti dabitur. Qui uero in benefactis fortis est, dignus est ut a deo benedicatur. *Pax benedicti-*
 Ultima autē benedictionum pax esse uidetur, ut animae bona rationemq; confir/
 mans. Itaq; pacificus homo mores animumq; iam stabilīuit, ac ab omni penitus
 perturbatione sedauit. Qui uero æstus & pugnam tumultuantium cogitationum
 & affectuum patitur, is diuinæ pacis minimē particeps uidetur, quam dominus
 discipulis dedit: quae item superat omnem sensum, & illorum corda qui ea sunt di/
 gni, pulcherimē custodit. Hanc Apostolus rogat ecclesijs, dicens: Gratia uobis, &
 pax adimpleatur. Hac tandem & nobis utinam adsit legitimē certantibus,
 & carnis superbiam abiicientibus, quae inimica est dei: ut in tran/
 quillo & quieto statu anima constituta, pacis filij appel/
 lari mereamur, & dei benedictionis esse partici/
 pes, in pace domini nostri Iesu Christi,
 cui gloria & imperium in aeterna
 secula, Amen.

quod dicit, Adorate dominum in atrio sancto eius
 NON ab eo qui extra atrium sanctum, sed qui intus est, adorandus est,
 dominus. Hoc est, Non est egrediendum e congregatione Ecclesiae,
 nec facienda seorsum extranea cōuenticula & schismata, ei, qui debeat
 uerè colere deum. Non enim cōuenit. Quemadmodū uero seipsum
 domum domini cōstituit quisquā, ut sit templū dei: ita & atriū illius circumstruere
 potest, si seipsum uita, uerbis, & cogitationibus diuinis obsepiat, in seipso adorans
 deū, cum habeat in se, cum ex corporis structura, tum ex animę dispensatione, suffi-
 cientē adorandī ceratoris sui occasionē. Iam uero & dominus de Iudeorū atrio &
 ouili loquutus, dixit, Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, ostendens ni-
 mirū & aliud quoddam ouile, uerè sanctum esse, in quod congregandæ sint oues
 Christi, ij uidelicet, qui ex Gentibus ad salutem sunt præfiniti, hoc est, Ecclesiam
 istam, in qua ueri adoratores adorant patrem in spiritu & ueritate. Nemo uerò eo-
 rum, qui aliud quid præter deum, honore diuino colit, deum adorare potest in a-
 trio & ouili sancto eius. Deos autem constituunt, alij uentrem, Quorum, inquit,
 deus uenter est, alij argentum, qui uidelicet auaritiæ, quæ eidolorum seruitus est,
 addicti sunt. Et quisquē sanè, quod omnium potissimum colit, illi gloriam assignat
 diuinam. Talis autem non est in atrio sancto, nequē adorat deum, etiam si à sensibilibus
 Synsibus uideatur separari non posse. Vox damini super aquas. Operæ
 pretium est, ut intelligamus quid sit uox domini quoad fieri potest, adducere ex
 diuina scriptura quæ de uoce sunt scripta. In Genesi itaque uerbum domini ad
 Abraham cōscriptum inuenimus. Ego, inquit, protector tuus ero, merces tua magna.
 Et respondit Abraham, Domine quid dabis mihi? Ego uero dispereo sine
 liberis: Et post pauca. Et statim facta est uox ad ipsum. Rursus in Exodo, Stent pa-
 rati in tertium diem. Et quando cœperint audiri uoces, & tubæ, & nubes, ascendent
 illi in montem. Et post decalogum, Omnis uero populus uidebat uocem ac lam-
 padas, & uocē tubę. In Esaia quoquē scriptū est, Vox dicentis, clama. Est itaque uox
 percussio aëris, aut forma illa circa aërem, quam exprimere uult qui uocem emittit.
 Qui per carnis organa inter se sermocinantur, percussio aëre, & ueluti forma qua-
 dam illi indita, uocem uel spiritus ad aures usquē illius impellunt, ad quē loquuntur.
 Vox uero domini nō huius est rationis, propterea quod imaginatione cū illis agit
 quos uult audire uocem suam, ita ut analogiam imaginatio ista habeat cum ea quę
 in somnis accidit. Illic namquē sensus eorum quæ dicuntur non per aures uerberato
 extrinsecus aëre apprehenditur, sed mens ipsa intellecta accipit, quæ in memo-
 ria eorum quæ considerata sunt permanere solent. Facta est itaque uox ad Abra-
 ham, quoniam aures habebat, quibus præcepta dei audire poterat, arcano modo
 insonante illi uolūtate diuina. Vox uero illa, quæ ad populum facta est, uisio erat,
 hoc est, cognoscibilis & omnibus intellectu comprehensibilis. Non enim colore
 aliquo depicta ac delimitata erat uox ista, ut oculis fuisset sensibilis, sed uidit popu-
 lus uocem: propterea quod præceptum domini lucidū est illuminans oculos, nequē
 ulla inest ijs quæ dicuntur obscuritas. Et Esaia quoquē facta est uox dei, præcipiens
 ac dicens, clama, quod idem est atquē, mens Prophetæ à potentia, quæ illi indita est
 à deo, instructa ac formata. Vox domini super aquas. Quæ uox? Super quas
 aquas?

A aquas: Dictum hoc Prophetie loco sumendum est. Memor esto Ioannis, qui cum interrogatus esset à Iudæis, Tu quis es? Quid responsi referemus ad eos qui nos miserunt: respondit, Ego uox clamantis in deserto. Est ergo Ioannes uox domini, Angelus dei ante faciem domini missus, ad parandum domino populum perfectum. Ipsa itaque uox dei erat supra aquas in Iordane, in quo baptizabat Ioannes prædicans baptismum resipiscentiæ. Et non in Iordane tantum, sed & in Enon prope Salem. Multum enim illic aquarum erat. Vox igitur domini super aquas, Ioannes est baptizans. Illic & deus gloriæ intonuit. Venit enim uox ex cælo dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene placitum est. Tunc & dominus super aquas multas erat, cum ad Ioannis usque baptismum sese demittere dignabatur, ut uniuersam legis iustitiam adimpleret. Vox domini in uirtute. Aufert enim infirmitates populi per baptismum resipiscentiæ, per ipsum in aqua baptizans ad resipiscentiā. Illud in uirtute, uox est dicens, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cælorum. Et facite fructus resipiscentiæ dignos. Aut forte uox in uirtute erat, qua domino uerè potenti ac forti Ioannes testimonium dabat dicens, Ego baptizo in aqua: qui uero post me uenit fortior me est. Ipsa itaque uox uirtuti testimonium dabat. Vox domini in magnificentia. Quando magnifica mysteria Ioannes de Iesu prædicabat dicens, Vidi spiritum sanctum instar columbæ descendentem ac manentem supra ipsum. Et iterum, Quoniam de plenitudine ipsius omnes accepimus gratiam pro gratia. Sublimes namque sunt istæ aquæ, & magnitudinem gloriæ unigeniti exprimentes, Tunc scilicet uox domini erat in magnificentia. Magnificum uero & illud erat quod dicebat Ioannes: Deum nemo uidit unquam. Unigenitus filius, qui est in sinu patris, ille hoc enarrauit. Multa & alia magnifice de domino loquutus deprehenditur, utpote, Non potest homo accipere quicquam: nisi sit illi datum ex cælo. Magnificum & hoc erat quod dicebat, Qui ex supernis uenit, supra omnes est. Et illud, Qui testimonium ipsius accipit, is signauit, quod deus uerax sit. Quem enim deus misit, is uerba dei loquitur. Et illud, Qui credit in filium, habet uitam æternā. Et quæcunque sunt alia huiusmodi. Nihil igitur humile, nihil abiectum, sed omnia magnifice, cum excellenti amplitudine de Domino sunt dicta, quæ decenter à Ioanne illi sunt adscripta. Hac ratione dictum est, uox domini in magnificentia. Vox domini confringentis cedros. Potest hoc de eo exponi, quod parans domino populum perfectum, impietatesque illas, quæ contra cognitionem dei eriguntur & in sublime extolluntur, conterens & supplantans, obliqua redegit in uiam rectam. Qui namque omnem collem, & quemuis montem humiliabat, is certe, & cedros confringebat, & omnia ad aduentum domini complanabat, dum sublime, exaltatum, & fastigiosum cor populi ad resipiscentiā deducebat. Quam præparationem populi aduentu suo dominus excipiens, aduersarias potestates, cedros libani tropice dictas, confregit. Oportet namque regnare dominum donec ponat inimicos sub pedes suos, & cedros istas, comminuat, & tanquam uitulum Libani. Quid est autem uitulus: de Libano dicunt, quod simulacrorum cultores, uitulorum imagunculas, quas sibi in libano fingunt, postea igni tradant. Itaque hoc sensu aduersarias potestates Propheta merito ad internecionem usque delendas esse dicit. Aut uitulus est, qui in monte Libano per ignem liquefit, secundum quod dictum est, Sicut liquefit cera à facie ignis, sic peribunt peccatores. Atque ita intelligere possumus,

Vel quod unū
habeat princi-
pium.

sumus, quid sit confringi cedros illas, & quid comminui Libanum, ducem hunc c
sublimium cedrorum. Comminutus olim est & uitululus ille in Exodo, per Aaro-
nem factus, quando populus à deo deficiens, & ad idololatriam sese auertens, ui-
tulū fictum colebat, quem correptum Moses minutatim confregit, & in aquas con-
iecit. Ad hunc modum Dominus totum Libanū, hoc est, primum malitiæ prin-
cipatum, comminuit, sicut uitululus ille per Mosen cōminutus est. Et comminuit eas
uelut uitulum, Libanum. Et dilectus sicut filius unicornium. Post sublatas aduer-
sarias potestates, declarabitur &, conspicua demum erit dilectio erga deum, & po-
tentia ipsius illustris erit, nemine aduersariorum amplius existente, qui illam ob-
scuret. Propterea dicit, post istam comminutionem dilectus erit sicut filius unicor-
nium. Est autem unicornis, animal principandij ingenio præditum, homini non
subditum, nullis uiribus domabile, perpetuò in solitudinibus agens, uno cornu se-
curum. Quapropter & insuperabilis domini natura unicorni assimilata est, cum
propterea quod omnibus dominatur, tum † quòd unū habet principatum, uide-
licet patrem: Caput namq; Christi deus est. Vox domini intercedentis flammam
ignis. Peccatum quod ignis instar Israëllem deustabat, Ioannes intercedit dicens,
Resipiscite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Flammam itaq; affectionum
quæ ex peccato animabus mortalium innascitur, intercedit, dum Iudæis de sempi-
terno igne disseruit, iudicijq; diuini uehementiam exposuit dicens, Cuius uentila-
brum in manu ipsius, & repurgabit aream suam, & triticū quidem reponet in hor-
rea, paleas autem comburet igni inextinguibili. Flammam itaq; illam intercedit,
ubi terribilia ista populo ob oculos exposuit. Et concutiet dominus desertū Cades.
Erat enim Ioannes, baptizans in deserto. Desertum igitur illud cōcussit, per accu-
sum undiq; adfluentium populorum, quod quidem desertum propter eorum qui
illuc ueniebant resipiscentiam, sanctum est appellatum. Cades enim, si inter prete-
ris, sanctum dicitur. Vox ista domini absoluit ceruas, animas uidelicet sanctas, quæ
sublimia sunt quærentes, quæ & serpentes uorant, & in sublimibus montibus cō-
morantur. Istæ itaq; nobis sint animæ magnificæ, ad fastigium cœlestis conuersatio-
nis ex imo fundo leues & erectæ contendentes, quibus cum aduersarijs potestati-
bus, quemadmodum ceruis cum serpentibus, bellum est. Quin & reuelat cōdensa-
tione. Hoc est, in apertum producit latentia in Syluestri hac natura peccata, quæ serpen-
tes dicuntur, propter uoluptatis picturatam uarietatem. Reuelabit autem ea in illa
die, in quo manifesta faciet, abscondita tenebrarum, & consilia cordium. Forsan &
de Ioanne potest intelligi, qui cū esset uox domini, per ænigma Israëlī ad hunc mo-
dum loquutus est, Iam enim securis ad radicē arborū posita est. Omnis itaq; arbor,
non faciens fructū bonum, exciditur & in ignem conicitur, atq; ita & ipse reuelauit
condensa, hoc est, sterilitatem eorū manifestauit. Est enim condensum, Sylua infru-
gifera. Huius declarata noxia sterilitate, ad competentem illos fertilitatem prouoca-
uit dicens, Facite fructus resipiscentia dignos ex quibus omnibus unus est effectus,
ut templum domini ædificetur, in quo quisquis constitutus fuerit, uerè poterit glo-
riam offerre domino. Sed & diluuium inhabitat dominus. Per baptismum namq;
in animabus sanctificatorum habitatio domino paratur. Ablutam igitur à pecca-
torum sorde animā inhabitat dominus. Quapropter dicitur inhabitare diluuium.
Quod enim remissionem peccatorum, quæ ex baptismo est diluuium uocauerit,
ex tricesimo

A ex tricesimo primo quoque psalmo didicimus, ubi dicit, ueruntamen in diluuiis aquarum multarum ad ipsum non appropinquabunt. Peccatorum namque delicta, in redemptione ea quæ per baptismum est, appropinquare amplius non permittuntur. Et sedebit dominus, Rex in æternum. Præter hæc omnia agnoscendum nobis est imperium domini, quo dominatur omnibus, & dat uirtutem populo suo, ut deuicto iniquo, benedictionem accipiamus quæ datur à domino in pace, ijs qui illum precantur. Ipsi sit gloria in secula seculorum Amen.

IN PSALMVM XXIX PSALMVS CANTICI IN DEDICATIONEM

tionem domus Dauid, Exaltabo te domine quoniam suscepisti me.

salterium quidem & instrumentum musicum, ad hymnos diuinos præparatum tropicè est corporis nostri structura. Psalmus uero actio est corporis nostri ad dei gloriam faciens, quando ex uerbo dei compositi, nihil inconcinnum aut absonum in motibus ac numeris perficimus. Canticum est, quod cunctis contemplatione simplici theologicæ comprehenditur. Ex quo psalmus, sermo est musicus, quando concinne apteque secundum harmoniæ rationem ad organum pulsatur. Canticum uero uox concinna sine organi sono & cōcentu. Itaque quoniam hic psalmus Cantici inscriptus est, putamus significari, quod cōtemplatione ordine sequatur actus. Hic igitur psalmus cantici in dedicatione domus Dauid, ut inscriptus est, rationes aliquas continet. Et uidetur, secundum historiā temporibus Salomonis erecto iam templo fuisse ad psalterium accommodatus. Sensus uero spiritualis humanitatem à uerbo assumptam significat. Et dedicationem domus ipsius recens & mirabili modo constructæ, notat inscriptio. Multa enim inuenimus in hoc psalmo ex persona domini pronuntiata. Aut forte domum intelligere conuenit ædificatam à Christo ecclesiam, ut & Paulus ad Timotheum scribit. Videas quomodo oporteat in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei uiuentis. Dedecatio uero ecclesiæ, existimanda est renouatio mentis per spiritum facta, singulis corpus ecclesiæ Christi cōplentibus. Est autem diuina & uera harmonia, non cōprendens aliquos sermone audire oblectantes, sed noxios spiritus quæ animas teneras perturbant cohibentes atque mitigantes. Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, & non letificasti inimicos meos super me. Quomodo is qui in altissimis habitat, exaltatur ab ijs qui humilem habitant locum? Si enim deus in cælo supra, ac tu in terra infra es, quoniam modo deum exaltabis? Quid igitur his uerbis Propheta sibi uult? An forte deus exaltari dicitur ab ijs, qui magna ac diuina de ipso percipere, ac cōtemplatione subleuati, ad dei gloriam peruenire ualent. Qui igitur ad beatitudinem cum scientia properat, deum exaltat: qui uero contra nititur, dicere non licet quantum in se ipso deum humilem reddat. Omnem autem rebus nostris conuenientem statum, deo tribuere quodammodo uidemur. Idcirco dormitantibus nobis & pigre agentibus dormire dicitur deus, indignos nos sua erga nos custodia iudicans. Si quando autem ex somno detrimentum sentimus, dicimus: Surge, quare obdormis domine? Item non dormit, neque dormitabit, qui custodit Israël. Et alij quidam ob turpia & indigna conspectu dei facta quæ admittunt, oculos dei auertunt. Hi per pœnitentiam dicunt: Cur faciem tuam auertis? Et alij præter hos sunt, qui obliuione dei capiuntur, ac uelut sui obliuiscens deum reddentes, inquit: Cur obliuisceris domine paupertatis nostræ & tribulationis nostræ? Et in

psalterium.
psalmus.
canticum.

Quomodo
deus quādo in
cælo est, exaltari
dicitur ab
ijs qui in terra
sunt.

summa: quæ de deo humano more dicuntur, illa faciunt ipsi homines, talem sibi constituentes deum, qualem quisque antea seipsum constituit. Exaltabo te itaque domine, quoniam suscepisti me, & non delectasti inimicos meos super me. Nihil humile, nihil terrenum mihi in uita fecisti. Et unde facultas mihi te exaltandi? Quoniam tu me praeueniens suscepisti. Signanter dixit suscepisti me, hoc est, subleuasti me: & super ea quæ me circumstant atque opprimunt, constituisti: ueluti si quis puerum quendam imperitum natandi, manu sublimem supra aquas ducat. Qui igitur dei auxilio respirat à ruina, is demum ob benefactorum gratiam, exaltare dicit deum. Velut si quis quendam palestritam debilem à ruinæ periculo liberet, ac superiorē aduersario constituat: huic quidē insperatæ uictoriæ occasionem præbet, illi uero speratæ palmæ lætitiā aufert. Non enim labores qui sanctis eveniunt, nostris inuisibilibus inimicis lætitiā pariunt: sed quando fessi desperamus, & nostræ cogitationes in angustiam rediguntur, delassatis nobis propter afflictionum assiduitatem, tunc demum irident, lætantur & exultant: uelut cum Iob actum est, amisit possessiones, filijs est orbatus, tabo & uermibus eius caro scaturiebat. Nondum hæc aduersario lætitiā generabant. Si uero mollitiæ cordis ad hæc tot laboriosa execrabile aliquod uerbum, ut uxor incitauerat, dixisset: tunc super eum inimici gauisi essent. Idcirco nec in Paulo sitiente, esuriēte, nudo, pulsato, laborante, quoquo uersus peregrinate, aduersarius est lætatus. Contra uero potius est afflictus, cum eum tam hilariter atque constanter hæc pati, præterea hæc uerba iactantem aspiceret: Quis nos separabit à charitate Christi? Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me. Beatus qui propriam plagam quam internè habet nouit, ut medico accedenti dicere ualeat: Sana me domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea: Et, Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Hic quidem gratias reddit ob illatam sibi medicinam: Domine, inquit, deus meus. Non omnium deus est deus, sed eorum propriè qui charitate sunt ei coniuncti, ut deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. Si enim omnium esset deus, non separatim se horum dixisset. Et Iacob dicebat, Auxiliatus est tibi deus meus. Et Thomas certus resurrectionis, dominum amplectens ait: Dominus meus & deus meus. Est itaque uox ista, domine deus meus plena affectu fidutiæ, & cōueniens statui Prophetico. Clamaui ad te & sanasti me. Nihil merdium, nullumque interuallum fuit, inter meam uocem & tuam gratiam, sed simul clamaui & sanitas prodijt. Etiam te adhuc loquente dicam: Ecce adsum. Magna itaque loqui oportet ad deum orantem, ut uel ex nobis oriatur sanitas. Domine eduxisti ab inferno animam meam. De hac sanitate deo gratias agit, Nam quando morbo affectus ad infernum descendit: inde per illius uirtutem qui pro nobis pugnauit, contra eum qui imperium supra mortem habuit, est reductus. Saluasti me à descendētibz in lacum. Sæpenumero lacus nominantur subterraneæ fossæ custodiæ captiuorum aptæ: sic in Exodo dicitur: A primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in lacu. Sed & Hieremiā in lacum iniecerunt. Et Ioseph fratres præ inuidia in lacum aqua carentem miserunt. Quælibet igitur actio aut ad inferiora nos per peccatum grauando deducit, uel habiles ad deum accedendi, ad superiora tollit. Seruasti itaque me prius in uita existentem iniqua: à descendētibz in ternebrosum & horridum locum separando. Ideo ait: Suscepisti me: hoc est, me à ruina præcipitem reduxisti, ut occasio lætitiæ aduersus me meis eriperetur inimicis. Quod

Lacus.

A Quod igitur alibi ait, Constituisti pedes meos tanquam cerui, & super excelsa statuens me. Reditum ad excelsa, liberationē susceptionemq; à lacu appellat. Psallite domino sancti eius: Non statim si quis Psalmi uerba ore proferat, hic domino psallit: sed quicumque corde puro enuntiat psalmodiam, & quicumq; sunt sancti erga deum, iustitiam seruantes, hi demum domino psallere rhythmis spiritualibus concinne poterunt. Qui uero fornicatores sunt, qui furtum, qui dolum & mendacium in corde retinent, psallere quidem putantur, re autem uera non psallunt. Sanctum enim ad Psalmos discendos hic uocat Propheta. Non potest arbor mala bonos edere fructus, neq; item cor malum uitæ uerba recte proferre. Facite itaq; arborem bonam, & fructus ex ea bonos. Repurgate corda ut in spiritu fructificetis, & possitis sanctificati prudenter psallere domino. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius. Non dixit, confitemini sanctitati eius, sed memoriæ sanctitatis eius: hoc est, gratias agite. Confessio namq; in hoc loco pro gratiarum actione acipitur. Gratias itaq; agite, quoniā in memoria sanctitatis eius estis: qui olim in profundo malitiæ existētes, & carnis impuritate contaminati, uenistis in obliuionem eius qui nos creauit. In propitiationem ergo eorum quæ admisistis, confitemini de his quæ à uobis non recte nec sobrie facta sunt. Quoniam ira in indignatione eius, & uita in uoluntate eius. Prius triste dixit, iram in indignatione eius. Deinde rem latiore, uitam in uoluntate eius. Videtur tautologia esse, hoc est idem dicere apud eos, qui non perspicaciter ea quæ significantur, attingunt, quod Propheta iram in indignatione dei esse dicit, quasi ira & indignatio idē sint, cū tamen plurimū differāt. Thymos enim iudiciū est ad inferendū quādam tristitia merenti. Ira uero labor assumptus à iusto iudice, ad pœnas pro modo iniustitiæ cuiq; inferendas. Verbi gratia: Medicus cognoscēs partē corporis aliquā inflammatione affectā & sanie refertā, iudicat incisionē necessariā esse faciendā: hoc itaq; thymō sacrū nominat eloquiū. Post uero medici iudiciū ac sententiā afferendi remediū, uenitur ad rē, & ea exequenda quæ sunt uisa & iudicata: hoc est, ad ferrū incidēs, & dolorē affecto inferēs. Hæc demū ira dei dicta est. Veni igitur ad ea quæ in Psalmo scribuntur, & facile sententiæ consequentiā inuenies. Quoniā ira in indignatione eius. Pœna secūdum iustū dei iudiciū, uita uero in uoluntate eius. Quid ergo dicit? Quod hoc uult deus: hoc est, ut omnes eius uitæ participes sint. Labores autē & pœnæ non eius uoluntate infliguntur, sed merito eorum qui peccauerunt inferuntur. Vitā itaq; deus bonorū omniū dator cuiq; propria uoluntate tribuit. Iram uero sibi quisq; thesaurizat in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei. Mos est sacri eloquiū: si quādo tristitia lætaq; commemorat, tristitia lætis in ordine præponere: quoniā læta post malorū experiētiā siue memoriā iucūdius degustant. Ego, inquit, interficiā & ego uiuere faciā. Percutiā & ego sanabo. Beneficiū pœnā sequitur. Ipse namq; pessundat & rursus erigit. Percussit, & manus eius curauerūt. Dolenda semper anteposit, ut gratiæ nobis cōstantiores existant, cum malorū remediū & datorū custodiā uideamus. Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia. Reminiscere tēporis dominicæ passionis, & sermonis significationē qui ponit hic facile reperies. Ad uesperū demoratus est fletus discipulis domini, quando in cruce pendentē conspexerūt: & ad matutinū lætitia, quando post resurrectionē cū gaudio cucurrerūt, inter se bonos afferentes nuntios, quēadmodū uiderint dominū. Vel forte in uniuersum, uespera seculū hoc dicit, in quo qui per sanctē

Qui uere sunt
psallentes.

Ira in indignatione eius.

Scriptura tristibus læta subiungit.

Decor & fortitudo

plorant, adueniente postea matutino consolabuntur. Beati, inquit, qui lugent, quoniam consolationem accipient: beati qui flent, quoniam ipsi ridebunt. Quicumque igitur dies seculi huius in consummatione iam existentis & ad occasum tendentis, in plorandis peccatis absumunt, hi demum uerè illo matutino adueniente gaudebunt. Qui enim seminant in lacrymis, in exultatione metent. Ego autem dixi, in abundantia mea non mouebor in æternum. Quemadmodum ciuitatis est abundantia, uanaliū rerum in foro copia: itemq; regionem abundare dicimus quæ multis referta fructibus existit: sic & animæ dicitur abundantia, quæ bonis est actibus referta, quæ primum quidem cum labore colitur, postea uero cœlestium hymnium frequenti irrigatione saginata fructum tricesimū, sexagesimum, centesimum reddere, ac benedictionem assequi ualet dicentem, Benedicta horrea tua & diuersoria tua. Qui enim uirtutis suæ firmitatem sentit, confidenter loquetur, & roborabitur, ne facillè ab aduersario euertatur, ut ager plenus cui benedixit dominus. Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Qui tempus in inquirenda uirtutum ratione consumpserunt, quasdam dixere uirtutes ex contemplatione consistere, quasdam uero sine cōtemplatione: utpote prouidentiam quidem ex cōtemplationibus in cognitione bonorū ac malorum: Temperantiā uero, esse eligibiliū & fugiendorum, Iustitiā earum quæ distribuenda sint, quæ non sint, Fortitudinē, eorū quæ grauiā sunt, quæ nō sunt: Pulchritudinem uero & robur ad cōtemplationem non pertinere, posteriores illis qui sunt ex contemplatione. Nam secundum commensurationem & harmoniam earum cōtemplationum quæ sunt animæ, quidam philosophorum intellexerunt pulchritudinem: robur uero secundum efficaciam earum uirtutum, quæ ex cōtemplationibus suggeruntur. Verum ut decor animæ fiat, & efficax eorum quæ necessaria sunt potētia, diuina est opus gratia. Ut igitur suprā dixit: Quoniam uita in uoluntate eius: sic nunc deum in reddendis gratiis exultat dicens, In uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Pulcher quidem sum secundum naturam, debilis autem factus, ob peccatū per insidias serpentis admissum, perij. Pulchritudini ergo meæ, quam ex te in prima creatione accepi, addidisti uirtutem, ad ea quæ opus erant agere necessariam. Pulchra namq; ac decora omnis est anima, quæ in symmetria propria uirtutū ac harmonia sibi cōgruenti cōspicitur. Pulchritudo autem uera & desideratissima & sola mentis purgatione contemplabilis, circa beatam uersatur naturam: cuius tu per eius gratiam particeps aliquantulum eris, ueluti ex rei fulgentis obiectu, splendorem aliquem ingentem in facie referens. Ex quo & Moses pulchritudinis huiusmodi, quo ad speciem uultus, cōuersando cum deo uisus est particeps. Qui ergo propriam sentit uirtutē, uocem hanc gratias referentem emittit: Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Quemadmodū uero decor atq; fortitudo cōtemplationis expertes, posteriores ac sequaces sunt illis uirtutibus quæ ex contemplatione sunt: sic contraria quedam uitia citra contemplationem, foeditas & debilitas apparent. Quid enim turpius aut intempestiuus anima perturbationibus ac uanis affectibus obnoxia? Vide, quæso, parumper iratū, eiusq; ferociam & acerbitatē. Considera mœstū atq; tristē quanta sit in eo humilitas deiectioq; animi. Præterea eum qui à libidine aut gula superatur, uel terroribus affligitur, quisnam uel conspiciere pateretur: cum palam sit, animi affectus corporis statum atq; aspectum solere immutare. Velut itaq;

Atque uestigia pulchritudinis animæ in sancti hominis statu apparēt: sic contra in reliquis fœditas quædam. Prouidendum itaque nobis omni studio ut hanc habeamus pulchritudinem, ut sponsus dei uerbum nos excipiens dicat: Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te. Auertisti autem faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Donec enim, inquit, contemplationis tuæ radij mihi fulserunt, in statu firmo atque tranquillo egi. Postquam uero auertisti faciem tuam à me, in multa perturbatione & tumultu deprensa est anima mea. Auertere autē faciem suam dicitur deus, quando temporibus calamitosi æstuantis relinquit, ut fortitudo certantis cognoscatur. Si igitur pax ea quæ superat omnē sensum custodiat corda nostra, facile perturbationes tumultusque & anxietates possumus euitare. Quoniam uero diuine uoluntati auersio opponitur, pulchritudini uero & fortitudini perturbatio: sanè per turbatio, animæ turpitudine & debilitas est, ex alienatione à deo proueniens. Orandum igitur ut dei nobis facies continuò fulgeat, unde in statu simus decenti ac salutaris, præterea mites & tranquilli, ac ad omne officium quod à nobis exposcitur quieti ac præparati inueniamur. Paratus sum, inquit, & non sum turbatus: Ad te domine clamabo, & ad deum meum precabor. Sape de clamore ad deum dictum est, quòd clamor sit eius tantū qui magna & cœlestia desiderat. Si quis autem parua & humilia à deo petit, parua item & humili utitur uoce, non ad sublime, nec ad ipsius dei aures proueniente. Quæ utilitas in sanguine meo si descendero in corruptionem? Cur, inquit, clamaui, & quæ te dominum ac deum meum rogauit? Quid mihi opus, inquit, carnis oblectatione, aut sanguinis multitudine, quum sim eas amissurus in communi corporis resolutione? sed potius meum corpus castigo, & in seruitutem redigo: ne forte ex ualitudine nimis prospera, & sanguinis copiosi feruore, occasio peccati mihi corpulentia existat. Ne igitur tuū corpus delictis tradas, somno, balneis, plumis ac mollibus cubilibus, semper hoc habeas in ore uerbum: Quæ utilitas in sanguine meo si descendero in corruptionem? Quid quæso uegetum ualidumque studes reddere, quod paulopost est interituum? Quid te ipsum saginas & carnibus grauas? An ignoras, quanto pinguius tuum tibi corpus, tanto grauiorem animæ tuæ carcerem constituis? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit ueritatem tuam? Quomodo terrestris homo ac carneus confitebitur tibi deo? Quomodo item annuntiabit ueritatem is qui disciplinis non studeat, & in tanta carnis mole suam ipsius mentē oppressam teneat? Iure itaque meam extenuo carnem, nec meo sanguini parco, qui in carnem coagulari solet, ne mihi uel ad confessionem uel ad ueritatis cognitionem sit impedimento. Audiuit dominus & misertus est mei. Postquam narrauit quæ fuerit quæ ipse ad dominum clamauit, statim diuinum sentiens auxilium, nos ad petenda similia prouocat: Audiuit, inquit, dominus & misertus est mei. Dominus factus est adiutor meus. Oremus ergo & nos, clamemusque uoce spiritali petentes magna, non carni studeamus (Qui enim in carne sunt, deo placere non possunt) ut & nos exaudiat deus, nostram debilitatem miseratus: & nos diuino freti auxilio, dicamus: Conuertisti laborem meum in gaudium mihi. Non enim cuilibet animæ dei gaudium oritur: sed ei, quæ peccatum suum uehementi lamentatione ac singultu plorat. Quod autem sit laudabilis quidam luctus, ostendunt pueri, ut ait Euangelium, in foro

Deus quando
faciem dicitur
auertere.

Laudabilis luctus.

Per tibia in
euangelio Pro
phetas signifi
cat.

in foro sedentes atq; dicentes: Lamentati sumus uobis, & non plorastis: tibia cecinimus uobis & non saltastis. Est autem tibia instrumentum musicum, flatu ad melodiam reddendam utens: ex quo existimo quemuis sanctum Prophetam, tibiam nominari, ob motum à sancto proueniētem spiritu. Ideo dicit: Inflauimus tibiam, & non saltastis. Prophetici enim sermones nos ad actionem sanctę Prophetię congruam conuertunt, quę hic dicitur saltatio quędā. Sed & lamentantur nobis Prophetę, ad luctum nos prouocantes, ut simul in sensum peccatorum nostrorum ex Prophetis sermonibus uenientes, nostrum lugeamus exitium, laboribus multis & exercitationibus nostram carnem affligendo. Tali nempe homini luctuosa uestis conscinditur, quam flens peccatum suum sumpserat, tandemq; salutis ac letitię uestem recuperat. Hęc enim sunt illa splendida & nuptialia indumenta, quibus si quis fuerit ornatus, non eiicietur. Scidisti saccum meum, ac circumdedisti me letitia. Saccum ad pœnitentiam facit, quum sit humilitatis signum. Olim namq; patres in sacco & cinere sedentes, pœnitentiam egerunt. Quoniam Apostolus reuelata facie in eandem imaginem transformatur à gloria in gloriam. Datā sibi à domino gratiam, propriam dicit gloriam. Vt cantet tibi gloria mea. Gloria iusti, ipseus est spiritus. Quicumque spiritu psallit, dicat: Vt cantet tibi gloria mea, & non conpargar. Non amplius, inquit, faciam digna compunctione, cordisue contritione obdimissi peccati memoriam. Domine deus meus in æternum confitebor tibi, hoc est, gratias agam: quoniam quidem ex pœnitentia mihi ueniam dedisti, & ad gloriam me ablato, peccatorum probro deduxisti. Ideo in perpetuum confitebor tibi. Quod enim temporis interuallum esse poterit, quo me talium benefactorum tuorum obliuio capiat?

IN PSALMVM XXXII EXULTATE IUSTE IN DOMINO

Exultate iusti in domino, rectos decet collaudatio. Consuetam quidem ac familiaris est sacris uoluminibus exultationis uox clarissimum quendam ac iucundum in rectis animabus statum ostendens. Exultate itaq; iusti in domino. Non autem quando rem prosperam domi habetis, non item quando corpori bene fuerit, non cum ager fructibus omnigenis refertus est: sed quod dominum habetis, talem habentem pulchritudinem, talem bonitatem, talem deniq; sapientiam. Sufficiat uobis ea letitia, quę in ipso est. Videtur autem Propheta hic ob aliquam rem gratam assecutam, in domino exultare. Ideo iustos adhortatur istam sentire dignitatem, quod talis domini serui esse meruerint, & exultare in illius seruitio cum gaudio inenarrabili & tripudijs cordis, uelut ex entusiasmo ac sensu diuinę dilectionis subsilientis, si quando tuo cordi quasi lux quędā, multam de se deus cogitationē atq; intelligentiam peperit, tuamq; mirum in modum illustrauit animam, ut in eius amorem magnopere uenias: res uero corporis ut uilia despicias ex illa breui & obscura lætitię forma, omnem iustorum statum facile nosse poteris, quo illi æquabiliter & inconcussē in deo letitiam sunt assumpti. Tibi autem diuina dispensatione quandoq; nec admodum sæpe talia contingunt: ut per breuem degustationem admonearis, quibus bonis sis destitutus. Iusto autem quod in ipso insideat inhabitetque spiritus, affatim est diuina celestisq; lætitia. Inter præcipuos uere spiritus fructus, charitas, gaudium, pax numeratur. Exultate igitur iusti in domino. Locus quidam iustorum capax est dominus: in quo

A in quo qui existit, necesse est ut latetur & gaudeat. Fit autem uicissim & iustus do-
 mino locus, cum illum in sese recipit, sicut peccator locum dat diabolo: qui illud
 monentis minimè audit: Nolite locum dare diabolo. Itemque Ecclesiastici: Si spi-
 ritus potestatem habentis in te ascendat, ne locum tuum dimiseris. In ipso itaque domi-
 no existens, quoad licet, ipsius mirabilia speculemur atque ita ex eorum cōtemplatio
 ne lætitiā nostris cordibus cōparemus. Rectos decet collaudatio. Quemadmo- *Rectos decet*
 dum enim pedi obtorto atque obliquo, calceus rectus non admodum probè ap- *collauit.*
 tatur: sic obtortis cordibus diuina laus minimè conuenit. Quamobrem existimo
 dæmonum oribus ut de seruatore indignè loquentibus, ad eum manifestandū ab-
 latam fuisse potestatem. Et Pythonem increpat Paulus, ut ab impuro sanctus non
 commendetur. Tale quid & peccatori dicit deus: Quare tu enarras iustitias meas?
 Conemur igitur fratres omni studio, opus omne obliquum ac minimè rectum ui-
 tare: mentemque nostram ut rectam regulam & animæ iudicium corrigamus: ut
 nobis existentibus rectis, dei laus maximè conueniat. Quemadmodum enim ser-
 pens peccatum nos docens, obliquus dicitur, & in serpentem draconem dei ensis
 inducitur, propterea quòd multas spiras ac inuolucra in itinere facit. Serpentis nam-
 que tractus inæqualiter per humum serpit: prioribus partibus aliter ac illis quæ
 sequuntur motis, & rursus postremis aduersus priores procedere conantibus. Ita-
 que qui serpentem imitatur, obliquam & contrarietate refertam præ se fert uitam.
 Qui uero dei uestigia sequitur, rectas semitas, recta item pedum uestigia faciet:
 quoniam rectus dominus deus noster, & quæ recta sunt uidet uultus eius. Si duæ
 regulæ iuxta inter se ponantur, ambarum inuicem rectitudo conuenit. Si uero
 B obtortum iuxta regulam rectam ponatur lignum, incongruum & procul à pro-
 portione recti reperiatur. Quoniam itaque recta est dei laus, recto opus est cor-
 de, ut ei laus dei congruat atque cōueniat. Si enim nullus dominū Iesum nisi in spi-
 ritu sancto dicere ualeat, quomodo laudem referes, spiritum in tuis uisceribus rectū
 renouatumque non habens? Confitemini domino in cithara, in psalterio decem *Confiteri do-*
 chordarum psallite illi. In cithara primum confiteri domino oportet, hoc est, actio *mino in cithara*
 nes corporales congruè reddere. Quoniam enim in corpore peccauimus quando *ra.*
 membra nostra serua peccati ad iniquitatem præbuiimus, Corpore item confite-
 bimur, eodem in peccati dissolutionem utentes organo. Maledixisti? benedicas.
 Circumuenisti proximum in negotio? redde. In ebrietatem incidisti? ieiuna. Ar-
 roganter & superbè egisti? humiliare. Inuidisti? consolare. Occidisti? tu marty-
 rium pro Christo subi, uel quod par est martyrio, per tuam confessionem pro-
 prium corpus castiga: Tunc demum post confessionem, in decachordo psalte- *Psallere.*
 rio deo psallere poteris. Prius enim corporis actus corrigere oportet, ut decenter
 ac congruè diuinæ assistamus laudi, ac sic tandem ad intelligibilem contemplatio-
 nē ascēdamus: psalteriū mens dicta est, quæ superna quærit, ex eo, quòd structura
 organi huius diuinitus sonandi potentiā accepit. Opera igitur corporis, ueluti infer-
 nē deo confitentur: quæ uero per mentē annuntiantur mysteria ē supernis occasio
 nē habent, ppter ea quòd mens per spiritū sanctū sanādi accipit facultatē. Qui em̄
 æquè omnia mandata respicit, ac ueluti harmoniā ac concentū quēdam peregerit,
 is demum

Decachordum
Cantate canti-
cum nouum.

Vociferatio

Opera omnia
in fide.

Fortuitum
nihil.

is demum in decachordo psalterio deo psallit. Decachordū appellat, quo decem-
mandata generatim in prima legis promulgatione sunt conscripta. Cantate do-
mino canticum nouum, hoc est non in legis ac scripturæ uetustate, sed in nouitate
spiritus deum adorate. Qui enim legis non historicum, sed spiritualem accipit sen-
sum, hic canticum nouū cantat: quoniam inueteratū exoletumq; iam illud testamen-
ti pertransijt: renouatū uero ac reformatū doctrinæ dei canticum nos excēpit, quæ
nostram ut aquilæ iuuentutem renouat, quando exteriorem corrumpimus homi-
nem, interiorem uero de die in diem renouamus. Quin & qui ad anteriora se exten-
dit, seipso iunior perpetuò redditur. Atq; ita qui seipso semper iunior fit, recentius
quocq; canticum deo canit. Vel forte nouū, mirandū & præter antiquam consuetu-
dinē institutū, uel nuper ac recenter in lucē ueniēs dicit. Siue igitur admirabilem &
omnē excedentē naturā incarnationē domini narraueris: siue regenerationē quoq;
ac renouationē uniuersi orbis per peccatū antiquare, postremò resurrectionis my-
steria mundo nuntiaueris, tunc demū recens ac nouum canticū cantabis. Bene psal-
lite ei in uociferatione. Audite mandatū. Bene psallite, hoc est, mente minimè uaga-
būda & alias res agente, sed affectu sincero & animo attento in uociferatione psal-
lite. Quemadmodū boni quidā milites post triumphum de inimicis habitū ei qui
uictoriæ causa fuit, hymnos offerte, atq; illum laudate. Confidite, inquit, ego uici
mundum. Quisnam hominum aduersus diabolū bellum gerere potest, nisi ad-
ducis confugientes uirtutem ac protectionem, per illius fidem hostem nostrum
deiciamus & iaculemur? Bene psallite in uociferatione. Est autem uocifera-
tio in hoc loco fremitus & uox quædam, cum clamore confusa, sine modo & nu-
mero: alioqui concors ac congruens ijs qui in bello simul conclamant. In una igitur
uoce, & una charitatis conspiratione & unitate psallite. Quid demum oportet psal-
lentes dicere? Quod rectum est uerbū domini. Hac de causa prius rectos corde ad
laudē euocat: quoniā hoc quod est laudandum dei uerbum, in principio erat apud
deum existens deus. Rectus itaq; pater, rectus filius, & rectus spiritus sanctus. Et
omnia opera eius in fide. Quid est quod dicit? Opus cælum, opus terra, opus mare
& aër, deniq; animata & inanimata, rationis participia & expertia omnia. Quomo-
do autem in fide omnia? Quænam inanimatis fides? quæ item brutis, quæ fides in
lapide, quæ in cane? Nec inanimatum neq; brutum aliquod in fide. Hic autē nihil
excipit, omnia comprehendit. Cuncta, inquit, opera eius in fide. Quod ergo opus
dicit? Si cælum, inquit, uideris, ipsiusq; ordinem consideraueris, fidei tibi dux est.
Per id nanq; artifex tibi ostenditur. Si terræ ornatus, rursus per hos tibi conditoris
augescit fides. Non enim per eam quæ corporeis oculis comprehenditur, dei cor-
ognitionem, ad fidem dei peruenimus, sed mentis uirtute per uisibilia, inuisibilem
conspicimus. Omnia ergo opera eius in fide: & si lapidem dixeris, quandam habet
in eo qui credidit uirtutis demonstrationem: & si formicam, & si culicē, & si apem
dixeris. Sæpe nanq; in minimis conditoris sapientia solet apparere. Nā qui cælum
& immensa pelagi spatia diffundit, is est qui tenuissimū apicis cuspidem ueluti fistu-
lam quandam cauat, ut per illam uenenum effundat. Omnia igitur opera eius in fi-
de. Nihil tibi omnino sit infidelitatis occasio, nulla dubitatio mentisq; uanitas ex-
urgat. Caue dicas, temere factum est hoc, & sponte hoc contigit. Nihil enim inor-
dinatum, nihil nō præfinitum, nihil accidit frustra, nihil temere fertur. Nec malum
ullum

A ullum euentum, aut malam dixeris horam. Hæc namq; ineruditorū ac disciplinam
 Christianam ignorantium uoces sunt. Nonne duo passeris asse uaneunt, & unus
 ex eis absque Dei uoluntate non cadet? Quot capilli capitis? & unus ex eis non est
 apud Deum obliuioni. Vides igitur diuinum oculum, quomodo neque minutissi-
 marum rerum quicquam considerationem ipsius effugiat? Diligit misericordiam
 & iudiciū. Misericordia Domini plena est terra. Si per se iudiciū dei satis esset,
 ac seuerè ex meritis nostris nobiscum ageret, quæ nobis spes reliqua esset, quis ex
 omnibus saluus fieret? Nunc autē diligit misericordiā et iudiciū, uelut assistentē ei
 misericordiam faciens, & in regio iudicij throno prodeuntem. Sic quemlibet in iu-
 diciū adducit. Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit? Neq;
 enim misericordia sine iudicio, neque iudiciū sine misericordia. Ante iudiciū mi-
 sericordiam diligit, & post eam ad iudiciū uenit. Hæc enim inter se cōiuncta sunt,
 misericordia cum iudicio: ne misericordia sola securitatem nimiam ac negligentiam
 pariat, neu iudiciū in desperationem deducat. Vult tui misereri iudex, teq; mise-
 rationibus suis complecti, modò post admissa humilem te factum & pœnitentem
 & lugentem, & malefacta plurimum deplorantem inueniat. Insuper si occulta te fa-
 cta uulgantem ac demum fratrem, ut pro te Deum oret tuiq; curam suscipiat, pre-
 rantem: demum si omninò te miserabilem uiderit, abundè tibi misericordiam suam
 impendet. Si rursus cor tuum impœnitens superbūq; ac futurum seculum non
 credens, nullūq; iudicij timorem conspexerit, tunc in te iudiciū diligit, perinde
 atque medicus concinnè ac leniter prius purgatorijs & periplasmatibus mollibus tu-
 mores ac tubera exiccare contendit: ubi autem plagam duriorē ac resistentem ui-
 derit, reiecta misericordia & cura molliore, tabidum ac noxium ferro abscindit. Di-
 liget igitur misericordiam in ijs, quos præteritorum pœnitet: Diligit item iudiciū
 in ijs, qui duro sunt corde. Tale est quod etiam Esaïas ad deum dicit: Misericordia
 tua in pondere. Nam & ille misericordiam cum iudicio cōstituit eius qui pondere,
 numero & mensura cuiuslibet merita expendit. Misericordia Domini plena est ter-
 ra. In hoc loco misericordia à iudicio disiungitur. Nam terram tantum Dei miseri-
 cordia refertam dicit, iudicio in tempus defunctorum reseruato. Hic profectò mi-
 sericordia sine iudicio est: non enim uenit ut mūdum iudicet, sed ut seruet. Illic uerò
 nō est iudiciū sine misericordia, quoniā nequit homo mūdo corde ac liber omninò
 à peccato reperiri, etiam si unius diei tempore supra terram uixerit. Quamobrem
 quo magis uitii quotidie uideris admissum, & fragile genus hominū mille mortu-
 bus delictorū gratia dignum, eò magis bonitatis eius & tolerantie et lōganimitatis
 diuitias admiraberis. Nos igitur dum in hac uita sumus, dei misericordia quanquā
 indigni utimur. Qui autem sunt in cœlo, eius beatitudine fruuntur, atque ideo mise-
 rabiles non sunt. Vel fortè nos terram appellat propter cōdemnationem peccati,
 quod illud audimus à Domino: Terra es, & in terram reuerteris. Referti sumus mi-
 serationibus Dei. In peccatis nanque & humo sepultos nos ad uitam, quæ est in
 Christo, reuocauit misericors Deus. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu
 oris eius omnis uirtus eorum. Vbi sunt qui spiritum contemnunt? ubi qui illum se-
 parant à creandi potentia? ubi qui à patris ac filij coniunctione illum abscindunt?
 Audiant Psalmum dicentem: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius
 omnis uirtus eorū. Non enim hic uerbum simplex, aut cōmunis quædam loquu-

Misericordia
& iudiciū.

Misericordia
in pondere.

Tempus misere-
rendi.

Verbo domini
cœli firmati.

*Spiritus oris
dei, deus.*

*Congregās sicut
utrumque aquas
maris.*

Abyssi.

*Iudicia dei
abyssi multa.*

tio ex nominibus & dictionibus consistens existimanda est. Neque item spiritus est e-
uapor in aëra diffusus, sed & uerbum in principio consistens apud Deum, & spiri-
tus sanctus, qui hanc propriè sortitus est appellationem. Vt igitur conditor uerbū
cælum firmavit, sic & spiritus dei, qui ex patre procedit: hoc est, quod ex ore ipsius
dicit, ne externum aliquid & ex creaturis ipsum existimes, sed tanquam ex Deo
subsistentem glorifices, omnes in illo uirtutes complexus est. Spiritu itaque firma-
ta est omnis uirtus cœlestis, hoc est, firmitatem, soliditatem ac robur in sanctitate
& omni uirtute, quæ sacras deceat potestates, ex spiritus auxilio habent. Hic itaque
spiritus quidem oris sui scribitur. Inueniemus autem alibi uerbum quoque oris ei-
us dictum, ut intelligatur seruator noster, & spiritus sanctus eius ex patre. Quoni-
am igitur uerbum quidem Domini Christus, & spiritus oris eius spiritus sanctus
est, uterque cælum ac terram & omnes uirtutes in eis creauit. Hac igitur de causa di-
ctum est, uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū. Ni-
hil enim sanctum citra spiritus præsentiam. Angelos namque ab initio uerbum opi-
fex omnium condidit, sanctos uerò spiritus sanctus reddidit. Non enim parui ab
initio creati, deinde paulatim exercitati atque perfecti, sic spiritus susceptione digni
sunt habiti, sed in prima substantiæ suæ constitutione statim simul inditam habuer-
re sanctitatem. Quapropter & immobiles sunt a malitiâ statim sanctimonia uelu-
ti tinctura quadam obdurati, stabilitatemque ad ueritatem dono spiritus sancti ad-
epti. Congregans sicut utrem aquas maris, ponens in thesauris abyssos. Non
dixit, cōgregans sicut in utre, sed sicut utrem. Nosce patrū per utris naturam. Nunc
quidem inflatum, quando resumpto spiritu pellis turgescit: nunc uerò cōtractum,
quando inclusus subterfugit spiritus. Sic item mare quando turgescit ac feruet, & spi-
ritibus insurgit agitatū atque tumens, quandoque uerò dum est tranquillum, in quie-
tem & humilitatem se contrahit. Quemadmodum igitur utrem cōtrahit, sic aquas
maris humiles reddit Dominus. Reperitur & in quibusdam exemplaribus, in
utre. Quo fermè modo ad antiquam nos remittit historiam, quādo mare rubrum
nullo ipsum diduciente aut retinente, per sese constitit: & in utre quodam diuino ius-
su ligatum fluere ac diffundi ex natura sua non potuit. Ponens, inquit, in thesauris
abyssos. Cōmuni sententiæ cōgruere magis uidebatur si dixisset: Ponens in aby-
ssis thesauros: hoc est, in mysterio suas diuitias cōtinens. Nunc autem quadam pre-
tiosa, digna diuinis thesauris abyssos dicit esse. Quandoque sermones de diuino iu-
dicio incomprehensibiles humanis mentibus abyssi uocantur, propterea quod di-
uinæ tantū cognitioni reseruatae sunt rationes, quibus singula dispensantur. Quod
enim iudicia singulorum abyssus uocata sint, in alio Psalmo didicimus, qui dicit: Iu-
dicia dei abyssus multa. Si igitur quæris cur peccatoris uita prorogetur, iusti uerò
incolatus huius dies abbreviētur: quare iniustus prosperetur, iustus affligatur: cur
puer ante ætatis perfectionem hinc auferatur: unde sint bella, unde naufragia, unde
de terræ motus, siccitates, hymbres? Cur homo mortalis: cur hic seruus, ille liber:
hic diues, ille pauper? Deinde multa est in peccatis, multa etiam in rectè factis disse-
rentia, ut fœmina lenoni uendita, per uim quodammodo in peccato retinetur: ser-
cus autem quæ ab initio heram nacta est bonam, in uirginitate nutrita est, cur isti
benefiat, illa uerò condemnetur: & quæ sit in quolibet horum à iusto iudice senten-
tia: Hæc sanè omnia in mēte uoluens ac cogitās, reminiscere quemadmodū iudicia
dei abyssus

A dei abyssus multa, & in diuinis sunt abscondita thesauris, nec quibusuis facile comprehensibilia. Et credeti quidem ex deo promissio est: Dabo tibi thesauros absconditos & inuisibiles. Vbi igitur dignati erimus deum facie ad faciem uidere, tunc in thesauris abyssos dei contemplabimur. De utribus uerò si quæ in sacris uoluminibus dicuntur adduxeris, magis intelliges quid Propheta uelit. *Utres noui.* Utres noui in Euangelio nominantur, qui de die in diem uitæ genus renouant, & uinum de uera uite capiunt. Qui uerò uetere hominem non deposuerunt, uinum nouum commode capere nequeunt, utres sunt ueteres. Neque enim uinum nouum in utres mittimus ueteres, ne uinum effundatur, & illi pereant: nulla uenia digni, si bonum ac nouum effundant merum. Igitur in utres novos uinum mittendum. Nouum quoque & spirituale uinum, & sancto feruens spiritu, id est, animum syncerum, ac ueritati & præceptis dei non auscultantem in nouum mittendum hominem, qui quoniã per uerbum Domini post se lesu Christi stigmata in corpore fert suo, iure nouus dicitur. *Timor domini.* Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Postquam timor Domini initium est sapientiæ, qui terrena sapiunt, per timorem erudiantur. Timor enim ut pædagogus & isagogicus quidam necessario ad pietatem sumitur. Charitas uerò à timore instructiuo exercitatos suscipiens perducere solet. Terræ igitur uniuersæ timorem præcipit hic sermo. Commoueantur autem, id est, ab eo omnes inhabitantes orbem: hoc est, omnis motus siue ex mente siue ex corpore actum perficiens, diuinæ uoluntati obtemperet. Sic enim intelligo, quid commoueantur ab eo: uidelicet ut nec oculus, nec manus præter dei uoluntatem atque datum moueantur. Neque item cor ea quæ deo displicent, excogitet, & demerito à nulla alia causa præterquam dei timore moueantur. Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ad duo præcedentia duo alia subiecit: Timeat omnis terra, & commoueantur omnes inhabitantes orbem. Hæc præmissa sunt. Illis ista subiecit: Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Nam quando ex terrea materia & anima corpori inhabitante compositus est homo, terra quidem iure dicitur, ex terra conditus. Inhabitans autem orbem anima uocabitur, diuersorium & habitationem in corpore sortita. Concinnè igitur ad terram illud retulit, ipse dixit & facta sunt. Ad signum quidem nostrum terre pertinet quod dicit, & facta sunt: ad imaginem uerò dei illud & creata sunt. Quoniam uerò in sacris uoluminibus creatio in potiore solet accipi partē, ut est illud: Si qua in Christo noua creatura. Item illud: Ut duo crearet in unum nouum hominem. Quamobrē cum ait, facta sunt, in primi hominis substantia generatio dicitur: creata sunt autē, in secunda per gratiā, regeneratio. Quantum itaque dei mandatum à simplici differt uerbo, tantum creatio à generatione distat. Dominus dissipat consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum. Expositio est hæc præcedentis, quomodo deus in se credentes creauerit ex eo quod populorum stultitia dissipat consilia, quæ circa idololatriam & uniuersam uanitatem habuerunt. Et reprobatur consilia principum. Possunt & ad Dominicæ crucis referri tempus, quando illi quidem regem gloriæ supplicio se afficere putauerunt: ille uerò per crucis dispensationem humanum genus renouauit. In resurrectione namque consiliū gentium dissipatum, Pilati & militum & reliquorum, qui se illa cede contaminauerunt. Improbata sunt autem consilia principum, pontificum uidelicet & scribarum, & regum populi. Resurrectio

surrectio nanq̃ omnem eorum cogitationem dissoluit. Si uerò singulas scripturæ e
 historias percurras, quæ deus aduersus impias & infideles nationes excitauit, facile
 inuenies secundum literæ sensum, quod et dictum, multam habere uim. Quando
 enim Ioram filius Achab regnauit apud Israël, tunc rex Syriæ filius Ader multa
 uirtute & graui manu bellū gerens Samariam obsedit, ad eamq̃ compulit famē,
 ut asini caput, tunc quinquaginta siclis argenti, & quartum sextarii fimi columbini
 quinq̃ argenti drachmis emeretur. Itaq̃ ut sententia Elisei impleteretur, dissipata
 sunt consilia Syriæ, ut illi relictis tentorijs suis & omni substantia, fugerint tantam
 relinquentes copiam Samariæ obsestæ, ut modus simile sico, & duo modij hori
 dei sico uno uenirent. Sic igitur Dominus noui gentium consilia dissipare. Quo
 modo autem improbet consilia principū, in historia Achitophel didicimus, quan
 do Dauid Dominum orauit, dicens: Dissipa Domine consiliū Achitophel. Quā
 do itaq̃ aliquem arrogantius magna minantem audieris, ac plagas mortis inco
 moda tibi intentantem, respice continuo in Dominum dissipantem consilia gen
 tium, & populorum cogitationes improbantem. Consilium uerò Domini in æ
 ternum permanet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. Non
 ne uides gentium dogmata, uanam hanc philosophiam quam inanes sint ac uani
 circa dogmatū adinventiones, cum in rationalibus contemplationibus, tum in mor
 talibus præceptionibus ac physiologijs quibusdam ac de uis alijs, quæ epos
 ptica appellatur. Quomodo dissipata sint & cassata omnia, & sola nunc Euangelij
 ueritas regnet, uides. Multa nanq̃ in hominum cordibz consilia, ad Domini cō
 silium præualuit. Et necessarium est, si consilium dei stabile ac firmum consistere in
 animis nostris debeat, ut primum humanæ cogitationes in nobis dissipentur. Quē
 admodum enim qui in cera fingunt aut scribunt aliquid, eā prius digerunt atq̃ cō
 planāt, deinde formas, quas cupiūt, imprimere studēt. Sic itē cor nostrū quod diui
 na sit suscepturū eloquia, planū rectumq̃ ac liberū a p̃ uis cupiditatibus reddere
 oportebit. Cogitationes cordis eius a generatione & generatione. Duo testamē
 ta per totidem cogitationes ac generationes uelle uidetur significare. Prima nanq̃
 cogitatione primum accepimus, altera uerò salutarem Christi doctrinā præbuit.
 Beata gens cuius est Dominus deus eius, populus quem elegit in hereditatem
 sibi. Nemo beatum dicit Iudæorum populum, sed et n̄ populum qui ex omnibus
 melior electus est. Nos autē sumus gens cuius est Dominus deus noster, nos item
 populus quem elegit in hereditatem sibi. Gens quidem, quia ex multis congregati
 sumus nationibus: populus uerò, quia in locū abiecti populi uocati sumus. Et quo
 niam multi uocati, pauci uerò electi: beatum dicit, non uocatum, sed electum. Bea
 tus igitur quem elegit. Quæ autem beatitudinis causas. An expectata bonorū ater
 norum hereditas: an secundum Apostolum, postquam plenitudo gentium ingre
 dietur, tunc omnis Israël seruabitur. Primum multitudinem gentium beatam dicit.
 Deinde Israëlē qui postremo seruabitur. Seruabitur autem nō omnis, sed solū
 modò qui ad gratiam fuerit electus: Ideo dicit: Populus quem elegit in hereditatē
 sibi. De cælo prospexit Dominus, uidit omnes filios hominum de preparato ha
 bitaculo suo. Eos qui in propria manent animæ dignitate, & naturæ congruentia
 faciunt, cœlitus, hoc est, superne aspiciit deus. Eos uerò qui uitij omnino subiiciū
 tur, non è cælo, sed descendēdo uidet. Clamor, inquit, Sodomorū & Gomorre ad
 me uenit

Prospicere
 dei & descen
 dere de cælo,

A me uenit, & peccata eorū magna: descēdam itaq; & uidebo an clamorē qui ad me
 uenit perfecerint. Et rursus: Descendi uidere ciuitatē, quam ædificauerūt filij homi-
 num. Hic autē ait: De cælo prospexit Dominus, uidit omnes filios hominū. Cōsi-
 dera excelsam eius speculā, cōsidera è cælo usq; homines intuentē. Vbicūq; fueris,
 quodcūq; gesseris, siue in tenebris siue in luce dei oculū prospiciētem habebis. Ex
 preparato habitaculo suo. Non aperiūtur portę, non cōtrahuntur cortinę. Paratū
 est cōtinuò ad spectandū dei habitaculum, omnes aspiciūt filios hominū, nullus la-
 titare potest: nihil enim impedimēto, quin uideat uniuersa, nō tenebrę, nō parietes.
 Tantūq; abest ut unūquēq; non uideat, ut etiā corda quę ipse finxit, diligentius
 contēpletur. Ipsum nanq; cor purū, rectū, simplex, nullo cōmixtum malo, ad ima-
 ginem suā ab initio creauit deus: postremò idē carnis contaminatione uarijs ac di-
 uersis obnoxii affectibus nos ipsi cōstituimus, corrupta in illo imagine dei, & quā
 habebat simplicitate & synceritate sibi ubiq; simili. Quoniā igitur cordiū est condi-
 tor deus, propterea omnia nostra opera intelligit, (opera quidē dicimus etiā & uer-
 ba & cogitationes) & demū uniuersam hominis uitā: quali affectu, quo proposito,
 qua mente mouemur: an hominibus magis q̄ dei mandatis placere studeamus, so-
 lus uidet, qui intelligit omnia opera nostra. Quapropter & de quouis uerbo otioso
 rationē dabimus. Et ne poculi quidē aquę frigide premiū perdemus: propterea q̄
 præsens est Dominus omnibus operibus nostris. Non seruatur rex per multā uir-
 tutē. Non exercitus militaris, nō ciuitatū mœnia, non peditū phalanx, nō equestris
 turma, non naualis muniminis præparatio regi salutē parit. Dominus enim reges
 facit & euerit: & nulla est potestas nisi à deo cōstituta. Seruatur ergo rex non per
 multam uirtutē, sed per diuinā gratiā, ut & hic uerus sicille apostolicus sermo: Gra-
 tia estis seruati. Sicut nec uillicus tantū ob diligentiam agriculturę, quantū ob augen-
 tem terrę fructus deū excelsū assequitur. Neq; enim qui plantat est aliquid, nec
 qui irrigat, sed deus qui incrementū præstat. Si ergo cor regis in manu domini: non
 ob militarē potentiam, sed ob diuinum præsidium conseruabitur. In manu autē do-
 mini nō quilibet, sed qui regis appellatione dignus fuerit. Quidā autem regnū dix-
 e re legitimam esse præfecturā, uel in omnibus imperiū peccato minime obnoxium.
 Nam qui sui cōpos imperiosusq; est, rectē uocari rex poterit. Et gigas non seruabi-
 tur in multitudine uirtutis suę. Gigantē dicit eū qui uiribus ac robore corporis præ-
 stantibus utitur. Neq; igitur rex ex armis auxiliū ad salutem habet: neq; itē fortis
 sibi ad omnia sufficere idoneus est. Infirma nanq; & inualida sunt cūcta humana,
 uni dei potentię cōparata. Quocirca mundi infirma elegit deus, ut fortia cōfundat
 & ex ore paruulorū & lactentium laudē perfecit, ut inimicū & ultorē, destruat. Dei
 nanq; gratia maximē in pueris & sensu nō adhuc utētib; effūditur. Fallax equus
 ad salutem: in multitudine autē uirtutis suę non seruabitur. Ejicitur ab usu sanctorū
 equus. Ex quo nec in bellis Israël unq; fertur equestrem habuisse exercitū. Nec san-
 ctorum aliquis priuatim equo uti pulchrū existimauit. Pharaō equestri usus exer-
 citu, & Sennacherim superbus equorū multitudine narrantur. Quamobrē Phara-
 onis equum & ascensorē deus deiecit in mare, & Sēnacherim omnes equorū ascen-
 sores sunt interfecti. Vnde lex per Moſen regibus mādāt: Nō sibi, inquit, equorū
 multitudinem cōparent. In multitudine uirtutis suę nō seruabitur. Quādo enim
 infirmior, ait Paulus, tūc fortior sum. Viriū nanq; corporis multitudo saluti spiritus
 Bb 3 est impe-

Equus sanctis
 nō fuit in usu.

Quis in misericordia Domini sperare dicitur.

Nomen dei quomodo sanctum.

est impedimento. Ecce oculi Domini super metuentes eum. Et alibi dicitur: Oculi Domini super iustos: hic uero super metuentes eum. Quando nos Dominum respicimus, & ipsius maiestati oculi nostri sunt intenti, tunc illud uere dicimus: Vt oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sic oculi nostri ad Dominum nostrum. Tunc uidelicet ad nostri curam & considerationem oculum Domini trahimus. Et in ijs qui sperant in misericordia eius, Humilitatem eorum qui Domino seruiunt describit. Quomodo, inquit, aliquis in eius misericordia sperat? Is uidelicet qui non proprijs uirtutibus aut propria fortitudini confidit, neque item ex operibus se iustificari existimat: sed tantum in eius misericordia spem collocans, illud Propheticum tenet: Ecce Dominus, & merces eius parata reddere cuique secundum opera eius: & perpendit opera sua mala, adeoque & supplicium timet, & minas dei horret. Ad hoc uero ne absorbeat a tristitia, spe bona est, ad miserationes & beneuolentiam dei respiciens, speratque liberandam animam suam a morte atque periscendam in fame. Anima nostra sustinet Dominum, quia adiutor & protector noster est. Exhortationem habet ad patientiam hic sermo, ut si quando contingat nos ob ea, quae praeter uotum eueniunt, turbari, a dei & Domini nostri Iesu Christi charitate minime discedamus, sed toris uiribus animaque tota spe diuini auxilij rebus in aduersis duremus. Quoniam in ipso laetabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. Hoc sane conuenire uidetur cum ijs quae in Psalmi principio dicit: Exultate iusti in Domino. Item: In Domino laetabitur cor nostrum. Huic etiam illud Apostolicum quadrare uidetur: In his omnibus superuicimus per eum qui nos dilexit. Item illud, Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Dicens enim hic Psalmista: Anima nostra sustinet Dominum: non uiolenter neque coactus, ut in tribulationibus pressus patientiam ostendit, sed cum gaudio erumpas & incommoda pro nomine Domini suscipit. Non solum, inquit, sustinemus, sed in ipso laetabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. Nobis satis est quod Christiani uocamur, ut inimicorum periculum effugiamus. Dei sanctum dicitur esse nomen, non quod in syllabis tantum uita habeat sanctitatis, sed quod omnis dei proprietates & cogitationum de ipso excellenti modo quorundam sancta uenerabilis & pura est. Fiat Domine misericordia tua super nos, quae admodum sperauimus in te. Vides quomodo scite ac prudenter orauerit: proprium affectum mensuram facit promptitudinis miserationum dei. Tantum, inquit, fiat misericordia tua super nos, quantum spes fiduciaque te nostra praenueniendo poscit. Omnis enim spes nostra in requiem tuam conuertitur, ut corpore humanitatis nostrae reformato, noscamus hoc ipsum conforme factum corpori claritatis Christi: cui gloria & imperium per aeterna secula, Amen.

IN PSALMVM XXXIII. PSALMVS DAVID QUANDO

mutauit faciem suam coram Abimelech, & propterea dimissus abiit. Benedicam Dominum in omni tempore.

salmi huius intellectus ad duo argumenta nos trahit. Inscriptio scilicet quidem partim a Dauid apud Nobe ciuitatem sacerdotum, partim uero apud Geth ab Achis rege alienigenarum gesta uidetur habere. Nam mutauit faciem suam tunc cum Abimelech sacerdoti loqueretur dissimulans.

ne liberi, ut nullam in suis cordibus perturbationē habeant, hi denique mites appellantur. Ideo Moſen ſacrū eloquium plusquam omnes homines ſupra terram manſuetum fuiſſe teſtatur. Magnificate dominum mecum. Conuenientem chorū Prophetā in domini laudem ſibi aſſumit. Neque turbatus, neque tumultuoſus, neque ex carnis affectibus ceſtrum patiens mecum ſit: ſed uos tantum manſueti, qui ſtabilitatem firmitatemque animi conſequuti eſtis, ſimulque pigritiam atque torporem ad obſeunda ſpiritualia officia procul expellitis: Vos inquam magnificate Dominum mecum. Magnificat autem Dominum iſ, qui magno mentis propoſito celſoque animo & erecto pro pietate labores tolerat: quoniam qui magna cogitatione ac contentione animi creatoris magnificentiam conſiderauerit, ſine dubio tantæ pulchritudinis conditorem ingenti cum uoluptate ſpectabit. Quanto enim magis in ſublimitatem meditationum ac rationū, quibus omnia conſtant & omnia reguntur, ſeſe attollet, tantō magis dei magnificentiam cōſpiciet, tantoque magis in ſeipſo deū extollet. Quoniam itaque non una mens, nec unius hominis meditatio, neque ad breue tempus ſatis eſt ad miraculorum dei comprehensionem: omnes ſimul manſuetos ad huius rei ſocietatem conuocat. Oportet enim otium omninō ab omni tumultu exteriori habere, & intra cordis arcana penetraliaque quietē poſſidere illum, qui in ueritatis contemplatione uerſari cupit. Audiſne Prophetā conſitentem peccatū? quid ait? Conturbatus à furore oculus meus. Non ſolum autem furor ſiue ira, ſed concupiſcentia & timor & inuidia oculum animæ conturbat. Et demum perturbationes omnes, & immoderati motus aciem perſpicacitatemque animi impediunt. Et quemadmodum oculis turbidis uiſibilia diligenter deprehendere nō ualemus, ſic ex corde turbato rerū ueritatem cognoscere haud licebit. Recedere igitur à mundi occupationibus opus erit, & nec per oculos neque per aures aut alios ſenſus, aliepas in animam cogitationes introducere. Inſurgentes enim inimici ex carnis ſuperbia, animam ſtrepentibus tumultibus & mortalibus complent ſeditionibus. Exquiſiui Dominum, & exaudiuit me. Hæc, inquit, audiant manſueti, quod ego tempore illo difficili, quando furor omnis eorum qui ſe uindicare uolebant, aduerſus me motus eſt, omniſque manus contra me armata eſt, cæterum ego nudus & inermis, paratus ad omnem ignominiam, inimicis patebam, tunc nec ob timorem mentem præcipitem egi, nec de deo cogitationes prætermiſi, non denique ſalutem propriam deſperaui, ſed exquiſiui Dominum. Non enim quaſiui tantum ſimplici quadam breuiſque ſpe, ſed exquiſiui. Plus enim exprimit exquirendi emphasi, quam quærendi uerbum, quemadmodum plus eſt perſcrutatio, quam ſcrutatio. Deſecunt perſcrutantes perſcrutatione. Multam igitur quietem ac animi tranquillitatem ratio exquiſitionis expoſcit. Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Omnis iuſti uita ſtrieta eſt. Et arcta eſt & ſtrieta uia, quæ ducit ad uitam. Multæ quoque tribulationes iuſtorum. Idcirco & Apoſtolus ait: In multis tribulationibus. Item: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Liberat autem ex tribulatione ſanctos Deus, quos improbatos haud quidem relinquit, patientiam tamen eis opportunitatemque præbendo non deſerit. Si enim tribulatio patientiam operatur, patientia probationem: qui tribulationem deſtat probatione ſeſe priuat. Quemadmodum nullus ſine aduerſario triumphat aut coronatur: ſic neque probatus apparere niſi per adſiſtiones poteſt. Ex omnibus

Magnificare
Dominum.

Exquirere.

Iudicij terror.

Sola pauper-
tas euangelica
laudabilis.Beatitudinum
exempla in
Christo.

omnibus ergo tribulationibus liberauit me. Non fines me tribulari, sed cum tentatione exitum præbens, ut ualeam sustinere. Accedite ad deum, & illuminemini, & facies uestre non confundentur. Hos qui in tenebris & in umbra mortis sedent, hortatur ad Dominum uenire, ac radijs diuinitatis propinquare: ut ex ipsius propinquitate ueritatis gratia, fulgentis splendorem eius in seipsos trahant. Sicut enim sensibile hoc lumen non omnibus similiter oritur, sed habentibus oculos & uigilantibus, & nullo impedimento prohiberi ualentibus, ne solis conspiciant exortum: sic & iustitiæ sol uerum lumen, quod illuminat omnem ueniētem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem præbet, sed his tantum qui recte erga Deum se habent. Lux, inquit, orta est, non peccatori, sed iusto. Vt enim ortus est sol, sed non uespertilionibus, nec alijs animalibus nocturnis: sic & lux, natura quidem ipsa fulgens & clara est, non tamen omnes claritatis participes existunt. Sic & omnis qui malè agit, odit lucem: & non uenit ad lucem, ut eius opera non manifestentur. Accedite igitur ad ipsum, & illuminemini, & facies uestre non confundentur. Beatus, qui in die iudicij quando uenerit Dominus ad illuminandum abscondita tenebrarum, & manifestare consilia cordium, ausus erit sub luce illa reargutionum consistere, intrepidusque ac sine uerecundia conscientiam incontaminatam ac à uitijs liberam præ se feret. Qui uerò malè fecerint, in probum & uerecundiam resurgent: in seipsis turpitudinem & formas eorum quæ peccarunt, conspicientes. Insuper (quod ipsis tenebris & igne perpetuo erit horribilius) uerecundia cooperientur, quam omnino sustinebunt, uestigia præteritorum malorum quæ admiserunt, uelut aliquam indelebilem eorum memoriæ permanentemque maculam ante oculos habentes. Paucorum enim est ad ueram lucem accedere & manifestari uelle, & uultu haud pudefacto ab ista examinatione discedere. Hic pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Non semper laudabilis paupertas, sed ex electione sumpta euangelicoque præcepto. Plures namque re pauperes, diuites uerò ac auari sunt animo: quos non egestas seruat, sed animus condemnat. Non igitur qui omnino eget beatus, sed qui omnibus orbis thesauris mandatum Christi præfert, ac potius existimat. Hos & Dominus beatos dicit: Beati, inquit, pauperes spiritu. Non autem pauperes ob egestatem tantum, sed paupertatem animo complectentes. Nihil enim ex ijs quæ non sponte fiunt, dicimus esse beatum: quod uirtus omnis & ista præsertim in uoluntate consistat. Hic itaque pauper clamauit, uoce demonstratiua ad pauperē secundū deum, esurientē & sitientem: & inuidā tuam mentē conuertere conatur. Hic, inquit, pauper, quasi digito ostendens, Hic discipulus Christi. Potest hic sermo & ad Christū referri, qui cū natura diues esset, propterea quod omnia quæ patris sunt, ipsius sunt: propter nos pauper factus est, ut nos eius paupertate diuites essemus. Omnis enim actionis quæ nos ad beatam uitā perducit, autor ipse primus dominus fuit, ac sese discipulis exemplū præbens, ad eas quas ipse nominauit beatitudines reuocauit. Quorū præceptiones & exempla si queras, inuenies illū quæ uerbo docuit ipsis primū operibus præstitisse. Beati mites. Quonam modo hanc mansuetudinem discemus? Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Beati pacifici. Quis nobis pacis bonū ostendet? Ipse pacis autor est & faciens pacē & concilians duos in unum nouū hominem, ac per sanguinē crucis ipsius omnia siue in cælo siue in terris pacificās. Beati pauperes: Ipse pri-

A Ipse primus pauper esse humilisq; uoluit, formam serui accipiens, ut nos omnes ex eius plenitudine gratiam pro gratia acciperemus. Si quis itaque à sancto ac benigno spiritu ductus, non sibi fastum assumens, aut sibi confidens, sed humilians se, ut alios exaltet, spiritu clamet, magna oret: nihil indecens, nihil humile sapiat, fragilia caducâque secando, huius hominis clamor profectò exaudietur. Auditor igitur finis quisnam est? Ex omnibus tribulationibus incolumem seruari, carnis superbiam minimè ferire aut addici. Quis insuper modus per quem pauper liberatur? Castrametabitur angelus domini in circuitu timentium eum, & seruabit eos. Ipse Propheta explicat quem dixerit pauperem, timentem uidelicet Deum. Quoniam qui timet in ordine adhuc serui est. Charitate autem perfectus ad filij dignitatem accedit. Ideo & seruus & pauper dicitur is, qui nihil proprium habet: filius autem iam diues est ob paternam hereditatem. Castrametabitur ergo angelus Domini in circuitu timentium eum. Omni nanque in Christum credenti angelus assistit, nisi nobis nostra peccata absterreamus. Velut enim fumus angelus expellit: sic angelum uitæ nostræ custodē, lacrymosum & graueolens peccata enim in anima tua ea quæ sunt digna angelica custodieritis cōtemplatione propter opera præclara, quæ adfuerit, procul necessariò custodes & præsidia cōmunitione circūuallabit. Considera igitur quantoniam toto exercitui & castris frequentibus unus comparatur angelus. Ob multitudine itaq; eius qui te custodit, castra tibi munitionesq; præbet Deus: propter uerò angeli uirtutem ueluti circumuallat te undique securitate, quæ est per illum. Hoc nanque, in circuitu significat. Sicut enim muri ciuitatis circumducti inimicorum incursus arcunt: sic & angelus à fronte & à tergo custodit, & nihil utrinque incustoditum relinquit. Propterea inquit: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dexteris tuis, ad te autem nullius plaga inimici appropinquabit. Quoniam angelis suis mandauit de te. Deinde sequitur: Gustate & uidete quoniam suauis est dominus. Multis in locis obseruauimus, quòd animi uirtutes ipsidem appellationibus exprimuntur, quibus membra externa uocantur. Quoniam uerò dominus noster uerus est panis, & eius caro uerus cibus, necesse ut uoluptas lætitiæ panis per gustum nobis spiritualem propinquet. Sicuti mellis natura non adeò uerbo persuaderi ijs qui minimè sunt experti, quantum in ipso gustu, cognosci potest: sic nec cœlestis uerbi bonitas clarè præceptis aut doctrinis tradi poterit. Non enim nisi ueritatis dogmata penitus probantes, propria experientia, Domini bonitatem deprehendere possumus. Gustate autem dixit, & non saturamini: quoniam nunc ex parte cognoscimus, & per speculum in ænigmate ueritatem uidemus. Veniet autem quandoque tempus, quando huiusmodi bonitatis gustus arrabòque ad perfectam ueniet satietatem. Quemadmodum ij qui affecto stomacho sunt & fastidioso, cibos respuentes à medicis curantur, appetentiam aliquo cibi condimento excitantibus, ex quo sensus prouocatus, continuò ad reliqua appetenda facillè extendatur: sic & in uerbo ueritatis, ipsa nos experientia ad insatiabile prouocat continuò desiderium. Idcirco ait: Gustate, ut beati sitis, semper retinentes sitientesque iustitiam. Beatus uir qui sperat in eum, qui continuò in uerbi desiderio constitutus, in nulla re alia spem quam in Domino collocat.

Gustate &
uide.

Time

Timoris laus.

Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. Nisi enim timor nostram instruat uitam, difficile sane in corpore est persanctè agere. Cōfite, inquit, timore tuo carnes meas. Velut enim qui clavis cōfixa habentes corporis membra, immobilia retinēt: sic diuino timore animam cōfixā habentes, omnē peccati materiam & occasionem facillè uitabunt. Timenti ergo non est inopia: hoc est, nulla est uirtus, cui nō sufficiat is, qui timore correptus ab omni iniusta se actione continet, sed perfectus est, qui nihil pulchri, nihil boni humanæ conueniens naturæ agere prætermittit. Quemadmodum enim is cui pars aliqua necessariorum in uita defuerit, in perfecto rei familiaris statu non erit: sic itea qui unum tantū desuper sperit mandatum, non absolutus in ea parte uidebitur. Perfectum autem qui sumperit timorem, & omnia ob pietatem ueretur, nihil peccabit, eē quod nihil cōtemnit: & inopiam non experietur, quod ad omnia obeunda ei timor abundè præsto est. Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono. Hic nos ædificat sermo, & instruit ad conueniendam, diuitiarum spem fluxam atque fragilem ostendit. Diuites enim dominos saepe mutant: & quemadmodum undæ à uentis exiguæ, diuitem dicit Israëllem populum, quorum, & adoptiuorum, quibus denique patres. Hi enim ob peccatum in Domino. Dominum uerò quærentes non minuentur omni bono, & esurierunt. Postquam panem uitæ interfecerunt, ueniunt in inopiam: & quādo insidias terræ aquæ uiuentis parauerunt, non solum corpore sunt illam, quæ aquæ est, passi obsequio, sed & famem uerbi Dei sustinentes, eguerunt atque esurierunt. Qui uerò ex gentibus uenerunt discētes quærentes dominum, non minuentur omni bono. Perfectum bonum est ipse Deus, quo non minuentur ipsum quærentes. Nemo enim eruditus discrimen habens boni ac mali, id quod terrenis oblectationibus occupatur, bonum appellabit. Is enim qui diuitias & honores corruptioni obnoxios in boni ordinem redigit, uenerabile ac sanctum & deo soli conueniens nomen ad res fragiles & nullius momenti traducit, simulque in durum incidit commutatæ rei errorem. Vel enim Apostolos dicit, propterea quod Dominum non quæsierunt, corporalibus bonis destitutos esse: uel scripturam ipsam culpabit, quod dicit nullo bono destitui eos qui Dominum quærent. Verum illi Dominum exquisierunt, & quæsi copia nequaquam exciderunt, neque repositorum in sempiterna fruitione bonorum thesauro priuari sunt. De illis namque propriè dicitur illud, omni bono. Oblectatio namque humana seu corporea plus habet sapenumero doloris quàm uoluptatis. Nuptiæ enim saepe steriles sunt: præterea iurgia, lites, uiduitates continent. Agricultura sterilitatē, mercatura naufragia, diuitiæ insidias patiuntur. Sed & delitiæ, & satietas, & mollis uictus multos ac uarios secum trahunt morbos, ac afflictionum uaria genera. Paulus sanè & Dominum inquirebat, & nihil ei bonorum defuit: quanquam quies eius corporis erumnas numerabit? Ter flagellis cæsus, semel lapidatus, ter naufragium passus, nocte & die in profundo maris fuit, in itineribus saepe, in labore & molestia, in necessitatibus sapius, usque ad extremam horam & esuriens & colaphisatus & sitiens & nudus. Quoniam modo bonis corporis non est diminutus? Sed a nimum ad ueri considerationem parumper dirige, ut & scripturæ mentem deprehendas, &

Diuites eguerunt.

scendas, & te sententiæ dubietate minimè decipias. Audite filij, audite me, timorem
 domini docebo uos. Vox est magistri amantissimi, ac per uiscera patria ad discipli-
 nam inuitantis. Nam & filius, spiritualis est magistri discipulus. Quicumq; enim ab
 aliquo pietatis formam accipit, is profectò ab eo quasi fingitur & in lucem educi-
 tur. Quemadmodum mulier prægnans, quæ in utero formatos gestat infantes: ita
 Paulus omnem Galatarum ecclesiam ex prima excidentē disciplina, & ueluti abor-
 tiuā iam rursus resumens, atq; Christum in illis reformans, filios appellat: & quo-
 niam post dolorem eos iam collapsos erexit, & ad officium fidei reduxit, parturire
 se quoq; animo duxit ob eorum tristitiā qui exciderunt: Filij, inquit, quos iterū par-
 turio donec formetur Christus in uobis. Igitur uenite filij, audite me. Quid tādē
 nos pater spiritualis docturus est? Timorē, inquit, domini docebo uos. Quoniam
 suprà iussit timere deum, & ex timore lucrum ostendit, dicens: Quoniā non est ino-
 pia timentibus eum: nunc demum præceptionem aliquam nobis diuini huius tra-
 dit timoris. Quòd enim sanū esse oporteat, cuiusuis uel idiotæ fuerit dicere: quomo-
 do autem sanitatem præparare ac conseruare oporteat, tantum eius qui medici ha-
 bet artem. Non enim quiuis timor bonus est aut salutaris. Est enim quidam hosti-
 lis timor quem Propheta in anima refugere uidetur, dicens: A timore inimici eripe
 animam meam. Inimici enim timor, mortis nobis metum inijcit, personarū fastus
 & potentiam horrere nobis persuadens. Quomodo ergo hæc metuens martyrij
 tempore poterit peccato resistere, & domino qui pro nobis mortuus est & resurre-
 xit satisfacere? Et qui sibi à dæmonibus metuit, hostilem in se timorē habet. Omni-
 no autē timor huiuscemodi infidelitatis filius esse uidetur. Nam qui deum ut adiu-
 torem fortissimum credit sibi adesse, nullius uim inuadentis pertimescit, nec facile
 commouebitur. Timor uero salutaris qui ad sanctitatem deducit, & per studiū pie-
 tatis non animæ affectionē inditus est, qualis existat, si cupis audire, attende: Quan-
 do forte ad aliquod te peccatum uideris paratum, illud horribile & intolerabile &
 Christi tribunal cogita: in quo iudex in alto sedebit throno. Astabitq; omnis crea-
 tura, eius aduentum gloriosum exhorrens, rationem gestorum redditura. Deinde
 eos qui multa in uita admiserunt, horribiles quidam ac tristes circumstabunt an-
 geli, uicinum aspicientes ignem, seuas flammās respirantes, propter propositi ama-
 rulentia faciebus nostris similes ob odiū humani generis & tristitiā quam referent.
 Deinde barathrū & tenebras inaccessas, ignemq; obscurum, causticas quidē uires
 habentem, luce uero destitutum conspicientes. Inde uermium serpentiumq; innu-
 merabilium genus uenenosum ac carniuorum, nunquam saturū, intolerabiles do-
 lores moribus infligens. Postremò omnium durissimā pœnam, probrum illud &
 uerecundiam sempiternam. Hæc tu timebis: hoc demū timore institutus, quodam
 quasi freno tuam cohibebis à prauis concupiscentijs animam. Talem itaq; domi-
 ni timorem nos pater ille se recipit docere, non quidem eos qui audire negligunt, &
 ab ea procul absunt in peccata facile ruētes: sed qui de salute propria solliciti, ad eius
 properant doctrinam: non inquam, hospites & peregrinos à fide utriusq; testa-
 mēti, sed qui per baptismū & adoptionē dei sunt facti domestici. Propterea inquit:
 Venite, hoc est, per benefacta mihi uos reddite propinquos, filij lucis estote, filij
 per generationem dignati. Audite uos qui aures cordis patentes habetis, timorem
 domini docebo uos, hunc quem pauloantē uobis descripsi. Quis est homo qui

Multiplex timor.

Timendi iudicij cōmonitio.

*Dies boni &
mali qui sunt.*

*Primum man-
datum cohibe-
re linguam.*

uult uitam, diligit dies uidere bonos: Si quis, inquit, uult uitam, non mortalem hanc qua uiuunt bruta, sed ueram uitam, per mortē minimē deficientem. Nunc enim ait Apostolus, mortui estis & uita nostra abscondita est cum Christo in deo. Quando enim Christus apparebit, uita nostra, tūc & uos cum illo apparebitis in gloria. Igitur uera uita Christus est, & nostra in ipso conuersatio uera est uita. Similiter autem & dies quidam sunt boni quos Propheta promittit. Quis est homo qui uult uitam, diligit dies uidere bonos: Mundi autem huius dies mali sunt: quoniam & hoc seculum mundi existens mensura, de quo dictum est, quod mundus totus in malo sit positus, naturæ assimilatur mundi, quem dimetitur. Partes huius temporis sunt dies ipsi: propterea dicit Apostolus: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Iacob item: Dies, inquit, annorum meorum pauci admodum, & mali sunt. Igitur nunc quidem in uita non sumus, sed in morte. Idcirco optabat Paulus dicens: Quis me liberabit à corpore mortis huius? Alia est enim uita, ad quam nos hic Psalmus uocat. Nunc quidam dies nostri mali sunt: quidam alij boni, quos nō intercidit nox. Erit enim deus ipsorum lux perpetua, splendore inquam eos suæ gloriæ illustrans. Ne itaq; quum bonos audieris dies, hanc uitam putabis Prophetam polliceri: breuiter namq; quos hic sol facit, perituri sunt. Nihil uero corruptibile illi, qui perpetuus est, competēs fuerit donū. Nam si anima immortalis est, immortales item eius gratiæ sunt. Et præterit figura huius mundi. Si autem ad legem te conuerteris, & hæc umbram futurorum habet bonorum: intellige quædam sabbata delicata sanctaq; & ex perpetuis diebus, Neomenias, festa demum ita intellige, ut decet legem spiritalem. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Si, inquit, dies uidere bonos cupis, si uitam amas, fac uitæ mandatum. Qui me diligit, inquit, mandata mea seruabit. Primum autem mandatum est, prohibere linguam suam à malo, & cauere ne labia tua loquantur dolum. Peccatum per linguam admissum, promptum est admodum & uersatile & multiforme. Iratus es: mox lingua fulminat. Concupiscentia teneris: ad hanc lingua ante omnia præsto est, ueluti lena quædam & conciliatrix ad peccandum & propinquos demulcens. Præterea linguæ instrumento & armis, quum non uerè, sed per simulationem loquaris, ad alios decipiendos uteris. Deniq; quid opus commemorare quæ per linguam peccentur? Vita nostra referta est linguæ delictis: Turpiliorum, urbanitate, stultiloquio & quæ non conueniunt, detractio, otioso sermone, periurio, falsis testimonijs. Hæc mala omnia, & adhuc illis plura sunt linguæ opera seu germina. Qui uero aduersus dei gloriam os aperiunt, & iniquitatem in excelsis loquuntur, in alio quodam quàm linguæ organo impietatem suam perficiunt. Quoniam igitur ex tuis uerbis iustificaberis & ex uerbis tuis cōdemnaberis, prohibebis linguam tuam à malo, nec uana mendacique lingua iram tibi thesaurizabis. Prohibe item labia ne loquantur dolum, hoc est, quæ tibi sermonis instrumenta sunt data, fac uacare à praua operatione. Est autem dolum uersutia occulta, qua specie boni ad decipiendos proximos utimur. Declina à malo & fac bonum. Inquire pacem & persequere eam. Elementa sunt hæc monitionum ad pietatem isagogica: linguam studiose cohibere, à dolosis consilijs abstinere, declinare à malo. Non enim satis est perfecto, mali abstinencia: sed ei qui secundum uirtutem iam primum uiuere cœpit, abstinere prius à malo conuenit: ut à mala uitæ consuetudine liberatus,

liberatus, sic aggredi opus laude dignum, & in uirtute sese exercere ualeat. Impossibile nanq̃ bonum attingere, nisi omnino prius à malo abstineas. Vt item impossibile sanitatem recuperare, nisi morbo prius liberatum: uel in calore uersari eum, qui prorsus à frigore non discedat: (hæc enim inter se reciproca sunt) sic item qui in uita esse honesta exoptat, ab omni uitæ contaminatione se liberet oportet. Inquire pacem & persequere eam. De hac dixit dominus: Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis: non sicuti mundus dat pacem, ego do uobis. Inquire igitur domini pacem & persequere eam. Persequaris autem non aliter, quàm ad signum currens ac brauium supernæ uocationis. Superna enim pax uera est. Quoniam quanto longiore tempore carni sumus obnoxij, tanto magis multis & uarijs perturbationibus nosmet pessundamus. Inquire itaq̃ pacem, & satage à mundi huius tumultibus quandoq̃ solui, & ante omnia mentem habere tranquillam, ac uitæ statum sine fluctibus, sine periculis, nō prauis affectibus commotum, non à mendacijs sectarum falsa persuadentium aliquo modo distractum custodire, ut ueram dei pacē, quæ superat omnem sensum, ualeas omnino possidere. Qui pacem inquit, Christum inquit. Quoniam ipse est pax nostra, qui duos in unum hominem nouum constituit, faciens pacem, & per sanguinem crucis suæ, siue quæ in cælo, siue quæ in terris sunt pacificans. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Quemadmodum sancti corpus sunt Christi, & membra ex membro: & posuit deus in ecclesia quosdā ut oculos, quosdam ut linguas, nōnullos ut aures, alios item manuum, alios pedum habentes rationem: sic & sanctæ spirituales uirtutes circa cœlestem uersantes locum, aliquæ oculi dicuntur, quibus cura nostri committitur: nonnullæ aures, quæ nostras excipiunt preces deoq̃ referunt. Hic igitur nostram uirtutem cōtemplatiuam, & precum adiutricem, oculos dixit & aures. Oculi ergo domini super iustos, & aures eius in preces eorū. Quoniam omnis iusti actio, digna est ut à deo spectetur, ac cōsideretur. Et demum omne uerbum, quum nihil ab eo otiose dicatur, fructuosum utileq̃ admodum existit: Ideo hic dicitur, quòd iustus continuo & uidetur & auditur. Vultus autem domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Vultum quidem dici existimo liberum ac horrendum domini aduentum ad iudicium. Ideo oculi quidem domini ut longè nos considerantes, aspicere iustum dicuntur: ipsum autem uultum apparere, ad iniquitatis memoriam de terra delendā. Non enim cogitabis corporaliter fictum esse uultum dei. Absurdum alioqui uidebitur quod scriptura dicit, seorsum quidē oculos domini splendētes iustis: uultū uero seorsum improbis horribilē ac formidolosum: cum nec oculi sine uultu, nec item uultus oculorū sit expers. Homo igitur non uidebit dei faciē & uiuet. Angeli enim eorum, qui sunt in ecclesia pusilli, cōtinuò faciem patris eorum qui in cœlis est aspiciunt. Ideo nunc quidem nos capere gloriosæ manifestationis aspectū ob carnis debilitatē nos circundantē, impossibile est. Angeli uero quod nullū habeant simile carni nostræ uelamentū, nihil impediuntur, quin gloriæ dei faciem iugiter contemplantur. Itaq̃ & nobis postquàm filij resurrectionis erimus, tunc nōsse faciem ad faciem dabitur. Tunc & iusti in exultatione diuini aspectus letabuntur, peccatores uero iudicio sistētur, cum uniuersum peccatum per iustum dei iudicium exterminabitur. Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Iustorū clamor in occulto

Pax inquirenda.

Oculi domini.

Vultus domini.

Clamor iustorum.

Prope est dominus.

Tribulatus corde.

Humilitas iustorum & peccatorum.

& penitior corde, uocem habet admodum magnam, & ad aures dei penetrare ualentem. Qui enim magna petit & de celestibus orat, hic demum clamat, & perceptibilem deo mittit orationem. Clamauerunt itaque iusti nihil ignobile, nihil terrenum, nihil humile quaesierunt: propterea ipsorum uocem suscepit dominus, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos: non tantum à rebus duris liberans, quantum uictores eorum quæ contingunt constituens. Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit. Sua nempe bonitate dominus prope est omnibus: procul autem nos ipsos peccati causa facimus. Ecce, inquit, qui elongant se abs te peribunt. Propterea Moses deo propinquare dicitur: & si quis alius ei similis, ob fortia probaque facta deo se proximum facit. Hic sermo palam uaticinium aduentus domini ad iudicium uidetur habere, ac præcedenti concordare. Ibi namque dicitur: Vultus domini super facientes mala: hoc est, manifestatio ipsius ad iudicium, aduentusque ad euertendum omnem iniquitatem fiet. Hic uero, Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde, Aduentum domini primum quo uenit in carnem uaticinatur appropinquantem iam, nec longè remotum. Quod quidem ex simili sententia Esaiæ credibile tibi fiet: Factus est spiritus domini super me, cuius gratia unxit me: euangelizare pauperibus misit me, sanare tribulatos corde, prædicare cunctis remissionem, & cæcis uisionem. Quoniam enim medicus tribulorum corde est missus: Prope, inquit, est dominus uobis, dico humilibus, & proprium deponentibus fastum: prope adest, iam iam uos recreaturis, & gaudio magno expectantes ad longanimitatem deducturus: Cordis namque tribulatio est humanarum cogitationum interitus. Quicumque enim res præsentis despexerit, sequens uerbo dei addixerit, & superioris eius rationem ijs qui supra hominem & longè diuina sunt tradiderit, hic demum est qui tribulato est corde. Idque sacrificium offerens minime contemnitur apud eum, qui cor contritum & humiliatum non despicit. Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu seruabit. Qui enim nihil habet fastus, nihil in rebus superbiae aut cupiditatis, hic denique tribulato est corde & humilis spiritu: Est item humilis alia quadam & diuersa humilitate, is, qui in uia peccatorum ambulat: quod peccatum maxime omnium humile abiectumque reddat. Quemadmodum & corruptam ac deperditam uirginitatis castimoniam, humiliationem uocamus: sic in historia regum legimus: Deus humiliavit Thamar filiam David, ob amissam uirginitatem, ac in stupro cum Ammon fratre deprensam. Quicumque igitur animæ pulchritudinem sublimitatemque ad humum ob peccatum deiecti amiserunt, & humi serpentium more repentes se deiciunt, ut nullo se pacto erigere, aut antiquo decori restituere ualeant: non demum humiles redduntur, non tamen spiritu. Non enim laudabilis est illorum humilitas. Qui uero per spiritus sancti gratiam sese inferioribus subiiciunt, cum Apostolo dictitantes, omnium se seruos omniumque peripsa in hunc usque diem, & rursus: Ut mundi purgamenta facti sumus: qui spiritali utentes humilitate cunctorum se faciunt postremos, ut omnium primi in dei regno appareant: hos inter beatos ducit dominus dicens: Beati pauperes spiritu. Multae tribulationes iustorum, & ex omnibus his liberauit eos dominus. In omnibus, inquit Apostolus, tribulati, sed non angustati, castigati & non mortificati. Ideo dominus discipulis suis dicit, In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego uici mundum. Ex quo si quandoque in morbis, in corporis mutilatione, orbitatibus, plagis, ignobilitate, omni denique egestate,

A egestate, ac bonorū amissione iustos homines cōstitutos uideris, reminiscere uerbi
 huius quod multæ sint tribulationes iustorū, & ex omnibus liberet eos dominus. *Tribulatio iu-
 stum decet.*
 Qui autē dixerit quod uirū planè sanctū tribulatio non deceat, nihil aliud dicit, q̃
 athleta non conuenire aduersarium. Athleta enim minimè certans, quos habebit
 coronarum materias aut occasiones? Iam uero quater in hoc psalmo dicitur, quem
 admodū bonos deus ex tribulatione liberat. Primū quidem: Exquisiui dominum
 & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Secundò: Hic pau-
 per clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus seruauit
 eum. Tertiò: Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulati-
 onibus eorum seruauit eos. Postremò: Multæ tribulationes iustorum, & ex omni-
 bus his liberabit eos dominus. Custodit dominus omnia ossa eorum, unum ex
 his non conteretur. Sequemur ne ipsius dictionis sensum qui mox auribus nostris
 ingeritur, an sublimiorem cogitabimus? An ossa hæc intelligemus carnis fulcimen-
 tum, ut ob custodiā eis à domino datā non conterantur ossa iustorū. Et utrū tantū
 uiuentis & in hac uita existentis iusti ossa custodiantur, ne conterantur: Vel an eius
 qui corporis solutus uinculo nullam causam habet contritionis ossium. Nam pro-
 fectò multa didicimus experientia ossa iustorū qui pro Christi nomine supplicia
 pertulerunt, uarijs quandoq; modis contrita esse & cōminuta. Nōnullorum crura
 perfracta sunt, capita abscissa, manus clauis confixæ. Quis autem negabit eos qui
 martyrio consummati sunt omnium esse iustissimos. Sed forte ut homo, anima &
 mens humana dicitur: sic & membra ipsius æquiuocè ad ea quæ sunt, carnis nomi-
 nantur. Nam sacrum eloquium interioris hominis membra memorat, quando di-
 cit, Sapientis oculi in capite ipsius, hoc est prouidentia circumspectioq; occulta sa-
 pientis. Oculos dicit similiter tam carnis quàm animæ, non solū in iam citato loco,
 sed & in eo, quo dicit, Præceptū domini iudicium esse illuminās oculos. Quid opus *Membrorum
 metaphora.*
 dicere de eo quod ait: Qui habet aures audiēdi audiat? Palam est, quod spirituales
 dicat aures, quæ uerbum dei diligentius attingunt. Ad eos autem, qui non habent
 eas aures, quid ait? Surdi audite, & cæci respicite. Item: Os meum aperui & attraxi
 spiritum: & dentes peccatorum contriui. Dentes enim eas dicit uirtutes, que ci-
 bum spiritualem administrant. Similiter & illud ponitur. Ventrem meum doleo,
 & pes iusti nō offendit. Omnia namq; talia secundū interiorē capiuntur hominem.
 Sic quoq; & ossa in hoc loco aliqua erunt occulta, in quibus uis cōiunctioq; & har- *Ossa interiora*
 monia potentiarum animæ continentur. Et quemadmodū ossa robore suo carnis
 mollitionem sustentāt: sic & in ecclesia sunt quidā, qui ob uirtutē atq; fortitudinem
 suam debiliū imbecillitates ferre possunt. Et sicuti ossa inter se neruis ac musculis
 per articulos iungi apta: sic & charitatis ac pacis uinculū cognitionē quandā & uni-
 tatem spiritualium ossiū in ecclesia dei constituit. De his aut ossibus à suorum uin-
 culorū & articulorū harmonia solutis Propheta inquit: Dissipata sunt omnia ossa
 mea secus infernū. Si quando aut à cōturbatione, cōquassationēue appendantur,
 orās ait: Sana me domine, quoniā cōturbata sunt ossa mea. Quando uero propriā
 seruant harmoniā à domino custodita: Vnū ait, ex his nō cōteretur. Vbi demū di-
 gnū putat, ut deo referatur ab illis gloria, inquit: Omnia ossa mea dicent: Domine,
 quis similis tibi? Vides itaq; intelligibiliū ossium naturā, Sed & hoc forsan ecclesia
 dicere poterit, Omnia ossa mea dicēt, secundū resurrectionis mysteriū. Inquit enim

scriptura, dicit dominus ossibus his. Ecce ego fero in uos spiritū uitæ, extendā super uos carnes, & reducā in uos neruos, & uiuetis & cognoscetis q̄ ego sum dominus. Hęc itaq; ossa recipiētia uitā, gratias ei à quo excitant̄ agentia, dicēt: Domine, quis similis est tui? Diligēter adiectū est: Mors peccatorū pessima: quoniā est quædam iustorū mors natura nō mala, sed bona. Qui enim cum Christo simul moriuntur, in bona sunt morte. Et qui peccato moriūtur bonā ac salutarem mortē moriuntur: Mors autem peccatorū mala est. Excipiet enim illos suppliciū quemadmodū diuitem illū, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et qui oderunt iustū, delinquent. Qui, quod in delictis uiuant, iustū habent odio, & uelut à recta declinantes uia, cōparatione melioris redarguūtur. Ex quo præter quā q̄ metu, ne obiurgentur, iustos euitant: rursus ob odiū & maleuolentiā in eos, sese peccatis inuoluūt. Multę nanq; occasiones sunt ob quas iustus odio habetur. Primum ob libertatē corripiendi in portis, illū odiunt, & sanctū abominantur sermonē. Præterea ambitio primas obtinendi partes, & imperij cupiditas multos mouit, ut meliores infectentur, odioq; habeant. Vsuuenit etiam ut propter ignorantia uerborū iusti, & quod ignoratur quis sit iustus, odio habeantur iusti: Mors peccatorū pessima: uel omnē uitam mortē appellat, ex Pauli sententia, qui carnē hāc mortē uocat, dicēs. Quis me liberabit à corpore mortis huius. Qui aut̄ hoc corpore abutuntur, & omniū scelerum ministerium atq; instrumentum id faciunt, malam omnino sibi præparant mortem. Redimet dominus animas sanctorum suorum, & non delinquet omnes qui sperant in eo. Quoniā qui sub aduersarij potestate redacti fuerāt, asserti iam ad seruiendum domino sunt, horū animas liberat dominus pretio sanguinis sui. Ideo nullis sunt delictis obnoxij, qui dei auxiliū ac gratiā cōtinuo sperāt.

Cur iustus ha-
beat odio,

Mors peccato-
rum pessima.

IN PSALMVM XXXVII DOCTRINA CONFES-

sionis. Psalmus Dauid in recordationem, Domine
ne in furore tuo arguas me.

A crorum uoluminum sermones, præsertim iudiciales ad Christi tribu-
nal referuntur. Arguam, inquit, & statuā ante faciem tuam peccata tua.
Sic itaq; quæ in scriptura sancta dicuntur sobriè intelligamus. Et quo-
niā diem atq; horam ignoramus, qua dominus ueniet, omni contentio-
ne animi eius obtemperare mandatis studeamus. Domine ne in furore tuo arguas
me, neq; in ira tua corripas me. His uerbis atq; syllabis sextus quoq; psalmus simi-
liter orditur. Reliqua item quę sequuntur deinceps, ferè similia ac propinqua existūt.
In illo em̄ dixit, eius ossa esse humiliata, & animā in gemitu suo laborasse, addiditq;
dicens: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratū meū riga-
bo, & quæ istis sunt coniuncta. Similia illis & quæ in præsentī psalmo habentur,
ubi dicitur: Non est sanitas in carne mea, & non est pax ossibus meis à facie pecca-
torum meum. Quoniam iniquitates, meæ supergressæ sunt caput meum. Et quæ
istis subiunguntur per totum psalmum, quibus suam deflet miseriam. Miser factus
sum & curuatus sum usq; in finem uehementer, tota die contristatus ingrediebar.
Sed inscriptio sexti talis est: In finē in hymnis pro octaua psalmus Dauid. In hoc
uero nihil horum, sed hoc tantum, Psalmus Dauid in recordationem. Hęc sane ad-
ditio, in recordationem remittit nos ad titulum psalmi sexti, ut recordemur præsen-
tia esse in hymnis, super octaua. Nam hęc omnia representat illud, in rememoratio-
nem. Ve-

Titulus in res-
cordationem,

nem. Verum quoniā quæ in sexto sunt, & nūc in superscriptionē incidūt, tractauimus, in illorū rememorationē in præsentiā redēamus. Videf aut̃ mihi David inter plures egregios psalmos, delicta cōfessus, propriē præsentiē elegisse. In recordationē, ut semper eum in ore ferret: & eodē loco cantus, in animæ suæ medicinā uteretur. Supplicationē igitur deo mittit, per quā auertit quidē iram omnibus peccantibus paratā: Placat aut̃ bonum dominū cum eminentissimæ confessionis uocibus, dicens: Domine ne in furore tuo arguas me. Reprehensionē non deprecatur: sed ne cum furore arguatur. Neq; in ira tua corripas me. Non itē detrectat corripī, sed in ira corripī: Veluti si quis medico qui paratus sit per ferrū & cauteriū & amara remedia auxiliū ferre, in cura morbi alicuius dicat: Ne quāso per ignē, neu per ferrū & incisiones, sed per leues & faciles medicinas me cura. Talis em̃ non remediū omnino, sed laborē doloemq; remedij detrectat. Sape aut̃ dictū est, quomodo ira & furor *Ira & furor dei, quomodo accipienda.* dei, quū in sacris uoluminibus nominantur, non affectus significant, quū diuinitas ab omni protus perturbatione sit aliena, sed metaphoricē dicta sint, sicut & oculi dei, & aures, & manus, & digiti, & pedes, & cætera membra: itaq; quidem ut cū hominibus loquens utiliter accommodat ut audientiū debilitati obsequēdet scriptura, ita et peccatoribus pœnas ex dei iudicio illatas, quoniā patiētibus durę sunt, uelut ex ira & furore inductas figurat. Hoc docet Apostolus quoq; dicens: Secundū aut̃ duritiē tuā & impenitens cor tuū, thesaurizas tibi irā in die iræ & reuelationis iusticię dei, qui reddet unicuiq; iuxta opera sua. Vt si quis paratas ex lege homicidæ pœnas, irā & furorē nominet, nō hoc ideo facit quod lex irascatur & furiat, sed quod qui punitur legis suppliciū iram esse putet. Iam uero & qui pœnas cōtra impios administrant malī demones, & famulantes deo uirtutes ira furorq; nominatę sunt. Sic itē dicitur in sermone decē plagarū cōtra Ægyptios: Immisit in eos irā & indignationē, & immisiones per angelos malos. Sic dextra dicūtur dei ea, quę per dexteras & bonas uirtutes dignis administrata sunt. Orat itaq; David, ne per malas uirtutes arguatur, neue per immisionē malorū angelorū corripatur: sed per sermones potius salutare & disciplinas utiles. Maximē aut̃ supplicat, ne in diē iræ & reuelationis iusti iudicię dei referuetur: sese paratū dicēs, in hac uita ante mortē pœnas dare peccatorū: quod & assequutus est, quemadmodū ex laboribus multis apparet, quos ante obitū est passus, & ex ijs præsertim disciplinis, quas ipse castigando modis quibus fatetur sponte subiuit. Quoniā sagittæ tuæ infixę sunt mihi, & cōfirmāsti super me manū tuā. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Magnus athleta Iob, omnis generis sustinēs pœnas, non ignorauit unde ipsi hæc uenirent. Ideo dixit: Sagittæ tuæ domine in corpore meo sunt, quarū furor meum exhaustit sanguinē. David uero non corpore quemadmodum Iob afflictus, in anima uero letaliter uulneratus, non dicit cum Iob, Sagittæ tuæ in corpore meo sunt, sed, sagittæ tuæ infixę sunt mihi. Et cōfirmāsti super me manum tuam. Iob etiam manus domini meminit dicens: Manus domini est, quæ tetigit me. Et diabolus ait domino: Mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet: & rursus mitte manum tuam, & tange carnes eius, & ossa eius. Sed alia quædā erat manus, & aliæ sagittæ carnem ipsius corporeamq; substantiam penetrantes. Hic uero, quoniā David in ipsius animę morbū incidit, alias in ipsum sagittas cecidisse significat, & aliam manum eum attigisse: Ego uero has *Sagittæ.* esse spiri-

esse spirituales uel potius ipsa dei uerba, eius animam uulnerantia, & conscientiam cruciantia existimo: quoniam tantus uir quum esset, & tot ex deo munera consecutus, sese ad indigna facinora perpetranda inquinauerat. Hæc demum dei sagittæ. Per has etiam ipsum diabolum & ignea inimici tela, ad amores incendia lasciuos, & ad uxoris Uriæ concupiscentiâ trahentia significat. De quibus Apostolus ait: Sumite armaturam dei, ut possitis omnia tela ignea aduersarij extinguere. Quoniam uero inermis inuentus Dauid, telis huiusmodi ignitis minimè resistere potuit, iure in anima uulneratus, & concupiscentia ueluti clauo quodâ confixus est. Quemadmodum Iob diaboli tela, uulnera corpori inflicta, quoniam ex permisso ne dei factum erat, sagittas domini nominauit, dicens: Sagittæ tuæ domine in corpore meo, quarum impetus meum bibit sanguinem. Sic congruum fuerit hic Dauid sagittas domini dixisse: quoniam illo permittente, ab inimico aduersus ipsum conualescente deceptus, in peccatum ruerat, ut posthac disceret non esse dicendum non mouebor in seculum. Quoniâ enim gratia domini confortatus plurimum aliquando de seipso sentire cœperat, ita ut arroganter diceret, Ego dixi in prosperitate mea, non mouebor in seculum. Huius rei gratia meritò traditus tentatori, qui animâ eius feriens, multo magis eum quàm Iob afflixit. Sermones uero qui iustum iudiciū ipsius, & iram peccantibus paratam sæpe commemorant, ac ipsam uulnerant & urunt conscientiam, profectò sagittis acutiores existunt. Sic itaq; puta Dauid sacris ijs & diuinis telis petitem uerisimiliter orasse, ne per furorē argueretur, neue per iram corripetur. Ne in furore tuo, inquit, arguas me, neq; in ira tua corripas me. Quamobrem? Quoniâ sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Sagittæ enim tuæ, me, iram & furem tuum præuenientes satis afflixere, ut non sit opus alia ira furorē me: quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, uel (secundum Symmachi editionem) attigerunt me. Et confirmasti super me manum tuam: Manum autem domini ipsum ferientem, eam intellige quæ à Iob declarata est. Omnem namq; domum Dauid, è fundamētis domini manus concussit. In primogenitum quidem eius Ammonem, ob amoris sororis obscenum irata: Absalonem uero ira aduersum fratrem inflammans, ad occisionem Ammon impulit: Absalonem rursus ad insurgendum contra patrem excitauit. Reliquæ item calamitates in historia regum narratæ, quæ ipsius domui euenerunt, satis ostendunt ferientē domini manū. Manus tua percussit me crebris erūnis. Supplico igitur, inquit, ne alio furore arguar: neue peiori corripiar ira. Nec solum hæc, sed etiam ob ea quæ deinceps narrat, dicens, Non est sanitas in ossibus meis à facie peccatorum meorum. Ego, inquit, præueniens nec expectans, ut quisquam externè corpus meum ulcere malo puniat, me ipsum castigauit: & meam carnem per quā peccatū admisi, flagellis tradidi, me puniendo, multisq; modis castigando. Quod quidē per alios palam facit sermones: Humiliaui in ieiunio animam meā, & caro mea immutata est propter oleum. Item oblitus sum comedere panem meum. A uoce gemitus mei adhesit os meum carni meæ. Et: Lauabo per singulas noctes lectū meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Sic itaq; & nunc ait: Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ. Pro ira autē Aquila & Symmachus concorditer interpretati sunt: A facie fremitus tui. Sufficit, inquit, mihi uerbum tuum scriptum, & per Prophetam Natham comminatio. Ideo à facie fremitus tui me ipsum ita castigauit, ut affligerim meam carnem uehementer, & ossa mea pacem à facie peccatorum

peccatorum meorum non habeant, pro quo Symmachus, propter peccata mea, interpretatur. Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me. Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae à facie in sapientiae meae. Miser factus sum & curuatus sum usque in finem ualde. Quoniam ait, haec à me patrata sunt, ob haec miser factus sum & curuatus sum usque in finem, tota die contristatus ingrediebar. Per haec autem exprimit ea quae passus est, & quem admodum ipse sese castigauerit, non unum in se tantum accusans peccatum, sed acerrimum multa. & tanta, ut non occulta sint in eius anima, neque intra corpus lateant, sed ipsum supergressae sint, adeo ut omnibus iam manifesta sint. Ipsemet igitur suus accusator primus existit, & coram omnibus seipsum accusat, ut & in ipso impleatur illud, iustus accusator est sui ipsius, praueuiens quicumque hominem accusatore: ipse quidem sese condemnauit, ora uero inimicorum omnia clausit, ut aduersus eum nihil dicere haberent. Docet ite nos hic sermo, ne mala nostra obicescere aut uelare uelimus, & ne patiamur ut quasi quoddam atramentum ac tabum peccata, per animae profundum penetrent, conscientiam cauterio notantia, quemadmodum in febre: quae si altius serpat ad medullas morbum longe ualidiorem facit. Si uero in apertum promouerit, spera remissionis adfert. Sic & animae, si adsit negligentia, continget. Et aliud etiam quod David in seipso expertus docet, dum ait: Et sicut onus graue grauatae sunt super me. Ipse enim conscientia ea quae ausus fuerat, quae uabant adeo, ut ob nimiam generositatem & gratiam illa ferre non posset. Qui enim durus ac pertinax fuerit, & non sit cor impenitens, thesaurizat sibi iram in die irae adiungens peccatum peccato, & propria mala coaceruat. Quando enim ad summum uenerit malorum peccator, continet. Gratus autem si semel quandoque ex aliqua diaboli suggestionem offenderit, grauius sibi conscientia pessundari uidetur, ut quod admisit tacere aut occultare nequeat. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ex quo minime siluit Propheta labores suos, dicens: Et sicut onus graue grauatae sunt super me. Palam est autem, quoniam iniquitates meae, & rursus, putruerunt cicatrices meae, à facie insipientiae meae. In sapientiam, stultitiam suam facturum nominat, ab insipientia procedens. Omne enim peccatum per stultitiam fit: uirtus autem quoniam ipsa prudentia est, quaecumque ex ipsa sunt, laude ac uirtute dignae addit. Sed & ea quae per prudentiam fiunt, sanitatem animae gignunt. Stultitia uero & uulnera & cicatrices operatur. Qui igitur in peccatis durant secum gaudentes, ac uoluptatem capientes, porcis comparari possunt sese in limo uoluantibus: Qui uero semel lapsus fuerit, deinde sese noscens castigauerit, ut impurum ac putidum abominabitur. Tale igitur quid se passum esse David, conscientiae sanitatem respiciens, fatetur dicens: Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae à facie insipientiae meae. Quoniam igitur multiplicatae iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me, & putruerunt & corruptae sunt: huius rei gratia curans meipsum, miser factus sum & incuruatus usque in finem: & non ad unum diem, neque ad breue tempus, sed tota die contristatus ingrediebar: aut secundum Symmachi interpretationem, tristis ambulabam: non contemnens quae admisi: neque quemadmodum rex elatus ac nulli subditus iudici, uerum ob metum fremitumque tuum tota die contristatus ingrediebar. Quoniam lumbi mei impleti sunt illationibus, & non est sanitas in carne mea. Afflictus sum & humiliatus sum ualde, rugiebam à gemitu cordis mei. Domine ante te omne desiderium

*Mala non esse
uelanda.*

*A facie insipientiae
meae.*

Confessio cor-
dis.

desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Vbi dicitur: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, Aquila interpretatur: impleta sunt latera mea ignominia. Ob hoc itaq; in memoriam ueniens eius turpissimi facti: quum pars animæ sensitua doleret, hæc dixit: Putruerūt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Sed cur putruerit, addit, dicens: Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Vel si mauis dicere: Latera mea ignominia: Innuit ex hoc, turpis facti genus. Deinde sese increpans, ait: Non est sanitas in carne mea: Quandoquidem lumbi mei impleti sunt illusionibus. Ideo ait poenitentia ductus, mea carnem castigabo plectoq;. Quamobrem non est sanitas in carne mea, ut possit quandoq; correctus dicere: Si exterior homo noster corrumpatur, interior tamen renouatur de die in diem, ut Apostolus dicebat. Superius ait: Non est sanitas in carne mea, & non est pax ossibus meis. Deinde subdit. Afflictus sum & humiliatus sum usq; in finem. Hoc enim pauloantè aliter dixit: Miser factus sum & curuatus sum usq; in finem. Proprium est hominum prudentium, in peccatis & rebus turpibus quas occupati & correpti committunt non efferri aut gloriari: sed potius erubescere, & conscientia stimulis tangi, ac humilem se gerere. Dauid igitur post hæc ait: Rugiebam à gemitu cordis mei. Vel secundum Aquilam, fremebam à fremitu cordis mei. Non ut multis manifestus fiam, ore tantum fateor, sed & corde ipso clausis oculis tibi soli respicienti arcana, mecum ipse lugens, ostendo meo gemitus. Non enim multis uerbis mihi opus ad confessionem, ad quam & cordis mei suspiria, & ex animæ neutralibus imis ad te deum meum iterati questus satis exiunt: sed & desiderium meum de mea ipsius salute coram te deus meus pulchrum admodum desiderium fuit. Quando uero prauæ concupiscentiæ patratore fui, non coram te meum desiderium fuit. Nunc uero quando cuncta facio humiliatus ac lugens ex gemitu cordis mei, teque deum seruatore ac medicum adipisci desidero, ante te est desiderium meum. Et gemituum meorum causam tu minimè ignoras. Nosti enim quod suspiria tuam decentia humanitatem emitto: quoniam non mortem sed poenitentiam peccantium expetis. Ideo ait: Et gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me uirtus mea & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant de long. steterunt, & uim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt, uanitates tota die meditati sunt. Hic facile apparet, cur in inscriptione tituli, in recordationem, fuerit appositum. Nam memoriam eorum quæ iam diu ipsi euenerant, repperit. Docet autem in quibus fuerit, cum incidere in peccatum. Cuius gratia omnem quoq; hanc confessionem edidit, dicens: Miser factus sum & curuatus sum, & contristatus ingrediebar, & humiliatus, ac rugiebam à gemitu cordis mei. Ad hæc omnia deueni. Quoniam enim tempore aliquo cor meum conturbatum est, & dereliquit me uirtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non mecum. Tempore enim, inquit, peccati, pars animæ rationis particeps haud modicam sustinuit perturbationem prauo confusa affectu, & tenebris eo qui peccati fuit impulsor obducta: adeò ut in insipientiam inciderit. Ideo superius dicit. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Conturbatū itaque cor eius: quoniam in insipientia fuerat, & à uirtute prudentiæ exciderat. Opus enim insipientiæ fecit.

fecit. Tunc uero dereliquit eum uirtus eius. Non enim amplius dicere ualuit ea de quibus Paulus gloriatur dicens, Omnia possum in eo qui me potentem facit, uide licet Christo, quum à concupiscentia sit uictus, & sine fortitudine inuentus. In his enim qui secundum uirtutem agunt, spiritus admodum promptus est, caro autem infirma. In his uero qui uincuntur à uitio, caro quidem ingens ac ualida reperitur, anima infirma est & debilis. Tunc igitur quum peccaui, cor meum conturbatum est, & dereliquit me uirtus mea, & alia quoque mihi dura euenerunt. Lumen enim oculorum meorum, hoc est Propheticus spiritus, ipsius animæ aspectum illustrans, & ipsum non erat mecum. Dereliquerunt me ac abierunt: quoniam in maleuolâ animâ non introibit sapientia, nec habitat in corpore subiecto peccatis. Sanctus enim disciplinæ spiritus, dolū fugiet, & à cogitationibus insipientiū discedet. Hic ergo abiens, Dauid uacuū reliquit, post eius cordis turbationē & animæ debilitatē. Tūc em̃ & lumē oculorū ipsum desolatū orbūq; reliquit: Quin & illi qui prius erāt amici & proximi eius, omni tempore cum eo uiuentes, ipsum deferentes, longē steterunt, flentes ut fas erat amici calamitatem. Qui autem illi erant nisi qui in prioribus bonis eius gaudebant, angeli uidelicet boni & ministri dei qui in hominum salute lætari solent. Nam & super peccatore pœnitente gaudium in cœlis oritur: & castrametatur angelus domini in circuitu timentibus ipsum. Et hi igitur sunt omnes Dauidis amici, qui tempore ipsius peccati sese auertentes discesserunt, non tamen eum omnino deseruerunt. Longē uero stantes dolebant: quod & ipsemet docet, dicens: Amici mei & proximi mei aduersus me appropinquauerunt & steterunt: & qui iuxta me erant de longē steterunt. Quibus procul factis quidam alij qui peccato causam dederunt, prope me consisterunt, uimque animæ meæ attulerunt: Ideo subdit: Et uim faciebant qui quærebant animam meam: & qui inquirebant mala mihi, locuti sunt uanitates, & dolos tota die meditabantur. Hi enim meum sanguinem iam olim sitientes, & meam ruinam spectare longo iam tempore cupientes, quasi occasionem nacti, cum uiderent quod me uirtus mea deseruit, & lumen oculorum meorum abcessit, & quod amici mei, & qui uicini antea fuerant à longē stabant, statim insilientes animæ meæ uim attulerunt: & ut maligni uanitates sunt locuti, hoc est uanos intra meam animam inſcientes sermones, sed & dolosa blanditiâ ac uoluptate me decipientes, & bonis apparentibus inuitantes, tandem ad peccatum traxerunt. Ideo subdit: Et dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. Postquam enim qui meam quærebant animam, inermem inuenerunt, (utinam inuentam lussissent tantum) Quin facta in me ui substantiârunt mala mea. Deinde loquebantur uanitates & dolos tota die. Insuper cum me desertum ab amicis conspicerem, præ uerecundia non potui quicquam dicere: ideo quasi surdus non audiebam. Sed ego qui uir olim prudentissimus ac omni sapientia probatus fueram, factus sum surdus, & sicut mutus non aperiens os suum. Nullus, inquit, mihi sermo ad excusationem erat. Non habebam quæ inimicis obijcerē, semel ab eis uictus: sed eram ueluti homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Arguebar ipse & non redarguebam, nec fidutiâ loquēdi habebam uerecundia coopertus. Quoniâ in te domine speraui, tu exaudisti me deus meus. Quoniam dixit: Ne quâdo supergaudeât mihi inimici

inimici mei, dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt. Quæ uero mihi contigerunt, hæc sunt, ideo factus sum sicuti surdus non audiens, & sicuti mutus non aperiens os suum: & sicut homo non habens in ore suo redargutiones. Idcirco nihil aduersus inimicos dicebam, ut ab eis superatus: non tamen desperavi. Coëgi rursus meipsum à peccato perinde atq; ex morte desiliens, confessionis meæ dicina meum ipse hucus curans measque cicatrices cognoscens, ex mea insipientia resipiscere curarique me cupio rogoque: ideo in te domine speravi: Non priæ confisus uirtuti: nec aliam ullam præter te spem ante oculos mihi ponens, ea quæ sunt sanitatis mihi præscripsi. Quoniam ergo speravi domine: spes uero non confundit, propterea exaudi. Nam uolens misericordiam tu es: & non uis mortem peccatoris, sed ipsius poenitentiam: qua propter speravi in te: oro ut tuum assequar auxilium. Nequādo supergaudeant mihi inimici mei: Nondū enim omnino gauisi sunt. Gaudebunt autem nisi tuam assequar misericordiam. Sed ut non supergaudeāt mihi inimici mei: qui iam prius dum commouerētur pedes mei in me magna locuti sunt, ad te cōfugio, & dico: Non confundar in æternum, neq; irrideant me inimici mei. Et rursus dico: Ad te domine clamabo, ne sileas à me, & assimilabor descendentibus in lacum: & reliqua quæ alijs psalmis præcipuē à me in supplicatione qua præsens auxilium tuum imploro, dicuntur. Si enim maximè commoueri meos cōtigat pedes quo tempore cor meum conturbatū est, & dereliquit me uirtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non erat mecum: non attamen omnino ex cidi, nec talem dedi ruinam, qualem deficientes à fide solēt: quoniā eodem illo tempore quo pedes mei commoti, & aduersus me magna locuti sunt inimici mei, ut nimium mihi insultarent, ad te deum tanquam ad salutis patrem cōfugi, ut qui labores hominum prauosq; animi affectus possis ac soleas curare. Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & cogitabo pro peccato meo. Ab initio dicens: Ne in furore tuo arguas me: nunc ait: Quoniam ego in flagella paratus sum. Iram ergo ac furore quidem deprecatur, paratum uero ad flagella se dicit. Nouit enim, quod quem diligit deus, castigat: Flagellat autem omnem filium quem recipit. Quamobrè generose flagella tulit, quæ per calamitates domesticas post peccata ei euenerunt, ut in Regum legitur historia. Et dolor meus contra me est semper. Multi enim priorum peccatorum obliuione capiuntur, nullam eorum habentes rationem: quasi nullum sit futurum iudicium. Dauid uero dei tribunal cōtinuò ante oculos habens, ac sibi persuadens, quod coram tribunali Christi omnibus sit comparandum: ut referat unusquisq; siue bonū, siue malum quod gessit in corpore suo: in anxietate cōtinuò consistebat: & hunc animæ suæ dolorem sanare meditās, ipse sese per cōfessionem deo accusat. Ideo ait: Et dolor meus contra me est semper. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & cogitabo pro peccato meo. Fidelem animam, & diligenter instructam, & bene de iudicio dei sentientem, huiusmodi uoces attingūt: Inimici autem mei uiuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me iniquē. Qui retribuebant mihi mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequabar bonitatem. Ne derelinquas me domine deus meus, ne discefferis à me. Intercede in adiutorium meum domine deus meus, salutis meæ. Omnium inimicorum suorum reminiscitur, qui se ad peccatum traxerunt. Orat, supplicatq; domino, ne à se discedat.

à se discedat. Videbat enim aduersarios etiam nunc se circumstantes, nec cōtētos de prima in se audacia. Ideo sollicitus ne rursus in eadem ruat, ualdē uigilanter, Inimici mei uiuunt, inquit. Non enim mortui sunt, neq; ubi semel me affligerunt, trāsunt. Propterea scriptum est: Ne beatum dicas uirū ante ipsius mortem, sed quotidie inualescunt plures contra me existentes: multiplicati sunt enim qui me oderunt, qui retribuunt mala pro bonis, qui nondum desinunt me calumniari, mihiq; detrabere bonam salutarēque uiam persequentī, animæ meæ saluti inuidentes. Huius rei gratia oro obsecroq; ne derelinquas me Domine. Solus enim aduersus tantos resistere nequaquam ualeo. Tu igitur deus meus ne discesseris à me. Adiutor quæso & custos meæ salutis ad sis, Amen.

IN PSALMVM XLIIII. IN FINEM PRO IIS QVI

mutabuntur filiis Chore ad intellectum, canticum pro dilecto,

Erucauit cor meum uerbum bonum.

uidetur & hic quidem Psalmus perfectionem quandam humanæ uitæ simulq; utilitatem ac auxilium ijs, qui secundum uirtutem uiuere statuerunt, tribuere: proficiētes enim doctrina perfectionis opus habent, quam hic Psalmus exhibet inscriptionem habēs in finem pro ijs qui mutabuntur. Absconditē uerō dixit, pro hominibus. Nos enim præter omneis creaturas rationis participes, maxime conuersationibus ac mutationibus singulis ferē horis obnoxij sumus. Neque enim corpore, neq; mente iisdem continuō similesque nobis existimus. Sed corpus quidem nostrum semper fluxum ac turbidum ex assidua redditur mutatione, uel à paruo ad magnum crescēdo, uel à perfecto ad minus deficiendo. Non enim idem est puer ad ludū præceptoremq; iens, & probē se ad percipiēdas disciplinas habens, ac ille qui nuper est natus. Alius rursus ab hoc irrefragabiliter est ephebus, qui iuuenilibus aptari iam potest. Respectu itē huius alius uir factus, & magnitudine & robore corporis & rationis complēmto. Cum uerō in florem uenerit ætatis ad summūq; uigoris, rursus ad deterius paulatim tendit, habitu sensim defluentī, & neruis corporis deficientibus, donec à senectute uictus & incuruatus ultimam uirium subtractionem sustineat. Nos ergo iij sumus qui mutamur. Et profectō sapienter nos homines hic Psalmus per hanc uocem significat. Non enim angeli mutationem patiūtur. Nullus enim apud illos puer, neque adolescens, neq; senex, sed in quo ab initio creati sunt statu, in hoc perpetuō remanent, qui stabili firmaq; natura perseuerāt. Nos autem mutamur, quod quidem secundum corpus ostendimus: secundum uerō animam & interiorē hominem continuō etiam ex rebus rerumq; euentibus sententias mutamus. Alij nanque sumus in fœlicitate & rebus omnibus prosperē succedentibus: alij uerō in aduersis, & si quid contra nostrum acciderit uotum. Mutamur item in iracundia, statum quendam ferinum sumentes. Mutamur & in concupiscentijs instar brutorum ob uitæ uoluptates effecti. Equi insaniētes facti sunt, inquit, erga uxore proximi insaniendo. Vir dolosus uulpeculæ similis redditur, quemadmodum Herodes fuisse dicitur. Impudens uerō canis appellatur, sicuti Nabal Carmelīus. Vides itaque quanta in nobis mutatio uarietasq; existat. Admirare igitur eum, qui tam probē hanc nobis appellationem conuenientem indidit. Nam mihi quidam ex ijs qui sacros libros cōuerterunt, pulchrē locum tituli huius Psalmi interpretatus esse

Titulus Psalmi.

Homo solus maxime omnium mutabilis.

Dd uidetur, &

Pro lilijs.

uidetur, & eundem sensum per alia uerba exposuisse. Nam pro mutandis scripsit
 pro lilijs, florem uidelicet præter omnes alios citò pereuntem dignum putauit, qui
 naturæ humanæ fragilitati comparetur. Quoniam uerò in futurum tempus hæc
 uox extenditur (dicitur enim pro mutandis, uelut hac mutatione nobis in posterū
 apparitura) consideremus, ne forte resurrectionis nobis sermonem innuat, in qua
 mutatio nobis in melius ac planè spiritualis erit. Seminatur, inquit Apostolus, in
 corruptione, surget in incorruptione. Vides immutationem? Seminatur in debilita
 te, surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Vides ne
 mutationem hanc? Denique omnis creatura rationalis corporea patitur. Nam &
 cæli ut uestimentum ueterascent, & sicut opertorium mutabit eos deus, & mutabū
 tur. Tunc & sol erit septuplo maior, ut ait Esaias: & luna tanta erit, qua nūc est sol
 amplitudine. Quoniam uerò nō omnibus eloquia dei scripta sunt, sed habentibus
 aures secundum interiorem hominem mutandis scripsit, ut existimo, seipso cur
 rantibus, & continuò per pietatis exercitationem magis ac magis proficientibus.
 Ipsa demum est optima mutatio, quam dextra facit excelsi, quam & beatus Da
 uid sciuit, quando degustatis uirtutis bonis priora cōdemnauit. Quid enim inquit?
 Hæc est mutatio dextræ excelsi. Ex quo is qui proficit in uirtutem, nullo non tem
 pore non mutatur. Quando enim, inquit, eram paruulus, loquebar ut paruulus,
 sapiebam ut paruulus, cogitabam ut paruulus. Quādo autem factus sum uir, eua
 cuui quæ erant paruuli. Et iterum, cum uir factus esset, non constitit in certa ali
 qua operatione, sed oblitus eorum quæ à tergo erant, & ad anteriora se exten
 dens, metam & brauium supernæ uocationis est persequutus. Mutatio igitur ue
 ra ac propria, interioris est hominis, qui de die in diem renouatur. Quoniam uerò
 Propheta noster in hoc Psalmo nuntiaturus erat ea quæ dilecti sunt, qui myste
 rium incarnationis pro nobis hic uidelicet suscepit, qui hac gratia sunt digni, hunc
 edidisse canticum filijs Chore dicit. Canticum enim est, non Psalmus, quoniam
 nuda uoce sine musici instrumenti harmonia cum uocis aliqui concinnæ modo
 emittitur. Canticum scribitur pro dilecto. Quem uerò hunc appeller dilectum an
 exponam, uel ipse citra meam operam hoc nōsti, memor Euangelicæ uocis: Hic
 est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Dilectus enim patri
 ut unigenitus, creaturæ autem omni ut pater humanus & bonus præses. Idem au
 tem natura est & dilectum bonum. Ideo rectè quidam bonum esse definierunt,
 quod omnia expetunt. Non enim cuiusuis est in charitatis ire perfectionem, & ue
 rē dilectum nōsse, sed eius qui ueterem hominem contaminatum concupiscentiis
 exutus, nouum fuerit indutus, renouatum in agnitione secundum creatoris imagi
 nem. Quoniam qui pecuniam amat, & circa inquinatam corporis pulchritudinem
 attonitus uagatur, & hanc gloriolam magnificat, & potentiā dilecti ad ea quæ non
 conueniunt impudens ad ueri dilecti spectaculum exæcatus est. Ideo dicitur: Dili
 ges Dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex ex tota anima tua, & ex omni
 mente tua. Hoc autem quod ex omni dicit, diuisionem non admittit. Quantum ei
 nim dilectionis in res terrenas collocaueris, tantum ab hoc toto necesse fuerit ut
 demas. Ideo pauci ex omnibus amici dei appellati sunt, quemadmodum scriptum
 est Moſen fuisse amicum. Et, ut Ioannes: Amicus enim sponsi (inquit) stans gaudio
 gaudet: hoc est, qui stabilem atque immobilem in Christum charitatem retinet,
 hic dignus

Cur filijs Cho
 re inscriptus
 Psalmus Canti
 cum pro dilec
 to.

Amici dei pau
 ci.

A hic dignus est ipsius amicitia. Idcirco discipulis iam perfectis Dominus ait: Nō est
 ut iam uos seruos dicā, sed amicos. Quoniā seruus non nouit quā ipsius Dominus
 facit. Verē igitur perfecti & amici Dei est, dilectū nōsse. Reuera nanque soli sancti
 & Dei sunt, & inter se amici. Nemo enim improborum aut stultorum amicus est.
 Nam amicitie bonum aut uirtus in prauum nequaquam cadit affectum: quoniam
 nihil turpe aut inconcinnum in amicitie concordiam uenire potest. Malum enim
 non solum bono est aduersum, sed & ipsum sibi. Sed iam ad uerborum Psalmi ue/
 stigationem ueniamus. Eructauit cor meum uerbum bonum. Nonnulli exi/
 stimauere ex patris persona hāc dici, de uerbo existente apud eum in principio:
 quod uidelicet ex bono corde ait, & ex uisceribus produxit, & ex bono corde bo/
 num uerbum processit. Mihi autē uidetur ad Prophetā ferri personam. Nam quē *Persona huius*
 deinceps sequuntur, ad patrem minimē pertinere uidebuntur. Neque enim de lin/
 gua sua diceret pater: Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis: speciosus for/
 ma prę filiis hominū. Non enim pulchritudinis excellentiam ex comparatione ho/
 minum habet. Paulō post ait: Propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ.
 Non dixit, unxi te ego deus, sed unxit te deus. Ex quo palām est, quōd alia sit per/
 sona loquens. Quæ autem hāc est, nisi Prophetā: qui in seipso sancti spiritus uir/
 tutem suscipiens: Eructauit (inquit) cor meum uerbum bonum. Quandoquidem
 eructatio occultus est spiritus, æstum erapulæ ad superni amoris desiderium erum/
 pentis spirans, nutritus uiuo pane è cœlo descendente, uitāque mundo tribuen/
 te: refertus demum omni uerbo quod procedit ex ore dei secūdam consuetam scri/
 pturæ tropologiam. Anima nanque sacris educata disciplinis saturatam cibus cœle/
 stibus euomit eructationem. Quoniam ergo spiritualis erat optimāque nutritio, *Verbū bonū*
 uerbum bonum Prophetā eructauit. Bonus nanque homo ex bono cordis sui
 thesauro bonum profert. Quæramus itaque & nos ex uerbo cibum ad animarum
 nostrarum saturitatem. Iustus enim, inquit, comedens explebit animum suum, ut
 ex his quibus nutrimur, non quodcunq; uerbum, sed bonum emittamus. Impro/
 bus uerō prauis dogmatis pastus prauum corde uerbum eructat. Nonne uides
 qualia hæreticorum ora eructant: quā dura & fæculenta: quantum intus mor/
 bum arguentia: Malus itaque ex thesauro sui cordis malum profert. Caue igitur
 ne ita tibi pruriant aures, ut magistros tibi coacerues, qui tuis uisceribus morbum
 iniicere, ac prauorum morborum eructationem tibi ministrare ualeant, quorum
 causa in die iudicij condemneris. Ex uerbis enim tuis (inquit) iustificaberis, & ex
 uerbis item tuis condemnaberis. Dico ego opera mea regi. Hæc sententia ual/
 dē facit, ut Prophetice personæ uerba uideantur: Dico ego opera mea regi: hoc
 est, confitebor iudici, & accusatorem præueniam patefaciens ipse opera mea. Man/
 datum enim accepimus, quod præcipit ad hunc modum. Dic tu tuas iniquitates
 primus, ut iustificeris. Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. Sicut enim *Calamus.*
 calamus instrumentum scribendi est, ipsum scitē mouente manu ad eorum signifi/
 cationem quæ scribuntur, sic & iusti lingua, quam sanctus mouet spiritus, æternæ
 uitæ uerba credentium cordibus inscribit: tincta quidem non atramento, sed spiri/
 tu Dei uiuentis. Scriba igitur spiritus sanctus, quoniam sapiens est, & omnes do/
 cens. Velociter scribens: Velox enim mentis motus est. Scribit item nobis discipli/
 nas tabulis non lapideis, sed carneis nostri cordis: secundum analogiam uerō lati/
 tudinis

*Speciosus for-
ma.*

*Diffusa est
gratia in labi-
ijs tuis.*

tudinis cordis plura uel pauciora inscribit cordibus spiritus, aut manifesta omni-
bus, uel obscuriora, iuxta quod ad puritatem antea parata fuerint. Ob celeritatem
uerò eorum quæ sunt scripta, plenus orbis terrarum Euangelio factus est. Quod
autem deinceps sequitur, uisum est mihi aliud habere principium, & his nullo mo-
do iungi quæ sunt hactenus dicta, sed ad sequentia pertinere. Illud enim, Specio-
sus forma, Domino competere puto secundum personæ apostrophem. Specio-
sus forma præ filiis hominum. Diffusa est gratia in labijs tuis. Ducit autem nos
in hanc sententiam: Vbi Aquila & Symmachus interpretantur: Ille quidem, Pul-
chritudine speciosus factus es præ filiis hominum: iste uerò, Pulchritudine pul-
cher es præ filiis hominum. Speciosum igitur forma Dominum appellat, eius in-
uens diuinitatem. Non enim carnis pulchritudinem laudat. Nam scribitur: Vidi-
mus ipsum, & non habebat speciem neque formam, sed eius species ignobilis fuit
præ filiis hominum. Palàm itaque est quòd eius claritatem Propheta cõtempla-
do fuerit splendoribus animæ refertus. Vnde admonitus ad diuinum spiritualis
pulchritudinis amorem exarserit, qua humanæ animæ facta manifesta omnia qui-
dem turpia sordidaq; apparent. Ideo Paulus postquàm forma speciosum uidit, re-
liqua ut stercorea putauit, ut Iesum Christum lucrificeret. Qui enim extra ueritatis
uerbum reperiuntur, Euangelium stultitiã appellant, humilitatem simplicitatemq;
sacri eloquiĩ omninò contemnunt. Nos autem gloriamur in cruce Domini nostri
Iesu Christi, quibus palàm facta sunt per spiritum omnia, quæ à deo nobis sunt
data, non quidem in sublimibus humanæ sapientiæ uerbis. Nouimus diuitem esse
gratiam, quæ à deo nobis est in sermonibus Christi effusa. Quamobrem breui
tempore ad omnem orbem terrarum uulgata prædicatio est. Diues itaque & co-
piofa gratia euangelizantibus, quos labia Christi scriptura nominat, est diffusa.
Quapropter in contemptibilibus uerbis multam alliciendi & attrahendi uim ha-
bet Euangelij prædicatio, cui & animæ gentium omnium paruerunt, & per gra-
tiam Christi fidei immobilibus ac perpertuis comprehensæ sunt dogmatis. Ex quo
ait Apostolus: Per quem accepimus gratiam & Apostolatum ad obediendum fi-
dei. Et rursus: Abundantius illis omnibus laboraui, non ego, sed dei gratia quæ
mecum est. Diffusa est gratia in labijs tuis: hac de causa benedixit te deus in æter-
num. Scribitur in Euangelio, quemadmodum admirabantur super uerbis gratiæ,
quæ ex eius ore procedebant. Quamobrem manifestè Psalmus multitudinem gra-
tiæ uerborum Domini nostri Iesu Christi ostendere uolens, Diffusa est gratia in
labijs tuis, ait, propter abundantiam, quæ est in sermone, gratiæ. Benedixit te deus
in æternum. Manifestum quòd ad humanitatem ista referre oporteat, secundum
quod & sapientia, & etate, & gratia proficiebat. Ex hoc sanè intelligimus quemad-
modum unctionis honor ei ob uirtutes datus sit. Simile autem est & illud ei quod
dicit: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: quapropter unxit te deus deus tuis
oleo exultationis præ participibus tuis. Cui simile est & hoc quod Paulus scribit
ad Philippenses: Humiliauit se ipsum usq; ad mortem, mortem autem crucis: pro-
pter quod deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.
Ex quo palàm est quòd hæc de seruatore ut homine scribuntur, aut quòd ecclesia
corpus est Domini, & ipse caput ecclesiæ: quemadmodū diximus labia esse Chri-
sti eos, qui diuini uerbi sunt ministri, sicut Paulus in se Christum habens loquen-
tem, &

A tem, & si quis illi uirtute similis fuerit. Sic demum reliqua corporis Christi membra quaecumque credentium sumus. Qui ergo datam ecclesiae benedictionem in Dominum refert, non errabit. Benedixit te deus: hoc est, membra tua & corpus tuum referat ex seipso bonis in seculum, hoc est in infinitum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua. Putamus hoc ad dei uerbum tropice referri, ut carni coniungatur, quod est uehemens & penetrabilius omni gladio ancipiti, pertingens usque ad diuisionem animae ac spiritus, compagum quoque & medullarum, discretor meditationum cogitationumque cordis. Quoniam femur signum est eius humanae genealogiae, ipse (inquit scriptura) egredientes animae ex femore Iacob. Vt itaque uita, & uia, & panis, & uitis, & uera lux, & alia multa Dominus noster Iesus Christus nominatur: sic & gladius diuidens partem animae sensitivae, & motus concupiscentiae perimens. Deinde quoniam deus uerbum carnis debilitati sese coniuncturus erat, pulchre additur, potentissime: quoniam maximae potentiae demonstrationem habet, posse deum in natura esse humana. Non enim caeli & terrae globus, & maris & aeris & maximorum elementorum generatio, & si quid supra mundum intelligitur, & si quid subtus terras usquam reperitur, adeo diuini uerbi potentiam ostendunt, quantum incarnationis mysterium ac uirtus, & ad humilitatem usque debilitatemque nostram descensus manifestat. Specie tua & pulchritudine tua. Speciosum a pulchritudine differt, quod speciosum dicitur id, quod temporis opportunitati quadrat ac seruit ad propriam consequendam perfectionem, quem admodum speciosum seu tempestiuum frumentum & messium tempestiuitas & fructuum, quando ad maturitatis perfectionem per anni tempus & ad usum uenit. Pulchrum uero est membrorum compositione & harmonia gratia uigens. Accingere igitur gladio super femur tuum potentissime: specie tua, hoc est, in temporis perfecti opportunitate, & pulchritudine tua, id est, contemplabili tua & intelligibili diuinitate. Illud enim uere pulchrum est, quod humanam omnem excedit comprehensionem, tantumque mente contemplabile. Nouerunt autem ipsius pulchritudinem eius discipuli, quibus separatim parabolas soluit, & dedit nosse regnum caelorum: Viderunt & huius pulchritudinem Petrus & filii tonitruum, in monte fulgentem supra solis splendorem, & exordia ipsius gloriosi aduentus oculis comprehendere digni sunt habiti. Intende (inquit) & prospere procede, & regna: hoc est, mortalium curam per carnis dispensationem aggressus diligentiam impende constantem, perennem, ac nunquam desituram. Haec enim & uiam, & cursum praedicationi praebit, & neminem non tuo subiget imperio. Nec mirum tibi uideatur, quod imperatiue dicat: procede, ob scripturae consuetudinem hoc modo figurantis ea quae optantur. Nam & imperatiue dicitur: Fiat uoluntas tua, & adueniat regnum tuum. Propter ueritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet mirabiliter dexteram tuam. Rursus hic sermo figuratur uelut in mercedem hanc accipiente Domino, procedere & regnare, pro ueritate, & mansuetudine, & iustitia. Oportet enim sic intelligere, quod postquam in mendacio sunt res humanae, ut seras ueritatem, regna in hominibus peccato subiectis: ut cum tu sis ipsa ueritas & mansuetudo, omnes exemplo tuo in mansuetudinem & bonitatem reducantur. Ideo Dominus ait: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde: quod non solum uerbis, sed re ipsa quoque ostendit.

Dd 3 Nam con

Accinge gladium.

ἀραιὸν τοῦ
καλλοῦς δια
φέρει.γεννητὸν ἅν
τι τοῦ γεννη
θῆναι, καὶ ἐλθε
τω ἅντι τοῦ
ἐλθεῖν.

*Sagittæ acutæ.**Carbōnes desolatorij.**Virga multiplex.*

Nam contumelia laceffitus tacebat, uulneratus sustinebat. Et deducet te mirabiliter dextera tua. Non columna nubis, non ignis splendor, sed ipsa tua dextera. Sagittæ tuæ acutæ potentissime. Sagittæ potentis acutæ sunt concinni sermones audientiū corda ferientes, ac animas facultate sentiendi præditas penetrantes. Verba namq; sapiētibus stimuli sunt bonū. Ex quo Psalmista cupiens quandoq; à dolosis hominibus secundū generationem liberari, contra dolosam linguam sagittas potētis acutas exquirat. Quærit item carbones adesse desolatorios. Qui enim has sagittas ob cordis alienationem ac remotionem minimè attingunt, his parata multa est, quam carbones desolatorios appellauit. Quicunq; seipso à deo separant, aut procul ab eo se faciunt, his æstus desolatoriorū, hoc est, urētium ac uastantiū carbonum necessarius est. Sagittæ tuæ acutæ. Ex his namq; sagittis suscipientes Christū animæ, & summa ipsius charitate ardentes uulnerantur, simileq; illud sponsæ dicite: Vulnerata charitate ego sum. Inexplicabilis profectò ac ineffabilis uerbi pulchritudo & sapiētiae species & forma dei in ipsius imagine. Beati qui uerā pulchritudinis faciem uidere optantes, & ei ueluti per charitatē coniuncti, cœlestem beatitudinem & amorem tantum intuētur. Obluiscuntur enim domesticorum, familiarium, omnis deniq; curæ, nō solum superflua, sed etiam in edendo bibendoq; ac reliquo uictu necessaria, soli puro & diuino amoris uacantes. Intellige item sagittas acutas suas qui per orbem uniuersum ad euangelizandum missi sunt: qui quoniā linguas eorum ut sagittas acuerunt, operibus iustitiæ fulserunt, ac tenuiter & acutè animas eorum qui edocti sunt subierunt. His itaque sagittis populos, ut sub iugum Christi uenerent, præparauerunt. Mihi quidem uidetur, ut sermo hic longè melius cōsequatur, si per hyperbaton constituatur, ut talis sit sensus: Intende, procede & regna, & deducet te mirabiliter dextera tua, & populi sub te cadent, propterea quod sagittæ tuæ acutæ sunt in corde inimicorum regis. Nullus deo aduersarius, aut contumax, aut superbus, sub deo cadit, uel ei se subigit, nisi illi qui fidei obedientiam susceperunt. Sagittæ namque in corda cadentes quandoq; inimicorum regis, trahunt eos ad ueritatis desiderium, & ad ipsum Dominum, ut inimicos dei existentes eidem per doctrinam concilientur. Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus tuus oleo latitiæ præ participibus tuis. Quoniam uerò circa humanitatem multa uersando dixit, nunc sermonem ad altitudinem gloriæ unigeniti conuertit. Sedes tua deus in seculum seculi: hoc est, regnum tuū omni seculorum cogitatione est antiquius. Et pulchrè admodum post populorū subiectionem regni dei magnificentiā cōmendat. Virga directionis uirga regni tui. Idcirco ei propriā reddit appellationem, clarè deū uocās. Sedes tua deus. Instructiua est admodū uirga dei, erudiensq; non obliqua, sed recta facit iudicia. Ideo uirga directionis uirga regni ipsius nominatur. Si enim dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, uisitabo in uirga iniquitates eorū. Videsne iustū dei iudiciū, quo non in omnes sine discrimine, sed tantū in peccatorem utitur? Sed & ipsa etiā consolationis dicitur uirga: Virga enim tua (inquit) & baculus tuus ipsa me cōsolata sunt. Est & uirga contritionis: Reges eos in uirga ferrea, & tanquā uas figuli confringes eos. Conteruntur autē terrea ac lutea ad eorū beneficiū, quos deus regit ac diligit, secundū quod & in carnis perditionē traduntur, ut spiritus seruetur. Propterea

A pterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Quoniã uerò un-
 ctionem seu chrisma typicum, & typicos pōtīfices ac reges figurare oportuit: caro *Vnctio Chri-*
 Christi uero chrismate ob aduētum sancti spiritus in illam uncta est, quod quidē *sti.*
 exultationis oleum uocatur. Vnctus est autē præ participibus suis: hoc est, supra o- *Oleum exulta-*
 mneis homines Christi participes existentes, quoniã illis quidē particularis quēdā *tionis.*
 tributa est spiritus communicatio: supra uerò filium Dei sanctus descendens spi-
 ritus, ut ait Ioannes, mansit supra ipsum. Pulchrè autem exultationis oleum spiri-
 tus appellatur, quia gaudium unus ē spiritus sancti fructibus numeratur. Quo-
 niam uerò mixtus est de seruatore sermo, propter & diuinitatis naturam & incar-
 nationis dispensationem, rursus in Dei humanitatem respiciens, ait: Dilexisti iu-
 stitiam, & odisti iniquitatem, pro eo quod est, Reliqui quidem homines labore &
 exercitatione, & attentione sæpenumero amando sequendoq; bona, & rursus sese
 à malis auertendo proficiunt: tibi autem naturalis quædam ad bonum familiari-
 tas, & ab iniquitate alienatio. Et nobis non difficile est uolentibus amorem erga
 iustitiam & odium aduersus iniquitatem suscipere. Omnem enim potentiam deus
 animæ rationis participi sicut amandi, sic odio habendi utiliter dedit, ut ratione di-
 recti uirtutem quidem amemus, odio uerò habeamus iniquitatem. Licet enim &
 odio quandoque laudabiliter uti. Dicitur enim: Odientes te Domine odiui, & per- *Mortis Christi*
 secto odio oderam illos. Myrrha & gutta & casia à uestimentis tuis à domibus *& resurrecti-*
 eburneis, ex quibus delectauerunt te filię regum in honore tuo. Descendens pau- *onis mysteriū.*
 latim consequenter propheticus sermo ac omnibus mysterijs secundum dispen-
 sationem obuiam procedens, spiritus ei occulta patefacientis instigatione uenit. ad
 mortem Dominicam. Myrrha (inquit) & gutta, & casia à uestimentis tuis. Myr- *Myrrha.*
 rha quidem quod sepulturæ signū sit, Euangelista Ioannes quoque docuit, dicens:
 Ioseph ab Arimathea eum cū myrrha & aloë tumulasse. Gutta uerò & ipsa myr- *Gutta.*
 rhæ species est tenuissima. Ex hoc enim aromate cōtuso omne quod hæsit liquidū
 in guttam separatur, reliquum quod restat crassius myrrha appellatur. Itaq; Chri- *Casia.*
 sti quidem bona fragrantia myrrham ob mortem spirat. Guttam uerò quod non
 immobilis nec otiosus in sepulchro permanserit, sed tribus illis diebus ac noctibus
 in infernum descenderit, ac omnia circa resurrectionem mysteria, ne quid eorum
 quæ ab ipso agenda erant relinqueretur, absoluerit. Casiam demum spirat, quæ
 folium est odoratum ac tenuissimum, ligneum extendens calamum. Crucis itaq;
 supplicium in beneficium omnis creaturæ sumptum, altius nobis ac sapienter hic
 sermo per casia nomen innuit. Habes ergo myrrham ob sepulturam, guttam ob
 descensionem ad infernum, quod omnis gutta ad inferiora tendat. Casiam uerò
 ob carnis circa lignum dispensationem. Ex hac denique causa lætificauerunt, in- *Filiæ regum.*
 quit, te filię regum in honore tuo. Filię quidem regiæ quædam sunt generosæ
 ac magnæ regiæq; animæ, quæ ob descensum ad humana noscentes Christum,
 lætificauerunt eum in honore, in uera fide, ac charitate perfecta ipsius diuinita-
 tem probantes. Aromata uerò hæc non leui de causa inesse Christi uestibus
 dicit. Similiter & domos memorat eburneas, ut per has sanè parabolas ordina-
 tio Ecclesiæ & dogmatum Christi ædificatio constructioque planè significentur.
 Domus namq; ex ebone constructæ pulcherrimæ splendidæq; esse apparent. Di- *Domus eburnea.*
 nitias itaque puto Christi charitatis erga mundum Prophetam enuntiare. Adest
 Dd 4 regina

*Ecclesia filia
dei.*

regina à dextris tuis in uestitu deaurato circumdata uarietate. De ecclesia iam dicit, de qua in Canticis canticorum didicimus, quòd una sit perfecta Christi columna, quæ in dextrum Christi locum eos accipit, qui in benefactis sunt exercitati, ac ueluti pastor oues ab hædis, probos separat ab improbis. Assistit itaque regina anima, sponsali uerbo cooptata, minimè peccatis seruiens, sed Christi regni particeps, à dextris seruatoris in uestitu deaurato: hoc est in dogmatis florentibus & uarijs & contextis, grauitè sese ac religiose ornans. Non enim una tantum specie dogmata, sed uaria & multimoda, mortales simul & naturales & contemplatiuos comprehendunt sermones existunt, propterea uariam sponsæ uestem hic dicit. Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus deus tuus, & adorabunt eum. Vocat ecclesiam, obedientiam & mandatorum obseruationem: & familiarem sibi ex ipsa appellatione facit, filiam eam nominando, quasi per charitatem illam sibi adoptans, Audi filia & uide. Docet ipsam nadam simplicemque mentem ad contemplationem gerere ex eo quod ait, uide. Nosce (ait) creaturam, ut ordine naturæ adiuta, sic ad creatoris contemplationem altius ascendas. Deinde fleuens collum iactantiæ fastu sublatum, inclina, inquit, aurem tuam, ne curras ad externas fabulas, recipe humilem Euangelij uocem. Inclina aurem tuam ad hanc præceptionem, ut planè obliuiscaris prauarum illarum & paternarum doctrinarum, acquirasque doctrinis spiritus. Ideo obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Omnis qui peccatum admittit, ex patre diabolo est. Abijce (inquit) demonum præcepta, obliuiscere impuri sacrificij, nocturnæ choreæ, fabularum denique ad omnem libidinem prauamque consuetudinem animas excitantium: propterea filia mea appellata, ut patrem qui te prius in perditionem genuit, odio persequaris. Si enim per obliuionem maculas ueterum præceptorum deleueris, proprium recipies decorem, & delectabilis & sponso & regi apparebis. Quoniam ipse est Dominus deus tuus, & adorabunt eum. Officium obedientiæ necessarium manifestat, ex eo quod ait: Ipse est Dominus Deus tuus. Adorabit autem ipsum omnis creatura, quoniam in nomine Iesu Christi omne genu flectetur, celestium, terrestrium, & infernorum. Et filia Tyri in muneribus uultum tuum deprecabuntur, omnes diuites populi. Videtur summa idololatria in Chanaan regione fuisse. Metropolis autem Chanaan Tyrus. Conuersus igitur ad ecclesiæ obedientiam sermo, Filia, inquit, Tyri cum muneribus aliquando ueniet, & uultum tuum deprecabuntur diuites populi, supplicantes tibi cum muneribus. Non dixit, te adorabunt cum muneribus, sed uultum tuum. Ecclesia nanque non adoratur, sed Christus ecclesiæ caput, quem uultum nominauit scriptura. Omnis gloria eius abintus in simbris deauratis circumdata uarietate. Adducentur regi uirgines post eam: Postquam anima prauis iniquitatis præceptis aures clausit, & oblita populi sui & domus patris sui salubribus monitis obtæperauit, narrat ea quæ sunt de ipsa spiritus sanctus, & quoniam eius intus puritatem uidit: Omnis (inquit) gloria filia regis ab intus, hoc est, gloria Christi sponsæ facti in futurum per adoptionem filia regis, intus est. Hortatur planè hic sermo ad ecclesiasticæ gloriæ mysteria intrinsecus prendenda, uelut intus existente nymphae decore: quæ si adoratur, aut aliquid boni facit, non ostentationi aut famæ

aut fame seruit, ut uideatur ab hominibus, sed soli deo placere studet. Hæc omnem
 intus habet gloriam, sicut & filia regis fimbrias aureas, quibus circūdatur, & uaria
 ta est intus tota, non quærens auro aut uarietate circundare corpus, sed illum qui
 est ad imaginem dei creatus, ut ait Apostolus: Exuentes ueterem hominem, indui-
 te nouum eum qui renouatus est secundum imaginem dei, in omni pietate, boni-
 tate, humilitate, longanimitate, mansuetudine. Hæc intus circundant, intus homi-
 nem ornant. Paulus item monet: Induite Dominum Iesum non secundum exter-
 riorem hominem, sed mens nostra dei memoria circundetur. Puto enim spiritua-
 lem ornari uestem quando disciplinæ uerbum actio consequitur. Quemadmo- *Fimbriæ autem*
 dum enim pannus stamine orditus contextitur, sic, si uerba facta comitentur, aut *reæ.*
 sermonibus probis actiones induantur, ornatissima quædam animæ circundatio
 munitioq; fiet, quæ uitam re ac uerbo perfectam redolent. Fimbriæ nanque uestis
 spirituales hæc quidem sunt, ideo aureæ dicuntur esse. Quoniam sanè sermo uerita-
 tis ipsum opus excellit, quasi fimbria quædam est ad actionis cōtextum abundan-
 ter adiecta. Sequitur autem sponsam Domini animæ quædam aliena dogma-
 ta minimè suscipientes, & hæc quidem regi adducentur sponsam sectantes. Audi-
 ant hæc qui uirginitatem deo uouerunt, quòd uirgines regi adducantur, quæ sa-
 cro sanctam ecclesiam ritè sequentes ab eius ordine aut præcepto minimè descie-
 runt. Adducentur autem in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis.
 Non enim, inquit, per uim ingredientiæ uirginitatem, neque ex tristitia aut necessi-
 tate pulchram sibi eligentes uitam, sed in lætitia & exultatione, ac in tali actione *Adducitur re-*
 magnoperè gaudentes. Ipsæ demum regi adducentur, & non in locum quemli- *gi uirgines.*
 bet, sed in templum regis. Vasa namq; sacerdotalia quæ humanus usus non com- *Virginum do-*
 maculauit, in sancta sanctorū adducentur, & ad secreta transeundi potestatem ha- *na.*
 bebunt, ubi contaminati pedes non ambulabunt. Quantum uerò quid uereferat
 in templum regis adduci, Propheta pro seipso orans ostendit: Vnam peti à Do-
 mino, hanc requiram: ut habitem in domo Domini cunctis diebus uitæ meæ, ut
 uideam iucunditatem Domini, & uisitem templum sanctum eius. Pro patribus *Pro patribus*
 tuis nati sunt filij tui, constitues eos principes super omnem terram. Quoniam ue- *tuis nati filij.*
 rò supra præcepit, ut anima populi sui & domus patris obliuisceretur, ut obedi-
 tiæ uirtus muneretur: pro patribus filios accipit tanta dignitate pollentes, ut eos
 principes super omnem terram constituat. Qui sunt igitur Ecclesiæ filij? Hi sanè
 qui Euangelij sunt filij, uniuersæ terræ dominantes. In omnem (inquit) terram exi-
 uit sonus eorum, & constituti supra duodecim thronos iudicabunt duodecim tri-
 bus Israël. Si quis autem sponsæ patres accipiat patriarchas, hæc de Apostolis sen-
 tentia propterea non rejicitur. Nam pro illis facti sunt sponsæ filij per Christum,
 opera facientes Abraham: & ideo æquales ei honore censentur, ex eo quòd ea-
 dem ab illis gesta sunt, ob quæ magnis honoribus digni facti sunt patres. Princi-
 pes uerò uniuersæ terræ sunt sancti, ob naturæ ipsius proprietatem ad bonū, quæ
 eis imperium præbet, sicuti præbuit Iacob supra Esau potestatem: Esto (inquit)
 dominus fratris tui. Igitur pares honore patribus facti, & uirtutis exercitationem
 supra omnem conatum adepti: hi demum filij Christi sponsæ sunt, & à propria
 matre principes super omnem terram constituuntur. Recordabor nominis tui
 in omni generatione & generatione. Propterea populi benedicentur tibi in secu-
 lum &

lum & in seculum seculi. Hæc enim ex ecclesiæ persona dicuntur. Recordabor nominis tui in omni generatione & generatione. Quæ enim est Ecclesiæ memoria? Confessio populorum.

IN PSALMVM XLV. IN FINEM PRO FILIIS CHOR

re pro arcanis: Deus noster refugium.

Titulus in finem.

Pro arcanis.

Ob diaboli insidias unicū refugium deus.

A titinium hic mihi uidetur Psalmus complecti de ijs quæ sunt ad finem: quem finem Paulus uidens, ait: Deinde finis quando tradiderit regnum deo patri. Vel quoniam actiones nunc ad finem nos qualibet sibi proprium ducunt: Bona quidem ad beatitudinem, improba uerò ad æternum supplicium. Consilia uerò in hoc Psalmo à spiritu sancto tradita, ad bonū ducunt finem auscultantes. Hæc itaq; de causa inscriptus est in finem: ueluti doctrinæ ipsius utilitas ad beatum humanæ uitæ finem reducat. Pro filiis autem Chore hic dicitur Psalmus, quos spiritus sanctus non diuidit: quòd uelut una anima, & una uoce, cum omni inter se concordia Propheticos iungunt sermones, nihil citra reliquum altero Prophetante, sed æquè ipsi Prophetiæ gratia concessa ob æqualem inter eos ad res optimas affectum. Pro arcanis dicitur: hoc est, in mysterio occultis, quæ cum ad ea ueneris, quæ in parte sunt Psalmi, facile noueris: & quemadmodum non cuiuslibet est diuina mysteria deprehendere, sed tantum eius qui concinnū enuntiandi organum fieri poterit, ut loco Psalterij eius anima à spiritu sancto impulsæ moueri possit. Deus noster refugium & uirtus in tribulationibus quæ inuenerunt nos ualdè. Homo enim ob insitam sibi à natura debilitatem pluribus in se rebus tristibus & laboriosis irruentibus multo indiget auxilio, ex omnibus circumstantibus refugium quærens, uelut in tutum se recipiens locum, ad aliquem acutum uerticem inexpugnabili circumdatum muro ob inimicorum incursum sese munit. Sic in hoc Psalmo ad deum confugit, eius hospitium solam esse requiem putans. Quòd igitur apud deum uerum sit refugium, apud omnes in confesso est. Multum erroris confusionisq; hostis diabolus in eo deligendo à quo seruari credamus nobis offert. Tendens enim insidias eis quos semel erroribus inuoluit, rursus suadere contendit, ut ad se tanquam custodem confugiant. Ex quo duplex ipsis imminet malū, ut uel per uim capiātur, uel ex deceptione pereant. Idcirco increduli ad dæmones confugiunt, qui diaboli instigatione mente confusi ueri Dei notitia sunt priuati: & cum Deum cognoscere queant, circa rerum discretionem omninò errant sine disciplina & rerum utilium uera notitia, petitiones edentes quædam ueluti bona postulant. Ad ea tamen quæ uerè sunt bona, aliquis eis uisa incommoda malæque minimè confugiunt. Verbi gratia: fugiens aliquis molestiam quæ est ex morbo, sanitatem cupit: amisit pecuniam, dolore mulctatur. Est enim morbus sæpenuerò utilis qui peccantē castiget: & rursus sanitas noxia, cum peccati instrumentū possidēti fuerit. Sic & pecunia iam quibusdā ministra est facta luxuriæ: rursus paupertas multos eorū qui malè sunt instituti, ad sobrietatem reduxit. Nec itaq; fugias quæ non oportet: neq; item confidas quibus non oportet, sed unum tibi tantum uitabile sit peccatum, & unum in malis refugium Deus. Nolite confidere in principibus, nec in incerto diuitiarum gloriemini. Nec superbi te ob corporis uires, nec denique humanæ gloriæ claritatem sequamini. Nihil horum ser-

rum seruat. Omnia momentanea & insidiosa, unum tantū refugium deus. Maledictus homo qui cōfidit in homine, aut in aliquo rerū humanarū sperat. Ergo deus noster refugium & uirtus. Illi enim, qui ut Apostolus dicere ualeat: omnia possum in Christo me uiuificante, uirtus est deus. Multorum igitur est dicere: Deus noster refugium. Item q̄: Domine refugium factus es nobis: Sed eodem quo Propheta noster testatur affectu p̄dītū esse, paucorum est. Pauci admodum sunt qui nō admirantes humana, sese deo penitus tradiderint, ex eo pendeant, in ipso spem omnem collocauerint. Res enim quæ eueniunt, facīle nostram deprendunt mentem, quando in laboribus & erumnis ad omnia alia potius quam ad deum confugimus. Par uis filius in morbum incidit, tu mox incantatorem requiris, uel superuacaneos uariosq̄ characteres seu figuras aut literas puerorum innocentū collo suspendis, uel ad postremum ad medicum uenis, & medicinas quæ curare ualeāt infirmum meditaris. Si fortē insomnium te sollicitat, ad somniorum coniectorem properas. Si quem item timueris inimicum, patronum aliquem tibi ex hominibus deligis. Et demum in qualibet necessitate imminenteprehenderis: uerbo tantū te ostendis deum refugium habere, re autem ex inutilibus uanisq̄ rebus auxilium quærere. Est autem iusto uerum & unicum auxilium deus, ueluti dux quidam nobilibus instructus armis, paratus continuo parti laboranti opem ferre. Sic deus adiutor noster & auxilium contra omnem diaboli apparatus ministros spiritus in salutem indigentium cogens. Apprehendit autem tribulatio iustum omnem ob uitæ studium. Quicumque enim per uiam arduam atque angustam declinata lata & spatiosa uita ambulauerit, à tribulationibus inuenietur. Propheta nanque ualde rem p̄prie descripsit, inquiens: In tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Sicut enim animalia noxia nos erumnæ petere atque inuadere contendunt, nostram patientiam exercentes, & per patientiam probationem, & per probationem spem, & (ut Apostolus ait) per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Et rursus: Multæ tribulationes iustorum. Sed qui generose ac tranquille tentationem sustinet, dicet: In his omnibus superuicimus per eum qui nos dilexit. Actantum abest ut uociferetur, aut desperet, ut occasionem gloriandi ex malorum multitudine sumat cum Paulo, dicens: Non solum autē, sed & gloriamur in tribulationibus. Sequitur deinde: Ob hoc non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Magnū ostendit in Christo confidentiæ firmamentū Propheta noster. Quoniā & si omnia supra infraq̄ misceatur, & terra turbata uertatur, & omnes montes propriā deferentes sedem in mediū transferantur mare, nō timebimus: quando & deum refugium, & uirtutem, & auxiliū in tribulationibus habeamus, quæ inuenerūt nos ualdē. Cuiusnā tam integra mens, cuius tam quietę cogitationes, ut in tanta cōfusione erga deum animo sit recto atq̄ firmo, & ob spem in eum nihil rerum aut euentuum expauescat: Nos autem hominis iram non sustinemus, non canē aut aliquam aliam bestiā incurrentem, non deniq̄ in rebus duris deū adiutorē nostrū respicimus, sed stupidi attonitiq̄ ad nos ipsos cōuertimur. Sonuerunt & turbatae sunt aquæ ipsorum. Dixit de telluris conturbatione & montium translatione. Dicit etiam de maris fluctibus & commotione, deq̄ montibus in medium maris cadentibus. Sonuerunt & turbatae sunt aquæ ipsorum, uidelicet marium. Sæpenumero montes plurimum conuassationis generant maris undis, non aliunde

Quibus refugium non est deus.

Tribulatio iustum inuenit.

non aliunde illis illati, sed tanquā in proprio salo constituti. Quando itaque terra quidem turbatur, & aqua marium sonabunt & frement, montes quoque transferentur, & ob magnam Domini potentiam multam sustinebunturbationem: tunc sit intrepidum cor nostrū, quod securas firmasque in deum spes habeat. Turbati sunt montes in fortitudine ipsius. Potes & sensum huius sermonis tropicè capere, montes appellans eos qui propriae confidunt potentie, dei magnitudinem uimque ignorantes, sese contra dei scientiam extollentes. Deinde superatos à uirtute ac sapientia eorum qui dei sermonem annuntiant, ac Dominum cognita sua ipsorum penuria timent, & sub eius potenti manu sese humiles reddunt. Vel etiam principes seculi huius ac patres perditæ sapientiæ fortasse montes dicuntur contusi ac contracti in Christi fortitudine, quam ipse in agone crucis contra eum qui potestatem mortis habet, ostendit, & ueluti generosus athleta exutus uestibus, principatus ac potestates uicit, ostentuique illos habuit confiderenter, atque in ligno dei triumphauit. Fluminis impetus lætificant ciuitatem dei. Salsæ enim aqua uehementer à uentis perturbatae ac commotæ sonuerunt, & conturbatae sunt. Fluminis autem impetus sine strepitu procedentes, ac illis qui digni sunt ipsarum susceptione affluentes, ciuitatem dei lætificant. Et nunc quoque iustus uiuentem bibit aquam: postea uero copiosius bibet, quādo in ciuitatē dei assumptus erit. Sed nunc per speculū & in ænigmate bibet, ob breuē diuinarum contemplationū comprehensionem: tunc autem simul inundantem fluuium habebit, ac omnem dei ciuitatem irrigare ualentem. Quis autem est iste fluuius dei? An is est spiritus sanctus ex fide in Christo credentium iustis infusus? Qui crediderit, inquit, in me, fluuij ex eius uentre fluent. Et rursus: Si quis berit ex hac aqua quā dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternā. Hic itaque fluuius omnē dei ciuitatem lætificat. Vel etiam significat ecclesiā eorum qui in cœlestis conuersationem habent, uel omnem spiritalem creaturam à cœlestibus usque ad animas humanas, ciuitatem intelligere oportet, sancti spiritus inundatione lætificatam. Desiniunt enim quidam ciuitatem, consistentem esse cōgregationem legibus administratam. Hæc enim tradita ciuitatis definitio illi quæ sursum est Hierusalem cœlesti ciuitati maximè conuenit. Nam & ibi primogenitorum ac descriptorum in cœlis congregatio, & ob immutabilem sanctorum uitam, & secundum legem cœlestem gubernatam stabilis quidem ac perpetua est. Ordinem uero illius & omnem ornatum perdiscere, naturæ non est humanæ. Ibi nanque sunt quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ deus præparauit diligentibus se. Myriades sunt ibi angelorum, & sanctorum celebritates, & primogenitorum ecclesiæ descriptorum in cœlis. De hac itaque Dauid loquitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. De hac, inquā, per Esaïam deus ait: Ponam in te exultationem perpetuam, lætitiā generationum generationibus, & non erit contritio neque miseria in foribus tuis, sed uocabuntur salutes muri tui. Tolle igitur oculos animæ digne ad ea quæ sunt supra: quære quæ sunt ciuitatis dei. Quis enim dignum aliquid illa beatitudine unquam nouerit, quam lætificat quidem fluuius dei: artifex autem & gubernator est ipse deus. Sanctificauit enim tabernaculū suum altissimus. Car nem fortè dicit Domini nostri sanctificatam, ob dei in eodem supposito cōiunctionem. Ex quo intellige tabernaculū altissimi manifestationem dei, quæ est per carnem. Deus in medio eius non cōmonebitur. Adiunabit eam deus manē diluculo. Et quoniam

Fluminis impetus.

Ciuitas dei.

Tabernaculū dei.

A Et quoniam deus in medio suae ciuitatis est, eam stabilitate donauit: auxiliū in primo lucis ortu, præbens. Siue igitur illi quæ sursum est Hierusalē, siue ecclesiæ quæ infra est, ciuitatis nomen omnino quadrat. Sanctificauit in illa sibi tabernaculum suum altissimus. Et per hoc tabernaculum, quod fixit deus, in medio illius est, donans illi tantū roboris, ne cōmoueatur: In medio autē ciuitatis est deus, æquales radios ubiq; ipsius prouidentiae ad circuli fines transmittens. Sic enim dei iustitia seruatur, eandem omnibus bonitatis mensuram distribuendo. Adiuuabit eam deus *Diluculum.* mane diluculo. Sol enim matutinum tempus apud nos facit, quando supra nos oriri incipit. Matutinum autem in anima iustitiæ sol perficit in ortu lucis spiritualis, edens diem apud eum qui ipsum recipit. In nocte autem nos homines sumus, quū ignorantiae tenebris obuoluimur. Postquā uero ad rationis imperium recurrentes gloriæ splendorē receperimus, & perpetua luce fulserimus: adiuuabit eam deus. Postquā filij lucis facti erimus, & nox à nobis abscesserit, dies appropinquauerit, tunc demum dei auxilio digni erimus. Adiuuabit ergo ciuitatē deus, per proprium ortum & manifestationem matutinam ipsi apparens. Ecce enim homo, dicit Propheta, oriens nomen ipsi. Quibus igitur lux oritur spiritalis in tenebris iniquitatis & ignorantie discussis, matutinum his fit: quoniam lux in mundum uenit, ut in ipsa ambulans non offendant. Auxiliū namq; ipsius matutinū mentibus gignit. Vel quoniam diluculo resurrectio futura erat. Adiuuabit eam deus mane diluculo: hoc est, uictoriam contra mortem die tertia matutina referens: Conturbatę sunt gentes, inclinata sunt regna: dedit uocem suam, cōmota est terra. Cogita aliquam ciuitatem ab inimicorum insidijs oppugnatam, quam multarum gentium, multorum item populorum ac regum sceptrā tenentium arma circumstant. Deinde aliquē ducem iuribus nexpugnabilem, certatim huic ciuitati auxilio uenientem, qui oblationem soluat, & coactam gentium multitudinem dissipet, in fugam deniq; reges conuertat: sola uocis potentia clamoreq; eorum corda perterreat. Quantum igitur tumultum fieri populorum & regum in fugam conuersorum quantumue strepitum ex ruina fugientium nasci putandum est: Omnis tum locus ijs qui præ timore se in fugam dedant, completur: commotioq; ac turbatio ciuitatibus eos excipientibus oritur. Tale itaque auxilium, talisque defensio ciuitati dei à seruatore prouenit: In eo quod dicit: Conturbatę sunt gentes, inclinata sunt regna, dedit uocem suam, cōmota est terra. Dominus uirtutū nobiscū, susceptor noster deus Iacob: Nouit carnē deum suscepturū, nouit ex uirgine sancta edendū Emanuēl: quod nominis si interpreteris sonat, nobiscū deus: & hac de causa prophetice clamat: Dominus uirtutum nobiscū: ostendens planē hunc esse qui sanctis Prophetis ac Patriarchis apparuit. Adiutor noster, inquit: Non alius præterquā deus à Prophetis traditus est, sed deus Iacob qui in responso suo seruo dixit: Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob. Venite & uidete opera domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usq; ad fines terræ. Hic enim sermo eos qui procul sunt à uerbo ueritatis, ad iustitiæ uicinātem conuocat. Venite & uidete. Velut enim oculis euenire solet corporalibus ut interualla remota hebetem faciant uisibilibus comprehensionē: propinquitates uero ac uicinitates intuentium otiose ac distincte notiam uisibilibus præbeant: Sic & in cōtemplationibus mentis, is qui per bona opera sese deo familiarem ac propinquum nō reddit, ipsius opera puris mentis oculis

Ee

uidere

uidere non poterit. Idcirco uenite & appropinquate prius, deinde uidete opera domini prodigiosa & admiranda, quorum gratia gentes prius rebelles & inimicae, ad quietem redactae sunt. Venite filij audite me. Et uenite omnes qui laboratis & operati estis. Patria est haec uox apertis ulnis ad se rebelles obiter uocitans. Qui igitur uocationem audiuerit & appropinquauerit, & se praecipienti coniunxerit, uidebitur eum qui cuncta per crucem, siue quae in terra, siue quae in coelo pacificauit. Arcum conteret & confringet arma, scuta comburet igni. Vides pacem autoritatemque domini uirtutum, quod inuisibiles angelorum multitudines secum habeat. Vides fortitudinem simul & humanitatem ducis uirtutum, qui quum dominus sit omnium, & omneis angelorum turmas secum habeat, nullum tamen inimicorum uulnerat, nullum deijcere attingere sustinet: sed arcum conteret, ut non amplius ignea tela per ipsum mittat. Arma uero confringet, comminus pugnantia, ut nequeant qui propere sunt insidias patientes uulnera recipere. Et scuta comburet igni: aduersarios ab oppugnantibus liberans, & omnia in beneficium inimicorum faciens. Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. Quatenus enim his rebus uacamus, quae alienae sunt a deo, dei notitiam recipere nequaquam ualemus. Quis enim facta mundi curans, ac carnis distractionibus intentus, poterit dei sermonibus uacare, & tantae contemplationum altitudini satisfacere? Nonne uides quod in spinas incidens uerbum, a spinis opprimitur? Spinae nanque corporeae uoluptates & diuitiae & curae sunt huius seculi. Extra haec omnia constitutum esse, opus est eum qui cognitionem dei desiderat, debetque ab omnibus perturbationibus atque affectibus uacare, sic demum dei scientiam deprehendere. Quomodo enim animam cogitationibus uarijs occupatam, dei cognitio cogitatioque penetrabit? Nouit hoc & Pharaon, otiosorum esse proprium, ut deum inquirat. Atque ideo opprobrabat Israeliti dicens: Otiosi estis, ac ideo dicitis dominum deum nostrum adorabimus. Ipsa igitur uacatio, bona uacanti atque utilis, quietem ad salutarium doctrinarum generans susceptionem: mala uero uacatio Atheniensium, quibus nihil praeter quam uanum dicere aliquid aut audire mos erat. Quos & nonnulli nunc imitantur, uitae uacatione & otio. Talis enim uacatio immundis spiritibus est amica. Quando, inquit, exijt immundus spiritus ab homine, ambulat per loca arida & immunda, & non inueniens requiem, Reuertat, ait, in locum unde exiui, & ueniens inuenit domum illam uacantem & turbulentam. Absit igitur fratres, ut nos cum huiusmodi uacatione inuenti, aditum aduersario praebamus: sed domui mentis nostrae uacemus, ut in nobis Christus per spiritum inhabitet. Igitur postquam nobis agitatae in bello pacem reddidit, tunc dicit: Vacate, ab insectatione uidelicet inimicorum, ut in pace & quiete ueritatis uerba facilius consideretis. Idcirco Dominus alias dicit: Qui non renuntiauerit omnibus quae possidet, non potest meus esse discipulus. Vacemus itaque ab opere nuptiali, ut orationi uacemus. Vacemus item a studio diuitiarum, a cupiditate item inanis gloriae, a uoluptatum usu, ab inuidia & omni demum in proximum nostrum malignitate, ut anima nostra in tranquillitate existens, & a nulla re perturbata, uelut in speculo quodam pura, & sine tenebris reddatur, insuper dei sit splendoribus referta. Exaltabor in gentibus & exaltabor in terra. Palam haec de propria morte dicit Dominus, ut est in Euangelio scriptum: Quando ego exaltatus fuero, traham omnia ad me ipsum: & ut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis.

Arcu conteret

Athenienses
notati.Exaltabor in
gentibus.

hominis super terram. Quoniam igitur super homines & super terram erat exaltandus in cruce, propterea dicit, Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. Dominus uirtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob. Promittens enim dei auxiliū bis eandem uocem repetit. Dominus uirtutum nobiscum. Hæc quasi iactabundus & insultans inimico dicit, ob ingentem in seruatores animarum nostrarum confidentiam, utq; nihil sibi fidens. Si enim deus pro nobis, quis contra nos? Qui enim Iacob uictoriam dedit, & paulopost eundem Israël uocitauit, hic demum est susceptor noster, ipse pro nobis pugnat. Nos uero quiescamus: quoniam ipse est pax nostra faciens utrumq; unum, ut in unum nouum hominem duos condant.

IN PSALMVM XLVIII IN FINEM FI

Ihs Chore: Audite hæc omnes gentes.

Nonnulli ex ijs quoq; qui extra fidem sunt, de humano fine differentes, diuersas inter se sententias attulerunt. Aliqui enim palam dixere scientiam esse finem, quidam uero actionem in uita practica, alij differenter uti uita & corpore. Nonnulli bestijs propiores, uoluptatem esse dictauerunt. Nobis uero finis cuius gratia cuncta facimus, & ad quem omni studio properamus, beata est in futuro seculo uita, quā deo seruiendo cōsequimur. Hoc enim fine naturæ humanæ rationis participi nihil unquam erit potius, nusquam uel melius. Ad hunc & Apostolus excitat, dicēs: Deinde in fine, quum tradiderit regnum deo patri. Hunc & Sophonias adducit, & ex dei persona loquens: Quoniam iudicium meum est ut congregem gentes & colligam reges, & effundam super ipsos iram meam. In igne enim zeli mei consumetur omnis terra: quoniam tunc conuertam super populos multos linguam in ipsius generationem, ut omnes inuocent nomen domini, ut ipsi sub uno iugo seruiant. Ad hunc igitur finem puto referendas esse psalmorum utilitates, hanc habentium inscriptionem. Astipulantur autem & huic sententiæ qui inscribunt: In uictoriam, uel epinicion, uel uictori. Postquā enim absorpta est mors in uictoria, & absolutum est illud dicentis: Ego uici mundum, & ubi omnia à Christo sunt uicta, & in nomine ipsius omne genu flectetur, cœlestiū, terrestrium & infernorum: iure spiritus sanctus triumphali cantu hæc quæ sequuntur, præcinet: Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem. Quiq; & terrigenæ & filij hominum, simul in unum diues & pauper. Auditorum maximum habet, qui omnes gentes conuocat ad audiendum psalmum & omnes eos qui habitant orbem. Trahit autem, ut existimo, terrigenas & filios hominum & diuites & pauperes sublimi prædicatione quosuis ad audiendum conuocans. Qualis dic mihi specula uniūersæ terræ tantum supereminet, ut ex ea cunctæ uideri gentes, & uniūersus orbis oculis lustrari possit? Quis adeo ualida uoce præco, qui tam multis auribus, ut audiatur, inclamare queat? Quis locus adeo capax est ut recipere queat tantam Ecclesiam? Qualis deniq; magister tanta sapiētia præditus, ut digna tanta sapientia præcepta inuenire ualeat. Parumper expecta, disces quemadmodum digna enuntiatione sint quæ deinceps sequuntur. Ille enim qui cōgregat omnes ac præconio conuocat, paracletus est spiritus ueritatis, per Prophetas & apostolos eos qui seruandi sunt congregans: quorum in omnem terram exiit sonus, & in fines orbis terræ uerba eorum. Idcirco audite, inquit, omnes gentes;

Titulus, in finem.

In uictoriam.

Vocatio miseranda.

Tria uocato-
rum genera.

Vocatorum
ordo.

& omnes qui habitatis orbē. Ecclesia namq; gentes ex quibusuis uitae disciplinis & conditionibus collecta est, ut nemo extra hanc utilitatem relinquatur. Tria enim sunt uocatorum coniugata, in quibus omne hominum comprehenditur genus: Gen-
tes & qui habitant orbem. Deinde terrigenae & filij hominum. Postremo diuites & pauperes. Quem ergo extra hoc auditorium dimisit? Alieni enim a fide per gen-
tes uocati sunt, qui in ecclesia sunt habitantes orbem. Terrigenae uero sunt qui terre-
na sapiunt ac diligunt, & carnis demum uoluptatibus addicti sunt. Filij hominum
supradictis longe honestiores, qui diligentiam quandam & exercitationem ratio-
nis habent: proprium namq; hominis est ratio. Diuites autem ac pauperes inde co-
gnitam habent proprietatem, quod alteri rebus necessarijs superabundent, alteris
uero necessaria defint. Quoniam autem animarum medicus non uenit uocare iu-
stos, sed peccatores ad poenitentiam: primum in uocatione ordinauit, quod in quali-
bet congregatione magis damnatum erat. Pessimi namq; omnium qui orbem ha-
bitant, gentes erant: & ij quidem ad uocationem praeposuntur, ut male habentes
primi ex medico sentiant adiumentum. Deinde terrigenae ante filios hominum
uocantur, & diuites ante pauperes, quod difficiliorem longē causam, ac impedinen-
ta ad salutem maiora omnino habeant. Talis enim medici humanitas ijs qui sunt
debiliores, prima remedia impertit. Huiusmodi uero uocationis communitas pa-
cem mutuam simul constituit, ut si qui contrarijs forte inter se studijs agitant, ijs de-
per ecclesiam reconciliati ad mutuam charitatem assuescerent. Noscat enim diues
quemadmodū aequali cum paupere uocatus est honore. In unum, inquit, diues &
pauper. Relicto fastigio diues, quo pauperes excellis, & fastu illo qui oritur ex di-
uitijs, tum demum ecclesiam Dei ingreditor. Neq; igitur diues pauperē despiciat,
neq; item pauper locupletem potentemq; reueretur. Neue filij hominum terri-
genas paruipendant, nec rursus terrigenae ab illis se separent. Praeterea gentes se cū
ijs concilient qui habitant orbem, id est, cum ijs qui in ecclesia iam sunt. Et habitantes
orbem non dedignentur peregrinos a testamētis iure charitatis suscipere. Os meū
loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. Quoniam, ut ait Apo-
stolus, corde creditur ad iustitiam, ore autē fit confessio ad salutem: & amborū ener-
gia perfectionem declarat. Idcirco utraq; hic sermo in unum complexus est, cum
oris energiam, tum cordis meditationem. Qui namq; bonum non habet in corde
reconditū quomodo per os thesaurū proferet, quem intus non habet? Si quis autē
animo gerens bona, nequaquam oratione demonstrat, huic illud dicetur: Sapien-
tia occulta & thesaurus defossus, quānam in utrisq; utilitas? Quamobrem profectum
rum usum os meum loquatur sapientiam: ad nostrum uero ipsorum profectum
cor meditetur prudentiam. Inclino in parabolam aurem meam, aperiam in
psalterio propositionem meam. Adhuc Propheta personam suam commendat,
ne sermones ipsius, ut ab humana inuentione prolati, uilescant. Quae, inquit, a spiri-
tu sancto didici, ea uobis nuntio: nihil meum, nihil humanum dico. Sed postquam
auditor sum factus propositionum spiritus, in mysterio tradentis nobis dei sapi-
entiam, aperio uobis & manifesto propositionem. Aperio autem non aliter quam
per psalterium. Est enim psalterium instrumentum musicum, cum harmonia so-
nos reddens adaptatos ad uocalem melodiam. Psalterium itaque & rationale tunc
aperitur maximē, quando actiones humanae sermonibus respondentes inter se cor-
cordia

† rationale, uel
uerbale.

A cordia quadam & harmonia conueniunt. Nam & ille spiritale psalterium est, qui facit ac docet. Hic profectò in psalmis aperit propositionem, possibilitatem præceptorũ suo ipsius exemplo declarans. Igitur qui nihil inconcinnum, nihil dissonum sibi ipsi in uita conscius est, is confidenter loquetur quæ sequentur. Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei non circundabit me. Malam iudicij diem dicit, de qua dicitur: Dies domini tristis in omnes gentes: in qua Propheta teste quemlibet propria consilia circundabunt. Tunc itaq; quia nihil iniquum in uita admisi, malam diem non timebo. Non me peccatorum uestigia circundabunt, neq; me tacita accusatione aliqua facta reprehensionẽ afferentia condemnabunt. Nemo quidem alius accusator sistetur, quàm propria facta qua gesta sunt forma, singula circumstantia: fornicatio, furtum, luxuria: cum ipsa nocte, cum modo, cum certis & expressis notis. Me igitur peccatorum uestigia haud circundabunt. Quoniam inclinaui in parabolam aurem meam, & aperui in psalterio propositionem meam. Calcaneum in sacris uoluminibus in malam partem pro mente contaminata ac uitiosa capi solet. Qui confidant in uirtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Propheta sermo ad duas est personas, & ad terrigenas, & ad diuites. Hos enim alloquitur, quærens eos à potentia ipsorum opinione, illos uero à timore ac superbia diuitiarum auertere. Vos, inquit, qui de uestra uirtute præsumitis, (hi enim terrigenæ corporis uiribus confidentes, satis esse humanã naturã putant ad ea quæ capiunt perficienda) & uos, inquit, qui etiam in incerto diuitiarum speratis, audite: pretio uobis redemptionis est opus, ut asseramini in libertatem, qua insidijs diaboli superati quondam priuati fuistis: qui captiuos uos retinens non prius à sua tyrannide desistet, quàm aliquo conuenienti persuasus pretio permutare uelit. Pretium autem hoc non similis esse generis oportet ijs qui capti sunt, sed longè dignitate præstantius, ut ex iugo seruitutis captiuos sit emissurus. Quamobrem frater nos nequaquam redimere ualebit. Nullus enim homo persuadere diabolo poterit, ut eum missum faciat quem semel in seruitutem redegerit. Nam is qui de proprijs peccatis non est idoneus aliquo munere placare deũ, quomodo pro alio id facere tentabit? Quid enim adeò magnum in hoc seculo possideat, ut dignam habere animæ commutationem ualeat: propterea quòd illa ad creatoris est imaginẽ facta. Quæ autem molestia præsentis seculi sufficere poterit humanæ animæ ad compendium futuri seculi. Hæc ut simpliciter intelligimus ita enarrauimus. Etiã si quis in hac uita sibi potens uideatur, si possessionum multitudine munitus fuerit, si uiribus etiam corporis ac robore polleat: hoc planè sermone admonetur, non altum sapere, sed humiliari sub potenti manu dei: nõ afferri membrorum præstantia, nõ item diuitiarum copia gloriari. Possumus item sermonem hunc ad animum applicare, & eos qui de potentia sua præsumant, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur, referre ad potentias animæ: quæ quanquam perfectæ natura sunt, non atamen satis ad salutem sunt. Nam si quis perfectus citra dei sapientiam uidebitur, etiam si scientiæ diuitias omnes comprehenderit, si rerum multarum cõtemplatione illustretur, nibili profectò est existimandus. Audiat omnẽ præcepti ueritatẽ: quem admodum anima omnis humana maligno seruitutis iugo communis omnium inimici est subdita, & sui creatoris libertate priuata, captiua peccati causa ducta. Omni autem captiuo, opus pretio ad libertatem recuperandã. Neq; igitur fratrem

Dies mala, iudicij.

Sua cuiusq; cõscientia in iudicio accusatrix.

Calcaneum mens contaminata.

Humanum genus à puro homine redimi non potuit.

frater redimere poterit, neque quisquam seipsum: quoniam multo meliorem redemptionem quam captivum aut iam servientem oportet esse. Sed & ne in uniuersum quidem homo erga deum pro peccatore propitiationem offerre facultatem habet, quod & ipse sit peccati reus. Omnes enim peccauerunt, & gloria dei destituuntur: iustificati gratis ipsius dono per redemptionem quae est in Christo Iesu domino nostro. Non dabit ergo deo placationem suam, & pretium redemptionis animae suae. Neque enim fratrem in redemptionem querit, sed aliquem qui nostram superet naturam. Non item hominem tantum, sed hominem deum Iesum Christum, qui solus pro nobis omnibus se deo propitiationem dare potest, quod ipsum deus placationem in eius sanguine per fidem elegerit. Frater erat Israel Moyses, non tamen ipsum redimere ualuit. Quomodo si tantus uir non potuit, alius poterit? Quamobrem hoc pronuntiat: Frater non redimet. Hoc uero per interrogationem cum grauitate infert: Redimet homo? Moyses enim non a peccato populum liberauit, sed dei aduersus peccatum iracundiam ac motum deprecatus est, placationem uero dare deo ne pro seipso quidem, cum in delicto esset potuit. Nam & ipse post tanta taliaque prodigia signaque quae uidit, illam emisit uocem: Audite me qui non obtemperatis: Ex hac petra uobis aquam num educemus? Ob hoc itaque uerbum dixit dominus ad Moysen & Aaron: Quia non credistis mihi, ut me sanctificaretis coram Israel, non introducetis synagogam hanc in terram quam illis dedi. Non dabit ergo deo propitiationem pro seipso. Quid enim tanti momenti est quod homo poterit dare pro redemptione animae suae? Inuentum tamen unum est pro omnibus simul hominibus dignum pretium sanguinis domini nostri Iesu Christi, quod pro nobis omnibus effudit: quamobrem pretio sumus empti. Si igitur frater non redimet, redimet homo? Si enim homo nos redimere nequit, qui redimit homo non est? Noli igitur quia dominus in carnis similitudine nobiscum est uersatus, eum tantummodo hominem existimare diuinitatis ignorans uirtutem: qui opus non habuit sese sua causa deo offerre, neque suam ipsius animam redimere, cum peccatum non admisit, nec dolus sit in eius ore inuentus. Redimere seipsum nullus idoneus, nisi ueniat is qui populos captiuitate liberet, non pretio quidem aut donis, ut in Esaia scriptum est, sed suo sanguine, qui non fratres nos existentes, sed inimicos ob peccatum factos, (neque item homo nudus sed deus) post libertatem nobis concessam fratres nos suos appellat. Annuntiabo enim (inquit Dauid) nomen tuum fratribus meis. Itaque qui nos redemit, si eius consideras naturam, nec frater est neque homo. Si uero ipsius in nos humanitatem charitatemue respicias, nos fratres nominat, & ad humanitatem usque descendit: qui pro orbe toto, non autem pro se propitiationem dedit. Non enim opus habet propitiatione, sed ipse est propitiatorum. Talis enim nobis pontifex conueniebat, sanctus, innocens, immaculatus, a peccatoribus alienus, & sublimior caelis factus: cui non esset opus quotidie sicuti pontifici quondam in lege ueteri, pro suis ante omnes sacrificium, deinde pro populi peccatis offerre. Post haec dicit: Et laborauit in secula & uiuet in fine. Nam ille qui uera est uita, & uirtus & natura immortalis, laborauit in hoc seculo, quando fessus ex itinere apud fontem in Samaria sedit. Qui non uidebit interitum quando uidebit insipientes morientes. Non enim dabit sanctum suum propter uidere corruptionem, quando non qui uanam iactant sapientiam moriantur. Si autem uis & de hominibus iustis haec intelligere, reminiscere Iob dicentis: Homo natus est laboribus. Item Apostoli de se testantis: Abundantius omnibus illis laboraui. Et rursus: In laboribus abunde

Solus Christus
dignum pre-
tium redem-
ptionis.

a ribus abundantius. Qui igitur in hoc mundo laborauit, hic uiuet in finē: Qui uero *Qui uiuet in eternum.* in lauitia & omnibus delitijs molliter agit, purpurā & byssum induit, & in cōuiujs quotidie splendide se exultat, denique pro uirtute labores subire detrectat: is nec laborauit in hoc seculo neque in futuro uiuet, sed longē uitā uidebit in camini flamma cruciatus. Qui uero pro uirtute mille pressus angustijs insudauerit, & ut eā assequatur multis exerceat malis, is est, inquā, qui uiuet in finē. Quā multa in afflictione passus est Lazarus pauper: quā multa itē Iob contra aduersariū certando tulit incōmoda: illic em̄, inquit, afflictī recreabuntur: Idcirco dominus laborantes ac grauatos ad requiē uocat. Quomodo qui benefaciēdo insudauerint nō grauari dicentur? Quū Propheta dicat: Euntes ibāt & flebāt mittētes semina sua. Veniētes autē ueniēnt cū exultatione portātes manipulos suos. Fructus em̄ quisque pro portione eorū quæ seuerit referet. Grauari itaque dicuntur ij, qui propterea quod in benedictionibus seminant, de benedictionibus & metēt: & cū lætitia sempiterna spiritaliū bonorū manipulos sibi reponūt. Igitur qui redēptus est per hostiā illius qui se pro nobis tradidit, is in hoc mundo laborauit & post hęc uiuet in finē. Is quoque nō uidebit interitū, quū uiderit sapientes morientes. Qui rursus angustā laboriosamque uia preleui ac placida elegerit, in tēpore dei uisitationis, quū ad eternas trahentur pœnas ij qui a dei sermonibus defecerūt, & uana cordis desideria secuti sunt, is demū liberabitur, ac perpetuū interitū in ferendis cōtinuō pœnis non uidebit. Sapientes autē dicit, uel astutia callidos: de quibus ait Hieremias: Quod sapientes sunt malē agēdo: bonū autē facere omnino nesciunt. Vel sapientes dicit discipulos principū huius seculi qui abolentur, qui dicentes se esse sapientes stulti facti sunt: quoniam sapientia huius mundi stultitia est apud deū. Quamobrē quū sit uana hæc sapiētia, ideo ait: *Sapientes alij stulti, alij dementes.* Disperdet sapiētia sapientū, & prudentia prudentū reprobabit. Persuasiones igitur falsę sciētię, causa sunt mortis ijs qui suscipiūt eas, quā mortē non uidebit redēptus ab eo cui placuit ut per stultitiā prædicationis saluos faciat credentes, ut inquit Paulus. Deinde ait: Simul inspiēs & stultus peribūt, & relinquit alienis diuitias suas, & sepulchra illorū domus eorū in perpetuū. Tabernacula eorū in progenie & progenie, uocauerūt nomina sua in terris. Suprà uno nomine generaliter sapientes appellauit, quos nūc subdiuidēs stultos & demētes uocat. Videlicet sapiētes quidē eos secundū ipsorū opinionē, hoc nomine usus, dixit: quēadmodū deos nominat nō natura, sed eorū consuetudinē secutus qui decepti sunt: Ita sapientes nūc stultos & insipientes dixit. Possibile itaque est cogitare stultū ab insipiente seu demēte diuidere. Stultus enim est qui ad officiū cōmune ac humanū non rectē se habet, ac demū a prudentia alienus est. Ita & cōsuetudo prudentes uocat eos, qui utile ab inutili probe in rebus uitæ huius secernūt, secundū quod in Euangelio dicitur. Quod filij huius seculi prudentiores filijs lucis idē generatione sua sunt. Non enim absolutē prudentiores, sed secundū conuersationem & consuetudinē uitæ huius qua in carne agitur: illi uero & dispensatores: iniqui dicuntur, quod diligenter propriæ utilitati consulere sciant. Hoc etiā modo & serpentes prudentes existunt, quod sese in cauernis tutius agitare putantes, condant: & ut in periculis plagas euitent, caput occultant. Insipiens uero siue demens dicitur, qui nō habet, quę hominis sunt propria & peculiaria: ut sunt dei patris notitia, item uerbi quod in principio erat apud deū instructio, & a sancto spiritu illuminatio procedens: quem qui possident, possunt cum Paulo di-

*Sepulchrum
inhabitans.*

*Nomina in
terra manētia.*

cere: Nos mētem Christi habemus. Sacri nanq; eloquiū mos est, huiusmodi uer-
bis commutato ordine uti, ut *ἀθεος* dicat insipientem: ut, Dixit insipiens in corde
suo, non est deus. Et rursus, quod uitę nocet, stultum uocat: Quemadmodum A-
postolus de ijs qui in cōcupiscentias incidunt stultas & noxias. Stultus ergo & insi-
piens ad unum communem finem, hoc est, perditionem trahuntur. Poterit etiam
quis dicere stultum eum, qui gentiliter uiuat. Insipientem uero qui Iudaicę nudam
tantum legis custodiam seruat. Stulto nanq; dixit deus (quoniā is deū esse animo
minimē putabat) Stulte hac nocte animā abs te repetēt. Insipiēs uero qui secundū
carnē est Israël nominatur, ut ait Propheta: Erat Ephrē sicut colūba insipiēs: Agy-
ptum aduocauit, & ad Assyrios profectus est. His itaq; simul per ipsorū ignoran-
tiā pessundatis, nos alienigenę diuitias ipsorū hęreditate capimus. Nostra nanq;
sunt mandata, nostri prophetę, nostri Patriarchę qui à seculo iusti fuerūt, nobis di-
uitias suas reliquerunt, qui in sua stultitia perierunt. Horum itaq; habitationes, stul-
ti & insipientis, sepulchra sunt in æternum. Quorum enim uita mortuis ob peccata
operibus cōpletur, horum sepulchra sunt habitationes in æternū. Mortuus nanq;
ratione peccati, non in domo sed in sepulchro ob animam mortuam habitat. Do-
mum uero Iacob habitat atq; colit qui sine dolo est & moribus simplex. De quo
scribitur: Erat homo simplex ac bonus, habitans domum. Sepulchrum ergo colit
qui est omnino iniquus, nec ab operibus mortuis fundamentum pœnitentię collo-
cat, sed similis sepulchro dealbato efficitur, quod extra quidem pulchrum apparet,
intus uero mortuorum ossibus & omni tabo refertum est. Quamobrē talis loquēs
non os aperit, uerbo dei, sed sepulchrū habet apertum suum ipsius guttur. Si quis
itaq; in Christum credens non consequentes fidem actiones reddat, is quod im-
probum dogma sequatur, quodq; scripturę autoritatem non rectē exceperit, si-
bi ipsi ædificat in petra monumentum. Tabernacula eorum in generatione & ge-
neratione. Hoc est, sepulchra, domus illorū sunt in secula. Deinde declarans de qui-
bus intelligat sepulchris, ut ostendat, quod de corporibus dicat, quę ob iniquitatē
animę prēmortuę inhabitant. Addit ipsis, tabernacula eorum in generatione &
generatione. Secundū consuetudinē per quam humana corpora dici solent taber-
nacula. Hi enim uocauerunt nomina sua in terris. Non enim impij nomen in cœlo
uiuentium scribitur, neque numeratur cum Ecclesia primogenitorum qui in cœlo
numerantur, sed in terra ipsorum remanent nomina: quoniam hanc fragilem ui-
tam, breuiq; tempore duraturam prę talē tabernaculis perpetuis æstimauerunt. Non
ne uides eos qui fora & gymnasia in ciuitatibus ædificauerunt, muros excitauerunt,
aquæductus cōstituerūt, ut nomina ipsorū super his terrenis operibus uocata sint.
Sed & equorū armentis eadē quidā inusserūt: sepulchris quoq; ac magnificis monu-
mentis titulos suos inscriptos reliquerunt, ut sui memoriā in longū tēporis spatiū
prorogaret. Hi sunt qui terrena, pręsentisq; tēporis gloriā sapiunt, ac per hominū
ora uolitare tantū student: atq; ista satis esse ad felicitatē putant. Et si uideas quos-
dam in prauorum dogmatū notitia se iactantes, ac uanā prę se ferentes scientiam,
proq; Christiani nominis appellatione, à quodā hęresiarcha se ipsos nominantes,
utpote, à Marcione aut Valentino, aut aliquo eorū qui iam illustres habent, agno-
sce quod & ipsi uocauerint nomina sua in terris, mortalibus hominibus & omnino
terrenis sese accensendo. Et homo quū in honore esset non intellexit, cōparatus est
iumentis

iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Hæc uia illorū scandalū ipsis, postea in ore suo complacuit. Magna res homo, & pretiosus uir misericors, ait Salomon. Magna perfectio ac pretiosa res si exordiū eius ac naturalē preparationē respicimus. Quid enim aliud in terra ad creatoris imaginē est conditū? Cuiā alij potestas data est, & imperiū super omnia terrestria aquatiliaq; & aëria animalia concessum? Paulominus ab angelis diminutus est: propter terreni corporis coniunctionē: itaq; hominem quidem ex terra fecit deus, & ministros suos flammam ignis: attamen intelligendi cognoscendiq; suum autorem uirtutem addidit. Insufflauit enim in faciem: hoc est, partem aliquam propriæ gratiæ apposuit homini, ut in simili similem cognosceres. Nam hæc dei imago quantum referat, ex eo deprehendere licet: quod ea de causa cælo, soli, stellis omnibus, est honore prælatus. Quodnam cælum, quænam sphaera, imago dei altissimi dicitur? Qualem sol seruatoris imaginem seruat? quid luna, quid astra reliqua? inanimata quidem ac materialia tantum ac pellucida corpora retinent, in quibus nequaquam mens est, non uoluntarius motus, non arbitrii libertas: sed instantis necessitatis serua sunt, per quam cōtinuo semper motu circa eadem uersantur. His itaq; omnibus homo dignitate præpositus eam non intellexit: sed uiam dei relinquens, nec similem ei se reddere curans, corporis perturbationum atq; affectuū seruus factus est. Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quandoq; ut equus, dum fœminas concupiscit, equæ proximę adhinniens, interdum ut lupo rapax alienis insidians, nunc per dolum in fratrem astutiæ uulpinæ assimilatus: demum per insanix magnitudinē omnino bestia & procul à ratione factus, neq; originalē suam structuram, qua ad imaginē dei est factus, neq; tantā sui gratia factam dispensationem & ab illa suam dignitatem, seruauit intelligere, sed immemor quod supercœlestis opificis imaginē amiserit, terreni similitudinē assumpsit. Quem deus tandē miseratus, ut à peccato eriperet, uerbum caro factū est, & habitauit in nobis: ac adeo sese humilē reddidit, ut obediens usq; ad mortē fuerit, mortē autē crucis. Quid si forsan primæ tuæ generationis excellentis nolueris reminisci, ex honore saltem reparatoris quandā dignitatis accipe cogitationē. Respice parumper id quod pro te cōpensatum est, ac nosce propriam dignitatem. Pretioso domini nostri Iesu Christi sanguine redemptus, noli seruus esse peccati: intellige tuā dignitatē ne iumentis insipientibus similis fias. Hæc uia illorum, scandalū ipsis. Gubernans res humanas deus, nobis per malitiā ambulātib; occurrit, ac impedimenti offendiculū opponit, ut deficientes per insipientiā uitę, postea in ore nostro cōplaceamus. Corde nāq; creditur ad iustitiā: ore autē fit cōfessio ad salutē. Paulus persecutus est: deualtauit ecclesiā dei: suas ad iniquitatem exercuit uires: Post hæc in ore suo cōplacuit, nuntiās in synagogis, quoniā hic est Christus. Ut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Bestijs & iumentis insipientibus comparatos, uelut oues intellectu simul & uiribus ad se defendendum carentes, rapens inimicus in suam ipsius munitionem adduxit, ac morti ut eos pasceret tradidit. Paut enim mors ab Adā usq; ad Moysi administrationē, donec uerus pastor uenit qui animā suā pro ouibus posuit: quā exuscitās, & ex inferni custodia educēs, in resurrectionis matutinū tradidit iustis, hoc est, sanctis angelis ad ipsas pascēdas. Et dominabuntur eorū recti in matutino. Cuilibet enim fidelium est angelus assistēs, *Suis cuiq; est angelus.* patrem qui est in cælo uidere dignus. Hi namq; uidelicet recti dominabuntur eis qui sunt

qui sunt ex misera liberati seruitute, & dominabuntur existentibus in matutino, id est, ad solis ortum subintrantibus. Considera cunctam uerborum scripturæ seriem: Homo in honore existens non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Qui ex sua ipsius factura & conditione rem secum habet pretiosam, & ob peccatū in eo inhabitans minimè illam sentit, is demum comparatus est iumentis insipientibus. Deinde ob id quod se à ratione alienauit, factus est insipiens, ideoque ut ovis sine pastore ab inimico raptus, ac in inferno morti ut eā pascit traditus est. Ideo inde ab iniquo pastore liberatus, dicit: Dominus pascit me, apud quē non est mors sed uita, non ruina sed resurrectio, non mendaciū sed ueritas. Et auxiliū eorū uetescet in inferno. De morte dicit nequeunte suis uiribus eos quos pascebat cōtinere, propter eum à quo uastabatur is qui mortis habebat imperiū: quorū omne auxiliū senescens ac debile satis est. Hoc quoque tūc in his hominibus deprendetur, qui mente decepti, ac diuitiarū, gloriæ & potentiæ uanitate sunt inflati. In inferno uetescet. Deprensa eorū debilitate, uel quandoque auxiliū iustorum ac sanctorū patrū à domino liberatorum in inferno mādabitur: iam quidem diu prorogatū, cū nondū promissiones retulerint, deo aliquid melius de nobis prospiciente, ut nō sine nobis illi qui primi fuere cōsummentur. Veruntamen deus redimet animā meā de manu inferi cum acceperit me. Palam uaticinatur Christi ad infernū descensionē, qui unā cum alijs Prophetæ ipsius animā sit liberaturus, ut ibi nequaquā remaneat. Ne timueris quū diues factus fuerit homo, uel cum magnificata fuerit gloria domus eius. Necessaria est & ista prædicatio ijs qui orbē inhabitant, terrigenisque & filijs hominū, diuitibus simul et pauperibus. Ne timueris cū diues factus fuerit homo: si quādo uideris, inquit, iniustū opibus crescētē, iustū uero in paupertatē uenientē, ne animo turberis, aut de prouidentia dei dubites, aut dicas, quod nusquam sit: aut si ulla sit, ad res tamen humanas & terræ huius latebras nō perueniat, ut nostra facta apertissimè uideat aut curet. Si enim ulla esset prouidentia profectō cuiuslibet propria traderet, ut iusti & ij qui diuitijs uti sciunt opibus affluerent: in paupertatē uero uenirent improbi, opibus ueluti iniquitatis suæ instrumento utentes. Quoniā itaque multi sunt inter gentes & terrigenas qui talia sapiunt, & ob inæqualitatem apparentē diuisionis rerum quæ in uita uersantur, sine prouidentia mundū esse arbitrantur: hos monet hic sermo eorū sine disciplina motū frenare quærens, parabolis etiam illos ad audiendū inuitat. An forte ad solā pauperis personā se conuertēs ait: Noli timere quando diues factus fuerit homo: Hi enim maximè consolatio ne indigent, ne potentia superiores metuant. Nulla enim, inquit, utilitas est diuiti morienti, ac secum diuitias ferre nequeunti, qui hoc tantū ex illarū possessione lucratur, quod anima ipsius in uita apud adulatores beata reputatur. In moriendo, inquit, non sumet omnē hanc copiā. Vix uestē sumet, qua pudenda tegat: & hanc, si seruis qui illū ad sepeliendū obtegunt & componunt, uidetur. Satis nanque habere putabitur, si parum terræ sortiatur, si tamen per eos licebit qui funus curant: qui hanc illi non tam charitate quàm uerecundia quadam communis naturæ permo tribuent: nec ipsi gratificantes, sed humanitatem uerentes. Sis igitur animo haud pusillo ad præsentia, sed beatā illam atque perpetuā uitā expecta. Videbis enim tūc demū quēadmodū bona de causa iusto paupertas, ignobilitas, uitę duritas obueniant. Neque super ijs quæ bona nunc putant animo turberis, quasi nō ordine recteque diuisa.

Vaticinium de
Christi in infernū
descensu.

Diuitiarum in
fida possessio.

a diuifa. Audies enim quomodo diuiti dicetur, Recepisti bona tua in uita tua: & pauperi similiter, quoniam accepisti mala in uita tua. Ex quo gaudeat hic perpetuo, ille uero doleat. Confitebitur tibi quum benefeceris ei. De terreno loquitur homine, & eo qui tantum bona esse existimat quæ potiora putantur in hac uita, diuitias, sapientiam, potentiam. De hoc dicit quoniam confitebitur domino, quum benefecerit ei: in malis uero omnino execrabitur. Relicto namque paupere, deum alloquitur, accusans abusum diuitiarum, & quod diuites in opulentia sua tantum deo gratias agunt, in tristioribus uero nequaquam eodem animo perseverant. Tale enim est illud quod a diabolo obijcitur Iob, quemadmodum gratis deo nequaquam ille seruiret, sed pietatis mercedem diuitias haberet. Idcirco ut uiri uirtutem deus ostenderet, eum omnibus quæ possederat spoliavit, ut ipsius erga deum animi gratitudo in omnibus appareret. Introibis usque in progenies patrum ipsius. Existimo hoc de peccatore & ex peccatoribus genito dici, qui tantum deum cognoscit, quantum patrum ipsius consuetudo tradit: propria uero sapiendi uirtute nihil plus possidet, neu per se quicquam ueritatis addit cognitioni. Tantum igitur aderit tibi deus, inquit, & tantus inest illi de te intellectus, quantus fuit in generatione patrum ipsius. Vnde magnam mentis uanitatem, malamque carnis consuetudinem illius significat, qui in diuitijs ac delitijs, denique in curis uitæ uarijs animum depresso habet. Idcirco usque in æternum non uidebit lumen. Qui enim a cæcis se duci permittunt magistris, sese lucis usu priuauerunt. Habet item hic locus talem quendam sensum: Introibis usque in progeniem patrum ipsius: hoc est, non solum eos, qui in mala uitæ cōuersatione, & peccatis quidem dogmatis, alienis tamen a pietate, deprehenduntur, uindicabis: sed & autores prauorum dogmatum inquires. Et hoc quod dicit, Introibis usque in progenies patrum ipsius: non enim solum is qui prauas de deo opiniones habet reus est, sed qui harum doctores fuerunt. Tales uero patrum uitio succedentes, eo deteriores ac pertinaciores existunt, quo maius opinioni studium & longi temporis moram adhibuerunt. Usque in æternum non uidebit lumen. Mittuntur enim ad tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Quod & iusto dei iudicio sustinebunt, propterea quod lucem in hac uita malitiæ dediti odio habuerunt. Homo in honore existens non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Misera profecto uox. Homo paulo minus diminutus ab angelis: De quo item Salomon ait: Magna res homo & ualde pretiosa, uir misericors. Is demum quod propriam dignitatem non sentiat, sed relictæ ratione appetitum sequatur, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

IN PSALMVM LIX IN FINEM PRO IIS QUI MVR-

tabuntur, in tituli inscriptione ipsi Dauid, in doctrinam quum succendit Mesopotamiam Syriæ & Soba, & conuertit Ioab, & percussit Edom in ualle Salinarum duodecim millia, Deus

repulisti nos & destruxisti.

G o ratres dilectissimi, uestrā hodie ad audiendū alacritatē respiciens, & meā ipsius in dicendo debilitatē considerans, quandā similitudinē pueri infantis uidere mihi uideor nondū ablectati, sed ad maternā papillā ob egrotationē exiccatā anhelantis, cui mater etiā si sciat se exiccatos habere lactis fontes, uexata tamen & manibus puerilibus pulsata, ubera qualiacūque præbet: nō tam ut infan-

ut infantem nutriet, quàm ut flentem sedet & ad quietē adducat. Sicutaq; & mihi euenit: licet enim uires nostrę diutina ista & uaria corporis ualitudine exsiccatę sint, paratę tamen sunt, non quidem ut competenti uos cibo satient, sed ut uobis qualicunq; modo satisfaciāt, propterea quòd ingenti charitati uestrę tantum satis erit, uestrum in me desiderium sola uoce sedare. Erudiatur igitur ecclesia dei, discatque quod in hoc memoratur psalmo, dicere: Da mihi auxiliū in tribulatione, quia uana salus hominis. Forsan ista psalmi sententia omnem ualitudinis excusationē mihi tollit: siquidem tribulatio diuini auxiliij, non autem debilitatis, occasio nobis ministratq; fuerit. Quod autem ad hunc attinet psalmum: Hi qui ob peccatū à deo sunt expulsi, deinde pœnitentes ob eius humanitatem recepti, illud opportunum dicere poterunt: Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis. Magis autem postquàm ordine incidimus in psalmi sententiam & intellectum, agē expositionem illius mediocriter attingamus. Historia præsenti psalmi secundum inscriptionem nondum inuenitur usq; nūc in sanctis scripturis posita. Nam in libro regum secundo aliqua ferè huic similia diligenter inquirentibus inueniuntur, in quo scribitur: Et percussit Dauid Adadezer filium Roob regē Saba, quando profectus est ut dominaretur super Euphratem. Et accepit Dauid ipsius mille currus, & septem millia equitum, & uiginti millia uirorum peditum, & disperdidit omnes currus, & reliquit ex eius centum currus. Et paulo pòst sequitur: Et regnauit Dauid in Israël, & erat faciens iudiciū & iustitiā, & Ioab filius Saruię super exercitum erat. Et paulopòst ait: Miserunt filij Amon, & stipendio conduxerunt Syrum Rhoam, & Syrum Soba, uiginti millia uirorum, & nouit Ioab factū hoc esse aduersus se & paratum praeliū à fronte, & à tergo, & elegit ex omnibus filiis Israël, & duxit exercitum aduersus Syrum, & uicti sunt Syri, & timuerunt auxilia quę erant cum Adadezer quod cecidisset ante Israël, & transfugerunt ad Israël & seruiērunt ipsis. In hac historię cōmemoratione, psalmi inscriptionem facillè inuenimus proposito conuenientem. Veruntamen quoniam tempore tituli huius, Dauid Ionigē clarissimus ac potentissimus in belli successibus erat, dubium oriri potest uestigatione dignum, quomodo hic lugens & quasi lamentans incipiat, cum debuerit esse ob res pręclare gestas hilari ac lato animo. Alię nanq; sunt gaudentium uoces & alię dolentium. Victoria nanq; lætitię popularis augmentum & materia, non militibus solum, sed colonis & mercatoribus & operarijs, & demum omnibus qui sunt bonorum pacis participes. Quomodo igitur, inquit, deus repulisti nos ac destruxisti nos? Atqui suscepit illos data iam uictoria. Quomodo autem destruxit, quos tanto successu rerum auxit, tradens eis & arma & equos & subditos, & regnum tributarium, Arabiam omnem, Phœniciam, Mesopotamiam? Dignū profectò scire hoc, ne aliquam uerba ingratitudinem habeant. Qui enim prius Adadezer regem Soba euertit, cepitq; mille currus & septem millia equitum ac uiginti millia peditum: rursusq; regem Syrię suppetias ferentem in seruitutem redegit, ac tributariū cōstituit: & uno temporis momento uiginti millia ipsius exercitus interfecit, & tertia uictoria filios Amon, qui propè ciuitatis portā bellū instituerant per Ioab militię principem strauit, qui in duas partes exercitum diuidens, hos à fronte, illos à tergo adoriens cepit: quomodo, inquam, in tanta uictorię felicitate, ac successibus, tristis admodum queri uidetur, dicens: Deus repulisti & destruxisti nos: iratus es

Questio.

Solutio.

iratus es, & misertus es nobis: Sed tempus tituli huius erat in rebus bene gestis. Vis autem scriptorum in finem habet relationem: finem autē dicit id quod in con-
 summatione seculorum uenturum est. Quapropter & ihs qui immutabuntur Psal-
 mum inscriptum esse dicit. Est autem in summa de genere humano intelligendum,
 eo quod ad omnes perueniat huius Psalmi utilitas, qui & mutati & mutandi iure
 dici possunt, quum non eundem corporis habitū seruent, nec in eadem animi sen-
 tentia seu proposito semper eodem uiuant, sed corpore quidem secundum ætatis
 uarietate mutati, mēte item alijs alijsq; propositis, & alijs sumus pueri, alijs ephebi,
 & alijs uiri, & in senectute omnino diuersi: item alijs in secundis rebus, longē uerō in
 aduersis ac duris uarij reperimur. Insuper alijs dum ægrotamus, & alijs dū ualemus.
 In animi quoq; perturbationibus nō iisdem ut in nuptijs & hilaritate. Vel quia nō
 pro mutatis sed mutandis Psalmus inscribitur, & uox ista uaticinijs significationem
 habet: propterea quod in futuri temporis forma posita est, cōuenientius est ut im-
 mutandos eos intelligamus, qui humanæ uanitatis consuetudine relicta, ad cano-
 nem Euangelij uitæ suæ conuersationem diligenter instituturi erant. Non itaq; Iu-
 dæis Psalmus est scriptus, sed nobis mutatis, qui cultum plurium deorum in pieta-
 tem, acidolorum superstitionem in creatoris & ueri dei cognitionem mutauimus.
 Item pro execrabili uoluptate molestiam eligimus: pro delitijs & choris & ebrieta-
 tibus, psalmos, ieiuniū, & orationem suscepimus. Nobis ergo qui Psalmum hunc
 fuisse scriptum dixerit, non errabit. Ideo & nostri sunt diuini sermones, & in dei ec-
 clesia ut diuinitus missa bona, ueluti cibus quidam animæ ex spiritu procedens in
 singulis concionibus leguntur. Inscribitur autem Psalmus: In titulum, hoc est, au-
 diendus est haud obiter, neq; ut quæ in corruptibilem aliquam materiā inscribun-
 tur, facile oblitterantur, ita illum menti tuæ breuī memoria inculpas, & postea con-
 fundi aboleriq; sinas, sed animæ tuæ columnæ inculptum, hoc est, immotum ac
 fixum per omne tempus memoriæ tuæ inditum habeas. Si uerō nos Iudæus ex
 his scriptis ut alienos excluderet, ex iisdem item & nos ipsum refellemus, declarātes
 uocationem nostri cum illorum coniunctam esse, quæ & distantia congregat, &
 quæ longē sunt uocat, multos denique unum per fidem Christi facit. Meus est,
 inquit, Galaad, & meus est Manasses & Ephraim, & Iuda rex meus, dixit. Cum is
 quoque Moab commemorauit, & in Idumæam extendam calceamentum meum.
 Deniq; omnium simul obedientiam annuntiat, dum ait: Mihi alienigenæ subditi
 sunt. Deus igitur repulisti nos. Eos nanq; qui se procul abs te secundum peccā-
 torum portionem faciunt, repulisti: nostræ iniquitatis magnitudinem destruxisti
 per imbecillitatem nobis benefaciens. Iratus es, quoniam natura filij iræ eramus,
 spe ac deo in hoc mundo penitus carentes. Misertus es nobis, quoniam unigeni-
 tum tuū pro peccatis nostris propitiationem dedisti, ut per eius sanguinem redem-
 ptionem inueniremus. Nos autem tua beneficia minimē cognouissemus, nisi uino
 compunctionis nos potāsses. Vinum appellat uerbum quo cor obduratum ad fa-
 cultatem sentiendi ducitur. Dedisti metuētibz te significationem, ut fugerent
 a facie arcus. Moses enim Israëlitarum postes hædi sanguine obsignauit: tu autem
 nobis significationem, ipsum agni immaculati proq; peccato mundi immolati san-
 guinem, dedisti. Et Ezechiel in frontibus facierū datum esse signum, dicit: Ambu-
 late, inquit, post ipsum, & percutite, ne parcite, neque miseremini: Seniore & iu-
 uenem

In titulum.

Vinum cōpū-
tionis.

uenem, & paruulū, & uirginem, & mulieres ad internationē usq; interficite. Ad omnes autē in quibus est signū, nō appropinquate. Deus locutus est in sancto suo, lātor & partibor Sicimā. Sicima prācipuū est oppidum, quod Iacob dedit filio Ioseph. Pro figura ponitur testamēti, quod soli Israël uisum est dari. Nobile namq; testamentum, & hereditatem populi hanc in diuisionem deducam, & communem faciam reliquis. Diuiso enim testamento in omnes, & eius communi utilitate in cunctos homines beneficio affectos à deo publicata, tunc conuallēs tabernaculorum metietur: hoc est, orbis uniuersus quasi sortibus quibusdam habitationibus per loca singula diuidetur. Tunc demum distantia coniunget autor ille pacis, siue quæ in terris, siue quæ in cælo, & mediū maceræ parietem frangens ex duobus unum cōstituet. Meus est Galaad, & meus est Manasses. Nepos est Manassæ Galaad, ut planē ostendat patriacharū genealogiam ex deo proueniētem, ex quibus Christus secundum humanitatem descendit. Et Ephraim susceptio capitis mei, Iuda rex meus. Abscissas connectit per concordiam partes. Moab lebes spei meæ. Lebetem dicit baptismi lauacrum. Vel, ut quidam hunc locum conuertit, Lebetem securitatis. Hoc est, homo semel reiectus & minis abstergitus ne ingrediatur in ecclesiam Domini. Non intrabit enim Moabites & Amaanites usque in tertiam & ad decimam usque generationem, & demum in tempus perpetuum. Nihilominus quoniam baptisma remissionem habet peccatorum, & ad securitatem cōciliat debitores, redemptionem quæ est per baptismū & conciliationem cum deo significans, dicit: Moab lebes est lauacri, uel lebes securitatis. Omnes enim alienigenæ iugo Christi colla subdiderunt. Idcirco in Idumæam extendit calceamentum. Diuinitatis autem calceamētum est caro deum ferens, per quam inter homines uersatus est. In hac itaque spe collaudans Propheta, & beatum appellans Domini aduentus tempus, ait: Quis deducet me in ciuitatem munitionis? Ecclesiam forte significat. Ciuitatem quidem, propterea quod ciuitas collectio populi est legitime cohabitantis: munitionis uero ob fidei munimentum & robur. Ex quo quidam exiis qui hunc locum clarissimē interpretatus est, dixit: In ciuitatem munitam. Quis igitur mihi felix hoc spectaculum dabit, ut uideā deum inter homines uersantem? Hoc autem est quod à Domino dicitur: Multi Prophetae & iusti desiderauerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt. Da nobis auxilium è tribulatione. Non à uiribus proprijs auxilium quæram, non à corporis habitudine prospera. A nulla, inquam, re, quæ apud homines, quanuis magna & potens est, in meam defensionem exquiram: non ex diuitiarum opulencia, nō ex uirium & potentia fastu, quod non in gloriæ sublimitate uictoria nostra consistat. Sed ijs qui tribulato sunt corde iuxta est deus, & ijs qui eum exquirunt, præsto est. Sic enim Paulus dum erumnas suas iactabat, & ex illis gloriabatur, dicere solebat: Quum infirmior, tunc fortior sum. Da igitur nobis auxilium è tribulatione, quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem: probatio spes: spes autem non confundit. Vides quo te tribulatio tandem deducat? In spem quæ non confundit. Si in morbum incideris, gaude: quoniam quem diligit deus castigat. Pauper es, latere: quoniam Lazari bona te excipient. Despiceris ob Christi nomen, beatus es: quoniam hæc tibi uerecundia in angeli gloriam mutabitur. Itaq; fratres dilectissimi, nosmet tribulationis tempore confirmemus, ne in uanas hominum spes incidamus. Nec inde auxilia

Galaad Manasses Moab Lebes.

In Idumæā extendam calceamentum.

Tribulationis bona.

inde auxilia nobis uenemur, sed in lacrymis, & suspirijs, & precibus assidujs, & uigilantia solerti uota effundamus. Is enim auxilium è tribulatione suscipit, qui despecto humano auxilio, eius tantum qui nos saluos reddere potest, spe firma munitur, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

IN PSALMVM SEXAGESIMVM PRIMVM IN FINEM
nem pro Idithum Psalmus Dauidi, Nonne deo

subiecta est anima.

vos esse omnino psalmos nouimus, titulos pro Idithum habentes: tricesimum octauum, & hunc qui est in manibus. Quorum sanè autore Daud putamus esse, dicatosq; Idithum, ad usum ipsius, & ad corrigendas animi passionēs, & ad populi melodiā, per quam & ipse deus glorificatus est, & audientes harmoniam mores correxerunt. Erat autem Idithum sacerdos, ut historia Paralipomenon nobis testatur, dicens: Et cum ipsis Heman & Idithum, tubæq; & cymbala ad resonandum, & organa canticorum dei. Et paulò post ait: Et duces exercitus ad opera, filios Asaph, & Hemā, & Idithum loquentes cum cymbalis, & organis, & tympanis. De patientia igitur uterque Psalmus plurimum loquitur, per quam animæ iracundia & timor corrigitur, superbia, humilitas introducit. Impossibile nanq; est eum qui se inferiore omnibus & potestremum nō facit, aut iram iniuriā prouocatum cohibere, aut in afflictionibus animi tentationes per longanimitatem superare. Ille nanque qui in humilitate plurimum profecit, quoniā dum uituperatur, iam antea suam uilitatem cognouit, ignominia affectus nequaquam animo commouebitur. Sed dum audiuerit paupertatem ei probro dari, sese pauperem uerè agnoscat & omnium egenum, & in dies uictum à Domino expectantem. Si item se ignobilem, & ex ignobilibus natum uocari audierit, iam animo dudum compertum habet, ex limo terræ se natum esse. Idcirco in Psalmo tricesimo octauo, quem supra similem ferè materiā habere dixi, ait: Custodiā uias meas. Narratq; peccatoris in prouocando audaciā, & propriam intolerandō constantiā. Dum cōsisteret, inquit, peccator aduersum me, surdus factus sum, & humiliatus sum, & filius è bonis. Deinde in processu ait: Veruntamen uniuersa uanitas omnis homo uiuens. Deinde thesaurizat & ignorat cui cōgregabit ea. In presenti autē Psalmo dubitando exorditur, ut qui cum anima sua differit, quemadmodū ex supradictis apparet: etenim ne sensui carnis subiecta anima ad iracundiā & moestitiā excitetur. Cur, inquit, prauorum affectuum animam facio seruam, quæ à deo & corporis, & omnium ipsius sensuum dux atque princeps est creata? Oportet itaque animi perturbationibus dominari, deo autem seruire. Impossibile nanque est illam & peccato simul & deo subiectam esse. Sed opus est si Domino uniuersorum subdi cupit, ut uitium superet: Idcirco Propheta illi qui prouocat ac laceffit, multamq; malorum ei turbam affert, & spiritus affectum corporis imperio subigere contendit, respondit, & quasi uanam ipsius cogitationem & conatum repellens, hæc tandem ait: Quid me seruire cogis nris quibus fas non est? Mihi Dominus est quem uerū noui regē. An deo non subijciatur anima mea? Ab ipso enim est. Proprium autē conditoris est, eorum quæ fecit curā gerere uti seruētur. Vel ab ipso salutare est. Quoniam prophetice præuidens futurā esse humanitatis Domini

Scopus Psalmi
huius.

ἐξ ἀγαθῶν.

Salutare Chri-
stum dei appel-
lat scriptura.

Ore benedicēs
tes, corde ma-
ledicentes.

nicæ gratiā, hoc dicit, quòd deo seruire & ipsum amare oporteat, qui tale beneficiū c
in genus humanū contulerit, ut proprio filio nō pepercerit, sed pro omnibus illum
tradiderit. Salutare enim mos est scripturę nominare Christū dei, sicut & alibi Sy
meō ait: Nunc dimittis seruū tuū Domine, secundū uerbū tuū in pace, quoniā uide
runt oculi mei salutare tuū. Subdamur itaq; deo, quoniā ex ipso salutare. Quid au
tē sit salutare, declarat. Nō est operatio quedā nuda gratiā quandā nobis ut libere
mur ab infirmitate, & corpore bene habeamus præbēs: sed quid est salutare? Ipse
deus meus, & saluator meus, susceptor meus, non cōmouebor amplius. Deus nos-
ter est, ex deo filius, idē & seruator humani generis est nostrā corroborās debilita-
tē, ac nostrā corrigēs ob uarias tētationes animis insitā fluctuationē. Non cōmoue-
bor amplius, inquit: Humaniter fluctuationē fatetur, ut plerunq; solet euenire. Im-
possibile nanq; est in hominis anima aliquā tētationū cōmotionem nō esse. Quo
usq; inquit, parua delinquimus quiete admodū uelut à molli aura impulsæ plantæ
permouemur: postq̄ uerò plura maiora ue fuerit mala, ex peccatorū proportionē
augetur protrahiturq; cōmotio: & hi quidē ut plurimū, illi uerò adeò uehementer
cōmouentur, ut radicitus euulsi euertantur: quādo uidelicet iniquitatis spiritus, qui o-
mni tēpestate uiolētior est, animi radices qbus fides secundū deū stabilita est, euul-
sit. Idcirco ego, inquit, ut homo cōmotus sum, amplius autē nō cōmouebor, quoniā
dextra manu saluatoris firmabor. Vsq; quo irruitis in hominē, interficitis uniuersi
uos tanq̄ parieti inclinato & maceriq; depulsq; Rursus cū malignis diaboli ministris
dimicat hic sermo, accusatq; ex ipsis procedētū insidiarū magnitudinē: quoniā ho-
mo quidē animal est debile, uos autē irruitis. Nec contenti prima irruptione, secun-
dā ac tertiā aggredimī, donec sic animā cadētī ac prostrati perdatīs, quemadmodū
inclinatū murū & maceriā depulsam. Murus enim donec rectā custodit stabilitatē
solidē manet: ubi uerò inclinauit, necesse ut totus quādoq; corruat. Pōdera enim u-
nita & coadunata posteaq; inclināt erigi possunt: at si plurimo impulsu cōmota se-
mel inclinationē fecerint, nulla mora quin penitus ruāt, uixq; postea instaurent. Ex
hoc sanē ostēdit qd hominis natura cōposita existēs ex peccato quidē inclinatur: ne-
cesse uerò habet ut prorsus dissoluatur, atq; ab eodē artifice qui illam condidit in-
stauretur. Vnde reparata ac restituta securitatē immortalitatēq; recuperabit, ut in
secundam ruinā minimē sit insidias passura. Dei enim agricultura, inquit Apostol.
dei edificatio estis. Edificationē hanc cōquassauit inimicus: creator uerò noster fra-
cturas ipsius reparauit. Atq; ita necessaria quidē est ruina propter peccatū, magni-
fica uerò resurrectio propter immortalitatē. Verūtamen pretiū meū cogitauerūt
repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebāt, & corde suo maledicebāt. Pretiū homi-
nis sanguis Christi est. Pretio, inq; empti estis, nolite fieri serui hominū. Hoc itaq;
pretiū cogitauerūt inutile nobis reddere, semel liberatos rursus in seruitutē nos tra-
here quēretes inimici milites. Cucurri in siti. Vim insidiarū diaboli dicit, qui cōtra
nos cucurrit, nostrū sitiēs interitū. Ore suo benedicebāt, & corde suo maledicebāt.
Multi nāq; sunt qui pro bonis prauas approbāt actiones, & uitia uirtutibus uici-
nis honestare contendūt. Nā scurrilia loquentē, urbanū: turpiloquū uerò politicū:
acerbū atq; iracūdū, fortē ac magnanimū uocāt: parcū uerò ac minimē liberalē, ut
sobriū dispensatorē: prodigū quoq; ut liberalē: libidinosum & lasciuiū ut uoluptua-
rium & placidū: & in summa uitū omne ex proxima uirtute cognominant. Tales
itaque

itaq; ore bene loquuntur, corde autē maledicunt. In uerborum nanq; benedictio-
 ne omnem execrationē uitę suę inducunt, ac reos æternę damnationi, ob ea quę
 approbant, sese constituunt. Rursus autem Propheta animā alloquitur, obedientiā
 illius deo debitam intendens. Veruntamen, inquit, deo subiecta esto anima mea.
 quoniam ab ipso patientia mea. Magnitudinem tentationū ostendit, & illud Apo-
 stoli dicit: Fidelis est deus, qui non permittit nos tentari supra id quod possumus.
 Ab ipso enim patientia mea, in deo salutare meum & gloria mea, deus auxilij mei,
 & spes mea in deo. Beatus qui ex nulla re in hac uita quamuis magna nimium gau-
 det, sed deum habet gloriam suam, & Christum tantūmodo iactat, & cum Apo-
 stolo dicit: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Nunc autē
 multi gloriantur in corpore, & per certamina athletica exercitantur, aut propter æ-
 tatis florem insolescunt: plures etiam ui, armis præ se ferre fortitudinem gloriātur:
 quin & de uirili animo & bellicoso gloriantur, & necare contribules suos, uirtutem
 existimant. Strenuitas nanq; in bellis, & trophęa à ducibus aut ciuitatibus erecta,
 ex nulla re alia quā ex cædis magnitudine ueniunt. Nonnulli item ciuitates mœ-
 nibus circūdare gaudent: alij uerò in structuris aquæductuum, & magnorū gym-
 nasiorum ædificijs. Ille suas opes in eos erogat, qui feras in theatris cōficiunt, & ua-
 nis populorum plausibus lætatur, proprijs inflatur laudibus, & sibi magnopere
 placens gloriam in proprio dedecore collocat: qui etiam in celebrioribus urbis lo-
 cis titulum, hoc est, uitiū suum in tabulis marmoreis inscribit. Alius in diuitijs, alius
 quòd orator eloquentissimus, uel humana sit sapientia præditus, tumet: quorū o-
 mnium gloria miserabilis est. Fas autem est eos potius beatos existimare, qui deū
 statuerūt suam felicitatem. Si enim reperitur qui fastus assumat, & superbiat quòd
 terreni regis sit seruus, maximoq; apud eum in honore habitus, quantò magis fas
 erit ut magna tibi ipsi polliceare, ac sublimē putes quòd regis æterni minister appel-
 laris, eiq; per spiritum adoptionis acceptum summa familiaritate iungeris. Con-
 scius ergo Propheta in seipso utilitatis eius quam adfert, sincera in deum spes ad i-
 mitationem exempli sui populum prouocat, dicens: Sperate in eum omnis congre-
 gatio populorum, effundite coram illo corda uestra. Impossibile nanque est ut ad
 diuinam gratiam suscipiendam habiles reddamur, nisi perturbationes & uitia no-
 stras animas possidentia prius eiiciamus. Vidi ego iam medicos non prius medici-
 nas salutes dare, quā uomitū materiā illam morbi causam euacuassent, quam
 ex malo dietę genere homines intemperantes sibi ipsis creauerāt. Sed & uas quod
 odore tetra fuerit refertum, nisi probè lauetur, unguentum odoratum minimè reci-
 pere poterit. Opus itaq; ea quę prius occupant ut impedimenta remouere, si alia
 succedentia collocare uelimus. Veruntamen uani filij hominum. Nouit enim nō
 omneis suo præcepto obtemperaturos, nec spem in deum recepturos, sed in rebus
 uitę uanis atq; fragilibus fidutiā habentes. Idcirco dicit: Veruntamen uani filij
 hominum, mendaces filij hominum. Cur uani? Quoniam mēdaces. Vbi maximè
 eorum deprenditur mendacium? In stateris, ait, inquitatis. Qualibus stateris? Non
 enim omnes homines libra utuntur: non omnes item lanarū aut carniū uenditores
 sunt, uel aurifabrinā aut argentariā exercent: uel omninò circa ea uersantur in qui-
 bus mercatores libris aut pōderibus fraudem facere solent. Sed & plurimi mecha-
 nici ad suas operas lancibus aut stateris nihil habent opus. Multi sunt nauij fabri/

*In captatores
popularis au-
re.*

*Mendaces filij
hominū in stae-
teris.*

Cuiq; nostrum
insitā esse stateram.

Ita quidam, ut
et apud Chrysostomum est,
dicebant: ὁ δὲ
μοι τὴν στήθε
ρον ἐν λάβῃ
τῆς αὐγίου.

catores, multi circa iudicia ac principatus uersantur: apud quos mendaciū quidem, c
dolus uerò aut fraus per libram non est. Quid igitur est quod dicit: Quoniam cui
bet nostrū intus statera quædam est à cōditore omnium creata, quæ ad opus nos
rectum dirigit, & per quam rerum naturā possis probè iudicare. Collocavi, inquit,
ante faciem tuam uitam & mortem, bonum & malum, duas inter se contrarias na
turas: has tu apud te tuumq; tribunal & iudiciū examina, ac diligenter expende,
quid utilius tibi sit. An momentaneam parumq; duraturā eligere uoluptatem, per
quam mortem inuenias æternam, an in uirtutis exercitatione laborem malle, quo
perpetuas cōsequaris delicias. Mendaces ergo homines, falsa secum habentes ani
mæ iudicia. Quos & Propheta deflet, dicens: Vch dicentibus tenebras lucem, & lu
cem tenebras: amarum dulce, & dulce amarum. Mihi, inquis, præsentia dētur, quis
nouit futura? Malè librā expendis, mala pro bonis eligēs, uana ueris anteponens,
momentanea perpetuis potiora ducens, præsentem deniq; uoluptatem pro lētitia
iugi & nunquam desitura tibi sumens. Mendaces ergo homines in stateris iniquita
tis. Decipiunt enim & iniuria afficiunt præcipuè quidē seipsos, deinde uerò proximi
mos: Nam quum in proprijs factis malè sibi consulant, malo sunt etiam proximis
exēplo. Nec in die iudicij ut dicas, bonū ignorauī. Tibi nanq; propria datur libra,
quæ sufficiens discrimen boni ac mali demōstrat ac subministrat. Corporea nanq;
pōdera in libræ lancibus probamus, quæ uerò in uita eligimus, per animæ arbitriū
iudicamus: quod & staterā appellat ob potestatē equas in utrāq; partē lances acci
piēdi. Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Suprà nanq; di
xit: Sperate in eū omnis congregatio populorū. Nouit in obtēperando desidīa, &
pronūtiavit: Veruntamē uani filij hominū. Rursus hortatur ne sperēt in iniustitia. d
Nā qui diuitias ex iniquitate coactas ad uires atq; potentiā facere putauerit, simi
lis est egro, qui in summo morbi statu bonā esse habitudinē existimat. Nolite sper
rare, & rapinā nolite concupiscere. Alieno abstinendū esse admonet. Diuitiē si af
fluāt nolite cor apponere. Si aliquē opulentū uideris, noli propterea beatū in uita
existimare. Si tibi multæ undiq; quasi ex copiosissimis fontibus adfluxerint opes,
ne uelis ipsarum recipere copiā. Diuitiæ si affluant: Admirare hanc uocē. Fluxa est
diuitiarum natura, possidentes torrente citius præterit atq; deserit, alios alio modo
apta mutare dominos. Quemadmodum fluuius ex alto ruens loco ita subito exu
berat, ut stantes in ripa quandoq; attingat: simul uerò ubi attingit, mox defluit: sic
& opum felicitas breuissimū habet & lubricum statū, alios aliter apta mutare pos
sessorēs. Hodie huius est ager, cras erit alterius, & paulò pōst ad alium perueniet.
Respice parumper ad ciuitatis domos, quot nomina ex eo tēpore quo fuerunt ædi
ficatæ, sortitę sunt, aliter ab alijs atq; alijs appellatæ possessoribus: & aurū per ma
nus habentium fluens semper ad alium transfertur, & ab illo ad aliū. Magis enim
aquam manu quā diuitias tibi constanter retinere poteris. Pulchrè igitur dicitur:
Diuitiē si affluant nolite cor apponere. Ne animo erga illas afficiaris, sed usum tan
tum sume necessariū. Non deniq; tanquā bonorum aliquid eas admirans amāns
ue, sed uitæ uirtutisq; instrumenta existimans. Deinde dictis omnibus sententiam
coniungit, non iam ex proprijs uerbis, sed ex ijs quę ab ipso deo audiuit, quomodo
quit, locutus est deus, duo hæc audiui. Nemo hoc ut incredibile miretur, quomodo
semel deus locutus fuerit. Propheta uerò duo audiuerit. Possibile nāq; est aliquem
semel lo

A semel loqui, & inter ea quæ narrat plura esse dicta. Homo enim si forte cū alio congregiatur, de pluribus differet, poteritque qui eius audiuerit uerba dicere, semel quidem me alloquutus est, & plura uero dixit. Simile hoc est quod Propheta dicit: Semel mihi deus apparuit, duoque dixit: Non autē ait: Vnum locutus est deus, duo autem hæc audiui: sic enim pugnātia uideretur habere sermo. Quæ autē hæc duo sunt quæ audiuit? Quoniā potestas dei, & tibi Domine misericordia. Quoniam tu potens, inquit, in iudicio, & idē misericors. Quamobrē nolite sperare in iniquitate, nec diuitijs affluentibus cor apponite, nec uanitatē diligite: neu denique naturale iudiciū dei munere concessum perire permittite, sed sciētes quod potēs est deus noster eius timete potestātē, neque de humanitate ipsius desperate. Dei namque timor utilis quidem ad peccati abstinentiam, sed ei omnino qui in peccatum ruerit, ne per desperationem periclitetur, utilis est eius misericordiæ spes. Potestas enim dei est & ex ipso misericordia: quoniā tu retribues unicuique secundū opera sua. In qua enim mēsurā proximis metiemini, & uos idē sustinebitis. Contristasti fratrē, par recipe: rapuisti ea quæ sunt egenorū, uerberasti pauperes, uerecundia, iurgijs, contumelijs affecisti, calumniam intulisti, mentitus es, alienis nuptijs insidiatus es, peierasti, terminos patris transulisti, orphanorū possessiones inuastisti, uiduas exagitasti, denique huius uoluptatē bonis futuris à deo tibi promissis potiorē habuisti, recipe his æquā mēsuram. Qualia namque quis seminat, talia & metet. Nam si quid bonorū abs te gestū fuerit, illis multo plura recipies munera. Quoniā tu reddes cuique iuxta opera sua. Si huius itaque sententiæ in omni uita memineris, multa poteris peccata uitare: In Christo Iesu Domino nostro, cui gloria sit & imperium in aeterna secula, Amen.

IN PSALMVM CENTESIMVM DECIMVM QVARTUM: Dilexi quoniam exaudiet dominus.

Am inde ex nocte media, quum ad hoc dicatum martyribus templū fratres dilectissimi ueneritis, ipsorum martyrum deum per hymnos usque ad horam hanc diei nostrum expectantes aduentum, placare nō destitistis. Vobis igitur pro eo quod martyrum honorem & cultum dei somno & quieti prætulistis, parata est merces. Nos uerò si apud uos apologiam ob moram lētamque missionem uestram facere oportet, causam afferimus: quod in alio simili huic templo, non paruo à nobis distante spatio, officium obeuntis tempus diei huius consumpsimus. Quoniam itaque largitus est Dominus, ut & illis per me satis sit factum, & uestre propterea nō desim charitati, gratias ei mecum reddite, qui hanc uisibilem nostri corporis fragilitatē inuisibili sua uirtute moderatus est. Ex quo, ne nimium diu uos distineamus, iamā dimittemus: si pauca prius super Psalmo uobis decantato, differendo, sermonis cōsolatione uestras animas aliquātulum ædificauero, atque ita ad curāda corpora uestrū quemlibet missum faciemus.

Quid igitur id erat quod decantastis? Dilexi, quoniam exaudiet Dominus uocē orationis meæ. Non cuiusuis est dicere dilexi, se perfecti tantū, & eius qui seruitur tū metu iam dimisso, in adoptionis spiritu cōstitutus est. Non quē diligat apponit, cū faciē à nobis intelligatur quod deū omniū dicat. Quod enim propriē amabile est, deus est. Amabile namque id definiūt, quod omnia expetāt. Bonū autē deus & primū ac perfectissimū bonorū omniū. Ipsum itaque deū dilexi, ultimum desiderabiliū exitentem, ac eius causa labores cū gladio suscepi. Qui autē sint, paulò post enarrat.

Ff 4 Dolores

Operū nostro
rum præsentia
maxima apud
deum uox.

Dolores uidelicet mortis & pericula inferni, tribulationē, & dolorē: quæ omnia ob amorē in deū, & ob spē repositā ijs qui ob pietatē sustinēt erūnas, amabilia ipsi apparuere. Non enim inuitus, inquit, aut per uim sustinui certamina, sed ardore mentis quodā & affectu laboriosa suscepi, ut possim dicere: Quoniā propter te mortificamur tota die. Ac uidetur ista uerbis Apostoli æquiualeere, & eodē a Propheta affectu dici quo ab Apostolo: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, angustia: an persecutio: an fames: an nuditas: an periculū: an gladius: Dilexi igitur hæc & his similia omnia sciens, quòd sub spectāte & munerāte te Domino pro pietate pericula subeo. Quoniā exaudiet Dominus uocē precationis meæ. Sic enim & quilibet nostrum potest in mandatis quæ sunt grauiā adimplere, quando à deo omnium spectatore eius conatus uisus fuerit. Quoniā inclinauit aurē suā mihi. Inclinauit, inquit, non ut corpus aliquod aut aures in deo cogites, quas ad uocis humilitatē inclinet, quod facere solemus erga eos qui submissē loquuntur, propè ad mouēdo aures, ut ex propinquo loquentē sensu excipiamus. Sed inclinauit, inquit, ut sui ipsius infirmitatē ostendat. Quasi dicat: Quoniā ad humū prostratū me propter benignitatē suā sese demisit. Verbi gratia: Ægrotanti alicui, & ex multa debilitate loqui clarē nequeunt humanus medicus ora propè admouet, ut discat quæ sint necessaria laborāti. Inclinauit itaq; aurē suā mihi. Diuinus namq; auditus uoce nō indiget ad sensum. Nouit enim ex cordis motu quæ sita hominū ac uota. An non legis quemadmodū Moses nihil loquēs, sed tantū sine uoce anxius & in angustia cōstitutus Dominū interpellans, ex ipso audiuerit dicēte: Quid clamas ad me? Nouit item deus sanguinē Abel iusti audire, cui nec lingua, nec uox aērē uerberans aderat. Operū item iustorū benefactorūq; præsentia maxima est apud deū uox. Et in diebus meis inuocabo. Nos autē una orātes diē uel hora una breuē aliquā super peccatis nostris tristitiā passi quiescimus, quasi iam pro malitiā nostra æquā mensura satisfecerimus: at hic sanctus confessionē se omni uitæ suæ temporī commensuratā ostensurū dicit: In omnibus, inquit, diebus uitæ meæ inuocabo. Deinde ne putes q; in rebus huius uitæ secūdis, & ei admodū bene cedētibus nomē Domini tantū inuocet: narrat laborum magnitudinē, in quibus cōstitutus nequaq; nominis dei sit oblitus. Circundederūt me, inquit, dolores mortis, & pericula inferni inuenerūt me. Dolores propriē de parturientibus dicuntur, quādo ad tumore uenter insurgens extra foetū pellit: deinde genitalia muliebria ob partū distenta, spasmis & neruorū laxitatibus acutissimos dolores & uehemētes cruciatus parientibus gignūt. Trāstulit autē dolores ad mortis pœnas citra animal in animæ & corporis diuisione instātes. Nihil igitur mediocre se passum esse dicit, sed usq; ad ipsos mortis dolores fuisse tentatū, & ad periculū usque descendendi ad inferos deductū. Num hæc semel tulit de quibus gloriatur? An eadē quidē sepe ac inuitus. Nihil autē eorū quæ inuiti subimus, laudabile est. Sed uidete, quæso, athletæ huius magnitudinem. Postq; enim circundederūt me dolores mortis & pericula inferni inuenerunt me, tā abfuit ut in his corruerē tērationibus, ut multo pluribus perferēdis me uoluntariū obtulerim: ut tribulationē & dolorē haud inuitus inueni, ita ab illis haud sum inuitus oppressus: In ijs quidē quæ retrò mihi cōtigerūt, pericula inferni inuenerūt me. Hic uerò tribulationē & dolorē ego inueni. Quoniā em̄ illic imperterritus inuētus sum in malis à tētatore inductis perferēdis, ut excellentē in deū charitatē ostēderē tribula-

A tribulationibus tribulationes, & doloribus dolores adieci. Ex quibus omnibus nō
 propria uirtute euasi, sed quoniā nomen Domini inuocaui. Simile & huic illud A/
 postoli dicentis: In omnibus autē superuincimus ob eū qui diligit nos. Vincit enim
 is qui ab ijs, quæ cogēdi gratia inferūtur, minimē flectitur. Superuincit autē is, qui
 sponte quoq; dolores ostendendo patientiā in se trahit. Qui autē usq; ad mortē in
 aliquo peccato constitutus fuerit, dicat: Circundederunt me dolores mortis. Quis/
 quis enim peccatū facit, inquit Dominus, seruus est peccati. Quādo igitur peccabā,
 inquit, à morte parturiebat, tunc & à periculis inferni sum inuentus. Quomodo er/
 go meipsum curauit? Postquā uidelicet tribulationē & dolorem inueni per pœni/
 tentiā peccati magnitudini respōdentē: nā ex pœnitētia adflictionē, pro inuocatio/
 ne Domini reputaui. Quæ autē erant quæ dixi? O Domine libera animā meā. In
 hac enim captiuitate detineor. Tu pro me redemptionis præmium tribue, & libera
 animam meam. Misericors Dominus & iustus. Vbiq; scriptura miserationibus
 dei iustitiam addit, nos planē erudiens quemadmodū nec misericordia dei sine iu/
 dicio, neque iudicium sine misericordia sit: sed cum miseretur etiam cum iudicio mi/
 serationes suas ijs qui digni sunt admensuret, & cum iudicat cōmensuratum quoq;
 nostræ infirmitati iudicium inferat, humanitate magis quā æqui compensatione
 nos plectēs. Et deus noster miseretur. Misericordia est animi passio erga eos qui
 immeritō & indignis modis adfligūtur, ab illis procedens qui cōpassione afficiun/
 tur. Miseramur eos qui ex magnis diuitijs in magnam inciderunt paupertatē. Item
 eum qui ex optima corporis habitudine in ultimā debilitatem deiectus est. Simili/
 ter qui ex membrorū pulchritudine præstantiq; forma in tabem squalorēq; maxi/
 mum ruit. Quoniā itaq; & nos quādoq; in paradisi statione nobilitati eramus, &
 ob ruinā postea ignobiles & humiles facti sumus, deus noster miseratur nos, ani/
 maduertens quales ex qualibus facti simus. Idcirco & Adamū misericordiæ uocē
 uocauit, dicens: Adam ubi es? Non is qui cuncta nouit, doceri quærit: sed nōsse illū
 sublimitate ruinā? Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum, & seruauit
 me. Neq; secundū naturalem rationē natura humana unq; consisteret, aut incolu/
 mis seruaretur, nisi parui quemadmodū & adhuc infantes à Domino iugiter cōser/
 uarētur. Quonā enim modo ij qui in uulua cōcepti sunt foetus, & nutriri & moue/
 ri possent, in tam angustis præsertim locis præter ullam motionis libertatē constitu/
 ti, & in tenebrosis & humidis custodijs clausi uitā habētes: præterea nec respirare,
 nec hominū uitam uiuere ualentes, sed more pisciū in humidis natantes, nisi custo/
 dia dei seruaretur? Nam & in hūc locū minimē consuetū, & ex calore uulue in aērē
 hunc frigidū exeūtes breui admodū uiuerent tēpore, nisi deo curæ præcipuæ foret.
 Custodiens ergo paruulos Dominus, humiliatus sum, & seruauit me: uel ad hunc
 modū ista intellige: Quoniam conuersus sum, & factus sum paruulus, accepiq; re/
 gnum cœlorū ut paruulus, ac per innocentiae studium meipsum ad paruulorū humi/
 litatem deduxi. Custodiens paruulos Dominus, quoniam humiliatus sum, serua/
 uit me. Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus benefecit ti/
 bi. Bonus athleta sermonem exhortatorium ad se reducit more Pauli dicentis: Bo/
 num certamen certauit, cursum consummaui: in reliquo reposita est mihi corona iu/
 stitiæ. Hæc sibi Propheta dicit: Postquā satis uixisti, & uitæ cursum expleuisti,
 reliquum

Cur misericor
 dia scriptura
 ferē ubiq; iusti
 tiā adiungit.

Misericordia
 quid.

Cur deus, quē
 nihil latet, quē
 fuit Adam.

*Futura res
quies.*

*Morimur an-
te animæ exitū*

reliquum est, ut in requiem tuam conuertaris, quoniam Dominus benefecit tibi. Manet enim requies sempiterna illos, qui in hac uita legitime certauerint: non tantum quam debitum operibus redditum, sed ob munificentissimi dei gratiam, in quo sperauerunt, exhibita. Deinde prius quam bona futura enarret, quemadmodum a rebus mundi duris euaserit explicans, super ihs gratias agit animarum liberatori, qui se de magna & inuitabili passionum seruitute eduxit. Quæ autem sunt hæc? Quoniam eripuit animam meam à morte, & oculos meos à lacrymis, & pedes meos à lapsu. Futuram requiem ihs malis quæ hic patitur comparat. Hic enim, inquit, circumdederunt me dolores mortis: ibi uero eripuit animam meam à morte. Hic oculi ob molestias uarias lacrymas effundunt: ibi uero nulla lacryma oculis eorum te nebras offundit, qui continuo summi dei pulchritudinis contemplatione letantur. Abstulit enim deus omnem lacrymā ab oculis sanctorum. Hic item magnū prolabendi periculum. Ideo Paulus ait: Qui existimat se stare, uideat ne cadat. Ibi uero solidi gressus, uita incommutabilis, nec peccati periculum, nec carnis rebellio ac contumacia, non scemine ad peccatum cooperatio: quoniam in resurrectione nec masculi nec scemina erit, sed una omnibus ac similis uita eorum, qui Domino placent & habitant in regione uiuorum. Mundus namque hic & mortalis est ipse, & morientium locus. Quoniam enim uisibilem substantia composita est: omne uero compositum dissolui est aptum: nos qui mundi partes sumus, necessariò uniuersi naturā sequemur. Idcirco prius quam anima per mortem à corpore separetur, morimur sæpe omnes. Quod ne mirum tibi fortasse uideatur, considera parumper rei ueritatem. In tribus enim annorum hebdomadis tres in uita ætatum mutationes sunt, & per singulas hebdomadas quilibet terminus præterita circumscribit, ac conspicuam præbet mutationem. Puelli ætas dentium abiectione primam explet hebdomadam. Pueri uero ad pubertatis annos disciplinis aptam ætatem ingreditur. Pubes siue ephebus usque in annum uicesimū primum cum oris lanugo coeperit, extenditur. Iuuentus deinde incipit & ætas uirilis. Quando igitur uideris corporis augmentum secundum ætatem desinere, & aliam mentem aliasue cogitationes habere, nihilque denique præteritæ adolescentiæ retinere amplius: nunquid præterita in eotibi iam periisse uidentur? Rursus senex in aliam formam & animi affectum mutatus, alius sine dubio à primis ætatibus apparet. Ex quo uita hominum per multas mortes, non solum in ætatis mutatione, sed etiam in animarum ruinis ob peccata admissa ingreditur. Ibi uero nec corporis, neque animi est mutatio: non est item cogitationum controuersia, neque sententiæ uarietas, nulla perturbatione stabilitatem tranquillitatemque animi auferente. Ea demum est regio uiuentium, qui continuo sibiipsis æqui ac similes existunt. In qua Propheta maximè deo ac omnium Domino se placere sperat, ut nulla re intrinsecus impediēte, quin ad optatum terminum felicitis angelisque communis seruitutis perueniat. Optamus, inquit, siue in corpore constituti, siue extra corpus peregrinantes beneplacere illi. Ea, inquam, uiuentium beata regio, in qua non nox, non somnus mortis imago, non cibus aut potus humanæ infirmitatis præsidia, non præterea morbus, non dolor, aut medicina, uel iudiciæ seu mercatus: non artes, non pecunia malorum origo, bellorum materia, inimiciæ radix: sed regio uiuentium, non morientium ob peccatum, sed ueram uitam uiuentium in Christo Iesu Domino nostro. Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

IN PSALMVM CENTESIMVM DECIMVM QVINTVM.

redidi, propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum ualde. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mēdax. Fides est una omniū, quam omnium dei uerborum ducem esse oportet. Fides, inquam, non demonstratio. Fides supra omnē rationem scientiarum disciplinarū ue animam ad consensum trahit. Fides deniq; non geometricis aut necessarijs nititur probationibus, sed spiritus sancti operationibus animis inditur. In nomine Domini Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Hanc uocem continuò per spiritum sanctum subsecutus est effectus. Ex prodigio namq; diuinitas unigeniti necessariò est à uidentibus suscepta. Dic quāso quid ad fidem faciendā ueritatemq; persuadēdam uehementius? an dialecticę propositiones secū symperasmata cōsequentia trahentes, an potius tale tantumq; ostentum ab omnibus clarissimè uisum, omnemq; humanam uirtutē excedens? Verum an non & nunc ista probātur ac magniunt? Ne ipsa quidē spiritus opera fidem faciunt diuinitatis doctrinā, sed artificiosę demonstrationes spem habentes in uerisimili mundanę sapientię persuasionē, nō in uirtute ac luce reuelationis spiritus sancti, quam ille per eos qui simplici animo deo credunt, ad multorum salutem declarat. At utinam & mihi dignè credatur, ut iam Ecclesię dei magnę isti quinque uerba in meo sensu loquar. Neque sermonem nostrum aliquis irrideat quasi citra probationem auditores ad ea credenda quę dicimus facile deducamus. Neesse nanque est cuilibet disciplinā indemonstrata esse discipulis principia. Quoniam circa principia pugnantes ac contendentes rectē ac ordine posse ad finem procedere impossibile est. Hoc enim manifestē ex ijs quę sunt externa apparet. Nam si Geometrę prima principia nō concedas, impossibile fuerit inde quicquam concludere. Item in Arithmetica qui primis repugnant elementis, reliqua quę ex illis sequuntur, impediunt: sic & a medicis medicinę principia minimē demonstrantur. Denique in quolibet studio, quod ordine in finem procedit, impossibile primorum subiectorum demonstrationes inquirere. Sed necesse est omnium artium quę probatione nituntur, principia sine uestigatione aut ratione admittentem, ad reliqua quę deinceps sequuntur, respicere. Sic & theologię mysterium ex fide minimē rationibus probata ædificium quærīt. Credendum est (inquit Apostolus) accedentibus ad Deum, quòd sit Deus, non contendere quid sit. Et omninò si fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, noli longē posita curiosius uestigare, nē ue sperata in dubium reuocare, quod ea nequeas ingenio deprehendere. Hęc igitur in uniuersum de fide propter contentiosos, & in uerborum uanitate spem habentes dicta sint. Præfens autem Psalmus Psalmi præcedentis sententiam ordine quodam cōsequi uideatur. Ibi enim dicitur: Placebo Domino in regione uiuorum. Quoniam igitur non de uisibili regione differitur, ut clarē sciens causam diffinitionis rerum incertarum reddit, dicens: Credidi, quòd sit quædam uiuorum regio: propter quod locutus sum, quoniam placebo in ipsa Domino. Denique si quis de rebus diuinis sine ficto. Principium itaq; sanę orationis fides in loquentis corde uehementer roborata. Deinde unde nobis hoc sit, ut possimus circa fidem perfectē agere, deinceps instruit, dicens: Ego autem humiliatus sum ualde. Qui enim mente sese humilem ita reddiderit,

Fidei uirtus.

Fidei principia indemonstrabilia.

Theologię principium fides.

Dei substantia
incomprehensibilis.

Quis excessus

Omnis homo
mendax.

Sophistica nu
gæ.

Responsio.

reddiderit, ut cum Apostolo dicat: Ego fratres nondum puto comprehendisse: is ad altissimæ causæ cognitionem facile perueniet. Si quis uerò dei substantiâ proprijs ingenij uiribus attingere sperat, & quantum animo ac cogitatione comprehendit, rerum mensuram facit, non existimans quòd facilius sit uniuersum mare parua metiri lance, quàm humana mente dei magnitudinem circumscribere: facile decipitur. Quamobrem propriæ mētis uanitate inflatus, dicere nequaquam potest: Credi di, propter quod locutus sum. Quoniam id quod sequitur non facile poterit subiungere: Ego autem humiliatus sum ualde. Superbia namq; animi, uerborūq; iactantia & uanitas satis eū ostendunt fidei fundamento ac robore carere. Post hæc Propheta non solum sese, sed omnem sibi communem & consanguineam naturæ humanitatē humilem reddidit, inquit: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Qui enim non ex fide sibi auxilium lumit, sed ex proprio penu ac humanis rationibus ueritatem ipsam deprendere sperat, mendax est, & tota errat uia. Hunc autem se in excessu sermonem dixisse ait. Quis autem excessus? An Prophetæ humanæ naturæ uim circūspiciens, & si qua esset in hominibus ueritas uestigās: quòd hoc nequaquam sine dei auxilio reperire potuerit in re tam admirabili, stupidus mente quodammodo factus, clamare cœpit. Omnis homo mendax: An in excessu illo quem idem Propheta figurauit mentiēdo seipsum coram rege Achis (uti supra in historia Psal. xxxiij. commemorauimus) ubi quondam in hostes incidens ut periculum euaderet, stultitiâ simulauit, ora mutauit: tunc dixit: Omnis homo mendax. Et licet non uoluntarius, neque in perniciem proximi, sed ut inimicorum insidias uitaret, mendacium confinxit: illud etiam animaduertendum, quòd his uerbis Propheta minimè sibi ipsi dissidet, quemadmodum sophistæ qui uerum ipsum accusare conantur, per inuersionem in hanc reprehensionem eum incidisse dictitantes. Si enim omnis homo mendax, Dauid est homo, mendax ergo & ipse est: Si mendax, non ei sunt credenda quæ dicit. Vero autem eo & sermone eius non existente, neq; item uerum fuerit quòd omnis homo sit mēdax, & ex hac culpa mendacijs Prophetam ipsum excipiemus. Quòd si ipse non mentitur, credamus ei quæ dicit, credētes uerò rursus in non credendi necessitatē incidemus. Itaq; si uerum hic dicit Dauid, sermonē suum destruit cum & ipse homo sit & mendax. Si uero mentitur, ex seipso habet unde nō debeat inuenire fidem: Mendaciū enim loquenti quis crederet? Quamobrem aut mētiatur Dauid est necesse, ut uerū credatur: uel si uerum dixerit, ipse se mēdacem accusat. Sed hæc profecto ludentiū nugæ fuerint, & conantinm cōtortis uerbis ac captiosis sese iactare apud ineruditorū animos. Veruntamen nō ita res habet. Homines enim dicuntur hi, qui humanis perturbationibus & affectibus adhuc retinētur. Qui autē his exemptus ac liber est & ob mentem perfectam ad angelorum naturam accessit is si quandoq; de rebus ac defectibus humanis loquitur, seipsum utique numero reliquorum eximit. Non enim mēdax est qui dixit, ego dixi Dñi estis & filij exelsi omnes, uos autem sicut homines moriemini: omnino autem si cui hominū, & Dauidi hæc appellatio maxime conueniret. Nā filius is est profectò altissimi, qui deo uirtutis gratia familiaris est: & non ut homo moriens, sed uiuētem in se deum habēs. Igitur ego dixi in excessu meo, omnis homo mēdax. Audiant hoc qui carnis licet passionibus sunt obnoxij, mentem tamen suam supra res mūdanas extollunt, quorum cogitationes deijcere, & cordis

A & cordis ipsorum extollentis se aduersus deum, altitudinem deprimere & cōmunis
 scopus est omnium eorum qui pietati consultum cupiūt. Quid retribuam domino
 pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam. In meditationem in-
 numerorū dei beneficiorum uenit. Quod primum ex non ente sit conditus, & ratio
 nis honore pręditus, in quo & datum est simul ferre imaginem supercælestis. De-
 inde & ad generis humani dispositionē respiciens, quod dominus sese pro nobis o-
 mnibus redimendis tradiderit, uestigat & inquirat quid dignum tantis domini mu-
 neribus in omni sua facultate reperiat: Quid, inquit, retribuam domino? Non sacri-
 ficia, nō holocausta, non ex legis obseruatione cultum aliquem, sed ipsam totam ui-
 tam propriam. Idcirco dicit: Calicem salutaris accipiam. Labores & pericula pro
 ueritate subire, & usq; ad mortem peccato resistere calicē intelligit. Hoc autem fue-
 rit quod ipse seruator in Euangelio docuit: Pater si possibile est transeat à me calix
 iste. Et rursus discipulis: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? mortem
 quam pro mundi uita suscepturus erat, intelligens. Idcirco dicit: Calicem salutaris
 accipiam: hoc est, martyrij constantiam sitiens ad mortem usq; ruam, labores ac pœ-
 nas pro pietate sumptas animæ corporisq; requiem nō supplicia existimans. Itaq; *Calix salutaris*
 me ipsum, inquit, sacrificium & oblationem domino offeram, quod pro dignitate
 illius cui omnia debeo, cuncta minora existimem ac uilia. Et has quidē promissio-
 nes promptē habeo coram omni populo teste reddere. Vota mea domino red-
 dam coram omni populo ipsius. Auditores deinde hortatur, ne mortem non me-
 tuant. Pretiosa, inquit, in conspectu domini mors sanctorum eius. Ne detrectetis,
 ait, homines certamina laboresq; adire, ne horrete mortem. Non enim corruptio, *Pretiosa in cō*
 aut finis est, sed uitæ initiū & occasio. Nec est omnino rerum omnium interitus, sed *spectu domini*
 migratio trāslatioq; ad honores. Apud uiros diuitiarum appetentes, lapilli quidā *mors sanctorū*
 pulchris fulgentes coloribus, pretiosi nominantur: sed uerē pretiosa mors sancto-
 rum eius, quando anima purgata in uita à carnis sordibus & inquinamentis libera,
 nullam habens peccati rugam, ex laboribus pro pietate sumptis probata, iustitiæ
 corona redimita, & omnium demum horū pulchritudine refulgens, & lapide quo
 cunq; pretioso splendidiorem claritatem ex gratia possidens, domino ac omnium
 iudici astiterit: quomodo huius uiri mors pretiosa coram domino nō fuerit? Igitur
 sanctorum uiro-
 rum exitus in hac uita nequaquam plorandus: sed magis genesis,
 & in hanc uitā ingressus, qui multū secū iniustitiæ sordiumq; ac malorū affert: quo-
 rū speculū si quis cerneret, uiuentiū nullus sustinere facile posset. Hac igitur de cau-
 sa generationis cōmunis ingressus necessitatibus naturæ paret ac subiicitur: Exitus
 ueluti & liberatio ex hac uita pretiosa & illustris est, nō omniū, sed eorū qui piē, san-
 ctē, castē, sobriē apud suos uixerunt. Pretiosa ergo mors, nō pretiosa genesis ho-
 minū. Seminatur, inquit Apostolus, in ignobilitate, surget in gloria: se minat in cor-
 ruptione, surget in incorruptione. Compara, quæso, genesis mortē, ac desine lugere
 illum, ab ignobilitate ista liberatur. Quando enim apud Iudæos moriebātur, abo-
 minabilia dicebātur morticinia. Quando autem pro Christo quisquam moritur,
 pretiosæ reliquiæ sanctorū eius. Ante hoc tempus dictum est sacerdotibus & Na-
 zareis: Non contaminabitur super aliquo mortuo. Et rursus: Si quis attigerit mor-
 tuum erit impurus. Et item illud: Lauabis uestimenta illius. Nunc autem felicitate
 nominis Christiani, & dei nostri, ac seruatoris nostri Iesu Christi munificentia, qui-

cunq; martyres eius attigerit, illius iustitiæ sanctitatisq; quodammodo particeps c
 ob gratiam ex eorum corporibus procedentem efficitur. Pretiosa itaq; in cōspectu
 domini mors sanctorum eius. Nolite igitur fratres dilectissimi res uilissimas porio
 res pretiosissimis habere: neue mali sitis commutatores, ut, præsentem ac mortua
 lem uitam immortalī ac perpetua præferatis. Nam præter quam quod ignominia
 passionibus (ut ait Apostolus) homines uoluptuarij subduntur, etiam libertatis u
 sum & animæ ipsius magnitudinem omnino amittunt, hoc est, in seruitutem redi
 gunt, & ad carnis ministerium turpissimum trahunt. Vbi enim seruitus, ibi ignomi
 nia. Fugienda igitur uita quæ ignominiam coniunctam habere solet: Nihil, inquit
 David, magnum facio, si meipsum tibi domino dederō: Nam ita cum seruus tuus
 sim tuam possessionem tibi tradidero. Omnino nanq; creatoris seruus est omne
 creatum. Et filius ancillæ tuæ: ex quo nō solum uoluntate seruus sum sed & natura.
 Filius enim ancillæ tuæ sum, quam ualde puellam adhuc inimicus decipiens, & ab
 tuo abducens imperio, peccati seruam constituit. Sed ego ad te conuertor, ad pristi
 num redeo dominum, antiquam cognosco seruitutem. Dirupisti uincula mea: quo
 niam à peccati seruitute liberasti, descendens in infernum, ac soluens à morte huma
 nitatem captiuam existentem, & in custodijs inuitabilibus inferni retentam. Idcir
 co tibi sacrificabo, non quidem quadrupedem bisulcam aut ruminantem, neq; uo
 latilia pura, neq; siliginem oleo cōditam, neq; lucidum thus, uel illud compositum
 thimiama: hæc enim ex terra tibi domino offeruntur: sed meam ipsius possessionē,
 & cordis mei fructum, unde tuam laudē tanquam in altari quopiā mentem meam
 sacrificabo, & offerā tibi laudis sacrificium innumeris holocaustis pretiosius. Tibi
 deo meo nullius indigenti, qui corporea minimè requiris sacrificia, per quæ lucrafa
 ciunt diuites: sed ex uero cordis affectu professionem, quæ omnibus ex æquo uo
 lentibus facile adesse poterit. Vota mea domino reddam corā omni populo eius.
 Sacrificans autem tibi laudem nō erubescam: non clām impiorum querelas & ma
 ledicta fugiens tuum honorem extollam, sed publicum faciam sacrificiū, populum
 tuum omnem adorationis socium assumens. In atrijs domus dei nostri, in medio
 tui Hierusalem. Audite uos qui ecclesiam relinquitis, & in domibus publicis uer
 santes, pretiosi corporis miseras facitis scissiones, quemadmodum in medio Hieru
 salem, hoc est, ecclesiæ dei, deo laudes dare oporteat. Non enim secundum antiquā
 cultus rationem licet cuiq; proprium facere sacrificium, sed sacrificare uolentibus
 ritus monstratus est. Tu autem cōtra parentum institutum excitas aram, & ignem
 super eam accendis alienum, nec antiquo exemplo cohiberis: Homines mente
 corruptos attrahis, & cum ipsis unā teipsum contaminas. Vos autem
 fratres dilectissimi dei populus, horum fugite imitationem: neq;
 committite ut à patre eorum qui sani sunt, uos ipsos ullo mo
 do separetis, perseverantes in fide, ac dei & domini nostri
 Iesu Christi mandata obeuntes, cui gloria sit &
 imperium in æterna secula. Amen.

Filius ancillæ.

In ceremonijs
 corporalibus
 non est sita ue
 ra pietas.

Non temere
 deuiandum ab
 instituto patrū

SERMONVM BASILII MAGNI IN ALIQVOT PSALMOS
 F I N I S.

SERMO IN DIVITES AVAROS

SVPER ILLVD LVCAE EVANGELII

hominis cuiusdam diuitis ager.

DUPLEX est tentationū genus. Nam uel rebus aduersis, cor ^{Tentatio du-}
da hominum uelut aurum in camino per patientiā proban- ^{plex.}
tur, probataq; declarant, uel ipsa uitæ prosperitas sapenume-
ro multis tentationis & experimenti loco est. Aequè nanq; du-
rum uidetur, in rerum difficultate minimè deiici, & infractum
seruare animū, ac in foelicitate nō extolli, nec alios despiciere in-

feriores. Prioris uerò exemplū magnus Iob inuictus athleta præ se tulit: qui omnē
diaboli uolentiam, ueluti torrentis impetū, immobili corde, firmoq; proposito ex-
cipiens: tanto maior tentationibus apparuit, quanto duriora illi ab hostē uisa sunt
objecta certamina. Horū uero quæ in rebus lætis eueniunt exempla, cum alia mul-
ta sunt, tum huius nobis nunc lecti diuitis: qui opus quidem ingētes habuit, in ijsq;
maximè spem collocauerat, dei benignitate ipsum diu tolerante, & ob mores dete-
standos minimè condemnante, sed continuò diuitijs alias addente diuitias, si quo
modo per copiarū satietatem animum eius ad liberalitatem ac beneficentiam prouo-
caret. Hominis, inquit, diuitis ager abūdauit, cogitauitq; intra se, quid faciā: destruā
horrea & maiora faciam. Cur igitur abundauit ager hominis, nihil boni ex copia <sup>Auaris cur
crescant opes.</sup>
facturi: Vt maior dei benignitas appareret, & usq; ad tales quoq; eius bonitas ex-
tenderetur: qui pluit super iustos & iniustos, & solem suum oriri facit super bonos
& malos. Talis uero bonitas dei maius adferet supplicium his qui peruerse agunt.
Huius itaq; diuitis terræ per manus auaras cultæ, deus imbres tribuit, ac solem, qui
semina ad maturitatem prouheret & multiplicaret fruges per fertilitatem. Et talia
sunt quæ deus largitur, terræ uidelicet aptitudinē, aëris temperiem, seminū copiam,
boū operā, & si qua sunt alia, quibus agricultura promouetur. Hominis huius ue-
ro qualia sunt: Difficiles mores, odium hominum, proprii cōmodi respectus, alie-
ni nequaquam. Hæc miser benefactori rependit. Non communis meminit naturæ:
nec quæ supererant, putauit egentibus distribui oportere: Nec ullam demū habuit
de proximi charitate mandatorum rationem: ut sunt illa: Ne desine benignè face-
re inopi. Item Eleemosynæ ac fides ne te relinquant. Item: Frange esurienti panem
tuum. Deniq; Prophetæ, omnesq; doctores clamantes nō sunt auditi. Sed horrea
dirupta sunt, multitudine fructuum grauata, cor autem eius parcum ac tenax mini-
mè exaturatum est. Semper enim antiquis noua supperaddens, & annuis prouen-
tibus copiam augens, in hanc inextricabilem animi difficultatem incidit, cū nec uete-
ra propter auariciam erogaret, nec recentibus propter copiam locus esset: Idcirco
uana eius consilia, curæq; perplexæ fuere. Quid faciā, inquit? Quis non misericor-
dia ergo hunc corripere, adeo angustiatum? Meticulosus erat in ipsa fertilitate,
miserabilis presentibus & paratis bonis, miserabilior in ijs quæ adhuc expectabat.
Non enim prouentus ei terra ferebat, sed fletus & suspiria: nō fructuū copiam, sed
curas & dolores & graues anxietates. Nam æque cum egestatem patientibus affli-
ctabatur. An non hanc emisit uocem, ob paupertatem, angustiatum? Quid faciā?

Gg 2 Vnde

Vnde cibi: unde uestes? Hæc diues quoque queritur, ob hæc animo angitur, caris
 absumitur. Quod namque alios ad lætitiā inuitare solet, id hunc auarū mordet. Non
 enim gaudet ex ijs omnibus quæ intus habet, sed animam ipsius affluentes diuitiæ
 & penuria superantes pungunt, ne quo pacto ad externos respiciens boni cuiuspiā
 occasionē erga egenos mente concipiat. Mihi enim uidetur huius animi uitū simile
 omnino illi helluonū gulæ, qui omnia malūt deuorare quàm pauperibus reliquias
 distribuere. Reminiscere miser eius qui hæc tribuit, reminiscere & tu ipsius, quis sis,
 quid administres atque dispenses, à quo acceperis, cur multis prælatus sis. Dei mini-
 ster factus es, tuorum dispensator conseruatorum. Ne puta omnia tuo uentri præpa-
 rari: quæ in manibus habes ut aliena existima: paruo te exhilarabunt tempore, de-
 inde diffuentia præteribunt, quorū postremò ratio abs te acriter exigetur. Tu autē
 omnia simul portis & repagulis occlusa retines, alligas signaculis, curis inuigilas, cō-
 silium ex te capis, malo uteris cōsiliario. Quid faciam? Parata tibi responsio fuerat:
 Esurientiū animas explebo, aperiā horrea, & omneis uocabo pauperes: imitabor
 Ioseph per præconiū humanitatis: uocē emittā magnificā: Quicūque panibus egetis,
 uenite ad horrea mea. Gratia à deo data est, ut cuique copia sit ex cōmunibus ueluti
 fontibus participandi. Sed nō sic tu. Vnde & hominū inuides cōmoditatē, malūque
 cōsiliū mente concipis? Angeris non ut distribuas quæ cuique sunt necessaria, sed ut
 cūcta suscipiens, omnes eorū priues utilitate. Præsto erant, qui animā illius, è corpo-
 re exigerēt, & ille cum anima de escis loquebatur. Eadē illa nocte auferenda erat illi
 anima, & ille multorū annorū delicias sibi ipsi imaginabat. Permissum illi est, quid-
 uis consultandi, animique sui sententiā exprimendi, ut competentem suo proposito
 sententiam acciperet. Caue ne idē tibi quoque usu ueniat. Hoc namque ideo scriptum
 est, ut fugiam non talia, imitemini terrā, afferte quemadmodū & illa fructus cū fec-
 tore: ne peior uelis esse ea quæ anima careat. Illa, inquā, nō in suum usum aut cōmo-
 dū opes, sed in tuū ministrare cōtendit. Tu autē quem ostendis beneficentiæ fructū,
 illū tibi ipsi cōgregas. Nam benefactorū gratiæ, in dantes reuertuntur. Quemadmodū enim frumen-
 tum in terrā cadens, lucrū proicienti parit: sic & panis in esurientē proiectus, mul-
 tam in posterū tibi reddet utilitatē. Sit agriculturæ tibi finis, initiū semētis cœlestis.
 Seminate, inquit, uobis ipsis in iustitiā. Quid igit te infelicē reddis? Quid afflictis
 luto & lateribus diuitias claudere contendens? Melius nomen bonū, quàm diuiti-
 multæ. Si autē diuitias ob honorē inde prouenientē admiraris, cōsidera quanto ad
 gloriā magis faciat multorū filiorū parentem appellari, quàm mille stateres in arca col-
 locare. Pecuniā enim hic uel nolens relinquens: honorē uero ex benefactis ad do-
 minum referes: quando populus omnis communem iudicem circumstans, te & nu-
 tritorem & conseruatorē, & demum omnibus quæ ad humanitatē pertinent nomini-
 bus appellabunt. Nonne uides quosdā in theatris in pancratia stas & mimos &
 cum feris certantes, quos spectare quis abominetur, pro breuis temporis honore
 ac populi plausu pecuniā prodigētes: tu autē tam parui es animi, ut ad sumptus per-
 petuam tibi gloriā parituros cuncteris? Nonne consideras quemadmodū Deus
 est qui recipiet, & angeli collaudabūt, homines quotquot ab ipsa mundi creatione
 fuerunt, beatū te predicabunt: Præterea, gloria sempiterna, corona iustitiæ, regnum
 cœlorū præmia tibi ob harū rerum mortalium administrationē erunt, quæ tu nihili
 pendis

A pendis: tanto rerum præsentium studio teneris, ut futura tot bona despicias. Agedum ergo, tuas opes pulchre dispone ac dispensa, clarus & venerabilis ob sumptus in e-
 gentes esto. De te illud dicatur: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in se *In annonæ fla-*
 culum seculi. Ne graueris necessarijs usibus te benignum reddere. Ad horrea tua ape- *gellatores.*
 rienda, noli annonæ caritatē expectare. Nam qui auget pretium annonæ, publicæ exe-
 crationi obnoxius redditur. Noli famē ob aurum approbare: noli ob utilitatē priua-
 tam, communem necessitatē affectare. Noli, inquā, institutor ac mercator humanarū fi-
 eri calamitatum: ne iram ac flagellum dei rapias in occasione augendarū facultatū.
 Ne molestiā generes uulneribus eorū, qui flagellis cæsi sunt. Tu uero aurum tantum
 respicis, fratrem uero tuum non aspicias: & nummi quidē characterē ac genus cognoscis,
 probum ab adulterino discernis: fratris uero tui egestatē non cognoscis. Auri te co-
 lor decipit, ne quantus te egeni gemitus prosequatur & accuset, intelligas. Quomo-
 do ego tibi ante oculos, pauperis labores ponam: ille intus uestigās probe uidet, nec
 aurum esse sibi, nec unquam sperat. Supellex uero & uestis eius lacera, paucorū sunt
 obolorū opes. Quid postea? Ad liberos respicit, ut ductis illis ad forum ac uenum
 expositis, uel inde quaecūq; contra mortis necessitatē remediū ac solatiū inueniat.
 Expēde, quæso, hic certamē ex una parte instantis famis, ex altera paterni affectus:
 cum altera mortē intentet, alter uero unā cum filijs mori persuadeat. Ad hunc mo-
 dum sæpenumero affectus, sæpe iterū impeditus, tandē urgente necessitate ineuita-
 bili uictus & coactus in id consilij rapitur. Et quæ hic cōsultat pater? Quem primū
 liberorū uendā? Quē magis cupiet is qui frumentū cōmutat? Si primum: At ætatis
 honos me reprimat. Iuniorē ne? At me miseret æui calamitatis adhuc indocilis. Iste
 apertas habet notas, quibus effigiē maiorum meorū exprimit. Ille aptus est ad di-
 sciplinarum studiū. Heu ineluctabilē calamitatē. Quorsum euado? Quē nam isto-
 rum ledam & offendā? cuius nam bestię ingeniū assumam? Quomodo naturæ obli-
 uiscar? Iam si cunctos seruo, cunctos uidebo fame absumi. Si unū uendidero, quibus
 oculis reliquos aspiciā, cum me iam illis uideā suspectū? Quomodo domū inhabi-
 tabo orbitatē mihi ipsi accersens? Quomodo ad mensam accedā, cuius sumptus ex
 tali mercatura cōstant? Tandē multis cum lacrymis, charissimū natorū unum uen-
 diturus ad te uenit. Tu propterea nihil tali spectaculo moueris, naturæ pietas mini-
 me succurrit: sed licet fames occupet miserū simulando, nihilq; te curare ostenden-
 do, longiorē duriorēq; reddis ei calamitatē, & cū ille sua tibi uiscera pro alimonie
 pretio offerat, manus tua ex huiusmodi calamitatibus facultatē & opes caprans, non
 solū non stupet, sed & reluctaris quasi nimium des, & ut ut multū lucreis minus tum
 dare conaris, undiq; miseri grauens incōmoda. Non lacrymæ tibi misericordiæ si-
 gnū, non suspiriū cor emollit: sed inflexibili continuo cupiditate aurū respicis, aurū
 imaginaris. Hoc tibi dormienti in somniū, & uigilanti desiderium. Quēadmodū enim
 infania capti, res probe non uident, sed pro morbi sui ratione quæuis imaginantur:
 sic anima tua ab avaritia possessa, cuncta aurū, cuncta argentū respicit, libentius ui-
 des aurū quā solum. Quæcūq; uides, in aurū uerti cupis, dasq; operam quoad
 possis & liceat. Quid enim rerum non inuenis? quid non ob aurū moues? Frumen-
 tum tibi in aurum uertitur, uinum in aurū, lanificiū dat aurū. Omnis mercatura, o-
 mnis industria tibi aurū suggerit. Deniq; aurū ipsum, aurū gignit, dum seipsum fœ-
 nore multiplicat: nec enim satietas aut finis ulla cupiditatis inuenitur. Hæluonibus

sæpenumero ac pueris appetentibus cibi, ea quæ cupiunt affatim & ad saturitatem edamus, ita, ut ex copia fastidio capiantur: avarus autem non ita, sed quâto plus accipit, tanto plura desiderat. Diuitiæ si affluant (inquit Psal.) nolite cor apponere. Tu autem affluentes retines, & exitus obstruis. Deinde sic coactæ ac oclusæ, & quasi stagnantes, quid tibi faciunt? Rumpunt repagula uolenter retentæ, inundantia destruunt horrea, promptuaria & cellarum pauimenta, uelut inimicus quidam ingrediens grauatur, atque uastat. Sed maiora, inquis, ædificabit: incertum, si non destructa successorum dabit. Nam ipse uelocius migrabit hinc abreptus, quam illa iuxta auaritiæ ipsius cogitationem erigantur. Sed hic quidam diues finem malis eius congruum ac parum consiliis est assecutus: Vos autem fratres dilectissimi audite atque attendite. Omnes promptuariorum portas patefacite. Huberes exitus diuitijs, ueluti magno fluuio fructiferam terram per mille riuos pertranseunt, præbete: Sic & ipsi per multas uias opibus ad pariter domos aditum date. Nam & putei continuo exhausti, & copiosiore & pulchriore admodum fluunt aqua, dimissi uero & quieti, facile putent: Sic & opes conditæ quiescentes, inutiles: motæ autem & translatae publicum commodum & fructum pariunt, quarum gratia quanta tibi laus ex ijs qui beneficium acceperunt, pueniet: quam tu nolis negligere. Quanta uero à iusto iudice merces: cui tu diffidere nolis. Exemplum itaque accusati diuitis tibi ubique occurrat: qui quidem presentia custodiens, & de futurorum spe sollicitus, & crastini diei incertus cum sit, crastinum diem delinquendo hodie præuenit. Nondum adest qui petat quicquam, & iam antea suam declarat feritatem. Nondum collegit fructus, & iam auaritiæ iudicium & condemnationem accepit. Terra quidem inferendis ei fructibus officiosa fuit, altas messes in agricultura ostendit, racemos in uite plurimos tulit, olim frequentem produxit, copiam denique segetum atque leguminum omnium latam promissit. Is uero sterilis & sine fructu erat. Nondum domi habebat fructus, atque illos iam egenis inuidebat. Quamquam quot sunt periculis obnoxie fruges antequam domum reportentur: Nā & grando sæpe frangit, & estus ingens e medijs eripit manibus, & aqua intempesta e nebulis fluens semina corrumpit. Tu autem non oras ad dominum, ut munus suum absolutum reddat, sed præueniendo eorum quæ ostenduntur, susceptione te facis indignum. Clam loqueris tecum. At tua uerba in coelo exanimant: Quapropter et inde tibi respondeat. Quid autem dicis? Anima, inquis, habes multa bona: Comede, bibe, gaude. O uerba stultissima. O dementia singularē. Nam si porcinam habuisses animam, quid aliud dicere potuisses? Itaque ne pecuinus es, ita bonorum animæ ignarus, ut carnis cibos animæ tuæ adaptes: & quaecumque alui secessus recipit, animæ destines. Si quidem illa uirtutem habet, si plena est bonis operibus, si deo familiaris est, tum sanè multa bona habet, tum latari poteris bona animæ latitia. Si uero terrena sapias, & deum habes uentrem, in omnibus appetitum carnis sequens, audi te dignam appellationem, quam tibi nullus hominum, sed ipse dominus indidit: Stulte hac nocte animam tuam abs te repetent: Quæ autem præparasti cuius erunt? Superat æternam damnationem, irrisio ista stultitiæ. Qui namque paulo post periturus erat, talia secum iactabat: Destruam, horrea & maiora faciam, Isti ego sane dicere, benefacis. Nam impietatis horrea proculdubio digna sunt quæ dirimantur. Euerte miser tuis ipse manibus quod male ædificasti. Solue horrea, unde nullus unquam exhilaratus aut auctior rediit: Dele domum totam auaritiæ custodem, dirue tectum, euerte muros, ostende Soli frumentum seminosum, & deduc de custodia diuitias cõpedibus uinctas, triumphas de tenebroso iniquitatis matris domo domicilio. Destruam horrea mea & maiora faciam. Vbi uero & ista frumento adimpleuer

adimpleueris, quid quaeso amplius cogitabis: an rursus destrues & edificabis: quid stultius quā sine fine cruciari, ædificare, rursus facta destruere. Habes si uis apothecas, uentres pauperū, thesauriza tibi thesauros in cœlis: ubi nō ærugo, nec tinea demolitur, nec fures auferunt. Sed tunc, inquis, dabo, cū horrea secunda cōpleuero. Lōga tibi uitæ tēpora polliceris: uide ne te illud tēpus quod certo ac pręstituto termino accelerare solet, forte corripiat. Et pfectō uitā sibi hoc modo cōfidentius polliceri, nō bonitatis sed malitię est indicium. Vitā nāq; tibi polliceris, nō ut posthac sis liberalior, aut tribuas: sed ut pauperes in pręsentiarū absterreas. Quid, quaeso, nunc prohibet ut dare nequeas: Nōne inops pręsto adest? Non sunt plena horrea: nō merces à domino parata: Non mandatū manifestū: Esuriens fame absumitur, nudus rigescit, ob æs alienū pauperis fit auctio: & tu eleemosynā in crastinū differis? Audi Salomonē: Ne dicas, reuertere & cras dabo. Ignoras enim quid sequens faciat dies. Qualia pręcepta cōtemnis, posteaq; avaritiæ aures referāsti? Quantā te deo gratiā habere, quā letari & illustrē esse oportebat, quod non ipse portas uexas alienas, sed tuas aliī occupant? Nunc autē tristis es, & rogatu difficilis: occursum pauperū uitas, ne forte aliquid uel modicū ē manibus coactō exeat. Vnā tantū nō fti uocē: Nō habeo, nō dabo: Nā & pauper ego quoq; sum. Pauper es, pfectō pauper, & omniū egens bonorū. Pauper, inquā, charitate pauper, humanitate pauper, fide pauper, æterna spe. Quāobrē te maximē hortor frumenti quodcūq; possides, tuos fac fratres participes. Cras forte marcescet. Hodie egenti da. Avaritiæ genus pessimū est, nolle ne ea quæ faciliē corrumpuntur inopi dare. Cui facio iniuriā, inquis, si mea retineo conseruoq;? Quæ illa, dic mihi, tua? Vnde hæc in uitā ueniens tulisti? Quemadmodū si quis in theatrū ingrediēs alios à spectaculis arceret: propriū ac priuatū existimans, quod ad cōmunem omniū usum est paratū: tales & diuites existunt. Cōmunia nāq; possidentes, propria faciunt occupando. Nam si tantū quisq; usurparet, quantū ad propriæ necessitatis solatiū faceret, superfluiq; egenti tribueret, nemo pfectō esset diues, nemo itē pauper. Nōne nudus ex utero matris prodijsti, nudusq; rursus reuertēris ad humū? Hæc tibi bona præsentiā uider. Si à casu dixeris, ignoras horū præbitorē, danti gratias non habes, nullū putas deum. Si ex deo te illa habere fateris, dic mihi, quamobrē hæc sortitus es? Non enim iniustus est deus, qui ea quæ sunt ad uictū inæqualiter nobis diuiserit. Cur tu diues es, ille pauper? Pfectō non ob aliā causam, nisi ut tu benignitatis ac fidelis administrationis præmium accipias, ille uero patientiæ maximē mercede honoratur. Tu uero insatiabilis avaritiæ lacertis omnia complectens, & tot homines illis priuans, neminē te lædere putas. Quis, quaeso, est avarus? Ille qui paruo, & eo quod satis esse debet, non est contentus. Quis uero peculator? Ille qui aufert aliena. Tu ergo non avarus? Non tu peculator, cum ea quæ ad dispensandum distribuendumq; receperis, tibi propria facis? Num qui uestem diripuerit, spoliator nominabitur: qui autem nudum non texerit modo possit, alterius cuiusdam nominis appellatione dignus erit? Esurientis est panis quem tu retines: nudi est uestis quam in arca custodis: discalceati calceus qui apud te marcescit: egentis argentum quod tu in terram fodis. Denique tot affers iniurias hominibus, quot deferis cum iuuare possis. Pulcher, inquis, sermo, sed pulchrius aurum. Vt accidit illis qui apud inuolodi, illarū memores, uehementiore concupiscentia inflammantur. Sed quomo-

Avarus à peculatore nihil differt.

do ego tibi ante oculos ponā pauperis labores, ut planē cognoscas ex quantis tibi e
 suspirijs & gemitibus diuitias colligas. ō quā nullā rationē habes uerbi illius quod
 audietur in die iudicij, Venite benedicti patris mei, possidete regnū paratū uobis a
 cōstitutione mundi. Esuriui, & dedistis mihi edere: sitiui, & dedistis mihi bibere: nu-
 dus erā, & operuistis me. Quanta rursus trepidatio, quantæ ob oculos tenebræ uer-
 sabuntur cōdemnationē audienti? Ite maledicti in tenebras exteriores, paratas dia-
 bolo & angelis eius. Esuriui, & mihi non dedistis edere: sitiui, & nō dedistis mihi bi-
 bere: nudus eram, & non operuistis me. Non enim ibi fur aut rapax, aut subdolos
 accusatur: sed qui substantiā non cōmunicauerit, cōdemnatur. Ego uero fratres dile-
 ctissimi, uos horū admonui quæ uidebantur utilia: quibus si obtemperaueritis, bonæ
 quæ uobis promittuntur procul dubio cōsequemini. Non audientibus uero & minæ
 & pœnæ iam scriptæ sunt atq; paratæ: quarum ego periculū uos euadere magnor-
 pere cupio, meliorē induentes mentē, ut animæ uestre redemptione sint propriæ diui-
 tiar, & ad bona coelestia uobis parata facili perueniatis, gratia & benignitate eius,
 qui quosuis uocauit in regnū suū, cui gloria & imperium in æterna secula. Amen.

SERMO II IN DIVITES AVA

ROS, SVPER ILLVD EVANGELII MAT-
 thæi. 19. Magister bone, quid boni faciam?

De adulescente hoc qui dominū interrogauit, quidnā faciēdo uitā
 haberet æternā, quæ dicta sunt hodie mane, fratres dilectissimi,
 diligens auditor facili reminsci poterit quod nō idē sit qui apud
 Lucā scribitur. Hic enim tentator erat, ironicē quodāmodo per-
 cunctans: Iste uero, sincero quidē animo Christū interrogauit,
 minime tamē persuasus auscultauit. Non eīm tristis abiisset pro-
 pter responsa Christi, si despiciendo interrogasset. Quamobrē eius animus uariis
 nobis indicatur, cū ex sermone Euangelij partim laudabilis, partim miser ac desper-
 rans ostendatur. Etenim nōsse uerū magistrū, & Phariseorū iactantiā ac legisperi-
 torū opinionē, ac scribarū turbā non fuisse imitatū: sed ex solo & uero præceptore
 hoc intelligere uoluisset, laude dignū censeo: deinde, & quod curandum sibi putauit,
 quomodo uitā hæredicaret æternā, probabile & hoc est. Quod uero seruatoris cō-
 filio non paruū ac mœstus abiit, hoc demū eius detegit mentē, quod nō respexit
 ad uerū bonū, sed ad id quod multis arridet: Nec item salutarē domini disciplinam
 suo inscribere cordi, aut omnino sequi curasse: sed tristē inde discessisse, ob eam solū
 causam, quod diuitias nimīū amaret: hoc, inquā, eius morū uarietate pugnantium
 arguit. Magistrū dicis, & quæ sunt discipuli despicias. Bonū insuper appellas, & ab
 eo mōstrata negligis. Atqui, qui bonus est, bona quoq; docet ac tradit. Interrogas
 quidē de æterna futuraq; uita, & præsens dulcedine uinctus teneri depræderis. Sed
 quæso, durumne adeo, aut graue tibi uerbum is proponit magister? Vende, inquit,
 quæ possides, & da pauperibus. Si proposuisset aut agriculturæ labores, aut merca-
 turæ pericula, uel qualia qui pecunijs student tolerare solent, iure grauatus te pote-
 ras excusare, ac consiliū despiciere. Si uero facilis tibi uia sudoris laborisq; uacua, ad
 consequendū æternæ uitæ hæreditatem ostenditur, tanta salutis facilitate non gau-
 des, sed

des, sed dolēs anxiusq; discedis: facis ut quicquid boni gesseris, inutile parumq; tibi ualiturum sit. Si enim, ut ais, non occidisti, non fuisti mœchus, non fur, non testis falsus, cur reliquum studiū non addis, quo solo in die regnum poteris facilius peruenire? Nam si medicus membra tibi aliqua non recta, aut ex natura seu morbo distorta, se corrigere polliceretur, gauderes profectò. At cum ipse animarū maximus medicus te in necessarijs deficientem perfectū reddere cupiat, minimè gratiā suscipis, sed ingemis atq; doles. A mandato nanq; illo seruando palām est quòd procul absis, & in teipso mentiri deprēderis: quod uidelicet proximū sicut teipsum diligas. Nam ecce præceptū illud quod à domino tibi propositum est, palām te conuincit quod charitate destitutus sis. Si enim teneris adhuc in annis (ut affirmas) fraternitatis charitatē, ac tantū præceptū custodisti, ut ea proximo quæ tibi ipsi reddideris, unde quæso hæc diuitiarū copia? Cura nanq; egenorū pecuniæ consumptiua est, dum & modicū quisq; pro sua necessitate capit, & reliqua in omnes alios diuidunt, quorū quisq; suam portionē absūmit. Ex quo amans proximū sicuti seipsum, nihil plus illo possidebit: at tu possessiones multas habere appares. Vnde nam hæc, nisi quòd propria cōmoda multorū cōmodis habes omnino potiora? Quo enim plus opibus crescis, eo magis charitate deficiis. Nā diu iam pecuniā alijs cōmunicare cogitāsses, si proximis æque ac te ipsum amāsses. Nūc ea tibi magis insita cōiunctaq; quam corporis membra uidetur. Idcirco eius priuationē nō secus horres quam uitium membrorū amputationē. Si nudū induisses, si esurienti panē præbuissem, si hospitii tua ianua patuisset, si orphanorū pater extitisses, si deniq; te inopū & afflictorū misericordia cepisset quarū, quæso, opū, gratia iam cōtristatus fuisses? Quo modo ægrè tulisses eorū quæ adhuc superessent erogationē, si iam olim cogitāsses illa impendere egenis? In festis mercatibusq; nemo angitur sua pro mercibus dare: quantoq; fuerint pretiosiores, tanto magis gaudet, ut quā accipiat præcellentiorē: at tu & aurū & possessiones distribuere, præterea lapidē & terram pro æterna dare felicitate grauaris. Sed quo tendunt diuitiæ: ut pretiosa te ueste amicias? At duorū cubitorū tunica tibi satis est. Vniū, inq; tunicæ cōmoditas, pro claris ac multis fuerit uestibus. Ut lautius uiuas? At panis unus, idoneus est tenuem explere uentrem. Quid ergo priuari doles? Quæris gloriā? Si terrenā humilemq; hanc despiciere poteris, lōge potiorē ac clariorē teq; in regnū cœlorū deducētē inuenies. Sed, inquis, fortunas ipsas tantū possidere uoluptas est magna, & si nullū ex eis usum capias. Quod itaq; stultum sit pecuniarū studiū, cuius liquet. Veruntamē mirū fortasse incredibileq; quod tibi sum dicturus uidebitur, tamen omni re certius. Distributæ opes, ut ipse testatur dominus, firmiores permanere: amatae uero ac cupidius custoditæ, auferri solent. Si asseruabis, nō habebis. Si dispergas, inuenies, ut ait Prophetā: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Sed profectò non uestium aut ciborum causa, multis affectantur opes: uerum quædam est diabolus methodus ad suggerendas diuitibus mille sumptuum inanium occasiones: ut ea quæ ad superflua & ad rem pertinentia nō sunt, pro necessarijs ducātur. Ex quo ad sumptū excogitationē nihil satis homines huiuscemodi habēt. Substantiā nāq; in præsentem ac futurū usum diducunt, primū sibi, deinde filijs accumulante: rursus eandem in sumptus uarios, pro statu & ordine cuiuslibet diuidunt. Sit, inquit, res partim in usu, partim condita sepositaq;. Item quæ in usu est, necessitatis terminos transeerit

Opes ad pompam
pam expetite.

nos transcendat. Ista seruiat sumptibus domesticis, illa presto sit ad externas phantasias: ut iter facienti ornatus, equitatus, uaticum pro conditione fiant: Hæc domi permanenti uitam reddat splendidam & illustrem, ita ut mihi miraculum sit quomodo tot inanes sumptus excogitentur: innumeri instituuntur currus, quibus uel sarcinæ uel ipsi mortales uehantur, illique ære uel argento obtecti. Equi comparantur permulti, atque illi è maioribus suis generosi, qualiter homines solent, aestimati: quorum alij delicatos, per urbem ad ostentationem circumuehunt: alij ad uenationem, alij ad iter faciendum præparantur, frena, zonæ, frontalia, argentea omnia aureaque: insuper tapeta purpurea, ipsos ueluti sponso ornantia equos: mulorum quoque multitudo colore distincta: aurigæ illorum, successores inuicem, qui præcedunt, & qui subsequuntur: seruorum infinitus numerus, sumptibus eorum cunctis ac magnificentiae suppeditans: curatores, promi, coloni: ministri cuiusvis artis, siue necessarie, siue uoluptuariæ periti. Præterea coci, pistores, pincernæ, uenatores, fictores, pictores: uoluptatis omnimodæ commentatores. Camelorum greges partim ad onera, partim ad pascua descripti. Equorum greges: Armenta bouum, porcorum, ouium, horumque pastores: ac telus non solum his omnibus pastionibus sufficiens, sed prouentus reliquos amplificans. Balnea insuper in ciuitate, balnea in agris. Domus omni marmorum genere coruscantes, phrygio, laconico, thessalico, è quibus alia hyeme calida, alia æstate frigida esse oportet: pauimentum calculis ornatum uariis: camerae laqueariaque: & quicquid parietibus superest, auro picturaque floribus decorata. Sic igitur in usus mille superuacuos distractæ opes etiã in terra conduntur, & in secretis arcanisque custodiuntur. Incertum est, inquis, quid futurum sit. Necessitati, quæ nos quandoque urgere possit, prouidendum est. At longè incertior defossi thesauri usus: nec tamen poena incerta quæ tuorum morum manet inhumanitatem. Tu ne quando ad perdendum aurum omnem uiam excogitaueris, quod super erit fodies atque abscondes? Grauis profectò infamia. Primum, in metallis aurum latitans omni diligentia in lucem proferre, ac ex humo recludere: deinde semel effossum rursus in terra occultare. Nam quicumque hoc facis, profectò & cor simul fodere uideris. Dicitur enim: Vbi thesaurus tuus ibi & cor tuum. Idcirco dei mandata tristitiam istis adferunt: Nam uitam sibi miseram esse putant, nisi inutilibus sumptibus occupentur. Et in summa, mihi euenisse huic adulescenti uel propinquis ipsius uidetur, quod illi solet euenire qui iter facit, ciuitatis aliquius spectaculi uidendi studio, properatque usque ad mœnia: ibi reperto diuersorio requiescit, modicumque quod restat uiae ob pigritiam atque desidiam ire detrectat, simul & toleratum itineris laborem inanem reddens, & spectaculo bonorum, quæ uidere poterat in urbe, excludens. Sic & huiusmodi sunt homines, qui cætera quidem mandata obseruant, ad bonorum uero suorum erogationem claudicant. Vidi ego multos ieiunantes, orantes, præteritorum poenitentia suspirantes, omnem denique sine sumptu pietatem ostendentes, egentibus uero ne obolum quidem præbentes. Quid his cætera uirtutum diligentia prodest? Non propterea regnum dei consequuntur. Idcirco inquit dominus: Difficilius est diuitem intrare in regnum celorum, quam camelum per foramen acus. Hoc testimonium ualidum. Qui testatur, uerus: persuasi uero pauci. Et quomodo, inquis, uiuam abijciens omnia: quæ forma, quod genus uitæ illius erit qui omnia uendit, omnibus sese priuat? Ne me interroga dominicorum præceptorum sententiam. Potuit ne legissator id quod fieri non potest, sub lege comprehendere? Tu uero cor tuum sicut in trutina

Bona opera
sine beneficiis
cæcia in pauperes
non prodest.

in trutina expendes, an ad uitam futuram ac ueram, seu præsentem inanemq; inclinet. Neq; enim secundum uoluptatem, sed secundum necessariam dispensationem, diuitiarum usum, siquidem prudenter iudicare uoluerimus, æstimare conuenit, & non minus gaudere ubi illas erogauerimus, quàm sicubi alienis priuati fuerimus, & non agrè ferre, quasi propria amiserimus. Quid quaeso grauaris? Quid doleres quod audis: Vende quæ habes. Si enim, te in futurum seculum sequeretur, profectò præ illis pretiosioribus, quæ ibi reperies & hæc nihili penderes. Sed quando necesse semel est ea hic remanere, cur ex eorū actione nō lucrificas, maiora longè reperiendo? Nā si alacri lætoq; animo das aurū ut equos possideas, cur id regno dei potius cōmutari suasus doles, petenti denegas & abnuis, mille sumptuū occasiones cōmemorando? Quid miser iudici respondebis. Parietes uestis, hominē nō uestis? Equos phaleris ornas, fratrem tuum laceris amictum pannis aspernaris? Frumentum retinendo perdis, esurientes non respicis? Aurum in terram cōdis, & oppressum non curas? Quid si uxorem insuper auaram habueris, duplex tibi morbus creuerit. Nugas hæc & delicias ardet, uoluptatis illecebras tibi augebit, concupiscentiæ & peruacanei studiū stimulum acuet. Circa margaritas, smaragdos, hyacinthos, aurum, eius cura continuò uersatur. Hoc digitis aptat, illud uestibus intexit, malumq; uiri per omnia probra exaggerat. Neq; succisua huic studio tempora, uerū ordinaria noctes atq; dies tradit. Mille insuper assentatores illius adsunt desiderijs adducentes fullones, aurifices, unguentarios, textores, discriminatores qui ex illius imperijs nullo tempore uirum respirare sinunt. Nullus item muliebri concupiscentiæ satis thesaurus, non si è fluminibus fluxerit: quandoquidem unguentum exoticum ex barbaris ita quærunt, ut oleum è foro, & ex mari conchylia: purpuram, uariosq; colorum flores, plusquam ex oue lanam habere contendunt. Præterea pretiosi lapides undiq; petiti auro innectuntur. Alij ad ornandam ceruicem, alij collo adaptantur: alij zonas locupletant, alij manus pedesq; ornant. Gaudent auri cupida sceminae manicis ligari, duntaxat ex auro sit uinculum. Vir igitur muliebrem sequens appetitum, quando animæ curam geret? Sicut enim debilia nauigia procelle ac tempestates dispergunt atq; inundant: sic prauī uxorū affectus uirorum debiles animas corrumpunt atq; pessundant. Igitur ad hæc tot taliaq;, distracta substantia, nugis ac uarijs uoluptatū inuentionibus uiro & uxore inter se certantibus merito non uacabit, ut & aliorum habeatur ratio, sed si audieris: Vende omnia & da pauperibus, ut uitā habeas æternā, mcestus abis. At si audieris: Da pecuniā muliebribus delicijs, lapidicidis, architectis tessellarijs, pictoribus: gaudes, quasi rem pecunia pretiosiorē assequaris. Nōne uides hæc mœnia uetustate iā labefactata, quorum reliquiæ tanquā scopuli quidā per urbem totam apparent? Quot per ciuitatem pauperes, dum hæc excitabantur erant, qui ab incolentibus ob ædificandi studium negligebantur? Vbi, quaeso, nunc tantus operū splendor & apparatus? Vbi & ille cui horum magnificētia studebatur? Nōne hæc dispersa, solo equata & abolita, ueluti puerorum ludicra, qui inter arenas turres excitant, omnia perierunt: auctor uero ob rerum uanarum studium ambitiosum, in inferno sepultus est? Cōten- de igitur animam habere magnam, ac locupletē. Muri uero parui uel magni eundem præstabant usum. Ego uero quando transeundo unius alicuius inflati ac diuitis domum, conspicio uarijs stragulis ac ornamentis fulgentem, intelligo illum nil pretiosius

In pompaticā
muliercularis
cultum.

De Casarea
loquitur Cap-
padociæ in ho-
norem Cæsa-
ris instaurata.

pretiosius quàm quod cernitur possidere: quandoquidem inanimata tantò studio ornare contendat, animam uero immortalem incultam habeat. Si sumptus non necessarios pensitamus, quot argenti tori, mensæ item argenteæ, lecti eburnei, sellæ eburneæ, ita ut nequeant ullo modo ad pauperes penetrare diuitiæ: & quanquam ad tuas ueniunt fores, miseram rogando uocem emittentes, tu tamen negas, affirms rogantibus cunctis nō posse sufficere. Et cum lingua deieres manu perius argueris. Licet enim illa taceat, mendacium tamen tuum deprædicat, anulo quem in digito habes conspicua & illustris. Anulus, inquam, tuus quantū aris alieni posset exoluere? quot domus ob inopiam ruentes conseruare? Vna tantum tuorū uel stium arcula totum populum frigore rigentem amicare posset. Verum sustines in exoratus abs te pauperem reijcere, nec metuis iudicis minas, ac ea quæ se ille pollicetur est hominibus huiusmodi redditurū. Non te miseret? misericordiā nō inuenies. Non aperuisti domum tuam? à regno dei excluderis. Non dedisti panem? non uir tam recipies æternam. Sed & pauperem teipsum dicis. Et ego tecum sentio. Pauper profectò est, qui multis indiget: Pauperes, inquam, insatiabilis concupiscentia redit. Decē talentis totidem addere contendis, deinde uiginti coactis etiam totidem. Nec solum crescendo non expletur, sed ardentior redditur appetitus. Velut ebrius occasio sitiendi est uini copia & augmentū: sic & qui repente ditatus est, plura possidens plura concupiscit, & dum perpetuò cumulum auget, morbum perpetuò nutrit. Studium nanq; habendi, contrarios eorum uoluntati agit effectus. Non enim tantum eos ob iam parata non exhilarat, uerum ob ea quæ deesse uidentur cupiditatis, potius angit. Ex quo anima curis continuò premitur, dum alios superiores tendunt: Oportebat illos gaudere, & gratos esse quòd tam multis sunt opulentiores. Vbi diu illi uero mcerēt ac lugent quòd ab uno & altero opulentioribus uincuntur. Vbi diu tiorum aliquem adæquauerunt, mox & alterum à quo superantur, adæquare studet: & ubi istum quoq; transierunt, erga alium ultra adæquandum rapiuntur. Quem admodum qui scalas uel gradus ascendentes, ad ulteriora progressuri, continuò ad gradum sequentem uestigium attollunt, nec prius quiescunt quàm summam attigant: sic & hi à rerum cupiditate non prius cessant, quàm in altum sublatis sese à ruina firmos ac securos reddant. Conditor omnium deus seleucidem autem insatiabilem, ad hominū tamen beneficiū cōstituit: Tu uero te sponte insatiabile animo rediens, multis profectò damnū facis. Nam quecunq; oculis aspicit auarus, hæc concupiscit. Nec expletur oculus uidendo, neq; auarus accipiēdo satiatur. Auarus (ut infernus) nunquam ait, satis est. Quando miser iam partis uteris? Quando agro cō aut à curis habendi cessabis? Væh qui domui uicinam domum, & agrum agro coniungitis ut aliquid proximo auferatis. Tu uero, quid facis? Nō innumera causas, ut quæ proximi sunt auferatis? Domus, inquis, pximi ædes meas obscurat, turbas excitat, aut erroneas suscipit aut tale quid aliud quodcūq; prætexis, quòd uexes & agites, uellas ac laceres uicinū, nec prius cessas, quàm ille necessitate coactus aliò migret. Quā ob causam Nabuthas Israëlita occisus est? An non propter concupiscentiā Achab, uineam ipsius auferre uolentis? Auarus in urbe malus cohabitator est, malus est in agris. Nam mare terminos habet, nox item leges antiquas non egreditur. Solus auarus nullam circumscribit tempus, non terminum nescit, rerū successione non cedit: sed uim naturamq; ignis imitando, omnia comprehendit, omnia pascitur. Et ueluti

avelu t flumina ex parvis initijs exeuntia, deinde paulatim incrementum intolerabile in processu accipiētia, impetu demū uiolento quicquid obijcitur secum trahunt: sic & ij qui in magnam prouehuntur potestatem, ex eo quòd iam aliquos oppresserunt, ad maiora continuò facinora maioresq; iniurias progrediūtur, ac reliquos quos prius preterierāt, per oppressos antea lædunt. Quamobrem potentia incrementum fit eis sceleris occasio maioris. Qui enim mala sub ipsis patiuntur, eisdem quoque auxilia ferre inuiti in aliorum iniurias coguntur. Ex quo mutua inter se incommoda infligunt. Quis uicinus, quis conturbernalis aut cliens non trahitur? Nil enim opum potentia resistit. Omnia tyrannidi cedunt: cuncta potentiam formidant. At pauper, quiq; iniuriam patitur multā habet rationem: si quid prius agat, ne quid pro his patiatur, aut ad iudicium trahatur, aut aliquo modo plectatur. Diues uerò ac potentia fidens & audax ultrò laceffit: boues iungit, arat, serit, metit ea quæ ad ipsum minimè pertinent. Tu si resistis, uerbera parata. Si quereris, lamentationum & accusationum tuarum quæstio fiet. In iudicium, in carcerem demū traheris. Calumniatores minimè deerunt, qui mortis periculum intentent. Deniq; ut te hac molestia liberes, libenter adhuc aliud dabis. Igitur ô miser parumper, quæso, à tuo scelere respira, & tuæ conscientia recessus aliquantulum perscrutare, tecumq; considera. Quis rebus huiusmodi finis? quæ fors tuorū studiorum impudentia fuerit? Habes terræ partim aratro, partim arboribus utilis tot iugera: præterea uineas, montes, cāpos, saltus, flumina, loca amœna. Quid ergo post hæc? Nonne teluris tres tantū cubiti te expectāt? Nonne paruus lapis ad tui miseri corporis custodia satis erit? Cuius gratia laboras? aut pro quo cōtra ius fasq; cōtendis? Quid manibus inanes stipulas metis? Sed utinam tantū inanes ac nō igni perpetuo materiā. Nō ex hac ebrietate quandoque resipisces? non mentis sanitatem recipies? non tibi ipsi restitueris? non ante oculos Iesu Christi iudiciū tibi pones? Quomodo causam dicturus coram iusto iudice te defendes ab ijs qui abs te laceffiti acriter instabunt? Quid, inquā, ages? aut quos aduocatos conduces? Quos adduces testes? Quomodo integerrimum, corrumpes iudicem? cum nec orator tibi, necq; uerborum ad persuadendum facundia fuerit, quibus illi ueritas occultari possit. Non te rursus adulatorum, non pecunia, non dignitatis fastus sequentur. Ab amicis item, ab auxilijs desertus, sine aduocato, sine defensore, sine honore, tristis, pudefactus, deiectus, ac solus relinqueris. Nam quocunq; oculos circumferes, umbras ubique simulachraq; malorum aspicias. Hinc orphanorum lacrymæ, illinc uiduarū gemitus, aliunde oppressi abs te pauperes: serui quos lacerasti, uulneribusq; affecisti, uicini quos ad irā prouocasti: cuncta hic te aduersus consistent. Tuorum scelerum aceruus te comitabitur. Sicut enim umbra corpus, sic peccatum animam sequitur, gestorum imaginem manifestam referēs. Idcirco illic negatio minimè ualebit: sed loquatur os licet impudenter, obturabitur tamen. Nam ipsa facta non quidem uocem emittentia, sed qualia à nobis patrata fuere, uitæ testes erunt. Quonam pacto tibi ante oculos exponam horrenda illa quæ te manent: an fortè audias, an metuas? Recordare illius diei, in quo reuelabitur ira dei de cœlo: recordare gloriosi aduētus Christi, quādo qui bene fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uerò male, in resurrectionem iudicii excitabuntur: tunc sempiterna uerecundia peccatoribus, & ignis aduersarios uoraturus aderit. Illa te grauent, nō mandatum Dominicum de bonis cedendis. Sed

iamdudum non audis. Quibus ergo uerbis te curabo? Quomodo loquar? Regnū
 dei non curas, gehennam non times: Quam animæ tuæ medicinam idoneam inue-
 niam? Si enim horribilia non metuis: clara insuper & pulchra despicias: disputamus
 cum corde lapideo Infelix homo, pecuniæ naturam aliquantulum inspicere. Quid at-
 tonitus aurū miraris? Lapis est, aurum lapis, argentū lapis, margarita, lapides sunt
 chrysolitus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus, iaspis: Hæc summa, hi flores
 opū magnarū. Hos partim, cū sint clarissimi, in tenebris abscondis: partim in digitis
 micantibus, alijsq; in ornatibus circumfers. Dic quæso, quæ utilitas, digitos uertere
 lapillis coruscantes atq; ostentare? Nonne erubescis, te lapillorū auidum ostēdens,
 quemadmodum prægnantes scēminæ ob malitiam interdum lapillos edunt? Tu
 item tanquam ipsorum belluo, sardonychas, iaspidas, amethystos omni studio cō-
 quiris. Quis pulchritudini formæq; fingendæ studens unam uitæ diem sibi proro-
 gare poterit? aut cui mors ob diuitias parcat? à quo morbus ob pecuniam abstinet?
 Quousq; igitur opes erunt animarū laqueus, mortis hamus, peccati esca? Quousq;
 diuitiæ erūt belli materia: per quas fabricantur arma, & enses acuuntur? Propter opes
 inquā, propinqui cognati naturā negant, fratres inter se digladiantur, loca deserta
 grassatoribus refertiuntur: mare piratis, ciuitates calūniatoribus complentur. Quis
 mēdacij pater est? Quis falsę accusationis minister? quis periurij genitor? nōne diui-
 tiæ ac circa diuitias studiū? Quid accidit uobis o homines? quis ea quæ uestra sunt,
 ac in salutē uestram cōcessa contra uos uertit? Ad subsidiū uitæ non malorū incitat
 mētum pecunia data est, animę redēptio est, nō exitij occasio. Sed, inquis, ob filios
 necessaria est. Plausibilis est ista auaritię excusatio: liberos prætexitis, ac interea cor-
 dibus uestris satisfacitis. Non ego insontem accuso filiū: proprium habet dominū,
 propriūq; rectorē. Ex alio uitā accepit, non ex te ipso uitæ subsidia expectat. An
 non & ijs qui sunt in cōnubio id Euangelicū scribitur? Si uis perfectus esse, uēde o-
 mnia, & da pauperibus. Dic, quæso, cum deū orāsti, ut pro fecūditate cū precatus
 es ut fieres liberorū pater, addidisti ne illud: Da liberos, ut causa sint ne præceptis
 tuis obediā. Da mihi liberos ne ueniā in regnum celorū. Præterea quis tibi spōsor
 de ipsorū fuerit uolūtate ac ingenio, ut rectē datis relictisq; utātur. Nā multis diui-
 tiæ luxurię sunt causa. An nō audistis Ecclesiasten dicentē? Vidi stultitiā multam &
 grauē. Diuitias in malū custodiētibus ipsas cōuerti. Et rursus: Relinquo ego homi-
 ni post me, & quis nouit si sapiēs erit aut stultus? Cōsidera itaq; ne cum multis erū-
 nis opes cumulas peccatorū materiā alijs tradas, dupliciq; plectaris postmodū
 pœna, & tuorum criminū causa, & aliorū quibus causam dederis. Nōne cūctis libe-
 ris coniunctior est tibi anima tua? nonne omniū familiarissima? Huic tu primas da
 partes diuitis hæreditatis, uitę uidelicet aternę diuitem materiā, deinde filijs uictū
 distribue. Filij nanq; quandoq; domui paternæ minimē succedentes, aliā sibi cōsti-
 tuunt: at anima abs te relicta neglectaq; apud quem misericordiā inueniet? Hacten-
 nus eos alloquutus sum qui liberos habēt. Qui uerō liberis carent quā parsimonie
 causam obijciūt? Nolo, inquiūt, uendere, nolo pauperibus dare ob uitæ necessarios
 usus. Nō ergo Dominus tibi præceptor erit, nec Euangelium formulā uitę tibi dabit,
 sed tu tibi ipsi iura dices ac statues. Cogita in quod incidas periculū. Si ita sentis, ut
 quę Dominus necessaria nobis pręscripsit, tu ut impossibilia taxes, nihil aliud agis,
 q̃ quod te legē hāc ferēte sapientiorē dicis. Sed, inquis, ego quidē bonis dū uixero,
 frui uolo;

A frui uolo: post mortē uerò in testamēto hēredes facultatū mearū ac dominos pau-
peres ascribā. Heu miser, tunc benignus ac liberalis hominibus eris, cū amplius in-
ter homines nō ages: cum te cadauer aspiciā, tunc fratris amantē appellabo: Scilicet
et magna dignus eris liberalitatis laude, magnus tibi honor debebitur aut gratia,
si in sepulchro iacens, & in terrā conuersus, magnificus ac sumptuosus apparebis.
Dic cuius mercedē temporis potissimū exposces: uitæ ne an mortis? Nam si tem-
pore, quod ad promerendū datur, in uoluptatibus ac delitijs absumpto pauperes
nequaquā respexisti, mortuus cuiusnā actionis aut operis mercedē petiturus es. o-
stende opera, & tum primū mercedem repete. Nullus enim post mercatū solutum
negotiat: neq; demū post certamina accedens coronatur: nec post bellum fortia
gerit: nec itē post uitā pietatis laudem premiū ue capiet. Atramento & tabulis pul-
chra opera & cōmendāda gerere studes: Sed quis exitus tui tēpus nūtiabit? Quis
de mortis genere sponso? Quot uidemus repentinò ac ui casuue extingui, qui prae
doloris & spiritus angustia ne uocē quidem emittere potuerunt: Quot etiā febris à
sensu alienos fecit? Quid igitur tēpus expectas? in quo saepe rationis tuæ compos
non eris. Enimvero nox profunda, morbus grauis, nullus circā adiutor: Immo po-
tius qui hēreditatī insidiatur, paratus aderit, omnia tantū quæ ad eius faciant usum
adhortans, ac tua irritare cōsilia quærens. Tunc tandem destitutū te uidens tuā im-
prudētiā ac stultitiā grauiter suspirijs damnare incipies. Cupies & eo tempore
mandata dare, cum & lingua semiextincta ad loquendū, & manus ad scribendum
inualida tremensq; fuerit. Ex quo nec uoce, nec item literis tuā ostendere mentem
ualebis. Quod si nihilominus cōtigerit, ut & uerbo & scripto res tuæ palām mandē
B tur, una tantū transposita litera, unum nō probè appositū signū, totā sententiā
mutare ac irritā facere ualebit. Duo item aut tres improbi testes totam hēreditatē
in alios cōuertent. Quid igitur miser te ipsum decipis? nunc opibus in luxu uiuēdo
abutens, ac tibi ea promittens, quorum postea dominus nō eris, ut ex dictis patet:
Præuū hoc est consiliū quod capis. Viuens, ais, bonis fruar: decedēs, quæ animo
constitui ordinauīq; faciā. Erras homo. Tunc Abraham tibi quoq; dicit: Recepisti
bona in uita tua. Si arcta est uia quæ ducit ad uitā, non te diuitijs oneratū ac opum
sarcinam ferentē excipiet. Gestans diuitias tuas hinc egredieris. Non enim illas ab-
iecisti ut iussus es. Cum uiueres uitæ aternæ te ipsum prætulisti: post mortē facies
quod hostes solent. Etenim ne ille uel ille quem nolis, accipiat facultatē tuā, accipiat
illam, inquis, Dominus. Et istud quid uocabimus? Vindictā ne inimicorū, an pro-
ximi dilectionē? Lege testamentū tuum. Vellem, inquis, uiuere ac frui bonis meis.
Morti ergo non tibi sit gratia. Si enim immortalis esses, nunq̃ mandatorū recorda-
tuseesses. Nolite errare. Non decipitur, nō deridetur deus. Mortuū ad rem sacram
non offertur. Viuentem offert hostiā. Qui ex eis quæ supersunt offert, ingratus est.
Tu uerò post uitā quæ morti supersūt deo omniū prębitori tribuis? Si tu nobilē ho-
spitem domi exciperes, ei ne mēse reliquias apponeres? Quomodo ergo existimas
ex repotijs deū placari? Igitur uos alloquor diuites ac locupletes, respicite finē, à cui-
piditate desistite. Si possideris, nō amate. Quantò amantior fueris, tantò plus eorū
quæ ad te nihil pertinent, nihilq; profutura sunt, relinques. Volo tecū feras omnia,
ne alienis relinquant. Ob rem relictā nihilo plus te serui honorabunt, sed sepulchrū
fortasse funerisq; sumptus negligent hēredi placere studentes, & noua quadā phi-

loſophia dictitabunt: Quid cadauer nihil ſentiēs multis impenſis honeſtare cōtem-
dis: Nōne melius uestē hanc pretioſam ſuperſtitibus uſui neceſſario ſeruare, quā
frustra hūm cum cadauere tabeſcere ſinere? Monumēto itē quid opus ſumptuo-
ſo, aut quā utilitas inanis ſumptus? Oportet illa ad uitā uſum ſuperſtitibus dare: ta-
lia dicent, teq; moroſitatis condēnabunt, & res tuas inuadentibus gratificabuntur.
Itaq; iſta prāueniēs teipſum ſepelito. Bonū ſepulchrū eſt pietas. Omnibus tuis or-
natus hinc diſcede, fac ornent te tuā diuitiā. Habe illas penes te. Crede optimē cō-
ſulenti, teq; amanti Ieſu Chriſto, qui ob noſtrā ſalutem egere uoluit, ut ex eius pau-
pertate nos diuites eſſemus: qui etiā ſeſe pro nobis redimendis pretiū obtulit. Aut
illi ut ſapienti noſtramq; utilitatē intuenti morem geramus, aut ut amantem nos ſe-
ramus, aut ut erga benefactorem grati ſimus. Omnino uerō quā prācepta nobis
ſunt faciamus, ut hēredes cōſtituamur æternę uitę in pſo Chriſto, cui ſit gloria, &c.

SERMO III IN DIVITES, SVPER VERBA ILLA

ſcripturæ: In fame & ſqualore. Quando per ſiccitatem

Cæſareæ fames inualuit.

Leo rugiet, & quis non timebit? Dominus deus locutus eſt, & quis non
prophetabit? Procemiū faciamus ſermonis huius, initiū & uatē Amos
coadiutorē aſſumamus ad uſum eorū quę dicēda propoſuimus, qui &
ipſe olim talibus adſtictionibus cōſuluit, quales nos hodie turbant, ut
quid utile nobis ſit cōſiliū ac ſentētiā noſtrā exponamus. Nam & ipſe Propher-
ta in ſuperiorum temporū calamitate maiorum pietatē populo deferente, ac legem
& mandata negligēte, & ad idolorū ſeſe cultum impudentiſſimē cōuertente, factus
eſt pœnitentiæ præco, ad cōuerſionem illos adhortatus, & ſuppliciorū futurorum
grauitatem minatus. Mihi quoq; utinam aliquo uſque zelo ueteris hitoriæ liceat
uti: exitum uerō & exceſſum qui ob eorum peccatum ſecutus eſt, uidere nequaquā
contingat. Populus enim ille quemadmodū equus indomitus adhuc, durus, ac fre-
num mordens, minimeq; mandatis obtemperans, non ad utilia cōuerſus, ſed ē re-
cta excedens uia, ac contra aurigā contemptis habenis inſultans, per abrupta & cō-
fragosa ſeſe præcipitem dedit. Vnde dignam ſuæ contumacię pœnam meritō luit.
Quod ne nobis eueniat oro atq; obſecro filij chariſſimi, quos per Euangelium ge-
nui, quōſue per manuum benedictionem quaſi faſcijs inuolui. Adſit auditis, quē-
gnus, anima morigera, adhortationes ſyncerē admittēs, obtemperans dicenti, quē-
admodum cera manu obſignantis, ut per hoc unum ſtadium, & ego monitorū fru-
ctum lætitiā capiam, & uos reſolutionis ueſtræ tempore mercedem factā adhor-
tationē laudantes conſequamini. Quid igitur eſt quòd ſermo uult noſter oſtende-
re? Spenſas enim tenet animas iamdudum audire cupientes, quò ſe uerrat, dum
quod expectatur publicare cōtatur. Cœlum nunc fratres dilectiſſimi uidemus ſoli-
dum, nudū, ac ſine nubibus ſerenitate ſua & puritate nos contriſtans, quam antea
iam deſiderauimus, quando profundis coopertū nubibus & procelloſos nos red-
debat, & ſole priuabat. Terra uerō iam exiccata ad extremum aſpectu eſt horrida,
& ad agriculturā ſterilis & infœcunda: deinde ob ſiccitatē ſciſſa, hiatus patefecit ma-
ximos, ut in imis uiſceribus ſolis excipiat radios. Fontes plurimi & perēnes nos de-
ſeruerunt. Fluminum quoq; magnorum curſus deſierunt. Minutiſſimi paruuli per-
des illos permeant, & mulieres onuſtę totos penetrant & tranſeunt, noſtrorū mul-
tos potius

A totus potus quoque destituit, ac demum in magnam nos deus uiuendi difficultatem constituit. Israelitae noui Moysen querentes nouum, baculumque illum prodigiorum productorem desiderant, ut rursus disruptae petrae usum sitiienti populo praebeant: nubes quoque subitae & admirabiles inauditum mannae cibum mortalibus irrorent. Timendum sane nobis, ne malorum exemplum in famis calamitate posteris nostris existamus. Vidi campos steriles, & arentia rura dudum sine fructibus, lacrymasque inestas edidi querelas, quod pluuia nobis nulla data est: ex quo nec sata nascuntur, & eodem modo quo ea aratrum occultauit, permanent. Aut si forte nata, statim tenera aestu sunt absumpta, adeo ut pulchre illud Euangelicum conuerti possit. Operarii quidem multi, messis uero pauca. Coloni per campos sedent manibus genua complexi, qui habitus lugentis est, & aruorum tristi aspectu cointeriti suos bouumque labores perditum iri uehementer dolent ac lacrymantur. Mox tenues & aridos germinum calamos considerantes atque attrahentes ad natos & uxores sese uertunt, ac miseros edunt ululatus, haud aliter quam si eos aetate florida raptos efferrent. Dicatur igitur & ad nos ab ipso Propheta, cuius paulo ante initio sermonis mentionem fecimus. Et ego, inquit, trium mensium pluuiam ante uindemiae tempus a uobis prohibebo, & pluuiam super ciuitatem unam, & super ciuitatem unam non pluuiam. Et pars una inundabitur, & pars altera, super quam non pluuiam, arescet. Conuenient duae aut tres ciuitates ut bibant aquam, & non implebuntur, quoniam non conuersi estis ad me, ait Dominus. Discamus igitur ex his uerbis quod ob auersionem nostram ac negligentiam has nobis calamitates inflixit deus, non extinguere nos querens, sed emendare castigareque cupiens more piorum patrum erga desides & iuniores filios: qui irascuntur quidem & excitantur erga adulescentes suos, non mali aliquid eis facturi, sed officiosa castigatione ex ignauis diligentes reddituri, & ad officium deducturi. Aspicite, quaeso, nunc, quemadmodum nostrorum potius peccatorum annorumque naturas mutauerit, statutasque semel rerum formas in aliena temperamenta nouasque mixturas deduxerit. Hyems solitum humorem cum sicco non retinuit, sed in glaciem tota abiit, niuis & imbris penitus expers. Vernum tempus alteram quidem sui officii partem ostendit, caliditatem dico, humiditatem uero nullam illi coniunxit. Aestus uero immensus, & frigora naturae leges praetercunctia, ac in nos damnumque nostrum coniurata mortales ad uictus uitaeque simul trahunt discrimina. Quae igitur fratres charissimi, huius tantae confusionis contrarietatisque causa, unde talis rerum temporumque nouatio uestigemus aliquantulum, mente rationeque utentes diligenter pensitemus. An non est qui cuncta gubernet? An optimus opifex deus dispensationis suae oblitus est? An uirtutem ac potentiam suam amisit? Aut eadem quidem est adhuc potentia praeditus, in austeritatem uero mutatus, excellentem suam erga nos bonitatem & prouidentiam in odium humani generis conuertit? Nemo profecto sapiens hoc dicet. Sed illae potius sunt causae, cur nobis consueta gubernatio sublata sit, quod cum ex deo accipiamus, alijs non damus. Beneficentiam laudamus, nos hac carentes egentibus desumus. Serui existentes liberamur, & conferuos non miseramur. Esurientes nutrimur, inopibus alimenta negamus. Cum indebitum promum ac thesaurarium deum habeamus, erga pauperes praeparci ac tenaces sumus. Ouium gregem foetura implet, ouibus uero nudos plures esse sinimus. Graues rerum apothecas & cellas habemus: his autem carentes nequaquam

respicimus. Hac igitur de causa minatur nobis iustum dei iudicium. Hac de causa & deus omnipotens manum non aperit, quoniam fraternitatis charitatem occlusimus. Ob hoc & campi steriles, quoniam charitas friguit. Supplicantium uox frustra clamat, & in aëra euanescit ac dissipatur. Nam & nos rogantes minime audimus. Sed quaeso, quales sunt nostrae preces? qualis oratio? Viri praeter paucos mercaturis uacant, uxores ipsorum ministrae ad officium mammonae sunt. Pauci admodum mecum ad orandum relinquuntur, & hi taedio affecti oscitantesque, ac continuo huc illuc se uertentes: denique obseruantes quando is qui psalmos canit, uersus expleat, ut tanquam ex uinculis ac aliqua custodia ex templo liberentur. Pueri autem parui quid ex hac calamitate publica degustant? qui libellos in scholis relinquentes, & nobiscum conclamantes, remissionem potius ac uacationem a discendi labore nostram communem tristitiam existimant, & cura se aliquantulum assiduitateque studiis leuari, & in libertatem uenire propterea putant. Adulorum uero hominum multitudo ac uulgi peccatis obnoxium per urbem remissi ac temere discurrunt gaudentes & hilares: qui horum causam malorum in proprijs gerunt animabus, calamitatemque hanc ipsi nobis excitant & causantur. Infantes postremo infortes & minime sentientes ad confessionem in templo conueniunt, nec causam dantes ipsi de rebus tristibus, neque rursus ab ijs nos liberare ualent, cum nullam salutem notitiamque orandi Deum habeant. Tu in medium prodi. Tu, inquam, peccatis oneratus humi procidens clama, suspira. Mitte infantes quae dat aetas puerilia facere. Quamobrem accusatus ac reus absconderis, & eum qui culpa uacat in iudicium pro te statuis? Num illud iudex, quod aliam subditorum more personam substituis? Oporteret quidem illos adesse, sed tecum omnino, non solos. Nonne uides Niniuitas poenitentes ac flentes, ob quae ipsi admiserunt, ad lonam ex ceteris uentre exeuntis exclamations monitionesque: non solum infantes in medium attulisse, sed ipsos ante omnia in peccatis & delictis constitutos, parentes uitam exeuntes pristinam, ieiunijs & abstinentia sese afflictasse. Loco deinde auctarij & infantes addidisse, ac pati simul flereque coegisse, ut luctus omnem aetatem occuparet, & sensu praeditam & sensu carentem: hanc coactam, illam uoluntariam. Ex quo misericors deus ipsos fastus luxumque ponentes, & humilia sentientes animaduertens, & minas remisit, & poenas quas daturi erant, auertit, & loco calamitatis laetitiam hilaritatemque publicam tribuit. O tempestiuam poenitentiam. O sapientem & officiosum luctum. Nam neque ratione carentia a tristitia immunia esse permiserunt, sed ipsa bruta ieiunare, ac questus edere coegerunt. Vitulus enim a bucula separatus dulci caruit ubere. Agnus paruulus iam sub ulnis maternis non erat. Matres alia, alia foetus stabula tenebant. Voces inter se miserabiles edebant, uicissimque clamabant. Nati sitientes ubera materna desiderabant. Matres uero naturali quadam pietate, misericordiaque commotae natos mugitu uocitabant. Infantes uicissim sitientes & esurientes uehementissimo eiulatu propere rumpebantur. Grauidae naturalibus doloribus stimulabantur, & hac ratione poenitentiam illorum ad communem uitae doctrinam diuinus sermo scriptis mandauit. Senex apud illos lamentabatur, & caniciem suam uellicabat: adolescens & iuuenis uehementius plorabat: pauper ingemiscebat: diues oblitus delictorum, afflictionem illam castigationis locuto exercebat. Rex ipse Niniuitarum splendorem ac gloriam suam in pudorem mutauit,

A tavit, purpura, coronaq; ac sceptro positis, sacco sumpsit, cinere caput inuoluit, thro-
no relicto humi confedit. Peculiari ac regali relicta lautitia, unà cum populo lamen-
tabatur, quasi unus è numero multorum factus: quoniam cōmunem omnium Do-
minum iratum conspexit. Hæc itaque erat seruorum sensatorum sapientia: talis er-
rat peccatis obnoxiorum pœnitentia. Nos autem peccata uelociter quidem prom-
proque animo admittimus, pigrè uerò postmodum ac serò pœnitentiam agimus.
Quisnam orans aut supplex lacrymam ex ore mittit, ut imbrem terris tempesti-
uum prouocet? Quis scelera relinquēs sanctum David imitatur, qui questibus
ac lacrymis stratum rigauit? Quis hospitum lauit pedes, aut puluerem ex itinere
adpersum absterfit, ut in hac siccitatis calamitate deum exorare ualeat? Quis or-
phanum aliquem paruulum pauit, ut & nobis Dominus frugem telluris aleret, ue-
lut orphanum uentorum intemperantia percussum? Quis uiduæ uictus difficulta-
te afflictæ opitulatur, ut alimenta frugum necessaria recipiat? Scinde libellum æris
alieni iniustum, ut sic peccatum soluatur. Dele grauissimorum scœnorum nomina,
ut terra solitum tibi scœnus reddat. Ære nanque & auro, ac similibus scœcundis me-
tallis præter naturam foetus edentibus, iure germina, quæ naturaliter pariunt, steri-
lia fiunt, & ad habitantium multam fructibus carēt. Nunc igitur n̄ qui auaritiam
tanto studio colunt, & opibus plus æquo inuigilant, ostendant nobis quid ualeant
ipsum thesauri, quæ sit illorum utilitas: siquidem supplicium hoc deus longius
protracturus sit, quos omnes uelociter auro quod cumulant, pallidiores uideas: si
pane qui ob paratam promptamq; copiam heri ab illis & hodie cōtemni solet, ca-
reant. Fac enim ne uæneat annona. Ne in apothecis frumentum sit. Quid tibi mar-
B supium ære grauissimum proderit? nonne cum illo peribis? Nonne aurum tuum
terra est & inutile lutū, cum corpore luto, & ipso sine usu iacebit? Omnia possides,
sed uno & hoc necessario cares, facultate uidelicet te ipsum nutriendi. Fac cum tuis
opibus omnibus, ut unā excites nubeculam, ut modicus imber è cœlo descendat,
ut terra fructus coacta reddat. Solue, inquam, si potes, insolentibus tuis facultati-
bus hanc communem calamitatem. Forsan aduocabis aliquem piorum, qui pre-
cibus, ut Helias Thesbites fecit, calamitatis huius molestiā tollat, qui sit homo in-
ops, pallidulus, sine calceis, sine cubili, sine domo, tantū melota contextus: precibus
ac supplicationibus pro cibo, continentia uerò pro contubernali utens. Quum in-
uiri similis auxilium te sit opus incidere, nonne multo risu tot diuitiarum tuarum
curas persequeris? Num aurum non conspues, & argētum ut sterco ei iicies? quod
antea omnipotens ac iucundissimū uocans humanis usibus subuenire omnino pu-
taueras? Sed scias illud contra te instare, teq; accusare, ac horum malorum causam
dicere, eo quod se possidens non rectè dispensaueris aut erogaueris, quod esurien-
tes præterieris, quod afflictos non respexeris, quod rogantes non sis miseratus.
Per paucos enim mala erumnæq; ad uniuersum populū sæpe perueniunt, & unius
ob noxam tota quandoque gens eueritur. Achar sacrilegium admisit, ac totus est
ad afflictus exercitus. Zambri cum scorto Madianitide concubuit, ac Israël pœnas
dedit. Igitur filij charissimi, omnes priuatim ac publicè nostras cōsciētias examine-
mus, præsentī siccitate ueluti pedagogo cui piā, unumquencq; nostrū propriū delicti
admonenti attendamus. Dicamus & nos sensatè cum beato Iob: Manus Domini

est, quæ tetigit me. Potissimum autem calamitatē hanc proprijs peccatis adscribamus. Si uerò & aliud adiungendum est, sit subinde, ut probationis gratia tales calamitates hominibus infligantur, ut per labores probentur, & de ipsorū fide ac constantia, siue sint diuites, siue pauperes, periculum fiat. Vtrique nanque per patientiam exactē probantur, quod & hac tempestate potissimū declaratur. Hic si diues ex inope factus, liberalis, beneficus, misericors existat: ille si ex diuite pauper, a quo ferat animo, minimē deum incuset. Ego nanq; nō solum audiui, sed & per experientiam plurimos cognoui, qui donec in uita felices, ac in rerū copia uersantur, uetōq; nauigant secundo: & si non perfecto animo, mediocri saltem omnīū datori gratias agerent. Si uerò res cōmutentur, ut ex diuite fiat pauper, corporis robur corrumpatur morbo, gloriæ splendor uertatur in ignominiam, maximē tunc ingratos in autorem uideri, deum uerbis sacrilegis incusare, preces ac supplicationes negligere: & non ut Domino patriq; castigati gratias agentes, sed ut aduersus debitore quendam contumacem profanos questus edentes. Sed desine, desine quæso, talia mente cogitationeq; uersare. Cumq; deum res insolitas præter naturā & anni tempora ostendentem uideris, sic tecum loquere, sic existima. Num deest Domino facultas fructus edendi, ac homines nutriendi? Quonam modo? Cum sit Dominus cœli, ac totius dispositionis rerum & tempora, & anni tempestates dispense, simulq; omnia gubernet, & quasi chorum quendam probè ordinatū anni tempestates ita inter se mutua successione disposuerit ac determinauerit, ut uarietate sua uarijs nostris ac differentibus usibus subsidio sint, & iam pro temporis ratione humectetur tellus: Deinde succedat æstus, & postea frigus suam anni portionē obtineat, & postremo effecerit, ut & siccitatis usu nō careamus. Palam igitur cū sit, inquis, eū posse rebus adesse, easq; uti uult administrare, potētiae bonitatem nō esse coniunctā quis dubitet? Nec ista rationē habent. Quānā enim necessitas, si bonus non esset, eū ad creatum hominē impulsisset? Quis, inquā, tam uehemens impulsor conditorē minimē uolentem humū sumere, & ex luto tantam excitare pulchritudinē coëgit? Quis hominis formæ ad imaginē suam iam cōstitutæ rationē addere suasisit, ut artū disciplinarumq; capax esset, & de rebus altissimis philosopharetur, quas sensibilibus modo attingeret? Quin si deo insitā bonitatem rectē consideres, uel hoc tempore (quanquā duro) minimē deficientē uidebis. Quis (dic mihi) prohibet hanc quā admiraris siccitatē, non potius esse orbis incendiū ac cōflagrationem? Solem insuper à uia solita errantem, & terrenis propinquantē corporibus omnia cremare? Ignem denique de cœlo descendentem mortales omnes ob eorum scelera iure punire? Quamobrem te homo, te inquā, considera, tuamq; pensita conscientia. Nec pueris sub pædago constitutis similis fias, qui castigatione irati scindunt libellos: patri uerò consulenti ac cibum prohibenti uestem concerpunt, uel matris ora unguibus petunt. Nam & nauclerum tempestas, & athletam stadium, & ducem pugna, magnanimum calamitas, Christianum uerò tentatio probat & examinat. Res tristes animam ut ignis aurum arguunt. Pauper es; ne terrearis. Mœror nanque plus æquo sumptus, peccatorum causa efficitur. Dum mente mœrore sepulta impossibilitatis uertigo, & desperatio suboritur, ex desperatione uerò ingratitude generatur. Sed spem firmam in deum retine. Etenim putas illum angustiam tuā non uidere? Victum

A Victum alimentumq; in manibus quidē habet, largitionem uerò differre solet, ut constantiæ periculum faciat, & mentem mortaliū uideat an ingratīs ac scurrīs & parafitis similes sint. Illi nanq; donec in ore cibū habent, benedicunt, assentantur, admirantur: mensa uerò parumper negata, quem paulò antè ob uoluptatem ueluti deum adorabant, maledictis tanquā saxīs petunt atq; lacerant. Ingredere aliquantulum uetus ac nouum testamentum: in utroque sanè inuenies permultos diuersis nutritos dei prouidētia modis. Carmelus mons sublimis ac desertus Heliam item desertum habuit, uaticū cibuscq; ei spes erat in deo. Et cum ita uiueret, fame tamen extinctus nō est, sed auium rapacissimi ac uoracissimi corui cibum ei attulere: & qui alienas solebāt escas inuadere, uiro iustissimo ministri fuere: naturæ quoq; obliti in pane carneq; ei afferendis Dominico præcepto paruerūt. Quod autē ista uiro dei attulerint corui, ex sacra historia cognouimus. Lacus itē Babylonius iuuenē habuit Israëlitam: captiuum quidem casu, animo uerò ac proposito liberū. Ad hūc leones esurientes immissi præter naturā abstinuere. Pauit eum Abacuc ab angelo cum obsonijs longè deportatus: & ne uir sanctus inedia premeretur, tēporis momento tantum ueniendo penetrauit, quantū à Babylonia distat Iudæa. Quomodo rursus populus dei in deserto, præsentē Moysē, annis quadraginta uixit? Non erat ibi qui serareret, non qui araret, nec bos, nec area, non torcular, non cella penuaria, uictū tantū inaratū infatumq; habuere. Aquas etiā non prius uisas, sed pro tēpore ad usus erūpentes petra subministravit. Desino singula dei prouidētiæ monumenta cōnumerate, quibus sæpenumero paternū animū erga mortales demonstrauit. Te itaq; hortor fili, hāc animo generoso calamitatē more Iob parūper sustine, ne à fluctibus ac tempestate subuertare. Nihil de uirtutis præmio quā geris amittas. Ut pretiosum quoddā depositū gratiarū actionē in anima tua custodias, & recipies tu quoq; duplicē illius iucunditatē. Reminiscere Apostolici dicti: In omnibus deo gratias agite. Pauper es: aliū uidere licet omninō egentiorē. Tibi decē dierū frumentū, illi unius est. Tu bonus ac benignus quod tibi superest adijcias ubi deest. Ne uerere ex paruo dare. Ne tuum cōmodum cōmuni præponas periculo. Si enim unus tantū sit tibi panis, ad fores autē rogator adsit, deprome illū: Dans uerò manus in cælū tolle, dicq; miserabilia hæc & benigna uerba: Vnū hunc panē habeo, quē uides Domine. Et occasio periculi est. Ast præceptum tuū mihi propono, & de modico do fratri esurienti. Da & tu Domine periclitanti seruo tuo. Noui tuam bonitatem, tuę potentiæ cōfido, quod non diu tuā gratiam differes, sed breui quum tibi placuerit affatim dona tuæ magnificentiæ patebunt. Quod si ad hunc modū feceris ac dixeris, nō dubiū quin panis hic quem in hac dabis angustia agriculturæ semē ac copiā suppeditabit, multūq; tibi ex terra scenoris reddet arrabo cibi futuri misericordiæ cōciliator. Dic rursus illud Sidoniæ mulieris uerbū, quod maximè huic proposito quadrat, opportune historię illius memor. Viuit Dominus, q; hūc solum in domo habeo, quē ego & filij mei edamus. Tu quoq; similiter olei lechitū gratia dei referatū habebis, nec minus farinæ hydriā cōtinuò plenā, si ex eo quod habes dederis. Qui enim dando diuinæ gratiæ confidunt, puteos imitantur, qui cōtinuò exhauri minimè deficiūt, sed duplo copiosiores euadunt. Si eges, deo diuiti fac sceneres: crede inq; illi, qui quod afflicto datur, perpetuò quasi suæ personæ datū amplectitur, & de suo reddit, dignū ubiq; fideiussor, terra mariq; apertos habēs thesauros.

Quod

Helias à coruis pastus

Daniel ab Abacuc.

Israhelita in deserto.

Quòd si nauigas, mutuū repetes. In medio maris sortē cū scœnore capies. Magni c
 ficus em̄ est in dādo scœnore. Esuriētis morbus, fames inq̄, miserabilis est afflictio.
 Humanarum calamitatū caput est fames, cuiusuis mortis genere duriorē adferens
 finē. In alijs nancq; periculis uel ensis cuspide citò interibis, uel ignis impetus breui
 ter uitā extinguit, aut ferarū dentibus mēbra statim discerpta intereunt, quē quidē
 dolorē moriēti minimē protrahūt. At famis diuturnius malū, ocus torquet, lentius
 tabefacit, sensim occidit. Naturalē nancq; humorē absūmit, calorē refrigerat, innatā
 ac uegetam corporis habitudinē deterit, uires paulatim debilitat, ossibus caro uelut
 aranearū tela cohæret. Coloris flos sanguine deficiēte refugit. Albedinis splēdor ē
 sūmo corpore discedit, & pallor ac liuor insurgit. Genua infirma ac per uim tracta
 cōspiciuntur. Vox tenuis & imbecillis. Oculi infirmi in suis cauīs, non secus thecis
 recōditi, quā in putaminibus nuces uisuntur. Ossa tantū pelle operta. Vēter uacu
 us ac collapsus tumore, uiscerūq; solita productione caret, ac dorsi tantū ossibus su
 stentatur & hæret. Igitur faciē hanc corporis miserā, qui cōniuens præterit, quali di
 gnus erit pœna. Quod crudelitatis genus proseq̄ dicet: Quomodo inter immanissi
 mas feras nō cōnumerari ut exēcrāus ac hominū interfector dignus erit? Qui em̄
 morbo periculoso, si liceat nō occurrat, eadē qua ille qui sibi ipsi manus infert, pœna
 dānabitur. Quid fames nō cogit? Naturæ leges sepe peruertere ac transgredi mul
 tis suadet, & hominū corporibus uel propinquorū uesti. Matrē quē peperit, a
 impulsit in uentrē malē recondere. Quam traggēdiā Iudaica cōmemorat historia, a
 Iosepho graui autore cōscripta, quando uidelicet dirē calamitates Ierosolymitanos
 pœnas iustas propter impietate in deū dantes apprehenderūt. Quantū deniq; ce
 tera antecellat charitati esurientē pascere, ex ipso cōseruatore conspice: qui quā alia
 sape prætereat humana incōmoda, esurientes respiciens. Misericordia moueor, in
 quit, super turbā hāc. Idcirco in extremo iudicio ubi iustos alloquit̄ ordine primus,
 & ut cæteris honoratior qui pauperē nutrit, accersit. Qui panē administrat ante
 omnes promouetur, liberalis deniq; præ cæteris in uitā præmittitur. Ex altera uerò
 parte & illiberalis ante alios omnes peccatores igni traditur. Quāobrē te fili tēpus
 hoc ad parentē mandatorū omniū uocat atq; expectat. Caue atq; cōsidera ne tā
 ta diei festi & cōciliationis opportunitas te prætereat. Fluit enim tēpus, nec moran
 tem aut incautū expectat. Properāt dies isti cunctabundū prætercurrētes. Atq; ut
 fluminis impetū sistere nō licet, nisi primis fluctibus resistēs obtemperātem aquā
 reddiderit: sic nec tēpus suis coercitū angustijs retinere, neq; itē præteritū reuocare,
 nisi à frōte properāte occurrēs in usum cōuertas tuū. Ideo tu quoq; charitatis præce
 ptū tanquā aufugiens his tibi diebus ad tuā oblatū salutē cōprende & adimple, ca
 ptūq; in ulnis asserua tuis. Da parua, ut magna recipias. Solue ueteris culpæ reatū
 per cibi cōmunicationē. Sicut enim malē edēdo, maleq; cibo utendo Adā peccatū
 incurrit: sic in fame laborantibus per cibos opitulādo à peccatis soluemur, sed per
 populi Christiani atq; attēdite: hæc dicit Dominus, non quidē perseipsum, sed per
 suos seruos ut instrumēta clamās, ne nos qui rationis participes sumus, brutis cru
 deliores uideamur. Illa nancq; terrē nascētibus, ut naturaliter cōmunibus sine disci
 mine utūtur. Nā & ouīū greges unū & eundē pascūt montē, equorū multitudo eū
 dē cāpū. Deniq; singula hoc modo inter se uictū necessariū mutuò suppediāt. At
 nos cōtrā, quē sunt cōmunia propria facimus: quæ sunt multorū soli possidemus.
 Vereamur

Pascere esuriē
 tem inter ope
 ra pietatis cor
 pora primū.

Vereamur atq; imitemur Græcorum humanum uiuendi modum. Apud nonnul
los illorum humana cōsuetudo unam mensam, communem alimoniam, domum
unam, frequentem prope populum constituit. Sed externa dimittamus, & tria illa
millia epulo piscium à Domino excepta præcipue nobis succurrant. Deniq; cœtum
Christianorū primū illum æmulemur, quibus ab initio cōmunia erant omnia, ui
ta, anima, concordia, mensa item cōmunis, fraternitas indiscreta, charitas nō ficta:
multa simul corpora unum faciens, diuersasq; animas in unā concilians uoluntatē.
Multa (si quæres) alia exempla utriusq; testamenti, quæ sunt ad fraternā dilectionē
imitandam, reperies. Si senem esuriētem uideris, fac nutrias, ut Ioseph Iacob. Si ini
mico occurras adflicto parce iræ, ne expellas uindictæ cupidus, sed potius nutrias,
ut ille quondam fratres à quibus uenditus fuit. Quū in iuniorem incideris egētem,
funde lacrymas, ut ille super Beniamin fratre senectutis filio. Quòd si forte te aua
ritia ut regina illa Ægyptia Ioseph, tentauerit, sciderit quoq; tibi uestem, ut manda
tum diuinum contemnas, ut se, aurum, ac res terrenas amantem cōtra Domini tui
præceptum amplectare, ubi cogitatio subierit præcepto Domini repugnans, ani
mumq; sobrium ad auaritiam impellens, & ad negligendam fraternā dilectionē
cogens, atq; ad se cohibens, rumpe & tu illius uestem, rei q; indignitate motus sece
de, Domino fidem serua, ut ille Putipharo seruauit. Necessaria cibaria uno anno di
stribue, ut idem per annos septē. Ne cuncta uoluptati tribuas, nōnihil animæ tuæ
referua. Duasq; tibi putas esse filias, mundanæ conuersationis prosperitatē & uitā
cœlestem. Si meliori cuncta dare nolueris, diuide saltē ex æquo intemperāti filiæ &
modestæ: ne uidelicet præsentē uitam ita opibus ac delitijs affluentē reddas, ut alte
ram inopē, ac laceris opertā uestibus relinquo. Vt si te oporteat in cōspectum dei
nostri ac iudicis Iesu Christi, sponsę formā ac uitam secundū uirtutem habētem ue
nire, noli sponsam inornatā sponso offerre: ne cōspiciens ille uultum auertat, despi
ciat, cōplexum neget. Sed eā decēti ueste ornatā nuptiarū tempori seruabis, ut unā
cum cæteris prudentibus uirginibus charitatis perpetuū ignem, ac lāpada oleo cō
tinuo refertā habēs, in thalamū recipiatur. Deniq; ut prophetica illa uerba, quę ad
animā tota referri uidentur, re atq; actione laudabili roborētur: Astitit regina à de
xtris tuis in uestitu deaurato circūdata uarietate. Audi filia, & uide, & inclina aurem
tuam, & cōcupiscet rex decorem tuū. Hæc Psalmista de humani corporis forma lo
qui uisus, ad animæ decorem rectius traducūtur. Siquidē ex singulis ecclesia diuer
sam in unū cogit multitudinē. Tu provide ne præsens ac futurū malè tractes, nē ue
ob cupiditatē ac lucrū inhonestū quod futurū est prodas. Corpus nanq; tuū tuæ
uitæ notitiā relinquet. In aduētū uerò expectatū iudicis tu te ab æterna gloria & mul
ta bonorū fruitione excludes: proq; his ignem tibi perpetuū & pœnas nunq; desi
turus aperies. Noli putare hæc à me timoris gratia incutiēdi more matris aut nutri
cis alicuius tibi instar inaniū terriculamentorū dicta. Nam illæ plorantibus pueris
formidanda & incōdita quædā minari, ut à cœpta peruicacia desistāt. Hæc filij cha
rissimi, nō fabula, sed uera narratio infallibili sam antea uoce confirmata: quoniā (ut
scitis) iota unū aut unus apex secundum Euāgelij sententiā non præteribit. Sed &
corpus illud quod in oculis sepulchri corrumpitur, resurget: & anima per mortem
exclusa corpus iterum inhabitabit. Omnium ratio gestorū diligēter examinata, fa
cta quorūlibet clarē manifestabit, non externis instantibus, sed ipsa conscientia te
ste, ac

ste ac palam accusante: demum ita cuiq; ut est meritis, à iusto iudice Domino nostro Iesu Christo retribuetur, cui gloria & imperium in aeterna secula, Amen.

S E R M O D E I E I V N I O .

Confite, inquit, tuba in neomenijs, in insigni die solennitatis uestrae: quia praeceptum in Israël est. Hoc praeceptum Propheticum est: nobis autem omni tuba clarius, & omni musico instrumento insignius, hanc horum dierum celebritatem ea quae nobis leguntur significare videntur. Non uimus enim ieiuniorum gratiam ex Esaia, Iudaicum quidem ieiunij modum uiruperante, at uerum nobis ieiunium ostendente: In die, inquit, ieiunij conuenitis debitorum uestros, fora contentionesq; exercetis. Solue colligationes impietatis. Et Dominus: Noli fieri tristis, sed laua faciem & unge caput tuum. Viuamus igitur fratres dilectissimi, ut edocti sumus: ne item & nos tristes in his succedentibus diebus efficiamur, sed hilariter (ut decet sanctos) erga eos disponamur. Nullus nanque laevis ac tristis coronatur. Nemo item mente deiectus trophaeum figit, ne curatus liberatusq; mœreas. Absurdum profecto in animae salute non lætari, sed ob ciborum abstinentiam dolere, ac magis gratificari uelle uentris uoluptati, quam curandae animae. Satietas namq; corporis habet hilaritatem: ieiunium uero animae lucrum atq; salutem. Gaude quod tibi à medico pharmacum necans peccatum præbetur, Sicut enim in uisceribus puerorum uermes grassantes, quibusdam acutissimis medicinis expelluntur: sic peccatum in animo profundo radicum ieiunium introductum interficit, quod dignè ita uocatur. Unge caput, & laua faciem. Ad mysteria te hic sermo uocat. Qui ungit, iam unctus est. Qui lauat, ablutus est. Rationem membrorum ad interiora referto: Animam à peccatis laua, caput unge chrismate sancto, ut particeps Christi reddare, atq; ita demum ad ieiunium accede. Ne obscures faciem tuam quemadmodum hypocritae faciunt. Obscuratur autem facies quando mens & interior affectus cōmento aliquo aut simulatione extrinsecus obūbratur, ueluti sub tegumēto quodā mendaci cooperta. Hypocrita, hoc est histrio uocatur, qui in theatro alienam personā sumit, ut seruus existens saepenumero domini, & priuatus regis. Sic & in hac uita ad suos mores orchestras atq; theatrū exercent, qui alia corde gerentes, alia extrinsecus hominibus præ se ferunt. Ne obscura facies qualis es, talis appareat. Ne te in squalidi tristisq; formam conuertas, ut abstinentiam ostentans, gloriam ex hominibus inanem consecreris. Sicut enim ex beneficentia tuba publicata nulla utilitas: sic ex ieiunio palam iactato nullum lucrum. Facta enim per ostentationem nequaquam ad futurum seculum fructum extendunt: sed in hominum laudem conuertuntur. Prodi igitur aperto serenoq; uultu ad ieiunij munus. Vetustum quidem munus est ieiunium, nunquam senescens seu tabescens, sed cōtinuò uigens florensq;. Putas me uetustatem ieiunij ex lege sumere? Et lege antiquius est: Idq;, si me parumper audieris, scies. Noli existimare diem propiciationis apud Israël septimi mensis die decima cōsecratum esse ieiunij principium. Historias paululum percurrere, uetustum ipsius uestigia initium. Patrum thesaurus est. Quicquid uetustate excellit, uenerabile est. Ieiunij caniciem diligenter uenerare: homini primo coæuum est, in paradiso prius institutum. Mandatum prius Adam accepit: De ligno scientiae boni ac mali ne comedatis. Hoc autem, ne comedite, ieiunij simul & abstinentiae lex est. Si enim Eua à ligno abstinuisset, non profecto hoc nobis

*Laus ieiunij à
uoluptate.*

A nobis opus esset ieiunio. Valentes namque medico non indigent, sed male habentes. Ob peccata sauci sumus, per poenitentiam uero sanamur. Poenitentia quoque citra ieiunium uana est. Terra namque execrabilis sentes ac tribulos tibi parit. Ad lugendum, non in deliciis agitandum constitutus es: per ieiunium deo satisfacias. Sed & in paradiso comoratio ieiunii quaedam est imago: non solum quod angelis homo in ratione uictus similis ob paucorum indigentiam existit: sed quoniam quaecumque hominum industria postea repperit, nobis in paradiso permanentibus adinuenta nondum erant. Nondum uini potatio, nondum animalium sacrificia, non denique erant, quaecumque nunc mentem inquinant humanam. Itaque quoniam non ieiunauimus in paradiso, eiectioni sumus. Ieiunemus ergo, ut ad ipsum reuertamur. Nonne uides Lazarum, quomodo per ieiunium in paradysum est ingressus? Noli Euae inobedientiam imitari, ne rursus serpentem accipias consiliarium carnis curae cibum subiicientem. Neque corporis imbecillitatem, ualitudinemque cauferis. Non enim mihi, sed omnia uidenti haec facis. Ieiunare non potes dic, quaso: grauare uero corpus esculentis plus a quo potes? At debilibus non ciborum luxum, sed abstinentiam ieiuniumque medicos uidi precipientes. Quomodo tete excusas? Satur esse potes, abstinerere parumper non potes? Quid facilius, quaso, uentri, cibi tenuitate noctem tolerare, an ciborum copia oneratum iacere? imò ne iacere quidem, sed magis crebro huc illuc ob coenae grauitatem distentum ac molestatum uerti ac torqueri? Nisi forte dicas, gubernatores nauem comeatibus ualde oneratam melius seruare, quam leuem & expeditam. Nam multitudine plenam ac grauem paruus undae impulsus demergit. Ea uero quae mediocrem retinet ponderum sarcinam, facile fluctibus supernatat cum nil eam impediatur, quin in sublimi uersetur. Sic & hominum corporibus continua saturitate grauatis solet euenire. Facile namque per agrotationes submerguntur. Firmiore uero, ac uegetiore habitu leuis reddit cibus: & expectatum ex morbo incōmodū, sicut tempestatē insurgentē effugit: & praesentē iam, iamque intentantē asperitatē, ueluti turbinis cuiusdam impulsus ab se reijcit. An ociosum esse laboriosius putas, quam currere: & quiescere quam luctari: quandoquidem in deliciis esse magis quadrare dicis infirmis, quam tenuiter uiuere. Vitalis enim uirtus, breuem ac tenuem uictum facile quidem digerit, magisque nutrimentum praestat: multitudinem uero uarietatemque ciborum suscipiens, deinde ad concoctionem deducere non ualens, uaria morborum genera creat. Sed ad historiam de ieiunii uetustate reuertamur. Sancti omnes, ueluti hereditatem quandam ex patribus acceptum ieiunium ita seruauerunt, ut pater filio per manus traderet: unde & ad nos usque ista ieiunii possessio conseruata est. Non erat in paradiso terrestri uinum, non animalium sacrificia, *Ieiunium Noë* non carniū usus: post diluuium, & uinum repertum est, & dictum, ut olera, uescimini quibuslibet: posteaquam desijt perfectio, tunc admissae sunt delitiae. Noë exemplum gerit sobrietatis qui uini usum ignorauit. Nondum enim uenerat in uitā mortalium, nec in usu & consuetudine habebatur. Cum igitur neque uidisset antea neque bibisset uinum. Noë ipsius nocumento lesus imprudenter cecidit: plantauit enim, inquit, scriptura Noë uineā, & bibit de fructu eius, & inebriatus est: non quod uini porator esset, sed quod experientiam uini non habens, ignorauerat bibendi illius mensuram. Sic itaque uini usus post paradysum inuentus est. Ex quo sanè apparet, *Moseos.* ieiunii & abstinentiae decus antiquissimum esse. Sed & Moysen per ieiunium nouimus in

*Eſau.
Samuelis.
Samſonis.*

Helie.

Helisai.

Amianti natura.

mus in montē ascendisse. Neq; enim aliter ausus esset uerticem fumū emittentem adire, atq; in caligine uersari, nisi ieiunio munitus. Per ieiunium mandata dei digito in tabulis conscripta suscepit. Item supra montem, ieiuniū legis latæ cōciliator erat: inferius uero gula ad idololatriā populum deduxit ac contaminauit. Sedit, inquit, populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Quadraginta dierū laborē ac perſeuerantiam, dei sermo continuò ieiunante ac orante, una tantum populi ebrietas cassam irritamq; reddidit. Quas enim tabulas dei digito conscriptas ieiunium accepit, has ebrietas cōtudit: Propheta sanctissimo indignū existimante, uinolentū populum ex deo legem accipere oportere. Vno enim temporis momento ob gulam, populus ille per maxima prodigia dei cultum edocta, in Ægyptiā idololatriā turpissimè ruit. Ex quo si utrunq; simul conferas, uidere licet, quomodo ieiuniū ad deū ducat, delitiæ uero salutē prodant. Redi ad priora. Quid Eſau inquinauit, seruūq; fratris reddidit: Nōne cibus unus, per quem primogenita uēdidit: Samuelē uero nonne precatio cum ieiunio matri largita est: Quid etiam fortissimum hominum Samsonem & indomitū reddidit, nōne ieiunium, per quod in matris uentre conceptus est: Ieiunium illum concepit, ieiunium nutriuit, ieiunium uirum ac fortem fecit, quod sanè angelus matri praeceperat, monens, quacūq; ex uite procederēt ne attingeret: non uinum, non siceram biberet. Ieiunium Prophetas gignit, potentes confirmat atq; roborat. Ieiunium legiflatores sapientia refertos facit. Animæ optima custodia, corpori cohabitatio secura, fortibus uiris munimentum & arma, athletis & certantibus exercitatio. Hoc præterea tentationem expellit: ad pietatem inungit, sobrietatem familiarem reddit, modestiam generat, in bellis fortem reddit, in pace quiescere docet, Nazaræum sanctificat, sacerdotem cōsecrat. Neq; enim fas sine ieiunio sacerdotem attingere sacra, non solum in mystico nunc & uero dei cultu, sed & in figurato ex lege introducto. Ipsum nancq; ieiunium Heliam magnæ uisionis spectatorem reddidit. Quadraginta nancq; dierum ieiunio animam purgās, in spelunca Horeb meruit (quantum fas est homini) deum uidere. Ieiunans quoq; uiduē filium incolumē reddidit, ac fortis potensq; per ieiunium cōtra mortem apparuit. Ex eius item ore ieiuno uox exiens, cœlum populo peccāti tribus annis & sex mē-sibus clausit: ut eorum cor durum, duramq; ceruicē molliret: maluit seipsum quocq; tali calamitate condemnare. Quamobrē, inquit, uiuit dominus: Si erit aqua super terram, nisi, per os meum: induxitq; per famem omni populo ieiunium, ut delitiarum ac remissę uitæ uitiū corrigeretur. Helisæo autem qualis erat uita: Quomodo apud Sunamitidem hospitio exceptus est: Quomodo item & ipse Prophetas ex cepit: Nōne agrestibus holeribus & modica farina hospitalitatis beneficentiā adimpleuit: ita ut propter adiunctam holeribus colocyntidā agrestem, de morte periclitaturi fuerint, qui gustaturi erant, nisi per ieiunantis precationē uis ueneni extinc-ta fuisset. In summa, & ut breuiter dicā, ieiuniū sanctos omnes deo proximos cōciliatosq; reddidisse inuenies. Est quēdā natura corporis, quā defecata uocant quę in flāma cōstituta, in carbonem uerti uidet, inde uero erepta, quasi per aquā abluta & purgata purior redditur. Talia erant triū puerorū corpora illorū apud Babylo-nē ex ieiunio uisa. In magna nancq; camini flāma, uelut aurei natura existētes, ignis uim & nocumentum superarunt. Imò longē auro potentiores uisi sunt. Non enim absumpsit eos ignis, sed conseruauit incolumes, quamuis nihil flammam illam su-

stinuisset.

astinuisset: quā & bitumen & pix & sarmenta, circumposita in cubitorum .49. altitudinē excitabant, quæ & uicina depascens multos circa Caldæos astantes absumebat. Talē igitur pyram pueri ieiunii ingredientiē, uelut aërem leuissimū roscidumq; calcantes, in tam uasto igni respirabant, nec unum ex capillis quidē amiserunt: tantum eis præstitit in ieiunijs educatos fuisse. Daniel aut uir desideriorum, panem tri- Danielis. bus hebdomadis minimē comedens, nec aquam bibens, etiam leones ieiunare docuit in lacū descendens. Velut enim ex lapide aut ferro uel alia duriore materia factus esset, dentes in eum minimē figere potuerūt leones. Ieiuniū enim corpus illius instar ferri cādētis in aqua tincti obduratū & Leonibus inuictū reddidit. Os em̄ cōtra sanctū non aperuerunt. Ieiuniū extinxit uim ignis, obturauit ora leonum. Ieiunium insuper orationē in cœlum defert, uelut ala quēdā ei coniuncta, & ad superiora tendens. Ieiuniū domorum augmentum, sanitatis mater, iuuentutis pædagogus, ornamentū senioribus, iter facientibus opimum uaticum, cohabitantibus securus contubernalis. In matrimonio insidias uir non metuit uxore uidens ieiunantē, uxor item uirum idem facientem animaduertens, zelotypa nunquam erit. Quis ob ieiunium propriā diminuit domū? Fac periculū, numera hodie quæ sunt intus, numeradeinceps, nihil uidebis ob abstinentiā diminutū, nullum animal mortē timebit, nusquam effundetur sanguis, uellam aduersus animalia mortis sententiā emittet uenter innocuus. Vacat coquorū gladius, mensa sponte natis parata cibus, satis erit. Sabbati lex data est Iudæis: Ut iumentum, inquit, tuum, utq; puer tuus quiescat. Ieiuniū sit quies à laboribus, quos serui aliq; operarij anno continuo tolerant. Parce tūc coquo. Da libertatē mensas preparare solito: sine uacare pincernæ manū. Desinat aliquatū tot ciborū secundarūq; mensarū uarietates struens. Quiescat aliquādo & domus ipsa ab innumeris illis tumultuationibus & à fumo & nidore deniq; à sursum deorsum cursitantibus, & uentri tanquam moroso cuidā & imperioso domino seruientibus. Omnino & uectigaliū exactores subditis suis parum aliquandoremissionis permittunt: det ergo & uenter aliquas inducias. Quinque saltem dierum inducias & uacationem tribuat. At improbus & insatiabilis, continuo petens, & nunquam accepti gratiam habens, accipit hodie, cras oblitus erit. Quando enim expletus est, tunc de abstinentia philosophatur: ubi inflatus est, nihil præceptum & sapientiæ reminiscitur. Ieiuniū usurę naturam nō nouit, ieiunantis mensa fecius non sapit. Ieiunantis filiū orphanum debitū paternum, ueluti serpens quidam deuorans, minimē attingit. Deniq; ieiuniū lætitiæ quædam occasio. Sicut enim sitis dulcem subministrat potum, ac fames dulcem omnino præparat mensam: sic ciborum degustationē ieiunium suauissimū reddit. Interpositū nanq; & deliciarum cōtinationē intercidens & abscindens, desiderabilem suauemq; longē ciborū repetitionem, ut peregrinā ac restitutam reddet. Ex quo si uolueris iucundā tibi mensam preparare, sume ex ieiunio mutationē atq; interuallum. Tu uero ob copiam superuacua, affluentesq; nimium delitias, ueras gulæ delitias ac uoluptatem amittis: dum nimium delitias sectaris, uoluptatē deliciarū perdis. Nihil enim tam desiderabile, quā uoluptas interrupta ac minimē cōtinuata. Nam ea quorū rarus est usus, longē melius dulciusq; sapiunt. Sic & ille qui nos creauit, per uicissitudinē rerum, eorū quæ dedit gratiā nobis præstantiorem tribuit. Nōne uides solem post noctem clariore apparere? Et uigilantia post somnū dulcior, & sanitas post morborū experientiam

longè est charior. Ita & mensa post ieiunium optatior est pariter, diuitibus laetèq;
 uictitantibus, atq; illis qui tenui & frugali mensa utuntur. Time diuitis illius euange-
 lici exemplum. Illum namq; uitæ delitiæ igni tradiderunt. Non enim ob iniustitiam,
 sed ob mollem uictum at dentis camini flammis perpetuo obruitur. Hunc itaque
 ignem ut extinguamus, aqua opus est. Nec tantū ad futura consequenda ieiunium
 facit, sed etiam ad corporis salubritatē. Nam oprima habitudo ad summū ex molli-
 bus rebus deducta, faciliorem habet ad morbos occasionē, cum labefactata natu-
 ra carnis pondus non diu ferat. Vide miser ne aquam nunc fastidians, post hanc ui-
 tam, aquæ guttā (ut diues ille) desideres. Nullus enim ex aqua factus est ebrius: nul-
 lius nunquam caput ex aqua grauātū, dolore affectū est. Nullus aquā p̄ns alie-
 nis pedibus est usus, neu pedes eius ullius unquam ope indiguerunt. Nullis etiam
 manus aqua irrigatæ, auxilium expectauere. Superfluum enim quod digestionis re-
 siduū est & incoctum (quod delicatis necessariò euenit) morbos uarios corporibus
 generat: At ieiunantis color uenerandus, non impudenti rubore florens, sed ho-
 nesto honorabilèq; pallore ornatus. Oculus præterea mitis ac pius, incessus grauis,
 os uenustū, ac prudētiam præ se ferens, minimè risu immodesto aut cachinno utēs,
 sermonis parcitas, cordis puritas. Reminiscere parūper sanctorū, qui à seculis præ-
 teritis fuere, quibus dignus non erat mundus, qui in melotis & pellibus caprinis ex-
 geni, tribulati & afflictī errauerūt. Illorum imitare uestigia, si & illorū præmia cupis.
 Quid, quæso, Lazarum in Abrahami sinu collocauit, nisi ieiuniū? Iohannis autem
 uita unum erat ieiuniū, qui nec lectum habuit, nec mensam, non terram aratro ap-
 tam, non bouem aratorē, non frumentū, non pistorem, non deniq; quicquid aliud
 in uita necessariū: quamobrē nullus eo maior inter natos mulierū domini testimonio
 surrexit. Paulū quoq; inter alia multa, ieiuniū quoq; quod ipse de tribulationi-
 bus suis gloriando cōmemorat, in tertium cœlū euexit. In summa, dominus Iesus
 qui carnem humanā nostri causa assumpsit, per ieiuniū diaboli insidias conatusq;
 euasit: profectò nos instruere uolēs, ut ieiunijs & exercitationibus & palæstris, nos-
 met ad certamina cum inimicis paratos reddamus: & ut aduersario per abstinen-
 tiam, ansam omnē ad erectionē contra nos eripiamus. Cum alioqui ob diuinitatis
 sublimitatem tentari nequaquam possit, ut homo uoluit, ac in abstinentia sustinuit.
 Post resurrectionem uero, cum in cœlum esset ascensurus, cibo est usus, ut uerā cor-
 poris reuiuiscantis naturā credituris ostenderet. Tu uero si gulæ uacans corpus sa-
 ginabis, mentem procul dubio tabefacies, nulla salutarium ac uitaliū doctrinarum
 alimonia subministrata quarum nullam habes rationem. An ignoras, ut quemad-
 modum in pugna, alterius auxiliū facit ut alter uincatur: sic caro carni per laginam
 addita, spiritum expugnat. Spiritum uero qui iuuerit, carnē in seruitutem redigit.
 Hæc namq; inter se opposita sunt. Si mentem itaq; robustā ac ualentem tibi esse uol-
 ueris, carnem per ieiunium subiugabis. Hoc enim est quod Apostolus ait: Quan-
 tum exterior homo noster corrumpitur, tantum interior renouatur de die in diem.
 Et rursus: Quando infirmior, tunc fortior sum. Non contemnes corruptibiles hasce
 escas? Non desiderabis regalē illam mensam quam omnino pœnitētis uitæ sobrie-
 tas ac ieiuniū præparabit? An ignoras quemadmodum per saturitatē & cibos im-
 modicos, uermes tibi tortores præparas? Quis unquam lautè uiuens & in delitijs
 continuis constitutus spiritualis gratiæ communionē ullam excepit? Moses iterum
 legem

Lazari.
 Io. Baptist.

Pauli.

A legem accepturus, iterum ieiunio opus habuit. Niniuitæ nisi usque ad animalia ieiunassent, euerſionis & ruinæ minas nequaquam euasissent. In deserto autem quorū corpora ceciderunt: nonne illorū qui carnes appetiuere? Illi enim donec manna tantū & aqua contenti fuere, Ægyptios uicere, mare pedibus trāſiere, in eorum tribubus nullus ager ac debilis fuit. Postquam uero carniū ollas quibus in Ægypto nutriti fuerant recordati sunt, inque Ægyptū deſiderijs ſuis reuerſi sunt, terram promiſſiſſionis minimè uiderūt. Nonne igitur exemplū hoc formidas? non horres iniucundū hunc cibum, ne te à ſperatis bonis excludat? Sed ne ſapiens quidē Daniēl uisiones uidisset, niſi ieiunio ſplendidiorē perſpicacioremque animā reddidiſſet. Ex cibi namque craſſitie, ueluti uapores ardentes, more condensæ nebulae conſcendentes, inſaſcendentem & ſpiritus ſplendorē omnino euertunt. Si uero angelorū cibus eſt aliquis, panis eſt, ut ait Propheta: Panem angelorū māducauit homo: nō carnes, non uinū, nō denique quaecumque ijs qui uentri ſtudent, curari ſolent. Ieiunium contra demonū exercitum ſunt arma. Hoc enim genus nequaquam niſi per orationem & ieiunium diſcedit. Talia igitur ſunt ex ieiunio bona. Saturitas autē nequitiae probrique initium eſt. Statim enim delitias ebrietates, ſumptuoſaque ciborum condimenta, omne genus beſtialis laſciuiæ ſubſequitur, imò una concomitatur. Inde homines in equos poſt mulieres inſanientes degenerant propter ceſtrum ex delitijs in animam inductum. Ab ipsis uinolentis natura ſexus peruertitur, atque commutatur: ut in mare ſceminam, & in ſceminam marem quærant. Ieiunium uero uel in matrimonio moderſtia utitur & continentia, ac ab ipsis longè conceſſis abſtinent: & de communis ſententia conſilij, quandoque ad tempus uacant, ut orationi dent operam. Ne tu putaſolum in ciborum abſtinentia ieiunij bonum eſſe: Verum nanque ieiunium maiorum eſt euitatio: Cum ieiunas ſolue omnem impietatis colligationem, ne proximo triſtitiam inferas, æs alienum illi remitte, non fora litesque per ieiuniū exerceas. carnes non edis: fratrem nihilominus edis. Vino abſtines: At contumeliandi libidinem non cohibes. ueſperam ad cibum expectas? At totum nihilominus diem in foro & iudicio conſumis. Vah uobis ebrij non uino tantum, ira & indignatio, animæ quædam ebrietas eſt, ex cordem ac ſtolidam eam ueluti uinum reddens. Eſt item triſtitia ebrietas, mentem ſubmergens. Timor ebrietas eſt, quando quæ timenda non ſunt timentur. A timore, inquit, inimici eripe animam meam. Denique affectus omnis ſeu perturbatio quæ mentem uexat, ac de ſtatu dimouet rationis, iure poterit ebrietas appellari. Cogita parumper iratum, uidebis ob animi perturbationem ebrietate quadam captum, nec ſui ipſius dominum eſſe: ſeſe ignorat, & præſentes, quemadmodum in pugna nocturna irruit in omnia atque offendit: incompoſita loquitur, effrenis eſt, iurgatur, cædit, minatur, iurat, clamat, uociferatur, rumpitur. Fuge iſtam ebrietatem: Sed & eam quæ uini eſt, ne admittas. Ne anteuertas aquæ potionem uinolentia. Ne per ebrietatem ad ieiunium uenias. Non eſt acceſſus ad ieiunium per ebrietatem: neque enim per auaritiā ad iuſtitiam, neque per luxum ad modeſtiam ac pudicitiam: non denique per uitium ad uirtutem aditus eſt. Alia porta ingrediendum. Ebrietas ad luxuriā deducit, paſſim omnia frugalitāsque ad ieiunium. Certaturus antè ſeſe exercet. Ieiunium coepturus ante ſe ad continentiam præparet. Noli legis autorem decipiendo, quinque dierum

Ieiuniū uerū.

abstinentiam per luxum compensaturus, totidem dierum crapulam presumere. Frustra nanque laboras corpus quidem conterens, defectum uero haud corriges. Tutum non est receptaculum, in dolum fractum aquas hauris. Vinum enim perfluit uiam suam decurrēs, peccatum uero remanet. Seruus fugit dominū uerberantem: tu autem singulis diebus caput à uino tentari atque cædi sustines. Vini igitur usus optima mensura, quantum sat est ad corporis sanitatem. Si autem excesseris, cras graui capite ibis oscitabundus, languidus, marcidus, uinum olens. Omnia tibi circum agi, omnia moueri uidebuntur. Ebrietas somnum quidem inducit mortis fratrem, uigilantiam uero simul adfert somni similem. An nescis quis sit quem recepturus es? qui nobis pollicetur, quod ego & pater ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Cur igitur ebrietate præoccuparis, & domino uiam præcludis? cur inimicum permittis tuas munitiones inuadere, teque de statu deijcere? Ebrietas domum non recipit, spiritum sanctum expellit. Ut fumus apes abijcit, sic spirituales gratias crapula reijcit. Ieiunium ciuitatis ornamentum, fori stabilitas, domorum pax, rei familiaris salus. Quod si uis eius ornamentum inspicere, compara diem hodiernam crastinæ, & hanc aspicias ciuitatem ex tumultu & turbine in altam quietem commutatam. Cupio itaque diem hodiernam, crastinæ ueneratione similem esse: & diem crastinam, hodiernæ diei claritate non esse inferiorem. Dominus igitur Iesus nos ad temporis circuitum deducens, det nobis certantibus ut ad ista præludia, firmissimum ac ualidum fortitudinis robur, ostendentes, ad diem coronarum intrepidi pertingamus & nunc salubres afflictiones toleremus, & in futuro seculo meritorum ex ijs quæ rectè fecerimus, præmium apud iustum dei & seruatoris nostri Iesu Christi iudiciū consequi ualeamus: cui gloria & imperium in æterna secula. Amen.

SERMO II DE IEIUNIO PRIDIE DIEI CINERVM.

Orationis uirtus.

Adhortemini, inquit, sacerdotes populum, loquamini ad aures Hierusalem. Maximum quidem momentum fratres dilectissimi ad studiorum alacritatem intendendam, pigros uero & ignauos excitandos habet orationis uis & natura. Ex quo duces in aciem exercitum deducturi, uerbis uirtutem excitantibus uti solent: tantamque huiusmodi monitio uim continet, ut mors sæpenumero penitus contemnatur: & qui in gymnasijs atque ludis exercentur ob coronam consequendam, multū ab ipsorum magistris ad laborum tolerantiam excitantur. Ex quo plures ob gloriæ præmium persuasi, corporis pericula contemnunt. Nunc item mihi Christi milites aduersus inuisibiles inimicos in bellum educturo, ac pietatis athletas da iustitiæ coronas per ieiunium præparati, necessarius est adhortationis sermo. Quid igitur fratres dicam? Hi quos supra narraui, certaminibus ac palæstris legitime studentes, ciborum copia corpora saginant, ut labores superare ualeant. Nobis autem, quibus non est certamen aduersus carnē & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spirituales nequitias necessarium profectò fuerit per ieiunium & abstinentiam ad certamen præparari. Nam oleum quidem athletas inungit: ieiunium uero in dei uia sese exercentes ad pietatis studia firmat atque incendit. Ex quo quantum carnis tibi subtraxeris, tantum spiritualis habitudinis ue-

A dinis uegetationi addideris. Non enim ex corporis lacertis ac uiribus, sed ex animæ robore atq; constantia, tum in cunctis laboribus & aduersitatibus patientia, aduersus inuisibiles hostes uictoria potentiaq; oritur. Est itaq; omni quidem tempore ieiunium utile seruantibus (neq; enim dæmonum malignitas aduersus ieiunantē audet. Et animæ nostræ custodes angeli, libentius ac studiosius eos curāt, qui per ieiuniū purgati fuerint: multo uero magis hoc tempore, quādo per uniuersum orbē circumquaque prædicatio hæc annuntiatur. Nec insula ulla, nec terra, non ciuitas, non gens, non denique locus ullus tam desertus, ubi prædicatio ista nō fuerit audita. Sed & exercitus, & iter facientes terra mariq; , mercatores quoque omnes similiter audiunt libenterq; suscipiunt. Itaq; nemo ē ieiunantium numero sese subtrahat: in quo & generationes cunctæ, sexus omnis, ætas, ordo includuntur. Angeli per singulas sunt ecclesias, eos qui ieiunant, describentes. Vide, quæso, ne ob breuiem ciborum delectationem plectaris, neu te reum ac desertorem aciē angelo describenti constituas. Minus sanè periculum fuerit aliquem in acie scutum projicere, quā arma ieiunii maxima detrectare. Diues es? Ne ieiuniū despicias, ipsum tibi conuiuiam accipere dignatus: neue tuam domum à uoluptate possessam, uilem reddas, ut tu tandem apud legis autorem des pœnas, & longè maioribus iure inflicti laboribus, uel ex corporis ægritudine, uel aliqua alia superueniente calamitate luxuriam compenses. Si rursus pauper es, ne & tu ieiunium irrideas: cum illud tibi contubernale domesticumq; iamdudum habeas. Mulieribus autem sicuti respirare, sic ieiunium proprium est, idque secundum naturam. Pueri sicuti plantæ surgentes, aqua ieiunii irrigentur. Senes item laboribus leuat ieiunii antiqua familiaritas. Labores enim diuturna consuetudine ipsi qui in uitæ abstinentia se exercent, leuiiores sanè contingunt. Iter facientibus expeditus comes est ieiunium. Velut enim luxus, gulæ delitijs oneratos nos atque impeditos esse cogit: sic ieiunium & abstinentia leues & expeditos in itinere reddit. Deinde exercitu quidem conscripto, necessaria non ad uoluptatem militibus cibaria dantur. Nobis uero aduersus inuisibiles inimicos ad bellum exeuntibus, ac post uictoriam de his ad cœlestem patriam festinantibus, nonne multo magis competit, ut quemadmodum milites solent necessarijs contenti sumus? Mala ergo ut bonus miles patere, ac legitime certa, ut coronam speratā referre ualeas. Illud omnino sciens, quod omnis qui prompto contenderit animo, cuncta facile superabit. Quod autem modo cœpi dicere, dignū fuerit non cōtemnere. Nam mundi quidē militibus ex laborū proportionē cibaria augeri solent. Spiritualibus autē militibus ipsi, qui minus habent cibariorū, maiorem obtinent dignitatē. Vt autē horū naturas inuicē comparemus: Materia militiæ mortalis, ferrū est: Nostra uero ex spe salutis consistit. Scutū illis ex pelle & ligno cōficiuntur: nobis uero ex fide munimentū ac thorax. Nos iustitiæ thorace contegimur: illi lorica, ferreaq; tunica muniuntur. Nobis gladius spiritus est ad nos tuēdos: illi uero eū qui ex ferro est obijciunt. Manifestū itaq; , quod cibi nō easdem utrisq; uires faciunt. Verum nos pietatis dogmata roborāt: illis autem saturitas uentris ad certamen est necessaria. Quamobrē fratres dilectissimi, quando præsens tempus reuertens, hos nobis optatissimos dies attulit, tanquam ueteres nutrices libenti animo omnes excipiamus, per quas ecclesia nos ad pietatem educauit. Paratus ad ieiunium, ne

Ieiunium utile

*Nota Græcorū
seueritatē qui
neminem à ieiunij obseruatione excludēbant.*

Non sumenda
prius crapula
ratione ieiunij

nium, ne tristitiam more Iudæorum ostentes, sed ex euangelij præcepto laua faciem, unge caput, minimè lugens, minimè dolens: sed spiritali potius lætitia exhilaratus, animæ tuæ congaude. Nōsti enim quemadmodum caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Si hæc igitur inter se aduersantur, carnis delicias subtrahamus, robur atque uires animæ addamus: ut per ieiunium de corporis uoluptatibus triumphantes, continentiae coronis redimiri possimus. Iam igitur te ipsum ieiunij decore atque meritis præpara, ne hodierna ebrietas crastinam tibi eripiat ac destruat abstinentiam. Vana quidem & improba est huiusmodi cogitatio: quoniam quinque dierum nobis ieiunium præcipitur, hodierno die à crapula incipiamus, uinoque immodico nosmet obruamus. Nullus enim uxorē pudicam legitimè ducturus, amicæ seu pellici se antea commiscebit. Non enim legitima uxor simul cum abominandis cohabitari sustinebit. Itaque neque tu ad expectati ieiunij compensationem indulgere uelis ebrietati, quam dixerim publicum uulgi scortum, impudentiæ matrem, stultè ridentium insaniam, ad omnem denique probri speciem facile instrumentum. Neque enim ieiunium precēque ad deum in animam ebrietati subiectam ingrediuntur. Ieiunantem intra sacramenta recipit deus. Crapula uero referto, ut nefario & abominando, minimè se propinquum reddet. Si enim cras ueneris uinum marcidum redolens, quomodo in ieiunium tibi crapulam computabo? Non enim cogitare debes, quid oberit cum merum ac recens uinum nō redoleam? Sed quod ab hesterno uino non dum sis repurgatus. In quo, quæso, te loco constituam, inter ebrios, an ieiunantes? Crapula nanque olfactu sese ostendit: purgatus autem stomachus ac uacuus, ieiunij testis erit: in contentione ac dubio uersaris, an sub ebrietatem ueluti mancipium redigaris. Nec illud te iure dimittet, cum claras seruitutis habeat coniecturas, tuum olfactum, sicuti ex uase quodam faculento exeuntem. Statim itaque primi diei ieiunium reprobum tibi erit adhuc saturo, & crapulæ reliquias redolenti. Quorum autem principium reprobum est, & reliquum totum abiectum esse liquet. Ebrii regnum dei non possidebunt. Si ebrius ergo, ad ieiunium ingrediaris, quæ tibi utilitas si propterea à regno excludaris? Quid deinceps ieiunare fuerit opus? Nonne uides quod certaturos equos magistri ac domitores per abstinentiam prius curant, agilesque reddunt? Tu uero de industria te ipsum saturitate uastas atque deprimis usque adeo, ut & bruta animantia gulæ uitio superes. Venter enim grauis non solum cursui, sed ne somno quidem captando satis est aptus: quoniam pondere pessundatus non admodum quiescendi potestatem tribuit, sed huc illuc crebras facere reuolutiones cogit. Ieiunium pueros custodit, modestum iuuenem reddit, senem grauem facit. Canicies nanque ieiunio decorata, longè est uenerabilior. Mulieribus ornamentum est aptissimum, uegetorum ualentiumque frenum, coniugij custos, uirginitatis nutritor. Talis enim est per singulas domos abstinentiæ diligentia: publica uero uitam nostram quodam modo gubernat. Omnem etiam ciuitatem ac populum ad bonum traducit statum. Rixas ac strepitum sopit, exterminat lites, contumelias comprimit. Quemadmodum enim magistri alicuius præsentia puerorum tumultum sedat: sic ieiunium ciuitatisurbationem frenat. Quis lasciuus aut perditus ex ieiunio prodijt? Quis chorus petulans

Apetulans ex ieiunio cōstitit: Molles rīsus, lasciuī cantus, insānē saltationes, ē uestigio ciuitatē egrediuntur à ieiunio tanquam seuerō quodam iudice fugatæ. Quod si omnes illū in rebus agendis consiliariū caperēt, procul dubio nihil prohiberet, quin pax tranquilla per orbē foret. Nec gens aduersus gentē insurgeret, neq; item tot exercitus describerentur, aut tot arma inimica exercerentur. Non fora feruerent, non in carcerē homīnes ducerentur: non deniq; syluæ atq; saltus grassatores haberent, nec ciuitates sycophātas, nec mare piratas formidaret. Si omnes ieiunij discipuli fuissent, non uox illa tributū prācipientis secundū Iob esset audita. Non uita nostra tantis onerata malis, tot doloribus referta esset. Si ieiuniū uitę nostrę dominaretur, non dubiū quin omnes nō solū ciborum, sed etiam auaritiæ & cupiditatis, & cuius uis malitię abstinentiā cōplecteremur. Quibus expulsis reliquū esset, ut pax animarū quiesq; alta sequeretur. Nūc uero qui reiecto ieiunio delitias tanquā beatas persequuti sunt, & innumerā illam malorū cateruā introduxerunt, & sua ipsorū corpora cōsumpsere. Obserua parūper, quāso, uultus eorū differentiā, qui tibi hodie uesperī, quīue cras apparebūt. Hodie nanq; tumentes rubētesq;, ac tenui sudore madentes erūt, oculi humore referti, procaces: sensus acumine ob nebulas internas priuati. Cras uero ora firmissima, ueneranda, naturalē colorem prae se ferentia, sensus alacritatisq; plena, nulla sanē intus causa naturales effectus per cibi superfluitatem impediēte. Ieiuniū, inquā, angelorū imago, iustorū contubernalis, uitę moderatio. Hoc & Moſen legiſlatorem constituit. Ieiunij fructus Samuēl fuit. Ieiunans orauit Anna mater deum: Adonai, domine, Eloī, Sabaot, si uidens respexeris super seruā tuā, & mihi semen uirile dederis, dabo ipsum corā te munus. Vinū & sicerā non bibet usq; in diē mortis ipsius. Hoc itē & magnū Samsonē nutrijt: quod dum ille seruauit, milia in bello cecidit, portas ciuitatis submouit, uim leonū robore lacertorū superauit. Quādo uero, & uini, & scorti illecebris est captus, in hostiū facile potestatem peruenit: deinde oculis priuatus, pueris alienigenarum ludibriū est factus. Ieiunans Helias tribus annis & sex mensibus coelū praeclusit: postquā enim uidit multā ex saturitate nequitia proueniēte, necessariū populo ac minimē uoluntariū ieiuniū intulit, per quod eorū peccata prāter modū gliscētia cōpressit: ieiunio scilicet ut cauterio & gladio quodā usus, sinē sceleri ac malis imposuit. Quemobrē omnis ordo ipsū cōplectamini: Pauperes, ut uestri cōtubernalē & conuiuā: serui ut continui laboris uestri ac ministerij requiē: diuites, ut saturitatis assiduæ remediū, & immutatioe sua iucundiora reddens, quæ continuus luxus contemptibilia fecerat: egri, ut sanitatis matrē: ualentes, ut uestre custodiā sanitatis. Percōtare medicos, qui tibi referent, quā omniū sit incertissima & periculosissima ea corporis habitudo, quę ad extremū usq; bene habere uidetur. Quamobrē medicorū peritissimi, corporis superfluitatē per ieiuniū tollere cōtendunt, ne per carnis grauitatē uires debilitent. De industria nanq; per abstinentiā & frugalitatē, carnis excessum ac pondus castigātes, renouatione quadā ualitudinis & augmenti in nutrimenti moderati uegetationem preparāt. Sic omni studiorū generi & omni corporis habitudini omnibus similiter & domibus & foris, & noctibus ac diebus, ciuitatibus & desertis, ex ieiunio prouenit utilitas. Hęc igitur tanta ex eo beneficia bonaq; cōspicientes fratres dilectissimi, letis illud animis excipiamus. Non quēadmodum hypocritæ tristes, sed ex domini praecepto hilaritatem sine simulatione ostendentes. Nec puto adhortationem hanc nostram

Epilogus de ieiunij laude.

Ieiuniū uerum

Panis quē non
querunt iusti.

hāc nostram de ieiunio uspiam tanta opus habere cōtentione, quanta in hoc uno, c
nequis hodie uestrū ob futuram abstinentiam in ebrietatem incidat. Ieiuniū nanq;
multi partim consuetudine inueterata, partim etiam uerecundia quadam obseruāt
atque suscipiunt: Ebrietatem uero metuo, quam ueluti quandā hereditatem pater/
nam, uini amatores custodiunt. Quemadmodū enim ij qui se ad longas accingunt
peregrinationes: sic stulti hodie nonnulli, ante horum quinq; dierū abstinentiā, ui/
nolentiā sese dedunt. Quis ita excors, ut prius quā esurire incipiat, uinū ac ebrier/
tatis insaniam appetat? Nonne uides quōd uenter depositum minimē seruat? Ven/
ter socius infidissimus, promptuarium incustoditū, ex multis quæ ei traduntur illa
quæ nocent faciliē continet, accepta minimē curat. Vide ne cras & tibi ab ebrietate
uenienti, ea quæ nunc leguntur, dicantur, Non hoc ieiuniū elegi, ait dominus: Quid
commisces minimē miscenda? quæ participatio ieiunij ad ebrietatem? Quæ cōmū/
nicatio luxus ad abstinentiam? quod templo dei cum idolis commercij? Dei nanq;
templum sunt quibus dei spiritus inhabitat. Templum uero idolorum illi, qui per
ebrietatem intemperantiæ probrum suscipiunt. Hodierna, inquā, dies, uestibulum
& primus ad ieiunium ingressus est. In atrijū enim domus qui contaminatus ingre/
ditur, minimē dignus est ad sancta trāsire. Nullus seruus sibi dominū conciliare cu/
piens, eius inimico ad impetrandā beneuolentiā utitur. Ebrietas inimica dei est. Iei/
unium uero, pœnitentiæ initiū. Si uis igitur per confessionē ad deum redire, ebrieta/
tem fuge, ne tibi difficiliorē ab alienationem facias. Non est autem ad perfectū lau/
dabileq; ieiunium satis ciborū abstinentia: sed ieiunemus ieiuniū deo gratū & acce/
ptum. Verum, deoq; placens ieiunium est abstinere à malo, linguam continere, iram
tēperare, alienū esse à cōcupiscentijs, detractione, periurio & mendacio. Horū itaq;
moderatio, uerū erit ieiuniū. Pulchrū ieiuniū est in huiusmodi uersari abstinentia.
Igit in domino delectemur, & in meditatione sermonū spiritus, & cōmunicatione so/
sacrorū mysteriorum, & demū in cunctis nostras animas dirigentibus institutis so/
latiū constituamus. Ieiuniū autē & famē illam quæ intus est, caueamus. De qua &
Propheta loquens ait: Non occidet deus fame animas iustorū. Item in psalmo: Nō
uidi iustū derelictū, nec semen eius querens panem. Non enim de sensibili loquitur
pane: cum dominus permiserit patriarchæ nostri Iacob filios, in Ægyptum famis
gratia descēdere: uerum de spiritali loquitur cibo, per quem interior homo noster
perficitur, ne contra nos insurgat ieiuniū eius generis, quod Iudæis Propheta minā/
tur dicens: Ecce dies uenient, ait dominus, & inducā in terram hanc famem: non aut
panis famē aut aquæ sitim, sed audiendi uerbi dei famem, quam hac de causa iustus
induxit iudex: quoniam eorum mentē in fame ueritatis ac sanctorū præceptorum
uersari, tantumq; ciborum eos uoluptati uacare, ac exteriorē hominem escis mor/
talibus saginare conspiciebat. Quamobrē fratres dilectissimi, hos sacratissimi ieiur/
nij dies, pascant nos sanctus spiritus matutinis ac uespertinis gaudijs. Nullus sponte
ac uolens cōuiuium hoc spirituale deferat. Omnes crateris sobrij participes simus,
quem sapientia fundens nobis ex æquo propinauit: quatenus quilibet ad eum hau/
riendum idoneus esse potest. Nam craterē suum miscuit, ac hostias iugulauit: hoc
est, perfectorum solidum cibum, eorum qui exercitatos habent sensus ad discretio/
nem boni ac mali, ut ait Apostolus. Quo sanē cibo legitimē imbuti ac saturi, digni
sponsi latitia inueniamur, in Christo Iesu domino nostro. Amen.

IN EBRIE

IN EBRIETATEM ET LVXVM QVIBVS DIE

Paschæ populum affectum uidit.

Movent me quidem fratres ad hunc sermonem uespertina spectacula: illud uero meum retardat animum, meamque in dicendo alacritatem hebetat atque abrumpit, quod ex istis quæ apud uos tentavi, nullum provenientem conspiciam fructum. Nam & agricola seminum primò iactorum germinibus nullis exurgentibus, desperatione quadam pigritiaque ad alias rursum sementes faciendas capitur. Si enim in tot admonitionibus, quas & superiore tempore uos adhortando non præteriuimus, & deinceps septem istis ieiunij hebdomadis nocte ac die per Euangelicam uos doctrinam sine intermissione obtestati, nihil penitus profecimus: qua uos spe hodierna die alloquemur amplius, aut adhortabimur? O miseri, quot noctibus frustra uigilastis, quot diebus frustra conuenistis, si tamē & frustra. Nam qui in bonarum actionum profectu semel fuerit, deinde ad antiquam uiuendi redeat consuetudinē, non solū eorum, quos est passus laborum præmium non sumet, sed longē grauioribus dignus est pœnis: quod cum dei uerbum degustauerit, & mysteriorum notitia dignatus fuerit, breui admodum delinitus uoluptate cuncta prodiderit. Nam paruus quidē & infirmus uenia dignus est: potentes uero (ut dicitur) potenter examinabuntur ac punientur. Vesper unus, impetus inimici unus, omnē præteritū laborē prodidit atque diruit. Quæ igitur alacritas, quæ industria dicendi reliqua mihi? Itaque scitote me omnino tacitum fuisse, nisi Hieremiam metuerem exemplū: qui ad populū cōtumacē atque incredulum loqui minimē uolens, illa passus est quæ ipse narrauit. Quomodo uidelicet uerbum dominū sit illi factū uelut ignis in interioribus, qui & ubique illi adfuerit, & quē ferre nequiuert. Fœminæ lasciuæ, dei timoris oblita, ignis æterni minas nihili pendētes, in die tali, quando eas ob resurrectionis memoriam, domi honestē considerare oportebat, ac illius diei recordari, in qua cœli quidem aperientur: apparebit uero nobis iudex e cœlis, & tubæ dei, & resurrectio mortuorum, & iustum iudiciū, & cuiusque retributio pro istis quæ gessit, pro eo, quod de his rebus cogitarent, corda sua à malis concupiscentiis repurgarent, præterita delicta lacrymis delerent, ad occursum Christi & magnū illū apparitionis ipsius diem sese præpararēt, abiecto seruitutis Christi iugo, capita honestis operta uelaminibus impudicē reagentes, deū, & eius angelos despiciētes, ad marium aspectus impudētes diffusæ comas, tunicarū luxū ostentātes: Pedibus gestientes, ac oculo petulco, risu lasciuo, ad saltationē insanientes, iuuentutis intemperantiā in se puocantes: In locis sacris pro mœnibus ciuitatis choros cōstituentes, ea p̄sanauerūt, ac omnium probrorum officinas reddidere. Aërē insuper meretricijs cātibus, terrā uero pedibus lasciuē saltādo cōtaminauere, instar theatri cuiusdā adolescentium cateruas sibi circūstantes. Denique inuerecundē omnino ac insanæ mulierculæ nullā insaniam, nullū probrū prætermisere. Hæc itaque quomodo tacebo? quomodo dignē cōquerar? Vinū profectō harū stragem animarū nobis fecit. Vinū dei donū ad infirmitatis robur ac sustentationē sapientibus cōcessum, nūc uero instrumentū incōtinentiæ intemperantibus est factū. Ebrietas dæmon est uoluntarius, ex uoluptate animabus nostris inditus. Ebrietas maliciæ mater est, uirtutis inimica, fortē uirū reddit ignauū, ex tēperato facit lasciuū, iustitiā ignorat, prudentiā extinguat. Sicut enim aqua igni est aduersa, sic uinū immodicū rationē suppressit. Quāobrem uereor cōtra ipsum aliquid dicere, non ut te paruo quidē aut cōtemnendo malo, sed quod nihil sim per meū sermonem

Ebrietatis mala.

sermonem profecturus, nec aliquid utilitatis allaturus. Si enim ebrius insanit ac te-
nebris obuoluitur, uanus labor fuerit apud non audientem uerba facere. Quos igitur
alloquemur, si quidem is qui admonitione indiget, minimè dictis auscultat? So-
brius uero & qui sapit, omni animi affectu purgatus, nullum ex uerbis expectat ad-
iumentum? Quid igitur faciam, si & oratio mea sit inutilis futura? silentium uero de-
sperationem respiciens? præteribimus ne diligentiam? At negligentia periculosa,
quamobrem loquar. Omnino loquar aduersus ebrios, & apud sepultas aures cla-
mabimus. Quanquam ut in pestilentia solet euenire, ij qui corpora curant, sanos
quidem & eo morbo liberos adiuuentis quibusdam ad sanitatem seruandam faci-
entibus, securos reddunt: Illos uero qui iam affecti sunt, minimè attingunt: Sic ser-
mo noster ex parte tantum aliqua proficere poterit, custodiam & cautionē his qui
morbo isto nondum laborant monstrādo: hos uero qui iam illo tenentur prætereū-
do. Qua in re dic homo miser à brutis differet? nonne rationis munere, quam a deo
omnium cōditore accepisti, reliquæ creaturæ omnis factus dominus & imperator?
Hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes
annumerari poteris, similisq; illis uideri. Imò & bestiis longè peiores eos existima-
uerim qui ab ebrietate superantur, quum illæ coeundi statas habeāt leges & horas,
at ij, quod plus æquo se uino ingurgitauerint, corpusq; superuacuo calore concita-
uerint, in cōmiscendo nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis cō-
plexibus & amoribus inter se utuntur. Nec solum eo peiores brutis quod mente in-
sani aut ebrii, sed etiam quod sensibus longè infra illa deficere uideantur. Quod,
quæso, animal ita uisu auditūue atq; ebrius homo debilitatur? Nonne familiarissi-
mos interdum ignorant, alienis uero sæpe ut domesticis cōgrediuntur? An non um-
bras sæpenumero, tanquam sulcos aut loca prærupta transsiliunt? Aures terrifico
sonitu more fluctuantis maris refertas habent: Terra interdum insurgere, ac in ar-
duum ac rectū erigi, montes uero circummoueri uidentur. Quandoq; ab re & præ-
ter modū ridēt: nunc uero sine consolationis remedio plorant, nunc item audaces
& temerarij: mox timidi & ignaui. His etiam somni sunt graues, ægrè respirantes &
prope suffocantes, ac reuera morti uicini. Vigiliæ uero somnis stupidiores. In som-
nium quoddā est uita ipsorum qui, cum nec uestem habeant, nec quod comedant
usq; in crastinum, & regna administrāt & exercitibus imperant, in ebrietate, & ciui-
tates ædificant, & pecuniam distribuunt. Talibus uinum phantasmatis, taliq; dece-
ptione feruens ipsorum corda possidet. In alijs uero alios sæpeq; contrarios exer-
cet actus. Nonnullos uideas desperabundos, tristes atq; dolentes, semper queru-
los ac lacrymis refertos, Merum in differentibus corporum habitibus, differentes
animæ perturbationes exercet. Eos enim quibus sanguinem ad superficiē usq; suf-
fundit, lætos & hilares animo reddit. In eis uero qui graui habitudine, frigidoq; cir-
cum præcordia sanguine corripuntur, cōtrarios producit effectus. Sed quid opus
reliquam perturbationum cateruam numerare, morum peruersitatem, prompti-
tudinem illam ad iracundiam, ad querelas, celerem ac repentinam animi ad omnia
mutationem, strepitum multum ac tumultum, facilem ad dolos deductionem, ad
omnes iræ motus inconsiderantiam? Voluptatis uero incontinentia omnis, ex uini
fonte originem uimq; habens, præceps ad omnem impuritatem atq; intemperan-
tiam ruit. Animalium omnium libidinum sceditatem superat, quum bruta naturæ
leges

Vini effectus.

A leges in hoc genere noscant atq; obseruent: ebrij tantum in mare sceminant, in scemina marem quærunt atq; optant. Nec cuncta quæ ex ebrietate mala procedunt, facile prosequi oratione fuerit. Nam incômoda damnaq; & pestilentia temporis interuallo hominibus proueniunt, cœli grauitate paulatim hominum corpora inficiante. Quæ uerò ex uino sunt, statim irruunt: sic animam perdescentes, ut eam squallidam, stigmatemq; plurimo maculosam relinquât. Sed & ipsum corporis habitum corrumpunt, dum non solum abundantia uoluptatum ad lasciuia insanientium illos labefactant, & dissolutos reddunt. Sed & corpus tumidum, putidum, muscosum, & uitali uigore priuatum circûferentes. Nam eos uidere licet oculis liuentibus, cute suppalida, spiritu graui, lingua balbutiente ac demissa, uoce confusa, pedibus puerorum more infirmis ac titubantibus, execrationes frequentes ex inanimatorum fluentes. Miseri profectò, ac longè miserescentes quàm fluctibus agitati, quos fluctus alijs alijs succedentes à tempestate liberari non statim sinunt: Sic horum animæ mardentes, uino submersæ sunt. Quamobrem ueluti nauigia quando fluctibus procellæ acceptis grauatur, necessariò cômatus uacuatione ac proiectione leuanda sunt: sic ebrijs rerum stomachum grauantium uacuatione necessaria, ex quo & uomitione & deiectione frequenti uix leuari possunt: tantò naufragis deteriores, quantò illi res causantur extrinsecas uentos & mare: hi uerò sponte periculum adeunt, & ex ebrietate sibi uolentes tempestatem pariunt. Lymphatus & malo dæmone captus, misericordia quidem dignus: ebrius uerò eadem ferè & ipse patiens, minimè misericordia dignus, qui spontaneo seruit dæmoni. Quin & tales remedium quærunt ebrietati, non ne aliquid molesti ab illa patiantur curâdo, sed minimè desistendo, in eaq; continuando. Dies enim admodum parua, breuis etiam nox uel hyberna potâdo uidetur. Deniq; huius mali finis nullus est. Ipsum nanq; merû inexplebilem continuo sitim addit, nec necessariû quærît usum, sed ad alium irrefragabiliter potû inuitat, quâ ardentes ebrios, ac semper bibendi cupidiore reddît. Fit autè ut dū studio inexplebilem bibendi sitim sibi comparare uolunt, cōtraria his penitus quæ optauerunt, patiantur, ac uoluptatem, quam omni studio quærūt, omninò amittant. Luxus enim huiuscemodi assiduitate sensus tabescunt. Nam sicuti uisum id quod summe splendet hebetat atque uastat, & magni sonitus ac strepitus ob excessum auditum tollunt: sic & isti ob assiduam atq; immodicam uoluptatem sese uastant atque corrumpunt, & à delectationis uia omninò auertunt. Vinum nanq; illis insipidum ac dilutum est, etiam si sit meracius. Tepida uerò recētis susceptio, etiam si sit copiosissima, etiam si nix ipsa sit, uini tamen flammam intus ardentem ex potus immo-dicitate extinguere non ualet. Cui uas? Cui tumultus? Cui iudicia? Cui tristitia & rixas? Cui contritiones superuacuas? Cuius oculi liuentes sunt? An non illis qui uino immorantur, & quærunt ubi nam bene poti euadant? Vah lamentabilis uox. Lamentatione quidem digni sunt ebrij, quòd ex Apostoli sententia regnum dei non consequantur. Tumultus in eis oritur & turbatio ob uini potentiam, rationi & cogitationibus aduersantem. Præterea tristitia ob amaros optandi uoluptatis exitus. Horum nanq; pedes ut uincti debilitantur. Manus ex fluxionibus uini causa eò descendentes continuo mouentur: quanquam ante omnia mala hæc in ipso potationis tempore similia phreneticorum eis eueniunt. Quum enim cerebrum aestu ex uini uapore redūdate uacillat, dolorem intolerabilem capiti parit. Ex quo caput

Ebriorum uas
letudo.

Kk rectè supra

rectè supra humeros consistere non ualens, huc illuc uertebis dissolutum iactatur. Rixam uerò uocat immoderatas in symposijs & contentiosam garrulitatem. Contritiones etiam nominat, corporis ægritudines significans, in quas ebrij quoque ob uarios morborum casus incidere solent. Sed quis horum admonebit uino sepultos, qui ex crapula continuò dormitant, capite grauantur, oscitant, caliginem ob oculos habent, ob nauseam fastidiunt. Quamobrem sapientiæ magistros inclamantes minimè audiunt. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Et rursus: Res est immoderata uinum, & probrosa ebrietas. Quibus sanè uerbis ipsi minimè auscultantes, ebrietatis fructum nimirum referunt. Tumescit enim corpus, oculi humilibus prægrauantur, ora sui ardentia, fauces continuò siccae. Nam sicuti ualles, donec torrentibus inundantur, plenæ esse uidentur: unda uerò desinente statim siccae uacuaq; remanent: sic & uinolentorum ora uino ac potatione durantibus exaruantur ac madescunt: paulò post continua siccitate laborant, ex quo ad frequenter bibendum inuitantur, unde humor naturalis amittitur. Quæ nanque est hominis structura adeò firma, quæ tantis ebrietatis malis resistat? Quis unquam madidum semper & innatans uino corpus conseruabit, ut non exile, dissolutum, & omnibus obnoxium morbis existat? Hinc tremores, hinc debilitates con fracto ac debilitato uitali spiritu, & excidentibus robore membris ac dissolutis excitantur. Valetudo enim omni corporis inflationi tumoriq; inest. Quis est qui maledictionem Cain in seipsum transfert? An non qui uino tremat & uacillat per omnem uitam? Naturali nanque firmitate deficiente, necesse est corpus continuò uacillet atque moueatur. Quousque tandem uinum? quousque ebrietas? Periculum miser est, ne pro homine cœnum lutumq; fias. Sic penitus uino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam meri & hoc tabidi, haud aliter quam uasa putida redoles. Hos Esaias lugeat: Vah surgentibus mane & siceram amantibus, ad uesperam usque in uino permanentibus. Vinum enim illos cremabit. Post citharam & saltationes uinum bibunt. Opera uerò Domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant. Siceram omne quod ebrietatem inducit apud Hebræos uocari solet. Quos igitur nunc Propheta deplorat, ij sunt, qui luce incipiente uinum querant, cenopolia cauponasque circumagunt, sodales conueniunt, ac inuicem ad potandum inuitant. Omnem denique curam, cetera posthabentes, in hoc collocant: nec temporis partem aliquam in rerum cœlestium atque operum Dei consideratione ponunt. Eorum oculi nunquam suspiciunt, aut ad sidera tolluntur, ut pulchritudinem & omnem in rebus creatis prouidentiam simul & iustitiam meditantes, ad summam ac sapientissimam Dei creatoris omnium cognitionem perfectam charitatemq; perueniant: sed statim prima luce symposia meditantur & curant, tapetibus uarijs & aureis ornant, famulos ad hoc exercent, in hoc omnem curam & diligentiam ostendunt, ut pocula comparent, uasa refrigeratoria, crateras ac phialas, sicut in pompa quadam & festa die ponentes, ut uasorum uarietas pulchritudoq; satietatem excludat, admirationi que sit, utq; poculorum commoditate ac mutatione diutius potent. Sed & officia his obeundis adhibent: symposiarchos, archicenochoos, architriclinos. Et demum ordo ac dispositio in re inordinata confusaque constituitur: ut quemadmodum principibus mundanis ex satellitibus augetur autoritas: ita illi & ebrietati uelut reginæ cuidam ministros disponētes, summam illius turpitudinem, horum

Esaias de uino
lensis.

A horum studio munerum obtegere contendunt. Insuper coronæ adhibentur & flores, & unguenta, & odorum mille genera: quæ omnia rebus perituris ac minime laudandis superuacaneum pariunt negotium. Deinde cum potatione procedente eò ueniunt, ut de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius autorem legis diabolus habent: uictoriæ uerò præmiū, peccatum. Nam qui plus hauserit meri, is præ cæteris laudatur, is uictoriam refert. Atque ita gloria in ignominia illorum est. Inter se nanque contendunt, & ut in iudicio aliquo defensitāt. Quis nam sermo turpitudinem eorum quæ hic fiunt unquam satis explicare poterit? Omnia sunt confusione inconsiderantiæque referta, ubi & qui uincunt & qui uincuntur pariter sunt temulenti: ubi ministri rident, manus labant, oramadent, uenter ciborum grauitate dirumpitur, miserum corpus naturali uigore dissolutum ac defluens uim ponderis immodici ferre non ualet. Miserum profectò Christianorum oculis spectaculum. Vir ætate florens, corpore robustus, obeundis in exercitu laboribus aptus, aliorum subsidio domum reportatur, nec erigere seipsum ualens, nec proprijs incedere pedibus. Et qui terrori hostibus fuerat, ridiculus in foro pueris uidetur, occasionemque ut ab omnibus contemnatur præbet, sine fero uulneratus, sine hostibus enectus. Vir militaris & iuuenis crapulæ mancipium fit, ab inimicis quæcunq; iusserint pati paratus. Ebrietas itaque rationis interitus, fortitudinis pernicies, senectus immatura, mors momnetanea. Quid quæso sunt ebrii, quàm gentium idola? Oculos habent, & non uident: aures habent, & non audiunt: manus paralyti affectas habent, pedes infirmos ac facile offendentes. Quis hæc machinatur? quis horum causa malorum? quis insaniæ huius pharmaci cum nobis propinauit? Tu homo prælium committis. In aciem iuuentutem educis, facile uulneratur, ætatis florem uino absumis, uocas ad cœnam ut amicum, post ea eijcis ut cadauer, anima illius extincta. Cum putantur iam esse bene poti, tunc bibere incipiunt, potantq; pecudum more, ut ex fonte perenni æquas scaturigines accumbentibus administrante. Procedente autem potatione prodit in mediū adulescens nōdum ebrius phialam uini refrigerati humeris ferens. Is submoto illorum pincerna in medio astans per obliquas fistulas æquā cōiuiis distribuit ebrietatem. Nouū genus hoc mensuræ, ubi nullus est mensuræ modus, ut per poculorū equalitatē inter eos nulla sit inuidia, nec alius aliū bibendo circūueniat aut defraudet. Arripit quisq; ante se positū canalem, ut ex quadam cisterna more bouum sine respiratione uno haustu tantum bibere contendat, quantum uās illud per argenteam fistulam suppeditat. Respice parumper ad miserum uentrem uasis magnitudinem, uini mensurā capientē quanta sit cōsidera. Hanc tu nequaquam in uas uinatiū reponis, sed in uētre tuum dudum repletū demittis. Quamobrē iure clamat Propheta: Væh surgentibus manē, & siceram potantibus, & in uino perdurantibus usque ad uesperam, & diem in ebrietate consumentes, ac nullum tempus ad considerandam dei sapientiam, & opera manuum eius dignoscenda interponentes. Vinum illos comburet. Quod sanē dicit, quoniam uini feruor corpori infusus, incēdium fit ignitorum inimici iaculorum. Rationem enim ac mentem uinum deprimit: uoluptates & animi cæteros affectus malos uelut apum examen excitat. Quis, dic mihi, currus equorum indomitum ita præcepserit, dominum suum excutens?

Kk 2 Quod

Aequales calices.

Populus Chris-
tianorū psal-
mos & hym-
nos edoctus.

Quod nauigium ita gubernatore destitutum, ita fluctibus exagitatum & concu-
sum, si contingat, ut non sit ebrio securius. Ex talibus itaque malis uiri ac feminae
communes constituentes choros, maloque daemonei miseris tradentes animas, se-
se inuicem libidinum telis confodiunt atque lacerant. Ritus inter se histrionicos, can-
tus probrosos, meretricios gestus ad libidinem inuitantes exercent. Rides, dic mi-
hi, & gaudes inepta stolidaque lartitia: quum lacrymas fundere, ac dolore ob ea quae
admisisti fas erat. Catus profanos exerces, oblitus psalmorum & hymnorum quos
didicisti. Moues pedes, & insanus saltas. Choreas ducis imprudens, cum genua
ad Dei & Domini nostri Iesu Christi cultum flectere oporteat. Quas ego fleam,
puellas ne coniugij expertes, an uiris coniunctas? Hae quidem amissa uirginitate
reuerse sunt: illae uero pudicitiam uiris minime seruauerunt. Nam si quae forsan
peccatum corpore uitauere, animo tamen admisere: quae quidem & uiris mihi si-
mul dicta monitaque sint. Vidit ille male, uisa est illa male. Qui mulierem ad concu-
piscendum uiderit, iam mœchatus est in corde suo. Si fortuiti occursum ijs qui obi-
ter mulierculam inspexerunt, tantum pariunt periculi, quanto maius fuerit quum
de industria congregiuntur, quum dedita opera mulieres in ebrietate & conuiuio,
omni lasciuo gestu, saltatione, cantu impudico ad libidinem effrenes iuuenes inui-
tantes spectantur. Quid dicunt aut quid causantur ex his spectaculis, ubi tot mala
congregantur? Nonne ob uoluptatem se ac ad excitandam concupiscentiam spe-
ctare? Itaque inexcusabilis lasciuie poenas apud iustum dei iudiciū quandoque da-
bunt. Quomodo uos o miseri pentecoste suscipiet, qui ita pascha contempsistis? Pen-
tecoste sancti spiritus aduentum efficacem omnibusque notum habet. Tu uero te i-
psum iam contrarij spiritus habitaculum reddidisti. Ex quo non templum dei ob-
inhabitantem spiritum sanctum, sed idolorum factus es. Quamobrem ueram fa-
cis Prophetæ execrationem ex dei persona dicentis: Conuertam festa eorum in lu-
ctum. Sed quomodo, dicite mihi, seruis imperare potestis, quum & ipsi cupiditati-
bus uestris tanquam mancipia seruiatis? Quomodo filios monetis uestros, animas
propriis incastigatas retinentes, ac procul ab omni disciplina uiuentes? Quid igitur?
Vos in his relinquam? Sed uereor, ne si remedium his malis præteream, alius per-
uicacior fiat, alius uero ob tristitiam illatam desperet. Medicina enim, inquit, ma-
gna delicta sedabit. Ieiunium ebrietatem curet, Psalmus turpes cantus, lacryma ri-
sum. Pro saltatione genu deo flectatur, pro tripudio pectus pulsetur. Pro uestium
sumptu atque ornatu humilitas. In omnibus uero cleemosyna peccata diluat: redem-
ptio animæ uiri diuitiæ. In communionem societatemque orandi dei plures admittite
eorum qui tribulati sunt, si quo pacto tibi malitiæ culpa remittatur. Quando enim
sedit populus manducare & bibere, tunc & surgebat ad ludendum: lusus uero il-
lorum idololatria erat: tunc leuite contra fratres sese armantes ex eis uiginti tria mil-
lia ceciderunt: sic enim manus suas, inquit historia, consecrârunt. Et uobis nunc
deum timentibus dico, qui probra hæc sceleraque minime probatis. Illud mone-
mus, ut si quos poenitentes horum quae admiserunt, uideatis, eorum uos miseratio
ut priorum membrorum affectum capiat. Si uero à uitis minime disceden-
tes, & uestra super his monita uestrumque dolorem aspernantes animaduertitis, ex
eorum medio discedite ac separemini, & immundum ne contigeritis, ut hoc pacto
illi qui

^A illi quidem pudefacti ad propriæ malitiæ agnitionem ueniant. Vos uerò pro iustitia ac zelo premium Phinees consequamini apud iustū iudicem deum & patrē Domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

DE INVIDIA.

Ionus est deus, & bonorū ijs qui digni sunt, præbitor. Improbis diabolus, & omnimodæ improbitatis administrator: & ut bonū sequitur innocentia animiq; candor: sic diabolus inuidia. Caueamus itaque fratres amantissimi, inuidiæ uitium, ne socij gestorum diaboli reddamur, & eodem cum ipso cōdemnati iudicio reperiamur. Si enim superbus in diaboli iudicium incidit, quomodo inuidus paratam diaboli pœnam effugiet? Nihil enim mortalium animis inuidiæ perturbatione perniciosius contingit: quæ ante omnia ipsi nocet auctori: alijs uerò quàm minimum. Quemadmodum enim uenenum ferrum, sic inuidia hos qui eam possident consumit atq; uastat. Magis autem, sicuti uiperas dicunt abrupto matris uentre nasci: sic & inuidia concipientem se animā corrodere simul ac tabefacere solēt. Est enim inuidia dolor de proximi prosperitate ac rerum successu conceptus. Quapropter animo inuido nunquam tristitia, nunquam mœstitia deest. Abundat ptoximi ager, domus bonis omnibus repletur, ex uoto denique eueniunt omnia, in rosa & uiola uiuenti. Cuncta hæc tristitiæ dolorisq; occasionem inuido præbent. Ex quo nihil ab homine nudo, qui omnium iaculis petitur, differre uidetur. Fortis est aliquis, alius forma clarus, alius eloquentia, alius animi prudentia præstat, alius in diuitijs liberalis facultates egentibus distribuit, laudē ex hominibus in ijs quibus benignè facit maximam refert: hæc omnia maligni feriunt animum: quomq; mutire nihil audeat aut possit, simulat gaudium, secum tacitè rumpitur, coram hilaritatem præfert, inter uerò ab inuidiæ malo perditur. Morbum interrogatus manifestare, seq; inuidum ac malignum, accusare omninò ueretur. Non quòd fratris felicitate angatur, aut amici gaudium lugeat, aut bonorum aliorum spectaculum non libenter ferat: sed ipsorum successum suam esse calamitatem ducat. hæc profectò ipsum faueri oportebat, si uerum loqui uoluisset. Sed ex his nihil omninò retegere uolens, morbum in imo cordis recessu eius abrodentem atque absumentem uiscera mœstus retinet. Igitur talis nec medicum mali huius, neq; medicinam ad id fugandū aptam inuenire potest: quanquam curandorum agrorū tot referti sunt libri. Sed unam tantum mali requiem expectat: si quando cui inuideat, ruentem fortè aspiat. Hic finis odi, si miserum ex beato, infelicem ex æmulo uideat. Tunc demum fœdus cum eo iungit, amicus efficitur, quando lacrymātem uiderit, aut suos querentem casus, libentiusq; lugentem miseratur & plorat, quàm gaudenti collætetur. aut applaudit. Fortunæ commutationem se dolere ostendit, nō humanitate seu charitate commotus: uerbis priora collaudans, sed grauiorem proximo calamitatem ex horum memoria ac desiderio faciens. Puerum filium post mortem extollit, uerbis ornat, quàm fuerit formosus, quàm ingeniosus, quàmq; ad omnia accommodus, cum uiuo ne linguæ quidem rectum usum dedisset. Quòd si plures in eandem concurrentes laudem conspexerit, rursus sententiam mutans mor tuo inuidet. Diuitias itē admiratur alienas post calamitatē amissas: formā quoq;

& robur ac sanitatem corporis, sed post morbum laudat & effert. Et demū prae-
sentibus rebus ac saluis inimicus, pereuntibus uerò amicus ac misericors. Quid
igitur hoc morbo perniciosius? Interitus uitae, pestis naturae, aduersa omnibus bo-
nis ex deo uenientibus, demum ipsi deo contraria. Quid enim principem malo-
rum demonem ad bellum aduersus hominem internecinum impulit? Nonne in-
uidia: per quam & deo aduersarij palam deprensus est. Dolens enim ob praecla-
ra dona homini concessa, quando deo nocere non ualuit, ipsum insidijs petijt ho-
minem. Eadem & Cain uisus est admittere primus diaboli discipulus, inuidiam
& cædem ab eo edoctus: quas & Paulus simul iunxit, inquiens: Plenos inuidia, cæ-
de. Quid igitur ille admisit? Vidit ex deo honorem fraternum, & exarsit in inui-
diam, atque eum qui honoratus erat à deo, occidit, ut iritaret deum, qui illum ho-
norauerat. Cum enim impar esset ad debellandum deum, in eadē incidit frater-
nam. Quamobrem fratres dilectissimi, inuidiam fugiamus pugnae in deum magi-
stram, homicidij matrem, naturae confusionem, amicitiae ac familiaritatis exper-
tem, calamitatem absurdissimam. Quid miser homo angeris nihil mali passus?
quid cum eo contendis, aut quid cum petis in bonis quibusdam existentem, qui
de tuo nihil detrahit aut minuit? Si uerò beneficio quoque deuinctus obtrectas, in-
uides, maledicis, malè cogitas, nonne uides te contra tuum cōmodum contende-
re? Talis profectò Saul erat, cui beneficiorum magnitudo causa fuit, ut aduersus
Dauid insurgeret. Primum quidē eius admirabili diuinacque musica, à maniae mor-
bo liberatus, hastam in eum intentauit. Deinde cum ipse cum suo exercitu ex ini-
micis seruatus, & à dedecore ex Golia proueniente rursus liberatus esset, nihilo-
minus cum in triūphis ei puellae obuiā saltātes processerunt, dantes uictoriae ma-
iorem Dauid partē, atque dicentes: Saul percussit mille, & Dauid decē millia. Ob
hanc solam uocē, & ob testimoniū ex ipsa uirtute subsistēs, primū hominē per se
ipsum interficere & insidiosē amouere tentauit: Deinde exulē constituit. Neque sic
inimicitiae finē fecit, sed ad postremū cōtra ipsum tribus millibus turmis per loca
deserta exercitū duxit. Nec aliud belli causa, si quis roget fuisse apparet, quā
rerū successus & gloria, qui tanta alioqui māsuetudine fuit, ut illū in media insecta-
tione & odij acerbitate, quā dormientē offendisset, interficereque facile posset, inco-
lumē dimiserit. Seruatus ille nihilominus à uiro iusto, qui manus in ipsum injice-
re noluerat, nihil melior ob beneficiū factus est, sed rursus cōtra eum exercitū dux-
xit: qui ab eo captus, atque iterū seruatus, & illius clariore longē uirtutē ostendit, &
propriā acerbiores esse perfidiā manifestauit. Inuidia igitur fratres dilectissimi,
genus est inimicitiae intractabile quidē, ac admodū insuperabile. Nam quum be-
neficiētia eos qui alioqui sunt infesti, reddat mitiores, malignū tamē & inuidū ma-
gis iritat, atque ad odiū acuit: quantoque magis fortuna crescit, tantò ille maiori pre-
mitur dolore atque luctu. Eis uerò quibus deuincti beneficijs existūt maximis, &
solum se gratos esse reddēdo nō cogitant, sed animo magnoperē aduersantur, &
potentiam ac rem prosperā uidere, non facile ob inuidiā ferunt. Quam bestiā im-
manitate morum non superant? Quod animal tam agreste est, quod feritate non
uincant? Canes namque educatione māsuescunt, leones obsequio tractabiles fiunt:
inuidi tantum officijs agrestiores euadunt. Quid, quæso, Ioseph ex ingenuo seruū
fecit?

A fecit: nōne fratrum inuidia? Hic & admiratione digna huius morbi prauitas ac duritas. Verentes enim illi somniorum exitum, seruum fratrem fecerunt, ueluti quem nunquam in seruitutem uenientem adoraturi essent. Quanquam si uera somnia futura erant, quod remedium, ut quæ à deo iam erant constituta, non euenirent? Si autem falsa, quid opus fallenti ac decipienti fuit inuidere? Sed ex diuina hoc contigit prouidentia, ut astutia illorum inuerteretur. Per ea enim, quibus impedire se diuinum consilium putauerunt, paulò post illud ad exitum deduxerunt ac promouerunt. Nisi enim uenditus fuisset, nunquam in Ægyptum uenisset, nunquam ob pudicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, nunquam in carcerem coniectus fuisset, nunquam Pharaonis ministris socius esset factus, nunquam denique somniorum coniectus fuisset, unde Ægypti imperium est assecutus, & à fratribus propter rei frumentariæ inopiã ad se uenientibus adoratus. Sed ad magnam illam inuidiam in rebus maximis uersantem transeamus, quam Iudæi per insaniam aduersus seruatorem nostrum ostenderunt. Quamobrem tantis est peritus insidijs? Ob magna eius prodigia. Quænam hæc erant? Salus supplicum ac miserorum: pascebantur esurientes, & qui pascebat oppugnabatur. Reuiuisciebant mortui, & autor uitæ inuidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, & qui eis imperabat insidijs petebatur. Leprosi curabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci uidebant: & is qui hæc beneficia conferebat fugabatur. Et demum uitæ munus tribuentem supplicio affecerunt, liberatorem hominum flagellis ceciderunt, mundi iudicem condemnauere. Sic itaque inuidiæ mala usque ad omnes penetrauerunt, quibus solis armis euersor uitæ nostræ diabolus à mundi initio usque ad seculi consummationem omnes homines ferire, ac ad interitum deducere contendit. Nec mirum, ut qui per inuidiam ac superbiam cecidit, nostra item pernicio gaudeat, nosque eiusdem uitij spiritu configere ac pessundare cupiat. Sapiens profecto fuerit quicumque cum inuido minime concreditur aut conuersatur, nec etiam in eadem esse cum eo mensa studet, quod ex conuictu reliquæ uitæ commercia uitari facile nequeunt. Quemadmodum enim ardentem syluam aut materiam nobis cura est procul ab igne submouere: sic opus est (quoad fieri possit & liceat) inuidorum conuersationes à nostra amicitia repellere, ut extra eorum uenenatas sagittas securius agamus. Neque enim possibile est ut hoc malo implicemur, nisi illi familiaritate coniuncti fuerimus. Quoniam ex Salomonis sententia: Zelus hominis ex socio ipsius. Et profecto sic res habet. Non enim Ægyptio uir Scythia inuidebit, sed suæ genti quilibet: & in eadem gente, non ignotis, sed familiaribus & uicinis, & eiusdem artis hominibus, aut alia de causa coniunctis, & his denique coæuis, cognatis, & fratribus. Et omnino ut erugo frumenti est uastatio, sic inuidia amicitiae pestis. Illud autem in hoc malo laudauerit quisquam, quod inuidus quanto in proximum uehementius mouetur, tanto sibi met maius parit incommodum. Quemadmodum sagittæ magna ui emissæ, si in durum aliquid ac respuens inciderint, in emittentem facile redeunt, sic inuidia proximis tristitiam nequaquam affert, tantum inuidenti officit. Quis enim unquam in mœrore positus aliquid propterea proximo incommodum intulit? Sese solū uastat atque cruciat. Sed & qui morbo huiusmodi sunt affecti, longè peiores uenenatis iaculis existimantur:

*Inuidorum fa-
scinantes oculi.*

quod illa per plagas uirus inferunt atque nocent, & paulatim quod infestum est depascuntur: at inuidos existimant nonnulli non solum rebus alijs, sed oculis etiā officere incommodaq; inferre. Vnde & corpora uegeta pubescentium aliorum ue ætate formaq; florentium prosperam habitudinem inficiunt atq; debilitant: statim ut ex eorum luminibus perniciæ quadam defluente ac contaminante uideas contacta membra pulchra in siccitatem ac ualitudinem uenire. Ego uerò horum sententiam dimittam, ut uulgò latam, ac per mulieres uetulas in opinionem muliebrem subinductam. Illud autem dico, quod dæmones osiores omnis boni posteaquam uoluntates inuidorū deprehenderint sibi esse conformes, illis prorsus ad suam libidinem, atque ita & illorum oculis ad instrumentum, ac ministeriū propriæ uoluntatis abutantur. Non igitur horres te diaboli perdentis ministeriū facere, & malum: sed malum suscipis, per quod inimicus eorum fias, qui te nihil læserunt, inimicus præterea dei boni, & qui omnis est expers inuidiæ. Fugiamus ergo fratres intolerabile malum. Serpentis id est præceptum, diaboli inuentum, inimici satio, punitionis arrabo, pietatis impedimentum, uia ad gehennam, regni cælorum priuatio. Nam & ipso fatentur ore hoc uitium inuidi. Aspectus illis est aridus & obscurus, gena subtristis, superciliū demissum, anima ipso morbo suffusa, prudentiam in dignoscenda ueritate ac rebus agendis minime habens. Apud eos enim nec actio secundum uirtutem ulla est, nec uis orationis grauitate ornata, non gratiā comitata, non denique aliquid aliud honestum aut circumscriptum conspicitur. Sicut autem uultures per multa quidem prata multa etiam armenta & odorata loca circumuolantes, ad tabida & fæculenta loca feruntur: muscæ quoq; salubre si quod offendunt, prætereunt, ad ulcera uerò properant. Sic & inuidi uitæ splendorem ac rerum bene gestarū magnitudinem minime quidē respiciunt: manca uerò & fragilia, & si quid erratum (ut quandoq; rebus accidit humanis) tantū obseruant: hæc diuulgant, & per hanc tantum homines cognosci uel. Quemadmodū maligni pictores, qui hominis imaginē uel ex contorta nare uel tubere, aut membri cuiuspiā mutilatione natura seu casu insita corpori, effingunt, notabilemq; reddunt. Iniquū profectò, id quod laudabile potissimū fuerit, alicuius peioris gratia manifesti occultare, & uirtutē ex uicinitate uitij (si quod forte reperiatur) calumniari. Fortitudinem audaciā potius appellat: modestum uerò sine sensu hominem: iustum, immitē & nimium seuerū: prudētem, astutū: magnificū, uastum: liberalem ut prodigū taxant: domesticē frugalem auarū dicunt. Deniq; omnis uirtutis species in uicina uitiorū nomina conuertunt, nusquā calūniā rebus laudatis deficiēte. Quid igitur in accusatione tantū huius mali finem orationis faciās? Sed hoc mediū, parsq; curationis fuerit. Laborātī enim ægro morbi magnitudinem ostendere, ut dignā mali fugandi curā subeat: nō inutile quidē, sed hic eū dimittere, nec admodū curādi remediū aliquod ostēdere, nihil aliud fuerit, quā desperantē ac in morbo pereuntē relinquere. Quid ergo faciendū, ut hanc animi pestē ab initio minimē quidē patiamur, aut in ea fortassē affecti faciliē liberemur? Primum quidē si nihil rerū humanarū magnū aut supra naturā existimemus: nō potentiā, non gloriā, nō opes, nō corporis habitudinem prosperā: nō enim in rebus fluxis bonum cōstituimus, sed ad sempiternorū & uerorum bonorum participationem

Remediū contra inuidiam.

A ticipationem uocati sumus . Itaque nec diues æmulandus est propter diuitias , nec potens ob dignitatis ac magistratus culmen , nec fortis ob corporis robur , nec eloquens ob dicendi facultatem . Instrumenta sunt hæc uirtutis rectè utentibus , nihil per se ueræ felicitatis habentia . Miser igitur est qui his abutitur , nō aliter quàm qui in pugna contra inimicos ensẽ corripit , in se ac interitum suum conuertit . Si autem rectè & ordine à summo Deo concessa tractauerit , denique si minister ac dispensator fuerit , non ad propriam uoluptatem uoluptates cogendo , hic demum laudari magnoperè ac amari dignus erit , quòd hominum societatem diligit , & fraternali charitatem proprijs commodis potiorẽ habeat . Præterea si aliquem in diuinis excellentem sermonibus , ac eloquiã sacra probè enarrantem , magnam quoque inde ex Deo gratiam , & ex hominibus laudem sibi uindicantem conspexeris , nullo modo agrè feras , aut inuidia prosequaris , ut eum tacere malis , si per gratiam spiritus sancti quæ dixerit approbari laudariq; contigerit . Nam & huius boni particeps per tui fratris præceptionem & doctrinam traditam , tu quoque si uolueris proficere poteris . Deinde fontem quidẽ scaturientem nemo prohibet aut cõpescit , nec solis splendentis lumina ullus obteggit . Nemo illis obtrahit aut agrè feret , sed quisq; ad proprium usum atque commodum transferre conabitur . Sermonis uerò spiritualis pia corda fidelium sancti spiritus gratia irrigantis auditũ cum gaudio cur non sustines ? cur non grato animo utilitatem illius acceptas ? Sed auditorum plausus te offendit : & malles nec qui adiutus inde sit , nec qui laudet quenquã esse : quam , dic mihi , excusationem apud iustum iudicem habebis ? Igitur animæ bonũ , natura quidẽ pulchrum existimadum . Eum enim qui opibus , potentia , seu corporis uiribus floret , diligere & omni studio amplecti nos decet , ut pulchræ uitæ instrumentis utentem , modo bene & ad communem utilitatem , ut diuitias egentibus distribuat , corporis uires debilibus communicet : reliquam denique facultatem non magis propriæ quàm alienæ seruire commoditati existimet . Eum uerò qui ita non fuerit animatus , magis miserum quàm felicem , aut affluẽtem putari est opus : si res huiusmodi ut occasiones tantum ad uitia propriamq; uoluptatem retineat . Hoc profectò operam dare fuerit , ut cum negotio & apparatu maiore pereamus . Si quidẽ opes iniustitiæ ministræ fuerunt , miserum facient diuitem : si autem uirtutis , minimè inuidiam sustinebunt , cum ex eis ad omneis communis ueniat utilitas , nisi quis tanta sit malignitate , ut sibi etiam ac propriæ inuideat commoditati . Omninò autem qui res humanas rationi subiecerit , & ad ueram pulchritudinem laudemq; se conuerterit , multum abfuerit ab eo , ut in rebus terrenis & fluxis quenquam putet esse felicem & æmulandũ . Qui uerò ita fuerit animatus , ut nihil usquã humanum admiretur , huic procul dubio dominari inuidia nullo modo poterit . Si quis uerò ita gloriæ cupidus fuerit , ut omnes antecellere cupiat , nec secundas facile patiat , maximã profectò occasionẽ causamq; inuidiæ dabit . Tu autẽ frater desideriũ omne honoremq; tuũ in actione secundũ uirtutem ut re amplissima & nunquam desitura cõstitue . Nec undecunq; aut qualibet diuitias coge , neu tandem ex rebus mundi huius gloriam quære . Neque enim ista in te sunt sita . Sed iustus sis , sapiens , prudens , fortis , & malorum pro pietate tolerans . Sic demum teipsum incolu mem seruabis , & in bonis longè maioribus elaritatẽ habebis . Nam & uirtus intra nos est ,

nos est, & ab ijs qui ob eam labores subeant apta possideri. Diuitiarum autem corporis, forma corporis, potentia fastus intra nos nequaquam consistit. Si igitur & maius bonum uirtus est, ac magis per se idoneum ac suppedians, & inconfesso apud omnes maiorem obtinet honorem: hanc nobis omni studio sequendam censeo: quam inesse animis ab omni perturbatione praesertim inuidiae minimè purgatis, difficile admodum. Nonne uides quantum malum sit simulatio? & haec inuidia fructus est. Nam morum & ingenij duplicitas ex inuidia plerumque hominibus euenit. Quando in cordis recessu odiū retinentes charitatis speciem ore praeseferunt, non aliter quam petrae ac scopuli marini: qui modica operi aqua magnū ac cæcum non obseruantibus inferunt malum. Cum itaque nobis inde ut ex fonte quodam fluat ipsa mors, amissio bonorum, a deo alienatio, legis confusio, & demum omnium in uita bonorum euersio: credamus Apostolo dicenti: Ne simus inanis gloriae cupidi inuicem prouocantes, inuicem inuidentes, sed magis boni, misericordes, donantes ac glorificantes inuicem: quemadmodum deus nobis donauit, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in aeterna secula, Amen.

S E R M O D E I R A .

quemadmodum in medicorum praeceptis quando appositè & ex artis ratione fiunt, post experientiam utilitas illorum potissimū ostendi solet: sic & in spiritualibus monitionibus postquam praecepta exitu testimonij comprobata ostenderunt, tunc eorum utilitas ad uitam illorum qui admonentur correctionem & eruditionem manifestatur. Audimus enim in Proverbijs palam scriptum esse: Ira sapientes perdit. Audimus item Apostolicum dictum: Ira & omnis indignatio & clamor a uobis abscedat cum omni malitia. Et Dominum dicentem: Si quis irascitur fratri suo temerè, reus erit iudicij. Igitur si quando nos hoc uitium tentauerit, id quod non ex nobis, sed extrinsecus instar inopinæ procellae in nos irruens, tum potissimum diuinorum praeceptorum admirabilem ueritatem agnoscemus, dantes ipsi quidem locum irae, tanquam exitum uiolento cuidam torrenti, discantes tamen tacite turpem eorum tumultuationem qui hoc malo tenentur, agnoscemus re ipsa uerbi sacri dexteritatem: nempe quod uir iratus scelus aspectu sit. Quando enim semel irae perturbatio mentem praecipitans imperium animae sumperit, hominem penitus in feram conuertit, uel hominem qui rationis sit compos esse sinit. Quod enim uenenum uirus emittentibus erit, hoc item & furor animo iritatis ac perturbatis. Impetu feruntur, insiliunt, rabie ut canes afficiuntur, pungunt ut scorpiones, mordent ut serpentes. Nouit & scriptura eos qui hoc uitio tenentur, ferarum appellatione uocare, quibus sese ob peruersitatem similes ac familiares reddiderunt. Nam & canes, & serpentes, & genimina uiperarum, & his similia nominat. Qui enim ad mutua inter se eiusdem generis parati sunt inferenda incommoda, iure feris ac uenenatis ascribi possunt, quibus ex natura continuum aduersus homines odium inest. Effrenes lingua, ora incustodita, incontinentes manus, contumelie, probra, accusationes, uerba, & alia eiusmodi quaecumque quis enumerare poterit, irae sunt ac furoris fructus. Ob iram ensis acuitur, mors homini ex homine uenit, fratres inter se ignorantur, parentes ac liberi naturae obliuiscuntur. Sed & ante omnia

simulatio.

Ira mala.

Irati sui immores.

omnia seipſos haud agnoſcunt irati, deinde neque quotquot habent neceſſarios. Quemadmodum enim torrentes ad curua loca decurrentes ſecum obuia quæque trahunt: ſic & iratorū impetus uiolenti & inſtabiles omnia ſimiliter percurrūt atq; obruunt. Non eis ſeneſtus uenerabilis, non uitæ uirtus, non generis propinquitas, non acceptæ iam gratiæ, non denique quicquid aliud quamuis æſtimandum in honore eſt. Momentanea quædam inſania eſt ira. Quin & maximum ſe in malum ſæpius conijciunt, & ſtudio uindictandi ſeipſos negligunt. Eorum nanque memoria quibus læſi ſunt, uelut ceſtro quodam incitati, & animo exacerbato atque æſtuanti non prius deſinunt, quàm incommodum aliquod inſeſtanti inſligant: uel ipſi (ſi id contingat) accipiant: quemadmodum ſæpe euenit, ut quæ per uim tentata ſunt, plus accipiant incommodi quàm inferant. Quis enim in ea ſe mala conijceret, quæ ira feruidi homines quauis occaſione uociferantes & exaſperati ſubeunt atque tolerant. Nam & omni ſera uenenata impudentius ruunt, nec prius deſiſtunt quàm aliquo magno malo & intolerabili, ira intumeſcente, æſtuantem exatiant animum. Neque enim enſis acies, neque ignis, neque horrendum aliquid, animum ira intumeſcentem ac furentem ſatis compeſcere ualebit: non magis quàm à dæmonibus detenti, à quibus irati nihil, nec forma, neque animi affectu differunt. Nam iſs qui ad uindictam anhelant, ita quidem circū præcordia ſanguis feruet, quaſi ui ignis ebulliat & exæſtuet. Supernè uerò accenſa facie alio aspectu uiſendū exhibet iratū, eam formā quæ omnibus conſueta eſt & nota, quaſi larua quadam, ut in ſcena fieri ſolet, prorsus immutans: oculi conſueti non apparent, ſed ignei micantesq; dentes acuunt, ueluti ſues graſſantes: uultu ſunt liuenti ſanguine ſuffuſo. Oris tumore increbeſcente uenæ ob turbati intra uiſcera ſpiritus anguſtiā diſruptæ. Vox aſpera & inſenſa, ſermo inſtans & cōfuſus, ac temerè cadēs, nec cōcinnè, nec ſignificanter, ne ex parte quidem prolatus. Poſtquàm uerò ira ſicut flamma, ſicca materia ſuccenſa iritantes inuaſit, tunc nec ſermone dicenda, neque referenda uidere licet ſpectacula. Manus quidem erectas etiā aduerſus contribules, & per omnes corporis partes diſtractas: pedes extra omnem ordinem & ab re certatim diſcurrentes, deniq; partes corporis omnes inſaniæ inſtrumenta factas. Si autē pariter aliquem ex aduerſo concurrentem inueniant, iramq; mutuam inter ſe exerceāt, ea patiuntur quæ ſas eſt eos pati, qui ſub tali dæmone contendunt ac certant. Membrorū mutilationes, uulnera, mortes præmiū pugne ferunt. Cepit qui primus manibus iniuriā intulit: alter ulciſcitur: hic inſtat: ille non cedit: corpus obiter uulneribus petitur. Ira uerò facit ut dolor & incommodum minimè ſentiantur. Non enim damna corporis aut ſenſum curant, cum omni ſtudio & omnibus uiribus ſint animo tantummodo ad ulciſcendum cōmoti & excitati. Ne fratres dilectiſſimi malū malo curate, ne contēdite inuicē calamitate mutua uincere. In rixa em̄ is inferior eſt, qui uictor eſt, ac peccatis longè grauior diſcedit. Noli ergo malam referre gratiā, neq; mali mutui reſtitutor eſſe. Contumeliā intulit iratus, uince, amoue q; ſilētio malum. Tu autem contrā facis, qui uelut undam fluentem illius iram in cordis penetralia ſuſcipientes, uentos imitatis contra flatibus aduerſis reſiſtentes. Noli tuo aduerſario pro magiſtro uti, nec quem odio proſequaris hunc emulari, nec fieri ueluti ſpeculū irati uelis, illius formā in teipſo oſtēdēs. Rubicūdus ille eſt ob irā, tu minimè ruborē præfers. Illi ſanguinei oculi: tui quietè ac cum grauitate aſpiciunt. Vox illi aſpera: tibi mitis.

Neque

Ira compescenda.

Necq; enim sic in locis desertis echo in ipsos clamantes intēpestiuē infringitur, sicut c
in hominem iniustum & contumeliosum contumelia reuertitur. Immo sonus qui
dem illic idem redditur, contumelia uerò augmentata recurrit. Nam si inter litigan
tes fortē conuicia dicuntur, primus obscurū hominem, & ex obscuro uenientem lo
co probrose uocat: alter uernam ex uernis regerit. Hic pauperem alter mendicum.
Hic indoctum, alter stupidum appellat. Deniq; sic durant donec conuitia sicuti sa
gittæ deficiunt. Deinde omni contumelia per linguam consumpta, ad manus uer
tur & pugnam. Ira nanq; certamen excitat, certamen uerò conuitium, conuitiū uer
bera, uerbera demum uulnera, ex quibus & mortes sæpe sequuntur. Itaq; iram ab
initio ut mali originem cōpescamus, ac ex animo nostro totis uiribus extirpemus.
Sic enim plurima mala ueluti radice quadam & principio hac animi perturbatio
ne existente, facile excidere poterimus. Ille maledixit, tu benedicas. Verberauit, tu
patere. Expuit, nihiliq; te existimauit, tu cogita quemadmodū ex terra es, & in ter
ram reuerteris. His nanq; modis atque rationibus te confirmans, longē leniora q̃
re uera sint, inuenies tibi aduersarij facta iurgiaq;. Sic etiā talionem illi securius red
des, ostendēsque quā sis contumelijs inuulnerabilis, ac præclaram tibi patientiæ
coronam comparabis, dum alterius insaniam, occasionem philosophiæ ac tuorum
feceris meritorum. Quamobrem, si mihi credis, probra contumeliasq; minimē cur
rabis: obscurum te & inglorium uocauit nulliusq; æstimationis: terram te ac ciner
rem esse dicas. Nec tu melior es patre nostro Abraham, qui se eādem uocauit, igna
rum, pauperem, ignobilem nominauit. Tu uermem te dicas, & ē stercore genus du
cere, uerba Dauid memorans. His etiam Moysis decus adde. Ille ab Aaron & Ma
ria uerbis petitus probrosis, nō ad deum aduersus illos interpellauit, sed pro eis or
rauit. Quorum tu, dic mihi, cupis esse discipulus? beatorū ne hominum & deo gra
torum, an eorum qui spiritu referti sunt maligno? Quando enim uerborum contum
melia tentaris, illud existima, periculum de te fieri, an deo per patientiā adhærere,
seu per iram in aduersarij partes inclines. Da tempus cogitationibus, ad optimam
eligendi partem opportunum. Nam ē duobus alterum proculdubio consequeris,
aut inimicum tuæ mansuetudinis exemplo munitiorem reddes, uel certē, si despe
xeris, acrius illum uindicabis. Quid enim aduersario durius esse potest, quā te a
nimum gerere contumelijs omnibus altiore? Noli tuā pessundare mentem. Nec
ab eo qui te conuitijs & omni iniuria petit, comprehendi patiare. Sine illum frustra te
allatrare, in seipso disrumpi. Sicut enim ille qui minimē sentientem aut curantē uer
berat, seipsum lædit & incommodo afficit, quod nec inimicum plectere, nec animā
iramq; exatiare se uideat: sic & is qui contumelia in eum, qui nequaquam doleat, u
titur, perturbati animi consolationē inuenire nullo modo poterit. Quin potius (quē
admodū diximus) ardebit magis & animo arstuat. Ex hac igitur cōditione quāle
uterq; uestrum nomen assequatur uideamus. Hic contumeliosus, tu magnanimus
uocaberis. Hic iracundus & durus, tu longanimis & mitis. Hunc quandoq; pœni
tebit horum quæ loquitur, te nunquā benefacti aut uirtutis pœnitebit. Quid plu
ra? Huic contumelia regnum cœlorum clausit, quod contumeliosi regnum dei non
consequentur: tibi taciturnitas idem aperuit. Nam qui sustinebit usq; in finem, hic
saluus erit. Qui autem se uindicare, & par pari reddere, ac maledicenti resistere uo
luerit, quam, quæso, habebit excusationem? Quod primus ille fuerit ac prouocau
erit. Sed

^Arit: Sed qua uenia dignum hoc? Non enim amicus in amicum, quamuis prouocantem aut allicientem, peccati causam transferens, minus in iudicio condemnabitur. Neque enim uictoriae corona sine aduersarijs contrapugnantibus, neu cades sine hostibus. Audis Dauid dicentem: Dum consisteret peccator aduersus me, non iratus sum aut ultus, sed surdus factus & humiliatus sum & silui à bonis. Tu autem ad iracundiam ob paruam cōtumeliam concitaris: Imitaris uero ut bonum. Ecce iam uitium quod rependis ipse patras. An in alienum malum diligenter inspicis, tuum uero nequaquam cognoscis? Si malum est contumelia, eius imitationē fuge. Non enim (ut supra narraui) incepisse aliū, ad excusationē sufficiet. Iustius quidem fuerit, ut arbitror, hinc intendi aduersum te querelam, eo quod ille exemplum sapientiae prius non uidit: tu uero cum iratum turpiter se mouentem, & ridiculum & probrosum uideris, eius uestigia quæris imitari clamando, succensendo, resistendo. Et ad hūc modum fit, ut tu sis in culpa: apologiam uero habeat, qui primus rixam orsus est. Per ea enim quæ facis, & aduersarij culpas leuiore reddis, & teipsum condemnas. Si enim malum est ira, cur malum id non euitas? Si uenia dignum, cur irato succenses? Ex quo si secundus uenisti ad iram, nihil te hoc iuuabit. Non enim incertaminibus palestram prius prouocās, sed qui superat, coronatur. Quamobrem non solum is qui facinus aliquod graue prius tentauerit, sed qui mali ducis ad scellus fuerit exemplum imitatus, omnino mulctatur. Si enim te pauperem uerè appellat, uerum res uere nequaquam debes. Si mentitur, quid ad te dicti uanitas? Si cur enim ad laudes tuas, si ueritatem excedunt, efferrī non debes: ita nec ad probra in te non uere iactata, minimè dolere. Nonne uides, quemadmodum sagittæ si duriora offendant, resultāt ac excidunt: in mollibus uero & obedientibus faciliè figuntur: ita & in contumelijs euenit: qui eis occurrit ac resistere querit, illas in sese recipit: qui autem mansuetudine ac patientia armatus, ad eas excipiendas se præparauerit, omnino excutiet ac euitabit. Quid miser angeris pauperis appellatione? Reminisce re quod quemadmodū nudus in mundum uenisti, nudus etiā egressurus es. Quid enim nudo pauperius? Nihil profectò graue audisti, nisi tibi ipse quæ obiecta sunt agnoscas. Quis unquam ob paupertatem in carcerem ductus est? Nam egere non turpe quidem aut aliquod probrum fuerit: sed paupertatē generosè non ferre. Memor sis domini nostri Iesu Christi: qui cum diues esset, nostri gratia egere uoluit. Si uero & stultus & indoctus appellaberis, reminiscere eorum quæ à Iudæis iactata sunt in ueram sapientiam: Samaritanus es, & dæmonium habes. Si enim contra hæc maledicta irasceris, iam ea corroboraſti. Quidnam est ira stultius? Si uero quie tus & immobilis persistas, pudorem maledicenti magnā intulisti, cum re ipsa prudentiam modestiamque ostenderis. Alapa seu pugillo cæsus es? expuit aliquis in faciem: Eadem & dominus est passus. Nec enim ab expuentibus aut cædentibus faciem auertit. Calumniam pateris? & dominus. Tua laceratur uestis? Et à domino quoque uestis per uim extracta, & super eam missæ sortes. Nondum condemnatus es, nondū cruci affixus. Multa tibi toleranda, ut ad eius imitationem peruenias. Talia igitur, & horum similia tibi succurrāt: mentisque tuæ impetum ac iram cōpescant. Similes namque præparationes & animi dispositiones, morsus cordis & impulsus facile debent, & animi cogitationes in tranquillum statum deducunt. Hoc enim est quod Dauid ait: Paratus sum, & non sum turbatus, Oportet itaque motus animi

*Ira antidotum**Ira officiosae
utilitas.*

insanos ac præcipites exemplo sanctorum, ac beatorum præceptorum memoria
 cohibere: quomodo magnus Dauid, & quam mansuetudine iniquitatem Semei tur-
 lerit, non enim iræ locum dedit, in deum causam transferens, quoniam dominus,
 inquit, Semei mandauit ut maledicat Dauid. Quamobrem cum audiuisset se uirū
 sanguinum & iniquum uocari, minimè succensuit, sed tolerando sese humilem red-
 didit, ac meritam sibi infligi contumeliam putauit. Ex quo duo tibi ad custodien-
 dam animi constantiam toleranda. Primum ne te rebus magnis parem dignū me
 iudices. Deinde neminem ualde infra tuam esse dignitatem ac estimationem puta-
 bis. Sic enim animus nunquam ex ijs quæ nobis ex aduerso inferuntur, indignabi-
 tur, aut magnopere dolebit. Graue profectò eum qui beneficium receperit, præter
 quàm quòd ingratus animo sit, etiam maledictis dantem petere. Graue, inquam:
 Veruntamē hoc agenti grauius est malum quàm patienti. Ille maledicatu autem
 minimè mouearis. Gymnasium tibi quoddā & exercitatio ad philosophiam, uer-
 ba illius sint. Si enim nihil moueris integer es animo ac sanus. Si uero aliquid ani-
 mo pateris, saltem in te conde tristitiam. In me turbatum est cor meum (inquit Pro-
 pheta) hoc est, non extra perturbationem animi ostendi, sed ueluti quandam intra-
 litus abruptam undam retinui. Sedabis itaq; mentem latrantem & exacerbata.
 Tecum in tui cordis recessu, rationis tribunal uerebere: quemadmodum pueri im-
 modestum aliquid agentes, uiri uenerabilis præsentiam uereri solent. Quomodo
 igitur iræ incommoda fugiamus? si eam nullo modo mentē rationē me occupare
 sinamus? Quamobrē si forte in cogitationem ueniat aut cadat, eam ita retineamus,
 ut equum iugalem nobis ratione, ut freno quodam obtemperantem, ac ordinem
 proprium nequaquam excedentem: & uia ingredientem, qua à mentis recto consi-
 lio dirigitur. Est enim pars animi irascibilis, nobis ad multa uirtutis opera necessa-
 ria. Quando ueluti miles quidam apud ducem arma sumens, paratus est eius iussu
 auxilium præbere: sic iracundia rationi adiutrix contra peccatum fuerit. Nervus est
 animæ quidam indignatio, fortitudinem constantiamq; ac robur ad res bene & or-
 dine agendas præbens: quæ animam forte uoluptate delinītam ac lasciuientem, ue-
 luti ferro quodam cohibens austeriorem fortiorēque ex molli ac remissa reddit.
 Nec enim si contra iniquitatem desit indignatio & ira, satis eam odio quo decet
 persequi poteris. Quamobrem sic existimo, eque circa diligendam uirtutem studiū
 habere, atq; aduersus uitiū odium retinere oportere. Ad quod maximè utilis indi-
 gnatio: quoniam ueluti canis pastori, sic ira rationi obediens, mitis quidem ac man-
 sueta iuuantibus eam, & à ratione reuocabilis erit. Nam canis ad uocem & aspectū
 alienum toruus & agrestis, etiam si palpari se uideat: notos uero, & amicē alloquen-
 tem timere admodum ac uereri uidetur. Ira similiter optima est, & cōmensurata ira-
 cundia, opitulaturq; animæ prudenti. Insuper cū insidiosus non facilē cōciliatur, aut
 consuetudinem habet. Nullam deniq; beneuolentiam erga ea quæ nocent, retinet:
 sed aduersus uoluptatem insidiantem, ueluti lupum quendam allatrare cōtinuò ui-
 detur. Sic itaq; ex ira uiris prudentibus utilitas capitur. Sed & aliarum potentiarū
 quælibet, ex modo ea utentis & eam possidentis, bona uel mala dicetur. Vt animæ
 concupiscibilis parte si quis in corporis uoluptatem, & impurissimas actiones abu-
 tetur, abominabilis profectò & nefarius fuerit. Si quis uero illam in die ac domini
 nostri Iesu Christi charitatem, & sempiternorum bonorum desiderium conuertet,
 felix

felix ac beatus. Similiter & de parte rationali dicendū. Si recte quis hanc tractauerit prudens erit & sapiens. Si uero contra mentis ac rationis acumine proximis incommodum pariat, uaser & astutus, & malignus iure dicitur. Quamobrem fratres dilectissimi, nolite obsecro ea quę à summo deo, & omnium autore ad salutem cōcessa sunt, occasionem peccatorum nobis ipsis facere. Sic itaq; ira quando oportet, & ut oportet ex ratione dispensata, fortitudinem patientiamq; ac constantiam parit: præter uero rectam rationē tractata, furor & insania efficitur. Idcirco nos Psalmus admonet. Irascimini, & nolite peccare. Ipse nanque dominus in euangelio illum qui temere fratri iratus fuerit, reum iudicij facit. Illum uero qui tanquam pharimaco ad ea quę oportet ira utitur, minimē condemnat. Dicitur namq; Ponam inimicitiam inter te & serpentem. Et rursus: Hostes sitis Madianitis. Docentis uerba sunt, ut ira ueluti armis utamur. Ideo Moses omnium hominum mansuetissimus, uitali idololatriam damnans, Leuitarum manus in cædem fratrum armauit. Vnusquisq; inquit, uestrum gladium ad latus teneat, & transite à porta in portam, & flecite per circuitum castrorum, & suum quisq; fratrem interimat, & quilibet proximum suum. Et Paulo post ait Moses: Vestras hodie manus deo consecrastis, quilibet in filio suo & fratre suo, ut detur uobis benedictio. Quid Phinees iustum reddidit: Nonne iusta cōtra fornicantes ira, qui alioqui mitis ac mansuetus existens, postquam stuprum Zambri & scorti Madianitis palam in populo uidit, adeoq; impudenter admissum, ut nec tam turpe spectaculum occultari uellēt: minimē tam indignum facinus passus, ira ut oportebat usus, protinus utrumq; trucidauit. Samuël autem Achab regem Amalech à Saule contra mandatum domini seruatum, nonne iusta ira in medium trahens occidit. Sic itaq; fit ira sæpe numero bonarum actionum ministra. Helias uero Zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos uiros sacrorum nemorum, comedentes de mensa Iezabel, iusta sapientię indignatione in totius Israël utilitatem, ut morte multarentur effecit. Tu autem fratri tuo sine causa irasceris. Quomodo enim nō sine causa: Cum sit alius qui instigat dæmon, & alius qui instigatur homo, cui tu maledicis: simile quoddam canibus admittens, qui saxa morderē solent, quando iactantes attingere nō ualēt. Instigatus enim ac incitatus, misericordia profectō dignus est. Qui uero incitat, odio maximo est insectandus. In hunc igitur iram transfer hominum interfectorem, mendacię patrem, peccati ministrum. Fratrem uero in te peccantem miserabere. Nam si in peccato usq; in extremū durabit, cum ipso dæmone æterno tradetur igni. Sicut autē differentia nomina sunt indignationis & irę, sic & ab ipsis significantia plurimum inuicem differunt. Est enim indignatio stimulus quidā breuis ac subitus, acutusq; passionis uapor. Ira uero permanens ac diuturna tristitia, aptaq; sese otiose ulcisci, ueluti libido quædam se uindicandi. Animaduertere itaq; opus est, quod utroq; modo & affectu homines delinquant, uel furore subito cōtra irritantes commoti, uel per dolos & insidias eos à quibus patiūtur iniuriam circumuenientes, quę ambo nobis omnino cauenda. Quomodo autem ob hanc animi perturbationem in ea quę minimē deceant non incidemus? Quomodo inquis? Si te demissum humilemq; omnino gerere poteris: ut edoctus fueris, quod dominus Iesus & uerbo præcepit & re ostendit inquit: Qui uoluerit inter uos primus esse, sit omniū postremus. Item pulsatus a quo animo ac mansueto cadentem tulit:

Mosi irati exemplum.

Phinees zelus Samuël.

Differentia inter indignationem & iram.

Rector enim cœli terręq; dominus, ab omni spiritu creatura adoratus, omnia ferēs uerbo uirtutis suę, illum non protinus ut poterat ac fas erat terra dirupta ad infernum impijs paratum demisit: uerum humili ac miti responso facile docuit, quales esse oportuit lacessitos. Si male locutus sum, inquit, testimonium perhibe de malo: si aut bene, cur me cedis? Si enim ex dominico præcepto omnium ultimus esse assueris, quonā modo maledictis præter dignitatē prouocatus ægre ferre aut respondere poteris? Nam si paruus puer uerbis te contumeliosis peteret, occasionem tibi potius ridendi daret. Quod si phrenesi captus, & sensu excidens uerba uitæ incompressa & stulta, minimeq; uera dicat, misericordia potius quam odio dignus erit. Non igitur uerba solent tristitiam mouere, sed superbia aduersus eum qui nos uituperat, & uniuscuiusq; de seipso phantasia. Quod si horum alterutrum menti tuę exmeris, inanes quidā sonorum strepitus erūt quæ ab aduersario dicuntur. Quamobrem irā omnino sedabis indignationeq; ne iram illā quæ de cœlo supra omnē impietatem & iniustitiam hominū reuelabitur, ex periare. Si enim animo sapienti amaram indignationis radicem extirpare poteris, multa cum hoc principio perturbationū semina facile extingues. Nam & dolus, & suspicio, & infidelitas, & malignitas, & insidia, & audacia, & omnia his similia, huius uitij germina sunt atq; appēdices. Itaq; fratres amantissimi, ne obsecro tantum nobis malū inducamus, animæ morbū, rationis tenebras, a deo alienationē, obliuionē familiaritatis, principij bellorū, plenitudinē calamitatum, dæmonē pessimū nostris animis innatū, incolam quendā impudentē, nostra interiora possidentē, deniq; sancti spiritus iter ad nos impediētem. Vbi inimicitia sunt, cōtentiones, indignationes, sectæ, nostris animabus perpetuos generantes tumultus, ibi spiritus mansuetudinis haud requiescit. Quamobrem beati Pauli monitis obtemperantes, omnē a nobis indignationem, ac clamorem cum omni malitia abijciamus, ac inuicem boni & misericordes existamus: expectantes beatam spem mansuetis omnibus promissam. Nam beati sunt mites, quoniam ipsi terram possidebunt In Christo Iesu domino nostro: Cui gloria & imperium in æternā secula. Amen.

SERMO IN VERBA ILLA MOSEOS ATTEN

de tibijs: ubi multa præclara enarrantur super his quæ per cogitationem admittuntur.

Rationis usum conditor omnium deus nobis dedit, ut consilia cordium alius alij reuelaremus, & propter naturæ communionem quisq; proximo suo, tanquam ex quibusdam secretis cordis penetralibus prolatam animi sententiam communicaremus. Si enim nuda uiueremus anima, statim per intelligentias inuicem congregientes appareremus. Quoniam uero carnis operimento anima obducta, sensus minimè manifestos in cordis recessu constitutos retinet: ad eos in manifestandos, & uerbis indiget, & nominibus. Postquam itaq; nostra cogitatio quandoq; uocem accipit indicatiuam, & oratione ueluti cymba quadam aërem pertranseunte, ex ore loquentis ad audientem peruenit, si tranquillam & altam reperiatur quietem, ueluti in serenos quosdam ac placidos portus, ad aures discipulorum sermo appellit. Si uero ueluti procella quadam aspera tumultus audientium contra spiret, in aëre medio dissoluta naufragium faciet. Nunc igitur fratres

tur fratres tranquillitatem per silentium facite. Aliquid enim fortasse ad cōmeatus
faciendos utile apparebit: captu difficilis est admodum ueritatis sermo, aures mini-
mè attendētium facile fugiens: ita spiritu sancto illum dispensante ut sit contractus
ac brevis, & paucis multa patefaciat, & propter breuitatem in memoria facile con-
tineatur. Est enim ex natura orationis uirtus, ut nec breuitatis obscuritate sensum
occulet: nec rursus superflua & uana in rebus laxa profluat, aut oberret. Qualis
igitur sit nobis modo ex Mosi libris sermo recitatus, omnino meministis, uel stu-
diosi: nisi forsan propter breuitatem aures uestras preterfugerit. Habet autē quod
lectum est, ad hunc modum: Attende tibi ipsi, nè quando absconditum sit in corde *Cogitando fa-*
tuo uerbum iniquum. Faciles nos homines ad peccata, quæ cogitatione admittun- *cile peccamus.*
tur, sumus. Quamobrem ille omnium conditor, qui corda singulorum finxit, ani-
maduertens nos plurimum per motum uoluntatis peccare, puritatem primam ser-
uandam in parte animæ rationali tanquam rectrice & gubernatrice quadam man-
dauit. Nā qua parte facilius ac promptius peccauimus, illam maiore custodia dili-
gentiaque dignatus est. Quemadmodum enim corpora debiliora prouidentis-
simi medici quibusdam ante remedijs communire solent: sic & ille communis ani-
marum nostrarum ac uerus curator, quod in nobis magis ad peccatum lubricum
esse uidit, illud & fortioribus custodibus præoccupauit. Nam actiones quæ corpo-
reae fiunt, tempus quidem simulq; opportunitatem & labores & laborum socios,
& adiumenta reliqua exposcūt. Mentis uero cogitationumq; motus, citra tempus
ullum fiunt, citra laborem absoluuntur, citra negotium aliquod consistunt, omne
tempus opportunum habent. Nam aliquis quidem inuenietur grauitate seuerus ac
superciliosus, qui externè, modestiam apud omnium oculos profiteatur: & in me-
cessu illorum sæpe consistat, qui eum beatum ob uirtutem ferunt ac prædicant. In re-
transcurrat: qui quod quærit, imaginatione uideat, quendam sibi congressum in-
decentem deliniet, & in occulta cordis officina euidentem in seipso uoluptatem de-
pingens, peccatum externis testibus carens; ac omnibus quidem ignotum admit-
tat, donec ille ueniat, qui reuelabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cor-
dium. Caue igitur ne quando absconditum sit in corde tuo uerbum iniquum. Qui
enim mulierem ad concupiscendum uiderit, iam mœchatus est in corde suo. Idcir-
co corporis quidem actiones à multis reijciuntur atq; inciduntur. At is qui in men-
tis proposito peccat, peccatum habet simul cum cogitationum uelocitate absolu-
tum. Vbi igitur casus uelox est ac periculosus, ibi uelox etiam data est custodia. Ob-
testatur enim ne quando absconditum sit in corde tuo uerbum iniquum. Imò ad
ipsum propositæ orationis principium recurramus. Attēde, inquit, tibi ipsi. Quod
libet animal ex deo omnium autore propriam uim, propriæque arma ad naturæ
propriæ conseruationem habet. Inueniesq; facile (si quæras diligenter) multa bru-
ta sine arte, aut præceptione ulla quæ noxia sunt præsentiscere ac fugere: rursusq;
ad ea quæ sibi prodesse uident, naturali quodam ductu sponte ferri. Quamobrem
nos erudiens deus, magnum hoc nobis præceptum dedit: ut quod illis ex natura,
hoc nobis rationis auxilio proueniat: & quod in animalibus rationis expertibus ci-
tra doctorem & artem, hoc nobis per attentionem & diligentiam, & continuum ra-
tionis

Attentio-
plex.

tionis imperium accedat: utq; horum quæ diuinitus nobis data sunt subsidia custodes simus diligentes, & peccatum quidem quemadmodum bruta quæ in cibis sunt noxia deuitant, fugiamus. Iustitiam quoq; uelut illa salubres pascendo herbas consectantur, omni studio prosequamur. Attende igitur tibi ipsi, ut noxium a salubri discernere ualeas. Duplex autem attentio noscitur. Primum oculis corporeis uisibilia diligenter circumspicere: Deinde inuisibilia mentis contemplatione ac uirtute lustrare. Si præceptum hoc in corporalium luminum actione positum dicamus, statim nullo modo fieri posse deprendetur. Quis enim sese oculis totum circumspiciat? Oculus in primis inspicere se ipsum nequaquam potest, non caput, non quæ à tergo sunt, non faciem, non deniq; uiscera. Impium autem est dicere spiritus præcepta seruari non posse. Reliquum est ut præcepti huius energia secundum mentem rationemq; intelligatur. Attende tibi ipsi: hoc est, undiq; te ipsum considera, cordis oculum uigilantem continuo ad tuum custodiâ retine. Inter medios laqueos uersaris. Occulti ab inimico laquei ubiq; suffixi sunt. Cuncta itaq; lustrabis ut serueris, quemadmodum caprea ex laqueo, & auis ex insidijs. Caprea namq; capi non potest laqueo, propter uisus acumen, unde & cognomen accepit Dorcas, quod acute uideat. Auis uero pennæ leuitate quando cauta est, altior aucupum insidijs efficitur. Vide igitur ne animalibus his ratione carêntibus deterior ad tuam custodiâ appareas: ne laqueis deprensus, diaboli præda sub eius potestate redactus efficiaris. Attende ergo tibi ipsi: hoc est, non tuis, aut ijs quæ sunt circa te, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim nos ipsi sumus, aliud nostra, aliud deniq; quæ circa nos existunt. Nos enim anima mensq; sumus, quatenus ad ipsius conditoris imaginem geniti sumus. Nostra sunt corpus ac sensus illius omnes. Circa nos sunt pecunia, artes, & reliqui uitæ apparatus. Quid ergo hic sermo dicit? Ne carni attende: neq; huius commoda omni studio prosequere, sanitatem, formam, oblectationes uarias, uitæ longitudinem: ne uiam pecuniam, gloriam, potentiam admirare: neq; quæcunq; temporalem uitam tibi felicem subministrant. Ne uiam hanc magnam existimâs, ac circa horum studiū occupatus, uitæ partem meliorem negligas. Sed attende tibi ipsi, hoc est animæ tuæ: hanc tu ornabis, hanc curabis: ut omne quod est per iniquitatem contra illam admissum, omnem ei contaminationem inductam per attentionem & diligentiam curare, omnem uitæ notam delere: deniq; quauis eam uirtutis pulchritudine ornare, claramq; reddere ualeas. Perscrutare te ipsum quisnam sis. Nosce naturam propriam, quod mortalitas quidem corpore, immortalis uero sis anima: & quod nobis uita sit duplex. Una quidem carnis propria, uelociter desitura: altera uero animæ cognata nullum habens finem. Attende itaq; tibi ipsi, ne mortalibus ut sempiternis incumbas: ne uiam sempiterna ut cito transitura despicias. Sperne carnem. Cito namq; hæc præterit. Animam cura, rem immortalem. Tibi præsideas omni diligentia, ut horum utriusq; quod deceat, recte dispensare ac distribuere scias. Carni quidem cibos & uestes: animæ uero pietatis dogmata, illicibilem elegantiam, uirtutis exercitationem, perturbationum correctionem. Neq; plus æquo corpus saginare, neq; circa carnis curam nimium studere uelis: quoniam caro aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem concupiscit. Hæc autem inter se continuo aduersantur. Vide ne carnem exaugens, ac molliter tractans, nimiam peiori potentiam tribuas. Quemadmodum enim in libra contingit, ut si alteram pessundes lancem, alteram ex aduerso leuiorem constituas. Sic & corpori

corpori & animæ solet euenire: alterius pondus excedens, leuius necessario reddit
 alterius. Corpore nanq; se molliter habēte, ac sagina abdomineq; prægrauis, neces-
 se est ut mens eneruis ac debilis ad proprias actiones existat. Cōtra uero, anima be-
 ne habens, & ob cōlestiū meditationē, bonarumq; actionū exercitationē, ad pro-
 prię magnitudinis sublimitatē euecta, facit ut corporis habitudo tabescat. Idē quo-
 que præceptū & debilibus utile, & ualentibus accommodatū. In morbis nanq; labo-
 rantibus medici mandare solent, ut sibi ipsis attendant nec quicquā eorum, quę ad
 procurandā sanitatē pertinent negligant. Similiter & huiuscemodī præcepti sermo
 nostrarū medicus animarū animā a peccato laesam modico isto subsidio curat. At-
 tende igit tibi ipsi, ut pro admissi proportionē auxiliū ex tali cura suscipias. Magnū
 est ac durū peccatū: Multa tibi opus est confessione, amaris lacrymis, cōtinua uigi-
 lia, irremisso ieiunio. Leue est & tolerabile peccatū: Adæque illi & pœnitentia. So-
 lū attēde tibi ipsi, ut morbū egritudinēq; mentis cognoscas. Plures nanq; ob nimīā
 inconsiderantiā uehementer agrotantes, ne hoc quidē sciunt quōd agrotant. Ma-
 gna profectō ex hoc uerbo utilitas non solū male habentibus, sed etiam ualentibus
 prouenit. Nam idē & hos a morbo liberat, & illos omnino perficit. Etenim quisq; *Aegrotari se*
 nostrū, qui hoc sermone erudimur, unū hoc curandū habet, ex illis quæ per Euan- *nescientes.*
 geliū nobis præcipiuntur. Nam in ecclesia, uelut in magna domo uasa non solū au-
 rea & argēta, sed lignea & testacea, & omnis generis artes existūt. Habet nanq; do-
 mus dei quæ ecclesia dei uiuentis est, uenatores, uiatores, architectos, ædificatores,
 agricolas, pastores, athletas, milites. Omnibus his coaptatur ac quadrat hoc breue
 uerbū, cui libet & agendi diligentia, & propositi studiū inculcās. Venator es emissus
 a domino dicente: Ecce ego mitto multos uenatores, & uenabūtur eos supra omnē
 montem. Attende itaque diligenter, ne tibi fera elabatur, ut uerbo ueritatis eos qui
 uitio tenentur cōprendas & seruatori adducas. Viator es, similis ei qui precabatur
 dicens, gressus meos dirige. Attēde tibi ipsi, ne extra semitā, nec a dextra neu ab læ-
 ua deflectas: uia regia ingredi. Architectus es? fidei fundamentū firmū ac tutū,
 quod est Iesus Christus, iacias. Ædicator es? Vide quomodo ædifices, non ligna,
 non scēnū, nō stipulam, sed aurū, argentū, lapides pretiosos. Pastor? attēde, ne te
 quæ sunt officij tui pastoralis prætereant. Hæc aut quæ sunt? Errantē a uia ueritatis
 cōuerte, contritū liga, egrū sana. Agricola? infructuosam sicū circūfode, ac quæ sunt
 ad fructus generationē ac fœcunditatē, circunda. Miles? simul cum euangelio labo-
 res tibi, bonā exerce militiam contra nequitia spiritus, contra affectus carnis. Ap-
 prehende omnē dei armaturā. Ne te alijs uitæ negotijs, ut huius exercitus duci pla-
 ceas, implices. Athleta es? attēde tibi ipsi, ne legem aliquam, quæ ad certandum per-
 tineat, prætereas. Nemo enim coronatur nisi qui legitime certauerit. Imitare Paulū,
 & cursu, & pugilatu, & palæstra certantē. Et ipse ut bonus pugil oculos animæ con-
 tinuō uigilantes habe. Quæ in te uitalia sunt, manuū propugnaculo ac obice mu-
 nias, atq; defendas. Oculos aduersus inimicos immobiles geras, nequaquā cōniueas.
 In cursu aut inter primos cōtende. Sic curre ut cōprendas. In palæstra etiā cū inuisi-
 bilibus spiritibus & potestatibus pugna. Talē igitur in uita te ratio præceptionis hu-
 ius iubet esse, non desidem, neu dormitantem: sed sobriē ac uigilanter tibi ipsi præsi-
 dentem atque imperantem. Deficiet me dies si uelim singula commemorare quæ
 concernunt cooperatores Euangelij, & uim huius declarare præcepti, quomodo

omnibus conueniat, Attende tibi ipsi: Tibi consule. Sobrius, praesentium custos, futurorum prouidus esto: ne quod praesens est ob desiderium proijcias, ac non existentium, neu forsan futurorum etiam tanquam in manibus essent, uoluptatem capias. An non natura haec aegritudo est iuuenibus quod leuitate sententiae habere se iam putant sperata? Quando enim solitudinis & quietis nocturnae occasionem capiunt, phantasias inanes sibi fingunt. Cogitationis facilitate ac uelocitate omnia lustrant, uitae commoda peruagantes: nuptias illustres, liberorum procreationem, senectutem longauam, honores undecumque prouenientes. Deinde ne his etiam contenti, ad ulteriora ac maiora mente procedentes, tumescunt: domos pulchras ac magnas, magnisque refertas opibus possident. Terram circundant, quantam cogitationis uanitas eos possidere permittit. Inde uero agriculturae copiam & habundantiam inanibus horreis includunt. Addunt praeterea greges, pascua, seruos innumerales, ciuitatum principatus, imperia gentium, exercitus, bella, trophaea, regnum ipsum. Haec omnia uanis animi figmentis percurrentes, illis ob mentis stultitiam ita frui uidentur, ac si manibus & ante pedes tenerent. Propria haec est aegritudo desidiōsa ignaua: quae animae, uigilanti corpore somnia uidere. Hanc itaque mentis dissolutionem & cogitationum tumultum corripiens, ac ueluti freno quodam mentis instabilitatem cohibens, hoc tibi magnum ac sapientissimum propone praceptum: Attende tibi ipsi: nec ea quae nullo modo subsistunt, sed quae tantum praesentem fructum sint allatura, animo tibi obuoluantur. Potest insuper ad curiosos, & eos qui se minime cognoscunt, hoc transferri uerbum. Existimo namque legislatores ab hac uitae consuetudine auertere homines cupientem, hoc praceptum subdidisse. Quoniam facile est cuiusque aliena curiosius indagare, magis quam propria uestigare. Ut igitur hoc nobis non accadat: desine, inquit, aliena mala superuacue curare, neu dabis operam curiosius morbum uestigare alienum, sed attende tibi ipsi, hoc est, animae tuae oculum ad tui ipsius inuestigationem conuertere. Multi namque secundum domini sententiam festucam in oculo fratris non rident, trabem uero in proprio non uident. Igitur an tua uita ad hanc normam sit instituta te ipsum considera: necque aliena extrinsecus percurres, ut proximi aliquid reprehendendum reperire ualeas: quemadmodum pharisaeus ille iactator, qui stabat sese iustificans, ac publicanum contemnens. At si te ipsum condemnaueris, non errabis. Nonne concupiscendo quandoque, aut linguae transcurso mentem foede praueientis peccasti? Aut inter opera manuum aliquid tibi contra uoluptatem est praeterquam uotum elapsum? Quod si uitam tuam pluribus peccatis obnoxiam inueneris (inuenies autem prorsus, cum homo sis) dic Publicani uerba: Domine propitius esto mihi peccatori. Attende igitur tibi ipsi. Hoc enim uerbum tibi in rerum prosperitate splendide constituto & in omni uita prosperè habeatur commodum, uelut quidam bonus consiliarius, rerum humanarum memoriam continuo suggeret. Imò, etiam si fueris infortunius pressus, si uerbum hoc in tempore pectori tuo insonuerit, nec fastu extolleris in iactantiam aut inanem gloriam: nec rursus ob desperationem ad ignauum animi mcerorem delaberis. Ob diuitias tumes? & propter progenitorum gloriam superbis? patriaeque & formosi corporis gratia & propter publicos honores exultas? Attende tibi ipsi, quod mortalis es, quod terra es, & in terram ocyus reuerteris. Illos pariter perinspice

aper inspicere, qui in simili splendore fuere. Vbinam sunt civili potentia præditi? ubi inuicti illi rhetores? Vbi qui panegyres instituerunt? ubi sunt illustres equestri certamine uictores? duces? satrapæ? tyranni? Nonne omnia cinis & fabula? nonne eorū memoria in paucis est ossibus? Inspice sepulchra, si discernere ualeas, quis seruus sit, quis dominus, quis pauper, quis diues: discerne, inquā, si potes eū qui in curstodia uinctus retinebatur, a rege, fortem a debili, formosum a turpi. Igitur naturæ memor, ne superbia efferaris. Memor eris tui ipsius, si tibi ipsi attenderis. Rursus autem malo es genere & ignobilis? pauper ex pauperibus natus? sine domo? sine ciuitate? debilis? quotidianum quaritans uictum? potentes metuens? omnes denique ob humilitatem reformidans (Nam pauper, inquit, minas ferre nequit) noli propterea desperare: nec quod nihil optatum assequaris, omnem protinus spem abijcere. Animum parumper in eorum reuoca meditationem, quæ a deo tibi in hac uita tributa sunt bona, eorum item quæ in futura promittuntur. Primum qui dem homo es, solus inter animalia a deo factus: an non satis hoc erit, si quis rectè cogitat, ad rerum cœlestium amorem, ex dei manibus, qui omnia condidit & conseruat prodijisse? ad ipsius deinde imaginem qui te condidit esse factum posseque per uitæ rectitudinem & iustitiam ad æquum cum angelis honorem peruenire? Donatus insuper ratione ac intelligentia, per quam deum cognoscis, rerum naturam deprensis, sapientiæ dulcissimum carpis fructum. Deinde omnia animalia, terrestria, domestica simul & syluestria, ac omnia in aqua uiuentia, omnia denique in aëre uolitantia sunt tibi subiecta: Nōne artes uniuersæ, ciuitates, & quæcunque alia necessaria, & quæ ad uoluptatem faciunt abs te sunt inuenta? Nonne iter tibi per mare est rationis munere, unde & uictus tibi suppeditatur? Nonne aër, & cœlum, & astrorum cursus tibi suum ordinem ostendūt? Cur ergo angusto es animo, quod argenteo freno uti nequeas? at solem habes, suas lampadas uelocissimo cursu quotidie tibi communicantem. Non habes auri & argenti splendorem? At lunam habes copioso te lumine circumlucentem. Non ueheris aureis curribus? At pedes habes proprium uehiculum ac tecum genitum. Cur inuides ijs qui se aliò transferentis: sed habes humum ebore omni pretiosiore, super quam etiam liberam, ac dulcem captas requiem. Non iaces sub aureo tecto? sed cœlum habes inenarrabili astroꝝ pulchritudine supra te coruscans. Hæc quidē humana. Quæ uero sequuntur, adhuc maiora sunt. Propter te deus homo factus est, spiritus sanctus datus, mors deuicta, resurrectionis spes facta, præcepta diuina data, uitam tuam instruente, iter ad deum, ob eadē mandata, regnum cœlorū monstratum, corona iustitiæ parata, labores ob uirtutē non inanes assumpti. Si ergo tibi ipsi attēderis, hæc & adhuc maiora circa te inuenies, & præsentibus quidē bonis honestè frueris, & in rebus necessarijs angusto non eris animo. Hoc unū præceptū, si ante oculos cōtinuò fuerit, magnū præstabit adiumentum: Verbi gratia: si ira indignatioque superabit, teque ad inhonestas uerba, & actiones minimè laudandas deducet: si tibi ipsi attenderis, cohibebis quidem iram, uelut pullū quendā immorigerū & effrenē, rationis uerbere uelut flagello reuocatū: linguā insuper facili cōtinebis: manus uero in prouocātem atque iritantem minimè extends. Rursus si cœstrum concupiscentiæ te ad intemperantiam, & indomitos animi impetus deducat: si tibi ipsi attenderis, & memineris,

quemadmodum

quemadmodum hoc tibi dulce ad breue tempus, exitum tibi amarum præbebit: & quæ nunc ex uoluptate fit corporibus nostris titillatio, uermem quandoque pariet uenenatum, nos in gehenna perpetuo cruciantem, & carnis inflammatio semper iterum pariet ignem: statim abs te uoluptates ut exules fugient, tecumque admirabilis quædam animi tranquillitas quiesque erit: haud aliter, quam si per alicuius heræ pudicæ ac uenerabilis aduentum, ancillarum lasciuia & tumultus statim sedetur. Attende ergo tibi ipsi, & nosce, quod una quidem pars animæ rationis particeps, altera ratione carēs & perturbatonibus obnoxia: primæ item natura imperium dat, alteri rationi obtemperare mandatur. Ne igitur ut mens in harū perturbationum seruitutem redigatur, neu item ut perturbaciones & affectus aduersus rationem insurgant, ac in seipsas uim animæ conuertant, ullo modo permitte. Omnino autem tu ipsius notitia diligens, idoneum iter tibi ad deum perueniendi, ac bene cogitandi præbebit. Si enim tibi ipsi attenderis, nihil præparationis aut adhortationis uerborum ad autorem conditoremque omnium imitandum indigebis: sed in teipso tantum in distincta quadam rerum serie magnam conditoris tui sapientiam contemplaberis. Incorporeum nosce ante omnia deum, ex anima tua in corporea tibi inexistente, non loco circumscriptum, quoniam neque mens tua præcipuam in loco mansionem habet, quamuis ob corporis coniunctionem in loco maneat. Inuisibilem esse deum crede, tu ipsius animam cognoscens: quando & ipsa corporeis oculis deprendi non potest. Non enim aut colore obducitur, aut figura circumscribitur, aut charactere aliquo corporeo comprehenditur: sed tantum ex actibus & gestis cognoscitur. Ne ergo in deo per oculos notitiam quæras, sed menti fidem committe, & spiritale de illo cognitionem habe. Admirare obsecro aliquantulum artificem, quoniam modo animæ tuæ uirtutem corpori colligauit, ut ad extrema usque ipsius distributa plurima distantia membra in unā communionem & concordiam ducat. Considera item quæ utriusque fors, quæ animæ uirtus ad corpus, quæ compassio ex corpore ad animam redeat. Quemadmodum hoc quidem ex anima uitam recipiat: anima uero ex corpore dolores, perturbationumque recessus habeat. Quales habeat ad percipiendas disciplinas accommodata receptacula. Quam obrem notitiam rerum primo captarum additio subsequenti non obumbret: sed ualidæ ac distinctæ rerum memoriæ in animæ principatu, uelut in columna quadam ferrea conscriptæ custodiantur. Quomodo insuper anima in carnis lubricæ affectus incurrens, proprium amittat decus: quomodo rursus à uitæ turpitudine purgata, per uirtutem ad conditoris similitudinem reuertatur. Attende, si tibi uidetur, post animæ contemplationem corporis præparationem, ac mirare, quemadmodum decus ipsum principale atque instructiuum animæ rationis participi optimus opifex concesserit. Rectus præ omnibus animalibus es creatus, ut planè ex ipsa figura uideas, quemadmodum ex genere coelesti sit uita tua. Genus autem quadrupedum ad terram aspicit, & uentri tantum indulget. Homini autem est in cælum aspectus, ut nec uentri, nec eius uitijs uacet: sed ad supernum iter tota cupiditate ferat. Deinde caput in supremo positum uertice, plures habet in se præcellentes sensus, uisum, auditum, gustum, olfactum: omnes sanè inter se propinquos, quorum nullus alterius uicini impedit actum. Oculi in primis altissimam quidem speculam comprehendunt, ut nil partium corporis eos attringat, aut impediat: sed ut modica quadam superciliorum protectione muniti additione in parte

A contempla-
tione creatura-
rum ad creatore
re consurgendi-
um.

sensuum in ca-
pite officia ac-
sit.

QVOD DEVS NON EST AVTOR MALORVM
Lures doctrinae modi per psalmorum conditorem David à sacro qui in illo operatus est spiritu, nobis innotuerunt. Nam aliquando animi sui perturbationes narrans Propheta, & quemadmodum ea quae euenierunt generose tulerit, ipsius exemplo patientiae nobis praeceptum clarissimum reliquit: ut quando ait: Quid multiplicati sunt, qui tribulant me domine? Quandoque uero dei bonitatem, & eius auxilij uelocitatem, quod uerè ipsum inquirentibus praebet, commendat dicens: Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitiae meae. Quae sane sententia illi similis est, quam alius Propheta habet, dicens, Adhuc te loquente dicet: Ecce adsum. Hoc est, nondum uocare destiti, & finem inuocationis aures dei susceperunt. Rursus supplicationes simul & preces offerens deo, docet nos, quemadmodum fas sit in peccatis existentes deum placare Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. In xii. autem psalmo longum tempore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. In xii. autem psalmo longum tempore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. In xii. autem psalmo longum tempore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. In xii. autem psalmo longum tempore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.

Vnde, quæso, gentes traditæ sunt in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniant, ut ait Paulus: Nonne, quoniã dixerunt, nõ est deus? Cur in passionibus ignominia ceciderunt, ut scemina apud eos naturalem usum mutauerint in eum qui est contra naturam, mares in mares turpitudinem operantes? Nonne quoniam mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem uolucrum & quadrupedum & serpentium? Stultus igitur, & uerè à sensu alienus est qui dixerit: Non est deus. Si milis item huic est, nec quicquam in stultitia differt qui deum malorum causam esse dicit, parq; priori scelus existimauerit: quoniam ambo bonum deum similiter negant. Alter quidem non esse omnino dicit: alter uero nõ bonum esse affirmat. Si enim est malorum causa, non bonus est. Si non bonus, neq; deus: itaq; utrobique est negatio dei. Vnde, inquit, ille sunt morbi, intempestiue mortes, interneciones ciuitatũ, naufragia, bella, pestes? Hæc enim mala sunt, inquit, & omnia dei opera. Itaq; quæ alium possumus præter deum in euentibus omnibus inculcare? Sed age, quando in uulgatam incidimus quæstionem, ad aliquod confessum ac certum principium orationem adducentes problema hoc studiosius tractemus, & planam & explicatam de ipso enarrationem facere tentemus. Vnum quidem hoc habere in mentibus nostris præsumptum oportet, quod, cum simus boni dei opificium, & ab illo constemus, omnia circa nos tam modica quã magna dispensante, nihil nobis accidat illo non uolente & quod nihil eorum quæ nobis accidunt malum sit aut tale, ut melius illo aliquid excogitare quæamus. Ex deo, inquit, sunt mortes. Non malũ omnino mors est, nisi quis malum dixerit peccatoris mortem. Propterea quod per illam hinc liberati ad infernalium supplicia rapiuntur. Rursus autem apud inferos, quæ sunt mala, non deum causam habent, sed nos ipsos. Principium namq; ac radix peccati, non in nobis est, & in nostra potestate. Nam quibus si à malo abstinuissent, nihil omnino graue pati licebat: lidem si in peccatum per uoluptatem ruant, quam rationem decentem adducere poterunt, ne sibi ipsis causam pœnarum dedisse dicantur? Malum igitur aliquod est secundum nostrum sensum, aliud natura ipsa. Malum itaq; natura ex nobis oritur, iniustitia, lasciuia, inconsiderantia, timiditas, inuidia, carnes, ueneficia, astutia, fallacia, & reliqua huiusmodi omnia, quæ animam dei imaginem factam solent inquinare, & ipsius pulchritudinem aliquo modo inficere. Rursus malũ dicimus quod triste durumq; sensibus sit nostris, ut corporis morbum, plagas, egestatem, ignobilitatem, pecuniæ damna, domesticorum amissiones: quorum quodlibet nobis à sapientissimo & optimo domino ad utilitatem inducitur. Diuitias quidem aufert ihs qui male illis utebantur, instrumentumq; illis iniustitiæ fuerant. Morbum inducit ihs, quibus magis expedit membra habere impedita, & impetus ad peccandum tardiores. Mors uenit, ubi finis adest uitæ iam expletæ, quæ cuilibet ab initio fixit iustum dei iudicium, longè nostram utilitatem prospicietis. Famem & siccitates & inundationes, cõmunes quædã sunt ciuitatum ac gentium plage, hominum peccata immodica punientes. Ut enim benefacit medicus etiam ubi corpori molestiam & dolorẽ infert (cum morbo namq; bellum gerit, non cum ægroto). Sic & bonus deus salutem omnibus per castigationem ac pœnam distribuit. Tu uero nequaquam medico irasceris, si ex membris hæc incidat, illa urat, alia à corpore omnino amputat: sed & pecuniam illi numeras, & seruatorem uocas, quod in parua corporis parte morbum cures, priusquam ad totum corpus morbus perueniat. Quan-

Nihil malum
eorum quæ pa-
timur.

De malo du-
plici.

A niat. Quando ciuitatem uideris propter inhabitantes concussam, aut nauigiū unā
 cum hominibus in mari dissolui, contra uerum medicū & seruatores blasphemā
 linguā mouere non dubitas: quum te intelligere oporteat, quod ij morbi laboran-
 tum hominum ad curā beneficentiam & utilitatem assumuntur, qui & moderati
 sunt & sanabiles. Quando uerò medicam curam superat morbi malitia, necessaria
 est inutilis membri alienatio, ne morbi eius cōtinuatio cætera corporis uitalia per-
 currat. Ex quo incisionis aut inustionis nō medicus est causa, sed morbus. Sic item
 ciuitatum interitus ex nimia peccantium peruersitate originem habentes, deum ab
 omni querelæ causa liberant. At, inquis, si malorum non est causa deus, quomodo
 dicitur: Ego sum qui paraui lumen, & feci tenebras: faciens pacem & creans mala?
 Et rursus: Descenderunt mala à Domino super portas Hierusalem, & non est ma-
 lum in ciuitate quod deus non fecerit. Et in magno cantico Moysi: Videte quod e-
 go sum, & non est deus, præter me. Ego interficiam, & uiuere faciam: percutiam &
 ego sanabo. Sed nihil horū apud eos qui rectè scripturæ sensum tenent, dei ut ma-
 lorum autoris accusationem habet. Qui enim dicit: Ego præparo lumē, & facio te-
 nebras: creationis autorē sese per hæc, non mali alicuius conditorem significat. Ne
 igitur existimes aliam lucis, aliam uerò tenebrarum causam esse: seipsum dixit eo-
 rum quæ contraria inter se uidentur, secundum creationē factorem & opificem es-
 se: ne quæras alium ignis & alium aquæ, alium aëris & alium terræ opificem, quod
 hæc ob qualitate contrarias inter se quodam modo pugnare uideātur. Quod iam
 quidam ita esse sentientes in plurium deorum opinionem uenerūt. Facit autem pa-
 cem, & creat mala. Maximè quidem in te pacem facit, quando per bonam doctri-
 nam tuam serenat ac tranquillat mentem, & affectus aduersus animam insurgen-
 tes conciliat. Creat autem mala, hoc est, transmutat ipsa, & in meliorem statum ex-
 itumq; deducit, ut iam mala esse desinant, boniq; naturam accipiant. Cor mundū
 crea in me deus. Non dicit: Nunc crea, sed in malitia inueteratum renoua: & ut duo
 creet, in unum nouū hominē, non ut ex nō existente faciat, sed ut nō existentes mu-
 tet atque renouet: & si qua in Christo noua creatura. Et rursus Moyses: Nonne ipse
 pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te: Clare hic post facturā creatio cō-
 stituta nos docet, creationis nomē sapenumero pro renouatione positum esse. Ita-
 que pacem faciens: sic pacem facit, ex eo quod mala creat. Hoc est, ex eo quod ma-
 la in meliorem reducit statum. Deinde si pacem intellexeris eam securitatem, quæ
 sublati bellis datur, & malū dicas labores, qui bellū gerentes sequuntur, expeditio-
 nes extorres, uigilias, sudores, uulnera, cædes, captas ciuitates, in seruitutē redactio-
 nes, miserabilia captorū spectacula: deniq; quæcunq; tristitia in bellis eueniunt: dico
 iusto dei iudicio fieri aduersus eos, qui digni sunt supplicio, quod per bella infligi-
 tur. An tu non uis flagrāsse Sodoma post impietates illas & flagitia? An non ceci-
 disse Hierusalem & templum desolatum post horribilem in Dominum crudelita-
 tem? Fieri autem aliter ista quomodo fas erat, nisi per Romanorum exercitum, qui
 bus Iudæi propriæ salutis inimici Dominum nostrum tradiderunt? Ex quo quan-
 doque mala ex bello ijs qui digni sunt iure infliguntur. Illud quoq; considera: Ego
 interficiam, & ego uiuere faciā. Percutiam, & ego sanabo. Recipe uerbum, si uis, ita
 ut ex sententia promptum est. Timor enim simpliciores edificat. Percutiam ego, &
 sanabo. Et hoc seorsum considerare profuerit, utpote quod plaga timorem gene-

Ego præparās
 lumē & faci-
 ens tenebras.

Possidēs mala

*Nihil malū nī
si peccatum.*

*Vasa quid per
metaphoram
significant.*

ret sanitas uero ad charitatem excitet. Licet attamē tibi altius de his quæ dicta sunt sentire. Ego interficiā, peccato uidelicet, & uiuere faciam, iustitiā. Quantū enim exterior homo noster corrūpitur, tantum interior renouatur. Non igitur aliū interficit & alium uiuificat: sed eundem per ea quæ interficit uiuificat. Itemq; per ea quæ percutit sanat, secundum prouerbiū illud: Quoniā tu baculo ipsum percuties, & animā eius ex morte liberabis. Caro igitur percutitur, ut anima sanetur. Peccatū perimitur ut iustitiā uiuat. Illud autem quod suprà memorauimus: Descendūt à domino mala super portas Hierusalem, ex seipso habet expositionē. Quæ mala? Sonitus curruum & equitum. Quando autem audieris: Non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit, intellige hic mali nomen uexationem ac calamitatem significare, quam deus peccātibus ad delicta corrigēda infligit. Adflixi, inquit, & fame pressi, ut beneficiam antequā per intemperantiam prorsus perdātur, & iniustitiam cohibui, queadmodum flumen forti quodam solet obice & obstaculo contineri. Hactaq; de causa ciuitatū ac gentium morbi, siccitates aëris, terræ sterilitates, ac qui cuiuslibet in uita duri casus emergunt: quæ omnia ne malum ulterius progrediatur, efficiunt. Talia itaq; mala à deo immittuntur ueris ac natura ipsa malis resistentia. Huiusmodi namq; secundum corpus afflictiones & externæ molestiæ ad peccati cōpescendam licentiam à Domino excogitatae sunt. Extinguit ergo deus malum, nō est ex deo malum: quoniam & medicus morbum tollit, non morbum corpori infligit. Ciuitatum uerò interitus, terræmotus, inundationes, exercituum clades, naufragia, & omnes deniq; calamitates illæ, quibus magna hominū multitudo simul absumitur, siue ex terra, siue ex mari, ex aëre, ex igne, seu quacunque nascuntur causa propter superstitēs ad sobrietatē reducendos eueniunt, ipso deo publicis pœnis publicam castigante iniquitatem. Malum itaq; propriè peccatū, hac uerè dignū appellatione à nostra uoluntate pendet: propterea quod in nobis situm est uel abstinere à malitia, uel malum cōmittere. Reliqua uerò quæ appellantur mala, partim ad excercendos dantur bonos, & declarandam fortitudinem (quemadmodum Iob filiorum priuatio, totius substantiæ breui tempore amissio, corporis plagæ ac cicatrices) partim ut medela eorum qui deliquerunt, sicuti Dauidi accidit domus confusio, iniustæ cupiditatis pœnas danti. Rursus autem aliud ex iusto dei iudicio malorū, hoc est, pœnarum genus prouenire cognouimus, ad homines in uitū pronos prudentiores faciēdos, ut Dathan & Abiron terra uiuos deuorauit, barathris & hiatibus telluris subitus apertis. Nam hic quidem ipsi propterea nihilo meliores euaserunt (quomodo enim, quum ad infernum descenderint) attamen reliquos exemplo cautiōres prudentioresq; reddiderunt. Sic & Pharaon unā cū omni exercitu in mari perijt. Sic demū deleti sunt qui Palæstinā antea inhabitauerunt. Ex quo quanquā dicit Apostolus uasa iræ apta in perditionem, ne facturā Pharaonis malam fuisse existimemus. Nam ita culpa iustius transferretur in ipsius cōditorem. Sed ubicunq; au diueris uasa, intellige quod nostrū quilibet ad aliquē factus est usum. Quemadmodum in magna domo uas aliud est aureum, aliud argenteū, aliud testaceum, ligneū aliud. Huiusmodi ergo materijs uoluntas cuiusq; cōparatur. Nam uas aureum is est, qui mēte moribusq; simplex ac sine dolo est. Argenteū item, qui illo paulo inferior dignitatis ac pretij aestimatione. Testaceum est ac figulinū, qui terrestria sapit, & frangi conteri q; sit aptus. Ligneū, qui per peccatū facile fordet. & igni æterno materiam

A materiam præbet. Sic etiã irã uas est, qui omnẽ in se diaboli operationẽ quasi uas quoddam suscepit, & propter fœtorẽ quem habet ex corruptione ad nullũ usum aptari potest, sed dignus est qui pereat. Quamobrẽ quando iam ipsum Pharaonẽ conteri erat opus, sapiens animarũ nostrarum rector usq; adeò illũ sustinuit, ut clarum celebreq; omnibus exemplũ esset, & alijs utilis ob mala tolerata (quando ipse propter nimiam malitiã insanabilis erat) redderetur. Obdurauit eũ longanimitate, ac pœnæ dilatione ipsius intendens malũ, ut ad extremũ eius iniquitate ad summũ gliscente, iustus super eum dei iudiciũ ostenderetur. Idcirco plagas modicẽ quidem ab initio infligens, ac paulatim adaugens eius duritiẽ minimẽ flexit, quin reperit eum & initio dei contemptorẽ, & illatas pòst pœnas ex consuetudine tolerantẽ. Et ne sic quidẽ morti illũ tradidit, donec ipse sese præcipitẽ dedit, dum cordis arrogantiã fretus iter iustorũ ausus est ingredi: ac existimauit quemadmodum populo dei, sic & sibi mare rubrũ permeabile fore. Hæc itaq; tu frater cognoscens, & apud te mali species distinctas habens, nosce unũ omninò uerẽ malum esse peccatũ, cuius finis perditio est: & alterum apparens tantũ malum sensibus afflictionẽ præbens, uim alioqui boni habens: quemadmodum sunt calamitates & incõmoda, quẽ uim peccata coërcendi habent, quorũ fructus salus est animarum æterna. Desine diuinam incusare prouidentĩã, nec omninò uelis deum substantiã mali autorem putare, aut aliquam mali substantiã imaginari. Nõ enim subsistit, uelut animal iniquitas, neq; ipsius essentiã enypostaton statuere possumus. Nam malũ boni priuatio est. Oculus creatus est, cecitas ex oculorum perditione prouenit. Ex quo nisi oculus corruptibilis fuisset naturæ, nunquã cecitas successum habuisset. Sic & malum in propria subsistẽtia nõ est, sed in animæ lëtionibus gignitur. Non enim ingenuũ est, ut impiorũ est opinio, par conditione bonæ naturæ malum ponentiũ. Nam si ambo sine principio & generatione priora sunt, ex quo nec facta. Si aut̃ omnia ex deo quomodo malũ ex bono? Nõ enim turpe ab honesto, neq; uitium à uirtute. Lege mundi creationẽ, & inuenies ibi cũcta bona, immò ualde bona. Non ergo malum cum bonis creatũ est. Sed neq; creatura intellectiua à deo facta cum iniquitate cõmixta est. Si enim corporalia in seipsis malũ simul creatũ non habuerunt, quomodo intelligibilia tantũ & puritate ac sanctitate differentia cõmunem cum malo hypostasim habuissent? Sed est malũ omninò, & ipsius palàm fit actus per omnẽ uitam diffusus. Vnde igitur, inquires, habet essentiã, si neq; sine principio est, neq; factum est. Interrogentur talia quærentes, Vnde morbus? unde corporis læsiones? Non enim ingenuus est morbus, neq; item dei opus. Sed bene creata sunt animalia conuenienti eis præparatione secundum naturã, & membris distincta in uitam prodierunt. In morbos uerò secundum naturã ceciderunt à sanitate deficiẽtes, uel ob malam dietã, seu ob aliquam aliã causam, quẽ corporibus accidere solet: corpus itaq; deus fecit, morbum minimẽ fecit. Et animam similiter deus fecit, non autẽ peccatũ. Vitio autẽ anima cõtaminata est degenerans ab eo quod ex natura facta est. Quod autẽ erat illi peculiare bonũ: Quòd deum habebat assiduẽ coniunctũ, illiq; per charitatem coadunata erat: qua excidens uarijs & multimodis se malis cõtaminauit. Vnde autẽ omninò mali capax est? Quoniam libero facta est arbitrio, quod creaturæ rationis participi maximẽ cõueniebat. Soluta enim hæc omni necessitate, & uitam in sua potestate constitutã ex deo accipiẽs, propterea quòd ad imaginem

Contra Eunomium.

Quomodo peccatum irreflit in animã.

Cur deus peccandi facultatem homini non eripuit.

A libertate uoluntatis peccatum prorepsit tam in angelum quam in hominem.

eius creata est. Bonum quidem intelligit, & iucunditatem illius nouit, potestatemque habet ac facultatem in boni contemplatione & spiritualium fruitione manendi, ac uitam sibi connaturalem conseruandi. Habet autem & a bono deflectendi quandoque facultatem. Hoc autem ei contingit quum beatæ oblectationis satietate affecta, & ueluti ueterno quodam grauata, ac è statu superiore delapsa, turpibus se carnis libidinibus immiscet. Erat aliquando Adam in sublimi non loco, sed arbitrio, quando statim anima sumpta in cœlum lætus aspexit, ex his quæ uidit maximè gauisus, ac eum uolenter amans, à quo beneficium tantum & æternæ uitæ fruitionem acceperat: qui paradisi interesse delitijs, & æquè cum angelis & archangelis regnare ac uiuere, & diuinæ uocis participem esse dederat. Cum his omnibus per deum potiretur, statim rebus omnibus refertus, quasi præ satietate eluxurius quod uidebatur oculis delectabile intellectuali pulchritudini prætulit, & uentris saturitatem spiritali delectatione potiore habuit. Ex quo statim è paradiso pulsus, extra beatam illam fuit uitam. Non ergo ex aliqua necessitate, sed suapte temeritate malus est factus. Quapropter & propter prauam uoluntatem peccauit, propter peccatum uero mortuus est: stipendia namque peccati mors est. Quantum enim abstulit à uita, tantum morti propinquauit. Vita namque deus, uitæ uero priuatio mors. Itaque mortem sibi Adam ob discessum à deo parauit, secundum quod est scriptum: Ecce omnes elongantes abs te peribunt. Quamobrem sanè apparet deum mortem nequaquam fecisse, sed nosmetipsos ex mente praua nobis ipsis eam sponte attraximus, quam deus ob eas quas supra narrauimus causas minimè prohibuit, ne immortalem in nobis morbum conseruaret. Quæ admodum uas figulinum rimas ostendens, non prius igni ad perficiendum traditur, quam à figulo recocinnetur emendeturque. Sed cur, inquis, huic uasi non insitum est ut peccare non possit, ut etiã nobis uolentibus facultas peccandi desit? Quoniam, inquam, & tu seruos non quando uinctos in custodia retines, beneuolos esse tibi existimas, sed cum sponte omnia quæ erga te oportet, uideris agere. Sic item deo eum puta fore amicū, non qui coactus, sed qui sponte sua uirtuteque illi obtemperat. Virtus uero ex uoluntate perficitur, non ex necessitate. Voluntas autem ab illis pendet quæ in nobis sunt sita. Quod uero in nobis situm est, uoluntarium & spontaneum est. Qui ergo factorem reprehendit, quod non tales nos natura fecit, qui peccare nequeamus, nihil aliud opinari uidetur, quam naturam ratione carentem ea quæ rationis est percipere esse potiorē: & illa quæ non mouentur, nec mente ducuntur his quæ eligunt, iudicant, conferunt, omnino preestare. Hæc & si per transitum, attamen non ab re dicuntur, ne in profundum inanitatis cogitationum ruens, præterquam quod quæ inquiris non assequeris, deum etiã amittas. Desinamus ergo eum qui sapiens est uelle corrigere. Desinamus, inquam, meliora quam deus fecerit indagare. Quod si ob nostri ingenij debilitatem omnia dei consilia sigillatim ratione attingere nequimus, illud attamen animis nostris infixum ac in confesso sit, nihil malum ab eo qui bonus est, fieri. Hinc consequenter alia questio de diabolo nascitur: Vnde diabolus sit, si non ex deo sunt mala. Quid igitur dicemus? Satis facilis est responsio. Eadem omnino ratio nobis ad istam quoque questionem satis erit, quam & de hominis iniquitate supra commemorauimus. Vnde enim iniquus est homo? Ex ipsius libera uoluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem penitus causa. Habebat enim & ipse libera uitam & insitam sibi potestatem, aut deum sequendi, aut à bono discedendi. Gabriel angelus à deo iugiter stetit: Satan item angelus ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria uoluntas

^Apria uoluntas in cœlo retinuit, hunc uerò uoluntatis libertas cœlo deiecit. Poterat enim & ille à deo deficere, & iste non excidere. Sed illū infatiabilis dilectio dei seruauit: hunc a deo relictū esse ostendit per peccatū alienatio. Malum igitur hoc tantū, à deo alienatio. Nam parua quidē oculi conuersio, paruus nutus, ut solis particeps aliquis existat, uel in umbra remaneat, facit. Nam & illic in prōptu est, ut suspiciēs illustretur: auertēs uerò intuitum necessariò in tenebris erit. Sic & diabolus malus deo aduersatur, nō ex natura, sed mala uoluntate habens malitiā. Quæris igitur unde illi sit contra nos bellū? Quoniā cum omnis ipse mali promptuariū existeret, inuidiæ quoq; morbū in se recepit, & inuidit nobis illatū honorē, nec faciliē tulit uitā in paradiso beatā ducere. Quamobrem dolis hominē aggressus, eadē ambitionis cupiditate, quam ipse ab initio habuit, uelle similē esse deo, hac rursus ad decipiendum nos usus lignū ostendit, per cuius degustationē pollicitus est hominem similē fore deo. Si comederitis, inquit, eritis ueluti dii malū ac bonū cognoscētes. Non inimicus igitur nobis à deo cōstitutus est, sed ipse ex inuidia sese nobis opposuit. Animaduertens enim se ex angelorū ordinibus expulsum, nō tulit terrenam creaturam ad angelorū dignitatem per uirtutis profectū exaltari. Quoniā itaq; inimicus est factus, inimiciā nobis deus erga illū indidit, ubi serpenti quo ille malus abusus fuerat, dixit, sed ita, ut minas ad Satanā referret: Inimiciā ponā inter te & inter semen illius. Reuera namq; noxiæ sunt amicitia: quæ cum malitiā cōtrahuntur. Nam ea est amicitia: huius lex & uis, ut per similitudinē malitiā coniunctis indat. Quāobrē rectē prouerbiū dicit: Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Quēadmodum enim in pestilētibus locis sensim attractus aēr latētem corporibus morbū inijcit: sic itē in praua consuetudine ac cōuersatione maxīma nobis mala hauriuntur, etiā si statim incōmodum nō sentiatur. Idcirco nobis aduersus serpentē irreconciliabilis indita est inimicitia. Si autē instrumentum hoc tanto dignū odio est, quāto magis illi nos qui serpentē adegit, aduersari oportebit? Sed cur, inquis, lignū hoc in paradiso fuit, per quod nos diabolus tentaturus erat? Si enim deceptionis escā ac materiam nō habuisset, quo nam modo nos sibi obtemperādo ad mortē deduxisset? Quoniam mandatū esse oportuit, ut nostrā erga deum probaret obedientiā. Ideo planta pulcherrimis fuit fructibus scatēs, ut in abstinentia uoluptatis animi cōtinentis uirtutē ostendentes, patientiæ coronā promereremur. Cibus autē nō solū precepti contumacia secuta est, sed etiā nuditatis cognitio. Comederūt, inquit, & aperti sunt oculi eorū, cognoueruntq; quod nudi essent. Oportebat enim se nudos minime cognouisse, ne mens hominis ad eorū cupiditatem quæ deesse uiderētur, traheretur. Amictum namq; nuditatis defensionē solatiumq; esse existimauit, & omninò per carnis curā ab obseruātia dei abstractus est. Cur, inquis, nō statim eis ab initio amictus sunt preparati? Quoniā hæc nec naturalia esse, neq; ex arte decebat. Nam naturalia propria sunt brutorū, ut pennæ, setæ, pelliū crassitudines, quæ & frigori bus resistunt, & æstus ferūt, in quibus nihil alterū ab altero distat, æquali omnibus natura existente. Homini autē secundum proportionē in deum charitatis præstantior bonorū distributio conueniebat. Quæ uerò ex arte sunt opera, negotium generant, quod ut maxime homini noxium, uitandum erat. Quamobrem deus nos ad paradisi uitam reuocans, ex animabus nostris curas euellere conatur, dicens: Noli te animæ uestre cogitare quid edatis, aut corpori quid induamini. Neq; itaq; uestis

Cur lignū uertitum posuerit deus in paradiso.

Cur deus Adæ amictū nō dedit.

De natura dia
boli.

† Diffidentia.

ei ex natura, nec ex arte cōueniebat. Sed alia parata erant, si uirtutem ostendisset homo, insignia quæ ex gratia dei ernat illum illustratura, utpote fulgores quidam, quales sunt angelorum, qui omnem florum uarietate, omnem astrorū claritatem superarent. Hac igitur de causa nō uestes ei statim præbitæ: quoniā uirtutis præmia illi reposita erant, quæ cōsequi uis diabolicæ temptationis nō permisit. Aduersarius igitur nobis est diabolus, ob antiquam ex eius insidijs ruinā, ita Domino disponente, ut cū illo luctaremur. Itaque per obedientiā nos renouauit, ut de inimico triūpharemus. Utinā quidem nō esset factus diabolus, sed in eo ordine quo ab initio cōstitutus fuit, remansisset. Postquā uerò ab autore suo defecit, inimicus dei, inimicus itē hominis ad ipsius imaginē constituti factus est. Nam ideo misanthropos existit, & ideo deo rebellis. Nos uerò ut eius opus odio persequitur, ut eius imaginē insectetur. Ille igitur sapiens & prouidentissimus rerum humanarū dispēsator eius utitur ad nostrā exercitationē malignitate, quemadmodū medicus uiperæ ueneno ad salutarem medicamentorū præparationem. Sed quis nam erat diabolus? Ex quo ordine: Ex qua dignitate? & unde Satan as cognominatur? Satan as igitur quod bono aduersetur, appellatur. Id enim significat uox Hebræorū, sicut in libris Regū dicitur: Excitauit, inquit, Dominus Salomoni Satā, Ader regem Syrorū. Diabolus uerò dicitur, quoniā idem & in peccato nobis cooperatur, & accusator noster est. Gaudet ex interitu nostro, nosq; eorū gratia quæ cōmissa sunt, traducit. Natura autem ipsius incorporea est secundū Apostolum, dicentē: Non est uobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus spiritalia nequitia. Dignitas uerò ipsius principalis est. Aduersus enim principes & potestates, inquit, aduersus rectores terrarum harū. Locus autem principatus aeris, sicut idem memorat: Contra principatus & potestates aeris, spiritus qui operatur nunc in filios † inobedientiæ. Idcirco & mundi princeps appellatur, quoniā circa terras est eius imperium, quod & Dominus ipse testatur: Nunc iudiciū est mundi. Nunc princeps mundi huius eicietur foras. Et rursus: Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Quoniā autē dicitur de exercitu diaboli ab Apostolo: Spiritalia nequitia: in cœlestibus: scire oportet quod scriptura cœlum aerem solet appellare, ut est illud: Volatilia cœli. Et alibi: Ascendunt usque ad cœlos, hoc est, in aeris sublimitatem longē tolluntur. Ideo Dominus Satapā uidit ut fulgur de cœlo cadentem, hoc est, ex proprio principatu ad ima ruentem, ut planē ab ijs qui in Christo sperant, conculcetur. Dedit enim discipulis suis uirtutem serpentes ac scorpiones conculcandi, & contra omnem inimici potentiam. Quoniā itaque ipsius impia tyrannis expulsa est, & locus hic terrestris ob salubrem eius passionem purgatus est, qui omnia quæ in cœlo sunt & in terris pacauit: deinceps nobis regnum cœlorum nuntiatur, Ioanne dicente: Appropinquauit enim regnum cœlorum. Item Domino ubique Euangelium regni prædicante, & antea clamantibus angelis: Gloria in excelsis deo, & in terra pax. Sed & ingrediente Hierosolymam Domino nostro collatantes Iudæi clamabant: Pax in cœlis, & gloria in altissimis. Denique mille sunt uictoriae huius uoces, quæ ultimam inimici euerisionē testantur, ut iam nullum negotiū aut certamen nobis relictum sit ad superos conscendendi. Iam uia facta est, impedimentis aduersarij sublati, qui a bona nos uia auertebar, & deinceps latam continuationem habebamus, & de ligno uitæ continuò degustamus. Cuius nos esse participes ab initio per ses;

per serpentis insidias non licuit. Ordinauerat enim Deus ardentem gladium, qui huius ligni uitæ uiam custodiret. Quem nos alacriter sine impedimento prætereuntes, facile in bonorum omnium degustationem & fruitionem ingrediamur, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & imperium in aeterna secula, Amen.

DE GRATIIS DEO AGENDIS.

vdite fratres dilectissimi Apostoli uerba ad Thessalonicenses, per quæ omnibus uitæ norma præscribitur. Eius namque doctrina ad eos fiebat, cum quibus singulatum fidei gratia commercium habebat, utilitas uero illius ad omnem mortalium uitam generatim peruenit. Gaudete semper (inquit) sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Quid sibi uelit hoc gaudete, & quæ ex eo utilitas, & quomodo sine intermissione orare possimus, quomodo ut in omnibus Deo gratias agere oporteat, pro uiribus paulò post declarabimus. Quæ uero ab aduersariis nobis obijciuntur, qui præcepti huius impossibilitatem nobis obijciunt, necessarium fuerit priore loco refellere. Quæ, inquit, est uirtus, nocte dieque lætitiā in anima diffusam habere, quomodo uero hoc assequi licebit, tot malorum millibus non inuitos continuo circumuenientibus, quæ necessarium animæ dolorem inferunt, in quibus constitutum gaudere, & continuo hilarum esse impossibile magis est, quam igni crematum non dolere, aut stimulis petiolum non angere. An forsan & quisquam hic astantium hanc debiliū cogitationum infirmitatem sibi materiam & occasionem peccandi sumet, qui ob desidiam ad seruanda mandata legislatorem ut impossibilia præcipientem accusare conetur? ac dicat: quonam modo possim continuo gaudere gaudij causis omnino carens? Nam extra nos sunt quæ lætitiā parere solent, & non in nostra potestate. Ut amici præsentia, filiorum felicitas, opum affluentia, honores ex hominibus, ex graui uale tudine sanitatis recuperatio, quod reliquum est uitæ prosperum ac tranquillum, domus rebus omnibus abundans, mensa plena, commodi gaudij consortes, auditus & spectacula uoluptatem afferentia, domesticorum & familiarium sanitas, & reliqua uitæ illorum felicitas. Non enim ea tantum sunt tristitia, quæ nobis ipsis dolorem adferunt: sed & quæ amicos & cognatos subuertunt. Itaque ex his omnibus necesse, ut hoc uitæ gaudium proueniat. Insuper si inimicorum ruinas uidere licebit, insidiantium ac insectantium interitum, benefactorum remunerationem. Et in summa, si neque præsens quicquam, nec futurum nostram uitam perturbauerit, poterit animæ nostræ gaudium iugiter adesse. Cur ergo nobis id præcipitur quod in nostra minimè potestate situm est, sed ex his quæ supra narrauimus omnino dependeat? Quomodo item continuo orabo, cum tot corporis sint usus ac necessitates, quæ animæ cogitationem ad se trahunt, cum menti duas simul sustinere curas non liceat? Tertio uero præcepto mihi mandatur, ut in omnibus gratias agam. Gratias ne agam in tormentis cruciatus, ignominia affectus, in rota extensus, impudentissime excussis oculis ab inimico uerberatus: frigore horridus: fame confectus: domo, liberis, uxoreque orbatus: naufragio multis amissis bonis, statim pauper factus: per mare in piratas, per terram in latrones incidens: uulneratus: calumnijs petitus: in carcere uinctus: Hæc & his similia plurima adducetes aduersarij legislatorem accusant, peccatorum afferentes excusationem ac calumniā super his quæ præcepta sunt, ut impossibilia, parare cogitantes. Quid igitur respondemus? Apostolū alia longeque diuer-

sa respexisse, ac ex humo in sublime nos erigere, interq; cœlestia collocare uoluisse. Eos uerò qui mentis illius præstantiâ circa terrâ & carnem, ueluti circa sterus uermes, in corporis affectionibus uolutantur, præceptorum Apostolicorû possibilitatem requirere. At is non omnes ad hoc iuge gaudiû, sed tantû sui similes inuitare uidetur: qui non amplius in carne uiuentes Christû in se uiuentem habet, & ueluti cû deo in supremis bonis coniuncti, nequaquâ ex rebus animû turbantibus carnis cõtaminationem suscipiunt: sed quanuis caro cœdatur, cõtunctionis dissolutio in parte corporis quæ passa est, remanet. Tristitiæ uerò dolorisq; distributio ad partem animæ rationis participem nequit omninò peruenire. Si enim ex Apostoli uerbo mēbra nostra super terrâ unâ cum uitijs cruci affigeremus, & mortificationē Domini nostri Iesu Christi in corpore nostro portarem, necessariò plaga emortui corporis ad animâ ab eo disiunctam non penetraret. Ignominia namq; & damna & charissimorû mortes ad mentem minimè ascendunt, nec ipsius altitudinē ad corporis sensum ullo modo deuoluunt. Si enim ij qui in calamitates incidunt, eadē sentirent quæ uir strenuus ac uirtute præditus, nec dolerent, nec alteri tristitiâ inferrent. Si uerò secundû carnem uixerint, neq; sic mœstitiâ inferent, sed miserabiles iudicabuntur, nō magis ob accidentes calamitates, quàm quòd non quæ debebant elegerūt. Omninò aut anima creatoris desiderio semel incensa, & superna pulchritudine delectari assueta, suam lætitiâ ac hilaritatē ab humanis affectibus cōmoueri aut mutari nullatenus patiet. Sed quæ alijs tristitia sunt, sibi augmentû lætitiæ faciet, qualis erat Apostolus, qui in infirmitatibus, in afflictionibus, in persecutionibus, in necessitatibus cōstitutus, defectus & egestatē suâ gloriâdi facit materiâ. In fame, inquit, & siti, in frigore & nuditate, in persecutionibus & angustijs. In quibus alij anguntur & dolent, & de uita desperât, in his ipse exultabat. Igitur qui hac Apostoli disciplina nō fuerit eruditus, nec intelligere curat quēadmodū ad Euangelicâ ipse nos uitâ uocat, audet Paulû incusare quasi impossibilia nobis præcipientē. Sed discât, obsecro, quēadmodū ueræ lætitiæ occasiones donò dei magnifico omnibus sunt expositæ. Cōsideremus parûper q; cû nihil quandocq; essemus, homines facti sumus ad imaginem dei, mēte ac ratione præditi, per quâ & deum cognoscimus, & creationis pulchritudinē artificiosam apprehendimus, ac ueluti per literas quasdam maximâ dei circa omnia prouidentia ac sapientia legimus. Sumus boni ac mali cognitores. Appetere bonû & euitare malû ex ipsa didicimus natura. Alienati à Deo ob peccatû, rursus in gratiâ reuocati sumus per unigeniti sanguinē, ex ignominiosa erepti seruitute. Præterea resurrectionis spes, honorum angelicorû fruitio, cœleste regnû, bona nobis promissa, & mētis & sermonis facultatē ac uim superâtia. Quomodo hæc nō decet perpetui gaudiij ac iugis lætitiæ occasionē in animis nostris gignere, sed potius eû feliciorē lætiorēq; putare qui uentri est deditus, & in otio molliq; cubili uoluntur ac stertit. Ego uerò hos potius plorâdos cēseo apud eos qui mentē habet, beatosq; putandos, qui spe futuri seculi præsentē uitam suscipiunt deq; ferentes tolerant, & præsentia sempiternis cōmutant, & si in medijs agât flâmis qui Deo cōiuncti sunt, quemadmodum tres illi pueri apud Babylonem: & si cum leonibus fuerint inclusi, & à cete monstrisq; marinis deuorati, fas est à nobis felices ac beatos esse iudicari, & in perpetua lætitia agere: non quidē præsentibus turbatos malis, sed eorum quæ continuò sperant expectatione lætos. Existimo namq; bonum athletâ semel in statu

Ad dium pietatis prodeuntē plagas aduersariorū spe coronæ sempiternæ generosē ferre oportere. Nā in ludis ac certaminibus qui ad palestræ labores assueti sunt, haudquaquam plagarū dolorem uerentur, sed gloriosi præconij desiderio ducti statim e uicino aduersarios contemptis laboribus iamā subeundis, adoriuntur. Sic itē pietatis studio si aliquid acerbitalis aut incōmodorum obuenerit, animi lætitiā minime poterit obscurare. Quoniā (ut ait Apostolus) tribulatio patientiā operatur, patientia probationē, probatio uerō spēs: spes autē nō cōfundit, quia charitas Christi diffusa est in cordibus nostris. Rursusq; alibi ab eodē nobis & tribulationem sustinere, & spe gaudere præcipitur. Spes igitur est quæ^t continuum animæ uiri strenui gaudium administrat. Sed & idem Apostolus flere nos iubet oportere cum flentibus. Et ad Galatas scribens fleuit super inimicis crucis Christi. Quid narrare opus fuerit Hieremiā flentem, & Ezechielem threnos principū Hierosolymę ex dei mandato scribentē, & multos quoq; sanctorū plorātes. Vah mihi mater. Vt quid me genuisti? Et uā mihi. Perijt pietas de terris, & nemo est qui faciat bonū inter homines. Heu, quoniā factus sum ueluti stipulas colligens in messe. Deniq; uoces iustorū uestiga, & sicubi inueneris paulō mœstiora uerba emissa, tibi persuade quod super huius uitę miserijs ac huius mūdi uanitate omnes ingemuerint. Heu quia incolatus meus prolongatus est, inquit Dauid. Et desiderū habet Apostolus dissolui, & esse cum Christo. Discrucietur enim, & huius incolatus longitudinē uelut impedimentū gaudij ægrefert. Dauid item in melodijs lamētationem amici Ionathas nobis reliquit, qua simul & super inimico proprio luctū edidit: Doleo super te mihi frater Ionatha. Et rursus: Filix Hierusalē plorate super Saul. Hūc enim deflet ut in peccatis mortuum, Ionatham uerō ut uitæ cōmunis fidissimum socium. Quid plura dicam? Ipse Dominus super Lazarum fleuit, & super Hierosolymam lacrymas fudit. Et beatos pronūtiāuit lugentes itē & flentes. Et quomodo, inquis, cōueniunt ista dicto Apostoli, qui dicit: Semper gaudete? Non enim lacryma & gaudium ex eisdem principijs originē ducunt. Lacryma nāq; ueluti ex plaga quadā & inopino incurso animā percutiente & cōsternante ac spiritū circa præcordia cōprimente oriri solet. Gaudiū uerō uelut exultatio quadā est animæ ex sententia & uoto aliquid assequentis. Ex quo eitam in corporibus horū differētia manifestō apparet. Nam & tristibus color suppallidus & liuens est, & corpus refrigeratū. Lētis uerō & in hilaritate positis florida admodū & rubore decorata corporis habitudo apparet, ut animam propē exilire, & præ uoluptate ad exteriora prorūpere dicas. Ad hæc igitur dicemus, quod questus & lacrymæ sanctorū propter dilectionē dei fiunt. Semper enim in eū quem diligunt intuentes, inde sibi lētitiā augent, & rursus curā cōseruorū gerentes, peccatores deplorant, & per lacrymas corrigere cōtendunt. Quem admodum autē ij qui sunt in littore constituti, erga eos qui in mari naufragium patiuntur misericordia mouentur: non tamen ob hanc curam & misericordiā propriā amittunt securitatem: sic nec illi qui proximorum peccata lugent & queruntur, propriam lætitiā obscurant, non amittunt: quin potius ob has pro fratribus lacrymas effusas lætitiā augent, digni facti qui gaudio Dominico potiātur. Idcirco dicitur: Beati flentes: & Beati qui lugent, quoniā ipsi cōsolabuntur. Et ipsi ridebūt, inquit. Risum autem dicit, nō eum qui buccis excidit sonitum ebulliente sanguine, sed puram & ab omni tristitia liberā hilaritatem. Flere igitur cum flentibus cōcedit Apostolus,

τὸ ὄνειδος.
Cur ex officio
quandoq; dolē
dum.

Lacryma

Gaudium

stulus: quoniam lacryma hæc semen quoddam & fœnus est æterni gaudiij. Ascen-
 de parumper in cœlum mente, & ordines angelicos contēplare, an alia ipsis insit ui-
 ta quàm gaudere ac continua perfrui uoluptate, quòd digni habiti sint qui deo ad-
 stent, & ineffabili creatoris nostri pulchritudine & gloria perpetuò fruuntur. Nos
 igitur Apostolus ad eorum uitam excitare uolens, continuò gaudere iubet. Quòd
 autem Iesus super Lazarū ac super ciuitatem fleuerit, illud dicere possumus. Quòd
 & edit & bibit non ijs indigens, sed tibi normam atq; modum eorum quę corpori
 & humanæ uitæ necessaria conueniunt, ostendens. Sic itaq; & fleuit modeste quer-
 rendo & lamentando, nimiumq; dolorem & uehementem afflictionem omninò
 corrigendo. Nam si quicquam aliud, & fletus, rationis commensuratione opus ha-
 bet, ut fleatur, ubi, & quantum, & quādo, & quomodo addecat. Quòd enim fletus
 Domini non fuerit ex affectuum impotentia, sed instructius, ex eo liquet quod di-
 xit: Lazarus amicus noster dormit, sed uadam, ut excitem eum. Quis nostrum dor-
 mientem flet amicum, quem paulò pòst sperat experrecturū? Lazare ueni foras:
 & mortuus reuixit, ac ligatus ambulauit. Miraculum in miraculo, uinctū pedibus
 ambulare, plus robur uincti quàm uincula posse. Quomodo igitur hæc facturū,
 quod futurum erat dignum lacrymis putauit? Quoniam ubiq; nostram respiciens
 debilitatem, necessarias nostras perturbationes formula quadam ac lege modera-
 tionis complectens, ut immisericordiam excluderet tanquam ferinam: nimium ue-
 rò dolorem ac uehementem ab re esse penitus monstraret. Ideo super amico plora-
 uit, ut & humanæ naturæ cōmunionem ostenderet, ac nos à uitiosa extremitate ui-
 trinq; liberaret: ne molles in affectibus, neue sine sensu omninò in rebus tristibus
 essemus, admonens. Sicut enim Dominus esuriem in se suscepit, solido cibo facile
 sudoris instar perspirabili cute digesto, & sitim accepit consumpto in corpore liquo-
 re, & lassitudinē sensit musculis & neruis ex itineris difficultate laborātibz, diuini-
 tate nequaquā patiente, aut ex cōtentione domita, sed quę corpus ex natura cōcomi-
 tātur in se admissis: sic & lacrymas accepit, quod naturale est, carni accidere permit-
 tens. Quę quidem homini contingunt, quando incurua cerebri uaporationibus ex-
 tristitia sumptis referta, per oculorū exitus ueluti per fistulas quasdā, humidi graue-
 dinem ac copiā eijciūt. Vnde & sonitus quidā, & obtenebrationes, & uertigines in
 auditione rerum tristiū inexpectata atq; improuisa cōtingunt: dum caput ex uapo-
 rationibus mouetur, quas ad superiora calor trāsmittit, qui inferiora corripuit. De-
 inde existimo quemadmodū nebula in tenues umbras, sic uaporationū crassitudo
 in lacrymas dissoluitur. Hinc & uoluptas quædā lugentibus occultè nascitur, quę
 res quę in primis caput grauabat, per fletū paulatim euacuetur: ueritatē autē huius
 experientia eorū quę sūt cōmendat. Multos nanq; cognouimus, qui in magnis ca-
 luitatibus lacrymas per uim cohibuerūt. Deinde in magna corporis mala incide-
 rūt, uel apoplexiā seu paralytim. Quidā etiā emortui sunt ueluti debili quodā sūda-
 mēto eorū uirtute à magnitudine tristitię intus oppressa: quod & in flāma uidere li-
 cet, quę à proprio fumo suppressi, dū ille exitū liberū nō habēs circa ipsam uoluitur.
 Hoc dicūt, & circa uirtutē eā fieri, quę uitā dispēsat, ut tabefiat & extinguat doloribz,
 dū illi nullū ad exteriora respirationis exitū habet. Nō igitur tristitię nimium indulgē-
 tes in sui apologiā ac excusationē Domini lacrymas adducāt. Quēadmodū enī ci-
 bus quē ipse degustauit nō est nobis uoluptatis, sed poti⁹ abstinentię quædā occasio,

Vnde lacry-
 me, & quàm
 utiles ad leuā-
 dam animi tri-
 stitiā.

& ut

A & ut paucis contenti simus frugalitatis exemplū: sic & eius lacrymæ non flendi no- *Quatenus la-*
 bis lex, sed honestè flendi formula quædam, secundum quam cōuenit honestè & *crym is indul-*
 cum decoro naturæ, seruatis legibus, quæ tristia sunt, perferre. Nam nec mulieres, *gendum.*
 nec item uiros decet dolori lacrymisq; nimium se dare, sed quantum fas est ingemi-
 scere tristibus, & lacrymas leuiter, sine tumultu, sine clamore, sine ululatu emittere.
 Nec, uti solent quidam, tunicam scindendo, aut puluere caput aspergendo, neu de-
 niq; turpe aliquid & indecorum admittendo, admitti ab his solitum, qui sine disci-
 plina & modestia res ferūt humanas. Oportet enim diuino præcepto instructum,
 ac tanquam muro aliquo inexpugnabili recta ratione munitum esse, tum fortiter
 atq; constanter harum impetum rationum ab se repellere: & nō quemadmodum
 in depresso loco, sic in parte animæ humili atque abiecta sedentem, tumultus uitæ
 turbinibus inundantes excipere. Animæ nancq; ignauæ, ac nullam in deum sperā-
 do firmitatem aut robur habētis est uehementer distrūpi, & in rebus aduersis plus
 æquo deijci. Sicut enim uermes in lignis tenerioribus innascuntur, maximè: sic ani-
 mi anxietates in mollioribus hominum mentibus oriuntur. Num enim corde ada-
 mantinus erat Iob? aut eius uiscera erāt lapidea? Decem ei filij breui temporis spa- *Exemplo Iob*
 tio una plaga oppressi in domo uoluptatis tempore hilaritatis diabolo ipsam cō- *animum in ad-*
 mouente habitationem. Vidit miser mensam sanguine conspersam: uidit filios di- *uersis non de-*
 uerso quidem tempore procreatos: unum uerò exitum pariter habuisse. Non ulu- *ijcias.*
 lauit, non comas euulsi, nullam indignam emisit uocem, sed cantabilem illam & in
 omnibus laudabilem gratiarum actionem dicebat: Dominus dedit, Dominus ab-
 stulit, ut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Nec cre-
 das eum sine sensu doloris fuisse. Quonam modo? Quum de seipso dicat: Ego de-
 fleui quemcunque afflictum. Ne autem putes eum uana locutum fuisse, ueritas de
 ipso testatur, quod etiam præter alias uirtutes uerax fuerit: Homo, inquit, sine que-
 rela, iustus, pius, uerax. Tu autem melodijs ad luctum de industria factis quereris,
 & cantibus quibusdam flebilibus animam tuam perdere contendis. Et ueluti tra-
 gædorum est fictio personæque accommoda, quibus theatra aucupantur: sic tu
 putas lugenti & personam & formam conuenientem esse, uestem in primis atram,
 comam squalentem, tenebrosam domum, sordidam, puluerulentam, cantum tri-
 stem ac molestum, quo doloris uulnus perpetuò recens seruetur in animo. Sine mi-
 ser hæc facere hos, qui spem non habent. Tu autem didicisti de ijs, qui in Christo
 dormiunt, quod qui seminat in corruptione, excitabitur in incorruptione: semina-
 tur in infirmitate, excitatur in uirtute: seminatur corpus animale, surget corpus spi-
 rituale. Quid igitur ploras? Ipsum ne extinctum, an te ipsum luges uelut adiuuen-
 to uitæ quodam priuatum? Bonum, inquit Psalmista, sperare in Domino, magis
 quam sperare in homine. Neque illum doleas ut grauia passum: paulò enim post
 tuba è cælo ipsum excitabit, uidebisq; ante Christi tribunal astantem. Mitte igi-
 tur has ineptias & humiles uoces. Heu mala inexpectata: & quis hoc euenturum
 putasset? Et quando expectaui ut charissimum mihi caput terræ mandetur? Hæc
 enim & his similia si alium audiremus dicentem, erubescendum erat, cum ex præ-
 teritorum memoria, tum præsentium experientia, quæ sint necessariae naturæ pas-
 siones edoctis. Neque igitur intempestiuæ mortes, neu aliæ usquam difficultates
 ex improviso uenientes, nos pietatis ratione instructos affligere poterunt. Ver-
 bi gratia

bi gratia: Filius mihi adolescens erat, solus uitæ successor, senectutis solatium, ornamentum generis, flos æqualium suorum, domus spes atque firmamentum, in summa illius ætatis graria erat. Is denique raptus ex hac uita est, terra & pulvis factus, qui breui antea iucundissimè garriebat, & oculis genitoris spectatissimus erat. Quid igitur faciam? Scindám ne uestem, humi obuolui patiar, aut impotēter quiritabor, indignabor, & me illis qui adsunt ueluti puerum quēdam per uerba exclamantem & subsiliētem exhibebo? An necessitati eorū quæ fiunt obtemperans, ob id quod mortis lex irrefragabilis est, & omnem ætatem percurrēs, & cuncta ex ordine composita dissoluens, non feram insolenter quod accidit, nec sinam à plaga improuisa me precipitem agi, iam diu probè instructus sciensq̃, quum sim mortalis, quod mortalem genuerim, quodq̃ nihil humanum stabile, nihilq̃ usq̃ ad extremum à possidentibus feliciter possideri soleat. Sed & magnæ ciuitates atq̃ illustres & munitionum claritate, & colonorū potentia, & reliqua copia domi forisq̃ pollentes, in solis nunc ruinis signa ueteris nobilitatis ostēdunt. Et nauigium quod ex multis sæpe naufragijs seruatum est, ac millies quidem mare uelociter præterijt, milleq̃ comineatus uectoribus tulit, uno demum spiritus impulsu dissipatur. Exer citus quoq̃ sæpe uictor in prælio hostibus quandoq̃ mutata fortuna miserum spectaculum factus est. Gentes item integræ, & insulæ in magnam prouectæ potentiam, quæ multa quoque terra mariq̃ trophæa statuerunt, multas opes è spolijs cōgesserunt, aut tempore desierūt, aut captiuæ factæ libertatem cum captiuitate commutauerunt. Deniq̃ quodcunque maximorum & intolerabilium malorum dixeris, nullum est quod in uita priorum exemplum non habeat. Sicut enim pondera in libræ lancibus iudicamus, & auri differentiā lapidis frictu probamus: sic ad mensuram rerum nobis à Domino propositarum memoriam referētes, nequaquam à modestia excidemus. Quando igitur ex inopino tibi aduersi aliquid acciderit, maximè quidem obfirmato & bene instructo animo nihil admittendum quod sit turbulentum: deinde uerò spe futurorum leuiora sunt præsentia facienda. Quemadmodum enim qui oculis infirmi sunt, à rebus ualdè claris uisum auertunt, in floribus & in herbis conquiescunt: sic & animam nō iugiter tristitia respicere, nec præsentibus rebus mœstis adhærere, sed ad uariorum bonorum contemplationem oculos attollere oportet. Hoc itaque modo continuò uita gaudebit, si deum semper suspicat. Spes enim retributionis quæ tristitia sunt in uita nostra leuia reddit. Ignominiam pateris? At gloriam, quæ patientiæ promittitur, in cœlis respice. Multaris? Sed diuitijs cœlestibus & thesauro quem per benefacta tibi reposuisti, intēde. Excidisti à patria? Habes patriam cœlestem Hierusalem. Filium amisisti? Habes angelos, quibuscum ante Christi thronum choreas ducas, & gaudio fruaris sempiterno. Si sic expectata bona præsentis tristitiæ opponas, animam procul à turbatione & tumultu tranquillam possidebis, ad quod lex Apostoli nos uocat. Neq̃ quæ in rebus humanis illustra sunt, immodico gaudio animum tuum afficiant, neq̃ quæ tristitia sunt mœstitia & metu gloriationem ac sublimitatem illius deiciant. Qui uerò aliter edoctus, atq̃ animo in rebus uitæ institutus fuerit, nequaquā uitam quietam & tranquillam uiuet. Contrà uerò, quod supra narraui facile assequeris, si hoc Apostoli mandatum gaudium continuum suadens familiare tibi habueris. Si carnis uitia repuleris, & animæ gaudia collegeris, ac præsentium malorum sensu despecto ad

Acto, ad eorū cogitationē bonorū, quorum sola imaginatio satis est ad explendā animi lætitiā mentē direxeris. Ita demū angelica exultatio corda nostra in habitare poterit. In Christo Iesu domino nostro: Cui gloria & imperū in æterna secula. Amen.

IN MARTYREM IULITTAM DEINDE QVAE

superiore oratione de agendis gratijs restabant.

Concionis hodiernæ causa in hoc sacro templo, fratres dilectissimi, beatæ Iulittæ martyris præconium est. Itaq; hunc diem magni certaminis memoriam referentem, uobis omni studio celebrandū denuntiavimus: quod certamen in muliebri corpore non solum ijs qui tunc ei spectaculo interfuere, sed etiam omnibus in posterum narrationis ipsius auditū ab his qui illud experti sunt percepturis admirationi maximæ, prodigioq; fuit. Beatissima igitur mulier Iulitta (si mulierem appellare decet, eam quæ muliebris naturæ debilitatem, animi uirilis magnitudine superauit: à qua puto maximè communem aduersarium nostrum ægre ferre, se fuisse superatum quod is muliebrem uictoriam minimè patitur, ut qui magna illa iactare soleat, quod uniuersum commoueat orbem, & ut nidum aliquem aut oua relictā prenda, omnes quoq; pariter euertat, deinde à muliebri uirtute uinci uideatur: quam supplicij tempore conatus conuincere, quod propter naturæ imbecillitatem pietatem in deum non seruet constantem per omnia, ipsa experientia natura scæminea præter opinionem longè fortiolem inuenit: & obiecta terribilia eo magis ridentem, quo aduersarius futurum putauit ut illis uehementer perterresceret. Erat enim illi causa iudiciaria cōtra potentem quandam ex magnatibus urbis, uirum planè auarum ac uiolentum, qui sibi ex rapina & præda multas opes collegerat. Hic ablata mulieri ampla telluris portione, agris, uillis, pecudibus, seruis, omniq; suppellectile in suam potestatem translatis. Vbi autē indicta dies aderat, præcoq; ad actionē uocauerat, & accusatores iam instructi stabant, & illa iam inciperet de hominis tyrannide docere, narrareq; quomodo bona, de quibus erat cōtrouersia, iam antea possederit, & quæ esset prolixi temporis possessionē confirmantis præscriptio, conquerereturq; de hominis uiolentia simul & avaricia, ipse prodiens, Actio hæc, inquit, talis non est, cōtra quam ulla ualeat præscriptio. Nihil enim fas eis commune cum cæteris esse, qui deos imperatorum non adorant, & Christi fidem non abiurant. Videbatur præsidē qua dicere, & quæ necessaria essent protēdere. Atq; ideo mox adferebatur thus ac focus, dabaturq; sententia à iudicibus, nempe mulierem, si Christū abnegaret, posse legibus & legum ope uti: si uero in illius fide perseveraret, nec apud tribunalia, necq; in legibus, nec in reliqua politia locum habere, ut quæ secundum legem Imperatorum infamis sit. Quid igitur illa consilij super his iniit? An opes captauit? an ut uirum iniquum superaret salutem suam neglexit? an à iudicibus paratum periculum exhorruit? Non profectò. Sed ualeat, inquit, uita: ualeant diuitiæ. Corpus enim iri perditum malo, quàm uocem aliquam impiam in creatorē meum emittere. Quantoq; magis præfectum huiusmodi uerbis irritatum, & extremè commotum conspiciebat: tanto magis deo gratias agebat, quod diuitias fluxas atq; fragiles despices, celestium bonorum possessionē sibi ipsi uideretur stabilire, terraq; spoliari, ut paradysum possideret, atq; infamiae condemnari, ut gloriæ sempiternæ coronam consequeretur: & corpore cēdi, ac uiam hanc temporalem sibi auferri ut spe beata cum omnibus sanctis in

*Iulite mira
constantia.*

*Aqua salubris
à corpore bea-
te Iulite.*

*Transit ad re-
liquas præte-
rite orationis.*

*Sine intermissi-
one orate.*

ctis in regno cœlorū potiretur. Cum autem sepe interrogata, eandē continuò uocē
emitteret, seruam se Christi affirmans, & ihs qui eam ad negandum adhortabatur
malediceret, tunc iudex iniquitatis non solum opibus, quæ per iniuriam ablatae fue-
rant, eam priuauit, sed graui morte mulctauit, igni adiudicans. Illa uero ad nullam
rem, secundum hoc seculum iucundam unquam ita properauit cupidè atq; ad hanc
flamman, & uultu & habitu, ac uerbis & oris claritate animi alacritatem atq; con-
stantiam ostendens, astantes circa mulieres adhortata est, ne pro pietate subire la-
bores grauarentur, neq; naturæ muliebris fragilitatem causarentur. Ex eadem aie-
bat materia fumus, & ad imaginem dei similiter ut uiri create, & uirtutem summam
recipere mulier potest, æquè ac uir, ita à creatore cōditam. Quid nī: si uiris in omni-
bus consanguineæ fumus. Non enim caro tantum ad mulieris cōstructionem sum-
pta est, sed & os ex ossibus, ex quo & robur & constantia, & patientia, ut ex uiris eo-
dem modo & ex nobis deo debentur. Hæc dicens in pyram procurrit, quæ sanctæ
mulieris corpus ueluti thalamus aliquis refulgens suscepit. Animam uero in cœle-
stium regionem, & ei conuenientem quietem transmisit. Pretiosum uero corpus in
corruptum, eius propinquis cōseruatum est, atq; in pulcherrimo ciuitatis suburbio
collocatum, quod & locum & adeuntes pariter sanctos reddit. Terra autem bene-
dicta huius beatæ aduentu, ex proprijs lateribus naturam aquæ generosissimam
emisit, ut modo lactis omnes in ciuitate pariter nutriat. Ex quo pro martyre mater
communis uidetur effecta. Hæc enim & ualentibus sanitatis cōseruatio est, & mo-
deste delicatis uoluptatis promptuarium, & agris consolatio. Gratiam Elissæ quā
Hebræi apud Hierichunta senferunt, hanc nobis hæc martyr beatissima tradidit,
ut aqua huiusmodi præter loci naturam, quā falsè fere sint omnes, dulcem mol-
lemq; ac delectabilem omnibus qui eam cum benedictione bibunt, degustationē
præbeat. Quamobrē uiri uos hortor, ne uirtute muliebri inferiores erga pietatem
uideri uelit: mulieres, ne & uos ab isto exemplo deficiatis. Sed sine excusatione se-
xus, eatis obuiam pietati, re periculum facientes, quod nihil bonorum uobis natu-
ræ defectus impediatur. Ego uero fratres quum plura de hac sacra martyre dicere cu-
perem, hesternæ oratione cœpta, neq; perfectæ prohibeor. Nec ego, ita natura cō-
paratus, facillè quicquam patior imperfectum. Nam & imago, quæ tantum ex par-
te mecha uidetur, spectatorem non admodum oblectat: & itineris labor inanis qui
dem est, nisi ad statutum perueniat locum, uiator quem sibi proposuit. Et qui pro-
pè quidem quod uenatus est cepit, nō autem cepit, perinde est atq; si nihil cepisset.
Et currentes in stadijs uno sape tantum gradu deficientes, à palma excidunt. Nos
igitur uerborum apostolicorum, quæ hesternæ die commemorauimus, sperantes
sensum nos breuiter enarraturos, inuenti sumus plura quàm quæ diximus reliquis-
se. Quamobrem necessarium duximus uobis relictorum expositionem enarrare.
Dictum est ab Apostolo. Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus
gratias agite. De gaudio quidem continuò, heri: & si nō secundum materiam satis
attamen quod potui & mihi licuit, dixi. Quemadmodum sine intermissione orare
oporteat, si audire parati estis, pro uirili mea parte sermonem faciam. Oratio est
boni petitio à pijs mentibus ad deum facta. Petitionem autem nō uerbis tantum
definimus. Non enim deum putamus uerborū admonitione indigere: sed ea quæ
utilia sunt, satis uel nobis nō petētibz uidere. Quid igitur est quod dicimus: quod
oportet

A oportet nos orationem non in syllabis perficere, sed in animæ magis electione ac voluntate: tum actione secundum uirtutem in omni uita perseverante, uim orationis implere. Siue enim editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriâ dei facite. Sedens ad mensam, ora. Panem accipiens, danti gratias habe. Vino corporis debilitatē sustentās, reminiscere eius qui donū hoc dedit ad cordis lætitiā, & infirmitatis humanæ consolationē. Præterijt usus ciborū, memoria præbentis tibi cibos non prætereat. Induens tunicā, gratias age illi qui dedit. Pallium tibi obuoluis, auge in te dilectionē dei, qui per brumā & æstatē necessaria nobis operimenta parat, uitamq; nobis cōseruat, simulq; nostrā obtegit sceditatē. Desinit dies, gratias ei habe qui solem nobis tribuit, operum diurnorū ministrū: ignem quoq; & lunā per noctem, & multa alia uitæ necessaria abundē suppeditat. Nox uero adueniens alias tibi occasiones ac materias orandi ministrabit, quando in cælum respexeris, quando astrorum pulchritudines contemplaberis, uisibilibus dōminō supplica, Deum omnium conditorem & artificem adora, qui in sapientia cuncta creauit. Quando item uideris omnium animalium naturam somno occupatam, rursus eum adora qui nos inuitos etiam per somnum à laboribus continuis liberat, & parua requie rursus ad agendi uirtutem reducit. Nox igitur non sit quasi fors quædam propria & peculia-
ris, tota somno dedita. Neq; committas, ut per somni insensibilitatem, uitæ tibi me-
dium sit inutile. Sed noctis diducas tempus in somnum & orationem. Ipsi tibi so-
mni quoq; pietatis meditationes exercitationesq; fiant. Solēt enim imaginationes illæ quæ dormientibus accidunt, plerunq; curas nostras quotidianas referre. Qua-
lia autem uitæ nostræ sunt studia, talia nobis necesse est & somnia fieri. Sic itaq; sine
B intermissione orabis, non uerbis tantum preces effundens, sed per omnem uitam
& actionem te deo coniungens, ut uita tua non sit aliud quàm cōtinua quædam o-
ratio. Tertium uero quod Apostolus præcipit: In omnibus, inquit, gratias agite. Quonā
modo, inquis, hoc seruari potest? Ut anima, dolore ob uarias calamitates affecta, &
uelut curarū stimulis agitata, in lacrymas & quærelas non erumpat: sed gratias sic
agat, ueluti si bona contigissent. Nam si mihi accidant quæ inimicus im-
precatur, quomodo in his gratias agere potero? Mors filij immatura matrem lon-
gè magis quàm in partu doloribus afficit: quomodo illa querelas dimittens, uocē
gratias agentē suscipiet? Quomodo inquis? Si considerauerit, quòd filio ex se nato
deus sit & pater uerior, & rector sapientior, & uitæ diligentior gubernator. Cur igitur
non permittimus prudenti domino, ut sua bona pro suo uoto dispenset, sed æ-
greferimus non secus quàm si proprijs bonis spoliemur, & morientibus condole-
mus quasi iniuriam patientibus? Tu autē illud cogita, quòd puer non est mortuus,
sed redditus. Neq; exinctus est amicus, sed peregrè profectus, & te paululum in
ea uia præcessit, quam & nos ire oportebit. Sit itaq; tibi dei mandatum familiare,
ueluti lux & fulgur, ad res agendas indicium præbens sine intermissione: quod longè
animæ tuæ principatum retinens, & ad ueras cuiusq; opiniones dirigens, ob nulla
contingentia à deo te sinet alienari: sed mente directum, ut quendam maris scopu-
lum uicinum, securè & immobiliter ad uiolentorum uentorum & undarum incur-
sus sustinendos iuuabit. Cur enim non mortalia de mortali cogitare prius te assue-
uisti, Sed improuisam filij mortem accepisti? Cum primum nūtiata est tibi filij ge-
nensis, si quis te interrogasset, qualenam est quod tibi est natum? quidnam respon-
disse?

Gratias in o-
mnibus agite.

Ob aliorum
mortem non
dolendum.

disses: An ne quod homo? Si autem homo, ergo mortalis. Quid ergo, mirum si mor-
 talis mortuus est? Nonne uides solem orientem & occidentem? Nonne & lunam
 augescientem & deficientem? Nonne terram iam uirentem, postea marcescentem?
 Quid enim obsecro apud nos est quod stabilem immobilemque naturam habeat?
 Respice parumper terram ac cælum, nec ipsa sempiterna sunt. Cælum & terra transi-
 bunt, inquit dominus: astra ex cælo cadent, sol obscurabitur, luna non dabit lumen
 suum. Quid igitur insolentiae habet, si & nobis accidant quae mundo accidunt, se-
 illius pars aliqua simus. Ad ista respiciens si & te quae communia sunt contingunt, fe-
 ras tacite, non quidem citra dolorem ac sensum: (quae enim insensibilitatis merces?) sed
 dolore & angustijs mille, ueluti athleta quidam & fortitudine & robore generosus,
 qui non solum in feriendo aduersario, sed grauius ex eo uulnera ferendo, sese magnani-
 mum ostendit: & quemadmodum gubernator aliquis prudens, & ob artis nauticae di-
 sciplinam securus, rectum, inuictum, & quauis tempestate superiorem animum seruat. Fi-
 lij enim charissimi, siue uxoris amatissimae, uel alicuius alterius rei dilectae priuatio,
 nihil graue animo prouido, & ad omnem euentum praeparato, rectamque uitae ratio-
 nem ducere habenti, non autem ex consuetudine quadam ambulanti. Consuetudinis namque
 mutatio & brutis quoque difficilis est. Vide ego quandoque bouem ad praesepe lacry-
 mansem, cum socium communis laboris uidisset extinctum. Reliqua item bruta uehemen-
 ter consuetudini addicta uidere licet. Tu autem non sic didicisti aut edoctus es: sed ami-
 citiae amorisque alicuius principium quidem ex longa consuetudine sumere nihil fortas-
 se indecens: Dolere autem separationem, quod longior nobis consuetudo fuerit, penitus
 est incongruum. Verbi gratia: Vxor coniuncta tibi communi uitae societate, laetitiae mi-
 nistra, rerum gratarum conciliatrix, quae bona sunt & iocunda adaugens, magnamque
 tibi tristitiae partem auferens, erepta tibi subito migravit ex uita: ne corruas animo, neu-
 casum aliquem dixeris esse, aut rerum temerarium euentum, tanquam nullo orbe recto-
 re gubernante, aut malum aliquem rerum opificem ex tui doloris magnitudine suspi-
 ceris. Nec tibi mala mente dogmata persuades, ex officio aut limite pietatis excesse-
 ris. Quoniam autem omnino duo in carne una sunt, factam separationem hanc & coniu-
 ctionis diductionem ferenti cum dolore, uenia proculdubio conceditur: non attamen
 huius rei gratia aliquid quod minimè deceat sentire aut loqui, utile fuerit. Cogita er-
 nim quod is qui nos condidit deus, cuilibet animae conuersationem uitae dedit & alijs
 alios quidem terminos exitus constituit. Hunc aliquanto plus in carne moram tra-
 here uoluit, illum citius ex uinculis corporis secundum ineffabiles suae sapientiae iusti-
 tiaeque rationes solui iussit. Sicut igitur in custodias coniectorum quidam, plus tempo-
 ris in pedore & uinculis retenti, nonnulli suae miseriae celeriore inueniunt liberatio-
 nem: sic & animae quaedam in hac uita diutius retinentur, aliae minus, secundum cuiusque
 dignitatis proportionem: sapienter quidem & profunde ut mens humana ea quae
 conditor noster de uno quoque praeuidit, nunquam assequi ualeat. Nonne audis Dauid
 dicentem: Educ de custodia animam meam, loquitur autem de rebus tristibus. Nonne
 audisti, quod eius tandem exoluta est anima? Quid Simeon ipse in ulnis dominum
 accipiens, quam uocem emisit? Nunc dimittis domine seruum tuum secundum uer-
 bum tuum in pace. Properanti namque ad supernam patriam, mora corporis est omni-
 poena & omni carcere grauior. Ne igitur petas, ut quae ad salutem animarum diuinitus
 ordinata sunt, tuae delectationi obsecundent, sed has cogita qui in uita coniuncti,
 deinde

A deinde per mortē diuīsi sunt, quemadmodū iter facientibus similes existunt, qui ob
 cōtinuam inter se cōuersationem quadam necessitudine deuincti, postquam cōmu-
 nem uiam absoluerint, tēpusq; ac necessitas ut diuidantur exposcit, nulla iam am-
 plius contractæ consuetudinis mutuae ratione retinentur: sed ad proprium quilibet
 terminum, ut propria cuiq; fuit ab initio uiae finis ac meta, contendit. Vt igitur illis
 alius aliq; est itineris scopus, cōtigit aut ipsi in itinere familiaritas: sic & in matrimo-
 nio uel alia quadā uitę sorte coniunctis cuiq; proprius uitę cōstitutus est terminus:
 cōiunctos autē inuicē, finis cuiq; statutus diuisit atq; dissoluit. Bene igitur institutæ
 mētis fuerit, separationē hanc nō nimis ægrē ferre: sed ab initio in prima cōiunctio-
 ne gratiā coniungenti habere. Tu aut quādo tibi uel uxor uel amicus seu filius adē-
 rat, citius causa mceres, gratiā præbenti minimē habuisti, sed de illis conquerebaris,
 quę desiderabas, utpote: Si uxori soli cohabitabas, quoniā filij quales uolebas non
 erāt: Sed filij aderant, quoniā diuitijs non affluebas, uel quod inimicos in felicitate
 quosdā agentes uidebas. Vide igitur, ne aliquando ipsi nobis rerū charissimarū pri-
 uationibus necessarijs causas demus, quum præsentium commoditatē ex deo mini-
 mē sentiamus, præteritarū uero penitus obliuiscamur. Quoniā ergo ob bona præ-
 sentia gratias deo nō agimus, necessaria nobis est priuatio, ut quid habuerimus sen-
 tiamus. Quemadmodū enim oculi uehementer splendidū iuxta positū non uidēt,
 uerum recessu quodam mediocri egent: sic & animæ ingrata, in bonorū priuatione
 præteritorū, abeuntem tantū sentire gratiam uidētur. Quando enim ea quę cupiūt
 sunt assecuti, nullam deo gratiā habent: post priuationē uero, abrepta laudant. Sed
 nullus nostrum ulla de causa, aut ullā ob calamitatē gratias agere desistet, si diligen-
 ter quodlibet pensare uelit. Cuiuslibet nostrū uita, multas habet easq; non iniuncun-
 das diuinę bonitatis recognitiones, quæ illorū cōparatione, quæ lōgē sunt inferiora,
 magis apparent: unde fors nostra qualiscunq;, melior continuō uidebitur. Seruus
 es: Habes te humiliore. Gratias habe quod unum superas, quod non ad molam
 damnatus es, quodq; non uerberaris. Non deerunt & huic, si forte continget, causæ
 item gratias agendi. Non enim adhuc cōpedes habet, non in ligno uinctus est. Si
 uinctus, uitam saltē retinet, ut eius occasione gratias agere deo possit. Solem uidet,
 aërem respirat: in his gratias agit. Iniuriam pateris: Spe futurorum gaude. Iure cō-
 demnatus es: Gratias item age: his factorū das pœnas, ne perpetua punitione, ad
 missorū gratia crucieris. Eadem igitur ratione in omni uita & omni studio, licet do-
 mino omnia uidenti, præsentium rerum gratias, qualescunq; hæ fuerint, agere. Nunc
 aut mala hæc patiuntur multi, quod rem præsentē despiciunt, absentē ac deficientē
 cupiunt. Non enim inferioribus ac pauperioribus se connumerant. Ex quo nec pro-
 ijs quę obtinent, deo gratias reddunt: sed potius excellentioris cōparatione ea quę
 sibi deficere uident, sicut propria ac debita cōputantes, aliena intuentur. Vnde fa-
 tile quæruntur & dolent. Seruus, quod liber non sit discutiatur. Qui autē liber na-
 tus est, quod non est, patricius, quæratur: aut ex illustri prosapia, quod non septem
 retronumerat proauos qui uel equestri certamine uel gloria duelli uitam gesserint
 illustrem. Qui uero genere clarus est, queritur quod non sit diues. Diues autem an-
 gitur, quod ciuitatum ac gentium princeps nō existat. Dux quod rex non euadat.
 Rex quod orbī toti non dominetur. Dolet siquæ gentes relinquuntur, quæ ei non
 obtemperant. Ex ijs itaq; deprenditur, quod in re nulla gratiæ præbitori reddūtur.

Quamobrē nos fratres dilectissimi, desinentes contristari propter ea quæ nō habemus, de rebus tantū præsentibus gratias agere discamus, & in rerū difficultate, ac calamitate, nos circumstante, medico sapienti dicamus, in modica tribulatione nos castigas. Dicamus unā cū Dauid. Bonū mihi, quia humiliāsti me. Dicamus item cū Apostolo: Non sunt condignæ passionēs huius temporis ad futurā gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Dicamus insuper cū Propheta: Parū ob ea quæ peccauimus, uapulauimus. Inuocabimus nomen tuū, quoniā corripuisti nos domine. Veruntamē in iudicio, & non in ira. Dum enim castigamur à domino, corripimur, ne cum hoc mūdo damnemur. In rebus latis ac felicibus illam Dauid uocem rursus dicamus: Quid retribuā domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Quæ aut tribuerit uideamus. Ex nihilo primū in lucē produxit, rationeq; & oratione ornauit, tot artes uitā iuuantes dedit, cibos ex terra nobis produxit, pecorū animaliumq; ministeria dedit, propter nos imbres: nostri gratia, sol, luna. In terris uero mōtana campestriaq; disposita sunt, per quæ ad montiū uertices quasi ad quēdā refugia euadimus. Nostri gratia fluūt amnes, scaturiūt fontes, mare ad mercaturā nauigatur. Præterea extant ex metallis diuitiæ. Tot ubiq; amcenitates, ob ingentē in nos dei nostri beneficentiā, uniuersa hæc nobis creatura subministrāte. Sed quid attinet hæc parua dicere? Nostri gratia deus inter homines est, propter corruptibilem nostrā carnē uerbum caro factū est, & habitauit in nobis. Cum ingratissimè benefactor, cū captiuis liberator, inter eos qui sedent in tenebris & in umbra mortis, sol iustitiæ in cruce, qui impassibilis est in morte, uita: in inferno, lux: in mortuis, resurrectio: spiritus adoptionis, gratiarū distributio, coronatū promissio, & alia per quā multa, quæ enumerate facile nō sit. Quibus omnibus uox illa Prophetae quadrare uidet: Quid retribuā domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et rursus, hæc nō dicitur tribuisse, sed retribuisse munificus, & in dando maximus, Non quasi ab initio gratiā tribuēs, sed ut reddēs gratiā hominibus. Gratiitudinē enim accipientū gratiā, loco beneficii cōmemorat atq; computat: qui cum ipse tibi opes dederit, abs te tamen per manus pauperum eleemosynam petit: & quanquam sua ipsius accipit, gratias nihilominus tibi, ut de re tua, uult reddere. Quid igitur retribuemus domino pro omnibus quæ retribuit nobis? Nequimus deferere, Prophetae uerbum, pulchre dubitantis, ac uestigantis propriam paupertatem, quod tam magnis & claris beneficiis nihil retributione dignum habeat: quæ tamen beneficia non ad summum omnino peruenere. Nam plura in posterū nobis dare pollicetur, paradisi delicias, regni celestis, gloriā, æquales angelis honores: deniq; ipsius dei notitiā, quod quidē nō, quos illo dignatur deus, bonorū supremū est, ac omnis pariter rationis particeps natura exoptat. Quod & nos consequeremur, si carnis affectibus exueremur. Sed quomodo quod primū est bonorū omniū, perfectissimū amorem cōmunionēq; (nam legis plenitudo & consumatio, charitas est) erga proximos ostendemus, potius quā eos in magnam incidisse calamitatē uideamus, nec cum ipsis flemus, neq; angimur: sed potius ob ea quæ illis eueniūt mala, gaudemus? Nam propriū in modum alacriter & cum hilaritate ferre, patientiæ quidem constantiæq; signum: in alienis uero calamitatibus, gratias deo agere, nihil aliud quā in malis gaudere fuerit, & affectos dolore magis afficere, cum flere cum flentibus Apostolus iubeat. Quid igitur ad hæc dicemus. An rursus uerba domini necesse est memorare? In quibusdam

Quomodo cū
gratiarū actio
ne in malis eti
am proximi
constare possit
perfecta chari
tas.

quibusdam enim latari, & in quibusdam flere iubemur. Gaudete, inquit, & exultate, quoniā merces uestra copiosa est in cœlis. Et rursus: Filię Hierusalē nolite flere super me, sed flete super uos & filios uestros. Itaq; iustis sermo diuinus cōgaudere & letari præcipit, alijs quidem ex pœnitentia lacrymantibus, simul cōqueri & lugere, uel sine dolore existentes plorare, quòd ne hoc quidē sciant quo modo perierint. Non enim super hominū morte plorantē, aut cum ululantibus clamantē putare oportet, diuinū implese præceptū. Neq; ego medicū laudo, qui loco ferendī auxiliij ægotantibus, ipse morbidus est: neq; gubernatorē, qui loco regendi nautas, & cū uentis certandi, & fluctus fugiendi, deniq; timidiore cōsolandi hortandiq; ad spē, simul cum ijs qui nullā maris experientiam habent, ipse nauseā patitur & periclitatur. Talis efficitur qui ad plorantes accedens, nihil eis ex sermone proprio utilitatis afferat, sed ex alienis perturbationibus ipse demū turpiter afficiatur. Reliquū igitur est, ut ex miserijs lugentiū doleamus quidē (Sic enim seipsum familiarē quisq; laborantibus faciet, si nec gaudeat dū alijs affliguntur, nec aliorū dolores suscipere deq; ferat) attamen decorū cū lugentibus non excedamus, nec cū illis exclamemus aut unalamentemur, utpote simul cum illis nos includētes, & unā pullatis utentes, humi desidentes, ac comas negligentes. Nam hoc, magis dolorem augere quā lenire fuerit. Nonne uides, ut [†] tubera & splenes uulneribus ac febribus superuenientibus dolores prorogāt: manus uero per tactū mansuetū ulcera mittigant? Noli igitur & ipse tua præsentia perturbatū animū alienū exacerbare, neue cū turbato turbari ac conternari. Qui em̄ iacentē erexerit, omni proiecto sublimior esse debet. At qui æqualiter ceciderit, altero item erigente indiget. Attamen ob casus mediocriter morderi, & modice rebus tristibus pungi, abs re nō fuerit. In oris aspectu & grauitatē & pondus & mediocē significare perturbationē, eum qui est proximū cōsolaturus decet: nec statim increpationibus inuadere, ac uelut in prostratos irruere & insultare. Graue namq; est animā dolore afflictā increpare. In angustia quoq; constituti, huiusce modi homines minimē audiūt aut recipiūt, quorū sermones nullū eos euentuū dolore sentire ostendūt. Sed cū quē cōsolari cupis, prius parūper queri sinas. Deinde ad patientiā & animi trāquillitatem sensim reuocabis. Nā & equorū domitores, equos minimē freno audientes non statim habenis cōpescunt, aut calcaribus impellunt: sic em̄ assessores repellere & excutere discūt: sed eis obtēperādo ab initio, ac minimē resistēdo, postq; irā & impetū paulatim cōsumptū deficere uiderint, tunc arte quadā obtēperantes, & ad omnia dociles reddūt. Sic erit ex Salomonis sententia dicentis: Melius ire ad domū luctus quā conuiuij. Si quis cum prudentia & mansuetudine, poterit propriam sanitatem afflicto impertire, & non aliena tristitia sese ut ophthalmia contaminare: Itaq; flere cum flentibus licet. Quando uidelicet ob peccatorum pœnitentiam fratrem lugentem uideris, tu quoq; misericordia motus simul luge. Sic enim in alienis malis tuum corriges atq; nosces. Qui enim super proximi peccata lacrymas fundit, per id quod fratrem deflet, sibi ipsi medetur. Talis erat ille qui dixit: Tristitia tenuit me pro peccatoribus derelinentibus legem tuam. Quamobrem super peccatum lacrymas funde. Ipsum naq; animæ etiam immortalis, mors est: ipsum omnino questibus & ululatibus irrequietis dignum. Ob peccatum inquam, huberes fluant lacrymæ, nec singultus ex imo corde procedentes deficiāt. Flebat Paulus inimicos Christi crucis. Hieremias item super pe-

*Date uinum in
tristitia.*

reuntis peccata populi flebat, qui quoniam naturæ lacrymæ nō satis erant, fontem lacrymarū quærebat & mansionem in extrema solitudine. Sedebo, inquit, ac plorabo populum hunc dies multos, populū perditum. Tales igitur lacrymas, talesq; luctus uerbum illud collaudat: non autem omnem tristitiam, nec ex qualibet causa prouenientem luctum. Vidi ego iam quosdam uoluptarios homines, omni oblectationis generi deditos, mœsticiæ prætextu ad uinum ebrietatemq; se conuertere, & suam intemperantiam excusare conantes ex Salamonis uerbis, dicentis: Date uinum ijs qui sunt in tristitia. Est autem hic prouerbialis sermo, non ebrietatem suadens, sed humanam conseruans uitam. Vt enim ipsius ænigmaticum sensum relinquam, quo per uinum spiritalis læticia significatur, apertus etiam sensus haud parum utilitatis habet, ne uidelicet doloris uehementia absorpti, qui ita grauiter lurgent, ut consolationem non admittant, cibum negligant. Ideo pane cor lugentis confirmatur, & quod de uirtute illius elanguit restituit & consolidat. Ebrīi uero nimis uino indulgentes, non quidem tristitiam mītigant, sed mala malis commutant: & animæ morbos pro morbis mali quidam commutatores complectuntur, ac eos qui lances in libra æquant imitantes, tātum de mœsticia subtrahunt, quantum uoluptatem augēt. Sed ego quidem existimo auxilium naturę uinum præbere oportere: non aut tantum abundare merū, ut tenebras rationi obducatur. Sic enim nec uino mœstū aliquid cōmiscetur, nec ebrietatis malum animæ addetur. Si aut mœsticiæ medicus est ratio, & malorum animæ medicinā erit ebrietas impediens. Quæcūq; igitur in hoc sermone diximus, si diligenter considerabis, Apostolici præcepti facultatem pariter & utilitatē inuenies. In primis quo modo recta ratione continuo gaudeas, quo modo itē sine intermissione ores, postremo quomodo in omnibus deo gratias agas: Et demum quemadmodum afflictos cōsolari debeas, ut ex omni parte integer ac perfectus existas, auxilio sancti spiritus, & cohabitante ac protegente gratia domini nostri Iesu Christi: Cui gloria & imperium in æterna secula. Amen.

SERMO DE FIDE SIVE TRINITATE.

DEī quidē cōtinuō reminiscendi, apud pias & ei dicatas animas nulla est satietas. Quæ uero sunt dei, sermone prosequi ac narrare, audax proferetō facinus fuerit, quū infra materiā tā arduā nostra sit lōgē cogitatio. Rursusq; de deo cogitata seu cognita nec sermo ullus satis aperte explicare possit. Si igitur mens nostra diuinarum rerū cōsideratione ac notitia multo reperiatur inferior, & oratio infra mentē ipsam & cognitionē maximē existat: quomodo nō erit necessariū silere, ne theologiæ dignitas uerborū penuriā & tenuitate periclitari uideatur? Cunctis enim tam doctis quā indoctis, natura quidē est insitum hominibus, ut deum glorificare cupiant: enarrare aut ipsius magnitudinem nullus sanē inuenitur idoneus. In cultu uero ac pietate erga illum, alter ab altero distamus. Nemo enim ita demens, aut tanta mentis cecitate est, ut ad summā dei cōpensionē sese peruenisse existimet: sed quanto magis ad ipsius notitiā accedere uidebitur, tanto maiorem sentiet infirmitatem. Talis erat Abraham, talis Moses. Quando enim deum uidere, quantum fas erat homini, potuerūt: tunc maximē uterq; se humilem tenuemq; putauit: Abraham se terram ac cinerem nominās, Moses uero se lingua balbū, ac sermone tardum appellās. Videbat enim se rerū cognitarū magnitudini nequaquam linguę debilitate posse respondere. Sed postquā omnium aures ad theologiā

Atheologi auditionem sunt aperta: nec ulla satietas, aut ullus finis in ecclesia talium
acroamatum, Ecclesiastici sermonem uerum faciunt, dicentis: Nō implebitur auris
ab auditione: necesse item nobis pro facultate aliquid de hac enarrare. Dicemus au-
tem non quantus sit deus, sed quantum nobis deprendi possit. Nam ut quæ sunt
intra cœlum & terram media, licet planè aspicere oculis non ualeamus: non tamen
propterea causa nobis fuerit, ut quantum possimus nō aspiciamus. Sic & nos pau-
cis nunc uerbis pietatis in hac parte officio satisfaciemus. Naturæ uero magnitudi-
ni triumphum contra omnem sermonis facultatem concedemus. Nam nec angelo-
rum linguæ, qualescunq; aut quantecunq; hæ sunt, neq; item archangelorum cum
omni rationali natura congregatæ, uel minimam illius diuinitatis partem satis con-
grue prosequi, nedum toti explicandæ pares esse ualebunt. Tu autem si aliquid de
deo dicere aut audire cupis, mitte corpus unā cū sensibus corporeis: relinque terrā,
mare, & aërem sub tuis ponito pedibus. Transi contemplatione temporū pulchre
distinctas ordinationes, terræ ornatus. Supra æthera mentis oculos attolle. Siderū
cursus mirandamq; naturam præteri, ordinem, magnitudinem, quantos omnibus
usus præbeant, splendorem, motum, collocationem, quemadmodum inter se iun-
gantur, ac distent, mirabili quadam ac perpetua ratione, omnia mente sublimior
factus despice. Deinde supra cœlum ascende, & animo pulcherrima quæ ibi ad-
sunt contemplator, cœlestes exercitus, angelorum choros, præsulatus archangelo-
rum, gloriam dominationum, sedes thronorum, uirtutes, principatus, potestates,
singula percurrando creata: mentem amore diuino incensus altius illis attolle, ac o-
mnium conditricem naturam diuinam intuere stabilem, immobilem, nihil in se alie-
num retinentem, simplicem, impassibilem, indiuisibilem, incompositam, lucem ha-
bitantem inaccessam, potētiam ineffabilem, magnitudinem incircumscriptam, glo-
riam supermicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem inenarrabilem:
quæ anima uehementer consternata cōtingi quidem, sermone autem nequaquam
explicari potest. Ibi namq; pater, filius, & spiritus sanctus, Increata natura, domini-
ca maiestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, omnium causa existentium,
animantium radix: unde uitæ fons orta est: sapientia, potentia, imago ipsissima inuisi-
bilis dei, Filius ex patre genitus, uerbum uiuens, deus existens, & ad deū existens:
existens, non factus, ante omnia secula, non postea creatus. Filius, non seruus, cre-
ator non creatura. Cuncta existens, quæ est & pater, filius inquam & pater. Has
mihi proprietates probe custodi. Manēs igitur in essentia filius, omnia est, quæ pa-
ter est. Secundum ipsius domini uocem, dicentis: Cuncta quæ habet pater mea
sunt. Reuera namq; imaginis sunt omnia, quæ in prototypo siue exemplari existūt:
Vidimus, inquit, Euangelium, gloriam eius, gloriā quasi unigeniti a patre: Hoc est,
non ex munere aut ex gratia, hæc ei miranda data sunt: sed ex naturali communita-
te patriæ diuinitatis dignitatē obtinēte filio. Accipere namq; cōmune quiddā cum
quæ sunt patris possidet: ut aut unigenitus, omnia in seipso cōprendit, nihil cū altero
diuidens. Ex ipsa igitur filij appellatione discimus, quòd naturæ socius est, nō nasci
iussus, sed ex potestate splendens: sine interuallo, sine tēpore, cū patre cōiunctus: æ-
qualis in bonitate, æqualis in potentia, eiusdē socius gloriæ, quid em̄ aliud est, quā
sphragis & imago, totum in se patrem ostendens? Quæcunq; autem post hæc tibi
de ipso

Pater.

Filius.

Gloriam quasi
unigeniti.

Spiritus sanctus

de ipso filio corporea dicuntur, ut uidelicet ob salutem hominum carnē assumens se nobis manifestauerit, quodq; missum se, & nihil per se posse, & mandatum à patre accepisse, & his similia dixerit: nullam tibi occasionem præbeant, ut ipse unigeniti diuinitatē ulla ex parte minuas. Non enim ea quæ humiliter ac tenuiter de domino ob tui ingenij debilitatem dicta sunt, causam minuendi, aut aliquid detrahendi diuinæ potentia dignitati congruam habent. Sed naturam quidem deo competentē intellige, humiliora uero uerba dispensatoriē accipe. De quibus si in præsentiarum ex actē tractare uellemus, obscuri uehementer essemus, multam infinitamq; penē uerborum copiam subiecto adducentes. Sed ad propositum reuertamur. Si mens nostra sese corporeis affectibus purgare atq; exuere, & omnem intelligibile creaturā deferere posset, & quemadmodū piscis ex profundo ad summū adnatat, in primā creationis puritatē reducta, ibi spiritū sanctū uideret: ubi filius, & ubi pater omnia cū ipso coniunctim & secundū naturā, bonitatem, rectitudinē, iustitiam, sanctitatē possident. Dicitur enim: Spiritus tuus bonus. Et rursus: Spiritus rectus. Itē: Spiritus sanctus. Et Paulus ait: Lex spiritus uitæ. Horū nihil aliunde illi accessit, nihil postea est factū. Sed quemadmodū calefacere minimē ab igne separatur, nec à luce splendere: sic nec à spiritu sanctificare, uiuificareq; seu bonitas, seu rectitudo. Ibi igitur spiritus constitit, ibi, inquam, in natura beata: non cū multitudine cōsumatur, sed in trinitate consideratur. Vnicē enuntiatus: non in numero aliquo, aut cōsortio comprehensus: ut enim Pater unus, & filius unus, sic & spiritus sanctus unus est. Ministrātes aut spiritus in singulis ordinibus, multitudinē nobis uix numerabilē ostendūt. Ne igitur in creatione quod supra creationē est quæras: neue id quod sanctificat coniunge sanctificatis. Is autem spiritus angelos & archangelos implet, potestates sanctificat, omnia deniq; uiuificat. Is itē in omnē creaturā diuisus cum aliter ab alio capiatur nihil tum minuitur à participantibus. Omnibus quidē gratiā suam largitur, nō tamē cōsumetur, sed participes ipsius implentur, & ipse in nullo deficit. Quēadmodū sol corporibus lucēs: uarie à quolibet sumitur nec tamē propterea diminuitur, Sic & omnibus quidē gratiā præbens, infractus remanet ac indiuisus. Omneis quidē ad agnitiōē dei illuminat, Prophetas inspirat, legislatores sapientes reddit, sacerdotes sacris instituit, regibus fortitudinem addit, perficit iustos, ornat modestos, gratiam sanitarum operatur, mortuos uiuificat, soluit compeditos, alios nos in filios per regenerationem supernam adoptat. Si telonarium deprendat credentem, euangelistam constituit. Si piscatorem inueniat, theologum reddit. Si persecutorem pœnitentem, gentium apostolum, præconem fidei, uas electionis declarat. Per hunc etiam spiritū, debiles redduntur robusti, pauperes in diuitias ueniunt: Idiote, ingenio & eloquentia cæteris quidem sapientibus sapientiores euadūt. Paulus debilis, sed ob præsentem spiritum eius corporis sudaria sanitatem suscipientibus præbent. Petrus & ipsa humana uelatus debilitate, ob eiusdem spiritus gratiam umbra corporis morbos ægrotantium pellebat. Pauperes Petrus & Ioannes, argentum & aurum non habebant: uerum sanitatem diuitijs longē pretiosiorē pauperi claudo apud portam speciosam donauerunt. Qui cum ex multis aurū acciperet, nihilominus rogabat. Ex Petro gratiā cū suscepisset, rogare amplius destitit, ueluti ceruus prostratus, ac deū collaudans. Ioannes mundi sapientiā nunquā didicit aut nouit: Attamen loquutus est potentia spiritus uerba, quæ nulla sapientiā deprendere

^A deprendere ualet. Is denique spiritus in coelo est & terram impleuit, ubique adest & nusquam circumscribitur, totus in quolibet inhabitat, & totus cum deo est: non quidē ministri modo dona distribuit, sed dominica ac principali potestate charismata diuidit. Diuidit, inquā, propria cuilibet ut uult. Mittitur dispensatoriē sed operatur sua autoritate. Quamobrem fratres amatissimi, hunc animabus nostris adesse oīni studio queramus: nec ullo unquam tempore nos desinere, in gratia domini nostri Iesu Christi: Cui gloria & imperium in aeterna secula. Amen.

SERMO IN VERBA ILLA IN PRINCIPIO ERAT UERBUM.

^B **M**nis quidem euangeliorum uox, reliquis omnibus sancti spiritus praecceptis eminentior esse dignoscitur: quod in alijs per Prophetas seruos, in euangelijs autem ipse per se dominus nos est allocutus. In ipsius autem euangelij laudibus, & sermonis magnitudine, & sententiarum grauitate, Ioannes filius tonitruī primas obtinet. Cuius procemium iam lectum audiuimus: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Haec ego noui multos etiam extra ueritatis rationem, mūdā sapientia praeditos, iactantes & admirantes, ac suis decretis & scriptis miscere audentes. Fur enim diabolus, & nostra extra nuntiāt, ad suos [†] hypophetas transfert. Si igitur carnis sapientia hanc uirtutem uerborum tantopere admiratur: quid nos spiritus sancti discipuli faciemus: frustra ne & sine attentione audiemus, & paruam admodum eis inesse uirtutē existimabimus? Et quis ita sine mente est ac sensu, ut talem sententiarum pulchritudinem, ac descriptorū indeprensibilem ueritatē nō stupeat & admiretur, ac eius ueritatē deprendere cupiat? Veruntamen admirari quidem pulchra nequaquā difficile est sed perfectam ac diligentē eorū assequi cognitionē, hoc sanē captum difficile. Nam & solē hunc sensibilem nemo est qui non laudet, & ipsius magnitudinem, simulq; pulchritudinem, & radiorum symmetriā, & lucis splendorem admiratus. Si uero in eum diligentius ac pertinacius intuebitur, & indies eius aspectum cōsiderabit, non solum ea quae sentit in eo deprendet, sed etiam oculorum acie debilitatus abscedet. Tale quidem mihi uideor mente pati, si ardua sublimisque uerborum praedictorum uestigatio requiratur. In principio erat uerbum. Quisnam digne quae sunt circa principio cognoscat? Quanam uerborum uirtus inueniatur, quae possit cognitum pro ipsius dignitate ostendere? Ipse Ioannes de filij dei theologia praetulit. Praeuidebat iam tum spiritus sanctus futuros esse, qui sophismata in audientium euerfionem machinarentur. Quoniam si genitus est, non erat: & antequam generaretur non erat. Et, ex his quae non sunt, hypostasim accepit. Talia enim linguae loquuntur ad persuadendum apta, ac super omnem gladium ancipitem penetrabiles & acutae. Ne igitur alicui huiusmodi tendiculas usurpare liceat, spiritus sanctus occurrit per euangelium, loquens: In principio erat uerbum. Si hanc uocem recte tenueris, nihil à uiris contentiosis ac captiosis graue patieris. Si enim ille dixerit: Si genitus est, nō erat: Tu dic: In principio erat. Sed, inquit, prius quam genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud erat, non item relinquant: In principio. Principij namq; summitas nequaquam deprenditur. Quod autē extra principium sit, nō inuenitur. Ne quis te decipiat uaria dictionis significatione. Multa enim sunt prin-

[†] Hypophetae sunt ij uates, qui aliunde acceperunt oraculū promunt.

Principiū uarie accipitur

sunt principia diuersarum rerum in hac uita, uerum unum est principium, quod omnia præcedit. Principium bonæ uitæ, dixit Prouerbum: Sed uia quidem principium, primus motus, unde iter incipimus: cui quod est retro, inueniri potest: Et, Principium sapientiæ timor domini. Artium namque comprehensionem elementaria institutio præcedit: primum itaque elementum sapientiæ est timor domini. Sed hoc principio est aliquod antiquius: uidelicet animæ constitutio, nondum factæ sapientis, nec domini timorem adeptæ. Principia dicuntur ciuiles quoque potentatus dignitate præcellentes. Sed ista principia aliquorum sunt principia, & quodlibet illorum aliquò refertur. Principiū enim lineæ punctum. Et principiū superficiē lineæ: & principium corporis, superficies: & orationis principia, elementa. Illud autem de quo dicimus principium, non tale est: nulli alligatur, nulli seruit, cum nullo consideratur: sed liberum est sine domino, solutum omni ad alterum coniunctione, cogitatione indeprensibile, ultra quod aliquid inuenire non est. Si enim phantasia mentis contenderis principium præterire, inueniet ipsum te præteriens, & tuas omnino decipiet cogitationes. Dimitte tuam mentem, quantum ipsa cupit percurrere, & ad superiora conscendere: Deinde ipsam reperies in infinitū errantem, ac per multa uacua spatiantem, rursus uero ad suū ipsius unitatem redeuntem: quoniam antiquius seipsa principium reperire nequeat. Idcirco semper principium omni cognitione exterius, ac superius inuenitur. Igitur in principio erat uerbū. O rem mirabilem, quomodo cunctæ inter se uoces congruē sunt coniunctæ: Nam erat, idem ualet ac uox hæc: In principio. Vbi blasphemus: ubi lingua Christo aduersaria dicens. Erat aliquando, quando non erat: Audi euangelium: In principio erat. Si autem in principio erat, quando non erat: Impietatem eorum ne ploro, an ignorantiam abominor: Sed antequam factum esset, non erat. Nōsti quando sit genitus, ut quod prius est tempore possis inferre: Illud enim antea, temporalis est uox, aliud alij uetustatis gratia præponēs. Temporis autem conditorem quomodo congruum est generatiōis temporalis appellationi esse subiectum: In principio igitur erat. Quod si ab hoc uerbo, erat, non deficiēs aut te alienaueris, nullum blasphemiarū dabis aditum. Sicut enim per mare euntes, quando inter duas anchoras fluctuant, tempestatem despiciunt: sic & tu hanc prauam tempestatem, quam spiritus maliciæ in uitam inferunt mortalium multorumque fidem concutit, ridebis: si horum uerborum securitate, animam confirmatam munitamque habueris. Quærit mens nostra, quodnam hoc in principio uerbum sit: humanum ne uerbum an angelorum: quoniam innuere nobis Apostolus uidetur, angelos propriam habere linguam, dicens: Si linguis loquar hominum & angelorum. Sed & uerbi duplex est sensus: Vno modo per uocem prolatus, & aërem uerberans, statimque periens: Alio modo intra nos positum, & nostris cognitum cordibus. Logos insuper artificiosa est oratio. Vide itaque ne uocis huius æquiuocatio te forte decipiat. Quomodo enim erat in principio humanum uerbum, cum homo initium generationis postremo acceperit: Nam ante homines, & bestias, & uolucres, & serpentes, omnia denique terrestria, aquatilia, uolatilia, astra, sol, luna, herbe, terra, mare, cœlū. Non igitur in principio humanū erat uerbum, sed neque angelorū esse potest. Omnis namque creatio inferior a uo est, principium à creatore accipiens: Verbum autem intrinsecus cordibus nascens, & ipsum est illis quæ intelliguntur posterius. Sed audi uerbum hoc, ita ut deo cōdignum est. Nam de

A Nam de unigenito differens uerbum ipsum appellauit. Quemadmodum igitur illum paulò post & lucem, & uitam, & resurrectionem uocat. Cum uerò lucem audis, non hanc sensibilem oculisq; uisibilem existimabis. Neque cum uitam audieris, hanc communem putaueris, qua & bruta uiuunt. Similiter & uerbum audiens, caue mentis imbecillitate ad humiles terrenasq; sententias deprimaris, sed uerbi potestatem ac sensum diligentius inuestiga. Cur uerbum? Vt quod ex mente procedit, ostendatur. Cur, inquam, uerbum? Quoniam sine motu genitum est. Cur uerbum? Quoniam imago est genitoris, totum in se monstrans genitorem, nullam inde partem diducēs, & perfecta in se existens: quemadmodum ferè uerbum nostrum quod totius nostræ cogitationis imaginem refert. Quæ enim secundum cor nouimus, hæc uerbo proferimus. Et quod loquimur exemplar habet eius quod corde cogitamus. Ex cordis enim abundantia uerbum pronuntiatur. Nam cor nostrum ueluti fons est quidam, uerbum uerò emissum ueluti riuus ex fonte profluens. Tantum igitur profluens est, quantum id unde profluit, ac quale opertum, tale item apparens extat. Verbum itaque dixit, ut impassibilem patris generationē ostendat, & perfectam filij substantiam theologizet, & cōiunctionem sine tempore filij ad patrem per hæc ostendat. Nam & uerbum nostrum, mentis generatio, sine passione generatur. Neq; enim scinditur, neu diuiditur, neq; fluit, sed manens tota mens in proprio statu uerbum totum & continuum emittit, ac procedens uerbum omnem generantis mentis uirtutem in seipso complectitur. Tua igitur tantum ex uerbi uoce unigeniti theologiam accipe, quantum pietas permittit. Quod quidem obscurum uerbum, & inconditum, ac inconcinnum apparens inueneris, hoc uitabis, & omnino præteribis. In principio erat uerbum. Si dixisset: In principio erat filius, appellatione filij cogitatio de passione generationis subiisset. Quoniam apud nos genita & tempore & passione generantur. Idcirco de industria uerbum dixit, uanis hominum suspicionibus occurrens, ut tuam animam incolumem conseruaret. Et uerbum erat apud deum. Rursus erat. Propter impios qui blasphemant, dicentes: quoniam non erat. Vbi non erat uerbum? Non in loco. Non enim in loco quæ sunt in circumscripta continentur. Sed ubi? Apud deum. Neq; enim pater in loco, nec filius in circumsepto aliquo aut circūscriptione certa deprenditur. Sed infinitus pater, infinitus filius. Totum quodcunq; noueris, & quocunq; spiritu tuo penetraueris, deo plenum, simul & hypostasim filij coniunctam inuenies. Et uerbum erat apud deum. Admiratione cuiuslibet uocis uirtutem. Non enim in deo uerbum erat, sed apud deum, ut hypostaseos proprietas consistat. Non dixit in deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret. Etenim peruersa est & illorum blasphemia, qui omnia cōmiscere, & unum subiectum statuere: patris uerò, ac filij, ac spiritus sancti differētes appellationes uni rei adoptatas esse asserere conantur. Impietas hæc pessima fugiendaq; non minus quam similem esse secundum substantiā filium dei à deo patre blasphemantium. Et uerbum erat apud deum. Postquam uerbi uoce usus est ad exprimendam generationis Christi impassibilitatem, id quod in eo uerbo nocere nobis poterat, moderatur, & ueluti blasphemantiū syncopantiæ eripit, qui dicunt: Quid est uerbum? dum subiungit, dicens: Deus erat uerbum. Ne callidè quorundam uerborum differentias mihi afferas. Neue ex arte astuta tua aliquam doctrinæ spiritus blasphemiam incutias. Habes sententiam. Subditus esto Domino. Deus erat

Filius quare dictus uerbum.

Et uerbum erat apud deum, cur non in deo.

erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Rursus summans paucis uerbis omnem suam de unigenito theologiā nobis Euangelista tradit. Hoc. Quod hoc uerbum: Deus. Postquam enim mentem tuā de illo correxit, & quasi animæ tuæ insculpsit quæ ignorabas, per doctrinā & uerbum cordi tuo indidit. Hoc, inquit. Quod hoc: Ne extrā per uocem demonstratiuam respice, ostensumque tibi uestiga, sed in animæ tuæ occulta penetraliāque ingredi, & qualem didiceris Deum ut in principio existentem, ut uerbum procedentem, ut apud deum existentem, hunc Dominum tuum obserua, cole, adora, ac demum per insitam tibi doctrinam intellige: quod hic erat in principio: hoc est, semper apud deum eius patrem. Has mihi paucas uoces seruate, quasi signaculum illas memorijs uestris imprimentes. Ipsæ namque contra insidiantium incursus tanquam firmissimum munimentum erunt. Ipsæ, inquam, propugnaculum & custodia fuerint animarū, salutaris defensio ipsas tuentibus. Si quis autem tibi dixerit: Cum non esset, genitus est. Si enim erat, quomodo genitus est: Hanc ut dæmonum uocem, ac contra unigeniti gloriam blasphemā repelle. Tu uerò insurgens ad Euangelij uoces accurre: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deū. Quartum, dic erat, & blasphemiam illorum confutabis, qua dicunt, non erat. Hæ itaque uoces tanquam fidei fundamēta immobiles persistant. Super has & reliqua deo fauēte superædificabimus. Nec enim uos omnia semel docere ualemus, ne forte orationis longitudine inutilia uobis quæ studiose selecta sunt, reddamus. Omnia namque percurrere, mentis debilitati haud aliter fuerit, quam uentrē ob nimiam saturitatem ea quæ sumpserit ad cōcoctionem deducere non posse. Opto autem fratres, ut ista uobis & gustu sint dulcia, & digestionē & concoctionē utilia. Ego uerò me paratum ad reliqua quæ restant uobis enarranda libenter obtulerim. In Christo Iesu Domino nostro: Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

IN PRINCIPIVM PROVERBIORVM.

Praeclara est obedientiæ merces. Obediamus igitur bono patri certaminum præmia nobis ex spiritus oraculis proponenti, qui nos instar uenatorum in lotis inuijs, quasi catuli cuiusdā uenatici indicio cursus nostri experimentum uult capere. Proposuit autem nobis ad enarrandum paræmiarum principium. Quam sit autem dictionis huius intellectus captus difficilis, cuius uel modicè illum aggresso notum est. Veruntamen nihil de illius tractatione hæsitandum est, spem in Dominū collocatam habētibus, qui nobis propter pastorem nostri preces sermonem dabit in apertione oris nostri. Tres omnino sacros à Salomone tractatus nouimus exiisse. Hunc in primis Prouerborum, & Ecclesiastem, & Cantica Canticorum. Quolibet autem propriam retinente materiam, cuncti ad hominum scripti sunt utilitatem. In primis Prouerborum liber instructio morum est quædam, necnon animi perturbationum correctio. Denique uitæ in uniuersum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ sunt agenda, continent præceptiones. Ecclesiastes uerò physiologiam attingit, nobisque in hac uitæ uanitatē palam ostendit. Ut in ijs quæ citò prætereunt minimè sit homini inuigilandum, neque item animi curas in rebus uanis collocandum. Cantica canticorum animæ perfectionis modum demonstrant. Sponsi namque ac sponsæ concordiam continent,

A continet, hoc est, animæ cum deo Verbo familiaritatem. Sed nos ad propositum
 reuertamur. Prouerbia Salomonis filij Dauid, qui regnavit in Israël. Prouerbio-
 rum nomen de eo quod uulgariter dicitur apud externos compositum est, & de il-
 lis plerunque quæ in triujs dicuntur. Oemos enim apud illos uia dicitur. Vnde pa-
 rcemia definitur, uerbum iuxta uiam, usu multorū tritum, & quod à paucis ad plu-
 ra similia transferri potest. Apud nos uerò prouerbum est sermo utilis, sub um-
 bra figuræque idonea expressus: multum & usus & grauitatis complectens, in re-
 cessu quoque multum altæ sententiæ contegens. Ex quo Dominus: Hæc, inquit, in
 parcemijs locutus sum uobis. Tempus uenit, ut non iam in parcemijs, sed palam
 uobis loquar: quasi sermo prouerbialis apertam ac liberam dicendi uiam non ha-
 beat, sed operimento quodam & enigmate ac uerbis alijs mentem atque sententiā
 narret. Salomonis igitur Prouerbia, hoc est, sermones ad omnem uitæ uiam exhor-
 tatorij maximeq; utiles sunt. Apposuit autem & autoris nomen, ut personæ splen-
 dore & amplitudine auditorem facilius traheret. Autoritas enim doctoris acceptū
 sermonem facit, ac discentes attentiores reddit. Salomonis itaque Prouerbia sunt,
 Salomonis, inquam illius, cui Dominus dicit: Ecce dedi tibi cor prudens ac sapiēs.
 Nec similis ante te ullus est natus, nec item post te ullus est tibi par futurus. Et rur-
 sus: Dedit Dominus sapientiam ac prudentiam multam Salomoni, & cordis effu-
 sionem, sicut arenam quæ est in littore maris: & repletus est sapientia Salomon, su-
 per prudentiam omnium ante illum hominum, & super omneis sapiētes Egypti.
 Sic itaque necessaria fuit nominis huius additio. Prouerbia Salomonis filij Dauid.
 Additur & patris nomen, ut planè cognoscatur quemadmodum sapiens erat Sa-
 lomon, ex sapiente prophetæque patre, & ab ipsa infantia sacras diligēter edoctus
 literas, qui regno paterno non sorte, nec ui aliqua successit, sed iure ac ipsius Dei ius-
 su uoluntateque paternum sceptrum suscipiens, in Ierusalem factus est rex. Neque
 hoc otiosum est. Maximè quidem facit ad discretionem eorum qui eiusdem sunt co-
 gnominis. Postea uerò etiam propter structuram insignis ac nominati templi po-
 situm est, ut agnoscas illius structorem, simul & omnis eius urbis dispositionis ac
 legum & ordinationis autorem. Valde uerò ad præcepta morum tradenda refert, Regū autori-
tas.
 eum qui scribit regem esse. Si enim regnum est legitima potestas, manifestū quòd
 ex rege alioqui hoc nomine digno, exeuntes uitæ præceptiones multum quidem a-
 pud omneis momenti habeant, ad considerandam consequendamq; in communi
 bono utilitatem, & non ad priuata commoda respicientes. Hoc enim tyrannus a Tyrannus.
Rex.
 rege differt, quòd ille sua ipsius quomodocunque & undecunque respicit ac tuetur:
 hic subditis consulere tantum quarit. Ex hoc itaque libro utilia, qualia quantæue di-
 scientes uolunt ac cupiunt, excerpuntur. Primum quidem in Prouerbijs est nōsse sa-
 pientiam & disciplinam. Est enim sapientia diuinarū humanarumq; rerum, & eo- Sapientia
 rum, quæ rerum sunt causa, scientia. Itaq; præcipiendi modo theologiam tradens,
 sapientiam nouit, sicut & bis Paulus dicit: Sapiētiā loquimur inter perfectos. Sa-
 pientiam uerò non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur, sed lo-
 quimur sapientiam in mysterio absconditam, quam præuidit Deus ante secula. Et
 qui in mundi constitutione conditorem considerat, nouit & ipse per mundi sapien-
 tiam ipsum Deum. Inuisibilia, inquit, ipsius per ea quæ facta sunt, à creatura mun-

A thesaurum recipere, nec uitæ moribus purgatos, neque ratione prius & ordine diligenti utentes haud aliter fuerit, quam in sordidum uas unguentum fundere pretiosum. Quamobrem initium sapientiæ timor Domini dicitur: animæ uerò purgatio timor Domini secundum Prophetæ preces ac desiderium, dicentis: Confige timore tuo cranes meas: quia scit ubi timor inhabitat, quod ibi omnis animæ resideat mundicies, omnis iniqua noxiaque actio fugetur, membris corporis ad enormes actus moueri (quod timore quasi quibusdam clauis confixa sint) nequeuntibus. Sicut enim qui clauos corpori infixos habet, doloribus pressus non facile quicquam agere potest: sic dei timore confectus non oculo uti præter decorem, non manus ad nefarias mouere actiones, non denique paruū aliquid aut magnū contra officium agere poterit, quasi inestitia quadam minarū ac suppliciorū expectatione uinctus atque oppressus. Impuros autē ac uanos hic noster Salomon à diuinis omnino arcet præceptis ac disciplinis, dicens: Qui sine timore sunt, in portis morabuntur. Et iterū: Quæretis apud reprobos sapiētiā, nec inuenietis. Et rursus: Quærent me improbi, nec inuenient. Non alia de causa, nisi quod diuino timore minimè sunt purgati. Itaque ad sapiētiā suscipiendam accessurus, prius salutarī metu animam à noxijs purgatus cogitationibus accedat. Manifestum fit igitur nobis & alterum bonum ex Proverbiorum doctrina, uidelicet timoris habitus nobis per sapiētiā infusus. Alterum erat præceptum: Nōsse disciplinā. Est autē disciplina, inductio quædam utililis, quæ sæpe cum labore uitiorum maculas purgat. Quæ quidem in presentiarum non uidetur esse gaudij, sed mœroris: uerum postremo fructum salutarem & quietum per ipsam exercitatis facile reddit. Hanc itaque disciplinā nōsse non cuiuslibet est mentis: quoniam multi res duras tolerare desperantes, exitus ac euentus utilitatem ob ignauiam & ignorantiam non expectant, sed ad diligentiam austeritatem impatientes, in imprudentiæ tenebris ac infirmitate remanserunt. Idcirco admiratione dignæ sunt iustorum uoces, dicentium: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Non enim disciplinā detrectant, sed iram. Hoc namque simile illi uidetur: Castiga nos Domine, præterquam in iudicio & ira. Itemque illi: Disciplina Domini aperit aures meas. Quemadmodum enim parui pueri doctrinam despicientes ob ferulas flagellaque, quæ magistri & pædagogi adhibere solent, attentius dictata suscipiunt, & ipse sermo ante plagas nō auditur: post uerbera doloresque ueluti statim apertis auribus & auditu excipitur oratio, & memoria custoditur. Sic accidit & ijs qui diuina audiūt præcepta, & ad ea seruanda se negligenter habent. Nam postquam disciplina eis inflicta est à deo, tunc quæ molestè semper illis inculcabantur diuina mandata, quasi iam primum in aures ipsorum cadant, suscipiuntur. Hac itaque de causa inquit: Disciplina Domini aperit aures meas, quoniam disciplina indocilem ac detrectantem corrigit atque admonet, ut Paulus planè factitabat, tradens satanæ, ueluti publico cuidam tortori & carnifici, ut eruderentur discerentque minimè blasphemare. Rebellantem uerò & calcitrantem reducit, utpote de quo dictum est, quod postea captiuitatis suæ poenitentiam egerit. Necessarium itaque nosse disciplinæ uirtutem, quantis illa rebus proffit. Hanc demum utilitatē Salomon facile conspiciens, admonet: Ne desine paruulum instruere & castigare, quoniam si uirga eum cecideris, non morietur. Nam tu quidē uirga illum percuties, animam uerò illius à morte liberabis. Quis enim filius quem non instruat pater. Ipsa

De timore Domini.

Disciplina duplex,

Sciētię nana,

De duplici prudentia.

disciplina apud eos qui recte iudicant, multa est præferenda pecunia. Quamobrem clamat Salomon: Accipite disciplinam & non argentum, ut in tempore tribulationis uel corpore laborante, uel rei domesticę incommodis superuenientibus, nunquam de deo male cogites aut sentias, sed multa patientia eius plagas ob ea quę admisti castigatus & admonitus suscipias. Dic & tu si disciplinam uere nosti, illud: Iram Domini sustinebo, quoniam ipsi peccaui. Illud item: Bonum mihi quia humiliasti me. Qualis erat Paulus dicens: Quasi castigati, & non mortificati. Item illud: Quum iudicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Quoniam uero doctrinarum perceptio & intelligentia disciplina etiam dicitur, ut de Mose scribitur, quod in omni disciplina & sapientia Aegyptiorum eruditus fuerit. Non ideo quod omni sane doctrina imbutus fuerit, sed utili tantum, ad salutem idonea recte uocatur disciplina instructus. Iam enim & quidam geometrię uacantes, quam Aegyptii inuenerunt, uel astrologię, quę apud Chaldeos in pretio est: denique circa figuras & umbras, & ea quę in aere uersantur, tempus terentes, omnino ex diuinis uerbis doctrinam eruditionemque neglexisse ac spreuisse inueniuntur. Sed & poetica & rhetorica, & sophismatum inuentio multos occupat, quorum materia mendacium est. Nam neque poetica, sine fabulis consistere potest: neque rhetorica sine arte dicendi: neque denique sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur præ horum studio & uestigatione dei notitiam contempserunt multi, in rerum inanium perscrutatione tempus consumentes, necessaria est disciplinę rectę cognitio, & ad uerę & utilis disciplinę utilitatem eligendam, & ad eam quę inuilis & uitiosa est, omnino fugiendam. Licet & agnoscere sermones prudentię, si quis parceret diligenter attendat, & quę illarum sit utilitas ei qui non otiose prudentiam complectatur. Potest enim illius utilitas intelligi. Malitia, inquit, paruuli, sensibus uero perfecti estote. Prudentiam igitur unā ex uirtutibus præclaris existere palam est, qua bonorum & malorum & indifferentium nos homines sciētes reddimur. Prudens uero utique prudentia per denominationem dictus est. Sed quando ferarum prudentissimus serpens esse Domini testimonio dicitur: Estote, inquit, prudentes sicuti serpentes: ite prudens æconomicus iniustitię manifestum quod duplex est prudentię nomē. Vna quidē proprii commodi custos, & alieni doli obseruatrix, qualē serpens habet. Ille si quid periculi incurrere uiderit, caput ante omnia custodit. Ea uidetur esse uersutia illa, quę prona est ad proprium commodum, & simpliciores defraudandos. Quali prudentia fuit ille seculi prudens & iniustitię æconomicus apud Euangelium: Vera autē prudentia, eorum quę agenda & non agenda sunt cognitio est: quā si quis rite sectatus fuerit, nunquam ab officio uirtutis abscedet, nunquam uitiorum pestem incurret. Igitur qui prudentię sermones cognoscit, sciet nonnullos sophismata captionesque obijcere, quosdam uero nobis quę sunt circa uitam meliora monstrare. Ut bonus trapezita quod bonum fuerit retinebit, & ab omni specie mala abstinere. Ipsa namque prudentia ædificanti domum, fundamentum supra petram locare, hoc est, in Christi fide fundare largietur, ut per imbres & uentos & fluminum incursus immobilis firmaque permaneat. Per huiusmodi autem parabolarum uerba nobis ostendit Dominus, quemadmodum in laboribus atque periculis cum diuinitus nobis tum humanitus immissis, constantes ac firmi simus: docetque ea quę nobis, hoc est, nostrę saluti sunt necessaria minimē negligere, sed ad tempus uitę uitaticum providere ac præparare: cordis demum puritate sponsi aduentum expectare. Prudentes, inquit, uirgines quod oleum in lampadibus habuerunt, sumptoque illo obuiam sponso

A sponso exierunt. Stultæ autē quòd minimè paratæ fuerunt, quamobrè & à sponsi
 gaudio congressuq; repulsæ sunt. Vt autē de sophistica prudentia dicamus, satis ui- De prudentia
sophistica &
fucata.
 demus quid sit uerba cõtorta fucataq; recipere. Sermo autē uerus & ex mente pro-
 cedens sana, sobrius ac simplex est uniformis itē: præterea semper eadem, & de eis-
 dem ubiq; dicens. Varius uerò & artificiosus multum & circūuolubilitatis & appa-
 ratus habens mille figurat atq; innectit inuolucra: ad ea tantum fictus quæ congre-
 dientibus ac colloquētibus placent. Verum ut arti huiuscemodi illiusq; abiectis re-
 sistere probè ualeamus, magnū Prouerbia præstant adiumentū: quoniam quicum-
 que hæc attentius audierit, & illorū monita diligenter acceperit, tanquam rerū ex-
 perientia munitus hæc sophismatum contorta excipiet illeſus: nec ab eis persuasus,
 neq; propterea à ueritate discedens. Quando enim aliter res natura se habeat, ali-
 terq; de his uerba suadere uidentur, conuersio quēdā, magis autē peruersio uerbo-
 rum à ueritate cõtexitur, ut quod uerè nō existit, uerborū uertigine quadam ad de-
 cipiendos astātes ostendatur. Quemadmodū enim lepores uulpesq; canibus aliā
 cursus monstrantes uia, aliā cōuersi tenent: sic huiuscemodi orationis inuolucra spi-
 ritualis doctrinæ simplicitatē ac uiam detorquēt. Strophæ quēdā sunt falsæ scien-
 tiæ obiectiones. Exercitati nanq; & eruditi in arte dialectica in utranq; partē disse-
 rendo persuasione sophismatū ueritatis sensum pessundāt. Recipit atramē huiusce-
 modi uerborum cõtorta ille, qui in his fuerit institutus Prouerbijs. Et si quandoq;
 problemata æquas utrinq; probationes habentia inuenit, in quibus difficilis inter-
 dum ueri ac uerisimilioris inuentio fuerit, si in Prouerbijs exercitatus existat, mini-
 mē mente cōfundetur, etiā si cum quibus differit uerbis pugnare, ac pares ex æquo
 B epicherematū plagas contrā inferre uideātur. Suffragatur & Prouerbiū ad uerā iu-
 stitiā cognoscendā. Quoniā uerò iustitiæ habitus est, qui pro dignitate cuiq; suū di-
 stribuit, difficilis est hæc inuētū aut cognitu: partim q; deficiente prudētia nō cuiq;
 pateat quod sit æquum, partim q; animo perturbationibus & affectibus humanis
 occupato rectum obscuretur: quando & pauperes despiciunt: potentes uerò uiros
 & iniustos minimè redarguūt. Quamobrem liber is Prouerbiorum discipulis suis
 se ueram iustitiæ notitiā daturū pollicetur. Et quoniam plures ex multitudine &
 uulgo laudem querētes, re quidem iniustitiam atq; auaritiā, ut sibi cōmodam an-
 te omnia sectantes, uerbo autem atq; ostentatione ius fasq; & æquitatem admiran-
 tur. Hos itaq; is qui Prouerbijs huiuscemodi instructus fuerit, minimè ignorabit,
 sed cognoscer quæ sit uana ac falsa, quæ uera & sincera iustitia. Quoniam autē qui-
 dam extra fidem sapientes multos de iustitia faciunt, ac comparant sermones, ac il-
 lis omni studio persuadere contendunt, qui recto huius præceptionis consilio non
 sunt muniti, liber hic ita ueram promittit docere iustitiā, ut illorū sophismata il-
 læsi prætereant. Sed & gentium leges ac mores multam inter se differētiā haben-
 tes, illorum prorsus mentes confundunt, qui iustitiæ diligentem rationem minimè
 comprehenderunt. Quidam enim populi patrē necare fas putant. Alij uerò ab omni
 cæde abhorrent. Sunt itē qui pudicitia maximè colūt. Nonnulli uerò & matribus,
 & filiabus, & sororibus cōmiscuntur. Deniq; plurimi patrio & antiquo more deten-
 ti in rebus agēdis abominandum detestabileq; minimè discernūt. Idcirco liber hic
 ueram ostendens iustitiā homines ab animi perturbationibus liberat atq; purgat.
 Est autē iustitia quædam insita innataq; nobis, æqui distributio. Quòd si non ad æ-
 ius perfectā peruenimus notitiā, sit alioqui mens bona iusta q; ex eo quòd intendi-

*Iustitia diuina**De iudicio re-
cto.*

mus & querimus, minimè aberrabimus, nec à spe illam consequendi decidemus: Est etiam coelitus quædam à iusto iudice deducta iustitia, partim correctiua, partim retributiua ob uariorum in ea præceptorum cōsistentium magnitudinem simul & sublimitatem, ualde quidē cognitu difficilis. Hanc ego Psalmistam putauerim dixisse. Iustitia tua sicuti montes dei. Salomon igitur hanc ueram diuinamq; iustitiā pollicetur ijs, qui in hoc Prouerbiorū libro diligenter se exercuerint. Rursus autē quorūdam peccatorū aliqua inuoluntaria sunt, aliqua uerò ex mente praua proueniunt: fit ut non sit eadem in illis iusti definitio. Ponamus enim iudicandā esse fornicationem, constituamusq; fornicatrices duas. Vna quidem lenoni empta corpus ui coacta inquinabit: Impudico em̄ possessa domino parere oportebit. Altera uerò sponte per uoluptatem & libidinem sponte se peccato tradet. Nonne prima quidem facilliter ueniam consequetur, & ex animo prauo secunda iudicabitur? Item e duobus alter peccauit, quòd ab initio ab iniquis parentibus malè fuerit educatus, uerbisq; ac factis mala conspexerit exempla: alter uerò multa ad uirtutem facientia & liberū iuuantia arbitrium habebit educatus honestissimè, à parentibus omni disciplina eruditus, à magistris diligenter instructus, diuinorum etiam præceptorū auditione legitime imbutus, & uitæ cōuersatione, & alijs munitus suffragijs, quibus anima ad uirtutem facillè tēdere ac aspirare ualeat. Deinde si in idē incurrat & ipse peccatū, quomodo non grauiore ante iustum iudicem pœnas dabit? Hic enim solis salutaribus subsidijs, mentibus nostris infusis, tantum accusari potest, ut non rectè his utens. Ille uerò ut prodens omnem datam opem, & ut ob malam ab initio cōsuetudinem in prauam omninò distractus uitam. Quamobrem rectam ueramq; nōsse iustitiam, magnæ cuiusdam scientiæ perfectiq; animi est, fortassè & promissionem habet, in istis parœmijs instructum posse deinceps & ad theologiā ex arte cognoscendā accedere. Vera namq; iustitia Christus est, qui nobis ex deo factus est & sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Nōsse enim diligenter iustitiam, facit ut rem rectè iudicare possimus. Impossibile nanque non uersatū exercitatumq; in iusti cognitione rem dubiam & in controuersia positam bene ac ordine dirigere. Neque ipse Salomon nisi in hac iustitiæ scientia diligenter instructus fuisset, illud tam uulgatum de puero duarum meretricum iudicium tam probè proferre potuisset. Quoniam enim sine testibus hæc gesta erant, ad naturam cucurrit, ac per ipsam quæ incognita erant inuenit, dum facillè inuenit: altera quidem sine mœstitia pueri interitum admittebat: altera uerò ob naturalem materni affectus amorem hunc dolorem casumue minimè tolerabat. Igitur quisque hanc iustitiam edoctus facillè ius fasq; cuique pro dignitate reddet, ac rem ex æquo pulcherrimè iudicabit. Quæ admodum is qui sagittam tēdens ad metam dirigit, nec ultrà, nec citrà, nec utrobique errando à uia proposita excidet. Ita rectus iudex factitabit, nec in iudicando personam accipiet. Noscet enim quod minimè ad rem faciet. Necq; item prouocatione aut contentione aget, sed rectum ac minimè obliquum proferet iudicium. Quid? si duo inciderint iudicanda, alterum quidem plus æquo habens, alterum uerò minus: diligentis erit iudicis partes adæquare, tantumq; ab eo qui plus habet demet, quantum illi cui iniuria fit deesse uidebit. Qui autem non rectè ambulauerit, neque ueram hanc in corde iuuitiam gesserit, sed aut pecunia corruptus, aut propter amicitiam placere studens, seu odio compulsus, uel etiam potentia perterritus fuerit,

fuerit, nequaquam rem iuste sancteque cognoscere poterit. Huic igitur Psalmus ait:
 Itaque si uere iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum. Argumentum namque
 iusti, affectus est in iudicando rectitudo. Quod idem in orationis processu innu-
 ere uidetur, dicens: Ponderus magnum & paruū, abominatio apud deum sunt utraque,
 non æquum circa iudicium, ponderum id appellatione prouerbij modo figu-
 rans. Ex quo non solum iudicantibus, sed cunctis in omni uita rerum agendarum
 electionibus, huiusmodi iustitiæ instructio utilis admodum fuerit. Quoniam autem
 apud nos ipsos iudicium quoddam naturale habemus, per quod ab iniquis bona
 facile discernimus: necessarium nobis in agendorum optione recta facere rerum
 discrimina, & quasi iudicem quencunque, qui iusta sit alioqui mente, res cogniturum
 contrarias, fauere uirtuti oportebit, damnare autem uitium. Verbi gratia: Incestus
 & pudicitia apud te iudicantur, & alta mens tua pro tribunali sedet. Ex una parte
 uoluptas incestui suffragatur, dei timor pudicitiae assistit. Si igitur peccatū condem-
 nans uirtutem superare uolueris, rectum rei iudicium constitues. Si uero ad uolu-
 ptatem propensus, hanc duxeris potiore, obliquum minimeque rectum facies iu-
 dicium, reus sanè factus uocis illius: Vati dicentibus amarum dulce, & dulce ama-
 rum: qui dicunt lucem tenebras, & tenebras lucem. Quoniam igitur ex ipsius Sa-
 lomonis sententia: Cogitationes iustorum iudicia sunt uiro sapienti, omnino sata-
 gendum erit intra cordis arcana tribunal constituere, rectaque facere iudicia: men-
 tem quoque uelut in trutina suspendere ad ea quæ conueniunt, & ad quodlibet a-
 gendum aqua lance librare. Quando singula dei mandata contra aduersantem si-
 bi malitiam coram te iudicium experiuntur, da legi diuinæ contra uitium uictori-
 am. Iniquum & æquum apud te iudicantur. Responde contra concupiscentiam alie-
 norum bonorum. Da ut uincat uirtus. Contumelia & patientia inuicem pugnant:
 uitupera contumeliam, lauda patientiam. Odium item & charitas: Alterum procul
 rejice, alteram uero uidelicet charitatem, propriam, familiaremque tibi redde. Simu-
 latio & simplicitas, fortitudo & timiditas, prudentia & imprudentia, iustitia & in-
 iustitia, temperantia & intemperantia iudicantur: Tunc denique in tuæ mentis recessu
 iudiciorum rectitudinem ostende, & ueluti in tribunali tibi ipsi assidere manda-
 tum dei faciens, mōstra te uitium abhorrere, ac omnino ab eo esse auersum, uirtuti
 uero fauentem studentemque. Si enim in rebus cunctis quas agis apud te potiora &
 meliora uincere permittas, beatus in die illa fueris, quando deus occulta hominum
 iudicabit, ut testatur Euangelium, cogitationibus corda simul hominum accusanti-
 bus & defendentibus: nec cōdemnatus discedes, uerum iustitiæ corona ornaberis,
 qua tu item uirtutem in omni uita redimiueris. Quam ampla tibi bona conciliabit
 iste Prouerbiornm liber, docens & ueram seruare iustitiam, & iudicia recte dirige-
 re: Quid igitur ultra pollicetur? Ut dem, inquit, innocentibus prudentiam, filio
 iuueni sensum ac intellectum. Innocentiam autem duplicem esse nouimus. Prima *De innocentia
duplici.*
 est à peccatis alienatio, mente ac proposito per longam bonorum exercitationem
 acquisita, ac malitiæ radice penitus extirpata. Sic innocentis demum appellatio-
 nem recipimus. Altera uero innocentia est, ignoratio mali quædam & inexperien-
 tia, seu ob ætatem sæpenumero & iuuentutem, seu etiam quod alicuius artis & uitæ
 rationem quandoque probè non tenentis, fraudes in ea recte cauere nō sunt edocti. Verbi

Iacob innocēs.

τοῦ ἀπειρο-
καχοῦ.Rachelis pur-
gatio.

Verbi gratia: Puer adhuc paruus dolum, aut astutiam, aut superbiam minimè nō-
uit. Rursus nonnulli in agris tantum, & in rebus agendis minimè uersati, mercato-
rum fallacias, iudiciorum ac fori contentiones, uarias cautiones captionēque igno-
rant. Huiusmodi innocentes appellare solemus, non quòd ex proposito aliquo
optionē uē à malo abstineant, sed quòd mali experientiam & habitū nondum con-
traxerint. Innocens autem proprie est, qualis erat Dauid, dicens: Ego in innocen-
tia mea ambulauī. Omnem ex animo suo iniquitatem sese in uirtute exercendo fu-
giens, ut hæreditatis bonorum dignus haberetur. Quoniam Dominus non priua-
bit bonis eos qui ambulant in innocentia. Is itaque confidens dicit: Iudica me Do-
mine, quoniam in innocentia mea profectus sum. Et iterum: Iudica me Domine se-
cundum innocentiam meam, & secundum iustitiam meam. Innocentem ergo te osten-
det morum & simplicitas & candor, qualis erat Iacob minimè fictus, habitans do-
mum, hoc est, naturæ utēs simplicitate, nihil ex arte simulatū figuratūue retinēs,
hoc est, nullam in uerbris adumbratam decipientēue faciem præ se ferens. Inno-
centem itaque in hoc Prouerbiorum loco, non ex proposito, sed ignoratione uide-
tur accipere, quem nullus usus aut experientia laudatæ astutiæ teneat. Docens illū
ut naturali synceritati etiam eam adiungat prudentiam, quam generat rerum expe-
rientia, & quasi armis quibusdam pulchræ cautionis munitus, aduersariorum insi-
dijs sese tutum reddat. Oportet enim existimo uirum perfectum, ad uirtutem pru-
dentem esse, ad uitium uerò simplicem ac purum. Hinc itaque, tanquam ex fonte
quodam, innocentes salutare probatamq̃ astutiam hauriant. Vir enim astutus
thronus est sensus. Et uir astutus mala illa, quæ mentem subeunt, abscondit, qui ue-
rò illorum deprehensionem custodit, astutior est. Est igitur astutia actio animi cum
attentione quadam, & arte, & studio laudabili rerum omnium agendarum. Sicut
& uersutia mali tantum studium & operationem exprimit. Quoniam igitur astu-
tus uniuersorum suscipit actionem, & in cunctis etiam mala reperiuntur, astuti ap-
pellatio duo significat. Improbis quidē sensu, & arte in alienis utitur damnis. Lau-
dabilis uerò citò ac solerter bonum proprium uestigās, dolos & insidias alienas re-
cte cognoscit atque euitat. Quamobrem huic attende astutiæ nomini diligenter, &
ut eam cognoscas operam dabis, secundum quam hic quidem ē salubri proposito
probatas, in propriæ proximiq̃ salutis usu uersatur. Alter uerò condēnatus, quòd
astutia ad perditionem proximorum utitur, tanquam subsidio quodam, ad malū
studio illius abusus. Plena est autem historia utriusque astutiæ, qua usi sunt homi-
nes. Pulchra fuit admodum Hebræorum astutia Aegyptios decipientium, ac pro
opere ædificatarum urbium præmium suscipientium. Collaudata item nutricum astutia illarum,
quæ mares Hebræos seruauere. Pulchra quoque astutia Rebeckæ, quæ modum di-
ligēter repperit, quo filius magnam susciperet benedictionem. Raab meretrix pul-
chrè item callida fuit, pulchrè & Rachel: hæc quidem quòd exploratores probe ser-
uauerit: illa quòd patrem officiosè deceperit, & ab idololatria omninò liberauerit.
Cōtra uerò improba astutia Israëlitas deceperūt Gabaonitæ. Vfus est astutia ma-
la & Absalon, qui æquitatis specie subditos & rebellium multitudinē in patris pern-
iciē coegit. Reprehenduntur & plures qui cōtra dei populū astutia mētēq̃ usi sunt pra-
ua. Quam-

A **ua.** Quamobrem astutia in hoc libro in bonā assumi partem ex eo deprendi licet, quod ad hominum utilitates, & ad animas simpliciorum cautas in omni actione reddendas, traditur atq; præparatur. Si enim hanc astutiam Eua ab initio habuisset, non tam facilè à serpentis insidijs decepta fuisset. Innocentem itaque qui omni uerbo paratus est cum animæ periculo facilè credere, præsens doctrina confirmat, ueluti adiumentum quoddam ad uitæ negotia, ex astutia officiosa præbens utilitatem. Deinde considerandum est & hoc quomodo filio iuueni se dare sensum ac cogitationem dicat. Quoniā, ut ait Apostolus, duplex est homo: unus exterior, alter interior, tam secundum eum qui uidetur, quā secundū eum qui in abscondito est, Homo duplex necesse est ut pariter obseruemus quæ utriusque concernunt ætatem. Dicere autem nuper natum puerum, sensum extrinsecus accipere corporeum, nonne absurdum fuerit? Nam qualē hic liber sensum dare poterit, & uisus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus, qui statim nobiscum generantur? nec ex doctrina ulla, sed ex natura animal per hos constituyente, sunt insiti. Non igitur puerum ex corpore intelligendum, nec sensum quem pollicetur, ullum ex ijs quos supradiximus, putādum, sed de interioris hominis ætate uelle dicere existimandum esse liquet. Didicimus enim in multis scripturæ locis & animam quandoque puerili statu esse, & aliam esse uegetam, & aliam iam senem. Quod & Paulus rectè in epistola ad Corinthios docuit, qui parui admodum spiritu erant, quamobrem lacte indigebant: hoc est, simpliciore & isagogica quadam Euangelij doctrina, nondum cibum fortiorem ac solidum in præceptis retinere ualentes. Iuuenis enim admodum est secundum animā, qui ex omni uirtutis parte ad perfectū proficit. Spiritu feruēs, ac circa pietatis præcepta omniumq; bonorū promptitudinē uigilās, qui ab Euāgelio & uiolentus appellatur, & regnū coelorū rapere ualens. Hunc itē ad laudandū deum aptū sanctus suscipit spiritus. Dicitur enim: Iuuenes & uirgines laudent nomē Domini. Et apud Iohēlem promissiones habēt iuuenes, q; sint uisiones uisuri. Senior autē secundum animam est, qui prudentia perfectus est, qualis erat Daniel, quantq; corpore iuuenis, sapientiam ac grauitatē omni canicie præstantiorem præ se ferens. Idcirco ei dicunt illi, qui erant pleni dierum malorū: Huc accede, sede in medio nostrū, nuntiaq; nobis quomodo senioris ac presbyteri honorē tibi dederit deus. Itaq; & hic puerū seu iuuenem per baptismi regenerationē, ut infantē & mente renouatū appellat, & per hunc statū aptum regno coelorū. Itaq; huiusmodi sic nuper genito sine dolo & fraude lac appetenti liber hic Prouerbiorum in eis exercitato & sensum, & intellectum tribuit. Sensum quidē præsentū, intellectum uerò futurorū. Eruditos nanq; in rebus humanis, & sensu, & rerū experientia claros reddit, ut neq; absurdis uoluptatibus quisq; seruiat, neq; uanā mundi gloriā admiretur. Adfert deinde & futuri seculi intellectū, illūq; fide promissorū quæ cōmemorat, promouet. Sed quoniā ætatum differētias ad interiorē hominem traducimus, congruū sanè est, et sensuum nomina ad animæ uires etiā transferre. Itaq; quando dicit: Meis uerbis aures adhibe tuas, cōsiderare nos oportet q; animi obediētia & facultatē requirit. Quēadmodū & Dominus: Quicūq; inquit, habet aures audiēdi, audiat. Itē: Sermo sapiēs in aurē obtemperantē. Idcirco per hoc & si qua sunt similia, iuueni sanū auditus sensū tribuit. Quando rursus ait: Ne intēderis fallaciē mulieris, neq; itē tuos oculos ad eā attollas. Itē: oculi tui recta respiciāt, manifestū q; puero quasi animæ uisū largiatur. v isus.

Auditus in sapiētijs literis.

Cum

De ijs qui be-
ne ceperunt
nec tamen per-
seuerant.

onus, arte gubernationis deficiente, ferre non ualuerunt, sed omnium iacturam fecerunt. Ex quo circa fidem alij naufragium fecerunt. Alij autem pudicitiam, quam usq; à pueris thesaurizauere, uoluptate deinde pestilenti, ueluti procella quadam irruente perdididerunt. O miserabile spectaculum, o sortem lugendam post ieiunia multa, post durum uitæ genus, post longas ad deum preces, post huberes effusas lacrymas, deniq; post annorum uiginti seu triginta abstinentiam, ob indulgentiam incōsiderantiamq; nudum omnibus, ac tot laborum mercede priuatū reperiri, & similem omnino fieri mercatori cuidam diuiti, qui de multitudine cōmeatum gloria, uento secundo nauē impellente, timendas tutò per mare currens præterit procellas. Naufragio deinde prope portum superueniente omnium possessione aceruatim simulq; destitutus apparet. Itaq; mille laboribus sudoribusq; parta uno tantum demonis impulsu facile amittes, peccato uelut acerbo quodam turbine depressus. Ex quo sic de uirtute omni simul periclitanti naufragantiq; opportuna uox illa: Veni in profundū maris, & tempestas demersit me. Quamobrē uitæ clauam tutò moderare, oculum rege, ne per eum, siue auditum, siue linguam, in concupiscentiæ fluctus incidas, aut noxium aliquid accipias: ne aliquid eorum quæ tacēda sunt, loquaris, ne te irē tempestas ac furor euertat, ne formidinum terrores urgeant, ne tristitiæ pondus deprimat. Fluctus enim sunt animi perturbationes, quibus si uirtute occurreas, ac illis te sublimiorem reddes, tutus uitæ gubernator fueris. Si autem per imperitiam & inconstantiam quodlibet eorum præterieris, ueluti nauigium aliud quod compagibus dissolutum ac fractum, undis omnibus obnoxium ac uerberatum iactatus, in peccatorum pelagus facile corrues. Sed hæc gubernationis scientia quemadmodum tibi adesse poterit, attende. Mos est naucleris in celū aspicere, interdum in solem, noctu in arcton, uel aliud semper apparens astrum, ac per hoc rectam in pelago uiam commentari. Tu quoq; oculos ad cælum attollens, secūdum eum qui ait: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis: habitatem in cœlo iustitiæ solem respice, ac uelut astra quædam splendentia dei mandata obseruans, lumina uigilantia retine. Ne dederis somnū oculis tuis, & palpebris tuis dormitationē, ut idoneum itineris cursum ex diuinis præceptis habeas. Lucerna, inquit, pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. Nam si nunquam ad clauū moderationis constitutus obdormieris, & dum eris in hac uita, in huius mundi rerum natura instabili, adiumentum eorum quæ sunt agenda à spiritu nos comitante acciperis, auris spiritualibus ac pacificis tutò nauigabis, donec incolumis ad portum euadas illum tranquillum ac sine fluctibus, diuinam scilicet uoluntatem, Cui gloria & imperium in æterna secula, Amen.

DE HUMANA CHRISTI GENERATIONE,
in die natali aut epiphaniæ.

Christi generatio propria ac præcipua diuinitatis est, quæ quidem silentio magis ac fide ueneranda, quàm disputatione aliqua nostra seu curiositate uestiganda. Vbi enim nec tempus, neq; auctū intercedit, neq; item modus intelligitur, nec spectator adfuit, nec est qui exponat, quomodo mens aliquid imaginabitur: quomodo mentis cogitationibus lingua famulabitur? Pater erat, & filius est genitus. Ne dicas, quādo: sed neglige hanc quæstionem. Ne quæras, quomodo. Est enim hic impossibilis responsio. Nam, quando, tempus habet

^A habet: Quomodo uero ad modos corporeos imaginationem quandam. Dicere possum e sacris uoluminibus, quod splendor gloriæ & imago ex archetypo sit. Veruntamen quoniā nec ratio nec cogitatio talibus renouationis uerbis tuæ curiositati satisfacit, ad ineffabilem incomprehensibilemque gloriā confugio, & fateor indeprehensum, ac uerbis humanis inenarrabilem diuinæ generationis esse modum. Caue autē dicas: si genitus est, ergo aliquando non erat. Nec aut uerborum prauitate, aut cogitationis ineptæ uanitate committe, ut huiusmodi sermonibus manifeste ueritati aduersādo, sacram inquines & euertas theologiam. Genitus est, inquā, ut eius principium & causam non ut tempore inferiorem ostendam. Mens tua in temporum ac seculorum cogitatione non euanescat, ut ea filio priora existimes, quæ nunquam fuerunt aut erunt. Quomodo enim creata, ipsorum conditore fuerint priora? Verum ego quod ab initio uita bā, in hoc uerborū consequentia quadā compulsus sponte incidi. Illius igitur æternæ ineffabilisque generationis rationes relinquentes, id omnino cogitemus, quod mens res istas comprehendere nequeat, & sermo quoque huiusmodi cogitata exprimere haud quaquam possit. Considerandum itaque est quantum sit à ueritate ad sermonem usque delapsus. Enimvero mens quæ sunt natura indeprehensibilia attingere nequit. Sermonis item naturā adæquantem ea quæ quomodo cuncta inuenta sunt, inquirere, impossibile est. Nec mirum. Deus enim in terra est, deus inter homines uersatur: non per ignem, tubam & montem fumantem, uel per turbinem & nubem & tempestatem, animas auditorum legem ferendo perterrites, sed proprio corpore cum hominibus cognatis piè conuersans ac differēs. Deus, inquam, in carne, non ex interuallo agens, sicut in prophetis, sed coniunctam sibi humanitatem retinēs, per carnem suam, nostræ cognatam ad se traxit humanitatem. Sed quonam modo per unum, inquis, ad omneis splendor? quomodo in carne diuinitas? Quemadmodum ignis in ferro, non ex progesu, sed ex participatione. Non enim in ferrum ignis currit aut accedit: uerum in loco remanens, suarum particeps uirium ferrum reddit: cumque se totum illi communicet, nihil propterea de sua natura, nihil de suis amittit uiribus. Sic & deus uerbum, nihil ex seipso commotus, cum nostram accepit humanitatem, neque item conuersationē cōmutationemque aliquam sustinuit. Et uerbum caro factum est. Nec propterea cœlum suo continente desertum, & terra nihilominus sinu suo cœlestem recepit. Nec tu insuper motum, aut descensum diuinitatis mediteris. Non enim ut corpus, de loco ad locum migrat. Neque item diuinitatem in carnem commutatam imaginabere. Nam quod immortalē est, id & immutabile est. Quomodo igitur, inquis, deus uerbum, humana fragilitate non est correptus aut inquinatus? Facile respondemus. Sicuti & ignis de ferri proprietatibus non accipit. Nigrum quidem ferrum ac frigidum est: attamen ignitum ac candens, ignis formam subit. Et quanquam ex eo splendens, ignem tamen suam nigredine non inficit. Itemque ardens flammam sua frigiditate non destruit aut tollit. Sic & humana domini caro, ita particeps diuinitatis facta est, ut propria fragilitate illā minimē cōtaminauerit. Sed quāquā ex humana debilitate hac uti similitudine necesse est, ne tamē hūc ignē diuinitati omnino similē imaginare: cū is qualitates recipiat, illa nihil omnino patiat. Quod si quæris, quomodo mortalis natura, ob dei coniunctionē cōmunionēque, immortalitē induerit? Disce mysterium. Ex hoc enim deus in carnē uenit, ut insitā carnī mortē interficeret. Nam sicut uenenorū antidotum

Cur deus ho-
mo factus est.

Desponsa cur
fuerat Maria.

dotū corpori permixtum ac perfusum, omne superat noxiū ac letale: itemq; ut in-
domo aliqua tenebrę, luminis aduētū diffugiunt ac pereunt: sic mors in natura do-
minās humana, diuinitatis pręsentia disparuit. Velut etiam in aqua glacies tantum
humido dominatur, quantum nox umbręq; durant, solis uero calfacientis radijs
subito liquefit: Sic demum mors usq; ad Christi aduentum imperauit. Postquam
uero dei gratia salutaris omnibus apparuit, & iustitię sol ortus est: absorpta est
mors in uictoriam, & uerę uitę peregrinationem nequaquam sustinuit. O altitu-
dinē benignitatis humanitatisq; dei: ex bonitatis copia à seruitute uēdicamur. Sed
cur deus homo factus est, rationem exquirūt homines: cum magis eius bonitatem
adorare deceat, quā diuinitatem curiosius indagare. Quidnam tecum agendum
homo? In sublimi deum agentem minimē quærebas: ad te uero per carnem uenien-
tem & tecum conuersantem non recipis. Sed quomodo deo familiaris fias rationē
quæris? Hanc itaq; discite. Carnem suscepit deus, quoniam execrabilem contami-
natamq; hanc, purgatam sanctamq; reddi oportuit, infirmam ac debilem corrob-
rari, à deo ob peccatum alienatam conciliari, è paradiso excidentem in cœlum refer-
ri: & quę est dispensationis huius officina? Virginis beatę corpus. Quę autem ge-
nerationis principia? Spiritus sanctus uirtusq; altissimi obumbrans. Sed ipsa, quę
so, Euangelij uerba parumper audi: Cum esset, inquit, Maria mater ipsius despōsa
ta Ioseph, priusquam conuenirent, inuenta est in utero habens de spiritu sancto. Et
uirgo erat & uiro desponsata, & apta coniugali officio obeundo putata, ut & uirgi-
nitas in honore ante omnia haberetur, & matrimonium non propterea improba-
retur. Virginitas enim ut apta, proximaq; sanctitati electa est. Per desponsationē
uero nuptiarum initia expressa sunt. Simul autem ut & Ioseph domesticus purita-
tis Marię testis esset: & ne propterea calumniatoribus illa foret obnoxia, ut uirgini-
tatem commaculans, sponsum habuit, uitę sanctę custodem. Sed possum & aliam
huic rei rationē reddere, priore non admodū inferiorem, uidelicet quod aptū ad in-
carnationem dominicam tempus, iam diu inde à mundi constitutione prouisum
atq; ordinatum tunc uenerat: ex quo spiritum sanctum & altissimi uirtutem, deipa-
ram illam constituere carnem oportebat. Quoniam uero ea tempestate nulla puri-
tate par Marię uirginitas, inter homines ad effectum sancti spiritus excipiendū est
reperita, & illa iam desponsatione erat occupata, electa est beata uirgo, ita ut nihil
detrimenti ex desponsatione accesserit uirginitati. Affertur & alia ratio à quodam
ex antiquis: Vt Marię uirginitas, seculi huius principē diabolus lateret, nupta Io-
seph fuit: ut nuptiarum nomine suspensus facilē deciperetur. Virgines namq; in pri-
mis obseruabat, è quarum unam parituram ex Propheta cognouerat, dicere: Ecce
uirgo concipiet, & pariet filium. Virginitatis igitur insidiator obseruatorq; sub ma-
trimonij specie factus ignorans, à malignitate abstinuit. Sciebat enim suum impe-
rēt, inuenta est in utero habens de spiritu sancto. Vtrumq; Ioseph reperit, & conce-
ptionem, & causam è spiritu sancto. Quamobrem hoc ignorans ab initio, talis no-
minari uxoris maritus metuēs, uoluit eam occulte dimittere, uerens patefacere quę
circa ipsam acta fuerant. Verum quoniam uir iustus erat, ex deo mysteria nōsse
meruit. Igitur hæc eo cogitante, ecce angelus domini apparuit ei, dicens: Ne timeas
accipere Mariam cōiungem tuam. Nec illud cogites quomodo absurdis suspicio-
nibus

^Anibus peccatum obscures: est enim iustus appellatus. Viro iusto nō competit silentio facinora obtegere. Ne metuas accipere Mariam coniugē tuam, Ostendit, quōd illam nō sit abominatus nec moleste tulerit, sed quōd eam metuerit, ut spiritu sancto plenam. Quod in ipso est, de spiritu sancto est. Hinc enim deprendi licet, quōd non secundum communem modum carnis constitutio domino fuit. Conceptum namq; illico perfectum fuit, non per intervalla paulatim formatum, ut planē verba declarant. Non enim dicit, quod in ea conceptum est: sed, quōd in ea natum est. In sanctitate namq; caro cōglutinata, digna quidem unigeniti diuinitati coniungi fuit. Pariet filium, & uocabis nomen eius Iesum. In quo illud obseruādum, quod ubi de industria nomina ponuntur, subiectam ostendunt naturam: ut Abraham, Isaac, Israel. Horum enim quodlibet nō magis corporis characterē quendam, quā uirtutis salutaris proprietatem ostendit. Hac ratione & nunc Iesus seruator appellatur, id est, salus populi, quod mysterium & ante secula ordinatum, & olim per prophetas prādictum iam manifestum habet exitum. Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuēl, hoc est, nobiscū deus. Hac item appellatio, omnis penitus mysterij declarationem retinet, quod deus inter homines adsit: quoniam nominis interpretatur naturam, Nobiscū deus. Cauendum inter hac omnino, ne in perfidiam infidelitatemq; incidas Iudaicam, qui affirmant non uirginem, sed puellam à propheta uocari: Ecce enim, inquiunt, puella cōcipiet. Primum quidem absurdissimum est omnium & ineptissimū, à domino id dari si gnū tantī mysterij, quod nature commune sit omni. Quid ait Propheta: & adiecit dominus loqui ad Achaz dicens: Pete tibi signum in profundū &c. Et dixit: non petam, necq; tentabo dominū. Deinde paulopost ait: Propter hoc dabit deus ipse uobis signū: Ecce uirgo concipiet & pariet. Quoniā uero nō petierat signum, nec in profundum nec in sublime ut cognitum esset, quod qui descendit ad inferiores partes terræ, idem & supra omnes cœlos ascenderet, ideo ipse dominus signum dedit: Signum autem non uulgare, necq; commune, sed extraordinariū & prodigiosum, ac ualde communem excedens naturam, uirgo uidelicet & mater, & in uirginitate sancta perseverans, gloriam nihilominus ac benedictionem pariendi sortita. Si qui tamen interpretati Hebraicam uocem pro uirgine puellam reddiderunt, nihil sanē nostræ rationi officiant. Inuenimus namq; in sacris uoluminibus, sepe puellam pro uirgine usurpatā, ut in Deuteronomio: Si quis inuenit filiam uirginem, quæ nupta non fuerit, & aliquis eum uiolauerit, cum eaq; cubauerit, & deprehensus fuerit, det ille qui cum uirgine dormiuit patri puellę drachmas quinquaginta. Excitatus autem Ioseph accepit uxorem suam cum affectu, dilectione, & omni diligētia domesticos cōcernente, pro uxore illam habuit, à nuptialibus uero cōgressibus abstinuit. Non enim cognouit eam, inquit, donec peperit filiū suū primogenitū. Hoc uero nunc suspiciōē generat, ne forsan posteaquam puritate sua generationi dominicæ, per spiritum sanctum administratæ seruiuit, tum demum nuptialia opera uiro Maria non negauerit. Nos uero licet nihil hoc doctrinæ pietatis officeret (nam donec dispensabatur Christi generatio, necessaria erat uirginitas) quid uero postea sit factū ad mysterij huius doctrinam non anxie coniungendum est. Veruntamen ne hoc eorum, qui Christum amant, ferre cogantur aures, quōd genetrix dei aliquando desierit esse uirgo, has rationes sufficere putamus. Ad hoc quidē quod dicit & non

Christus ubi conceptus statim natus, id est, perfectus homo fuit.

Contra Iudaeos.

Ecce uirgo concipiet.

Puella pro uirgine.

Donec uel usq;
quo pareret
primogenitū.

Primogenitus
Zachariæ cæ-
des.

Magi qui.

Balaam de
Christo.

Magi cur pri-
mi Christum
adorarint.

Stella quæ ap-
paruerat Ma-
gis.

cognouit eam, donec filium suum primogenitum peperit, illud dicimus, quod, do-
nec, & si temporis alicuius terminum circumscribere uidetur, uerè tamen infinitum
aliquod præ se fert. Sic & à domino uerbū hoc memoratur: Ecce, inquit, uobiscum
sum omnibus diebus, usq; ad cōsummationē seculi. Post seculū dicere, nō erat neces-
se. Non enim cum sanctis unquā dominus esse desinet. Nec præsentīū promissio,
futurorū est exceptio. Eodē fermē modo, & nunc illud, donec accipitur. Quod uero
dictū est, primogenitū, primogenitus non omnino ad succedentē prole cōparatio-
nem habet. Omne adaperiens primū uulua, primogenitū uocatur. Quod autem
Maria perpetuo uirgo remāserit, etiam Zachariæ declarat historia quædā, quæ ex
traditione ad nos usq; peruenit. Zacharias enim, Mariam post domini cōceptionē
in uirginū loco cōstituens, à Iudæis inter templū & altare interfectus est. A populo
nanq; accusatus, quod rem prodigiosam inauditamq; prædicaret, uirginem uide-
licet parientē citra uirginitatis corruptionē. Iesu Igitur nato in Bethlehē Iudæ, in die
bus Herodis regis, ecce Magi ab oriente uenerunt Hierosolymā, dicentes: Vbi est
qui natus est rex Iudæorū? Genus Persicū Magi, incantationibus & magicis, & na-
turalibus quibusdā effectibus, astronomiēq; & rebus sublimibus uocabant. Eius-
dem ferè magicæ Balaā ille uidetur fuisse, qui à Balaac missus, ut uerbis quibusdā
populo Israël malediceret. Qui & in quarta parabola talia de domino dicit: Homo
uidens & audiens uerba domini, qui nouit altissimi doctrinā, & uisiones omnipotē-
tis uidit, qui dormit apertos habens oculos: Videbo eum, sed nō modo: intuebor
illū, sed nō propē. Orietur stella ex Iacob, & cōsurgit homo ex Israël. Quoniā igitur
astrū ortū, naturæ prodigiū habuerūt: sciscitari Magi decreuerunt, quisnā homo ex
Israël exurgeret. Quamobrē Iudææ locū uestigantes, ex antiquo uaticinio in ciuitate
tem uenerūt, interrogantes, ubinā est qui natus est rex Iudæorū: forsan & per ad-
uentū domini aduersariā potestātē iam debilitatā, irritata sua energia, sentientes, ma-
gnæ uirtutis testimoniū nato attulerunt. Ex quo puerū tandē inuentū, cum donis
adorauerunt. Hic cōtemplator, ut Magi alienū à deo genus, & à testamētis gens pe-
regrina, primū adoratione dignati sunt, quod ex inimicis testimonia longē præstan-
tiora fide dignioraq; essent. Si enim Iudæi primū adorāssent, suū ipsorū genus or-
nasse, extulisseq; forsan putarentur. Nunc autē alieni, ut deū prius honorauerunt, ut iu-
sto in eos animaduertetur iudicio qui illū cruci affixerūt, quē alieni adorauerunt.
Sed quando motibus cœlestibus studebant, non frustra inter cœlestes obseruationes
prodigiū sunt contemplati, stellā uidelicet nouā, ac minimē cōsuetā, in domini
co natali effulgentē. Cuius sanē ortū, nemo in astrologiæ rationē cōputationemq;
trahat. Qui enim ex astris iam existentibus genesim inspiciūt, aliquā talē cœli figu-
ram horoscopantē, causam cuiq; euentuū esse affirmant. Hic uero nulla stella ex his
quæ iam sunt dominicā natiuitatē significauit. Neq; em̄ ista ex aliarū numero fuit.
Nam quæ ab initio orbis creatæ sunt, omnino immobiles existunt, aut certe conti-
nuò mouentur. Quæ & stat & mouetur, utrunq; habere uidetur. In illis quæ sunt,
aliæ obfirmatæ nunquā mouentur, aliæ uero errantes nunquā consistunt. Hæc ue-
ro de qua loquimur, utrunq; habuisse palam est, & motū & quietē. Ex quo nullam
cum cæteris habuisse rationē, aut naturam apparet. Mota in primis est ex oriente
in Bethlehē: Constitit autē suprā, ubi erat puer. Idcirco ex oriente Magi excitati, stel-
lam sunt ducē secuti, uenientes autē Hierosolymā totā urbē aduentu suo turbauerunt:
& regi

& regi Iudæorum metum addiderunt, de Iudæorū rege nuper nato percunctādo: quē tandē reperientes, donis honorauerūt, auro, thure, & myrrha. Nimirū Balaam Vaticiniū Balaam. uaticiniū sequi sunt uisi, qui de Christo, talia uisus est dicere: Accumbens dormiuit ut leo, & quasi pullus leonis, quis suscitabit eum? Qui benedixerit tibi, erit benedictus: & qui maledixerit, in maledictione reputabitur. Per leonē enim eius imperiū sermo demonstrat. Per accubitū uero suppliciū. Per benedictionis uirtutē, eius diuinitatē. Igitur uaticiniū hoc sequentes, ut regi aurum, ut morituro myrrham, ut deo thus obtulerunt. Neq; item illud superuacaneū fuerit cōtra eos dicere, qui affirmāt hoc astrū cœlo apparens, cometis similē fuisse, qui regū successiones & imperia noua portendere uidentur. Verū cometæ immobiles continuō sunt, & in una tantum cœli accēsi parte circumscripti. Præterea cometarū diuersa genera & appellationes: Cometarū generatio. trabeales, bothyni. Figuræ autē diuersæ, & cuiq; sua appellatio est. Omnī uero generationis eadem est causa: Quū inundans circa terram aēr, in serenā cœli partē diffunditur, quasi materiā quandā igni cœlesti præbens, sordiū uidelicet & humorum terrestriū crassitudinem, ad superiora tractā atq; inflammata, talis sideris criniti aspectiū facit. Hoc uero sidus ubi Magos ad inquirendā domini genesim permouit, rursus disparuit, donec ipsis dubitantibus ac suspensis, iterū in Iudæa se manifestauit. Ex quo satis ostēditur, alicuius gratia separatim hoc astrū esse factū, ac ut alii cui seruiret famularetur q; sanē ex re ipsa deprendimus. Stetit, inquit, suprā, ubi erat puer. Magi uero uidentes, gauisi sunt gaudio magno. Nos etiā in cordibus nostris item gaudiū suscipiamus. Hoc inquā gaudiū & angeli pastoribus nuntiant: cū Magis quoq; adoremus, cū pastoribus item deū laudemus, cū angelis deniq; canamus, choreasq; lēti ducamus, quod est hodie nobis seruator natus, deus ac dominus Iesus Christus. Apparuit autē nobis non dei forma, ne quod erat debile perterrefaceret: sed in forma serui, ut quod erat seruale, liberaret. Quis itaq; tā animo ignauus, quis ita ingratus: ut non hodie lætetur, non exultet, non præsentia solennia omni animi hilaritate suscipiat? Festū hoc ingens, ac nouæ creationis, ubi cœlestia archangelos ad Zachariā Mariamq; mittunt: ac choros angelorū constituunt dicentū: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Astra è cœlo mouent. Magi ex gentibus properant. Terra in spelunca lucē recipit. Nemo sit non lætus, nemo ingratus. Nos quoq; cū his lētitiā uoce, gestuq; exprimamus. Nōstrū hoc est festū, Theophaniā appellamus, in quo mundi salutarē concelebramus diem: domini natalē hodiernū pijs mentibus cōcelebremus. Hodie nanq; Adami maledictio soluta. Non est quid amplius dicamus: Terra es, & in terrā reuerteris: sed cœlesti cōiunctus, in cœlū assumeris. Nō est ut iam dicatur: In doloribus paries filios. Beata enim quæ Emmanuel peperit, & hubera quæ lac præbuerūt. Natus est nobis filius & datus est nobis, cuius imperiū super humerū eius. Cor mihi floridū quid germinat, mens est alacris, lingua uero modica, & sermo exilis est ad hoc ut tantum gaudium exprimat. Cogita de incarnatione domini magnificē. Intellige diuinitatem esse intactam & immaculatam, quæ & si in materiali sit natura, ita illi inest, ut eius imperfectum fragileque corrigat: non autem ut ipsa possionum debilitate inquinetur. Nōne solem conspicias in luto se uolutantem, minimeq; contaminantem: & super cœno coruscantem, minimè tamen foetidum aliquid referentē? Itaq; contrario modo magis eorum quæ diutius contingit putredinem exiccat.

Quid igitur dubitas de immensa incorruptaq; natura, ne aliquam ex nobis maculam contraxerit? Hac enim de causa natus est ut nos eiusdem generis expiaret: propterea inquam Iesus creuit, ut familiaris deo fieres. O dei bonitatem altissimam. Ob beneficiorum excellentiam ei qui benefecit minimè credimus, ob eius ingētem humanitatē ad seruitutis iugum ducimur, o absurdam & prauam ingratitudinem. Magi adoratum ueniunt. Et Christiani curiosius querunt, quomodo in carne deus sit & quali carne, & an assumptus homo perfectus sit an imperfectus. Taceant curiosi, & in ecclesia dei superuacanea uestigare desistant. Laudentur quæ nobis concredita sunt: ac de quibus ratio omnino non redditur, ne uestigentur. Illis te coniunge, qui è cœlo cum gaudio Christum recipiunt. Cogita pastores in diuinis laudibus sapientes factos, sacerdotes prophetantes, scæminas collatantes. Quando Maria gaudere docta est ac iussa ab Angelo Gabriele. Quando Elisabeta Ioannem in utero exultantem sensit: Anna prophetissa euangelizauit, Symeon in ulnas accepit in exili infante magnum deum adorantes, nō quod uidebant contemnentes, sed diuinitatis ipsius amplitudinem glorificantes: pellucebat enim diuinitas per humanum corpus, perinde atq; lux quædam per uitream capsulam, eos illuminans, qui cordis oculos mundos habebant. Cum quibus & nos utinam annumeremur, domini gloriam reuelata facie contemplantes, ut & nos quoq; à gloria in gloriā transformemur. Ipsi autem sit honor & imperium in æterna secula. Amen.

SERMO IN ALIQVOT SCRIPTURAE LOCOS,

ubi de uarijs differit uitjs, de acceptandis personis, ira, inuidia, auaritia, habitus in Lacijs.

Errat inimicus, cōtenditq; exteriore tumultu nostrum impedire sermonem. At nos eius cogitationes minimè ignorantes, aures pariter & mentes eorū, qui sunt hic hodierna die congregati per ea quæ iam lecta sunt nutriamus. Eos uero qui nostro carent auditorio, misereamur. Non extra mente discurretes, & alias res agētes: sed ubi corporibus, ibidē & animas existentes. Recordemini quæso ex his spiritualibus sermonibus, qui lecti sunt uobis hora matutina, doctrinarum utiliū, nostrarū animarū medicinæ. Reminiscamini earum quæ sunt in psalmis monitionū. Prouerbia præcepta, historiæ pulchritudinē, exemplaq; inuestigate: his addite apostolica mandata. In omnibus uero, tanquā coronida perfectionemq; uerba euangelica coniungite, ut ex omnibus utilitatem capientes, ad id demū contendatis ac reuertamini, ad quod quisq; iucundē est affectus, & ad quod obeundum gratiam à spiritu sancto accepit. Nam sic omnino in multiformi ecclesiæ facie, quot sunt hominum differentia, totidem existunt sententia. Quod item etatum & ordinum uarietates, totidē & peccatorum genera. Multimoda multiformesq; sunt diaboli insidia, & alios aliter decipit. Ad quod enim proniores conpexerit, ad id proprijs utitur delinimentis atq; illecebris. Verbi gratia. Constitit aliquis hic, inuidia tabefactam habens animā. Vtinam ne quis esset: hoc enim ante omnia mihi in uotis est. Attamen humanæ naturæ ualde difficile, siue magna siue parua animi perturbatione non tangi. Quilibet igitur è supradictis aliquid ad suum eligat usum. Inuidus es? sume remedium. Iracundus es? præsto tibi est medicina. Nam de omnibus istis differitur. Dicemus autem, si fieri potest, de singulis breuiter aliquid decerpentes. Auarus es? Habes hic remedium. Superbus es? Hinc

Tentandi forma
ma que demo
ni.

es: Hinc fastum domabis. Hinc animæ superbiam, si uoles, castigabis. Hinc omnia
 A tanquam è fonte copioso spiritualium sermonum bona exhauries, atq; ita ubi abun-
 de haueris diues abibis. Primus sermo in prouerbijis modo ænigmati dicitur, ut
 mens nostra in obscuritate orationis se diligentius exercendi, ac meditandi sumat
 occasionem. Inquit enim: Qui leuia respexerit, misericordiam inueniet. An dicti hu- *Qui leuia res-*
 ius sensum per te ipsum tenes, uel ut studiosus auditor à me requiris? quamobrem *spexerit &c.*
 laudem consequatur qui leuia conspiciet, cum laudabilia ex optione proueniant?
 Nos aut homines sæpe uidemus, non qualia uolumus, sed qualis est eorum natura
 quæ uidentur. Ex quo siquid asperum fuerit aspectu, quale natura existit, tale uidere
 fuerit. Si uero leuib; cõtingat oculos intendere, unde laudabimur leuia uidentes?
 Leuia sunt, quæ specie plana existunt. Asperum uero, quod inæquale primo apparet
 aspectu. Quoniã itaq; inæqualis eorum quæ aspera uidentur natura est, quomodo,
 eum scriptura laudat, qui leuia magis quam aspera uiderit? Sic & damnare uidetur
 montes, & ualles, & scopulos, & saltus, & nemora quæ germinibus densa, adeoq;
 aspera sunt uel etiam mare sæpenuero à uentis exasperatum, uel terram ab ara-
 tro proficissam, ac de plana molliterque iacente inæqualem tumultosamq; factam.
 Num hæc qui uiderit condemnabitur? & ubi, quæso, dei iustitia, si ea quæ coacti pa-
 timur, in his damnandi sumus. Si uidero terram aliquam inæqualem quæ ut con-
 dita est, ita uidetur: huiusne gratia condemnabor? Verum nihil illud. Qui leuia ui-
 det, sublimius expende. Ad sunt tibi ob oculos fratrum differentia: Hic pauper, ille
 diues, alius hospes, alius domesticus, seu te iudice, seu te iudicij particeps utuntur. Si
 iudicaueris, ne inæqualia uideas, ne uideas diuitem sublimem, pauperem humilem.
 B Si tuis adstiterit, qui necessitati suæ consultum cupit, ne tum quidẽ inæqualia uideas.
 Neu dicas: Hic mihi amicus, hic propinquus: ille mihi utilis, alius peregrinus, igno- *Non acceptan-*
 tus, alienus: hoc enim modo misericordiam apud deum nõ inuenies: nec plana spe- *de personæ.*
 cta. Natura nanq; una est. Homo & hic & ille: una in utrisq; necessitas. Da fratri &
 peregrino. Nec fratrem auersare, & alienum tuum fac esse fratrem. Aequalia igitur respi-
 cere oportet. Ne præ notis alienum relinquo: eius necessariò subuenias usui. Quærit
 ille te, ut suæ calamitatis solatium ac refugium, non personæ acceptatorem, nõ pro-
 pinquo solummodo benignum, hospitem uero abijcientem. Omnes enim in Chri-
 sto propinqui: Omnes fratres, & ex uno patre nati sumus. Si spirituale quæris, cœ- *Patre uno natũ*
 lestis est pater deus. Si terrena quæris, mater terra est. Ex eodem luto omnes su- *sumus.*
 mus constructi. Ex quo soror est natura secundum carnem, soror item generatio est
 secundum spiritum. Eundẽ tecum sanguinem habet: ex primo homine eandẽ
 tecum à domino gratiã accepit. Respice igitur plana, ut apud deum misericordiam
 inuenias. Ne dicas, ille diues est, & honore dignus, hic pauper, contemno autẽ pau-
 perem. Noli in distribuendis honoribus respectus habere inæquales. Est enim di-
 ues sæpe mendax, rapax, libidinosus: pauper uero iustus. Non igitur tantum faciem
 spectabis, sed occulta penitioraq; considera. Eum honora qui pretiosa possidet.
 Virtus ueræ sunt diuitiæ. Quid, quæso, ab externis probas homines, præcordia ue-
 ro mentemq; minimè curas? Bel externe quidem æs habuit, lutum uero sub ære
 fulgente absconditum. Si illustres in uita uideris, considera æs esse apparens, intus
 cœnosa omnia. Contra uero quidam aurum intus habent, exteriore testa circunda-
 tum: hoc est, thesaurum in uasis fictilibus absconditum. Hic castus est, ille libidinosus.
 Vtrum horum ditior: qui castitatem seruat, an qui pecuniã ex iniuria possidet? Certe
 qui castus.

De ira.

qui castus. Huius memoria sempiterna: illius fragiles sunt diuitiæ huius thesaurum
 fur nullus effodiet: illius diuitiæ hodie florēt, cras marcescent, igit respice a qualia ac
 plana, suum cuiq; tribuens honorem: pretiosorum rationem habe, ut misericor
 diam inuenias. Prosequitur deinde: Et cum homine iracundo noli commorari. Dic
 age, est ne inter uos quisquam inanis gloriæ cupidus, qui nō sit iracundus? cupidus
 es inanis gloriæ? Non uides plana. Iracundus es? Et cum uiro iracundo ne sed eas.
 Vides quomodo per breuiloquentiam uitia nostra corrigantur. Itaque nisi aures
 uestras sermonibus nostris pulsemus, cordibus uestris sensum eorum quæ dicta
 sunt breuiter, haud insinuabimus. Tu itaque cogita, ubi lectum est quod me con
 cernit? Quæ de iracundis sunt lecta, agnosce pro tuis qui iracundus es. Dicit, hic
 meus est morbus, agnosco infirmitatem meam. Accipe remedium. Si accesseris me
 dicum, & uideris apud eum uaria pharmaca uarijs contenta tabellis, considera
 bis quid tuo morbo conueniat. Non enim qui pede offendit, querit oculi curatio
 nem: sed qui oculum habet affectum, commodam opem quærit oculo. Itaq; quis
 que sibi ex scripturis morbo suo cōuenientia sumat. Iracundus es? cohibe iram. Vir
 iracundus, inquit, turpis est: disc ex hac scriptura. Sit uultui tuo speculi uice. Nam
 impia cogitatio mentem obtenebrans non sinit agnoscere, quale sit ira peccatum.
 Scriptura uero tibi dicit, uir iracundus turpis est. Quomodo turpis est? Decorem
 nanque & humanam quasi figuram amittit: feræ speciem indutus. Considera pa
 rumper iratum. Furit, debacchatur, immutantur oculi, turbidi sanguinei q; fiunt,
 cor accenditur, sanguis commouetur. Hunc uideas ut aprum dentes acuentem: lo
 qui sepe incipientem, ac uerba imperfecta relinquentem. Multa quoq; in corde nō
 apparentia uolutantem, nec parentum nec liberorum rationem habet: nullis de
 mum (ut libidini propriæ satisfaciat) parcit. In alieno malo te ipsum cura: disc pe
 riculis alienis, ne & tu in idem incidas malum. Igitur scripturæ uerba sape tecum re
 pete. Vir iracundus, indecens: & cum iracundo noli sub eodem tecto agitare. O
 quam malum cum tali commisceri, qui cōtinuò latrat. Nisi enim eius fugias conuer
 sationem, necessarium est eius te uias ediscere. Dixit acerbum aliquid, iam animum
 tuum commouit. Veluti enim canis latratus, alterius canis tumultum prouocat: sic
 & animum tuum quiescentem ac dormientem uox illius excitauit, & facti estis in
 ter uos latrantes, & controuersi ueluti fundatis uerba, & inepta & turpia inuicem ia
 ctantes. Dixit ille aliquid contumeliosum: tu uero insipientis imitatus stultitiā, ma
 iore scœnore reddis. Recipiens ille e sermone contumelioso uices, non destitit: sed
 augeat magis iram, magisq; linguam acuit. Tu rursus accipiens, extolleris in tumo
 rem. Qui autem in hac malorum contentione uictor fuerit, longè inferior apud
 deum erit. Ergo uir iracundus, turpis est: & cum eodem noli commorari. Nēue co
 habis cum uiro inuido. Hic alius est morbus, uitæ hominum peculiaris, & animis
 nostris à natura insitus, & corda magis consumere aptus quàm ferrum. Lior natu
 que unus est in quo multa sunt mala. Vnum tantum utile, quod ipsi auctori est inco
 modus. Inuidus enim ei cui inuidet parū admodū, sibi uero multū nocere uidetur.
 Tristitia doloreq; in aliena felicitate absumit: nec uicini agrū, sed seipsum destruit.
 Ne transferas terminos aternos. In possessionē orphanorū ne ingredi. Aliū hęc
 uerba morbu curat: auaros notat. Ne ingrediaris, inquit, in orphanorū possessionē;
 ut ad tuā possessionē ingrediaris. Possessio uero tua est regnū cœlorum. Terminos
 patrum

De inuidia.

De auaritia.

apatrum ne moueas, ne cupias proximi agrum. Ne uillam uillæ coniungas, ut tuam paulatim adaugeas. Quanto enim magis ex aliena possessione tibi fines dilatabis, tanto maiori culpæ obnoxius fueris. Deinde terra quidem hic remanet, tibi breui tempore possidenda: nec tua ob auaritiā facta, sed eius qui tibi succedit, cui rem dimittis, unde forte iniuste uiuat. Terra stat in æternum, peccatum uero animam ut umbra corpus sequetur. Vt enim umbra corpus sequitur, sic peccatum animæ insitum. Ne adaugeas tibi peccatum. Auaritiæ namq; malum stare nescit aut quiescere: sed ignis naturæ simile. Ignis enim postquàm incendium attigit, omnem properat absumere materiam. Nec prius desistere poterit, quàm materia defecerit. Auarum autem quid retinere poterit? Igne uehementior est, omnia cōtinuando finibus suis occupat: ea quæ sunt uicini, sibi aufert. Mox ubi alium sortitur uicinum, & quæ illius sunt ad se rapit. Non ea quæ retro sunt attendit, sed quæ his desunt, quæ ue ante se prospicit, à uicinis possessa, desiderat. Non ob ea quæ possidet latatur, sed ob ea quibus caret angitur. Neq; ijs quæ congregauit, fruitur: sed cupiditate plura consequendi, se magis excruciat. Deinde uigiliæ ac curæ hinc oriuntur. Quanto enim diuitiæ magis augeantur, tanto plus adferunt curarum. Iudex expectatur, & auarus cogitat ne in ius trahatur, ne orphanus suas lacrymas in foro palam faciat. Nocte consultat, quomodo manè acerbos aduocatos quosdam sibi præparet: quomodo persuasa testimonia cōducatur: quomodo & potentiā præualendo, & in iudicio mentiendo, pauperem destitutum ac solitatum opprimat, & utrosq; expugnet, & iudicem decipiens, & pupillum circumueniens. Eius animam hæc curæ continuo mor daces absumunt. Canis latrat, auarus putat furē esse. Mus forte perstrepat, & auari cor salit, quēlibet uel puerū suspectū habens. Filios iam grandes ut insidiatores aspicit, quod eorū iam ætas successionē expetere uidetur. Quin auarū aliud oritur incōmodū: Vitam uictumq; suū in digitis expendit: Ex opibus alias palam, alias uero clam habet, ad spes incertas seponens: spes, inquā, non spes. Si enim ad spes ueras erat, ad æternam illam recta præparatio fuisset. Nunc in cubili occultas abscondit diuitias, uenientia quatidocq; incōmoda, futuram fortē metuens egestatē: quæ quidem an ueniat, incertum. Veniet quidem tempus, quo pecuniam non dispensasse poenitebit. Hoc certum, & ego sum sponsor. Meæ sunt partes, fratres amantissimi, de omnibus uobiscum uitjs differere: uestre autē diligenter attendere, ac ex ijs utilitatem quæ auditis actipere. Vestrum quilibet peccatum ueluti serpens senectutē exuens, sic affectibus spoliatus iustitiāq; indutus redeat, alius ex alio factus. Hac enim de causa fit iste conuentus, ac patres nostri has fidelium cōgregationes in templis statuerunt, ut quæ singulis diebus discere non ualemus, ob eorum penuriam qui hæc doceant & admoneant, singulis annis illa in communi solennitate ac celebritate conuenientes accipiamus. Deinde ea tanquam uaticum ad reliquum tempus custodiamus, & uelut in recenti memoria continuo resonantia teneamus. Fugiamus itaq; peccatū, opus iustitiæ sequamur. Noli, inquā, transferre terminos sempiternos. In possessionem orphanorum ne ingredi. Ne filios tuos auaritiæ causam facias. Filios habes? Eis thesaurum sempiternum thesauriza. Thesaurus namque pecuniæ pietas est. Relinque bonam filijs memoriam, magis quàm diuitias multas. Fac omnes filio tuo ratione pietatis ac beneficentiæ patres. Necessarium enim te quandoq; è uita discedere, deinde filium relinques paruum, tutorū auxilio indigentem.

*Auarus igne
horacior.*

Auari miseria

*De ijs qui filijs
thesaurizant.*

indigentem. Si bonus honestusque fueris, quilibet ex te descendente uti suum nunc
 triet. Reminiscetur quod & tu quoque orphanorum pater dum licuit fuisti. Si uero
 in malicia uixeris, ac multos in uita laeseris, & omni fera truculentior fueris, ijs qui te
 cum commercium habent, demum cum è uita discefferis, filium tuum comunem o
 mnium hostem relinques. Quemadmodum enim scorpionis filium, quicumque aspexer
 rit metuet, ne ubi per ætatem licuerit, patris uenenum imitetur: sic item & ex te descen
 dentes liberos, ut paternæ iniquitatis hæredes futuros, priusquam ad ætatem ue
 niant, omnes cauebunt, illisque insidiabuntur. Quid igitur plures insidiatores ac ini
 micos tuis liberis paras: quum potius si toto tempore uiueres, dare te operam oport
 eat, multorum beneuolentiam ad tuorum tutelam habere adiutricem. Quoniam
 aut incertum est, quam diu uiuas, relinque per beneficentiam multos, qui pro te re
 curent: ne quando te discedente è uita, deinde diuitijs quas cõgregas, ad successorem,
 ob odium forte apud homines contractum, minime prouenientibus, moueant omnes
 caput ac dicant, quomodo male parata male dilabuntur, & ad filios minime trans
 missa sunt. Hæc ego tibi prædico ex humanis rationibus: quæ uero tibi à domino
 ex euangelio dicuntur, facile nosti. Ne igitur liberos prætexas. Ne honestam apparen
 tiam causam ad peccati occasionem afferas. Qui enim filium fecit & se fecit. Qui etiam tibi
 occasiones nutriendi præbet, & filio præbebit uitæ subsidia. Quilibet enim propriæ
 uitæ rationem deo reddet. Quid, nosti, cui thesaurizas? Thesaurizat, inquit psalmus,
 & nescit cui congregabit ea. Filius namque eorum est saepe occasio quæ cumulantur:
 quæ tamen deinde aut furis rapacitas, aut parasitorum sycophantarum nuge, siue
 hostium præde diripiunt ac lacerant, aut fames grassando absumit. Multa sunt et
 nim quæ rem tollant atque absumant. Dic obsecro, quando à deo liberos petisti,
 quando filiorum pater esse desiderabas, num tuis precibus hoc addidisti: Da liberos
 rogo ut illorum prætextu auarus factus gehennæ tradar: da liberos, ne mandatis
 tuis obediam: da liberos, ut euangelium despiciam. Non profecto hac conditione
 postulasti, sed filios quærebas uitæ adiutores communis. Doce miser bonis & uer
 bis & exemplis, quales eos erga deum oporteat esse, qualesque saepenumero uidisti.
 Hæc namque sunt ueræ diuitiæ, ipsa pecunia multo pretiosiores. Hæc hereditas bona,
 à patre filiis relictæ. In possessionem ergo orphanorum non intrabis, cum uiro inui
 do non simul cœnabis. Dictum supra de inuidia. Ad maiorem eius mali custo
 diam nunc rursus aliquid addemus: Ipsa namque proprium est diaboli uitium. Non
 enim diabolus statim creatus est diabolus: sed cum angelicam potestatem accepisset,
 in dæmonis naturam conuersus est, & factus iniquus dæmon. Hæc enim iniqui
 tate imbutus, & à dei familiaritate alienatus, ac ad partem defectionis conuersus:
 postquam uidit hominem, paruum quidem animal supra omnem creaturam ho
 noratum: quum esset antiquior homine, facile conspexit, quemadmodum natatilia uerbo
 tantum facta sunt, omniaque in mari uiuentia (Producant enim, inquit, aquæ reptilia ani
 marum uiuentium. Nam uerbo fecit deus, & cæte illa quæ in mari Atlantico agunt)
 Verbo item terrestria, elephantes, equos, boues, greges animalium, armentaque
 omnia: quodque mirabilius, uerbo cœlum & solem, uerbo herbas, uerbo undas, tam
 quæ supra cœlum sunt, quam quæ subtus in terra stagnant & concaua replent, fa
 ctas esse uidit: solum hominem manibus dei plasmatum esse. Hunc ei honorem in
 uidit, Eum namque sole præstantiorem animaduertit, quum ille uerbo, hic manibus
 sit con

De inuidia rur
 sus.

Inuidia diabo
 li in hominem

Hominis crea
 tio singularis,

sit conditus: & ille ob hominem cōstitutus, homo uero propter deum. Homo item
 ut deus esset, sol, ut homini famularetur. Considerauit insuper quemadmodū pri-
 mum creaturæ, deinde, homo esset, quod ipsi tantum ueluti patrifamiliās cuidam
 domum plenam deus præparârit. Non enim ante omnia fecit hominē, ne pauper
 inopsq; foret: sed prius cœlum, tanquam tectum nobile sponte constructum consti-
 tuit. Terram strauit, ut hominis pedibus solidum statueret pauimentū. Illam omni
 copia genereq; herbarum ac fructuum florere, ac abundare uoluit. Iumenta item
 omnia, animalia quoq; omnis generis, aliqua sub pastoribus, nonnulla syluestria
 ad corporis exercitationem: quædam cum labore possidenda, ut chariora essent:
 quædam præsto parata, ut usui humano facile suppeditarent, subiecta protinus illi
 esse. Insuper fructum omnigenum è terra paratum. Vniuersam creaturā hominis
 usui concessam esse uidit. Tantamq; beneuolētiā diuinā ac benignitatem erga
 eum prospexit, ut non contentus deus tot ei commoditates tribuisse, sed eum tan-
 quam suas delicias & ornamentum proprium eligens, in paradiso collocauerit: in-
 super angelos ei paedagogos adhibuerit. Deum postremo cum eo conuersantem,
 & eadem lingua cum eo colloquētem. Vbi igitur agnouit hominem, ubi uidit tam
 exile animal ad angelorum dignitatem à deo uocatū, & per uirtutem modestamq;
 uitæ conuersationem ad uitę perfectionem tendentem, inuidia motus, eum per insi-
 dias aggredi cogitauit: nec, dum solus erat, potuit, aut causam ullam habuit. At po-
 stquam creata est mulier, tenerum quidem animal, cui conditor teneriorē naturam
 dedit, ut paruulos humanius ac benignius educaret (Si enim mulier austerior fuis-
 set, nunquam plorantem infantem ulnis ac pectore foueret, ac cōplecteretur: nun-
 quam proprii sæpe cibi oblita, hubera sitienti tanta patientia præberet. Nunc autē
 matrū uiscera somnū sæpe à palpebris discutiunt, si quando infanti breue quid acci-
 derit) Vt, inquam, puer probe nutriatur, mulieris natura dulcior est, & humanior
 creata. Huius itaq; humanitatis occasionem nactus diabolus, facilitatem eam, quæ
 uirtutis gratia concessa erat, ad uitium cōuertit. Est itaq; inuidia diaboli proprium
 malum, quod satis exprimi nequit quod medicinam spernit. Qui caput, aut mem-
 brū aliquod dolent, medico morbū aperiunt: at qui egrotat inuidia, quid dicet? An
 gunt me proximi bona? Nam ueritas hæc est, attamen hæc quisq; uerba fateri eru-
 bescit. Quid, quæso, te affligit, propriū malum, an alienum bonum? Certe malum
 tuum incurabile. Canes enim nutriendo, mansuetos reddimus: inuidū uero & mali-
 gnū beneficio nostro deuinciendo, longè peiorē reddimus. Non enim gaudet in-
 ius quæ recipit bonis: sed tua tristatur felicitate, quod facultas tibi sit eius usui subue-
 niendi. Noli igitur in diaboli deceptionem incidere. Inuidit enim tibi, inuidit, inquā,
 quum te è paradiso expulit. Per illum sentes & tribuli, per illum sudor & exiliū prin-
 cipiū: in quod incidens, ne obliuiscaris antiquæ patriæ. Memēto nobilitatis tuę. Re-
 cordare patriæ unde excidisti. Reminiscere, quanto ille te damno mulctauit. Ne se-
 quere illum, neue cum eo commercium suscipe ullum. Bis enim te læsit. Primū quū
 te ab initio eiecit. Deinde nunc redditum tuum turbare cōtendit. Incommodū nanq;
 tibi primum intulit per mulierem. Et rursus per mulieris concupiscentiam restituti-
 onem tibi prohibet amissorum. Fornicationem excogitauit, ut regno cœlorum pro-
 hibearis. Prima iactura minimè contentus, secundas etiam excogitat uias, cursum
 nobis ad beatam uitam obstruendo: quando murus est quidam, & impedimētum

*Pardalis in ho-
minem ira.*

nobis iter facientibus, ipsi mendacium innumere sunt ipsius remore quibus nos im-
pedit. Illius sunt quasi germina, crudelitas, asperitas, avaritia, contumelia, & quæ
cunq; uerbo ueritatis repu- ant, hæc omnia sunt diaboli aduersus nos tela infesta.
Osor est hominis quoniam & aduersus deum rebellis est, primum odio habuit, de
inde & repugnauit omnipotenti, contempsit dominum, alienatus est à deo: Vbi ui-
dit hominem ad ipsius imaginem factum; quum non posset in autorem ipsum,
quem ante omnes lædere cupit, in eius imaginem suam exercuit malignitatem. Ve-
luti si quis homo, quando regem inimicum attingere non ualet, eius simulacrum
caderet. Vidi ego iam, partim audiui, res certa est, inter animalia hominibus inimi-
cissima, pardalim quandoq; in studijs hominis oculos præ ira inuadentem. Qui se-
ræ deludere furorem quærunt, hominis imaginem ei ex charta ostendunt. Illa sta-
tim furibunda eam concerpit atq; dilacerat: hoc argumento satis ostendens, quan-
ta sit eius aduersus hominem inimicitia. Sic item diabolus in dei imagine quo sit er-
ga deum odio ostendit, quando deum ipsum attingere nequit. Sic & contra nos
bellum ipsius satis ostendit, dei esse illum aduersarium, & ante omnia deum pete-
re. Ille miserum hominem ex urbe Hierusalem, in Hiericuntā deiecit: hoc est, altis
locis ad ima. Est enim Hierusalem in colle sita, Hiericus autem in ora maris. Si
quis uestrum locum uidit, scire potest rei ueritatem, quemadmodum Hiericus in
curuis Palestinæ locis recumbat: Hierusalem uero in monte longè diffusa, supra re-
liqua loca eius regionis attollatur. Itaque homo è sublimi ad inferiora descendit, ut
in latrones incideret: Et Hierosolymis tanquā securo loco exiit, ut incideret in latro-
nes solitudinē occupantes, qui eum & ceciderunt & spoliauerunt. Prius plaga, dein-
de nuditas narratur. Nam animæ plaga, peccatum. Nuditas uero animæ, immor-
talis amictus est ereptio. Peccatum nanque, gratiā per baptismi regenerationē no-
bis datam abolet. Fornicatio plaga est adulterium alia plaga, alia inuidia, libido alia
plaga, avaritia item alia: quodlibet horū plaga est a latronibus, hoc est, dæmonibus
nostris, ad culpam ministris, nobis inflicta. Post plagas uero spoliatus est. Si autē
corporea fuisset uestis, prius spoliassent, deinde plagas addidissent, ut uestis serua-
retur. Nunc autem plagæ præcedūt, ut planè discas, quemadmodum culpa, gratiæ
priuationē atq; amissionem præcedit, quæ nobis per humanitatem domini nostri
Iesu Christi data est: Cui gloria & imperium in æterna secula. Amen.

*Plagæ ante
spoliationē spi-
ritualium.*

IN QVADRAGINTA MARTYRES.

vis modus aut quæ satietas martyrum memoriam prosequendi erit, illi
præsertim, qui eorum amore ac charitate magnopere tenetur: Nam
honor in bonos à conseruis collatus, beneuolentiæ significationem a-
pud communem dominum habet. Palam est enim, quemamodum is
qui generosos homines ac fortes cum honore exceperit, in simili si forte contingat
occasione, imitari non dedignabitur. Venerare igitur legitimè martyres, ut agre-
giæ tuæ uoluntatis te testem adducas, ac demum sine persequutione, sine igne,
sine uerberibus ac plagis, eodem cum illis pramio dignus habearis. Nobis ho-
dierna die non unum propositū est celebrare, neq; duos, neq; decem, sed uiros qua-
draginta: qui unam in diuersis corporibus animam retinentes, in una conspiratio-
ne & concordia fidei, eandem erga res arduas constantiam, & pro ueritate stabile
propositum

A propositum ostenderunt. Omnes inter se similes, pares sententia, pares certamine,
 Quamobrem & parem coronæ gloriæ sunt promeriti. Quæ digna laus, quæ ser/
 monis copia his poterit adhiberi? Non enim linguæ quadraginta ad prosequendā
 talium uirorum uirtutem sat fuerint. Nec solum multitudo tanta, phalanx milita/
 ris, cuneus insuperabilis, equæ & in bellis inexpugnabilis, ac in laudibus inenarrabi/
 lis. Sed horum unus tantum, si legitime fuerit oratione commendandus, nostram
 facile uim ingenij sermonisq; facundiam superabit. Igitur in medium eos per com/
 memorationem adducentes, ad communem omnium hic astantium utilitatē con/
 stituere, palamq; omnibus, quemadmodum in pictura, fortia illorum facta redde/
 re conabimur. Nam magnifica in bellis gesta, & oratores sæpenumero, & pictores
 pulcherrimè demonstrant. Hi oratione, illi tabulis describentes atq; ornantes: am/
 boq; plures ad fortitudinem imitandam inducentes. Quæ enim sermo historiæ per
 inductionem præbet, eadem & pictura tacens per imitationem ostendit. Sic & nos
 martyrum uirtutem commemorantes, uos astantes excitabimus, ac uobis sub aspe/
 ctum ipsorum facta reducentes, eos qui sunt animo aliquantulū generoso, ac ipsis
 uoluntate propinquiore, facile ad imitandum accendemus. Hæc est enim mar/
 tyrum uera laus, alios ad eorum uirtutem æmulandam inuitare. Non enim encomi
 orum legibus, aut eorum quæ in genere demonstratio reperuntur, sermones de
 sanctis ullo modo seruiunt. Quoniam qui laudant cæteros, ex mundi huius rebus
 materiam usurpare solent: quibus autem mundus crucifixus est, quomodo ex eo
 quicquid quod ad laudem faciat, mutuari poterit? Non erat his sanctis una patria,
 alius aliunde uenerat. Quid igitur, sine patria dicemus eos? aut orbis ciues? Sicut e/
 nim in symbolorum collationibus, quæ oblata sunt communia existunt omnium
 conferentium: sic & in his beatis cuiuslibet patria communis omnium erat: & omnes
 e diuersis terrarum locis tanquam ex uno duxerant omnia communia. Sed quid o/
 pus terrestres memorare patrias, cum liceat quæ iam illis uera patria sit nōsse? Pa/
 tria igitur horum martyrum, dei ciuitas est, cuius autor atq; cōditor ipse deus. Hæc
 est superna Hierusalem, quæ libera est, quæ est mater Pauli & omnium ei similium.
 Genus autem humanū aliud aliq. Genus uero spirituale unum omnibus omnino.
 Communis namq; eis pater deus, & fratres omnes non ab uno & una descenden/
 tes, sed ex adoptione spiritus in unam concordiam inter se per charitatem conueni/
 entes. Chorus paratus, conuentus maximus eorum qui ab initio deum laudant: nō
 sigillatim cōgregati, sed cumulati dispositi. Quis autem dispositionis modus? Hi
 magnitudine corporis, & ætatis flore, ac uirtute, cæteris omnibus præcellētes, ad mi/
 litares ordines regendos promoti sunt. In tantam quoq; imperatoris dignationem
 uenerunt, ut ob bellorum experientiam & animi fortitudinē, primas apud eum ob/
 tinerent. Vbi uero iniquum præconium, edictumq; omnibus denuntiavit, nequis
 Christum profiteretur, propositaq; omnia pœnarum genera cōfidentibus: multa
 quoq; à iudicibus iniustis ira & feritas prodit: multæ tendebantur ubiq; insidiæ,
 doli, delationes: ignis insuper paratus, ensis in promptu, crux affixa, bothrus, rota,
 flagella. In tanta igitur fidelium turbatione, nonnulli, fugiebant, aliqui succumbebāt,
 aliq; fluctuabant quidem ante certamen solis minis abstergebantur: aliq; ubi coram
 uidebant intentatos cruciatus, consternabantur: aliq; certamen ineuntes, deinde usq;
 ad finem laborum durare nequeuntes, pugnam ac periculū detrectabant: & uelut

Martyrum
 laus uera.

in pelago naufragantes, quæ uirtute patientiæ parta multorū annorū secum in nauem uehebant, per impatientiam amiserunt. Tunc igitur hi quadraginta inuicti & generosi Christi milites, cum præfectus imperatoris literas ostendisset, & obedientiam requireret, libera uoce, audacter ac fortiter, nihil ex ijs quæ uiderant exemplis ex-pauescendo, sed minas omnes contemnendo in medium procedentes, sese Christi-anos esse fassi sunt. O beatas linguas, quæ sacram illam uocem emis(er)unt, quæ ær-quidem excipiens sacer est factus, angeli audientes plaus(er)unt, diabolus uero cum-dæmonibus magnam accepit plagam, dominus postremo in cælo descripsit. Igi-tur horum quilibet in medium procedens: En, ait, Christianus sum. Et uelut in sta-dijs qui ad certamen prodeunt, dicunt sua nomina, & in locum pugnae describun-tur: sic & hi tunc nobilitatis generisq; ac dignitatis propriæ obliti, tantum seruatoris sui professi sunt nomen, quod omnes ordine fecerunt. Ex quo facta est omnium una appellatio. Non enim talem ac talem, sed Christianos omnibus se clamantes. Hoc itaq; cernens præfectus, anxius ac dubius erat, an blandis uerbis uel potius minis eos ad obtemperandum deduceret. Primum quidem ipsos, si quo modo à pietate obstinata posset auertere dulci aggreditur sermone: Nolite, inquit, iuuenes ætatem perdere uestram, neq; intempestiuam mortem cum dulci hac & amena uita com-mutare. Absurdū nanq; eos, qui in bellis sunt assueti fortia gerere facta, morte præuorum hominum perire. Post hæc pecuniam pollicebatur, honores ex Imperator-re, dignitatesq; ac ordines militiæ primos offerebat. Cum his rebus nihil profice-ret, aliud genus aliumq; modum tentauit: plagas, mortes, pœnas intolerabiles ostendit. Et hic quidem talia. Martyres uero qualia? Quid, inquiūt, muneribus tuis nos demulcere studes dei hostis ut discedamus à deo uiuente ac dæmonibus per-niciosi seruiamus. Putasne tantum te daturum, quantum eripere contendis? Tua respuo dona, quæ nocumentum mihi conciliant, non accipio honorem unde mihi nascetur ignominia. Pecuniam da quæ permaneat ac continuo duret, gloriam quæ semper floreat. Me imperatori uis facere familiarem, sed me à uero rege alienare quæris? Quid enim hæc minima, quæ tu uocas magna, ex mundo polliceris: cum mūdus uniuersus à nobis despiciatur? Non sunt omnia quæ uideri possunt spei par-ria, quam continuo retinemus. Vides hoc cælum, ut aspectu pulchrum, ut ma-gnum: & terram quanta est, quòtue in ipsa mirabilia? Nihil horum iustorum felici-tati ac beatitudini æqui parari poterit. Illa nanq; uelociter transeunt, hæc continuo durant. Vnam tantum iustitiæ palmam expecto, circa unam gloriam quæ in re-gno est cælorum, sollicitor. Honoris superni cupidus sum, pœnas uanas gehennæ metuo. Illius ignis mihi formidolosus. Nam ignem eum quem uos nobis intentatis, conseruus est. Nouit & ipse uereri eos qui idola contemnunt. Sagittas infantiū uestras plagas existimamus. Corpus enim cædis, quod eò clariorem assequetur glo-riam, quo magis tibi resistet. Si uero defecerit eò citius à iudicibus uiolentis solu-tum abscedet, qui quoniam corporum dominum accepistis, etiam animabus domi-nari contenditis: & nisi deo nostro præferamini, non secus indignamini, quàm si ad extremum usq; à nobis uituperemini, & hac ratione horrenda hæc supplicia inten-tatis, ut pietatem nostram culpabilem reddatis. At nacti estis nō meticulosos, neq; huius uitæ cupidos, nec qui facile consternantur. Pro charitate proq; fide in deum & in rota poni, & cruci affigi, & flammis uri, ac omnibus demum modis torqueri parati

parati sumus. Vbi uero hæc audiit barbarus ille ac superbia tumidus, audaciam ac loquendi libertatem minime ferens furore percitus modum considerare cepit, quo mortem eis acerbissimam prolixamque pararet: inuenit tandem. Audite itaque rem quam duram sit commentus. Animaduerso ille regionis naturam salebrosam, & collibus præruptam esse, ac brumæ tempus instare: obseruauit in qua maxime parte frigus uehemens, ac boreæ flatus horridior esset. Iussit omnes nudos sub dio in media ciuitate congelando mori. Nostis autem fratres dilectissimi omnes, qui hyemis horrores estis experti quod sit genus hoc pænæ. Non enim nosse licet, nisi ipsi qui exemplis similibus periculum fecerunt. Corpus in primis frigore prostratum, primum in pallorem concreto sanguine uertitur: deinde turbatur & fremit, dentes fremunt, uenæ contrahuntur, adeoque & totum corpus constringitur. Dolor insuper quidam acutus, & labor inenarrabilis per medullas penetrans, intolerabilem facit sic frigore concretis dolorem. Deinde in acutum tendit, ut ab igne, cum summa crematur. Ab extremis namque corporis partibus consequens uapor, & ad interiora accipitiora confugiens, quædam unde absistit mortua relinquit: nonnulla uero ad quæ tendit doloribus afficit morte paulatim procedente. Igitur sancti dei sub dio per noctem in stagno quodam iussi sunt, quod pro moenibus ciuitatis erat: ac per brumam ita glacie concretum apparebat, ut equis peruium & accolarum pedibus tritum esset. Aquæ uero solitum non retineret cursum, earumque natura mollior in lapidis duritiem concreveret. Boreæ namque mordentis spiritus animantia omnia iuxta uersantia interimebat. Hic itaque audito damnationis iussu, martyres, considerate quanta fuere constantia: qui loco cum summa lætitia conspecto, ultimum nuditate amictum alacriter reiicientes, per frigus ad mortem properarunt: non tanquam ad supplicium, sed ad gloriosissima spolia rapienda, se inuicem hortando descendentes. Non enim, inquit, amictum exuimus, sed ueterem hominem, concupiscentiæ deceptione corruptum deponimus. Gratias agimus tibi domine, quod cum isto amictu simul & peccatum exuere licet: quoniam ob serpentem eum induimus, ob Christum uero exuimus. Relinquamus hunc amictum propter paradysum quam perdidimus. Quas domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum seruo, si ea quæ passus est dominus subeat? Nos causa sumus ut illi uestis detraheretur, longe magis quam militum audacia, qui eam diripere ac sortiti sunt. Durum profecto frigus, sed dulcis paradysus. Affliges glacies, sed delectabilis requies. Breui tempore durantes, sinus Abraham nos perpetuo fouebit. Vnam noctem cum quo sempiterno commutabimus. Incendatur frigore pes, ut cum angelis continuo saltet. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in deum attollendi. Quot enim nostri commilitones ceciderunt, fidem mortali regi seruantes? Nos pro fide in uerum deum seruanda hanc uitam non proiciemus? Quot item malefici homines mortem tulerunt in scelere deprensi? Nos uero pro iustitia mortem non subeamus? Ne obsecro commilitones emolliamur, neu terga diabolo demus. Quando semel mori oportet, moriamur ut uiuamus. Fiat sacrificium nostrum coram te domine: & uelut hostiæ uiuentes tibi placentes, nosmet hoc sæuo gelu immolantes abs te recipiamur. Pulchrum quidem sacrificium, pulchra oblatio, pulchrum holocaustum: non quidem per ignem, sed per frigus absumptum. Hæc igitur & his similia credibile est inter se dixisse, ac communem laborem in domino solatos esse. Veluti quandam in bello custodiam

Frigore cuncti

Martyrū gratias
tamen actiones

*Quadragesima
rij celebritas.*

*Custos marty-
rum martyr fit*

*Templum Cae-
saree his xl.
martyribus di-
catum.*

instruentes, eam noctem sauos cruciatus sustinendo atque algendo praterierant, e
tantum spe certa gaudentes, & hostem continuo deridentes. Vnum erat omnium
uotum: Quadragesima in stadium intrauimus, totidem domine coronas tribue. Nō
desit numero, nec unus quidē. Pretiosum est tēpus, quod quadragesima dierū ieiunio
ornasti, per quod diuina lex in orbē transiuit. Quadragesima itē dierū ieiunio Helias
dominuū exquirens uidere meruit. Et oratio quidē eorū talis. Vnus ex eorū numer
ro, inde per animi inconstantia subterfugiens, mœrorē socijs maximū reliquit, nec
propter ea dominus eorū uota inania permisit esse. Nam propē aderat quidā, cui
eorū custodia credita est in gymnasio quodā ē uicino, à frigore seruatus, & exitū rei
expectans, paratusq; martyres, si qui fugerent, ut eis dare pollicitus fuerat, in laua
cro quodā aque calide quod iuxta sitū erat, excipere ac seruare. Res à p̄fecto astu
tē fuerat excogitata, talē uidelicet inuenire certaminis locū, in quo paratū damna
haberent refugium, ut omnē cœpti propositi constantiā amitterēt. Sed hoc martyrum
patientia clariore reddidit. Non enim qui cogit est constans, sed qui liber & in oble
ctationis copia dura pati potest, is demū cōstans ac patiens est. Custos itaq; dū hos
obseruaret, quosdā ē cœlo descendentes angelos, ac coronas singulis martyribus
uno excepto distribuentes aspexit. Is autē quem indonatū illi reliquerunt, ac honori
bus cœlestibus indignū iudicauerunt, ea repertus est animi mollitie atq; inconstan
tia, ut statim laboris tolerantia desperans, ad hostes transfugeret, miserabile pro
fusus spectaculū, miles trāsuga, uir fortissimus captus, Christi ouis à lupo direpta:
& quod miserabilius, à uita perpetua cœlestiq; excidens: neque hac postremo diu
gaudens. Nam ubi calidam attigit aquam, corpore quod glacie torpebat dissoluto
statim interiit. Custos uero qui prodigiū hoc uiderat, ubi illum fugientē conspexit, &
relictis omnibus sese in eius demisit locū, ac unā cum sanctis illis uocē emisit: Chris
tianus & ego sum. Itaq; cum eius subita mutatione stuporē illis incuteret: & nome
rum impleuit, & mœstos ob sociū amissum sanctos cōsolatus est: eos imitādo, qui
in acie prima ubi forte aliquis ceciderit, statim ordini aliū restituunt ac surrogant, ne
proximi incōmodum patiātur. Talem igitur ipse se gessit. Vidit miracula cœlestia,
agnouit ueritatē, ad dominū confugit, cum martyribus annumeratus est. Exemplū
est apostolorū imitatus. Abijt Iudas, Matthias est surrogatus. Imitatus & Paulū,
qui heri persecutor, hodie factus est euangelizator. Superne & ipse uocatus, nō ab
hominibus neq; per homines. Credidit in nomine domini Iesu Christi. Baptismū
suscepit, non ab ullo, sed à propria fide: non in aqua, sed in proprio sanguine. Cum
uero primū illuxit, adhuc spirātes, igni traditi sunt, ac cineres in fluuium proiecti, ut
per omnē creaturam eorum trāsiret certamen. In terra primū exerciti, deinde in aē
re sub dio durauere: postremo igne crematos aqua excepit. Horum est ergo uera
uox illa: Transiimus per ignem & aquā, & eduxisti nos in refrigeriū. Hi sunt qui
nostram obtinentes regionē, quasi quædam turres cōtra aduersariorum incursum
refugium exhibent. Nec uno in loco sese clauserunt, sed in multis locis hospitio rece
pti, multorū patrias ornauerūt: nec tamē separati, sed inter se cōmixti: si in singulos
iplos diuideris, propriū numerum non excedunt: si uero in unum cōgregaueris, qua
dragesima nihilominus erunt, ac ita ut ignis natura permanent: Nam ille & ad pro
gredientem transit, & totus est apud habentē: Sic hi quadragesima sunt unum, & o
mnes apud singulos. Beneficium igitur hoc fratres dilectissimi, gratiam hanc mi
nimē

animè deficientem, ex deo obtinemus: Paratum est hic Christianis auxilium, Ecclesia uidelicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium deum. Sape operam dedistis, sæpe laborastis, ut unum pro uobis orantem inueniretis: quadraginta sunt hi, unam orationis emittentes uocē. Vbi enim sunt duo uel tres in nomine domini congregati, ibi deus est. Vbi uero quadraginta fuerint, quis dubitet deū esse præsentē? Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat: qui rursus latatur, hos oret. Hic ut à malis liberetur, ille ut duret in rebus latis. Hic mulier orans pro filiis auditur: peregrinanti uiro reditum incolumē, agrotanti uero salutē implorat. Cū his ergo martyribus nostras effundamus preces. Adulescētes suos coæuos imitentur, patres taliū esse filiorū parentes exoptent, matres exemplū matris optimæ spectent. Nam unius illorū mater alios iam penè frigore cōsumptos aspiciens: suū uero filiū, ob uires aliquantulū ualidiores, & aduersus dura constantiā, adhuc uiuū: & permittētibz lictoribus, uitæ cōsulere ualentē: ipsum proprijs accepit manibus, ac curui in quo reliqui iacentes ad pyrā ferebantur, apposuit martyr is uera mater. *Martis uirile facinus.* Non em̃ lacrymā indecorā effundere, aut aliquid humile loqui, uel indignū agere uisa est. Sed ò nate, inquit, perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne à chorea deferaris, nè ue inferior alijs domino appareas. O matrē felicē, ò bonæ radicis bonū germen. Ostendit generosa parens, quēadmodū pietatis institutis eū magis quam lacte educauerat. Et hic quidē sic nutritus, sic elatus est à pia genitrice. Diabolus uero his uisis, præ uerecundia discessit. Frustra nanq; omnē propè creaturā nouerat, & tamē omnia à uirtute martyrum superata uidit. Nox horrida & uetosa, tempus anni frigidissimū, corporea nuditas, patria borealis. O sanctū chorū ò sacrum ordinē, ò cuneū inexpugnabilē, ò cōmunes generis humani custodes, optimi curarum socij, precū ac uotorū inuicē suffragatores, legati apud deum potētissimi, astra mundi, flores ecclesiarū: uos non terra cōtexit, sed cœlū excepit. Apertę sunt uobis paradisi portę, dignū profectò exercitibus angelorū, patriarchis, pphetis, & iustis omnibus spectaculum. Viri ætate florentes ac pares, uitam alacriter despicientes, supra parentes ac filios deum amantes, in ipso uitæ flore existentes, temporariam hanc uitam contempserunt, ut in membris suis deum reciperent, mundo simul & angelis, & hominibus spectaculum facti, mcestos erexerunt, dubios in fide confirmauerunt, pijs desiderium auxere: unum omnino pro pietate omnes trophæum erigentes, una iustitiæ corona ornati fuere: In Christo Iesu domino nostro: Cui gloria & imperium nunc & in æterna secula. Amen.

IN GORDIUM MARTYREM MILITEM CAESARIENSEM.

Naturę lex apibus innata fratres dilectissimi, ut nisi rex prius agmē præcedat, ab aluearibus nusq; discedant. Vos autē dei populū, cū nunc primū ad martyres tanq; ad flores cœlestes exeūtes, & huc frequētes cōuenire uiderim, quo id duce feceritis exquiro. Quis ingentē hūc estum excitauit? Quis hyemalem hāc tristitiā in uernā serenitatem cōmutauit, ut populus ex ciuitatis edificijs, tanquā ex apū aluearibus hilaris egressus, ad suburbanū decus præclarūq; martyris stadiū cōflueret? Quoniā igitur & nos, infirmitatis nostrę oblietos, celebritas martyris excitauit, age & ipsi quoque quantum uoce contendere licet, ueluti bombantes apes uernantibus floribus circumfusæ, præclara ipsius gesta personemus: rem quidem piam agentes, simul & gratam ijs qui ad sunt. In laude

namque iusti populus letabitur. Salomonis lectio nobis nuper recitata, quidnam per lac-
tentē huiusmodi prouerbij sensum sibi uelit, mecū ipse cogitabā: an forte dicat, quod
populus oratione magnifica, ac planē culta rhetoris cuiusdā potentis quę auditorū
aures demulceat, oblectet: præterea sermonis ornatū, rerum quę inuentionē, ac dispo-
sitionē elegantē exoptet. Quod profectō mihi ueri simile nō uidetur, cum ipse nus-
quam huiusmodi dicendi genere usus fuisse inueniatur. Nam & sanctorū memo-
rias, orationis & eloquentiæ fūco prosequi, non fas erat admonere, illi præsertim,
cuius scripta sermone simplici, nulloque stili apparatu cōspiciuntur. Quis ergo illorū
uerborū sensus? Is uidelicet, quod populus spirituali lætitia gaudet, si eorum tantū
admoneatur quę iusti patrarunt, atque inde ad emulationem recte factorum, ab his,
quę audit accenditur. Illorum enim qui in fide claruerunt historia simplex, uelut
lucem quandam dei cultoribus ad uirtutis iter ostēdit. Quāborem cum in sacris
uoluminibus Moſis uitā, morumque lenitatem nostrę naturę magnopere optatam
narrante spiritus sancto audimus, statim emulamur. Quod si reliquorū facta uiro-
rum eloquentiæ floribus ornantur, sanctis tantū ad ea quę maxima gessere demonstra-
da, sat fuerit oratio simplex. Itaque dum uitam eorum qui in pietate conuersati sunt
exponimus, dominum cum primis per seruos suos glorificamus, deinde & iustos
ipſos testimonio eorum quę ſcimus celebramus, & populum per auditum recte sa-
ctorum ex hilaramus. Ioseph dum audimus aut legimus uitā, illius assequi castita-
tem magnopere cupimus. Si uero Samsonis narratur historia, ad illius imitandam
fortitudinem accendimur. Sacra igitur schola, præcepta rhetorum aut instituta nō
sequitur: nudam rerum expositionē pro encomijs habet, quam & sanctis, ac nobis
satis esse existimant. Illis quidē ad uirtutis eorū præconium: nobis uero ad imitatio-
nis gloriam atque formam. Encomiorū namque lex est patrię dignitatem ostendere,
generis originem ex alto repetere, educationis incunabula diligentius referre. No-
strum uero dogma hæc tanquam superuacua dimittit: & quę sunt propria, ac uer-
nacula sectatur. Quidnam ego sum melior, si mea ciuitas olim magna bella gessit,
aut de hostibus triumphauit? Si eadem optimo sit in loco sita, æstate ac hyeme, cœ-
lique temperie fruatur? Si fertilis est uiris gignendis, si ager pascendo pecori sufficiat?
Si meliores nutriet equorum greges quā usquam reperiātur? Quid, inquam, ista?
An ad uirtutē cōmendatiores nos reddere possunt? Nos ipsi profectō decipimus
si in montis cacumine constituti, nubes nos transcendere, ac sublime cœlum nobis
cedere uidentes, hac de causa nobis aliquid accedere existimamus. Ineptum insur-
per, si sanctis, qui res orbis uniuersas contempserunt, his esse opus commendatio-
nibus putamus. Igitur nostri tantum causa profectus, sat fuerit illorū celebrare me-
moriā. Non enim nostris indigent laudibus ornari, sed nos ipsorum uitę historia
& cōmemoratione, imitationis gratia indigemus. Quemadmodū enim ex igne na-
turaliter emicat splendor, ex unguento quoque præstanti diffunditur odor: sic & san-
ctorum cōmemoratione gestorū, ad omneis prouenit utilitas. Fuerit haud modici
momenti eorū quę olim gesta sunt ueritatē exacte tenere. Nam obscura quædā fa-
ma, uiri huius præclara facta cōseruans, ad nos usque uenit. Quāobrem pictoribus re-
ctē cōparabimur. Illi em̄ cū ex imaginibus imagines depingunt, uti par est, à primæ
forma plurimum recedunt. Nos item cum rerū gestarum aspectu caruerimus, ual-
de metuendum, ne dicendo rerum ueritatem atteramus. Verum quando eius ho-
die festum

Sanctorū me-
moriā non illo-
rum sed nostri
causa celebra-
dam.

die festū celebramus, qui in huiusmodi die certamen pro Christi nomine subiit, *Gordij martyris historia in* quantum ex eius historiae notitia deprehendere licebit, enarrabimus. Fuit hic martyr *ium.* beatissimus ciuis noster Casariensis: ex quo non mirum, si nostrae mentis affectus ad eum potissimum dirigitur, quod profectò ad uerum ac domesticum nobis facit ornamentum. Nam sicut arbores quæ bona ferunt poma, propriae bonitatis laudem nutrienti tribuunt humo: sic iste ex nostrae urbis prodiens utero, ad summūq; gloriae culmen euectus, patriæ quæ eum produxit atq; aluit, honorem gloriosissimi martyrii tribuit. Lucunda nempe sunt quidem & externa poma, modo sapore delectant: sed longè nostro gratiora gustui propria quàm peregrina, præterquam quòd & gloriam quandam nobis conferre uidentur. Militiam exercuit, in qua locum admodum insignem tenuit, ita ut centū milites eius imperio parerent: quodq; animi uirtute & corporis uiribus præcelleret, cunctis inter ordines militibus præstantior habebatur. Ea sanè tempestate, cum tyrannus impius qui tunc imperitabat, in Christianum nomē uirus suæ feritatis effunderet, manumq; deo inimicam aduersus ecclesiam exerceret, tota urbe præconis tuba sonabat, toto foro & per cōpita tyrannicum promulgabatur edictum, ne quis Christum adoraret. Qui uero contra iussa faceret, morte plecteretur. Idola proponebantur adoranda omnibus lapideaq; ac lignea hominum simulacra pro uero numine colenda, & si qui recusarent extrema intentabantur. Confundebatur tota ciuitas, quæ rei nouitate attonita, tota tumultuabatur: Christianorū domus singulae uastabantur: Innocentiū faculcrates diripiebantur. Fidelium & ingenuorū corpora, carnificum manibus discerpebantur. Matres familiās per uicos trahebantur. Nulla iuuenum commiseratio, nulla senū reuerentia erat. Infantes noxijs ac maleficis digna patiebantur. Cōplebantur supra modū carceres, domus insignes & opulente uacuabātur. Pleni saltus, plena perfugis loca deserta: ob unū tantū crimen, quòd Christū colerēt. Prodebat patrē filius. Pater filiū accusabat. Frater aduersus fratrem insaniebat. Seruus domino insultabat. Adeò diabolicis artibus hominū animi affecti tenebantur, ut uelut in tenebris agentes, sese minimè cognoscerēt. Præter hæc aut, domus orationis prophætorū manibus uastabantur, aræ sanctissimæ eueriebantur, nec erat oblatio ulla, nec thymiama. Diuinæ rei nullus iam locus erat amplius relictus. Cuncta inæror ingens ueluti diffusa caligo occupabat. Sacerdotū collegia fugabantur. Sacer omnis conuentus cladem insolitā expauescebat. Dæmones uero tripudiabant, & nidore ac sanguine uictimarum infecta cuncta dabant. Hæc igitur exempla crudelia cum Centurio generosus conspiceret, tantorum malorū exitū præueniens, abiecto militiæ baltheo, sponte sibi exilium delegit. Itaq; relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, seruis, propinquis, amicis, uoluptatibus, & rebus alijs, quas ceteri maxime appetere, ac magno studio parare solent, ad uasta deserta & hominibus inuia loca contendit: longè secum melius agi putans, si in ferarum recessibus, quàm inter idola uana cum hominibus habitaret. Heliae prophetæ secutus exemplū: qui cum Sidoniorum conspiceret impietatem quotidie inualescentem, in montis Oreb speluncā secessit, ac sese ab omni humana conuersatione, ut deum quæreretur ac uideret, abdicauit. Vidit tandē, quantū fas est homini mortali. Eodē modo noster Gordius spretis omnibus, urbanos fugiens tumultus, fori clamorē, magistratū ambitionē, tribunaliū fastū, obrectatores, euentes, uendentes, peierantes, mentientes, mimos,

mimos, scurras, ceterosq; huiusmodi generis homines, quibus magnæ urbes re-
 fertæ sunt, multosq; secū tanquā magnæ naues alligatas puppibus cymbas per æ-
 quora trahūt. Insuper visu audituq; ac animo à uitijs purgato & libero, deū ipsum
 contēplando uidere meruit: tū magna discere mysteria, quæ nō ab hominibus, nec
 per homines fuit edoctus, sed magno usus præceptore spiritu ueritatis. Quamobrē
 secū meditans, q̄ sit fallax & inanis uita humana, ac somnī phantasmatis æquipa-
 rāda, in supernæ illius uocationis amorē exarsit: ac ueluti fortis athleta sese ieiunijs,
 uigilijs, orationibus, studijs demū diuinæ eruditionis probē exercitātū & ad certa-
 men instructū animaduertens, hunc maximē diē obseruauit, in quo frequēs ciuitas
 uisendo equestri spectaculo erat intenta: quod hoc in loco ea tēpestate, in Martis,
 seu potius furentis bellorū dæmonis, honorē celebrabat. Populus omnis ex edito
 spectabat, nec ullus deerat, nō Iudæus, nō gentilis, nō itē Christianorū multitudo,
 quæ negligenter uiuebat, & cū uanitatis concilio cōmixta sedebat: non declinans cō-
 uētus malignantiū, sed & ipsa tum equorum cursum & aurigarū agilitatem specta-
 bat. Serui eo die ab opere liberi. Pueri ē scholis spectatū currebāt. Fœminæ prosti-
 tutæ ac ignobiles aderant. Plenū erat stadiū, & omnis iam turba cōfederat, equestre
 certamen uidere intenta. Tunc magnanimus ac fortis heros per montis cliuū in
 theatrum properans, non populū horruit, non quā hostilibus se manibus trade-
 ret pensitauit, sed corde intrepido & animo exelso quasi quædā continua saxa, aut
 arbores multas, eos qui circa stadiū sedebant prætercurrens, in medio constitit sta-
 dio, cōplens dictū illud, Iustus ut Leo confidenter agit. Quid plura: adeo intrepido
 excelsq; animo fuit, ut cū in eminentiore theatri parte staret, ingenti uoce, quā qui
 audierunt extant adhuc aliqui, exclamauerit, & clare illud Apostoli ad Romanos
 dixerit: Ecce inuentus sum ab ijs qui me nō quærunt: his qui me non interrogabāt
 palām apparui. Quibus sanē uerbis se in eum uenisse locū significauit minime coar-
 ctū, sed ultrō se ad certamen ex hibuisse: seruatoris exemplum secutū, qui cum per
 atram noctē minime uideretur, se Iudæis manifestauit. Omnīū igitur oculos statim
 in se conuertit. Erat enim aspectu horridus, & quod montana diu incoluerat squa-
 lenti capillo, barba promissa, ueste obsita, corpore toto aridus, pera præcinctus, ba-
 culo innixus. Quæ sanē omnia horrorem quendam uulgo aspicienti incutiebat, si-
 mul & eum illustrem magnopere reddebant. Vbi autem quis esset, cognitus fuit,
 gentiliū simul & Christianorū clamor est ortus: his quidem ob gaudium sui
 commilitonis exultantibus, illis uero qui ueritati repugnant iudicis animū ad eius
 cædem accendentibus & iam ad mortē condemnantibus. Igitur clamor atq; tumultus
 omnia complebat. Equos, currus, aurigas, iam despiciebant. Frustra rotarū stri-
 dor aërem uerberabat, nullus aliud quā Gordium uidere malebat, nullus quā
 Gordiū uerba sonantē audire studebat. Totum deniq; theatrum murmure more
 uenti per aëra sonantis perstrepebat & equorum cursum superabat. Vbi uero per
 præconem silentium imperatū, conticuere buccinæ, sopiæ fistulæ, uaria musicorū
 instrumenta siluerunt: Solus aspiciebatur Gordius, solus audiebatur. Hinc ad præ-
 sidis tribunal qui tum in eodem loco sedebat, certamenq; instituebat confestim ad-
 ductus & ab eo quisnam aut cuias esset interrogatus, & patriam & generis & digni-
 tatis locum quē tenuerat: præterea fugæ causam ac reditus pariter enarrauit. Reuer-
 sus sum, inquit, palām ostendens, quod tua edicta nihil omnino curo, sed Iesum
 Christum

Christum spem meam, meumq; præsidium profiteor: cumq; acceperim te reliquos
 homines crudelitate superare, hoc sanè tempus explendo meo uoto maximè ido-
 neum sumpsi. His sanè uerbis uelut ignis ira præsidis accesa, quicquid in eo furoris
 erat in hunc subito conuertit. Præsto sint, inquit, lictores, flagella, plumbatæ, corpus
 rotis scindatur, in equuleo suspendatur, omne tormentorū genus excogitetur: Fero-
 ces adsint feræ, igni tradatur, gladio feriat, in altū deiciatur barathrū. Verū parua
 hæc omnia uiro execrando, digno qui non una tantū morte intereat. Quin, inquit
 Gordius, damnū profectò me facere uideor, si sæpe uarijsq; modis extingui, uari-
 aq; pro Christo pati supplicia nequeo. At ille his magis irritatus uerbis, magisq;
 se lædi ac spèrni ob talem loquendi licentiam existimans, naturali eius feritati uehe-
 mentior accessit impetus: ac eo truculentior fiebat, quo ille constantior in cōtemnen-
 da pœna uidebatur. Cum nulla tormentorum ratione, nullis armis à cœpto propo-
 sito auerti posset, quin in cœlum oculos attollens, sacra psalmorū carmina decanta-
 bat: dominus mihi adiutor, nō timebo quid faciat mihi homo. Et rursus: Non time-
 bo mala, quoniā tu mecū es. Et alia istis germana, quæ de factis promebat uolumi-
 nibus, ad animū cōfirmandū, & in proposito perseverandū maximè facientia. Tan-
 tumq; absuit, ut intētatas horreret pœnas, ut eas ultrò in se prouocaret, supplicijq;
 moras uehementer increparet. Quid, inquit, tardatis? Quid statis? Corripite cor-
 pus, membra frustatim cadāt: Deniq; quodcunq; de me supplicium uolueritis, su-
 mite. Nolite mihi beatā spem inuidere. Quanto em̄ mihi plus tormentorū accesser-
 rit, tanto plus referam præmiorū. Res enim in hac uita aduersæ, nobis apud deum
 perpetuā pariunt uoluptatē. Si uulnera mille ac cicatrices patimur, in resurrectione
 splēdido induemur amictu. Pro cōtumelia atq; ignominia, palmas coronasq; asse-
 quemur. Pro uinculis & carcere, per ampla paradisi spatia læti uagabimur. Pro accu-
 satione demū atq; iniqua cōdemnatione, gloriā ex deo & angelis referemus. Minæ
 uestre semina mihi sunt diuina, unde immortalitatē perpetuāq; gaudia metā. Cum
 tandē uir beatus hac seueritate à fide obstinata auerti nō posset, alia tūc uia præses
 est aggressus. Illecebris & omni lenitate contaminare conatus est, cū præsertim dia-
 bolus hac uti soleat arte, ut timidos metu perterreat, fortes leniat atq; palpet. Quod
 imitatus præses, ubi illū rebus terribilibus non flexit, dolis ac placabilitate circūue-
 nire quærebat: quamobrē magna se daturū spondebat, quorū alia tūc haberet, alia
 imperatorē daturū ei affirmabat, locum inter milites illustrē, facultates, opes quic-
 quid deniq; animus cuperet. At ille nec sic quidē uictus, præsidis insaniam ridebat,
 qui cōpensare dignū aliquid supernis sedibus existimaret. Impius ille tunc laxatis
 iræ habenis furore percitus, ensē uagina diripit, lictorē corā astare iussit, & manu
 & lingua nefanda ad uiri damnationē se accinxit. Ad tribunal omnis theatri multi-
 tudo conuenit: reliquus uero populus, qui adhuc in urbe fuerat, prorumpens, ad
 hoc nouū properauit spectaculū, q̄ & angeli & homines uerebant, demones uero
 perhorrebāt. Quid plura? Cōcurrentibus eò cūctis, urbs penè uacua facta est, flu-
 minis instar tota incolarū multitudine extra urbē ad locū martyrij cōfluente. Ma-
 tres familiās nobiles, ignobiles properabant, domus sine custodibus relictæ, taber-
 næ negotiatorū desertæ, in foro uenalia disiecta iacebāt. Ex hoc tantū urbs tuta, q̄
 omnibus extra mcenia egressis, nemo intus remāserat, qui nefas aliquid perpetrare
 posset. Serui ministerio neglecto, auidi spectandi erāt. Qui etiā publico nō fuerant
 adfuerant

adfecti, ad uirum hunc adcurrerant. Virgines tunc primo extra domos prode-
 untes, marium uultus conspexere. Valetudinarij ac senes ipsi quoque extra muros
 contendebant. In tanto itaque ciuitatis concursu, beatum Gordium alteram uitam
 iamiam per mortem corporis spectantem atque tenentem, necessariorum amicorumque
 turba circumstibat, amplectebantur, oscula dabant, demum flentes adhortaban-
 tur, ne sese in ardentis flammis conijceret, ne florem proderet iuuentutis, aut athe-
 reas auras, solisque dulce iubar relinqueret. Nonnulli quando a fide omnino auerter-
 re non poterant, aut fas putarent, quibusdam eum uerisimilibus aggrediebantur
 rationibus, & Christum tantum corde si cuperet retinere, ore autem negare suade-
 bant. Non enim deum uerba, sed loquentis animum inspicere: Hoc ferme modo ex-
 asperatum iudicis animum demulceri, & deum nihilominus propitium posse red-
 di asseuerabant. At ille tanquam cautes immota maris exagitantibus fluctibus, nul-
 la ui, nulloque uerborum impulsu quassatus, in obstinato ceptoque proposito in exo-
 rabilis permansit. Vt enim sapientis domum supra petram aedificatam, uis nulla uen-
 torum aut imber ex coelo uehemens, nec torrentis impetus quassare potest: ita de-
 mum nec preces ullae, aut minae constantiam eius in fidem Christi euertere potue-
 runt. Cumque mentis acies huc illuc circumcursantem diabolus, & eius impulsu ac ar-
 te hinc lacrymas oriri, inde uim eloquentiae suadendique copiam subministrari ani-
 maduerteret, illud domini uerbum flentibus ait: Nolite flere super me, sed flere su-
 per dei inimicos, qui in Christianos continuo grassantur. Ipsos, inquam, flete, qui
 ignem nobis parant, sibi met gehennae incendia, iramque in die irae thesaurizantes. Me
 um sollicitare aut emollire animum desinite. Ego enim pro nomine domini Iesu Chri-
 sti mille pericula, milleque mortes si opus foret, adire sum paratus. Alijs uero qui
 Christum ore negare adhortabatur respondit: Lingua quidem quam Christi benefi-
 cio retineo, adduci non possum, ut suum neget autorem. Corde namque credimus ad-
 iustitiam, ore uero confitemur ad salutem. Num militaris ordo, desperatam habet
 salutem? Nullus ne centurio pius erit? Primi Centurionis exemplum succurrat, qui
 crucis seruatoris assistens, eius diuinitatem per prodigia facta cognoscens, non est
 ueritus adhuc Iudeis furentibus, in caede nomen eius palam fateri. Quod enim ani-
 mo sensit, id ore subito manifestauit: Vere dei filius erat iste. Alius item Centurio,
 Christum adhuc in carne existentem deum & regem uirtutum esse nouit, qui pos-
 set solo uerbo opem suam per ministros spiritus egentibus adferre, cuius & fidem
 dominus uniuerso Israel proutulit. Cornelius item Centurio angelum domini uide-
 re, & per Petrum saluus fieri meruit, cuius Dominus preces simul & eleemosynas re-
 spexit. Horum igitur Centurionum libenter discipulus & imitator esse cupio. Negem
 ego deum meum, in cuius cultu sum educatus? Nonne coelum, sol, & astra omnia,
 lumen mihi clauderent suum? Credam profecto humum quam pedibus tero mihi
 ruituram. Nolite errare. Deus nequaquam irrideri potest, ex ore nostro nos iudi-
 cat, ex nostris, inquam, uerbis nos seruat & damnat. Nonne tremendam domini sen-
 tentiam audiuiatis? Qui me negabit coram hominibus, negabo & ego eum coram
 patre meo qui in caelis est? Mihi consulitis ut deum nosse dissimulem? Quamob-
 rem? ut uitam prorogem? mortem differam? dies adiiciam? At superna uita longa-
 uos perdam annos. An ut corporis cruciatus effugiam? At sic non uidebo bona in-
 storum. Nam iri perditum dedita opera & fraude ac dolo, saeuas tartari poenas mer-
 cari, man-

A cari, manifesta insania est. Vobis igitur consulo, si malè sapitis, sapientiā ac ueritatē discite. Si uerò dissimulatis, tēporiq; obsequimini, uos hortor rogoq; relicto mendacio uera loquamini. Dicite quoniā Dominus noster Iesus Christus est in gloria dei patris. Nam hanc uocem emittet omnis lingua, quando in nomine Iesu omne genu flectitur, cœlestiū, terrestriū, & inferiorū. Omnes profectò morti sumus obnoxij, sed nō omnes inclytā martyrij mortem sortiuntur. Non igitur naturalē uitæ cursum præstolemur, mundana funera, supremas nostrorū lacrymas despiciamus, cœlestem gloriam uiolēta immaturaq; morte præueniamus. Velociter ex hac uita, quæ potius est interitus longus dicenda, breui quidem labore ad ueram uitam cōmigremus. Quid miseri supremū ætatis finē inuilem, sterilem, infructuosum, stultum, uanum, hominibus pariter & brutis communem expectatis? Quicumq; enim nati sunt, aut senio tabescunt, aut ægritudine corporis resoluuntur, aut uiolento improuisoq; casu aliquo concidunt. Quando igitur omninò semel ē uita migrandum est, martyriū pro Christi nomine, ut semper uiuatis, alacriter assumite: ac uita, quā omninò relinquere oportet, ne parcite: sit pro necessitate uoluntas. Quanquam etiam si sempiterna essent terrena ista, nihilominus sic quoq; pro cœlestibus commutanda essent. Verum quoniam fluxe fragilesq; sunt, & illorum comparatione magnoperè indignæ, quis furor in his inuigilare, & illorum studio spem illam beatam credentibus repositam negligere? Hæc ubi dixit Christi miles, crucis se signo communit, & animi magna cōstantia, uultu intrepido, colore nusquam mutato, ad supplicium hilaris cōtendit: ubi tantā cordis præ se ferebat alacritatem, ut non licitorū, sed angelorum manibus se cōmittere uideretur, qui subitò post interitū sublimem eum in cœlum deferret. Ad hæc tantus illius populi clamor ac tumultus est factus, ut uel tonante cœlo nunquam similis sit auditus. Hoc igitur huius præclari martyrij certamen fuit. Hoc hodierna dies spectaculum uidit, quod proculdubio tale est, ut nec temporis diuturnitas unquam abolere, nec longæ consuetudinis fastidium tollere, nec aliud quippiam quanuis magnum exuperare ualeat. Nam quemadmodum solem quantò magis aspicimus, tantò magis eum admiramur, nec ullo moris spatio retinemus, eo recentior in nostris animis floret. In memoria enim æterna erit iustus. In terris quidem, dum terra durabit: In cœlis uerò apud æquum & altissimum iudicem Dominum nostrum Iesum Christum: Cui honor & imperiū in æterna secula, Amen.

Pulchra exhortatio ad martyrium.

AD ADOLESCENTES QVOMODO EX GEN/
tilium doctrinis proficiant.

Multa me, iuuenes, adhortantur ad ea, quæ uobis & optima esse & planè utilia, uolentibus iudico consulenda. Nam & hoc ætatis ad quod iā perueni, & rerum mutatio uariarum simul & experientia fatis humanæ conditionis me peritum reddiderūt, ut uobis qui in uitæ estis exordio, tutissimam uiam facile possim ostendere, qui præsertim iure ac propinquitate naturæ me proximum parentem habeatis, & eum qui se nihilo minore beneuolentia, quàm si pater uobis affici fatetur. Vos item (nisi fortè uestra de nobis existimatio me decipiat) arbitror, si me respicitis, parentem minimè desideraturos. Si igitur hæc mea dicta prompti receperitis, in secundo ordine eorū quos Hesiodus laudat,

Rr eritis,

eritis. Sin minus ego quidem nihil molestum dicam, uos autem ipsi carminum re-
miniscamini, quæ ille conscripfit:

*Hesiodi car-
mina.*

Optimus ille quidem, qui per sese omnia nouit:

Proximus huic fuerit, qui credit recta monenti.

At qui nec sapit ipse, neque audierit sapientem,

Vtilis hic nulla est omnino in parte putandus.

Ne miremini si ad magistros assidue uobis euntibus, & libros quos ueterum probatissimi reliquerunt euoluentibus aliquid ex me inuenisse utilius affirmauerim. Nam talibus uiris, quibus opera datis, moneo ne uestras sententias uelut ancoras nauigij omnino firmas tradatis: Sed quæ tantum ex his utilia fuerunt, cõsectari: reliqua ut nihil profutura respuere malitis. Quæ sunt igitur hæc, & quomodo discernenda, hoc plane docebo: hinc sumet exordium o iuuenes, ut nihil esse in humana uita admirandum aliquid existimamus, aut omnino bonum putamus, aut nominamus, quod hic finem quandoque sit habiturum. Quamobrem nec progenitorum claritatem, nec corporis robur, aut pulchritudinem, aut magnitudinem, non ex hominibus honores, non regnum ipsum: non denique quodcunque quis dixerit rerum humanarum magnus: nec uoto quidem digna iudicamus, aut ea possidentes aliquo modo admiramur: uerum spe longius procedimus, & ad alterius uitæ preparationem cuncta dirigimus. Quæ igitur ad futuram faciunt uitam, hæc etiam nos & amare, & prosequi totis uiribus: nihil uero profutura totis uiribus despicere oportere dicimus. Quæ autem hæc sit uita, & ubi, aut quando seruanda, si in presentiarum docenda sit, longius mihi quidem quam secundum presentem conatum procedere foret opus. Maiorum quoque uestri equalium auditorum prouincia fuerit. Tantum dicam, atque ex hoc fortasse ostendam quod omnem sanè felicitatem, quæ ab initio generis humani fuerit, si quis in unum oratione comprehendit, non minimam partem bonorum illorum inueniet æquantem, sed eorum dignitate longè inferiorē, umbram siue insomnium rebus ueris. Magis autem exemplo proprio utemur. Quanto anima pretiosior est corpore, tanto utranque inter se uitam differre palam est. Ad hanc itaque sacra uolumina per abscondita mysteria nos instruunt, quorum sensus altitudinem uos ob ætatem attingere non admodum facile est. In alijs uero non omnino differentibus, uelut in umbris quibusdam & speculis uestrorum oculos animorum quadam tenus exercitabimus, eos imitantes, qui in gymnasijs sese exercēt, & manu pedesque instructi, postmodum utilitatem ex eius artis disciplina in legitimo certamine referunt. Et uobis quoque proponi omnium certamen maximum putare oportet, pro uobis omnia facienda, & omnibus uiribus ad huius preparationem laborandum. Insuper poetis & oratoribus & omnibus hominibus utendum, unde futura sit aliqua utilitas, quæ ad animæ faciat ædificationem. Velut enim fullones ac tinctores, qui medicamentis quibusdam remtingendam preparant, atque ita demum colorem quem cupiunt, siue purpureum, siue aliquem alium inducunt: sic & nos si gloria pulchritudinis uitæ huius, quam tantopere laudamus, illita nobis mansura sit, nisi prius purgati sacras & arcanas scripturarum disciplinas non facile attingemus aut percipiemus. Et quasi solem in aqua uidere, assuefacti, sic illi lumini oculos iniiciemus. Quamobrem si nostrorum sermonum ac gentilium ulla est conuenientia, uobis illorum ualdè conferet notitia. Sin minus, eos saltem simul cõferendo differentiam discere licebit, cum ad melioris optionem atque

atque delectum non parum comparatio faciat, & inferiora sæpe collata sint potioribus ornamento. Veluti plantis, quibus propria uirtus est fructu pulcherrimo scætere, folia nihilominus ramis cōiuncta quendam ferunt ornatum: Sic & anima, cui præcellens quidem ueritas fructus est, non ab re tamen exteriori sapientia circumdatur, sicuti folijs quibusdam umbrā fructui ac aspectum non intempestiuū præbētibus. Dicitur enim & Moses ille, cuius est in sapientia nomē apud omnes homines maximū, Ægyptiorū disciplinis mentē exercitatus, ita ad eius qui est, cōtemplationē processisse. Similiter autē & in sequētibus tēporibus Danielē Babylone Chaldeorum sapientiā dicunt didicisse, tunc deniq; diuinas attigisse doctrinas. Et hæc nusquidē quod disciplinæ prophanæ nō sunt animæ omninō inutiles, satis narratum. Quomodo uerō deinceps ipsis utamur, & ex quibus eas sumamus dicendum. Primum quidem (ut à poëtarum disciplinis, quod uarij sint in dicendo, incipiam) non omnibus quæ dicunt mentem adhibendam, sed eis tantum quæ bonorum hominum facta dictæue nobis enarrauerūt, illaq; imitari, & omnibus modis similes eis esse conari censeo. Quando uerō ad infames & nefarios homines ueniant, hæc omninō uitare, his aures obstruere, non minus quā Vlyssē ad cantus Syrenarum fecisse dicunt, oportebit. Nam prauis assuescere sermonibus, uia quædam est ad rem ipsam. Ideo omni custodia animi cauendū est, ne per sermonis uoluptatem deliniti, prauū aliquid simul assumamus, ueluti qui uenena cū melle concinnant atque occultant. Non itaq; poëtas laudamus contumeliosos, non cauillantes aut scommata iactantes, non amantes uel ebrios, non qui in cibis & mensarum lautitijs seu cantibus obscenis felicitatem ponunt. Ante omnes uerō qui de dijs disserunt, præsertim si plures aut diuersos ponunt, minimē inter se concordēs. Frater enim apud illos cum fratre contendit, & pater aduersus filios, & filius aduersus patrem insurgit. Bellum est sine præcone. Adulteria præsertim, stupraq; & amores quorū obscenos, & hos maximē principis omniū & dominatoris Iouis, ut aiunt: Quæ sanè scelera si quis de feris dixerit, erubesceret. Nos illa scænæ relinquemus. Eadem quoque & de historicis dicere habemus, eis maximē, qui ut audientium animos corrumpant, uerba faciunt. Artem uerō oratorum ad decipiendum institutam nequaquam imitabimur. Nam nec in iudicijs, neque in actionibus accommodum nobis est mendacium, uiam uitæ rectam ac ueram ingredientibus, quibus nō contendere iudicio lege præcipitur. Sed ea magis illorum recipiamus in quibus uirtutem laudauerunt, uel uitiū uituperauerūt. Velut enim florum reliquis quidem usque ad odorem uel colorē est usus, apes autem mel ex ipsis excerpere nouerunt: sic & qui diligentes in legendo existunt, non solum, quod dulce iucundumq; fuerit, in eorum libris persequuntur, sed quandam ex eis utilitatem animo referre contendunt. Velut item apes (quando hæc nobis probè huic exemplo suppeditant) non omnibus floribus similiter insidunt, neq; ex eis ad quos accedunt, omnia auferre committunt. Nos etiam ut sobrij sapientesq; quantum cōgruum nobis propinquit, ueritati ex ipsis fuerit, persequamur: reliquum prætereamus. Et sicut in legendis roremus. Statim igitur ab initio quamlibet doctrinam considerare, & ad finem certum accommodare, ac ex Dorico prouerbio lapidem ad funiculum applicare oportet.

Poëte quomodo sunt legēdi

Qui poëtarū uitandī.

Oratoria quatenus laudanda

tebit. Et quando per uirtutem ad uitam hanc ueram ascenditur, uirtus autem ipsa plurimum à poëtis, historiographis, multo magis & philosophis commédatur talibus eorum sermonibus maximè uacandum. Nam prima quidem utilitas est in animis iuuenum uirtutis esse commercium, ac cōsuetudinem, quorum semel accepte doctrinæ ob animorum teneritudinem perpetuò remanēt intīmè illis infixæ. Nec aliam ob causam Hesiodū putamus hos scripsisse uersus ab omnibus decantatos,

Hesiodi carmi

n. a.

nisi ut iuuentutem in primis ad uirtutem adhortaretur :

Ad uitium facilis uicinaq; semita cunctis
Panditur, at uirtutis iter posuere remotum
Coelicolæ, durumq; prius, sed uertice summo
Dum fuerit, planum se offert quærentibus illud.

Homeri poë

scos cōmendat

tio.

Mihi autē his carminibus uidetur nihil aliud autor uoluisse, quàm ad amplectēdam uirtutem iuuenes excitare, ut nec initio uoluptati confiderent, neu rerum tedio ac labore ante consequutum terminum deficerēt. Quamobrem si quis alius his similia ac conuenientia bonis moribus loquutus fuerit, omninò recipiendus. Vt ego quidem ex uiro graui, qui maximè poëtarum sensus tenebat, accipi, omnis Homeri poësis, uirtutis est laus, & eius omnia ad hunc finem referuntur, ut nihil ab re aut parergum sit positum. Maximè autem ubi ducem Cephalensium nudum è naufragio seruatum scripsit. Primum quidem reginā apparentem solum ueritum esse, tanti modestiam ac nuditatis uerecundiam extimasse : unde loco uestis uirtutis ornatum sumpsit, ac Phæacibus omnibus tanti postea fuit, ut relictis illi delitijs, quibus magnoperè dediti fuerant, eius imitarentur exemplum, & se nihil potius optarent, quàm esse Vlyssē, quanquam nudum & è naufragio seruātū. Quo sane exemplo enarrator mentis poëtæ, nihil aliud Homerum intendere, & tantū non clare uoluisse affirmat, quàm: O uiri, curāda nobis ante omnia uirtus est, quæ naufraganti præsto adest & connatat, & in terra nudum existentem honoratiore Phæacibus delicatis ac felicibus reddit. Et profectò sic res habet. Nam alia quidem omnia nō magis possidentium, quàm quorumlibet sunt, uelut in talorum ludo huc illuc transposita. Virtus autem sola possessio immortalis atque immobilis, & iuuenti & moriēti permanēs. Vnde Solon mihi uidetur iure illud ad diuites dicere: Nos nequaquam cōmutabimus cum uirtute diuitias, quòd uirtus firma sit, diuitias uerò alius alias ac aliter interdum habet. His quoque similia à Theogne dicta referuntur: Deum (quencuncq; ipse deum dicat) hominibus uariè talentum appendere: Interdum quidem eos diuitijs affluere, interdum nihil habere. Quidam uerò sophista Chius in suis scriptis his ferè similia in uirtutem & uitium philosophatus est, cui profectò mens adhibenda, quum nequaquam uir despiciēdus uideatur. Ego uerò quantum eius sententiæ teneo dicā, quando uerba non memini, nisi quòd hæc ille simpliciter ac prosa dicit oratione. Quod iuueni quondā Herculi, & eadem ferè græte, in qua nunc uos estis, secum consulenti ad utram uiarum se conuerteret, an eam quæ ad uirtutem per labores ducit, an facilem per uoluptates ingrederetur, duas ei fœminas uirtutem ac uoluptatem, quarum mox tacitus apud se ex diuerso habita differentiam agnouerit, apparuisse. Altera quidem forma cōspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta faciliaq; & ad uitæ solatia tendentia per otium pollicēdo Herculem ad se trahere conabatur. Altera uerò uultu rigido,

Virtutis laus

Solonis scitū.

Theognis.

Prodicus Chius

us de Hercule

squalenti

A squalenti mœstoq; ore, magnam fidutiam atq; constantiam præ se ferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat, sed mille pericula, laboresq; immensos terramariq; subeundos. Præmium tamen horū immortale, ad extremum uerò morientem Herculem se secuturam, & inter deos collocaturam recipiebat: hancq; secutum Herculem dicit. Et propè omnes qui aliquid de sapientia, siue modicum, siue multum dicūt, quisq; pro uiribus uirtutis laudem scriptis suis prosequutus est, quibus sanè obtemperandum, tentandumq; ut ipsa uita quæ commendant exprimantur. Itaque qui opère confirmat eam philosophiam, quæ apud alios uerbis tantum commendatur, is sanè sapiens est. Qui autē uerbo tenus sunt philosophari, nec uita fermonem sunt comitati, umbris comparandi, & simile aliquid pictoribus præ se ferentes existunt: qui hominis pulchritudinem in tabulis imitantes talem effingunt, qualis ille uerè reperitur. Quoniam magnificè quidem uirtutem laudare, & in merdum longos de hac sermones facere, priuatim uerò uoluptatem temperantiæ præferre, & rem malè partam iustitia potiore habere, similem ego dixerim histrionibus, qui in scena fabulas agunt, & ut reges ac principes sæpenumero ingrediuntur, quum nec reges, nec principes, & forsan omninò ne liberi quidem existant. Et musicus ut populo canat lyram discordem non facile sumet, nec chori princeps officiū suum peraget, nisi ex æquo respondentem chorum habeat: & hoc pacto quisque à seipso dissidebit, dum sermoni uitam nō adhibet cōsonam, sed lingua quidem uirtuti cōsonam, mentem uerò adfert disparē, ut secundum Euripidem dicat: Cupio bonus uideri magis quàm esse. Sed hic est extremus iniustitiæ terminus, siquid credendum est Platoni, iustum uideri eū qui non sit iustus. Eos itaq; qui præcepta tradunt, & de uirtute disserunt, sic recipimus. Verum quoniam antiquorum uirorum nonnullæ studiosæ actiones factaq; uel memoriæ beneficio, uel poëtarum uel historicorum scriptis custodita ad nos usque penetrant: ex his nobis nō omninò aliquaderit utilitas. Verbi gratia: Homo quidam in foro Periclem probris omnibus incessēbat: Is autē minimè curare uisus toto ferè die sustinuit. Deinde uesperiam discedentem cum lumine comitatus est, ne quid in philosophiæ studio amitteret. Rursum quidam Euclidi Megarensi animo concitatus mortem se iurauit illaturū. Ille uerò contra se patienter laturum iurauit, placatumq; & ei quanuis infesto se conciliatum iri. Quamobrem ualdè quidem ad nos excitandos refert, ut talia uirorū iram cohibentium exempla nostram subeat memoriā. Neque enim tragœdiæ credendum omninò dicēti: Ira manus inimicas armabit. Verum irasci nullo modo tutius esset. Quod si fieri non poterit, ratione saltem ira moderanda, nec longius efferri permittēda. Rursus autem ad exempla laudabilia redeamus. Quidam uehementi impetu Socratis faciem cæcidit, hic autem minimè cōmotus furētem debacchari, & iram satiare permisit, ex quo eum totum ex plagis tumidum ac cōtusum reddidit. Vbi uerò ille cédendo destitit, nihil aliud Socrates fecisse dicitur, quàm fronti propria inscripsisse. Talis fecit, ueluti statuæ cuidam auctoris nomē, & eo modo sese uindictasse. Quæ omnia profectò nostris congruentia uidentur, ac magnoperè imitanda censerem. Nam Socratis, hoc germanum est illi præcepto, quod maxillam uerberanti & alterā præbere iubet. Illud uerò Periclis uel Euclidis, simile illi, quod persequentes sustinere, ac mansuetè illorum iras tolerare, & inimicis etiam bona precari,

Pericles.

Euclidis patientia.

Socratis patientia.

De Alexandri
pudicitia et hu-
manitate erga
Darij filias.

De Clinia, qui
iurare etiā ue-
rum noluit.

ri, neu execrari deceat. Et talibus instructus exēplis, hoc arduū patientiæ præceptū c
seruare posse nō omninō diffidat. Veniā ad alias uirtutes, & in primis illud Alexan-
dri magni non præteribo, qui Darij filias captiuas admirabili forma, & decore cō-
spicuo, ut fama est, nec etiam uidere dignatus est: turpe esse existimans uictores his
quas ipsi superāssent gētibus succumbere. Hoc enim illud referre uidetur, quod ad
concupiscentiam mulierem aspiciens, & si adulterium opere non compleuerit, ob
id tamen quod concupiscentiæ consensit, à culpa uacuum non erit. Illud quoque Cli-
niæ unius ē secta Pythagorea difficile est credere, q̄ casu non de industria nostros
imitatur. Nam illi dum per iuramentum multam trium talentorum uitare liceret,
iniuriam pati maluit quā iurare, idq̄ cum non esset falso iuraturus, atque ita iam
tum quasi illud de iuramento nobis interdicto præceptum audiuisse uidetur. Quā-
obrem ad idem quod supra dixi reuertar. Nō omnia deinceps nobis, sed utilia tan-
tum recipienda. Enimuero turpe est si ea quæ in cibis noxia sunt repellimus, in ser-
monibus uerō ac scriptis eorū quæ nostram nutriunt animam, nullam omninō ra-
tionem habere, sed more torrentis omne obuium secum trahere. Quam habet ra-
tionem, quod cum gubernator haud temerē se uentis committat, sed nauim rectā
moderetur ad portū, & sagittarij ad metam ac scopum iaculentur. Item fabri dilige-
tia siue architecti ex arte sua rem ad finem aliquem perducant: nos talibus artifice-
bus sapientia inferiores sumus, ad planē considerata quæ ad nostri profectum a-
nimi faciant. Erit itaq̄ operatiorum consideratio finis operis, & humanæ uitæ con-
sideratio finis nō fuerit: Quem procul dubio finem respicere, & eius gratia cuncta
facere ac dicere illum, qui brutis æquiparari nō cupit, oportet. Quo sanē neglecto,
nostra mens ueluti sine arte nauigium nullis insidentibus gubernaculis, temerē huc
illuc exagitur. Huius, inquam, finis tanta uis est, ut nemo ex arte laudem cōsequa-
tur, nisi eam in qua exercitatus fuerit, ad effectū perducatur. Et in gymniciis certami-
nibus nemo sese ad palæstram aut pancration exercens, deinde citharizare aut ti-
bias inflare meditatur. Nam Polydamas in Olympia ob robur ac uires coronatus
fuit, cum currentes agitatoq̄ currus manu retineret. Et Milo à scuto peruncto nul-
la ui, nulloq̄ impulsu mouebatur, sed quemadmodum statua quædam plumbo cir-
cundata resistebat. Istis omninō exercitationes nihil aliud quā certaminum præ-
parationes erant. Quod si Marsiæ uel Olympij Phrygum musicorū modos & in-
strumenta in certando tentare uoluissent, puluerem gymnicum relinquentes, profe-
ctō coronas & palmæ gloriā non essent assecuti, aut certē aufugissent, ne ob cor-
poris robur ridiculi apparuissent. Timotheus quoque si musica reiecta se in palæ-
stra exercuisset, non tantum cæteris omnibus in ea arte præstitisset, cui tanta fuit ar-
tis excellentia, ut si quādo austeriorem acrioremq̄ harmoniam emisisset, animum
ad iracundiam excitaret. Rursus si dulciorem ac mitiorē, eundem emolliret ac man-
suefaceret. Hac item arte quandoque apud Alexandrum, cum Phrygios modos ti-
bijs ederet, illum in medio conuiuio ad arma cōcitasse dicitur. Et rursus eundem so-
no mutato, quietum ac sedatum cōuiuii ac mensæ restituisse. Tantam uim & in mu-
sica, & in gymniciis certaminibus ad finem consequendū exercitatio præbet. Quo-
niam uerō coronarum atque athletarum memini: illi mille supra mille patientes
labores, & multis modis robur ac uires sibi comparantes, multumque in gymnici-
is sudantes exercitationibus, plures insuper plagas ex pædotriba accipientes, die-
tamq̄ non

A tamē non iucundam, sed gymnasticam subeunt, & alia perquam multa (ne per
 omnia discurrem) sustinentes sanē ostendunt, ut omnis ferē uita ante certamen sit
 certaminis exercitatio preparatioq̃. Tunc demum probē instructi ad stadiū pro/
 cedunt, ubi & laborant: rursus & maximē periclitātur, ut oleastri, aut api, seu cuius/
 uis alterius frondis coronam accipiant, ut a præcone uictores declarētur. Nobis au/
 tem quibus uitæ præmia adeo, siue magnitudinem illorū, siue multitudinem aspi/
 cias, miranda proponuntur, ut explicari sermone nequeant: hæc dormitando & si/
 ne cura uiuendo, altera manu tantum capere speramus. Hoc fermē modo & desi/
 dia laudaretur, & Sardanapalus, uel Margites ille, quem nec arasse, nec fodisse, neu/
 aliquid aliud eorum, quæ sunt in uita necessaria, gessisse Homerus dixit, primas in/
 felicitate partes tenerent. Hæc quidem Homeri sunt. An non potius uerus Pyctaci
 sermo: qui ait: Difficile est bonum permanere. Per multos enim labores transeun/
 tibus uix facultas nobis bona illa cōsequi fuerit, quibus suprà memorauimus, nihil
 rerum humanarum posse cōparari. Non itaq̃ nobis dormiendum, neq̃ ob breuē
 desidiā spes magnas amittēdum, si probra aut pœnas subire nolumus: nō quidem
 hic apud homines, quanquā nec hoc parū rectē sentienti, sed uel sub terra, uel ubi/
 cuncq̃ sunt illa iudicia. Qui em̃ inuitus à recto iustitiæq̃ decidit, aliqua profectō a/
 pud deū uenia dignus. Qui uerò de industria peiora sectatur, nullo modo excusa/
 bitur, nec euitare poterit quin pœnarū plus multo sustineat. Quid igitur faciamus,
 dicet aliquis? Quid aliud nisi ut ceteris omissis animæ curā in primis geramus. Nō
 itaq̃ corpori seruiendū, nisi quantū exposcit usus: animæ uerò meliora tribuēda, &
 ob societate ad corpus ea tanquā è carcere per philosophiā soluēda, & corporis ser/
 uitate ac perturbationibus leuāda. Ventri autē tantū quod sit satis, non aut usq̃ ad
 delicias & uoluptatē ministrandū. Quemadmodū quidā mensæ diligentius studē/
 tes, & coquos inquirentes, & terrā omnē ac mare uestigantes, miserabili admodū ser/
 uitate premuntur, & grauissimo domino tributa pendūt, miserē otiosi ac nihil lenius
 patietes, q̃ n̄ qui apud inferos dāt pœnas, uerū ignē diuidētes, aquā cribro ferētes,
 ac fracta dolia implere conantes: nullū deniq̃ finem laborū habentes. Comas au/
 tem aut uestes superuacuas curare, uel infeliciū est (ut ait Diogenes) uel iniustorū.
 Nam quid ex talibus expectandum aut suspicandū, nisi ut lasciuus ille ornatus fœ/
 minas prætereūtes inuitet, aut alienis matrimonijs insidietur? Quid enim apud eū
 qui sapit differre potest tenuē sumptuosamq̃ uestē induere, an uilē ferre? modo sa/
 tis hæc ad frigus calorēq̃ arcendū fuerit. Et ad hunc modū etiā in reliquis quicquid
 necessitatis usum excedit uitandū, neq̃ corpori plus ornatus dandū est, q̃ quantū
 animæ prosit. Nam uiro generoso & uerē hac digno appellatione, nō minus fuerit
 probū lasciuē ornari, aut corporis curā superuacua gerere, q̃ alia aliqua nota seu
 affectu prauo per ignauia affici. Omne nanque studiū adhibere, ut quod extra fue/
 rit, bene pulchreq̃ colatur & appareat, sese cognoscentis nō erit: neq̃ sapiens illud
 præceptū intelligētis, nos admonens, quēadmodū nō id quod aspicitur, est homo.
 Excellenti enim quadā opus est sapientia, per quā nostrū quilibet (quicūq̃ sit) sese
 cognoscat: quē profectō mēte minimē purgatis nō magis euenire potest, q̃ lippiētī
 solē aspicere. Hæc uerò animæ purgationē, ut semel & quod uobis satis sit dicā, uo/
 luptates per sensus eripiūt. Oportet em̃ nec oculos spectaculis, nec uanis præstigia/
 torū ostentationibus tradere, nec per aures animarū corruptricē melodiam haurire.

Homerus de
Margite.

Pictaci senten
tia.

Quod musicæ
genus proban
dum.

Pythagoras.

Hoc enim musicae genus seruitutis & ignobilitatis fructus parere, praetera libidinis stimulos acuere solet. Alia nobis musica longè melior existit, & ad meliora nos excitans sequenda. Dauid sacrorum canticorum poeta cithara ex insania Saulem regem liberauit. Dicitur & Pythagoras in ebrios olim incidens iussisse tibicinem conuiuio luxurioso praesidentem mutare harmoniam, ac dorion ipsis canere. Atque hoc modo melodiae illos ad sobrietatem reduxisse: qui eiectis de capite coronis sanè omnes erubuere. Cateri uerò ad tibiam Corybantum modo ac debacchantium uersantur. Tanta sanè melodiae rectae differentia à turpi atque obscena est, ut eam quae nunc in usu est, non minus fugere debeatis, quam rem aliquam turpissimam. Eos uerò qui olfactu delectabiles, ac omnimodos spirant odores, uel unguentis utuntur exoticis, me quodammodo reprehendere pudet. Quid de his dicendum uoluptatibus, quae gustu aut tactu proueniunt: an dubitandum quin illae quoque eiusmodi sint, ut quos sibi deditos habent, uentri aut foemori seruire ueluti pecora compellant. Vt autem uno dicam uerbo, totum corpus circumspectum atque ab omnibus custodiendum ei, qui ipsius uoluptatibus ueluti caeno cuidam immersus esse nolit: aut ipsi tantum indulgendum, quantum ei opus est (ut ait Plato) ut philosophiae ministerium atque auxilium suppeditet. Quod sanè dictum cum Pauli conuenit sententia, qui monet nullam corporis habendam diligentiam rationemue ad concupiscentiae materiam. Hi nanque qui eius nimiam gerunt curam, animam uerò negligunt, nihil ab his differunt, qui sensibus tantoperè student, at per ipsos agentem spiritum contemnunt, aut ipsi qui instrumentorum multam, artis uerò quae per instrumenta operetur, nullam habent rationem. Est itaque totum corpus castigandum magis, ac ferae cuiusdam instar cohibendum, & ab ipso aduersus animam tumultus orientes ratione ueluti flagello copescendi: nec frenum uoluptati omnino laxando, mens uelut auriga ab equis contumacibus & minimè obtemperantibus misere feratur ac rapiatur, ac inter caetera Pythagorae meminisse dicti oportet, qui uidens quendam exercitationibus ac cibis, lautè appositèque sese curantem ac faginatem: Heus, inquit, miser, non desinis continuo duriores tibi carcerem praeparare? Ideo & Platonem dicunt cognito quod ex corpore est nocumèto, Academiā Athenis in loco pestilenti elegisse, ut nimiam corporis prosperitatem ueluti uitam palmitum luxuriatam amputaret. Ego uerò bonam ualitudinem quae in summo sit, ex medicis saepe audiui fallacem esse. Quando igitur ipsa corporis diligentia & corpori pariter & animae inutilis esse apparet, hanc sarcinam delinire, & illi famulari manifesta fuerit insania. Si autem hoc contemnere studeamus, nihil aliud rerum humanarum facile admirabimur. Quid enim diuitijs nobis opus uoluptatem corpori insitam spernentibus? Ego uerò non uideo, num, ut in fabulis est de draconibus, uoluptatem quandam ferat thesauris defossis inuigilare. Qui enim ad haec despicienda probè institutus fuerit, procul ab eo erit, ut diuitiarum gratia sordidum quid ac turpe, uel uerbo uel opere designare uelit. Quod enim ultra necessitatem est, etiam si id Lydia sit arena, & fornicarum aurum ferentium opus: tanto magis inhonestum putabit, quanto minus indigebit. Ipse nepe usus ad naturae necessaria, non ad uoluptatē ac libidinem definitur. Qui uerò extra illius fines egrediuntur, similes erunt illis qui ad praerupta curribus feruntur, nequaquam cursus ad ulteriora sistere ualentes. Sed quo magis plura possident, non mino

Pythagorae dictum.

Academiae
Plato locum pestilentem deligit.

non minoribus, imò hoc pluribus opus habent, ut concupiscentiæ satisfaciunt iux-
ta Exceſtiden Solonem, qui ſic dicit: Diuitibus nullus eſt opum certus terminus.
Et ad idem Theogne autore uti poſſumus, cuius hæc ſunt uerba: Quamobrè The-
ogne magiſtro in hac parte utamur, dicente:

Non amo diuitias, non opto magna, ſed adſint

Parua, modo ut uiuam lætus, & abſq; malis.

Ego uerò Diogenem admirari magnoperè ac laudare ſoleo rerum humanarum
omnium contemptorem, qui ſe rege Alexandro ditioſiorem paruo contentus oſten-
dit: quum ille procul dubio ad ſuum ſtatum ſuſtinendum pluribus indigeret. No-
bis autè ſi non Pythiæ Myſij adſint talenta, & iugera, tot terræ, pascuæq; ac greges
innumerabiles, nulla ſatietas eſt. Exiſtimo item æquè & abſentes ſpernere diuitias,
& præſentes nò plus curare, quàm quatenus illas probè diſpensare nouerimus. Ex
quo illud Socratis rectè memoratur, qui diuitem hominè ob opes ualdè ſuperbiè-
tem non prius admirari dixit, quàm hiſ utentè uideret & experiretur. Phidias qui-
dem & Polycletus, quorum alter Elienſibus Iouem, alter uerò Iunonem Argiuiſ ſe-
cerunt: ſi auro & ebore ſtatuarum tumidi facti, & alienis opibus honeſtati, artè ſpre-
uiſſent, ex qua aurum iucundius & honoratius euaiſit, procul dubio ridiculi fuiſſent.

Diogenis laus

Pythias My-
ſius.

Socratis dictum

Phidias.

Polycletus.

Nos autem ſi humanam uirtutem ſibiſi non ſufficere ad ornatum exiſtimaueri-
mus, minori uerecundia digna facere putabimur? An diuitias quidem ac uolupta-
rum ſenſus contemnemus, aſſentationem uerò & blanditias ſectabimur, & Archi-
lochi uulpeculæ aſtutiam & uerſutiam æmulabimur? At non eſt aliud quicquam

Vulpes Archi-
lochi.

æquè fugiendum ſapienti, atque gloriæ ſtudere, & ea quærere quæ multitudini pla-
ceant, & rationem uitæ ducem non rectam habere. Ex quo omnibus pariter homi-
nibus honeſti gratia reſiſtere: præterea ignominiam, labores, periculaq; ſubire: ne-
que ab ijs quæ recta eſſe cognoscimus, ullo modo diſcedere fas erit. An eum qui
non eſt ita comparatus ab Ægyptio illo ſophiſta aliquid differre putabimus? Qui
& planta factus eſt, & beſtia, & ignis, & aqua, & omnes opes quādo ei luberet. Sic
& animo uariuſ oſtenditur adulator, nunc quod iuſtum eſt apud eos qui iuſti rati-
onem habent, laudat, apud iniquos uituperat, more polypodis, qui colorem ter-
ræ quam attigerit, reddit. Sed iſta, quæ commemorauimus, perfectius ex noſtro
rum autoritate ac ſermonibus diſcere licebit. Tantum hic ſciographiā uirtutis quā-
dam ex alienorum diſciplinis deſcripſimus. Quibus enim ſtudioſè ex ſingulis uti-
lia coaceruantur, uelut magnis fluuijs multum undique accreſcit incrementum. Par-
tum enim ſupra paruum imponere, iuxta Heſiodi ſententiam, non magis ad at-

Heſiodi dictum.

Bianis dictum.

genti augmentum, quàm ad quancunque ſcientiam facere credendum eſt. Nec Bi-
antis ſaluberrimum dictum præteribo, qui ad Ægyptios eunti filio ac percuntan-
ti, quod ei maximè gratum faceret: Viaticum, inquit, ſenectutis poſſidendo, uir-
tutem uidelicet uiaticum appellans, ac breui definitione deſcribens, ut humanæ ui-
tæ utilitatem ſuppeditantem definiuit. Ego autem & ſi Tithoni ſenectam, & Ar-
gathonij, ac Mathuſalem illius, qui mille annos triginta minus uiſſe dicitur: de-
centiam ridebo, ad prolixum illud, & nulli ſenio obnoxium ſeculum reſpiciens, cu-
ius nec finem eſt ullum mente deprehendere, non magis quàm immortalis animæ
mortem cognoscere, ad cuius poſſeſſionem admonemus cōparandum eſſe uiaticū, ac
omnem

Virtus uiaticū
ſenectutis.

*Omniem lapide
dem mouere.*

omniem lapidem secundum prouerbiū mouendū, unde aliqua nobis utilitas ad hoc consequendum prouentura sit. Nec ista ut ualdē difficilia seruatu detrectemus, sed memores simus eius qui dixit oportere quēq; optimam eligere uitam, iucunditatem uerō illius expectandam esse ex usu rerum optimarum. Turpe quidem præsens proijcere tempus, ac sero postea reuocare præteritum, quando nullum est lapsæ uirtuti remedium. Ego itaq; quæ optima esse iudico, hæc dixi, quæ ue in omni uita uobis seruāda maximē consulo. Vos uerō, cum tria sint infirmorū genera, nolite ei similes esse, quod incurabile est, nec in animi morbo cum ijs uobis conueniat, qui corpore laborant, quorum qui modicē ægrotant, medicos ipsi accedunt, qui uerō grauius medicos ad se uocant: at qui incurabili melancholia occupantur, neque ad se uinientes medicos admittunt. Quod uidere est, ne & uobis usuueniat, si ab illis qui iudicio recto ualent abhorrueritis.

SERMO BASILII MAGNI DE SANCTA TRINITATE, ~~Vvolfgango Musculo~~ interprete.

1. Cor. 14.

Qui baptizatur, in sanctam triadem baptizatur, in patrem, & filium, ac sanctum spiritum: non in principatus, non in uirtutes, nec in reliquas aliquas creaturas. Sciat ergo manifestē quod supra creaturas sit sancta trinitas, nec quicquam illius creaturis connumerare conetur. Memor sit Domini, qui spiritum sanctum discipulis suis inspirauit, per quē illam inspirationē spiritum esse diuinæ essentiæ, & non creatæ naturæ ostendit. Reputet etiam secum Apostolicam de trinitate expositionem, in qua uidemus unam esse operationē patris, & filij, ac spiritus sancti, ut neq; filius, neq; spiritus creatus sit, aut factus secundū naturam. Non enim deus, ut suam operationē absoluat, sua ipse opus habet creatione. Dicit autem Apostolus: Diuisiones donorum sunt, & idem spiritus. Et diuisiones sunt ministeriorum, & idem Dominus. Et diuisiones sunt operationū, idem uerō deus, qui operatur omnia in omnibus. Itaq; quæ deus operatur, eadem operatur & spiritus. Omnia, inquit, operatur unus ac idem spiritus diuidens unicuique ut uult. Non itaq; seruituti deputet spiritum, cum audiat illum omnia quæ dei sunt operari quemadmodum uult. Et iterū dicit: Dominus autem spiritus est. Vbi uerō Domini spiritus est, ibi & libertas est. Etenim nisi diuinitatem habitare in nobis diceret per spiritum, qui in nobis habitat, dicente Iohanne: In hoc cognoscimus illum in nobis esse, ex spiritu uidelicet, quem dedit nobis, omnem nobis spem adimeret. Si enim Deus in nobis non est, neq; uita, neque ullis bonis sempiternis potiemur. Dicit autem iterum Paulus: An ignoratis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Rursus: Corpora uestra templū spiritus sancti sunt, qui in uobis est, quem habetis à deo. Creatura quidem reuelatione opus habet, ut quæ dei sunt cognoscat. Spiritus uerō nobis illa reuelat. Deus, inquit, reuelauit uobis per spiritū suum. Et in uobis scrutatur. Nam in ipso scrutationem facimus, spiritus inquit, scrutatur etiam profunda Dei. A seipso autem cognoscit, quemadmodū & noster spiritus. Quis enim hominum, inquit, nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo nouit, nisi spiritus Dei. Viuificat etiam Deus. Dicit enim Paulus: Denūtio coram deo, qui omnia uiuificat. Vitam dat autē & Christus, qui dicit: Oues meæ uocem meā audiunt, & ego do illis uitam æternam. Viuificamur

ficamur uerò & per spiritū, teste Paulo, qui dicit: Is qui Christum excitauit ex mortuis, uiuificabit & mortalia uestra corpora per spiritum suum, qui habitat in uobis. Est itaq; uiuificatio à Deo per Christum in spiritu. Quapropter & quoniā omnis operatio filij per spiritū manifestatur, Dominus nominatur spiritus, nomine Domini, & Christus nomine Christi, quemadmodum iam diximus. Dominus autē spiritus est. Dictum est autem & hoc: Vos non estis in carne, sed in spiritu: siquidē spiritus dei in uobis est. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic nō est eius. Deinde subiūgit: Si uerò Christus in uobis est, pro eo quod cōsequenter debebat dicere, si uerò spiritus in uobis est. Non est diuina uox, quæ spiritum facturam esse docet. Quod enim alibi dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, de multitudine creaturarum dictum est. Spiritus uerò in illa non comprehenditur, sed cum diade patris ac filij triadem adimplet, & alienus est à consortio creaturarū, utpote creaturas sanctificans & uiuificans, & unctio in nobis existens, imò & in ipsa Domini carne. Non autem per creaturam Dominus noster Iesus Christus sanctificatur, ut Petrus dicit, Iesum à Nazareth, quem unxit Deus spiritu sancto ac uirtute, nec per creaturā potens est, sed dicit: In spiritu dei eijcio dæmonia, neq; per creaturā dicitur. Scriptū est enim: Ductus est per spiritū in desertum. De autoritate dei ueteres quidem propheta clamauerunt: Hæc dicit Dominus. Posteriores uerò ac noui hæc dicit spiritus sanctus. Et Apostoli dixerunt: Visum est spiritui sancto & nobis. Quapropter & Apostolus ut ostendat se diuina uerba proloqui, aliquando dicit: An experimentum quæritis eius, qui loquitur in me Christi aliquando? Puto autem & me spiritum dei habere. Est autem & ueteris instrumēti scriptura spiritus glorificatione repleta: Verbo Domini, inquit Psalter, cœli firmati sunt, & spiritu oris ipsius omnis uirtus eorū. Et in libro Iob scriptum est: Spiritus uerò diuinus, qui me fecit. Quem admodum autem non potest præter filium aliud poni uerbum, quo cœli facti sunt (alioqui iam nō essent per Dominum Iesum facti, si per aliud uerbum facti essent) ita neque alius substituendus est spiritus, qui cum uerbo uirtutes cœlorum confirmet. Cum uerò spiritum oris audimus, non humani quicquam intelligamus, sed quod diuinæ maiestati conueniat, quemadmodū & in uerbo faciendum est. Non enim uerbum hoc euanidum aliquod dictum est, sed, ut Psalter ait, in sempiternū Domine uerbum tuum permanet in cœlo. Neque spiritus diffusus quidam flatus est, sed constans ac permanens. Quo enim ibo à spiritu tuo, inquit Dauid, uidelicet existente, & plenitudine sua obtinēte omnia, inq; diuina maiestate cōstituto. Quod nanque de spiritu dixit, idem & de facie ac dextra Dei dicit, consequenter subiungens: Et quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es. Si descendero ad infernū, ades. Si sumpsero alas meas diluculo, & habitauero in extremis maris locis, etenim & illic manus tua deducet me, ac tenebit me dextera tua. Et uox dei est, de se ipso pariter & spiritu suo dicentis: Ego sum in uobis, inquit Dominus, & spiritus meus præsto est in medio uestri. Neq; igitur alienus est à gloria Dei spiritus, & apud Deum, qui & à Deo mittitur, & per filium nobis suppeditatur. Quemadmodum ex persona patris dicitur: Spiritus meus qui supra te est. Dicitur & ab ipso Domino: Mittam uobis paraclētum, quem uocat etiam spiritum ueritatis. Vnum itaque patrem, unum filium, unum & spiritum secundum diuinam traditionem confiteri

κύριος ὁντα
μάζεται τὸ
πνεῦμα τῷ
τοῦ κυρίου ὁ-
νόματι, καὶ
χριστός τῷ
τοῦ χριστοῦ.

οὐ γὰρ παρὰ
τοῦ πνεύματος
τοῦ τινὰ
λαμβάνομεν

fiti oportet, non duos patres, non duos filios, quandoquidem spiritus non est filius, neque filius nominatur. Non enim à spiritu uel patrem, uel filium accipimus, quemadmodum à filio spiritum, sed ipsum nos accedentem & sanctificantem suscipimus, diuinitatisque cum illo communionem, adoptionis filiorum Dei participationem, sempiternæ hereditatis arrhabonem, ac futurorum bonorum primitias. Neque igitur quisquam extra sacra hæc nomina curiose quicquam introducat, neque filij appellationem aut generationem ad spiritum detorqueat, sed in spiritus appellatione & similitudine contentus quiescat.

SERMO BASILII MAGNI DE SPIRITU

sancto, Vv. Musculo interprete.

Hic sermo habetur in fine libri. s. contra Eunomium folio. 194. ex antiqua translatione.

Cogitet omnis anima de diuiniorebus rebus quæstionem instituens, antea tales habeat oculos, ut talia quærere, & quæ sensui uidendi inuisibilia sunt, uidere, & ad hunc modum quærens apud eum quem quærit, iuxta quod scriptum est, habirare possit. Scriptum est enim: Si quæris, quære, & apud me habita. Habitat autem tum apud illū, si cū fide quærat. Nam etiā si nō mox inueniat, à fide tamē eius quē quærit, nō discedit, sed cū beato Davide dicat: Admirabilis ex me facta est sciētia tua, corroborata est, nec potero ad ipsam. Et cū patre lunatici pueri: Credo Domine, succurre incredulitati meæ. Hunc itaque scopum habentes, cū fide de natura sancti spiritus quæramus, ab ipso eius quod quærimus cognitionē petentes. Ipse namque est quod quæritur, ipse suis cognitionē largitur, & ut de ipso per diuinas scripturas didicimus, ipse est qui sanctos sanctificauit, & qui diuinam uitam Deum per ipsum petentibus exhibet. Necesse autem est, ut excellat eos qui ista accipiunt, qui sanctificantur ipso præsentē, & corruptūtur ipso deferente, cum ipse sit perpetuus, ac fons quidam uitæ sempiternæ. Quis autem sit sufficientiæ huius ac facultatis modus, quo spiritus & omnibus & singulis præsto est. Consideret mens digna habita tali consideratione, libera ab omni errore, hæresi, & reliquis incantantium ac illicientium muliercularum uoluptatibus. Accedat autem ad istam considerationem in quiete ac tranquillitate constituta. In tranquillo uerò sit non solum corpus, quo circumdata est, & corporis solita perturbatio, sed & tota illa circumferentia, cælum, terra, mare, & quicquid in illis ratione præditum est. Deinde cogitet omnia spiritu Dei referta esse, illum in omnia undique plenum, quasi illabi & infundi, undique subuenire & illucescere. Spiritus enim Domini repleuit orbem, & quod continet omnia, scientiam habet Dei. Illucescit autem omnibus dignis, quemadmodum solis radij nubes illuminant, & aspectu fulgido splendescere faciunt: ita & spiritus sanctus corpus hominis ingressus uitam dedit, immortalitatem dedit, sanctimoniam dedit, & quod iacebat erexit. Quod uerò à spiritu sancto perpetuò mouetur, animas sanctum factum est. Habet autem homo per inhabitatorem spiritum dignitatem propheticam, apostolicam, & angelicam, cum antea fuerit terra ac cinis. Erit uerò nobis manifestior, & magis cōspicua uirtus & natura spiritus, quāta illa sit, si cogitemus quomodo complectatur & ducat pro sua uolūtate sanctos, uniuersamque rationalē naturā. Seipsum namque uniuersę cum cœlestiū uirtutū, tum iustorū multitudini dedit, & totā illam iustorū, siue magnorū, siue paruulorū, angelorumque & archangelorū hypostasim sanctificauit. Et licet ubique terrarū diuersoque modo alijs atque alijs locis collocata sint corpora, ac reliquæ

Reliquæ uirtutes quoque discriminis aliquid inter se habeant, sintque à se inuicem diuisæ, non tamen ita habet spiritus, nec per partes minutatim in singulos diuisus diuinitus illos uiuere facit, sed omnia tota illius uirtute uiuunt. Et adest ubique similis deo, à quo mittitur, cum existendo, tum ubique & in omnibus similiter existendo. Cum Mariæ Gabriel, aut alius alicubi angelus cuiuspiam sanctorum destinatum adferret Euangelium, & quisque prophetarum uaticinaretur, & Paulus Romæ, Iacobus Ierolymis, Marcus Alexandria, in alijs alij ciuitatibus Euangelium prædicarent, ita spiritu sancto pleni erant, ut nulla locorum interualla prohiberent, quo minus eadem in singulis operaretur gratia. Et huius gratia deus est quisque sanctorum. Dicitur enim illis à deo est: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes. Et: Deus deorum (utique sanctorum) loquutus est. Et: Videbitur deus deorum (uidelicet sanctorum) in Sion. Neceffe est autem diuinum esse spiritum, & ex deo esse, qui dijs diuinitatis est causa. Quemadmodum enim ardens esse, quod rebus ardentibus ardoris est causa: & sanctum esse oportet, quod sanctos facit: ita deus sit neceffe est, qui dijs, ut dij sint, causam administrat. Cum itaque spiritus sancti possessio tam sit bona atque diuina, ubi iam illi fidem dedisti, securè & cum fiducia Christum illius suppeditatorem quaeres. Nam nemo Iesum Dominum dicere potest, nisi in spiritu sancto. Vitam autem, quam in alicuius hypostasim effundit spiritus, hanc in illo non circumscribit, sed quemadmodum in igne caliditas est, partim quam in se habet, partim quam adfert aquæ aut alij eiusmodi materię: ita & spiritus, & in seipso habet uitam, & qui participes illius sunt, diuino quodam modo uiuunt, uitam adepti diuinam ac cœlestem. Omnia namque immortalia in se ipso cōplectitur, omnem mentem, omnem angelum, omnem animam, & neque mutationem querit, cum bene habeat, neque mutationem, cum omnia habeat apud seipsum, imò nec auxilium, cum sit perfectissimus. Quapropter & omnia in illo perfecta sunt, dilectio, gaudiū, pax, tolerantia, bonitas, prudentia, sapientia, cōsiliū, securitas, pietas, sciētia, sanctimonia, redēptio, fides, operationes uirtutum, dona sanationum, & quæcunque alia istis similia. Nihil habet in se quod sit aliunde ascitum, sed omnia perennia habet tanquam spiritus dei, & ex deo prodiens, deum sui causam fontis instar habens & ex illo promanās. Fons est autem & ipse, bonorum scilicet, de quibus iam diximus. Verum spiritus ex deo promanās eiusdem cum illo est subsistentiæ: quæ uerò ex spiritu profluunt, ipsius sunt operationes. Hunc spiritum sanctum deus opulenter in nos per Iesum Christum effudit. Effudit, inquam, non creauit, dedit, non condidit. Contentiose idem repeto tui gratia, quem oportet undique firmum ac munitum esse, ut scias quid ab isto spiritu doctus, ubi quaestionem mouentibus respondendum est, dicat. Doctus à deo uocatur à Propheta dicente: Et erunt omnes docti à deo. Multum itaque de hoc numine inest animæ rationali, nisi propria ignauia deficere ab illo uelit. Si uerò illi se coniunxerit, & quasi in unum coierit, audiet illud Apostoli: Qui Domino adhæret, unus cum illo spiritus est, cui sit gloria, Amen.

CONTRA SABELLIANOS ET ARIUM ET ANOMIOS Basilii Magni, V. V. Musculo interprete.

Pugnabat Iudaismus cum Gentilismo, & utriusque cum Christianismo. Quæ admodum Aegyptij & Assyrij, & inter se hostiliter dissidebant, & utriusque Israël infensi erant. Ut in malitia deprehendimus, & audaciam patenter ac timiditatem inter se pugnare, & nihilominus ambas à recta animi fortitudine dissidere.

καὶ τὸ πολὺ
θεοῦ αὐτῶν
ἀθεοῦ εἶναι
κατέγνωμεν.

diffidere. Talis quædam pugna etiam contra rectæ fidei cōfessionem ex utroq; latere inter se diffidētium hostium excitata est, illinc Sabellio, hinc ijs qui Anomium prædicant irruentibus. Nos uero, quemadmodum Gentilismum euasimus ac prauam illius idololatriā declinauimus, multorumq; deorum cultum impiū esse cognouimus: ita & Iudæorum blasphemiam filium dei negantium euasimus, minas illas ueriti, quibus dictum est à domino. Qui me negauerit coram hominibus, negabo ipsum & ego coram patre meo, qui in cœlis est. Fugiamus itaq; ut par est, & eos qui & Gentilismo & Iudaismo cognata dogmata cōtra doctrinam ueritatis adinuenerunt. Postquam enim callidissimus ad nocendum diabolus Christianorum à Gentibus ac Iudæis abalienationem, & quod ad illorum appellationem mox hostile quiddam spiramus, animaduertit, nostro utrisq; imposito nomine, Iudaicam iterum negationem, ac Gentilem multorum deorum cultum introducere conatur. Illi namq; cum unigenitū opus ac facturam dei esse dicunt, & illum nihilominus adorant, diuinōque honore afficiunt, aperte Gentilismū creatura seruientes & non deo introducunt. Isti uero deum ex deo negantes, & nomine quidem filium confidentes, reipsa uero ac ueritate substantiam illius reprobantes, Iudaismum denuo renouant. Nam quando uerbum illum esse confitentur, interno uerbo comparant, cum sapientiam illum esse dicunt, similem faciunt habitui qui in anima eruditorum consistit. Quapropter & unam constituunt patris & filij personam, quod & homo unus dicatur, non diuisus, propter uerbum quod habet & sapientiam. Atqui Euangelista mox in Euangelij sui exordio clamat, dicens. Et deus erat uerbum, quod sententia propriam filio substantiam tribuit. Si namq; in corde erat uerbum, quomodo deus erat? quomodo erat apud deum? Neq; enim uerbum quod in homine est, homo, neq; apud hominē esse dicitur, sed in homine. Etenim nec uiuidū est, nec subsistens. Dei uero uerbū, uita est & ueritas. Et nostrū uerbum, simul atq; dictum est, amplius non est, de dei uero uerbo quid dicit psalmus? In æternū domine uerbum tuū permanet in cœlo. Et hinc quidē hoc bellum mouetur, ex alia uero parte, quæ est, & qualis est contra ueritatem lucta? Illi substantiam quidem filij concedunt, & propriam filio personam & patri quoq; propriā statuunt, inæqualitatem uero naturæ introducunt, & nomen filij, si uocem spectes, concedentes, reipsa ad creaturam usq; illud deducūt, nihil ueriti uocem domini, qui se ipsum patrem uide re gestiēti discipulo ostendit dicens. Qui me uidit patrē uidit. Hæc autem uox, si rectē reputetur, utrorumque blasphemias obturat. Neque enim patrem seipsum esse dicit, qui personas conspiciue diuidit, cum dicit, qui uidit me. Nam hinc propriam suam personam demonstrat. Cum uero subiungit, uidit & patrem meum, ad patris personam respicit, & manifeste illam à sua diuidit. Quod & in eò facit, ubi dicit. Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis. Non enim ista personarum confusionem significant, sed indifferentem per omnia diuinitatem cōmendant. Audiant autem hunc ipsum sermonem aduersarij quoque, quod pater uera gloria priuatus non sit, qui, ut filius paternæ dignitatis consors est. Alienum enim genitor non genuit, sed talem, qualis ipse est. Audiat Anomius. Ego & pater unum sumus. Audi & tu Sabelli. Ego exiui à patre, & ad ipsum uado. Vtérque uulnere suo ex euangelij doctrina remedium sumat. Et tu quidem unitatem ad tenendam naturæ indifferentiam hinc collige, tu uero ex eo quod dicit, exiui à patre, & ad ipsum

A ipsum uadq; differentiam personarum disce. Coëamus igitur in istis, & pacem amplexi prolixum illud contra pietatem bellum, abiectis impietatis armis ad nocendum acutis, & lanceis in aratra, gladijs uero in falces commutatis, soluamus. Neq; tu tantum dicas, sed consequere eum qui dixit. Non sum solus sed pater qui misit me, mecum est. Alius itaque est pater qui misit, & alius filius qui missus est. Et iterum, Ego, inquit, testimonium de me ipso perhibeo, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Et in lege uestra, inquit, scriptum est, quod duorum hominum testimonium uerum sit. Numera, si placet, personas. Ego, inquit, unus sum, qui testificor. Et testificatur de me qui misit me. Ecce duos testes. Ego non ausim ita numerare. Verum dominus ipse ita docuit dicēs. In lege uestra scriptū est, quod duorum hominum testimonium uerū sit. Tu uero, qui alio impietatis genere deo repugnans, filium deo natura non esse similem dicis, qui æqualitatem negas, ac uitæ separationē inducis, Paulum reuerere dicentem. Qui est imago dei inuisibilis, ac imaginī uiuenti hoc tribue, quod uitæ, ut archetypo suo, per omnia similis sit. Confitere patrem filium genuisse, non ut creaturam condidisse. Et in uera patris confessione parē honorem filio cum patre adscribe, memor Euangelici testimoniū, quod deum patrem suum esse dixit, æqualem seipsum deo faciens. Æqualem autem esse patri, de natura, non de corporali quadam admensuratione intelligendum est. Quomodo uero rapinam nō est arbitratus æqualem esse se deo, si nunquam deo, ut tu blasphemās, æqualis fuit? Quomodo in forma dei fuit, qui secundum tuam opinionem nunquam deo similis fuit? Talis quidem utrinq; pugna nobis est, ueritas uero quæ? Neq; tibi horror sit confiteri personas, sed dic patrem, dic & filium, non uni rei duo nomina tribuens, sed ex utraq; appellatione cuiusq; proprium intellectum edoctus. Grandis enim improbitas est, non admittere doctrinas domini, tam conspicue personarum nobis alterationem secernentis. Nam si abiero, inquit, rogabo patrem, & alium uobis paracletum mittet. Filius itaq; est rogans, pater qui rogatur, paracletus uero qui mittitur. An nō igitur manifeste impudens es, qui cum audias, ego, de filio, ille, de patre, alium, de spiritu sancto, omnia misces, omnia confundis, & uni rei omnes hæc appellationes imponis? Attamen rursus neque tu personarum diuisionem rapinæ loco ad impietatem tuam stabiliendam abripito. Licet enim numero duo sint pater ac filius, natura tamen diuisi non sunt, neque qui duas personas dicit, statim alienationem inducit. Unus deus est, & pater, unus deus & filius, non dii duo. Nam patri filius similis est. Non enim aliam in patre diuinitatem intueor, & aliam in filio, neq; aliam illius & aliam huius naturam pono. Ut igitur perspicua tibi sit personarū proprietates ac differentia, numera seorsum patrem, seorsum quoq; filium. Ne uero in errorem plurium deorum decidas, unam in utroq; essentiam confitere. Hoc pacto & Sabellius cadet, & Anomius conteretur. Quando uero unam essentiam dico, ne duas personas ex una tanquam in duas partes diuisa cogitare uelis, sed ex principio patris filium substantem, non patrem & filium ex una essentia, quasi præcedente, descendentes. Non enim fratres dicimus, sed patrem ac filium confitemur. Quod autem ad essentiam attinet, pares sunt. Ex patre namq; filius, non mandato factus, sed ex eius natura genitus est, non separatus à patre, sed ex patre sempiternè perfecto, perfectus resplendens. Nolo autem mihi quotquot uel non perfecte dictis nostris attenditis,

modum edoctus es. Nec obijcias mihi arguta illa & captiosa, uel ingenitus esse spiritus uel genitus. Quod si ingenitus est pater, si genitus, filius est: si uero nihil horum, ergo creatura est. Ego uero agnosco illum quidem cum patre, patrem uero esse non ita, & cum filio illum coniunctum accepi, filium uero appellatum non accepi. At coniunctionem quæ cum patre est intelligo, ex eo, quod ex patre egreditur, quæ uero est ad filium, inde, quod audio. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si enim Christo coniunctus non est, quomodo Christo coniungit? Audio illum & spiritum ueritatis dici. Dominus uero ueritas est. Quando uero audio spiritum adoptionis uocari, admoneor unitatis quam, iuxta naturam habet cum patre & filio. Quomodo namque adoptaret quod alienum est? Quomodo appropriaret & coniungeret quod peregrinum est? Ad hunc itaque modum nec noua uerba fingo, neque spiritus maiestatem reprobo. Eos uero qui creaturam illum uocare non uerentur deploro ac defleo, quod modico sophismate seipsum, & fucato paralogismo in baratrum abijciunt. Quoniam enim, inquit, mens nostra hæc tria comprehendit, nec quicquam est in rebus existentibus quod non in distinctionem hanc rerum existentium cadat, ut uel sit ingenitum, uel genitum, aut creatum, & spiritus nec ad primum, nec ad alterum referri potest. necessarium ergo est, ut ad tertium referatur. Hoc uestrum, ergo, sempiternæ uos maledictioni obnoxios constituet. Omnia ne scrutatus es? Uniuersa ne cogitationibus tuis isti diuisioni subiecasti? Nihil in exquisitum reliquisti? Cuncta mente tua complexus es? Omnia intellectu tuo comprehendisti? Nosti quæ sub terra sunt? Nosti quæ abdita sunt in profundo? Daemoniaca iactantia est, quæ dicit, noui ego numerum arenæ, & mensuram maris. Si uero multa ignoras, & quæ ignoras cognita innumeris modis superant, qua nam ratione non cum omnibus & eam ignorantiam de modo essentiae spiritus sancti, quæ periculo caret, absque ullo pudore fateris? Mihi uero non uacat, ut rationem tuarum uanitatum arguam & ostendam, quam multa sint in rebus existentibus, quæ intellectus tui rationes fugerint. Illud libenter sane rogarim eos qui uestre partis sunt. Affirmo autem, quod olim te impiæ huius uasfriciei, qua spiritum sanctum creaturam esse dicis, peccitebit. Non abhorres à peccato illo irremissibili? Aut quid putas unquam ita impie blasphemari posse, quod istam blasphemiam adæquet? Ex una namque hac uoce, omnia unum sunt peruersissimè. Alienatio à deo, quod ad ipsam attinet naturam, seruitutis humilitas, munera obeundorum ministeriorum, priuatio sanctimoniarum, dum illa non adest quæ ex natura est, & opus est spiritui, ut eius sit particeps, quæ est ex dispensatione gratiæ, ut & reliqua habent, quotquot sanctificata sunt. Et quemadmodum datur nobis manifestatio spiritus ad utilitatem, & ut unicuique secundum fidei analogiam admensuratur, ita erit & spiritus sancti moniarum particeps, si secundum pneumatomachorum opinionem creatura est. Imò ne committamus, ut illorum stultitia inculcata uideatur, qui se omnia intellectu apprehendisse putant. Respondeant itaque nobis, quæ sit uisibilis huius solis essentia, An unum sit ex quatuor elementis, uel compositus sit ex illis. At nec terra est, neque aqua, nec ignis, nec aer. Nam ista directe mouentur, Alia quidem sursum, alia uero deorsum ad ima. Terra & aqua ad inferiora deferuntur, propter gravitatem

τὸ τοῦ ἡμῶν
τοῦ ἀρχαίου, τῆς αἰ-
ωνίου ἀρχῆς ὑ/
ποδύκους ὑ/
μῶν καὶ ἀσκή-
σεις.

παντὰ ἐγὼσι
καὶ θεινότεα-
τα.

gravitatem: aër & ignis ad superna mouentur propter leuitatem. Solis autem motus circularis est. Itaque nullum est ex quatuor elementis. Quin neque compositus est ex ipsis. Nam composita ægre coniuncta continentur, propterea quod ex contrarijs constituta sunt, quorum quodq; renitenti motu alijs aduersatur. Solis uero motus indefessus est, adeoq; & irremissus, & ob id non compositus. Atqui in corporibus ita comparatum est, ut uel simplicia sint uel composita. Solis uero corpus nec simplex est, neque enim directe mouetur: nec compositum, quandoquidem absque ulla molestia mouetur. Non est igitur, sol. Tales sunt argutæ illæ uestre distinctiones, apud eos qui oculis præditi sunt, ridiculæ. Rursus respondeant quomodo uideamus nos homines. An ita, ut formas rerum uisibilium apprehendamus, uel, ut uirtutem quandam ex nobis foras emittamus. At neque uisibilium rerum imagines apprehendimus, quomodo nanque exiguo illi pupillæ foramini hemispherium hoc cœli repræsentaretur, neq; quicquam ex nobis emitimus, nam quo pacto quod emitteretur ex nobis ad amplitudinem illam cœli complectendam sufficeret? Si uero neque rerum uisibilium ipsi imagines apprehendimus, nec aliquam è nobis facultatem emittimus, ergo non uidemus. Quid igitur? Arguam ne uestros syllogismos, uel imprecabor uobis, ut ueræ sint uestre conclusiones? Quid interest inter huiusmodi sermones, & uestram de spiritu ratiocinationem, quam apud miseras mulierculas, aut eunuchos mulierculis pares ac uicinos iactatis? Audi citra molestiam ac contumeliam. Si ex deo est spiritus, quomodo inter creaturas illum collocas? Non enim illud mihi dices, quod omnia ex deo sunt. Quemadmodum enim Christus dei quidem dicitur, non tamen creatura est ut nos (Nam Christi nos sumus, Christus uero dei. At aliter nos Christi dicimur, nempe ut seruus domini, aliter Christus dei, utpote filius patris, dicitur) ita & spiritus, non ideo quod omnia ex deo sunt, & ipse, ut omnia reliqua, ex deo est. Non enim quoniam & administratorij spiritus sunt similis illis est & sanctus spiritus, propter spiritus appellationē, Nam unus est uere spiritus. Vt enim multi quidem sunt filij, unus autem est uerus filius, ita & omnia ex deo esse dicuntur, proprie tamen & filius & spiritus sanctus ex deo sunt. Nam & filius à patre egresus est, & spiritus quoque à patre progreditur. At filius quidem ex patre per generationem, spiritus uero ex deo modo arcano & ineffabili. Quantum itaque periculi est extenuare gloriam paracleti. Gloriam, quæ sibi impèdatur non agnoscit filius dehonestato spiritu. Nam ille me, inquit, glorificabit. Non ut seruus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificasset, non esset dictum à domino, ille me glorificabit. Iam uero, quoniam glorificationem ad unum spiritum refert, excellenter quandam quæ aliorum glorificationem superet gloriam commendat. Non enim ut illi qui dixerunt, Gloria in excelsis deo, sed quemadmodum is qui dixit, pater, glorificaui te. Opus quod dedisti mihi cōsummaui. Et ut pater filium glorificat dicēs. Et glorificaui te atq; iterū glorificabo, ita & spiritum filius in suam ac patris cōmunionem assumit. Aut ostendat mihi quisquam maiorem ista gloriam, & omnia fatebor uerè ac rectè ab aduersarijs dici. Qui uos spernit, me spernit. Quare? Propter spiritum uidelicet habitantē in ipsis. Itaq; qui nō cohonestat spiritum, nec filium honore afficit. Qui uero filium honore non afficit, nec patrem

cohonestat. Itaque ad hunc modum circa unum aliquid eorum quæ credendæ sunt perfidia, totius diuinitatis abnegatio est. Si creatus est spiritus, diuinus non est. Atqui spiritus, inquit, diuinus qui me fecit. Et adimpleuit, inquit, deus Beseleel, spiritus diuinus, sapientia & prudentia. Vbi igitur inuenis numen uicinum fieri, creatura ne hoc sit an diuinitas? Quod si creatura dixeris, & patrem ipsum domini nostri Iesu Christi creaturam dices. Scriptum est enim de illo. Sempiterna ipsius potentia ac diuinitas. Si uero diuinitate, relicta blasphemia, agnosce patris authoritatem ac Maiestatem. Ita ne omnis intelligentiæ expers es, ut neque ipsa uoce adducaris, uti rectè ac competenter de spiritu sentias?

DE MARTYRE MANANTE BASILIUS

Magnus Musculo interprete.

Non ignoro quanta sit encomiorum publici conuentus magnitudo. At ut illam scio, ita & imbecillitatem meam sentio. Causa nanque ipsa exigat, ut dignum quid dicatur his qui cōuenerunt, & quod spei respondeat, quam ille de nobis conceperunt, ipsi demum quoque argumento quod tractandum est. Quoniam maxima ex parte martyrum hodie memoriam agimus, erecta est cuiusque mens, & paratus auditus, expectans ut dignum aliquid tanto martyre dicatur, quod & Ecclesiam desiderio circa illum permouet. Ita nanque comparati sunt synceri & candidi filij, ut magnifica de parentibus suis exigant encomia, nec facile ferant amplitudinem eorum quæ deprecanda sunt per dicentis periclitari humilitatem. Quapropter quanto maior est animorum ad audiendum auuiditas, tanto maius imminet dicenti periculum. Quid igitur faciemus? Quomodo & desiderijs uestris satisficiemus & ne ipsi in præsentiarum nihil utilitatis ad ea quæ tractanda iam sunt adferentes inutiles abeamus, cuiusque animum adhortabimur, ut quæ in cognitione habet ad memoriam reuocans ac mente renouans, ex se ipso sibi alimoniam pareat, ut proprijs exhilaratus subsidij domum reuertatur. Memores estote martyris quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti adiutorem ipsum ad precandum habuistis, quibuscumque ex nomine aduocatus ipsis adfuit operibus, quotquot aberrantes ad uiam reduxit, quoscumque sanitate restituit, quibuscumque pueros iam mortuos ad uitam reductos reddidit, quotquot uitæ terminos prorogauit. Collectis in unum his omnibus ex communi Symbolo, martyri encomium construite. Conferte inter uos mutuo, quæ quisque nouit illa subministret ignoranti, quæ ignorat, illa accipiat ab eo qui nouit, atque ita quasi ad conuiuium quod quisque habet, conferentes, nostræ ignoscite imbecillitati. Ista nanque demum sunt martyris encomia, spiritualium charismatum diuitiæ. Non enim est, quod illum more secularium & externorum encomiorum cohonestemus. Non est cur patres ac progenitores illustres proferamus. Nam turpe est alij unde ornare eum qui propria ipse uirtute illustris est. Lege namque consuetudinis talia inter encomia usurpant. Alioqui ueritatis lege, quæ cuique sint propria, ad ferenda encomia exiguntur. Neque enim uelocem equum reddit, quod is, unde natus est, ad cursum aptus fuit, nec canis encomium est, ex uelocissimis prognatus esse. Sed quemadmodum & aliorum animantium uirtus in unoquoque propria consideratur,

consideratur, ita & propria uiri laus est, cuius ex rebus ab ipso bene gestis testimonium habet. Quid filio confert, de illustri natum esse parente? Ita hic martyr non accepit aliunde quem habet splendorem, sed ipse per uitæ conuersationem gloriæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab alijs Mamas gloriā habet. Hi pueri, qui pietatem ab illo sunt edocti, per illum sunt in honore. Nam ipse ex seipso uirtutem quasi scaturigine quadam producit. Non habet ut torrens, qui ex alieno confluxu gloriosus apparet, sed fons est, decorem suum ex proprijs uenis effundens. Celebremus uirum non alieno sed proprio ornamento decoratum. Vides eos qui equestri certamine uicerunt: uides splendida illorum monumenta, quomodo lapides sint neglecti? Ad martyris uero memoriā & tota regio mota est, & ad illius festum diem urbs uniuersa immutata gestit. Neque cognati diuitum ad maiorum suorum sepulchra declinant, sed omnes ad pietatis locum tendunt. Patrem hunc ueritatis ducem, & non eos qui corporum sunt parentes, duces appellitant. Vides honorem constare ex uirtute non ex diuitijs? Ita Ecclesia in quibus eos qui præcesserunt honorat, ad ea ipsa sectanda admonet præsentēs, ac si dicat, noli diuitias sectari, noli deditus esse sapientiæ huius mundi, quæ abolebitur: neque gloriæ, quæ caduca est ac fluxa. Hæc enim una cum ipsa uita intereunt. Sed pietatis esto studiosus operator. Illa te ad cælum usque extollet, illa & immortalem tibi memoriam, & perennē apud hominēs gloriā per hoc parabit, quod eos qui præcesserunt honore afficit. Si quisquam igitur pastoris memor est, ne admiretur diuitias. Conuenimus enim non ut diuitem laudemus, ne diuitem admiratus domum abeas, sed ut paupertatem cum pietate cōiunctam extollamus. Pastorem esse, nihil habet magnificum, nihil quod sapientiæ & industriæ referat exercitium. Caue ergo ad iracundiam motus probri gratia eum qui te læsit pastorem uoces, nihil habentem, nisi quod ad uictum attinet quotidianum, peram & clauam remissē, tanquā diurna subsidia gestantem, nullam crastini curam habentem bestiis: hostem, animabus mansuetis cōpascuum, forum ac tribunalia fugientem, sycophantarum ac mercaturæ ignorantem, diuitias nescientē, propriū tectum non habentem, sed sub eo quod mundo commune est agentem, noctu ad cælum suspicientem, & per astra conditoris admirabilem potentiam cōsiderantem. Ne pudeat nos ueritatis. Ne faculatores illos extraneos initemur, ne ueritatem uerborum ornatu obuelemus. Nuda est ueritas, absque patrociniō ipsa seipsam declarans. Humilitatem illius multo sermone, imò magis encomio celebrabis. Pastor ac pauper. Hæc sunt homini Christiano ornamenta. Si doctrinæ pietatis duces inquisieris, piscatores inuenies ac publicanos. Si discipulos † coriarios pauperes. Nusquam splendor. Hæc omnia cum ipso mundo abolentur. Vide igitur, cuius hominis diē festum agamus, cuius gratia alacres omnes simus, propter quem immutata sit ratio uitæ nostræ. Quoniā uidelicet pastoris admoniti sumus. Ne cōtemnas uirum, ubi pastore audis. Qui deo prius placuit, Abel, pastor fuit. Quis illū imitatus est? Moses magnus ille legislator, qui ut periculū declinaret quod a Pharaone imminēbat, aufugit, † qui pastore detestatus fuit infidias, ille in tēpē pecudes pascit in monte Choreb & per pasturā ad colloquiū dei peruenit. Angelū in Rubo nō iudicio disceptans sed pastore agens, cœlestes pascendo pro ueritate patientiā ostēdit & in modica imagine uniuersam uitam suam

† Vel sutores.

ὁ μισήσας
τῶν σκωπῶν
μὴ τοῦ ἐπι-
βουλοῦ. quod
etiam de eo po-
test intelligi,
quod rixas fra-
trum Ebraeorū
ferre nō potuit

suam quasi quodam charactere obsignauit. Cui conuersationis huiusmodi zelum
 post se reliquit: Dauidi. Dauid à pecudum pastura peruenit ad Regnum. Sorores
 quædam sunt: pastura & Regni administratio. Nisi quod illa irrationalium, ista ue-
 ro rationalium animantium curam habet. Ita scilicet ad maiorem illa scientiam trāsi-
 tum habet. Quapropter dominus utramque complexus & pastor est & Rex, ir-
 rationales pascens, maiori ratione præditos sub Regni gubernationem includens.
 Vis discere quātā dignitatis sit pastor? Dominus, inquit, pascit me. Quomodo ue-
 ro Regiæ gubernationis soror est pastura? Quis est iste, inquit, Rex gloriæ? Qui il-
 lic pastor, hic Rex dicitur. Nec putes illum ab alijs quidem pastorem uocari, ipsum
 uero id appellationis pudoris gratia non agnoscere, quin ipse degeneres pastores
 compescens, in seipsum ueræ pasturæ testimonium transfert. Ego, inquit, sum
 pastor ille bonus. Arcet degeneres, & ueritatem sibi ipsi uendicat. Ego sum pastor
 ille bonus. Disce quis sit pastor, & quis sit bonus ille. Ipse hoc interpretatur. Ve-
 rus pastor animam suam ponit pro ouibus. Mercenarius uero, & qui non est pa-
 stor, cuius non sunt oues propriæ, illi nihil est curæ quando lūpum uenientem ui-
 det. Hic quærit Ecclesia, si dominus pastor est, quis sit mercenarius pastor. Num
 diabolus? Et si diabolus mercenarius pastor est, quis sit lūpus. At lūpus diabolus
 est bestia immitis, rapax, insidiosa, communis omnium hostis. Habeat propriam
 appellationem mercenarius pastor. Tunc quidem mercenarios pastores dominus
 eos uocauit qui tunc degenerauerant. Sunt uero & nunc qui non ut prosint ouibus
 pastores agunt, quibus propriè mercenariorum appellatio conuenit. Tunc prin-
 cipes sacerdotum notabantur, & pharisæi, & omnis illa Iudaica secta. Illos dixit
 mercenarios esse pastores, qui non ueritatis sed quæstus sui gratia pascendi pote-
 statem usurparant, qui uano prætextu precationibus instabant, ut panem comede-
 rent uiduarum & orphanorum. Mercenarij sunt, qui proprium compendium cur-
 rant. Qui præsentia sectantes ad futura non adspiciunt: mercenarij sunt non pasto-
 res. Et nunc mercenarij multi sunt, qui pro misera gloriola uitam suā impendunt ac
 produnt, qui iam quoque contra sana domini uerba schisma suscitant. Cum enim
 & tum eadem dominus dixisset, schisma inter Iudæos oriebatur. Quidam dice-
 bant, dæmonium habet, quidam uero, dæmon oculos cæcos ut uideant illuminare
 nō potest. Vides ueterem hunc esse schismatis morbum? Mox enim uentilabrum
 adest. Paleas secernit à frumento, & quod leue est & instabile seiungit ab eo quod
 alendi uim habet. Quod autē spiritali conueniens est alimoniam, agricolis deputatur.
 Qua propter schisma factū est, & alij isto, alij alio modo præstantes fuerūt. Iudæo-
 rum est in partes scindi. Ecclesia uero dei, tunicā inconsutilem, desuper contextā ade-
 pta, quæ à militibus ne scinderetur conseruata est, Christūq; induta uestimentum
 illius ne scindat. Et cognosco oues meas, & cognoscunt me meę. Et hæc ad blasphemiam
 suæ structurā rapuit hæreticus. Ecce, inquit, dictū est, cognoscūt me meę, & co-
 gnosco oues meas. Quid ergo uocat cognoscere? An essentiā suā intelligere? An ma-
 gnitudinē emetiri? An ea contra diuinitatē sentire, quæ tu ore impudenti & temera-
 rio pronuntiasti? uel non ex præcedentibus mensurā cognitionis huius intelligis, quid
 in deo cognoscamus? Oues meæ, inquit, uocē meā audiūt. Ecce quomodo cognosca-
 tur deus. Ex eo quod præcepta illius audimus, ex eo quod illa audiētes opere adimple-
 mus. Hæc demū est cognitio dei, obseruātia uidelicet præceptorū dei, nō inanis illa curi-
 ositas.

Ariositas, non essentiae dei & supra mundanorum inuestigatio, non rerum inuisibiliū
 consideratio. Cognoscunt me meae, & cognosco meas. Satis tibi sit scire, pastorem πολυπραγ-
 esse bonum, animam suam posuisse pro ouibus. Terminus hic sit diuina cognitio μοσύνη.
 nis. Quantus uero sit deus, & quae illius mensura, & qualis essentia, talia scitanti
 sunt periculosa. ei qui rogatur perplexa, & talium medicina est silētium. Oues meae,
 uocem meam audiunt. Audiunt, inquit, non disputant. Hoc est, non sunt inobedi-
 entes, non contendunt. Audisti filium, at non ita generationis modos. Neque igitur
 uel a me petere, uel ipse rationi subijcere, de quibus nulla potest haberi ratio cina-
 tio, neque per schisma quod coniunctum est separare uelis. Hac te ratione praeco-
 cupans Euangelista communiuit ac cautum reddidit. Audisti mane, & continuo
 audis. In principio erat uerbum, ne filium humanam esse progeniem putes, quae
 ex non existente prouenerit. Verbum illum esse dixit, propter impassibilitatem:
 uitam, propterea quod tempori subiectus non est: principium, ut natum patri con-
 iungeret. Vides morigeram ouiculam, quomodo audiat uocem domini? In princi-
 pio, inquit, & erat, & uerbum. Ne dicas, quomodo erat? Et, si erat, genitus non est.
 Et, si genitus est, non erat. Ouicula non est ista dicens. Pellis ouilla est, intus uero lu-
 pus latet. Qui haec dit, pro insidiatore habeatur. Oues meae, uocem meam audi-
 unt. Audisti filium? Intellige similitudinem quam habet ad patrem. Similitudinem
 dico propter imbecillitatem ualentiorum corporum. Et alioqui ueritas ita habet. διὰ δὲ νεῖαν
τῶν δυνατῶ
τέρων σω-
μάτων.
 Non enim uereor accedere ueritati. Non sum ad sycphantiam commodus. Ver-
 bo patris & filij identitatem seruo. Proprietatem in subsistentia filij, formam intelli-
 ge paternam, ut exacte imaginis rationem custodias, ut competenter de deo sen-
 tias. Ego in patre, inquit, & pater in me est. Non confundit essentias, sed uel simili-
 tudinem identitatem exprimit. At enim dilecte res ista summe uidetur contraria,
 utpote quod uestra audiendi obedientia imbecillitatem nostrā adiecit in medium
 aliquid adferre ac dicere, ut potentia dei in organi imbecillitate potissimum illustra-
 retur. Nam hac forsā ratione imbecillitas nostra superabundauit, ut hoc amplius
 glorificetur qui quod infirmum est corroborat. Qui uero nostram hanc panegy-
 rim reduxit, & finem fecit anni praeteriti uotis, ac initium dedit tempori iam immi-
 nenti (Hac nanque dies praeteriti nobis temporis circulum terminat, & rursus ini-
 tium est iam aduenienti) qui & nos huc congregauit, & futuri energiam largitur, in
 illo nos custodiat indemnes, illaesos, & à lupi rapacitate securos, & Ecclesiam hanc
 immotam, ac magnis martyrum turribus munitam conseruet, & omnes furentium
 haereticorum insidias & incursus in tranquillitate ac silentio auertat, nobis uero do-
 net ut diuina oracula discamus, & doceamus, subministrata à spiritu sancto gratia
 cui cū patre & filio sit gloria & imperiū, nūc & semper & in secula seculorū. Amen.

EASILIVS MAGNVS DE BARLAAM

martyre Musculo interprete.

Primū quidē sanctorū mors planctu ac lacrymis cohonestabat. Vehem-
 ter mortuū Iacob defleuit Ioseph. Et Moysis mortē Iudaei haud parū plā-
 xerunt. Samuēle quoque multis lacrymis ornatū. Nunc uero morientib⁹
 sanctis exultamus. Tristiū nanque post crucē domini immutata est natura. Iā nō am-
 plius sanctorū obitus lamentationibus psequimur, sed tripudijs diuinis circū ipso-
 rum sepul-

rum sepulchra ueluti choreas ducimus. Somnus autem iustis est mors. Imò magis migratio ad uitam meliorem. Hinc est quod martyres exultant dum trucidantur. Nam desiderium felicioris uitæ iugulationis dolorem extinguit & emortuum reddit. Pericula non respicit martyr, coronas respicit, plagas nō horret, sed præmia numerat. Non uidet lictores inferne flagellantes, sed angelos superne lætis omnibus acclamantes imaginatur, non spectat ad temporaria pericula, sed ad præmium æternitatem. Splendidum & à nobis iam arthabonem assequitur, dum diuinis acclamationibus ipsi applauditur ab omnibus, & innumeros tinctos è sepulchris conuerit & attrahit. Hoc ipsum sanè hodie forti ac strenuo Barlaam usufruit. Insonuit enim bellica martyris tuba, & armatos pietatis milites, ut uidetis collegit. Athleta Christo adhærens prædicatus est, & statim excitatum est Ecclesiæ theatrum. Et quemadmodum fidelium Dominus dixit, Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet, mortuus est fortis Barlaam, & applaudit illi panegyris. In sepulchro consumptus est, & ad conuiuium aduocat. Nunc tempus est ut exclamatis. Vbi est sapiens, ubi scriba? ubi disceptator sæculi huius? Agrestis homo insuperabilem nobis hodie pietatis exhibet doctrinam, quem Tyrannus rapuit quidē, ueluti facilem prædam ac uenationē nactus, postea uero insuperabilem militem sensit, quem tanquam insana ac delira loquentem risit, mox uero angelica uirtute strenuum horruit. Mores enim hominis non fuerunt cum organo linguæ barbari, nec ratio cum syllabis claudicare uisa est. Sed erat alter Paulus cum Paulo dicens, etiam si sermone sum rudis, non tamen scientia. Torpebant iam flagellando lictores, martyr uero robustior inueniebatur. Lacerantium manus eneruebantur uerum mens lacerati haud quaquam flectebatur. Nерuorum harmonias iam flagra remiserāt, ac fidei uigor uehemētius stringebat. Perfossa latera absuuebantur, mentis uero philosophia florebat. Maior carnis ipsius portio emortua erat, at ipse martyr quasi nōdum inito certamine firmus erat. Nam quando pietatis amor animi hominis præoccupat, quodcunq; illi pugnarum genus ridiculum reddit, & quotquot illum desideratæ rei gratia conuellunt, delectant magis quàm consternant. Testis mihi est affectus ille ac desiderium Apostolorum, unde Iudæorum ipsis aliquanbo flagella iucunda reddita sunt. Abibant enim, inquit, gaudentes à conspectu concilij, quod digni habiti essent, qui pro nomine Iesu contumeliam paterentur. Talis & nobis hodie laudatur miles, qui supplicia loco gaudij duxit. Flagellis se tanquam rosis impeti arbitratus, pietatis obfuscationem non secus atq; iacula quædam declinauit. Iudicarium furorem quasi quandam fumi offusionem reputauit. Efferas satellitum acies risit, pericula calcauit, quasi super rosis tripudiaret. Plagis affectus lætatus est, ac si honore afficeretur. In supplicijs uehementioribus non secus exultauit, quàm si præclara brabia acciperet. Nudatos gladios despuit, manus licitorum cera molliores sensit. Lignum tormento deputatum, ueluti salutiferum complexus salutauit. Carceris clausura quasi prato quodam uiridi oblectatus est, tormentorum adinventionibus ueluti uarijs flosculis iucundatus est. Dextram habuit igne firmiorem, cuius illi machina postremò ab hostibus applicabatur. Aræ namq; pro more dæmoniacci libaminis, igne imposito, martyrem adductū sistentes, focoq; incenso dexteram supinam impendere iubentes, manu quasi aereo altari abutebantur, thure illi ardenti maliciose imposito. Sperabant enim ignis ui expugnatam

^Aexpugnata manu necessario ac uelociter incensum thus in aram excussurā, papae, quam multijuga sunt impiorum praestigia. Quoniam innumeris uulneribus, inquit, contentiosi pugilis mentem non fleximus, uel manum illius flamma incendimus. Quoniam uarijs machinis animum illius haud quaquam permouimus, dexteram igni admotam permoueamus. At ne hac quidē spe miseri potiti sunt. Nam flamma manu quidem ambedit, perdurauit uero illa cineris instar flammā ferens. Tergum fauienti igni non dedit, quemadmodum fugitui & imbelles solent, sed imota perstitit strenue contra flammam dimicans, & Ppropheticas martyri uoces proferendas administrans, ut diceret, Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad praelium, & digitos meos ad bellum. Ignis cum manu conflagraret, sed ignis uincebatur. Luctabatur inter se flamma ac dextera martyris, sed dextera noua quaedam certaminum uictoria concedebat, dum flamma quidē per mediam manum exigebatur, ipsa uero manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manum igne contentiosiore, o manum ab igne flecti nesciam. Et o ignē a manu uinci doctum. Ferrum uidetur ignis tyrannide emolliri, aēs cedit ignis potentiae. Solut illo lapidum quoque uinci duricies. Nunc uero martyris dexteram extēsam ignis ille cōburens non flexit, cuius uigor omnia domat. Merito sanē martyr iste ad dominum huius gratia clamaret: Tenuisti manum dexteram meam, & in uoluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Quomodo te o strenue Christi miles appellabo? Statuam ne uocabo? Sed multum ita de tua tolerantia detriuerō. Nam acceptam statuam ignis emollit, dexteram uero tuam adigere non potuit, ut uideretur aliquosque moueri. Si ferreum nominauerō, & istam imaginem dexteritate tua inferiorem inuenio: Nam tu solus flammā persuasisti, ne manum domaret, tu solus dexteram loco arae habuisti, tu solus ardenti dextera facies daemonū percussisti, & tunc quidem flammante manu capita illorum liquefecisti, nunc uero eadem incinerata exercitus illorū pessundans excæcas. Sed quid puerili balbutie uictorem extenuo? Quin magnificentioribus laudum ipsius linguis cedamus. Sonantiores doctorum tubas ad illius praeconia aduocemus. Exurgite nunc o praeclari athletarum gestorum pictores. Mutilam ducis imaginē uestro illustrate artificio, & obsecrari a me depictum coronatum athletam, uestre industriae coloribus conspicuū reddite. Abibo certaminū ac uictoriarum martyris a uobis posita imagine uictus, gaudebo tali hodie per uestram dexteritatē uictoria superatus. Video manus huius luctam cum igne exactius a uobis depictam, uideo alacriorem pugilem per uestram depictam imaginem: plorent daemones & iam martyris in nobis perculsi uictorij, ardens iterum illis ac uictrix manus ostentetur, pingatur in tabula una & certaminum agonothea Christus, cui sit gloria in seculorum secula. Amen.

BASILIVS MAGNVS DE PEONITENTIA

Vv. Musculo interprete.

^Rrogantiam eorum qui poenitentiam abrogare audent, non ferēs obseruadissimus frater, alterum iam nobis mandatum hac ipsa superbia obseruata misit. Cordati uiri est dextram fratribus ad poenitentiam porrigere. Sermo autem hic hominibus utilissimus est. Nemo enim hominum sine peccato est. Nam uni hoc testimoniū datur, quod peccatū nō fecerit. Loquamur uero de poenitentia cū ex ueteri tum ex nouo testamento. Etenim illa thesaurus

saurus sunt Ecclesiæ. Pœnitentiam autem non ita commendabimus, ut fratris peccatum promoueamus. Nolumus enim eum qui deliquit, peccato, spe pœnitentiæ, immorari, sed magis iacentem erigere studebimus. Desperatio nanque, quæ ab aduersarijs introducitur, eum qui semel cecidit, in peccatis uolutari ac perdere, pœnitentiæ uero expectatio iacentem surgere & amplius non delinquere hortatur. Qui uero nos sumus, ut deo præscribamus? Vult deus remittere peccatum, quis prohibebit? Nos dicimus, non quid illi ausint, sed quid deus præcipiat. Num qui cadit, non resurgit? Contradicemus ne deo, qui cadit non resurgit? Non persuasit tibi nudo uerbo? persuadebit conspicuo exemplo. Quid enim tam non potest elui, atque coccinum? Quid niuis aut lanæ mundæ albedinem adæquare apud nos potest? Et tamen qui ista condidit dicit, Quod si peccata uestra fuerint sicut colores qui elui nequeunt, si lauemini, ad puritatem niuis mutabuntur. Ac ista remissio non est post baptismum. Dixit enim, inquit, aduersarius, Lauemini, mundi estote. Hoc ipsum est quod si ex nobis sciscitati essetis, libenter ex scripturis ostendissemus, nempe, quod peccatorum remissio & post baptismum speranda sit. Non enim contradicendum est electis aduersum ea quæ leuia sunt, sed aduersus ea quæ in contrario sermone firmitus obsistere ac reniti uidentur. Donec enim repugnantia animis exempta non fuerint, curari non poterit, qui laborat. Verum quoniam quæ a cerba sunt ac falsa locum non habent ut dulcescant, & nos ex ueteri testamento iam loquimur, dicamus quid illi aduersum ea quæ ex ueteri testamento dicuntur proferant. Dicunt enim quod si ante seruatoris passionem, priusquam facer ille sanguis pro nobis effunderetur, ex ueteri testamento de pœnitentiâ nobis aliquid legeritis, dicimus in ueteri testamento quidem remissum esse peccatum, in nouo uero non esse remissionem, propter passionem. Nos uero si ex nouo testamento ostenderimus, quod & post baptismum & acceptum spiritum qui peccauit à peccato per pœnitentiæ charisma reuocatur, manifestum erit & post baptismum pœnitentiæ locum esse ijs qui deliquerunt. Et quæ in ueteri tamen testamento habentur fides habent & auctoritatem pro statuenda pœnitentiâ. Vt attendentibus dico. Vnde & grauiora attingam, ut concepta spe postquam semel lapsi sumus in peccato non perseueremus. Non es persuasus per exemplum, uel iuramento affirmanti deo crede. Dicit enim deus. Viuo ego dicit dominus. Hoc iusiurandum deo competit. Quoniam enim maiorem se non habet, iurat autem propter incredulitatem eorum qui pœnitentiam tollunt, uiuo ego dicit dominus, & nemo absterretur, quoniam nolo mortem peccatoris sed ut conuertatur & uiuat. Qui uiuit, uiuere uult peccatorem. Est ne deus etiam cum iurat indignus cui credatur? An neque uerbo, neque exemplo, neque iuramento fidem habes? Vel operibus crede. Non est subuersa Niue. Pœnitentiam enim egit. Molestè ferebat Propheta, quod non subuertebatur, & huius gratia exurgebat & colocyntis. Respondet autem tibi dominus, ut memor sis ipsum esse bonum. Vereor autem ne audias ab ipso. An oculus tuus nequam est, quod ego bonus sum? Quis magis impius quam Ahab descriptus est (ut scripturam legentibus loquor) Præter reliquas rapinas, & uineam, occiso illius domino, rapuit. Descendebat ad possidendum illam, descendebat, cum gaudio occurrit illi qui tristem redderet, qui argueret, Propheta, non ut hostis, sed parcens. Pronuntiavit non suam ipsius sed domini sententiam. Lata sententia saccum induit Ahab maie-
 statem

Vel siluestris
 cucurbita.

Ahab,

A statem exiit. Scriptum enim est, quod ipse Propheta qui ad ferendam condemna-
 tionis sententiā missus fuerat, audierit a deo, quoniam precatus est Achab, minas
 ueritus, quæ illi minatus sum in diebus ipsius non euenient. Adigor ad boni phar-
 macy desiderium. *David*, sanctus ille, & post peccatum quoque sanctus, ex decem
 præceptis tria, in una causa transgressus est. Quoniam uobis loquimur, dicamus
 hac de re clarius. Commissum est & homicidium, & adulterium, & alienæ uxoris
 concupiscentia quoque. Peccaui homo iustus, & iudicem ipsum proprii delicti consti-
 tuit deus. Et quoniam trabem in oculo nostro non uidemus, uidemus autem festu-
 cam in alieno, proposuit illi causam ipsius tanquam alienā, dicens. Erant duo uiri in
 ciuitate una, ille diues, hic pauper. Diues habebat multas oues, pauper uero agnā
 unam quæ in sinu ipsius quiescebat (hoc autem est uxoris mysterium) & cum ipso
 comedebat, & ex poculo ipsius bibebat. Diuiti uenit hospes quidam peregrinus (re-
 cte peregrinus dicitur hic hospes, non enim talibus assueuerat *David*) Hospes, in-
 quam, peregrinus quidam ad diuitem uenit. Nolens ille hospiti de suis aliquid ma-
 ctare, unam illam pauperis agniculā abreptam mactauit (Quantumuis sanè cadat
 uit robustus, mox tamen resurgit) Molestè factum hoc tulit *David* (erat enim ipse
David, qui ceciderat) Viuit dominus, inquit, morte dignus est qui hoc fecit. Senten-
 tiam ipse aduersus seipsum tulit. Hanc ubi tulerat, Propheta declarauit quis hic ho-
 mo esset. Statim *David* ad pharmacum properauit, uidebat uulnus, confugit ad
 medicum. Peccaui, inquit. Et mox adhibita est medicina. Et dominus, inquit, tran-
 stulit peccatum tuum. Vtrum enim uis sanctis imputare, unum ne peccatum, an
 multam iustitiam? Peccatum fecit? At multas quoque iustitias fecit. Quid iustum est
 apud iustū deum? An ut paucorum memor sit, aut ut multorum obliuiscatur? Sic
 æquilibrium. Et qua mensura mensi fuerimus eadem mēsurabitur & nobis. Si pec-
 cata plura fuerint, censeatur peccator. Si uero plures iustitiæ æstimetur iustus. V-
 nus & unus. Nostra enim omnia ex eo quod superat æstimantur. Et est quod al-
 bo sit magis album, & dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Ita & iusti su-
 mus, tanquam homines. Iustitiæ ratio non est eadem quæ peccati. Vnde filius dei
 iustitia dicitur. Nos uero ex iustitiæ participatione iusti sumus. Et *Moses* lingua lo-
 quitus est aliquid, quod tamen historia non est comprehensum. Et *Abraham* fide
 lis fuisse inuenitur, & tamen inuenire est ubi hæsitauerit. Non accuso iustos, sed
 deum glorifico. Non illicio quenquā ut peccemus. *Enoch* deo placuit, ut scriptura
 dicit, posteaquā genuisset filiū. Si tum placuit, potest deo placere etiam qui talis
 non est ut merito placeat. Sed ueniamus ad nouum testamentum, licet è ueteri ad-
 huc plura adferre possimus. Nam & *Manasses*, qui in templo dei quadriformia
 collocauit eidola, ut necesse esset cuius undelibet templū ingresso, ante eidola pro-
 cumbere, ubi penitentiam egit è captiuitate reuocatus est. At, ut dixi, ueniamus ad
 nouum. Ex illo nanq, unde potissimum excludere uolunt penitentiam, peniten-
 tia potissimum prædicatur. Rogemus Seruatorem. Quare ad nos uenisti? Respon-
 debit. Non ueni seruare iustos, sed peccatores uocaturus ad penitentiam. Sciscite-
 mur ab ipso, quid portas in humeris? Ouem, inquit, perditam. Cuius gratia gau-
 dent qui in coelis sunt: unius peccatoris, inquit, penitentis gratia. Angeli lætantur,
 & tu penitenti hanc inuides lætitiā? Deus illum cum gaudio complectitur, & tu
 hoc prohibes? Cupidius ad bonum deum cofugiamus. Duo, inquit, erant, ambo
 filij

Et lius prodia
7 ius.

εὐνοῦ θελκ-
ω, καὶ ὁ θεὸς
παρακαλεῖ

ἀλλ' ὁ φησὶ
καὶ καὶ
ἡμεῖς.

filij (non potes dicere, quod ista pœnitentia fuerit recedentis à Gentilismo, sed am-
bo erant filij, ex æquo cōsortes) Iunior quæ habebat absumpsit, & cum iustus esset
consumptis omnibus, excidit. Cœpit pœnitere, properauit ad patrem, & quomo-
do illi sese applicaret studiose cogitauit. Quid dixit ad patrem? Peccaui contra te,
& coram cœlo. Hæc apud se consultaui, non ignarus bonitatis paternæ. Venit ad
patrem causam dicturus, accessit illum, pudore suffusus. Tantummodo uoles, &
ipse deus ultrò occurret. Cœperat dicere, & mox pater illum cōplectitur. Conside-
ra quæ sint patris uiscera, & spem ueniæ haudquaquam abscondes. Suscepit illum
ac dixit. Mactate uitulū, & stolam proferte, eamq; primam, & annulum date in di-
gitum eius. Hæc omnia peruerse quidem exponuntur, attamen breuiter declarant,
quàm bona sit uoluntas & animi propensio patris, filium pœnitentem complexi,
non quatenus animo sentit, sed quatenus loquitur. Si uero molestè fers quod post
pastū porcorum, & cōsumptis iam omnibus à patre suscipitur, & molestè tulit hoc
& frater, uerum patri non est probatus, sed pudore affectus. Et ficus illa post trium
annorum culturam infrugifera, non exciditur, spe futuri fructus. Dominus condo-
nat admissa, & tu contradicis? Num quisquam est qui sibi ipsi res proprias abri-
piat? Si uero deus condonat, quis est qui contradicat? Ita instituti sumus, ut præce-
mur remitte nobis debita nostra, quoniam remisimus & nos. Tu remittis, & deus
non remittit Te fecit esse medicum tui ipsius. Qua mensura mensus fueris, remensu-
rabitur & tibi. Tu bonus es es ac benignus, cum sis malus, & qui bonus est non
magis hoc erit. Cum peccatoribus conuersatur Iesus, cum morbidis medicus. Indig-
ne hoc ferunt Pharisei, patres eorum qui nunc quoq; indigne ferunt. Non auersa
tur illos misericors dominus. Domū Pharisei uocatus ingreditur. Accedit ad eum
mulier peccatrix, non uocata. Vidit peccatum, accessit ad iustitiam, uidit morbum
suum, abiit ad medicum. Accessit non in faciem. Neq; enim tatum habebat confi-
dentia. Non apprehendit illius manum, quoniam tantum præsumere non aude-
bat, sed ad pedes accessit, quos & lacrymis lauit. Capillos ad tergendum exernit,
hac tantum uice probe. Quas sæpenumero male conspicuas reddiderat, tunc demū
bene nudauit. Exemplar tibi proposuit, ut ad pedes Iesu fugias. Rediit ad patrem,
& tamen dixit, Ego uobiscum sum. Quandocunq; uoles fuge ad illum, cum fidu-
cia irriga pedes illius. Prope est. Et uenit præsens, & abiit præsens. Ista sunt ex no-
uo testamento, cognata illis quæ sunt ex ueteri. Quid prædicauit Ioannes? Ba-
ptismum pœnitentiæ. Et docuit in parabolis, non semel atque iterum, ut sapius
edoctus ueritatem cognoscas. Petrus tertio abnegauit, & collocatus est in funda-
mento. Paulus ex persecutore prædicator est factus. Sed hic est quæstio. Quid
uero ipse dicit? Iesus Christus uenit in mundum peccatores saluos facere, quorum
primus ego sum. Proprium uitium patefacit, ut gratiæ amplitudinem ostendat.
At petrus dixerat iam antea, & beatus pronūtiatus fuerat, dixerat, Tu es filius dei
excellsi, & uicissim audierat, se esse petram, ita laudatus à domino: Licet enim Petra
esset, nō tamen petra erat ut Christus. Vt Petrus petra erat. Nā Christus uerè est
immobilis petra, Petrus uero propter petram. Axiomata nanque sua Iesus largitur
alijs. Largitur autem ea non euacuatus, sed nihilominus habens. Lux est. Vos estis
lux mundi, inquit. Sacerdos est, & facit sacerdotes. Ouis est, & dicit. Ecce ego mitto
uos

A nos sicut oves in medio luporum. Petra est, & petram fecit. Quæ sua sunt
 largitur seruis suis. Argumentum hoc est opulenti, habere uidelicet, &
 alijs dare. Verum qui apud nos diuites sunt, ubi sua largiuntur alijs, quæ
 habent imminuunt. Diuites enim non sumus. Nam aliena possidemus.
 Christus uero ita diues est, ut quantum alijs elargitur, tantum nihilo se-
 cius ipse diues permanet. Est enim instar fontis perpetuò fluentis. Quan-
 tumcunque hauseris, non tamen riuus illius minuitur. Imò ne fontis qui-
 dem instar habet. Nullum enim apud nos naturæ illius par potest pro-
 duci exemplum. At quoniam non habemus quod digne illi respondeat,
 utamur imparibus & imperfectis, ut quocunque modo quæ perfecte co-
 gnosci nequeunt, cognoscamus. Tertio dominum Petrus negauit, non
 hoc fine ut Petrus caderet, sed ut tu quoque consolationem haberes. La- ^{Petrus.}
 crymatus est, flexerunt lacrymæ eum qui nostri misertus est. Bonum nan-
 que erat animi propositum, ubique solus proficitur. Spiritus quidem
 promptus erat, caro autem infirma. Qui nos finxit figmentum nostrum
 nouit, & infirmitates nostras portat, delicta condonans. Recordare, in-
 quit, domine, quod puluis sumus. Quid enim est nostra iustitia? Vere
 magnus erat Abraham. Ita scilicet magnus erat, quoniam terra est & ci-
 uis. Qui enim nouit quid intersit inter deum & hominem, ille agnoscit sei-
 plum. Audi & alia felicitatis genera. Beati sunt, inquit, quorum remissæ
 sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Deus beatos reddit, & tu
 prohibes? Vtrum ne scripturæ ut nos uolumus loquuntur, an ut scriptæ
 sunt nobis illis est obtemperandum? Idque cum sit contra nos ipsos con-
 tentio ista non bona, quæ ueniæ spem abscindit. Verum quoniam nos pec-
 catorum remissionem etiam post baptismum pronuntiamus (hoc enim accom-
 modissimū uidetur † ad promouendum malitiæ studiū) scribit Apostolus <sup>† vel ad hoc
ut malitiose
traducatur.</sup>
 in priore ad Corinthios. Quoniā omnino auditur inter uos scortatio, & ta-
 lis scortatio qualis nec inter Gentes nominatur. Audistis magnitudinē ma-
 li, audite & seueritatem sententiæ, congregatis uobis, inquit, ac meo spiritu,
 in uirtute Christi, tradite eum qui huiusmodi est, Satanæ, ad interitum
 carnis, ut spiritus seruetur. Castigat illum, non enim ut inimicus abiicit.
 In priore quidem Satanæ tradidit, in posteriore uero nihil priori contra-
 rium scribit, confirmate, inquit, in ipsum charitatem, ne tribulationis
 abundantia pereat qui eiusmodi est. Soluit Apostolus insolubilia quo-
 que. In priore iusserat talem tradere Satanæ, in posteriore uero de eo scri-
 bens, & admissa condonans, ne circumueniamur, inquit, à Satana. Et
 nos enim circumuenit, sicubi aliquem ex nobis abripuerit. Ouis si ingredi-
 atur e grege, pabulum fit luporum. Reduc eam, ut insidias effugiat. Boni
 pastores, ubi fuerit ouis abrepta, uellus saltem erueri conantur. Si uellus
 interemptæ ouiculæ eripere ac seruare bonum est, anima hominis digna
 non est, quæ è faucibus lupi eripiat. Et in bello uictor quoque uulnera-
 tur, nec ob id non coronatur, quod uulneratus est. Sed uulneratus est plu-
 rimū dum operi bellico incumberet. Vnū ne malum reputat deus, multa

uero bona non reputat. Quot martyres primum quidem Christum ab-
 negarunt, post uero ad pugnam redierunt. Sed qui lingua tantum, non
 animo abnegarant. Caro enim infirma est. Qui negat, excidit, qui rur-
 sus confitetur, pugnam repetit. Non enim ita deus quæ mala sunt obser-
 uat, ut quæ bona sunt reprobet. Et fit plerumque ut in tortura constitutus
 aliquis, non ferendo cedat, non animi proposito, sed dolore superatus. Is
 ubi demissus ab eculeo, ac respirationem nactus fuerit, ad pugnam redit.
 Modicum ne dictum obseruabitur à deo, tormenta uero non recensentur.
 Verum deus iudicabit, non hominum audacia. Audes deo leges præ-
 scribere qui & infirmitatem humanam nouit, & auxilium suppeditat, & ui-
 ctoriam largietur. Quot sunt, qui bonæ uitæ testimonio carent. An quo-
 niam sententia mutantur, ob id & laborum ipsorum nulla erit ratio. Non
 sumus angeli sed homines, & cadimus & resurgimus, id quod sæpenumero ea-
 dem hora. Et astrum ab astro differt in gloria. Quamobrem. Si mensura
 quædam esset iustitiæ, deberent omnes æquè iusti esse. Si uero alij fulgent
 ut sol, alij splendent ut luna, alij uero secundum astrorum differentiam cor-
 ruscant, manifestum utique est, alium ab alio superari. Qui uero superatur,
 liquet quod modica habens peccata superetur. Si autem remissio nullius
 est qui deliquit, differentia est in ueritate. Verum quoniam necessarium est
 ostendere saluatos esse aliquos qui post baptismum deliquerunt, non sine
 metu loquor, ne contra animi mei sententiam à iusticia deficiatis: uehemen-
 ter enim uolo, non peccare eos qui baptismum susceperunt. Si uero citra
 animi propositum ceciderint aliquando quidam, nolo decernant hic quid
 poenitentiam sustulerunt nolentes nos una cum cruce Christi mortificari.
 Sed Apostolus nos uult conspeli etiam, & iam non amplius peccato ui-
 uere. Hoc quidem & ipse uolo. Non tamen sperno gratiam dei, inquit, Ap-
 postolus, Galatis scribens, quoniam spiritum sanctum acceperat. Num alij
 quid manifestius quæris. At subiungit. Ita ne insipientes estis, ut cum spiri-
 tu coeperitis, nunc carne consumemini. Spiritum itaque acceperant. Et iter-
 rum. Hoc tantum à uobis discere uolo, an ex operibus legis spiritum acce-
 peritis, uel ex auditu fidei. Currebatis bene. Vide quantis in rebus illos
 excelluisse dicat. Audi delicta. Nunc carne, inquit, consummamin. Excidi-
 stis è Christo. Vides eosdem & habuisse spiritum, & audis à Christo euac-
 uatos esse à Christo, & à gratia pariter excidisse. Quid post ista infert, ut
 locum det innouationi. Filioli mei, inquit, quos iterum parturio. Semel illos ge-
 nuerat, at qui semel genuerat non detrahet eos denuo ad salutem demum illi.
 Quod si in reliquis omnibus quisquā peruerse egerit, hoc tamen cucurrerunt
 impiū fuerit. Homines qui spiritum sanctum acceperunt, qui bene cucurrerunt, &
 qui tanta passi sunt, periclitati, frustra toleratis aduersis, qui exciderunt, &
 euacuati sunt, regenerantur, ut iterum formam dei accipiant. Num habes corpus,
 quod de poenitentia contradicas. Quis nos finxit. deus. Fecit nobis corpus,
 fecit animam. Contemnit ne nos. Quis dedit nobis pharmacum uitæ. Ad
 quid faciunt sanctæ scripturæ lectiones, ut abstineamus à peccatis. Quamob-
 rem irriga-

rem irrigamur. Vt fructum adferamus. Quid peccamus? ut peccata nobis remittentur. Finiamus sermonem. Quidam non poenitent. Qui uero spe poenitentiae malefacit, modum habet maleficientiae, & poenitentia priuatus est. Spes est etiam post peccatū, medicina est etiam post acceptum hulus. Sed manet cicatrix. Beatum est, si neque uacillauerit quisquam. Altera felicitas est, si post plagam accesserit medicina. Deo uero qui nos ab initio finxit, qui & infirmitati nostrae succurrit, & animi propositum custodit, & poenitentiam largitur, per eum qui nobis bona ista attulit, Iesum Christum dominum nostrum, sit gloria & imperium in seculorū secula. Amen.

BASILIVS MAGNVS DE HUMILITATE

vv. Munusculo interprete.

Idebebat homo in gloria quam apud deum habebat manere, Et sublimitatem habuisset non fictam sed ueram, potentia dei sublimis, sapientia diuina praeclarus, aeterna uita illiusque bonis sese oblectans & alacris. Poquam uero diuinæ gloriae desiderium mutauit, & maiorem sperauit, & quam non poterat accipere apprehendere satagens, quā habere poterat perdidit, maxima illi salus est, quod & morbum curare licet, & ad pristinam dignitatem per animi submissionem redire, nec aliquem gloriae praetextum per seipsum comminisci, sed a deo quaerere. Hoc namque pacto lapsus corrigit, ita ad sacrum praecipitum quod deseruit recurrat. At diabolus quo falsae gloriae spe mortalibus imponat, non cessat a seipso incitatus ac prouocatus innumera ad hoc machinamenta comminisci, e quibus sane magnum est, quod pecuniarum opulentiam ostendit huiusmodi, ut, illius nomine insolecat, ut cura illius afficiatur. Quae quidem ad gloriam nihil confert, confert autem plurimum ad periclitandum. Quæstus namque pecuniarum, argumentum est auaritia, possessio illarum nihil facit ad bonam existimationem, sed frustra inflat, inaniter extollit, & fere idem facit animæ, quod inflammatio corpori. Inflammatorum enim corporum tumor, nec sanus est nec utilis, sed morbidus ac noxius, periclitandi principium adferens, & pereundi occasionem. Tale quid & circa animam facit superbia. Et non solum ex pecunijs nascitur animi elatio, neque superbo tantum qui ex pecunijs est uictu & uestitu in sublime feruntur homines, sumptuosiores quam necessitas exigit, ac uoluptuarias mensas struentes, nec pro necessitatis usu sese uestientes, amplas aedes adornantes, famulorumque subsequenterum copiam, & adulato- rum innumerabilium cætus post se trahentes, sed & Magistratus honorem ex populi suffragijs adepti, supra naturam exaltantur. Si populus Magistratum dederit, si quam praesidendi dignitatem assignauerit, & prerogatiuæ honorem decreuerit, & hic quasi humanam excellant naturam, tantum non ipsis se putantes insidere nubibus: proterendos arbitrantur subiectos homines & aduersum eos quoque, unde dignitatem quam habent acceperunt, eriguntur, & per quos quod sunt esse uidentur, aduersum illos insolecunt, rem committentes dementia plenam, cum

gloria illorum quouis somno inanior sit, & splendorem habeant nocturnis spectris uanior, & à populi nutu pendentem. Qualis erat demens ille Salomonis filius, ætate iuuenis, mētis usu iuuenilior, qui populo minoris regni administrationem petenti, duriores comminatus, & per minas illas amisso regno, inde dignitate quam habebat deiectus est, unde maiorem regni gloriam sperabat. Insolentem quoque reddit hominem manuum dexteritas, pedum celeritas, & corporis uenustas, quæ obiter morbis absumentur, nec animaduertunt, quod omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis est sicut flos fœni, quod fœnum arefcit & flos illius decedit. Talis erat roboris gratia Gigantum arrogātia, & Goliath fatui deum impugnans superbia, & uenustatis gratia intumescens Adonias, & comæ magnitudine superbiens Absalom. Et ipsa quoque humana sapientia & prudentia, quæ inter reliqua mortalium bona potissima reputatur, & fidelissima, inanem habet elationem, & in sublimitatem extollit non ueram, nec quicquam ista ualent, ubi diuina sapientia deest. Astutia nanque diaboli, quæ aduersum hominem usus est, irrita facta est & quod ille insidiosè contra hominem machinatus est, non animaduertit sibi ipsi fore aduersum, non tantum illum ledens, quem à deo & uita æterna abalienaturum se sperauerat, quantum seipsum prodens apostata à deo factus, & morte sempiterna condemnatus. Et laqueo quem domino struxit ipse captus, inque eo crucifixus est quem se crucifixurum, & mortuus in eo quem morte se extincturum sperauerat. Si uero princeps iste mundi, primus, maximus, & inuisibilis mundanæ sapientiæ sophista, suis ipsis commentis capitur & in extremam reuoluitur insipientiam, multo magis illius discipuli & æmulatores etiam si innumera commententur, ubi se sapientes esse dicunt, stulti facti sunt. Pharaon interitum callidè struit Israël, sed obseruauit inde irritam fore suam astutiam unde nihil huius expectabat. Quod uidelicet infans propter ipsius mandatum morti expositus, occultè in aula sua regia enutritus, & ipsius ac totius Gentis Ægyptiacæ uires demoliturus, & Israëlē saluti restitutus esset. Abimelech uero, homicida ille, Spurarius Gedeonis filius, qui septuaginta germanis illius filiis occisis, & astutus hoc ad Regni cōfirmationem adinuentū ratus, quos cedis huius habuerat administros conterit quidē, sed & ipse uicissim ab illis cōteritur, & tandem per mulieris manū ac lapidis iactum perit. Et Iudæi omnes consiliū contra dominū sibi ipsis exitiosum cōmentum sunt dicētes, Si permiserimus eum ad istum modū, omnes credent in illum, & uenient Romani ac tollent nostrū locum & gentem. Hoc cōsilio necē Christi aggressi, quasi Gentem ac locū suū seruaturi, suo ipsorum cōsilio utrunq; perdiderūt, extorres facti & ab institutis suis & cultu abalienati. At in summa, innumeris exēplis poteris dicere, quæ sit inane, humana sapiētia excellere & quam exile sit & humile magnis quàm magnificū ac sublime. Itaque nemo prudēs, uel de sua ipsius sapientia uel alijs prerogatiuis quas recē sui, quicquid gloriabitur, sed obtemperabit parænesi beatæ Annæ, & Prophetæ Hieremiæ, qui dicit, Ne glorietur sapiens in

Diaboli astutia
irrita facta.

Pharaon.

Abimelech

Iudæi.

Aens in sapientia sua, nec gloriatur robustus in robore suo, nec diues in diuitijs suis. Sed quamnam est uera gloriatio, & qua in re magnus est homo? In hoc, inquit, gloriatur, qui gloriatur, si sciat & cognoscat me esse dominum. Hęc est hominis sublimitas, hęc gloria & magnificentia, uerè cognoscere hoc quod magnum est, & illi conglutinari, ac gloriam à domino glorię quærere. Dicit autem Apostolus, Qui gloriatur in domino gloriatur, ubi dixit, quod Christus nobis factus sit à deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio, ut sicut scriptum est, qui gloriatur in domino gloriatur. Nam ea demum perfecta & omnimoda gloriatio est in deo, quando neq; propter suā ipsius quis iustitiam extollitur, sed agnoscit se quidem uera destitui iustitia, uerum sola in Christum fide iustificatum esse. Et gloriatur in eo Paulus *Sola fides iustificat.* quod suam ipsius iustitiam contemnat, sectetur autem per Christum eam iustitiam, quę ex deo est in fide, ut cognoscat ipsum & potentiam resurrectionis ipsius, & passionum ipsius communicationem, configuratus morti illius, si quo pacto ad mortuorum resurrectionem pertingat. Decidit hic uniuersa arrogantię sublimitas. Nihil tibi relictum est, o homo, de quo gloriari possis, cuius gloriatio & spes in eo sita est, ut omnia tua mortifices, & futuram in Christo uitam quæras, cuius primicias habentes in his nunc sumus, per uniuersum in gratia ac dono dei uiuentes. Et deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate, deus item est, qui sapientiā suam, prædixit ad nostram gloriam, per spiritum suum reuelat: deus est qui in laboribus dat uirtutem. Abundantius omnibus, inquit, Paulus, laboraui. Non autem ego sed gratia dei, quę est mecum: deus est qui eripit e periculis, idque præter omnem humanę rationis spem. Ipsi, inquit, in nobis ipsis sententiam mortis acceperamus, ne consideremus in nobis ipsis sed in deo, qui mortuos excitat qui ex tanta morte nos eripuit, & eripit, in quem sperauimus quod & in posterū erepturus sit. Quid igitur te ipsum, dic quaeso, extollis, quasi propria habeas bona, cum gratias pro donis agere debeas largitori? Quid enim habes quod non acceperis? Si uero & accepisti quid gloriaris quasi non acceperis? Tibi non innotuit deus per tuam iustitiam, sed tu deo, per illius bonitatem: cognoscentes, inquit, deum, imò magis cogniti à deo. Tu Christum non per tuam apprehendisti uirtutem, sed te Christus per suum aduentum. Insequor, inquit, si quo pacto apprehendam quatenus & apprehensus sum à Christo. Non uos me elegistis, inquit, dominus, sed ego elegi uos. An ideo superbis quod honore effectus es, & acceptam misericordiam ad occasionem arrogantię rapis? Et tunc cognosces ipsum quisquis es. Sicut Adam eiectus è Paradiso, sicut Saul destitutus spiritu dei, sicut Israël à sancta radice resectus. Fide, inquit, stas? Noli sublime sapere, sed time. Gratiam sequitur iudicium, & quo pacto donis sis usus, requirit Iudex. Si uero ne hoc quidem intelligis, quod honore potitus es, sed gratiam dei præ nimia stupiditate propriam reputas uirtutem, nō es honoratior beato Apostolo Petro. Neq; enim Christum plus potes diligere quàm ipse, qui usq; adeò illum dilexit, ut & mori pro eo uoleret. Verum quoniam arrogantius dixerat, etiam si omnes scandalū patiantur in te, ego tamē nunq scandalū patiar, humane traditus est pusillaminitati, & plapsus est in negationē, lapsus institutus ad pietatē, & edoctus etiam alijs infirmis parcere, ubi suam ipsius cognouit imbecillitatem, & conspicue didicit, quod quēadmodū, cū in pelago

pelago mergeretur, dextera Christi releuatus est, ita & in scandalorum fluctibus, cum per diffidentiam periclitaretur Christi uirtute seruatus sit, qui etiam ipsi quod postea accidit prädixerat, Simon Simon, inquit, ecce Satanas expetiuit uos, ut cribret instar tritici, & ego pro te rogavi, ne deficiat fides tua, & tu aliquando cōuersus confirma fratres tuos. Petrus itaque ad hunc modum reprehensus, merito opem domini adeptus est, ut arrogantiam reiiceret, & infirmis parceret institutus: Phariseus uero ille, impudens & uehementer superbus qui non solum in seipso cōfidentiam habuit, sed & publicanum apud deum traduxit, iustitiæ gloriationem superbix uitio perdidit, & descendit publicanus præ ipso iustificatus, propterea quod gloriam sancto deo dedit, & nec suspicere ausus fuit, sed solum propitiationem expetiuit, seipsum & habitu, & pectore percusso & solam querēdo propitiationem cōdemnans. Vide igitur & obserua exemplum grauis nocumenti, quod adfert superbia. Iustificationem amisit per superbiam elatus, mercedem perdidit per cōfidentiam temerarius, infra humilem & peccatorem abiectus est, seipsum supra illum extollens, & non dei iudicium expectās, sed suum ipsius proferens. Tu uero aduersus neminem unquam insolescas, ne uehementer quidem peccatores. Animi modestia & humilitas eum sepenumero eripit, qui plurimū & in magnis deliquit. Nolis itaq; teipsum præ quoquam iustificare, ne quo pacto fiat, ut per tuam ipsius iustificatus diuina sententia cōdemneris. Non iudico meipsum, inquit Paulus, nihil enim mihi ipsi cōsciū sum. At in hoc non iustificatus sum. Qui uero me iudicat do minus est. Putas quod aliquid rectē feceris? Gratias age deo, nec cōtra proximum extollere. Opus suum, inquit, probet unusquisq; & tunc in seipso tantum gloriationem habebit & non in alio. Quid enim utilitatis attulisti proximo, quod fidem es cōfessus, aut exiliū propter nomen domini perpeffus, aut ieiunandi molestias tolerasti? Horū utilitas non est alterius, sed tua. Metue similitudinem ruinæ qua cecidit diabolus, qui contra hominem elatus subtus hominem cecidit, & in proculcationem traditus est ei quē ipse calcauerat. Talis est & Israëlitarū ruina. Elati namq; aduersus Gentes, tanquā immūdas ipsi uere facti sunt immundi: Gentes uero purificatæ, & illorum iustitia facta est instar panni menstruatae mulieris: Gentium uero iniquitas & impietas per fidem est abluta. Omnino ueræ memor esto parcemia. Superbis, inquit, resistit deus, humilibus uero dat gratiā. In promptu habedictū illud domini. Quisquis seipsum humiliauerit exaltabitur, & qui seipsum exaltauerit humiliabitur. Ne sis iniquus tuipsum iudex, neque ad gratiam teipsum examina. Si boni quicquam habere te putaueris, illud in numero tenens, eorum sponte oblitus, neq; eorum gratia quæ hodie rectē facis insolescas, eorum quæ paulo ante atq; olim male designasti, ueniam tibi ipsi largitus, sed si quando te præsens benefactor non nihil elatum reddit, ad memoriam reuoces quid olim mali feceris, & cessabit insensata illa animi inflatio. Et si quenquam in præsentiā delinquere uideris, ne hoc solum in illo spectes, sed cogita simul quæ rectē uel fecerit olim uel nunc quorū faciat, & deprehendes sepenumero talem si singula inquisieris, nec particulas quasdam duntaxat scrutatus fueris, te esse meliorem. Neque deus enim hominem particulariter examinat. Nā ego, inquit, & opera & cogitationes ipsorū cōiunctim producturus uenio. Et cum Iosaphat Regē aliquādo propter peccatū recēs cōmissum reprehēderet, simul & rectē factorū mentionē fecit dicens. Verūtāme & actus quidam

Aliquid boni inuenti sunt in te. Ista & similia cōtra animi superbiam perpetuò nobis ipsis occinamus, nos ipsos deturbantes ut à domino exaltemur, imitantes dominū qui ad extremam usque humilitatem è cœlo descendit, & rursus ex humilitate ad competentem sublimitatem exaltatus est. Vniuersam namq; dominī dispensationem ad humilitatem nos instruereprehendimus. Cum infans esset, mox in spelunca, nec lecto sed præsepi imponitur. Deinde in domicilio fabri & matris pauperulæ enutritur subditus matri & illius sponso. Docetur, audiēs quorum nō egebat, interrogans uero, & interrogando admirabilem declarabat sapientiam. Subditur Ioanni, & baptismum suscipit à seruo dominus. Nemini aduersariorū resistit, neq; inenarrabilem suam potestatem in quenquam uibrat, sed quasi potentioribus ceteris, & potestati temporariæ potentiā quam illa habebat permittit. Principibus sacerdotum in forma rei sistitur, ad præsidem ducitur, & iudiciū illius sustinet. Et cū posset calumniatores suos arguere, silentio tolerat illorum calumnias. Conspuitur à seruis ac uilissimis pueris. Morti traditur, eiq; hominum iudicio turpissimæ. Ita hominem omnia ab ipsa natiuitate ad mortem usq; exercuerunt. Post tantam uero animi humilitatem tandem & gloriam suam exerit, una secum glorificās quotquot cum ipso ignominiam tulere, quorum primi sunt beati discipuli qui pauperes ac nudiorbem percurrerunt, non in sapientia sermonis, non sequaciū multitudine suffulti, sed soli, & piscatores, & desolati, terram ac mare peragrantes, flagris cæsi, lapidati, persecutione iactati, tandem occisi. Ista sunt nobis paternæ ac diuinæ institutiones. Ad horum nos imitationem cōferamus, ut ex humilitate nobis sempiterna nascatur gloria, quæ perfectum est ac uerum Christi donum. Quoniam igitur pacto ad salutarem hanc animi humilitatem perniciofa superbiæ elatione relicta descendamus: Si perpetuo studiū modestiæ exerceamus, nec quicquam contemnāmus tantam à quo nihil sumus lesi. Vitæ namq; studijs & exercitijs assimilatur anima, & qualia facit talis etiam formatur, & eisdem configuratur. Sit tibi & ornatus, & indumentū, & incessus, & cathedra, & certa ac tranquilla alimonia, & lectus paratus, & domus, & uasa domestica, quorū omniū usus sit ad frugalitatem, & sermo, & cantus & proximi conuictus, & hæc ad mediocritatem magis quam ad fastum. Vide ne in sermone arrogantiam usurpes sophisticam, neq; in cantu ad uoluptatem accommodate uoces superiores habeant, neque dictionem ostentes superbam ac gratam. Sed in omnibus splendori ac magnificentiæ detrahas, comis erga amicum, mansuetus erga domesticum, patiens erga temerarios, humanus erga humiles, patronus adflictis, inuisens in dolore constitutos, in summa, neminem contemnens, suauis in appellatione, alacer in responsione, dexter, & expositus uniuersis, neq; tua ipsius celebrans encomia, neq; alios qui hoc faciant subornans, neq; inhonestā de proximo famam admittens, & uirtutes tuas ac prærogatiuas quantum fieri potest obtegēs, peccatorum uero gratia teipsum accusans, nec expectans, ut ab alijs reprehēdare, ut idem facias quod iustus, qui in principio sermonis seipsum accusat, & sis qualis erat Iob, † quē nō puduit urbis tumultuationē propriā cōtra se deprædicare ruinā. Ne sis increpādo molestus ac seuerus, neq; statim, aut cum animi cōmotione quenquā reprehendas (Resipit enim hoc contumaciā quandā) neq; propter modica delicta cōdemnes aliquē, quasi rigidus ac prædurus iuris exactor, sed eos qui deliquerunt complectare, & spiritaliter instruas, quemadmodum admonet Aposto-

Humilitas
Christi.

† ὁ δὲ διὰ τὴν
πρὸς πολλοὺς
χλίαν πόλε-
ως ἐπ' αὐτὸν
ἐξαγορεύσας
τὸ ἴδιον
πᾶσι μαρ-
τυροῦντος
Vel qui nō est
ueritus urbis
tumultuationē,
propriū con-
tra seipsum
prædicans eas
sum.

lus, confite-

lus, considerans teipsum, ne & tu tenteris. Et tantum studiū impendas ne apud homines gloriosus habere, quantum impendunt alij ut glorificentur, siquidē Christi memor fueris, qui mercedem apud deum amittit, dicit, si sponte apud homines cupias illustris haberi, & bonum ad hoc facias ut conspicuus sis hominibus. Abstulerunt enim, inquit, mercedem suam. Itaq; nolis tibi ipsi nocere, apud homines conspicuus esse cupiens. Quandoquidem deus, magnus ille, spectator est, illi place re gestias, nam splendide remunerat. At prælatus es alijs, & concomitantur te homines ac glorificant. Par esto subiectis, non tanquam dominium exercens aduersus clericos, ut Apostolus, inquit, neq; secularibus te principibus cōformes. Qui namque primus esse cupit, omnium hominum seruū esse iubet Christus. Vt sumatim dicam, ita persequitor animi humilitatem, ut decet humilitatis amatorem. Ama illam, & glorificabit te. Hoc pacto rite ad ueram gloriam pertinges, quæ est coram angelis, quæ est apud deum. Agnoscet te Christus tanquam discipulum suum, coram angelis, & glorificabit te, si humilitatis ipsius fueris imitator, qui dixit, discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris cui sit gloria & imperium in seculorum secula. Amen.

BASILIVS MAGNVS NON ADHERENDVM ESSE
rebus secularibus Vv. Musculo interprete.

erebar quidē ego, dilecti, ne molestus uobis esse uiderer, dum frequenter sermonis stimulos uehementius admoueo, tanquā superfluum quandam animi confidentiam ostendens, quæ nec hospitem deceat nec ei qui & ipse similibus uitijs obnoxius est competat. Vos uero reprehensionibus istis ad beneuolentiam potius prouocati estis, & linguæ nostræ uerbera maioris desiderij incitamentū fecistis. Nec insolens aliquid commisistis. Estis enim sapientes in ijs quæ sunt spiritus. Argue autē sapientem & diliget te, dicit alicubi in prouerbijs suis Salamon. Quapropter etiam nū fratres eandē paranesim aggredior, ut quocunq; pacto, quantum mihi possibile fuerit, à diaboli uos rete ac laqueis abducam. Plurimū enim nos dilecti & uarijs modis ueritatis hostis quotidie impugnat. Impugnat autem ita, sicut scitis, ut nostris ipsorum desiderijs iaculorum uice aduersum nos utatur, & perpetuo è nobis ipsis uiresumat quibus nos lædat. Quoniam enim maiorem potentia illius uim dominus insolubili lege preffit, nec permisit, ut uno impetu genus mortalium à facie terræ deleteret, per nostram insipientiam inuidus furtim contra nos uictoriam molitur. Et quemadmodum peruer si quidā & subdoli homines, quorū studiū est & propositū ex aliorū bonis ditescere, eam tamen potentia nō habēt, ut aperta uiolentia utantur, uias insidiosè obsidere solent, & si locum aliquem circa illas aut conuallibus profundis interruptum, aut dumorū densitate obscurū uiderint, in illum sese abdunt, & huiusmodi uelamento uiatorū circumquaq; conspectum, ne prauideantur, amoliti, ex inopino illos adorant, ne quisquam eorū laqueos periculosos uidere prius queat, quàm in illos incidat, ita & Satan insensus nobis & antiquus hostis mundanarum oblectationū umbris sese insinuans, quæ periculose circa uitæ huius uiam latronem oculere solēt, & latibula præbere insidiatori, inde improuisos nobis perditionis laqueos subternit. Oportet itaq; nos siquidē tuto propositā uitæ nostræ uia percurrere, & animā nostrā simul ac corpus à uulnerū dedecore liberare, Christo sistere, & uictoriæ coronas

coronas apprehendere uoluerimus, animi oculos perpetuò uigiles circumquaq; ducere, & quicquid iucundum apparet mox suspectum habere & prætercurrere, nec aliquam illi cogitationem applicare, etiam si aurum copiose propositum uideatur, & idoneum quod à uolentibus tollatur (Diuitiæ nanq; inquit, si affluxerint, cor illis apponere nolite) etiam si quascunq; delirias terra proferat, & pretiosa tabernacula ostētet (nostra enim cōuersatio in cœlis est, unde & seruatorē expectamus Christus) etiam si choreas, comestationes, ebrietates & mensas concentuum modulatiue iucundas uideamus (Vanitas enim, inquit, uanitatū, & omnia uanitas) etiam si offeratur uenustas corporum, in quibus animæ peruersæ habitant (A facie nanq; mulieris sicut a facie serpētis fuge, inquit Sapiens) etiam si copia detur potentatū, ac tyrānidis, & satellitum, uel adulatorū, ad hæc & thronus sublimis ac splendidus subiectas habens ad uoluntariā seruitutem, & gentes & urbes. (Omnis enim caro, inquit, fœnū est, & omnis gloria hominis sicut flos fœni: arefactū est fœnū, & flos decidit.) Sub his nanq; omnibus ita iucundis latebras suas habet cōmunis noster hostis, expectās num per obiectorū spectacula illecti relictā regia uia ad ipsius aliq;uādo insidias ipsi ultrò declinemus. Et plurimū sanè timēdum est, ne quo pacto illis incautē adcurrentes, & oblectationem illam quam usurpantibus offerūt, nihil habere periculi putantes, primo statim gustu dolose abditū hamum uoremus, atq; illo postea, nolimus uelimus, ligati ad terribiles latronis latebras, mortē scilicet, per huiusmodi illecebras imprudentes trahamur. Necessarium itaq; omnibus & utile est fratres, ut quemadmodum uiatores solēt ac cursores cautē proficiscamur, & ad perficiēdum hunc cursum animabus nostris undiq; agilitatem uenati, sine ullo respectu ad uia huius terminū properemus. Et nemo me noua fingere nomina suspicetur, quod iam humanā uitam uiam uoco, cum & Dauid Propheta uitam hanc ita nominat, nunc quidem ita alicubi dicēs: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini: nunc uerò ad Dominum suum clamans: Viam iniquitatis amoue à me, & in lege tua miserere mei. Et ubi præproperum dei auxilium contra calumniatores collaudans, & ad lyram suam illud iucundē applicans, dicit: Deus qui præcinxit me uirtute, & posuit immaculatā uiam meā, merito ubiq; terrenam hominū conuersationem, siue celebrandam, siue prauā, ita uocandam esse ratus. Quemadmodum enim qui institutum iter expediunt, pedum gressus, ad cursum inter se concertantes ad anteriora proferentes, & priorem semper pedem terræ innixum uelocius alterius transpositione posteriorem ostendentes, faciliē ad uia terminum promouent, ita & qui ad uitam hanc à conditore producti sunt, cōfestim in illius principio temporū articulis ingrediētes, & priorem ex illis semper posteriorem relinquētes, ad uitę metā pertingunt. An nō & uobis præsens hæc uita quasi cōtinua quēdā uia uidetur, quod unicuiq; profectionis inirium quidem parturitionem maternam exhibet, cursus uerò terminum sepulchrorum scenas submonstrat, & ad illas quosuis deducit, alios uelocius, alios tardius, & hos quidem per omnia temporis interualla proficiscentes, illos autem ita ut ne prima quidem uitæ diuersoria teneāt. Aliæ itaque uia quæ ab urbe una ducunt, in aliā declinari possunt, ne per illas ambulet, qui non uult: hæc uerò, etiam si differre cursum queamus, uiatores suos uī correptos ad destinatam à Domino metā trahit. Nec fieri potest, dilecti, ut qui portā ad hanc

Vu uitam

uitam ferentem egressus, & hanc uiam semel ingressus est: nō etiam ad illius terminum perueniat, sed unusquisque nostrum postquam materna claustra euasit, statim tēporis obligatus fluctibus prouoluitur, eū semper diem, quem iam uixit, post tergum relinquēs, & ad hester num nunquā, etiam si cupiat, redire ualens. Nos uerō lætamur ad anteriora delati, & ubi ætates protulimus, quasi augmentū aliquod nacti gaudemus, beatumq; ducimus, si ē puero quisquā in uirū, & ē uiro in senem euaserit: ignari quōd singulis diebus tantum de uita hac amittimus, quantum temporis uiximus: nec sentimus quā uita nostra absumatur, licet perpetuō illā à prætercurrente ac præterlabente tempore metiamur: neq; cogitamus quā incertū sit hoc tempus, quod ad perficiendum cursum nostrū, qui in hanc nos profectionem emisit, concedere proposuit, & quando unicuique nostrum portas, quas ingrediamur, referaturus sit, & quōd oporteat nos quotidie ad migrandū ex hac uita paratos esse, & nutum Domini fixis oculis expectare. Sint lumbi uestri, inquit, præcincti, ac lucernæ ardentes, & uos similes estis hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, ut uenienti ac pulsanti confestim aperiant. Nec diligenter spectare satagimus, quānā onera facilia nobis ad hunc uitę cursum sint, & talia quæ cum collectoribus suis hinc transferri, ac futuram uitam propria possidentium se facta iucundam reddere queant, & quæ sint grauiā, molesta, terræ adhærentia, & quæ non soleant hominibus planē appropriari, nec talia, quæ propter portæ illius angustia possesores suos sequi ualeant, sed quæ colligenda fuerant, relinquimus, quæ uerō contēnere cōueniebat, illa colligimus: & quæ nobiscum uniri, & animæ simul & corpori uerū & cognatum ornāmētum esse possunt, istis animi non aduertimus: quæ uerō perpetuō aliena à nobis perseuerant, & solam nobis turpitudinis labem aspergunt, hæc coaceruare conamur: frustra nobis ipsis molesti, laboremq; instituentes haud dissimilem ab eo, si quisquam seipsum seducens in diuitem pertusum aliquid infundere uoluerit. Hoc sanē omnibus puto etiā idiotis cognitum esse, quōd nihil eorum quæ in hac uita iucunda sunt, & quorum gratia plerique insaniunt, uerē nostrum sit, aut fieri soleat, sed omnibus simul aliena uideantur, tam qui illis frui putantur, quā qui ne attingunt quidem. Neque enim si quidam infinitam uim auri in hac uita coaceruant, idcirco perpetuō illis aurū hoc proprium manet, sed uel à uiuentibus adhuc, licet undique obligatum, ad potentiores transfluens aufugit, aut in mortis iam articulo constitutos deserit, nec uult unā cum possessoribus suis emigrare, sed isti quidem ab eo, qui animas uiolenter à misera hac carne separat, ad necessariam compulsi migrationem, ad pecunias crebro respectant, & quos à prima ætate sudores illarum gratia tulerunt, deplorant: diuitiæ uerō aliorum manibus inbiant, istis colligendi tantum labore & auaritiæ crimine inflicto. Neque si terræ quisquam innumera possideat iugera, domos magnificas, omnis generis animantium greges, & omnem acquirat inter homines potentatum, perpetuō istis fruatur, sed modico quidem tempore ab ipsis nominatus, alijs iterum opulentiam suam cedit, ipse exigua tellure conditus. Sæpenumero autem & antequā sepeliatur, & antequā bonis cedat, uidebit illa in manus uenisse aliorum, idq; forsan inimicorum quoq;. Aut ignoramus quā multi agri, quā multæ ædes, gentes, & urbes adhuc illis uiuentibus à quibus olim possidebantur, aliorum dominorū nomina induerint, & quomodo qui olim serui fuerunt ad principatus

cipatus thronum ascenderint, ac rursus aliquando domini ac heri uocati, cum sub-
 ditis ad seruiendum præsto esse soliti fuerint, & suos ipsorum seruos uenerati sint,
 rebus, ut in taxillorum circumuolutionibus fieri solet, repente mutatis. Ea certè quæ
 ad cibum nobis ac potum adiumenta sunt, & alia omnia, quæ supra necessitatis u-
 sum opulentia contaminans, ad ingrati uentris ac nihil continentis cultum excogi-
 tauit, quando nostra sunt, etiam si continuo hauriantur? Quæ ubi gustu modicum
 aliquid uoluptatis, idq; in transitu tantum reliquerunt, mox tanquam molesta &
 superflua egre toleramus, & studiose quocunque pacto eijcimus, ut plurimū de ui-
 ta periclitantes, si uisceribus immorari permittantur. Itaque multis attulit mortem
 satieras, & causam dedit, ut nullo cibo amplius uti potuerint. Lasciua deniq; cubi-
 lia, & impuri cōgressus, & quæcunq; anima furēs & efferata operatur, an non quæ-
 libet naturam manifestè lædunt, & conspicuè uitiant, & quæ uerè cuiusq; sunt pro-
 pria bona abalienant & imminuunt corporis uigore per concubitus attenuato, ac
 membrorum legitimo, & ad corporis habitudinem attemperatissimo nutrimento
 direpto? Proinde & unicuiq; illorum, qui cubilibus impudicis inuolutantur, usuue-
 nit, ut post actum, mox atq; carnis cæstrum elanguit, & ad detestabilem finem eo-
 rum quæ tentauit, animus pertingit, ac ueluti ex ebrietate quadam & grandi tem-
 pestate sese recolligens, ubi nam sit otium recogitandi nactus est, uehemens illum
 incōtinentiæ pœnitudo subeat. Sentit enim iam corpus ignauius, & ad ea quæ ne-
 cessaria sunt obeunda torpidum & imbecille factum. Hoc sanè & pædotribis con-
 siderantibus temperantiæ & continentiae lex in palæstris data est, quæ adolescen-
 tum corpora contra uoluptates communiret, nec permetteret certantibus uel tantil-
 lum illustres contueri formas, siquidem capitibus suis coronas aptarent, propter
 ea quòd certanti risum adferat incōtinentia, non coronam. Hæc quidem tanquam
 omninò aliena & inania, & quæ nulli propria fieri possunt, bonum est clausis ocu-
 lis prætercurrere: eorum autem quæ uerè nostra sunt, multam conuenit habere ra-
 tionem. Quid autem uerè nostrum est? Anima scilicet qua uiuimus, tenuis cuius-
 dam & spiritalis naturæ existens, nec quoquam eorum quæ naturam hominis præ-
 munt, opus habens, & corpus quod animæ uehicol loco ad hanc uitam à condito-
 re datum est (Hoc enim homo est, mens uidelicet accommodæ ac competenti cari-
 ni inclusa.) Et hoc à sapientissimo omnium opifice in utero materno fingitur, hoc
 in lucem è thalamis illis obscuris parturitionum tempore producit, hoc ad prin-
 cipatum terrenorum dispositum est, illis creatura ad uirtutis exercitiū substrata est:
 illi uis quædam inest imitari opificis potentiam, & constantem cœlestium rerū mo-
 derationem adumbrare in terris. Hoc euocatum ex hoc seculo emigrat, hoc tribu-
 tali eius, à quo deductum est, sistitur, hoc in iudicium uocatur, hoc actorum in hac
 uita retributionem accipit. Et uirtutes quoq; in nostram transire possessionem de-
 prehenderit quis, quando per exercitium ac diligentiam eo euadūt, ut cum ipsa no-
 stra natura quasi coalescant & iucundentur, & neque in terra nos adflictos desere-
 re cupiam (nisi uiolenter ipsas ultrò per inductionem peiorum actuum abigamus)
 & ad futuram uitam properantes præcurrant, inq; ordinem angelorū creatum col-
 locant, ac sub conditoris oculis in seculum resplendent. Opulentia uerò & potentia,
 & splendor, & delitiæ, & omnis huiusmodi cumulus, qui quotidie per nostram
 insipientiā

insipientiam augetur, neque nobiscum ad hanc uitam processit, neque cum quibusdam ex illa migravit unquam, sed in quolibet homine fixum est & constans, quod à iusto quodam olim dictum est, nempe, nudus egressus sum ex utero matris, nudus etiā abibo. Itaque qui sibi optimè consulit, animæ quidem quàm maximè curā habebit, illiusque sinceritatem ac genuinam puritatem perpetuò illibatam conferuare conabitur: carnis uerò, siue illa fame tabescat, siue cū frigore & æstu luctetur, aut morbis prematur, aut uiolentū quid à quibusdam patiat, exiguam rationem habebit in unaquaque molestia illud Pauli clamans, ac dicens: Etiam si externus nosster homo corrūpitur, internus tamen renouatur de die in diem. Nec ubi uitā suam in periculum uocare uiderit, metu percussus apparebit, sed ad seipsum cum fiducia dicit: Scimus quòd si terrenum nostrum huius tabernaculi domicilium resolutum fuerit, ædificationem ex Deo habemus, domicilium non manufactum, sempiternum in cœlis. Si uerò quisquam & corporis rationem habere uoluerit, utpote talis possessionis, quæ una sit animæ necessaria, & quæ illi ad uiuendum super terram operetur, pauca quædam ad huius usum necessarium impendet, ut illud & contineat tantum, & ad ministerium animæ mediocri cura sanum conferuet, non ut præfatietate lasciuire permittat. Quòd si uiderit illud quādoque pluriū desiderio quàm pro sit incensum, reclamabit illi dictum Pauli præscribens. Nihil intulimus in hunc mundum, conspicuum est quòd neque efferre quicquam poterimus: habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti erimus. Ista illi continuè occinens & inclamās, morigerum simul & expeditum semper ad cœlestem profectionem reddet, & hoc magis ad ea quæ proposita sunt obeunda cooperarium habebit. Si uerò lasciuire permiserit, & quibusuis quotidie quasi feram quādam imitem oppletur, fiet tandem ut uiolentis illius reluctationibus adactus & conuulsus iaceat ac frustra ingemiscat, & ad Dominum abductus, in conuersationis huius terrestres, quæ ipsi concessa fuerat, fructum exactus, ubi reddere nequiuert, plurimum lamentabitur, & tenebras continuas inhabitabit, delicias præsumptas & illarum seductionem uehemēter quidem accusans, quòd per hanc salutis priuatus sit occasione, nihil uerò utilitatis amplius ex lacrymis capiens. In inferno nanque quis confitebitur tibi, inquit Dauid. Fugiamus igitur quocunque pacto quàm poterimus uelocissimè, & nos ipsos ultro uel obtorto collo retrahamus. Si uerò quisquam iam olim inescatus, uel diuitiarum puluerem ex iniustitia in seipsum coaceruauit, & animam curis illarum obstrinxit, uel scelus lasciuiae dilutu difficile naturæ adfixit, aut alijs seipsum uitijs onerauit, is, dum adhuc opportunum est, antequam ad consummatam perditionem perueniat, plurimum ex oneribus deponat, & antequam submergatur scaphus, sarcinarum iacturam faciat, quas præter decorum congeffit, atque ita imitetur eos quibus in mari negotium est. Illi nanque, etiam ubi necessario rum aliquid naui intulerūt, tempestas autem feruens ex pelago infurgat, ac nauem oneribus pressam fluctibus obruere minitetur, quàm poterūt citissimè plurimum de pondere tollunt & abijciunt, & merces suas absque ulla detrectatione in mare pro fundunt, ut nauem supra fluctus sulmioreim reddant, & animabus tantum, si ita possibile sit, & corporibus è periculo euadere liceat. Multo autem magis nos ista & consultare conuenit & facere. Nam illi quidem, quicquid sit quod abijciunt, mox perdunt

perdunt, & paupertatis deinceps necessitas illos occupat, nos uerò quanto magis prauum hoc onus effuderimus, tanto plures & meliores animabus nostris diuitias coaceruabimus. Fornicatio quippe & quaecumque talia sunt, proiecta dispereunt, & eo abeunt, ut ne sint quidem amplius lacrymis diluta. Sanctimonia uerò & iustitia in illorum postea locum transferuntur, res faciles ac leues, & quae nullis fluctibus opprimi queant. Pecuniae sanè bene eiectae, nec pereunt eiicientibus ac dispergentibus, sed uelut in alias quasdam tutiores naues, pauperum uidelicet uentres, translatae conseruantur, & ad portus pertingunt, & custoditur eiicientibus ornatus citra periculum. Adigamur itaque fratres eo, ut & in nos ipsos huiusmodi simus, & facultatum nostrarum pondus, si quidem omninò quæstum facere uoluerimus, in multos diuidamus, qui & portent illud alacriter, & in sinus Domini, ueluti tuta penetralia recondant, ubi nec tinea corrumpit, nec fures effodiunt neque furantur. Demus facultatem diuitijs in egenos exuberare cupientibus. Ne prater uolumus lazarus illos, etiamnum oculis nostris expositos, neque mentis nostrae micas ad satietatem illis sufficientibus inuideamus, nec crudelem illum diuitem imitati ad eandem cum ipso gehennae flammam migremus. Alioqui illic constituti uehementer implorabimus Abrahamum, uehementer quoque quemlibet eorum qui bene uixerunt, neque tamen quicquam clamando impetrabimus. Frater enim non redimit, redimet homo? Reclamabit autem nobis illorum quisque dicens: Ne quaeras beneuolentiam, quam ipse erga alios spreuisti, neque uelis tam ampla bona accipere, cum minora erogare nolueris. Fruere nunc illis, quae cum uiueres concessisti. Plora nunc, quoniam in uita constitutus cum fratrem illacrymantem uideres, illius non es misertus. Haec nobis illi dicent, & merito. Vereor autem ego ne nos acerbius sint obiurgaturi, quoniam diuitem illum malitia, ut scitis, superamus. Neque enim ut diuitijs prorsus parcamus humi prostratos fratres praeterimus, neque ut liberis uel alijs domesticis opulentiam nostram conseruamus, petentibus egenis aures ocludimus, sed in peiores sumptus facimus, & peruersam illam liberalitatem malitiae fomentum constituimus ijs qui eam exercent. Quot enim quorundam mensas circumstant, quorum alij conuiuatore obsecant, alij uerbis demulcent, alij importunis intuitibus & gestibus incontinentiae ignem accendunt, quidam uerò inter se scommata ei culantes, risum illi mouere uolunt, à quo sunt uocati: rursus alij mendacibus illum encomijs qualem uolunt fingunt. Et hi non solum hoc lucrantur ut splendide conuiuentur, sed & manus pretiosis denarijs plenas reportant, & à nobis discunt quod magis ipsis conducatur istis ineptijs incumbere & operam dare, quam uirtutibus. Si uerò nos pauper aliquis accenderit, uix etiam praefame loquens, auersamur hominem eiusdem nobiscum natura, fastidimus, & studiosè aufugimus, quasi ueriti ne & de ipsa miseria non nihil, si tardius progrediamur, contrahamus. Et si uultu fuerit in terram, ex calamitatis pudore demisso, hypocriseos artificem esse dicimus. Si uerò nos liberè ac fidenter grauius à fame stimulatus adspexerit, impudentem rursus & raptorem uocamus. Quod si dono alicuius ueste tectus est integriore, tanquam insatiabilem pelimus, & paupertatem illum simulare iuramus. Si uerò marcidis fuerit ac laceris panniculis obtectus, ut grauius olentem iterum abigimus. Nec imitem hunc ani-

mum nostrū flectere potest, siue conditoris nostri nomen precibus suis adhibe-
 at, siue continuo iuramento nos talibus passionibus haud quaquam fore obnoxio-
 sos, si commisereamur, confirmet. Quapropter suspicor ignem geennæ nobis gra-
 uiores quàm diuiti illi futurum. Quòd si tempus permisisset, & dicēdi nobis ius-
 ficiens adesset facultas, omnia uobis illius, ut in scripturis demonstrata sunt, ex-
 ponens sermonis officium, ac munus absoluissem, nunc uerò hora est, ut fello-
 uos dimittam. Ipsi autem, si quid est quod propter intellectus simul ac linguæ
 imbecillitatem non attigimus, uobis ipsis quasi quædam pharmaca componen-
 tes, animarum medeamini uulneribus. Da nanque sapienti occasionem, & sapien-
 tior erit, inquit scriptura. Potens est autem deus, ut abundare faciat in uos omnem
 gratiam, ut in omnibus semper omnem habentes sufficientiā, abundetis in omne
 opus bonum. Verū sermonem nostrum fratres quidam ad portum iam, ut ui-
 detis, adductum, iterū in admonitionis cursum reducant, iubentes, ne quæ à Do-
 mino heri sunt miraculose patrata, prætereamus, neq; tropæum illud, quod con-
 tra diaboli furias seruator fixit, obticeamus, sed magis occasionem uobis cum lau-
 de Domini exultandi demus. Nam denuò quidem, ut scitis, rabiem suam con-
 tra nos ostendit diabolus, & flamma ignis à seipso armatus Ecclesiæ stabula im-
 pugnavit, denuò uerò uictoriam retulit communis mater, & hostile machinamē-
 tum in ipsum hostem repressit, nec quicquam ille effecit, nisi quòd inimicitiam
 publicauit. Contrario flatu inimici facibus restitit gratia Domini, templum man-
 sit illæsum, non ualuit inducta ab hoste tempestas quassare petram, super quam
 gregis sui stabulum Christus ædificauit. Et nunc quoque uobiscum quasi in acie
 præsto est, qui olim in Babylone caminum ignis extinxit. Quàm putatis hodie
 ingemiscit diabolus, conatus sui finem, quem uolebat, non assequutus? Nam con-
 finem quidem ecclesiæ pyram inimicus accendit, ut nostras perderet. Et undique
 flamma uiolentis ipsius flatibus excitata & aucta, super ea quæ corripuit, emi-
 nuit, & uicinum aërem depasta est ipsa templa corripere coacta, & in calamitatis
 consortium nos quoq; inuoluens. Verum seruator in illius eam caput reseruare
 cit, à quo fuerat incensa, & uesaniā suam in seipsum resorbere iussit: & arcum qui-
 dem insidiæ suæ diabolus parauerat, iaculum uerò emittere nō est permissus, im-
 mò emisit quoque, uerū in ipsius caput retortum est. Ipse iam sibi amaras illas
 lacrymas habet, quas nobis parauerat. Sed infligamus inimico, fratres, uulnus a-
 liquanto grauius, intendamus illi luctum. Quo uerò pacto id fieri possit, ego qui-
 dem dicam. Vos autem illud facite. Sunt quidam per conditorem nostrum ex i-
 gnis potentia erepti, sed ita, ut nullum illis supersit uitæ subsidiū, propterea quòd
 anima tantum & corpore periculum euaserunt. Nos itaque quotquot nullum ca-
 lamitatis huius gustum cepimus, facultates nostras illis cōmunes faciamus, & ob
 uis uulnis ægrè seruatos fratres cōplexi dicamus de singulis singuli: Mortuus erat,
 & reuixit, perierat, & inuentus est, & cognatū corpus obtegamus. Opponamus
 nostram consolationem ui & calumnijs inimici, ut nihil ille quod alicuius sit mo-
 menti etiam ubi lædere uoluit, nocuisse uideatur, & nullum possit ostēdere quem
 impugnando uicerit, & fratrum facultatem depredatus, nostra liberalitate uictus
 appareat. Vos autem fratres, qui periculum hoc euasistis, non admodum discra-
 ciemini

diemini malis, quæ uobis acciderunt, neque cogitationibus turbemini, sed excutite
 mœstitiæ caliginem, & animos uestros generosioribus cogitationibus corroborate, & quod accidit, in coronarum occasionem mutate. Nam si immoti perstiteritis, & fide probatiores instar nobilis auri ex igne resplendentes deprehendimini, pudorem inimico auctiorem reddetis, tanquam qui ne lacrymulam quidem uobis insidiosus suis conatibus excutere potuerit. Admonete uos ipsos constantiæ quæ usus est Iob. Dicite ad uos ipsos quæ ille sibi dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino uisum est, ita & factum est. Et nemo uestrum ex ijs quæ passus est, permoueatur, ut cogitet ac dicat, nullam prorsus esse prouidentiam, quæ res nostras moderetur: neque dispensationem ac iudicium Domini accuset, sed athletam illum adspiciat, & melioris spei cōsiliarium ipsum faciat. Recogitet omnia ex ordine certamina, quæ ille strenuè decertauit, & quibus iaculis à diabolo petitus nullum lethale uulnus accepit. Demolitus quidem est rerum ipsius prosperitatem, ipsum uerò crebris & irremissis calamitatum rumoribus obruere statuit. Adhuc enim priore quid calamitatis accidisset, nūtiante, alius nuntius maiorum malorum tristitiam adferens adueniebat, atq; ita calamitas calamitati coniuncta erat, ut similes fuerint crebris fluctuū insultibus, & prius quàm priores cessārant lacrymæ, aliarum adferebatur occasio. Iustus uerò quasi quoddam saxum tempestatis impetum fortiter excipiens, & fluctuum uim in spumam cōmutans, immotus stabat, & gratam hanc ad Dominum uocem emittebat, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita & factum est, nec aliquid eorum quæ acciderant lacrymis dignum reputabat. Vbi uerò aduenit qui narraret quomodo filijs & filiabus conuiuantibus, domum oblectationis spiritus quidem uiolentus conquassārit, tunc primum uestimentum scidit, naturæ compassionem ostendens, & per hoc quod faciebat patrem se esse, liberorū amantem declarans. Attamen & tum dolori terminum ac modum ponens, & pijs illis uocibus quod factum fuerat ornans, dixit: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est, tantum non clamans ad hunc modum: Vocatus sum illorum pater, tantisper dum ille qui me condidit, uoluit. Iterum mihi stirpis auferre coronam statuit. Non illi repugno quo minus sua auferat. Quod Domino uidetur, hoc obtineat. Ipse generis huius plastes est, ego sum organon, quid necesse est, cum seruus sim, frustra quod factum est ægreferre, & decretum, quod irritum facere nequeo, incusare. Huiusmodi uerbis iustus diabolum quasi iaculis quibusdam confecit. Postquàm uerò illum inimicus iterum uictorem esse uidit, nec aliquo istorum concuti potuisse, ipsi illius carni tentationis machinam admouit, & corpore infandis plagis cæso effecit, ut quasi ex fonte quodam uermes ex ipso scaturirent, & à regni throno uirum deductum in sterquilinio sedere fecit. Ille uerò etiam talibus afflictionibus percussus, immotus mansit, & corpore conuulso in abscondito animæ tutum seruauit pietatis thesaurum. Cum itaq; non haberet amplius quod faceret hostis, ueteris astutiæ memor, uxoris mētem ad impiam & blasphemam sententiam instigauit, & per illam concutere athletam tentauit. Et illa prolixi temporis impatiens facta iusto astitit, & infernè sedētem intuita, manibus super his quæ uidebat, complosis, & pietatis illi fructus opprobrauit, & ita

Iob.

Vxor Iob.

pristinam illi prosperitatem recensuit, ut præsentia mala subnotaret, & quam ex quibus institutis uitam sortitus esset, & quam multarum oblationum à Domino mercedem reportasset, obijceret. Ecquidem perpetuò muliebrem pusillanimitatem referentia loquuta est, talia tamen, quæ quemuis uirū turbare, & fortem quoque animum subuertere possent. Vaga, inquit, & famulæ instar circueo, & quæ regina fui, nunc seruiō, & à seruorū meorum subsidijs pendere me coëgisti, & quæ multos olim liberaliter alui, iā ex alienis bonis nutrior. Addidit melius esto & utilius, si impijs uerbis usus irati conditoris gladium contra se exacueret, atque ita se ipsum è terra tolleret, quàm si per istam malorum tolerantiam & sibi ipsi & uxori molestiam prorogaret. Ille uerò istis uerbis magis quàm aliquo priorum malorum offensus, & oculis animi commotionem attestantibus, & ad uxorem tanquàm hostem conuersus quid dixit? Quare tanquam una ex insipientibus mulieribus loquuta es? Pone, inquit, ô uxor, hanc mentem. Quousq; uerbis tuis communem hanc uitam calumniaris? Et de conuersatione mea, qualia nollem, falsa dixisti, & uitam meam uerbis tuis accusasti. Iam dimidia mei portione impiè egisse uideor. Siquidem ex ambobus unum corpus coniugium fecit, tu uerò in blasphemiam decidisti. Si bona de manu Domini suscepimus, mala non feremus? Admone te ipsum præteritorū bonorum, oppone malis meliora. Nullius hominis uita prorsus beata est. Semper prospere agere solius est dei. Tu uerò si propter præsentiam iam doles, ex præteritis tibi ipsi consolationem desume. Nunc ploras? at prius ridebas. Nunc eges? at antea diues fuisti. Bibisti liquidum uitæ laticem, & turbidū iam toleranter bibe. Ne fluuiorum quidem riui omninò puri uidentur. Est autem, ut scis, uita nostra fluuius quidam, continuè & irremissis ac indefinentibus fluctibus plenus, quorū alio præterlapso iam alius adhuc in cursu præsens est, & hoc quidē è fonte suo iam promanante, ille adhuc promanaturus, & hoc pacto ad commune mortis mare properamus omnes. Si bona de manu Domini suscepimus, mala non feremus? Cogimus ne iudicē, ut omnia nobis æqua & paria perpetuò sufficiat? Docemus ne Dominum quo pacto uitam nostram moderari debeat? Ipse decretorū suorū potestatem habet. Res nostras pro suo arbitratu instituit. Est autem sapiens, & quæ utilia sunt seruis suis admetitur. Ne curiose iudiciū Domini insectare. Dilige tantū quæ ab illius sapientia dispensantur. Quicquid dederit cum gaudio accipe. In rebus tristibus declara quod præterita lætitia digna fueris. His dictis Iob, & istū diaboli incursum repulit, & cōsummato iam illū tanquàm uictum pudore perfudit. Quid igitur postea accidit? Fugit ab illo morbo tanq; frustra aggressus, & iam nihil amplius effecturus: redijt in alterū ætatis florem caro, refluuit uita omnibus suis bonis, & duplicata undiq; diuitiæ ad illius aedes confluxerunt, primum ut esset tanquam nullo damno affectus, deinde ut esset iusto tolerantie merces. Quapropter & equos, & mulos, & camelos, & oues, & agriculturnam, & omnem opulentie fructum ex duplo recepit: liberorum uerò numeros mortuis par emerisit, quoniam bruta quidem iumenta & omnes eiusmodi diuitiæ corrupte in consummatā perditionem cesserant: liberi uerò etiam post mortem optima naturæ portione uiuebant. Ornatus itaque denuo alijs à conditore filijs & filiabus, & eam possessionem duplam habebat. Isti quippe præsentibus in hac uita

A hac uita parentes exhilarabant: illi uerò qui iam ex hac uita præcesserant, parentem expectabant, tunc omnes complexuri Iob quando humanæ uitæ iudex uniuersalem mortalium ecclesiam coægregabit, quando tuba illa regis aduentum prænuntians sepulchra mortuorum uehementius circumtonabit, & corporum depositum reperet. Tunc & qui iam mortui uidentur, citius sistentur omnium opifici quàm uiui. Hac ratione, puto, cum reliquas illi diuitias geminatas ad mensuraret, liberos totidem quot antea habuerat, sufficere censuit. Vides quanta sibi ipsi bona Iob per patientiam congesserit: Et tu itaque si te molestum quid ab igne illo dæmonum insidijs nuper incenso apprehendit, constanter ferto, & afflictionis molestiam melioribus cogitationibus cõsopito, iuxta quod scriptum est: *Lacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, quem decet gloria in secula, Amen.*

EXHORTATIO AD BAPTISMVM, QVÆ ET

ad pœnitentiam quadrare uidetur.

Salomon quidem sapiens rerum tempora ex ordine uitæ diuidens, ac cuilibet eorum quæ geruntur, quod illi peculiare & commodum est, tribuens ait: *Omnia tempus habent. Et unicuique rei suum est tempus. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Ego quidem sapientis uocem hanc paululum mutans uobis nuntium referam salutarem. Tempus, inquam, moriendi, & nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quoniam is quidem de genesi & morte loquens corporali, genesim morti, ut par erat, præposuit, cū mori non liceat, nisi prius nascamur. Ego uerò de spiritali regeneratione orationem facturus uitæ omninò mortem antepono. Nobis enim, si carni mortui fuerimus, tum demū spiritu renasci licet, quemadmodum ait Dominus: *Ego occidam, & ego uiuere faciā. Igitur moriamur, ut uiuamus: carnis affectum, qui legi Dei subdi nequit, extinguamus, ut spiritus affectus, per quem uita paxq; apta est dominari in nobis, roboretur. Cum Christo simul tumulemur, ut cum eo qui primitias surgendi dedit, resurgamus. Tempus itaque aliud aliq; accommodatum. Somni proprium, aliud uigiliæ, belli item, & pacis. Baptismi uerò tempus, uita hominis tota. Sicut enim corpus, nisi respiret, uiuere nequit, ita nec anima, nisi conditorem cognoscat, subsistere poterit, cum ignoratio Dei mors animæ sit: citra baptismum lux animæ non aderit. Si erit oculus lumine cassus nec quæ sua sunt uidet: ita nec anima sine hac luce quæ dei sunt. Tempus itaq; aliud aliq; opportunum negotio, ad baptismi uerò salutē quod libet tempus accommodum est, siue dies sit, siue nox, siue hora, seu quodcunque temporis momentum etiam immitissimū. Opportunius tamē merito censebitur, quod magis propriè ad baptismum facit. Quod autem tempus baptismo magis cognatum est, quàm Pascalis dies: quod ea lux resurrectionis monumentum quoddam existat. Baptismi namq; ad resurrectionē facultas quædā arraboq; est. Resurrectio nis ergo gratiā in die resurrectionis excipiamus. Quāobrem ecclesia suos procul a ta uoce cõuocat alumnos, ut quos pridē peperit, tunc demū lacte sanæ eruditionis fide cathecuminos enutritos cibi firmioris degustatione institutoq; perfecto corroboret. Ioānes em̃, ad quē omnis accedebat Iudæa, pœnitentiæ baptismū prædicauit, Dominus autē adoptionis filiorū baptismū longè præclarius annuntiat. Quis igitur eorum**

tur eorum, quibus spes est in eo, non obediet: Initiatorium erat Ioannis baptisma, et istud uero perfectorium. A peccato illud auocabat, istud cum Deo coniungit & familiaritatem reddit. Vnius uiri Ioannis prædicatio omneis ad poenitentiam deduxit. Tu autem per sancte a prophetis edoctus es: Lauemini, mundi estote. Per psalmos admonitus: Accedite ad eum, & illuminemini. Per apostolos item ac prophetas instructus: Poenitentiam agite, & in nomine Domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum baptizemini, & sancti spiritus promissionem accipietis. Denique ab ipso Domino inuitatus, dicente: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Hæc enim hodie omnia lecta sunt. Quid cunctaris, aut quid consulis? Quid expectas? Cum a puero in doctrina Christi sis imbutus, nondum ueritati assueuisti? Cum semper didiceris, ad ueritatis cognitionem nondum uenisti? Per omnem uitam experimentum capis, consultas usque ad senectutem, & quando Christianus eris? Quando te nostrum esse cognoscemus? Anno superiore hunc diem præstolabare, nunc iterum futurum expectas? Vide ne longiorem tibi uitam pollicendo spe decidas: nescis quid crastina sit aduectura: ne tibi quæ non tua sunt, in tua putes esse potestate. Ad uitam te homo uocamus, quid uocationem fugis? Ad bonorum participationem inuitatus, quid donum tam egregium spernis? Regnum celorum præparatur. Ipse qui uocat, minimè fallax: uia facilis, non temere, non sumptu, non negotio tandem opus. Quid moraris? Iugum, inquam, bonum ac leue est, minimè obterens colla: non uincit, sed probat ceruicem sponte ferentem, non inuitam detrectantemque expectat. Vides quomodo Ephrem ueluti bucina per auiæ & legis iugum spernens accusatur. Subde cor indomitum, sis Christi iumentum: ne ab hoc immunis iugo, neue inconcessam quæres uitæ libertatem, a feris deprenderis. Gustate & uidete, quoniam suauis est Dominus. Mellis namque suauitas melius ignorantibus nuntiari, quam per degustationem non poterit, quod sensus omni sermone sit efficacior. Ad circuncisionem minus Iudæus compellitur, quoniam omnis anima, quæ die octaua non circuncidetur, è populo pelletur. Tu autem circuncisionem non manufactam, quæ per baptismum in depositione carnis perficitur, differre quæris? Ipsum audisti Dominum: Amen dico uobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non ingredietur in regnum dei. Et illic dolor & hulus, hic uero ros animæ est, & cordis uulnus curatur. Adoras pro te mortuum, patere & cum eo per baptismum contumulari. Si non fueris complantatus similitudini mortis eius, quomodo resurrectionis socius eris? Israël olim in Mosem, in nube, & mari baptizatus est. Tibi nimirum figuras, & quandam insequentium temporum monstrat ueritatis formam ostendens: Tu autem baptismum fugis, non in mari figurarum, sed in ueritate & spiritu perfectum, non in nube, sed in spiritu: non in Mose conferu, sed in Christum creatorem institutum. Nisi enim Israël mare transisset, nunquam à Pharaone discessisset. Sic tu nisi per aquam transieris, nequaquam à diaboli seua tyrannide liberaberis. Nec unquam ille ex spiritali petra bibisset, nisi ex figura baptizatus fuisset: nec tibi aliquis ueram potionem, nisi uere baptizato præbebit. Panem angelorum ille post baptismum accepit: Tu autem quomodo uiuentem comedes panem, nisi sumptum prius hoc sacramento? Quin & ille per baptismum in terram promissionis est ingressus. Tu autem quomodo in paradisum hoc carere penetrabis? Nunc uides quod ligni uiam

Baptismatis si
gura.

ligni uiam gladius igneus custodit, infidelibus quidem formidandus, credentibus
 uerò propicius ac amoenè coruscans: Et uersatilem illum fecit Dominus, quando
 fidelem cōspexerit, ensis terga ostendit. Hoc uerò caractere sacro carētibz os a-
 ciemq; intentat. Helias enim currus equosq; igneos ad se uenientes minimè expa-
 nit. Verum itineris superni desiderio incensus, contra formidolosa est ausus, ac hila-
 ris gaudensq; flammantes ascendit currus, cum adhuc esset in carne. Tu uerò igne-
 os currus minimè uisurus, sed per aquam tantum & spiritum in cœlum penetrare
 potens, cunctaris: nec uocationi obtemperare maturas. Helias item uim baptis-
 mi supra holocaustorum aram, non per ignem, sed per aquam sacrificans ostēdit, cum
 ignis natura aquæ aduersetur. Nam tertio tunc aqua mysticè super aram effusa in-
 itum excitandæ flammæ uelut oleum fuit. Accipite, inquit, hydrias, & effundite su-
 per holocausta & super ligna. Deinde ait: Iterate, & iterauerūt. Rursus tertio, effun-
 dit, & ita egerunt. Quæ oratio satis monstrat quemadmodum deo per baptismū
 propinqui & familiares efficimur, & lux clara cœlestisq; per fidē in trinitatē animæ
 protinus refulget. Si enim aurum ecclesia distribueret, nō profecto diceres, cras mit-
 te, cras dabis: uerum tuam sedulus portionem uelociter peteres, differri autem egrē
 ferres. Quoniam uerò nō materiæ alicuius fucum, sed animæ purgationem tibi rex
 munificus pollicetur, moras excusationēsq; nectis, impedimenta causasq; affers.
 Debas ad hoc donū accurrere o rem admirandam: Renouaris, nec cōflaris: Re-
 fingeris, nec contereris: Curaris, nec dolorem sentis, & tamen hanc gratiam nō ex-
 pendis. Si enim hominum seruus esses, ac libertas omnibus proponeretur, nonne
 ad constitutum diem instructus uenires, aduocatos pretio cōductos & iudices sol-
 licitares, ut omni conatu libertatem reciperes? Quin alapam quoq; extremam ser-
 uorum plagam pro liberatione omnis in futurum infamiæ ac probri libenter subi-
 res. Postquā uerò te seruum, non hominum, sed peccati, ad libertatem præco uo-
 cat, ut te à seruitute soluat, ac angelorū consortem ciuēque faciat: præterea Dei fi-
 lium per gratiam factum, cœlestium hæredem bonorum constituat: nondum esse
 tempus hæc dona excipiēdi causaris? O iniquas excusationes. O infamem uanam-
 que occupationem. Quousque tandem uoluptates, quousque uani affectus? Lon-
 go nimis tempore mūdo uiuimus. Reliquum ut & nobis ipsis uiuamus. Quanam
 quæso, animæ digna compensatio? Quid aequè regno cœlorum comparandum?
 Quis fidelior tibi consiliarius quā Deus? Quis sapiente prudentior? Quis bono
 utilior? Quis creatore familiarior? Nec Euæ serpētis cōsilio credidisse magis, quā
 Domini profuit. O sermonem nefandum, sanari curariq; non uacat: ne lucem mi-
 hi ostende: ne ad regem regnūq; me deducas. Nonne tu hæc, imò absurdiora lon-
 gè dicere uideris? Enim uero si publicis tributis obnoxius esses, debitorum autem
 remissio reis circunquaq; nuntiaretur: deinde quispiam te hoc publico munere pri-
 uare conaretur, doleres, clamarēsque communis gratiæ parte per iniuriam priua-
 ti. Postquā uerò non solum præteritorum remissio, sed etiam futurorum dona
 palām proponuntur, non audis, sed ipse te lædis, quantum nec inimici fortè læde-
 rent. Consultūne tibi ac utiliter cogitatū existimas, si quis ius immunitatis tuum
 ac huiuscemodi remissionem tibi abstulerit, ære quoque alieno te premi patiatur?
 Maxime cum scias, quòd mille talentorum fortè debitor remissionis munus facile
 consequeris, nisi tutē tibi ex inhumanitate in proximum tuum gratiam abstuleris.

Quod

Quod ne patiamur, fratres dilectissimi, magnoperè animaduertendum postea quam hanc gratiam adepti sumus, sed debitoribus nostris remittamus, ut firmum nobis sit hoc donū. Sciscitare aliquantulum conscientiam, ingredi in promptuarium animæ secretius, præteritorum memoriam apud te parumper excita. Si enim plura sunt peccata, multitudine ne terrearis. Vbi delictum abundauit, superabundabit & gratia, si eam receperis. Plus enim debenti plus remittitur, ut uehementius amet. Si autem parua, nec admodum lætalia fuerint delicta, quid de futuro sollicitaris, qui generose præterita etiā non Christiana lege instructus disposuisti? Nunc uerò tu te considera, in examine trutinæ tuam esse positam animam: hinc ab angelis, inde a dæmonibus abstrahi meditare. Quibus cordis lancē inclinabis? Quid apud te uincet, carnis ne uoluptas, an uitæ sanctitas? Præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? Angeli ne te suscipiant, an retinebunt te, qui te iam impediunt ac detinent? Tesserae duces sub se militantibus dant, ut amici facilius inuicem se noscentes exhortentur, & si cum hostibus cōmisceantur, eo facilius discerni ac separari possint. Quod si fortè commilitonum separatio fiat, nemo te, quarum, nostrarum, an aduersarij partium sis nouerit, nisi mysticis signis familiaritatem præ te feras, nisi signatum sit super te lumen uultus Domini: nisi characterem in te agnoscat angelus, quonam modo pro te pugnabit, aut ab inimicis uindicabit? Quomodo, inquam, dices dei sum, signa non ostendens? An ignoras quemadmodū signatas domos in Ægypto exterminator præterijt, in nō signatis uerò primogenita peremit? Thesaurus non obsignatus furibus facile patebit. Ouis itē absq; nota insidijs perit: ne senectutis uaticum desit, ne arcem & propugnaculum per inconsiderantiā atq; pignoriā amittas, neu de undecima hora sicuti de prima cogita. Quādoquidē & illi qui iam primū incipit uiuere, mortē ante oculos habere continuū est opus. Si quis medicus cōmnetis ac machinis quibusdam te iuuenē ē sene reddere se receperit, ad eam profectō diem omni studio uenire curares, in qua ætati floridæ te restituendū uideres. At nunc cum anima tua, quam omni scelere contaminatam reddidisti, per baptismum renouari ac regenerari nūtiatur, tantum despicias beneficium, nec ultrō properas, aut id pollicenti sis obuiam. Num non tanti muneris rem miram uidere desideras? Quomodo uidelicet absque matre regeneretur homo, quomodo uetus ac secundum desideria erroris corruptus rursus in pubertatem, ætatisq; florem reuocinetur? Baptismus igitur est captiuorum & æris alieni remissio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus splendēs, character indeprensibilis, cœli iter, regni cœlestis conciliatio, adoptionis gratia. Tantis itaque ac talibus bonis miser potiorem ducis uoluptatem? Noui enim tuam cunctationem atq; pigritiam, quanquam rebus dissimulare contendis. Ipsa enim facta, & si taces, contra clamāt. Mitte, inquis, supersede: Interim carne, ætatisq; flore abutar, in luto uoluptatum porcorū more uolutabor, manus sanguine fœdabo, alienū auferam, dolose ambulabo, peierabo, mentiar. Tunc denique cum satur ero, malis desistam, baptismum suscipiam. Si ergo res honesta est peccatum, hoc usque ad extremum custodi. Si patranti turpis ac nocens, quid in eo perseueras quod perniciosum est? Nullus enim bilem euomere quærens, maiorem eam ex mala intemperantiq; diætā reddere cogitabit. Corpus namq; malis grassantibusq; purgari humoribus, ne morbus conualescat, est opus. Videtur

Baptismi
culo
gia.

Videtur naus aliquousq; impositorum onera & grauitatem ferre, si uero modus excedatur plus æquo grauata periclitabitur. Vide ne & tu similia patiaris, maiora continuò admittendo, quàm ea quæ remittenda tibi per baptismum promittebantur: & antequam speratum contingas portum, naufragium facias. An putas tua facta deus nō uideat, tuam non consideret mentem, aut forte iniusto tibi opituletur? Putasti, psalmus ait, quòd ero tui similis. Tu nanq; mortalis hominis amicitiam respiciens, ob eius beneficia illi obsequens, ac morigerulus existis: dicisq; propterea ac facis, quæcunq; ei grata esse putaueris. Deo autem familiaris esse filiusq; adoptari cupiens, illi tantum aduersa inimicaq;, unde potius noxam contrahis, continuò geris & per legis transgressionem deum inhonorans, inde tibi illius familiaritatem polliceris unde ipsum magis offendis. Vide ne liberationis spe, malorum tibi acerrimum congerens, peccatum quidem cumules, ueniam autem non apprehēdas. Non irridetur deus: ne mercare gratiam: neu dicas: Bona lex, sed dulcius peccatū. Voluptas nanque diaboli est hamus, ad perniciem deducens. Voluptas, inquam, peccati mater, peccatum uero mortis stimulus. Voluptas demum perpetui uermis nutritrix, ad tempus admodum breue possidentem demulcet. Postremò uero acerbioris exitum tristitiæ sortitur. Cunctatio nanq; ad baptismum poenitentiamq;, nihil aliud clamare uidetur, quàm in me ante regnet peccatum, deinde aliquando regnet etiam dominus. Assint mihi membra, iniustitiæ & iniquitatis arma, deinde assummā aliquando etiam arma iustitiæ deo. Sic & Cain sacrificia offerre solebat, primum quidem pro uoluptate propria, deinde illius præbitori, ac creatori deo. Quando facultas ætasq; uiget, te libidinibus tradis. Quando uero membra languent, tūc deo potissimum offerre studes: cum scilicet ob ingruentem & inualidam senectam, his uti non amplius licet: quo maximè tempore, pudicitia seu temperantia uocari non potest: sed lasciuiendi potius & luxuriandi adempta facultas. Mortuus enim minimè coronatur. Nec iustus aliquis dicitur, cui malefacere non licet. Dū itaq; potestas adest, dum corpus ualet, dum ratio uiget, peccato dominare. Virtus enim hæc est uitatio mali, studium boni. Vacare autem à malo tantum per se, nec laude nec uituperatione dignum. Si ætate prohibitus à peccato desistis, debilitati gratias agendum. Optione non necessitate bonos laudamus. Quis tibi uitæ terminum fixit? Quis senectutis metam terminauit? Quis apud te tam fide dignus futurorum sponsor? Non uides pueros sæpenumero ab hubere raptos: non ætate floridos mori uides? Nullum certum terminum habet hæc uita. Quid expectas, beneficio febris baptizari, quando nec salutaria uerba loqui, nec item audire commode poteris, morbo caput occupante? Non manus in cælum tollere, non in pedes erigi, non genua adorando flectere, non commode doceri, non secure ac libere confiteri, non cum deo conuenire, non cum aduersario decertare, forte nec scite inter initiantem subsequi, dubitantibus etiam præsentibus, num gratiam sentias, an sine sensu quæ agantur accipias. Quando uero cum scientia quoq; gratiam accipis, tunc talentum quidem habes, lucrū uero nondum accepisti. Hæc itaq; animaduertens, stude Chananæā imitari. At, inquis: Filiam male à dæmonio possessam nō habeo: habes tamē animam immūdo spiritu occupatā. Quid ait Chananæa? Miserere mei. Filia mea male à dæmonio torquetur, Magnus enim dæmon, peccatū. Qui dæmonium patitur, misericordiā inuenit: qui autē peccat, odium sibi cōtrahit. Ille uenia dignus,

Chananæa imitanda.

Misericordiæ efficacia.

hic nequaquam excusatur. Miserere mei: breue admodum uerbum. Magnū uero Christi humanitatis pelagus ubi misericordia, non exigitur ratio: ubi inquam misericordia, iudiciū uacat, salus permissa: denique salutaria omnia. Itaque quis extra gratiam clama: Dic, miserere mei, non labra mouendo, sed mente uocē emittēs. Nam & silentes audit deus. Non locus, sed propositi initium requiritur. Hieremias enim in luto erat, & deum attraxit. Daniēl in leonū lacu deum placauit. Tres pueri in camino deum promeruerunt. Latro nō cruce prohibitus, quin paradysum assecutus fuerit. Iob in stercore deum ad misericordiā prouocauit. Igitur ubicunq; fueris, ora: uel si ante iudicem, ora. Mare antē aderat, retro Ægyptij infectabantur, medius Moses in loci angustia orabat: nihil attamen loquebatur: & ait ei deus: Quid clamas, & os tuum tacet? Cor enim clamat. Tu quoq; cum ante iudicem aut præsidentem minantem, aut uim afferentē fueris constitutus, ora deum. Te namq; orante laborū ac tribulationis fluctus contrahentur. Dominus propē est: Non hominē esse putes, continuo adest, ubiq; adest, & omnia complet. Si hominem fortē adire seu petere uis, ac quid agat scire, dicūt: dormit, occupatus est. Imitare Eunuchum. Incidit ille in instruentem docentemq; nec disciplinam spreuit. Verum statim diues pauperem in currum accepit: idiotam & despectum magnificus ac sublimis: ac demum edoctus euangelium regni continuo fidem in cordis penetralibus concepit, nec ob signationē spiritus distulit. Nam mox ut incidit in aquam. Ecce, inquit, aqua. Cum gaudio hoc dicebat. Ecce quam querebamus: Ecquid, me baptizari prohibet? Vbi namq; prompta uoluntas, nihil est quod impediatur. Qui uocat benignus, qui ministrat paratissimus gratia abundē exposita modo alacritas adsit, impedimentū cesset. Vnus est prohibens, qui nobis ad salutem obstruit uia, quem omni studio ac prudentia uitare oportet. Ille, inquam, torporē ac desperationē nobis inijcit, nos ad opus sanctū exurgamus. Ille uana spe corda nostra deludit. Ipsius ergo cogitationes non ignoremus. An non hodie peccare, cras uero iuste agere, pietatem differre, nos exhortatur? Idcirco dominus eius occurrens insidijs: Hodie, inquit, si uocem meam audieritis, nolite obdurare corda uestra. Ille uero ait: Mihi hodie cras deo. Dominus contra: hodie uocem meam audite. Nosce, obsecro, inimici dolos: ut omnino, statimq; a deo auertaris, consulere non audeat. Nouit enim hoc graue admodum Christianis. Verum artibus insidiosis aggreditur. Serpens est, & ad decipiendum argutus. Intelligit enim quemadmodum nos homines, præsens libenter recipimus tempus: omnisq; actio humana in præsens contendit atq; spectat. Quamobrem hodiernum tempus nobis furatur astute, & spem facit crastini. Postquam crastinum uenerit, rursus malus diuisor sibi hodiernum, crastinum uero domino dari petit. Sic continuo diem de die trahens, uoluptate præsenti & spe frugis, nostram subducit latenter uitam. Vidi ego iam auis astutæ miram artem, cum pullos suos uideat adhuc ob debilitatem prædæ periculo expositos, sese aucupi ante illos ut prædā paratam offerre, ita sese uertentem ac gestus dispensantem, ut nec periculo peritus aut manibus se præbeat, neque item insidianti spem omnino eripiat. Sic itaque illum inter utrunque uersando, occupando, in se retinendo, spatium dat natis otio se fugiendi. Ipsa ad extremum euolat. Caue igitur ne tu aucupi similia patiaris, certa pro incertis relinquens, spem firmam uana cummutans. Trade itaque te Christo totum, da nomen tuum, ascribēque ecclesiæ. Nam & miles legitimus catalogo ascribitur.

Hanc auē Helianus perdicē dicit esse.

ascribitur. Athleta conscriptus pugnat. Ciuis numero ciuium adscriptus in sua con-
 numeratur tribu. His tu omnibus obnoxius es ut Christi miles, ut pietatis athle-
 ta, ut conuersationem administrationemq; in cœlo habens: in hoc libro præsentem
 conscribere, ut in altero superiore conscribi merearis. Disce euangelicam disciplinam,
 oculorum modestiam, linguæ cōtinentiam, corporis castigationem, superbiam com-
 pressionem, cogitationis puritatem, iræ extinctionem. Vim patiens quod nō rapi-
 tur adde, defraudatus ne ad iudicium accersere. Habitus odio, nihilominus ama. Inse-
 ctationem uidens, tolera. Maledicto laceffit, obsecra. Moriare peccato. Cū Chri-
 sto crucem subi. Omnem trāsfer atq; colloca in dominum charitatem. Dura hæc,
 inquis. Quid enim bonum ac facile? Quis dormiens trophæum fixit? Quis in deli-
 cijs ac tibijs corona fortibus uiris debita ornabitur? Nullus non currens brauium
 assequetur. Labores gloriam pariunt, & angustiarum periculaq; coronas promerentur.
 Per multas (inquit) tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum, dico hoc
 & ego, sed has tribulationes regni cœlorum felicitas subsequetur: peccatorum uero
 labores, gehennæ dolor, & immortalis tristitia manent. Nam qui diligenter res cō-
 siderat humanas, facile cōspiciet: nec ipsa diaboli opera patrans, à laboribus esse
 immunes. Nam cum temperantiæ nullus sit æstus aut sudor, libidinosus uolupta-
 tis seruus, præterquam quod eius gratia multas sæpe anxietates animi sustinebit,
 corpus & iam ex intemperantia tabefacit. Noctes, inquis, insomnes sunt in oratio-
 ne uigilantium. At longè duriores in iniustitia, iniquitate, ambitione, auaritia perno-
 ctant. Nam & timor in furtis deprendi, aut in uoluptatibus ardor & stimulus,
 omnem penitus requiem, & animi tranquillitatem aufert. Si uiam angustam quæ
 ducit ad uitam euitas, & longè latiore peccati sequeris, uereor satis ne non latam
 usq; ad extremum, deinde & competens diuersorium, inuenias. Thesaurus is dices
 seruatu difficilis: opus est uigilia. Habes si uelis adiutores, orationē noctis custodi-
 am, ieiunium domesticam custodem, psalmodiam animum recreantem. Has igitur
 suscipe comites. Ipsæ tibi per noctem in seruandis his rebus pretiosis auxilio sint.
 Quid enim præstat, dic mihi, aut nos diuites circa rerum possessarum curam solici-
 tari, seu nihil ab initio quod custodiamus habere? Nullus enim metu amittendi bo-
 na despiciet. Sic nanq; in rebus humanis, si malos cuiuslibet rerum euentus com-
 putare, aut considerare uelimus, nihil omnino possideretur aut subsisteret. Nam &
 colonis metuendum est sterilitatis damnum: Mercatoribus naufragia, nuptijs uidu-
 itates, patribusq; & educationibus incertos liberorum exitus formidanda. Attamen
 in primis alacriter opus aggredimur, spe bona nixi: rerum uero exitum deo probè
 omnia disponenti commitimus. Tu uero sanctificationem baptismi uerbo qui-
 dem laudas, opere uero cum prophanis ac deploratis commercium habes. Vide
 ne te tuorum consiliorum pigeat, cum te sera nihilq; profutura pœnitentia ceperit.
 Disce prudentiam, uirginum exemplo. Illæ oleum in uasis non habentes, quan-
 do sponso ire obuiam oportuit, tunc necessaria deficere senserunt: Ideò fatuas eas
 euangelium uocat, quoniam dum tempus ferendi erat olei, id prodigendo come-
 dendoq; absumentes, extra fores sunt eiectæ, ac à sponsi pulchritudine prohibitæ.
 Ne igitur & tu frater annum de anno, mensem de mense, diem de die trahas, & olei
 um luminis nutrimentum negligens, in diem quam non expectas quandoq; inci-
 das, ac te benefaciendi occasio uita deficiente destituat: & morbo præualente in ani-

*Virgines fa-
 tuæ.*

mi angustia cōstitutus, à medicis domesticisq; deferaris. Quādo, inquam, extremae erit anxietas febrisq; ardore uiscera adurentur, dolebis miser, dolebis corde penitio re, nec habebis qui condoleat: sed tantū tacito inexplicatoq; murmure mullitabis, apud te dicens: quā contempta est mea stultitia. Quis baptismū dabit? Quis stupidum ac letali somno oppressum admonebit? Propinqui? At hi moerebunt. Alieni? At hi despicient. Amici? At hi talia memorando, te turbare uerebuntur. Scilicet & medicus decipiet: nec tu uitam omnino desperabis, cum natura maximè omnibus desideretur. Nox forte continget, nec adiuuantium facultas, non item qui baptizat aderit. Mors irruet, te rapientes statim aduolabunt. Quis liberabit? Deus tibi despectus. At, inquis, me tunc exaudiet: tu uero nunc non ipsum audis? Praesertim tempus aliquod addet. Scilicet quod dato bene es usus? Ne miser decipiaris: Nemo te inanibus seducat uerbis. Aderit tibi repentinum exitium, ac interitus similis procellae te euertet. Veniet angelus tristis, per uim tuam rapiens tot peccatis irritam animam: teq; demum magnopere cruciatum, & absq; uoce querentem, pracluso lamentis uocis organo, ad nigra tartara deducet. Heu quantum te ipsum afflictabis, quantum praeteritorum poenitentia consiliorum suspirabis, quando iustum tot illustribus donis ornatorū uideris claritatem: parte altera peccatorum tristitiam in profundis tenebris spectaueris, qualia tunc corde tecū uolutabis? Me miserum dices, cur peccatorum grauissimam hanc sarcinam, cum licuerit ac tam facile fuerit, non abieci? O' quā durum malorum aceruum mecum traho? Me miserum quod hasce peccatorum sordes non ablui, quod peccatis ita sum commaculatus. Iam in bonis coelestibus delitatur. O' praua mea consilia: ob breuē peccati uoluptatem aeternū crucier? Ob carnis modicas delicias, aeterno tradar igni? O' iustum dei iudicium: uocatus eram, nec audiebam: docebar & non attendebam. Obtestabatur me, & ego ridebā. Hac & his similia flendo dicens, hos edes supremo tempore questus, si ante baptismū hinc discedes. Homo, si gehennā metuis, si regnū affectas ne uocationē sperne, ne uanas innecte causas, ad excusationem nulla idonea causa, nulla ratio. Mihi autē lachrymas fundere succurrit, dum considero te gloriā dei turpibus ac probrosis factis post habere, & ob in continentiae licentiā uoluptariam in peccato fixum, unde auelli difficile admodum fuerit, tete à tanta bonorum expectatione per inconsiderantiam excludere, ut tibi coelestis Hierusalem gloriam spectare non liceat. Ibi nanque angelorum millia, primorum parentum conuentus, apostolorum sedes, tribunalia Prophetarum, patriarcharum sceptrā, martyrum coronae, iustorum laudes cumulatissimè spectabuntur. Quamobrem tu si sapis, inter hos purgatus omni tabe, omniq; crimine absolutus, connumerari tota mente, totisq; uiribus exopta, gratia dei & domini nostri Iesu Christi: Cui gloria & imperium in aeterna saecula. Amen.

Beatorum coelestium.

QVID INSTRVENDI MONENDIQVE SVNT AD BAPTISMUM VENIENTES. V. V. Musculo interprete.

ominus noster Iesus Christus, unigenitus dei uiuentis filius, post resurrectionē accepta promissione dei ac patris sui per Prophetā Dauidē dicentis: Filius meus es tu: ego hodie genui te: postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, possessionem tuam terminos terrae: suos assumens discipulos, eis primum traditam sibi à deo patre potestatem manifestauit dicens:

Auit dicens, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, & tunc amandauit eos
 dicens, Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen patris, ac filij, ac
 spiritus sancti, docentes eos seruare quaecunq; ego mandauit uobis. Cum igitur præ
 ceperit dominus primum, ut docerent omnes Gentes, & tunc demum subiunxerit,
 baptizantes eos &c. uos quidem neglecto priore, de posteriore nostram sententiã
 quæsiuistis. Nos uero putantes contra Apostoli mandatũ facere, si non statim re/
 sponderimus, dicentis: Parati estote omni uos interroganti respondere, rationemq;
 communis fidei reddere: rationem de dominico secundum Euangelium baptismate
 reddidimus, quod baptismate beati Iohannis præstantius est, cõmemorantes pauca
 quedam ex multis quæ de illo in scripturis dicuntur. Necessarium aut diximus, re/
 currere ad ordinẽ a domino præscriptum, ut & uos, cognito primũ quid sit illud,
 docete, deinde cõsequenter de gloriosissimo baptismate rationẽ accipientes, ad per/
 fectionẽ prospere promoueat, edocti seruare omnia quæ discipulis suis dominus
 præcepit, sicut scriptum est. Hic itaq; audiuius dicentem, docete omnes Gentes,
 opere præcium aut est deniceps & quæ alibi de hoc mandato dicta sunt admonere,
 ut animum principio ad uoluntatem dei dispositum habentes, deinde decentem ac
 necessarium ordinem seruantes, quoad eius fieri potest, scopo diuini beneplaciti cõ/
 stantes immoremur. Est enim domino consuetũ, ut definite præcepta, per alia alibi
 dicta clare tradere ut, illud, Thesaurizate uobis thesauros in cœlo, quod simpliciter
 dictum alibi declarat, dicens, uendite quæ possidetis, & date eleemosynam, facite
 uobis sacculos, qui non uetrescant, thesaurum non desinentem in cœlis. Et multa
 huiusmodi alia. Discipulus igitur est, ut ab ipso domino discimus, quisquis hoc a/
 nimo ad dominum accedit, ut illum sequatur, hoc est, ut doctrinam ipsius audiat,
 illi credat & obediat, ut domino, ut Regi, ut medico, ut doctõri ueritatis, idq; spe ui/
 tæ æternæ, & si in illius sermonibus maneat, sicut scriptum est. Dixit igitur ad eos,
 qui in se crediderant Iudæos. Si uos manseritis in sermone meo, uerẽ discipuli mei
 estis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos, intelligens absq; dubio de li/
 berrate animæ, a sæua diaboli tyrannide, & peccatorum oppressione liberandæ.
 Qui enim peccatum, inquit, facit, seurus est peccati & sub mortis condemnatione
 constitutus. Sicut nobis & Paulus Apostolus tradidit dicens, Nam cum qui pec/
 catum non nouit, peccatum pro nobis fecit, ut nos essemus iustitia dei in ipso. Et ite/
 rum, Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores consti/
 tuti sunt multi: ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. Eum autem
 qui domino credidit, seq; ipsum illi ad disciplinam paratum & aptum exhibuit, di/
 scere oportet, primũ quidem ab omni peccato secedere: deinde uero & ab omni eo,
 quod a salutaris multis de causis obedientia dominica abstrahit, licet in speciẽ plau/
 sibile uideatur. Est enim impossibile, eum, qui peccatis studet, aut tẽporarijs nego/
 cijs aut curis eorum etiam quæ ad necessitatem huius uitæ pertinent, implicitus est,
 seruire domino, nedum illius fieri discipulum, qui non prius adolescenti dicebat, ue/
 ni sequere me, quàm præcepisset, ut omnia sua bona uenderet ac pauperibus da/
 ret. Imò ne hoc quidem illi præcepit, nisi posteaquàm dixerat se omnia proposita
 præcepta seruasse. Qui enim peccatorum remissionem nondum accepit, nec dum
 ab illis per sanguinem domini nostri Iesu Christi purgatus est, sed adhuc diabolo
 seruit, & ab inhabitante se peccato captius detinetur, prorsus nequit seruire domi/

no, qui illud constanti sententia asseruit dicens. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Qui uero seruus est peccati, non manet in domo. Testatur idem & qui in Christo loquutus est Paulus cum scribit. Qui uero seruus est peccati liber est à iustitia. Et iterum Christus dicit. Nemo potest duobus dominis seruire, & quæ ibi sequuntur. Ostendit igitur determinatè ac multis modis, quòd ne ij quidem, qui de necessarijs uitæ solliciti sunt, deo seruire queant, nedum ipsius fieri discipuli, unde & Apostolus didicit, dilatata huius rei consideratione, dicere. Quæ participatio iustitiæ & iniquitati? Quæ communicatio luci cum tenebris? Quis consensus Christo & Belial? Quæ pars fideli cum infideli? Quid conuenit templo dei cum simulacris? Et iterum determinat dicens. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus uero aduersus carnem, Hæc autem sibi ipsis inter se aduersantur, ut non quæ uultis faciatis. Quod autem idem nobis reuerentius tradiderit, & quid dixerit, commemoremus. Nam scimus, inquit, quòd lex spiritalis sit: ego uero carnalis sum, uenundatus sub peccato. Quod namque operor non agnosco. Non enim bonum quod uolo facio, sed quod odi malum hoc facio. Si autem quod ego non uolo, hoc facio, assentior legi quòd bona sit. Nunc uero non iam ego operor illud, sed habitans in me peccatum. Et ubi hanc ipsam considerationem pluribus tractauit, quod impossibile sit sub peccato seruientem, seruire domino, manifestè nobis demonstrat eum qui nos ab ista tyrannide redemerit, cum dicit, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Gratias ago deo, per Iesum Christum dominum nostrum. Et paulo post subdit, Nihil igitur nunc condemnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Et per ea quæ alio loco dicit, magnificam humanitatis ac benignitatis dei gratiam, per incarnationem domini nostri Iesu Christi declaratam, aperte commendat dicens. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, &c. Et in alio loco admirabiliorem illam considerat, cum dicit. Eum enim, qui peccatum non fecit, pro nobis peccatum fecit, ut nos essemus iustitia in ipso. Summè itaque necessarium esse ex iam commemoratis, & alijs similibus locis liquet, nisi gratiam dei frustra acceperimus, ut primum ab oppressione diaboli liberemur, qui sub peccato detentum, ad ea facienda mala deducit, quæ non uult, deinde abnegemus omnia præsentia, & nos ipsos, ut abiecto prorsus uiuendi desiderio, domini simus discipuli, sicut ipse dixit. Si quis uenit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me, quod idem est, atque, discipulus meus fiat. Hoc autem ipsum & latius, & certius, ac significantius in Euangelio quod est secundum Lucam tradit, cuius loci paulo post mentionem faciemus. Sumus autem omnes ab ista peccatorum condemnatione, quotquot credimus, gratia dei, quæ est per unigenitum ipsius filium, dominum nostrum Iesum Christum, redempti, qui dixit. Hic est sanguis meus, sanguis noui testamenti, quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Attestante simul & Apostolo, ubi scribit, nunc quidem, diligite uos inuicem, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem & hostiam deo, nunc uero, Christus nos redemit à maledicto legis. Et multa talia habet Apostolus. Cum

Cum ergo datur remissio peccatorum, tunc accipit homo liberationem, à peccato ab eo, qui nos redemit, Iesu Christo domino nostro, ut possit isti sermoni acquiescere. Neque tum tamē adhuc aptus est, ut dominum sequatur (Iterum hoc dico) qui adolescenti non prius dixi, ueni, sequere me, quā dixisset, uende quæ habes, & da pauperibus. Imò ne hoc quidem præcepit, nisi ubi ille se ab omni transgressione mundatum esse confessus esset, dicens. Hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Itaque & hic ordinem seruare necessarium est. Non autem ea tantum, quæ quouis modo habemus, & quæ ad uitæ usum necessaria sunt, contemnere docemur, sed & quæ inter nos tam ex lege, quā natura cuiquam competere uidentur, dicente domino nostro Iesu Christo, Qui patrem ac matrem diligit plusquam me, non est me dignus. Quod & similiter de ijs intelligendum est, qui nobis sunt proximi, & absque dubio multo magis de alienis, & qui non sunt nostræ fidei. Quibus subiungit. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Quod cum præstitisset Apostolus, ad nostram doctrinam scripsit dicens. Ego mundo crucifixus sum, & mundus mihi uiuo autem non iam ego, sed uiuit in me Christus. Regrediendum est ad ea quæ domini sunt, qui, quod singulos concernit, ad eum qui dixerat. Permite primum ut abeam ac sepeliā patrem meum, respondit. Sine ut mortui sepeliā mortuos suos. Tu uero, abi & annuntia regnum dei. Ei uero, qui dixerat. Sine primum ut abeam ac disponam illis, quos domi habeo, seuerius & cum comminatione uehementiore respondit. Dixit enim. Nemo missa manu ad aratrum, si retro conuersus fuerit, appositus est ad regnum dei. Ita quod modicam etiam remoram obedientiæ indubitata domino debita generat, licet conueniens sit uisibus humanis, & rationi consonum esse uideatur, nihilominus alienum esse debet ab eo qui uult esse discipulus Christi, & graui comminatione dignum habetur. Generalius autem decernit cum dicit. Si quis uenit ad me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me. Si uero ad memoriam reuocauerimus quæ dominus ei, qui dixerat, Beatus, qui manducabit panē in regno dei, respondit, terribiliter iræ diuinæ ac seueritatis iudicium & alienos ab omni spe bona tales esse discemus. Dicit autem ad hūc modum: Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis: Venite quoniam parata sunt omnia, & cœperunt se excusare omnes. Primus ait: Emi agrum, oportet me illud uidere, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Iuga bouum quinque emi, eo probare illa, rogo habe me excusatum. Alius dixit: Vxorem duxi: quamobrem uenire nequeo. Et reuertens seruus nuntiavit domino hæc. Tunc iratus paterfamiliās dixit: Abi celeriter in plateas & uicos ciuitatis, & uoca pauperes, & claudos, & cæcos, & debiles. Et ait seruus: Factum est ut iussisti, adhuc locus restat. Et ait dominus seruo: Exi in uias & sepes, & coge ingredi ut impleatur domus mea. Dico autē quod nullus eorū hominū meam cœnam degustabit. Iterum autē ipse unigenitus filius dei uiuentis, qui à patre ad hoc est missus, non ut iudicet mundū, sed ut seruet, sibi ipsi cōstans, & uoluntatē boni dei ac patris sui adimplens, sententiæ seuerè doctrinam subiungit, quæ nos dignos reddat ad hoc, ut ipsius simus discipuli, ac dicit. Si quis uenit ad me, & nō odit patrē suum ac matrē, & uxorē suam ac liberos, & fra

tres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. De odio loquitur, non quod insidiandi studium generat, sed pietatis uirtutem, ut non obediatur ab illa seducētibz adfert. Et quisquis, inquit, nō baiulat crucem suam & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Quē in baptismo aqua ex pacto polliciti uideamur, professi illic, quod unā cum Christo crucifixi, mortui, sepultiq; sumus, & quā consequenter scripta sunt. Considerata uero nostra imbecillitate, cordāque nostra per hypodigmata, in ueritatis certa persuasione confirmare, & ad obedientiam instructiores ac paratiores reddere uolens, dixit, Quis ex uobis turrim aedificare uolens, non prius sedens computat sumptus, an ad perficiendum suppetant, ne posito fundamento ad finem perducere nequeat, uidentesq; illudant ac dicāt, homo hic aedificare cōepit, nec absoluerē potuit. Vel quis rex ad bellū profecturus aduersus alterum regem, non sedens prius consultabit, si cum decem millibus ipse uenienti cum uiginti millibus occurrere possit. Quōd si inferiorem se uiribus nouerit, longē adhuc eo constituto legationem de pace mittet. Sic item omnis ex uobis qui non renuntiauerit omnibus quā possidet, non poterit meus esse discipulus. Bonum est sal. Si sal infatuatus fuerit, in quo salietur? Nec telluri, nec ad conficiendum finum prodest, sed abiiciunt illud foras. Qui habet aures audiendi audiāt. Si istis fidem habuerimus, liberati primum à diaboli tyrannide, per id, quod ille nihil in nobis habeat, quod cupiat, idq; per gratiam domini nostri Iesu Christi, si tamen illam non frustra accepimus. Deinde non solum mundo, & concupiscentiis ipsius, sed & mutuis officiis illis, quā licita sunt, ad hanc & uitā nostrā, si quieti quam horum nos à properanda & debita deo obedientia abstrahat, renuntiauerimus, tum demum digni erimus, qui domini discipuli simus. Instructi dēde cum à Mose & Prophetis, tum ab Euangelistis & Apostolis, deum initio omnia per unigenitum filium suum dominum nostrum Iesum Christum tam uisibilia quā inuisibilia cōdidisse, deinde & de illis imbuti, quā in diuinis scripturis bonitatē ac seueritatem dei, cum multa patientia, ad ostensionem iustitiā ipsius, & nostram doctrinam, tradunt, & præterea de Prophetis incarnationis domini nostri Iesu Christi, & de illis rebus quā tum è regione inter se opposita coinciderunt, deq; gloriosa ex mortuis resurrectione, assumptione, & illustrissima omnium apparitione in consumatione seculi futura, ad hanc & dogmata illa uniuersae secundum Euangelium, deque acceptae pietatis, in charitate domini nostri Iesu Christi, in spe uitae aeternae regniq; coelestis edocti, simulque iudicia iustae retributionis, cum eorum qui prohibita commiserunt, aut approbata respuerunt ac uiolarunt, ad supplicium sempiternum, tum eorum qui dignē Euangelio Christi in fidei sanitate per charitatem Christi efficaci, sub spe uitae aeternae, & regni coelestis conuersati sunt, in Christo Iesu domino nostro. Amen.

QVOMODO BAPTIZETVR ALIQUIS BAPTIZATE quod est in Euangelio Domini nostri Iesu

Christi. v. v. Musculo interprete:

uoniā mandatū nobis dominus noster Iesus Christus dedit, ut nos in uicē diligamus, sicut ipse nos dilexit, & per Paulum Apostolū nos docet ut toleremus alius alium in dilectione, pietatis uestrae in Christo praeceptum, de gloriosissimo secundum Euangelium Domini nostri Iesu

A Iesu Christi baptismo prompto animo accepi non tanquam qui pro rei maiestate quicquam dicere queam, sed ut cum uidua illa quæ erā minuta duo misit, & ipse pro mea mediocritate aliquid conferam. Et ad id quoque precibus eorum qui dominum diligunt opus habeo, ut optimi dei & Christi ipsius gratia, sanctus ac bonus spiritus admoneat nos & doceat, quæcunque à domino audiuerit, ac mentem nostram in uiam pacis, & sermonem sanum ad fidei ædificationem dirigat, ut & in nobis & uobis dictum illud sapientis adimpleatur, Da sapienti occasionem & sapientior erit. Caterum sciendum est, quod primum docere & instruere oporteat, atque ita demum præclarissimo baptismo ritè instructum dignari. Nam ita dominus ac deus noster Iesus Christus unigenitus uiuentis dei filius discipulis suis ipse præcepit. Necessariò itaque uobis separatim quæ ab ipso sunt domino de illis qui discipuli Christi fieri uolunt, dicta, ex multis pauca commemorantes tradidimus. Quoniam uero, qui è supernis generantur, promissionem habent uidendi regni dei: qui uero ex aqua & spiritu, ingrediendi in regnum dei, necessarium arbitror, ut modica quædam ex illis quæ de regno cælorum sunt dicta, adiiciam, ne quouis pacto in acquirendo illo deficiamus. In uitæ nanque negotio paululum non est quod paululum abest ac fere dicitur, ut quidam nostrorum sapientum admonuit. Et hoc ex ipsis rebus potissimum liquet, imò & ex absoluta illa sacrorum & ad oblationem destinatorum animalium integritate satis habet fidei quod dico, in quibus ubi modica quædam reperiatur macula, uel mutilatio, non integri alicuius membri, sed partis tantum ipsius, quemadmodum scriptum est, mutilatio auriculæ, siue homo erat, ad sacerdotium ineptus iudicabatur, siue animal, reprobum habebatur ad sacrificium, cum Apostolus dixerit, hæc quidem illis in figura contigerunt, scripta uero sunt ad nostram admonitionem, in quos fines seculorum uenerunt, & dominus aperte declarauerit, quæ à nobis exigantur iustitiæ præstantia, ubi dixit templo maius aliquid est hic, & abundantius nos animæ curam habere debere ostenderit, dicens, cui multum concreditum est, ab illo & multum repetent. Commemoremus itaque quæ de regno cælorum sunt scripta. Dominus noster Iesus Christus, cum ascendisset in montem, & doctrinæ suæ per beatitudinum catalogum initium faceret, primam beatitudinem eam esse prædicauit, quæ regnum cælorum. Dixit enim Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. In octaua uero beatitudine, Beati, inquit, qui persecutionem propter iustitiam patiuntur, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et iterum ubi quæ futura sit tempore retributionis benedictio electorum per parabolam pastoris prædicit, uenite, inquit, benedicti patris mei hæreditate possidere regnum quod uobis ab initio mundi paratū est. Esuriui nanque, & dedistis mihi manducare, & quæ sequuntur. Et in Euangelio Lucae, alio & tēpore & loco, ut scriptura manifestat, iterum beatitudines exponēs, Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et iterum. Noli timere pusille grex, quoniam placuit patri uestro cælesti, dare uobis regnum, uendite quæ possidetis, & date elemosynā, facite uobis sacculos, qui non inueterascunt, thesaurū indeficientem in cælis. Hæc quidem & huiusmodi alia sunt, per quæ regno cælorū quis dignus efficitur, & sine quibus impossibile est ut regnum cælorū quisq̃ ingrediat. In Euangelio Matthei definit dominus ad hūc modū dicēs, Nisi abudauerit iustitia uestra plusq̃ scribarū & Phariseorū, nequaquam intrabitis in regnum

ὁ γὰρ μικρόν
ἐν βίῳ, τὸ μέγα
ἐν τῷ μέλλοντι.

gnū cœlorū. Et rursus. Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnū cœlorū. Et iterū. Quisquis nō acceperit regnum dei, sicut paruulus, non ingredietur in illud. In Euangelio autem Ioannis ad Nicodemum dicit. Nisi quis natus fuerit è supernis, non poterit uidere regnum dei. Et iterum. Nisi quis natus fuerit ex spiritu, nequaquam ingredietur in regnum cœlorum. De quibus una est sententia, liquet quod idem sit & periculi omnibus, si unum aliquid ex ipsis defuerit. Si namq; dominus dicit, iota unum, aut apex unus haud quaquam præteribit à lege, donec omnia fiant, quanto magis ab Euangelio, dicente domino ipso, cœlum ac terra transibit, sermones uero mei nequaquam transibunt. Vnde Iacobus Apostolus confidenter denuntiavit dicens. Quisquis fecerit totam legem, offendat autem in uno, erit omnium reus. Hoc autē ex eo didicit, quod post beatitudines domini testimonij ac promissionibus Petro propter homines datis, comminatus est dicens, Nisi lauero te, non habebis partem mecum. Paulus uero Apostolus adfectiones illas Christi quæ adhuc deerant, pro corpore ipsius, quod est Ecclesia adimplens, & in Christo loquens contestatur, quænam illa sint, quorum potissimum gratia quis regno cœlorum non potiatur, & mortis condemnationi subiiciatur, alioquando quidem definitē dicēs, quod qui talia faciunt, digni sint morte. Quare uero non dixit, qui ista faciunt, sed, qui talia faciunt, regnum cœlorum non possidebunt. Et iterum generalius, quoniam iniusti regnū dei non possidebunt. Et alibi similiter. Ipse uero dominus noster Iesus Christus in Euangelio Lucæ ita definiuit dicens, Nemo manu ad aratrum posita, & retro postea auersus, aptus est ad regnum dei. Est autē hic necessariò obseruandū, quod nō de multis peccatis, sed de uno est horrēdum adeò & inuitabile iudiciū, idque ex concessis ac licitis, & si morā duntaxat eamque modicam obedientiæ illi quis, quæ absque ullo prætextu, uelocissime & sine suspensione domino præstanda est, iniecerit. Ex his itaque & similibus omnibus instruimur: quod si omnia quis integrè ac legitimè adimpleuerit, quibus regni cœlorum promissio facta est, & sine quibus regni gratia denegata est, & se rursus ab omnibus illis cohibuerit, propter que nemo regnum celorum hereditate acquirat, ita demum ut promissione regni dignus habeatur, expectare poterit. Oportet enim certamen hoc beneplacendi deo, non solum ab omni malicia alienum, sed & integrum & immaculatum esse in omni uerbo dei, Paulo Apostolo post magnæ & ineffabilis dei, & Christi ipsius erga nos dilectionis ad nostram cum iustitiam salutem declaratæ contemplationem ita subiungente, nullam aliqua in re dantes offensionem, ne uituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus commendamus nos ipsos tanquam ministri dei. Quemadmodum enim pauper spiritu, nisi re generetur ex aqua & spiritu, non poterit intrare in regnum cœlorum, propter domini sententiam, ita rursus, nisi iustitia ipsius abundauerit plusquam scribarum ac Phariseorum: aut si talium aliud quicquam defuerit, propter similem sententiam, non habebitur dignus regno cœlorum. Scriptū enim est, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, quæ non haberet maculam, aut rugam, aut talium aliud quicquā, sed ut esset sancta & immaculata. Talia multa sunt, ex quibus diligens lector adhuc fortius confirmare poterit, quod oporteat eum omnia adimplere, qui regno cœlorum dignus esse cupiat. Quod autem qui abundanti iustitia præditus, aut e supernis regeneratus est, omnium simul uirtutum, & earum quoq; quibus beatitudines adscri-

A nes adscribuntur, ac reliquarum perfectionem adimpleuerit, & harum ac similium
 patrator sit, in confesso est, & hoc quæ de superna regeneratione paulo post, gratia
 dei, dicentur, demonstrabunt. Quoniam uero pietatis uestræ, ut & supra dictum est,
 mandatum, sermonem hunc de præclarissimo secundum Euangelium baptismo
 a nobis requisivit, post ea quæ iam de regno cælorum dicta sunt, consequens esse pu-
 to, ut breuiter etiã quæ inter Moysi & Ioannis baptismum sit differentia discamus, ut
 sic per gratiam dei digni habeamur, qui admirabilem in baptismo domini nostri
 Iesu Christi excellentiam propter incomparabilem gloriæ abundantiam cognosca-
 mus. † Esse enim templo maius aliquid hic, unigenitus uiuentis dei filius definiuit, & † μὲν γὰρ
 maius etiam Salomone hic, & maius quoque Ioanne hic. Et Apostolus postquam † ἡ γὰρ ὁδοῦ
 de gloria Moysi, in ministerio legis, Iudæis inaccessa, differuit, cōtestatur ita subiun-
 gens. Etenim glorificatum non fuit, quod glorificatum est in hac parte, propter ex-
 cellentem gloriã. Et Ioannes baptista, quo inter natos mulierum maior est nemo, te-
 stificatur, dicens: nunc quidem illum oportet crescere, me autem minui: nunc uero,
 Ego quidem baptizo uos in aqua ad resipiscentiam, ille uero baptizabit uos in spi-
 ritu sancto & igne, & talia multa. Quantum uero discriminis est inter spiritum & a-
 quam, tantundem uidelicet est & inter eum qui baptizat in spiritu sancto, & eum
 qui baptizat in aqua: ita & de ipso baptismo habet, ut ipse Ioannes qui tantus ac
 talis & tantopere ab ipso domino deprecatus est, liberè prædixerit. Non sum suf-
 ficiens ad hoc, ut corrigiã calciamenti illius soluã. Itaque ex his omnibus manifestum est
 quæ sit baptismatis secundum Euangelium Christi eminentia, quam etiam se pro di-
 gnitate cognoscere impossibile sit, uel pro nostra facultate, eaquæ ut à deo nobis sub-
 ministratur, ex scripturis cōmendare pium est & utile. Baptismus itaque per Moysen
 traditus, primum peccatorum differentiam obseruauit. Non enim quæuis peccata
 remissionis gratiam assequebantur. Deinde uero & differentia sacrificia exigebat.
 Purificationem studiose petebat. Impurum & maculatum aliquandiu à reliquis se-
 parabat, dierum & horarum obseruantiam statuebat. Et tunc baptismus illis, à qui-
 bus accipiebatur quasi quædam purificationis erat obsignatio. Ioannis uero ba-
 ptisma multis modis excelluit. Nullam enim prorsus faciebat peccatorum diffe-
 rentiam. Nullum exigebat sacrificiorum discrimen. Purificationem studiose non
 efflagitabat, nec dierum aut horarum habebat obseruantiam, nec ullam prorsus fa-
 ciebat ad gratiam dei & Christi ipsius perueniendi dilationem. Simul itaque access-
 erat quis & peccata sua, quantacunque & qualiacunque fuissent, confessus fuerat, in
 Iordanis flumine baptizabatur, & confestim peccatorum remissionem accipiebat.
 Domini uero baptisma omnem humanam rationem superat, & gloriam habet
 quodcunque humanum desiderium ac uotum excellentem, ac maiore gratiæ & uir-
 tutis supereminetia reliqua superat, quam solis splendor cæteras stellas excellit.
 Si uero sanctorum dicta ad memoriam reuocentur, adhuc exactius illa incomparabilem
 dominici baptismatis excellentiam commendabunt. At propterea no-
 bis tacendum non est, sed necessarium ut uerbis domini nostri Iesu Christi, quasi
 uia ducibus, & ueluti per speculum & in ænigmate ducti, loquamur, non ut per no-
 stram expositionem, & corporis imbecillitatem sermonemque abiectum, imminuitur glo-
 ria baptismatis Christi, sed ut hoc quoque pacto magnitudo lenitatis ac bonitatis
 boni

boni dei celebris reddatur, dum de magnificentia dilectionis ac gratiae suae, quae in Christo est, balbutientes tolerat. Dixit itaque dominus noster Iesus Christus, nisi quis nascatur denuo, non poterit uidere regnum dei. Et iterum. Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non poterit intrare in regnum dei. Post resurrectionem uero ex mortuis, adimpleta iam in ipso Prophætia Dauidis, ex persona dei ac patris, dicentis, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, ac possessionem tuam terminos terrarum. (Quod & factum est, & iam omnium oculis expositum,) discipulis suis deinceps, tanquam aliud mandatū priori opponens, quo in uias gentium abire prohibuerat, praecepit, dicens. Profecti docere omnes Gentes, baptizantes eos in nomen patris & filij, & spiritus sancti. Necessarium autem arbitror, ut singulorum uerborum uirtutē per fidē intelligamus & consideremus, loquamurque, prout nobis per communes preces sermo in apertione oris nostri dabitur. Scriptum namque est. Nisi credideritis nō intelligetis. Et iterum. Credidi, propter quod & loquutus sum. Quoniam uero & nominum & uerborum ac rerum uisum, in diuinitus tradita scriptura, de deo & Christo ipsius, in sanctis, Prophetis, Euangelistis & Apostolis, non utcumque ac temerē pro communi cōsuetudine accipiendū, sed ut à spiritu sancto decretum est, ad scopum piaē sententiā, idque non uniuersaliter sed ex parte, & quatenus unum quodque ad propositum sanāe doctrinae facit & piē sentiendum, & mentem ad iudiciorum ac decretorum pietatis cognitionem inducendam esse iudico, necessarium est, ut & nos exquisitē & uigilanter unicuique dicto attendamus, & eum sensum eligamus, qui supernae uocationis scopo seruiat. Et hoc faciemus, si quidem nos, per communes preces, Iesus Christus unigenitus uiuentis dei filius confirmarit, ut & in nobis fiat, quod Apostolus dixit. Omnia possum in Christo, qui me confortat. † Illud igitur, denuo, emendationem praeteritae natiuitatis, in peccatorum immundicia factae, significare puto, dicente, Iob, quod nemo purus sit à sordibus, etiam si uita sit unius tantum diei: & Dauide lugente ac dicente: Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: Apostolorum contestante, quod omnes peccauerint, & egeant gloria dei, iustificati gratis ipsius gratia per redemptionem quae est in Christo Iesu, quem propositus fuit deus propiciatorium per fidem in sanguine ipsius. Quapropter & credentibus peccatorum remissio datur, ipso domino dicente. Hic est ille sanguis meus, noui testamenti, qui pro multis in remissionem peccatorum effunditur. Quemadmodum & Apostolus iterum testatur, dicens: Secundum beneplacitum uoluntatis ipsius, ad laudem gloriae gratiae ipsius quae exuberauit in nos. Vt quemadmodum statua obtrita iam & obtusa, amissa illustri Regis figura, denuo à sapiente artifice & bono opifice fingitur, ut figmenti sui gloriam recuperet, & pristino splendori restituatur. Ad istum modum & nos, propter praeccepti diuini transgressionem deprauati, ut scriptum est. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: ad pristinam imaginis dei gloriam reuocamur. Secundum imaginem enim, inquit, & similitudinem dei fecit deus hominem. Quomodo uero hoc factū sit, Paulus Apostolus docuit, dicēs, Gratia deo, quod cū fueritis serui peccati, obedistis ex corde, formae illi, in quā traditi estis, doctrinae. Vt quemadmodum cera, sculpturae typo tradita, figuram eam quae sculpturae inest, diligenter exprimit, ita & nos, typo Euangelicae doctrinae nos ipsos tradentes, secundum

† τὸ μὲν οὖν
ἀνωθεν.

internum hominem figuremur, implentes, quod præcipiendi modo ab illo dictum est: deponentes enim, inquit, ueterem hominem cum actibus suis, & induiti nouum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui condidit ipsum. Et multa talia. Illud uero, ex aqua nasci, Paulus in Christo loquens, decernit ac tradit dicens, An ignoratis, fratres, quòd quicumq; in Christum Iesum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus? Consepulti itaq; ipsi sumus per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim complantati sumus ad similitudinem mortis eius, & resurrectionis quoq; participes erimus, scientes hoc, quòd uetus noster homo simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut amplius non seruiamus peccato. Qui namq; mortuus est, iustificatus est à peccato. Si uero mortui sumus cū Christo, credimus, quòd & uicturi sumus cū illo. Sciētes, quòd Christus excitatus ex mortuis amplius nō moritur, mors illi amplius nō dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quòd uero uiuit, uiuit deo. Ita & uos, reputate uos ipsos, mortuos quidem peccato, uiuentes uero deo in Christo Iesu. Ex quibus omnibus, & sensus regenerationis per similitudinem consideratur. Erat autem impossibile denuò nasci, nisi regenerandos præuenisset gratia dei, ut cum ex præcedentibus ipse Apostolus, tum subsequētib; de baptisinate capitibus declarat. Exorsus enim ab eo, quo dixit, commēdat autem dilectionem suam deus erga nos, quòd cum adhuc peccatores essemus Christus, pro nobis mortuus est: multo, itaq; magis iustificati nunc in sanguine ipsius seruabimur per ipsum ab ira. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati seruabimur in uita ipsius. Talia multa, conspicuè & magnificè amplam & ineffabilem bonitatem & humanitatē dei cōmendantia, in dono remissionis peccatorum, & potestate ac uirtute eorum, quæ ad gloriam dei ac Christi eius, in spe uitæ æternæ, per Iesum Christum dominum nostrum perfecta sunt, per cuius unius iustificationem in omnes homines ad iustitiam uitæ, sicut per unius delictum in omnes homines ad cōdemnationem, & quæ sequuntur, ubi tradidit & exposuit, subiungit. An ignoratis fratres, quòd quicumq; baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus. Quamobrem? Ut gratia dei nos præueniente, quæ nostri sunt officij secundum fidem per dilectionem operemur & conferamus, atq; ita perficiatur erga nos beneplacitum diuinæ in Christo dilectionis, ad quod magno opus est ac legitimo certamine, ne talem ac tantam gratiam dilectionis dei in Christo frustra accipiamus eodem Apostolo dicēte. Eum namq; qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis fecit, ut nos essemus iustitia dei in ipso. Adiuvantes autem obsecramus etiam, ne frustra gratiam dei accipiat. Quoniam cui multum concreditum est, ab illo & abundantius repetent, ut constanter definiuit dominus. Quod & inculpate fiet, si quæ in prædictis iam inducta, & quæ ad eandem baptismatis materiam cōiunctim dicta sunt diligenter custodiantur, & quæ istis sunt iuncta, in uirtute gratiæ dei per Christum Iesum dominum nostrum in spiritu sancto, fideliter acceperimus, ut credentes per gratiam dei intelligamus, & quæ intelligere promouerimus, in dilectione Christi faciamus, qui dixit. Si ista scitis, beati estis, si ea feceritis. Intellectus enim bonus est, ut Propheta testatur, omnibus facientibus ipsum, ipsius unigeniti uiuentis dei filij, terribile & inuitabile iudicium exponens, quo dixit. Qui scit uoluntatem domini sui, & non facit eam, uapulabit plurimum,

imò nec eum qui per ignorantiam deliquit, impunitum dimittit. Et ut, quem admodum prædictum est, per manifestiora uerba, ac res clariores, ad cognitionem seruatoris, & decreti ipsius in baptismo, ad ueritatis certam persuasionem quasi manu ducamur, diligenter significata obseruemus, & ad scopum pietatis omnem sensum adaptemus. Baptizati sumus, inquit, ut ex ista similitudine ueritatē discamus. Quoniam sicut lana tincturæ immersa, ad colorem illius mutatur, imò magis, ut Baptista Ioanne, qui de domino prædixit quod ipse esset nos baptizaturus in spiritu sancto & igne, ueluti ductore usi illustremur luce cognitionis, ad cognoscendam lucem illam magnificam, hoc dicamus. Quod sicut ferrum immersum igni, per flammam excitato, proditur quidem, num aliquid in se habeat uitæ, simul uero & aptius ad purificationem redditur, & non solū color illius, sed & duricies & intractabilitas ad molitiam ac teneritudinem mutatur, & cōmodius fit operi manuum artificis, adaptaturq; competentiū ac certius ad uoluntatem domini, & relictā nigredine illustrius seipso factum, non solum ipsum iam ignitum est ac splendidum, sed & uicina illustrat & calefacit, ita cōsentaneum est ac necessarium, eum qui baptizatus est in igne, id est, in uerbo doctrinæ, quod & peccatorum malitiam arguit, & iustificationum gratiam manifestat, odio habere & execrari iniustitiam, sicut scriptum est, & desiderio affici, ut per fidē purificetur in uirtute sanguinis domini nostri Iesu Christi, ipso dicente. Hic est sanguis meus, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum, & Apostolo contestante, in quo habemus redemptionē per sanguinem ipsius, delictorum condemnationem, & ut non solum ab omni iniquitate & peccato, sed & ab omni inquinamento carnis ac spiritus mundetur, atq; ita baptizatum in mortem domini configurari morti, quod est, mortificari peccato ac mundo, ut secundum incorporationem uitæ, corde, sermone, & operibus, sicut cetera sculpturæ, ita doctrinæ domini nostri Iesu Christi impressus & adformatus, impleat illud quod scriptum est, Gratia deo, quod cum fueritis olim serui peccati, obediistis ex corde in eam in quam traditi estis, doctrinæ formam, & ita quod priori coniunctū est, custodire promereatur, nempe, consepulti igitur sumus per baptismum in mortem. Ad quid? Ut quemadmodū Christus excitatus est ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Necesse namq; est, ut qui mortuus est sepeliatur, & qui in similitudine mortis sepultus est, per gratiam dei quæ in Christo est resurgat, nec amplius propter peccata interni hominis uultum instar ollæ feruentis habeat, sed manifestatis per ignem peccatis, & accepta per sanguinem Christi remissione, deinceps per uitæ nouitatē fulgentes ostendat in Christo iustificationes, quouis lapide plurimum pretioso illustriores. Reiecta itaq; incredulitatis duricie, ostēdamus obedientiam & subiectionem in diuinis præceptis, spirituq; feruentes, resplendeamus, & a tenebrarum potestate in mortem abripiente liberemur. Obsonia namq; peccati, mors, ut & in nobis locum habeat, quod ab Apostolo dictum est, Absorpta est mors ad uictoriā. Vbi mors stimulus tuus est? ubi tua est inferne uictoria? domino uero, soli iustitiæ obtemperantes, illuminemur ab ipso, intellectusq; & uirtutis gratiam promereamur, ut in ipso iustificemur, & non solum ipsi niue reddamur candidiores (Est enim uerax deus, qui ita promittit dicens, quoniam si fuerint peccata uestra sicut purpura rubicunda, uelut nix alba erunt) sed & uicinos nostros illustremus nunc quidem audientes dicentem dominum, uos estis lux mundi, nunc uero audientes ac facientes, quod dicit. Sic luceat lux

lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem
 uestrum qui in cœlis est. Tunc & Apostolus nos omnino contestabitur dicens, in
 quibus apparetis tanquam luminaria in mundo, sermonē uitæ habentes, ad glori-
 ationem meam, in diem Christi. Quomodo uero non esset abundantius conspi-
 cua uitæ nouitas, non iam ex gentiliū tantum & secularium hominum collatio-
 ne, sed & ex eorum collatione qui in iustitijs legalibus eximij fuerūt: Quando non
 solum amplius aliquid extra necessitatem & accessorium nō desiderabimus, quod
 & homines huius mundi faciunt, sed nec ea quæ iam præsētia sunt ac nostra, affe-
 ctabimus, & ad benefaciendum egenis plusquam lex exigit, contendemus. Non e-
 nim proximis solū beneficiemus, sed & inimicis ac prauis hominibus bonitatem
 nostram impendemus secundū præceptum Domini nostri Iesu Christi facientes,
 quo præcepit, ut misericordes simus, sicut & pater noster cœlestis misericors est. Et
 quomodo non ambulabimus in nouitate uitæ, & supra scribas & Phariseos iustitiā
 perficiemus, si obtemperabimus domino dicenti, dictum est antiquis, oculum pro
 oculo, & dentem pro dente. Ego uero dico uobis, ne resistatis malo: sed si quis tibi
 dexteram maxillam percusserit, obuerte illi & alteram. Et si quis tecum iudicio con-
 tendere, & tunicam tibi tollere uoluerit, relinque illi & pallium. Et si quis te ui ade-
 gerit ad miliarium unum, abito cum illo duo. Non solum enim cōmissa iam in nos
 delicta nō ulciscemur, ut scribæ & Pharisei, permitte hoc lege Mosaica, iubent, sed
 maiorem quoq; patientiā ostendemus, alacritate tolerantia ad paria uel etiam gra-
 uiora ferēda parati & expositi. Et hoc pacto utrunq; lucratur. Mortem quidem,
 in eo quod ad indignationem aduersus eum qui primam nobis plagam intulit, nō
 permouemur: uitæ uero in domino nouitatem, in eo quod & ad aliam perferendā
 parati sumus. Quomodo autem non & legi mortuus est, qui sibi nō uindicat quod
 aufertur? Quomodo non in Christo uiuit, qui & pallium ablate tunice adiicit? Do-
 cemur autem ad hunc modum omnem simul legis iustitiā excellere. Quod autem
 nos nō mundo solum crucifigi sed & legi mori oporteat, ab ipso licet Apostolo di-
 scere, qui nunc quidem dicit. Ego mundo sum crucifixus, & mundus mihi, uiuo au-
 tem non iam ego, sed uiuit in me Christus, nunc uero. Ego per legem legi sum mor-
 tuus, ut deo uiuam. Cum Christo sum crucifixus. Aliquando post multam gloria-
 tionem de excellenti in lege claritate quam olim habuerat, dicit. Sed nunc omnia
 illa pro stercore duco, ut Christum lucrificiam, & inueniar in ipso habens nō meā
 iustitiā, quæ est ex lege, sed eam quæ est per fidem Iesu Christi, iustitiā ex deo,
 in fide, ut cognoscam ipsum, & uirtutem resurrectionis ipsius, ac communicationē
 adfectionum eius, configuratus morti ipsius, si quo pacto pertingam ad resurre-
 ctionem mortuorū. Et paulo post docens nos, ut idem cum ipso sentiamus, expres-
 sus dicit. Quotquot igitur perfecti sumus, hoc sentiamus. Et alibi uehementius tan-
 quam necessarium dogma exponens dicit. Quemadmodū & uos mortificati estis
 legi per corpus Christi, ut sitis alterius, eius scilicet, qui excitatus est ex mortuis, ut
 fructificemus deo. Cum enim essemus in carne, affectiones peccatorū, quæ sunt per
 legem, operabantur in membris nostris, ut fructificaremus morti. Nunc uero libe-
 rati à lege, mortui sumus ei, à quo detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus,
 & non in uetustate literæ. Litera nancq; id est lex, occidit, spiritus uero, id est uerba
 domini, uiuificat. Sicut ipse dicit, caro enim nihil prodest, spiritus est qui uiuificat:

uerba mea spiritus sunt & uita. Testatur uero eximius ille inter Apostolos dicens: Ad quem ibimus. Verba uitæ æternæ habes. Et nos credidimus & cognouimus te esse Christum filium dei uiuentis. Hoc si in ueritatis certa persuasione diligentiori cura seruauerimus, horrendum illud iudicium effugiemus, quod à Mose quidem cum comminatione prophetice scriptum est. Prophetam uobis excitabit deus, sicut me: ipsum audietis in omnibus quæcunque uobis præceperit. Erit autem ut omnis anima quæ non audiet Prophetam illam, exterminetur de populo suo: à Ioanne uero baptista, quo inter natos mulierum maior est nemo, terribilius & expressius est dictum. Qui credit in filium habet uitam æternam: qui uero incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super ipsum. Ne uero talis in baptismo mors & talis in illa sepultura, mœstitiâ in expectatione corruptionis & interitus exhibeat, sed nouitas uitæ, iactam sementem, & excellentem gloriosæ resurrectionis spem confirmet, subiungit dicens. Si namque insititij facti sumus similitudini mortis ipsius, simul & resurrectionis erimus. Nam si in tali mortis similitudine Christo commortui & cõsepulti in nouitate uitæ ambulauerimus, non mortalitatis corruptionem subimus, sed sepulturam & ueluti seminum confectionem imitatur, ac mortificantes nos ipsos operibus nefastis, & fidem per dilectionem efficacem ostendentes, digni reddimur qui cum Apostolo post ipsorum spem dicamus. Nostra conuersatio in cœlis est, ex quo & seruatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui configurabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme reddatur corpori ipsius glorioso, secundum operationem eius qua potest etiam sibi ipsi subijcere omnia. Atque ita semper cum domino erimus, ipso domino nostro Iesu Christo à patre hoc petente ac dicente, da pater, ut ubi ego sum, & isti mecum sint: deinde præcipiente simul ac promittente, cum dicit. Qui mihi ministrat me sequatur, & ubi ego sum, ibi erit & minister meus. Præterea & Paulo Apostolo testante & in Christo prædicente, dum ita scribit. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos, qui uiuemus, qui reuidui erimus in aduentu domini, non præueniemus eos qui obdormierunt. Quoniam ipse dominus cum hortatu, in uoce archangelî, & in tuba dei descendet de cœlo, & qui in Christo sunt, excitabuntur primi. Deinde nos qui uiuimus qui reliqui erimus simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum Christi, in aëra, & sic semper cum domino erimus. Et hoc pacto adimpletur nunc illud. Si enim complantati facti fuimus similitudini mortis ipsius, in illis qui hoc obseruant, promissio uero illa tunc implebitur, quæ dicit, & resurrectionis participes erimus, quemadmodum & alibi dicit. Si namque commortui fuerimus, & conuiuemus: si sustinerimus & conregnabimus. Cum autem sciret Apostolus tautologiam utilem esse audientibus, ad certitudinem, ueritatis persuasionem per eorundem resurrectionem firmiorem illis inculcat. De eodem enim illum dicentem audimus. Eadem uobis scribere mihi quidem non est molestum, uobis uero tutum. Quemadmodum hoc & à Ioseph didicimus, qui Pharaonis somnium secunda expositione confirmatius reddidit. Ita historiam insomnij imitatus Apostolus idem baptismatis dogma iisdem quibus & antea considerationibus expendendum tradidit dicens: scientes hoc, quod uetus noster homo una crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ne seruiamus ultra peccato. Et per hæc itaque uerba, eum qui baptizatur in Christo, in mortem ipsius baptizari docemur, & quod non solum sepeliatur cum Christo & complantetur. Sed primum una

una crucifigatur, ut & in hoc instruamur, quemadmodum qui crucifigitur à uiuenti-
 bus ab alienatur: ita & eum qui in similitudine mortis cum Christo crucifigitur, aba-
 lienari ab omnibus qui secundum ueterem hominem uiuunt, domino quidem præcipientem
 ut à pseudoprophetis nobis caueamus, Apostolo autem admonente, ut subtrahamus
 nos ab omni fratre inordinatè ambulante & non secundum traditionem quam
 accepistis, inquit, à nobis. Vetus enim homo, quem uocat, omnia simul & singulariter
 peccata & inquinamenta, tanquam sua membra, complectitur, & significat. Et
 quemadmodum qui crucifigitur mortis subiectus condemnationi ab illis disjungi-
 tur, cum quibus aliquando uitæ commercium habuit, sublimior iam illis qui in terra
 adhuc reputati facti: ita & qui cum Christo per baptismum crucifigitur, ab omnibus
 in uniuersum qui secundum hoc seculum uiuunt ab alienatus est, sublata iam mente
 ad cœlestem conuersationem exaltatus, ut queat uere & cum fiducia quæ in Christo
 est dicere. Nostra conuersatio in cœlis est. Et iterum subdit Apostolus. Qui enim
 mortuus est, iustificatus est à peccato, hoc est, absolutus est, liberatus est, ab omni
 peccato repurgatus est, non solum quod operibus, ac uerbis, sed quod & ipsis cogi-
 tationum affectibus sit commissum. Et alio in loco definiuit scribens. Qui uero Chri-
 sti sunt, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentiis & affectionibus. Crucifi-
 mur uidelicet qui in aqua baptizamus, qui baptismus est similitudo crucis, mortis,
 sepulture ac resurrectionis mortuorum, sicut scriptum est. Et iterum. Mortificate
 membra uestra, inquit, quæ sunt supra terram (omnino, baptismi pacta etiã postre-
 mo tandem seruantes) fornicationem, immunditiam, affectionem, concupiscentiam pra-
 uam, & avaritiam, quæ est idolorum cultus, propter quæ uenit ira dei (non de his so-
 lum loquitur, sed quod generalius est subiungit) in filios diffidentiam, ita ut iam nulla
 amplius, ne temporaria quidem uoluptas, animum commaculans, obturbet ei qui Chri-
 sto in similitudine mortis complantatus est, & per id omnem malitiam usque ad cogi-
 tationis quoque affectionem odio prosequitur & execratur, cordis sui mundiciem de-
 clarat, quemadmodum & Dauid dicit, non adhæsit mihi cor prauum, declinantem
 à me malignum non agnoscebam. Omnino namque ne ad eum quidem peruersum con-
 uersus esset, qui ipsi appropinquasset. Complantati uero in similitudine mortis,
 prorsus excitabimur una cum Christo. Talis quippe est cõsolationum series, quæ hic
 innuitur. Nunc quidem secundum mensuram incarnationis interno homine in noui-
 tate uitæ Christo configurato, obedientiam illi ad mortem usque in certa ueritatis uer-
 borum ipsius persuasionem præstamus, ut digni reddamur qui cum uerborum eius uerita-
 te dicamus, uiuo iam non ego, sed uiuit in me Christus. In futuro uero sicut idem asse-
 uerauit Apostolus dicens. Quoniam si commortui fuerimus, & cõuiuemus si sustinueri-
 mus & cõregnabimus. Similiter nos huius & in eo certos reddit, quod dicit. Si namque
 complantati in similitudine mortis ipsius fuerimus, & resurrectionis participes eri-
 mus. Et iterum de eodem nos baptismatis dogmate grauius & fortius instruens sub-
 iungit dicens. Quoniam Christus excitatus ex mortuis amplius non moritur, mors
 illi ultra non dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel. Quod
 autem uiuit, uiuit deo. Ita & uos, reputate uos ipsos mortuos quidem peccato, uiuentes ue-
 ro deo in Christo Iesu. Adiecta igitur Apostolus dispensatione domini nostri Iesu
 Christi de peccatorum nostrorum remissione, per incarnationem illius ad mortem usque,
 grauius nos & robustius instruit, decernens, mortuos quidem esse peccato, uiuentes

autem deo in Christo Iesu, ut quemadmodum Christus mortuus est propter nos, & excitatus ex mortuis, pro nobis, amplius non moritur: ita & nos in mortem in similitudine baptizati, peccato moriamur, & per ascensum ex baptismo, tanquam ex mortuis excitati, uiuamus deo in Christo Iesu, & non moriamur posthac amplius, hoc est, non peccemus amplius. Quoniam anima quæ peccat, ipsa morietur. Et quemadmodum mors Christo non dominatur amplius, ita & nobis non dominetur amplius peccatum, hoc est, non faciamus amplius peccatum. Qui namque peccatum facit, seruus est peccati. Liberati autem omnino ab eiusmodi seruitute sicut Apostolus manifestauit dicens. Qui uero Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum concupiscentiis & animi affectionibus, uiuamus deo in Christo Iesu, qui nos liberauit, sicut scriptum est: Christus nos liberauit, à maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum præcessit, manifestum est, quod gratia domini nostri Iesu Christi hoc præstitit, sicut scriptum est. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiam unius iusti constituentur multi. State igitur, inquit, & nolite iterum iugum seruitutis subire. Et quemadmodum ipse peccato mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit deo: ita & nos in baptismo aquæ, qui crucis & mortis similitudinem gerit, peccato mortui semel custodiamus nos ipsos, ne denuo ad peccatum redeamus: perseueremus autem uiuentes deo in Christo Iesu, dicente. Qui mihi ministrat, me sequatur, quod faciemus si primum mandatum ipsius custodierimus quo dicit. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona & glorificent patrem uestrum qui est in cælis: deinde & Apostoli denuntiationem qua sic scripsit. Siue comedatis, siue bibatis, siue quid aliud faciat, omnia ad gloriam dei facite. Assequemur autem horum quodque, si digne uocatione cõplesi affecti fuerimus digneque. Euangelio Christi cõuersemur, ut cum ueritate queamus dicere: charitas enim dei cõstringit nos iudicantes, hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, igitur omnes esse mortuos. Et pro omnibus mortuus est, ut qui uiuit amplius sibi ipsis non uiuant, sed ei, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Et ita præstabitur hoc. Manete in dilectione mea. Si mandata mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut ego mandata patris mei seruauit, & maneo in dilectione ipsius. Nullam autem aliquam in re dantes offensionem, ne uituperetur ministerium nostrum. In omnibus uero commendantes nos ipsos, tanquam ministri dei, synceram & ueracem ostendemus baptismatis promissionem, si custodierimus quæ ab Apostolo per consolationem ad eos qui Christo sunt cõplantati, & cum eo excitati, ad hunc modum sunt dicta. Ne regnet itaque peccatum in corpore uestro mortali, ut obediatis illi ad concupiscentias ipsius. Neque exhibeatis membra uestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete uos ipsos deo tanquam ex mortuis uiuentes. Et membra uestra arma iustitiæ deo. Et iterum. Itaque si cõsurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est ad dexteram patris sedens, quæ sursum sunt sapite, & non quæ super terram sunt. Ita puto nobis Apostolum per anapodotum per ea quæ paucis commemorata sunt dilucidare magnam illam immensam humanitatis dei gratiam, quæ nos in dilectione Christi Iesu Domini nostri præuenit, cuius nobis ad mortem usque obedientia, sicut scriptum est facta, est redemptio, peccatorum libertas à morte quæ in peccato mundi regnauit, reconciliatio cum deo, facultas placendi deo, iustitiæ donum, cõmunio sanctorum in uita sempiterna, regni cælorum hæreditas, & mille aliorum bonorum brabium. Sapienter uero & solide nobis per ea quæ coniunctim

πολύ ἡ
πρότερον τῆς
ἁμαρτίας.

A cōiunctim adducta sunt, quæ sit ratio baptismatis aquæ, quod sit in mortē domini
 nostri Iesu Christi, tradidit, per quæ nos instruit, ut nos ipsos cōmuniamus ne in ua-
 cuū tantā ac talē gratiā accipiamus, cū ea dicit, quorū iam memini. Ne regnet pecca-
 tū in mortali uestro corpore, ut obediatis illi ad cōcupiscentias eius, neq; exhibeatis
 membra uestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibeatis uos ipsos deo tanq̃ ex mor-
 tuis uiuentes, & mēbra uestra arma iustitiæ deo, & quæ sequūtur, quibus nos pror-
 sus ab omni peccato, & à legis quoq; iustitia auulsos, arctius iustitiæ quæ secundū
 deum est adducit, cum per horribiles illas minas, tum per bonam & desideratissi-
 mam promissionē, dum dicit, obsonia peccati mors, donū uero dei uita aeterna. In
 Christo Iesu domino nostro. Imitatur iterū dominū, & ut legalē iustitiā nostra ex-
 cellamus, instruit, subiungens. An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor)
 quod lex dominatur homini, quādiu ille uiuit. Mulier enim quæ sub uiro est, uiuen-
 ti uiro alligata est per legē. Si uero uir ipsius mortuus fuerit, soluta est à lege uiri. Vi-
 uente itaq; uiro adultera censebitur si iuncta fuerit alteri uiro. Si uero mortuus fue-
 rit uir, libera est a lege, ut iam non fiat adultera, si iungatur alteri uiro. Itaq; fratres
 mei & uos mortui estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius iam, eius uidelicet,
 qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus deo. Cum enim essemus in carne, affecti
 ones peccatorum, quæ sunt per legem, operabantur in membris nostris ad fructifi-
 candū morti. Nunc uero soluti sumus à lege, mortui ei, à quo detinebamur, ut iam
 seruiamus in nouitate spiritus, & nō in uetustate literæ, & quæ cōsequuntur, quibus
 ineffabilē dei in Christo Iesu humanitatem admirari, & cum maiore timore repur-
 gare nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, docemur. Discrimen uero spiri-
 tus ac literæ, alio loco per legis & Euangelij collationem, pronuntians declarat di-
 cens, Litera quidem occidit, spiritus uero uiuificat, literā uocās legē, ut per ea quæ ibi
 cōscripta sunt, manifestatur: spiritū autē, doctrinā domini, ipso domino dicente, uer-
 ba mea spiritus sunt & uita. Quod si legalis iustitia diligenter obseruata, quibusdā,
 qui seipsos in baptismo deo obtulerunt, professiq; sunt, quod nolint amplius sibi
 ipsis uiuere, sed ei qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, adulteriū crimen adfert,
 ut per prædicta clarē demonstratum est, quid dicendum est de traditionibus hu-
 manis. Sanē de legali iustitia ipse Apostolus acrius pronūtiat dicens. Quin omnia
 damnum esse puto, propter excellentiam cognitionis Christi Iesu domini mei, pro
 pter quem omnia pro damnis duxi, & pro stercore reputo ut ipsum Christum lu-
 crificam, & inueniar in ipso habens non meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam
 quæ est fidei Christi Iesu, iustitiā ex deo. Manifestum itaq; est de traditionibus hu-
 manis iudicium, ex uerbis domini. De proprijs uero cōsilijs ac cogitationibus quæ
 sunt in sapientia humana, contentiosiorē demolitionem facere docuit nos Aposto-
 lus dicens. Arma nanque militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia deo ad
 demolitionem munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem,
 quæ extollitur contra cognitionem dei. Vel certē in uniuersum de iustitia, quæ
 cuique arridet, etiam si propter deum diligenti studio fiat, de qua iterum ipse A-
 postolus dicit. Testimonium enim illis perhibeo, quod zelum dei habent, at
 non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam dei, & propriam statuere
 quærentes, iustitiæ dei non sunt subditi. Itaque ex istis & similibus manifestum est
 eorum iudicium, qui iudicia dei suis commentis eneruare uolunt. Scriptum enim

τῶν θελόντων
 σοφισθῆναι
 τὰ κρίματα
 τοῦ θεοῦ

est, uae sapientibus apud semetipsum, & in oculis suis intelligentibus, idem apertius pronuntiante domino ac dicente. Quisquis non acceperit regnū dei sicut paruulus, nō ingreditur in illud. Quapropter necessariū est, ut pariter ab omnibus repurgemur ac liberemur, siue diabolicis cōcupiscentiis, siue mundanis fastigiis, siue traditiōibus humanis, aut propriæ uolūntatis consiliis, etiā si plausibilia & speciosa uideantur, & legis patrociniō cōmendentur, si uel modicē à debito, properantiq; uolūntatis diuinæ studio, impediunt, ut qui in huiusmodi baptismo professi sunt, quod uelint cū Christo crucifigi, mori, sepeliri, cōplantari, excitari, parrhesiā habeāt cū ueritate dicēdi. Ego mundo crucifixus sum (multo prius autē diabolo) & mūdus mihi. Viuo autē non iam ego, sed uiuit in me Christus, quibus uerbis eā iustitiā docet, quæ legis iustitiā excellat, ut digni habeamur regno cœlorū. Tempestiuū iam fuerit deinceps ad eā considerationē trāsire, qua per fidē Christi intelligentiā acquiramus, cognoscamusq; quid sit baptizari in nomē patris & filij & spiritus sancti. Primum itaq; necessariū est ut separatim quod sit uniuscuiusq; nominis significatū declaremus. Deinde sciamus, quod in nomine spiritus sancti baptizari, quid sit, dominus ipse declarat dicens. Quod natū est ex carne, caro est, & quod natū est ex spiritu spiritus est: quod ideo fit, ut carnalis natiuitatis serie, exempli uice proposita ex re manifestiore pietatis dogma clarē ac uerē discamus, scientes, ac certō persuasi, q; quem admodū quod secundū carnem natū est ex aliquo, tale est, quale id ex quo natū est: ita & nōs necessariō ex spiritu natos, spiritū fieri. Spiritū dico, non secundū immensam illam & humano sensui incōprehensibilem spiritus sancti gloriā, sed secundum eam, quæ in diuisione charismatū dei per Christū ipsius, unicuiq; ad utilitatē facta, & in illorū omnium operatione per anigma cōspicitur, ut & in alijs dictis similiter, de quibus nos ipse spiritus, secundū mandata dei quæ per dominū nostrum Iesum Christū denuntiata sunt, admonet ac docet, ipso domino nostro Iesu Christo dicente, ipse uos docebit, & de omnibus admonebit, quæ dixi uobis. Deinde Apostolus latius tradit, per quos sensus aliquis, spiritus fieri possit dum scribit, aliquando quidem, fructus autē spiritus est charitas, gaudiū, pax, animi lenitas, & quæ sequuntur, cū præmisisset: qui uero spiritu aguntur, nō sunt sub lege. Et alibi, si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus. Aliquando uero, habentes autē charismata, secundū datam nobis gratiā dei, differentia, siue Prophetiam, secundū proportionē fidei, siue ministerium in ministrando, & quæ subsequuntur. Per hæc & similia dominus ex spiritu natos, spiritū fieri dicit. Attestatur autē & Apostolus dicens. Huius gratia flecto genua mea ad patrē domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur, ut det uobis iuxta diuitias gloriæ ipsius, uirtute corroborari, per spiritū ipsius, ut in interno homine habitet Christus: si uero spiritu, inquit, uiuimus, spiritu & ambulemus, ut hoc pacto sancti spiritus capaces facti Christū confiteri queamus: ppter ea quod nemo potest dominū dicere Iesum, nisi in spiritu sancto. Igitur ad hūc modū dominus cū per seipsum tum per Apostolū, ex spiritu natos, spiritum fieri docuit. Rursus & in hoc imitabimur carnalem generationē. Primum quidem ut locū mutemus, & uiuendi modū transformemus, per hoc, quod spiritus cōfirmat internū hominē, ut possimus dicere. Nostra cōuersatio in cœlis est. Nā licet corpus interra tanq̃ umbrā aliquā circumferamus, animā tamen cū cœlestibus agentem cōseruamus: deinde & ab illis qui in terra nobiscum agunt, secedentes, cū

Quid sit baptizari in nomen patris & filij & spiritus sancti.

Dauidē

A Dauidē dicamus. Eum qui occultē proximo suo detrahit persequēbar, cum super-
 bo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles in terra, ut
 illos mecū habitare faciā. Qui ambulat in uia immaculata, hic mihi ministrabat: nō
 habitauit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Qui loquitur iniusta, prospe-
 rē non egit ante oculos meos. Et quæ alibi similia dicit. Et quæ Apostolus constan-
 ter denuntiat. Si quis frater nominatus aut fornicator fuerit aut auarus, aut conuici-
 ator aut uinosus, aut raptor, cum eiusmodi ne cibum quidē sumite. Et ubi talia sæ-
 penumero aduersum eiusmodi scelera præscripsit, præmissa de immensa & gloriosa
 benignitatis Christi & humanitatis gratia dissertatione, clarē ac solidē tradit qui-
 busnam nobis & qualibus cōuiuendum sit, cum dicit. Ipse enim est pax nostra, qui
 fecit ex utrisq; unum, & medium parietem maceriæ sustulit, inimiciā scilicet, in car-
 ne sua, legem præceptorum in decretis sitam amolitus, ut duos cōderet in se in unū
 hominem, faciens pacem, & reconciliaret utrosq; deo, in uno corpore, per crucē,
 interempta inimicitia, in seipso. Et uenit & euangelizauit pacem uobis, qui procul,
 & qui propē sunt. Quoniam per ipsum habemus utriq; accessum in uno spiritu ad
 patrem. Itaq; non estis amplius aduenæ & peregrini, sed estis conciuēs sanctorū,
 & domestici dei, edificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ubi
 summus angularis lapis est ipse Christus Iesus, in quo omnis ædificatio coagmen-
 tata crescit in templum sanctū domino, ut hoc pacto Christo in similitudine mor-
 tis complantati, & in nomine sancti spiritus baptizati, & secundum internum homi-
 nem in nouitate sensus regenerati, deniq; supra fundamentum Apostolorū ac pro-
 phetarum ædificati, digni habeamur, qui baptizemur in nomine unigeniti dei, pro-
 mereamurq; magnum illud dei donum, de quo Apostolus tradidit dicens. Quot-
 quot baptizati estis in Christum, Christū induistis. Nō est iam Græcus, Iudæus,
 circumcisio, præputiū, barbarus, schytha, seruus, liber, sed omnia in omnibus Chri-
 stus. Necessarium enim est ac consequens, ut qui natus est, indumento quoq; am-
 ciatur, tantum si, quemadmodum tabella, ē qualicunq; sit materia, deposita primū
 inæqualitate & detracta asperitate, ita demum picturam Regiæ imaginis induit, &
 tūc imaginis præstantia neq; secundū ligni aut auri, uel argenti ualorem iudicatur,
 sed secundū exactam ad archetypū similitudinē, cum multa diligētia secundū artis
 facultatē certō & accuratē expressam, per quā & materiæ differentiā, licet plurimū
 ea distet ab archetypo, abscondit, & ad celebritatē suam inspectores attrahit, & hor-
 noratior sit quouis principatu ac potentatu: ita & qui baptizatur, siue Iudæus sit si-
 ue Græcus, siue masculus, siue fœmina, siue seruus, siue liber, siue Schytha, siue Bar-
 barus, siue alius quisquā quacūq; generis differētia nominatus, exutus in sanguine
 Christi ueterē hominē cum actibus suis, & per doctrinā ipsius, nouū in spiritu san-
 cto indutus, qui secundū deū cōditus est in iustitia & sanctitate ueritatis, ac renouat
 ad agnitiōē secundū imaginē eius qui cōdidit ipsum, dignus reddat qui pertingat
 ad beneplacitū dei, de quo tradidit Apostolus dicens. Scimus em̄ quod diligētibus
 deū omnia cooperant̄ in bonū, ijs qui secundū propositum uocati sunt. Quoniam
 quos præsciuit, eos & præfiniuit, ut conformes fierent imagini filij ipsius, ut sit ipse
 primogenitus inter multos fratres. Tunc enim tanquam filium dei indutus, præ-
 fectum gradū promeretur, & baptizatur in nomē patris ipsius domini nostri Iesu
 Christi, qui secundum testimonium Ioannis, potestatem dedit filios dei fieri, dicen-
 te deo,

te deo. Exite de medio ipsorum, & separemini, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam uos, & ero uobis in patrem, & uos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens, quod sit Gratia ipsius domini nostri Iesu Christi unigeniti uiuentis dei filij, in quo neque circūcisio quicquam ualet, neque præputium, sed, ut scriptum est, fides, quæ per dilectionem operatur, per quam prospero successu assequimur quod mandato baptismatis mox è uicino à domino Iesu Christo subiunctum est, dicente, docentes eos seruare, quæcunque mandauimus uobis, quorum obseruantiam arguementum esse dilectionis nostræ erga se, dominus ipse definiuit dicens. Si diligitis me, mandata mea seruare. Et iterum. Qui habet mandata mea, & custodit ea, ille est, qui diligit me. Et rursus. Si quis me diligit, sermonem meum seruabit, & hūc pater meus diliget. Et maiore serio & grauius, manete, inquit, in dilectione mea. Si quis mandata mea seruauerit, manet in dilectione mea, quemadmodū & ego præcepta patris mei seruauimus, & maneo in ipsius dilectione. Si uero necessaria dilectionis nostræ erga Christum demonstratio, in obseruantia mandatorum ipsius sita est, uehementer hic nobis timendum est, quod sine dilectione, etiam celeberrimum illorum charismatum, supernarum ac cœlestium uirtutum, ipsiusque fidei, summa energia, & mandatum hoc quoque quod perfectos reddit, inutile est, ipso Paulo Apostolo qui in Christo loquitur, ita dicente. Si linguis hominum & angelorum loquar, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero Prophetiam, & cognouero mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem uero non habuero, nihil sum. Et si erogauero omnem substantiam meam, & tradidero corpus meum, ut comburam, charitatem autem non habuero, nihil inde utilitatis capiam. Quod quidem arbitror Apostolum definitoriè dixisse, memorem domini dicentis, quoniam multi uenient in illa die dicentes, domine, domine, non in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus? Et comedimus coram te & bibimus: & in plateis nostris docuisti? Et respondebo illis. Nunquam agnouimus uos, discedite à me operarij iniqui, ita ut conspiciatuum sit & irrefragabile, quod sine dilectione, etiā si præcepta dei & iustificationes fiant, etiam si mandata domini custodiantur, & magna operetur in nobis charismata, hæc omnia opera iniquitatis reputabuntur. Non quod hæc sit ratio charismatum & iustificationum dei, sed propter scopum eorum qui istis ad suos affectus abutuntur, dicente eodem Apostolo, nunc quidē, qui quæstū esse putant pietatem, nunc uero, quidam quidē propter inuidiam & cōtentionem, quidam uero contentiose & non purē Christum annuntiant, putantes se hoc pacto afflictionem adferre uinculis meis. Et alibi. Non enim sumus, inquit, ut multi, cauponantes uerbum dei. Et iterū per negationē dixit. Neque enim unquā fuimus in sermone adulandi apud uos, ut scitis, neque in prætextu auaritiæ. Deus est testis, neque gloriā quæsiuimus ab hominibus, neque à uobis neque ab alijs, cum possemus graues esse, ueluti Christi Apostoli. Ex istis autē ac similibus locis conspicuè declaratur quā iuste sit Christus ita respondurus ac dicturus, discedite à me operarij iniqui, propterea quod per charismata dei propriæ uoluntatis negotium qui tales sunt agunt (perinde ac si quisquā medicis instrumentis ac condimentis, quæ singula ad certas passiones & sanitatis curā ac salutē parata sunt, ad cedere & interitū abutatur) nec mandatū Apostoli custodiunt, dicentis,

centis. Siue edatis siue bibatis omnia ad gloriā dei facite. Omnino itaq; necessaria est interni hominis cura, ut submissa sit mēs, & ad scopum gloriæ dei intenta, ut seruantes mandatum domini dicentis, facite arborem bonam, & fructum eius bonū. Et iterum, Pharisee cēce, munda primum quod intus est in poculo, & tunc quod extra ipsum est mundum erit totum, ex abundantia boni cordis fructum adferamus, alius quidem centuplum alius sexagecuplū, alius uero trigecuplū, siue id fiat operibus, siue uerbis, ad gloriam dei & Christi ipsius, ubiq; hoc satagentes, ne contristemus sanctum spiritum. Et hoc pacto euademus iudicium domini dicentis. Væ uobis, quoniam similes estis sepulchris dealbatis, quæ quidem externè speciosa apparent, internè uero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: ita & uos, externè apparetis hominibus iusti, internè uero pleni estis hypocrisi & iniquitate. Quapropter ante baptismum instructio præmittenda est, & primum quæ doctrinā ac disciplinam impediunt remouenda, ut ita ad instructionem idoneos nos ipsos præparemus, ipso domino nostro Iesu Christo per exempla præmissam sententiam confirmante, & iterum dogmaticè inferente: ita quisquis ex uobis non renuntiauerit omnibus suis facultatibus, non potest meus esse discipulus. Et iterum cum præcepto. Si quis uenit ad me abneget semetipsum, tollat crucē suam, & sequatur me. Et iterum cum definitione. Qui non accipit crucem suam quotidie, & sequitur me, non est me dignus. Istis ac similibus^t acerbis sermonibus domini nostri Iesu Christi, dicentis, ignem ueni mittere ad terram, & quid uolo: nisi ut ardeat: manifestata peccatorū malicia, & declarata uirtute eorum quæ ad gloriam dei & Christi ipsius recte geruntur, peruenimus omnino ad desiderium & assensum uerborum Apostoli, quibus dicit. Miser ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius? Gratias ago deo per Iesum Christum dominum nostrum, qui dixit. Hic est sanguis illius, sanguis noui testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum, attestante Apostolo, cum dicit. In quo habemus redemptionem per sanguinē ipsius, remissionem peccatorum, & tunc accedimus ad baptismū aquæ, qui est crucis, mortis, sepulturæ ac resurrectionis ex mortuis similitudo, factis sponsonibus ac pactis, & seruantes quoq; quæ Apostolus in talis baptismatis pericopa obsignauit, cum dixit, scientes quod Christus excitatus amplius nō moritur, mors illi ultra non dominatur. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod uero uiuit, uiuit deo: ita & uos reputate uosipsum mortuos quidem peccato, uiuentes autem deo in Christo Iesu. Ne regnet itaque peccatum in mortali uestro corpore, ad obediendum illi ad concupiscentias ipsius, neque exhibeatis membra uestra arma iniustitiæ peccato, sed exhibete uos ipsos deo tanquam ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ deo, & quæ sequuntur. Tunc scilicet promerebitur quis ut baptizetur in nomine spiritus sancti, & regeneratus mutet & locum & zari in nomine filij, & Christum induere. Oportet enim & uestem accipere eum qui natus est, sicut Apostolus dixit. Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis. Et iterum: Exuti ueterem hominem cum actibus suis, & induti nouum, qui renouatur ad agnitionem, iuxta imaginem eius qui condidit ipsum uobis non est Græcus, & Iudæus. Postquàm uero filium induimus, qui potestatem dat filios dei fieri, in nomine patris baptizamur & filij dei declaramur, qui præcepit ac denuntiavit, sicut Propheta dixit. Quapropter exite de medio ipsorum
& sepa,

^t Vel, ignis.

& separemini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego suscipiam uos, & ero uobis pater & uos eritis mihi filij ac filia, dicit dominus omnipotens. Has itaque dilecti promissiones habentes, inquit Apostolus, repurgamus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctimoniā in timore dei. Et iterum denūtiat dicens, omnia facite sine murmuratione ac disceptatione, ut sitis inculpati ac synceri, irreprehensibiles filij dei, in medio nationis prauę ac peruersę, in quibus lucetis tanquam luminaria in mundo, uitę sermonē habentes, ad gloriatiōē meā, in diē Christi. Itaq; si surrexistis cum Christo, quę sursum sunt quęrite, ubi Christus est ad dexteram patris sedens, quę sursum sunt sapite, non quę sunt supra terram. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Quando Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum ipso in gloria, quę ab ipso est domino promissa, qui dixit. Tunc fulgebunt iusti sicut, sol, &c.

Q V O D Q V I P E R B A P T I S M V M R E G E N E R A T V S E S T,
participatiōe deinceps diuinorum mysteriorum nutriri debeat.

Primi dei gratia, commemoratione uerborum unigeniti uiuentis dei filij, & sanctorum ipsius Euangelistarum, Prophetarumque & Apostoli quę nobis rationem baptismatis domini nostri Iesu Christi sufficiēter declararunt, instructi sumus, quod ignis quidem baptisma & omne maliciam arguit, & iustitię quę secundum Christum est capacem reddit, odiumq; malitię indit, & desiderium uirtutis, per fidem autem, à sanguine Christi repurgati sumus ab omni peccato, aqua uero in mortem domini baptizati, quasi scripto quodam pepigimus & professi sumus, quod mortui sumus peccato & mundo, uiuificati uero iustitię, atq; ita in nomine sancti spiritus baptizati, ac regenerati sumus. Regenerati uero & in nomine filij baptizati, Christum induimus. Induti autem nouum hominem, qui secundū deum conditus est, in nomine patris baptizati sumus, & filij dei declarati. Opus itaq; deinceps est ut nutriamur cibo uitę æternę, quam & ipsam nobis quoque ipse unigenitus uiuentis dei filius tradidit, quando dicit. Non in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo quod progreditur per os dei. Et quomodo hoc fiat docuit ubi dixit: Cibus meus est, ut faciam uoluntatem eius qui misit me patris. Et iterum secundo, Amen, ad confirmandum quę inferebat, & persuadendum auditoribus adiecto. Amen amen, inquit, dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, nō habebitis uitam in uobis. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet uitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro nancq; mea uerē est cibus, & sanguis meus uerē & potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinē meū, in me manet, & ego in ipso. Et paulo post scriptū est. Multi autem ex discipulis eius audito hoc sermone dixerunt, durus est hic sermo. Quis poterit eum audire? Cognito autem dominus in seipso, quod murmurarent de hoc sermone discipuli, dixit eis. Hoc uos offendit? Si uideritis ergo filium hominis ascendentē, ubi erat prius. Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Verba mea spiritus sunt & uita. Sed sunt ex uobis quidam qui non credunt. Sciebat enim Iesus iam tum ab initio, qui essent credentes, & quis esset ipsum traditurus. Et dixit. Ideo dixi uobis, quod nemo queat uenire ad me, nisi sit illi datum à patre meo. Ab eo tempore multi discipulorum eius retrorō abibant, & amplius cum illo non ambulabāt, dicebat igitur Iesus ad duo decim. An & uos uultis abire? Respondit Simō Petrus, domine ad quē abibimus? uita

uitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognouimus te esse Christum filium dei
 uiuentis. Et circa finem Euangeliorum scriptum est. Acceptum igitur Iesus panem,
 gratijs actis, fregit ac dedit discipulis & dixit. Accipite, edite, hoc est, corpus illud
 meum, quod pro uobis frangitur, hoc facite in mei rememorationem. Et acceptum
 quoq; poculū, gratijs actis, dedit illis dicens, bibite ex hoc omnes, Hic est enim san-
 guis ille meus, sanguis noui testamenti qui pro multis effunditur in remissionē pec-
 catorum. Hoc facite in mei rememorationem. Attestatur istis & Apostolus dicens.
 Ego enim accepi à domino quòd & tradidi nobis, quod dominus Iesus in ea no-
 ète, qua tradebatur, panē accepit, et gratijs actis fregit ac dixit. Hoc est corpus illud
 meum, quod pro uobis frangitur. Hoc facite in mei rememorationem. Similiter &
 poculum, posteaquam cœnassent, dicens. Hoc poculum, nouum testamentum est
 in meo sanguine. Hoc facite in mei rememorationem. Quotiescunq; enim ederitis
 panē hunc & poculū hoc biberitis, mortem domini annuntiabitis quousq; ueniat.
 Quid itaq; utilitatis habent hæc uerba? Vt edentes ac bibentes, perpetuò memo-
 res simus eius, qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, atq; ita instruamur neces-
 sariò custodire in cōspectu dei ac Christi eius traditum ab Apostolo dogma, quo
 dicit, charitas enim dei constringit nos iudicantes hoc, quòd si unus pro omnibus
 mortuus est, omnes itaq; mortuos esse. Et pro omnibus mortuus est, ut qui uiuūt,
 iā nō amplius sibi ipsis uiuāt, sed ei qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Qui nāq;
 edit ac bibit, uidelicet in memoriam indelebilem eius, qui pro nobis est mortuus ac
 resurrexit, Iesu Christi domini nostri, rationem uero memoriæ obedientiæq; domi-
 nicæ ad mortem usq; iuxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui ut prædictum
 est, dicit. Constringit enim nos charitas dei, iudicantes hoc, quòd si unus pro omni-
 bus est mortuus, itaq; omnes esse mortuos (quod in baptismo professi sumus) Et
 pro omnibus est mortuus, ut qui uiuunt iam non amplius sibi ipsis uiuant, sed ei,
 qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit, nihil habet utilitatis, iuxta sententiam domi-
 ni dicentis, caro non prodest quicquam. Accersit autem sibi ipsi qui talis est, iudiciū
 quoq; dicente Apostolo. Qui edit ac bibit indignè, iudicium sibi ipsi manducat &
 bibit, non diiudicans corpus domini. Non enim terribile tantum iudicium habet,
 qui in carnis ac spiritus inquinamento ad sancta accedit indignè, accedēs uero, reus
 sit corporis ac sanguinis domini, sed & otiose & inutiliter edēs ac bibēs, in eo, quòd
 nō, per memoriam eius qui pro nobis est mortuus & excitatus, uidelicet Iesu Chri-
 sti domini nostri, custodit illud Apostoli quod dictum est suprā: constringit enim
 nos charitas dei, iudicātes hoc quòd si unus pro omnibus mortuus est, igitur mor-
 tuos esse omnes, & quæ sequuntur. Quemadmodum enim sine conscientia & inuti-
 liter tantum ac tale bonum irritum facit, & sicut absq; ulla gratiarum actione acce-
 dit ad tale mysterium, iudicium habet segnitiei, cum dominus nec eos innoxios esse
 sinat, qui uerbum aliquod otiosum proferunt, & uehementius quoq; otiositatis iu-
 diciū declararet, in eo, qui talentum acceptum in otio & segnitie integrum seruaue-
 rat: Apostolus uero tradiderit nobis, quòd & is qui bonum uerbum prolatum nō
 ad ædificationem fidei dispensat, cōtristet spiritum sanctum. Debemus itaq; atten-
 dere quòd sit iudicium eius qui indignè edit ac bibit. Non si qui fratrem quoq; per-
 tiones quoq; operantia nihil prosunt, quid de eo dicendū est, qui otiose & inutiliter
 Z z edere

edere audet corpus & bibere sanguinem domini nostri Iesu Christi, & hac ratione plus aliquanto contristat & infestat spiritum sanctum, dum sine socia charitate uescitur? Iudicemus itaque hoc, ne uobis ipsis uiuamus, sed ei qui pro nobis est mortuus & resurrexit, Christo Iesu domino nostro, edamus ac bibamus. Oportet igitur accedentem ad corpus ac sanguinem domini, ad rememorationem eius qui pro nobis est mortuus ac resurrexit, non solum purum esse à quouis inquinamento carnis ac spiritus, ne ad iudicium edat & bibat, sed & euidenter ostendere & exprimere memoriam eius qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, in eo, quod & mortificatus est, peccato, mundo, ac sibi ipsi, & deo uiuit in Christo Iesu domino nostro.

SERMO SECVNDVS IN CAPITATRE

decim diuisus. VV. Musculo interprete.

- Cap. 1 **A**N quisquis baptisate secundum Euangelium domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, ut mortuus peccato, uiuat deo in Christo Iesu.
- 2 An non sit periculosum, si quisquam corde à conscientia praua, aut immunditia, uel iniquatione non repurgato, sacerdotio fungatur.
  - 3 An periculosum non sit, non purgatum ab omni carnis & spiritus inquinamento edere corpus domini & bibere sanguinem ipsius.
  - 4 An credendum sit cuius uerbo dei, persuasumque esse oporteat de ueritate eius quod dicitur, etiam si aliud sit uerbum aut factum uel ipsius domini uel sanctorum. quod contrarium esse uideatur.
  - 5 An cuiusque uerbi incredulitas et inobediencia digna sit ira et morte, tametsi non sint separatim singulis adiecta minae.
  - 6 An inobediencia in eo sit, si interdictorum & prohibitorum aliquid fiat, uel in eo quoque si quid eorum quae decreta sunt, omittatur.
  - 7 An possibile sit, uel acceptum, uel probabile deo, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum pietatis ac religionis sanctorum canonem.
  - 8 An acceptum sit deo, si opus praecepti, non rite secundum praecepti rationem fiat.
  - 9 An communicandum sit praeuaricatoribus, aut in fugiferis tenebrarum operibus, etiam si eiusmodi ex ijs non sint, qui meae fidei commissi sunt.
  - 10 An offendere perpetuo sit periculosum.
  - 11 An oporteat, & tutum sit, quae à deo mandata sunt aliquando detrectare, aut prohibere eum qui ex iussu mandata illius obit, aut prohibentes sustinere, maxime si germanus sit qui prohibet, aut ratio quaedam in speciem probabilis mandato dei aduersatur.
  - 12 An quisque sit debitor omnibus & in omnibus curandis uel fidei suae conceditis tantum, illisque secundum admensuratum sibi à spiritu sancto donum.
  - 13 An quamuis tentationem sustinere oporteat, etiam si mortis minas adiunctas habeat, nisi obediencia deo debita seruetur, & maxime in cura eorum qui fidei nostrae concediti sunt.

An quisquis baptisate secundum Euangelium domini nostri Iesu Christi baptizatus est, obligatus sit ad hoc, ut mortuus peccato, uiuat deo in Christo Iesu.

CAPVT PRIMVM.

QVOD si omnes, qui regnum dei nobis optamus, baptismatis gratiam aequè ac necessario expetimus & efflagitamus, iuxta domini sententiam, dicentis, nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non poterit ingredi in regnum dei. omnes igitur ad hoc pariter obstringimur ut ipsi baptismatis rationi respondeamus & concordemus, Apostolo communiter baptizatis omnibus dicente. An ignoratis fratres, quod quicumque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus? Cōsepulti igitur illi sumus per baptismum in mortē, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis, per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus, & quae sequuntur. Et alio in loco, cum maiore reprehensione & clarius nobis tale dogma tradit, dicens. Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis. Nō est

est Iudæus, non est Græcus, non est seruus, non est liber, non est masculus, non est femina. Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Quemadmodum & iterum ad omnes dicit. In quo & circumcisi estis, circūcisione non manufacta in depositione corporis peccatorum, carnis uidelicet, in circūcisione Christi, consepulti ipsi in baptismo, in quo & unā excitati estis per fidē. Quisquis igitur Euangelij baptismo baptizatus est, obligatus est ad hoc, ut secundum Euangelium uiuat, quod & per ea patet quæ alibi dicit. Contestor iterum omnē hominem circūcidentem se, quod debitor est totius legis seruandę. Constat itaq; manifestē, quod quisquis unico illo, sicut scriptum est, baptismo baptizatus est, simul debitor est secundum uerbum eius qui pro nobis est mortuus & resurrexit, adimplendi eius quod ab Apostolo scriptum est. Charitas enim Christi constringit nos, iudicantes hoc, quod si unus mortuus est pro omnibus, mortuos itaq; esse omnes. Et pro omnibus mortuus est, ut qui uiuant iam nō amplius sibi ipsis, sed ei uiuant, qui pro ipsis est mortuus ac resurrexit. Si enim qui parte tantum aliqua corporis Mosaica circūcisione circumciscus est, debitor est totius legis seruandę quanto magis circūcisione Christi in expoliatione totius corporis peccatorum, uidelicet carnis, circūciscus, sicut scriptū est, debitor est seruādī dicti Apostolici. Ego mūdo crucifixus sum, & mūdo mihi, uiuo autem non iam ego, sed uiuit in me Christus. Itaq; qui uerē secundum uerbum Apostoli in mortem Christi baptizatus est, mundo quidem seipsum mortificauit, uerum multo prius peccato, iuxta eam rationem quæ ab Apostolo ubi de baptismo loquitur assignata est, ubi dicit. Quoniam uetus homo noster unā crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut peccato non seruiamus posthac amplius. Irreuocabili autē pacto se adstrinxit ad hoc, ut Christum sequatur in omnibus, id quod est deo integrē ac perfectē uiuere, omnino adimplēs Apostolica illa, quibus aliquando dicit. Obsecro uos fratres per miserationes dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo beneplacentem, rationalem uestrum cultum, & quę sequuntur: aliquando uero. Ne regnet igitur peccatum in mortali uestro corpore, ad obediendum illi in concupiscentijs ipsius. Neq; exhibeatis membra uestra arma iniustitię peccato sed exhibeatis uos ipsos deo tanquā ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitię deo. In istis autē & similibus dogmatis, iterum dicens. Non est Iudæus, non est Græcus, non est seruus, non est liber, non est masculus, non est femina. Omnes uos enim unus estis in Christo Iesu, hoc quaritur, ut digni reddamur omnes, ueluti unus, qui illud Christi audiamus ueni serue bone. In modicis fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui, id quod promerebimur, si quisq; nostrum ad mensuratam sibi gratiam, sicut scriptum est, in qua uocatus est, & consors effectus, abundantiore cura & impigro studio auctiorem reddere sategerit.

An periculosum non sit, si quisquam corde à conscientia aut praua, uel immunditia aut inquinamēto nō repurgato, sacerdotio fungatur. CAP. II.

Moses per ea quæ tunc in lege à deo data posuit, typum quendam ad nostrā adhortationē præfigens, scribit. Et dixit dominus ad Moysen, loquere ad Aaron dicens. Homo ex stirpe tua, in generationibus uestris, habēs in seipso maculam, non accedet ad offerendum dona deo ipsius. Quoniam omnis homo, in quo uel qua macula est, non accedet. Et in sequentibus quid per maculam intelligat exponit.

Nempe quod esse debeat absq; ullo alieno & superfluo in corpore membro, nec unius alicuius membrorū suorum uel parte tantum lēsus aut uitiatus, etiam si tantū nō sit uitium ut ab incessu impediatur, dum modō saltem deformitatem inducat, aut corporis integritatē lēdat. Dominus uero dicit. Templo maior est hic, instruit nos tanto scelestiorem & impium magis esse eum qui cum impurus sit, corpus domini administrare audet, qui seipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem bonę fragrantię dedit, quanto corpus unigeniti filij dei excellentius est arietibus ac tauris. Excellentius dico non collationis ratione. Est enim excellentia incomparabilis. At maculam & uitium iam in nouo test. nō referre oportet ad corpus, sed ad iustificaciones Euangelicę pietatis. Quando uidelicet pręceptum dei uel non plene, uel mutile, uel non ita sit, ut deo placere possit, & quasi tuber, uel lepra quędam humani sensus illi infigitur. Necessarium itaq; semper quidē est, maximē uero tantū ac talis mysterij celebrandi tempore, seruare pręceptum Apostoli dicentis. Cum has itaq; promissiones habeamus dilecti, repurgemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctificationē in timore dei, nec ullam aliquam in re dantes offensionem, ne uituperetur ministeriū, sed in omnibus cōmendemus nos ipsos tanquam dei ministri. Hoc pacto poterit quis dignus fieri ad sacrificandum mysterium domini, secundum Euangelium dei.

An tutum sit, si quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis & spiritus edat corpus domini, & bibat sanguinem eius. CAP. III.

GRAVISIMVM supplicium in lege deus aduersum eos decreuit, qui cū sint immundi, sancta contingere non uerentur. Typicē nanq; illis quidē, nobis uero admonitionis gratia, scriptum est ad hunc modum. Et loquutus est dominus ad Moysen dicens. Dic Aarōni & filiis eius. Abstineant a sanctis filiorū Israhel, nec polluant nomen meum sanctum, quęcūq; illi mihi sanctificant. Ego dominus. Dic illis, in generationibus ipsorum. Quisquis hominum ab omni uestro semine, ad sancta, quęcūq; filij Israhel domino sanctificāt, in immunditia sua cōstitutus, accedit, exterminabitur anima illius a facie mea. Ego dominus. Si tales minę aduersum eos posite sunt, qui temere ad ea sacra accedūt, quę ab hominibus sanctificātur, quid dicendum est de eo, qui in tantū ac tale mysteriū temerarius est. Quanto enim maius aliquid is est templo, secundum domini uocem, tanto grauius & terribilius est in animę impuritate constitutū corpus Christi temere contingere, quā sit accedere ad arietes uel tauros, dicente Apostolo. Itaq; qui edit panem aut bibit poculū domini indignē, reus erit corporis & sanguinis domini, imō uehementius ac terribilius iudicium per repetitionē exprimente, cū dicit. Probet autē quisque seipsum, & sic de pane hoc edat & de poculo bibat. Qui nāq; manducat ac bibit indignē, iudicium sibi ipsi manducat & bibit, nō dijudicans corpus domini. Quod si in immunditia tantū constitutus (Immunditię uero proprietatē typicē ex lege discimus) tā terribile iudiciū habet, quāto magis, qui cū in peccato sit, corpus domini cōtingere audet, grauius sibi accersit iudiciū. Mundemus itaq; nos ab omni inquinamēto (Differētia uero in quinamēti & immunditię, sapientibus est manifesta) atq; ita ad sancta accedamus, ut iudicium eorū qui dominū occiderūt effugiamus: propterea quod quisquis edet rit panem & biberit poculum domini indignē, reus erit corporis ac sanguinis domini. Habebimus autē uitam æternam, sicut promisit qui mentiri nequit, dominus ac deus.

ἐξ ὧν γινώσκ.

παρ' ὀλίγον
ἢ ἐλλειπῶς.

διαφορὰ τοῦ
μολυσμῶ
πρὸς τὸ ἅ-
γιασμα.

deus noster Iesus Christus, si edentes ac bibentes memores fuerimus eius qui pro nobis est mortuus, & sententiam Apostoli seruauerimus dicentis. Dilectio nancq; dei nos constringit, iudicantes hoc, quòd si unus pro omnibus mortuus est, omnes itaq; mortuos esse. Et pro omnibus mortuum esse, ut qui uiuunt, iam non amplius sibi ipsis uiuant, sed ei, qui pro nobis est mortuus ac resurrexit, quod & in baptisma te professi sumus ac polliciti.

An cuius uerbo dei credendum sit, & obtemperandum certa persuasio ne uerum esse quod dicitur, etiamsi uel uerbum uel factum aliquod ab ipso domino, aut sanctis expressum, contrarium uideatur. CAP. IIII.

TAMETS I omnibus modis aliena debeat esse hæc questio ab eo, qui domini nostri Iesu Christi unigeniti uiuentis dei filij confessionem recepit, per quæ omnia facta sunt, siue uisibilia, siue inuisibilia, adeoq; & uerborum illorum quæ à patre audiuit, attamen respondere debemus obediētes Apostolo, qui sic scripsit, Parati estote ad respondendum unicuique rationem eius fidei quæ in uobis est petenti. Et ne si de nostro aliquid attulerimus, amphiboliā moueamus audiētibus, ad memoriam reuocemus ipsius domini uerba dicentis, Amen, Amen dico uobis, iota unum, aut apex unus haudquaquam præteribit à lege donec omnia fiant. Et iterum, Facilius est transire cælum ac terram, quàm ut legis unus apex intereat. Si uero plus aliquid Salomone hic est, & plus Iona, consensaneum est dicere, & plus Mose, Apostolo posteaquàm de inaccessa Israëlitis Moysi gloria, in collatione gloriæ domini nostri Iesu Christi disseruit, subiungente, quoniam glorificatum non est, quod glorificatum erat in hac parte, propter eminentiam gloriæ. Si nancq; quod euacuatum est in gloria fuit: multo magis quod solidum permanet in gloria est. Hoc pacto, si ex his quoque dictis edocti fuerimus, quæ in Evangelio sunt dicta, indubitata fide tanquam firmiora agnoscere & confiteri, simul Christi iterum memores erimus dicentis, Cælum ac terra transibunt: uerba uero mea prorsus non transibunt. Suffecerat itaq; plus omnibus quidem uerba domini ad hoc, ut in spiritu sancto ac principali corda nostra confirmarent, quo indubitanter ac solide unicuique uerbo per os dei progressio adhereremus: uerum ut quorundam imbecillitati succuramus, conuenit forsan, ut testimoniū quoque unius aut alterius ex multis adducamus. Dauid igitur dicit, Omnia mandata domini fidelia sunt, confirmata in seculum seculi, facta in ueritate & equitate. Et iterum. Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, & talia multa. Iehu uero in libris Regum dixit. Videte, quàm non cadat uerbum domini in terram. De illis uero, quæ 2. Regum. 10. quandam uidentur habere contrarietatem, melius est ut sibi ipsi lector fidem non habeat, utpote qui nondum ad cognitionem diuitiarum sapientiæ dei peruenit, & quia difficile est penetrare ad inscrutabilia iudicia dei, quàm ut obnoxius fiat iudicio audaciæ ac temeritatis, & audiat illud, impius est qui Regi dicit, inique agis. Et quis accusabit electos dei? Licet autem multa multis apertam uideantur habere solutionem, attamen etiam ea quæ contraria uidentur, obseruare debemus. Nam quando in mandato dei contrarium aliquod uel uerbum uel factum esse uidetur, nihilominus necesse est ut quisque mandato obediat, nec temere ad profunditatem diuitiarum ac sapientiæ dei irruat, aut excusationes in peccatis prætexat. Nam hoc deo placere, & periculo carere ex diuinis scripturis didicimus. Si quando autem mandatum mandato repugnare uidetur, necesse est, ut hypotheses ipsorum discamus, & totam pericopen legentes, con-

sonantiam cognoscamus, ac quod unicuique competit ad scopum supernæ uocationis obseruemus, ad quem utraq; mandata tendunt, partim morbum nostrum curantia, partim profectum largientia, quo ad diuini beneplaciti perfectionem ducamur, dicente domino, aliquando quidem. Nemo lucernam accensam abscondit subtus modium, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui sunt in domo. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in celis est, aliquando autem. Te uero eleemosynam faciente, nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua. Et multa similia inuenies apud Euangelistas & Apostolum. Quod si mandatum nobis datur, nec additur, quomodo fieri debeat, obediamus domino dicenti. Scrutemini scripturas, & imitemur Apostolos, qui ab ipso domino dictorum ipsius declarationem petebant, & eorum quæ ab ipso dicta sunt ueritatem ac salubritatem, ex illis quæ alibi dicta sunt discamus. Vt pote in eo quod dixit. Colligite uobis thesauros in celo, cum ex istis quæ adulescenti præcepta sunt, quo sensu dictum sit discamus, dicente ad illum domino, Vide quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo: tum ex illis quæ regnum celorum hereditate acquirere cupientibus dicta sunt, nempe. Noli timere pusille gregem, quoniam complacitum est patri uestro celesti, dare uobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam, facite uobis sacculos qui non inueterascunt, thesaurum indeficientem in celis. Si uero periculum quoque obseruantiam mandati comitatur, quæ est nostra gloriatio, memores simus Apostoli dicentis. Melius mihi est ut moriar, quam ut gloriationem meam quisque inanem reddat. Et alibi latius. Quis nos separabit à charitate Christi? Afflictio? Angustia? Persecutio? Fames? Nuditas? periculum? gladius? & quæ sequuntur: unde urgentius docemur, ut mandata dei obseruemus, & abundantiorē erga dominum dilectionem demonstramus, dicentē. Qui diligit me mandata mea seruabit, & plerisque locis alijs similiter. In reliquis uero imitemur Apostolum dicamusque, O altitudinem diuitiarum sapientiae ac scientiae dei, quæ inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Quis enim cognouit mentem domini, qui de celo descendit, & uerba patris nobis annuntiavit? Cui fidem habere & obedire & necessariū est ac salubre, tanquam liberos parentibus & pueros præceptoribus, iuxta ipsam domini nostri Iesu Christi uocem, dicētis, Nisi quis acceperit regnum dei sicut paruulus, prorsus non intrabit in illud.

An unius cuiusque uerbi inobedientia ira ac morte sit digna, etiam si non se paratim ad singula adiectæ sint minæ.

C A P. V.

Q U O D iram ac mortem cuiusque uerbi dei inobedientia promereatur, latius quidem in Epistola de consonantia dictum est: ut autem & hic unius aut alterius ex multis testimonijs admoneamur, audiamus Ioannem Baptistam dicentem. Qui credit in filium, habet uitam æternam: qui uero non credit (quod autem infinite loquitur, neminem non includit) non uidebit uitam, sed ira dei manet supra ipsum, deinde & ipsum definitè pronuntiantem, Iota unum, aut apex unus, non præteribit à lege donec omnia fiant. Si uero quæ legis sunt, ita habent: quanto magis, quæ sunt Euangelij: sicut & ipse dominus hoc sæpenumero affirmauit. De eo uero, an ita sit, etiam si non singulis separatim adiectæ sint minæ, sufficere puto fidelibus, si memores sint ipsius domini, qui in pericopa doctrinæ suæ quam beatitudinum catalogo subiecit, in qua complurium prohibitorum meminit, quibusdam quidem comminationes adiecit, dicens. Quisquis ira scitur fratri suo, obnoxius erit iudicio: qui uero illi rhaca dixerit, obnoxius erit concilio, qui autem dixerit, fatue, obnoxius erit gehennæ igni, & eiusmodi alia multa, quibusdam

τὸ δὲ ἄλλο
σου, πάντος
ἐστὶ περιλυσ
πικρόν.

A busdam uero nihil minarum addidit, utpote cum dicit. Quisquis mulierem uiderit
 ad concupiscendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Et iterum.
 Ego autem dico uobis, ne iuretis omnino. Et post pauca. Sit autem sermo uester,
 est est, non non. Quod si amplius quid adiungitur, ex malo est. Et Talia multa,
 absque ullius pœnæ minis separatim ad singula adiectis, generaliter aduersum o-
 mnes pronuntiavit, præmissa primum illa sententia quæ dixit. Nisi abundauerit
 iustitia uestra plus quam scribarum ac pharisæorum, non intrabitis in regnum cœ-
 lorum, deinde adiecta hac conclusione. Quisquis audit hosce sermones meos, &
 non facit eos, comparabitur uiro stulto, qui ædificauit domum super arenam, & de-
 scendit imber, & uenerunt flumina, ac flauerunt uenti, & impegerunt in domum il-
 lam, & deiecta est, & fuit ruina illius magna. Et multis etiam alijs locis, facta pecca-
 torum mentione, non adiecit singulis debitum ac repositum supplicium, sufficere ra-
 tus, quod in genere sæpenumero contra quæuis peccata dixit. Quoniam uero opus
 habet imbecilliores ut iuuentur, ad memoriæ reuocemus & Apostolum. Domi-
 num nanq; imitatus & ipse aliquando quidem dicit. Si quis frater nominatus, aut
 fornicator fuerit, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, aut uinosus, aut rap-
 tor, cum tali ne cibum quidē sumite: aliquando uero, ne mentiamini alius aliq. Et ali-
 bi, Omnis ira, & furor, & clamor, & blasphemia tollatur à uobis, cum omni malitia.
 Et huiusmodi sæpenumero multa, absque ulla supplicij mentione dicit. Alibi ge-
 neraliter supplicium quoque adiicit dicens. Ne erretis. Neque fornicatores, neq;
 molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; uinolenti, neq;
 conuiciatores, neq; raptores regnum dei hæreditate possidebunt. Alio uero loco
 iterum latius scribit. Et sicut non probauerunt ut deum haberent in notitia, tradidit
 eos deus in mentem reprobam, ut facerent quæ non conueniunt, repletos omni in-
 iustitia, uersutia, auaritia, malitia, plenos inuidia, cæde, contentione, dolo, malis mo-
 ribus præditos, susurriones, obrectatores, dei osores, contumeliosos, superbos, ar-
 rogantes, inuentores malorum, parentibus immorigeros, expertes intelligētiæ, pa-
 ctorū transgressores, ab affectu charitatis alienos, nescios fœderis, immisericordes.
 Qui quidē, cum iustitiā dei cognouerint, quod qui talia faciunt digni sint morte, nō
 solū ea faciūt, sed & facientibus assentiūtur. Quapropter inexcusabilis es ô homo,
 quisquis es, qui iudicas. In quo enim aliū iudicas, teipsum cōdemnas. Eadē enim fa-
 cis ipse qui iudicas. Et multis in locis similiter: ex quibus ostēditur, quod etiam si in
 particularibus nō sint cuiq; peccatorū speciei additæ supplicij cōminationes, necessa-
 riō tamē hoc agnoscere debemus, quod inuitabili necessitate generali alicui senten-
 tiæ subiiciatur, quisquis uel unū præceptū transgreditur, domino nostro Iesu Chri-
 sto ita pronuntiante. Nam qui spernit me, & uerba mea non accipit, habet à quo iu-
 dicetur. Sermo meus, quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Et
 quæ ibi cum maiore terrore sequuntur, Ioanne uero Baptista, quo nemo maior est,
 definitione contestante ac dicente. Qui filio non credit, uitam non habebit, sed ira
 dei manet supra ipsum. Hoc enim consuetudinis est diuinitus inspiratæ scripturæ,
 etiam in ueteri testamento. Etenim & per Moysen, qui pleraque legis scripsit, abs-
 omnes maledictionem, grauissimum sanè supplicium euidenter exprimentem sub-
 iecit dicens. Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in
 libro legis huius. Et alibi, Maledictus sit, inquit, qui facit opera domini negligē-
 ter.

ter. Quod si maledictus est qui illa negligenter facit, quo non supplicio dignus est, qui omnino non facit?

An inobedientia sit in eo, si quid uetitorum fiat, uel etiam in eo si quid eorum quæ decreta sunt omittatur.

CAP. VI.

I V D I C I V M hoc dominus noster Iesus Christus ac cōstantius affirmavit, cum ad amolitionem præcepti erroris, tum ad confirmanda corda nostra in fide sana, uolens nos iudiciorum dei timorē docere, non solum per uerba, sed & per exempla: propterea quod ipsis rebus ueritatis nobis persuasio penitus infigitur. Et primum quidem. Nisi abundauerit, inquit, iustitia uestra, plus quàm scribarum ac phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorū. Et post totam illam pericopen doctrinæ suæ sententiam cum hypodigmate subiicit, dicens. Quisquis audit sermones istos meos, & non facit eos, assimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit domū suam super harenam, & descendit imber, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & cum fragore proruperunt in domum illam, & lapsa est. Et fuit ruina illius magna. Et iterum. Ficum habebat quis plantatam in uinea sua, & uenit quærens ex ea fructum, nec inuenit. Et dixit ad uinitorem suum. Ecce iam tres anni sunt ex quo uenio: quærens fructum in ficu hac, nec inuenio. Excide eam. Vt quid uel terram occupat? Et alibi apertius iudicium hoc exponit dicens, Discedite à me maledicti in ignē æternum, præparatum diabolo & angelis eius. Et addit, nō patratiōem uetitorum, sed omissionem eorum operum quæ ut fiant decreta sunt, dicens. Esuriui & non dedistis mihi cibum: sitiui, & non dedistis mihi potum, & quæ sequuntur. Multa autem similia inuenire est ex quibus demonstratur, quod non solū ij, qui mala faciūt, digni sint morte, quibus & ignis inextinguibilis paratus est, cum quibus condemnantur etiā illi, qui à bonis operibus uacant: Sed & qui negligenter quæ bona sunt faciunt. Scriptum namq; est. Maledictus omnis, qui facit opera domini negligenter. Tempestiuum fuerit meminisse & Ioannis, ad eos qui peccatorum per baptismi remissionem accipiebant; dicentis. Progenies uiperarum, quis demonstrat uobis, ut fugiatis à uentura ira? Facite fructus resipiscentia dignos, nec uideamini dicere inter uosipfos, patrem habemus Abrahamum, dico enim uobis, quod potest deus ex lapidibus istis excitare Abrahamo filios. Iam autem securis ad radicem arborum posita est. Quæcunq; igitur arbor non facit bonum fructum, exciditur, & in ignem mittitur. Horum itaq; quodq; non meminit alicuius mali operis patratiōem, sed uacationem à iustitia pietatis. Si namq; maledictus est, quisquis opera domini negligenter fecit, propterea quod illa nō cōpetenti animi alacritate fecit: quāto magis maledicti sunt qui quodcunq; bonū facere nō sustinent, & meritò audiunt, discedite à me maledicti in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Ex omnibus itaq; istis manifestū est, quod solito maiore celeritate, & impigro studio cū bono & fixo desiderio opus sit in mandatis domini nostri Iesu Christi, ut & nos digni simus beatitudine illa de qua ipse dominus noster Iesus Christus unigenitus uiuentis dei filius dixit, Beati esurientes & sitientes iustitiā, quoniā ipsi saturabūtur.

An possibile, aut gratum, aut acceptum deo sit, eum qui peccato seruit, iustitiam facere secundum pietatis sanctorum canonem.

CAP. VII.

I N ueteri quidem testamento dicit deus. Peccator, qui uitulum mihi immolat, perinde est atq; qui canem mactat: & qui similā offert, quasi qui offert sanguinem suillum.

suillum. Tantum scilicet de ijs quæ ad sacrificandū offeruntur cautionis ac diligentia legislator exposcit, & tam horrendum aduersum delinquentes iudicium statuit. In nouo uero, dominus noster Iesus Christus, per seipsum in Euangelijs dicit. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Et, Nemo potest duobus dominis seruire. Et, Non potestis deo seruire & Mammonæ. Et apertissime decernēs. Ita, inquit, quisquis ex uobis non renūtiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Iā si de rebus medijs talis lata est sententia, quid dicendū est de uetitis? Per Apostolum uero sic dicit. Ne ducatis alienum iugum cum infidelibus. Quæ namque participatio est iustitiæ cum iniquitate? aut quæ communicatio luci cum tenebris? Quis consensus Christo cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? aut quid conuenit templo dei cum idolis? His scilicet declaratum est, quā hoc quod quæritur, sit impossibile, deoq; ingratum, & audenti periculosum. Quapropter adhortor, quemadmodum & dominus docet, ut faciamus arborem bonam, & fructum eius bonum, & repurgemus primum, quod intra poculum est & patinam, & tunc etiam quod extra est, mundū erit totum. Et per Apostolum instructi, mundemus nos ipsos ab omni inquinamēto carnis ac spiritus, atq; ita perficiamus sanctificationē in dilectione Christi, ut deo grati & accepti domino ad regnū cœlorū reddamur.

An acceptum sit deo opus præcepti non competenter iuxta rationem præcepti factum.

CAP. VIII.

HAC questione manifestè, & quasi quodam canone aduersus quamcunque talem causam, à ueteri testamento docemur, tanquam ex persona dei, dicente, Si reſtè quidem obtuleris, rectè autem non diuiseris, peccasti, quiesce, ad te est auersio ipsius, quòd non solum acceptum deo non sit, quod non est oblatum legitime, sed & in peccatum reputetur ad eum modum offerenti. Consimili autem modo & constantem pietatis canonem ab Apostolo per humanum exemplum aduersus quosuis catholicè positum discere licet, ubi sic dicit. Et si certet quis, non coronatur, nisi legitime certauerit. Cum maior uero tremore, & domini nostri Iesu Christi admoneamus, terminum etiam exprimentis, cum dicit, Beatus est seruus ille, quem dominus, ubi uenerit, ita facientem inueniet. In eo enim quod dicit, ita facientem, eum qui non ita fecit, à beatitudine excidisse declarat, quemadmodum & ex multis tam ueteris quam noui testamēti historijs ac dictis exactè cognoscere, & certo perſuaderi licet. Illud autem, non ita, committitur, dum uel præter locum debitum, uel præter temporis opportunitatē, uel præter personæ decorum, uel præter causam, uel præter mensurā, aut præter ordinem, siue præter animi propositum & sententiam aliquid geritur. Videamus autem primū de eo quando aliquid non suo loco geritur. Apostolus sanè ijs quæ consuetudinem obtinuerunt ad manifestiorem confirmationē eorum quæ pietatem decent audientibus parandam usus est, ubi dixit. An non & ipsa natura uos hoc docet, quòd uiro quidem si comam nutriat, ignominia, mulieri uero si comam nutriat gloria sit, & quæ sequuntur. Consequens igitur est ut & nos, ijs quæ in natura obtinuerunt, ad præsentis uitæ necessitatem utamur. Licet autem uitam nostram sustentent cibus ac potus, quis tamen sapientum sustineat in foro edere & bibere? Aut quis sustineat in petrosa abijcere semina, ad perditionem cum ipsorum tum & frugum, quæ ex illis sperari poterant? Et multa inuenire licet, quæ non suo loco periculose uidelicet & damnabiliter fiant.

Quando aliquid non reſtè geratur

fiant, Deinde rursus memores Apostoli dicentis. Hæc in typo contigerunt illis, scripta sunt autem ad nostri admonitionem, in quos fines seculorum peruenerunt, uideamus num quæ in lege à deo ad pietatem tradita, inter se communicant, constantem & immobilem differentiam habuerint, ita ut quædam separatim & extra Ierusalem facta periculum attulerint: quædam uero adhuc amplius, in ipsa quoque Ierosolyma, magis templo & aræ quàm alijs locis deputata erant, utpote diuino cultui adordinata, & quæ in templo & ara fiebant, nemo audebat in alijs Ierosolymæ locis facere: nec quæ alijs in locis fiebant, licebat mox in templo quoque fieri. Nobis quoque periculum est male obiti mandati, si loci rationem neglexerimus, maxime si sacerdotij mysteria in locis prophanis celebrauerimus: propterea quòd ea res iudicium haberet contemptus in celebrante, offendiculum quoque generaret pro uarietate affectionum multifariam, propter uariam multorum in rerum diuinarum scientia infirmitatem. Si uero quisquam obijciat. Quid igitur est quod Apostolus dixit, uolo uiros precari in quouis loco, ob id quòd dominus ipse potestatem dedit adorandi deum in omni loco, ubi dixit, neque Ierosolymis posthac, neque in monte iusto adorabitur pater: hoc dicendum est, quòd illud, in omni loco, non comprehendit eos locos qui humanis usibus, rebusque immundis & prophanis deputati sunt, sed dilatat ac diducit adorationem dei ab arcto Ierosolymæ ambitu in omnem totius orbis locum. Et secundum Prophetiam hostiæ, eum qui diligenter ac studiose ad sacerdotium gloriosi mysterij obeundum propensus est, deo dicare oportet. Nam etiam si audiamus Prophetam dicentem, uos autem omnes sacerdotes dei uocabimini: neque tamen omnes mox huiusce sacerdotij ac ministerij potestatem usurpamus, neque alius alij datam gratiam licite potest ad se rapere, sed quisquis fidelium proprijs doni dei terminis contentus manet, docente nos Apostolo, dum ad omnes quidem dicit, obsecro autem uos fratres per miserationes dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, rationalem uestri cultum. Et ne conformemini huic seculo, sed transformemini per renouationem mentis uestre, ut probetis quæ sit uoluntas dei bona, & placens, & perfecta, ad unumquemque uero, manifestè quidem cuique competens ministerium discretim adiudicans, alienum uero ordinem inuadere uetans: dico enim, inquit, per gratiam dei quæ data est mihi, unicuique uersanti inter uos, ne plus sapiat, quàm oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique deus partitus est mensuram fidei. Et per mutuam illam membrorum corporis rectam dispositionem, quam inter se ad decentem uenustatem pariter & securitatem necessariam habent, normam nobis præscribit, quàm commodè ac decenter inter nos ad beneplacitum dei, in dilectione Christi Iesu, & charismatum differentia dispositi esse debeamus. Dicit enim, Quemadmodum in uno corpore membra habemus multa, omnia uero membra non eundem habent actum: ita & multi unum corpus sumus in Christo, singulartim autem alij aliorum membra: sed tamen habentes charismata secundum datam nobis gratiam, uaria, siue Prophetiam secundum analogiam fidei, siue ministerium in administratione, & quæ sequuntur. Quòd si ad unum scopum diuini beneplaciti alius alij mutuam operam conferentes, ac tantam inter nos mutuo communionis in dilectione Christi coniunctionem habentes, non permittimur, ut quis proprium ac deputatum doni accepti locum transcendat, quomodo non multo magis eos locos, qui alienis & cultui dei

A dei contrarijs rebus seruiunt, à sacris secernere debemus? Ex omnibus nanq; illis,
 quæ ex diuina scriptura cōmemorata sunt, & talibus ac prædictis quoq; exemplis
 instruendi sumus, quòd quicquid non in loco fit, in contrarium tandem proposito
 scopo finem peruersum cedat. De eo uero, quod intempestiuè fit, ipsum dominum
 nostrum Iesum Christum audire licet, dicentem. Quapropter assimilatū est regnū
 cœlorum decem uirginibus, quæ quidem acceptis lampadibus suis exiuerunt in oc-
 cursum sponsi. Quinq; autem ex illis erant prudentes, & quinq; fatuæ. Quæ quidē
 fatuæ acceptis secum lampadibus oleum nō acceperant: prudentes uero oleum ac-
 ceperant in uasis suis. Tardante uero sponso dormitauerunt omnes ac dormierūt.
 Medio autem noctis clamor factus est, ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tunc
 surrexerunt omnes uirgines illæ & ornauerunt lampades suas, fatuæ uero pruden-
 tibus dixerunt, date nobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Re-
 sponderunt prudentes, dicentes, Ne forte nō sufficiat nobis & uobis, profectæ po-
 tius ad eos qui uendunt, emite uobis ipsis. Abeuntibus autem illis emptum, uenit
 sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. No-
 uissime uero ueniunt & reliquæ uirgines dicentes, domine, domine, aperi nobis. Ille
 uero respondens ait. Amen dico uobis, nō noui uos. Vigilate igitur quoniā nescitis
 neq; diem neq; horā. Quoniam autem noui, quòd de eodem iudicio saepe repetita
 denuntiatio, acrius urget, & magis persuadet, & quæ alio in loco in eundem sensum
 dicta est, parabola, isti adiiciam. Dicit autem ipse dominus ad hunc modum Mul-
 ti conabuntur ingredi, nec poterunt. Cum autem ingressus fuerit paterfamiliās, &
 clauerit ianuam, & cœperitis dicere, domine, domine, aperi nobis. Et tunc respon-
 dens dicet. Non noui uos, unde sitis. Propterea dico uobis, estote parati, quia qua
 hora non putatis filius hominis ueniet. Et multis alijs in locis similia dicit. Quòd si
 & Apostolus ad testimonium aduocandus est, audiamus ipsum, Propheticum qui
 dem dictum commemorantem ac dicentem. Tempore accepto exaudiui te, & in die
 salutis adiuui te, de suo uero adiungentem. Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc
 dies salutis. Et iterum. Itaq; tanquam tempus habentes operemur bonum, ad o-
 mnes quidem, maximè autem ad domesticos fidei. Si uero adhuc & alio testimo-
 nio opus est, recordemur & Davidis, dicentis, pro hac precabitur ad te omnis san-
 ctus in tempore opportuno, deinde & Salomonis, qui omnia suis temporibus ad-
 meatur, eo quòd omnia suis temporibus bona sunt. Quòd uero decoro personæ
 repugnat, quam sit malum, in ueteri testamento, utpote in exemplo Chore uidere
 est, in illis, qui ausi sunt sacerdotium, sibi non cōcreditum, inuadere, cuius gratia per
 iræ diuinæ sæueritatem in exitum & interitum horrendum ceciderunt. Ab ipso do-
 mino instruimur, ut cauti simus, qui ad discipulos suos dicit. Nō sum missus nisi ad
 oues, quæ perierunt, domus Israël. Ad mulierculam uero, Non est bonum, inquit,
 sumere panem filiorum & projicere ante catellos. De eo uero quod præceptum esset,
 & institutū fit, ex ueteri quidem instrumento instruimur, ubi cum præceptum esset,
 ut hostiæ offerrentur ex animantibus mūdīs integris, & immaculatis, nō ex talibus
 offerrebantur de quo deus dixit, offer illud principi tuo, an gratum illi futurū sit, &
 an faciem tuam suscipiat: ex nouo uero, ab ipso domino nostro Iesu Christo, ex
 Propheta Esaia aliquid contra Iudæos cōmemorante ac dicente, Bene prædixit de
 uobis Esaia Propheta dicens. Populus iste labijs suis me honorat, cor autē eorum
 procul

ἀφ' οὗ ἵνα
 ἐισέλθῃ.

procul abest à me. In uanum colunt me docentes doctrinas, mandata hominū. Ab e
 Apostolo autem, qui testimonium quidem dat conscientiae Iudaeorum: uerum eos
 condemnat propter iustitiae differentiam, sic scribens. Testimonium enim illis per
 hibeo, quòd zelum dei habent, at non secundum scientiam. Ignorantes enim iusti
 tiam dei, & propriam statuere quærentes, iustitiae dei nō sunt subiecti. Quapropter
 Apostolus qui beneplacitum dei germanè curabat, post expositionem iustificatio
 num quas eximias in lege acquisierat, subiūgit. Attamen omnia arbitror damnum
 propter excellentiam cognitionis Christi Iesu domini mei, propter quē omnia pro
 detrimento duxi ac pro reiectamentis habeo, ut Christum lucrifaciam, & inueniar
 in illo non habens meam iustitiam quæ est ex lege, sed eam, quæ est per fidē Chri
 sti Iesu, iustitiam ex deo, in fide, ut cognoscam illum, & quæ sequuntur. Istis autem
 & similibus nos abūdè satis docet, uti caueamus, ne humanam iustitiam unquam,
 ei canonī, qui ad diuinū beneplacitum obtinendū in Christo Iesu domino nostro
 præfixus est, superinducamus. De eo sanè, quòd præter mensuram cōmittitur, suffi
 cere puto, si Christi memores fuerimus, ad distinctionē mēsuræ ueteris dilectionis
 (Scriptum autē est, diliges proximū tuum sicut teipsum) qui dixit. Mandatum nouū
 do uobis, ut diligatis uos inuicē, sicut ego dilexi uos. Maiorem hac charitatē nemo
 habet, quam ut animā suam ponat quis pro amicis suis. Et in uniuersum omnium
 pariter iustificationum modos a Christo discere possumus, qui ita de illis definiuit.
 Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum ac pharisæorum, non intrabi
 tis in regnum cœlorum. Præter ordinem uerò & seriem rerum agitur, quando quæ
 prima sunt secundo quis aut tertio loco collocare satagit, & quæ in tertium locū sub
 ordinata sunt, principium putat inter ea quæ præcepta sunt. Vtpote si quis ex his
 quæ dominus adolescenti qui dixerat, hæc omnia seruauī a iuuetute mea, præcepit
 dicens, uende quæ habes, & da pauperibus & sublata cruce tua, ueni, ac sequere me,
 ei qui nihil dum eorum quæ præmittuntur præstitisset, quod alterum est, nempe, se
 quere me, iniungere: & iterum, ubi dicit. Si quis uenit ad me abneget semetipsum,
 & tollat crucem suam & sequatur me, illud, sequatur me, præordinatis præponere,
 ac rursus, ubi post multa subiungit, sic quisquis ex uobis non renuntiauerit omni
 bus quæ possidet, non potest meus esse discipulus, ante præstita prædicta, discipu
 lum se esse imaginari uelit. Propterea necessarium est præceptum Apostoli seruare
 dicentis. Omnia honestè & iuxta ordinem fiant. Præter animi uero sententiam ali
 quid geritur, utpote, quando dominus de illis qui studio placendi hominibus elec
 mosynam, aut aliam aliquam iustitiam, ut hominibus conspicui sint, faciunt, dicit.
 Amen dicōs uobis, receperunt mercedem suam. Adhuc autē acrius insectatur mali
 tiam eorum qui humana affectione mandatum domini faciunt, ostendens, quòd
 nō solum mercedem amittit, sed & suplicio dignus est, qui nō pietatis gratia, sed uel
 studio placendi hominibus, uel propter aliquam aliam uoluptatē, aut auaritiam,
 aut quæstum, mandatum dei facit, quale genus hominum Apostolus quidē repre
 hendit, ipse uero dominus uehementius condemnat dicens. Multi ueniēt in illa die
 dicentes, domine, domine, Non in nomine tuo prophetizauimus, & in nomine tuo
 dæmonia eiecimus, & uirtutes multas fecimus, & comedimus tecū ac bibimus, & in
 plateis nostris docuisti: Et tunc respondebo illis dicens, discedite à me, nō noui uos,
 unde sitis. Operarij iniqui: ut ex istis itaq; ac similibus manifestū sit, quòd etiam si
 quis

A quis charismatis alicuius operationem habeat, & mandata faciat, non tamen secundum animi sententiam, & scopum, quem dominus docuit dicens. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in coelis est. Et quē Paulus, in Christo loquutus ostendit. Siue edatis, inquit, siue bibatis, siue quid aliud faciatis, omnia ad gloriā dei facite, merito tamē audiat, quā dominus respondit, ex quibus Apostolus dicere didicit. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum aes resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero Prophetiam, & cognouero omnia mysteria, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam nihil sum. Et si etogauero omnem substantiam meam, & tradidero corpus meum ut comburatur, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Et alibi generalius, ac uehementius. Si adhuc hominibus, inquit, placerem, Christi seruus utiq; non essem. Si uero & ex ueteri instrumento ad confirmationem huius sententiæ testimonium requiris, Moses dicit, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex omni mēte tua, & ex omni uirtute tua, & diliges proximū tuum sicut teipsum, quibus subiungit dominus, in istis duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendēt. Attestatur & Apostolus dicens, plenitudo legis est dilectio. Quod autē impune non euadent, qui mandata hæc non præstant quemadmodum & quæ ab ipsis pendēt iustificationes, sed pœnis sint obnoxij futuri, ipse Moses clamat dicens. Male dictus omnis, qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro hoc. David autē dicit. Si respexi iniustitiam in corde meo, non exaudiat me dominus. Et alibi. Illic timebunt timore, ubi non erat timor, quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placere student. Multa itaq; cura & uigilanti solitudine opus est, ne quo pacto mandatum dei præter ea quæ iam recensuimus facientes, non solum talem ac tantam mercedem amittamus, sed & tam horrendis minis obnoxij fiamus.

An cōmunicandum sit iniquē agentibus, aut infrugiferis tenebrarū operibus, etiam si nō pertineant ad eos, qui fidei meæ cōcrediti sunt. CAP. IX.

IN I Q V V S quidem est quisquis legem nō integram seruauerit, aut etiam, qui unum illius mandatum transgressus fuerit. In modicę nanq; particulæ defectu, totum periclitatur. Quod enim propē factum est, nondum factum est. Nam quemadmodum qui propē mortuus est, nō est mortuus, sed adhuc uiuit: & qui propē uiuisset, non uiuit, sed mortuus est, & qui fere ingressus est, non est ingressus, utpote quinq; illæ uirgines: ita & qui propē seruauit legem, non seruauit legem, sed est iniqus ac transgressor legis. Quapropter & necessarium est de iniquis, etiam si germa παράνομος. ni ac sinceri uideantur, Apostolo credere dicenti, aliquando quidem. Si quis frater nominatus, aut fornicator fuerit, aut auarus, aut uinolentus, aut conuiciator, aut raptor, cum huiusmodi ne cibum quidem sumite (obiter autem hic notandū est, quòd non eum tantum, qui in his omnibus culpabilis est, à communi Christianorū conuictu abarcet, sed & eum, qui uel in uno tantum istorū reprehensibilis est, cum non dicit, cum isto, sed, cum huiusmodi) aliquādo uero Mortificate membra uestra quæ sunt supra terram, fornicationem, immunditiam, affectionem, concupiscentiā prauam, & auaritiā, quæ est eidolorum seruitus, propter quæ uenit ira dei (& generalius adiungens) super filios, inquit, immorigeros: ne sitis ergo consortes ipsorū. Et iterum. Subtrahite uos à quouis fratre inordinate ambulante, & nō secundum traditionem

ditionem quam accepistis à nobis. Et alibi similiter. Illud uero, quòd non sit communicandum operibus infrugiferis, ut euidenter cognoscamus, quid nam sit, discamus primum, de quibus rebus, infrugiferum esse, dicatur, an de reprobis tantum, uel de laudabilibus quoq; non sincero animi affectu perpetratis. In ueteri quidem instrumento Propheta, in parabola arboris, de sanctis dixit. Qui fructu suum dabit in tempore suo. Salomon autem. Opera, inquit, iustorum uitam adferunt, fructus uero impiorum peccata sunt. Et Oseas ait. Serite uobis ipsis ad iustitiã, & uindemiabitis fructum uitæ. Et Micheas. Et erit terra, inquit, in uastationem, cum habitatoribus suis, propter fructus studiorum ipsorum. Et plura alia habentur in alijs Prophetis. Sed ista quidẽ lucernæ instar luceant, at lux uera, sol, iustitiæ ipse dominus noster Iesus Christus, clarius exprimit dicens. Non potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. At alio loco similiter. Cũ itaq; nomen, fructus, rebus inter se cõtrarijs æquẽ dari uideamus, deinceps cõsideremus, qui sint, arbores infrugiferæ, & quæ Apostolus uocet opera infrugifera. Arbores itaq; infrugiferæ declarantur nobis à Ioanne Baptista, qui Baptismum ad remissionem peccatorũ & repurgationẽ ab omni sorde accipientibus dixit, Facite igitur fructus resipiscentia dignos, & paulo pòst addidit, omnis itaq; arbor non ferens fructum bonum exciditur, & in ignem cõijcitur. Clarius uero hac de re nos dominus docet his quidem, qui ad dextram sunt, dicens, Venite benedicti patris mei, hereditate possidete regnum uobis ab initio mundi paratum, & bonos ipsorum fructus per ea quæ subiungit declarans, Eos uero, qui sunt ad sinistram, in ignem mittens æternum, Diabolo & angelis ipsius paratum, quos non ob id culpatur, quòd mala opera designauerint, sed quòd à bonis uacauerint. Nam Esuriui, inquit, & nõ deditis mihi cibum, & quæ sequuntur. Quæ res illos in partem coniecit peccatorũ, qui angeli diaboli à domino uocantur. Iam cum sit conspicuum quæ sit differentia eorum qui contrarios ac reprobos fructus adferunt, & eorum qui infrugiferi sunt, uideamus consequenter, quæ opera ab Apostolo infrugifera dicantur. Ego uero ista mecum reputans, non inuenio medios aliquos inter eos qui mandatum legitime & ad placitum dei seruãt, & eos qui quod malum est faciunt, & eos quoq; qui neutrum faciunt, nisi illos qui bonum quidem faciunt, sed nõ ita, ut deo sit acceptum, de quibus diximus in superiori quæstione quæ erat, an gratum deo sit opus præcepti, nõ secundum præcepti rationem factum. De quibus & dominus dicit, quòd receperint mercedem suam. Quales fuerunt quinq; illæ fatuæ uirgines, quæ ab ipso quoq; domino testimonium habent, quòd & uirgines fuerint, & lampades suas adornarint & accenderint, hoc est, quod idem fecerint quod prudentes uirgines, simulq; cũ illis obuiam domino egressæ sint, & in omnibus pariter eandem cum prudentibus diligentiã ostenderint: propter solum autem olei in uasis defectum, ad destinatum scopũ non peruenerint, sed ab ingressu cum sponso ad nuptias exclusi sint. Quales etiam sunt qui ex duobus in molendino & in eodem lecto constitutis, relinquuntur. In quibus causam forsan dominus ob id non posuit, ut quàm in omni re, si modicũ saltem aliquid totius cõpetentiæ desit, & maximẽ charitatis sinceritati (quæ ad modum & Apostolus docuit) non placeat deo quod sit, ostenderet. Cognito itaq; quomodo & secundum quid infrugiferas arbores esse cõtingat, caueamus ne quicquam legitimo diuini beneplaciti studio desit: sed in omnibus commendemus nos ipsos,

ipſos, tanquam dei miniſtros. Non hoc autem ſolum, ſed neq; cōmunicemus cum talibus, ſicut in Chriſto loquens Apoſtolus determinatē ponuntiauit dicens. Ne comuniceris infrugiferis tenebrarum operibus. Quod autem ſubiungit, quin magis & reprehendite, modū docet, quomodo non debeamus illis cōmunicare. Quid uero ſit cōmunicare, & quibus id modis fiat, expēdamus. Et primū occurrit illud in parcemijs, ueni nobiſcū, conſors eſto ſanguinis: deinde & quod Apoſtolus dicit. Omnes uos gratiæ mecū cōſortes exiſtentes. Et, cōmunicātes tribulationi meæ. Et, cōmunicet aut qui in doctrina inſtruitur, ei, qui ſe inſtruit, de omnibus bonis. Itē. Si uidebas furē, currebas cū eo, & cū adulteris portionē tuā ponebas. Itē, Arguendo argues fratrem tuum, nec recipias propter ipſum peccatū. Et, Hæc feciſti, & tacui. Suspiraris iniquitatē, nempe, quod ſimilis tibi futurus ſim, arguam te, & ſtabo contra faciem tuam. Talium cōmunicationem æſtimo ſecundum opus quidē, quando mutuum quidam operam ad eundem ſcopum, in operis perpetratione, inter ſe conferunt: ſecundum animi uero ſententiam, quando quis affectui operantis aſſentitur, & condelectatur. Reliqua cōmunicatio, quæ pleroſq; latet, exacta diuinæ ſcripturę inſpectione manifeſtatur, quando uidelicet nec cooperatur quis, nec affectu aſſentitur operanti malum, cognita uero animi illius malitiā, unde quod malum eſt facit, obſtinet, & non arguit, quemadmodum hoc declarant, cum quæ ſuprà ſunt ſcripta, tum quod ab Apoſtolo Corinthijs eſt dictum, nempe, quoniā non luxiſtis, ut tolleretur ē medio ueſtrum qui facinus hoc perpetravit, quibus ſubiunxit. Modicū fermenti totam conſperſionem ⁊ corrumpit. Metuamus itaq; , & obtemperemus di- ^{† Apoſtoli}

centi. Expurgate uetus fermentum, ut ſitis noua conſperſio. Quod ſi quis autē cooperatur quidem alicui in bono, idq; omnino bono, ignorat uero affectus illius malitiā, & operis ſcopum, cōmunicationis culpam in eo quod illi cooperatur non habebit, ſed propriam mercedem iuxta propriū laborem recipiet: propterea quod nihil commercij habet cum illius alieno & præpoſtero affectu, & ſeipſum in canone dilectionis erga deum conſeruat, quemadmodū nobis à domino noſtro Ieſu Chriſto in ijs qui cum in eodem molendino tum in eodem lecto cum perituris cōſtituti ſeruabuntur, declaratū eſt. Differentia uero inter eos qui fidei meæ concredit ſunt, & qui non ſunt, in debita ſita eſt cura, non in cōmunicatione peccatorū. Nam cura quidem propriē & peculiariter ijs ſolis à me debetur, qui fidei meæ commiſſi ſunt. Cōmunicatio uero in malo & operibus infrugiferis, in omnibus pariter uetita eſt.

An ſcandalū obijcere, aut offendere, perpetuo ſit periculolum. CAP. X.

PRINCIPIO quidem neceſſarium arbitror ſcire, quid ſit offendiculum. Deinde quæ ſit differentia inter eos qui offendunt, & inter ea quibus offendunt, atq; ita cognoscere quando periculo careat, & quando non careat. Offendiculum itaq; eſt, ut ego ex ſcripturis inductus, arbitror, quicquid uel ad defectionem à ueritate quæ ſecundum pietatem eſt, abducit, aut ad errorem ſollicitat, aut inſtruit ad impietatē, uel in ſumma, quicquid ab obedientia præcepti dei, ad ipſam etiam mortem uſq; remoratur. Itaq; ſi in ſeipſo quidem conſideratum, bonum fuerit, quod uel dicitur uel fit: morbus uero utentis eo opere aut uerbo, in ipſo uſu damnū attulerit, inſons erit à iudicio offenſi, qui bonum quod ad fidei ædificationem in ſeipſo confert, uel loquutus eſt, uel fecit, quemadmodum & domino uſuuenit, ubi dixerat, non quod ingreditur in os, impurum reddit hominem, ſed quod egreditur ex ore, hoc demū

est, quod polluit hominē, deinde & aduersus offensos Iudæos subiiciebat, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Et alibi. Qui manducat carnem meam & bibit sanguinē meum, habet uitam æternā. Et paulo pōst. Nemo potest ad me uenire, nisi fuerit illi datū à patre meo. Quibus uerbis ad perditionem quidam abusi sunt, sicut scriptū est. Et multi ex discipulis, audito hoc sermone, abierunt retro, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit igitur Iesus ad duodecim. Num & uos uultis abire? Respondit Simon Petrus, Domine, ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes, & nos credidimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius dei uiuentis. Quibus nanq̃, qui fide sani erant, ad fidei ædificationem & acquisitionem salutis æternæ, illis scientia & fide infirmi propter suam ipsorum malitiam ad perditionis occasionem utebantur, iuxta quod de domino scriptum est. Hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum, non ideo quod is sibi ipse sit contrarius, sed propter utentium contrariam animi sententiam. Quemadmodū enim & Apostolus ait, Alijs quidem odor uitæ ad uitam, alijs uero odor mortis ad mortem: si uero secundū naturam suam malum est, quod uel sit uel dicatur, iam qui hoc fecit aut dixit, cum proprii peccati, tum offendiculi culpam sustinebit, etiam si eius gratia factum est offendiculum, offensus nō fuerit, sicut in Petro discimus, ad quem dominus, prohibitus ne dispensationem obedientiæ ad mortem usq̃ adimpleret, dixit. Apagè retro me Satanas. Offendiculo mihi es. Et ratio subiecta licet modica in genere quæ offendiculi sint propria docuit. Quoniam non sapis, inquit, quæ dei sunt, sed quæ hominum. Vnde nos cognoscimus, quod offendiculum sit, quicumq̃ affectus uoluntati dei aduersatur, & si in opus progrediatur, cædis reus sit, sicut ab Osea Propheta scriptum est, Absconderunt sacerdotes uiam, occiderunt in Sicima, quoniam iniquitatē fecerunt in populo. Quod si propria ratione licitum quid fuerit, usurpatur autem cum detrimento, & sit offendiculi occasio fide aut scientia infirmis, qui hoc fecit, non euadet offendiculi iudicium, dicente Apostolo de talibus & qui infirmis non parcunt. Ita autem peccantes in fratres, & percutientes infirmam ipsorum cōscientiam, in Christū peccatis. Itaq̃, quando quod sit in se ipso consideratum malū est, causa est offendiculi, aut si ex licitis aliquid, & in nostra potestate constitutis, infirmo uel fide uel scientia offendiculum generauerit, apertum & inuitabile iudicium habet, horrendū uidelicet illud de quo dominus sic loquutus est. Prodest illi, ut mola asinaria in collū ipsius suspensa proijciatur in mare, magis, quàm ut unus ex his paruulis offendatur. Latius uero hoc in prioribus quæstionibus exposuimus, ubi & mores eorum qui offenduntur clarius expressi sunt. Quapropter Apostolus etiam de licitis dicit. Bonum est non edere carnes, neq̃ bibere uinum, neq̃ aliud quid facere in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Et iterum alibi. Quoniam omnis creatura dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione sumitur. Dicit quoq̃, non manducabo carnes in seculum, ne fratrem meum offendam. Si uero in licitis tale est iudiciū, quid dicendum est de uetitis? Propterea in uniuersum nos docet dicens, inoffensi estote & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ dei, quemadmodū & ego ubiq̃ omnibus placeo, non quarens quod nihil sit utile, sed quod multis conducatur, ut seruentur.

An fieri debeat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ à deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum, qui ea iussus est facere, aut ferre prohibentes,

tes maximè si germanus sit qui prohibet, aut si ratio in speciem plausibilis præcepto obstet.

CAP. XI.

C V M Christus dicat, discite à me, quoniam mitis sum, & humilis corde, manifestū est, quòd omnia certius discimus, si ipsius domini nostri Iesu Christi unigeniti uiuentis dei filij, memores simus. Cū Ioānes Baptista illi dixisset, ego opus habeo ut abs te baptizer, & tu uenis ad me? respondit, sine modo. Nam sic decet nos omnem adimplere iustitiam. Et ubi Petrus deprecabatur eas tentationes, quæ Ierosolymis iuxta uaticinia Prophetarum futuræ erant, ne illas sibi accerferet dominus, dixit. Abi retro me Satanas, quoniam offendiculo es mihi. Non enim sapis quæ dei sunt, sed quæ hominum. Et iterum, cum Petrus recusaret ministerium Christi, affectu reuerentiæ erga dominum motus, dixit. Nisi lauero te, nō habebis partem mecum. Quòd si adhuc amplius animæ nostræ in eorū qui nobis sunt cognati exemplis succurrendum est, recordemur Apostoli dicentis. Quid facitis flentes, & adfligentes cor meum? Ego enim, non ligari tantum sed & mori Ierosolymis paratus sum, pro nomine domini Iesu. Quis aut gloriosior ac celebrior fuerit Ioanne? Quis Petro syncerior? Aut quæ nostræ cogitationes uideri poterunt magis piæ quàm fuerint illorum? Ego uero scio, quod neq; Moses sanctus ille, neq; Ionas Propheta, rationationibus suis ad recusandam obedientiam usi, inculpabiles manserunt apud deum. Quibus instruimur ut neq; contradicamus, neq; impediamus, neq; impedientes sustineamus. Quòd si ex istis ac similibus semul nos scriptura docuit, ne tale quid sustineamus, quanto magis in reliquis necesse est imitari sanctos? dum aliquando quidem dicunt, Obediendum est deo magis quàm hominibus: aliquando uero. An iustum sit ut uos audiamus magis quàm deum, ipsi iudicate. Non possumus enim quæ uidimus & audiuius non loqui.

An omnem quisq; curam quibusuis debeat, aut solum fidei suæ cōmissis, idq; secundum admensuratum sibi à deo per spiritū sanctum, charisma.

CAPVT DVODECIMVM.

C V M dominus noster Iesus, Christus unigenitus uiuentis dei filius per quem omnia sunt facta, uisibilia & inuisibilia, passus quidem sit, quòd non sit missus nisi ad oues perditas domus Israël, & discipulis suis dixerit, sicut misit me pater, & ego misi uos: præcepitq; antea, in uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: post impletionem uero Prophetiæ, quam Dauid tanquam ex persona dei ac patris de ipso prædixerat dicens, filius meus es tu. Ego hodie genui te. Petè à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: tunc demum discipulis suis præcepit dicens. Profecti docete omnes gentes, quomodo non magis quisq; nostrum diligentius obseruare debet præceptum Apostoli, qui ad hunc modum scripsit, ne quisquā ultra quàm oportet sapiat: sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuiq; deus mensuram fidei partitus est. Perdurandum autem est in eo quod cuiq; iniunctū est etiā, sicut iterū inquit, unusquisq; in quo uocatus est fratres, in eo permaneat. Et ipse quoq; Apostolus quod alijs præcipit, diligentius, custodiens dicit, dexteris societatis dederunt mihi & Barnabæ, ut nos quidem in Gentes, ipsi uero in circumcisionem abirent. Si uero aliquando necessitas urserit, utpote uel erga deum uel erga proximum dilectione ad impletionem eius quod deest uocante, qui obedierit, mercedem habet uoluntariæ obedientiæ.

tia: uocat autem illa, quādo erga Deum & Christum eius dilectio exigit impletio nem præcepti domini, dicentis, Præceptum nouum do uobis ut diligatis uos inuicem sicut ego dilexi uos. Maiorem hac charitatem nemo habet, quā ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Quæ uero erga proximum est uocat, quando cui præsidendi cura cōmissa est, opus habet auxilio: aut contuberniū eorum qui curantur, necesse habet, ut sit qui quod deest adimpleat, dicente Apostolo. Nemo quærat quod suum est, sed quisque quod alterius est. Dilectio nanque quæ secundum Christum est, non quærit quæ sua sunt ipsius. Et alibi alius alium ædificet, sicut & facitis. Itaque, dum missus aliquis est ad prædicandum uerbum, si prædicationem illam nec uerbo nec opere adimpleuerit, reus est sanguinis eorum qui non audierunt, nec potest cum Apostolo, qui præbyteros Ephesiorum ita contestabatur, dicere, Mundus sum posthac à sanguine omnium uestrum. Non enim subterfugiquominus annuntiarē uobis omne consilium dei. Si uero plus aliquid quā præceptum sit, ad ædificationem fidei in dilectione Christi facere poterit, mercedem habet quam ostendit nobis Apostolus dicens. Si enim uolens hoc fecero, mercedem habeo: si uero inuitus, dispensatio mihi concredita est.

An quæuis tentatio ferenda sit, etiam si obedientiam dei mortis comitentur minæ, & maximè in curandis subditis. CAP. VLTIMVM.

s i dominus noster Iesus Christus, unigenitus uiuentis dei filius, per quē omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia, qui uitam habet, sicut illam habet pater, qui ipsi uitam dedit, & potestatem omnem à patre accepit, cum irrumperent, qui ipsum ad mortem pro nostra iustitia & æterna uita subeundam capturi erant, tanta alacritate discipulos suos compellauit dicens. Ecce traditur filius hominis in manus peccatorum, surgite, eamus. Ecce qui me tradidit, appropiauit. Et sicut in Euangelio Ioannis scriptum est, Iesus igitur sciens omnia quæ sibi euentura erant, egressus dixit illis. Quem queritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit illis Iesus. Ego sum. Et paulo post. Dixi uobis, quoniam ego sum. Si ergo me queritis, sinite istos abire: quanto magis nos quæ naturaliter accidunt, sponte ferre debemus: ut propter obedientiam dei illatas ab hostibus tentationes uincentes glorificemus deum, quod quæ ab inimicis tristitia nobis ad mortem usque inferri uidentur, cum gaudio sustinemus, sensum eius assequuti qui dixit, quoniā nobis datum est pro Christo non solū ut in ipsum credamus, sed ut & pro illo patiamur. Prædicant autē Acta, certamina Apostolorū, narrantia, quomodo contumelias & mortes cū gaudio, ut prædicationē iuxta præceptū domini adimplerent, sustinuerint. Docet autē nos & Apostolus dicēs. Quis nos separabit à charitate dei? An afflictio: an angustia: an persecutio: an fames: an nuditas: an periculū: an gladius: sicut scriptū est. Quoniā propter te occidimur tota die: reputati sumus sicut oues mactationi destinatae. Sed in his omnibus superamus, propter eū qui dilexit nos. Certus enim sum, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque uirtutes, neque presentia, neque futura, neque sublimitas, neque profunditas, neque creatura aliqua alia, poterit nos separare à charitate dei quæ est in Christo Iesu. Nam charitas quæ in Christo est, necessariò & indefinenter coniunctam habet præceptorū obseruantia, sicut ipse dominus dixit. Qui diligit me, præcepta mea seruabit. Qui uero sermones meos non seruat, ille est, qui nō diligit me. Et uos amici mei estis si feceritis, quæcūque ego præcipio

A præcipio uobis. Nouum aut & propriū ipsius præceptū est, ut diligamus nos inuicem, quā Apostolus adimplens dicit, ita diligentes uos, ut placuerit nobis, non solū Euangeliū Christi uobis tradere, sed & nostras ipsorum animas. Nam dilecti nobis facti estis. Respicientes igitur in Christū, animi nostri alacritatem glorioso imitandi studio intendamus. Vbi uero sanctos consideramus, docemur studium hoc imitandi Christi non esse impossibile, ut per illorum considerationem alacriores facti, syncerum & immaculatū omne mandatum domini ad mortem usq; seruemus, atq; ita in uitam æternam ingrediamur regnūq; cœlorum hæreditate possideamus, quemadmodum pollicitus est qui mentiri nescit, dominus, ac deus noster Iesus Christus unigenitus uiuentis dei filius. Amen.

Sine diuina uirtute & gratia non posse quenquā resistere Satanæ, nec nisi relictā Ægypto in terram promissam ac cœlestem Ierosolymam pertinere Sermo Basilij v. v. m. v. s. c. v. l. o. interprete.

QVIBVS inest diuina lex, non atramento & literis inscripta, sed spiritu dei uiuentis, nec tabulis lapideis impressa, sed tabulis cordis carnalibus insita illi mētis oculis illuminati, ac semper, nō sensibili aut uisibili, sed spiritali spe affecti, exactē sciūt, q̄ impossibile sit p̄prijs uiribus offendicula uersuti hostis uincere, nisi insuperabilis potētia dei succurrat. Qui uero uerbi dei honore cumulati nō sunt, ij frustra inflati, libero se putant arbitrio peccati occasiones inanire posse, quod per solū crucis mysteriū cassat. Liberū enim illud quod in potestate hominis est arbitriū, in eo sitū est, uel uelis uel nolis resistere Diabolo. Non em̄ ut omnino hoc possis, potētia habes qua affectionibus carnis domineris. Nisi em̄ dominus custodierit ciuitatē, aut adificauerit domū, frustra uigilat custos, & frustra laborat edificās. Impossibile nanq; est ambulare super aspidē & basiliscū, & calcare leonē et draconē, eum, qui nō prius seipsum, quatenus homini possibile est, repurgauit, ut possit corroborari ab eo qui Apostolis dixit. Ecce dedi uobis potestatē calcare supra serpentes & scorpiones, & supra omnē uirtutē inimici. Siquidē enim humana natura extra spiritus sancti paup̄liā Diaboli insidijs resistere posset, utiq; ab Apostolo dictū nō esset: deus autē pacis conteret Satanā sub pedes uestros breuī. Et iterū. Quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quapropter & iussi sumus precari dominū, ne ingrediamur in tentationem, sed ut liberet nos à malo. Nisi enim potentiori auxilio ab ignitis malis hostis iaculis liberati, adoptionem filiorum dei promeruerimus, inanis erit conuersationis nostræ conatus, utpote procul à uirtute crucis dissitus. Itaq; qui diuinæ gloriæ particeps esse, & quasi in mundo quodam speculo formā Christi menti suæ infusam uidere cupit, opus habet, ut amore insatiabili, & animi affectu inexplabili, ex omni corde & uirtute, noctes atque dies, diuinæ potētiae auxilium ambiat, cuius participem fieri impossibile est, nisi eum, ut prædiximus iam, qui alienus est à mundanarum uoluptatum mollitiæ & concupiscentijs aduersariæ potestatis, quæ à lumine & bona operatione remota est & extorris, atq; omnino peregrina. Si cupis igitur cognoscere, cuius gratia conditi, inq; paradysum locati, insipientibus tandem animantibus comparati & assimilati simus, ab immaculata illa gloria, relictū sumus, quod quoniā per inobedientiā serui carnaliū cōcupiscentiarū facti sumus, nos ipsos à beata uiuentiū regione extorres reddidimus, atq; ita in captiuitatē abducti ad flumina Babylonis adhuc sedemus. Et quoniā adhuc in Ægypto detinemur, promissionis terrā nondū sortiti sumus, lacte ac melle scaturiētē.

Nondum fermento synceritatis cōfermentati sumus, sed adhuc fermento nequitie occupamur. Nondum adpersum est cor nostrum sanguine agni dei, adhuc enim illi laqueus inferni & hamus malitię infixus est. Nondū seruatoris nostri Iesu Christi gaudiū & exultationē nacti sumus: stimulus enim mortis etiamnum nobis penitus insinuatus est. Nondum induimus nouum hominem, qui secundum deum in sanctitate & iustitia conditus est: quoniam ueterem hominem qui secundum desideria erroris corrumpitur, nondum exuimus. Nondum portauimus imaginem cœlestis, conformes glorię ipsius facti, quia adhuc imaginē terreni portamus. Nondum adorauimus deum in spiritu & ueritate, quia adhuc regnat peccatū in mortali nostro corpore. Nondū cōtemplati sumus gloriā incorruptibilis dei: adhuc namq; sub nocte obscura & turbulenta iactamur. Nondū induimus arma lucis, quia nondum & arma & opera tenebrarū exuimus. Nondū transfigurati sumus renouatione mentis: adhuc enim huic seculo, in uanitate mentis nostrę conformamur. Nondum cum Christo glorificati sumus, quia nondū illi cōpatimur. Nondum stigmata ipsius in corpore nostro in mysterio crucis constituti portauimus: adhuc enim sumus in desiderijs & concupiscentijs carnis. Nondū sumus hæredes dei, & coheredes Christi facti, inest enim nobis adhuc spiritus seruitutis non adoptionis. Nondū facti sumus templū dei & habitaculū spiritus sancti: sumus enim adhuc templū idolorū, & receptaculū spiritū malitię, propter affectuum impetū. Vere namq; uere, inquam, nondū animi & ingenij synceritatē & mētis splendore adepti sumus. Nondum potiti sumus lac illud doli nescium & rationale, & incrementum spiritale. Nondū nobis dies illuxit, neq; lucifer ortus est in cordibus nostris. Nondū Soli iustitię coadunati sumus. Neq; unā cū radijs alius coruscauimus. Nondū accepimus similitudinē domini, neq; cōsortes facti sumus diuinę naturę. Nondū facti sumus fūco carēs purpura Regia, neq; germana imago. Nondū ab amore dei uulnerati sumus, neq; tacti spiritali charitate sponsi. Nondū inuisibilē & mysticam cōmunionē cognouimus, nec potentiā & pacē sanctimonię intelleximus. Et ut omnibus cōtra cētis summam dicā, nondū sumus genus electū regale sacerdotiū, gens sancta, populus qui in lucrū accessit & peculiū: quoniā adhuc serpētes sumus, progenies uiperarū: Quomodo enim nō sumus serpētes, qui super terrā serpimus, & terrena sapimus, nec conuersationem nostram in cœlis habemus? Quomodo non progenies uiperarum sumus, qui non in obedientia dei, sed in inobedientia quę per serpētem est deprehendimur? Quoniam igitur non inuenio, quomodo calamitatem istam deplem, & ignoro, quomodo cum lacrymis eum, qui demorantem in me seductionem abigere & expellere potest, implorem, quomodo cantabo canticum domini in terra aliena? Quomodo lamentabor ac deflebo Ierusalem? Quomodo effugiam molestam ac duram Pharaonis seruitutem? Quomodo relinquam turpem hunc incolatum? Quomodo renuntiabo acerbę illius tyrannidi? Quomodo Aegyptum egrediar? Quomodo mare rubrum transiā? Quomodo terribilē solitudinē pertransibo? Quomodo a serpentibus ictus non peribo? Quomodo alienigenas debellabo? Quomodo Gentes exterminabo? Quomodo tabulis meis excipiā diuinę legis oracula? Quomodo uidebo columnā uerę lucis, et spiritus sancti nubē? Quomodo fruar māna alimonię sempiternę? Quomodo bibā aquā uiuificātis Petrę? Quomodo trāsibo Iordanē, ut ingrediar bonā promissionis terrā? Quomodo uidebo

A uidebo summum ducem, quem cōspectum Iesus Naue, euestigio deum adorauit. Nisi enim superatis his omnibus, exterminauero, quæ in me sunt Gentes, nec ingrediar, nec requiescā in sanctuario, neq; particeps ero gloriæ dei. Satage igitur, ut fias immaculatus filius dei, ingrediareq; in requiē illam, in quā præcursor noster Iesus nostri gratia intrauit. Cura ut conscribare in Ecclesia cœlesti cū primogenitis, ut inueniari ad dexteram magnificentiae excelsi. Satage ut ingrediaris in sanctā ciuitatē Ierusalē supernā, & in delicias paradisi. Istis enim præclaris ac beatis exemplaribus nō poteris alio pacto dignus haberi, nisi lacrymas instar torrentis noctesq; diesq; pfundas, cū eo qui dixit, Lauabo per singulas noctes lectū meū, & lacrymis meis stratum meū rigabo. Non enim ignoras, quod qui seminant in lacrymis cū gaudio metent. Quapropter & cū fidutia Propheta dicit, ad lacrymas meas ne fileas. Et iterū, pone lacrymas meas in cōspectu tuo, sicut & in promissione tua. Et fuerūt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte. Et in alio psalmo. Et potū meū, inquit, cum fletu miscebā. Reuera nanq; ex ingenti afflictione, cordisq; turbatione & feruenti æstuatione, in ueritatis cognitione pfusa lacryma, cibus est animæ, per cœlestē panē ministratus, cuius præcipue particeps erat Maria, ad pedes domini sedens, & lacrymans, secundū ipsius seruatoris testimoniū, dicētis, Maria aut optimā partē elegit, quæ nō auferet ab ea. O pretiosas lacrymas instar margaritarū ē beatis illis oculis profluentes. O diuinū illā & morigerū auditum. O fortē ac sapientē animū. O acrē & spirituale amorē, feruenter ad immaculatū sponsum anhelantē. O stimulū desiderij, animæ uerbi dei cupidæ. O studiosum & irremissum sponsæ & sponsi consortiū. Imitare Mariā hanc, o filij, imitare, ad nihil aliud respiciens q̄ ad eum qui dixit. Ignem ueni mittere in terram. Et quid uolui, nisi ut iam esset accensus? Est enim inflammatio spiritus, corda excitans & calefaciens. Propterea, quod spiritalis ac diuinus ignis animas quidē illuminat, & probat internē, sicut aurum syncerū in camino probatur, malitiā uero consumit, ueluti calamū ac spinas. Deus enim noster ignis cōsumens est, ultionem in flamma ignis de illis sumens, qui se ignorant, & Euangelio ipsius non obtemperant. Hic est ignis ille, qui operatus est in Apostolis, cum loquerentur linguis ignitis. Hic ignis per gloriā Christi, Paulum suo splendore undiq; circumfundēs, mentē quidē illius illuminauit, uisus uero corpori sensum obscurauit. Acies enim carnalis uisus, lucis illius uim non sustinet. Hic ignis uisus est Moysi in rubo. Hic ignis Eliā in specie currus abripuit. Ignis huius energiam quærens beatus David, dixit. Proba me domine, & tenta me, urē renes meos & cor meū. Hic ignis Cleopæ & eius qui cum ipso erat corda calefecit, cum illis post resurrectionē loqueretur dominus, unde & angeli, & administratorij spiritus, flamma sunt. Hic ignis trahē illam qui intus est in oculo nostro cōburens, mundā constituit mentis aciem, ut recepta natiua perspicuitate, admiranda dei opera continuē uideat, iuxta eum qui dixit. Reuela oculos meos, & contemplantor mirabilia ex lege tua. Hic itaque ignis, dæmonas fugat, malitiā exurit, resurrectionem potentia sua & immortalitatem operatur, animas sanctorum illustrat, & rationales uirtutes suffulcit. Hunc ignem precemur, ut & nos occupet, ut semper in luce ambulantes, ne modicē quidem offendamus & impingamus unquam, sed uelut luminaria in mundo conspicui perpetuō sermonem uitæ contineamus, ut in bonis dei cum domino nostro Iesu Christo delitantes, in uita requiescamus in seculorum secula. Amen.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

BIBLIOTECA DEL SEMINARIO
VESCOVILE DI PORDENONE

N. ingr. 39067

